

EVROPSKI UNIVERZITET
BRČKO DISTRIKT

EVROPSKI UNIVERZITET
"KALLOS" TUZLA

MIGRACIJE U XXI VIJEKU

- UZROCI I POSLJEDICE -

ZBORNİK RADOVA

TOM

I

Brčko 2016.

NAUČNI ODBOR:

1. Prof. dr Mirko Kulić, Republika Srbija, predsjednik odbora,
2. Prof. dr Nedeljko Stanković, Bosna i Hercegovina, zamjenik predsjednika odbora,
3. Prof. dr Nedo Danilović, Republika Srbija,
4. Prof. dr. Sead Dedić, Bosna i Hercegovina,
5. Prof. dr Nedo Milićević, Bosna i Hercegovina,
6. Prof. dr Vladimir Džatijev, Ruska Federacija,
7. Prof. dr Sergej Šaljapin, Ruska Federacija,
8. Prof. dr Natalija Belous, Bjelorusija,
9. Prof. dr. Aleksios Panagopoulos, Grčka,
10. Prof. dr. Rudika Gmajnić, Republika Hrvatska,
11. Prof. dr. Danilo Kapaso, Republika Italija,
12. Prof. dr. Refik Čatić, Bosna i Hercegovina,
13. Prof. dr. Čamil Huseinbašić, Bosna i Hercegovina,
14. Prof. dr Branko Vučković, Republika Crna Gora,
15. Prof. dr. Vladimir Jorga, Republika Srbija,
16. Prof. dr Žarko Kostovski, Republika Makedonija,
17. Prof. dr Zoran Milošević, Republika Srbija,
18. Prof. dr. Halid Žigić, Bosna i Hercegovina,
19. Prof. dr. Marija Ovsenik, Republika Slovenija,
20. Prof. dr Drago Tešanović, Bosna i Hercegovina,
21. Prof. dr. Nermina Hadžigrahić, Bosna i Hercegovina,
22. Prof. dr. Drago Ružić, Republika Hrvatska,
23. Prof. dr. Faruk Sinanović, Bosna i Hercegovina,
24. Prof. dr. Ivan Balta, Republika Hrvatska,
25. Prof. dr. Željko Bartulović, Republika Hrvatska,
26. Prof. dr. Izudin Tanović, Bosna i Hercegovina,
27. Doc. dr Anka Bulatović, Bosna i Hercegovina,
28. Doc. dr. Munevera Bećarević, Bosna i Hercegovina,
29. Doc. dr Miroslav Baljak, Bosna i Hercegovina,
30. Doc. dr. Izet Banda, Bosna i Hercegovina,
31. Doc. dr. Sanda Pribić, Republika Hrvatska,
32. Doc. dr. Senka Samardžić, Republika Hrvatska.

ORGANIZACIONI ODBOR:

1. Prof. dr Esed Karić,
2. Prof. dr Branimir Mikić,
3. Prof. dr Vesna Vučković,
4. Prof. dr Nevenka Nićin,
5. Prof. dr Dragan Tančić,
6. Doc. dr. Zlatko Ercegović,
7. Doc. dr. Samir Huseinbašić,
8. Doc. dr. Adi Rifatbegović,
9. Doc. dr. Dario Galić,
10. Doc. dr. Blanka Oršolić,
11. Mr Albina Abidović,

12. Mr. Dubravko Derk.

RECENZENTI:

1. Prof. dr Mirko Kulić;
2. Prof. dr Nedeljko Stanković;
3. Prof. dr. Rudika Gmajnić;
4. Prof. dr Zoran Milošević;
5. Prof. dr. Halid Žigić;
6. Prof. dr Drago Tešanović;
7. Prof. dr. Esed Karić;
8. Prof. dr Nenad Avramović;
9. Prof. dr Tešo Ristić;
10. Prof. dr Velimir Dedić;
11. Prof. dr Mladen Dobrić;
12. Prof. dr. Edin Ramić;
13. Doc. dr Anka Bulatović;
14. Doc. dr. Izet Banda;
15. Doc. dr. Sanda Pribić;
16. Doc. dr Kojo Simić, i
17. Doc. dr. Zijad Jagodić.

Sekcija – pravo

1. MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR ZA UPRAVLJANJE MIGRACIJAMA	1
2. ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	18
3. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΟΝ ΧΧΙ ΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΑΙΤΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ IMMIGRATION THE XXI CENTURY IN GREECE - CAUSES AND RESULTS EMIGRACIJA U XXI VEKU U GRCKOJ - UZROCI I POSLJEDICE	35
4. PRINUDNE MIGRACIJE – UZROCI I POSLEDICE	45
5. ILEGALNE MIGRACIJE - KRIJUMČARENJE LJUDI	58
6. STATUS IZBJEGLICE U MEĐUNARODNOM PRAVU I PRAVU EVROPSKE UNIJE	69
7. ЕКОЛОШКЕ MIGRACIJE I BEZBJEDNOSNE PRIJETNJE	91
8. IZBEGLIČKA KRIZA I BEZBEDNOSNI IZAZOVI	97
9. MIGRACIJE U SVIJETU POSMATRANE SA ASPEKTA OPSEGA PRAVA , STRUKTURE I KARAKTERISTIKA MIGRANATA	110
10. EVROPSKA MIGRACIONA KRIZA – TEORIJE I „TEORIJE ZAVERE“ O NJENIM UZROCIMA	122
11. IMIGRACIJE I NEMOGUĆNOST KONFORMIZMA IMIGRANATA KAO MODEL VRBOVANJA TERORISTA	138
12. ZBRINJAVANJE STANOVNIŠTVA	152
13. BEZBEDNOSNI ASPEKT MIGRACIJA	164
14. MIGRACIJE I MEDJUNARODNI KRIMINAL	179
15. УЗРОЧНО – ПОСЉЕДИЧНА ВЕЗА ИЗМЕЂУ НЕЛЕГАЛНИХ ВОЈНИХ ИНТЕРВЕНЦИЈА И МИГРАЦИЈА	193
16. SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU MIGRANTA I IZBJEGLICE, S ASPEKTA PRAVNOG SISTEMA	204
17. МИГРАЦИЈЕ КАО ПРЕТЋА БЕЗБЕДНОСТИ	213
18. TRGOVINA LJUDIMA KAO POSLJEDICA MIGRACIJA	223

Sekcija – ekonomija

1. UTICAJ MIGRACIJA NA DEMOGRAFSKI RAZVITAK, DRUŠTVENI I EKONOMSKI RAZVOJ	1
2. ЕКОЛОШКИ DUE DILIGENCE I ODRŽIVI RAZVOJ – PREVENTIVNI OBLICI BORBE PROTIV MIGRACIJA	12
3. NEOLIBERALNI EKOMSKI MODEL – KLJUČNI EKONOMSKI UZROK MIGRACIJA U 21. VEKU	23
4. STRUČNOST KAO MOTIV MIGRACIJE MLADIH	34
5. EKONOMSKI I SIGURNOSNI ASPEKTI MIGRACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI I SVIJETU	42
6. INNOVATION IN FUNCTION OF GREATER MOBILITY OF KNOWLEDGE AND CAPITAL AS WELL AS REDUCING REGIONAL INEQUALITIES	53
7. THE INFLUENCE OF INNOVATIVE CENTRES (SYSTEMS) ON POPULATION TRENDS AND FLOW OF CAPITAL	67
8. TIPOVI I OSNOVNE DETERMINANTE SAVREMENIH MEĐUNARODNIH MIGRACIJA STANOVNIŠTVA	78
9. MIGRACIJE I NJIHOVA ULOGA U EKONOMSKOM RAZVOJU	84
10. AKTUALNE MIGRACIJE-SOCIOEKONOMSKI BENEFIT EUROPSKE UNIJE	94
11. UTICAJ EKONOMSKIH ASPEKATA NA MIGRACIJE EVROPSKOG STANOVNIŠTVA	106

12. EKONOMSKE POSLEDICE MIGRACIJE PROUZROKOVANE PRIRODNIM KATASTROFAMA U SAD U 21. VEKU	119
13. DIJASPORA I DOZNAKE IZ INOSTRANSTVA – INDUSTRIJSKA GRANA ILI NEPOUZDAN IZVOR DEVIZNIH PRIHODA	128

Sekcija – politika

1. KO JE ISPLANIPIO PRESELJAVANJE IZBEGLIČA SA BLISKOG ISTOKA U EVROPSKU UNIJU?	1
2. ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ УЗРОКА САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА	13
3. UZROCI I POSLEDICE FENOMENA MIGRACIJA U VIZUELKOM NARATIVU	16
4. MIGRACIJE U XXI STOLJEĆU - UZROCI I POSLJEDICE	26
5. UTICAJ MIGRACIJA U XXI VIJEKU NA PRIRODNI PRIRAŠTAJ STANOVNIŠTVA – UZROCI I POSLJEDICE	37
6. MIGRACIJE U XX I XXI VIJEKU U CRNOJ GORI – UZROCI I POSLJEDICE	48
7. SAVREMENO KRETANJE ŽENA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA	61
8. IMPLIKACIJE NEOLIBERALNOG KONCEPTA NA MIGRACIONA KRETANJA U ZEMLJAMA U TRANZICIJI	75
9. ODNOS DRŽAVA ČLANICA EVROPSKE UNIJE PREMA MIGRACIJAMA U 2015.GODINI	91
10. MIGRACIJE – KAO FENOMEN SAVREMENOG DOBA	101
11. MIGRANTSKA KRIZA U SRBIJI – POLITIKOLOŠKI, EKOLOŠKI I MEDICINSKI ASPEKT	113
12. MIGRACIJE STANOVNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI	127
13. METODOLOŠKI PROBLEMI ISTRAŽIVANJA DNEVNIH MIGRACIJA	132
14. SPROVOĐENJE MIGRANTSKE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE U 2015. GODINI U JEDNOM ODVIJANJU MIGRANTSKE KRIZE U EUROPI	139
15. MIGRATION AND MULTICULTURALISM	150
16. STVARANJE NOVOG SVJETSKOG PORETKA KROZ MIGRACIJE STANOVNIŠTVA	155

SEKCIJA - PRAVO

MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR ZA UPRAVLJANJE MIGRACIJAMA

Abstrakt: *Upravljanje migracijama predstavlja uređen sistem kojim se uspostavlja jasna migraciona politika i plansko i organizovano upravljanje migracionim tokovima. Da bi se moglo uspešno upravljati migracijama, potrebno je definisati jasan pravni i institucionalni okvir i odrediti strategiju za dosledno sprovođenje migracione politike.*

U radu se ukazuje na međunarodne akte koji predstavljaju međunarodnopravni okvir za upravljanje migracijama. Svi ovi međunarodni akti čine međunarodno migraciono pravo, koje se poslednjih godina razvija kao posebna grana prava. Ova grana prava treba da obezbedi sprovođenje aktivnosti koje će dovesti do podsticanja regularnih i suzbijanja neregularnih migracija, kao i da se migrantima garantuju osnovna ljudska i druga prava.

Ključne reči: *migracija, stranac, konvencija, diskriminacija, tortura, zaštita.*

THE INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK FOR MIGRATION MANAGEMENT

Abstract: *Migration management represents a regulated system that establishes a clear migration policy and planned and organized management of migration flows. In order to effectively manage migration, it is necessary to define a clear legal and institutional framework and determine a strategy for consistent implementation of the migration policy.*

This paper points to the international acts that constitute an international legal framework for migration management. All these international acts constitute the international migration law, which in recent years developed in a separate branch of law. This branch of law should ensure the implementation of activities that will lead to the encouragement of regular and combating irregular migration, as well as to protect the basic human and other rights of the migrants.

Key words: *migration, foreigner, convention, discrimination, torture, protection.*

---

¹ Evropski univerzitet Brčko distrikt

² Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla

³ Evropski univerzitet Brčko distrikt

1. UVOD

Sredina druge dekade XXI veka ostaće upamćena po tome što se Evropa suočila sa velikim prilivom izbeglica i migranata sa Bliskog istoka i severa Afrike. Poslednjih decenija takve pojave u svetu bile su često prisutne. Tako se tokom Drugog svetskog rata u Evropi raselilo oko 40 miliona lica. I kasnije je bilo nekoliko talasa migracija.

Posle okončanja osmogodišnjeg rata za nezavisnost Alžira od kolonijalne vlasti Francuske, potpisivanjem Evijanskog mirovnog sporazuma 1962. godine, u Francusku se vratilo oko milion ljudi koji su, bilo da su hrišćanske, muslimanske i jevrejske veroispovesti, rođeni u Alžiru. U okviru procesa dekolonizacije u Francusku se doselio veliki broj ljudi i iz drugih kolonija, i to: 260.000 poreklom iz Maroka, 180.000 iz Tunisa, 15.500 iz podsaharske Afrike i Madagaskara i 44.000 iz Indokine. Slična situacija bila je i u Portugaliji. Naime, u ovu zemlju doselilo se oko 500.000 Portugalaca iz bivših kolonija, po proglašenju nezavisnosti Mozambika i Angole 1975. godine, ali i sa Zelenortskih Ostrva i Sao Tome i Principea. Završetkom Vijetnamskog rata i ulaskom Crvenih Kmera u Pnom Pen 1975. godine, oko 1,3 miliona ljudi je napustilo zemlju. Oko 800.000 ljudi otišlo je u SAD, a oko 130.000 ljudi otišlo je u Francusku.

Raspadom Sovjetskog Saveza (1990-1991), oko 2,5 miliona Nemaca napustilo je prostor bivšeg Sovjetskog Saveza i preselilo se u Nemačku. Veliki talas izbeglica nastao je sa prostora bivše Jugoslavije u poslednjoj deceniji prošlog veka, koji su bežali od ratnih dejstava. Po nekim procenama, tri četvrtine ovih izbeglica otišlo je u Nemačku. Od 1990. godine, posle pada komunističkog režima u Albaniji, oko 400.000 Albanaca je pobešlo u Grčku i isto toliko u Italiju. Početkom 2000. godine u Španiju je došlo 300.000 građana Ekvadora koji su napustili zemlju zbog finansijske krize. Pošto je ekonomska kriza pogodila i Španiju, mnogi doseljenici su se vratili.

Prema procenama Agencije UN-a za izbeglice (UNHCR) i Međunarodne organizacije za migracije (IOM), u 2015. godini je milion ljudi bilo prisiljeno da pobjegne u Evropu zbog progona, sukoba i siromaštva. Oko 972.500 ljudi prešlo je preko Sredozemnog mora, dok je više od 34.000 ljudi prešlo iz Turske u Bugarsku i Grčku kopnenim putem. Od ukupnog broja migranata koji je prešao preko Sredozemnog mora, pola miliona bili su Sirijci koji su bežali od rata. Avganistanci su činili 20, a Iračani 7 posto. Skoro 4.000 ljudi u 2015. godini je prijavljeno kao nestalo ili da se utopilo.

2. MEĐUNARODNI AKTI KOJI SE ODOSE NA MIGRACIJE

Donet je veći broj međunarodnih akata kojima se pruža međunarodnopravni okvir za upravljanje migracijama. Najveći broj tih akata ratifikovala je još FNRJ, odnosno SFRJ. Među tim aktima najvažniji su: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁴; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima⁵; Konvencija o statusu izbeglica sa završnim aktom Konferencije opunomoćenika Ujedinjenih nacija o statusu izbeglica⁶; Protokol o statusu izbeglica⁷; Konvencija o pravnom položaju lica bez

---

⁴ "Službeni list SFRJ", broj 7/71.

⁵ "Službeni list SFRJ", broj 7/71.

⁶ "Službeni list FNRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", broj 7/60.

⁷ "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", broj 15/67.

državljanstva⁸; Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije⁹; Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena¹⁰; Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka¹¹; Konvencija o pravima deteta¹²; Konvencija broj 97. MOR-a o migraciji u cilju zapošljavanja¹³, i Konvencija o migracijama u uslovima zloupotrebe i unapređenju jednakih mogućnosti i tretmana radnika migranata¹⁴.

Posle raspada SFRJ potpisane su sledeće konvencije: Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom; Međunarodna konvencija za zaštitu svih lica od prisilnih nestanaka; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda; Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, i Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, sa dopunskim protokolima – Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom.

Pored navedenih multilateralnih sporazuma, zaključen je veliki broj bilateralnih sporazuma o socijalnom osiguranju, kao i određeni broj bilateralnih sporazuma koji se odnose na readmisiju.

2.1. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima potpisan je 19. decembra 1966. godine u Njujorku. Države članice Pakta dužne su da: 1) poštuju i garantuju svim licima koja se nalaze na njihovoj teritoriji i koja potpadaju pod njihovu nadležnost, prava priznata Paktom bez obzira na rasu, boju, pol, jezik, veru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, imovno stanje, rođenje ili svaku drugu okolnost; 2) garantuju da se svako lice čija su prava i slobode priznati Pktom povređeni, može koristiti pravom žalbe, čak i ako su ih povredila lica u vršenju svojih zvaničnih dužnosti; 3) garantuju da će nadležne sudske, upravne ili zakonodavne vlasti ili svaka druga nadležna vlast prema propisima države, rešavati o pravima lica koje podnosi žalbu, i da prošire mogućnosti podnošenja žalbe pred sudom, i 4) da garantuju da će nadležne vlasti povoljno rešiti svaku žalbu koja bude smatrana opravdanom.

Proklamovano je da je pravo na život neodvojivo od čovekove ličnosti. Ovo pravo mora da bude zakonom zaštićeno. Niko ne može da bude proizvoljno lišen života. Niko ne može biti podvrgnut mučenju ili svirepim, nehumanim ili unižavajućim kaznama ili postupcima. Niko se ne može držati u ropstvu. Ropstvo i trgovina robljem su zabranjeni u svakom obliku. Niko se ne može držati u potčinjenosti. Svaki pojedinac ima pravo na slobodu i na bezbednost svoje ličnosti. Svako lice koje se legalno nalazi na teritoriji neke države ima pravo da se slobodno kreće u njoj i da slobodno izabere svoje mesto stanovanja. Svako lice ima pravo da napusti bilo koju zemlju, uključujući i svoju. Navedena prava mogu biti ograničena samo ako su ograničenja zakonom predviđena, ako su potrebna radi zaštite

---

⁸ "Službeni list FNRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", broj 9/59.

⁹ "Službeni list SFRJ", broj 31/67.

¹⁰ "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 11/81.

¹¹ "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 9/91

¹² "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 15/90

¹³ "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", broj 5/68

¹⁴ "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 12/80

nacionalne bezbednosti, javnog reda, javnog zdravlja ili morala ili prava i slobode drugih lica, i ako su u skladu sa ostalim pravima koja priznaje Pakt.

Stranac koji se legalno nalazi na teritoriji države članice Pakta može biti proteran samo radi izvršenja odluke donete na osnovu zakona i, osim ako se tome ne protive nužni razlozi nacionalne bezbednosti, on mora da ima mogućnost da iznese razloge protiv njegovog proterivanja, kao i da njegov slučaj bude razmatran od strane nadležne vlasti, s tim što će u tom cilju odrediti svoga zastupnika.

Svako ima pravo da mu se prizna na svakom mestu pravni subjektivitet. Svako lice ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti. Ovo pravo podrazumeva slobodu ispovedanja i primanja vere ili ubeđenja po svom nahođenju, kao i slobodu da tu veru ili ubeđenje ispoljava pojedinačno ili zajedno sa drugima, kako javno tako i privatno, kroz kult, vršenje verskih i ritualnih obreda i veronauku. Niko ne može biti predmet prinude kojom bi se kršila sloboda njegovog ispovedanja ili primanja vere ili ubeđenja po njegovom nahođenju.

Niko ne može biti uznemiravan zbog svojih mišljenja. Svako lice ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo bez obzira na granice, podrazumeva slobodu iznalaženja, primanja i širenja informacija i ideja svih vrsta, u usmenom, pismenom, štampanom ili umetničkom obliku, ili na bilo koji način po slobodnom izboru.

Paktom se priznaje pravo mirnog okupljanja. Vršenje ovog prava može samo da bude predmet ograničenja nametnutih u skladu sa zakonom, a koja su potrebna u jednom demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti, javnog reda ili radi zaštite javnog zdravlja ili morala ili prava i sloboda drugih lica. Svako lice ima pravo da se slobodno udruži sa drugim licima, uključujući i pravo na osnivanje sindikata i učlanjenje u sindikat radi zaštite svojih interesa.

Paktom je proklamovano da su sva lica jednaka pred zakonom i da imaju pravo, bez ikakve diskriminacije, na podjednaku zaštitu. U tom smislu, zakonom se mora zabraniti svaka diskriminacija i da se obezbedi svim licima podjednaka i uspešna zaštita protiv svake diskriminacije, naročito u pogledu rase, boje, pola, jezika, vere, političkog ili drugog ubeđenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovnog stanja, rođenja ili svakog drugog stanja. U državama gde postoje etničke, verske ili jezičke manjine, lica koja pripadaju tim manjinama ne mogu biti lišena prava da imaju, zajedno sa drugim članovima svoje grupe, svoj posebni kulturni život, da ispoljavaju i upražnjavaju svoju sopstvenu veru ili da se služe svojim jezikom.

2.2. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima potpisan je 19. decembra 1966. godine u Njujorku. Države članice Pakta dužne su: 1) da i pojedinačno i putem međunarodne pomoći i saradnje, naročito na ekonomskom i tehničkom polju, a koristeći u najvećoj mogućoj meri svoje raspoložive izvore, preduzimaju korake kako bi se postepeno postiglo puno ostvarenje prava priznatih u Paktu svim odgovarajućim sredstvima, posebno uključujući donošenje zakonodavnih mera, i 2) da garantuju da će sva prava koja su u njemu formulisana biti ostvarivana bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, polu, jeziku, veri, političkom mišljenju ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu, imovinskom stanju, rođenju ili kakvoj drugoj okolnosti. Vodeći na odgovarajući

način računa o pravima čoveka i svojoj nacionalnoj privredi, zemlje u razvoju mogu da odrede u kojoj će meri garantovati licima koja nisu njeni državljani ekonomska prava priznata Paktom.

Države članice Pakta priznaju pravo na rad, koje obuhvata pravo koje ima svako lice na mogućnost zarađivanja kroz slobodno izabran ili prihvaćen rad, i preduzimaju odgovarajuće mere za očuvanje ovog prava. Među mere koje svaka država članica Pakta treba da preduzme u cilju punog ostvarenja ovog prava spadaju programi tehničke i stručne orijentacije i obuke, politika i metodi za postizanje stalnog ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja i pune proizvodne zaposlenosti u uslovima koji čoveku garantuju uživanje osnovnih političkih i ekonomskih sloboda.

Države članice Pakta: 1) priznaju pravo koje ima svako lice da se koristi pravičnim i povoljnim uslovima za rad koji naročito obezbeđuju pristojan život za njih i njihovu porodicu; 2) obavezuju se da obezbede pravo koje ima svako lice da sa drugima osniva sindikate i da se učlani u sindikat po svom izboru, u cilju unapređenja i zaštite ekonomskih i socijalnih interesa.; 3) priznaju pravo svakom licu na socijalno obezbeđenje, uključujući i socijalno osiguranje; 4) priznaju pravo svakom licu na životni standard dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ubrajajući tu i dovoljnu hranu, odeću i smeštaj, kao i stalno poboljšanje njegovih uslova života; 5) priznaju pravo koje ima svako lice na najbolje psihičko i mentalno zdravlje koje može da postigne; 6) priznaju svakom licu pravo na obrazovanje; 7) priznaju svakom pravo: (1) da učestvuje u kulturnom životu, (2) da se koristi dostignućima nauke i njihovom primenom, i (3) da uživa zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proističu iz svake naučne, književne ili umetničke proizvodnje čiji je on autor, i 8) obavezuju se da poštuju slobodu neophodnu za naučno istraživanje i stvaralačku delatnost.

2.3. Konvencija o statusu izbeglica

1. Konvencija o statusu izbeglica sa završnim aktom Konferencije opunomoćenika Ujedinjenih nacija o statusu izbeglica i lica bez državljanstva (apatrida), sa priložima, sačinjena je u Ženevi 28. jula 1951. godine. Konvencijom i završnim aktom Konferencije definišu se pojam i pravni položaj izbeglica, zatim pristup njihovim pravima, kao i druga pitanja od značaja za položaj izbeglica, tako da oni, zajedno sa kasnije donetim Protokolom o statusu izbeglica, predstavljaju osnovne dokumente kojima se reguliše status izbeglice, odnosno na osnovu kojih se utvrđuje da li neko lice ispunjava uslove za sticanje statusa izbeglice.

Konvencijom su raniji međunarodni sporazumi o statusu izbeglica revidirani i kodifikovani¹⁵. Proširena je primena instrumenata kojima se pruža zaštita izbeglicama. Konvencija se zasniva na principu da ljudska bića, bez razlike, treba da uživaju prava čoveka i osnovne slobode. Cilj Konvencije je da sve države, koje priznaju socijalni i humanitarni karakter problemima izbeglica, učine što je u njihovoj moći da bi se izbeglo da taj problem postane razlog zategnutosti među državama.

U Konvenciji je naglašeno da je obaveza Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice da se stara o primeni međunarodnih konvencija koje obezbeđuju zaštitu izbeglica,

---

¹⁵ Misli se na aranžmane od 12. maja 1926. godine i 30. juna 1928. godine, konvencije od 28. oktobra 1933. godine i od 10. februara 1938. godine, kao i na Protokol od 14. septembra 1939. godine.

kao i da će stvarna koordinacija mera preduzetih za rešenje tog problema zavisiti od saradnje država sa Visokim komesarom.

U smislu Konvencije izbeglicom se smatra lice koje se, bojeći se opravdano da će biti progonjeno zbog svoje rase, svoje vere, svoje nacionalnosti, svoje pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja, nađe izvan zemlje čije državljanstvo ima i koje ne želi ili, zbog toga straha, neće da traži zaštitu te zemlje; ili koje, ako nema državljanstva, a nalazi se izvan zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mesto boravka, usled takvih događaja, ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati. Neće se smatrati da je lišeno zaštite zemlje čije državljanstvo ima, lice koje, bez opravdanog razloga osnovanog na opravdanom strahovanju, nije tražilo zaštitu jedne od zemalja čije državljanstvo ima.

Konvencija se ne primenjuje na lice: 1) ako je dobrovoljno ponovo tražilo zaštitu zemlje čije državljanstvo ima; 2) ako je, pošto je izgubilo državljanstvo te zemlje, ponovo dobrovoljno primilo; 3) ako je steklo novo državljanstvo i uživa zaštitu zemlje čije je državljanstvo steklo; 4) ako se dobrovoljno vratilo da bi se nastanilo u zemlji koju je napustilo ili izvan koje je živelo iz straha da će biti progonjeno; 5) ako, pošto su okolnosti usled kojih je bilo priznato za izbeglicu prestale da postoje; 6) koje nema državljanstvo, ako je, pošto su okolnosti usled kojih je bilo priznato za izbeglicu prestale da postoje, u stanju da se vrati u zemlju u kojoj je imalo uobičajeno mesto boravka; 7) koje uživa zaštitu ili pomoć neke ustanove Ujedinjenih nacija osim Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice; 8) za koje nadležne vlasti zemlje u kojoj je to lice izabralo svoje mesto boravka smatraju da ima prava i dužnosti vezane za posedovanje državljanstva te zemlje, i 9) za koje postoje ozbiljni razlozi da se misli: a) da je počinilo zločin protiv mira, ratni zločin ili zločin protiv čovečnosti; b) da je počinilo težak zločin prema međunarodnom pravu izvan zemlje koja ga je prihvatila pre nego što je u nju primljen kao izbeglica, i c) da je krivo za postupke koji su u suprotnosti sa ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

2. Opšta obaveza svakog izbeglice je da prema zemlji u kojoj se nalazi poštuje dužnosti koje naročito sadrže obavezu da se povinuje propisima kao i merama za održavanje javnog reda. Države ugovornice su dužne: 1) da odredbe ove konvencije primenjuju na izbeglice bez diskriminacije u pogledu rase, vere ili zemlje porekla; 2) da primenjuju prema izbeglicama na svojoj teritoriji postupak koji će biti bar isto tako povoljan kao i postupak koji primenjuju prema svojim državljanima u pogledu slobode veroispovesti i u pogledu slobode verskog vaspitanja njihove dece, i 3) da prema izbeglicama primenjuju režim koji primenjuju na strance uopšte.

Kad se radi o izuzetnim merama koje mogu biti preduzete protiv ličnosti, dobara ili interesa državljana neke određene države, države ugovornice neće primenjivati te mere na izbeglicu koji je formalno poreklom iz te države jedino zbog njegovog državljanstva. Konvencija ne sprečava države ugovornice, za vreme rata ili u drugim teškim i izuzetnim okolnostima, da preduzimaju privremeno prema nekom određenom licu mere koje ta država smatra neophodnim za nacionalnu bezbednost, u očekivanju da ta država ustanovi da je to lice zaista izbeglica i da je primena pomenutih mera prema njemu potrebna u interesu njene nacionalne bezbednosti. U slučaju kad se radi o izbeglicama redovno zaposlenim kao članovi posade na nekom brodu koji vije zastavu neke države ugovornice, ta država će s blagonaklonošću proučiti mogućnost da tim izbeglicama odobri da se nastane na njenoj

teritoriji i da im izda putne isprave ili da ih privremeno primi na svoju teritoriju, naročito radi toga da olakša njihovo nastanjivanje u nekoj drugoj zemlji.

3. Konvencijom je uređen pravni položaj izbeglica. Lični status izbeglice reguliše se zakonom zemlje njegovog domicila ili ako domicila nema, zakonom zemlje njegovog mesta prebivanja. Svaka država ugovornica dužna je da poštuje prava koja je izbeglica ranije stekao i koja proističu iz ličnog statusa, a posebno ona koja nastaju iz braka. Države ugovornice prema izbeglici treba da primenjuju što je moguće povoljniji postupak. Primenjivaće postupak koji neće biti manje povoljan od onoga koji se, pod istim okolnostima, primenjuje na strance uopšte u pogledu sticanja pokretne i nepokretne imovine i drugih prava koja se na to odnose (na iznajmljivanje i druge ugovore koji se odnose na pokretnu i nepokretnu imovinu). U pogledu zaštite industrijske svojine, naročito izuma, crteža, modela, fabričkih oznaka, komercijalnih imena, i u pogledu zaštite književne, umetničke i naučne svojine, izbeglica uživa u zemlji gde ima uobičajeno mesto boravka zaštitu koja se daje i državljanima te zemlje. Na teritoriji druge države ugovornice izbeglica uživa zaštitu koja se na toj teritoriji daje državljanima zemlje u kojoj izbeglica ima uobičajeno mesto boravka. Države ugovornice primenjuju prema izbeglicama koji borave redovno na njihovoj teritoriji, u pogledu udruženja koja nemaju politički cilj i koja nisu lukrativna i u pogledu strukovnih sindikata, najpovoljniji postupak koji se pod istim okolnostima primenjuje prema državljanima neke strane zemlje.

Izbeglica na teritoriji država ugovornica treba da ima slobodan i lak pristup pred sudove. U državi ugovornici gde ima svoje uobičajeno mesto boravka, izbeglica uživa isti postupak kao i državljanin u pogledu pristupa pred sudove, uključujući sudsku pomoć i oslobođenje od *cautio judicatum solvi*. U državama ugovornicama, van one u kojoj ima svoje uobičajeno mesto boravka, izbeglica uživa isti postupak kao i državljanin zemlje u kojoj ima svoje uobičajeno mesto boravka.

4. Države ugovornice dužne su da primenjuju prema svakom izbeglici koji redovno boravi na njihovoj teritoriji najpovoljniji postupak koji se, pod istim okolnostima, primenjuje na državljanu neke strane zemlje u pogledu vršenja neke plaćene profesionalne dužnosti. Mere ograničenja nametnute strancima ili uposlenju stranaca radi zaštite domaćeg tržišta rada, neće se primenjivati na izbeglice koje ispunjavaju jedan od sledećih uslova: 1) ako su tri godine boravili u toj zemlji; 2) ako imaju za bračnog druga lice koje ima državljanstvo zemlje boravka, ili 3) ako ima jedno ili više dece koja imaju državljanstvo zemlje boravka.

Države ugovornice treba da: 1) sa blagonaklonošću usvajaju mere koje imaju za cilj da prava svih izbeglica u pogledu vršenja plaćenih profesija izjednače sa pravima njihovih državljana, i to naročito za izbeglice koje su ušle na njihovu teritoriju shodno primeni programa regrutovanja radne snage ili planu useljavanja; 2) primenjuju prema izbeglicama koje se redovno nalaze na njihovoj teritoriji postupak koji nije manje povoljan od onoga koji pod istim okolnostima primenjuje na strance uopšte u pogledu vršenja neke neplaćene profesije u poljoprivredi, industriji, zanatstvu i trgovini, kao i stvaranja komercijalnih i industrijskih društava; 3) primenjuju prema izbeglicama koji redovno borave na njenoj teritoriji, a koji imaju diplome priznate od strane nadležnih vlasti te države i žele vršiti neku slobodnu profesiju, postupak koji nije manje povoljan od onoga koji, pod istim uslovima, primenjuju prema strancima uopšte, i da 4) učine sve što je u njihovoj moći, shodno svojim

zakonima i ustavima, da bi obezbedile nastanjenje određenih izbeglica na teritoriji van metropole čije međunarodne odnose one obezbeđuju.

5. Konvencijom je predviđeno da, kada postoji sistem racioniranja kome je podvrgnuto celokupno stanovništvo i kojim se reguliše opšta raspodela proizvoda kojih nema dovoljno, prema izbeglicama treba da se postupa kao prema domaćim državljanima. Ukoliko pitanje stana podleže kontroli od strane javnih vlasti, države ugovornice treba da primenjuju prema izbeglicama koji redovno borave na njihovoj teritoriji postupak koji ne može biti manje povoljan od onoga koji se, pod istim okolnostima, primenjuje na strance uopšte.

Države ugovornice treba da: 1) u pogledu osnovne nastave primenjuju prema izbeglicama isti postupak kao i prema svojim državljanima; 2) primenjuju prema izbeglicama postupak koji nije manje povoljan od onoga koji se pod istim okolnostima primenjuje prema strancima uopšte u pogledu drugih kategorija nastave osim osnovne, a naročito u pogledu pristupa na studije, priznavanje svedočanstava o studijama, diploma i univerzitetskih uverenja izdatih u inostranstvu, plaćanja dažbina i taksa i dodeljivanja stipendija za studije; 3) u pogledu pomoći i javne potpore primenjuju prema izbeglicama koji redovno borave na njihovoj teritoriji isti postupak kao i prema svojim državljanima; 4) primenjuju na izbeglice koje redovno borave na njihovoj teritoriji isti postupak kao i prema svojim državljanima u sledećem pogledu: (1) ukoliko su ta pitanja regulisana zakonodavstvom ili zavise od administrativnih vlasti: plate, uključujući i porodične dodatke ako ti dodaci čine deo plate, trajanja rada, prekovremenih časova, plaćenog godišnjeg odmora, ograničenja u pogledu rada kod kuće, doba prijema u službu, učenja u privredi i stručnog obrazovanja, rada žena i omladine i uživanja prednosti koje su date kolektivnim konvencijama, i (2) socijalnog osiguranja (zakonske odredbe o nesrećama na poslu, o profesionalnim bolestima, porođaju, bolesti, invalidnosti, starosti i smrti, o nezaposlenosti, porodičnim obavezama kao i o svakom drugom riziku koji je, shodno nacionalnom zakonodavstvu, regulisan sistemom socijalnog osiguranja); 5) prošire na izbeglice pravo korišćenja sporazumima koje su zaključile ili zaključe među sobom u pogledu održavanja prava stečenih ili koja su u toku sticanja u pogledu socijalnog osiguranja, ukoliko izbeglice ispunjavaju uslove predviđene za državljane zemalja potpisnica sporazuma o kojima je reč, i 6) da ispituju sa blagonaklonošću mogućnost proširenja na izbeglice, u najvećoj mogućoj meri, prava na koristi koje nastaju iz sličnih sporazuma koji su, ili će biti, na snazi između tih država ugovornica i država koje nisu ugovornice. Prava na davanja nastala smrću izbeglice koja je nastupila zbog nesreće na poslu ili profesionalne bolesti neće biti ograničena činjenicom da korisnik prava prebiva izvan teritorije države ugovornice.

6. Ako bi vršenje prava od strane nekog izbeglice zahtevalo pomoć stranih vlasti kojima se on ne može obratiti, države ugovornice na čijoj teritoriji on boravi nastojeće da mu tu pomoć pruže, bilo samo njihove vlasti, bilo neka međunarodna vlast. Ove vlasti izdaće ili će učiniti da se pod njihovom kontrolom izdaju izbeglicama isprave ili uverenja koje bi strancima redovno izdale njihove nacionalne vlasti ili njihovim posredstvom. Tako izdate isprave ili uverenja zamenjuju službena akta koja strancima izdaju njihove nacionalne vlasti ili njihovim posredstvom i biće verodostojne dok se ne dokaže suprotno. Ove usluge mogu biti naplaćivane, ali to plaćanje mora biti umereno i u skladu sa iznosima koje za slične usluge plaćaju domaći državljanima.

Države ugovornice treba da: 1) daju izbeglicama koji se redovno nalaze na njihovoj teritoriji pravo da izaberu mesto svog boravka i da se slobodno kreću pod uslovima utvrđenim propisima koji se pod istim okolnostima primenjuju na strance uopšte; 2) izdavaju isprave o identitetu svakom izbeglici koji se nalazi na njihovoj teritoriji i koji ne poseduje valjanu putnu ispravu; izdavaju izbeglicama koje redovno borave na njihovoj teritoriji putne isprave koje im omogućuju da putuju van te teritorije, osim ako se tome ne protive imperativni razlozi nacionalne bezbednosti ili javnog poretka; 3) odobre izbeglicama, shodno propisima njihove zemlje, da imovinu koju su uneli na njenu teritoriju prenesu na teritoriju druge zemlje gde su primljeni radi novog nastanjenja, i 4) da obrate blagonaklonu pažnju molbama koje podnesu izbeglice koje žele da dobiju ovlašćenje za transfer sve druge imovine potrebne za njihovo novo nastanjivanje u nekoj drugoj zemlji gde su primljeni radi novog nastanjenja.

Države ugovornice neće: 1) podvrgavati izbeglice porezima, taksama i drugim dažbinama većim od onih koje se ubiraju od domaćih državljana u sličnim situacijama; 2) primenjivati kaznene sankcije, zbog bespravnog ulaska ili boravka, na izbeglice koje, dolazeći direktno sa teritorije gde su njihov život ili sloboda bili u opasnosti, ili se nalaze na teritoriji bez ovlašćenja, pod uslovom da se odmah prijave vlastima i izlože im razloge, priznate kao valjane, svoga bespravnog ulaska ili prisustva, i 3) neće primenjivati, u pogledu putovanja izbeglica koje bespravno borave u zemlji prijema, druga ograničenja sem onih koja su potrebna, pri čemu će se ta ograničenja primenjivati samo dok se u zemlji prijema ne reguliše status tih izbeglica ili dok oni ne uspeju da budu primljeni u neku drugu zemlju.

Države ugovornice će proterati izbeglicu koji se redovnim putem nalazi na njihovoj teritoriji samo ako postoje razlozi nacionalne bezbednosti ili javnog reda. Proterivanje tog izbeglice vršiće se samo u izvršenju odluke donete shodno postupku predviđenim zakonom. Izbeglici treba da bude dozvoljeno, osim ako se tome ne protive imperativni razlozi nacionalne bezbednosti, da podnese dokaze radi svog opravdanja, da podnese žalbu i da u tu svrhu odredi sebi zastupnika pred nadležnom vlašću ili pred jednim ili više lica koje specijalno odredi nadležna vlast. Takvom izbeglici će se dati razuman rok da bi mu se omogućilo da traži da ga redovnim putem primi neka druga zemlja. Države ugovornice mogu, u tom roku, primeniti mere unutrašnjeg karaktera koje smatraju za potrebne.

Država ugovornica ne može proterati ili vratiti silom izbeglicu na granice teritorije gde bi njegov život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove rase, vere, državljanstva, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili njegovih političkih mišljenja. Ovo parvo ne može koristiti izbeglica koga iz ozbiljnih razloga treba smatrati opasnim za bezbednost zemlje gde se nalazi, ili koji, pošto je protiv njega doneta konačna odluka zbog zločina ili naročito teškog krivičnog dela, predstavlja opasnost za tu zemlju. Države ugovornice treba da omoguće, u najvećoj mogućoj meri, asimilaciju i naturalizaciju izbeglica. One naročito treba da nastoje da ubrzaju postupak naturalizacije i da smanje, u najvećoj mogućoj meri, takse i troškove tog postupka.

2.4. Protokol o statusu izbeglica

Protokol o statusu izbeglica zaključen je, 31. januara 1967. godine u Njujorku. Zaključen je zbog toga što je Konvencija o statusu izbeglica obuhvatala samo ona lica koja su postala izbeglice usled događaja koji su se desili pre 1. januara 1951. godine i s obzirom da je od vremena usvajanja Konvencije dolazilo do situacija u kojima su nastajale nove izbeglice i

da takve izbeglice stoga nisu mogle da budu obuhvaćene Konvencijom, a bilo je neophodno da sve izbeglice uživaju jednak status.

Države potpisnice Protokola obavezale su se: a) da će saradivati sa Kancelarijom visokog komesara za izbeglice Ujedinjenih nacija u obavljanju njegovih funkcija, a naročito tako što će mu pomagati da obavlja svoju dužnost u vršenju nadzora nad primenom odredaba Protokola, i b) da će dostavljati generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija tekstove zakona i propisa koje donose radi obezbeđivanja primene Protokola.

Radi omogućavanja Kancelariji visokog komesara da podnosi izveštaje nadležnim organima Ujedinjenih nacija, države potpisnice su obavezne da mu pružaju potrebne informacije i statističke podatke o: 1) uslovima pod kojima žive izbeglice; 2) sprovođenju u život Protokola, i o 3) zakonima, propisima i uredbama o izbeglicama koji jesu ili koji mogu stupiti na snagu.

2.5. Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva

Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva zaključena je 28. septembra 1954. godine u Njujorku. Izraz *lice bez državljanstva* u smislu ove konvencije označava lice koje nijedna država prema svom zakonodavstvu ne smatra svojim državljaninom. Konvencija se ne primenjuje na lica: 1) koja uživaju zaštitu ili pomoć organa ili ustanova Ujedinjenih nacija, izuzev Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice, i to za vreme dok uživaju takvu zaštitu ili takvu pomoć; 2) za koja nadležne vlasti zemlje u kojoj imaju svoje boravište smatraju da imaju prava i obaveze koje su vezane za državljanstvo te zemlje, i 3) za koja se iz ozbiljnih razloga smatra: (1) da su izvršila zločin protiv mira, ratni zločin ili zločin protiv čovečanstva, u smislu međunarodnih instrumenata, (2) da su izvršila težak zločin po opštem pravu van zemlje u kojoj imaju boravište i pre nego što su primljena u tu zemlju, i (3) da su odgovorna za postupke koji su protivni ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

U Konvenciji je određeno da lice bez državljanstva ima, u odnosu na zemlju u kojoj se nalazi, dužnosti koje naročito obuhvataju obavezu poštovanja zakona i drugih propisa, kao i mera preduzetih u cilju održavanja javnog reda. Države ugovornice su dužne da: 1) primenjuju odredbe Konvencije na lica bez državljanstva bez diskriminacije u pogledu rase, vere ili zemlje porekla; 2) tretiraju na svojoj teritoriji lica bez državljanstva na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je predviđen za njihove državljanke u pogledu slobode ispovedanja vere i slobode verskog vaspitanja njihove dece; 3) primenjuju na lica bez državljanstva isti režim koji primenjuju na strance uopšte, ukoliko odredbe predviđene Konvencijom nisu povoljnije, i 4) da razmotre sa blagonaklonošću mogućnost da se licima bez državljanstva priznaju i druga prava i povlastice pored onih na koja mogu polagati pravo na osnovu Konvencije.

Države ugovornice neće primenjivati izuzetne mere koje se mogu preduzeti protiv ličnosti, dobara ili interesa državljanina ili bivših državljanina određene države na lica bez državljanstva isključivo zbog toga što je ono bilo državljanin te države.

U slučaju kad su lica bez državljanstva legalno zaposlena kao članovi posade na brodu koji vije zastavu države ugovornice, ova država će ispitati sa blagonaklonošću mogućnost da takvim licima bez državljanstva odobre da se nastane na njenoj teritoriji i da im izda putne isprave ili da ih privremeno primi na svoju teritoriju, naročito u cilju da im time olakša nastanjenje u drugoj zemlji.

Države ugovornice treba da tretiraju lica bez državljanstva na način koji neće biti nepovoljniji od onog koji je pod istim okolnostima predviđen za strance uopšte: 1) u pogledu sticanja pokretne i nepokretne imovine i drugih uz to vezanih prava, kao i u pogledu zakupa i drugih ugovora koji se odnose na pokretnu i nepokretnu imovinu; 2) u pogledu udruženja s ciljevima koji nisu politički i lukrativni i u pogledu profesionalnih sindikata; 3) u pogledu obavljanja plaćene profesionalne delatnosti; 4) u pogledu obavljanja neplaćenog zanimanja u poljoprivredi, industriji, zanatstvu i trgovini, kao i u pogledu osnivanja trgovačkih i industriskih društava; 5) ako žele da obavljaju neko slobodno zanimanje, a imaju diplome priznate od nadležnih vlasti te države; 6) u pogledu stana, ukoliko ovo pitanje spada pod udar zakona i drugih propisa ili podleže kontroli državnih vlasti, i 7) u pogledu drugih vrsta nastave sem osnovne nastave, a naročito u pogledu pristupa na studije, priznavanja školskih uverenja, diploma i akademskih zvanja stečenih u inostranstvu, smanjenja dažbina i taksa i dodeljivanja stipendija.

Lice bez državljanstva treba: 1) da u oblasti zaštite industriske svojine, naročito u oblasti pronalazaka crteža, modela, fabričkih marki i trgovačkog imena, kao i u oblasti zaštite književne, umetničke i naučne svojine, uživa u zemlji u kojoj ima redovno boravište zaštitu koja je priznata državljanima te zemlje, i 2) da ima na teritorijama država ugovornica slobodan i lak pristup pred sudove.

Lica bez državljanstva tretiraće se na isti način kao i domaći državljani: 1) u slučaju kad postoji sistem racioniranja kome podleže celokupno stanovništvo i koji regulišu opštu raspodelu proizvoda u kojima vlada nestašica; 2) u pogledu osnovne nastave; 3) u pogledu dodeljivanja državne pomoći i olakšica; 4) u pogledu plata, radnog vremena, prekovremenih časova rada, plaćenog odsustva, ograničenja u domaćoj radinosti, godina starosti za prijem u službu, izučavanje zanata i stručnog uzdizanja, rada žena i omladine, uživanja povlastica koje pružaju kolektivni ugovori, kao i socijalnog osiguranja.

Ako bi za vršenje određenih prava od strane lica bez državljanstva normalno bila potrebna pomoć stranih vlasti na koje se ono ne može obratiti, države ugovornice na čijoj teritoriji ono boravi staraće se da mu ovu pomoć pruže same njihove vlasti. Države ugovornice su dužne da: 1) priznaju licima bez državljanstva koja se legalno nalaze na njihovoj teritoriji pravo da tu izaberu svoje mesto boravka i da se slobodno kreću, pod rezervama predviđenim u propisima koji se, pod istim okolnostima, primenjuju na strance uopšte; 2) izdaju lične isprave licu bez državljanstva koje se nalazi na njihovoj teritoriji a nema važeću putnu ispravu; 3) dozvole licima bez državljanstva, saglasno propisima njihove zemlje, da imovinu koju su unela na njenu teritoriju prenesu na teritoriju druge zemlje gde im je odobreno da se ponovo nastane, i 4) da olakšaju, u granicama mogućnosti, asimilaciju i naturalizaciju lica bez državljanstva.

Države ugovornice neće podvrgavati lica bez državljanstva plaćanju drugih ili većih poreza, taksa i drugih dažbina od onih koji se u istim slučajevima naplaćuju od domaćih državljana. One će proterati lice bez državljanstva koje se legalno nalazi na njihovoj teritoriji samo u slučaju kad to nalažu razlozi državne bezbednosti ili javnog reda.

2.6. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije usvojena je 21. decembra 1965. godine. Prema Konvenciji izraz *rasna diskriminacija* odnosi se na svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom poreklu i koje ima za cilj, ili za rezultat, da naruši ili da

ugrozi priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uslovima, ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, privrednoj, socijalnoj, kulturnoj ili bilo kojoj drugoj oblasti javnog života. Konvencija se ne primenjuje na razlikovanja, isključivanja, ograničavanja ili davanja prvenstva koje primenjuje država članica Konvencije na svoje državljane i lica koja nisu njeni državljani.

Države članice su se obavezale da svim odgovarajućim sredstvima sprovedu politiku koja teži da ukine svaki oblik rasne diskriminacije i da pomažu razumevanje između svih rasa. U tom cilju obavezale su se da: 1) ne počine nikakvo delo rasne diskriminacije ili da ne vrše rasnu diskriminaciju protiv lica, grupa lica ili ustanova, kao i da postupaju tako da se sve javne vlasti i javne nacionalne i lokalne ustanove pridržavaju ove obaveze; 2) podstiču, brane ili podržavaju rasnu diskriminaciju koju sprovodi bilo kakvo lice ili organizacija; 3) preduzmu efikasne mere radi ponovnog razmatranja nacionalne i lokalne vladine politike i izmene, ukidanja ili poništenja propisa koji ima za cilj da zavede rasnu diskriminaciju ili da je ustali tamo gde postoji; 4) svim odgovarajućim sredstvima, uključujući, ukoliko to okolnosti zahtevaju, i zakonske mere, zabrani rasnu diskriminaciju koju sprovode lica, grupe ili organizacije, kao i da je okonča; 5) pomažu, u datom slučaju, višerasne integracionističke organizacije i pokrete i druga sredstva radi ukidanja prepreka između rasa, kao i da se bore protiv svega što teži da ojača rasnu poddelu; 6) preduzimaju, ako okolnosti to zahtevaju, u socijalnoj, ekonomskoj, kulturnoj i ostalim oblastima, posebne i konkretne mere za odgovarajuće obezbeđivanje razvoja ili zaštite izvesnih rasnih grupa i pojedinaca koji pripadaju ovim grupama radi garantovanja, pod uslovima jednakosti, punog ostvarenja ljudskih prava i osnovnih sloboda; 7) na teritorijama pod svojom jurisdikcijom sprečavaju, zabranjuju i ukidaju rasnu segregaciju i aparthejd; 8) usvoje mere koje imaju za cilj da ukinu svaku propagandu i sve organizacije koje su vođene idejama ili teorijama zasnovanim na superiornosti neke rase ili grupe lica izvesne boje ili izvesnog etničkog porekla, ili koje žele da opravdaju ili podrže svaki oblik rasne mržnje ili diskriminacije; 9) garantuju pravo svakome na jednakost pred zakonom bez razlike na rasu, boju ili nacionalno ili etničko poreklo, i 10) da preduzmaju efikasne mere, naročito u oblasti nastave, vaspitanja, kulture i informisanja radi borbe protiv predrasuda koje vode rasnoj diskriminaciji, i pomaganja razumevanja, tolerancije i prijateljstva među narodima, rasnim ili etničkim grupama.

Konvencijom je ustanovljen Komitet za ukidanje rasne diskriminacije, koji je sastavljen od osamnaest stručnjaka poznatih po svojim visokim moralnim kvalitetima i svojoj nepristrasnosti, koje među svojim državljanima biraju države članice a koji zasedaju u ličnom svojstvu, s tim što se vodi računa o pravednoj geografskoj podeli i zastupljenosti raznih oblika civilizacije, kao i glavnih pravnih sistema.

2.7. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena usvojena je 18. decembra 1979. godine. Prema Konvenciji izraz *diskriminacija žena* označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje u pogledu pola, što ima za posledicu ili cilj da ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili vršenje od strane žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena.

Države članice su se obavezale da sprovedu svim odgovarajućim sredstvima koja im stoje na raspolaganju, politiku otklanjanja diskriminacije žena. U tom cilju, obavezale su se da: 1) unesu princip ravnopravnosti muškaraca i žena u svoje nacionalne ustave ili

odgovarajuće zakone, kao i da obezbede, zakonskim ili drugim odgovarajućim merama, praktičnu primenu tog principa; 2) usvoje odgovarajuće zakonske i druge mere, uključujući i sankcije kada je potrebno, kojima se zabranjuju svi vidovi diskriminacije žena; 3) uvedu pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima i da preko nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih institucija obezbede efikasnu zaštitu žena od svakog postupka kojim se vrši diskriminacija; 4) se uzdrže od svakog postupka ili prakse diskriminacije žena i da obezbede da javni organi i institucije postupaju u skladu s ovom obavezom; 5) preduzmu sve potrebne mere za otklanjanje diskriminacije žena od strane bilo kog lica, organizacije ili preduzeća; 6) preduzmu sve podesne mere, uključujući i zakonodavne, radi izmene ili ukidanja posotjećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju žena; 7) stave van snage sve unutrašnje kaznene odredbe kojima se vrši diskriminacija žena; 8) preduzimaju u svim oblastima, posebno političkoj, društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj, sve prikladne mere, uključujući zakonodavne, da bi obezbedile potpun razvoj i napredak žena, kako bi im se garantovalo ostvarivanje i uživanje prava čoveka i osnovnih sloboda, ravnopravno s muškarcima; 9) preduzimaju sve podesne mere radi izmene društvenih i kulturnih običaja u pogledu ponašanja muškaraca i žena da bi se otklonile predrasude, kao i uobičajena i svaka druga praksa zasnovana na shvatanju o inferironosti ili superiornosti jednog ili drugog pola ili tradicionalnoj ulozi muškaraca, odnosno žena; 10) porodično vaspitanje obuhvati i pravilno shvatanje materinstva kao društvene funkcije i priznanje zajedničke odgovornosti muškaraca i žena u podizanju i razvoju dece, podrazumevajući da se u svim slučajevima mora, pre svega, voditi računa o interesima deteta; 11) preduzimaju sve podesne mere, uključujući zakonodavne, radi suzbijanja svih oblika trgovine ženama, kao iskorišćavanja prostitucije žena; 12) preduzimaju sve podesne mere za otklanjanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu zemlje, a posebno da obezbede, pod jednakim uslovima kao i muškarcima, pravo žena da glasaju na svim izborima i da budu birane u sva tela koja se biraju putem javnih izbora; 13) priznaju ženama jednaka prava kao i muškarcima da steknu, promene ili zadrže svoje državljanstvo; 14) preduzimaju sve podesne mere radi otklanjanja diskriminacije žena da bi im obezbedile jednaka prava kao i muškarcima u pogledu obrazovanja, kao i jednake uslove u pogledu zapošljavanja i karijere, i 15) da preduzimaju odgovarajuće mere radi eliminisanja diskriminacije žena u oblasti zdravstvene zaštite i u drugim oblastima privrednog i društvenog života.

Države članice su dužne da: 1) priznaju ženama jednaka prava pred zakonom kao i muškarcima; 2) priznaju ženama jednaku pravnu sposobnost u građanskim stvarima kao i muškarcima i da im daju jednake mogućnosti da se njome koriste; 3) priznaju ženama i muškarcima jednaka prava u pogledu zakona o kretanju lica i slobode izbora mesta boravka i prebivališta, i 4) da preduzimaju sve odgovarajuće mere radi otklanjanja diskriminacije žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose.

2.8. Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka

Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka usvojena je 10. decembra 1984. godine. Prema Konvenciji izraz *tortura* označava svaki akt kojim se jednom licu namerno nanose bol ili teške fizičke ili mentalne patnje u cilju dobijanja od njega ili nekog trećeg lica obaveštenja ili priznanja ili njegovog kažnjavanja za delo koje je to ili neko treće lice izvršilo ili za čije izvršenje je osumnjičeno, zastrašivanja tog lica ili vršenja pritiska na njega ili zastrašivanja ili vršenja pritiska na neko treće lice ili iz bilo kojeg drugog razloga zasnovanog na bilo kom obliku diskriminacije ako taj bol ili te

patnje nanosi službeno lice ili bilo koje drugo lice koje deluje u službenom svojstvu ili na njegov podsticaj ili sa njegovim izričitim ili prećutnim pristankom. Taj izraz se ne odnosi na bol ili patnje koje su rezultat isključivo zakonitih sankcija, neodvojivih od tih sankcija ili koje te sankcije prouzrokuju. Konvencijom je obrazovan Komitet protiv torture.

Države članice su se obavezale da: 1) preduzimaju zakonske, administrativne, sudske ili druge efikasne mere kako bi sprečavale izvršenje akata torture na teritorijama pod njihovom jurisdikcijom; 2) sva akta torture smatraju krivičnim delima; 3) se staraju da upoznavanje i informisanje o zabrani torture bude sastavni deo obrazovanja civilnog ili vojnog osoblja zaduženog za primenu zakona, medicinskog osoblja, vršilaca javnih funkcija i ostalih lica koja na bilo koji način mogu učestvovati u čuvanju, saslušanju ili ophođenju sa nekom uhapšenom, ili pritvorenom ili zatvorenom osobom; 4) vrše sistematski nadzor nad pravilima, uputstvima, metodama i praksom saslušanja i nad odredbama u vezi sa čuvanjem i postupanjem na bilo koji način sa uhapšenim, pritvorenim ili zatvorenim licima, a radi sprečavanja svakog slučaja torture; 5) se staraju da nadležni organi neodložno izvrše nepristrasnu istragu svaki put kad postoje opravdani razlozi da se posumnja da je izvršen akt torture; 6) obezbede svakom licu koje tvrdi da je bilo podvrgnuto torturi pravo da se žali nadležnim organima koji će neodložno i nepristrasno ispitati slučaj; 7) u svojim pravnim sistemima, garantuju žrtvi nekog akta torture pravo dobijanja naknade i pravednog i odgovarajućeg obeštećenja, uključujući sredstva potrebna za njegovu što potpuniju rehabilitaciju, i 8) da se staraju da izjava za koju se dokaže da je dobijena torturom ne može da bude navedena kao dokazno sredstvo u nekom postupku, osim protiv lica optuženog za torturu da bi se utvrdilo da je izjava data.

Kao opravdanje za torturu ne može se navoditi nikakva izuzetna okolnost, bilo da se radi o ratnom stanju ili opasnosti od rata, unutrašnjoj političkoj nestabilnosti ili bilo kom drugom vanrednom stanju. Ni jedna država članica neće proterati, isterati niti izručiti jedno lice drugoj državi ako postoje ozbiljni razlozi da se posumnja da može biti podvrgnuto torturi.

2.9. Konvencija o pravima deteta

Konvencija o pravima deteta usvojena je 20. novembra 1989. Prema Konvenciji *dete* je ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dete, punoletstvo ne stiče ranije. Konvencijom je osnovan Komitet za prava deteta.

Države članice su se obavezale da: 1) poštuju i obezbeđuju prava sadržana u Konvenciji svakom detetu pod njihovom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo ubeđenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status deteta ili njegovog roditelja ili zakonitog staratelja; 2) preduzimaju sve potrebne mere kako bi se obezbedila zaštita deteta od svih oblika diskriminacije ili kazne zasnovane na statusu, aktivnostima, izraženom mišljenju ili ubeđenju roditelja, zakonitih staratelja ili članova porodice deteta; 3) detetu obezbede takvu zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mere; 4) svako dete samim rođenjem ima pravo na život; 5) obezbeđuju da se dete prijavljuje odmah nakon rođenja i da od rođenja ima pravo na ime, pravo na staranje, državljanstvo i, ako je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje; 6) pružaju odgovarajuću pomoć i zaštitu u slučajevima kada je dete

nelegalno lišeno nekih ili svih elemenata svog identiteta; 7) obezbeđuju da nijedno dete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležni organi na osnovu sudskog uvida odluče, u skladu s odgovarajućim zakonom i procedurama, da je takvo razdvajanje neophodno i u najboljem interesu deteta; 8) obezbeđuju detetu koje je sposobno da formira svoje sopstveno mišljenje, pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja o svim pitanjima koja se tiču deteta, s tim što se mišljenju deteta posvećuje dužna pažnja u skladu sa godinama života i zrelošću deteta; 9) poštuju pravo deteta na slobodu mišljenja, savesti i veroispovesti; 10) preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mere radi zaštite deteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je poverena briga o detetu; 11) obezbede da mentalno zaostalo ili fizički invalidno dete treba da uživa pun i dostojan život, u uslovima kojima se obezbeđuje njegovo dostojanstvo, podstiče samostalnost i olakšava aktivno učešće deteta u zajednici, i 12) da priznaju pravo detetu na obrazovanje i najviši nivo zdravstvene i socijalne zaštite.

Države članice su dužne da preduzimaju odgovarajuće mere kako bi detetu koje traži status izbeglice ili koje se smatra izbeglicom, u skladu sa odgovarajućim međunarodnim ili nacionalnim propisima i procedurama, bez obzira na to da li je dete u pratnji svojih roditelja ili nekog drugog lica ili ne, omogućile da dobije odgovarajuću zaštitu i humanitarnu pomoć u ostvarivanju prava sadržanih u ovoj konvenciji i u drugim međunarodnim instrumentima o pravima čoveka ili o humanitarnim pitanjima. U tom cilju, države članice, ako smatraju za shodno, učestvuju u svim naporima Ujedinjenih nacija i drugih nadležnih međuvladinih ili nevladinih organizacija koje saraduju sa Ujedinjenim nacijama, u cilju zaštite i pružanja pomoći takvom detetu i nalaženja roditelja ili drugih članova porodice deteta izbeglice radi pribavljanja informacija neophodnih za spajanje s njegovom porodicom. U slučajevima kada se ne mogu pronaći roditelji niti ostali članovi porodice, detetu se pruža jednaka zaštita kao i svoj drugoj deci koja su stalno ili privremeno lišena porodičnog kruga iz bilo kog razloga, kako je to navedeno u ovoj Konvenciji.

2.10. Konvencija Međunarodne organizacije rada broj 97 o migraciji u cilju zapošljavanja

Konvencija Međunarodne organizacije rada broj 97 o migraciji u cilju zapošljavanja revidirana je 1. jula 1949. godine u Ženevi¹⁶.

Članice Međunarodne organizacije rada obavezali su se da: 1) obezbede besplatnu službu sa zadatkom da pomogne radnicima migrantima, a posebno da im pruža tačna obaveštenja; 2) preduzimaju odgovarajuće mere protiv lažne propagande u vezi sa emigracijom i imigracijom; 3) preduzimaju mere, u okviru svoje nadležnosti, da olakšaju odlazak, putovanja i prijem radnika migranata; 4) obezbede da radnici migranti i članovi njihovih porodica imaju odgovarajuću lekarsku negu i dobre higijenske uslove u vreme polaska, za vreme puta i po dolasku na teritoriju opredeljenja; 5) će primenjivati, bez diskriminacije u pogledu narodnosti, rase, vere ili pola, na imigrante koji su zakonito na njegovoj teritoriji tretman koji nije nepovoljniji od tretmana koji ima prema svojim državljanima u pogledu plata, prekovremenog rada, plaćenog odmora, ograničenja u pogledu

---

¹⁶ Generalna konferencija Međunarodne organizacije rada, revidirala je Konvenciju o migraciji u cilju zapošljavanja iz 1939. godine.

rada kod kuće, minimalnih godina starosti za zapošljavanje, učenja u privredi i osposobljavanja, rada žena i rada omladine, članstva u sindikatima, smeštaja, socijalnog obezbeđenja, kao i poreza, doprinosa i drugih dažbina iz radnog odnosa koji se plaćaju za zapošljeno lice, i 6) da će dozvoliti, vodeći računa o granicama dozvoljenim nacionalnim zakonima i propisima o iznošenju i unošenju deviza, transfer onog dela zarade i ušteda radnika migranata koji on želi.

Konvencijom je predviđeno da radnik migrant koji je primljen u svojstvu stalnog radnika i članovi njegove porodice, kojima je dozvoljeno da ga prate ili da mu se pridruže, neće biti vraćen na teritoriju njegovog porekla ili na teritoriju iz koje je emigrant, zato što nije u stanju da se bavi svojim zanimanjem zbog bolesti ili povrede do koje je došlo posle ulaska u zemlju, osim ako dotično lice to samo želi ili to ne predviđa međunarodni sporazum koji vezuje zainteresovane zemlje.

2.11. Konvencija o migracijama u uslovima zloupotrebe i unapređenju jednakih mogućnosti i tretmana radnika migranata

Konvenciju o migracijama u uslovima zloupotrebe i unapređenju jednakih mogućnosti i tretmana radnika migranata usvojila je Generalna konferencija Međunarodne organizacije rada 1975. godine. Prema Konvenciji izraz *radnik migrant* označava lice koje migrira ili je migriralo iz jedne zemlje u drugu s ciljem da nađe neki drugi posao, osim za sopstveni račun, i obuhvata svako lice koje je redovno ušlo u zemlju kao radnik migrant. Konvencija se ne primenjuje na: 1) pogranične radnike; 2) umetnike i pripadnike slobodnih profesija koji su ušli u zemlju na kraće vreme; 3) pomorce; 4) lica koja dolaze izričito radi obuke ili obrazovanja, i 5) na lica zaposlena u organizacijama ili preduzećima koja funkcionišu na teritoriji neke zemlje, koja su privremeno primljena u tu zemlju, na zahtev svog poslodavca da bi obavila određene poslove i zadatke, na ograničeno i određeno vreme, i koja su obavezna da napuste tu zemlju po završetku tih poslova ili zadataka.

Članice Međunarodne organizacije rada Konvencijom su obavezane da: 1) poštuju osnovna ljudska prava svih radnika migranata; 2) sistematski nastoje da utvrde da li na njihovoj teritoriji ima nezakonito zaposlenih radnika i da li sa njihove teritorije polaze, preko nje prolaze ili na nju stižu migraciona kretanja u cilju zapošljavanja, pri čemu su migranti u toku puta, po dolasku, za vreme boravka i rada izloženi uslovima kojima se krše međunarodni, multilateralni ili bilateralni instrumenti ili sporazumi ili nacionalno zakonodavstvo; 3) usvoje odgovarajuće mere za suzbijanje tajnih migracija i nezakonitog zapošljavanja migranata; 4) formulišu i sprovode nacionalnu politiku kojom će se unapređivati i garantovati, na način koji odgovara nacionalnim uslovima i praksi, jednake mogućnosti i tretman u pogledu zaposlenja i zanimanja, socijalnog obezbeđenja, sindikalnih i kulturnih prava i individualnih i kolektivnih sloboda za lica koja se u svojstvu radnika migranata ili članova njihovih porodica legalno nalaze na njihovoj teritoriji.

Konvencijom je uređeno da, ako je neko lice legalno boravilo u određenoj zemlji radi zaposlenja, ne smatra se da se nalazi u nezakonitom ili neregulisanom položaju samo zbog činjenice da je izgubio zaposlenje, što samo po sebi ne podrazumeva povlačenje njegove dozvole za boravak ili, u zavisnosti od slučaja, dozvole za rad. Takvo lice uživa jednak tretman kao i domaći radnici, naročito u pogledu garancija u vezi sa sigurnošću zaposlenja, obezbeđenjem alternativnog zaposlenja, radovima organizovanim za pomoć nezaposlenima i prekvalifikacijom.

ZAKLJUČAK

U savremenim uslovima svet se suočava sa svim vrstama migracija, a naročito prinudnom. Zato je neophodno regulisati migracione tokove i definisati jasnu politiku integrisanog pristupa ovom fenomenu, koji će obuhvatati utvrđivanje ciljeva i prioriteta migracione politike i preduzimanje mera za njeno sprovođenje.

Upravljanje migracijama treba da se zasniva na zaštiti prava migranata, uz uvažavanje, u najvećoj mogućoj meri, specifičnosti njihovih potreba i interesa, u skladu s mogućnostima odgovarajuće države i uz poštovanje međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava.

Migracije treba da budu legalne, sigurne i bezbedne – kako za same migrante, tako i za zemlje u koje dolaze, zbog čega je nužno sprovesti aktivnosti koje će dovesti do podsticanja regularnih i suzbijanja neregularnih migracija. U tom smislu, države treba da poštuju, kako domaće, tako i međunarodne akte kojima se uređuju pitanja koja se odnose na migracije.

Nije dovoljno da se migranti samo broje, već je potrebno i da im se pruže odgovarajući uslovi za preživljavanje. Treba poštovati njihova ljudska prava i pružiti im svestranu pomoć i zaštitu, naročito licima sa posebnim potrebama, kao što su deca bez pratnje i samohrane majke.

Iako postoje otpori prema strancima od strane pojedinih grupa u nekim državama, treba prepoznati pozitivan doprinos koji migranti daju u državama u koje dolaze. Uz to, neophodno je pri upravljanju migracijama poštovati osnovne vrednosne principe, kao što su: zaštita života, poštovanje ljudskih prava, tolerancija i uvažavanje različitosti.

Богородицкий Игорь Борисович –
Доктор юридических наук, профессор,
ректор Института законовещения и
управления ВПА

UDK 314.15:341.4(470)

Калинин Владимир Николаевич –
кандидат юридических наук, доцент,
заведующий кафедрой гражданско-правовых
дисциплин Института законовещения и
управления ВПА

Законодательное регулирование миграционных процессов в Российской Федерации

Аннотация: в статье рассматриваются социально-политические проблемы в сфере миграции, существующие в Российской Федерации, анализируется нормативно-правовая основа регулирования миграционных процессов. В частности, отмечается, что для российского миграционного законодательства характерно разделение вынужденных мигрантов на вынужденных переселенцев (граждан Российской Федерации, переехавших в другой регион) и беженцев (лиц, не являющихся гражданами Российской Федерации, находящихся в силу объективных причин вне страны своей гражданской принадлежности).

Bogoroditsky Igor Borisovich –
Doctor of jurisprudence, professor, rector of Institute
of jurisprudence and management of RPA

Kalinin Vladimir Nikolaevich –
candidate of jurisprudence, associate professor,
head of the department of civil disciplines of Institute
of jurisprudence and management of RPA

Legislative regulation of migratory processes in the Russian Federation

Abstract: in article the socio-political problems in the sphere of migration existing in the Russian Federation are considered the standard and legal basis of regulation of migratory processes is analyzed. In particular, it is noted that division of the compelled migrants into displaced persons (the citizens of the Russian Federation who have moved to other region) and refugees (the persons who aren't citizens of the Russian Federation, being owing to the objective reasons out of the country of the civil accessory) is characteristic of the Russian migratory legislation.

Латинское слово *migratio* буквально означает «перехожу», «переселяюсь». В словарях термин «миграция» расшифровывается как территориальное перемещение людей, сопровождающееся изменением постоянного места жительства.

Миграция как многоаспектное понятие может быть классифицировано по различным основаниям.

Так, с точки зрения продолжительности миграция может быть разделена на: безвозвратную (выезд на постоянное место жительства - ПМЖ); временную (переезд на ограниченный период) и сезонную (перемещение в определенные месяцы года).

Существует понятие «маятниковая миграция», применимое к гражданам, регулярно выезжающим из дома на работу или учебу и возвращающимся обратно.

Миграция бывает добровольной, вынужденной или принудительной.

Кроме того, различают внутреннюю и внешнюю (межгосударственную) миграцию.

Вынужденная миграция характеризуется внезапностью, неподготовленностью к немедленному отъезду, стрессовостью и неопределенностью, отсутствием необходимых связей и информации о будущем месте жительства и возможности трудоустройства. Для большинства людей вынужденная миграция представляет собой страшную личную трагедию, это – брошенные обжитые места, дома, квартиры, нажитое имущество, привычная работа или учеба. Что же заставляет людей бросать все нажитое годами и переселяться в другую страну? Среди основных благ, к которым стремятся мигранты, можно выделить: личную безопасность; уровень и доступность медицинского обслуживания; достойное образование; возможность приобрести собственное жилье; доступность качественных товаров, продуктов питания, воды и т.д.

В любой, даже очень цивилизованной стране вынужденных мигрантов терпят до тех пор, пока они ничего, кроме крыши над головой и хлеба, не просят. Но как только они начинают говорить о своем равноправии, то становятся «больной занозой». Нежелание этнических групп мириться с грубейшими нарушениями их прав и пренебрежением к их свободам заставляет людей искать убежище и защиту, превращаться в просителей с протянутой рукой, никогда не вызывающих уважения. Их участь — жалость¹.

Миграция населения в современном мире из-за тенденции к увеличению является чрезвычайно тревожной проблемой. Крупные политические изменения современности порождают трудноразрешимые

---

¹ *Плаксина И.В.* Обеспечение прав и свобод человека в условиях вынужденной миграции // Всеобщая Декларация прав человека: проблемы совершенствования российского законодательства и практики его применения. *Материалы межвузовской региональной конференции.* Академия управления МВД России. — М., 2000. — С. 101.

социально-экономические проблемы, в том числе в благополучных странах. Огромное число беженцев из-за конфликтов покидает свои страны, нередко обрекая соседние государства на непосильные расходы. К ним добавляется все возрастающее число мигрантов. Эти тенденции, как правило, вызваны увеличением экономического неравенства между регионами и континентами, а также ухудшением состояния окружающей среды.

В последнее время нарушение прав человека является одним из главных причин перемещения людей. Вынужденная миграция стала обычным явлением, которое можно наблюдать ежедневно и практически в любой части земного шара. Вынужденные перемещения происходят под воздействием «выталкивающих» факторов, тогда как прочие формы миграции вызваны «притяжением» тех или иных обстоятельств².

Резкий рост международной миграции в области народонаселения является мировой тенденцией. По оценкам, в 12 государствах Европейского Сообщества проживают более 13 млн. иностранных граждан, почти 60% которых прибыли из стран, не являющихся членами Сообщества (данные приводятся до массового притока мигрантов в ЕС в 2014-2016 гг.)³.

На территории бывшего СССР увеличение миграции населения непосредственно связано со сложной политической и социально-экономической ситуацией, сложившейся в ряде бывших союзных республик. В России ситуация в миграционной сфере за последние годы стала очень острой. До последнего времени государству не удавалось выработать какую-либо внятную позицию на этот счет, несмотря на то, что общее количество нерешенных проблем в сфере миграции превратилось в критическую массу, ставшую опасной и для государства, и для общества⁴.

К числу международно-правовых актов, касающиеся проблем защиты прав человека, включая проблему вынужденной миграции и права на убежище, большинство из которых ратифицированы Россией, относятся:

1. Всеобщая Декларация прав человека (1948 г.);
2. Международный пакт о гражданских и политических правах человека (1966 г.);
3. Международная конвенция о статусе беженцев (от 28 июля 1951 г.), к которой Россия присоединилась в 1993 г.;

---

² Цапенко И. Что делать с беженцами? // *Мировая экономика и международные отношения*. — 1997. — № 12.

³ *Хроника ООН*. — 1991 г. — Т. XXVIII. — № 2.

⁴ Земскова А.В. Ситуация в миграционной сфере стала очень острой // *Профессионал*. — 2004. - № 6. — С. 20.

4. Конвенция полномочных представителей по вопросу о статусе беженцев и апатридов в соответствии с резолюцией ООН (1950 г.);

5. Декларация о территориальном убежище (1967 г.);

6. Соглашения: «О сотрудничестве между Правительством Российской Федерации и Международной организацией по миграции» (1992), «Об обеспечении международной правовой защиты и гуманитарной помощи беженцам и прочим лицам, подпадающим под компетенцию УВКБ» (1992 г.) и др.

В числе межправительственных организаций, прежде всего, следует выделить Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ) и Международной организации по миграции (МОМ).

В рамках сотрудничества международных организаций по рассматриваемой проблеме существует Программа действий Женевской региональной конференции по проблемам беженцев и других мигрантов в странах СНГ и соответствующих соседних странах, известная как Конференция по СНГ.

Критическая ситуация, сложившаяся в связи с ростом числа переселенцев и беженцев на территории бывшего СССР, 24 сентября 1993 г. обусловила подписание государствами-участниками СНГ Соглашения о помощи беженцам и вынужденным переселенцам.

Согласно Соглашению государство выезда при содействии заинтересованных сторон обязано:

- осуществлять эвакуацию населения из зон вооруженных и межнациональных конфликтов;
- предоставлять возможность для беспрепятственного добровольного выезда на территорию другого государства — участника Соглашения;
- обеспечивать личную и имущественную безопасность эвакуирующихся, добиваясь прекращения огня;
- соблюдения охраны общественного порядка во время эвакуации.

Сторона, предоставившая убежище, берет на себя обязательство обеспечить для беженцев и вынужденных переселенцев в местах их временного размещения необходимые социально-бытовые условия, оказывать им содействие в трудоустройстве в соответствии со своим законодательством о труде. Государства-участники должны оказывать им содействие беженцам и вынужденным переселенцам в получении необходимых документов, а также сведений о родственниках и оставленном имуществе.

В соответствии с Соглашением государство выезда обязано возместить беженцам и вынужденным переселенцам стоимость оставленного или утраченного ими на его территории жилья и другого имущества, компенсировать ущерб здоровью и потерю заработка. Размеры

материальной компенсации определяются по расценкам государства выезда. Порядок учета принадлежащего беженцам и вынужденным переселенцам утраченного движимого и недвижимого имущества, оценки материального ущерба и выплаты компенсации определяется совместно заинтересованными сторонами.

До конца 80-х годов XX века мировая практика знала только один вид вынужденных мигрантов — беженцев, под которыми понимались иностранцы или лица без гражданства (апатриды), вынужденные оставить свое постоянное место жительства для того, чтобы искать убежище в другом государстве⁵.

Начиная с 1989 г., еще в условиях существования СССР, в связи с событиями в Сумгаите, Баку и Фергане, а с декабря 1991 г. — в Российской Федерации появился новый вид вынужденных мигрантов — граждан своей же страны, оказавшихся вынужденными искать убежище в других более безопасных регионах, не охваченных кровавыми событиями. Они получили наименование вынужденных переселенцев.

В условиях массового и внезапного притока мигрантов в Россию основными правовыми средствами регулирования их приема и гарантий их защиты стали два принятых закона:

- «О беженцах» от 19 февраля 1993 г. (в ред. Федерального закона, введенной в действие от 28 июня 1997 г. № 97-ФЗ, с изменениями на 22 декабря 2014 г.)⁶;
- «О вынужденных переселенцах» от 19 февраля 1993 г. № 4530-1 (с изм. и доп. от 30 декабря 2015 г.)⁷.

Беженцем признается не являющееся гражданином Российской Федерации лицо, которое в силу вполне объективных опасений стать жертвой преследований по признаку расы, вероисповедания, гражданства, национальности, принадлежности к определенной социальной группе или политических убеждений находится вне страны своей гражданской принадлежности и не может пользоваться защитой этой страны или не желает пользоваться такой защитой вследствие таких опасений; или, не имея определенного гражданства и находясь вне страны своего прежнего обычного местожительства в результате подобных событий, не может или не желает вернуться в нее вследствие таких опасений.

Не может быть признано беженцем лицо:

---

⁵ Тоцкий Н.Н. Организационно-правовые проблемы миграционной службы России // *Государство и право*. — 1996. — № 8. — С. 35.

⁶ *Ведомости* Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. — 1993. — № 12. — Ст. 425; СЗ РФ. — 1997. — № 26. — Ст. 2956; 1998. — № 30. — Ст. 3613; 2000. — № 33. — Ст. 3348, № 46. — Ст. 4537.

⁷ *Ведомости* Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. — 1993. — № 12. — Ст. 427; СЗ РФ. — 1995. — № 52. — Ст. 5110; 2000. — № 33. — Ст. 3348.

- 1) в отношении которого имеются серьезные основания предполагать, что оно совершило преступление против мира, военное преступление или преступление против человечества в определении, данном этим деяниям в международных актах, составленных в целях принятия мер в отношении подобных преступлений;
- 2) которое совершило тяжкое преступление не политического характера вне пределов территории Российской Федерации и до того, как оно было допущено на территорию Российской Федерации в качестве лица, ходатайствующего о признании беженцем;
- 3) которое виновно в совершении деяний, противоречащих целям и принципам Организации Объединенных Наций;
- 4) за которым компетентные власти государства, в котором оно проживало, признают права и обязательства, связанные с гражданством этого государства;
- 5) которое в настоящее время пользуется защитой и (или) помощью других органов или учреждений Организации Объединенных Наций, кроме Верховного Комиссара Организации Объединенных Наций по делам беженцев.

Не могут быть признаны беженцами иностранные граждане и лица без гражданства, покинувшие государство своей гражданской принадлежности (своего прежнего обычного местожительства) по экономическим причинам либо вследствие голода, эпидемии или чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера.

Вынужденным переселенцем является гражданин Российской Федерации, покинувший место жительства вследствие совершенного в отношении него или членов его семьи насилия или преследования в иных формах либо вследствие реальной опасности подвергнуться преследованию по признаку принадлежности к определенной социальной группе или политических убеждений, ставших поводами для проведения враждебных компаний в отношении конкретного лица группы лиц, массовых нарушений общественного порядка.

По этим же причинам вынужденным переселенцем признается:

- 1) гражданин Российской Федерации, вынужденный покинуть место жительства на территории иностранного государства и прибывший на территорию Российской Федерации;
- 2) гражданин Российской Федерации, вынужденный покинуть место жительства на территории одного субъекта Российской Федерации и прибывший на территорию другого субъекта Российской Федерации.

Вынужденным переселенцем также признается иностранный гражданин или лицо без гражданства, постоянно проживающие на законных основаниях на территории Российской Федерации и изменившие место жительства в пределах ее территории по указанным выше обстоятельствам.

Вынужденным переселенцем также признается гражданин бывшего СССР, постоянно проживавший на территории республики, входившей в состав СССР, получивший статус беженца в Российской Федерации и утративший этот статус в связи с приобретением гражданства Российской Федерации, при наличии обстоятельств, препятствовавших данному лицу в период действия статуса беженца в обустройстве на территории Российской Федерации.

Вынужденным переселенцем не может быть признано лицо:

- 1) совершившее преступление против мира, человечности или другое тяжкое преступление, признаваемое таковым российским законодательством;
- 2) не обратившееся без уважительных причин с ходатайством о признании его вынужденным переселенцем в течение двенадцати месяцев со дня выбытия с места жительства либо в течение одного месяца со дня утраты статуса беженца в связи с приобретением гражданства Российской Федерации;
- 3) покинувшее место жительства по экономическим причинам либо вследствие голода, эпидемии или чрезвычайных ситуаций природного или техногенного характера.

В большинстве стран положение вынужденных переселенцев фактически приравнивается к положению беженцев, либо такое разделение отсутствует, но в России вынужденные переселенцы имеют более выгодное по сравнению с беженцами социальное положение, обусловленное предоставлением ряда льгот.

Российское законодательство содержит понятие «экономический мигрант», под которым понимается иностранный гражданин, прибывший на территорию России для работы по контракту, или российский гражданин, выехавший на работу за пределы своей страны⁸.

В юридической литературе также выделяют категорию экологических мигрантов и жертв стихийных бедствий, в отношении которых осуществляются специальные гуманитарные программы и акции.

Политику развитых стран в отношении вынужденных мигрантов можно представить тремя ее национальными вариантами:

1. Германская модель, в которой основной акцент сделан на прием и интеграцию переселяющихся в эту страну этнических немцев. К этой модели тяготеет Российская Федерация, хотя, как отмечается, в истории не нашлось ни прецедента, ни модели развития миграционной ситуации в России и в других странах СНГ⁹.

---

⁸ Указ Президента РФ «О привлечении к использованию в Российской Федерации иностранной рабочей силы» от 16 декабря 1993 г. // САПП РФ. — 1993. — № 51. — Ст. 4934.

⁹ Лебедев М.А. Процедуры приема беженцев и лиц в поисках убежища: потребность в стандартах // *Московский журнал международного права*. 1997. — № 8. — С. 87.

2. Французская модель, характеризующаяся наличием разветвленной системы по приему, обустройству и интеграции прибывающих беженцев.

3. Американская модель, нацеленная на переселение беженцев из стран первого временного убежища на территорию США и содействие их интеграции в американское общество¹⁰.

Интерес России к немецкому опыту обусловлен большой схожестью миграционных процессов. С 1988 г. по 1995 г. Германия приняла около 4 млн. вынужденных мигрантов, из которых более половины этнические немцы из стран Восточной Европы и бывшего СССР. Остальная часть состояла из беженцев, покинувших зоны военных конфликтов. Германия — одна из немногих стран, где властям удалось превратить вынужденную иммиграцию из финансового бремени в фактор пополнения казны. Произошло это благодаря проведению эффективной миграционной политики, которую отличают:

- глубокая проработанность нормативно-правовой базы;
- большая гибкость;
- быстрота реагирования на перемены в ситуации;
- дифференцированность к различным категориям мигрантов;
- сочетание мер по приему и обустройству иммигрантов с финансовой помощью другим странам, призванной ограничить приток в ФРГ лиц, ищущих там убежище, и переселенцев;
- стимулирование возвращения на родину беженцев по мере урегулирования ситуации, вызвавшей вынужденную эмиграцию¹¹.

До конца 80-х гг. ни СССР, ни Россия не испытывала серьезных проблем, связанных с миграцией, поскольку та в целом была либо внутренней, либо запланированной, либо легко предсказуемой в зависимости от необходимости использования трудовых ресурсов в любой точке бывшего Советского Союза. В настоящее время многие отрасли и регионы России испытывают дефицит трудовых ресурсов. После 2010 г. соотношение трудоспособного и нетрудоспособного населения России начнет резкий крен в сторону последних. Из прогнозируемой ситуации может быть только два выхода:

- 1) привлечение иностранных граждан для работы в России, и (или)
- 2) поиск внутренних резервов¹².

Вовлечение России в мировой миграционный круговорот было обусловлено дезинтеграцией СССР, когда в одночасье внутренняя

---

¹⁰ Цапенко И. Что делать с беженцами? // *Мировая экономика и международные отношения*. — 1997. — № 12.

¹¹ Там же.

¹² 50 лет – не возраст. Выводить страну из демографического кризиса придется старшим поколениям // *Рос. газета*. – 2007. – 6 декабря.

миграционная политика, осуществляемая субъектами одного государства, превратилась в международную миграцию, требующую «других правил игры» и иного развития. Но официальная политика России долгое время шла по прежнему пути и «развивалась по тем же законам, что и миграция внутри страны. Отсюда и причина явных провалов в ее проведении»¹³.

Ни Россия, ни другие государства на постсоветском пространстве к решению миграционных проблем готовы не были. Многомиллионная армия беженцев, состоящая из русского, русскоязычного и населения иных национальностей, как и прогнозировали ученые в 1992 г., устремилась в Россию и способствовала росту политической и экономической нестабильности, усилила действие криминогенных факторов.

Основу миграции составил обвальный поток мигрантов из бывших союзных республик, где доля этнических русских составила две трети от общего притока; при этом одни исследователи считают, что произошло двукратное снижение удельного веса иммиграции русских из Закавказья в Российскую Федерацию (в 1992 г. — 54%, а в 1995 г. — 27%)¹⁴, а другие отмечают, что в 1997 г. подавляющее число вынужденных мигрантов составляли русские (70%) и доля их постоянно увеличивается¹⁵.

Особенно интенсивно в нашу страну прибывают представители основных наций Закавказья: они гораздо стремительнее, чем все остальные, иммигрируют в Россию. Наиболее вескими причинами, как уже указывалось, является экономическая и политическая нестабильность в их родных странах. К притоку вынужденных мигрантов добавляется вторичная волна вынужденных переселенцев, покидающих северные и восточные экстремальные территории. Однако с каждым последующим годом происходит сокращение числа экономических районов России, «отдающих» население. Беженцы хаотично размещаются практически на всей территории России, возмещая эмиграционный отток населения из этих регионов. Такое почти неконтролируемое, масштабное и всеобъемлющее расселение еще раз подтверждает тот факт, что положение этих людей очень тяжелое, и они готовы селиться даже там, откуда уезжает местное население.

Появление массовой вынужденной миграции привело к необходимости создания новой федеральной государственной службы – миграционной. Бывшая одним из подразделений бывшего союзного Министерства труда, а с конца 1991 г. Министерства труда РФ, эта служба

---

¹³ *Ионцев В.А.* Международная миграция населения: Россия и современность // *Демократия. Миграция.* — 1998. — № 9.

¹⁴ *Макарова Л.В., Морозова Г.Ф., Борзунова Т.И.* Региональные аспекты иммиграции // *Экономика и жизнь.* — 1998. — № 4.

¹⁵ *Зайончковская Ж.* Вынужденная миграция из стран СНГ и Балтии // *Социологические исследования.* — 1998. — № 6. — С. 55—60.

Указом Президента РФ от 14 июня 1992 г.¹⁶ была преобразована в Федеральную миграционную службу России.

По отношению к проблеме вынужденной миграции на постсоветском пространстве охваченные антииммигрантскими настроениями страны Запада заняли двойственную позицию. Не произошло оперативного подключения международных гуманитарных механизмов, призванных эффективно содействовать обеспечению поддержки и помощи вынужденным мигрантам и новым государством их приема. Россия не имела другого выхода, кроме как налаживать работу с мигрантами фактически самостоятельно. Гигантские — по масштабам наших ограниченных ресурсов — средства, затраченные Россией на сдерживание потоков вынужденной миграции, привели к тому, что обвальная миграция на Запад, которая прогнозировалась в начале процесса распада СССР, не наблюдалось. Волны мощных миграционных потоков на постсоветском пространстве докатились до стран Центральной Европы в минимальных масштабах.

В то же время страны-члены ЕС, как известно, ведут согласованную иммиграционную политику¹⁷. Австрия, Голландия, Швейцария продолжают ужесточать свою иммиграционное законодательство. Страны, не являющиеся членами Союза, явно учитывают действия последнего, тщательно контролируя иммиграционные процедуры, легальность заявленных доходов и безупречность репутации потенциальных иммигрантов.

Существуют мнения, что Россия в сфере миграции «игнорирует практику мирового сообщества». В частности, приводится пример Картахенской декларации 1984 г., указывающей, что «массовые нарушения прав человека и (или) несоблюдение прав человека — на безопасное проживание в экологически чистой зоне, на возможность трудоустройства, на защиту и эвакуацию во время вооруженных конфликтов или природных катаклизмов в государствах происхождения и проживания — являются достаточным основанием для признания того или иного лица вынужденным мигрантом (переселенцем или беженцем).

---

¹⁶ Сб. актов Президента РФ и Правительства РФ. – 1993. - № 51. – Ст. 4934.

¹⁷ Более либеральный по сравнению с другими западными странами Закон ФРГ о политическом убежище явился одной из основных причин того, что Германия в 90-х годах приняла существенно больше половины (между 50 и 70%) всех граждан, обратившихся в Европейский Союз с просьбой о политическом убежище. Между тем доля немецкого населения составляет менее одной четверти от общего населения ЕС. Число принятых Германией претендентов на политическое убежище в десять раз превысило соответствующее число во Франции и Великобритании. В настоящий момент в Германии проживает 7,5 млн иностранцев, из них 1,5 млн, то есть около 20%, составляют претенденты на политическое убежище и беженцы / *Мертес М.* Немские вопросы — европейские ответы. — С. 72.

Однако согласиться с тем, что Россия проигнорировала опыт законотворчества мирового сообщества в сфере миграции, нельзя.

В 1996 г. из проверенных на въезде в Россию постами иммиграционного контроля около 8 млн. иностранцев и лиц без гражданства (около 10% всех въехавших) только 860 человек обратились с ходатайством о предоставлении убежища (из них приняты ходатайства от 479 человек, около 6 тыс. человек были выдворены). Для сравнения: в США уровень депортации порядка 50 тыс. человек (1995-1996 гг.). Из этой статистики следует, что принцип невыдворения, который не распространяется на лиц, не претендующих на статус беженца, представляющих явно необоснованные или обманные ходатайства или злоупотребляющих процедурами предоставления статуса, в России в целом соблюдается.

Сомнительна применимость принципа невыдворения не на границе, а в отношении лиц, способных ходатайствовать о статусе беженца, но не сделавших этого. Имеют место случаи, когда властям инкриминируется депортация отдельных лиц, якобы желающих получить статус беженца, хотя такого желания выражено не было¹⁸.

В условиях распада СССР многие сотни тысяч мигрантов оказались бы в положении беженцев, лиц без гражданства, если бы они не были приняты в российское гражданство. Российское законодательство о гражданстве способствовало решению проблемы перемещения населения, что коснулось судеб свыше миллиона человек.

Однако в Российской Федерации за последние 10 лет миграционные процессы стали не только показателем демократических завоеваний, но и комплексной проблемой, в том числе и с криминальной составляющей.

Несмотря на довольно сложные социально-экономические условия, сложившиеся в стране, Россия по-прежнему остается привлекательной для мигрантов. По данным Росстата, число приезжих из стран СНГ, прибывших в РФ в первые 9 месяцев 2014 года, достигло 361 384 человек. Это на 50 000 больше, чем за весь 2013 год. В значительной степени миграционные процессы в России происходят за счет притока граждан из менее обеспеченных стран СНГ. В от же время представители Росстата отмечают, что миграционный прирост населения Российской Федерации уменьшился на более чем на 16% в связи с ростом числа выбывших из страны.

Таким образом, по количеству приезжих Россия оказалась на втором месте после США. Однако около 40% мигрантов находится в Российской Федерации по причинам, не связанным с работой. Ситуация в стране, девальвация национальной валюты, сложности с получением работы вынудили многих мигрантов вернуться домой. Во втором полугодии 2014

---

¹⁸ Лебедев М. А. Указ раб. - С. 90—92.

г. Россию официально покинули более 620 000 граждан Узбекистана, Армении, Таджикистана и Молдавии. А число новых трудовых мигрантов, по словам главы ФМС Константина Ромодановского, снизилось на 8%.

Прослеживается взаимосвязь между ростом количества мигрантов и динамикой преступности.

Так, только в Московской области за пять лет (1999-2004 г.) количество преступлений, совершенных иностранными гражданами, возросло более чем в два раза.

У многих граждан России миграция населения вызывает недовольство. Фонд «Общественное Мнение» опубликовал данные опроса, согласно которому более 60% россиян считает число мигрантов слишком высоким. Наши соотечественники по ряду причин боятся иностранцев и считают, что необходимо ужесточить ряд миграционных законов¹⁹.

В России около 40% иностранных граждан трудятся в строительстве, до 25% - в торговле, 7% - в сельском и лесном хозяйстве²⁰.

Нелегальных мигрантов, трудоустроившихся в России, насчитывается до 3,8 млн. человек, в то время как на налоговом учете состоят только 35 тыс., т.е. менее 1% работающих. Легализация невыгодна работодателю, поскольку вывод мигранта из тени в налогооблагаемую базу обязывает соблюдать его гражданские права, страховать жизнь и здоровье, регистрировать его, оплачивать разрешение на привлечение к труду²¹.

Исчисляемые миллиардами долларов наличные деньги, заработанные мигрантами, скрываются от налогообложения. Их происхождение зачастую неизвестно, они являются своего рода оборотным капиталом криминала, подпитывают преступные группировки, стимулируют распространение наркотиков и фальсифицированного алкоголя, коррупцию чиновников. Под прикрытием разрешений на неограниченный ввоз имущества переселенцев, выдававшихся бывшим Минфедерации, в Россию шел поток контрабанды²².

По данным Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 96 тыс. преступников, объявленных в розыск по СНГ, находятся в России под видом иммигрантов. В их числе террористы, наркоторговцы, обвиняемые в совершении убийств.

Официально признано, что имеются «проблемы формирования криминальных национальных сообществ, моноэтнического бизнеса, теневых секторов экономики с привлечением нелегальных мигрантов».

---

¹⁹ Источник: <http://zagrandok.ru/vyezd/migraciya/migraciya-v-rossii.html>

²⁰ Как не превратиться в проходной двор. Депутаты вместе с правительственными чиновниками решали, что делать с мигрантами // Рос. газета. – 2006. – 16 марта.

²¹ Земскова А.В. Указ. соч. – С. 20.

²² АиФ. – 2002. - № 15. – С. 3.

Особую опасность сегодня представляет наемничество. «Неразрывно связана с нелегальной миграцией деятельность экстремистских и террористических организаций. Это вербовка и обучение наемников-профессионалов, готовых за деньги воевать в любой стране». Особенно актуальна сегодня проблема борьбы с вербовкой наемников-джихадистов в запрещенное в Российской Федерации псевдо-государство ИГИЛ.

Сегодня в отдельных районах наиболее концентрированного пребывания мигранты предлагают создание национально-культурных автономий, пытаются внедриться в системы управления регионов и муниципалитетов, контролировать хозяйственную и финансовую деятельность, навязывают систему коррупционных отношений. Эти попытки, естественно, встречают отпор коренного населения, и в итоге – затяжная напряженность. Как отметил бывший заместитель Министра внутренних дел РФ Александр Чекалин: «Надо вести дело, чтобы не поставить под угрозу не только культурную, но и территориальную целостность государства»²³.

Такая ситуация стала возможной, в том числе, из-за несовершенства миграционного законодательства, которое сегодня составляют более 700 актов различного уровня — от федерального до ведомственного. В частности, заключение соглашений со странами СНГ в области безвизовых поездок и упрощенных пограничных процедур привело к тому, что Россия связала себя такими обязательствами, по которым ее пограничникам предписывается пропускать через границу иностранцев не только по паспортам, а по любому из 18 видов документов, в том числе по справкам на национальных языках, подлинность которых проверить невозможно.

В целом российское миграционное законодательство в условиях массового притока мигрантов оказалось настолько бездейственно, что найти ему аналоги в мире практически невозможно. В других государствах получение виз, вида на жительство, а тем более гражданства, сопровождается выполнением целой системы обязательных процедур и требований, диктуемых соображениями безопасности.

После событий 11 сентября 2001 г. связь терроризма и миграции стала очевидной. В США и других странах были существенно ужесточены иммиграционные правила, вплоть до полного запрета на въезд в страну определенным категориям мигрантов. ООН приняла ряд специальных резолюций по борьбе с терроризмом, в которых государствам рекомендовано изменить миграционное законодательство.

В начале 2002 г. Совет Безопасности России признал, что эта проблема достигла масштаба угроз национальной безопасности. С целью совершенствования политики внешней открытости, упорядочения

---

²³ Как не превратиться в проходной двор // Рос. газета. – 2006. – 16 марта.

свободы передвижения людей по распоряжению Президента РФ была создана межведомственная рабочая группа по совершенствованию миграционного законодательства. Ее руководитель, заместитель главы администрации Президента Виктор Иванов отметил: «К сожалению, приобретение гражданства иногда рассматривается иммигрантами как способ извлечения прибыли за счет России. Лица, ставшие российскими гражданами, как правило, сохраняют за собой и прежнее гражданство, иногда даже нескольких стран. Это позволяет им уклоняться от выполнения гражданских обязанностей, избегать ответственности за правонарушения и при этом пользоваться социальными гарантиями, льготами и пенсиями сразу в двух или в нескольких странах.

Для получения российского гражданства используются подложные справки, заключаются фиктивные браки. Предоставляя гражданство чуть ли не автоматически, без достаточно глубокой проверки, мы тем самым проявляем неуважение к своей стране. Поэтому, упорядочивая процедуру принятия российского гражданства, мы одновременно повышаем его престижность»²⁴.

Одновременно с притоком большого количества мигрантов в Россию существует проблема и эмиграции из нее российских граждан. Особую тревогу вызывает так называемая «утечка умов», - ситуация, связанная с тем, что Россию покидают квалифицированные специалисты в надежде найти применение в новой стране своим способностям и навыкам. Усиление «утечки умов» влечет за собой дефицит опытных кадров, перспективных ученых и специалистов.

Опытные, квалифицированные кадры покидают Россию, стремясь капитализировать свои способности, улучшить возможности заниматься научными исследованиями или новыми разработками, участвовать в международных проектах, расширить бизнес.

Большинство эмигрантов-россиян, как правило, отправляются в США, Германию, Канаду и Финляндию. Согласно статистике Росстата, миграция из России с января по август 2014 г. составила более 200 000 человек. Годом раньше за аналогичный период Россию покинули 120 756 наших соотечественников. За весь 2013 год из Российской Федерации выехало 186 382 граждан. В то же время введение санкций в отношении России вынуждает некоторые зарубежные компании сокращать российский персонал. Главным образом это затрагивает сотрудников фирм, задействованных в нефтяной и машиностроительной промышленности. Если для компании недоступен российский рынок сбыта, ей больше не нужны услуги обслуживающих его людей. В этой связи существует большая вероятность возвращения этих специалистов в Россию.

---

²⁴ Там же.

Наиболее принципиальными предложениями, направленными на изменение миграционной политики государства являются:

- исключение возможности бесконтрольного въезда в Россию и выезда из нее;
- налаживание строгого учета и его автоматизация;
- введение документов, удостоверяющих личность иммигрантов;
- совершенствование визового режима, ввода новой системы иммиграционного контроля.

Кроме того, необходимо увязать налоговое законодательство с условиями регистрации иностранных мигрантов по месту жительства. Введено квотирование, назрело рациональное распределение по регионам иностранной рабочей силы. Необходимо пересмотреть и некоторые международно-правовые соглашения в этой сфере. Для облегчения процесса адаптации вводятся специальные курсы, в том числе, по обучению русского языка для въезжающих трудовых мигрантов²⁵.

Следует отметить, что за период 2000-2003 гг. нормативно-правовая база, регулирующая миграционные процессы и определяющая правовое положение иностранных граждан, беженцев и вынужденных переселенцев была существенно обновлена. Наряду с принятием Закона о гражданстве 2002 г., внесении изменений в законы «О беженцах» и «О вынужденных переселенцах», был принят новый базовый закон «О правовом положении иностранных граждан в Российской Федерации» от 25 июля 2002 г.

В Кодексе Российской Федерации об административных правонарушениях (КоАП РФ), вступившим в силу с 1 июля 2002 г., глава 18 предусматривает ответственность за административные правонарушения в области обеспечения режима пребывания иностранных граждан или лиц без гражданства на территории Российской Федерации. В данной главе, в частности, предусмотрена ответственность за:

- нарушение иностранным гражданином или лицом без гражданства режима пребывания в Российской Федерации (ст. 18.8);
- нарушение должностным лицом организации, принимающей в Российской Федерации правил пребывания иностранных граждан или лиц без гражданства в Российской Федерации (ст. 18.9);
- незаконное осуществление иностранным гражданином или лицом без гражданства трудовой деятельности в Российской Федерации (ст. 18.10);
- нарушение иммиграционных правил (ст. 18.11);
- нарушение беженцем или вынужденным переселенцем правил пребывания (проживания) в Российской Федерации (ст. 18.12);
- незаконная деятельность по трудоустройству граждан Российской Федерации за границей (ст. 18.13)

---

²⁵ Паспорт без пафоса // Рос. газета. – 2007. – 20 июня.

В Уголовном кодексе Российской Федерации (УК РФ) статья 322.1 предусматривает уголовную ответственность за организацию незаконной миграции (за организацию незаконного въезда в Российскую Федерацию иностранных граждан или лиц без гражданства, их незаконного пребывания в Российской Федерации или незаконного транзитного проезда через территорию Российской Федерации).

Большим шагом в рассматриваемом направлении явилось принятие Федерального закона РФ от 30 июня 2006 г. № 109-ФЗ «О миграционном учете иностранных граждан и лиц без гражданства в Российской Федерации»²⁶. В ст. 4 указанного Закона определено, что миграционный учет осуществляется в целях:

1) создания необходимых условий для реализации гражданами Российской Федерации и иностранными гражданами своих прав и свобод, а также для исполнения ими возложенных на них обязанностей;

2) выработки и реализации государственной политики в сфере миграции;

3) формирования полной, достоверной, оперативной и актуальной информации о перемещениях иностранных граждан, необходимой для прогнозирования последствий указанных перемещений, а также для ведения государственного статистического наблюдения в сфере миграции;

4) планирования развития территорий Российской Федерации;

5) управления в кризисных ситуациях;

6) защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов граждан Российской Федерации и иностранных граждан, находящихся в Российской Федерации, а также в целях обеспечения национальной безопасности Российской Федерации и общественной безопасности путем противодействия незаконной миграции и иным противоправным проявлениям;

7) систематизации сведений об иностранных гражданах, находящихся в Российской Федерации (в том числе их персональных данных), и о перемещениях иностранных граждан;

8) решения других социально-экономических и общественно-политических задач.

В развитие положений федеральных законов было принято большое количество подзаконных актов. Постановлением Правительства РФ от 1 ноября 2002 г. № 749 утверждено Положение о выдаче иностранным гражданам и лицам без гражданства разрешения на временное проживание и Положение о выдаче иностранным гражданам и лицам без гражданства вида на жительство; принято Постановление Правительства РФ от 14 февраля 2007 г. № 94 «О государственной информационной системе миграционного учета»; Постановление Правительства РФ от 9 апреля 2001

---

²⁶ Рос. газета. – 2006. – 20 июля.

г. № 274 «О предоставлении временного убежища на территории Российской Федерации»; Приказом МВД от 21 ноября 2002 г. утверждена Инструкция по выдаче, оформлению и учету миграционных карт паспортно-визовыми подразделениями и подразделениями по делам миграции МВД, ГУВД, УВД субъектов Российской Федерации.

В целях улучшения контроля за процессами миграции, учета и статистике миграционных потоков на территории Российской Федерации, бывших крайне неэффективными, 23 февраля 2002 г. в МВД вошла Федеральная миграционная служба (ФМС) России, включающая в своей структуре систему иммиграционного контроля. В результате, впервые за прошедшие два десятилетия в России появилась комплексная, осмысленная политика в сфере миграции, что проявилось и в создании системы учета и контроля мигрантов (включая выдачу миграционных карт), и в активизации борьбы с нелегальной миграцией²⁷.

---

²⁷ Как не превратиться в проходной двор // Рос. газета. – 2006. – 16 марта.

**ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΟΝ XXI ΑΙΩΝΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΑΙΤΙΕΣ ΚΑΙ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ IMMIGRATION THE XXI
CENTURY IN GREECE - CAUSES AND RESULTS
EMIGRACIJA U XXI VEKU U GRCKOJ - UZROCI I POSLJEDICE**

UDK 314.15(495)“20“

Prof. DDr. Habil. Alexios Panagopoulos

Λέξεις-κλειδιά για την οικοδόμηση μιας γεωστρατηγικής πολιτικής στο μεταναστευτικό είναι: νομιμοποίηση, καταγραφή, δίκαιη διαδικασία εξέτασης των αιτημάτων ασύλου, ενσωμάτωση, ιθαγένεια, διεθνής συνεργασία, σεβασμός της ιστορίας και του πολιτισμού της χώρας υποδοχής, δίκαιοι νόμοι.

Keywords for building a geo-strategic policy on migration are: legalization, registration, fair procedure for examining asylum applications, integration, citizenship, international cooperation, respect for history and culture of the host country, righteous laws.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ. Η Ελλάδα από τις αρχές του XX αιώνα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως βασική χώρα αποστολής μεταναστών σε τρίτες χώρες. Οι Έλληνες, ιδιαίτερα μετά τη γνωστή κρίση της σταφίδας που ξέσπασε το 1893 και έχει συνάφεια με το λιμάνι της Πάτρας και την οικονομική κατάσταση της εποχής, άρχισαν μαζικά να αναζητούν την τύχη τους σε χώρες που η ανάπτυξη της βιομηχανίας θα τους παρείχε μία ευκαιρία για εργασία. Επιπλέον, η Κατοχή, ο Εμφύλιος, και οι γενικότερα οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης στις αγροτικές περιοχές σε συνδυασμό με το όνειρο ότι οι χώρες προορισμού των μεταναστών φάνταζαν ως «γη της απαγγελίας» αποτέλεσαν σημαντικές αιτίες για τη μετανάστευση των Ελλήνων. Οι Έλληνες εγκαταλείπουν την ιστορική πατρίδα τους αναζητώντας καλύτερο μέλλον, αλλά και να συντηρήσουν οικονομικά τους γονείς τους ή να εξασφαλίσουν τη προίκα για τις ανύπαντρες αδελφές τους. Η Αμερική υπήρξε βασικός μεταναστευτικός προορισμός των Ελλήνων. Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα μαστίζεται από τον εμφύλιο πόλεμο. Έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980, το μεταναστευτικό ρεύμα γίνεται όλο και πιο μαζικό. Καλύπτει μάλιστα το 72% της συνολικής εξωτερικής μετανάστευσης μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους¹. Τότε πολλοί Έλληνες μεταναστεύουν προς τη Δυτική Γερμανία, τη Βόρεια Ευρώπη, την Αυστραλία αλλά και λιγότερο προς τη Νότια Αφρική. Στη αρχή, θεωρούσαν ότι η μετανάστευσή τους ήταν κάτι το προσωρινό, ενώ προσδοκούσαν την επιστροφή στην πατρίδα. Αλλ’ όμως, το 40% των μεταναστών του 20^{ου} αιώνα θα κατορθώσει να επιστρέψει πίσω στην πατρίδα. Αρχές του XXI αιώνα το φαινόμενο της μετανάστευσης των Ελλήνων κάνει την εμφάνισή του, αυτή τη φορά για καλύτερη τύχη σε χώρες της Αμερικής, της Αυστραλίας και της Ευρώπης, οι μορφωμένοι κάτοχοι πτυχίων, μεταπτυχιακών, διδακτορικών, ξένων γλωσσών κινούνται σε χώρες που η μόρφωση και η εξειδίκευση επιστημόνων είναι απαραίτητη. Αυτό ίσως, να είναι και μία σημαντική και σοβαρή πληγή αιμορραγίας για την Ελλάδα από ότι οι μεταναστεύσεις του απλού εργατικού δυναμικού του προηγούμενου αιώνα.

---

¹ Πρβλ. Α. Βεντούρα, «Οι δρόμοι της μεγάλης φυγής των Ελλήνων», *Το Βήμα* 19/12/1999.

ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΣΗΜΕΡΑ. Η «διαρροή επιστημονικού δυναμικού» ή «μετανάστευση ταλέντων» -brain drain- είναι η μετακίνηση επιστημόνων, από τη χώρα τους σε περισσότερο αναπτυγμένες, στις οποίες οι γνώσεις τους και η εξειδίκευσή τους βοηθά περισσότερο επιστημονικά την χώρα προορισμού τους². Τώρα η κατάταξη του μετανάστη γίνεται σε διαφορετική «κοινωνική τάξη», με διαφορετικό είδος απολαβών και διαφορετική μεταχείριση από τους πολίτες υποδοχής τους. Ένας Έλληνας γιατρός, συγκοινωνιολόγος, ηλεκτρολόγος μηχανικός και γενικότερα ένας επιστήμονας γίνεται πολύ χρήσιμος. Αυτή η θετική αποδοχή των Ελλήνων επιστημόνων στις περισσότερο αναπτυγμένες επιστημονικά και τεχνολογικά χώρες, τους κάνει από «μετανάστες» σε «κοσμοπολίτες», ενώ ως μετανάστες θεωρούν μόνο τους εργάτες. Στην Ελλάδα τον πρότελευταίο αιώνα ο όρος «μετανάστης» συνδέεται με τους φτωχούς και αμόρφωτους Έλληνες που εγκατέλειπαν τη πατρίδα τους, για να εργαστούν αποκλειστικά ως χειρώνακτες σε χώρες με υψηλό βιοτικό επίπεδο. Όμως η παγκοσμιοποίηση³ δίνει τη δυνατότητα στους επιστήμονες μετανάστες να μπορούν να αξιοποιούν πετυχημένα τις γνώσεις τους, ως πολίτες του κόσμου. Παλαιότερα η μόρφωση ενός παιδιού αποτελούσε εγγύηση για την εργασία. Η είσοδος στο ελληνικό Πανεπιστήμιο ήταν ταυτόσημη με μία επαγγελματική σταδιοδρομία που θα έφερνε στο πτυχιούχο όχι μόνο μία καλή εργασία αλλά και ένα καλό εισόδημα και μία καλή κοινωνική θέση. Το status quo σήμερα στα πράγματα έχει αλλάξει, αφού πολλοί πτυχιούχοι μην μπορώντας να εργαστούν στη χώρα αναγκάζονται να οδηγηθούν στην αποδημία, αφού η «εκπαίδευση» των Ελλήνων είναι αρκετά υψηλή. Σήμερα η Ελλάδα έχει ένα αρκετό υψηλό ποσοστό πτυχιούχων ως ένα φαινόμενο «υπερεκπαίδευσης» το οποίο θα έπρεπε να αξιοποιηθεί στη χώρα και όχι να δραπετεύουν οι νέοι επιστήμονες για να μη μείνουν άνεργοι σε ένα υποτιθέμενο κράτος δικαίου σε μία χώρα με πλούσιο φυσικό υπέδαφος και γεωπολιτικές δυνατότητες.

---

² Λ. Λαμπρινιάδη, *Επενδύοντας στη Φυγή. Η Διαρροή Επιστημόνων από την Ελλάδα στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011, σ. 17.

³ Παγκοσμιοποίηση είναι η προσπάθεια να υπάρξει μία ομοιομορφία του τρόπου ζωής των ανθρώπων και η θεμελίωση ενός νέου παγκόσμιου πολιτισμού που θα έχει νέους νόμους, ήθη, έθιμα και τρόπο ζωής. Σε αυτό συμβάλλει το άνοιγμα των αγορών, στις οποίες οι αγορές φιλελευθεροποιούνται, η «κατάργηση» των συνόρων που δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να μετακινούνται σε περισσότερους προορισμούς ευκολότερα είτε ως εργαζόμενοι είτε ως τουρίστες, η ανταλλαγή επιστημονικών γνώσεων και δεδομένων η δημιουργία διεθνών οργανισμών, η καταπολέμηση της φτώχειας, η προώθηση των διάφορων γεωπολιτικών συμφερόντων. Φυσικά η παγκοσμιοποίηση έχει και την αρνητική της πλευρά στην οποία κυριαρχεί η επικράτηση του ιμπεριαλισμού και του συγκριτισμού ενώ απειλεί τόσο στον οικονομικό τομέα όσο και τον πολιτιστικό για να εξαφανίσει χώρες που δε θα μπορούν να πετύχουν μία συνεχώς αναπτυγμένη οικονομία και δεν θα μπορούν να διαφυλάξουν την εθνική τους πολιτισμική και πολιτιστική ταυτότητα, παρά τη θυσιάζουν στο βωμό της «προοδευτικότητας» με κίνδυνο τον αφανισμό τους ως λαού, ως έθνους, ως ιστορία, ως πολιτισμού. Πρβλ. και Λ. Λεοντίδου, *Αγεωγράφτος Χώρα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005, σσ. 346-353.

Η επιτυχή εισαγωγή στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση γινόταν όνειρο για παιδιά και γονείς και για εύρεση εργασίας που θα έδινε την ευκαιρία στους νέους να φύγουν μακριά από την πόλη τους ή το χωριό τους. Αρκετοί φοιτητές αποκτούν το πτυχίο τους με τη «βοήθεια» καθηγητών ή με τη «βοήθεια» πολιτικών μέσων και κάποιοι καθηγητές που διορίζονται αναξιοκρατικά οδηγούν στην μη σύνδεση εκπαίδευσης και εργασίας, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι υπάρχει υψηλή αναλογία πτυχιούχων σε σχέση με τους κατοίκους της Ελλάδας, αλλά το κακό είναι ότι δεν αξιοποιούνται. Ο κίνδυνος της μεγάλης μετανάστευσης των Ελλήνων πτυχιούχων στο εξωτερικό πάραυτα έγινε σήμερα πραγματικότητα, σε αντίθεση με αυτό που χρειαζόταν η ελληνική κοινωνία και οικονομία για την ανάπτυξη. Ο υπερπληθωρισμός, περισσότεροι νομικοί, γιατροί, αρχιτέκτονες, εκπαιδευτικοί, από ότι χρειάζονται στη χώρα, δεν ευσταθεί απόλυτα. Αρκετοί πτυχιούχοι προτιμούν να μεταναστεύσουν σε χώρες που θα τους παρέχεται η δυνατότητα να εργαστούν με μισθούς μεγαλύτερους των 700 ή 1000 ευρώ στην καλύτερη περίπτωση απ' αυτά που θα εξασφάλιζαν στη πατρίδα τους. Σήμερα η κατάσταση στην αμοιβή των πτυχιούχων γίνεται ολοένα και πιο ασφυκτική, αφού ο μισθός ενός πρωτοδιοριζόμενου εκπαιδευτικού αγγίζει τα 650 ευρώ. Σήμερα η Ελλάδα ίσως μετατραπεί σε μία χώρα εργατών και τουριστικών υπηρεσιών. Η ψευδαίσθηση της δήθεν μεγαλοφυΐας κρύβει κινδύνους. Ο έλληνας Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, αλλά και ο φυσικός Δ. Νανόπουλος⁴, η ερευνήτρια για το εμβόλιο του καρκίνου Β. Αποστολοπούλου⁵, και άλλοι έλληνες, είχαν οδηγηθεί στη μετανάστευση έχοντας τη φιλοδοξία μίας καλύτερης και διεθνούς καριέρας αλλά συγχρόνως και μίας υψηλής ποιότητας ζωής, αλλά χωρίς τους δικούς της επιστήμονες η Ελλάδα θα είναι καταδικασμένη να αποτύχει σε πολλούς τομείς και κυρίως στη βελτίωση των κοινωνικών δομών. Ο στόχος των πολιτικών θα πρέπει να γίνει στα πλαίσια της εθνικής πολιτικής, όχι η εξασφάλιση των πολιτικών συμφερόντων αλλά περισσότερα κέντρα όπως «Δημόκριτος», «Ινστιτούτο Παστέρ». Παράδοξο είναι η Ελλάδα να είναι μία πολύ πλούσια αρχαία χώρα και οι αρχαιολόγοι να είναι άνεργοι ή να καλύπτουν θέσεις καθηγητών ιστορίας σε σχολεία δίχως να αξιοποιούνται στην έρευνα. Η ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας στη χώρα μας θα πετύχει αφού δημιουργηθούν, αναπτυχθούν, βελτιωθούν οι αντίστοιχοι τομείς που υπάρχουν στο εξωτερικό και αφού έλθουν στην Ελλάδα τα επιστημονικά μυαλά που έχουν αποδημήσει.

⁴ <http://hellenicrevenge.blogspot.com/2011/01/cernvideo.html> (2012)

⁵ <http://news.in.gr/greece/article/?aid=151841> (2012)

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ εντός Ελλάδος. Το τελευταίο χρονικό διάστημα πηγές αναφέρουν ότι περίπου 4000 καθημερινά εισέρχονται από τα θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας λαθρομετανάστες πράγμα που ήδη έχει δημιουργήσει μεγάλο πρόβλημα στη χώρα. Εδώ και είκοσι τουλάχιστον χρόνια, στην Ελλάδα το μεταναστευτικό αποτελεί ζήτημα το οποίο με διαφορετικές μορφές επανέρχεται μονίμως, καταλαμβάνοντας κεντρική θέση στη δημόσια συζήτηση και στα ερωτήματα. Συνήθως η μετανάστευση συνιστά αντικείμενο πολιτικής χρήσης και μιντιακής εκμετάλλευσης, αλλά σήμερα είναι ζήτημα ζωής των γηγενών. Δημιουργήθηκαν μύθοι, ενίοτε και καταστάσεις ηθικού πανικού, πράγμα που καθιστά ολοένα και πιο περίπλοκη την επίλυση της πολυπλοκότητας του φαινομένου, σε μια ολοκληρωμένη και πολύπλευρη αντίληψη του μεταναστευτικού, που δεν θα πρέπει να θίξει τον Έλληνα πολίτη. Σύμφωνα με την απογραφή της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) του 1981, στην ελληνική επικράτεια ζούσαν 177.000 αλλοδαποί, στο μεγαλύτερο μέρος τους Δυτικοευρωπαίοι. Το 2001, μετά το πρώτο κύμα μετανάστευσης από την Ανατολική Ευρώπη, η τότε απογραφή έδειξε ότι στην Ελλάδα ζούσαν πλέον 762.191 αλλοδαποί, προερχόμενοι κυρίως από την Αλβανία, οι οποίοι είχαν σπείσει να απογραφούν, θεωρώντας ότι η απογραφή θα τους εξασφάλιζε ενδεχομένως έναν τίτλο παραμονής στη χώρα. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών και της Ελληνικής Αστυνομίας (ΕΛΑΣ), το 2009, δηλαδή στο ξεκίνημα της κρίσης, ζούσαν στην Ελλάδα 620.000 μετανάστες με νόμιμη άδεια διαμονής, 217.000 ομογενείς, 126.000 πολίτες χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 48.000 αιτούντες άσυλο. Για τους μετανάστες χωρίς χαρτιά, όπως είναι εύκολα αντιληπτό, δεν υπάρχει δυνατότητα ακριβούς προσδιορισμού του αριθμού τους. Το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, λαμβάνοντας υπόψη του στοιχεία και εκτιμήσεις μιάς σειράς υπηρεσιών, υπολόγισε τον αριθμό των αλλοδαπών που διέμεναν παράνομα στην Ελλάδα.⁶ Άλλες, μεταγενέστερες εκτιμήσεις ανεβάζουν τον αριθμό αυτό, με ανώτατο όριο τις 350.000. Τελευταία στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου, εκτιμήθηκε ότι ο αριθμός των νόμιμων μεταναστών ανέρχεται σε 537.237.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΗΜΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Υπήκοοι και τρίτων χωρών από Πολίτες κράτους το οποίο δεν είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρόκειται κυρίως για άτομα που εγκαταλείπουν τη χώρα καταγωγής τους προσβλέποντας σε καλύτερες συνθήκες εργασίας, και γενικά διαβίωσης, στις χώρες τελικού προορισμού τους. Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο Υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν βάσιμο φόβο δίωξης στη χώρα καταγωγής τους, λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, ή κινδυνεύουν να υποστούν σοβαρή βλάβη όπως θανατική ποινή, εκτέλεση, βασανιστήρια ή απάνθρωπη μεταχείριση, εφόσον αναγκαστούν να επιστρέψουν. Αλλά στην πρόσφατη λαθρομετανάστευση στην Ελλάδα οι περισσότεροι είναι κυρίως Μουσουλμάνοι υπήκοοι και όχι Χριστιανοί. Επίσης υπάρχουν Ομογενείς Πρόσωπα που δεν έχουν την ελληνική ιθαγένεια, δεν είναι δηλαδή έλληνες πολίτες, αλλά έχει κριθεί ότι διαθέτουν ελληνική «εθνική καταγωγή», χώρες πρώην ΕΣΣΔ, Αλβανία. Υπάρχουν μετανάστες «χωρίς χαρτιά», καθώς με τον όρο «παράνομα διαμένοντες αλλοδαποί» εννοούνται τόσοι οι αλλοδαποί που εισήλθαν και διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα χωρίς να τους έχει αναγνωριστεί καθεστώς νόμιμης διαμονής, όσο και εκείνοι που «εξέπεσαν της νομιμότητας» επειδή σε κάποια χρονική στιγμή σταμάτησαν να πληρούν τους όρους του καθεστώτος νόμιμης διαμονής που μπορεί να τους είχε αναγνωριστεί στο παρελθόν. Υπήκοοι τρίτων χωρών, είναι για όσους πρόκειται και η μετακίνησή τους έχει κατά βάση οικονομικά, ή και συνολικότερα βιοτικά, κίνητρα: από την αποφυγή της φτώχειας και της δυστυχίας, μέχρι την αναζήτηση της καλύτερης δουλειάς. Άλλος ένας βασικός λόγος μετακίνησης είναι οι σπουδές. Στην Ελλάδα το 2009, ζούσαν 290.000 μετανάστες που

⁶ Βλ. Εφ. Η Καθημερινή, 30.1.2011, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Απογραφή πληθυσμού.

διέθεταν άδεια διαμονής για εξαρτημένη εργασία. Υπήρχαν επίσης 260.000 μετανάστες και μετανάστριες, μέλη οικογενειών μεταναστών που είχαν άδεια εξαρτημένης εργασίας. Τέλος, υπήρχαν 70.000 μετανάστες με άλλου τύπου άδειες: φοιτητές σε ελληνικά πανεπιστήμια, αλλοδαποί που ασκούν ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα, αθλητές, καλλιτέχνες. Βασικές χώρες προέλευσης υπηκόων τρίτων χωρών είναι Αλβανία, Ουκρανία, Πακιστάν, Γεωργία, Αίγυπτος, Ρωσία, Ινδία, Μολδαβία, Φιλιππίνες, λοιπές χώρες όπως Συρία, πρώην Γιουγκοσλαβία, Μπανγκλαντές, Αρμενία, Κίνα, ΗΠΑ, Νιγηρία κ.ά., με σύνολο: 537.237. Δημιουργήθηκε η κατηγορία πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο για όσους πρόκειται ως κατηγορία ανθρώπων που η μετακίνησή τους οφείλεται στο γεγονός ότι στη χώρα προέλευσής τους αντιμετωπίζουν κίνδυνο δίωξης λόγω της φυλετικής, θρησκευτικής ή εθνικής τους προέλευσης, λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων ή της ένταξής τους σε ορισμένη κοινωνική ομάδα. Οι άνθρωποι αυτοί, εξ ορισμού, δεν ήταν δυνατόν να εισέλθουν νομότυπα στην Ελλάδα, καθώς έχουν φύγει από τη χώρα τους υπό έκτακτες συνθήκες. Αυτό είναι κάτι που αναγνωρίζει το διεθνές δίκαιο και μπορούμε να το αντιληφθούμε πλήρως, αν σκεφτούμε, λ.χ., τις μαζικές μετακινήσεις προσφύγων από εμπόλεμες περιοχές. Η νομική θεμελίωση της εν λόγω προστασίας ανατρέχει στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και στο Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων⁷. Μετανάστες «χωρίς χαρτιά», πρόκειται για εκείνη την κατηγορία ανθρώπων που σήμερα δεν διαθέτουν νομιμοποιητικά έγγραφα παραμονής στη χώρα. Γίνεται λόγος για 1,5 με 2 εκατομμύρια «λαθρομετανάστες», που σήμερα ξεπερνούν κατά πολύ τον αριθμό αυτό. Οι σημερινοί μετανάστες «χωρίς χαρτιά» μπορεί να είναι άνθρωποι οι οποίοι στο παρελθόν διέθεταν άδειες παραμονής, αλλά δεν μπόρεσαν να τις ανανεώσουν, κυρίως για οικονομικούς εργασιακούς λόγους. Σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα, «όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων». Σίγουρα η ανομοιογένεια του μεταναστευτικού πληθυσμού που στερείται νομιμοποιητικά έγγραφα επιβάλλει την καταγραφή και ταυτοποίησή του. Τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος καταδεικνύουν ότι η μικρή αύξηση του πληθυσμού της χώρας κατά το χρονικό διάστημα από το 2004 έως το 2010 οφείλεται αποκλειστικά στη φυσική αύξηση των αλλοδαπών, καθώς οι γεννήσεις τους είναι πολύ περισσότερες από τους θανάτους τους. Πράγμα το οποίο μελλοντικά θα δημιουργήσει προβλήματα στην ελληνική ομοιογένεια. Αντίθετα, σήμερα οι θάνατοι Ελλήνων είναι περισσότεροι σε σχέση με τις γεννήσεις από ελληνίδες μητέρες⁸. Η επιχείρηση «Ξένιος Ζευς» τέθηκε σε εφαρμογή τον Αύγουστο του 2012, με διακηρυγμένους στόχους «την απώθηση των παράνομων μεταναστών από τον Έβρο και την επιστροφή όσων βρίσκονται εδώ στις χώρες προέλευσης»⁹. «Ο νόμος για την ιθαγένεια είναι μαγνήτης για τους λαθρομετανάστες» αφού την άνοιξη του 2013, ο τότε αναπληρωτής υπουργός Εσωτερικών Χαράλαμπος Αθανασίου δήλωνε σε τηλεοπτική εκπομπή: «Δίνουμε 10.000 ιθαγένειες τον χρόνο: δυο-τρεις κωμοπόλεις». Η απόφαση του ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικές τις δύο βασικές καινοτομίες τις οποίες εισήγαγε ο τότε νέος νόμος για την ελληνική ιθαγένεια (Ν. 3838/2010) στον τρόπο αντιμετώπισης των ζητημάτων που θέτει η μετανάστευση.¹⁰ Το 2011 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπινων

⁷ Βλ. Γενικά Π. Νάσκου-Περάκη, Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.

⁸ Πρβλ. Δηλώσεις Δένδια στην τηλεόραση του ΣΚΑΪ, 6.8.2012.

⁹ Πρβλ. σχετικά στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Αστυνομίας.

¹⁰ Βλ. Δημήτρης Χριστόπουλος, «Η Ευρώπη, η Ελλάδα και η μετανάστευση: υπάρχει διέξοδος από τα συντρίμια;», εισήγηση στη δημόσια συζήτηση «Ποια μεταναστευτική πολιτική χρειάζεται η Ευρώπη της κρίσης», που οργάνωσε το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Παράρτημα Ελλάδας, Αθήνα, 4.12.2012· δημοσιεύθηκε στο πόρταλ Rednotebook.

Δικαιωμάτων¹¹ (ΕΔΑΔ) εξέδωσε την απόφαση M.S.S. vs Belgium and Greece. Η υπόθεση αφορούσε προσφυγή Αφγανού υπηκόου, ο οποίος είχε υποβάλει αίτηση ασύλου στο Βέλγιο, αφού εισήλθε στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω Ελλάδας. Οι βελγικές αρχές μετέφεραν τον αιτούντα στην Ελλάδα, κατ' εφαρμογή του Κανονισμού Δουβλίνο II. Το ΕΔΑΔ αποφάνθηκε ότι ο αιτών είχε υποστεί απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, λόγω των συνθηκών κράτησής του, σε κέντρο κράτησης δίπλα στον αερολιμένα Αθηνών. Ο χρόνος της κράτησης σύμφωνα με τη νεότερη νομοθεσία (ΠΔ 113/2013) μπορεί να φτάσει ακόμα και τους 18 μήνες και εννοούμε ανθρώπους που στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν μπορούν να απελαθούν, άρα απλώς θα αφεθούν ελεύθεροι μόλις συμπληρωθεί αυτό το διάστημα¹². Επίσης αυτό το μέγιστο πρόβλημα «Η υγειονομική βόμβα του AIDS δεν βρίσκεται πλέον μέσα στο γκέτο των αλλοδαπών όπως συνέβαινε μέχρι πρότινος, ξέφυγε από το γκέτο τώρα».¹³ Η Ελληνική Αστυνομία δημοσιεύει στοιχεία για την εθνική προέλευση όσων συλλαμβάνονται για διάφορα αδικήματα. Τα στατιστικά αυτά στοιχεία δείχνουν, πράγματι, ότι υπάρχει αυξημένη συμμετοχή αλλοδαπών σε συγκεκριμένες κατηγορίες αδικημάτων σε σχέση με την αναλογία τους στον γενικό πληθυσμό. Η καθοριστική παράμετρος στη στατιστική καταγραφή της εγκληματικότητας και στην εξαγωγή ορθών συμπερασμάτων είναι η ένταση και η ποιότητα της αστυνομικής επιτήρησης¹⁴. Την ίδια στιγμή που η ρατσιστική βία απλωνόταν επικίνδυνα στους δρόμους των ελληνικών πόλεων με την ανοχή της Αστυνομίας, ο αρμόδιος υπουργός, απαντώντας στις σχετικές αιτιάσεις Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, έκρινε σκόπιμο να επισημάνει ότι το έργο των αστυνομικών δεν μπορεί να εκτιμηθεί «με βάση 15 περιστατικά», αλλά στο σύνολό του. Τις περισσότερες φορές έχουμε να κάνουμε με εξτρεμιστικές ομάδες, που κυκλοφορούν είτε με μηχανές είτε πεζή, πολλές φορές με τη συνοδεία μεγαλόσωμων σκυλιών ή άλλων τρόπων. Αλλά ομολογουμένως δεν έχουν παρθεί ισχυρά μέτρα για την πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας που δρουν στην Ελλάδα από ξένους μυστικούς πράκτορες. Οι θύτες είναι συνήθως ντυμένοι με μαύρα ρούχα και ενίοτε με στρατιωτικά παντελόνια, φορούν κράνη ή έχουν καλυμμένα τα πρόσωπά τους. Οι περισσότερες επιθέσεις γίνονται μετά τη δύση του ήλιου ή τις πρώτες πρωινές ώρες: πιο συνηθισμένη πρακτική είναι η «περιπολία». Την ίδια εκείνη περίοδο, μόλις 6 δικογραφίες είχαν σχηματιστεί αυτεπαγγέλτως στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθηνών για υποθέσεις ρατσιστικής βίας. Στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης εκκρεμούσαν 6 υποθέσεις ρατσιστικής βίας, ενώ στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Ηρακλείου είχαν σχηματιστεί, κατόπιν εγκλήσεως των παθόντων, 7 δικογραφίες¹⁵. Οι εκατόμβες των μαχαιρωμένων αλλοδαπών υπάρχουν στην ευφάνταστη και βλακώδη προπαγάνδα της «προοδευτικής» δημοσιογραφίας και στις παρεμβάσεις της Κλάραμπελ και λοιπών φωταδιστών κοινοβουλευτικών¹⁶. Για την ιστορία, ούτε ο μεταναστευτικός νόμος, ούτε οι αυστηράί ποινάί οι οποίαι επιβάλλονται εις τους λαθρομετανάστες είναι αρκετά διά να ανακόψουν το ρεύμα τούτο».¹⁷ Η Ελλάδα έχει

¹¹ Απόφαση M.S.S. vs Belgium and Greece.

¹² Πρβλ. πηγή: Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, εισήγηση στο σεμινάριο «Η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη σε καιρούς κρίσης», που οργάνωσε το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Παράρτημα Ελλάδας, Αθήνα, 3.12.2012 (με περαιτέρω επεξεργασία των συγγραφέων).

¹³ Ο Μανόλης Δρεττάκης, «Οι ξένοι δεν παίρνουν τις δουλειές, χάνουν κι αυτές που έχουν», βλ. εφ. Η Αυγή, 1.9.2013.

¹⁴ Έλεγε ο τότε υπουργός Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη Νίκος Δένδιας, σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Danas* του Βελιγραδίου, μόλις στις 11 Σεπτεμβρίου 2013.

¹⁵ Πρβλ. εφ. Έθνος, 26.11.2013, βλ. και σχετικό ρεπορτάζ του Γιώργου Πουλιόπουλου, εφ. Το Βήμα, 29.9.2013.

¹⁶ Έγραφε ο Φάηλος Κρανιδιώτης, «Τώρα που σφίξαν τα κόζα», εφ. Δημοκρατία, 30.12.2012.

¹⁷ «Η λαθρομετανάστευσις εις τον λιμένα Πειραιώς», εφ. Εμπρός, 26.4.1929, (το παραθέτει ο Νίκος Σαραντάκος στο ιστολόγιό του), πρβλ. σχετικό ρεπορτάζ του «Ιού» της εφ. Ελευθεροτυπία. Πρβλ. χαρακτηριστικά την εκπομπή «Βρωμοέλληνες», στο Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα του Στ. Κούλογλου.

υπογράψει μια σειρά διεθνείς συνθήκες για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των προσφύγων. Δεν είναι δυνατό να αρνηθεί την προστασία σε ανθρώπους που προέρχονται από εμπόλεμες περιοχές, σήμερα, για παράδειγμα, από τη Συρία, αλλά ποιοι είναι αυτοί, είναι Μουσουλμάνοι, είναι Χριστιανοί, είναι μυστικοί πράκτορες; Κάποιοι ίσως να διατρέχουν στη χώρα τους κίνδυνο θανάτου. Ο σεβασμός των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των διεθνών συνθηκών δεν μπορεί παρά να είναι προτεραιότητα για κάθε σύγχρονο κράτος, και η παράβασή τους δεν μπορεί παρά να έχει σοβαρές συνέπειες. Το οικονομικό κόστος των απελάσεων δεν είναι αμελητέο. Όλες οι σύγχρονες κοινωνίες είναι εξοικειωμένες με την εμπειρία της μετανάστευσης. Στον αντίποδα, λοιπόν, της εξαιρετικά συντηρητικής αλλά και εξαιρετικά πολιτικής ρητορείας, καλούμαστε σήμερα να επεξεργαστούμε μια ανθρώπινη και συνάμα ρεαλιστική πολιτική για το μεταναστευτικό με κριτήρια Εθνικά και γεωπολιτικά που να μην είναι εις βάρος των Ελλήνων. Οι λέξεις κλειδιά για την οικοδόμηση μιας στρατηγικής στο μεταναστευτικό σίγουρα είναι η νομιμοποίηση, η καταγραφή, η δίκαιη διαδικασία εξέτασης των αιτημάτων ασύλου, η ενσωμάτωση, η ιθαγένεια, η διεθνής συνεργασία και το κριτήριο του συμφέροντος του Ελληνικού Έθνους. Όπως είδαμε, ανωτέρω, σήμερα στην Ελλάδα ζουν πολλές χιλιάδες αλλοδαποί που έχουν έρθει στη χώρα εδώ και πολλά χρόνια, και όμως δεν διαθέτουν νομιμοποιητικά έγγραφα. Σε αρκετές περιπτώσεις ίσως όπως στη Συρία με τις σημερινές συνθήκες οι εν λόγω μετανάστες χρήζουν διεθνούς προστασίας. Αλλά είναι αξιοπερίεργο γιατί έρχονται Μουσουλμάνοι το θρήσκευμα και δεν έρχονται Σύριοι Χριστιανοί; Που προτιμούν όπως φαίνεται οι Χριστιανοί να παραμείνουν στην Συρία και να αγωνιστούν για την ελευθερία της πατρίδας τους. Για όσους και όσες ζούν επί χρόνια νόμιμα στην Ελλάδα, χρειάζεται μια στρατηγική για τη διευκόλυνση της ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία. Η άδεια «επί μακρόν διαμένοντος» ρυθμίζεται στο ΠΔ 150/2006, με το οποίο ενσωματώθηκε η αρ. 2003/109/EK Οδηγία. Συνολικότερα, βέβαια, δεν μπορεί να νοηθεί λύση σε καθαρά εθνικό επίπεδο, καθώς η μετακίνηση πληθυσμών γίνεται σε μαζική κλίμακα και κατευθύνεται όχι σε μια συγκεκριμένη χώρα, αλλά προς την Ευρώπη. Το μεταναστευτικό ζήτημα σήμερα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί επαρκώς εκτός ευρωπαϊκού πλαισίου. Χρειάζεται ισχυρή πίεση για ισοκατανομή των βαρών και αναμόρφωση του πλαισίου σε πολλούς άξονες: τολμηρή αναθεώρηση του Κανονισμού Δουβλίνο II, ανάμιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις διαδικασίες επαναπροωθήσεων, αναβάθμιση του Ελληνοτουρκικού Συμφώνου Επανεισδοχής σε Ευρωπαϊκό με σεβασμό στα δίκαια της Ελλάδας. Η Ελλάδα σήμερα πρακτικά αδυνατεί να δεχτεί τόσες χιλιάδες λαθρομετανάστες. Είναι επιβεβλημένη η διεθνής συνεργασία με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα των γηγενών κατοίκων Ελλήνων για την κατανομή των βαρών της λαθρομετανάστευσης, όπως και για τη μείωση της ακραίας φτώχειας και των πολεμικών συγκρούσεων στις χώρες προέλευσης των μεταναστών.¹⁸

---

¹⁸ Πρβλ. Κωστής Παπαϊωάννου, «Δέκα και μία αλήθειες για το μεταναστευτικό», εφ. Τα Νέα, 5.4.2012, διαθέσιμο στο μπλογκ «Αντίφωνο». Βλέπε αρκετά και στο www.rosalux.gr Rosa-Luxemburg-Stiftung Büro Brüssel Ave. Michel-Ange 11, 1000 Brüssel, Belgien www.rosalux-europa.info όπου η έκδοση πραγματοποιήθηκε με πόρους του γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ. Η μετανάστευση των απλών ελλήνων και των επιστημόνων δεν αποτελεί φαινόμενο καινούριο από την Ελλάδα για άλλες χώρες. Υπήρχε πάντοτε από την αρχαιότητα απλώς τώρα εμφανίστηκε έντονο και επιτείνεται λόγω της οικονομικής κρίσης. Πολλοί από τους έλληνες που εγκαταλείπουν την Ελλάδα έχουν εξειδικεύσεις και πολυετείς σπουδές και είναι κάτοχοι πτυχίων. Αρκετοί απ' αυτούς στηριζόμενοι οικονομικά και από την οικογένειά τους οριοθετούνται για διαμονή και εργασία στο εξωτερικό. Αρκετοί είναι και εκείνοι που σπουδάζουν στο εξωτερικό και αφού ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, δεν επιθυμούν να εγκαταλείψουν μία χώρα που έχει καλύτερες υποδομές και κοινωνικές υπηρεσίες απ' εκείνες της χώρας του. Σίγουρα στις μέρες μας το φαινόμενο αυτό της αποδημίας είναι αρκετά σημαντικό και αποτελεί πληγή για την ανάπτυξη της χώρας μας. Εάν πάραυτα αξιοποιηθεί κατάλληλα θα μπορέσει να αποτελέσει μοχλό που θα βοηθήσει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Επίσης σημαντικό είναι η πολιτική ηγεσία να μπορέσει να εξετάσει αντικειμενικά και κριτικά ποιες ανάγκες επιστημόνων υπάρχουν στη χώρα και πώς μπορούν να αξιοποιηθούν, για να μπορέσει η εκπαίδευση να προσφέρει το επιστημονικό δυναμικό που έχει ανάγκη στους διάφορους τομείς της και όχι να παράγει επιστήμονες χωρίς αντικείμενα απασχόλησης. Οι ελλαδίτες επιστήμονες που σκέπτονται τη μετανάστευση πρέπει να σκεφτούν σοβαρά τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της ζωής και της εργασίας στο εξωτερικό. Ακόμα και όταν θα φύγουν δεν πρέπει να αποκοπούν από την Ελλάδα, η ελληνική πολιτεία θα πρέπει να φτιάξει τις κατάλληλες υποδομές της γενικής γραμματείας απόδημου ελληνισμού, για να πετύχει τον επαναπατρισμό τους αξιοποιώντας τις γνώσεις και την εμπειρία τους ως εργαζόμενοι στο εξωτερικό. Σήμερα οι λαθρομετανάστες που έρχονται στην Ελλάδα κυρίως από τη Συρία ή και από Μουσουλμανικές χώρες το τελευταίο χρονικό διάστημα δεν είναι όλοι απλοί μετανάστες αλλά έχουν συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους που θα πρέπει να διαλευκανθούν. Επίσης το κριτήριο της πολυθρησκευτικότητας δεν βρίσκει απόλυτα σύμφωνη την ελληνική παράδοση, τα ήθη και έθιμα όσο και αυτά σήμερα να έχουν αλλοιωθεί. Η Ελλάδα να μην έχει υπογράψει μια σειρά διεθνείς συνθήκες για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των προσφύγων και δεν είναι δυνατό να αρνηθεί την προστασία σε ανθρώπους που προέρχονται από εμπόλεμες περιοχές, όπως σήμερα, για παράδειγμα, από τη Συρία. Αλλά ποιοι είναι αυτοί; Είναι Μουσουλμάνοι, είναι Χριστιανοί, είναι μυστικοί πράκτορες; Κάποιοι ίσως να διατρέχουν στη χώρα τους κίνδυνο θανάτου, εντάξει, αλλά δεν δικαιούνται να μεταφέρουν τα προβλήματά τους στην Ελλάδα. Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των διεθνών συνθηκών δεν μπορεί παρά να είναι προτεραιότητα για κάθε σύγχρονο κράτος, και η παράβασή τους δεν μπορεί παρά να έχει σοβαρές συνέπειες σύμφωνα με το εγχώριο δίκαιο και όχι μόνο με το Ευρωπαϊκό. Το οικονομικό κόστος των απελάσεων δεν είναι αμελητέο και πρέπει να υπολογιστεί. Όλες οι σύγχρονες κοινωνίες είναι εξοικειωμένες με την εμπειρία της μετανάστευσης αλλά και το δημοκρατικό δικαίωμα ανοχής των πολιτών τους για να επιτραπεί η παραμονή τόσων χιλιάδων σε μια μικρή χώρα. Στον αντίποδα, λοιπόν, της εξαιρετικά συντηρητικής αλλά και εξαιρετικά πολιτικής ρητορείας, καλούμαστε σήμερα να επεξεργαστούμε μια ανθρώπινη και συνάμα ρεαλιστική πολιτική για το μεταναστευτικό με κριτήρια Εθνικά και γεωπολιτικά, τα οποία αρκετές φορές ξεχνιούνται. Σίγουρα οι λέξεις

κλειδιά για την οικοδόμηση μιας στρατηγικής στο μεταναστευτικό σίγουρα είναι η νομιμοποίηση, η καταγραφή, η δίκαιη διαδικασία εξέτασης των αιτημάτων ασύλου, η ενσωμάτωση, η ιθαγένεια, η διεθνής συνεργασία και το κριτήριο του Εθνικού συμφέροντος του Ελληνικού Έθνους. Όπως είδαμε, σήμερα στην Ελλάδα ζουν πολλές χιλιάδες αλλοδαποί που έχουν έρθει στη χώρα εδώ και πολλά χρόνια, και όμως δεν διαθέτουν νομιμοποιητικά έγγραφα, αντίθετα ο Έλληνας μετανάστης σε άλλη χώρα θα πάει όταν είναι νόμιμος και όχι παράνομος. Σε αρκετές περιπτώσεις ίσως όπως από τη Συρία με τις σημερινές συνθήκες οι εν λόγω λαθρομετανάστες χρήζουν διεθνούς προστασίας αλλά δεν μπορείς να βάλεις σε μία βάρκα που βουλιάζει και άλλους ναύτες γιατί θα πνιγούν όλοι. Παραμένει αξιοπερίεργο γιατί έρχονται μόνο Μουσουλμάνοι το θρήσκευμα και δεν έρχονται Χριστιανοί; Προτιμούν άραγε οι Χριστιανοί να παραμείνουν στην Συρία και να αγωνιστούν για την ελευθερία της πατρίδας τους; Σίγουρα για όσους και όσες ζουν επί χρόνια νόμιμα στην Ελλάδα, χρειάζεται μια στρατηγική για τη διευκόλυνση της ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία της οποίας θα πρέπει να σεβαστούν την ιστορία, τον πολιτισμό, την θρησκεία, τα ήθη και έθιμα και την εθνική ομοιογένεια. Όλα αυτά μπορούν να ρυθμιστούν μόνο με δίκαιους νόμους και εδώ το αρχαίο ελληνικό δίκαιο αποκτά επικαιρότητα την οποία πολλές φορές ξεχνούν όχι μόνο ξένοι νομικοί αλλά και οι ίδιοι οι σύγχρονοι Έλληνες προκειμένου να προστατέψουν τα υπέρ βωμών και εστιών τους. Το δικαίωμα στην ζωή μέσα στην ίδια την γή των προγόνων τους και στην ίδια την πατρίδα τους.

CONCLUSIONS. Migration of ordinary Greeks and scientists is not a new phenomenon from Greece to other countries. There was always just now appeared bright and exacerbated by the economic crisis. Many of the Greek people leaving Greece are specializations and years of study and hold degrees. Several of them relying financially from their family bounded to live and work abroad. Many are those who study abroad after completing their studies, not wishing to leave a country that has better infrastructure and social services than those of his country. Certainly nowadays that the migration phenomenon is quite important and is wound on the development of our country. If immediately utilized properly will be able to leverage that would help economic and social development. Also important is the political leadership to be able to look objectively and critically what scientists needs exist in the country and how they can be utilized to enable the training to provide the scientific resources needs in the different sectors and not to produce scientists without job objects . The Greeks scientists who think immigration should seriously consider the advantages and disadvantages of living and working abroad. Even when we leave must not be cut off from Greece, the Greek government will have to create the appropriate infrastructure GGAE to achieve their return using their knowledge and experience as workers abroad. Immigrants who come to Greece mainly from Syria lately not all ordinary migrants but have specific goals and objectives that should be clarified. Also, the criterion of multireligious (polypolythriskeftikotitas) there is wholeheartedly the Greek tradition, manners and customs and they currently are altered. The Greece although it has signed a series of international treaties for the protection of human rights and refugees and is not to deny protection to people from areas of conflict, today, for example, from Syria, but who is this, is Muslims, Christians, are secret agents? Some may be at risk in their country of death all right, but not the right to transfer their problems to Greece. Respect for human rights and international treaties can only be a priority for any modern state, and their violation can not but have serious consequences under domestic law, and not only with the European. The economic cost of expulsions is not negligible and should be calculated. All modern societies are familiar with the experience of migration but also the democratic right of the citizens' tolerance to allow the retention of so many thousands to a small country. In contrast, then, to the extremely conservative and extremely political rhetoric, we now work out a human and yet realistic policy on immigration with national and

geopolitical criteria, which are many times forgotten. Surely keywords to build a strategy on migration certainly legalization, registration, fair procedure for examining asylum applications, integration, citizenship, international cooperation and the criterion of the National interest of Greek Nation. As we saw today in Greece live many thousands of foreigners who have come to the country for many years, and yet have no legal documents, unlike the Greek immigrant in another country will go when it is legitimate and not illegal. In many cases you may like from Syria to current conditions these migrants in need of international protection but you can not put in a boat that is sinking and other sailors because everyone will drown. It remains surprising because they come only Muslim religion and Christians did not come? They prefer Christians to remain in Syria and to fight for the freedom of their homeland? Certainly for those and many live for years legally in Greece needs a strategy to facilitate their integration into the Greek society which should respect the history, culture, religion, traditions and customs and national homogeneity. All this can be set only with fair laws and here the ancient Greek law acquires the actuality which often forget not only foreign lawyers but also the modern Greeks themselves to protect pro altars and outbreaks. The right to life in the land of their ancestors and themselves in their own country.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρτέμη Ειρήνης, Η σημερινή μετανάστευση αποδημία των Ελλήνων επιστημόνων, Αντιστασιακό Εγκόλπιο, www.egolpion.com, 27 Σεπτεμβρίου 2013. Read more: <http://www.egolpion.com/immigration.el.aspx#ixzz3vAWQ9Ytj>
- Βεντούρα, Α., «Οι δρόμοι της μεγάλης φυγής των Ελλήνων», *Το Βήμα* 19/12/1999.
- «Ελληνισμός της Διασποράς», Β' και Γ', εκδ. ΕΑΠ, Πάτρα 2003.
- Λεοντίδου, Α., *Αγεωγράφος Χώρα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.
- Λαμπρινιάδη, Α., *Επενδύοντας στη Φυγή. Η Διαρροή Επιστημόνων από την Ελλάδα στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011
- <http://hellenicrevenge.blogspot.com/2011/01/cernvideo.html> (2012)
- <http://news.in.gr/greece/article/?aid=151841> (2012)
- Εφ. Η Καθημερινή, 30.1.2011, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Απογραφή πληθυσμού.
- Π. Νάσκου-Περάκη, Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.
- Δηλώσεις Δένδια στην τηλεόραση του ΣΚΑΪ, 6.8.2012.
- Σχετικά στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Αστυνομίας.
- Δημήτρης Χριστόπουλος, «Η Ευρώπη, η Ελλάδα και η μετανάστευση: υπάρχει διέξοδος από τα συντρίμια;», εισήγηση στη δημόσια συζήτηση «Ποια μεταναστευτική πολιτική χρειάζεται η Ευρώπη της κρίσης», που οργάνωσε το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Παράρτημα Ελλάδας, Αθήνα, 4.12.2012· δημοσιεύθηκε στο πόνταλ Rednotebook.
- Απόφαση M.S.S. vs Belgium and Greece.
- Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, εισήγηση στο σεμινάριο «Η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη σε καιρούς κρίσης», που οργάνωσε το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Παράρτημα Ελλάδας, Αθήνα, 3.12.2012 (με περαιτέρω επεξεργασία των συγγραφέων).
- Μανόλης Δρεττάκης, «Οι ξένοι δεν παίρνουν τις δουλειές, χάνουν κι αυτές που έχουν», βλ. εφ. Η Αυγή, 1.9.2013.
- Υπουργός Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη Νίκος Δένδιας, σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Danas* του Βελιγραδίου, μόλις στις 11 Σεπτεμβρίου 2013.
- Εφ. Έθνος, 26.11.2013, βλ. και σχετικό ρεπορτάζ του Γιώργου Πουλιόπουλου, εφ. Το Βήμα, 29.9.2013.
- Φαήλος Κρανιδιώτης, «Τώρα που σφίξαν τα κόζα», εφ. Δημοκρατία, 30.12.2012.
- «Η λαθρομετανάστευση εις τον λιμένα Πειραιώς», εφ. Εμπρός, 26.4.1929, (το παραθέτει ο Νίκος Σαραντάκος στο ιστολόγιό του), πρβλ. σχετικό ρεπορτάζ του «Ιού» της εφ. Ελευθεροτυπία. Χαρακτηριστικά την εκπομπή «Βρωμοέλληνες», στο Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα του Στ. Κούλογλου.
- Κωστής Παπαϊωάννου, «Δέκα και μία αλήθειες για το μεταναστευτικό», εφ. Τα Νέα, 5.4.2012, διαθέσιμο στο μπλογκ «Αντίφωνο». Βλέπε αρκετά και στο www.rosalux.gr Rosa-Luxemburg-Stiftung Büro Brüssel Ave. Michel-Ange 11, 1000 Brüssel, Belgien www.rosalux-europa.info όπου η έκδοση πραγματοποιήθηκε με πόρους του γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών.

PRINUDNE MIGRACIJE – UZROCI I POSLEDICE

Apstrakt: *Predmet rada su prinudne migracije sa kojima se susreće Republika Srbija i zemlje u njenom okruženju sa težištem na pojmovnom definisanju, nastanku, razvoju i klasifikaciji prinudnih migracija, unutrašnjoj i međunarodnoj pravnoj regulativi koja uređuje oblast migracija, nadležnostima organa Republike Srbije koji se bave migracijama, te analizi prinudnih migracija u proteklom šestogodišnjem periodu (2009-2014). Analiza prinudnih migracija obuhvata pregled broj podnetih zahteva za azil na teritoriji Republike Srbije i ishoda podnetih zahteva, uključujući i postupke pred prvostepenim organom i Upravnim sudom. Pored toga, u radu je analizirana struktura prinudnih migranata po polu, starosti, obrazovanju, dužini i načinu putovanja od domicilne države tražioca azila do Republike Srbije. Na kraju rada identifikovani su ključni problemi masovnih prinudnih migracija ljudi iz Severne Afrike i Bliskog Istoka, preko Balkanskih zemalja u zemlje Evropske Unije.*

Ključne reči: *migracije, prinudne migracije, azil*

1. Pojam i vrste migracija

Migracije su kretanja ljudi iz jednog mesta u drugo, sa jednog kontinenta na drugi, s ciljem privremene ili stalne promene mesta boravka. Promena sredine u kojoj ljudi žive, utiče na promene njihovih navika. Ljudi koji vrše migracije nazivaju se migranti. Međutim, u literaturi i svakodnevnom govoru često se sreću pojmovi emigracija i imigracija. Ovi pojmovi odnose se na međunarodne migracije. Za zemlju iz koje se ljudi iseljavaju, oni su emigranti, a za zemlju u koju se useljavaju, imigranti. Do migracija dolazi usled prirodne reprodukcije stanovništva, tehnološkog razvoja, urbanizacije, potrebe za boljim zaposlenjem ili obrazovanjem. Pored navedenih uzroka, do prinudnih migracija stanovništva dolazi u doba rata ili drugih društvenih poremećaja. To je potpuno prirodno stanje, jer ljudski instinkt za opstankom i životom, navodi ih da promene mesto stanovanja.

Istorijski posmatrano, prve masovne migracije dogodile su se odmah nakon velikih geografskih otkrića i to iz Evrope u Ameriku, Novi Zeland ili Australiju. Neki od faktora koji su uticali na konstantno povećanje broja migracija su brzi ekonomski razvoj određenih delova sveta, pad Berlinskog zida ili globalizacija kao fenomen koji je obeležio početak XXI veka.

---

* Redovni profesor političkih i bezbednosnih nauka i metodologije naučnih istraživanja na Fakultetu za pravo, javnu upravu i bezbednost i prorektor za nastavu Univerziteta „Džon Netbit“ u Beogradu.

* Asistent i doktorand treće godine doktorskih akademskih studija na Fakultetu za pravo, javnu upravu i bezbednost, Univerziteta „Džon Netbit“ u Beogradu.

Ukoliko ljudi menjaju mesto boravka sa namerom da se stalno nastane na nekom drugom mestu, takve migracije se nazivaju *stalne*. Ali, ukoliko je preseljavanje ljudi privremenog karaktera izazvano razlozima obrazovanja ili posla, takve migracije predstavljaju *sezonske* migracije. Potragom za boljim uslovima života i rada, ljudi nekada prelaze velike razdaljine, te migracije u tom slučaju mogu da budu unutar države i nazivaju se *unutrašnje* migracije ili mogu prelaziti državne granice i predstavljati *spoljašnje* migracije.

Faktori koji utiču na pokretanja ljudi jesu pre svega ekonomske, političke, ekološke ili administrativne prirode. Premeštanje ljudi iz mesta u mesto zarad boljeg materijalnog stanja njih i njihovih porodica, predstavljaju *ekonomske* migracije. Obično su to migracije koje su dobrovoljnog karaktera. Za razliku od njih, političke migracije skoro uvek su prinudne i tiču se ili jednostranog pritiska neke države i grupe ili predstavljaju masovna bekstva. One mogu biti organizovane ili neorganizovane. Razlozi političkih migracija su najčešće ratovi ili progoni ljudi po različitim osnovama (političkim, religijskim, etničkim i slično).

Pitanjem migracija bave se skoro sve nauke i naučne discipline, svaka na svoj način i sa svog aspekta. Seobama ljudi bavi se geografija, demografija, antropologija, ekonomija, sociologija, istorija, politikologija, a kada dođe do nezakonitih ili prisilnih elemenata vezanih za ovu pojavu, onda se mogaćijama bave i pravne nauke.

Uloga nauke u procesu rešavanja različitih pitanja i problema vezanih za migracije, može da bude od velikog značaja. Naime, pravilno upravljanje migracionim tokovima može povećati prednosti i smanjiti negativne efekte ove pojave po državu na minimalnu meru. To zahteva pravno uređenje državnog sistema i formiranje migracionih strategija i migracione politike. Posebna obazrivost treba da postoji kada je u pitanju ulazak stranaca na teritoriju države. Izradom strategija o migracijama, svaka država treba da vodi računa prvenstveno o interesima svojih državljana, ali se ne mogu zanemariti ni ljudska prava migranata. Zakonska regulativa i razvijene straterije migracija punu pažnju posvećuju zaštiti azilanata i izbeglica, ali i delovanju organizovanih kriminalnih grupa koje skoro uvek u ovakvim situacija deluju i čine različita krivična dela. Stanje kada ljudi dolaze u nepoznato i na područje strane države, idealno je za kriminogene aktivnosti pripadnika organizovanih kriminalnih grupa koje se bave krijumčarenjem ili trgovinom ljudi.

2. Domaća i međunarodna regulativa koja se bavi pitanjima migracija

Da je pitanje migracija na teritoriji Republike Srbije shvaćeno ozbiljno vidljivo je iz niza dokumenata koji se bave ovim pitanjem, a koje je donela ili potpisala odnosno ratifikovala Republika Srbija.

Član 17. Ustava Republike Srbije bavi se položajem stranaca. On predviđa da stranci imaju sva prava zajemčena Ustavom i zakonom, izuzev prava koja po Ustavu i zakonu pripadaju isključivo državljanima Republike Srbije (na primer: izborno pravo). Ustavom je predviđeno neposredno primenjivanje zajamčenih ljudskih i manjinskih prava (član 18.), kao i zabrana diskriminacije (član 21.) – pred Ustavom i zakonom svi su jednaki i svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije.

Za migrane, od posebnog značaja su: pravo na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti (član 23.), pravo na život (član 24.), zabrana mučenja (član 25.), zabrana ropstva, položaja sličnog ropstvu i prinudnog rada (član 26.), pravo na slobodu i bezbednost (član 27.), obaveza čovečnog postupanja prema licu lišenom slobode (član 28.), pravo na pravično suđenje (član 32.), pravo na pravnu sigurnost u kaznenom pravu, pravo na državljanstvo (član 38.), sloboda kretanja (član 39.), sloboda misli, savesti i veroispovesti (član 43.), zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje (član 49.), pravo na utočište (član 57.), pravo na zdravstvenu zaštitu (član 68.), pravo na socijalnu zaštitu (član 69.), pravo na obrazovanje (član 71.) itd.

Pored Ustava Republike Srbije², pitanjima migracija bavi se i niz drugih pravnih dokumenata. U toj oblasti razlikujemo: Zakon o strancima³, Zakon o zaštiti državne granice⁴, Zakon o azilu⁵, Zakon o uslovima za zasnivanje radnog odnosa sa stranim državljanima⁶, Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁷, Zakon o državljanstvu Republike Srbije⁸, Strategija za upravljanje migracijama⁹, Strategija suprostanavljanja ilegalnim migracijama u Republici Srbiji za period 2009.–2014. godine¹⁰, Nacionalnu strategiju za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2011. do 2014. godine¹¹, Strategija integrisanog upravljanja granicom u Republici Srbiji¹², Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji¹³, Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala¹⁴, itd.

Na međunarodnom planu, Republika Srbija ratifikovala je niz dokumenata koji se odnose na ovu oblast: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima¹⁵, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima¹⁶, Konvencija o statusu izbeglica sa završnim aktom Konferencije opunomoćenika Ujedinjenih nacija o statusu izbeglica¹⁷, Protokol o statusu izbeglica¹⁸, Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva¹⁹, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije²⁰, Konvencija o eliminisanju svih

---

² http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf (pristup: 25.12.2015.)

³ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 97., 2008., Beograd

⁴ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 97., 2008., Beograd

⁵ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 109., 2007., Beograd

⁶ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 11., 1978. i broj 64., 1989., Beograd, i Službeni list Socijalističke Republike Jugoslavije broj 42., 1992., broj 24., 1994., broj 28., 1996., i Službeni glasnik Republike Srbije, broj 101., 2005., Beograd

⁷ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 107., 2005., i broj 72., 2009., Beograd

⁸ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 135., 2004., i broj 90., 2007., Beograd

⁹ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 59., 2009., Beograd

¹⁰ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 25., 2009., Beograd

¹¹ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 17., 2011., Beograd

¹² Službeni glasnik Republike Srbije, broj 11., 2006., Beograd

¹³ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 111., 2006., Beograd

¹⁴ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 23., 2009., Beograd

¹⁵ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 7, 1971., Beograd

¹⁶ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 7, 1971., Beograd

¹⁷ Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 7, 1960., Beograd

¹⁸ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 15, 1967., Beograd

¹⁹ Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 9, 1959., Beograd

²⁰ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 31, 1967., Beograd

oblika diskriminacije žena²¹, Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka²², Konvencija o pravima deteta²³, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom²⁴, Međunarodna konvencija za zaštitu svih lica od prisilnih nestanaka²⁵, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda²⁶, Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima²⁷, Konvencija o migracijama u uslovima zloupotrebe i unapređenju jednakih mogućnosti i tretmana radnika migranata²⁸, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, sa dopunskim protokolima – Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom²⁹.

O sprovođenju donetih zakonskih i podzakonskih regulativa, kao i preuzetih obaveza potpisivanjem međunarodnih dokumenata, zadužen je i brine se niz organa i organizacija na teritoriji Republike Srbije. Ti organi su: Ministarstvo unutrašnjih poslova³⁰, Ministarstvo spoljnih poslova³¹, Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu³², Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja³³, Ministarstvo pravde³⁴, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja³⁵, Savet za borbu protiv trgovine ljudima³⁶, Komesarijat za izbeglice i migracije³⁷ i ostali.

3. Prinudne migracije na teritoriji Republike Srbije u periodu od 2009. do 2014. godine

Pravu sliku o stanju migracionih tokova na teritoriji Republike Srbije možemo steći na osnovu migracionih profila koje izrađuje Komesarijat za izbeglice i migracije. Migracioni profil predstavlja dokument koji objedinjuje podatke o svim kategorijama migranata u

---

²¹ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 11., 1981., Beograd

²² Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 9., 1991., Beograd

²³ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 15., 1990., Beograd

²⁴ Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, broj 42, 2009., Beograd

²⁵ Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, broj 1., 2011., Beograd

²⁶ Službeni list Srbije i Crne Gore, Međunarodni ugovori, broj 9., 2003., Beograd

²⁷ Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, broj 19., 2009., Beograd

²⁸ Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 12., 1980., Beograd

²⁹ Službeni list Socijalističke Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 6., 2001., Beograd

³⁰ http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/prava-i-obaveze-stranaca.h (pristup 25.12.2015.)

³¹ <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php> (pristup 25.12.2015.)

³² <http://www.mduls.gov.rs/dokumenta-zakoni-akta-doneti.php> (pristup 26.12.2015.)

³³ <http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakonski-okvir/> (pristup 26.12.2015.)

³⁴ <http://www.mpravde.gov.rs/> (pristup 25.12.2015.)

³⁵ <http://www.minrzs.gov.rs/cir/aktuelno/item/4408-raditi-zajedno-na-resavanju-migrantske-krize> (pristup 26.12.2015.)

³⁶ http://www.mup.gov.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/savet-vlade-za-borbu-protiv-trgovine-ljudima.h (pristup 20.12.2015.)

³⁷ <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER> (pristup 20.12.2015.)

zemlji, razvrstanih u skladu sa Uredbom 862/2007 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. jula 2007. godine o Statistici Zajednice o migraciji i međunarodnoj zaštiti.³⁸

Pojava koja na teritoriji Republike Srbije, poslednjih godina privlači mnogo pažnje jeste pitanje azila. Azil je pravo na boravak i zaštitu koje ima stranac, kome je na osnovu odluke nadležnog organa koji je odlučivao o njegovom zahtevu za azil, u Republici Srbiji odobreno utočište ili drugi oblik zaštite predviđen ovim zakonom.³⁹

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije u 2014. godini bilo je 16.500 izraženih namera za azil, što je preko tri puta više nego u 2013. godini kada je namera za azil izrazilo 5.065 lica. Najveći broj tražilaca azila dolazi iz Sirije (58,8%) i Avganistana (18,34%), potom iz Eritreje (4,82%) i Somalije (4,28%), dok je u 2013. godini najveći broj tražilaca azila dolazio iz Sirije (26,42%) i Eritreje (12,32%). Broj izraženih namera za azil u Republici Srbiji u 2012. godini je bio dva puta manji i iznosio je 2.723. Najveći broj tražilaca azila u toj godini bio je iz Avganistana (29,50%), Somalije (18,50%), a potom iz Sirije (10,54%) i Pakistana (9,07%).

Lica koja su podnela zahtev za azil dolazila su iz različitih zemalja. Raspored lica koja su predala zahtev za azil prema njihovom državljanstvu vidimo iz table 1:

Redni broj	Država	Broj lica	Redni broj	Država	Broj lica
1.	Sirija	134	6.	Nigerija	20
2.	Eritreja	47	7.	Irak	17
3.	Somalija	42	8.	Avganistan	15
4.	Palestina	39	9.	Gana	6
5.	Sudan	28	10.	Mali	6

Tabela 1: Pregled broja lica koja su predala zahtev za azil u 2014. godini, prema državljanstvu

U toku 2014. godine ukupno je predato 388. zahteva za azil. Samo godinu dana ranije, tačnije 2013. godine, situacija je bila nešto drugačija. Od ukupno 5.065 izraženih namera da se traži azil, svega 153 lica, odnosno 3,02% od ukupnog broja lica podnelo je zahtev za azil. Od toga, 47,05% čine državljani Sirije, Avganistana i Somalije, što se vidi iz table 2.

Redni broj	Država	Broj lica	Redni broj	Država	Broj lica
1.	Sirija	26	6.	Alžir	11
2.	Avganistan	26	7.	Palestina	8
3.	Sudan	20	8.	Maroko	7
4.	Somalija	18	9.	Tunis	5
5.	Eritreja	15	10.	Gambija	2

Tabela 2: Pregled broja lica koja su predala zahtev za azil u 2013. godini prema državljanstvu

Tokom 2012. godine, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, bilo je 2.723 izraženih namera za azil u Republici Srbiji. Najveći broj tražilaca azila dolazio je iz Avganistana (29,50%) i Somalije (18,50%), potom su najviše bili zastupljeni državljani Sirije (10,54%) i Pakistana (9,07%), što se vidi iz table 3.

³⁸ <http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/migracioni%20profil%202014.pdf> (pristup 10.12.2015.)

³⁹ http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_azilu.html (pristup 10.12.2015.)

Redni broj	Država	Broj lica	Redni broj	Država	Broj lica
1.	Avganistan	178	6.	Sirija	8
2.	Somalija	78	7.	Eritreja	6
3.	Alžir	16	8.	Tunis	5
4.	Maroko	10	9.	Libija	4
5.	Palestina	9	10.	Pakistan	4

Tabela 3: Pregled broja lica koja su predala zahtev za azil u 2012. godini prema državljanstvu

U toku 2012. godine podneto je ukupno 336 zahteva za azil, a 2011. godine 248, što je vidljivo iz tabele 4.

Redni broj	Država	Broj lica	Redni broj	Država	Broj lica
1.	Avganistan	165	6.	Eritreja	3
2.	Somalija	48	7.	Irak	3
3.	Palestina	10	8.	Iran	2
4.	Tunis	4	9.	Rusija	2
5.	Holandija	4	10.	Libija	2

Tabela 4: Pregled broja lica koja su predala zahtev za azil u 2011. godini prema državljanstvu

Kada se posmatra trend povećanja broja tražilaca azila, odnosno broj iskazanih namera i broj podnetih zahteva, uočava se da je broj iskazanih namera porastao preko šest puta, a broj podnetih zahteva za dobijanje azila je značajno opao. Od 520 lica koja su nameravala da podnesu zahtev za azil u 2010. godini, svega njih 215 je stvarno podnelo zahtev ili 41%, dok je u 2011. godini svega 7% podnolo zahtev za azil. Među licima koja su podnela zahteve za azil u toku 2010. godine, najviše je bilo državljana iz Avganistana, a manje iz Palestine, Iraka i Somalije, što se vidi iz tabele 5.

Redni broj	Država	Broj lica	Redni broj	Država	Broj lica
1.	Avganistan	125	6.	Maroko	3
2.	Palestina	29	7.	Iran	2
3.	Irak	24	8.	BiH	2
4.	Somalija	16	9.	Pakistan	2
5.	Kongo	6	10.	Uzbekistan	1

Tabela 5: Pregled broja lica koja su predala zahtev za azil u 2010. godini prema državljanstvu

U 2009. godini 84% najava pretočeno je u podnošenje zahteva za azil, dok je u 2010. godini to bilo učinjeno tek u 41% slučajeva, što se vidi iz tabele 6.

Redni broj	Država	Broj lica	Redni broj	Država	Broj lica
1.	Avganistan	132	6.	Pakistan	2
2.	Šri Lanka	17	7.	Gruzija	2
3.	Iran	11	8.	Ruska Federacija	2
4.	Gvineja	4	9.	Hrvatska	1
5.	Irak	3	10.	Libija	1

Tabela 6: Pregled broja lica koja su predala zahtev za azil u 2009. godini prema državljanstvu

U analiziranom šestogodišnjem periodu za najveći broj tražilaca azila postupak je obustavljen. Posledica takvog stanja jeste da većina tražilaca azila nastavlja da migrira dalje i tako ne sačekava odluku prvostepenog organa. Kancelarija za azil, nakon obavljenog razgovora i prikupljenih podataka, donosi odluku o zahtevu za azil. Ta odluka može biti da se zahtev za

azil usvaja ili odbija. Ukoliko se zahtev usvoji, tražiocu azila priznaje se pravo na utočište ili suprisijarnu zaštitu.

U 2014. godini Kancelarija za azil je donela šest odluka kojima usvaja zahtev za azil, dvanaest odluka kojima se obacuje zahtev za azil i 325. zaključaka o obustavljanju postupka, jer su tražioci azila nakon podnošenja zahteva za azil napustili Centar za azil. U 2014. godini nije bilo Rešenja o odbijanju zahteva za azil.

U 2013. godini dodeljene su četiri supsidijarne zaštite. Tokom ove godine 176. postupaka je obustavljeno, skoro iz istih razloga kao i 2014. godine. Odbačenih zahteva je bilo osam, odbijenih pet, dok je azil odobren za četiri tražioca azila.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, u toku 2012. godine odobrenih zahteva za azil bilo je tri. Te godine nijedan zahtev za azil nije bio odbijen, dok je odbačeno ukupno 64. zahteva. Obustavljenih postupaka za ovu godinu bilo je duplo više nego u 2013. godini, dakle tačno 350.

Statistika povodom zahteva za pružanjem azila za 2011. godinu pokazuje da je te godine obustavljeno 192. postupka, dok je 85. zahteva odbačeno i svega dva zahteva odbijena. Nijedan zahtev nije usvojen.

U toku 2010. godine 47. zahteva za azil je odbačeno, a nijedan zahtev nije bio odbijen. Prvostepeni organ u ovoj godini odlučio je da 309. postupaka obustavi. Svega jedan zahtev bio je usvojen.

Tokom 2009. godine usvojenih zahteva za azil bilo je četiri, dok je isto toliko odbačenih zahteva. Tri zahteva za azil su odbijena, dok je u 224. slučaju postupak obustavljen.

Od strane UNHCR-a na teritoriji Republike Srbije, u Banji Koviljači, Bogovađi, Obrenovcu, Sjenici i Tutinu, u centrima za azil, između februara i avgusta 2014. godine sprovedena su istraživanja o stanju azilanata. Tražioci azila u Srbiji predstavljaju većinski mušku populaciju i to oko 88%. Prosečan uzrast tražilaca azila jeste 27. godina za muškarce (od 18 do 59) i 31 godina za žene (od 18 do 61 godine). U pogledu zemlje porekla, skoro polovina tražilaca azila potiče iz Sirije, po brojnosti slede Somalija i Avganistan, dok su druge zemlje (Eritreja, Sudan, Alžir, Irak, Iran, Nigerija, Pakistan, Gana, Bangladeš, Egipat, Palestina i Etiopija) zastupljene sa manje od pet procenata ispitanika.⁴⁰

Istražujući stepen obrazovanja tražioca azila u 2014. godini, može se konstatovati da su tražioci azila imali u proseku jedanaest godina formalnog školovanja, mada je među njima bilo dosta azilanata koji su imali čak i po 20. godina školovanja. Najviše obrazovanih tražilaca azila dolazilo je sa teritorije Sirije.

Prema tvrdnjama tražilaca azila, oni su na putu od svoje države do Republike Srbije u proseku provodili po trinaest meseci, dok su smeštaj u Centre za azil čekali u proseku pet dana. Ipak, neki tražioci azila su posvedočili i da se u tranzitu i da mogu ostati i jedan mesec, ali taj put može da traje i po nekoliko godina. Na tom putu skoro svaki tražilac azila odvoji se od nekog člana svoje porodice, od roditelja, braće, sestara i slično.

---

⁴⁰ <http://www.unhcr.rs/dokumenti/istrazivanja/mentalno-zdravlje-trazilaca-azila-srbiji.html> (pristup 15.12.2015.)

Najčešći način dolaska u Republiku Srbiju jeste preko Turske, Grčke i Makedonije, a brojni su i oni koji kao zemlju tranzita navode i Iran, Albaniju, Crnu Goru, Siriju, Bugarsku, Pakistan i Libiju, te se može zaključiti da postoji „tipična putanja“ tražilaca azila od zemlje porekla do Srbije (Turska, Grčka, Makedonija), uz manja odstupanja od slučaja do slučaja.

Ono što je posebno indikativno za sve tražioce azila jeste to da čak njih 80% već ima isplanirano u koju zemlju želi da ode kao svoju zadnju destinaciju. To su najčešće Nemačka, Švedska, Austrija, Norveška i Velika Britanija i one predstavljaju konačne destinacije većine azilanata.

Samo tri procenta azilanata u 2014. godini imali su želju da ostanu na teritoriji Republike Srbije. Kao razlog tako malog procenta najčešće se navodi komplikovana procedura za dobijanje azila i ostalih prava koja su im zagantovani, ali i to da azilanti znaju da je Republika Srbija jedna od siromašnijih zemalja, te da u njoj izbeglice i nemaju povoljan tretman.

4. Stanje u svetu izazvano prinudnim migracijama

U Evropi od aprila 2011. godine do avgusta 2015. godine zatražilo je azil 428.735 osoba iz Sirije od čega 138.016 samo u 2014. godini. Ogromna većina izbeglica zaštitu je potražila u susednim državama poput Turske (1.600.000), Libana (1.100.000), Jordana (600.000), Iraka (244.000) i Egipata (136.000). Devedeset procenata izbeglica prihvatile su siromašne zemlje, dok Evropska unija kao ekonomski razvijen region sa velikim resursima za prihvatanje izbeglica – nije primereno odgovorila na krizu. Veliki broj izbeglica pristiže preko tzv. mediteranske rute. Ujedinjene nacije su zvanično saopštile da je u prvih sedam meseci 2015. godine blizu 225.000 izbeglica prešlo Sredozemno more na putu do Evrope. Više od 2.100 njih se utopilo ili nestalo.⁴¹

Agencija za fundamentalna prava (FRA) Evropske unije izrazila je zabrinutost za decu izbeglice iz Sirije koji su na putu ka Evropi bez roditeljske pratnje, ukazujući na rizike zlostavljanja i eksploatacije od strane trgovaca ljudima. Ova agencija je obavestila javnost da je samo u Siriji 16 miliona ljudi od kojih su skoro pola deca – životno ugroženo i koji su lišeni elementarnih uslova za život. Preko četiri miliona stanovnika Sirije, od čega su pola deca, napustili su zemlju od početka oružanog sukoba 2011. godine.⁴²

Prema izveštajima UNHCR-a za 2015. Godinu, raseljeno je pet miliona ljudi. Oko 4.2 miliona ljudi raseljeno je interno, dok je 839.000 prešlo međunarodne granice. Najveći broj izbeglica, migranata i azilanata u Evropu dolazio je preko Mediteranskog mora i to posebno iz Sirije i ostalih delova zemlje i regiona na kojima bukne nemiri.

Što se tiče podataka o izbeglicama, UNHCR⁴³ izveštava da je broj izbeglica u 2015. godini značajno veći nego u proteklih pet godina. Broj izbelica u 2011. godini iznosio je 10.4 miliona, u 2012. godini 10.5 miliona, dok je 11.7 miliona izbeglica bilo u toku 2013. godine. Statistika pokazuje da je 14.4 miliona izbeglica zabeleženo u toku 2014. godine, a do sredine 2015. godine broj izbeglica je bio najveći u poslednjih 20. godina i iznosio je 15.1 milion.

⁴¹ UNHCR, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, The Crisis in Syria www.unhcr-northerneurope.org/in-focus/the-crisis-in-syria/ (pristup 03.12.2015.)

⁴² FRA, European Union Agency for Fundamental Rights, Migrant situation in the EU takes heavy toll on children, <http://fra.europa.eu/en/news/2015/migrant-situation-eu-takes-heavy-toll-children> (pristup 23.12.2015.)

⁴³ <http://www.unhcr.org/56701b969.html> (pristup 20.12.2015.)

Afrika se navodi kao destinacija koja je primila najviše izbeglica (4.1 miliona), a odmah nakon toga su Azija i zemlje Pacifika (3.8 miliona) i zemlje Srednjeg istoka i Južne Afrika (3 miliona). Amerika je prihvatila 753.000 izbeglica do sredine 2015. godine.

Najviše izbeglica došlo je iz Sirije i to čak 4.2 miliona do sredine 2015. godine. Drugo mesto po broju izbelica zauzima Avganistan, dok je Somalija na trećem mestu po broju ljudi koji su izbegli i njihov broj iznosi 1.1 milion. Napredovanje i razvoj ratova na teritoriji Južnog Sudana, prouzrokovalo je da broj izbeglica iz ove zemlje poraste sa 616.200 izbeglica na početku 2015. godine, na 744.100 izbeglica do juna 2015. godine. To Južni Sudan stavlja na četvrto mesto po broju ljudi odakle dolaze izbeglice. Na petom mestu nalazi se država Sudan, odakle je broj izbeglica na početku godine bio 665.900, dok je do sredine 2015. godine taj broj opao i iznosi 640.900, ali i dalje Sudan je peta država po broju ljudi koji su prinudno otišli iz ove zemlje.

Do sredine 2015. godine Turska je država koja je prema evidenciji UNHCR-a udomila 1.84 miliona izbeglica. Druga država koja je primila najveći broj izbeglica jeste Pakistan sa 1.5 miliona izbeglica najčešće iz Avganistana. Liban je treća država po broju izbeglica koje je primila na svojoj teritoriji, a taj broj iznosi 1.2 miliona. Nakon Libana, četvrto mesto zauzima Iran. Do početka 2015. godine Iran je primio 982.000 izbeglica, od kojih su 951.000 Avganistanci i 28.300 državljani Iraka. Broj izbeglica vremenom je rastao i u Etiopiji pa je u 2015.-toj godini iznosio 702.500, što Etiopiju čini petom državom po broju primljenih izbeglica. Struktura izbeglica koje su došle u Etiopiju jeste sledeća: Južni Sudan – 275.400, Somalija – 247.300, Eritreja 139.300 i Sudan 36.500 izbeglica.

U toku prve polovine 2015. godine, u 155. zemalja, predato je blizu jedan milion zahteva za azil. Najveći broj zahteva primila je Nemačka (159.900) i to u toku prvih šest meseci 2015. godine. Poređenja radi, u toku cele 2014. godine na teritoriji Nemačke bilo je 173.100 zahteva za azil. Korak iza Nemačke, nalazi se Rusija sa 100.000 zahteva za azil od čega je 720 zahteva za status izbeglice i 99.300 za privremeni azil. Razlog za ovo jesu sukobi u Ukrajini, te 98% svih azilanata dolazi iz Ukrajine. SAD predstavljaju treću državu po redu koja je u prvih šest meseci 2015. godine imala 78.200 zahteva za azil, što je za 44% više nego za isti ovaj period prethodne godine. Kao četvrta rangirana država jeste Mađarska koja se do juna 2015. godine susrela sa 65.400 zahteva za azilom. U prvoj četvrtini godine ti zahtevi su stizali pretežno iz područja Republike Srbije i Kosova (22.800). Međutim, u drugoj četvrtini ti zahtevi na teritoriju Mađarske stizali su pretežno od državljana Avganistana (13.600) i Sirije (8.400). Prema evidenciji UNHCR-a Turska je do juna 2015. godine primila 43.600 zahteva za azil, što je čini četvrtom državom po broju primljenih azilanata. Irak, sa 25.700 zahteva, pozicionirao se na peto mesto, dok su iza njega Južna Afrika (37.800), Republika Srbija i Kosovo (37.400) Italija (30.100) i Francuska (29.800). Prema izloženim podacima Republika Srbija je sedma država po broju zahteva za azilom.

Najviše zahteva za azil došlo je od strane Sirijaca. 67% odnosno 76.600 njihovih zahteva registrovano je u Nemačkoj (32.500), Republici Srbiji i Kosovu (18.400), Mađarskoj (10.800), Austriji (7.700) i Švedskoj (7.200). Zbog rata koji se nastavio u istočnoj Ukrajini, u toku 2015. godine, državljani Ukrajine postali su drugi po brojnosti azila. U prvoj polovini 2015. godine čak 111.900 Ukrajinaca tražilo je azil, i to pretežno u Rusiji (98.500), Nemačkoj (2.600) i Italiji (2.400). Treći po broju traženja azila jesu državljani Avganistana koji su predali 72.100 zahteva za azil u prvoj polovini 2015. godine. Pored Mađarske, najveći broj zahteva za azil od Avganistanaca, primila je i Turska, dok je 10.900 migranata zatražilo azil u Republici Srbiji i Kosovu.

Sa novonastalnom situacijom prouzrokovanom migracijama, teško se bore sve one zemlje koje je ova seoba pogodila. Promene su neminovne. Kako za države iz kojih migranti odlaze, tako i za države u koje migranti dolaze i za sve ljude koji su pogođeni prinudnim migracijama. Međutim, najgore će proći države iz kojih migranti odlaze. One ostaju puste i obuzete ratovima i drugim katastrofama. Dok za migrante i države koje ih primaju, migracije mogu imati i neke pozitivne efekte.

Ako izuzmemo mogućnost događanja nesreća i gubljenja najbližih članova porodice kao i topline rodne sredine, migrantima koji dolaze u razvijenije evropske države pruža se šansa za poslom, napretkom i boljim životom. Sama činjenica da dolaze u razvijene države, države koje su pravno uređene, kao i države u kojima su im prava zagantovana i gde nema ratova, predstavlja jednu veliku nadu da je lepša budućnost pred njima. Jedno je sigurno, a to je da su spašeni od ratne oluje i tortura od kojih su pobjegli.

Država koja prima migrante takođe ima određenih koristi. Dolaskom migranata na tlo razvijenih država, radna snaga postaje jeftinija, što pozitivno utiče na ekonomski rast ionako razvijene države. Migranti koji dolaze su ljudi koji su ostavili sve u svojoj državi i rešeni su da rade i da se bore za svoju egzistenciju. Jedina negativna posledica dolaska migranata jeste društveni nemir domaćeg stanovništva, jer dolazak migranata i samo shvatanje takvih prinudnih migracija može biti u suprotnosti tradicionalnih shvatanja sredine. U nekim sredinama, migranti se shvataju kao teret, neko ko opterećuje državni budžet, kao prenosiooci bolesti, teroristi i slično.

Zaključak

Republika Srbija kao i sve zemlje iz okruženja u manjoj ili većoj meri pogođena je prinudnim migracijama. Za rešavanje problema koji nastaju zbog ovako neplaniranih migracija, neophodno je udruženo delovanje svih država regiona i šire. To bi podrazumevalo sistematski pristup ovom problemu i rešavanje statusa migranata donošenjem jedinstvene regulative na području država koje se javljaju kao tranzitne države ili države krajnjih destinacija migranata.

Problem prinudnih migracija ne treba posmatrati samo kao problem rešavanja statusa i uslova življenja migranata. Naprotiv, međunarodna zajednica treba da preduzme mere i otkloni uzroke tako masovnih migracija. Dakle, treba tretirati uzroke, a ne otklanjati posledice. To podrazumeva da se na nivou međunarodne zajednice, posebno Evropske Unije, postigne saglasnost da se, pre svega, političkim i diplomatskim sredstvima zaustave ratovi u zemljama odakle dolaze migranti, a ako ta sredstva nisu dovoljna u zaustavljanju ratova, da se onda uključe i sva druga dozvoljena sredstva, prema Povelji Organizacije Ujedinjenih nacija. Po zaustavljanju rata, neophodno je investirati u obnovu ratom razrušene infrastrukture u tim zemljama, gde se mogao zadržati najveći broj ljudi koji su imigrirali u zemlje Evropske Unije.

Predlog strateških mera za rešavanja migrantske krize na unutrašnjem planu treba da ide u pravcu systemske kontrole granica i suzbijanju mreža za krijumčarenje migranata. Međutim, posebna pažnja i akcenat treba da se stavi na osnovna prava svakog čoveka koja su priznata kako nacionalnim tako i međunarodnim aktima. Fundamentalna prava čoveka ni u ovakvim situacijama ne smeju se dovoditi u pitanje niti uskraćivati.

Organi zaduženi za sprovođenje zakona sa kojima se migranti najčešće prvo susreću jesu pripadnici policije. Saradnja između policija svih država neophodna je u ovakvim situacijama, jer samo uz mere konstantne i intenzivirane saradnje može se stati na put ljudima koji zloupotrebljavaju nezavistan položaj migranata i krijumčare ih. Međutim, krijumčarenje nije jedini problem. Nije tajna da stanje haosa i nemira odgovara teroristima, pa delovanje policije treba svakako da onemogućí nesmetan prelazak terorista preko tranzitnih zemalja. Zbog navedenih razloga neophodna je saradnja domaćih policijskih organa sa Interpolom, Europolom i sličnim organizacijama.

Krijumčarenje ljudi nije jedina kriminogena radnja koja se javlja u ovakvim slučajevima. Trgovina ljudima, drogom i oružjem, kao i terorizam, organizovani kriminal i korupcija jesu krivična dela koja skoro uvek prate migracije.

Unapređenje rada Centara za azil, kao i proširenje i usavršavanje kadrovskih, smeštajnih, tehničkih i administrativnih kapaciteta glavni je cilj Republike Srbije u postupku upravljanja migrantskom krizom.

Na kraju ovog rada, neophodno je naglasiti da na teritoriji Republike Srbije, za sada, nema mesta bilo kakvoj opasnosti od velikog broja migranata koji prolaze kroz Srbiju na putu ka zemljama Evropske Unije. Bez obzira na veliki broj podnetih zahteva za azil, mali broj migranata (svega 3%) odlučuje da ostane na teritoriji Srbije. Pored toga, kriminalitet u vezi sa ovom pojavom nije u porastu što je bitno sa aspekta unutrašnje bezbednosti države.

Full professor Neđo Danilović, PhD *
Asistent Dragana Đurić, MS *

FORCED MIGRATION - CAUSES AND CONSEQUENCES

Abstract: *This paper explains forced migration in the Republic of Serbia and the countries in environment with a focus on the conceptual definition, occurrence, development and classification of forced migration, internal and international legal regulations for migration, competencies authority of the Republic of Serbia dealing with migration and analysis of forced migration in the previous six-year period (2009-2014).*

Analysis of forced migration includes a number of applications for asylum in the Republic of Serbia and the outcome of claims, including proceedings before the first instance authority and the Administrative Court. In addition, the paper analyzes the structure of forced migrants by gender, age, education, length and mode of travel from their domicile country of asylum seekers to the Republic of Serbia. At the end, paper identified the key problems of mass forced migration from North Africa and the Middle East, through the Balkan countries to the European Union.

Key words: *migration, forced migration, asylum*

---

* Full Professor of Political Science and Security and methodology of scientific research at the Faculty of Law, Public Administration and Security and Vice-Rector for Teaching, University "John Naisbitt" in Belgrade.

* Assistant, Master lawyer, student of the third year of doctoral studies in law at the Faculty of Law, Public Administration and Security, University "John Netbit" in Belgrade.

Korišćena literatura

1. FRA, European Union Agency for Fundamental Rights, Migrant situation in the EU takes heavy toll on children, <http://fra.europa.eu/en/news/2015/migrant-situation-eu-takes-heavy-toll-children>
2. <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER>
3. <http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/migracioni%20profil%202014.pdf>
4. <http://www.mduls.gov.rs/dokumenta-zakoni-akta-doneti.php>
5. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php>
6. <http://www.minrzs.gov.rs/cir/aktuelno/item/4408-raditi-zajedno-na-resavanju-migrantske-krize>
7. <http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakonski-okvir/>
8. <http://www.mpravde.gov.rs/>
9. http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/prava-i-obaveze-stranaca.h
10. http://www.mup.gov.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/savet-vlade-za-borbu-protiv-trgovine-ljudima.h
11. http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_azilu.html
12. http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf
13. <http://www.unhcr.org/56701b969.html>
14. <http://www.unhcr.rs/dokumenti/istrazivanja/mentalno-zdravlje-trazilaca-azila-srbiji.html>
15. UNHCR, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, The Crisis in Syria
16. www.unhcr-northerneurope.org/in-focus/the-crisis-in-syria/
17. Službeni glasnik Republike Srbije, broj 135., 2004., i broj 90., 2007., Beograd
18. Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, broj 42, 2009., Beograd
19. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 11., 1978. i broj 64., 1989., Beograd, i Službeni list Socijalističke Republike Jugoslavije broj 42., 1992., broj 24., 1994., broj 28., 1996., i Službeni glasnik Republike Srbije, broj 101., 2005., Beograd
20. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 7, 1971., Beograd
21. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 7, 1971., Beograd
22. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 15, 1967., Beograd
23. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 31, 1967., Beograd
24. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 11., 1981., Beograd
25. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 9., 1991., Beograd
26. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 15., 1990., Beograd
27. Službeni list Srbije i Crne Gore, Međunarodni ugovori, broj 9., 2003., Beograd
28. Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 7, 1960., Beograd
29. Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, broj 19., 2009., Beograd
30. Službeni glasnik Republike Srbije, broj 11., 2006., Beograd

31. Službeni glasnik Republike Srbije , broj 111., 2006., Beograd
32. Službeni glasnik Republike Srbije , broj 17., 2011., Beograd
33. Službeni glasnik Republike Srbije , broj 23., 2009., Beograd
34. Službeni glasnik Republike Srbije , broj 25., 2009., Beograd
35. Službeni glasnik Republike Srbije , broj 59., 2009., Beograd
36. Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, broj 1., 2011., Beograd
37. Službeni glasnik Republike Srbije, broj 107., 2005., i broj 72., 2009., Beograd
38. Službeni glasnik Republike Srbije, broj 109., 2007., Beograd
39. Službeni glasnik Republike Srbije, broj 97., 2008., Beograd
40. Službeni glasnik Republike Srbije, broj 97., 2008., Beograd
41. Službeni list Socijalističke Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 6., 2001., Beograd
42. Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori, broj 12., 1980., Beograd
43. Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 9, 1959., Beograd

Prof. dr Branko Vučković,

UDK 314.15:342.7

Predsjednik Osnovnog suda u Kotoru,

Predsjednik Udruženja za krivično pravo i kriminalnu politiku Crne Gore

profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta „Mediteran“ u Podgorici i

Fakultetu za mediteranske poslovne studije u Tivtu

e-mail: bvvuckovic@t-com.me

Prof. dr Vesna Vučković,

Sudija Upravnog suda Crne Gore

profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta

„Mediteran“ u Podgorici i Fakultetu za mediteranske poslovne studije u Tivtu

e-mail: bvvuckovic@t-com.me Crna Gora, Kotor, januar 2016. godine

ILEGALNE MIGRACIJE - KRIJUMČARENJE LJUDI

Apstrakt: Migracije stanovništva stare su koliko i čovječanstvo, ali su se različito ispoljavale – kao napuštanje svoje zemlje porijekla i odlazak u druge države u potrazi za boljim životom i zaposlenjem. Migracije predstavljaju globalan fenomen koji uključuje široko područje zemalja porijekla, zemalja tranzita i zemalja konačnog odredišta. Mogu se podijeliti na dobrovoljne – zaposlenje, školovanje i sl. i prinudne – zbog prirodnih katastrofa, one koje su posljedica različitih vrsta progona. Međutim, problem je krijumčarenje migranata koje postaje danas sve unosniji posao, koji sve više predstavlja krijumčarenje ljudi, odnosno trgovinu ljudima, jer svaki ilegalni migrant predstavlja lak plijen ne samo krijumčara već i trgovaca ljudima. Zato je posebno značajno da se u borbi protiv ove negativne pojave postojeći pravni okviri stalno preispituju i poboljšavaju.

Ključne riječi: migracije, ilegalne migracije, krijumčarenje ljudi, trgovina ljudima, normativno – pravni okvir, spriječavanje i suzbijanje.

1. Uvod

Migracija je slobodno, fizičko kretanje, iz jedne u drugu državu uz pristanak osobe. Migracija može biti:

- unutrašnja – kretanje unutar državnih granica;
- spoljašnja, međunarodna – prelazak preko državnih granica i nastanjenje u stranoj državi;
- privremena – migranti se po proteku određenog vremena vraćaju u zemlju porijekla ili odlaze u treću zemlju;
- povremene – najčešće je riječ o sezonskim migracijama;
- trajne – migranti imaju namjeru da u zemlju dolaska ostanu trajno;
- legalne – vrše se u skladu sa propisima države;
- organizovane – obuhvataju regrutovanje, prihvata ili eksploatacija ilegalnih migranata u zemlji destinacije;
- političke;
- ekonomske.

Svi ovi oblici migracija predstavljaju legalne migracije, međutim pored legalnih postoje i ilegalne migracije.

Ilegalne migracije oduvijek su postojale, ali su danas u ekspanziji, naročito u zemljama čije su ekonomije nerazvijene i nestabilne, a demografski parametri u porastu. Tome doprinosi brz proces globalizacije, razvoj i korišćenje novih tehnologija, što utiče na brže kretanje ljudi, kapitala i roba preko nacionalnih granica. Međutim, ova vrsta migracija, često kategoriju socijalno ugroženih lica pretvara u "laku metu" kriminalnih mreža krijumčara i trgovaca ljudima. U svijetu postoji potreba za jeftinim proizvodima koji bi bili dostupni gotovo svima, pa mora postojati i jeftina radna snaga da bi bio ostvaren profit. Jeftina radna snaga potrebna je u gotovo svim sektorima, i očito je da se takvom radnom snagom najčešće smatraju one grupacije koje su najranjivije i kojima se takvim uslovima rada nanosi najveća šteta.¹

Migracije – legalne i ilegalne predstavljaju fizičko kretanje, privremeno ili stalno nastanjenje ljudi sa jednog na drugo područje, iz jednog emigracionog područja u drugo imigraciono područje, odnosno iz jedne zemlje (emigracija) u drugu zemlju (imigracija).

Ilegalne migracije predstavljaju omogućavanje ilegalnog ulaska u jednu državu, lica koje nije državljanin dotične države, najčešće zbog socijalno – ekonomskih razloga, kako bi u toj državi to lice našlo posao. Ako se posmatra način na koji se ilegalni migranti prebacuju iz jedne u drugu državu, može se zaključiti da većina njih svoj put planira unaprijed, u svojoj zemlji, preko organizatora, jedan broj njih to organizuje preko svojih bližnjih koji se već nalaze na radu u tim zemljama, dok manji broj ljudi taj put organizuje samostalno. I upravo zbog načina kako se vrši migracija, postoji opasnost da migranti budu krijumčareni, vrbovani i prevareni od strane trgovaca ljudima.

Položaj i osnovna prava migranata

Prava i slobode garantovane međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom mogu biti važna za migrante, ali svakako da se neka od njih posebno izdvajaju. To su:

- *Pravo na zaštitu osnovnih ljudskih prava*

Osnovni princip postupanja državnih organa prema licima koja se nalaze pod jurisdikcijom jedne države jeste obezbjeđivanje punog poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Ljudska prava najčešće se definišu kao prava koje ljudsko biće ima samim tim što je ljudsko biće – nezavisno od volje države.²

Nije sporno da postoje određena ograničenja ljudskih prava, u mjeri u kojoj je potrebno zaštititi prava drugih pojedinaca, a lista prava koja se mogu ograničiti nalaze se u međunarodnim dokumentima. Međutim, Crna Gora kao potpisnica konvencija kojima se garantuju ljudska prava dužna je da obezbjeđi njihovo poštovanje, pa ukoliko migrantima za vrijeme njihovog boravka na našoj teritoriji bude uskraćeno ili povrijeđeno neko od osnovnih ljudskih prava i sloboda, mora mu se omogućiti da pred nadležnim organom pokrene postupak zaštite.

- *Načelo jednakosti i zabrane diskriminacije*

Ovo načelo srž je cjelokupnog koncepta ljudskih prava, a potvrđeno je članom 1. i 2. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

- *Zabrana vraćanja – non refoulement*

Zabrana vraćanja je pravo migranta da ne bude vraćen na teritoriju zemlje gdje će biti izložen progonu, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, u državu ili na teritoriju gdje postoji rizik da će biti izložen kršenju ljudskih prava. Kada se govori o zabrani

¹ Š. Golubović, M.B. Radeva, Trgovanje ljudima u Republici Hrvatskoj - Procjena situacije s posebnim osvrtom na radno iskorištavanje, ICMPD, Zagreb, 2010. g., str. 15.

² M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, Međunarodna ljudska prava, Pravni fakultet Univerziteta Beograd, 2010.g., str. 21.

vraćanja migranata, od posebnog je značaja Konvencija Ujedinjenih nacija o statusu izbjeglica, po kojoj države ne smiju vratiti izbjeglicu na teritoriju gdje bi njegov/njen život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove ili njene rase, vjere, državljanstva, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili njegovih/njenih političkih opredjeljenja (član 33.).

- *Pravo na traženje i uživanje azila*

Svaka osoba ima pravo da traži i uživa azil u drugim državama, od proganjanja. Od uživanja azila isključena su samo ona lica koja se gone za krivična djela nepolitičke prirode ili lica čiji su postupci protivni ciljevima i načelima Ujedinjenih Nacija (član 14. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, 1948).

- *Pravo na dobrovoljni povratak u zemlju posljednjeg prebivališta*

Institut dobrovoljnog povratka podrazumjeva pravo lica da traži da bude vraćen na teritoriju zemlje porijekla, odnosno posljednjeg prebivališta ukoliko je u pitanju lice bez državljanstva. Ovo pravo podrazumjeva obavezu države da preduzme sve mjere u cilju bezbjednog i dostojanstvenog načina povratka migranata u zemlju porijekla odnosno zemlju posljednjeg prebivališta.

- *Pravo na zdravstvenu zaštitu*

Pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu zagarantovano je Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima (1948), Medjunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Medjunarodnom konvencijom o pravima radnika migranata i članova njihove porodice (1990) itd.

Pojam i razlozi nezakonitih, ilegalnih migracija

Migracije su davna pojava, razlozi za to su najčešće bili ekonomski, međutim, nasuprot legalnim migracijama, postoje nelegalne, nezakonite migracije. Pod nezakonitim migracijama podrazumjeva se nezakonit ulazak migranata u tuđu zemlju, van graničnih prelaza, bez granične kontrole ili uz korišćenje falsifikovanih isprava, ali one podrazumjevaju istovremeno i nelegalan boravak u tuđoj zemlji. Iako postoji veliki broj lica koja u tuđu zemlju ulaze na zakonit, dopušten način, a kasnije u toj zemlji ostaju bez odgovarajućih isprava i dozvola, i oni se, u širem smislu, smatraju ilegalnim migrantima.

Nezakonite migracije često se dešavaju zbog potrage za boljim poslom ili uopšte boljem životnom standardu, što je razlog zbog kojeg ljudi napuštaju svoju zemlju i nelegalno ulaze u drugu, tuđu zemlju. Stoga, osnovano se navodi da su tri najvažnija aspekta nezakonitih migracija – nezakonit ulazak u stranu zemlju, boravak i zapošljavanje.³

Ilegalnim migracijama ne smatra se samo ilegalan ulazak u tuđu zemlju, već i boravak u tuđoj zemlji bez vize, bez dokumenata ili sa falsifikovanim ispravama. I upravo ovo dovodi do problema u identifikaciji migranata, čime je onemogućen njihov povratak u zemlju porijekla.

Pod pojmom ilegalne migracije, u najširem smislu riječi, podrazumjeva se svako kretanje migranata koje se odvija protivno propisima zemalja porijekla, tranzita i zemalja odredišta.

Ilegalne migracije predstavljaju kompleksan, globalni problem koga je gotovo nemoguće objasniti jednostranom uzročno – posljedičnom vezom. Danas postoje različita tumačenja uzroka ilegalnih migracija. Jedan broj teoretičara smatra da su medjunarodni

---

³ S. Gregurević, Obilježja migracijskih tokova i integracija novih imigrantskih grupa na tržištu rada u južnoevropskim zemljama članicama Evropske unije, Migracijske i etničke teme, I 27/2011, str. 61.

migracijski tokovi rezultat složenog djelovanja između zemalja odredišta i zemalja porijekla.⁴ Drugi smatraju da je jaz između bogatih i siromašnih zemalja toliko veliki da korist od migracije često nadmašuje njene troškove.⁵ Veličina i trajnost migracija zavise i od raširene migrantske mreže u zemljama odredišta. Postojanje velikih migracijskih zajednica koje stvaraju raznolike mreže za međusobnu pomoć i prihvata novih migranata, utiču na održavanje migracijskih tokova.⁶

Mogli bismo zaključiti da različiti uslovi dovode do ilegalnih migracija – ekonomski razlozi, razvijenost krijumčarskih mreža, stalna potreba razvijenih zemalja za jeftinom radnom snagom, s jedne strane, želja za boljim životom, ekonomskim prosperitetom, bijeg iz siromaštva, s druge strane. Danas je posebno izražen ovaj problem, zbog čega sve više dolazi do organizovanja krijumčarskih grupa odnosno organizovanog krijumčarenja ljudi.

Migracije ili krijumčarenje

Migracije su nastale iz potrebe i potrage za boljim životom i radom, naročito iz nerazvijenih zemalja Centralne Evroazije i Jugoistočne Evrope prema zemljama Sjeverozapadne, Zapadne i Srednje Evrope. Prekogranično kretanje stanovništva uslovljeno je siromaštvom, odnosno stanovništvo siromašnih zemalja opredjeljuje se za ilegalnu migraciju u zapadnoevropske zemlje, posebno zavedeni pričama o dobrim zaradama “rada na crno” u kafanama, barovima, obavljanju kućnih poslova i sl., obeshrabreni restriktivnim viznim režimom. Potencijalni migranti sve više se za pomoć ulaska u tuđu zemlju obraćaju organizovanim kriminalnim grupama, koji ih prokrijumčare ilegalnim kanalima.

Ilegalni migranti najčešće samostalno, neorganizovano ulaze i borave na teritoriji strane, tuđe zemlje, ali ukoliko je njihov ulazak omogućen organizovano, od strane kriminalne grupe, tada se smatra da su oni prokrijumčareni migranti.

Krijumčarenje migranata podrazumijeva obezbjeđivanje ilegalnog ulaska u stranu državu licima koja nijesu njeni državljani ili nemaju stalni boravak, s ciljem sticanja, na neposredan ili posredan način, finansijske ili druge materijalne koristi. Krijumčarenje migranata predstavlja posredničku djelatnost kojom se omogućava ilegalan ulazak u stranu zemlju, uz saglasnost lica koja su predmet krijumčarenja, te se naziva još i organizovanom ilegalnom migracijom.⁷

Krijumčarenje migranata manifestuje se kroz organizovane ili poluorganizovane forme.

Organizovano krijumčarenje migranata podrazumijeva jedan oblik regrutovanja, transportovanja, prihvata i eksploatacije ilegalnih migranata u zemlju destinacije i najčešće se realizuje od strane organizovanih kriminalnih grupa.

Poluorganizovana forma krijumčarenja migranata podrazumijeva izvjesnu organizovanost u realizaciji ilegalnog ubacivanja ljudi na teritoriju strane države, bez učešća organizovanih kriminalnih grupa. Ilegalni migranti koriste pomoć pojedinaca iz sastava lokalnog pograničnog stanovništva, imaju njihovu punu podršku, upućuju se na nedovoljno kontrolisane rute i tranzitne pravce ili ih pogranično stanovništvo samo ilegalno prevodi preko državne granice, uz pomoć javnih službenika kojima je u nadležnosti kontrola granice.

---

⁴ Ibid, str. 70.

⁵ R. Waldinger, *Unacceptable realities: public opinion and the challenge of immigration in a Franco – American comparison, Migration in a Globalised World*, Amsterdam University Press, 2010., str. 42.

⁶ M. Mesić, *Harmonizacija evropske migracijske politike: neuspjeh politika imigracijske kontrole sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća*, Migracijske i etničke teme, 19/2003, 4., str. 344.

⁷ S. Mijalković, *Krijumčarenje migranata i reforma nacionalnog sistema bezbednosti*, Revija za bezbednost, Beograd, Godina II, 3/2008, str. 7.

Krijumčarenje migranata obuhvata četiri faze – regrutovanje, transportovanje, destinaciju i eliminaciju.

Faza regrutovanja podrazumjeva primjenu različitih postupaka u cilju realizacije migracije.

Faza transportovanja predstavlja suštinu krijumčarenja migranata. Prilikom prelaska državne granice težnja je da se ista predje na ilegalan način.

Faza destinacije se odvija u zemlji destinacije, a podrazumjeva da se migranti nakon ilegalnog prelaska granice upućuju na samostalno snalaženje. Ukoliko je unaprijed dogovoreno, sprovode se do konačne destinacije.

Faza eliminacije podrazumjeva otkrivanje nelegalnog statusa migranata, bilo njihovim samoprijavlivanjem državnim organima, prijavom građana, otkrivanjem od strane državnih organa, povratkom migranata u zemlju porijekla i sl.

Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, koji je donesen uz Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, u Palermu od 12. do 15. decembra 2000. godine, propisuje da se pod krijumčarenjem migranata podrazumjeva obezbjeđivanje ilegalnog ulaska u stranu državu lica koje nije njen državljanin ili lice sa stalnim boravkom, radi sticanja na neposredan ili posredan način, finansijske ili druge materijalne koristi. Ilegalan ulazak pretpostavlja prelazak državne granice bez pridržavanja propisa i poštovanja uslova za legalan ulazak u dolazeću zemlju, zemlju prijema.

Krijumčarenje podrazumjeva ilegalan prelazak državne granice, prebacivanje ljudi iz jedne u drugu državu, sa njihovim pristankom, sa ciljem zarade od prebacivanja tih lica.

Oblici krijumčarenja migranata

Krijumčarenje migranata moguće je ne samo preko ilegalnog graničnog prelaza, već i preko legalnog graničnog prelaza, kada krijumčari posjeduju uredna dokumenta ali ne i krijumčareni migranti. Krijumčarenje je moguće izvršiti na više načina:

- *falsifikovanim putnim ispravama*, odnosno falsifikovanim pasošem ili vizom;
- *skrivanjem lica u tajne prostore prevoznih sredstava*, tako što se na karoserijama vrše izvjesne izmjene koje omogućuju skrivanje lica i njihovo ilegalno transportovanje preko državne granice. Riječ je o prostorima tipa dupli zid, dno ili plafon, o posebnim pregradama u prtljažniku ili tovarnom sanduku, bunkerima i slično;
- *korupcijom javnih službenika zaduženih za kontrolu prelaženja državne granice*, pri čemu se migranti nalaze u prevoznom sredstvu ili u njegovim tajnim prostorima;
- *dovodjenjem u zabludu pripadnika službi za kontrolu prelaženja državne granice*, najčešće prilikom grupnog prelaženja granice kolektivnim pasošem. Službenik usled žurbe, nemara ili rutinskog obavljanja poslova ne konstatuje da su u vozilu lica čiji podaci nisu uneseni u kolektivni pasoš;
- *primjenom prinude prema pripadnicima službi za kontrolu prelaženja državne granice ili njima bliskih lica*;
- *na ostale "neobične i nesvakidašnje" načine.*⁸

Krijumčarenje migranata van graničnog prelaza, takodje je moguće izvršiti na razne načine, u zavisnosti od načina i mjesta prelaska državne granice:

- *na kopnu*, državna granica se nekada ilegalno prelazi na samo nekoliko stotina metara od zvaničnog graničnog prelaza. Putnici u neposrednoj blizini graničnog

---

⁸ Ibid, str. 9.

prelaza skreću s puta i utvrdjenim stazama, predvodjeni iskusnim vodičima, ilegalno prelaze granicu. Za to vrijeme njihovo prevozno sredstvo legalno prelazi granicu i na teritoriji susjedne zemlje čeka svoje "putnike", ili ih tamo čeka strano vozilo. Često se ide i teško pristupačnim i prohodnim predjelima, uz korišćenje primitivnih transportnih sredstava: kolskih zaprega, konja, magaraca;

- *preko vodenih površina*, migrant se krijumčare tako što se izbjegavaju susreti s nadležnim vojnim ili policijskim snagama. Šablonsko i rutinsko obavljanje poslova graničnih službi krijumčarima pruža mogućnost da neopaženo predju državnu granicu. Plovila koja se često koriste za transportovanje žrtava stalno mijenjaju svoje nazive, registarske oznake i zastavu pod kojom plove. Državna granica se može preći *plovnim objektom* (splavom ili čamcem što je tipično za riječnu i jezersku plovidbu ili čamcem i brodom što je tipično za preookeanske i prekomorske plovidbe) ili *plivanjem* preko vodene površine (što je tipično za rijeke, jezera ili moreuze na moru);
- *sredstvima vazdušnog saobraćaja*, migrant se krijumčare do mjesta sa odredjenim površinama pogodnim za slijetanje sportskih ili poljoprivrednih letjelica. Najčešće su na djelovima teritorija koje su pod minimalnom kontrolom zemalja destinacije.

Pored ovih oblika, postoji i tzv. kombinovano krijumčarenje migranata pri čemu se granice nekih tranzitnih zemalja prelaze legalno, a drugih ilegalno.⁹

Krijumčarenje migranata je oblik transnacionalnog prekograničnog kriminala i predstavlja bezbjedonosni izazov kako za nacionalni, tako i međunarodni sistem bezbjednosti, posebno zbog njihovog načina vršenja. Migranti su nekada putovali po etapama i u svakoj etapi mijenjali su krijumčare i svakom od njih plaćali, a danas sve više migranata plaća za cjelokupno putovanje, vrši plaćanje kao za sve turističke aranžmane, što dokazuje postojanje mreže koja organizuje cjelokupno putovanje, odnosno, da te različite mreže tjesno saraduju.¹⁰ Krijumčarenje migranata predstavlja veoma unosan posao i prema procjenama Ujedinjenih Nacija, ono godišnje donosi promet od sedam milijardi dolara.

Trgovina ljudima kao oblik migracije

Između fenomena migracija i trgovine ljudima, postoji sličnost ali i suštinska razlika. Naime, migracije mogu biti legalne i ilegalne. Ilegalne migracije ili krijumčarenje imigrantima predstavljaju omogućavanje ilegalnog ulaska u državu, lica koje nije državljanin, u cilju stvaranja profita. Ilegalnim ulaskom u zemlju odnos između krijumčara i ilegalnog migrant prestaje, za razliku od žrtve trgovca ljudima. Trgovina ljudima ima potpuno drugačiji sadržaj.

Razlika između ova dva fenomena je u tome što kod migracija migrant dobrovoljno učestvuju u postupku nezakonite migracije plaćanjem za krijumčarske usluge sa namjerom prelazanja granice, dok su kod trgovine ljudima žrtve prisiljene na teški oblik iskorišćavanja koji može, ali i ne mora, biti povezan sa prelaskom granice.

Danas je posebno izražena migracija, koja ujedno uzrokuje veliki demografski i ekonomski jaz između zapadne i zemalja istočne Evrope, Azije i Afrike, što je stvorilo odredjenu vrstu pritiska na stanovništvo da napuštaju svoju zemlju, ali i pritisak na zemlje zapadne Evrope da uvedu restriktivnu imigracionu politiku kojom bi ograničili ulaz u svoje zemlje. Ipak, imajući u vidu najnovija dešavanja, čini nam se da države članice Evropske Unije, ne mogu kontrolisati imigraciona kretanja, odnosno, mnogo se brzo kreće veliki broj ljudi, migranata koji izmiče kontroli države u koju migranti dolaze.

⁹ Ibid, str. 9-10.

¹⁰ po riječima A. Marakuti: Konsultantska kuća Altai koja saraduje sa Međunarodnom organizacijom za migracije, <http://www.euractiv.rs> (preuzeto dana 06.01.2016.g.).

Migracioni procesi između istočnog i zapadnog svijeta, počeli su nakon promjene geopolitičke karte, jer se smatralo do tada, da tokom blokovske podjele svijeta na Istočni i Zapadni, fenomen migracija gotovo nije bio moguć. Nakon toga dolazi do migracijskih kretanja, odnosno bijega iz ekstremnog siromaštva i nezaposlenosti u zemlje Zapadne Evrope u cilju poboljšanja životnog standarda.

Iako se govori o migracijskim procesima, ne može a da se ne pomene veza između migracija i trgovine ljudima. Veza između ova dva fenomena postoji. Ilegalni migranti spadaju u visokorizične grupe da postanu žrtve trgovaca ljudima, a naročito žene i djeca, kao posebno ranjive kategorije. Jedna od najvećih promjena u migracionim procesima je, što je danas sve veći broj žena koje migriraju za razliku od ranijeg perioda kada su migrant uglavnom bili muškarci.

Ilegalni migranti predstavljaju rizičnu grupu lica, jer se nalaze u državi bez ličnih dokumenata, legalnih papira o boravku, radnih dozvola i sl., zbog čega su pogodni da postanu žrtve eksploatacije.

Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata ozbiljna su prijetnja razvoju, vladavini prava, ljudskoj bezbjednosti, jer predstavljaju organizovane forme ilegalnih migracija, koje pokazuju permanentno rastući trend, jer obezbjeđuju visok profit a nose nizak ili neznatan rizik.¹¹

Putevi krijumčarenja ljudi prepliću se sa putevima trgovaca ljudima, što se opravdava činjenicom da se ljudima trguje i krijumčari gotovo iz istih razloga – zbog ekonomskih prilika, potrage za boljim životom i zaradom. Ekonomska nejednakost uvijek je uticala na migraciju, odnosno trgovinu ljudima i krijumčarenje ljudi. Danas su sve više radne migracije razlog prelaska granice u potrazi za boljim životom, ali i potražnja za jeftinom radnom snagom, podstiče različite oblike migracija, što je od uticaja na porast trgovine ljudima, u gotovo svim djelovima svijeta. Trgovina ljudima poprima globalne razmjere i mogli bismo reći, jednako pogadja zemlje porijekla, tranzita i zemlje konačne destinacije migranata i ona je samo jedan od oblika ilegalnih migracija, pod uslovom da se prelazi državna granica i kao takva ona je znatno uža kategorija od ilegalnih migracija.¹²

Žrtve trgovine ljudima su ilegalni migranti i mora im se pružiti pomoć kao žrtvama krivičnih djela. Ilegalni migrant je širi pojam od žrtve trgovine ljudima, on ne podrazumjeva eksploataciju, prinudu ili nasilje, već je cilj ilegalnih migracija bolji uslovi života, standard, zarada, posao, za razliku od trgovine ljudima. Žrtve krijumčarenja su najčešće najranjivije kategorije stanovništva – žene i djeca.

Pravni, institucionalni okvir u Crnoj Gori od značaja za migracije/krijumčarenje

Spriječavanje i suzbijanje krijumčarenja migranata moguće je kroz utvrđivanje konkretnih mjera, kroz pravni, institucionalni okvir. Ukazaćemo samo na pojedine zakone koji se odnose na regulisanje pitanja od značaja za migracije/ilegalne migracije u Crnoj Gori:

- *Zakon o strancima* („Sl. list CG“, broj 56/14 i 28/15), kojim se uređuju uslovi za ulazak, kretanje i boravak stranaca na teritoriji Crne Gore i određivanje broja – kvota radnih dozvola za strance;

- *Zakon o crnogorskom državljanstvu* („Sl. list CG“, broj 13/08, 40/10, 28/11, 46/11 i 20/14), kojim su propisani uslovi za prijem u crnogorsko državljanstvo i gubitak crnogorskog državljanstva;

¹¹ S. Mijalković, G. Bošković, *Ilegalne migracije – pojam i vidovi manifestovanja*, Policijsko – kriminalistička akademija, Beograd, 2006.g., str. 173.

¹² M. Bošković, Z. Skakavac, *Organizovani kriminalitet, karakteristike i pojavni oblici*, Novi Sad, 2009.g., str. 316.

- *Zakon o azilu* („Sl. list CG“, broj 45/06 i 40/11), propisuje uslove za davanje azila i priznavanje statusa izbjeglica;

- *Zakon o centralnom registru stanovništva* („Sl. list CG“, broj 49/07, 41/10 i 40/11), utvrđuje sadržinu centralnog registra, razmjenu, vodjenje, održavanje, čuvanje i korišćenje podataka koji se odnose na stanovništvo Crne Gore;

- *Zakon o putnim ispravama* („Sl. list CG“, broj 21/08, 25/08, 40/11 i 39/13), propisuje postupak izdavanja putne isprave i prestanak važnosti putne isprave;

- *Zakon o graničnoj kontroli* („Sl. list CG“, broj 72/09, 20/11, 40/11 i 39/13), obuhvata nadzor državne granice u cilju spriječavanja i otkrivanja krivičnih djela koja se vrše, a od uticaja su na bezbjednost državne granice;

- *Krivični zakonik* („Sl. list RCG“, broj 70/03 ... „Sl. list CG“, broj 40/08 ... 42/15), u kojem se inkriminiše ***krivično djelo nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi*** – član 405. Ovo krivično djelo glasi:

„(1) Ko bez propisane dozvole predje ili pokuša da predje granicu Crne Gore, naoružan ili upotrebom nasilja,

kazniće se zatvorom do jedne godine.

(2) Ko se bavi nedozvoljenim prebacijavanjem drugih lica preko granice Crne Gore ili ko iz koristoljublja omogućava drugom nedozvoljen prelaz granice ili nedozvoljen boravak ili tranzit,

kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

(3) Ako je djelo iz stava 2 ovog člana učinjeno od strane više lica na organizovan način, zloupotrebom službenog položaja ili na način kojim se ugrožava život ili zdravlje lica čiji se nedozvoljeni prelaz granice, boravak ili tranzit omogućava ili je krijumčaren veći broj ljudi,

učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina.

(4) Sredstva namijenjena ili upotrijebljena za izvršavanje djela iz st. 1. do 3. ovog člana oduzeće se“.

Neregularne migracije za sada u Crnoj Gori imaju tranzitni karakter prema zemljama Evropske Unije i uglavnom se radi o ekonomskim migrantima.¹³

Koje mjere preduzeti u cilju spriječavanja krijumčarenja migranata – *de lege ferenda*

Migracije ne poznaju granice, pa se stoga saradnja država mora stalno unapređivati, ne samo unutar zemalja Evropske Unije, već znatno šire, sa tranzitnim zemljama, međunarodnim organizacijama, u nastojanju da se suzbije krijumčarenje migranata i u namjeri vraćanja migranata koji nemaju pravo na boravak u Evropskoj Uniji, njihovim matičnim zemljama.

U cilju uspješnije borbe protiv krijumčarenja migranata morskim putem, trebalo bi preduzeti mjere u cilju potpune identifikacije, zaplijene i uništenja plovnih objekata namjenjenih krijumčarenju, nakon što se osigura sigurnost ljudi koji se nalaze na njima.

Jedna od mjera koja utiče na suzbijanje ove negativne društvene pojave je i oduzimanje imovinske vrijednosti stečene vršenjem ovih djela, odnosno zaplijena nezakonito stečene imovine. Kolika je vrijednost stečene imovine utvrdilo bi se sprovođenjem finansijskih istraga, kroz utvrđivanje količine novca u bankama, kroz kreditne transfere i stanje na kreditnim karticama.

---

¹³ I. Lukšić, potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova i evropskih integracija, Luksemburg, 05.09.2015. godine.

Prikupljanje informacija putem informatičkih sredstava i njihova razmjena o kretanju, rutama krijumčarskih mreža, koje se povezuju i sa trgovinom ljudima, kao i razmjena informacija o falsifikovanim putnim ispravama, neke su od mjera kojima se utiče na suzbijanje ilegalne migracije.

Preduzimanje strožih mjera protiv zapošljavanja migranata, takodje predstavlja jednu od mjera kojima bi se uticalo na smanjenje ilegalnih migracija, obzirom da su osnovni motivi migranata, odlasci iz svoje matične zemlje u drugu, tuđu zemlju u kojoj se očekuje veća zarada i obezbjedjenje boljeg životnog standarda. Ove mjere podrazumjevaju stalne inspeksijske kontrole zaposlenih u sektorima koji su najviše izloženi nezakonitom zapošljavanju – kućni poslovi, usluge dostave hrane i pića, gradjevinarstvo, hortikultura isl.

Važno je da se uspostavi saradnja sa zemljama u tranzitu preko kojih prolaze grupe krijumčarenih migranata i u tom cilju treba podsticati da i one postanu potpisnice Konvencije Ujedinjenih Nacija o transnacionalnom organizovanom kriminalu i Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, što je uslov za usaglašavanje zakonodavstva sa odredbama Konvencije i Protokola.

Treba stalno raditi na jačanju regionalne saradnje u cilju razvijanja strategije protiv krijumčarenja migranata, uz uspostavljanje zajedničkih graničnih kontrola, povećane sigurnosti identifikacije izdatih putnih isprava i uspostavljanje upravljanja granicama u cilju prikupljanja, analize i razmjene podataka koje se odnose na krijumčarene migrante, između zemlje porijekla, tranzitne i zemlje odredišta.

U cilju spriječavanja i onemogućavanja ilegalnih prelaza granica, od posebnog značaja je da se intenziviraju policijska i carinska kontrola granica između susjednih država, da se pojača inspeksijski, carinski i policijski nadzor, kroz Regionalnu inicijativu za migracije, azil i izbjeglice (MARRI).

Zaključak

Migracije se smatraju jednim od najznačajnijih pitanja današnjice, posebno ako se ima u vidu, da je danas, mnogo više nego u ranijoj historiji, stanovništvo u svijetu izloženo većim pomjeranjima.

Potruga za boljim životom uslovia je da migracije često dobijaju svoj drugi oblik – da iz legalnih prelaze u ilegalne migracije, a krijumčarenje migranata danas postaje sve unosniji posao i predstavlja oblik organizovanog kriminala.

Krijumčarenje migranata u uslovima globalne ekonomske krize, predstavlja izvor značajnog profita za pripadnike organizovanih kriminalnih grupa, s jedne strane, a s druge strane, uslovi pod kojima se odvija ta djelatnost predstavlja uglavnom krajnje nehumano postupanje kojim se ugrožavaju osnovna ljudska prava migranata. Često, krijumčareni migranti postaju žrtve trgovine ljudima.

Porast ilegalnih migracija uz okolnost da kriminalne grupe u ovoj oblasti vide potencijalan izvor dobre zarade, transportovanje i prebacivanje preko državnih granica u krajnje ponekada nehumanim uslovima, nalazi svoj normativni izraz u mnogobrojnim nacionalnim i međunarodnim dokumentima. Najznačajniji međunarodni pravni akt je Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem. U preambuli Protokola, države – strane u protokolu izjavljuju da djelotvorna akcija na spriječavanju i borbi protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem zahtijeva sveobuhvatan i temeljni međunarodni pristup, uključujući saradnju, razmijenu informacija i druge odgovarajuće mjere, kao i društveno – ekonomske mjere na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

Krijumčarenje migranata kao pojavni oblik transnacionalnog kriminala, predstavlja izazov kako za nacionalnu tako i za širu, međunarodnu bezbjednost, zbog čega se moraju nalaziti mehanizmi za njihovo suzbijanje, otkrivanje i spriječavanje.

SUMMARY

Migrations of the population are as old as humanity, but they were manifested differently - as leaving your country of origin and departure in other countries in search of better life and employment. Migrations represent a global phenomenon that includes wide area of countries of origin, countries of transit and countries of final destination. They can be divided into voluntary - employment, education ecc, and compulsory - because of natural disasters, which are the consequence of different types of persecution. However, the problem is smuggling of migrants which is becoming more and more profitable business today, that represents smuggling of people, human trafficking, because each illegal migrant represents small booty not only of a smuggler but of traffickers too. This is the reason why is especially important that in struggle with this negative phenomenon the existing legal frameworks are constantly being reviewed and improved.

Key words: migrations, illegal migrations, smuggling of people, human trafficking, normative legal framework, prevention and suppression.

STATUS IZBJEGLICE U MEĐUNARODNOM PRAVU I PRAVU EVROPSKE UNIJE

Sažetak

Autori u ovom radu kao osnovno problemsko pitanje razmatraju formalno-pravno određenje statusa izbjeglice, te postupanje nadležnih organa prilikom primjene ovog određenja u praksi, a u okvirima međunarodnog prava i prava Evropske unije. U uvodnom dijelu govori se o aktualnosti teme, određuju se osnovni pojmovi, metod, te temeljno problemsko pitanje rada. Drugi, središnji dio rada, razrađuje problemsko pitanje u nekoliko odjeljaka. Prvi odjeljak bavi se međunarodno-pravnim određenjem izbjegličkog statusa, preciznije članom 1.A.(2) Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine i njenim Protokolom iz 1967. godine, sa posebnim osvrtom na ključni koncept progona. Tema drugog odjeljka su relevantni dokumenti Evropske unije koji se odnose na sticanje statusa izbjeglice, odnosno praksa država članica prilikom postupanja po zahtjevima za azil. Posebnim pristupom određenja izbjegličkog statusa – prima facie pristupom, bavi se treći odjeljak drugog dijela rada. Četvrti odjeljak bavi se potencijalnim sticanjem statusa izbjeglice na osnovu ekonomskih formi progona. Završni dio rada iznosi nekoliko opštih zaključaka u vezi sa problemskim pitanjem, te se upućuju određene sugestije o načinu na koji bi izbjeglički status u međunarodnom pravu i pravu Evropske unije mogao biti efikasnije regulisan.

Ključne riječi: *status izbjeglice, član 1.A.(2) Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine i*

Protokola iz 1967., koncept progona, status izbjeglice u pravu Evropske unije,

CEAS, prima facie pristup određenja izbjegličkog statusa, ekonomski osnovi za

sticanje statusa izbjeglice, ekonomske forme progona.

Abstract

As a main problem question of this paper, authors are considering legal determination of the refugee status, together with procedures of the competent authorities in determining the refugee status in practice, in the scope of the International law and the law of European Union. Introductory chapter explains the contemporary significance of the subject, determines basic notions and method, and sets the main problem question of the paper. The second, central part of this paper, develops the problem question in several sections. In the first section, refugee status is considered in terms of the International law, more precisely, in terms of the Article 1.A.(2) of 1951. Convention relating to the Status of Refugees and its 1967. Protocol, with special consideration of the key concept of persecution. The subject of the second section are relevant European Union documents relating to the status of refugees, together with procedures of the Member states when determining refugee status in practice. Special determination of the refugee status – prima facie determination, is the subject of the

---

¹ Evropski univerzitet Brčko distrikta

² Evropski univerzitet Brčko distrikta

third section. The fourth section is considering potential recognition of the refugee status based upon economic forms of persecution. The final part of the paper states several general conclusions relating to the problem question, together with suggestions about a way in which the refugee status could be more efficiently regulated in the scope of International law and the law of European Union.

Key words: *refugee status, article 1.A.(2) of the 1951. Convention relating to the status of Refugees and its 1967. Protocol, the concept of persecution, refugee status in the law of European Union, CEAS, prima facie determination of the refugee status, economic basis for acquiring refugee status, economic forms of persecution.*

1. Uvodna razmatranja

Od prethodne 2015. godine Evropska unija (EU) suočena je sa migracijskom krizom ogromnih razmjera. Više od milion migranata prešlo je granice EU gdje traže svoje utočište,³ a najnoviji statistički podatak Eurostata, iz decembra 2015. godine, navodi da je najmanje 1.001.910 migranata zatražilo azil u jednoj od njenih 28 članica, što je daleko veća brojka u odnosu na migrante koji su stizali u EU prethodnih godina.⁴ Migracijska kriza, kao savremeni, međunarodni globalni problem, koji je svoju eskalaciju doživio 2015. godine u okviru granica Unije, sa pravnog aspekta otvara neka temeljna pitanja na koja je potrebno dati odgovor. Prvo i najvažnije pitanje te vrste je kojim je to oblicima međunarodno-pravne regulative uopšteno, a regulative EU kao najvećeg žarišta migrantske krize posebno, regulisan sam status⁵ migranata, odnosno šta i na koji način, sa aspekta međunarodnog prava i prava EU, konstituiše migrante u pravnom smislu, te na koji se način ovaj status određuje u praksi. Upravo na jedan aspekt ovog složenog pitanja tražimo odgovor u našem radu.

Metodološka pravila nam nalažu da, s obzirom da se bavimo određenim aspektima pojma migrant, u uvodnom dijelu odredimo šta zapravo sam pojam „migrant“ predstavlja. Iako naizgled jednostavno, teorijsko određenje ovog pojma veoma je komplicirano. Naime, pojam migranta može se koristiti u svom širem i užem značenju. Iz određenja migracije kao prelaska prostorne granice od strane jedne ili više osoba koje mijenjaju svoje stalno mjesto boravka,⁶ proizilazi da je migrant u širem smislu svaka osoba koja prelazi određenu prostornu granicu pri tome mijenjajući, ili nastojeći da promijeni, svoje stalno mjesto boravka. Iz ovakvog određenja migranti se dalje kategoriziraju prema subjektivnim motivacijama koje dovode do nastojanja za promjenom stalnog mjesta boravka. Naprimjer, ukoliko su razlozi predominantno ekonomski, radi se o ekonomskim migrantima, ili, ukoliko su razlozi predominantno političke prirode, radi se o političkim migrantima. Pojam migranta se u užem smislu koristi na različite načine. Ponekada se koristi kako bi obilježio isključivo osobe koje migriraju iz ekonomskih razloga – ekonomske migrante, ponekada da bi obilježio etničke i vjerske manjine u nekoj državi, ili osobe koje iz pretežno političkih razloga u nekoj državi traže azil.⁷ Može se reći da u teoriji ne postoji jedinstvena definicija ovog pojma, te stoga u praksi često nastaje konfuzija prilikom njegove upotrebe.⁸ Mi ćemo za potrebe našeg rada prihvatiti šire određenje pojma migrant, kao svake osobe koja prelazi određenu prostornu granicu pri tome mijenjajući, ili nastojeći da promijeni svoje stalno mjesto boravka. Takođe ćemo prihvatiti određenje da se dalja kategorizacija pojma

³ T. Miles, „EU gets one million migrants in 2015, smugglers seen making \$1 billion“, *Reuters*, 22.12.2015., <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-idUSKBN0U50WI20151222> (pristupljeno: 24. januara, 2016.).

⁴ P.Duncan, „More than 1 million people have sought EU asylum so far in 2015“, *The Guardian*, 9.12.2015., <http://www.theguardian.com/world/2015/dec/09/more-than-1-million-people-have-sought-eu-asylum-so-far-in-2015> (pristupljeno: 24. januara, 2016.).

⁵ Pojam statusa u pravnom smislu može se odrediti kao uslovi, prava, obaveze ili druge formalno-pravno bitne karakteristike koje određuju individuu svrstavaju u neku kategoriju ili klasu. Vidi: Legal definition of status, <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/status> (pristupljeno: 24. januara, 2016.).

⁶ P.Kok, „The Definition of Migration and its Application: Making Sense of Recent South African Census and Migration Data“, *SA Journal of Demography* 7(1), 1999., str. 19-20.

⁷ B. Anderson i S.Blinder, „Who Counts as a Migrant? Definitions and their Consequences.“, *Migration Observatory Briefing*, 2015., str. 2.

⁸ Detaljno o teorijskoj kompliciranosti, različitim pokušajima i nepostojanju jedinstvene, univerzalno prihvaćene teorijske definicije pojma migrant, vidi uz radove citirane pod fn. 4 i 5 i podnesak Kraljevine Belgije Statističkoj Komisiji UN-a i Eurostatu: „Is the measurement of international migration flows improving in Europe“, Geneva, 2001.

migrant odvija na osnovu subjektivnih motivacionih kriterija osoba koje migriraju, pri čemu se nećemo upuštati u detaljniju teorijsku raspravu o validnosti takvog određenja, jer ona nije predmet našeg rada.

Prema podacima UNHCR-a i Eurostata, daleko najveći broj migranata iz 2015. godine spada u kategoriju izbjeglica.⁹ Preciznije, radi se o osobama koje usljed predominantno političkih razloga (politički migranti) traže, ili su na osnovu pravno definisanih kriterija dobile, izbjeglički status (azil).¹⁰ S obzirom da izbjeglice i tražioci izbjegličkog statusa, predstavljaju najbrojniju i u savremenim okvirima najaktuelniju kategoriju migranata, naše pitanje o međunarodno-pravnoj regulativi i regulativi EU, te praktičnom postupanju nadležnih organa, a u sferi određenja statusa migranata, fokusirat ćemo upravo na statusno određenje kategorije izbjeglice. Pri tome smo drugi, središnji dio rada, koji se bavi problemskim pitanjem određenja izbjegličkog statusa u međunarodnom pravu i pravu EU, podijelili na četiri odjeljka.

Prvi odjeljak bavi se međunarodno-pravnim određenjem statusa izbjeglice, odnosno pitanjem šta to sa aspekta međunarodnog prava i na koji način u praksi, konstituiše status izbjeglice u međunarodno-pravnom smislu, sa posebnom problemskom analizom koncepta progona, kao ključnog koncepta u okvirima međunarodnog prava za određenje statusa izbjeglice.

U drugom odjeljku razmatramo regulativu EU po pitanju izbjegličkog statusa i primjenu relevantnih odredbi međunarodnog prava i prava EU u praksi zemalja članica prilikom utvrđivanja izbjegličkog statusa.

Poseban pristup određenju izbjegličkog statusa u međunarodnom pravu, *prima facie* pristup, malo primjenjivan u evropskim okvirima, predmetom je trećeg odjeljka.

Četvrti odjeljak odnosi se na razmatranje jednog noviteta u statusnom izbjegličkom pravu, a to je mogućnost sticanja statusa izbjeglice na osnovu ekonomskih kriterija.

U završnom dijelu rada ukazat ćemo na eventualne nedostatke u međunarodno-pravnoj regulativi i regulativi EU po pitanju statusa izbjeglica, pri čemu ćemo uputiti određene sugestije na koji način ovi nedostaci mogu biti otklonjeni.

Osnovni metod u izradi našeg rada je metod analize sadržaja koršten prilikom proučavanja relevantnih odredbi međunarodno-pravnih dokumenata, pravnih akata EU i teorijskih razmatranja u kontekstu statusa izbjeglica, te relevantnih dokumenata koji nam govore o praktičnom postupanju nadležnih državnih organa prilikom utvrđivanja izbjegličkog statusa. Osnovni cilj rada je prikaz međunarodno-pravne regulative i regulative EU, te praktičnog postupanja nadležnih organa, a u sferi određenja statusa izbjeglice, kao početne odrednice u okvirima izbjegličkog prava. Tema koju rad obrađuje ima dvostruk značaj. Ona s jedne strane predstavlja prikaz regulative i praktičnog postupanja u određenju izbjegličkog statusa u okvirima međunarodnog prava i prava EU, te tako i početnu tačku za svakog onog ko se želi detaljnije baviti međunarodnim pravom i pravom EU u kontekstu izbjeglica. Sa druge strane, ona je od savremene važnosti, jer na određenju izbjegličkog statusa, odnosno poznavanju regulative

---

⁹ Za detaljne statističke podatke o kategorijama i zemljama porijekla migranata vidi: UNHCR, *Refugees/Migrants Emergency Response – Mediterranean*, (website), 2016, <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php> (pristupljeno: 24. januara 2016.); Eurostat, *Asylum Quarterly Report*, (website), decembar 2015., http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report (pristupljeno: 24. januara 2016.); T.N., „How many migrants to Europe are refugees“, *The Economist*, 7.9.2015., <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2015/09/economist-explains-4> (pristupljeno: 24. januara 2016.).

¹⁰ U radu se termini: „podnosilac zahtjeva“; „zahtjev za azil“; „tražilac azila“ i sl. koriste u kontekstu podnošenja zahtjeva za sticanje izbjegličkog statusa.

određenja statusa izbjeglice i praktičnog postupanja prilikom ovog određenja, počiva cjelokupna dalja pravna regulativa izbjegličkog prava, što je čini posebno značajnom temom u okvirima savremene migracijske krize iz 2015. godine.

2. Određenje statusa izbjeglice u međunarodnom pravu i pravu Evropske unije

2.1. Međunarodno-pravno određenje statusa izbjeglice – Konvencija iz 1951. godine, koncept progona i osnovni mehanizmi postupanja prilikom utvrđivanja izbjegličkog statusa

Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine i njen *Protokol iz 1967. godine* (u daljem tekstu *Konvencija*) imaju ukupno 147 zemalja potpisnica, te na taj način predstavljaju jedini univerzalni instrument i najjasniji izraz međunarodne solidarnosti u svrhu zaštite izbjeglica.¹¹ Po svom sadržaju *Konvencija* predstavlja *lex specialis* i primarni izvor u odnosu na određenje statusa izbjeglica i osnovnih prava koja na osnovu ovog statusa pripadaju osobi.¹²

Osnov za donošenje *Konvencije*, a ujedno i osnov za pravo na sticanje izbjegličkog statusa iz *Konvencije*, nalazi se u pravu na traženje azila iz člana 14. *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* iz 1948. godine, gdje je navedeno:

1. Svako ima pravo da u drugoj državi traži i dobije azil od progona.
2. Na ovo pravo ne može se pozivati u slučajevima tužbi koje proizilaze iz nepolitičkih zločina ili iz radnji suprotnih cijeovima i principima Ujedinjenih naroda.

Prilikom donošenja izvornog teksta *Konvencije*, njeni stvaraoci imali su na umu prevashodno izbjeglice nastale Drugim svjetskim ratom, te je tako i samo određenje izbjegličkog statusa imalo vremensku komponentu i odnosilo se na osobe koje su zadovoljile određene kriterije postavljene *Konvencijom*, ali u vremenskom periodu „...prije 1. januara 1951. ...“.¹³ Sa druge strane, primjena izvorne *Konvencije* bila je i prostorno limitirana i odnosila se na geografski prostor Evrope.¹⁴ Članom 1. *Protokola iz 1967. godine*, ukinuta su navedena prostorno-vremenska ograničenja, te je savremeno određenje statusa izbjeglice protegnuto na svaku osobu koja zadovoljava sljedeće kriterije postavljene članom 1.A. *Konvencije*:

„U svrhu ove Konvencije, pojam “izbjeglica” primjenjuje se na svaku osobu:

- (1) za koju se smatra da je izbjeglica, shodno dogovorima od 12. maja 1926. godine i 30. juna 1928. godine ili shodno konvencijama od 28. oktobra 1933. godine i 10. februara 1938. godine, protokolu od 14. septembra 1939. godine ili Ustavu Međunarodne organizacije za izbjeglice; odluke o nepodobnosti, koje je donijela Međunarodna

---

¹¹ UNGA (United Nations General Assembly – Generalna skupština Ujedinjenih naroda), *Note on International Protection A/AC.96/830*, Geneva, United Nations General Assembly, 1994., paragraf broj 15.; UNHCR, 2009. www.unhcr.org, (pristupljeno: 26.1.2016.)

¹² N.Mole i C.Meredith, „Asylum and the European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms“, *Human Rights Files 9*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2010., str.9.

¹³ Član 1., A.(2) Konvencije o statusu izbjeglica, 1951.

¹⁴ Član 1., B. (1), a), Konvencije o statusu izbjeglica, 1951.

organizacija za izbjeglice tijekom svog djelovanja, ne sprečavaju da status izbjeglice bude odobren osobama koje ispunjavaju uvjete iz tačke (2) stava A ovog člana.¹⁵

- (2) koja se zbog osnovanog straha od progona iz razloga rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja, nalazi izvan zemlje svog državljanstva i koja ne može ili, zbog tog straha ne želi da se stavi pod zaštitu te zemlje; ili koja, budući da nema državljanstvo, a kao rezultat tih događaja se nalazi izvan zemlje svog prethodnog uobičajenog boravka, ne može ili zbog tog straha, ne želi da se u nju vrati.“

Savremeno pravno razmatranje određenja statusa izbjeglice fokusirano je isključivo na stav (2) citiranog člana, koji ćemo u nastavku protumačiti.

Postoje dva osnovna kriterija koje prema stavu (2) člana 1. A. *Konvencije* osoba treba ispuniti kako bi dobila međunarodno-pravni status izbjeglice. Ova dva kriterija jedan prema drugome stoje u uzročno-posljedičnoj vezi.

Osnovni, uzročni kriterij, čije je postojanje prema članu 1.A.(2) nužno kako bi osoba dobila status izbjeglice, je *kriterij osnovanog straha od progona*. Radi se o subjektivnom elementu straha i to straha koji je obilježen objektivnom kvalifikacijom – (objektivno) osnovani strah. Takav strah mora proizlaziti iz tačno određenog razloga – progona, te status izbjeglice prema *Konvenciji* ne može dobiti osoba kod koje naprimjer postoji osnovani strah od predstojeće prirodne katastrofe, nego objekat straha isključivo mora biti progon.¹⁶ Progon od koga osoba strahuje mora biti u vezi sa nekim njenim subjektivnim obilježjem, kao što su rasa, vjeroispovijest, nacionalnost, pripadnost nekoj društvenoj grupi, ili njena politička ubjeđenja, pri čemu je nebitno da li se radi o jednom obilježju ili kombinaciji više navedenih obilježja. Strah od progona mora se prostorno odnositi na državu čiji je osoba državljanin, odnosno ukoliko je apatrid, na državu prethodnog uobičajenog boravka. Po tumačenju *Konvencije*, nije nužno da progon dolazi isključivo od državnih organa, nego se može raditi naprimjer i o dijelu

---

¹⁵ Iako se savremena definicija pojma izbjeglica odnosi isključivo na stav (2) Člana 1.A., potrebno je dodatno ukratko pojasniti i danas zastarjeli stav (1) istog člana, koji svjedoči o postojanju statusne, izbjegličke međunarodno-pravne regulative i u vremenu koje je prethodilo *Konvenciji iz 1951. godine*. Dogovor od 12. maja 1926. godine, zapravo je *Dogovor o pravnom statusu ruskih i armenskih izbjeglica*, koje su dobile taj status nakon Oktobarske revolucije i bijega ili progona iz svojih država. Navedeni Dogovor proširen je na regulisanje statusa izbjeglica još nekih etničkih grupa *Dogovorom iz 1928. godine*. *Konvencija Lige naroda iz 1933. godine* bila je prva konvencija kojom je regulisan status izbjeglica, ali je njena primjena bila izuzetno ograničena. Naime, primjenjivala se samo na ruske i armenske izbjeglice iz Dogovora 1926. i nekolicinu etničkih grupa (Asirci, Asirci-Kaldi i mali broj Turaka iz bivšeg Osmanskog carstva) koje je kao izbjeglice priznao *Dogovor iz 1928. Konvencija od 10.2.1938. godine* odnosila se isključivo na izbjeglice nastale progonom iz nacističke Njemačke, a na isto se odnosio i *Protokol od 14.9.1939. godine*. Međunarodna organizacija za izbjeglice bila je specijalizirana agencija Ujedinjenih naroda, sa zadatkom pružanja pomoći osobama sa statusom izbjeglica, osnovana 20.4.1946. godine, a raspuštena 1952. godine, kada je zamijenjena Uredom Visokog komesara za izbjeglice Ujedinjenih naroda (UNHCR). Detaljno o navedenom vidi: P.Fitzmaurice, „Anniversary of the forgotten Convention: The 1933 Refugee Convention and the search for protection between the World wars“, *Legal Aid Board*, Anon, http://www.legalaidboard.ie/lab/publishing.nsf/content/The_Researcher_April_2013_Article_1, (pristupljeno: 24. januara 2016.).

¹⁶ UNHCR, *Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for determining Refugee Status under the 1951. Convention and 1967. Protocol relating to the Status of Refugees*, Geneva, UNHCR-The UN Refugee Agency, 2011., str.11.

stanovništva koje ne poštuje zakone zemlje, a koga državne vlasti prešutno tolerišu ili su u nemogućnosti da ga spriječe od djelovanja koje bi za posljedicu imalo progon.¹⁷ Osnovani strah od progona, kao uzročni kriterij, mora dovesti do posljedičnog kriterija koga možemo obilježiti kao *kriterij izbjivanja iz države* čije osoba državljanstvo ima, ili gdje je imala prethodni uobičajeni boravak. Dakle, osoba, usljed osnovanog straha od progona, mora se nalaziti izvan zemlje svog državljanstva i ne moći, odnosno zbog straha ne željeti da se stavi pod zaštitu države čiji je državljanin. To znači da osoba ne može dobiti status izbjeglice i staviti se pod međunarodnu zaštitu *Konvencije* sve dok se nalazi pod teritorijalnom jurisdikcijom države čiji je državljanin. Odrednica da se osoba „ne može“ staviti pod zaštitu države čiji je državljanin, pretpostavlja objektivnu okolnost, dakle postojanje objektivne, osnovane nemogućnosti usljed koje osoba ne može dobiti zaštitu države čiji je državljanin. Sa druge strane, odrednica „zbog straha ne želi“ odnosi se na subjektivni momenat ne htijenja da se osoba stavi pod zaštitu države, pri čemu je ne htijenje uslovljeno osnovanim strahom od progona u državi čiji je državljanin, odnosno državi prethodnog uobičajenog boravka.¹⁸ Kako je predviđeno članom 1.A.(2) *Konvencije* sve navedeno vrijedi i za osobe koje nemaju državljanstvo, pri čemu se kriterij izbjivanja iz države usljed osnovanog straha od progona odnosi na državu prethodnog uobičajenog boravka, a u slučaju osoba sa više od jednog državljanstva, odnosi se na svaku državu čije državljanstvo osoba ima. Međunarodno pravo prepoznaje i situaciju u kojoj osoba može dobiti status izbjeglice kada osnovani strah od progona nastane u državi čiji je državljanin, ali u vrijeme kada se osoba već nalazi izvan teritorijalne jurisdikcije te države. Ovakve izbjeglice nazivaju se izbjeglicama na licu mjesta, odnosno izbjeglicama *sur place*.¹⁹

Problemsko pitanje u kontekstu člana 1.A.(2), odnosno savremenog određenja statusa izbjeglice, je šta se to prema međunarodnom pravu smatra progonom. Progon nije definiran dokumentima međunarodnog prava i u njegovim okvirima predstavlja koncept u razvoju. Međutim, postoji međunarodnog-pravno određenje progona, a sadržano je u članu 7., stav (2), tačka g) *Statuta Međunarodnog krivičnog suda*, gdje se navodi da: „izraz 'proganjanje' znači namjerno ili teško oduzimanje temeljnih prava, protivno međunarodnom pravu, motivirano identitetom skupine ili zajednice“.²⁰ Iako je ovakvo određenje progona isključivo limitirano na *Statut Međunarodnog krivičnog suda*, Visoki komesar za ljudska prava slično je naveo nekoliko primjera koji mogu konstituirati progon, a koji se mogu uopštiti na sljedeći način: prijetnja životu osobe i njenim osnovnim slobodama, a na osnovu njene rase, vjeroispovijesti, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi, ili njenih političkih ubjeđenja; druga ozbiljna ugrožavanja ljudskih prava na navedenim osnovama; diskriminacija, koja mora biti takve vrste, da dovodi do ozbiljnih predrasuda prema osobi i ozbiljno ograničava njeno pravo na prihod za vođenje primjerenog života, praktikovanje vjeroispovijesti ili pristup obrazovnim ustanovama; diskriminatorne mjere koje kao takve ne predstavljaju progon, ali koje opravdano kod osobe stvaraju osjećaj ograničenosti i nesigurnosti po pitanju njenog budućeg statusa; strah od krivičnog progona na osnovu rase, vjeroispovijesti, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi, ili političkih

---

¹⁷ *Ibid.*, str. 15-19.

¹⁸ *Ibid.*, str. 20.

¹⁹ International Commission of Jurists, *Migration and International Human Rights Law: A Practicioners' Guide*, Geneva, ICJ Press, 2014., str. 62.

²⁰ *Rimski Statut Međunarodnog krivičnog suda*, član 7., stav (2), tačka g).

ubjeđenja; strah od nesrazmjernog kažnjavanja na navedenim osnovama zbog počinjenog krivičnog djela.²¹

U pravnoj nauci, najpoznatije određenje progona je ono koje je dao James Hathaway. Hathaway je progon definisao kao stalno ili sistematsko kršenje osnovnih ljudskih prava, a koje je pokazatelj nepostojanja adekvatne državne zaštite.²² Pri tome Hathaway određenje progona započinje stavom da što je fundamentalnije pravo koje je ugroženo, niži je potrebni stepen radnje kršenja prava kako bi se konstituisao progon u skladu sa *Konvencijom*. Drugi Hathawayev stav je da postoji hijerarhija osnovnih ljudskih prava, odnosno četiri stepena hijerarhijski postavljenih obligacija države. Zavisno od stepena ljudskih prava, zavisi i procjena da li se u konkretnim slučajevima radi o progону. Pri gradaciji prava, Hathaway prednost daje građanskim i političkim pravima u odnosu na ekonomska, socijalna i kulturna prava, a za referentne dokumente o ljudskim pravima, čijim se kršenjem u skladu sa članom 1.A.(2) može konstituisati progon, smatra *Međunarodnu povelju o ljudskim pravima (International Bill of Human Rights)*, sačinjenu od *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948.*, *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 1966.* i *Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1976. godine*. Tako prvi stepen u hijerarhiji prava čine prava kod kojih je propisana nemogućnost državne derogacije, a koja su uspostavljena *Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima* i obavezujućim dokumentom koji se odnosi na građanska i politička prava iz *Deklaracije, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima*. Kršenje ovih prava i nemogućnost njihove zaštite od strane države, po Hathawayu, uvijek predstavlja progon u skladu sa članom 1.A.(2) *Konvencije*, te je država uvijek obavezna spriječiti kršenje ovih prava. Drugi stepen predstavljaju prava iz *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* i *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima*, a koja se mogu derogirati samo u slučajevima vanrednog stanja, odnosno stanja hitnosti u državi, pri čemu je država dužna dokazati postojanje stanja hitnosti, kako se kršenje tih prava i ne pružanje zaštite ne bi smatralo progonom u skladu sa članom 1.A.(2) *Konvencije*. Treći stepen prava čine ona uspostavljena *Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima* i *Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*. Hathaway navodi da ova prava slijede drugačiju logiku, jer su njihova inkorporacija u državne sisteme i državna zaštita, propisani kao postepeni i u skladu sa mogućnostima države, te se navedeno mora uzeti u obzir, zajedno sa većim potrebnim stepenom njihovog kršenja, kada se u pojedinačnim slučajevima odlučuje da li njihovo kršenje i nepružanje državne zaštite predstavlja progon iz člana 1.A.(2) *Konvencije*. Naposljetku, četvrti stepen predstavljaju prava propisana samo *Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima*, koja se ne nalaze u dva prateća Međunarodna pakta, a čije će kršenje po Hathawayu rijetko i samo u ekstremnim slučajevima konstituisati progon, s obzirom na deklaratorni karakter *Deklaracije*.²³ Hathawayevo određenje progona široko se primjenjuje prilikom procjene sudova u *common law* sistemima zemalja pristupnica *Konvenciji*, kada se pred njima pojavi pitanje da li se neka osoba može smatrati izbjeglicom na osnovu određenja iz člana 1.A.(2).²⁴

---

²¹ International Commission, *Migration and Human Rights Law*, str. 57; UNHCR, *Handbook and Guidelines*, str. 51-60.

²² J.C. Hathaway, *The Law of Refugee Status*, Toronto, Butterworths, 1991., str. 104-105.

²³ *Ibid.*, str. 109-114.

²⁴ M.Foster, *International Refugee Law and Socio-Economic Rights: Refugee from Deprivation*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007., str. 116.

Potrebno je naglasiti da *Konvencija* nije apsolutno važeća u slučaju ispunjenja uslova iz člana 1.A.(2). *Konvencija* propisuje da se njene odredbe neće primjenjivati na osobe koje po statusu dobijaju beneficije od drugih organa i institucija UN-a sve do prestanka takvih beneficija,²⁵ na osobe kojima vlasti u zemlji prebivališta priznaju prava i obaveze koje se odnose na državljanstvo te zemlje,²⁶ te na osobe za koje postoje ozbiljni razlozi (u praksi dokazani od nadležnog organa) da se smatra da su počinile zločin protiv mira, ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti kako su definirani u relevantnim međunarodnim instrumentima, ili da su počinile ozbiljan nepolitički zločin izvan države izbjeglištva, a prije dolaska u nju, ili da su krivi za djela protivna svrsi i principima Ujedinjenih naroda.²⁷

Samo postojanje uslova za dobijanje statusa izbjeglice, ocijenit će ili državni organi države u kojoj je zahtjev za azil podnesen, ili pak *Ured Visokog komesara za izbjeglice Ujedinjenih naroda* (*United Nations High Commissioner for Refugees* – UNHCR u daljem tekstu), kada se zahtjev podnese direktno njemu. Ovakvo određenje statusa izbjeglice (po individualnom zahtjevu) postoji u slučajevima kada države u upravnom ili sudskom postupku, ovisno od pravnog sistema, odnosno UNHCR, ocjenjuju svaki pojedinačni zahtjev za azil ponaosob. Međutim, postoji još jedan pristup utvrđivanja statusa izbjeglica, takozvani *prima facie* (na prvi pogled) pristup određenju izbjegličkog statusa, a njegova primjena može biti inicirana od strane pojedine države ili UNHCR-a, o čemu ćemo više govoriti u trećem odjeljku ovog poglavlja.

U dokumentima međunarodnog i evropskog prava ne postoji *per se* pravo na azil^{28, 29}. Ono što se svakoj osobi garantuje dokumentima međunarodnog i evropskog prava je pravo na traženje azila, onako kako je određeno i u članu 14., stav 1., *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima*.³⁰ Posljedica ovakvog određenja u kontekstu izbjegličkog prava je da svako ima pravo tražiti azil u državi u kojoj se nalazi, ukoliko je ta država potpisnik međunarodnih ili regionalnih dokumenata koji garantuju ovo pravo, ili ukoliko ga garantuje domaćim zakonodavstvom. Međutim, samo dobijanje statusa izbjeglice, zavisit će od države (ili UNHCR-a kada on postupa po zahtjevu), čiji će organ (službenici) postupati po tako podnesenom zahtjevu. Postupanje po zahtjevu za azil nije utvrđeno samom *Konvencijom*, ali UNHCR je izdao poseban priručnik sa smjericama za utvrđivanje statusa izbjeglice, u kome su detaljno obrađeni načini na koje pojedinačne države, odnosno njihovi organi, trebaju postupati po zahtjevima osoba koje traže priznanje statusa

---

²⁵ Član 1.D. *Konvencije iz 1951.*

²⁶ Član 1.E. *Konvencije iz 1951.*

²⁷ Član 1.F. *Konvencije iz 1951.* Uporedi sa član 14., stav (2) *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima*.

²⁸ U radu, sintagmu „pravo na azil“ koristimo isključivo u smislu prava na sticanje izbjegličkog statusa.

²⁹ Vijeće Evrope, Agencija Evropske unije za temeljna prava, *Priručnik o Evropskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, Luksemburg, Ured za publikacije Evropske unije, 2014., str. 34.

³⁰ Tako vidi: Član 67., stav 2. i član 78. *Ugovora o EU* i *Ugovora o funkcionisanju Evropske unije* (konsolidovana verzija iz 2010. godine) – o zajedničkom sistemu azila Evropske unije; Član 18. *Povelje o temeljnim pravima EU* gdje se garantuje pravo azila, ali pod uslovima postavljenim u *Konvenciji iz 1951. godine*, što znači da se azil utvrđuje na osnovu konvencijskih kriterija i nije zajamčen kao pravo *per se*, nego kao mogućnost traženja prava; Preambula *Konvencije iz 1951.* u tački D govori o teškoćama država prilikom ustanovljavanja mehanizama za sticanje azila, a ne o pravu na azil. Pravo na azil uopšte nije garantovano temeljnim dokumentom Vijeća Evrope, *Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama*, kojoj je pristupila i Evropska unija. Evropski sud za ljudska prava potvrdio je u svojim presudama nepostojanje prava na azil u Evropskoj konvenciji, ali u praksi primjenjuje posebno tumačenje člana 3. Evropske konvencije (zabrana mučenja, nečovječnog postupanja i kažnjavanja) kako bi ustanovio zabranu za države članice da osobe vraćaju u države gdje im prijete progon (*non refoulement*). Vidi: Mole i Meredith, „Asylum and the ECHR“, str. 19-20.

izbjeglice.³¹ Naravno, ključ za pozitivno izjašnjenje po zahtjevu osobe je dokazivanje postojanja određenja iz člana 1.A.(2) *Konvencije*, a državni organ koji postupa po takvom zahtjevu, može, ali ne mora uzeti u obzir smjernice UNHCR-a, jer one nisu pravno obavezujuće. Svojim smjernicama UNHCR navodi da je jasno da će različite države primjenjivati različite mehanizme prilikom utvrđivanja statusa izbjeglice u ovisnosti od propisa domaćeg zakonodavstva, ali da bi uvijek trebalo poštovati minimalne standarde utvrđene na 28. sjednici Izvršnog komiteta programa Visokog komesara iz 1977. godine, a prilikom vođenja postupka utvrđivanja. Navedeni minimalni standardi mogu se sumirati na sljedeći način: da granično osoblje treba biti upućeno u dalji postupak jednom kada im se obrate osobe koje traže priznanje izbjegličkog statusa i da se moraju suzdržati od *refolumenta*, vraćanja tražitelja azila nazad u državu porijekla; podnositelja treba uputiti na koji način će se odvijati dalje procedura; država u kojoj je zahtjev podnesen mora odrediti instituciju kojoj će zahtjev biti prosljeđen i to po mogućnosti jedinstvenu centralizovanu instituciju; podnositelju zahtjeva mora se omogućiti pristup jezičkom tumaču i mogućnost kontakta sa UNHCR-om; ukoliko se podnositelju zahtjeva prizna status izbjeglice potrebno ga je u što kraćem roku informisati o tome i izdati mu potrebnu dokumentaciju kojom se potvrđuje ovaj status; ukoliko se podnositelju zahtjeva ne prizna status izbjeglice mora mu se omogućiti razuman rok da na takvu odluku uloži žalbu nadležnom tijelu; mora mu se omogućiti ostanak u državi u kojoj je podnio zahtjev dok se o zahtjevu odlučuje, kao i u slučaju žalbe, osim u slučajevima kada je evidentno da bi takvim ostankom došlo do zloupotrebe ovog prava. Teret dokazivanja statusa izbjeglice je na podnosiocu zahtjeva, a organ koji odlučuje po zahtjevu mora mu omogućiti da svoj slučaj iznese u potpunosti, imajući pri tome u vidu sve otežavajuće okolnosti za podnositelja zahtjeva (npr. psihološki profil osobe koja se nalazi u tuđini, izvan svoje države; da postoji mogućnost da neke činjenice neće biti moguće do kraja utemeljiti, te podnosiocu zahtjeva treba u slučaju sumnje u potpunu dokazanost pružiti prednost da je dovoljno učinjeno kako bi se činjenica dokazala, i sl.). Na osnovu iznesenog slučaja podnosioca zahtjeva i povezivanja sa relevantnim oredbama *Konvencije*, državni organ koji postupa po zahtjevu dolazi do zaključka da li je podnosilac dokazao status izbjeglice ili ne.³² Kod individualnog utvrđivanja statusa izbjeglice, u praksi je prihvaćeno da ovaj postupak treba preпустiti državnim organima, pri čemu vlade država osiguravaju primjenu međunarodnih standarda na izbjeglice, a UNHCR ostvaruje svoju ulogu nadzora. UNHCR će postupati u postupcima individualnog određenja statusa izbjeglice u onim slučajevima kada se radi o posebno kompleksnim migrantskim tokovima gdje je teško odvojiti izbjeglice od drugih migranata, te u onim državama koje nisu dio međunarodnih i regionalnih izbjegličkih instrumenata, ili nemaju efikasne državne procedure (mehanizme) kako bi u praksi sprovele preuzete obaveze u području izbjegličkog prava.³³

Treba naglasiti da ispunjenje kriterija iz člana 1.A.(2) *Konvencije*, *ex tunc*, dakle od momenta prelaska granice države čiji je državljanin, odnosno države prethodnog uobičajenog boravka, osobu čini izbjeglicom. To znači da država u kojoj osoba traži formalno-pravni status izbjeglice, zapravo primjenom postupaka propisanih domaćim zakonodavstvom utvrđuje postojanje relevantnih činjenica na koje se primjenjuju odredbe *Konvencije*, te osobu u slučaju njihovog ispunjenja proglašava izbjeglicom, pri čemu se smatra da je status izbjeglice osoba stekla već samim faktičkim ispunjenjem kriterija iz člana 1. A.(2) *Konvencije*.³⁴

---

³¹ Detaljno: UNHCR, *Handbook and Guidelines*, str. 37-41.

³² *Ibid.* str. 37-41.

³³ Detaljno: R.Stainsby, „UNHCR and individual refugee status determination“, *FMR* 32, 2013., str. 52-53.

³⁴ UNHCR, *Handbook and Guidelines*, str.9.

2.2. Određenje statusa izbjeglice u pravu Evropske unije - pravna regulativa EU i postupanje država članica u vezi sa utvrđivanjem izbjegličkog statusa

Sve članice Evropske unije pristupnice su *Konvenciji*. Međutim, EU ima i poseban set pravnih akata kojim su postavljene okvirne norme postupanja u slučajevima određivanja statusa izbjeglice. Kako je član 78. *Ugovora o funkcionisanju EU* obavezao države članice na stvaranje zajedničkog sistema azila Unije, danas možemo govoriti o *acquisu* EU u pitanjima azila, odnosno o Središnjem evropskom sistemu azila (*Central European Asylum System – CEAS*),³⁵ koji je sačinjen od nekoliko pravnih akata EU: *Direktiva 2001/55/EC Vijeća Evropske zajednice, od 20.7.2001. o minimalnim standardima za privremenu zaštitu u slučajevima masovnog priliva raseljenih osoba* (u daljem tekstu: *Direktiva za privremenu zaštitu*); *Direktiva 2013/32/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 26.6.2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite* (u daljem tekstu: *Direktiva o zajedničkim postupcima*); *Direktiva 2013/33/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 26.6.2013. o utvrđivanju standarda za prihvatanje podnosioca zahtjeva za međunarodnu zaštitu* (u daljem tekstu: *Direktiva o utvrđivanju standarda*), *Direktiva 2011/95/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 13.12.2011. godine o standardima za kvalifikaciju državljanina trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni status izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uslove za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite* (u daljem tekstu: *Direktiva o standardima za kvalifikaciju*), *Uredba Evropskog parlamenta i Vijeća 604/2013 od 26.6.2013. o uspostavi kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnom zaštitom, podnesenom u jednoj od država članica od strane državljanina treće zemlje, ili apatrida* (u daljem tekstu: *Dablinska uredba*); *Uredba Evropskog parlamenta i Vijeća 603/2013, od 26.6.2013. o uspostavi Eurodac-a* (u daljem tekstu: *Uredba Eurodac*); *Uredba Evropskog parlamenta i Vijeća br. 439/2010, od 19.5.2010. o osnivanju Evropskog potpornog ureda za azil*. Pored navedenog, Unija posjeduje i poseban priručnik sa smjernicama u pitanjima azila.³⁶

Za one koji traže azil u okvirima granica EU jako je teško doći u situaciju podnošenja zahtjeva na zakonit način. Da bi tražilac azila došao do prilike da formalno podnese svoj zahtjev, mora doći do države u kojoj isti želi da podnese. Kako zemlje EU državljanima trećih zemalja uvjetuju posjedovanjem vize za ulazak, zakonit dolazak migranata u članicu Unije, gdje bi svoj formalni zahtjev podnijeli, čini se nemogućom misijom. Stoga su migranti (o čemu svjedoči i trenutna migrantska kriza) prisiljeni na ilegalan način doći na teritorij države članice EU kako bi uopšte mogli podnijeti svoj zahtjev.³⁷ Međutim, za osobe koje su podnijele zahtjev za azil,³⁸ boravak na

---

³⁵ Neki autori smatraju da se u slučaju CEAS-a radi samo o mrtvom slovu na papiru. Da zapravo umjesto evropskog izbjegličkog sistema u praksi postoji 28 suverenih izbjegličkih sistema, pri čemu svaka država članica EU postupa u skladu sa vlastitim državnim interesima i zakonodavstvom, a harmonizacija prava služi samo u svrhu ublažavanja migracijskog pritiska (sigurnosna mreža) za pojedine članice Unije. Vidi: N.Canefe, „The fragmented nature of the international refugee regime and its consequences: a comparative analysis of the applications of the 1951. Convention“ u J.L. Simeon (ured.), *Critical Issues in International Refugee Law: Strategies Toward Interpretative History*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010., str. 176, 187, 198-210.

³⁶ Vidi fn 24.

³⁷ International Rescue Committee, *Europe's Refugee Crisis: Policy Brief*, London, IRC, 2015., str. 5.

³⁸ Treba naglasiti da se u okvirima EU, predmet zahtjeva za azil na teritoriji članice EU ne mora odnositi isključivo na priznanje izbjegličkog statusa, nego se može odnositi i na priznavanje supsidijarne zaštite iz prava EU, pri čemu se umjesto kriterija progona iz *Konvencije 1951.*, primjenjuje kriterij ozbiljne nepravde, definiran članom 15. *Direktive o standardima za kvalifikaciju*.

teritoriji Unije smatra se zakonitim, kao dozvola ostanka do završetka prvostepenog postupka odlučivanja po zahtjevu.³⁹ Države članice dužne su obezbijediti podnositeljima zahtjeva boravišni prostor i omogućiti im slobodu kretanja na svojoj teritoriji.⁴⁰ Za razmatranje po zahtjevu svaka je članica dužna odrediti posebno tijelo sa obučanim osobljem koje će voditi postupanje po zahtjevu.⁴¹ Sam postupak nadležnog organa po zahtjevu za priznanjem statusa izbjeglice mora biti utemeljen na činjeničnom stanju, pri čemu se teret dokazivanja ispunjenja uslova iz člana 1.A.(2) *Konvencije*, nalazi na podnositelju zahtjeva. Posebne olakšavajuće okolnosti u prilog slučaju podnositelja, u skladu sa smjernicama iz Priručnika UN-a, mogu biti prethodno proživljeni progon, te u sumnji da je neka činjenica do kraja dokazana prihvatanje iste kao dokazane ukoliko je podnositelj učinio svaki mogući napor da istu dokaže, te je njegov identitet vjerodostojan, a izjave dosljedne i prihvatljive.⁴² Kako bi stekao status izbjeglice, podnositelj zahtjeva mora dokazati zadovoljavanje uslova iz člana 1.A.(2) *Konvencije*. Ranije smo naveli da je ključna problematika ovog člana, određenje šta to predstavlja pojam progona. Evropska unija ima vlastiti, razrađen koncept progona. Tako će progon u smislu člana 1.A.(2) *Konvencije* u članici EU predstavljati djela koja po svojoj prirodi i ponavljanju predstavljaju ozbiljno kršenje ljudskih prava, prije svega onih koja se ne mogu ograničiti po članu 15., stav (2) *Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda*,⁴³ ili mjere, uključujući i kršenja ljudskih prava, dovoljno ozbiljne da egzistencijalno utiču na pojedinca.⁴⁴ Konkretna djela koja predstavljaju proganjanje taksativno su nabrojana, te mogu biti: fizičko ili mentano nasilje, diskriminacijske mjere državnih organa, sudski progon i diskriminatorno kažnjavanje, uskraćivanje sudske pomoći, djela specifično vezana uz spol ili djecu i kažnjavanje zbog odbijanja vojne službe.⁴⁵ Između navedenih djela proganjanja mora postojati uzročno-posljedična veza sa razlozima proganjanja, koji su detaljnije elaborirani u odnosu na određenja iz *Konvencije*. Tako, osim pojašnjenja rasne, religijske i nacionalne diskriminacije, određeno je šta znači pojam pripadnosti određenoj društvenoj grupi i pojam političkog mišljenja.⁴⁶ Ukoliko zahtjev za azil bude pozitivno ocijenjen, propisan je, bez dovođenja u pitanje prava zagarantovanih *Konvencijom*, čitav niz prava koje izbjeglica ima za vrijeme ove statusne kvalifikacije u članici EU.⁴⁷ Međutim, i prije nego što nadležni organ odluči o zahtjevu, dakle dok osoba još uvijek ima status podnositelja zahtjeva, pravo EU u oblasti azila garantuje takvim licima određena prava. Na prvom mjestu je obaveza članica da poduzmu odgovarajuće mjere kako bi sačuvale jedinstvo porodice,⁴⁸ obezbjeđenje pristupa obrazovanju za maloljetnike,⁴⁹

---

³⁹ Član 9., stav 1., *Direktive o zajedničkim postupcima*.

⁴⁰ Član 7., *Direktive o utvrđivanju standarda*.

⁴¹ Član 4. *Direktive o zajedničkim postupcima*.

⁴² Član 4.-5. *Direktive o standardima za kvalifikaciju*. S tim u vezi i članovi 10-17. *Direktive o zajedničkim postupcima* kojima su propisani uvjeti razmatranja po zahtjevu (član 10.), forma donesene odluke (član 11.), garancije za podnositelje (član 12.), obaveze podnositelja zahtjeva (član 13.), tok, sadržaj i vođenje zapisnika usmenog razgovora sa podnositeljima zahtjeva (član 14-17).

⁴³ Pravo na život, zabrana mučenja, zabrana ropstva i prisilnog rada, kažnjavanje bez pravnog osnova. Uporediti sa Hathawayevim određenjem progona u smislu prvog stepena zaštićenih prava koje države ne mogu ni po kojem osnovu derogirati iz *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima*, a čije narušavanje uvijek predstavlja progon.

⁴⁴ Član 9., stav 1. *Direktive o standardima za kvalifikaciju*.

⁴⁵ *Ibid.* stav 2.

⁴⁶ *Ibid.* Član 10., stav 1.

⁴⁷ *Ibid.* Članovi 23.-35.

⁴⁸ Član 13. *Direktive o utvrđivanju standarda*.

⁴⁹ *Ibid.* član 14.

pristup tržištu rada ukoliko po proteku devet mjeseci od podnošenja zahtjeva, prvostepeni organ ne donese odluku,⁵⁰ te najvažnije obaveza država da osiguraju materijalne uslove prihvata, odgovarajući životni standard podnositeljima zahtjeva putem koga osiguravaju njihovu egzistenciju, fizičko i duševno zdravlje.⁵¹ U toku postupka po zahtjevu podnositeljima se može pod određenim uslovima obezbijediti besplatno pružanje pravnih i procesnih informacija, pravna pomoć, te posebne procesne garancije za ugrožene kategorije kao što su maloljetnici bez pratnje.⁵² Postupak razmatranja po zahtjevu trebao bi biti okončan u roku od šest mjeseci od podnošenja zahtjeva,⁵³ a u slučaju odbijanja zahtjeva podnositeljima se omogućava pravo na učinkovit pravni lijek pred nadležnim državnim organima.⁵⁴

Postavlja se pitanje kako odrediti nadležnu državu za postupanje po zahtjevu i mora li to uvijek biti država u kojoj je zahtjev podnesen? Upravo u svrhu određivanja nadležne države za postupanje po zahtjevu donesene su *Dablinska uredba*⁵⁵ i *Uredba Eurodac*. Dablinski sistem, uspostavljen *Dablinskom uredbom*, predstavlja temelj CEAS-a i smatra se nužnošću usljed postojanja različitih evropskih državnih sistema azila, ali se istovremeno često naziva i neuspjehom solidarnosti i podjele tereta između država članica EU. Dva glavna cilja koja je u teoriji trebala ostvariti *Dablinska uredba* bili su brži pristup sistemu međunarodne zaštite određivanjem nadležne države za postupanje po zahtjevu i smanjenje zloupotrebe „kupovine“ ekonomski i socijalno najpovoljnije države od strane migranata.⁵⁶

Kako bi se odredila država nadležna za postupanje po podnesenom zahtjevu, primjenjuju se takozvani Dablinski kriteriji, hijerarhijski propisani *Dablinskom uredbom*. Prvi kriterij je *kriterij porodičnog jedinstva*, pri čemu će za postupanje po zahtjevima posebne kategorije – maloljetnika bez pratnje, biti nadležna ona država u kojoj zakonski prebiva maloljetnikov član porodice ili srodnik, poštujući pri tome najbolji interes maloljetnika. Uopšteno, za sve kategorije podnositelaca zahtjeva, nadležnost za postupanje po zahtjevu preuzima država u kojoj je član porodice podnosioca već postao beneficijar međunarodne zaštite. Ukoliko pak podnositelj zahtjeva ima člana porodice koji je podnio zahtjev u nekoj od država, ali po istom još nije odlučeno, predmetna država preuzet će takav zahtjev, pod uslovom da podnositelj zahtjeva pismeno izrazi takvu želju. Naposljetku, ako je više srodnika podnijelo zahtjeve u više različitih država, nadležna je država gdje je većina njih podnijela zahtjeve, a ako se navedeno ne može odrediti, ona država u kojoj je zahtjev podnio najstariji od njih.⁵⁷ Drugi kriterij je *kriterij zakonskog prebivališta ili vize*. Država koja je izdala vizu podnosiocu zahtjeva, ili u kojoj ima odobreno zakonsko prebivalište, bit će nadležna da razmotri zahtjev za sticanje statusa izbjeglice. Osim toga, za postupanje po zahtjevu nadležna je i država koja je odbila zahtjev za vizom iz

---

⁵⁰ *Ibid.* član 15.

⁵¹ *Ibid.* član 17. To prije svega uključuje odgovarajući smještaj i hranu.

⁵² Član 20.-25. *Direktive o zajedničkim postupcima*.

⁵³ *Ibid.* Član 31., stav 3.

⁵⁴ *Ibid.* član 46. Slično i član 26. *Direktive o utvrđivanju standarda*.

⁵⁵ *Dablinska uredba* trenutno na snazi poznata je kao Dablin III, a njoj su prethodile ranije uredbe Dablin I i Dablin II koje su se odnosile na isto pitanje. *Dablinska uredba* primjenjuje se i izvan granica EU, u ukupno 32. evropske države. Vidi: Agencija Evropske unije, *Priručnik o Evropskom pravu*, str.101.

⁵⁶ S. Fratzke, „Not adding up: The fading promise of Europe's Dublin system“, *EU ASYLUM: Towards 2020. Project*, Migration policy institute (MPI EUROPE), 2015., str. 1,5; Slično, M. Nicoletti, *After Dublin – the urgent need for a real European asylum system (provisional report)*, Comitee on Migration, Refugees and Displaced persons, Strasbourg, 2015., str. 1-3.

⁵⁷ Članovi 8.-11. *Dablinske uredbe*. Detaljnije: Fratzke, „Not adding up“, str.5.

razloga što je smatrala da za tu osobu viza nije ni potrebna.⁵⁸ Ako se nadležnost države za postupanje po zahtjevu ne može odrediti na osnovu jednog od ova dva kriterija, primjenjuje se treći kriterij, *kriterij prve države nezakonitog ulaska*. Ona država u koju je podnositelj zahtjeva prvu ušao, bilo kopnenim, vodenim ili zračnim putem, bit će nadležna za postupanje po zahtjevu, ali je takva nadležnost ograničena rokom od 12 mjeseci. Po isteku ovog roka, nadležnost za postupanje po zahtjevu je na državi u kojoj je podnositelj zahtjeva živio najmanje pet mjeseci prije podnošenja zahtjeva, a ako je u prethodnih pet mjeseci živio u više država, nadležnost je na državi posljednjeg boravišta.⁵⁹ Hijerarhija kriterija postavljenih *Dablinskom uredbom* ne poštuje se u praksi, te države najčešće postupaju po kriteriju zakonskog prebivališta ili vize, odnosno kriteriju prve države nezakonitog ulaska.⁶⁰ Razmatranjem kriterija prve države nezakonitog ulaska, moglo bi se zaključiti da postupanje po ovom kriteriju štiti sjeverne članice EU, a da je teret postupanja na južnim zemljama koje će najčešće u praksi biti prve zemlje nezakonitog ulaska (Grčka, Italija, Hrvatska, Mađarska, Bugarska). Ipak, statistički podaci ne idu u prilog ovom zaključku. Kako navodi Fratzke, ne postoji velika razlika između broja zahtjeva po kojima postupaju zemlje sjevernog u odnosu na zemlje južnog dijela EU.⁶¹ Ovoj konstataciji može se uputiti prigovor da jednakost u broju zahtjeva zapravo i jeste dokaz nefunkcionalnosti sistema, jer bi sjeverne članice EU, kao ekonomski i socijalno razvijenije, trebale snositi veći teret postupanja po zahtjevima, a postoje i činjenice koje govore o nedostatku kapaciteta južnih članica u pogledu minimalnih uslova za prijem podnositelaca zahtjeva dok se o njihovim zahtjevima razmatra, kao i nerazvijenim mehanizmima da se na ekspeditivan način o zahtjevima odluči.⁶²

Uredbom Eurodac,⁶³ kao dopunskim sredstvom Dablinskog sistema, u praksi je uspostavljena središnja baza podataka u koju države članice šalju uzete otiske prstiju i druge podatke od podnositelaca zahtjeva starijih od 14 godina, a kako bi se u svrhu utvrđivanja kriterija prve države nezakonitog ulaska utvrdilo da li je osoba već podnijela zahtjev, ili je ilegalnim tranzitom prošla kroz neku od država.⁶⁴ Ukoliko država u kojoj je podnijet zahtjev, putem Eurodac-a (ili na drugi način) utvrdi da je za postupanje po njemu nadležna druga država, ona može, u skladu sa članom

---

⁵⁸ Ibid., Član 12. i član 14.

⁵⁹ Ibid. član 13.

⁶⁰ Fratzke, „Not adding up”, str.5

⁶¹ „Ibid.”, str.1.

⁶² Nicoletti, „After Dublin“, str. 11 i Fratzke „Not adding up“, str.2 su mišljenja da Dablinski sistem nastojeći da uspostavi fer sistem za sve članice, nije uzeo u obzir pojedinačne kapacitete država članica u pogledu obezbjeđivanja uslova azila i razvijenosti državnih mehanizama za postupanje po zahtjevima; *Presuda broj 30696/09*, od 21.1.2011., *Evropskog suda za ljudska prava* u slučaju *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* – kojom je utvrđena zabrana za Belgiju da primijeni tadašnju *Dablinsku uredbu* (Dablin II) i nadležnost za razmatranje po zahtjevu prosljedi Grčkoj, utvrđujući da bi takvo postupanje prekršilo član 3. *Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama* (zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja), jer je Sud bio stava da Grčka nema mogućnost da podnositelju obezbijedi adekvatne (čovječne) uslove za vrijeme razmatranja po zahtjevu; Slično je presuda *Suda pravde Evropske unije* u slučaju *NS&ME (br.C-411/10 i C-493/10)*, odredila da je zabranjeno vraćati podnosiocima zahtjeva u zemlje gdje prijete kršenju člana 4. *Povelje osnovnih prava EU* (zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja); UNHCR je nedavno upozorio da je najgora situacija po pitanju potencijalnih izbjeglica upravo u Grčkoj, jer hiljade osoba dolaze dnevno, a Grčka nema adekvatnu organizaciju ni sistem koji bi se pobrinuo za njih. Vidi: IRC, *Europe's Refugee Crisis*, str. 8.

⁶³ Eurodac je skraćena od riječi Evropska daktiloskopija (*European Dactiloscopy*).

⁶⁴ Eurodac osim toga omogućava provjeru da li se u državama članicama vodi krivični progon protiv osobe za krivična djela terorizma ili druga teška krivična djela, pri čemu se ostvaruje saradnja i sa Europolom, što nije bio slučaj u prijašnjim verzijama Eurodac sistema koji je u upotrebi od 2003. godine. Vidi: član 5.-8. *Uredbe EURODAC*.

21. *Dablinske uredbe*, u roku od tri mjeseca toj državi podnijeti zahtjev za prihvata podnositelja zahtjeva (*take charge*), ili pod određenim uslovima, država u kojoj se nalazi podnositelj zahtjeva bez boravišne dozvole može vratiti osobu u nadležnu državu za razmatranje zahtjeva, a u kojoj je prethodno podneseni zahtjev naknadno povučen, u skladu sa članom 24. *Dablinske uredbe (take back)*.

Dablinski sistem je kroz sve tri faze svog razvoja pretrpio mnogobrojne kritike, a i danas se smatra nedostatnim i neodgovarajućim sistemom za postupke međunarodne zaštite u kontekstu EU.⁶⁵ U valu migrantske krize 2015. godine, upotreba Dablinskog sistema suspendirana je u nekim zemljama članicama (iako *Dablinska uredba* ne poznaje mogućnost suspenzije), što je potvrdilo postojanje njegove dalje nefunkcionalnosti i neprimjerenosti, te faktičkog haosa u Uniji povodom migrantske krize.⁶⁶

Međutim, EU posjeduje pravno sredstvo za masovni priliv raseljenih osoba, odnosno za faktičko stanje koje se 2015. dogodilo u Uniji, a to je *Direktiva za privremenu zaštitu* iz 2001. godine. Aktivacija privremene zaštite dolazi u obzir u slučaju masovnog priliva raseljenih osoba, ako Vijeće, na prijedlog Komisije, uzimajući u obzir kapacitete za prijem raseljenih lica, kvalifikovanom većinom odobri istu. Privremena zaštita može maksimalno trajati ukupno tri godine i obavezuje članice da osobama pod zaštitom pruže određene pogodnosti, kao što su: boravišna dozvola, odobrenje o bavljenju samostalnom i nesamostalnom djelatnošću, pravo na pristup prikladnom smještaju, socijalna i medicinska pomoć, pristup sistemu obrazovanja za osobe mlađe od 18 godina, te objedinjavanje članova porodice. Pored toga se osobama pod privremenom zaštitom omogućava da u svakom trenutku podnesu zahtjev za azil, ali države neće odlučiti po tako podnesenim zahtjevima sve dok privremena zaštita traje.⁶⁷ Zaista je zanimljivo zašto primjena ove Direktive nije aktivirana u okvirima EU na recimo Sirijce kao najbrojniju kategoriju migranata i najpodobniju za sticanje beneficija privremene zaštite. Činjenica je da

⁶⁵ ECRE (Evropsko vijeće za izbjeglice i prognanike) i UNHCR još ranije su upućivali kritike Dablinskom sistemu, u vidu nepoštivanja kriterija prodičnog jedinstva, upotrebe ponižavajućih pritvora prije premještaja osobe u nadležnu državu (Dablinski transferi), kršenja prava i nemogućnosti ulaganja efikasnog pravnog lijeka od strane podnositelja, nejednake distribucije podnositelja zahtjeva u odnosu na mogućnosti članica i sl. Vidi: ECRE, „Comments from the European Council on Refugees and Exiles on the European commission proposal to recast the Dublin regulation“, ECRE, 2009; UNHCR, *UNHCR's comments on the European's commission proposal for the recast of the Dublin regulation*, 2008.; Nedavno je Dablinski sistem kritikovan i od strane Odjela Građanskih sloboda, pravde i unutrašnjih poslova Evropskog parlamenta kao neprikladan u svrhe za koje je osnovan i nesolidaran, što potkrepljuju studije poput one iz 2014. godine o novim pristupima, alternativnim putevima i načinima pristupa procedurama azila za osobe koje traže međunarodnu zaštitu. Vidi detaljno: IRC, *Europe's Refugee Crisis*, fn. 51.

⁶⁶ Najznačajnije je obznanjenje Njemačke od 24.8.2015. da neće primjenjivati Dablinski sistem u jeku izbjegličke krize 2015. godine i da će dopustiti sirijskim podnositeljima zahtjeva da traže azil u Njemačkoj, bez obzira kroz koju zemlju su ušli u Evropu. Vidi: IRC, *Europe's Refugee Crisis*, str. 10.; prethodno je to učinila Mađarska (23.6.2015. godine), ali iz drugih razloga: nekontrolisanog priliva novih izbjeglica sa jedne i kriterija prve države nezakonitog ulaska, pri čemu su tražitelji međunarodne zaštite ponovo vraćani u Mađarsku iz drugih zemalja EU. Vidi: K.Than i S.Nasralla, „Defying EU: Hungary suspends rules on asylum seekers“, *Reuters*, 23.6.2015., <http://uk.reuters.com/article/uk-europe-migrants-austria-hungary-idUKKBN0P31ZB20150623> (pristupljeno: 10.2.2016.); Republika Češka je 2.9.2015. takođe odlučila suprotstaviti se Dablinskom sistemu, pri čemu je sirijskim izbjeglicama omogućila da bez obzira gdje su podnijeli zahtjev, ukoliko su došli do Češke, njihov zahtjev može biti procesuiran tamo. Vidi: Czech News Agency, „Change in Czech Refugee policy“, *Prague post*, 2.9.2015., <http://www.praguepost.com/eu-news/49584-change-in-czech-refugee-policy> (pristupljeno: 10.2.2016.).

⁶⁷ Član 8.,12-15, 17 *Direktive za privremenu zaštitu*; S.Martin, „The legal and normative framework of international migration“, *Political analysis and research programme of the Global Commission on International migration*, 2005., str. 22-23.

primjena ove direktive iziskuje teži mehanizam usvajanja – kvalifikovanu većinu u Vijeću EU, ali situacija nastala 2015. godine, zaista potpada pod vanrednu situaciju i masovni priliv raseljenih osoba u Uniju. Svrha primjene ove direktive nije davanje izbjegličkog statusa određenoj grupi lica, nego uspostava privremene zaštite za određene kategorije osoba, a države članice, unutar perioda trajanja privremene zaštite, imaju dovoljno vremena odlučiti kako dalje postupiti sa raseljenim licima.⁶⁸ Navedena direktiva nikada u praksi nije primijenjena, te se često smatra da je zaboravljena od strane EU, odnosno da Unija usljed prijetnje od terorizma smatra njenu primjenu isuviše riskantnom. Međutim, podobnost njene primjene na stanje nastalo migrantskom krizom 2015. godine, ne može se dovesti u pitanje.⁶⁹

2.3. *Prima facie* pristup određenju statusa izbjeglice

U prethodna dva odjeljka izložili smo međunarodno-pravnu regulativu i regulativu Evropske unije po pitanju izbjegličkog statusa, te praktično postupanje nadležnih tijela prilikom određenja da li neka osoba zadovoljava kriterije iz člana 1.A.(2) *Konvencije*, a kako bi stekla status izbjeglice. Ovaj odjeljak bavi se, u evropskim okvirima manje poznatim, ali u svjetskim daleko zastupljenijim načinom dodjele izbjegličkog statusa: *prima facie* pristupom određenja izbjegličkog statusa.

Prima facie pristup određenja izbjegličkog statusa najčešće se koristi u situaciji masovnog priliva raseljenih lica, kada država A koristeći svoje diskreciono pravo, a najčešće usljed prevazilaženja kapaciteta države A za individualnom dodjelom izbjegličkog statusa, odluči dodijeliti izbjeglički status osobama koje dolaze iz mjesta B (država, regija ili lokalitet) u vremenskom periodu C. Ovakva odluka države A zasniva se na objektivnim informacijama koje ona posjeduje o stanju u državi B u vremenskom periodu C. Svaka osoba koja želi postati beneficijarom *prima facie* određenja izbjegličkog statusa, mora u državi A dokazati da dolazi iz mjesta B i da je iz istog otišla u vremenskom periodu C, nakon čega država A pravno presumira da takva osoba može dokazati i sve elemente potrebne za dodjelu izbjegličkog statusa u skladu sa članom 1.A.(2) *Konvencije* (osnovani strah od progona zbog rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi ili političkih ubjedenja).⁷⁰ *Prima facie* pristup određenja statusa izbjeglice može se primijeniti i u slučajevima grupa osoba čiji dolazak nije masovan, ali koje dijele zajednički rizik od mogućeg progona po nekom osnovu iz *Konvencije*, pri čemu je potrebno da osoba individualno dokaže pripadnost tako zaštićenoj grupi.⁷¹

Temeljno pravno pitanje, koje je potrebno ukratko razmotriti kod *prima facie* određenja izbjegličkog statusa, je da li se kod ovog određenja radi o individualnom ili grupnom određenju statusa izbjeglice? Postoje tri moguća pristupa kako bi se odgovorilo na ovo pitanje. Prvi pristup zastupa stav da se ne može raditi o grupnom određenju izbjegličkog statusa, jer s jedne strane pravo ne poznaje termin „grupno određenje“, a sa druge da sama *Konvencija* govori o pojedincu (*person* – osoba), te se stoga primjena određenja statusa izbjeglice iz *Konvencije* odnosi

---

⁶⁸ J.F.Durieux, „The Many Faces of 'Prima Facie': Group Based Evidence in Refugee Status Determination“, *Refuge*, vol.25, no. 2, 2008., str. 155.

⁶⁹ Vidi: C.Yeo, „Is it Time to invoke the EU's Temporary Protection Directive for Syrian refugees“, *Freemovement*, 15.9.2015., <https://www.freemovement.org.uk/is-it-time-to-invoke-the-eus-temporary-protection-directive-for-syrian-refugees/> (pristupljeno: 11.2.2016.).

⁷⁰ M.Albert, „Prima facie determination of refugee status: An overview and its legal foundation“, *Working paper series no.55*, 2010., str. 9.

⁷¹ UNHCR, „Prima Facie Recognition“, str. 3.

isključivo na pojedinačno određenje.⁷² Drugi pristup smatra da se radi o grupnom određenju, jer su četiri od pet osnova za konstituisanje osnovanog straha od progona (rasa, religija, nacionalnost i pripadnost društvenoj grupi) zapravo grupni osnovi, te je individualističko tumačenje stoga pogrešno.⁷³ Naposljetku, treći pristup smatra da se radi o posebnoj formi individualnog određenja statusa izbjeglice, jer *prima facie* određenje ne važi automatski za sve članove grupe nakon proglašenja, nego država koja proglašava *prima facie* određenje mora sprovesti individualne intervjue (iako ne postupa po individualnom zahtjevu), a kako bi utvrdila individualni element dolaska iz određenog mjesta u određenom vremenskom periodu, što je po ovom pristupu dovoljno individualiziran kriterij kako bi se njime zadovoljilo određenje, odnosno tumačenje, iz člana 1.A. *Konvencije* da se status izbjeglice odnosi na osobu (individuu), a ne na osobe (kao grupu).⁷⁴

Bez obzira kojem se pristupu priklonili, činjenica je da *prima facie* predstavlja određenje kojim je najveći broj svjetskih izbjeglica stekao svoj status, a bez individualnog procesuiranja njihovih zahtjeva. Pri tome je njegova primjena najzastupljenija u zemljama Afričkog kontinenta, dok su Sjeverna Amerika i evropske zemlje zauzele restriktivni pristup individualnih zahtjeva sa stavom da se progon iz člana 1.A.(2) *Konvencije* mora dokazati u svakom pojedinačnom slučaju, čak i kada objektivne okolnosti ukazuju da cijela grupa zadovoljava neki kriterij iz navedenog člana.⁷⁵

Sam proces *prima facie* pristupa u određenju izbjegličkog statusa prolazi kroz tri koraka. Prvi korak je informacija države koja želi proglasiti *prima facie* izbjeglički status, o stanju u mjestu na koje će se proglas odnositi. Takve informacije moraju biti relevantne, tekuće i dolaziti od pouzdanih izvora. Ukoliko se radi o složenoj situaciji, pri čemu se nadležna tijela ne mogu pouzdati u dobijene informacije, terenska uloga UNHCR-a je u tom slučaju neprocjenjiva. Naime, UNHCR je često jedini u mogućnosti da iz prve ruke procijeni stanje na terenu i odredi uzroke i motivacije za bijeg ljudi iz njihovih država, te u praksi najčešće šalje preporuke državama za proglašenje *prima facie* izbjegličkog statusa u odnosu na neku grupu.⁷⁶ Drugi korak predstavlja unutrašnji državni mehanizam kojim će proglasiti *prima facie* dodjelu izbjegličkog statusa. Najčešće će se raditi o zakonski zasnovanom aktu izvršnih državnih tijela. Takav izvršni akt bi trebao da sadrži zakonski osnov za *prima facie* pristup u određenju izbjegličkog statusa, pozivanje na *Konvenciju* i prava koja osobi pripadaju po *Konvenciji* nakon utvrđivanju statusa izbjeglice, opis situacije u mjestu porijekla ili opis beneficijarne grupe na koju se određenje primjenjuje, te predviđanje povremene revizije potrebe sa nastavkom *prima facie* izbjegličkog statusa.⁷⁷ U praksi je naprimjer *Izbjeglički zakon Tanzanije* iz 1998. godine odredio da ministar unutrašnjih poslova može svojim aktom objavljenim u *Službenom glasniku* proglasiti određenu grupu osoba za izbjeglice. Slično, *Austrijski boravišni akt o strancima* iz 1993. godine propisao je da Federalna vlada dekretom može odrediti status osoba sa privremenim boravištem i to za one osobe koje bježe iz svojih država zbog povišenih međunarodnih tenzija, oružanog sukoba i drugih okolnosti koje ugrožavaju sigurnost cjelokupne grupe stanovništva. Nedugo zatim, takav dekret je u Austriji i proglašen za osobe koje su došle iz Bosne i Hercegovine prije jula 1993.

---

⁷² Tako G. Goodwin Gil i J. McAdam, *The Refugee in International Law – Third edition*, Oxford, Oxford University Press, 2007., str. 528.

⁷³ Durieux, „The Many Faces“, str.152-153; UNHCR, „Guidelines on International Protection No.11: Prima Facie Recognition of Refugee Status“, *HCR/GIP/15/11*, 24.6.2015., str. 2-3.

⁷⁴ Albert, „Prima facie determination“, str. 10-11.

⁷⁵ Durieux, „The Many Faces“, str. 153, 161.

⁷⁶ UNHCR, „Prima Facie Recognition“, str. 4.

⁷⁷ „Ibid“, str.6. Modeli akata za proglašenje i prestanak *prima facie* određenja statusa na str. 9-11.

godine.⁷⁸ Treći korak je individualna procjena zadovoljavanja kriterija potrebnih da se u okviru akta o proglašenju *prima facie* izbjegličkog statusa, dokaže da osoba zaista potpada pod prostorno-vremenski kriterij naveden u aktu. Osoba mora dokazati samo mjesto porijekla i vremenski period bijega, dok se svi drugi elementi iz člana 1.A.(2) *Konvencije* presumiraju kao dokazani, a teret obaranja presumpcije počiva na državi, pri čemu je posebno značajno ispitati: da li je osoba napustila mjesto iz drugih razloga od onih ustanovljenih aktom o *prima facie* proglašenju; da li potpada pod isključenja od primjene *Konvencije* navedena u članu 1.F.; da li se radi o licima koja su učestvovala u oružanom sukobu, kada se *prima facie* određenje ne primjenjuje.⁷⁹ Jednom kada je ustanovljeno da osoba potpada pod *prima facie* određenje, ona uživa sva prava koja su joj priznata *Konvencijom* i zakonodavstvom države u kojoj je stekla status.⁸⁰

Prima facie određenje može biti primijenjeno i u slučajevima podnošenja individualnog zahtjeva za priznanje izbjegličkog statusa. Navedeno podrazumijeva da postoji raniji državni akt koji proglašava *prima facie* izbjeglički status, a pri čemu nadležni državni organ koristi olakšavajuće okolnosti postojećeg državnog *prima facie* akta kako bi zaobišao sva potrebna dokazivanja u razmatranjima individualnih zahtjeva, te pristupa dokazivanju samo neophodnih činjenica u kontekstu *prima facie* određenja.⁸¹ Pored toga, *prima facie* određenje izbjegličkog statusa treba razlikovati od privremene zaštite kakva je recimo propisana u zakonodavstvu EU, *Direktivom za privremenu zaštitu*. Privremena zaštita kako smo naveli ne uspostavlja status izbjeglice, iako se kao i *prima facie* određenje treba primijeniti u slučajevima masovnog priliva raseljenog stanovništva. Međutim, privremena zaštita u određenim slučajevima može biti prikladnija od *prima facie* određenja, prije svega kada bi *prima facie* određenje i nastale beneficije iz masovnog dobijanja izbjegličkog statusa, bili potencijalno opasni za državnu sigurnost.⁸²

2.4 Ekonomske forme progona i ekonomski osnovi za sticanje izbjegličkog statusa

U posljednjih pet do deset godina u sferi izbjegličkog prava, razvija se jedno novo utemeljenje za sticanje izbjegličkog statusa koje se odnosi na potencijalni ekonomski osnov za dobijanje statusa izbjeglice. Ključno pitanje koje se pri tome postavlja je da li se *Konvencija* može odnositi i na ekonomsko obespravljenje kako bi se stekao izbjeglički status?⁸³ Kako smo naveli u uvodu, u svakodnevnoj upotrebi, pojmovi izbjeglica, migrant, ekonomski migrant, azilant i sl. koriste se na neujednačen i često konfuzan način. Određenje pojma migrant koje smo prihvatili u uvodnom dijelu, kategoriju migranata dalje dijeli na podkategorije, a na osnovu motivacija i razloga zbog kojih osoba migrira. Na ovaj način može se uspostaviti dihotomija između pojmova ekonomski migrant i politički migrant-potencijalni izbjeglica u formalno-pravnom smislu. Pri tome bi potencijalna izbjeglica bila osoba koja pretežno iz političkih razloga odlučuje da migrira i potraži međunarodnu zaštitu u drugoj državi, a zadovoljavanjem kriterija ustanovljenih članom 1.A. *Konvencije* ili na drugi način opisan u ovom radu, mogao bi joj se i formalno-pravno priznati status izbjeglice. Sa druge strane, ekonomski migranti su osobe koje pretežno iz socio-ekonomskih razloga, razloga oskudice, neimaštine ili izuzetno niskog

⁷⁸ Durieux, „The Many Faces“, str. 155. Slični su primjeri u Velikoj Britaniji i Holandiji. „Ibid“, str. 155-156.

⁷⁹ UNHCR, „Prima Facie Recognition“, str.4-5.

⁸⁰ „Ibid“.

⁸¹ „Ibid“, str.8; Durieux, „The Many Faces“, 157-160.

⁸² „Ibid“, str.3.

⁸³ Foster, *International Refugee Law*, str.1.

socijalnog standarda, odlučuju da migriraju u drugu državu. Distinkcija se može pojednostaviti na način da se ekonomskim migrantima obilježe osobe koje voljno i iz ekonomskih razloga napuštaju svoju državu, dok se potencijalnim izbjeglicama ili političkim migrantima smatraju osobe koje to čine nevoljno i iz pretežno političkih razloga. Problematika kod ekonomskih migranata, a usljed čega se čini da ne mogu nikada potpasti u kategoriju potencijalnih izbjeglica, nalazi se u tome što *Konvencija* ne poznaje ekonomski kriterij kako bi se konstituisao izbjeglički status.⁸⁴ Takođe, postoji mala teorijska podrška izbjegličkom statusu na osnovu socio-ekonomskih razloga, ili teškom manjku resursa u državi porijekla,⁸⁵ a *Amnesty International* i *Human Rights Watch* navode da ekonomska, socijalna i kulturna prava predstavljaju često zanemaren aspekt ljudskih prava.⁸⁶

Međutim, specifična pravna praksa i određeni aspekti pravne nauke u sferi izbjegličkog prava ipak pokazuju da postoje određeni indikatori za uspostavu ekonomskog osnova konstituisanja izbjegličkog statusa. U sferi pravne nauke, kako bi se uopšte moglo upotrijebiti određenje ekonomskih osnova za konstituisanje izbjegličkog statusa, potrebno je, imajući u vidu član 1.A.(2) *Konvencije*, odrediti postoje li i šta bi to moglo konstituisati *ekonomske forme progona*, jer je osnovani strah od progona usljed određenih subjektivnih obilježja, temeljni osnov za dobijanje izbjegličkog statusa.⁸⁷ Pođimo od Hathawayevog određenja progona kao stalnog ili sistematskog kršenja osnovnih ljudskih prava koje je pokazatelj nepostojanja adekvatne državne zaštite i njegovog trećeg stepena hijerarhije ljudskih prava: prava ustanovljenih u *Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima* i *Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*. Kako je Hathaway naveo kod ovih prava postoji državna obaveza njihove inkorporacije i zaštite u skladu sa državnim kapacitetom, tako da se konstituisanje progona na temelju kršenja ovih prava treba zasnivati na državnom okviru inkorporacije i zaštite ovih prava, pojedinačno za svaki slučaj. Takođe bi stepen radnji koje konstituišu progon u smislu kršenja navedenih prava trebao biti dosta viši u odnosu na građanska i politička prava zastupljena u *Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima* i *Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima*.⁸⁸ Kako je ovaj način određenja progona specifičan u odnosu na svaku državu, problem bi čini se nastao u neujednačenosti prilikom preciziranja uopštenih radnji kršenja socio-ekonomskih i kulturnih prava koja bi konstituisala progon.⁸⁹ Međutim, sticanje izbjegličkog statusa ne može se uzeti kao *raison d'être Konvencije*, nego su to prava koja pripadaju izbjeglicama jednom kada se takav status stekne. *Konvenciju* je stoga potrebno interpretirati u širem obimu međunarodnih ljudskih prava.⁹⁰ Osim toga, i prije donošenja *Konvencije* postojali su koncepti ekonomskih formi progona kao što su naprimjer: neosnovano i diskriminatorno oduzeće posla, nemogućnost zaposlenja izazvana određenim oblicima prisile pri čemu se nameću uslovi pod kojima osoba nema drugih načina obezbjeđenja sredstava za život, ili ekonomski pritisak takvog intenziteta koji osobi oduzima mogućnost zarađivanja osnovnih životnih sredstava i na taj način konstituira

---

⁸⁴ *Ibid.*, str. 3-7.

⁸⁵ Jane McAdam, *Complementary protection in International Refugee Law*, Oxford, Oxford University Press, 2007., str. 163-164.

⁸⁶ Foster, *International Refugee Law*, str.19.

⁸⁷ K.Jastram, „Economic harm as a basis for refugee status and the application of human rights law to the interpretation of economic persecution“, u J.L. Simeon (ured.), *Critical Issues in International Refugee Law: Strategies Toward Interpretative History*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010., str. 147.

⁸⁸ Vidi str.6.

⁸⁹ Foster, *International Refugee Law*, str.36-39.

⁹⁰ *Ibid.*, 46-50.

progon.⁹¹ Ekonomske forme progona poznate su i u zakonodavstvima određenih svjetskih država, kao što su Australija, Kanada, Novi Zeland, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države.⁹² *Migracijski akt Australije iz 1958. godine*, navodi šest primjera ozbiljne povrede prava na osnovu kojih se uspostavlja kvalifikacija progona, od kojih su za ekonomske forme progona najznačajnije sljedeće kvalifikacije: značajne ekonomske teškoće koje prijete kapacitetu opstanka osobe; zabrana pristupa osnovnim životnim uslugama, pri čemu takva zabrana prijete opstanku osobe; nametanje uslova koji onemogućavaju mogućnost za sticanje zarade životnih prihoda bilo koje vrste, a gdje takva zabrana prijete opstanku osobe. Izbjeglički odbor za žalbe u istoj zemlji takođe je zauzeo stav da povreda prava utvrđena *Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* može konstituisati progon na osnovu koga se može zasnovati izbjeglički status, pri čemu se kontekstualno koristi Hathawayevo određenje progona da se mora raditi o ozbiljnoj povredi ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava koje predstavljaju stalno ili sistematsko kršenje ljudskih prava što pokazuje nemogućnost pružanja državne zaštite. Neke presude Vrhovnog suda SAD-a takođe su postavile norme za uspostavu forme ekonomskog progona i konsekvatno izbjegličkog statusa, i to u slučajevima da se radi o ekonomskim uslovima koji su tako žestoko postavljeni prema pojedincu da prijete njegovom životu i osnovnim slobodama, odnosno da se radi o značajnoj ekonomskoj obespravljenosti.⁹³ Takođe su sudovi potvrđivali konstituisanje progona pozivanjem na član 23. *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima* i član 6., stav (1) *Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*, te uskraćivanje njima propisanog prava na rad, koristeći i stavove UNHCR-a o diskriminaciji koja vodi ozbiljnim ograničenjima za sticanje neophodnih sredstava za život.⁹⁴ Treba napomenuti i da se *Konvencija* u svojoj preambuli poziva na *Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima*, a u čijem su članu 23. navedena osnovna socio-ekonomska prava, te iako nije obavezujuća sa države, još jednom se potvrđuje potreba interpretacije *Konvencije* u širim okvirima osnovnih ljudskih prava, pa tako i ekonomskih i socijalnih prava.⁹⁵

Nekoliko je i dalje postojećih problema kod konstituisanja izbjegličkog statusa na osnovu kršenja ekonomskih i socijalnih prava kako bi se ovaj osnov mogao uopštiti i precizno formulisati, pri čemu je osnovni problem nerazumijevanje suštine i obaveznosti ovih prava, te fokus na kršenje građanskih i političkih prava kao hijerarhijski pretpostavljenih.⁹⁶ Drugi problem se nalazi u sferi subjektivnog elementa kod ekonomskih migranata, voljnog odlaska iz države u potrazi za boljim ekonomskim uslovima. Ovaj problem proizilazi iz teorijski pogrešno određene dihotomije da izbjeglice napuštaju svoje mjesto nevoljno, pri čemu se kod ekonomskih osnova zaboravlja da mogu postojati stvarni, objektivni razlozi takve ekonomske obespravljenosti i oskudice, pri čemu država ne pruža nikakvu zaštitu, a koji bi mogli konstituisati prijetnju od progona. Treće, radnje koje konstituišu progon prepuštene su najčešće slobodnoj interpretaciji organa koji odlučuju po zahtjevima za priznanje izbjegličkog statusa, a ukoliko su osnovi progona oni navedeni u članu 1.A.(2) *Konvencije*, nejasno je zašto radnje koje dovode do ekonomske oskudice i

---

⁹¹ *Ibid.*, 90.

⁹² Jasno je da se radi o zemljama *common law* sistema, što je prednost u odnosu na evropsko-kontinentalne pravne sisteme, jer sudovi u svakom pojedinačnom slučaju u skladu sa okolnostima mogu odlučiti o tome šta može konstituisati socio-ekonomske forme progona.

⁹³ Jastram, „Economic harm as a basis for refugee status“, str.149-153.

⁹⁴ Foster, *International Refugee Law*, str.95.

⁹⁵ *Ibid.*, str. 16-17.

⁹⁶ *Ibid.*, str. 143,151-152.

obespravljenosti ne bi mogle konstituisati progon.⁹⁷ U svakom slučaju bi UNHCR i međunarodne NVO, zajedno sa pravnom naukom u sferi izbjegličkog prava, trebali detaljnije istražiti ovo pitanje, jer se čini da postoje dovoljni indikatori kako bi se mogle donijeti razrađene smjernice koje bi nadležne organe upućivale u kojim slučajevima ekonomska obespravljenost i oskudijevanje mogu dovesti do progona, odnosno izbjegličkog statusa, a što bi doprinijelo modernijoj interpretaciji *Konvencije* i prilagođavanja potrebi njenog tumačenja u širem kontekstu međunarodnih ljudskih prava i savremenih okolnosti u kojima živimo.

3. Zaključna razmatranja

Sumiranjem svega što je izneseno u ovom radu, može se iznijeti generalni zaključak da je pitanje određenja statusa izbjeglice izuzetno složeno i ni izbliza jednostavno kako se može na prvi pogled učiniti. Kompleksnost određenja izbjegličkog statusa nije samo u međunarodno-pravnom tumačenju odedenih koncepata (kao što je koncept progona), nego se ona nalazi i u neujednačenom praktičnom postupanju država koje postupaju po zahtjevima za priznanje izbjegličkog statusa, te u sporoj evoluciji tumačenja odredbi *Konvencije* kako bi se ona mogla primijenjivati na širi spektar kršenja prava koja mogu konstituisati progon, a konsekventno i izbjeglički status (ekonomski osnovi). Može se reći da problematika određenja statusa izbjeglice ima svoje uporište i u nedostatnosti odredbi *Konvencije*, prije svega u sferama nedostataka koji se odnose na nepostojanje razrađenosti procedura kojima se utvrđuje izbjeglički status, nepostojanje definiranja pojma progona i nemogućnost, odnosno kompleksnost jasne interpretacije *Konvencije* u smislu *prima facie* određenja izbjegličkog statusa, što u praksi i jeste dovelo do neujednačenosti u njenom tumačenju i različitog postupanja pojedinih država u određenju izbjegličkog statusa.⁹⁸

Takođe je indikativno da je Evropa, koja je zapravo iznjedrila *Konvenciju*, danas, putem i dalje nefunkcionišućeg Dablinskog sistema, najveći regionalni primjer različitih i neusklađenih postupanja po pitanju podnositelja zahtjeva za azil, a istovremeno je i najveće poprište neadekvatne brige za osnovne životne potrebe podnosilaca zahtjeva i najveći primjer kršenja temeljnog konvencijskog principa, principa zabrane vraćanja izbjeglica u države u kojima im prijete opasnost od progona (princip *non refoulement*). Pri tome se zanemaruju učestale apelacije UNHCR-a državama EU, da obezbijede humane uslove prihvata za podnosiocje zahtjeva, da ne koriste pritvaranje osoba prilikom Dablinskih transfera, te da ne vraćaju osobe u zemlje iz kojih su došli, nego da im u što kraćem roku omoguće predaju i postupanje po zahtjevima za azil.⁹⁹

Nedavna migracijska kriza koja je žestoko pogodila područje Unije samo je pokazala sve simptome nedostatnosti unijskog zakonodavstva u sferi izbjegličkog prava i snagu suverenih država Unije da postupaju u skladu sa državnim, a ne regionalnim i izbjegličkim interesima. Skoro je nevjerovatno da EU nije upotrijebila sistem privremene zaštite iz *Direktive o privremenoj zaštiti*, barem na azilante koji dolaze sa područja Sirije, te da se ova Direktiva, koja po svom sadržaju odgovara regulisanju vanredne situacije masovnog priliva raseljenih lica nastaloj 2015. godine, u okvirima Unije smatra zaboravljenom. Očigledno je da ni regionalna

---

⁹⁷ *Ibid.*, str. 237-248.

⁹⁸ Slično: A.Aleinikoff (ured.), *International Dialogue on Migration: International Legal Norms and Migration: An Analysis*, Geneva, International Organization for Migration: Migration Policy and Research Programme, 2002., str. 30-31.

⁹⁹ Canefe, „The Fragmented Nature“, str. 199-200.

evropska regulativa, kao ni *Konvencija*, u praksi ne mogu biti čvrst izvor zaštite u sferi izbjegličkog prava, jednom kada se osobe koje traže izbjeglički status nađu pod suverenitetom članica Unije. Da li je savremeni strah od terorizma zaista nadvladao altruizam i potrebu za fleksibilnijom regulacijom statusa i prava međunarodno ugroženih kategorija kakve su svakako i izbjeglice? U svakom slučaju je potrebno da se pod vodstvom UNHCR-a, kao glavne međunarodne organizacije za status i prava izbjeglica, regulativa izbjegličkog statusa dodatno pojasni, odnosno da se međunarodni i regionalni mehanizmi modifikuju i usklade na način da se prilagode savremenim potrebama i izazovima izbjegličkog prava. Potrebno je i da Unija odstupa od restriktivnog pristupa „blindirane tvrđave“ u sferi izbjegličkog prava, te da kao jedna od najrazvijenijih svjetskih regija, razvije koncept evropskog izbjegličkog prava na način koji bi adekvatnije i ujednačenije regulisao prava i status izbjeglica.

EKOLOŠKE MIGRACIJE I BEZBJEDNOSNE PRIJETNJE

Apstrakt: *Migracije su stalni pratioci postojanja čovjeka i ljudskog društva. Od svog nastanka čovjek je, u potrazi za hranom, vodom, resursima i boljim životom, dobrovoljno ili prisilno, mijenjao mjesta svoga prebivališta. I danas, ne samo zbog tih, već i drugih razloga, ljudi u manjim ili velikim grupama, migriraju tražeći prikladnije uslove života. Često migracije u sebi nose i određene rizike i bezbjednosne prijetnje, što se odnosi i na ekološke migracije, odnosno na migracije uslovljene ekološkim razlozima.*

Ključne riječi: *migracije, ekološke migracije, rizici, bezbjednosne prijetnje, globalizacija*

ECOLOGICAL MIGRATION AND SECURITY THREATS

Abstract: *Migrations are constant companions of the existence of man and human society. Since its inception, the man is in search of food, water, resources and a better life, voluntarily or forcibly, changed his place of residence. And today, not only because of these, but also for other reasons, people in small or large groups, migrate looking for suitable living conditions. Migration often carries certain risks and security threats, which also includes environmental migration, or the migration caused by environmental reasons.*

Keywords: *migration, ecological migration, risks, security threats, globalization*

Uvod

Migracije su veoma stara i davnašnja pojava vezana za čovjeka i njegovo društvo. Iz različitih razloga su se ljudi pojedinačno ili u grupama kretali i premiještali sa jednih prostora na druge. Jedan od njih se odnosi i na ekološke razloge. Savremene, globalizacijski determinirane migracije nikako nisu nova pojava. I one su postojale i u ranijim periodima.

Bez obzira o kojoj vrsti migracija se radi, one sobom nose određene rizike i bezbjednosne prijetnje što je, naravno, karakteristika i ekoloških migracija.

Migracije

Od kako postoji, čovjek je migratorno biće, odnosno biće migracija. Kao „većni putnik na zemlji, u većnim je seobama.“¹

Migracije, odnosno pokreti i kretanje stanovništva, ili seobe stanovništva, predstavljaju prostornu pokretljivost ili kretanje stanovništva sa jednog geografskog područja na drugo, bilo da je riječ o i iseljavanju, odnosno emigraciji, ili useljavanju, odnosno imigraciji. One mogu biti različite – voljne, dobrovoljne i slobodne ili prisilne i neslobodne,

---

* Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet političkih nauka

** Evropski Defendologija centar, Banja Luka

¹ V. Jerotić, *Seobe kao psihološki i antropološki problem*, u: *Catena Mundi* (Priredio: Predrag R. Dragić Kijuk), „Ibarske novosti“ - Kraljevo, „Matica Srba i iseljenika Srbije“ - Beograd, knj. I, Beograd, 1992, str. 17.

ekonomske, političke, etničke i konfesionalne, mogu biti interne, unutrašnje, tj. odvijati se u okviru države ili vanjske, odnosno eksterne, izvan države; mogu biti organizovane i neorganizovane i vremenski posmatrano od dnevnih pa preko sedmičnih, mjesečnih itd.

Migracije su posljedica brojnih uzroka – prirodnih, društvenih, ekonomskih, političkih, etničkih, konfesionalnih, vojnih i drugih. Posljedica su društveno-ekonomskih uslova života, uticaja procesa urbanizacije i industrijalizacije, političkih prilika, napetosti i kriza u zemljama, područjima i regionima, sezonskih prilika, demografskog rasta, ratova, prirodnih i društvenih katastrofa, klimatskih promjena, razvoja proizvodnje i trgovine, kulturnih netrpeljivosti i religijskog nasilja, te uticaja globalizacija. Upravo globalna mobilnost kapitala, investicija i razvoj transnacionalno organizovanog rada, proizvodnje, kapitala i tržišta, utiču i na migracije. Zato se kao posebno obilježje globalizacije ističe i postojanje *demografske globalizacije (demoglobal)* – koja se odnosi kako na rast svjetskog stanovništva, tako i na njegove migracije.

Kao što je poznato, najveće masovne migracije su se dogodile u XIX vijeku, od 1815. godine kada je 60 miliona osoba iz Evrope migriralo u Ameriku, Okeaniju i istočnu i južnu Afriku, 10 miliona osoba iz Rusije u centralnu Aziju i Sibir, 1 milion iz južne Evrope u Sjevernu Ameriku, 12 miliona Kineza i 6 miliona Japanaca u istočnu i južnu Aziju, 1,5 milion Indijaca u jugoistočnu Aziju i jugozapadnu Afriku. Krajem XIX vijeka došlo je do porasta migracija – tako su SAD povećale svoje stanovništvo za 9%, Argentina za 26% a Australija za 17%. Bez dijela svog stanovništva su ostali: Velika Britanija (5%), Španija (6%), a Švedska 7%).²

Posebno je razvoj industrijalizacije i urbanizacije doveo do velikih migratornih kretanja stanovništva. Jer, izrazita potreba za radnom snagom, kao i njena koncentracija u gradovima, razvijala je prostorne migracije selo-grad, stvarala veće urbane cjeline i aglomeracije tako da je udio gradskog stanovništva oko 2/3 ukupnog stanovništva od kojeg oko 1/3 živi u velikim gradovima. U odnosu na predindustrijski period, socijalna mobilnost je u industrijskom dobu postala izrazita jer su ljudi napuštali poljoprivredu i počeli se zapošljavati u nepoljoprivrednim djelatnostima, a industriji posebno. U tom pogledu treba pomenuti *agrarnu revoluciju* koja je, uz korištenje novih agrarnih mjera, omogućila porast proizvodnje *hrane*, što je omogućilo i *porast stanovništva*, što je, s druge strane posmatrano, podsticalo *migracije* iz sela u gradove gdje su ljudi očekivali da će naći posao i imati veći kvalitet života i životni standard. Različiti su razlozi i motivi zbog kojih ljudi prelaze iz sela u grad, a najčešći su veća mogućnost ličnog i društvenog razvoja i napredovanja, veći životni standard, pogodnosti i lagodnosti gradskog života. Industrijalizacija je podsticala urbanizaciju a razarala *ruralnost*. U zapadnim društvima je globalizaciji prethodila industrijalizacija koja je, u stvari, bila „tehnička dimenzija modernizacije“ koja je pretežno negativno uticala na ruralnost koju je potisnula na periferiju razvoja. Kolonizacija, industrijalizacija i globalizacija su se pokazali kao „tri oblika razaranja ruralnog svijeta.“³

Bitna karakteristika procesa industrijalizacije i urbanizacije je *pokretljivost* ili *mobilitet*, kako *socijalna*, koja se odnosi se na promjene položaja ljudi na socijalnoj ljestvici i stratifikacionom nivou, tako i *prostorna*, koja se odnosi se na promjene mjesta rada i stanovanja, te preseljenje stanovništva iz jednog mjesta u drugo. Proces urbanizacije je u uskoj vezi su procesom *emigracije* ljudi sa sela, i njihove *imigracije* u gradove - doseljavanjem stanovništva što je uslovljeno nekim privlačnim faktorima. Gradovi pružaju veću mogućnost zapošljavanja, gradski način života i rada je bolji i privlačniji (prisustvo roba i usluga, obrazovanja, kulturnih sadržaja, dokolice), u gradovima postoje finansijski i

² M. Volf, *Da li će nacionalne države preživjeti globalizaciju*, u: *Globalizacija – mit ili stvarnost: sociološka hrestomatija*, (Prir. V. Vuletić), „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva“, Beograd, 2003, str. 305-306.

³ I. Cifrić, *Ruralni razvoj i modernizacija (Prilozi istraživanju ruralnog identiteta)*, „IDIZ“, Zagreb, 2003, str. 34-35.

administrativni centri moći, u njima postoji veća mogućnost ličnog napredovanja (veća “*životna šansa*”), gradovi nude udoban i zadovoljniji život i životni standard.

Industrijalizacija i urbanizacija su razvile proizvodne snage, ali i dovele do **razaranja prirode**. Sa razvojem globalizacijskih procesa se snažno devastiraju ekološki uslovi života, što dovodi i do migracija. Nedostatak ekoloških uslova za život i siromaštvo tjeraju ljude u **migracije** prema bogatijim sredinama, što može uticati i na razvijanje određenih napetosti, konflikata i sukoba. Globalizacija nameće međunarodnu podjelu rada koja odgovara moćnima da nameće migracije, konflikte i sukobe.

Globalizacija je doprinijela *porastu pokretljivosti* – odnosno mobilnosti osoba po cijelom svijetu (poslovna putovanja, turizam, terorizam, traganje za poslom, nelegalne i legalne migracije). Porast pokretljivosti ima fragementativan karakter; jedni oblici mogu imati integrativni karakter (npr. turizam), a drugi dezintegrativni karakter (npr. terorizam).⁴

Ekološke migracije i bezbjednosni rizici

Ekološke migracije mogu biti dobrovoljne i prisilne, i posljedica su uticaja raznih faktora: prirodnih (vezanih za devastaciju okoline i nedostatak resursa i uslova za život) i društvenih (ekonomskih, političkih, kulturnih, vojnih, itd.). Na taj način se ekološke migracije pokazuju kao značajan faktor rizika i bezbjednosnih prijetnji.

Poseban ekološki problem koji utiče na migracije odnosi se na – **globalno zagrijavanje**. Globalno zagrijavanje je naziv za povećanje prosječne temperature na Zemlji čije posljedice mogu biti veoma razorne (promjene klimatskih obrazaca, suše, loše žetve, otopljanje lednika, podizanje nivoa mora, potopljanje primorskih područja, poplave, pretvaranje plodnih prostora u pustinjsko tlo, glad, suše, širenje zaraznih bolesti, konflikti, ratovi i migracije).

U svojoj veoma zanimljivoj knjizi *Ekološka istorija svijeta* Klajv Ponting (Clive Ponting) ističe da se od 1861. godine temperatura površine zemlje povećava. U XX vijeku je zabilježen opšti prosječni porast temperature od 0,6°C (u Evropi je 0,95°C). Između 1976. i 2000. godine se stopa rasta povećala za tri puta nego nakon pomenute 1861. godine. Temeljne činjenice o klimi su sljedeće: u posljednjem milenijumu je XX vijek bio najtopliji; najtoplija decenija koja je ikada zabilježena je ona s kraja XX vijeka; u posljednjem milenijumu je 1998. godina bila najtoplija; 2004. godini je prethodio niz od 26 godina sa natprosječnim temperaturama; nakon 1980. godine je zabilježeno 19 od 20 najtoplijih godina u istoriji; četiri najtoplije godine su bile – 1998, 2002, 2003, 2004; u septembru 1996. godine je NASA istaknula da je svake tri do tada zadnje decenije Zemlja postajala toplija za 0,2°C. Osim ovih podataka, činjenice koje ukazuju na globalno zagrijavanje tokom XX vijeka kažu sljedeće: s kraja 60-tih godina prošlog vijeka se snježni pokrivač smanjio za 10%; od 1975. godine se povećala temperatura na Arktiku za 22°C; na sjevernoj hemisferi rijeke i jezera se nalaze kraće pod ledom dvije sedmice; u odnosu na 1975. godinu, u Zapadnoj Evropi proljeće stiže 6-8 dana ranije, a u Španiji dvije nedjelje ranije; u prosjeku jesen kasni 3 dana; od 1982. godine se znatno smanjuje veličina i zapremina lednika tako da su oni u prosjeku za 6 m tanji u odnosu na 1980, površina alpskih glečera smanjila se za polovinu od njihove površine 1850, a u odnosu na 1912. godinu je Kilimandžaro u Africi izgubio čak 80% snježnog pokrivača. Otapanje lednika i snijega je dovelo do povećanja temperature i nivoa mora čak za 10-20 cm u toku XX vijeka. Kako topliji vazduh u sebi zadržava više vodene pare, na sjevernoj hemisferi je povećana količina padavina za 1% po deceniji, a broj snažnih

---

⁴ *Globalizacija* (Prir. A. Milardović), „Pan Liber“, Osijek – Zagreb – Split, 1999, str. 105; Dž. Ricer, *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*, „Službeni glasnik“, Beograd, 2009, str. 428-432.

oluja se povećao za 4%. A, s obzirom da je vodena para u vazduhu povećala oblačnost, u sjevernoj hemisferi je ona veća za 2% u odnosu na 1900. Osim toga, vodena para u vazduhu povećava i efekat staklene bašte. U XX vijeku su očigledne promjene ne samo u prirodnoj okolini, nego i u društvu. Evo kako je izgledao svijet u XX vijeku kada je u pitanju broj stanovnika, potrošnja resursa i energije, proizvodnja hemijskih supstanci i emisija ugljen-dioksida:

rast u periodu 1900-2000.

svjetsko stanovništvo	x3,8
gradsko stanovništvo	x12,8
industrijska proizvodnja	x35
potrošnja energije	x12,5
proizvodnja nafte	x300
potrošnja vode	x9
površine koje se navodnjavaju	x6,8
potrošnja đubriva	x342
ulov ribe	x65
proizvodnja organskih hemikalija	x1.000
broj automobila	x7.750
emisija ugljen-dioksida u atmosferu	+30%. ⁵

Smatra se da je globalno zagrijavanje značajan ekološki faktor rizika. Ogromna emisija gasova u atmosferu imala je za posljedicu porast, ali i nastavljanje porasta temperature na Zemlji. Ističe se da je u periodu od 1860. do 1997. godine opšta temperatura porasla za 0,6 °C, a da se temperatura površine zemlje u XX vijeku povećala između 0,4-0,8 stepeni Celzijusa. Od deset najtoplijih godina u periodu od kraja XIX pa do kraja XX vijeka, sedam jer bilo na kraju drugog milenija. Najtoplija je bila 1998. godina. Futurističke projekcije pokazuju da bi u periodu od 2030-2050. godine srednja godišnja temperatura na Zemlji mogla porasti za 1,5 do 4,5°C čime bi dostigla upravo najvišu vrijednost za posljednjih dva miliona godina.

S obzirom da je evidentna uzlazna linija povećanja temperature površine zemlje od kraja XIX vijeka, postavlja se pitanje kakve su moguće *posljedice globalnog zagrijavanja?*

Jedan od takvih štetnih uticaja bi se odnosio na *podizanje nivoa mora*. Globalno zagrijavanje će dovesti do otapanja polarnih lednika te zagrijavanja i širenja okeana. Nivo mora bi se podigao a gradovi u blizini morskih obala bi bili poplavljeni. Ako bi se dogodilo da se do sredine XXI vijeka nivo mora i okeana podigne za 0,5-1 m, a do kraja vijeka za 2 m, bile bi potopljene velike teritorije. Prema podacima Međunarodne grupe eksperata za promjene klime do 2100. godine povećanje srednjeg nivoa mora može iznositi između 15 i 95 cm (najverovatnije oko 50 cm). Kada bi se nivo mora podigao za 1-1,5 metara, Holandija bi izgubila 6% svojih teritorija, Egipat 12%, a Bangladeš 17%. Bangladeš bi izgubio 22. 000 kvadratnih kilometara teritorije, gdje živi 17 miliona ljudi. Otapanje leda na polarnom području bi dovelo do podizanja mora što bi dovelo do potapanja velikih područja Kanade, Sjeverne Amerike, Sibira, nekih dijelova Evrope, Australije, Afrike i Azije. Mnogi gradovi, luke i ostrva bi bili potopljeni, izumrle bi mnoge polarne životinje, došlo bi do povećanja broja nepogoda sa katastrofalnim posljedicama, smanjivanja biodiverziteta, smanjenja površine pod šumama, ireverzibilnih degradacija sistema, promjena flore i faune, porasta

⁵ K. Ponting, *Ekološka istorija sveta: životna istorija i propast velikih civilizacija*, „Odiseja“, Beograd, 2009, str. 404, 405, 427.

pustinjskih područja, bolesti, migracija i sukoba. Kada bi se nivo mora povećao za šest metara, mogli bismo pretpostaviti o kakvoj bi se kataklizmi na tim područjima radilo. Osim toga, okeanska voda bi se zagrijala, izgubila određeni nivo saliniteta i ugrozila floru i faunu. Neki prognoziraju da, ukoliko se nastave ovi poremećaji i sadašnji izlov morske ribe za veliki broj stanovnika koji ribu koriste kao glavni izvor proteina, morska riba će do 2050. godine nestati. Drugi štetni uticaj bi se odnosio na **pretvaranje plodnog tla u pustinjsko**: globalno zagrijavanje bi pretvorilo mnoga plodna tla u pustinjska. Treći štetni uticaj bi se odnosio na **širenje zaraznih bolesti**. Globalno zagrijavanje bi omogućilo nekim organizmima, komarcima posebno, da prenose i šire zarazne bolesti (malarija, žuta groznica) i u zemljama koje ih nisu imale. Ako bi temperatura porasla za 3-5°C, tada bi se broj oboljelih od malarije povećao i do 80 miliona godišnje. Četvrti štetni uticaj bi se odnosio na **loše žetve**: globalno zagrijavanje bi dovelo i do pada poljoprivrednih prinosa i egzistencijalne ugroženosti u većini najsiromašnijih zemalja (jugoistočne Azije, Afrike, Latinske Amerike). I, konačno, peti štetni uticaj bi se odnosio na **promjene klimatskih obrazaca**. Iako relativno stabilni hiljadama godina, pod uticajem globalnog zagrijavanja bi se klimatski obrasci mogli poremetiti pod uticajem suša, oluja, uragana, poplava.⁶

Problemima globalnog zagrijavanja i klimatskim promjenama se bavi i Međuvladin panel o klimatskim promjenama UN (*International Panel of Climate Change – IPCC*). On navodi procjenu posljedica klimatskih promjena do kraja ovog vijeka u šest scenarija ističući da čak ni najpovoljniji scenario ne donosi nikakvo dobro. Ističe da bi predviđeno zagrijavanje iznosilo od 1,1- 2,9°C što bi značilo da bi do kraja ovog vijeka nivo vode u okeanima bio podignut od 18-38 centimetara. Ukoliko bi se nastavio trend sadašnjeg nivoa potrošnje nafte, uglja i plina (koji dovodi do visokog nivoa privrednog rasta) – temperatura bi bila viša za 6°C, a tada bi nivo vode u okeanima bio povećan između 26 i 50 centimetara. Međutim, „najvjeratniji scenario“, u okviru sadašnjeg korištenja fosilnih goriva i energetske izvora, a uz kontrolisan rast stanovništva, je takođe zabrinjavajući jer pokazuje povećanje temperature za 4°C, a povećanje nivoa vode u okeanima za 48 centimetara. Tako bi povećanje globalne temperature imalo za posljedicu povećanje broja i veličine ledničkih jezera, brže topljenje „vječnog“ snijega i leda i znatne promjene u ekosistemima Arktika i Antarktika, veće i brže lomljenje glečera, bujanje rijeka i kretanje nekih biljnih i životinjskih vrsta prema polovima. Povećanje nivo okeanskih voda bi poplavio i potopio priobalne gradove što bi dovelo do velikih nestašica i migracija te mogućih sukoba i – ratova.⁷

U 2006. godini je *Međuvladin komitet o klimatskim promjenama (IPCC)* istakao da je zadnja decenija i po najtoplija od kada je započeta praksa meteoroloških mjerenja, da su lednici i snježni pokrivači na objema poluloptama smanjeni, da je temperatura okeanskih voda od površine pa u dubini do 3 kilometra porasla, da nivo svjetskih okeana i mora raste (2 milimetra godišnje), te da su hladni dani i noćni mrazovi sve rjeđi, a vrućine češće. Četvrti izvještaj *IPCC*-a naglašava regionalne promjene klimatskih rizika uzrokovanih antropogenim uticajem. One se odnose na očekivanja da će se putanja ekstrasropskih oluja kretati bliže polovima, da će toplotne ekstremne razlike biti sve češće, uragani biti sve češći sa intenzivnijim padavinama, da će zagrijavanje kopnenih zona, kao i zone Arktika, biti veće, da će se snježni pokrivač i morski led povlačiti, a da će se povećati intenzitet padavina uopšte.⁸

Upravo, pod uticajem globalnog zagrijavanja je nivo leda u posljednjih nekoliko decenija dosta opao te, zato, neki nastoje da alarmantno ukažu na moguću kataklizmu – *Arktik bez leda do 2040. godine*. A, ukoliko bi se to dogodilo, Arktik bi postao velikom vodenom površinom u kojoj ne bi postojale mnoge biljne i životinjske vrste (npr. polarni

⁶ E. Gidens, *Sociologija*, „Ekonomski fakultet“, Beograd, 2005, str. 637-638.

⁷ E. Gidens, *Klimatske promene i politika*, „CLIO“, Beograd, 2010, str. 31-32.

⁸ D. Frejm, M. R. Alen, *Klimatske promene i globalni rizik*, u: *Rizici globalnih katastrofa*, (Prir. N. Bostrom, M. M. Čirković), „Heliks“, Smederevo, 2011, str. 265-266.

medvjedi, foke). Ekološka katastrofa vezana za globalno povećanje temperature i otapanje leda bi stvorila posljedice koje bi se odnosile na porast nivoa mora čak i do 6 metara, i tada bi više miliona ljudi koji žive u priobalnim područjima bilo ugroženo i prinuđeno da migrira. S problemom migracija i masovnih seoba pojavili bi se i drugi problemi - glad, epidemije, ugrožavanje zdravlja, sukobi i ratovi zbog nedostatka vode i resursa. Moguće **posljedice globalnog zagrijavanja** bi bile razorne, a mogući štetni uticaji ogromni, što bi se, naravno, odrazilo i na fenomen bezbjednosti.

Zaključak

Porast stanovništva, nedostatak resursa, kao i druge pojave, dovode do migracija. Iako su migracije veoma stara društvena pojava, ipak se sa ekološkim problemima, nedostatkom resursa i procesima globalizacije, razvijaju novi sadržaji i novi oblici migracija.

Razvoj globalizacije dovodi do lokalnih i regionalnih problema i dezintegracija. Povećanje nezaposlenosti, pad životnog standarda i osiromašenje, raspadi država, društvene anarhije i društvene anomije, internacionalizacija kriminala, socijalne napetosti, međunacionalni antagonizmi i ratovi, „etnička čišćenja“ i erozije suverenosti nacionalnih država - samo su neki od negativnih pokazatelja razvoja savremenih društava i globalizacije a koji dovode do migracija i problema koje migracije sobom nose.

LITERATURA

- *Catena Mundi* (Priredio: Predrag R. Dragić Kijuk), „Ibarske novosti“ - Kraljevo, „Matica Srba i iseljenika Srbije“ - Beograd, knj. I, Beograd, 1992.
- Cifrić I., *Ruralni razvoj i modernizacija (Prilozi istraživanju ruralnog identiteta)*, „IDIZ“, Zagreb, 2003.
- Gidens E., *Klimatske promene i politika*, „CLIO“, Beograd, 2010.
- Gidens E., *Sociologija*, „Ekonomski fakultet“, Beograd, 2005.
- *Globalizacija – mit ili stvarnost: sociološka hrestomatija*, (Prir. V. Vuletić), „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva“, Beograd, 2003.
- *Globalizacija* (Prir. A. Milardović), „Pan Liber“, Osijek – Zagreb – Split, 1999.
- Ponting K., *Ekološka istorija sveta: životna istorija i propast velikih civilizacija*, „Odiseja“, Beograd, 2009.
- Ricer Dž., *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*, „Službeni glasnik“, Beograd, 2009.
- *Rizici globalnih katastrofa*, (Prir. N. Bostrom, M. M. Čirković), „Heliks“, Smederevo, 2011.

IZBEGLIČKA KRIZA I BEZBEDNOSNI IZAZOVI

Abstract

Migrantska odnosno izbeglička kriza je nema sumnje proces koji u proteklih gotovo godinu dana zaokuplja pažnju svetske javnosti. Premda je status izbeglica regulisan međunarodnim konvencijama i nacionalnim zakonima država koje su ih ratifikovale, pa i pravom Evropske unije, zaštita izbeglica u senci je nacionalnih interesa članica EU, koje predstavljaju cilj izbegličke rute. U radu su analizirani uzroci izbegličke krize proizašle iz ratnih sukoba na tlu Avganistana, Iraka i Sirije odakle potiče i gro imigranata, kao i načini njenog rešavanja. Posebna pažnja posvećena je bezbednosnim rizicima koji stoje pred državama koje su meta azilantata, te problemima koje im (pre)veliki izbeglički talas donosi. Poseban problem predstavlja integracija izbeglica u tradicionalnu kulturnu matricu zemalja Evropske unije, ali i otpor nacionalističkih struja. Ipak, stvarni uzrok izbegličkog cunamija leži u ekspanzionističkoj politici Sjedinjenih Država i njenih saveznika u zemljama Bliskog istoka i severne Afrike, pa i rešenje krize treba tražiti u sveobuhvatnom sadejstvu na uzroke izazivanja, ali i neutralisanje negativnih elemenata posledica.

Ključne reči: migrantska kriza, izbeglice, bezbednosni izazovi, radikalni islam, građanski rat, Bliski istok.

Uvodne napomene

Nema sumnje da je ključni događaj koji je proizveo niz negativnih posledica u međunarodnim odnosima u 2015. godini na planetarnom nivou bila je izbeglička ili migrantska kriza. Izbeglički cunami, po opštoj oceni, rezultat je, prevashodno, višegodišnjeg građanskog rata u Siriji, ali i drugih sukoba koji se odvijaju na kontaminiranom području Bliskog istoka, a takođe i na tlu istočne, srednje i mediteranske Afrike. Da li su reke izbeglica samo negativan bezbednosni efekat ratnih dejstava započetih „arapskim prolećem“ u delu autokratskih islamskih država ili geopolitički igrokaz kreatora Novog svetskog poretka koji za posledicu ima novo prekrajanje granica i demografsko, kulturno i versko preoblikovanje Evropske unije, pokazaće vreme pred nama.

Ko su izbeglice i migranti koji hrle preko Mediterana u „obećane“ zemlje Zapadne Evrope i koji su stvarni uzroci njihovih migracija? Kakve posledice izbeglička kriza proizvodi na

*Redovni profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija

*Asistent Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija

međunarodne odnose, nazire li se njen kraj ili nam, pak, posle zimskog zatišja preti prolećni cunami?

Izbeglička kriza je, nedvojbeno, izazvala različitu reakciju država članica Evropske unije, a Unija nejedinstvo i svu slabost sistema zajedničkog odlučivanja u okviru međunarodne organizacije koja ima ambiciju da postane politička unija.

Autori će u radu pokušati da daju odgovore na gornja pitanja, prevashodno polazeći od imperativnih normi međunarodnog pravnog poretka, ali uz uvažavanje stvarnog stanja na terenu i činjenice da je urušavanje zvaničnih vlasti u Iraku, Siriji i Libiji, pored ostalog, dovelo do stvaranja Islamske države, čija ratna dejstva su jedan od direktnih uzroka izbegličkog talasa. Koji su uzroci, ali i posledice koje kriza produkuje i hoće li nam u bezbednosnom smislu život biti, kao nekad? Za početak definišimo pojmove, ali i sagledajmo društvenu i istorijsku komponentu migracionih kretanja kao multidisciplinarnog društvenog fenomena.

Migranti i izbeglice

Migracije ili kretanja ljudi iz jednog u drugo mesto sa namerom privremene ili stalne promene mesta boravka imanentne su ljudskoj rasi i predistorijske epohe. Migracije stanovništva su, dakle, istorijski fenomen koji odlikuje svako vreme i univerzalni prostor i prirodni su izraz težnje za boljim i kvalitetnijim životom ili, pak, izlaz od progona i nasilja. Tehničko unapređenje saobraćajnih sredstava eksponencijalno je rezultiralo masovnijim migracijama. Težnja za boljim i kvalitetnijim životom poketač je masovnog iseljavanja evropskih, ali i azijskih i afričkih migranata u Novi svet. Ova migracija stanovništva, zabeležena u XIX veku, smatra se najvećim migracijskim kretanjem stanovništva u istoriji i obuhvatala je na desetine miliona ljudi koji su naselili prostranstva Severne i Južne Amerike, Australije i Okeanije. Za razliku od naseljavanja Novog sveta koje je za motiv imalo primarno dobrovoljne uzroke, za vreme i posle Drugog svetskog rata u Evropi je bilo oko 60 miliona ljudi koji su bežali od rata, terora i represije i smatrani su za izbeglice.

Tako, po nekim statističkim pokazateljima, trenutno na planeti preko 150 miliona ljudi živi izvan zemalja u kojima su rođeni ili čije državljanstvo poseduju. U današnjem globalnom svetu govorimo o međunarodnim migracijama, jer migracije unutar jedne države predstavljaju njen interni unutrašnjopolitički fenomen. Nekontrolisana i stihijska kretanja ljudi na relaciji Bliski istok – Evropa i severna Afrika – Evropa, koja se kontinuirano odvijaju poslednjih meseci, u medijima i javnom diskursu promovisu se kao migrantska ili izbeglička kriza i izvedeni su iz pojmova izbeglica i migrant. I jedan i drugi pojam odlikuje međunarodni kontekst, ali različito određenje.

Migranti predstavljaju lica koja biraju kretanje u drugu državu sa namerom da podignu kvalitet svog života, najčešće pronalaskom boljeg i plaćenijeg posla, a ređe radi spajanja sa porodicom ili radi obrazovanja ili nekih drugih razloga. Migrant nema bezuslovnu opciju ostanka u novoj sredini po svaku cenu i nema ni pravnih ni faktičkih prepreka za povratak u domovinu.

Sa druge strane, po stanovištu UNHCR-a, izbeglice su osobe koje beže od oružanih sukoba ili progona. Neposredna pretnja po život i telo čini njihovo bitisanje u nebezbednom okruženju opasnim, što je neposredan povod za promenu društvenog okruženja, najčešće prelaskom u drugu bezbednu državu. Status izbeglice je i internacionalno priznat kao

kategorija međunarodnog javnog prava. Status i prava izbeglica na međunarodnom planu regulisani su Konvencijom UN o statusu izbeglica¹, koja je usvojena 28. jula 1951. godine, a stupila na snagu 1954. godine i Protokolom o statusu izbeglica² iz 1966. godine, te Konvencijom Organizacije afričkog jedinstva o problemima izbeglica u Africi iz 1969. godine i Kartagenskom konvencijom o izbeglicama iz 1984. godine.

Konvencije definišu pojam izbeglice i navode osnovna prava koje države moraju obezbediti izbeglicama. Jedan od osnovnih principa definisan u međunarodnom pravu je zabrana proterivanja ili vraćanja izbeglica u situacije u kojima bi njihov život ili sloboda bili dovedeni u opasnost. Zaštita izbeglica ima mnogo aspekata. Među njima su zaštita od vraćanja u opasnost od koje su pobjegli, izazvana strahom od progona zasnovanim na pripadnosti određenoj rasi, veroispovesti, nacionalnosti, društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja, pristup pravičnim i efikasnim azilnim procedurama, te mere da se osigura poštovanje njihovih osnovnih ljudskih prava da bi im se omogućilo da žive u dostojanstvu i bezbednosti dok im se istovremeno pomaže da nađu trajnije rešenje. Države imaju prvenstvenu odgovornost da pruže ovu zaštitu.³

Obaveze država, koje su ratifikovale⁴ navedene konvencije prema migrantima, a posebno prema izbeglicama nameću im dužnost da postupaju u skladu sa svojim međunarodnim obavezama i utvrđenim nacionalnim zakonodavstvom pri čemu im pomoć pruža Visoki komeserijat UN za izbeglice i druge međunarodne organizacije. Striktno i precizno definisanje statusa izbeglice i njegovo dosledno razlikovanje od migranta važno je radi pružanja adekvatne zaštite prava izbeglica. Aktualna nekontrolisana migracija ljudi sa bliskoistočnih i afričkih prostranstava podjednako se naziva i migrantskom i izbegličkom. Tema rada opredeljujuće je vezana za izbegličku populaciju, koja i čini pretežni procenat u ukupnom bliskoistočnom migracionom talasu.

Sirijska apokalipsa

Uzrok izbegličkog talasa sa Bliskog istoka, vezuje za uglavnom sa građanski rat, koji se od 2011. vodi u Siriji. A, on je za preko 4 i po godine odneo oko 400.000 ljudskih života i samo u 2015. godini „proizveo“ preko 4,6 miliona izbeglica. Prema podacima Ujedinjenih nacija u prošloj godini najveći broj sirijskih izbeglica utočište je potražio u Turskoj, Libanu, Jordanu, pa i u Iraku, dok je oko milion izbeglica utočište potražilo u zemljama Evropske unije. Među azilantima čija su krajnja destinacija zemlje EU, nalaze se i Iraci, Avganistanci, te državljani Mozambika, Somalije...Gde su izroci građanskog rata u Siriji i kako je došlo do eskalacije sukoba?

Destabilizacija sirijskog režima započeta 2011. godine deo je procesa „demokratskih“ promena u arapskim zemljama severne Afrike i Bliskog istoka poznatim kao „arapsko proleće“. Navedene promene, izvedene u režiji Sjedinjenih Država i zapadnih saveznika, pokrenute su masovnim uličnim protestima, koji su prerasli u državne prevrate u Libiji, Jemenu, Tunisu..., dok je u Egiptu svetovnu vlast predsednika Mubaraka svrgnula radikalna islamska organizacija „Muslimanska braća“. Sličan scenario odvijao se i u multietničkoj i

---

¹ Konvencija je ratifikovana i objavljena u Službenom listu FNRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 7/60.

² Protocol relating to the Status of Refugees, usvojen je rezolucijom Generalne skupštine 2198 (XXI) od 18. decembra 1966. godine, United Nations Treaty Series, vol. 606, p. 267, stupio na snagu 4. oktobra 1967. Ratifikovan i objavljen u Službenom listu SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 15/67.

³Preuzeto sa: <http://hcrit.rs/stav-unhcr-izbeglica-ili-migrant-sta-je-ispravno/> dana 10.12.2015. godine

⁴ Konvenciju UN o statusu izbeglica iz 1951., a koja je stupila na snagu 22. aprila 1954. godine do 1. januara 2005. ratifikovalo je 142 države sveta.

religijski nehomogenoj Siriji u kojoj su demonstracije u Damasku, Alepu i Deru rezultirale sukobom sa policijom i ljudskim žrtvama. Ponovo su oživali tinjajući verski antagonizmi između sunita i šiita⁵ i Alavita⁶, te političke protivrečnosti etničkih grupa iza kojih stoje različiti interesi kako globalnih tako i regionalnih sila u trustnom regionu Bliskog istoka.

Nasilni protesti prerasli su u pravu oružanu pobunu tokom juna meseca.⁷ Naime, 4. juna u gradu blizu turske granice Jisr al Šugoru snage verne predsedniku Asadu pucale su u demonstrante, a ovi za odmazdu zapalili policijsku stanicu i ubili osam policajaca, što je bio nezvanični početak gerilskog rata.⁸ U julu je već formirana Slobodna sirijska armija, sačinjena od sunita koji su dezertirali iz vojske Sirije, a vrlo brzo su joj se priključile i razne radikalno islamske političko ekstremističke grupe, među kojima i „Muslimanska braća“, koja uživaju podršku Turske i Katara.

Sirija, kao južni sused postala je interesna zona neoosmanizovane Turske i njene rastuće ambicije da postane regionalna sila, ali i način držanja pod kontrolom kurdskog autonomističkog pokreta kako u Siriji, tako i u turskoj pokrajini Anadoliji. Drugi razlog turske podrške pobunjenim grupama je i podrška Turkmenima, narodu turskog porekla koji nastanjuje severne oblasti Sirije pri granici sa Turskom.

Katar, kao sunitska monarhija, takođe podržava i finansira sirijski ogranak „Muslimanske braće“ i neke druge radikalne islamističke grupe, poput Nusra fronta⁹, koju podržava Turska i Saudijska Arabija. Saudijska Arabija, ali i Ujedinjeni Emirati podržavaju i „umerenije“ neislamističke i islamističke pobunjenike, ali i one islamiste koji naginju salafistima ili pripadaju ovoj verziji sunitizma.¹⁰ Podršku „umerenoj“ opoziciji pružaju i evroatlantisti na čelu sa SAD.

Islamska država

U građanski sukob se 2013. godine na strani pobunjenika uključila i teroristička organizacija Islamska država Iraka i Levanta¹¹, nastala spajanjem sirijskog i iračkog organka, a obrazovana na iskustvima i u okrilju Al Kaide. Ideologija i geopolitička moć Islamske

---

⁵ Istorijska pozadina šizme muslimana na sunite i šiite seže do 632. godine kada je umro prorok Muhamed, što je dovelo do sukoba oko pitanja ko je njegov legalni naslednik na mestu kalifa islamske države. Suniti veruju da je to Abu Bakir, otac Muhamedove žene Ajše, dok šiiti smatraju da je prorok za ovu titulu božanskim putem odredio Aliju, muža svoje ćerke Fatime.

⁶ Alaviti, ili nusajriti su religijska grupa koja sledi doktrine šiitske škole dvanaestinaica i naseljavaju Siriju, Liban i južnu Tursku i predstavljaju manjinu u navedenim zemljama. Alavizam je zajedničko ime za grupu islamskih religioznih pravaca ili sekti, proizašlih iz šiitizma, pa se od strane ortodoksnih islamskih teologa posmatra kao posebna religija bliska hrišćanstvu, koja prema verskim stavovima i načinu veroispovedanja predstavlja mešavinu islama, hrišćanstva i preislamskih verovanja (džahilija), te je otuda izrazito nepopularna među pripadnicima ortodoksnog islama.

⁷ Slim Hugo, Trombetta and Lorenzo, „Syrian Crisis Common Context“, United Nations Office for the Cpprdination of Numanitarian Affairs, New York, may 2014.

⁸ Više o toku sirijskog sukoba u Jankins Michael, „Dynamics of Syrian Civil War“, Rand corporation, Santa Monika, 2014.

⁹ Radikalna islamistička grupa nastala kao ogranak Al Kaide u Siriji 2011. godine sa ciljem da podrži pobunjenike i sruši sa vlasti Bašara el Asada i uspostavi novu vlast na osnovu izvornog šerijatskog prava.

¹⁰ Više o ovome: Chiriatti Alessia, Nea ttomanist Dyploamacy: The Turkish Geopolitics in Syria“ XXVI Couverno SISP – 13/15, Istanbul, Settembr, 2012.

¹¹ Islamska država Iraka postojala je od 2006. do aprila 2013., kada je preimenovana u Islamsku državu Iraka i Sirije (Levanta), a od juna 2014. samo u Islamsku državu. Nastala je pod okriljem Al Kaine, kao sunitska pobunjenička grupa koja se bori protiv američke okupacije (ali i šiitske dominacije u Iraku), sa teritorijalnom i političkom ambicijom da postane vrhovni verski, vojni i politički autoritet za oko 1,6 milijardi vernika islama. Proglašena je kalifatom, tj. Islamskom državom zasnovanom na izvornim principima tumačenja Kurana.

države proširena je na Siriju, delom na Libiju, sa težnjom priključenja svih islamskih država. Islamska država je uspostavila suverenu vlast na velikom delu teritorije Iraka i Sirije, brišući postojeće granice država i uvodeći 2,5 miliona Sirijaca i 4,5 miliona Iračana u sistem novoformirane države na čelu sa Kalifom Abu Bakr al Bagdadijem. Islamska država je, koristeći „kontrolisani kaos“, koji je nastao posle NATO invazije na Irak 2003. te „arapskog proleća u Siriji i Libiji 2011. u navedenim zemljama stvorila svoju državu, brišući stogodišnje granice kolonijalnih sila na Bliskom Istoku. Novi geopolitički prostor rezervisan je za islamske prvavovernike sunite, a ideologija ID isključuje „nevernike“, tj. oko 200 miliona pripadnika Šiita, koji imaju svoju državu Iran, imaju većinu u Iraku i predstavljaju manjinu u Siriji, Jemenu i Bahreinu.

Islamski kalifat ima ambiciju da od celog sveta napravi islamsku državu, što podrazumeva eliminisanje ili podjarmljivanje nevernika muslimana, potčinjen položaj hrišćana, uvođenje svojevrsnog patrijarhata i ponovno ozakonjenje ropstva. Ekspanzija ISIL-a započeta je najpre kao rezultat donacija bogatih Arapa iz bogatih zemalja Bliskog istoka rukovodjenih sopstvenim ekonomskim i geopolitičkim interesima, da bi sa teritorijalnom i vojnom ekspanzijom Islamska Država osvajanjem naftnih izvora u Iraku, Siriji i u novije vreme Libiji, stekla sopstvene izvore finansiranja. Cena nafte koja je kao specifično sredstvo ekonomske i političke borbe SAD protiv ideoloških rivala Rusije, Venecuele, Irana i drugih na svetskom tržištu već padala dodatni zamajac dobila je krijumčarenjem „crnog zlata“ u režiji ISIL-a. Sa druge strane Islamska država je, koristeći vakuum u vršenju vlasti posle svrgavanja Sadama Huseina u Iraku, te građanski rat u Siriji, pored klasičnih kriminalno terorističkih akata u vidu pljački banaka, otmica prevashodno stranih državljana i ucena pronašla siguran i relativno trajan izvor finansiranja eksploatacijom i prodajom nafte. Nafta je tako postala osnovni izvor finansiranja i prihod na kom se gradi državna administracija Islamske države. ISIL je na taj način ušao u fazu (ne)kontrolisane geopolitičke ekspanzije, zasnovane na stalnim prihodima.

Kako navodi poznati francuski geopolitičar Tjeri Mejsan –IDIL je američki projekat, čiji je zadatak u početku bio podela Iraka na Sunistan (sadašnji „Kalifat“) i Kurdistan, koji nije ni nastao, a sve slično mapi Robin Rajt objavljenoj u „Njujork tajmsu“ 2013. godine. Novonastale države bi presekle veze između Irana sa jedne strane i Sirije, Libana i Palestine sa druge strane. Kao glavni izvođač ove američke strategije stvorena je „Islamska država“ koju podržavaju pored Turske i Ujedinjenih Arapskih Emirata, Saudijska Arabija, Katar i Izrael. Pored toga Izrael i Saudijska Arabija, više nisu neprijatelji nego saveznici. Oni su zajednički izvršili agresiju na Jemen. Tako saudijskim borborderima uglavnom upravljaju Izraelci. Generalštab arapskih združenih snaga nije u Rijadu, već u Hargeisi, glavnom gradu Somalilenda (preko puta Jemena). Ova nepriznata država koja se nalazi u Africi je izraelska kolonija. Izrael je svojim saveznicima čak isporučio jednu neutronske bombe koja je pobila mnogo ljudi o čemu zapadna štampa ćuti. Na kraju, kada američke trupe budu premeštene sa Bliskog istoka na Daleki istok, združene arapske oružane snage pod oznakama Arapske lige, ali pod komandom Tel Aviva će voditi računa o bezbednosti Izraela, zaključuje Mejsan.¹²

Nedovoljno kontrolisana ID svojim vojnim dejstvima remetila je spoljnopolitičke ciljeve Sjedinjenih Država, što je bio i razlog formiranja međunarodne koalicije zapadnih zemalja na čelu sa SAD koje su od septembra 2014. započeli selektivne vazdušne udare na pozicije Islamskog kalifata u Iraku i Siriji. Vazdušni napadi SAD i saveznika u Siriji preduzeti su mimo volje vlade u Damasku i suprotni su međunarodnom pravu. Štaviše, pravi cilj je bila podrška „umerenim“ pobunjenicima u Siriji i rušenje režima Bašara al Asada, pa

---

¹² „Vašington odgovoran za migracije“, Geopolitika broj 89, avgust 2015. godine.

nije ni čudo da je Islamska država povećala svoju teritoriju i u Siriji i Iraku, a jednogodišnji efekti vazdušne intervencije koalicije predvođene SAD ocenjuju se kao neproductivni.

Do promene stanja na vojištu Sirije dolazi tek posle priključenja Rusije u borbi protiv Islamske države. Naime, 30. septembra 2015. godine na poziv legalne i legitimne vlade Sirije rusko ratno vazduhoplovstvo se uključuje u sukob u Siriji. Svi pokušaji Rusije da zajednički deluje sa koalicionim snagama zapadnih zemalja protiv ID ostali su bez uspeha. Ipak, koordinisana akcija ruskog vazduhoplovstva i zvaničnih oružanih snaga Sirije u borbi protiv ID, a ovih drugih i protiv Nacionalnih koalicionih snaga daje rezultate. Međutim, saglasno povećanju intenziteta ratnih dejstava i napredovanju zvaničnih oružanih snaga Sirije raste i broj izbeglica, za što zapadni mediji optužuju Rusku Federaciju i njena vojna dejstva usmerena protiv islamskih ekstremista, stvarajući na taj način privid da je ruska pomoć vladi u Damasku glavni pokretač izbegličke krize.

O Avganistanu i Iraku

I dok je građanski rat u Siriji produkt unutrašnjih antagonizama, naravno iniciranih spolja, „kontrolisani kaos“ u Iraku i Avganistanu proizvod je direktnog stranog mešanja velikih sila u unutrašnje stvari „malih“ zemalja. Gotovo četiri decenije Avganistan je u stanju kontrolisanog haosa. Reformisanje siromašne na feudalnim osnovama organizovane i religijski konzervativne države na evropskim principima stvorilo je od Avganistana geopolitički teren za borbu dve super sile u vreme Hladnog rata. Težnja za dominacijom najpre je dovela do vojne intervencije SSSR-a u Avganistanu 1979. godine sa ciljem zaštite prosovjetskog režima u Kabulu. Radikalni islamisti, vojno, politički i ekonomski podržani od SAD, Saudijske Arabije i Pakistana, a poznati kao mudžahedini,¹³ tokom čitave decenije pružali su otpor zvaničnoj vlasti i, na kraju, prouzrokovali povlačenje Sovjeta iz zemlje. Prosovjetska vlast u Avganistanu pala je tri godine posle povlačenja sovjetske vojske pod naletima mudžahedina, koja uspostavlja novu vlast u zemlji. Radikalno krilo mudžahedina, poznati kao „verski učenici“ ili Talibani,¹⁴ nezadovoljni promenama u avganistanskom društvu, počinju borbu za uspostavljanje islamskog fundamentalističkog poretka zasnovanog na izvornom Kuranu. Početak borbe Talibana za vlast 1994. godine ujedno predstavlja i početak građanskog rata u Avganistanu, koji je u protekle dve decenije iznedrio veliki broj izbeglica.

Talibanska vlast je pružila moralnu, materijalnu i vojnu pomoć pripadnicima terorističke organizacije Al Kaida, čiji pripadnici su izveli nekoliko spektakularnih terorističkih napada u Evropi, Africi i Sjedinjenim Državama. Napad Al Kaide od 11. septembra 2001. godine na Kule bliznakinje u Njujorku i Vašington izazvao je i žestok odgovor međunarodne zajednice – globalni rat protiv terorizma, koji se, naravno, direktno odrazio i na bezbednosnu situaciju u Avganistanu, kao utočište Al Kaide. Talibanski režim je najpre uzdrman, a potom i srušen i Avganistan dolazi pod okupaciju SAD i međunarodnih snaga. Novouspostavljena vlast nije, međutim, dovela do značajnih demokratskih reformi niti oživljavanja privrede, pa su ekstremni islamistički pokreti, među kojima i Talibani ponovo ojačali i postali znatan remetilački faktor avganistanske životne svakodnevice, koji se posebno ispoljava od kraja 2014. godine kada su američke vojne snage napustile Avganistan. Avganistan je u velikoj meri ponovo postao zemlja beznađa, korupcije i nepoštovanja osnovnih ljudskih prava, te borbe radikalnih islamista i aktualne vlasti, što radikalno

---

¹³ Množina arapske reči mudžahid, koja u doslovnom prevodi znači „borac“, a kako se misli na borca u džihadu, vrlo često se prevodi kao „sveti ratnik“.

¹⁴ Pripadnici konzervativnog islamskog pokreta začetog u Avganistanu, kao frakcija mudžahedina. Arapska reč taliban u doslovnom prevodu znači „verski učenik“.

povećava broj izbeglica. Tome svakako treba dodati i podatak da oko 70 procenata stanovništva u Avganistanu danas živi u dubokoj bedi sa manje od 1,7 dolara na dan, što uz opasnost od Talibana i ID, predstavlja direktan razlog za iseljavanje.

Treća zemlja Bliskog istoka, čiji državljani zajedno sa Avganistancima, čine procentualno manjinski deo izbegličkog talasa koji je usmeren ka zemljama Evropske unije je Irak. Do američke invazije 2003. godine, koja je pravdana namerom da se unište postrojenja za proizvodnju hemijskog oružija za masovno uništenje, u režiji iračkog diktatora Sadama Huseina, Irak je bio prosperitetna i stabilna bliskoistočna zemlja. Pre toga SAD su pokušale da izdejtstvuju vojnu intervenciju po odluci Saveta bezbednosti UN, čime bi ona dobila i međunarodnopravni legalitet. Kako je taj diplomatski pokušaj propao, Sjedinjene Države su, uz prethodnu medijsku satanizaciju režima Sadama Huseina, stvorile faktički privid neophodnosti vojne intervencije. Suprotno Povelji Ujedinjenih nacija SAD su sa simboličnim učešćem NATO partnera izvršile agresiju, srušili Huseinov režim i rasturili energetske, ekonomski, zdravstveni i obrazovni sistem iračke države i uspostavili Koalicijsku privremenu upravu, koja je naišla na žestok otpor nezadovoljnog naroda. Sredinom 2004. Irak je nominalno dobio suverenitet, a naredne godine održani su parlamentarni izbori i uspostavljena nova vlast koja nije imala podršku manjinskih Sunita. Religijski antagonizmi Sunita i Šiita 2006. eskalirali su sukobima koji su išli do etničkog čišćenja, pa je i sukob u Iraku dobio obeležja građanskog rata. I upravo pod okriljem američke okupacije Iraka iz reda radikalnih islamista Al Kaide nastala je Islamska država, podržana od iračkih Sunita i niza arapskih sunitskih država. S obzirom da je nastala u krilu terorističke džihadijske organizacije neretko se postavlja pitanje statusa Islamske države.

Razlog za konfuziju oko prirode Islamske države jeste u njenoj brznoj i dramatičnoj transformaciji od jedne od mnogih sunitskih pobunjeničkih grupa koje se bore protiv američke okupacije (i sa njom uspostavljene šiitske dominacije) u Iraku, do organizacije koja je od januara do juna prošle godine zauzela teritoriju dimenzija Velike Britanije (otprilike tri Srbije) i na njoj uvela svoja pravila i administraciju, koja neposredno utiče na živote oko sedam miliona ljudi (2,5 miliona u Siriji i 4,5 miliona u Iraku).¹⁵

Etničkoj i verskoj netrpeljivosti iračkih sunita i šiita treba dodati i nerešeno kurdsko pitanje u Iraku, a i na celom Bliskom istoku. Neprijateljstva, političke sukobe i građanske ratove u Siriji, pa i Iraku, te stanje rata sa Islamskom državom Kurdi koriste boreći se za sopstvenu egzistenciju i politička prava svoga naroda, koji danas u svetu slovi za najveći narod koji nema sopstvenu državu.¹⁶ Kurdi se, otuda, i u Iraku i Siriji bore protiv Islamske države i drugih radikalnih terorističkih islamističkih grupa, sanjajući i o sopstvenoj državi Kurdistanu. Takođe Kurdi predstavljaju i najveću etničku manjinu u Turskoj, a da pritom stepenom prava i sloboda koje uživaju nisu ni izbliza zadovoljni.

Očito je, dakle, da su etnički i verski antagonizmi potaknuti interesima zapadnih sila na čelu sa Sjedinjenim Državama, ali i neosmanlijskim ambicijama Turske, te težnjom za većom regionalnom moći rivalskih država Saudijske Arabije i Irana, ali i željom Rusije da obnovi svoj uticaj na Bliskom istoku samo doprineli kulminaciji sukoba na ovom delu sveta. Ipak, opcija da Islamska država ovlada celokupnom teritorijom Sirije, pa i Iraka i da Kalifat postane nova država u svetu podjednako su neprihvatljivi i za SAD i Rusiju i protivni

¹⁵ <http://www.politika.rs/sr/clanak/343942/Sta-sve-ne-znamo-o-Islamskoj-drzavi>, Mišić M., Šta sve ne znamo o Islamskoj državi, Politika, 23.11.2015. godine, pristupljeno 30.01.2016

¹⁶ Po nekim procenama u četiri zemlje Bliskog istoka, Turskoj, Siriji, Iraku i Iranu ima gotovo 35 miliona Kurda. Ipak, njihovo ujedinjenje u jednu državu u trenutnom rasporedu snaga teško je ostvarivo, a za novo crtanje granica ne postoji ni političko jedinstvo Kurda.

međunarodnom poretku. Kurdi se bore protiv Islamske države i u Siriji i Iraku i pri tome imaju podršku, pored navedenih zemalja i Ruske Federacije i Sjedinjenih Država. Sa druge strane, jačanje kurdske autonomije u navedenim zemljama, i to u zonama blizu turskih granica, podstiče separatističke tendencije Radničke partije Kurdistanu u samoj Turskoj, čemu se Turska izričito protivi, finansiranjem suparničkih džihadističkih grupa, ali i direktnim vojnim dejstvima po položajima Kurda u Siriji i Iraku.

Građanski rat u Siriji i borba protiv Islamske države i ekstremnih islamskih terorističkih grupa odneli su, po najnovijim procenama preko 400.000 života, ali i izazvali talase izbeglica, koji su kulminirali u drugoj polovini 2015. godine. Strateškoj politici Islamske države koju čine suniti genelano godi i verski sukob sunita i šiita i u Siriji i Iraku, koji je tinjao i pre stvaranja ID i predstavlja posledicu šizme unutar islama. Situacija u Siriji se bitno promenila posle vojnog angažovanja Vazdušno kosmičkih snaga Rusije na strani zvaničnog sirijskog režima, koji podržava i najveća šiitska država Iran.

Pojačana ratna dejstva dovela su do oslobađanja teritorija, koja su bila pod okupacijom Islamske države, ali talas izbeglica, koji hrle u druge zemlje, a posebno u Evropsku uniju se ne smanjuje, posebno posle pojačanja ratnih dejstava.

Evropska unija bez rešenja

Prema podacima Visokog komesarijata UN za izbeglice broj raseljenih lica u svetu u toku 2015. godine premašio je 60 miliona. Broj izbeglica koji pod direktnom pretnjom za život i imovinu beže od užasa rata iz Sirije, Iraka, Avganistana i sa Somalijskog poluostrva na dnevnom nivou meri se sa nekoliko hiljada. Zemlje u koje Sirijci beže su susedi Turska, Liban, Jordan, ali i države Evropske unije. Pritisak koji trpe susedne države usled izbegličkog talasa je ogroman, ali bi njegovo vremensko trajanje trebalo biti ograničeno dužinom ratnih dejstava. Odlazak u Evopsku uniju i to prevashodno u Nemačku, Austriju i Švedsku, po logici stvari, trajnog je karaktera.

Evropske države su dolazak migranata sa Bliskog istoka i severa Afrike dočekale nepripremljene, kao i Evropska unija kao međunarodna organizacija, bez jedinstvenog stava. Pravo na utočište regulisano je osnovnim međunarodnim dokumentima, poput Opšte deklaracije o pravima čoveka,¹⁷ Konvencije o statusu izbeglica iz 1951., Protokola o statusu izbeglica iz 1967. godine i drugih dokumenata koji su inkorporirani u nacionalna zakonodavstva država. Značajan porast broja tražilaca azila u zemljama EU stvorio je veliki pritisak na države na spoljnim granicama Unije (Grčku i Italiju), ali i zemlje krajnjeg opredeljenja imigranata, Nemačku, Austriju, Švedsku...

U nemogućnosti da udovolje enormnim zahtevima migranata postavilo se pitanje izmene Šengenskog sporazuma kojim su „uređena sledeća pitanja: harmonizacija kontrole spoljnih granica kontrola unutrašnjih granica i viza, prava stranaca i pravo azila, kao i policijska saradnja. Svaka od država potpisnica Konvencije ovlašćena je na izdavanje vize strancu koji je traži, pod uslovima koji su njome predviđeni i izjednačeni. Izdata viza omogućava ulazak i boravak u bilo kojoj državi potpisnici, za vreme za koje je izdata. Konvencija predviđa ukidanje kontrole unutrašnjih granica, tako da se one mogu preći na svakom mestu bez unutrašnje kontrole lica koja je prelaze.“¹⁸

---

¹⁷ Član 14. stav 1 „Svako ima pravo da traži i uživa azil u drugim zemljama od proganjanja“

¹⁸ Stefanović Z., Pravo Evropske unije, Službeni glasnik, Beograd, 2008. godina, strana 153.

Prema Šengenu, koji se smatra jednim od temeljnih vrednosti EU, jer omogućava slobodu kretanja ljudi, mediteranske zemlje (Italija i Grčka) manjkavo vrše graničnu kontrolu ulaska i (ne)evidentiranja azilanata, što ovima omogućava slobodu kretanja i traženja azila u svakoj od zemalja Šengena. Političko nejedinstvo manifestuje se i po pitanju uvođenja kvota za imigraciju u EU. Naime, većina zemalja sa juga i severa Unije je za uvođenje kvota, ali su tu ideju odbacile članice Višegradske grupe¹⁹ i smatraju da bi tražioce azila trebalo raspodeljivati na dobrovojnoj osnovi. Mađarska je, recimo, prva odlučila da zatvori svoje granice izgradnjom ograda na tzv. „balkanskoj ruti“ na celoj granici sa Srbijom, a potom i sa Hrvatskom, kao članicom EU.²⁰

I pored očitih razlika u poimanju i pristupu migrantskoj krizi zemlje EU su većinski saglasne da utočište pruže samo izbeglicama sa ratom ugroženih prostora, a ne i ekonomskim migrantima iz tzv. bezbednih zemalja²¹. Međutim, zahtevi za azil su pojedinačna pitanja koja se rešavaju od slučaja do slučaja, a u praksi je teško utvrditi ko je ekonomski migrant, a ko izbeglica. Nadalje, dosledna primena Šengenskog sporazuma garantuje ilegalnim migrantima slobodu kretanja preko zemalja članica. Sa druge strane, niko ne može da tvrdi da među migrantima nema i poneki terorista, što stvara dodatni bezbednosti pritisak.

Bezbednosne tenzije

Blagodeti koje je Šengenski sporazum doneo državama Evropske unije,²² ali i Norveškoj, Islandu, Švajcarskoj i Lihtenštajnu su u domenu međunarodne trgovine kroz skraćeno vreme i zadržavanje na granicama i smanjenje troškova kretanja roba, a za turiste i stanovnike pograničnih mesta ukidanje policijskih pasoških kontrola, a za države potpisnice i njihove poreske obveznike smanjenje troškova patroliranja na državnim granicama. Šengenski sporazum je eliminacijom pograničnih policijskih kontrola omogućio i nesmetanu migraciju kriminalaca i internacionalizaciju kriminalnih dela i porast organizovanog kriminala. U tom kontekstu potreba za izmenom Šengenskog sporazuma u smislu uspostavljanja graničnih policijskih kontrola iskazana je vrlo brzo.

Prvi korak u tom pravcu odigrao se 2013. godine kada su se zemlje potpisnice dogovorile da se granične kontrole mogu privremeno uvesti pod izuzetnim okolnostima (poput ozbiljne pretnje za nacionalnu bezbednost). Razmere ove reforme su međutim, veoma ograničene (granične kontrole se mogu uvesti na najviše 10 dana, i to samo nakon konsultacija sa Evropskom komisijom) izričito se navodi da povećanje imigracije samo po sebi ne bi trebalo da se smatra pretnjom za unutrašnju bezbednost.²³ Da li je rešenje u ograničenu Šengenskog sporazuma po kom svaka od 26 zemalja članica može da uspostavi policijske pogranične patrole na maksimalno šest meseci sa mogućnošću produženja na dve godine ako

---

¹⁹ Članice Višegradske grupe su Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska.

²⁰ I Republika Slovenija je na granici sa Hrvatskom podigla orgadu, kao i Austrija na granici sa Slovenijom.

²¹ U takozvane bezbedne zemlje, čiji državljani u velikom broju traže azil u zemljama EU su Albanija i Makedonija, a status izbeglica u poslednje vreme je oduzet i Avganistancima i pripadnicima drugih naroda u čijim zemljama se ne odvijaju ratna dejstva.

²² Zemlje članice Evropske unije koje su implementirale Šengenski sporazum i na taj način postale članice Šengenske zone su: Belgija, Francuska, Nemačka, Luksemburg, Holandija, Portugal, Španija (1995), Italija, Austrija (1997), Grčka (2000), Danska, Švedska, Finska (2001), Slovenija, Mađarska, Češka, Slovačka, Poljska, Letonija, Litvanija, Estonija i Malta (2007).

²³ www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9096-evropa-razmatra-izmene-sengenskog-sporazuma, pristupljeno 10.02.2016. godine.

ne uspe da zaštiti svoje granice? U svakom slučaju najveća kriza sa kojom se suočava Evropa posle Drugog svetskog rata ozbiljno ugrožava primenu Šengena.

Migrantski talas u drugoj polovini 2015. svojom veličinom i intenzitetom u mnogome je učinio upitnim opravdanost odredbi Šengenskog sporazuma i potrebu za restriktivnom promenom učinio opravdanom. Nevolja je u tome što revizija Šengena znači i preispitivanje osnovnih postulata i pravnih normi koje regulišu materiju slobode kretanja ljudi, položaj stranaca i tražilaca azila. Ograničenja u slobodi kretanja ljudi, kao jednoj od četiri osnovne slobode, mogla bi da znači uvod u slabljenje kretanja roba i nagoveštaj kraja Evropske unije u sadašnjem obliku.

Nadalje, solidarnost, kao jedna od temeljnih vrednosti Unije sa naletom izbeglica ugrožena je i gubi bitku sa nacionalističkim strankama u većini zemalja EU. Otuda se i negativne tendencije započete svetskom ekonomskom krizom, koje su u EU rezultirale recesijom, i izazvale i separatističke tendencije (najava Velike Britanije da će napusti EU), uz manje ili više aktuelne separatističke pokrete u nekim zemljama članicama (Španija, Francuska, Velika Britanija), dodatno usložnjava funkcionisanje i opstanak EU.

U državama EU uz otpor prijemu izbeglica jačaju i nacionalističke partije, što slabi poziciju ove međunarodne organizacije na uštrb nacionalnih država. Pored neumerenog broja imigranata, koji postojećim problemima država EU daju novu socijalnu dimenziju, nalazi se i nasleđe neuspešnosti integracije ranijih generacija migranata muslimana i njihovih potomaka u savremenoj Francuskoj, Belgiji, Danskoj... Time se objašnjava i poslednji teroristički napad pripadnika ID u Parizu 13. novembra 2015. godine. „Neuspešnost u integraciji (potomaka) muslimana rođenih u Francuskoj, i nesposobnost odbrane od muslimanskih fundamentalista koji su sasvim nedavno došli u Francusku (a prema prvim indicijama u terorističkoj grupi koja je izvela napad bilo je i jednih i drugih), direktno je, držimo, povezana sa modernom francuskom tradicijom radikalne sekularnosti...“²⁴

Za uspešnu integraciju imigranata u zemlje EU neophodan je pozitivan prijem zemlje domaćina, ali i prihvatanje novih sekularnih vrednosti i njihovo prožimanje sa postojećom kulturnom, religioznom i ekonomskom došljačkom tradicijom. Dosadašnja imigraciona iskustva ne idu u prilog uspešnog prožimanja kultura niti asimilacije migranata u zemlje Zapadne Evrope. Otuda i sumnja da masovno upućivanje migranata u EU predstavlja smišljenu faktu islamizaciju evropskih društava. Iako najveći broj izbeglica predstavlja ljude koji beže od stravičnih posledica rata nejasno je zašto idu u Evropu, kojoj ni kulturno ni religiozno ne pripadju, a ne žele da se asimilizuju, a ne, recimo, u neku od muslimanskih država od kojih su mnoge bogate i prosperitetne, a potom i mnogo bliže, poput UAE, Katara, Bahreina, Kuvajta ili Saudijske Arabije.

Sa druge strane, evropske države su svesne opasnosti koje nosi imigracioni cunami po njihov demografski, socijalni, pa i privredni sistem, pa su sa namerom da sačuvaju svoje nacionalne identitete, počele da podižu zidove na svojim granicama. No, pored dugoročnih promena koje nosi sa sobom izbeglički val gotovo je izvesno da se u evropske zemlje useljava i određeni procenat terorista, koji u datom trenutku može da bude pokrenut. Nijedan bezbednosni sistem na svetu, u ovakvoj konstalaciji snaga, ne može da bude apsolutno siguran, niti da pokrije sve potencijalne izvršioce terorističkih akata. Aktiviranje tzv. spavača moguće je u svakoj kriznoj situaciji. Pritom ne treba izgubiti iz vida da je izbeglički talas

---

²⁴ www.nspm.rs/savremeni-svet/eksplozivni-multikulturalizam-kao-poslednji-stadijum-evropske-modernizacije.html , pristupljeno 10.01.2016. godine

nastao kao posledica politike SAD i njenih zapadnoevropskih saveznika na prostoru Bliskog istoka i severne Afrike.

Komentarišući izbegličke kvote po zemljama EU, kao način rešenja imigrantske krize o njenim uzrocima oglasili su se i američki političari. „Eventualno povećanje kvote slikovito je opisao Martin O'Mali u jednoj debati predsedničkih kandidata: „Dolazak 65.000 izbeglica u zemlju od 320 miliona je kao da pravite mesta za još šest ljudi na stadionu za 32.000 gledalaca.“ Iskoristivši trenutak kada je stranački protivkandidat Berni Senders napao predsedničku kandidatkinju Hilari Klinton jer je kao senatorka glasala za rat u Iraku, podsetivši da je Islamska država direktna posledica američke invazije i haosa koji je potom nastao, O'Mali je podvukao njene rezultate kao državne sekretarke: „Libija je u haosu. Sirija je u haosu. Irak je u haosu. Avganistan je u haosu.“²⁵

Umesto zaključka

Migraciona kretanja stanovništva istorijski su fenomen i prirodni izraz težnje za boljim i kvalitetnijim životom. Izbegličke fluktuacije ljudi, sa druge strane, proizvod su neposredne opasnosti po život i telo i izazvane najčešće ratnim sukobima. Otuda međunarodna zajednica predviđa posebnu zaštitu za izbeglice. Migracije žitelja Sirije, Iraka, Avganistana i drugih ratom zahvaćenih država Afrike za posledicu imaju izbegličku krizu, koja je usmerena ka susednim državama, ali i prema zemljama Evropske unije.

Međunarodni pravni poredak, koji reguliše položaj izbeglica, istim garantuje međunarodnu zaštitu, ali i zaštitu nacionalnog zakonodavstva koje je ratifikovalo međunarodne konvencije. Države Evropske unije Šengenskom sporazumom predviđaju slobodu kretanja ljudi kao jednu od temeljnih vrednosti te međunarodne organizacije. Izbeglički cunami Evropska unija je dočekala nespremna i nejedinstvena. Pokušaj rešenja krize određivanjem kvota izbeglica koje bi države EU treba da prime zemlje članice Višegradske grupe su odbile i zatvorile svoje granice.

(Pre)veliki broj izbeglica, među kojima ima i ekonomskih migranata, narušava demografsku strukturu i ugrožava socijalni i privredni sistem zemalja Evropske unije. Dosadašnja iskustva sa integracijom ranijih generacija migranata i izbeglica pokazuju niz manjkavosti njihovog uklapanja u kulturni identitet tradicionalne Evrope. To pokazuje i poslednji teroristički napad od 13. novembra 2015. u Parizu u kom su učešće uzeli i francuski muslimani, povezani sa Islamskom državom.

Latentna opasnost kod prijema izbeglica je da među njima ne bude potencijalnih terorista ili „spavača“ doktriniranih radikalnim islamom. To je poseban bezbednosni rizik za države primaoca azilanata koji je praktično nemoguće operativno pokriti. No, odgovornost zapadnih zemalja nije samo u saniranju posledica izbegličke krize. Naime, neokolonijalna politika Sjedinjenih Država i njenih zapadnih saveznika na Bliskom istoku i severu Afrike te nametanje „demokratije“ oružanim intervencijama stvorile su u Avganistanu, Iraku, Libiji, Siriji...stanje kontrolisanog haosa, koji je iznedrio Islamsku državu, posebnu terorističku organizaciju sa atributima državnosti i geopolitičkom ambicijom kreiranja novih granica. Rešenje izbegličke krize treba tražiti u doslednom poštovanju osnovnih principa međunarodnog prava, uspostavljanju mira u ratnim područjima i nemešanju u unutrašnje

---

²⁵ Vujić Lj, „Umesto Americi - packe Grcima“, Politika, 22.12.2015.

<http://www.politika.rs/sr/clanak/345737/Umesto-Americi-packe-Grcima>, pristupljeno 01.02.2016. godine

stvari zemalja trećeg sveta, što bi najpre redukovalo, a sa stabilizacijom regiona i eliminisalo izbeglički talas.

REFUGEE CRISIS AND SECURITY CHALLENGES

Abstract

Migrant or a refugee crisis certainly represents the process that attracted attention of the world public during last year. Despite the fact that the status of refugees is regulated by international conventions and national laws of the countries that have ratified them, as well as by European Union law, the protection of refugees is still in the shadow of the national interests of member states, which are the final destination for refugees. This paper analyzes the causes of the refugee crisis resulting from the conflict on the ground in Afghanistan, Iraq and Syria, from where the majority of immigrants come and way of solving this crisis. Special attention was paid to the security risks facing countries which are targeted by asylum seekers, and the problems caused by the big wave of refugees. Particular problems are the integration of refugees in the traditional cultural matrices of European Union member states and the resistance from nationalist currents. However, the actual cause of the refugee tsunami lies in the expansionist policy of the United States and its allies in the Middle East and North Africa. Therefore, the solution to the crisis should be sought in the overall co-ordination on the provoking causes, as well as in neutralization of the negative consequences.

Key words: migrant crisis, refugees, security challenges, radical Islam, civil war, the Middle East.

Literatura

Evropa razmatra izmene Šengenskog sporazuma, EurActiv.rs - Evropska unija na srpskom internet portal www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9096-evropa-razmatra-izmene-sengenskog-sporazuma, (10.02.2016.)

Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Stav UNHCR: 'Izbeglica' ili 'migrant' – Šta je ispravno? <http://hcrit.rs/stav-unhcr-izbeglica-ili-migrant-sta-je-ispravno/> (10.12.2015.)

Jankins Michael, „Dynamics of Syrian Civil War“, Rand corporation, Santa Monika, 2014.

Konvencija UN o statusu izbeglica iz 1951., Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 7/60.

Mišić M., „Šta sve ne znamo o Islamskoj državi“, Politika, 23.11.2015. <http://www.politika.rs/sr/clanak/343942/Sta-sve-ne-znamo-o-Islamskoj-drzavi> (30.01.2016)

Opšta deklaracije o pravima čoveka Osnovni dokumenti o ljudskim pravima, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1998. godina.

Protokol o statusu izbeglica iz 1966, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 15/67.

Slim Hugo, Trombetta and Lorenzo, „Syrian Crisis Common Context“, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, New York, 2014

Stefanović Z., *Pravo Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008. godina.

Vašington odgovoran za migracije, Geopolitika broj 89, avgust 2015. godine.

Vujić Lj, „Umesto Americi - packe Grcima“, Politika, 22.12.2015.
<http://www.politika.rs/sr/clanak/345737/Umesto-Americi-packe-Grcima>, (01.02.2016.)

www.nspm.rs/savremeni-svet/eksplozivni-multikulturalizam-kao-poslednji-stadijum-evropske-modernizacije.html (10.01.2016.)

MIGRACIJE U SVIJETU POSMATRANE SA ASPEKTA OPSEGA PRAVA , STRUKTURE I KARAKTERISTIKA MIGRANATA

Apstrakt : Migranti širom svijeta izlažu svoje živote opasnostima scilijem pronalaska boljeg života i sigurnosti kako za sebe tako i za članova svoje porodice. Posljednjih godina broj migranata je znatno veći. U izvještajima nadležnih organizacija i organa prije svega UNHCR-ovom stoji da je broj raseljenih osoba u svijetu nakon Drugog svjetskog rata, premašilo 50 milijuna ljudi koje obuhvaća raseljavanje koje se dogodilo 2013. godine. Ljudi migriraju zbog različitih razloga. Migranti se u osnovi razlikuju od izbjeglica i stoga se prema njima u skladu s međunarodnim pravom drugačije postupa. Migranti, posebno ekonomski se odlučuju na kretanje kako bi poboljšali svoj život. Izbjeglice su prisiljene bježati kako bi spasile vlastiti život i očuvale slobodu. Migranti i izbjeglice sve više koriste ista putovanja i sredstva prevoza kako bi došli na neku određenu destinaciju. Ako ljudi u takvom kretanju nisu u mogućnosti ući u neku državu legalno, često koriste usluge krijumčara ljudima i upuštaju se u opasna putovanja kako morem tako i kopnom, koja mnogi ne prežive a posebno žene i maloljetna djeca. Prema migrantima i izbjeglicama se sve više postupa na isti odnosno sličan način: svelikim nepovjerenjem i direktnim odbijanjem. Oni često postaju mete rasno motiviranog ponašanja a ponekad im je onemogućen pristup javnim uslugama. Ono što često započinje kao suptilno izražavanje nenaklonosti i netolerancije, može se razviti u institucionaliziranu diskriminaciju, poticanje na mržnju, verbalno i fizičko zlostavljanje i pa i konačnici dolazi do zločina iz mržnje. Postalo je jasno da šira javnost treba bolje razumjeti ovu marginaliziranu skupinu.

Ključne riječi: migracija, migranti-ce,migranti-ce bez pratnje, diskriminacija migranata,

Prof. Dr. Muharem Selimovic
Mayor's Office of Brcko District of BiH
Appellate Commission

MIGRATION IN THE WORLD FROM THE ASPECT SCOPE OF RIGHTS, STRUCTURE AND CHARACTERISTICS OF MIGRANTS

Abstract: Migrants around the world are risking their lives with the goal of finding a better life and security both for themselves and for their family members. In recent years, the number of migrants is considerably higher. The reports of the competent bodies, primarily the UNHCR, say that the number of displaced persons in the world after World War II, has exceeded 50 million people which includes displacement that happened in 2013. People migrate for various reasons. Migrants are essentially different from refugees and therefore are treated differently in accordance with the international law. Migrants, especially due to economic reasons, decide to move in order to improve their lives and preserve their freedom. The refugees were forced to flee in order to save their lives and preserve their freedom. Migrants and refugees are increasingly using the same journey and means of transport in order to get to a desired destination. If people in this movement are not able to enter a country

legally, they often use the services of people smugglers and engage in dangerous journey both by sea and the mainland, which many do not survive, especially women and minor children. According to migrants, the refugees are increasingly treated in the same or a similar way: with great distrust and direct refusal. They often become the targets of racially motivated behaviour and sometimes they are denied access to public services. What often begins or seems as a subtle expression of hostility and intolerance, can later develop in institutionalized discrimination, incitement to hatred, verbal and physical abuse and even ultimately leads to hate crimes. It became clear that the general public needs to understand better this marginalized group.

Keywords: migration, migrant-will, migrants-if unaccompanied, discrimination against migrants

UVOD

Na koji način odrediti i definisati fenomen migracija na međunarodnoj i evropskoj razini? Odgovor na isto nalazimo na početku prve cjeline rada kroz koji dajemo i objašnjavamo pojam mješovitih migracijskih tokova . Naime ovdje dajemo odgovor na osnovne pojmove tipove migracija, različite kategorije osoba koje se kreću u okviru neregularnih migracija, njihov pravni položaj te posljedice takvih kretanja koje se odražavaju na sastav zemlje odredišta i zemlje tranzita. U drugoj i trećoj cjelini upoznajemo se sa segmentnim pravima određene skupine migranata te djelovanju relevantnih organizacija (UNHCR).U vezi s tim dolazimo do spoznaje zakonitih i neregularnih migracija. Naravno tu stavljamo doduše u manjem dijelu naglasak na standarde zaštite izbjeglica i tražitelja azila od protjerivanja ili vraćanja ili ograničenje slobode kretanja migranata i tražitelja azila. Neizbježno i potreba traži da se sagleda migracija iz porodične perspektive sa osvrtom na negativne učinke na žene migrantice, kao i na migrantske porodice. Očekuje se da na kraju prihvatimo važnost pojma i kontekst porodične migracije i migracije uopšte. Dakako neizbježno jeste i pitanje fenomena djece bez pratnje,te upoznavanje sa međunarodnim dokumentima koji reguliraju njihova prava i zaštitu s posebnim osvrtom na UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta.

1.POJAM , VRSTE MIGRACIJA I MIGRANTNI

1.1 Pojam migracija

Migracije kao stalan proces kretanja ljudi predstavljaju globalni fenomen koji utječe na gotovo sve zemlje svijeta, bilo da se radi o zemljama porijekla, tranzita ili odredišta migranata. Kao pojam, migracije¹ označavaju kretanje pojedinaca ili grupa unutar ili preko granica države. Pritom, razlikuju se imigracija (ulazak i nastanjivanje nedržavljana u zemlji primateljici/destinaciji) i emigracija (odlazak ili izlazak iz jedne zemlje s namjerom nastanjivanja u drugoj). Utjecaj migracija je različit u pojedinim zemljama, a ovisi o opsegu, strukturi i karakteristikama emigranata i imigranata. Pozitivni efekti migracija uključuju

---

¹ Migracija ili seoba je izraz kojim se opisuje fizičko kretanje ljudi iz jednog područja u drugo, najčešće preko velikih udaljenosti i/ili u velikim grupama. Kroz historiju su se migracije događale u obliku dobrovoljnih migracija unutar jedne oblasti ili između više njih, te prislinih migracija (koje uključuju fenomene kao trgovinu robljem i etničko čišćenje). Ljudi koji se nalaze u migraciji se nazivaju migranti, a ovisno o kontekstu emigranti (iseljenici), imigranti (useljenici) ili doseljenici.

primjerice privremeno olakšanje na tržištu rada, privredni razvoj od pomoći emigranata, umrežavanje te dolazak/povratak znanja i kapitala. Negativan efekt može predstavljati nastanak političkih, ekonomskih ili društvenih napetosti između domaćeg stanovništva i doseljenika.

1.2 Vrste migracija

Tipologija migracija ovisi o odabranom kriteriju, primjerice vrste migracija mogu se razlikovati s obzirom na njihovo trajanje, dobrovoljnost, organiziranost, uzrok, itd.

Prema kriteriju motiva moguće je razlikovati ekonomske i neekonomske migracije, porodične, obrazovne, itd. Prostorno, razlikuju se vanjske migracije (preko državnih granica), unutarnje (unutar granica države) i tranzitne (uključuju prelasku više država do ciljane destinacije).

Prema kriteriju legalnosti moguće je razlikovati zakonite ili legalne migracije, kad osoba migrira uz potrebne dokumente i dozvole te neregularne (ili nezakonite) migracije koje uključuju nedopušteni prelazak granice i boravak u drugoj državi. Najčešće se vrste migracija razlikuju prema kriteriju dobrovoljnosti.

Dobrovoljne migracije su potaknute ličnim razlozima i ne uključuju element prisile, a najčešće se radi o radnim migracijama, spajanju porodica i slično. Prisilne migracije uključuju napuštanje zemlje porijekla pojedinačno, u strahu od progona, ili masovno, zbog rata, oružanog sukoba ili masovnog kršenja ljudskih prava (nelični razlozi). Odluka o migriranju zavisi o posljedicama kombinacije privlačnih i potisnih faktora, koji mogu biti ekonomski, društveni ili prirodni. Primjerice, ekonomski faktori koji potiču na emigriranje su bolje privredno stanje, više posla, veća plaća, obećanje „boljeg života“ u zemlji odredišta. Potisni ekonomski faktori su njihova suprotnost, primjerice niske nadnice ili nemogućnost dobivanja posla. Ekonomski faktori najčešće potiču zakonite migracije, ali i neregularne. No, i prisilne migracije² mogu biti potaknute ekonomskim razlozima, primjerice gotovo 20 milijuna ljudi koji su prodani u roblje u Americu, u razdoblju od 16. do 18. stoljeća. Društveni i prirodni faktori su češće razlog za prisilne migracije, primjerice ratovi, proganjanje određenih skupina u društvu ili prirodne nepogode koje potiču ljude na migriranje. Osim navedenih faktora, na odluku o migriranju utječe i postojanje srodnika ili pripadnika iste društvene skupine koji već borave u zemlji odredišta, neke druge veze koje postoje sa zemljom odredišta (primjerice, u slučaju bivših kolonija), poznavanje jezika i slično. Međutim, odluka o migraciji ne ovisi samo o objektivnim razlozima (npr. socioekonomski status), već i o ličnoj percepciji migranta (o statusu, ličnom zadovoljstvu njime i ličnim težnjama).

1.3. Pojam migranata u kontestu migracijskih tokova i odnos prema izbjeglicama

Što se tiče pojma migrant, ne postoji jedna univerzalna definicija. Ujedinjeni narodi migrantom smatraju pojedinca koji boravi u drugoj zemlji duže od jedne godine, bez obzira na razloge i načine migriranja. U praksi se, međutim, koristi različita terminologija, s obzirom na razlog migriranja i vrste migracija. U savremeno doba govori se o mješovitim

---

² Ako je transatlanska migracija europskog stanovništva prema Americi najveća, odnosno najdokumentarnija u povijesti, onda je premiještanje 12 miliona Afrikanaca na tlo američkog konitenta protiv njihove volje svakako najveća prisilna migracija. U 360 godina, od početka 16 st. do kraja trgovine robljem 1860., premješteno je oko 50 etničkih i lingvističkih grupa. Zanimljivo je, navodi više izvora, da je tek manji dio porobljenih, manje od pola miliona, poslan u Sjevernu Ameriku – većina je poslana u Južnu Ameriku i na Karibe, i to u tolikoj mjeri da su Afrikanci brojačno bili nadmoćniji prema Europljanima u gradovima oput Ciudad de Mexica, Havane i Lime, autor: Zoran Vitas

migracijskim tokovima koji obuhvaćaju različite kategorije osoba – izbjeglice, tražitelje azila, ekonomske migrante, žrtve trgovanja ljudima - koje iz različitih razloga napuštaju svoje zemlje porijekla kreću se i prelaze državne granice bez odgovarajućih dokumenata i nezakonito ulaze u zemlje odredišta. Ekonomski migrant³ je osoba koja napušta svoju zemlju porijekla isključivo iz ekonomskih razloga ili da bi poboljšala svoj materijalni status. Takav migrant ne ispunjava kriterije za dobivanje izbjegličkog statusa i stoga nema pravo na međunarodnu zaštitu kao izbjeglica. Za razliku od izbjeglice, ekonomski migrant uživa zaštitu svoje države i, ako želi, može se u nju sigurno vratiti. Izbjeglica – prema Konvenciji o statusu izbjeglica iz 1951. godine izbjeglica je osoba koja se ne nalazi u zemlji svog državljanstva i koja se zbog osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja ne može, ili se zbog tog straha ne želi staviti pod zaštitu dotične države; ili osoba bez državljanstva koja se nalazi izvan zemlje prethodnog boravišta, a koja se ne može, ili se zbog tog straha ne želi vratiti u tu državu. Izbjeglica prima facie je osoba koju neka država ili UNHCR smatra izbjeglicom na osnovu objektivnih kriterija vezanih uz okolnosti u zemlji porijekla, a bez prethodnog pojedinačnog određivanja statusa izbjeglice. Naime, u normalnim okolnostima, za osobe koje žele dobiti status izbjeglice mora se u pojedinačnom postupku utvrditi da je njihov strah od proganjanja utemeljen. Međutim, u slučajevima masovnih dolazaka nije moguće provesti individualno utvrđivanje izbjegličkog statusa. U takvim slučajevima, posebice kad osobe bježe iz sličnog razloga, može se provesti skupno utvrđivanje statusa izbjeglice, u kojem se svaki član skupine smatra izbjeglicom prima facie (odnosno na temelju prvog dojma), tj. u nedostatku dokaza koji bi dokazali suprotno.

Izbjeglica sur place je osoba koja nije bila izbjeglica u trenutku kad je napustila svoju zemlju porijekla, već je to postala kasnije, uslijed okolnosti koje su u njezinoj zemlji porijekla nastale tokom njenog odsustva. Ove izbjeglice mogu strahovati od proganjanja zbog promjene koja se dogodila u zemlji porijekla, kao što su državni udar ili političke aktivnosti koje je osoba provodila u zemlji izbjeglištva.

Neregularni (nezakoniti) migrant je osoba koja, zbog nezakonitog ulaska ili isteka vize, nema pravni status u državi tranzita ili zemlji domaćinu. Radnik migrant je osoba koja je radila, radi ili će raditi na poslu za koji dobiva naknadu u državi čiji nije državljanin. Tražitelj azila je stranac koji podnese zahtjev za azil. Žrtve trgovanja ljudima je trgovanje ljudima predstavlja vrbovanje, prijevoz, transfer, pružanje utočišta i prihvat osoba pomoću prijetnje, upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, zloupotrebe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se postigla dobronaklonost osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu iskorištavanja. Ljudima se trguje zbog prisilne prostitucije, pornografije, seksualnog turizma i zabave, nezakonitog zapošljavanja, robovskog rada, prosjačenja, lažnog usvajanja, lažnog i prisilnog braka te trgovanja ljudskim organima. Različite kategorije migranata mogu uslijed različitih okolnosti biti istodobno u različitim ulogama te prelaziti iz jedne uloge u drugu. Tako ekonomski migrant može postati izbjeglicom sur place zbog promjena u zemlji porijekla odbijeni tražitelj azila koji u određenom roku ne napusti zemlju postaje nezakonitim migrantom, a žrtve trgovanja ljudima mogu pod određenim pretpostavkama dobiti i izbjeglički status. Također, u okviru migracijskih kretanja često migriraju i djeca bez pratnje koja se zbog svojih specifičnosti svrstavaju u najranjiviju skupinu neregularnih migranata. Načini migriranja, posebno neregularnih migranata, često uključuju i korištenje usluga krijumčara. Krijumčarenje migranata, prema Protokolu UN-a protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom,

---

³ . Urad visokega komisarja ZN za begunce Regionalno predstavništvo za srednju Evropu.

predstavlja posredovanje u svrhu direktnog ili indirektnog stjecanja financijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu čiji nije državljanin ili u kojoj nema trajno boravište.

2. MUŠKARCI I ŽENE U MIGRACIJI

2.1 Odnos muškaraca i žene u migracijama

Prednosti migracija u pogledu privrednog napretka i razvoja su poznate kako u zemljama odredišta, tako i u zemljama porijekla. Tokom protekla četiri desetljeća broj migranata u svijetu se više nego udvostručio pa tako danas u svijetu ima preko 200 milijuna međunarodnih migranata. Migracije se uglavnom percipiraju kao tradicionalno muške iako je sve više žena koje migriraju te je danas udio žena migrantica u ukupnoj svjetskoj migraciji oko 50%. Najveći broj žena migrantica dolazi iz Oceanije, Latinske Amerike i Kariba, Afrike i zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza dok je najniži udio žena migrantica iz zemalja Bliskog istoka. Stoga je razumijevanje migracija bitno sagledati i iz porodične perspektive. Teorija, politika i praksa ravnopravnosti spolova u području migracija su rijetke.

To i ne čudi jer su žene migrantice dugo bile neprimjetne. Do 80-ih godina muškarci migranti su se vidjeli kao glavni akteri u privredi dok su žene migrirale uz porodicu i vidjele su se kao pasivne sljedbenice, čuvarice tradicije i stabilnosti. Tokom godina percepcija se promijenila, ženske uloge su se mijenjale u porodici, zajednici, na radnom mjestu, a time i u procesu migracija. Od kasnih 70-ih godina 20. stoljeća sudjelovanje žena u radnoj migraciji prema zemljama u razvoju je u porastu. Migrantice⁴ čine gotovo 51% svih migranata u razvijenim državama, dok u državama u razvoju čine 46%. Uzrok ovih razlika potrebno je sagledati u zakonima i propisima koji uređuju ulazak u zemlju odredišta, kao i u zemlji porijekla. Društveni i ekonomski položaj žena u razvijenim zemljama gdje žene imaju pristup obrazovanju i zaposlenju utječu i na žene migrantice koje žele biti ekonomski i socijalni akteri u društvu, žene migrantice postaju vidljive kad počinju zaradivati. Žene radnice migrantice najbrojnije su u zapadnoj Africi u zemljama bogatima naftom te u zemljama Tihog Oceana. Od 1980. godine broj žena migrantica je u porastu pa tako u odnosu na broj stranaca žene čine 43% u Kuvajtu, 33% u Saudijskoj Arabiji, oko 30% u Bahreinu te 20% svih stranaca u Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Ove žene migrantice rade poslove uglavnom rezervirane za žene - u domaćinstvu ili kao medicinske sestre.

2.2. Radna i profesionalna djelatnost žena u migraciji

Migranti se kreću između dviju kultura – kulture podrijetla i kulture novog okruženja. Različitost kulturnih obrazaca izaziva često psihosocijalni pritisak koji nosi sa sobom njihovu marginalizaciju u zemlji odredišta. Dok na jednoj strani migracija može osnažiti žene jer im pruža nove mogućnosti i bolji život, s druge strane migracija može također ojačati diskriminirajuće porodične stereotipe, izložiti ih novim ranjivostima te pojačati njihovu izolaciju. Danas se radnice migrantice u zemljama EU sistematski povezuju s radom u domaćinstvu, socijalnim službama (brigom za starije) ili prostituciji, doživljavaju se kao nedovoljno obrazovane i kao žrtve. Ovakva percepcija prikriva degradaciju s kojom su ove žene suočene. Vrlo često one su suočene s profesionalnom degradacijom zbog nepriznavanja stepena obrazovanja i profesionalnih kvalifikacija koje su stekle u svojim matičnim

---

⁴ Rezolucija Europskog parlamenta od 4. februara 2014. o migranticama bez osobnih dokumenata u Europskoj uniji (2013/2115(INI)).

državama. Osim u dobrovoljnim migracijama, žene čine značajan udio među nezakonitim migrantima.

2.3. Migracija i migraciona politika

Migracijske politike koje pružaju različite mogućnosti ženama i muškarcima mogu gurnuti žene, osobito one s niskim kvalifikacijama, u rizične i nezakonite migracijske tokove. Ako su žene prisiljene nezakonito ući, boraviti i raditi u zemlji odredišta izložene su dodatnim opasnostima, osjetljivije su na fizičko, seksualno i verbalno zlostavljanje pa češće postaju žrtve trgovanja ljudima u seksualnoj industriji. Nasilje nad ženama je raširena pojava, a u nekim državama je i kulturno rašireni fenomen jer ženama ograničava: pravo na rad i zaradu; imovinska prava; pravo glasa; pravo pristupa javnim mjestima. U nekim državama se to provodi putem zakona, nametanjem društvenih i vjerskih običaja koji ženama ograničavaju njihove mogućnosti i prava. Tokom 2010. godine podneseno je više od 257.000 zahtjeva za azil u državama EU, i oko 35% zahtjeva su podnijele žene. Ipak, unatoč očiglednoj potrebi za kvalitetnom usklađenosti između država članica o pitanju azila, nacionalne politike imaju različite standarde i pristupe kojima vrlo često nedostaje osjetljivost i stručnost u ravnopravnosti spolova.

Ravnopravnost spolova jedna je od zajedničkih vrednota koje EU proklamira u svojim ugovorima, ali je ipak još uvijek prisutan nedostatak da žene mogu biti proganjane zbog specifičnosti spola. To uključuje: genitalno sakaćenje, prisilan brak, prisilnu sterilizaciju, prisilne pobačaje, silovanje tijekom sukoba i rata, a s time žena treba i drugačije oblike zaštite i pomoći nakon ulaska u EU. Europska komisija je 2008. godine usvojila stav da je neophodno potrebno uključiti ravnopravnost spolova u zajednički europski sustav azila. Uprkos naprednim stavovima, žene tražiteljice azila i dalje doživljavaju različite standarde zaštite i prijema u državama članicama.

Danas je važno pitanje kako i kojom metodom ugraditi porodicu u naše bolje svatanje migracija? Razumijevanje migracija i provedba učinkovite politike migracija mora uzeti u obzir i različite vrste migracija: privremene, radne, trajne, cirkularne, nezakonite, izazvane ratovima i katastrofama. Danas zasigurno žene više migriraju samostalno, a ne kao članice svojih porodica. Iako ima sve više saznanja da uzroci i utjecaji migracija imaju porodičnu dimenziju, pokušaji da se to ugradi u politiku migracija još su mali. Razumijevanje migracija bitno je i iz ove perspektive, a da bismo ih razumjeli moramo sagledati pozitivne i negativne učinke na pojedince kao i na porodične migrante.

3. MALOLJETNICI - MIGRANTI

3.1. Djeca kao najugroženija kategorija migranata

Migracije su složeni globalni problem koji utječe na sve zemlje, bilo kao zemlje porijekla, tranzita ili odredišta i postale su nužnim i sastavnim dijelom života milijuna ljudi. Istraživanja migracija uglavnom potvrđuju pretpostavku da više od ostalih kategorija migriraju ljudi starosne dobi od 15 do 35 godina. Novi globalni trendovi migracija nadilaze nacionalne socijalne trendove. U ukupnom broju migranata 35 milijuna ima manje od 20 godina; 15 milijuna ih je u dobi između 15 i 19 godina. Broj djece bez pratnje koja nastoje ući u Europu odnosno na teritorij Europske unije u dramatičnom je porastu i ona čine 11% migranata. Djeca su najugroženija skupina migranata, a sve izraženiji fenomen zadnjih desetak godina jest pojava djece bez pratnje. Da bismo razumjeli pojam „djeca bez pratnje“ potrebno ga je definirati. To su osobe mlađe od 18 godina, državljani treće zemlje ili osobe bez državljanstva, a nalaze se izvan svoje zemlje porijekla na teritoriju druge države bez

zakonskih uvjeta za ulazak i boravak, bez pratnje zakonskog skrbnika i odgovarajuće skrbi. Ovako definirani pojam sukladan je definiciji UN-ove Konvencije o pravima djeteta te određenju u Direktivi Vijeća 2001/55/EC, kao i definiciju iz Direktive i kaže da je „dijete bez pratnje“ stranac ispod 18 godina koje je ušlo na teritorij bez roditelja ili zakonskog skrbnika ili je ostavljeno samo na određenu teritoriju. Djeca bez pratnje zatečena u drugoj državi su ili migranti⁵ koji traže mogućnost boljeg života, ali se nalaze u nezakonitom statusu, ili tražitelji azila u zemlji odredišta jer bježe od opasnih situacija u svojoj državi, a nerijetko djeca u procesu migracija postaju i žrtve trgovanja ljudima, prisilnog rada ili neke druge vrste zlostavljanja. Razlozi zbog kojih djeca migriraju manifestuju kroz sledeća segmentna polja i to prije svega : potragom za boljim životom, bijegom od siromaštva, zbog političkih sukoba, ratova i progona, gubitakom porodične sigurnosti ili prirodne katastrofe.

Na neizvjesnom putu, bez roditelja i zakonskih usvojitelja izložena su većem riziku od zlostavljanja, zanemarivanja i iskorištavanja.

3.2. Prava djeteta u Konvenciji Ujedinjenih Naroda i Povelji Evropske Unije

Zbog razlika u pristupu problemu djece bez pratnje u državama Evropske Unije, države članice su prihvatile jedinstvenu politiku i odgovarajuće mjere koje su našle uporište u: Lisabonskom ugovoru koji sadržava odredbe o zaštiti djece bez pratnje i Stockholmskom programu koji navodi da se prema djeci migrantima treba prvenstveno odnositi kao prema djeci. Ova dokumenta prethodila su usvajanju Akcijskog plana Evropske Unije o djeci bez pratnje koji propisuje zajednički pristup država članica rješavanju fenomena i temelji se na: a) poštivanju prava djeteta u skladu s Konvencijom UN-a o pravima djeteta⁶ i Poveljom EU-a o temeljnim pravima; b) solidarnosti i podjeli odgovornosti između država članica i država porijekla i tranzita te c) pojačanoj suradnji s nevladinim i međunarodnim organizacijama. Akcijski plan obvezuje sve države članice na uspostavu visokih standarda prihata, zaštite i integracije djece bez pratnje prema načelu najboljeg interesa djeteta. Konvencija UN-a o pravima djeteta je sveobuhvatna i svoj djeci u svim situacijama osigurava građanska, ekonomska, politička, socijalna i kulturna prava. Konvencija zagovara gledište da su sva prava nedjeljiva, međusobno ovisna i jednako važna za svu djecu koja trebaju odrastati bez diskriminacije i imati pravo na mir, obitelj, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu. Kao i svoj drugoj djeci i djeci bez pratnje trebaju biti dostupna prava i moraju biti zaštićena sukladno odredbama Konvencije o pravima djeteta bez obzira na njihov imigrantski status. Osnovna načela zaštite djece, uključujući i djecu bez pratnje, prema Konvenciji su: Najbolji interes djeteta član 3: U svim akcijama koje u vezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne ustanove, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta. član 20: 1. Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena porodična sredina ili koje zbog svoje dobrobiti ne smije u njoj ostati ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države naime države stranke će svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu. Pravo na nediskriminaciju član 2. 1. Države stranke

---

⁵ Hina, 31.01.2016. godine najmanje 10.000 izbjegličke djece bez pratnje roditelja ili skrbnika nestalo je nakon dolaska u Europu, piše u nedjelju britanski Guardian pozivajući se na Europol, europsku policijsku i obavještajnu agenciju Europske unije koja pokušava utvrditi opseg jednog od najtežih aspekata migrantske krize. Brian Donald, jedan od čelnika Europol, izjavio je da je na hiljade ranjive djece nestalo nakon što su registrirani u državnim uredima, navodeći da je samo u Italiji nestalo oko 5000 djece, dok se još uvijek ne zna sudbina oko 1000 djece u Švedskoj. On upozorava da su izbjeglice i migranti sada na meti vrlo sofisticirane paneuropske „zločinačke infrastrukture“.

⁶ Konvencija o pravima djeteta Usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine.

poštivat će i osigurati svakom djetetu na svom području prava navedena u ovoj Konvenciji bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima ili zakonskim usvojiteljima u pogledu njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnoga, etničkoga ili socijalnog porijekla, imovine, teškoća u razvoju, porodičnog porijekla ili kakve druge okolnosti. Države stranke poduzet će sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja koji polaze od položaja, djelatnosti, izraženog mišljenja ili uvjerenja roditelja, zakonskih usvojitelja ili članova porodice. Član 22 1. Države stranke poduzet će odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da dijete koje traži izbjeglički status ili koje se, prema važećem međunarodnom i domaćem zakonodavstvu i postupcima, smatra izbjeglicom, bilo da je bez pratnje ili je u pratnji roditelja ili neke druge osobe, dobije odgovarajuću zaštitu i humanitarnu pomoć u skladu s odgovarajućim pravima utvrđenim u Konvenciji i drugim međunarodnim instrumentima. U tu će svrhu i u mjeri koju drže potrebnom države stranke sudjelovati u svim naporima Ujedinjenih naroda i ostalih mjerodavnih međudržavnih odnosno nevladinih organizacija koje sarađuju s Ujedinjenim narodima da se takvom djetetu pruži zaštita i pomoć i da se pronađu roditelji ili drugi članovi porodice svakog djeteta izbjeglice kako bi se od njih prikupile obavijesti potrebne za njegovo ponovno spajanje sporodicom. U slučajevima kad se djetetovi roditelji ili članovi porodice ne mogu pronaći, djetetu će se osigurati ista zaštita kao i svoj drugoj djeci kojoj je iz bilo kojeg razloga privremeno ili trajno uskraćena njihova porodična sredina, kako je navedeno u Konvenciji. Pravo sudjelovanja navedeno u članu 12.1. Države stranke osigurat će djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta. U tu svrhu djetetu se izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, mora osigurati da bude saslušano u svakom sudskom i upravnom postupku koji se na njega odnosi na način koji je usklađen pravilima nacionalnog zakonodavstva. Član 25 precizira da: Države stranke priznaju djetetu koje je od strane nadležnih vlasti stavljeno pod nadzor radi zbrinjavanja i zaštite ili zbrinjavanja njegova tjelesnog ili duševnog zdravlja, pravo na povremenu provjeru njege koja mu se pruža i svih drugih okolnosti zbog kojih je primijenjena mjera nadzora. Pravo na život, opstanak i razvoj član 6. 1. Države stranke priznaju svakom djetetu prirodno pravo na život. Države stranke će u najvećoj mogućoj mjeri osigurati opstanak i razvoj djeteta. Ostala načela proizlaze iz sljedećih članova Konvencije: pravo da ne budu odvojena od svojih roditelja (član 9.); pravo na zaštitu od nasilja (član 19.); pravo na zdravlje (član 24.); pravo na obrazovanje i slobodno vrijeme (članovi 28. do 31.); pravo da budu zaštićena od ekonomskog izrabljivanja, spolnog iskorištavanja i nasilja (članovi 32., 34. i 36.). Konvencija zagovara gledište da su sva prava nedjeljiva, međusobno ovisna i jednako važna za svu djecu

3.3 Načela u fazi zaštite i brige o djeci bez pratnje

Odbor za prava djeteta UN-a utvrdio je četiri osnovna načela⁷ kojima se treba rukovoditi u svim fazama zaštite i brige o djeci bez pratnje, a to su: 1. Pravo na život, opstanak i razvoj imaju sva djeca u svim vidovima života – tjelesnom, emotivnom, društvenom, psihosocijalnom, kulturnom. 2. Najbolji interesi djeteta trebaju imati prednost u svim aktivnostima koje se odnose na djecu. Što je najbolji interes za svako dijete individualno utvrđuju profesionalci koji rade s djecom i tiče se odluka kako vladinih, upravnih ili zakonodavnih tijela, tako i onih koje donosi porodica. 3. Načelo nediskriminacije, prema kojem djeca bez pratnje – strani državljani moraju u zemlji u kojoj se zateknu imati ista prava

⁷ Načela svoje utemeljenje nalaze u Konvenciji o pravima djeteta Usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 20. novembra 1989. godine.

i isti tretman kao i djeca državljani te zemlje, a njihov imigracijski status treba biti sekundarno pitanje. 4. Pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, prema kojemu djeca bez pratnje trebaju aktivno sudjelovati u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život. Ona imaju pravo izreći svoje mišljenje i ustanova koja se imenuje nakon identifikacije mora uzeti u obzir mišljenje i stavove djeteta pri donošenju odluka koje se na njih odnose. Sva ostala prava i usluge koje se pružaju djeci bez pratnje također nalaze uporište u Konvenciji, a uključuju: pravo na informiranje; povjerljivost podataka; prevođenje; poštivanje kulturnog identiteta; pravovremenost i trajnost rješenja; međuorganizacijska suradnja. Navedene odrednice sastavni su dio postupanja u skladu s propisanim načelima te bi trebale biti osnova svih postupanja s djecom bez pratnje. Djeca migranti su prije svega djeca i moraju imati ista prava kao i sva druga djeca. Konvencija UN-a o pravima djeteta ne pravi razliku i nema izuzetaka za djecu bez državljanstva ili djecu koja se zateknu u nezakonitom boravku u drugoj državi, pa prema tome same vlade imaju obvezu poštivati prava djece migranata sve dok su pod njihovom nadležnošću.

3.4 Diskriminacija migranata kao posledica migracionih kretanja

Diskriminacija migranata odnosno osoba pod zaštitom jedna je od neizbježnih posljedica migracijskih kretanja je i sve veća etnička, rasna i vjerska raznolikost modernih društava. Porast migracija u državama primateljicama dovodi do multietničnosti, zbog čega se moderne države suočavaju sa sve većim izazovima koje nameće društvo sastavljeno od ljudi različitih kultura, rasa, vjera i jezika. Sve veća društvena raznolikost traži pronalaženje i stvaranje adekvatnih političkih, pravnih, socijalnih i ekonomskih mehanizama koji mogu osigurati međusobno uvažavanje i suživot različitih skupina u društvu. Istodobno, u brojnim, posebno zapadnim zemljama i tradicionalno imigracijskim vidljiv je neki oblik međuetničkih društvenih i socijalnih napetosti, strah od stranaca i netrpeljivost, koji sve više prerastaju u otvoreno neprijateljstvo prema imigrantima, uz povremene sukobe između domaće i imigrantske populacije. U praksi, diskriminacija migranata postaje više pravilo nego izuzetak. Migranti su u pravilu drugog etničkog i kulturnog porijekla od domaćeg stanovništva zemlje primateljice, a njihov socijalni status u pravilu je značajno niži od statusa domaće populacije. Na osnovi ove objektivne razlike često su izloženi predrasudama i diskriminaciji. Iako predrasude i diskriminacija gotovo uvijek prate procese uklapanja i integracije imigranata, međuetnički odnosi mogu se dodatno pogoršati u uvjetima ekonomske krize kad se u domaćoj populaciji stvara dodatni strah od gubitka posla i postignute razine standarda. Kad se lokalno stanovništvo osjeća ugroženim, njihovi strahovi predstavljaju plodno tlo za jačanje rasizma⁸ rasne diskriminacije, ksenofobije⁹ ili nesnošljivosti.¹⁰ Na razini osobe, učinak rasističkog ili ksenofobičnog ponašanja i postupanja isti je, žrtve trpe psihološku štetu (gube samopoštovanje) i materijalnu štetu (npr. migranti zbog diskriminacije imaju manju plaću, ili ne mogu napredovati do rukovodećih položaja) te se često prilagođavaju

---

⁸ Rasizam se može odrediti kao svjesno ili nesvjesno uvjerenje o urođenoj nadmoći jedne rase nad drugom. Rasna diskriminacija, prema Konvenciji o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, definira se kao svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnom ili etničkom podrijetlu, a koji imaju za cilj ili za rezultat narušavanje ili ugrožavanje priznavanja, uživanja ili vršenja, pod jednakim uvjetima ljudskih prava i temeljnih sloboda u političkom, gospodarskom, socijalnom, kulturnom ili bilo kojem drugom području javnog života.

⁹ Ksenofobija, kao strah od stranaca i stranih zemalja, označava stavove, predrasude i ponašanje kojim se osobe odbacuje, isključuje i okrivljava na temelju percepcije da su stranci ili tuđinci u zajednici, društvu ili naciji.

¹⁰ Nesnošljivost je moguće definirati kao stav, osjećaj ili uvjerenje kojim pojedinac pokazuje prijezir prema drugim pojedincima ili grupama na osnovi osobina poput rase, boje kože, nacionalnog podrijetla, spola, vjere, spolne orijentacije ili političkog uvjerenja.

diskriminaciji i prihvaćaju je kao životnu činjenicu. Polazište za navedene oblike odnosa prema strancima predstavljaju predrasude. S tim u vezi, recentno se razvio i pojam etničke predrasude¹¹. Predrasude i nesnošljivost mogu lako potaknuti diskriminaciju svake vrste. Općenito govoreći, nesnošljivost i predrasude često se smatraju osnovom i polazištem drugih, težih oblika ponašanja, kao što su rasizam i ksenofobija. Pojavni oblici nesnošljivosti su različiti, i kreću se od blažih prema najtežima: klevetanje – verbalno izražavanje neprijateljskih osjećaja i misli; predstavlja blagi oblik neprijateljstva prema migrantima; izbjegavanje – izbjegavanje socijalnih kontakata s migrantima; diskriminacija – nejednako postupanje prema strancima i domaćoj populaciji u svim područjima života; fizičko nasilje – agresivna primjena fizičkog nasilja kojim se želi nanijeti direktna fizička šteta migrantima uništenje, linč, progon – ubijanje, masovno uništenje i genocid kao najbrutalniji i najokrutniji oblici neprijateljstva prema migrantima¹².

Diskriminacija migranata najčešća je prisutna u sljedećim područjima: političkom (npr. ograničenje političke aktivnosti, isključivanje iz političkog procesa odlučivanja, zabrana pristupa javnim sredstvima financiranja); privrednim (npr. u pogledu pristupa tržištu rada, koncentracija u pojedinim gospodarskim sektorima, razlika u plaćama i prihodima, različiti uvjeti rada); socijalnom i društvenom (npr. pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, socijalna prava, stanovanje); pravnom (npr. pristup pravičnom postupku pred nadležnim tijelima). U tu svrhu nužna je aktivna saradnja svih nadležnih tijela državne uprave te tijela lokalne i područne odnosno regionalne uprave, koja su dužna osigurati odgovarajući zakonski okvir i njegovu učinkovitu i dosljednu provedbu na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Nadalje, nužno je također na svim razinama provoditi proaktivnu politiku i kampanje promicanja i zaštite ljudskih prava, prava na ravnopravan tretman i prava na različitost, pod uvjetom da ta različitost nije uzrok diskriminacije pri stjecanju određenih prava, s posebnim naglaskom na obrazovanje, stanovanje i zapošljavanje.

---

¹¹ Označava netrpeljivost zasnovanu na navodnoj kulturnoj nadmoći određene grupe nad nekom drugom grupom, primjerice predrasude kako su Japanci radišni, Škoti škrci, a Arapi teroristi.

¹² Rezultati do sada obuhvaćenih ispitivanja, koja su o diskriminaciji provedena među njemačkim i ne-njemačkim građanima, zasnivaju se na etničkom porijeklu, zatim spolu odgovarajuće osobe, njenoj starosnoj dobi i religioznoj pripadnosti. Anketama, koje je u ljeto 2011. godine provela njemačka Fondacija za integracije i migracije, bilo je obuhvaćeno ukupno 7.060 osoba sa migracionom pozadinom, te 2.150 Nijemaca. Autori studije pri tome, ipak, ističu da situacija nije tako alarmantna, pogotovo u poređenju sa nekim drugim evropskim zemljama: 71,4 odsto svih osoba, koje su s tim u vezi ispitane u proteklih 12 mjeseci, navodi da do sada nije iskusilo nijedan od vidova diskriminacije. Prema mišljenju istraživača, situacija je posebno teška na tržištu rada, te u domenu obrazovanja. Gotovo svaki peti migrant u Njemačkoj je kazao da je imao znatne probleme prilikom prijavljivanja za dobijanje posla. Riječ je, prije svega, o ljudima turskog porijekla, te o useljenicima iz Afrike, Azije i Latinske Amerike pri čemu su tu sa 38,2 odsto najviše zastupljeni pripadnici islamske vjeroispovijesti. Njemačka Fondacija za integracije i migracije navodi da je slična situacija i u domenu obrazovanja.

ZAKLJUČAK

Navedene činjenice ukazuju da je potrebno najpre izvršiti detaljnu analizu sadašnjeg stanja u migracionim kretanjima koje se sigurno promijenilo u poslednjih nekoliko godina . Edukacija o ljudskim pravima i javne informativne kampanje kojima se promiče poštivanje i tolerancija dokazano su snažan način borbe protiv diskriminacije temeljene na rasi, boji kože, porijeklu ili nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti. Nevladine organizacije i civilno društvo imaju ključnu ulogu u podizanju svijesti o ovome problemu, ukazivanjem na povrede prava kad se dogode, zagovaranjem promjena, i pružanjem treninga i savjeta. UNHCR ima sastavnu ulogu u tome i nastoji odgovoriti na javne stavove prema tim osobama na više strateški način. Stoga će UNHCR-a u podržavati takve aktivnosti i sve sudionike u zemlji jer svi imamo isti cilj – omogućiti sigurnu okolinu za migrante i izbjeglice. Kampanje za podizanje svijesti javnosti u obliku forum-diskusija i debata među mladima, migrantima i izbjeglicama mogu pomoći i senzibiliziranju zajednice domaćina prema problemima izbjeglica i migranata, istovremeno osiguravajući da poruka koja se nastoji time prenijeti neizravno ne naruši njihovu mogućnost pristupa i uživanja njihovih ljudskih prava u svakom pogledu. Budući da se nerijetko strance doživljava kao vrstu prijetnje, tj. ugroze iskazivanjem negativnih stavova prema strancima u vidu diskriminacije, ksenofobije i rasizma, važno je poraditi na podizanju svijesti o problematici i raznim aspektima postmigracijskih procesa kroz informiranje i senzibiliziranje javnosti i državnih službenika o prisustvu i pravima raznih kategorija stranaca.

LITERATURA:

- Opća deklaracija o ljudskim pravima, UNGA Res. 217 A(III), 10. prosinca 1948.
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, UNTS vol. 999, str. 171, 16.12.1966., SL SFRJ 7/71.
- Konvencija o statusu izbjeglica, UNTS vol. 189, str. 137, 28.7.1951.; SL SFRJ: MU 15/1960
- Protokol o statusu izbjeglica, UNTS vol. 606, str. 267, 31.1.1967., SL SFRJ:MU 15/67
- Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, ETS 5, 4.11.1950., NN:MU 6/99, 9/99.
- Rezolucija EU o djeci bez pratnje (1997.)
- Opći komentar br. 6 Odbora UN za prava djeteta o postupanju prema djeci bez pratnje i djeci odvojenoj od roditelja izvan svoje države porijekla (2005.)
- Odbor za prava djeteta; Prava djeteta u kontekstu međunarodnih migracija; 2012.
- Minors – an EU comparative study, European Migration Network
- Mesić M., Multikulturalizam u Njemačkoj. Migracijske i etničke teme 26 (2010.), str. 243-262 (<http://hrcak.srce.hr/met>)
- Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije za vođenje razgovora sa ženama žrtvama trgovanja ljudima: http://whqlibdoc.who.int/publications/croatian/9241546255_scr.pdf (pristupljeno,
- Mesić, M. Međunarodne migracije: tokovi i teorije. Zagreb: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta, 2002.
- UN Konvencija o pravima djeteta (1989.)
- Povelja o temeljnim pravima EU – članak 24 Prava djece
- Babić, D. (2001.). “Institucije i ratni migranti: percepcija aktivnosti i ostvareni kontakti Migracijske i etničke teme, Zagreb, god. 17, br. 1-2, str. 127-147.
- Barić, N. (ur.) (1993.). “Djeca u ratu i poslije rata” – zbornik referata sa savjetovanja. Osijek, 25. i 26. veljače 1993.: Zavod za školstvo Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske.
- Mežnarić, S. (2003.). “Migracijske aktualnosti: stanje, problemi, perspektive paradigmi istraživanja”. Migracijske i etničke teme, Zagreb, god. 19, br. 4, str. 323-341.
- Spajić-Vrkaš, V. (1999.). “Jedinstvo u raznolikosti: Promicanje ljudskih prava i sloboda odgojem i obrazovanjem”. Obrazovanje odraslih – časopis za obrazovanje odraslih i kulturu, Zagreb, god. 43, br. 1-4, str. 11-31.
- Williamson, B. (1999.). “Learning in Extremis”. In: Alheit, P., et al. (Eds.). Lifelong Learning Inside and Outside School – Second European Conference on Lifelong Learning, vol. 2. pp. 676-697. Bremen, 25-27 February 1999.: Roskilde University, Universitat Bremen & Leeds University.
- Projekt “Doprinosi stabilnosti jugoistočne Europe kroz jačanje lokalnih i regionalnih struktura obrazovanja odraslih”. Obrazovanje odraslih – časopis za obrazovanje odraslih i kulturu, Zagreb, god. 44, br. 1-4, str. 71-76.
- Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, www.centar-za-mir
- FAO Statistics Division. 2014. Food and Agriculture Organisation of the United Nations. Na raspolaganju na: <http://faostat.fao.org/site/291/default.aspx>. [10/4/2014].
- Barker, Chris. 2001. Cultural Studies: Theory and Practice, str. 113. London.
- Klinar, Peter. 1976. Mednarodne migracije : sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi, str. 27–30. Maribor: Obzorja.

**MIGRACIJE U XXI VIJEKU – UZROCI I POSLJEDICE
BRČKO, mart 2016. god.**

Evropska migraciona kriza – teorije i „teorije zavere“ o njenim uzrocima

Apstrakt

Uzavrela geopolitička situacija na brojnim tačkama zemlje otvara brojna pitanja. Od velikog broja pitanja koja stoje u obzoru ove teme mi smo ovom prilikom izdvojili samo jedno koja nam se čine posebno značajnim: Šta je uzrokovalo migracionu krizu koja svojim obimom i posledicama potresa Evropu. Smatramo da je ovo veoma značajna i po mnogo čemu izuzetna geopolitička priča. Značajan broj evropskih država iskazuje naglašenu geopolitičku osetljivost po ovom pitanju. Mnoge od njih na to gledaju kao na pitanje odbrane nacionalnih interesa. Ova migraciona kriza je dovela Evropsku Uniju u ozbiljnu krizu i stavila je pred iskušenja traženje adekvatne reakcije na priliv izbeglica (migranata, emigranata). Starom kontinentu se spočitava da postaje „tvrđava“ zbog sve jačeg zatvaranja granica prema imigrantima.

Pažnja javnosti i političke elite evropskih zemalja se često fokusira samo na načine kako smanjiti priliv izbegličkog talasa u Evropu a manje na uzroke koji su doveli do ove geopolitičke tenzije. Smatrajući da se bez sagledavanja okolnosti koje su dovele do egzodusa velikog broja ljudi sa prostora Bliskog istok i severne Afrike ne može očekivati i razrešenje ove krize u radu ćemo naznačiti samo neke teorije koje slede uzroke aktuelne migracije. Time akcenat stavljamo na faktore koji su je izazvali a ne na posledice migrantske krize. Ali problem uzroka egzodusa nije tako jednostavan. Mnogo toga je u percepciji (kao nešto vidi, doživljava) političkih elita i geopolitičkih analitičara.

Shodno tome su se i pojavile različite teorijske škole o onome što se događa povodnom migrantske krize koje nude i različita viđenja o pozadini ovog događaja. Među njima posebno mesto zauzimaju teoretičari „teorija zavere“ koji se često pozivaju na „pouzdanе izvore“ ali najčešće sa nepouzdanim informacijama. Kako razlikovati teorije i „teorije zavere“ o uzrocima ovog migracionog procesa? Koja su stanovišta teorije o zaverama (konspirologije) a koja „zavere teorija“? Ovim radom nastojimo biti na tragu odgovora na ova pitanja.

Ključne reči: migraciona kriza, zavera, teorija zavere, teorija o zaverama, zavera teorija

---

¹ Profesor Panevropskog Univerziteta „Apeiron“ Banja Luka

² Profesor Panevropskog Univerziteta „Apeiron“ Banja Luka

UVOD

*„Bilo je seoba i biće ih večno, kao i porođaja, koji će se nastaviti.
Ima seoba. Smrti nema!“
Miloš Crnjanski „Seobe“*

Evropska migraciona kriza, oličena u velikom broju migranata sa Bliskog istoka i Afrike u Evropu, je već duže vremena goruća humanitarna, politička, ekonomska, bezbednosna i geopolitička tema. I pored brojnih skupova, razgovora i dogovora na najvišim državnim nivoima Evropa nikako da nađe rešenje za ovu tragediju. U tome sve moćne države nastoje da budu faktori koji će diktirati tempo i sadržaj odvijanja događana na Bliskom istoku. Svi akteri bi da budu odlučujući faktori u rešavanju ove krize jer time jačaju svoje pozicije u uspostavljanju nove globalne ravnoteža moći. Na Levantu³ se igra velika šahovska partija, govoreći rečnikom najznačajnijeg američkog geostrateg **Zbignjeva Bžežinskog** (poljski *Zbigniew Kazimierz Brzeziński*; rođen 1928. god.).⁴

Vodi se antiteroristička borba protiv tzv. Islamske države (ID; nekadašnji ISIL) koja je vremenom narasla u paravojnu organizaciju od preko 50.000 boraca koju su dobro plaćeni i motivisani da ratuju. Svoju finansijsku potporu ima od prodaje nafte sa važnih naftonosnih polja koje je zauzela, prodajom zaplenjenog naoružanja, „reketiranjem“, ucenama i otmicama. Uvela je i poreze i carine na izvoz nafte. ID ima prema nekim procenama dnevni obrt do tri miliona evra. Postoje i mišljenja da se ID i nije klasična organizacija već socijalni pokret koji ima neke državotvorne elemente.

Ali nije samo građanski rat u Siriji prouzrokovao migraciju stanovništva sa Levanta u Evropu. Posmatrana u širem kontekstu migraciona kriza otvara brojna pitanja na koja nije nimalo lako dati adekvatne i zadovoljavajuće odgovore. Ovde izdvajamo ona za koja bi se moglo treći da su najvažnija: Zašto se u svetu pa i na Bliskom istoku događaji odvijaju baš na ovakav način? Koji se geopolitički imperativi najznačajnijih nosilaca svetske moći ogledaju u ovoj krizi? Kako migracionu krizu sagledati u kontekstu uspostavljanja nove konstelacija geopolitičkih odnosa na globalnom nivou? Da li se pored našim očima odvija bitka za geopolitičku prevlast na međunarodnoj sceni i na pojedinim važnim područjima? Zašto je Bliski istoku postao epicentar jednog od najtrusnijih geopolitičkih područja? Šta se stvarno dešava na Levantu i kuda sve to vodi? Ko tu koga napada a ko se brani? Ko migrira i zašto? Da li se može uopšte spoznati puna istina o uzrocima ovih događaja? Da li se u pozadini migracione krize odvijaju tajni dogovori i igraju zakulisne igre? Ko je i zašto formirao terorističku organizaciju tzv. Islamska država koja je nasilje izdigla do nivoa globalnog terorizma kako bi ostvarila svoj proklamovani cilj - formiranje kalifata? Da li je samo ona prouzrokovala migrantske tokove ka Evropi ili se radi o kompleksu uzroka? Ko i zarad koji ciljeve, interesa pokreće ovaj egzodus stanovnika jednog prostora ka drugom, ko dakle proizvodi izbeglice, migrante, emigrante kao ih već sve ne nazivaju? Da li je migraciona kriza samo posledica globalnog sukoba SAD i Ruske Federacije? Da li su realne ocene da je EU sa migracionom krizom pokazala da je „tigar od papira“ koja u projektovanju sopstvene geopolitičke strategije prvenstveno vodi računa o interesima SAD? Da li stoga Evropa (EU) veoma pažljivo odmerava svoje poteze prema migracionoj krizi ne reskirajući da se nađu pod ozbiljnim pritiskom? Da li SAD indukuju ove migrantske tokove u cilju sprečavanja emancipacije vodeći evropskih država od američkog uticaja? Da li je američki angažman na tom prostoru primarno motivisana izazovima od narastanja ruskih uticaja ili je to prvenstveno

³ U širem smislu pod teritorijalnom odrednicom Levant se podrazumevaju Istočne zemlja, dok se u užem smislu to naziva za zemlje koje se nalaze uz obale Mediterana (Turska, Sirija, Izrael, Libija, Jordan i Egipat).

⁴ Njegovo najpoznatije delo je Velika šahovska tabla. Videti u: Bžežinski Zbignjev (2001). *Velika šahovska tabla*, Podgorica/Banja Luka: Romanov/CID.

nastojanje da se zauzme što bolja pozicija za očekivanu dugoročnu borbu sa sve jačom (ekonomski i vojno) Kinom? Da li Rusija koristi migracionu krizu da bi se predstavila kao globalna vojna sila? Da li se posredstvom ovog događaja uspostavlja nova svetska podela karata?

Nije jednostavno doći do pravih odgovora na navedena pitanja jer je teško doći do valjanih informacija koje bi ukazivale na suštinu uzroka svih ovih događanja. Stiče se utisak da je pažnja javnosti i političkih elita više usmerena na rešavanje posledica ove migracione krize a mnogo manje na njene uzroke (objektivne okolnosti ili planske aktivnosti). Stoga smo se u traganju za odgovorima na ova, kao i na druga brojna pitanja, oslanjali prvenstveno na geopolitički diskurs jer nam on omogućava da objektivnije sagledamo suštinu nekadašnjih i sadašnjih događaja i procesa u svetu. Smatramo da nam ovakav pristup može pomoći da se složne brojne kockice kompleksnog geopolitičkog mozaika i na taj način otkriju pravi uzroci aktuelnih dešavanja na Levantu. Geopolitika posmatra događaje, procese i tokove na globalnom nivou u dužem vremenskom trajanju, gotovo da bi se moglo reći „iz ugla večnosti“ („*sub specie aeternitatis*”⁵). Dakle, smatrano da je potrebno migracionu krizu posmatrati iz šire perspektive iz koje se lokalni događaji vide mnogo jasnije. Geopolitika baca novo svetlo na njene uzroke.

Evropska migraciona kriza je kompleksan fenomen za razumevanja i objašnjenje što implicira složeniji pristupi i kompleksniju analizu svih događaja koje se na prvi pogled mogu učiniti slučajnim, nepovezanim. Ništa se na geopolitičkoj areni ne pojavljuje, slučajno, spontano, iznebuha i ne dešava se na volšeban način. Odnosno sve globalne pojave i događaju su nečim izazvani, svi svetski procesi i tokovi su nečim determinisani.

Unutar ovog okvira nude se brojne i međusobno veoma različite geopolitičke paradigme (modeli, načini teorije) viđenja uzroka koji su doveli do ovog egzodusa stanovništva. Ne mali broj ovih teorija stoji na stanovištu da je migraciona kriza posledica zavereničkih aktivnosti na toj osnovi su nastale brojne teorije o zaveri ali i tzv. „teorije zavere“. Stoga i potreba da se pre navođenja nekih od dominantnih teorija koje objašnjavaju uzroke migracione krize ukratko pozabavimo ovim pojmovima.

1. Pojmovi: „teorije zavere“, „teorije o zaveri“ i „zavere teorija“

Sve tri sintagme imaju zaveru(e) kao zajednički predmet bavljenja. Stoga je i neophodno da se daju osnovne naznake ovog pojma. Ona se manifestuje u brojnim oblicima – od zavere ćutanja do zavere ratovanja i stoga je i sam predmet bavljenja raznih teorija.

Pojam „zavera“

Da li zavera(e) kao fenomen postoje? Šta je uzrok njihove pojave i koja im je svrha? Ne trebaš biti posebno pronicljivi da bi se utvrdilo da živimo u zavereničkom svetu. Neke od brojnih zavera se vremenom otkriju, a za neke se nikada neće znati da su bile. Dominantni stav je da su zavere u suštini samo igre moći i borbe za vlast. A „volja za moć“ (**Fridrih Niče**) je evidentna ljudska potreba i njoj se ne treba čuditi.⁶ I sami smo deo igara takmičenja već od malih nogu. Nevidljive niti moći (zavera, urota) je uklopljena u sve socijalne pore. Zato tragove zavera možemo naći u svim sistemima. Dakle, sve zavere su u suštini zavere interesa. Ništa se u globalnim geopolitičkim odnosima ne čini iz nekog hira (obesti) da bi se nekome napakostilo (nanela neka šteta), već zarad sopstvenih interesa (političkih, vojnih, ekonomskih, geostrateških i sl.). Zavere se mogu staviti u određene kontekste i time im dati različita značenja. Zavere se mogu mistifikovati i prenaplašavati

⁵ Latinska izreka koju holandski filozof jevrejskog proreka Baruh de Spinoza (holandski Baruch de Spinoza; 1632 - 1677), odnosno Benedikto Spinoza opisuje kao univerzalnu i večnu istinu bez obzira na trenutne realnosti.

⁶ Videti u: Niče Fridrih (2012). *Volja za moć: pokušaj preocenivanja svih vrednosti*, Beograd: Dereta.

njihov značaj. Zavery se mogu izrežirati i lažirati. Posljedice zavjera često puta dugo traju i ogledaju se u ponašanju pojedinca.

Ko su onda zaverenici? Po definiciji zaverenici su pojedinci ili grupe koji u tajnosti kreiraju (planiraju i realizuju) aktivnosti, događaje, procese koji drugim ljudima nanose neku štetu a njima donosi određene benefite.⁷ Kreatori zavjera imaju dva osnovna zadatka u ostvarenju svog cilja: a) jedan je da obezbede uslove za realizaciju svog nauma, i b) drugi je da preduzimaju mere i aktivnosti kojima se obezbeđuje tajnost aktivnosti i predupređuje obznanjivanje cilja koji žele da postignu. Odnosno, čine sve da se otkrivanje njihovih manipulacija učine što težim. Na koji način to mogu najlakše da postignu? Jedna od najčešćih je ubeđivanjem javnosti da zavjera ne postoji ni kao fenomen, a kamoli da postoji određena zaverenička aktivnost. I zato kreiraju ratne teorije i „teorije zavjera“ kojima nastoje da obmanu javnost.

Postoje brojne i različite definicije fenomena zavjera. Ovde ćemo, ilustracije radi, navesti samo dve. Tako, na primer, „Kolinsov sociološki rečnik“ („*Collins Dictionary of Sociology*“) utvrđuje uslove koji su neophodni da bi se neka pojava mogla proglasiti zaverom. U tom smislu se tvrdi da se neki fenomen može smatrati zaverom samo ako je „ispoljen na besmislen, bizaran, neobičan ili iracionalan način, ako je ispoljen bez dokaza ili dokaza koji se ne mogu dokazati“.⁸ Slično tome i jedan od najpoznatijih svetskih rečnika - „Vebsterov rečnik“ („*Merriam-Webster dictionary*“) definiše zaveru kao „udruženje ljudi koji tajno rade na realizaciji nekog zlog ili nezakonitog cilja“.⁹

„Teorije zavjera“: između stvarnosti i mita

„Teorije zavjera“ ili konspirativne teorija (engleski, *Conspiracy theory*, ruski *теория заговора* (*конспирология*), nemački *verschwörungstheorie*; španski *teoría conspirativa*, francuski *théorie du complot*, italijanski *una teoria del complotto* (*o della cospirazione*) je veoma frekventan pojam u svetskoj i domaćoj stručnoj ali i popularnoj publicistici. Stoga je potreban oprez u korišćenju termina „teorije zavjera“ iz više razloga. Jedan od njih je i različito tumačenje ovog pojma. Postoje „zagovornici“, „pristalice“ ali i „protivnici“ teorija zavjera, odnosno oni koji odbacuju svaki „konspirološki“ pristup istoriji i sadašnjosti.¹⁰ U tom smislu jedan pravac u tumačenju fenomena „teorija zavjera“ smatra da je to specifična vrsta teorija kojim se nastoji objasniti osnovni uzrok (razlog) nekog događaja (socijalnog, političkog, kulturnog, vojnog, aktuelnog, istorijskog i sl.). Najčešće je taj uzrok skriven i rezultat je tajnog plana još tajnijih centara moći (moćnih pojedinaca, društvenih grupa, moćnih porodica, udruženja, država, „moćnih elita“ i sl.). Nima se najčešće negira da je sam događaj posledica delovanja neposrednih aktera (negira im se odlučujuću ulogu) već da su oni samo puki „izvršiocu radova“ zavereničkih namera skrivenih moćnika. Naime, po pravilu konspirativne teorije osporavaju mogućnost slučajnosti, spontanosti, sticaj okolnosti. Ovakvo koncipirane konspirativne teorije mogu predstavljati i vrlo kompleksne sisteme objašnjenja ne samo događaja nego i ukupne istorije pojedinih naroda, država, civilizacija, organizacija i sl. Tada te teorije imaju karakter „alternativne istorije“, „skrivena istorije“, „tajne istorije“ i sl. Ti centi moći se ne libe da svoje postojanje obznane javnosti na različite načine. Najčešće kroz sistem znakova i simbola, a kao dokaz često se navodi primer grafičkih simbola na

⁷ Pojedini teoretičari zavjera smatraju da je upravo država najveći zaverenik: prvo donosi zakone i pravila ponašanja na osnovu kojih uzima porez, i troši budžet za šta ona smatra da ga treba trošiti, kontroliše samo ono što je njoj korisno, iskoristi ono što joj nanosi štetu. Nelegitimna sredstva proglašava legitimnim kako bi to realizovala. Kreira razne zavjere i njima se koristi za ostvarenje svojih ciljeva, dok se stanovništvo povinuje njenim zakonima.

⁸ Videti u: Jary David and Jary Julia (1995). *Collins Dictionary of Sociology* (determinant of “Conspiracy”), London: HarperCollins Publishers.

⁹ Odrednica: *Conspiracy*, <http://www.merriam-webster.com/about-us> (2. 2. 2016)

¹⁰ Naš pristup je naučni: „ni za“, „ni protiv“ već o samoj „teoriji zavjera“.

novčanici od 1 \$.¹¹ Zato i živimo u „razdoblju zbuđenosti“ u kojem su zbuđeni čak i oni koji ističu „da im je sve jasno“. U tom smislu se teorije zavede definišu i kao skup hipoteza koje nastoje da objasne uzročno-posledične veze između socijalno-značajnih događaja i procesa kojima upravljaju skrivene sile zarad realizacije svojih koristoljubivih interesa. Značajno je primetiti da i sami kreatori (pristalice) ovih teorija odbijaju mogućnost da im se pripisuje negativna konotacija.

Drugi pravac u tumačenju teorije zavere samom izrazu daje negativnu konotaciju, odnosno pejorativno značenje. Smatraju da su to najobičnije spekulacije koje nastoje da se suprotstave „zvaničnim (službenim) verzijama“, etabliranim objašnjenjima, uvreženim stavovima, široko prihvaćenim tumačenjem nekog događaja (ili niz događanja), kojima se obmanjuje (zavarava, dezinformiše) javnost kako bi se zamaskirali dokazi i skrenula pažnja od objektivnih činjenica. Ove teorije, prema ovom tumačenju, su sastavni elementi zavaravajućih planova tajnih udruživanja da bi se njima zagovornici i pristalice ovih teorija okarakterisali kao osobe koje nastoje da u javnosti šire paranoju. U tom smislu se ovaj termin koristi i kad se želi odbaciti neko tumačenje događaja kao neverovatno i netačno ili kao običan trač. A ako nešto od onoga što se skriva u svetu i otkrije, centri moći proglase „teorijom zavere“.

Konspirativnim teorijama se bavi i savremena sociologija i psihologija u nastojanju da otkriju razloge podložnosti pojedinaca uticaju ovih teorija.¹² Oni ih veoma često posmatra kao vrst folkloru koji je sličan tzv. urbanim legendama ili urbani mit.¹³ Kada nema međusobnog poverenja, kada se pojavi strah i paniku zbog tajanstvenosti nečega (nekoga), kada se uvuče crv sumnje tada se javljaj „teorije zavere“ koje otkrivaju zavere „jednih protiv drugih“ („svih protiv svih“). „Teoriju zavera“ prati glas da je ona jedna od *haox* teorije odnosno teorija koje služe za šalu, za manifestaciju lukavstva ali i za svakoake prevare, podvale.

Neki teoretičari zavera smatraju da su „teorije zavera“ mogu posmatrati i kao svojevrсни eskapizam, odnosno kao beg od surove životne realnosti u neki svet fantazije i iluzija, ako nadopuna realnom životu. Kao da „teorija zavere“ imaju čudesnu moć i zato je borba protiv njih teška i neizvesna, a kada se razotkriju eventualnu svoju krivnju najčešće prebace na neku drugu teoriju zavjeru. Tako teorije zavera dobijaju trajniju dimenziju. Drugi pak smatraju da su one jedan elegantan metod skretanja pažnja sa istine na nevažno, na sporedno, na nebitno za razumevanje suštine nekog fenomena, dok treći smatraju da kategorija „teorija zavere“ konstruisan sa namerom da bi se njime prikrije stvarne zavere interesa. Obe grupe teoretičara savetuju da „teorije zavere“ ne treba uzimati „zdravo za

---

¹¹ Jedno od tih okultnih tajnih društva, prema povoj teoriji su Iluminati, koje vlada svijetom, nastoji da uspostavi novi svetski poredak („*Novus ordo seklorum*“) i koji su predstavljeni kao svevideće oko boga Horosa.

¹² Odgovor na ovo pitanje podrazumeva psihološki pristup koji objašnjava zašto je čovek sklon verovanju, ubeđivanju, persuaziji. U najkraće, radi se najčešće o situacija u kojoj pojedinac ne može da dođe do istinitih informacija i onda se okreće ka traženju skrivenih uzroka i traženju odgovore u svemu i svačemu pa i u plasiranim „teorijama zavere“. Tako zavarava samog sebe upada u zabludu. Na taj način mnogi sami sebe „zaveravaju“ jer im je lakše da u takvu zavereničku priču poveruju nego da ulože napor da se dođe do spoznaje koja počiva na čvrstim argumentima. Olako se posluže lažima koju se plasiraju kao istina. Nije se lako tome odupreti i ne dozvoliti da budeš „navučen na tanak led“. One im služe kao univerzalni ključ kojim se mogu otvoriti brojna vrata i „spoznati istina“ o nečemu.

¹³ Pod pojmom „urbana legenda“ najčešće se podrazumeva neki izmišljeni događaj savremenog života, anegdota o nekoj ličnosti ili socijalnoj grupi, nadnaravna bića, bizarna događanja i sl. Kao deo folkloru one se prenose „od usta do usta“ (kao glasine i tračevi) od strane pojedinaca koji u njih veruju ali i medijima. Prefiks „urbane“ se ne odnosi na njihovo mesto nastanka (grad) već na vreme nastanka: vezuju se za savremeni svet kojeg karakteriše snažna urbanizacija. One se prenose „u dobroj nameri“ (jer se u njih veruje) i stoga se razlikuju od masovnih obmana, manipulacija i „patki“. Najčešće je njihov autor nepoznat. Posledice uranih legendi mogu da budu različite: od izazivanja smeha do teških posledica po bezbednost ljudi.

gotovo“ jer su pristrasne i neutemeljene. Postoje i teoretičari koji „teoriju zavere“ posmatraju i kao jednu od radikalnih teorija elita.¹⁴

Pojam „zavera teorija“

Pored pojmova „teorije zavera“ i „teorije o zaverama“ uveli smo i pojam „zavere teorija“: On označava suptilnu i skrivenu ulogu „teorije zavera“, odnosno da se i „teorija zavera“ kao specifična teorija može koristiti u zavereničke namere. U tom smislu bi se „zavera teorije“ kao novi diskurs mogla okarakterisana kao svojevrsna meta teorija o „teoriji zavera“, odnosno kao koncept koji ukazuje na činjenicu da se teorije (ovom slučaju „teorije zavera“) mogu koristiti u zavereničke svrhe.¹⁵

„Teorijama zavere“ se kriju prave namere i stoga se o događajima treba suditi o potencijalima i metodama kojima se subjekti događaja sluše shodno onome što je govori Bizmark da „nisu važne namere već potencijali da se te namere ostvare“. „Teorije zavere“ služe da bi se anesteziralo javno mnjenje. Raznim „zaverama teorija“ se stvaraju guste magle kojima se prikrivaju stvarni interesi. Iz toga se rađaju brojna nedoumice, neshvatanja i nerazumevanja onoga što se stvarno dešava. Zato je veoma teško suštinski razumeti poteze centara moći na „velikoj šahovskoj tabli“ (**Zbignjev Bžežinski**) i stvarne interese koji se iza toga kriju. „Teorije zavere“ imaju i svoj psihološki učinak. One su metod širenja očaja i beznada. Strah od svih tih „teorija zavere“ može da odvede u paranoju, u apatiju u stanje beznadežnosti. Stoga ih često karakterišu kao jedna velika psihološku diverziju, odnosno jednu veliku zavere.

„Teorije zavere“ se namerno koncipiraju kako bi se stvorilo stanje predoziranosti javnosti mogućim objašnjenjima nekog događaja i time ga dovelo u stanje smutnje. Njima se može stvarati svojevrsna zavisnost u kojoj pojedinac zaboravlja na sebe, i svoju pažnju fokusira na spoljni svet i izazivajući kod sebe stanje nemoći, dezorijentacije i rascjepkanosti. Naime, serviraju mu se ideja da taj svetu u kome živi oblikuju oni koji su mnogo moćniji od njega (tajni centri moći), a da on kao otuđeni pojedinac ne može uticati na svoju sudbinu.

Dakle, najkraće rečeno, „zavera teorije“ kao diskurs stoji na stanovištu da je i pojam „zavera teorija“ svojevrsna zavera. Njime ukazujemo da je i „teorija zavera“ samo jedan vid teorija o zaverama i da se mnogo toga može instrumentalizovati pa i teorije kao bi se sakrila nečija stvarna namera.

Pojam „teorija o zaverama“

Jedno od najpoznatijih dela koje se bave ovom problematikom je „*Konspirologija (nauka o zaverama, tajnim društvima i okultnom ratu)*“ čije je autor **Aleksandar Galjevič Dugin** (1962) koji se smatra i osnivačem nauke o zaverama – konspirologije.¹⁶ U ovoj knjizi govori o tajanstvenoj pozadini istorije i nastoji „razotkriti“ brojne zavere. To su shvatanja sasvim drugačija od savremenih pozitivistički opredeljenih nauka. Za razliku od njih konspirologija razmatra ulogu zagonetnih i centara moći koje kuju „zavere“ i iz pozadine usmeravaju tok ljudske istorije kao bi zaštitili svoje interese. Ona ponire u dubinu nepoznatog ili malo poznatog.

---

¹⁴Videti u: Цыганков А. П. (1995). *Политические режимы: структура, типология, динамика*, Москва: Интерпракс.

¹⁵ O pojmu metateorija videti u: Ivan Lozica (1979). „Metateorija u folkloristici i filozofija umjetnosti“, *Narodna umjetnost (Croatian Journal of Ethnology and Folklore Research)*, Vol. 16, № 1, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

¹⁶ Dugin Geljevič Aleksandar (2008): *Konspirologija (nauka o zaverama, tajnim društvima i okultnom ratu)*, Logos, Beograd.

2. TEORIJE O UZROKU MIGRACIONE KRIZE

Brojne su teorije i „teorije zavera“ kojima se objašnjavaju uzroci migracione krize. Gotovo da bi se moglo reći: koliko analitičara geopolitičkih pojava, toliko i teorija/„teorija zavera“ o ovom događanju. Moguće ih je podeliti u tri osnovne grupe: a) migraciona kriza kao neposredni uzrok određenih geopolitičkih događaja, b) migraciona kriza kao posledica realizacije osmišljenih strategija i c) migraciona kriza kao slučajni nus pojava („kolateralne šteta“) širih geopolitičkih koncepcija. Nas u ovom radu prvenstveno zanimaju teorije koje tragaju za utvrđivanjem uzroka koji su doveli do nje, odnosno teorije koje objašnjavaju migracionu krizu kao posledicu određenih svetskih događaja, procesa i trendova. Iz njihovog mnoštva smo izdvojili manji broj teorije za koje smo smatrali da mogu da budu dobra ilustracija teorijskog šarenila koje je nastalo oko migracione krize.

Teorija: migraciona kriza kao sredstvo ostvarenje „globalne zaverе“

Ovom teorijom se tvrdi da je aktuelna migracija stanovnika Bliskog istoka i Afrike u Evropu samo deo aktivnosti kojom se realizuje „globalna zavera“. Naime, u osnovi ove teorije je stav da je migraciona kriza i sve ono što joj je prethodilo (obaranja režima obojenim revolucijama, državni udari, izazivanje građanskih ratova) ima za cilj sprečavanje pojave nove svetske sile koja bi mogla ograničiti, umanjiti ili otkloniti globalnu dominaciju SAD. U tom smislu Zapada (prvenstveno SAD) namenski kreira terorizam (ID) koji koristi kao oružje za destabilizaciju Rusije, Kine i druge zemlje za koje smatra da su mogu da budu pretnju za globalnu hegemoniju SAD. U tom smislu su SAD i neke njene saveznice (prvenstveno Velika Britanija) su organizovale, obučavale i opremale vojnom opremom i naoružanjem pripadnike ekstremnog islama (ID) koji se bore za njen račun izazivanjem građanskih ratova u zemljama koje se nalaze na značajnim geopolitičkim tačkama. Iz toga proizilazi stav da SAD, Velika Britanija i Francuska nemaju nameru da se bore protiv ID.¹⁷ Nasuprot tome Sirija se, kao i Ukrajina, koristi, da bi se Rusija primorala da demonstrira vojnu nesposobnost i tako uveri Evropu i Kinu da im ona nije kredibilni saveznik. Pošlo se od pretpostavke da će Rusija ID shvatila kao opasnost po sopstvenu bezbednost i morati da vojno interveniše. Ali desilo se nešto drugo: Rusija je vojno intervenisala u Siriji protiv ID vojnom odlučnošću i postigla značajne uspehe u borbi protiv ID ali i u pružanju pomoći regularnim trupama sirijske armije.¹⁸ To je iznenadila SAD i izazvalo potrebu da SAD preduzmu mere kojim bi se **Bašara el Asada** suprotstavile obashrabljivanju saveznika kao na Bliskom istoku tako i u Evropi. Kao prva od tih mera je dogovor SAD i Turske o obaranje ruskog aviona i pored ostvarenog dogovora Ruske Federacije i NATO-a da se izbegavaju vazdušni susreti u zoni vazdušnih operacija u Siriji. Rusija je na ovu provokaciju delovala dosta uzdržano, a Turska se nije izvinila za incident. Ovakva situacija je iskorišćena da se pokaže da je Rusija „tigar od papira“ koga se ne treba bojati i prema kome ovakvi pritisci ne nosi nikakav rizik. Zato treba nastaviti sa proširenjem NATO-a i povećanjem uticaja na prostore Bliskog istoka, Ukrajine, Gruzije, Crne Gore i na drugim mestima od nacionalnog interesa za SAD. Ovakvim „globalnim zaverama“ su Rusija i Kina dovedene u situaciju da im je jedini izbor da prihvate svetsku hegemoniju SAD ili da se na sve načine tome odupiru pa i pripremom za rat. Ovaj teorijski koncept otvara brojna pitanja. Da li reakcija Ruske Federacije na ove provokacije (izbegavanje adekvatnog vojnog odgovora) može da bude kontraproduktivna i da izazove nove provokacije? Da li je ovo dugoročan diplomatski potez Rusija kojim nastoji da ubedi

¹⁷ To se vodi i po tipu aviona koje su poslale na Bliski istok. Naime dopremili su lovačke avione koji su namenjeni za borbu u vazduhu a ne bombardovanje. to govori da su oni više u misiji pretnje ruskoj vojnoj avijaciji nego da napadaju kopnene mete ID.

¹⁸ Uništila je njihove komandne centre, bate za obuku, njihova skladišta oružja, konvoje naftnih tankera koji su prevozili otetu sirijsku naftu u Tursku gde su je prodavali da bi finansirali svoje vojne akcije.

evropske države da se njihovi nacionalni interesi u mnogome razlikuju od američkih i stoga treba da prestanu sa podržavanjem hegemonističke politike SAD?¹⁹ U skladu sa tim se plasira i teza o početku Trećeg svetskog rata jer su SAD sa svojim saveznicima (NATO) de facto u ratu sa Rusijom i donekle sa Kinom. Otvara se mogućnost da Rusija obustavi isporuku energenata državama koje su u NATO savezu. To je manja štete nego da izgubi svoju suverenost ili mogući rat.

Teorija: migraciona kriza kao način promene svetskog poretka

Sušтина ove teorije je u stavu da svet iz monopolarnog (grčki *monos*, grčki *polos* – stožer, osa, osovina)²⁰, unicentričnog („*single-centre*“), unipolarnog (latinski *unus* – jedan; latinski *polis*; grčki *polos* – stožer, osa, osovina)²¹ prerasta u policentričan (grčki *poly*;²² latinski *centralis*²³) odnosno multicentričan (latinski – *multum*²⁴), multipolaran zahvaljujući u velikoj meti i migracionoj kriti. Dakle, ne samo u bipolaran (latinski *bis*, *polus*²⁵) kao se možda očekivalo. Formira se novi geopolitički poredak koji se često naziva i geopolitički policentizam. To je, moglo bi se reći, dominantni globalni trend u kojem i ova aktuelna migraciona kriza ima značajnu ulogu. Ovaj proces se ne može jednostrano i apriorno ocenjivati kao dobra ili loša geopolitička promena sa stanovišta interesa nekog od subjekata međunarodnih odnosa. Ona u jednoj konstelaciji odnosa, na određenom prostoru u određenom periodu može da bude blagorodna, ali u drugoj konstelaciji odnosa moći, u drugom društveno-istorijskom periodu može da bude zla kob.²⁶ Ako se pogleda etiologija ovog procesa može se uočiti da je izmeštanje centra ekonomske moći (privrednog razvoja) sa Zapada ka Istoku (u Aziju) imalo svoj odraz i na geopolitičke procese u svetu. Dakle, ova promena je direktno uticala i na pomeranje svetskog težišta moći.²⁷ Istorija je pokazala da i policentrični svet (koji je nastao odmah nakon Drugog svetskog rata) podrazumeva geopolitičke kombinatorike velikih sila. Shodno tome treba očekivati da će multicentričan svet insistirati na još složenijim kombinacijama. U tom smislu mnogi teoretičari geopolitike smatram da ovo migrantska kriza predstavlja uvod u prelomne istorijske događaje koji će

---

¹⁹ Prema ovoj teoriji Evropa se i u ovom slučaju odnosi snishodljivo prema SAD, kao da su u vazalnom odnosu prema njoj. Najmoćnije evropske države (Nemačka, Velika Britanija, Francuska) se ponašaju kao da su američke marionete koje su nemoćne da se izvuku iz američkog zagrljaja. U skladu sa tim posle buđenja Rusije iz „dubokog sna“, Rusija nastoji da probudi Evropu kako bi sledila svoje autentične interese.

²⁰ Mono – predmetak u složenici sa značenjem: sam, jedan, jedini. Videti u: Vujaklija Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*, II izdanje, Beograd: Prosveta, str. 580.

²¹ Unipolaran (novolatinski *unipolaris*) – jednostožerni, koji ima samo jedan pol ili samo jednu vrstu polarnosti, koji se tiče samo jednog pola, koji se proizvodi samo jednim polom, koji dejstvuje samo jednim polom. Videti u: Vujaklija Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*, II izdanje, Beograd: Prosveta, str. 945.

²² Poli – predmetak u složenicama sa značenjem: mnogo, više. Videti u: Vujaklija Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*, II izdanje, Beograd: Prosveta, str. 721.

²³ Centralan (latinski *centralis*) – središnji, koji se nalazi u središtu ili mu pripada, koji deluje u pravcu središta, koji je u vezi sa središtem; figurativno - glavni, bitni, matični; srednji; skupni. Videti u: Vujaklija Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*, II izdanje, Beograd: Prosveta, str. 1029.

²⁴ Multi – predmetak u složenicama sa značenjem: mnogo, više. Videti u: Vujaklija Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*, II izdanje, Beograd: Prosveta, str. 591.

²⁵ Bipolaran (latinski *bis*, *polus*) – dvopolan, sa dva suprotna pola. Videti u: Vujaklija Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*, II izdanje, Beograd: Prosveta, str. 117.

²⁶ Stoga se ovoj globalnoj pojavi ne treba unapred ni radovati niti zbog nje tugovati, niti je prizivati da se što pre i brže odvija, a ne treba je ni kuditi. Ona nije sama po sebi ni spas niti opasnost.

²⁷ Uočljiv momenat ove promene je bio Gruzijiski rat 2008. god., prvi poslehladnoratovski posredni sukob SAD i Rusije. To je značilo da svet više neće suštinski biti kao što je bio do tada i da se globalni odnosi moći počinju menjati. Do tada je američka dominacija na globalnom nivou bila nesputana u samovoljnom delovanju. Od tada SAD nisu više sila koja neprikosnovenoma u nametanju svojim interesa na bilo kom delu globalnog prostora. Ona, koja je do juče gotovo bila globalni hegemon je prinuđena da na nekim tačkama odstupa. To govori da SAD počeo polako da gubi geopolitičku poziciju koju su do tada imale na globalnoj mapi.

uslediti krajem ove i početkom naredne decenije. Tvrdi da će ova godina u mnogim sferama biti teška sa mnogo neizvesnosti i da će mnogi odavno započeti procesi imati svoj završetak..

Teorija: migraciona kriza kao način zadržavanje geopolitičke dominacije

Kao što tvrdi prethodna teorija, svetski ekonomski (a sa njime geopolitički centar) se polako premešta u azijsko-pacifički region, do SAD čini sve da to spreči kako bi zadržala postojeću geopolitičku dominaciju. U suprotno, za koju deceniju najvažnije svetske odluke neće biti donošene na Zapadu već prvenstveno na Istoku. U tom smislu, ova teorija tvrdi da je rat u Siriji i migraciona kriza koja je njime izazvana, predstavljaju početak američkog rata protiv Azije. Podstrekači ovog građanskog rata imaju dogoročni cilj da on preraste u širi regionalni sukob čime azijsko-pacifičkom regionu smanjuju (ili u potpunosti osujećuju) mogućnost da postane moćan gravitacioni centar. Iako je svetska geopolitička dominacija SAD u primetnom opadanju, njena ekonomska moć će još izvesno vreme biti u svetskom jer raspolazu najvećim naučno-tehničkim potencijalom i najveći vojnim budžetom.

Koje su to krupne promene (pomaci) koje su se dogodile u sistemu svetske politike i ekonomije poslednjih godina a koje dovode u pitanje američku geopolitičku dominaciju? Pre svega to je jačanje vojne dimenzije na azijskom kontinentu. Rusija, Kina, Indija i Pakistan jačaju i nastavljaju da usavršavaju svoj raketno-nuklearni potencijal. Smatra se da će u bližoj perspektivi i Indija nabaviti nuklearno oružje interkontinentalnog dometa i time se izjednačiti sa Kinom. Kao drugo, predviđa se jačanje uloge azijskih zemalja (u prvom redu Kine i Indije) u svetskoj privredi. Kao treće, ukazuje se na porast konfliktnog potencijala u nekoliko regiona pa i u azijsko-pacifičkom regionu. Kao četvrto, sa tzv. „Arapskim proljećem“ Rusija i Kina su izgubile dotadašnji uticaj u arapskom svetu i Bliskom istoku i traže način obnove tog uticaja. Rusija je izvukla iz ovoga pouku i neće više da dozvoli sebi obmanu u kakvu je upala sa podrškom američkoj rezoluciji o zabrani leta iznad Libije. Štetu koju je time nanela svojim geopolitičkim interesima je bila velika. a koja se najviše ogleda u izgubljenom ugledu kod saveznik na koje se do tada sa sigurnošću osloniti. Stoja je, da bi taj ugled povratila, odlučila da vojno interveniše u Siriji i pruži podršku režimu **Bašara el Asada**.²⁸ To je učinila i Kina ali sa mnogo manjim učešće.²⁹ Ulaskom na Bliskim istok Rusija povećava svoj ulog u borbi za svetsku dominaciju. Preko ovog vojnog angažmana i vođenjem „hibridnog rata“ vratila na svetsku scenu i time ugrozila neprikosnovenu geopolitičku dominaciju SAD. Pokazala se kao ozbiljan igrač na koga se u buduće mora u svakom slučaju računati. Ali njena svetska pozicija još uvek nije takva da može samostalno da diktira pravila globalne igre.

Mnogi smatraju da je ovim direktnim učešćem u ratu u Siriji Rusija, pored ostalog, ponudila i alternativnu politiku američkoj imperijalnoj agresivnosti. Krizu u Siriji je Rusija iskoristila kako bi popravila svoju poziciju na svetskoj geopolitičkoj sceni. Može se reći da ona sa te scene nije ni odlazila, ali je na njoj dugo vremena imala defanzivnu poziciju.

Teorija: migraciona kriza kao alat izazivanja sukoba između Šiita i Sunita

Jedna od teorija kojom se nastoji objasniti uzroci izbeglička kriza počiva na stavu da je ona samo jedan od manifestnih oblika sukoba Šiita i Sunita koji je namerno izazvan od strane Zapada da bi ih u međusobnoj borbi oslabio. U nameri da ih „zabavi o svom jadu“ Zapad vidi šansu da učvrsti i da proširi svoj uticaj, a da istovremeno spreči uticaj konkurentskih centara moći (Kina, Rusija). Šta je dugoročna strategija SDA i njegovih saveznika u ovom regionu? Ne dozvoliti pojavu ni jedne jake arapske države u bilo kom smislu (vojno, ekonomski,

²⁸ Dopremila je značajnu količinu vojne tehnike u svoju mediteransku bazu u sirijskoj luci Tartus ali i na vojni aerodrom u Lakatiji i Homs.

²⁹ Kina je razmestila je svoje borbene helikoptere Z-18 i kontigent kineskih marinaca koji bi se zajedno sa Iranskim, ruskim kopnenim operacijama boriti protiv ID u Siriji. I kineski nosač aviona se pojavio ruskoj vojnoj bazi u Tartusu.

politički i sl.) i smenjivanje režima koji im ne odgovaraju Dakle, ovom teorijom se predviđaju njihovi međusobni ratovi u kojima neće biti stvarnog pobjednika. Ponekad deluje da SAD nisu mogle da predvide šta će za posledicu imati serija političkih prevrata tokom tzv Arapskog proljeća i pomaganje „umerenoj opoziciji“ u Siriji. Odnosno, protura se teza da Zapad ne razume suštinu problema Bliskog istoka i da zbog toga nije imao izlaznu strategiju kako za okupacija Iraka i obaranje režima **Sadama Huseina** (Sadama Husein Abd al-Madžid al-Tikriti) tako i za ostale intervencije. Ali činjenice govore sasvim drugačije. Zapadni eksperti odlično poznaju i razumeju bliskoistočnu problematiku. Decenijama proučavaju i planiraju poteze na tom terenu. Zabluda je verovati da oni nisu znale koje će posledice izazvati svojim potezima. Upravo na tim saznanjima su uspele da sukobe dve struje u islamu (Šiite i Sinite) i stanu na stranu jedne kao bi dugoročno osigurale prostor za svoj uticaj i u ovom delu sveta.

Teorija: migraciona kriza kao način promene kolonijalnih granica uspostavljenih sporazumom Sajks-Picot

Jedna od teorija kojom se objašnjava uzrok migracione krize se odnosi na pokušaj revizije državnih granica koje su uspostavljene početkom 1916. god. na osnovu Sajks-Pikovom (Sykes-Picot) sporazumu. Njeno polazište je u činjenici da su ove granice uspostavljene kroz teritorije koje nisu bile ni nacionalno ni verski homogene. Smatra se da je to činjeno sa namerom da bi se na tom prostoru posejalo seme sukoba što bi stranim centrima moći bilo plodno tlo da ovakve podele instrumentalizuju u cilju ostvarivanja svojih geopolitičkih interesa. To je tajni dogovor kojeg su potpisale vlade Francuske i Velike Britanije Posle Prvog svetskog rata o podeli kolonijalnih interesa na Bliskom stoku i podeli Osmanlijskog carstva. Na njemu je tajno rađeno još od 1914. god. da bi bio potpisan 1916. Na usaglašavanju granica interesnih zona radili su Englez **Sajks Mark** (Sykes Mark) i francuski diplomata **Fransoa Žorž-Piko** (François Georges-Picot) i po njima je ovaj sporazum dobio ime³⁰

Nova američka strategija, prema ovoj teoriji, bi se zasnivala na „balkanizaciji Mesopotamije (Iraka i Sirije)“ i priznanju principa da se državne granice treba uspostavljati na osnovu etničkog, religijskog, kulturološkog principa. Cepenjem ovih država bi se osigurao osnovni cilja SAD a to je nestanak „osovine otpora“ (Teheran–Bagdad–Damas–Bejrut-Gaza) na ovim prostorima. Ujedno bi se ovim zadovoljili i interesi američkih bliskoistočnih saveznika.

Teorija: migraciona kriza kao sredstvo obaranja cene nafte

Prema ovoj teoriji osnovni cilj dešavanja oko migracione krize je obaranjem cene nafte kao bi se urušila (prvenstveno) ruska ekonomija i time umanjila njena vojna moć. Naftni udar je indirektni udar na Rusiju i Kinu. Ali značajno smanjenje cene nafte je pogodilo i ekonomije zalivskih zemalja a samim tim i Saudijsku Arabiju čiji je budžet u velikoj meri zavistan od izvoza nafte i zemnog gasa. Pad cena nafte na duži rok ugrožava budžet Saudijske Arabije što je primorava na mere štednje i privatizaciju naftne kompanije „Armako“. Ne ide joj a ruku i postojeća pat pozicija u Jemenu. Saudijska Arabija je počela osamdesetih godina da „izvozi“ vehabizam u arapske zemlje što je bilo u skladu sa njenom ekspanzionističkom politikom i uz odobrenje SAD. Bez američke podrške (vojne, političke, diplomatske i sl.) ona ne bi imala takav uticaj u regionu. Odnosno, ova teorija, uvažava stav da je njena spoljan politika upravljana od strane Zapada.

Teorija: migraciona kriza kao način blokiranja pristupanja NATO-u

---

³⁰ Christopher M. Andrew, Alexander Sydney Kanya-Forstner (1981). *The climax of French imperial expansion. 1914–1924*, Stanford CA: Stanford University Press, p. 95.

Jedna od teorija koja se može naći u analizama američkog Saveta za spoljnu politiku je da su uzroci ove migrantske krize nalaze u širem kontekstu nastojanja Rusije da u zemljama koje su potencijalne članice NATO-a, a nalaze se u njenom bliskom okruženju, stvori u njima proruskne enklave, izazove unutrašnje sukobe, a zatim ih drži u „zamrznutom konfliktu“. Time im postavlja nepremostive prepreke i sprečava da budu primljene u ovaj, za Rusiju neprijateljski vojno-politički savez. Naime, ovde se sugerise na je Rusija vešto iskoristila jedna od uslova za prijem novih članica u NATO savez koji se odnosi da zemlja kandidat treba u potpunosti da kontroliše svoju državnu teritoriju i da nema potencijale za unutrašnje konflikte. To je učinjeno sa zemljama koje sa geopolitičkog stanovišta imaju za Rusiju poseban značaj (Gruzija, Ukrajina, Moldavija, Sirija). Primane ovih zemalja u punopravno članstvo atlantskog saveza bi omogućile da se one pozovu na član 5. Severnoatlantskog ugovora čime bi se otvorio rat između Ruske Federacije i NATO-a.³¹

Kao eklatantan primer primene ove strategije Zapad vidi u dešavanja na istoku Ukrajine koja imaju za cilj povezivanje istočnih i južnih ukrajinskih regiona, preko Odese, sa Prednjestrovjem u Moldaviji kao još jedne „ruske izdvojene teritorije“. Time bi Rusija došla u poziciju da Crno more pretvori u rusko jezero, što je sa stanovišta američkih geopolitičkih interesa neprihvatljivo. Kako bi se to sprečilo NATO je primoran da sa zemljama Balkana i zemljama Bliskog istoka ponudi osmišljene benefite. U tom smislu se smatra da je neophodno što brže Crnu Goru primiti u NATO, rešiti nesporazum oko imena Makedonije (BJR Makedonija) i tako joj otvoriti put za njeno punopravno učlanjenje u Severno-atlantski savet. Srbiji i Bosni i Hercegovini ponuditi Akcioni plan za članstvo čime bi se umanjio ruski uticaj na ove dve balkanske države. U tom smislu Balkan dobija prioritet u ovim aktivnostima. Koji razlozi se za to navode? Uglavnom se oni svode na sledeće: Rusija je vojnom kampanjom 2008. god, u Gruziji obezbedila osamostaljenje Južne Osetije i Abhazije, u Moldaviji obezbedila Pridnjestrovlju sa dominantnim ruskim življenjem entitetski status, prisedinjavanjem Krima i podrškom protivnicima kijevskog režima posle državnog udara u Ukrajini stvorila situaciju u kojoj bi osnovni uslov za prijem u NATO bio povratak teritorijalnog integriteta ili odricanje od ovih delova teritorije. Kako su to teže izvodljive odluke, onda je sasvim jasno što te države i dalje nisu postale članice NATO-a.

Shodno ovakvoj situaciji NATO se mora nužno angažovati kako bi se suprotstavio ruskim namerama u jugoistočnoj Evropi i Bliskom istoku. Zato je on primoran da osmišljenim aktivnostima zemlje Balkana i Bliskog istoka dovodi u situaciju u kojoj bi iskazivale učlanjenje u NATO kao svoju želju i nužnu potrebu, odnosno stvore takve okolnosti kod njih da to bude „san koji građani odavano sanjaju“ ili u najgoroj situaciju da nemaju drugog izbora u svoj spoljnoj orijentaciji. Sasvim je vidljivo da ova teorija sebi sadrže ideju istorijskog revanšizma ili bar istorijskog revizionizma.

Teorija: migraciona kriza kao sredstvo za islamizaciju Evrope

Smisao ove teorije je da uzrok migracione krize traži u nameri da se izvrši islamizacija Evrope. Naime, islamske države u kojim je dominantan sunitski pravac (kao što je Saudijska Arabija) nastoje da pod pokroviteljstvom SAD islamizuju Evropu i zato finansiraju migracije iz islamskih zemlja i ulaže u izgradnju na hiljade džamija u Evropi.³² Time se sprečava religijska i kulturna homogenizacija Evrope i značajno onemogućava njeno jedinstvo. Ova teorija se oslanja se na studije koje su dokazale da su ona

---

³¹ U ovom članu između ostalog stoji da „potpisnice smatraju da se oružani napad na jednu ili više njih treba smatrati napadom na sve njih i zato se slažu da će u slučaju takvog oružanog napada svaka od njih pomoći potpisnici ili potpisnicima koje su napadnute, preduzimajući odmah, same i u skladu sa drugim potpisnicima, korake koji se smatraju potrebnim, uključujući upotrebu oružane sile, da bi povratile i održale bezbednost Severnoatlantskog područja“.

³² Samo u Španiji je poslednjih decenija izgradila preko 1.200 džamija.

društva koja su etnički i verski heterogena ujedno i ekonomski manje uspešna jer su u latentnom sukobu zbog manjka međuetničkog/međureligijskog poverenja. To urušava evropski koncept država blagostanja. Zbog toga je migracija velika opasnost za integritet evropskih država i dalja jačanje Evropske unije.

Teorija: migraciona kriza kao sredstvo smanjenja cene radne snage u Evropi

Teza od koje polazi ova teorija je da određene zemlje podržavaju migracije jer u njima vide slobodu kretanje radne snage koja je za njihov prosperitet jednako značajna kao i sloboda kretanja kapitala i ideja. U tom smislu se smatra da su migranti podložni istim principima kao i slobodna trgovina. Smatra se da je ona sa ekonomskog stanovišta korisna: zbog povećane konkurencije migraciona kriza smanjuje cenu i domaćoj radnoj snazi. Na ovakav način ona vodi ka maksimalizaciji rezultata rada a samim tim i do profita. Pored toga što povećava prihod migranata koji obično nemaju ništa, migracijama se smanjuje globalno siromaštvo i globalna nejednakosti. Dakle, iza migracione krize stoji moć novca koji je u svoju službu stavio sve institucije (parlamente, vlade i sl.). Zato savremeni svet funkcioniše prema principima koji stvaraju profit. U takvom sistemu u krajnjoj istanci dominira pohlepa kao pokretač društvenih dešavanja koji ne bira sredstvo da dođe do profita, pa makar za to bila cena pokretanje velikih migracija i patnje migranata.

Teorija: migraciona kriza kao osnov nove „gvozdene zavese“

Ova teorija o uzrocima migraciona krize implicira ideju o uspostavljanje temelja za novu „gvozdenu zavesu“. Novi regionalni političko-vojni bloka na prostoru Levanta bi prvenstveno odgovarao američkim geopolitičkim interesima. To predstavlja platformu na kojoj bi se po principu kolektivne bezbednosti udružile zemlje od Baltika do Crnog i Jadranskog mora. U tom smislu evropski koncept međunarodnih odnosa je zadnjih vekova polazio od činjenice da je za ravnotežu moći na evropskom kontinentu od velike važnosti odnos (rivalstvo) Turske i Rusije. Kako Turska Rusiju percipira kao potencijalnu regionalnu pretnju, nastojeće da se približi onom savezu koji je do sada na Rusiju gleda kao na izvor opasnost. Kao osnovna činjenica za njenu ovakvu odluku najčešće se navodi raspoređivanjem raketnog sistema „S-400“ u Siriji čime je Rusija znatno ojačala svoju mediteransku moć. Ako se tome doda i rizik od kurdsog separatizma onda Turska nastojanja da preduzme odgovarajuće mera u zaštiti svojih nacionalnih interesa postaju sasvim razumljiva. Pojedini analitičari su to pročitali kao poruku da time Rusija uspostavlja novu liniju fronta prema daljem širenju NATO-a. U tim uslovima geografski položaj Turske dobija poseban značaj na jugoistočnom obodu NATO-a. U suštini pokrenut je proces kojim bi u krajnjoj istanci treba realizovati koncept podele prostora na interesne sfere sa tačno određenim paritetima uticaja u pojedinim državama.

U osnovi obe teorije je tvrdnja da je sirijsku krizu a samim tim i migracija stanovništva izazvala Rusija kako bi na Bliskom istoku došlo do geopolitičkog zaokreta u kojem bi se potisnuo uticaj SAD iz ovog dela sveta a prostor došao pod kontrolu Rusije, Irana i Kine i Pakistana. Time bi se stvorili povoljnije pozicije za pregovore oko nove „gvozdene zavese“ koja bi jasno podelila „istočno i zapadno carstvo“.

Terija: migraciona kriza kao temelj „Intermarijuma“

Ova teorija kojom se objašnjavaju uzroci pojave migracione krize stoji na stanovištu da je ona namerno pokrenuta kako bi poslužila kao katalizator formiranja novog geopolitičkog saveza država prema formatu „Intermarijuma“ („Medumorja“, „Partnerskog

bloka“).³³ To je ideje o prostornom pojasu koji bi spajao tri evropska mora Baltičko, Crno i Jadransko i koji bi predstavljao neku vrstu zaštitnog koridora radi uspostavljanja geopolitičke protivteže nekadašnjem SSSR-u a sadašnjoj Ruskoj federaciji. Ovaj jedinstven geopolitičkih pojasu bi predstavljao strateško povezivanje zemalja baltičke, crnomorske i jadranske regije. Savez bi po veličini konvencionalnih vojnih snaga i brojnošću stanovnika bio nešto veći nego što raspolaže Rusija. Dakle, ovaj koncept polazi od stava da Rusija predstavlja najveći izvor pretnji za Evropu i da stoga treba učiniti sve da se ona oslabi. Jedan od načina je da se uvuče i lokalne ratove sa državama u njenom neposrednom okruženju i time dugoročno iscrpljuje. U tom smislu je i iniciran i kriza u Ukrajini i kriza u Siriji sa migrantskim posledicama. Pri tome je predstavljati kao imperijalnu silu koja ima strateški cilj da pokori Evropu što implicira neophodnost uspostavljanja odbrambenog pojasa.

Ideja o „Intermarijumu“ postaje osnova nove evropske bezbednosne i geopolitičke arhitekture. Šta ukazuje na približavanje interesa ovih država? Šta očigledno ukazuje na tendenciju postepenog izgrađivanja „Intermarija“? U naznačavanju odgovora na ova pitanja navešćemo samo neke osnovne činjenice :

- nameno narušavanja odnosa između Turske i Rusije³⁴,
- namerno izazivanje ukrajinske krize³⁵,
- držanje baltičkih zemalja u neprestanom strahu od Rusije,
- skori prijem Crne Gore u NATO³⁶,
- generisanje novih strateških planova,
- preduzimanje brojnih „mera osiguranja“ u vidu prebacivanja teškog naoružana u istočnu Evropu,
- izvođenje vojnih vežbi na granici sa Rusijom,
- javno objavljivanje ideje o „Intermarijumu“³⁷,
- održavanje sastanka jadransko-balkansko-crnomorskih lidera na marginama Generalne skupštine UN krajem septembra 2015. god. na inicijativu hrvatske predsednice;³⁸
- formiranje borbene grupe Litpolukrbrig u septembru 2015. god.³⁹,
- trening operacija „Atlantska odlučnost“⁴⁰ i sl.

---

³³ Ali, istorijski posmatrano ova teorija je revitalizacija ideja koju je svojejevremena plasirao lider druge poljske republike Jozef Klemens Pilsudski (Józef Klemens Piłsudski; 1867 – 1935) nakon Velikog rata. Nju je dalje poljski razradio 1830. god. minisar inostranih poslova Ruske imperije Adam Ježi Čertoriski (*Adam Jerzy Czartoryski*; 1770 – 1861). On se posle podele Poljske zauzimaao za obnovu poljske državnosti.

³⁴ Sa Turskom koja je u sukobu sa Rusijom, južno krilo NATO-a na obalama Crnog mora postaje još moćnije. Otvaranje Rusko-turskog spora je bilo u funkciji otvaranja prostora za širi savez (pridobijanje još nekih država). Produbljanje tog sukoba je na linili američkih interesa kao što je u XIX beki interes Velike Britanije bio da održi u životu „bolesnika sa Bosfora“ i time spreči Rusiju da izađe na topla mora i da zagospodari moreuzima Bosforom i Dardanelima.

³⁵ Nisu slučajno Ukrajina i baltičke zemlje prve koje su ispoljile solidarnost sa Turskom. Ukrajina ovu situaciju koristi kako bi se više približili Turskoj i ponudili se da zauzmu ono mesto na tržištu Turske koje je imala Rusija. Ministar spoljnih poslova Letonije Edgare Rinkevič je žustro podržavao pravo Turske da brani svoj vazdušni prostor.

³⁶ Sa prijemom Crne Gore u NATO geopolitička pozicija Rusije se na „šahovskoj tabli“ Evroazije unekoliko menja.

³⁷ Moguću realizaciju ove ideje je najavio aktuelni poljski predsednik Andžej Duda u nekoliko svojih javnih obraćanja.

³⁸ Na tom sastanku je ministar spoljnih poslova Litvanije Linas Linkevič insistirao na tešnjoj političkoj saradnji i bliže koordiniraju svoje spoljnopolitičke aktivnosti. Hrvatska predsednica je insistirala na izbegavanju termina „zapadni Balkan“. Zalagala se za saradnju država duž baltičko- jadranske vertikale. To bi bio novi zaokret u dopunjavanju istočne Evrope i elementom Jadrana.

³⁹ Sačinjavaće je litvanski, ukrajinski i poljski vojnici.

Sve su to svojevrsni pokazatelji upravljanja geografskim dimenzijama politike na prostoru Evrope sa ciljem formiranja jednog novog „Rimlenda“.

Postoje i druge teorije koje nisu bile predmet naše analize zbog ograničenosti prostora. Među njima se naročito se ističu sledeće: migraciona kriza kao način presecanja balkanskog kraka „Novog puta svile“ koji treba da spoji Kinu i Mediterana, migraciona kriza kao sredstvo sprečavanja izgradnje gasovoda iz Irana i Iraka preko Sirije do Evrope, migraciona kriza kao kanal ubacivanja islamskih terorista u Evropu i sl.

* * *

Uopšteno posmatrano dve su osnovne škole mišljenja iz kojih su proizašle brojne teorije i „teorije zavera“ o migrantskoj krizi. Prva okrivljuje Rusiju da je osnovni krivac izazivanja i produblivanja ove krize i da njome nastoji da destabilizuje Evropu. Ovakve tvrdnje uglavnom dolazi iz SAD, Turske i Nemačke. Druga škola mišljenja je sasvim na suprotnim pozicijama. Ona stoji na stanovištu da su za migracionu krizu odgovorne SAD koje isto tako žele da destabilizuju Evropu kako bi je dugoročno učinili zavisnom od američke politike ali i pogoršali odnosi između nje i Rusije (pre svega rusko-nemački odnosi). Dakle, u krajnjoj istanci ove teorije nastoje da optuže SAD ili Rusiju kao glavnog uzročnika velike migracije stanovnika Levanta i severne Afrike ka Evropi.

Sve ove teorije nisu lišena logičkog smisla. I konspirativne teorije imaju logičnu narativnu formu ali se tek pažljivijom analizom uočavaju metodološke pogreške. U tome se sastoji njihov uspeh i opstanak. Dakle, svaku od ovih teorija posmatramo kao jedan mogući narativ o aktuelnom događaju kakav je migrantska kriza. Sve one polaze od specifičnog pogleda na svet, od sopstvene ideološke osnove uređivanja međunarodnih odnosa, od određenih interesa koje nastoje da opravdaju ili odbrane. Posredstvom favorizovanja samo jedne determinante (faktora), odnosno redukcionističkim pristupom se iscrtavaju crno-beli kontrasti i nude jednostavni odgovora na veoma složena pitanja. Ne uvažavaju se zakonitosti odnosa prostora (tla) i politike. Time se stvara iluzija da se ovom teorijom sve objašnjava. Da se jednim pogledom sve obuhvata i suština uzroka dobro vidi. To su nategnute teorije, teorije koje su veoma često suprotstavljene činjenicama. Zato su to i najčešće neodržive konstrukcije. Da bi znali koji su pravi uzroci migracione krize potrebno je dobro proučiti posledice koje je ova velika migracija izazvala. U njima se kriju motivi i planirani ciljevi. To će nam ukazati da su brojne teorije kojima se ona objašnjava na nivou spekulacija i da se kao takve ne mogu naučno potvrditi.

I na kraju (kao što smo i počeli) da za vršimo sa Crnjanskim i njegovim junakom Vukom Isakovičem koji je u proljeće 1744 godine polazio u vojnu: „*Tada, pomućenom svešču, prvo začuje lavež pasa i poj petlova, da odmah zatim širom, u mraku, otvori oči i ne vidi ništa, ali mu se učini kao da vidi, u visini, beskrajni plavi krug. I u, njemu, zvezdu*“.⁴¹

Zaključak

Osnovni cilj u ovom radu nam je bio prikazivanje osnovnih teorija (i „teorija zavere“) kojima se nastoje objasniti uzroci ove velike evropske izbegličke krize. Temeljno pitanje koje proizilazi iz naslovljene teme je kako posmatrati ovaj aktuelni evropski probleme? Na to pitanje smo nastojali pronaći odgovor sagledavajući migracionu krizu u širem geopolitičkom kontekstu, odnosno sa tačke globalnog gledišta. Smatramo da samo širim pristup u kojem će

⁴⁰ Njome se testira spremnost vojna komponenta da se u što kraćem vremenu prebaci sa prostora Baltika na prostor Rumunije. Predviđa se da nakon samita NATO-a u Varšavi 2017. god. Rumunija i Poljska snažnije krenu u učvršćivanju istočnog bloka NATO-a.

⁴¹ Crnjanski Miloš (2015). *Seobe i druga knjiga seoba*, Beograd: Laguna, str. 12.

se posmatrati okolnosti koje su uslovile ove događaje možemo doći do relevantnih odgovora na brojna pitanja ove problematike. Odnosno, treba je posmatrati u kontekstu regionalnih i globalnih geopolitičkih prilika jer se određeni lokalni događaj samo na taj način može pravilno shvatiti.

U tom smislu pošli smo od činjenice da živimo u vremenu dinamičkog odmeravanja moći na globalnom prostoru u cilju uspostavljanje nove geopolitičke ravnoteže. Prekomponovanje geopolitičke mape sveta nije završeno jer je to je stalni proces. Preplitanje geopolitičke neravnoteže i geopolitičke ravnoteže je konstanta. Stalno se stvaraju novi svetski poretki koji su u krajnjoj istanci rezultanta odnosa snaga Istoka i Zapada. Stoga se, posmatrano u tom kontekstu, lokalni događaji vide kao delovi ovog procesa. Kojim se sve teorijama i „teorijama zavere“ to objašnjava? Nije da nema tajnih dogovora na štetu nekog, ali ostaje otvoreno pitanje kako se nositi sa brojnim plasiranim idejama zavjera svega i svačega? Šta je od toga zaista bila zavera, a šta samo izmišljena priča o zaveri.?

Mnoge od ovih teorija, u nastojanju da objasne pozadinu događanja, polaze od opskurnih pretpostavki. Ono što ih čini prihvatljivim je činjenica da i u njihovom kodu postoji realna geopolitička vizija. Mnoge od teoriji nisu posve nove. Neke predstavljaju modifikaciju vremenskih geopolitičkih koncepata i predmet ponovnih analitičkih uopštavanja, dok su druge u bukvalnom smislu skidanjem prašina sa starih koncepata.

Kriza Evrope izazvana velikim migracionim talasom stanovnika Levanta i severne Afrike ostaće i nadalje predmet geopolitičkih analiza i teorijskih uopštavanja. I svo do sada rečeno implicira potrebu za odgovorom na brojna nova pitanja. Kakav odnos Zapad da uspostavi prema ponovo „probuđenoj“ Rusiji? Kakva će biti nova konfiguracija međunarodnih odnosa? Ko su najvažnije arhitekture nastajućeg svetskog geopolitičkog poretka? Ko je tu u pravu a ko u krivu? Šta možemo očekivati u predstojećem periodu? Šta se namerava a šta realno može da se uradi? Kakve promene će pretrpeti političko-vojni odnosi savremenog sveta? Posebno su za nas značajna odgovori na pitanja koja se neposredno teču sudbine Balkana, a samim tim i država naroda koji ga naseljavaju. Kao će to uticati na bezbednost ovog dela Balkana? Da li će to dovesti do novog balkanskog geopolitičkog obrascu? Da li se u tome krije opasnost za novu polarizaciju između zemalja i naroda ovog regiona? Šta čeka svet u narednim godinama? Naravno, da ovim ograničenim radom nije moguće ponuditi odgovore na ova pitanja. Dalja i obimnija istraživanja geopolitičke realnosti mogu biti osnov novih i drugačijih gledišta nego što smo mi ovde ponudili.

Literatura

1. Bžežinski Zbignjev (2001). *Velika šahovska tabla*, Podgorica/Banja Luka: Romanov/CID.
2. Цыганков А. П. (1995). *Политические режимы: структура, типология, динамика*, Москва: Интерпракс.
3. Crnjanski Miloš (2015). *Seobe i druga knjiga seoba*, Beograd: Laguna.
4. Dugin Geljevič Aleksandar (2008): *Konspirologija (nauka o zaverama, tajnim društvima i okultnom ratu)*, Logos, Beograd.
5. Ivan Lozica (1979). “Metateorija u folkloristici i filozofija umjetnosti”, *Narodna umjetnost (Croatian Journal of Ethnology and Folklore Research)*, Vol. 16, № 1, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
6. Jary David and Jary Julia (1995). *Collins Dictionary of Sociology (determinant of “Conspiracy”)*, London: HarperCollins Publishers.
7. Christopher M. Andrew, Alexander Sydney Kanya-Forstner (1981). *The climax of French imperial expansion. 1914–1924*, Stanford CA: Stanford University Press.
8. Niče Fridrih (2012). *Volja za moć: pokušaj preocenjivanja svih vrednosti*, Beograd: Dereta.
9. Vujaklija Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*, II izdanje, Beograd: Prosveta,

10. *conspiracy*, <http://www.merriam-webster.com/about-us> (2. 2. 2016)

Prof Dragan Kolev, PhD Prof Marko Laketa, Phd

European migrant crisis- theories and ‘conspiracy theories’ about its causes

Abstract: Turbulent geopolitical situation raises major issues in many areas of a country. We have chosen to deal with only one issue that seems particularly significant to us: What is the cause of the European migrant crisis that shakes Europe by its scale and consequences? We consider this to be an extremely significant geopolitical story. A fair number of European countries show that they are also sensitive to this geopolitical situation. Many of them consider this to be a matter of national interests. This migrant crisis has brought Europe in a serious crisis of finding an adequate reaction to the rising number of migrants and refugees. The Old Continent is becoming a ‘fortress’ due to its strict border controls.

Public attention and political elite in Europe usually focus on the ways of reducing flow of refugees towards Europe rather than dealing with the causes that led to this geopolitical tension. We will look at only some theories about the causes of the actual migration due to the fact that no solution to the crisis is to be expected without considering the circumstances that led to the exodus of huge masses of people from the Middle East and Northern Africa. Therefore, we focus on the factors that caused the crisis rather than its consequences. This problem of the cause of exodus is not that simple. Much of this problem lies in the perception of political elites and geopolitical analysts.

Various theoretical schools about migrant crisis have emerged that have different views about the background of this event. Special place among them belong to the theorists of ‘conspiracy theories’ that rely on ‘reliable sources’ but usually with no accurate information. How can we differentiate between theories and ‘conspiracy theories’ about the causes of this migration process? What are the views of conspiracy theories (conspirology) and theories as instruments of conspiracy? In this paper we will try to find the answer to these questions.

Key words: migrant crisis, conspiracy, conspiracy theories, theories as instruments of conspiracy

Autori: Doc.dr.Kemal Brkić,

UDK 314.15:323.28

profesor na Evropskom Univerzitetu Brčko Internacionalnom Univerzitetu Travnik, i Univerzitetu modernih znanosti CKM Mostar, Departman za sigurnost, email: kemal.brkic@yahoo.com; mob: 061/153 023

Mag.Sandi Dizdarević,

istražitelj Kantonalnog tužiteljstva HNK/Ž Mostar, viši asistent na Univerzitetu modernih znanosti CKM Mostar, Departman za sigurnost, e mail: sandi_lps@hotmail.com; mob: 00387 61 720 521

IMIGRACIJE I NEMOGUĆNOST KONFORMIZMA IMIGRANATA KAO MODEL VRBOVANJA TERORISTA

Word count: 5768

Character count: 32881

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Međunarodni postmoderni socijalni ambijent praćen je brojnim krizama, s posebnim osvrtom na brojne ratove u 20 i 21 stoljeću, koje za posljedicu imaju migracije međunarodnog karaktera. Autori u ovom radu inspirisani su željom da primjenom naučnih metoda ukažu na psiho socijalne faktore koje onemogućavaju migrantima da se socijalno prilagode u novom okruženju, a što ujedno predstavlja pogodan prostor za ulazak u domenu devijacija, delinkvencija i kriminogenog ponašanja. Nemogućnost komformizma migranata na novonastalu situaciju, povlačenje u sebe, predstavlja prostor za vrbovanje pojedinaca, i mogući početak procesa terorističke indoktrinacije.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): naučni cilj ovog stručnog rada ogleda se u pokušaju da se naučnom deskripcijom ukaže na posljedice nemogućnosti prilagođavanja migranata na novonastalu situaciju i norme, što za posljedicu može imati opće opasno i neprihvatljivo društveno ponašanje. Ovakav oblik „privremenog ponašanja“, može predstavljati prostor koji iskusni operativci terorističkih grupa mogu iskoristiti za indoktriniranje pojedinca terorističkim idejama.

Metodologija/Dizajn: osnovne metode koje su korištene prilikom obrade ove materije jesu metod analize sadržaja, metod deskripcije, metod sinteze i metod interpretacije.

Rezultati/Nalazi: stručni rad pisan je na temelju analiza sprovedenih iz oblasti migracija, izbjeglištva i devijantnog ponašanja. Suočeni sa savremenim oblicima prijetnji po međunarodnu i nacionalnu sigurnost, u vezi sa migracijama, u ovom radu nastojali smo ukazati na potencijalni prostor u kojem vunerabilne grupe, zbog trenutne marginalizacije i nemogućnosti prilagođavanja mogu biti vrbovane za izvršenje terorističkih akata. Rezultat ovog stručnog rada jeste ukazivanje na mogući prostor za vrbovanje emigranata.

Generalni zaključak: svako premještanje stanovništva iz jedne u drugu zemlju sa sobom nosi niz socijalnih i sigurnosnih implikacija. Krajnji ishod tih implikacija kroz naučne spoznaje treba biti sveden na najmanju društvenu opasnost. Nemogućnost prilagođavanja migranata na nove društvene norme, i ulazak u sveru u kojem pojedinac ne vidi budućnost može biti tragična po čovječanstvo.

Opravanost istraživanja/rada: opravdanost istraživanja leži u činjenici da ovaj stručni rad predstavlja sintezu provedenih socioloških i psiholoških istraživanja migranata u novonastaloj situaciji, te predstavljanje modusa tih situacija kao mogućih budućih oblika terorističkog djelovanja.

Ključne riječi: migracije, konformizam, vrbovanje, terorizam.

Abstract

The inspiration for this paper and the problem(s) the paper faces with: International postmodern social environment has been accompanied by a number of crises, with special emphasis on the wars in the 20th, 21st century, which resulted in migrations of international character. The authors of this paper were inspired by the desire to indicate the psycho social factors that prevent migrants to socially adapt to the new environment. Related to this, this paper is ideal place to enter in the domain of deviation, delinquency and criminal behavior. Inability to conform to the new situation and withdrawn of migrants, presents a big risk for terrorist indoctrination and recruitment of individuals.

The goals (scientific and/or social): Scientific objective of this paper is reflected in an attempt to indicate the consequences of failure to adaptation of migrants to the new situation and norms, which could result in a general dangerous and unacceptable social behavior. This form of "temporary behavior," may represent a chance for experienced operatives of terrorist groups for indoctrination of terrorist ideas to individuals.

Methodology/Design: Basic methods used in this paper are methods of content analysis, methods of description, methods of synthesis and methods of interpretation.

Results: This paper was based on analyzes in the field of migration, refugees and deviant behavior. Faced with contemporary forms of threats to international and national security, with regard to migration, we tried to point out the potential space where vulnerable groups, due to the current marginalization and inability to adapt to the new environment, can be recruited for the execution of terrorist acts. The result and goal of this paper is to show the potential critical points of the recruitment of immigrants.

General conclusion: Any migration of the population from one country to another brings a number of social and security implications. The final result of these implications, through scientific knowledge, should be reduction of social dangers. Inability to adapt to new social norms, and entry into the situations where individual does not see the future and solution, can be tragic for humanity.

Research justification: Justification of this research is based on the fact that this paper represents a synthesis of sociological and psychological studies of behavior of migrants in the new situation, and potential treats of terrorist activity.

Keywords: migration, conformism, recruitment, terrorism

UVOD

Migracijska kretanja kako ističe Mesić (2002; 119.) predstavljaju oblik prostorne pokretljivosti prisutna od davnina do danas, uzrokovana brojnim socijalnim, ekonomskim i drugim faktorima. Savremena društva na međunarodne migracije oduvijek su gledale kao posljedicu. Međutim, danas kada je na globalnoj razini svijet suočen sa savremenim oblicima terorističkih akata, na migracije, makar i partikularno sa sigurnosnog aspekta moramo gledati kao potencijalni oblik budućeg taktičkog terorističkog djelovanja. Ova teza ne smije i ne treba se posmatrati po principu „da su svi migranti potencijalni teroristi“, već da se unutar te grupacije, zbog uticaja određenih socio psiholoških faktora pojedinci mogu vrbovati za izvršenje terorističoj djelatnosti. Ne treba zanemariti činjenicu da danas najveći procentat migranata dolazi iz zemalja u kojoj su norme ponašanja se temeljile na vjerskim načelima, u kojima su politički sistemi već stoljećima imali elemente totalitarnih, u kojim su ljudska prava svedena na najmanju moguću mjeru. S druge strane, ne treba zanemariti ni činjenicu da su zemlje iz koje danas dolaze migranti, zapravo zemlje koje kroz istoriju su definisane kao interesne geostrateške sfere moćnih blokova. Unutar tih zemalja kroz istorijske činjenice dešavale su se kontinuirane socijalne krize manjeg ili većeg inteziteta, uzrokovane ili nametnute upravo djelovanjem moćnih blokova. Odnos pojedinih evropskih zemalja prema geopolitici velikih arapskih zemalja, poput Sirije, Libana, Egipta i Saudijske Arabije se svakako mora uzeti u obzir prilikom proučavanja današnje migrantske krize, kao potencijalne terorističke prijetnje. Sam odnos između arapskih zemalja kroz istoriju je predstavljao polje brojnih ekonomskih, političkih i kulturnih mimoilaženja. Ta mimoilaženja potpomognuta su brojnim uticajima trećih interesnih zemalja, osobito SAD, Francuske i Njemačke. Miješanje ovih moćnih blokova u političke, ekonomske i kulturne odnose i međuodnose arapskih zemalja, može se posmatrati sa dva bitna aspekta i to kao potreba evrope za integracijama u smislu kontroliranja nafte, i drugo, potreba SAD za integracijom svog krupnog kapitala, odnosno kontrola i iznošenja krupnog kapitala iz arapskih zemalja. Ova teza potvrđena je kroz brojne studije, osobito studiji koja je objavljena u knjizi Kontinentalne geopolitike. Autor ove knjige, na eksplicitan način prethodnu tezu potvrđuje na dva načina: prvo, „evropske integracije se predstavljaju kao kruna jednog istorijskog procesa, koji je već dugo sastavni dio istorije. Manje ili više konfliktna rivalstva, koja su istoriju kontinenta svodila na niz ratova zamjenjena su ekonomskom i političkom saradnjom. Dvije zemlje, najviše pogođene ratovima, Francuska i Njemačka bili su pioniri te nevidene pustolovine kakva je bila horizontalna integracija“ (Avijucki, 2009; 73.). Kroz istoriju postojanja Francuske poznata je geopolitička potreba Francuske da nameće norme u Afričkim zemljama, iz toga se javila i potreba za geopolitikom prema Blisko istočkim zemljama. Ova potreba najevidentnija je kroz odnos jednog bloka prema Sirijsko Libanskim odnosima. Mislimo prevashodno na trojac SAD, Francuska i Njemačka, uz podršku Velike Britanije. Sirijsko Libanski čvor predstavlja zajedničko političko polje zbog brojnih političkih, ekonomskih i kulturnih veza. Odnos ove dvije arapske zemlje zaoštrio se upravo ulogom mješača moćnog trojnog bloka, do te mjere da Sirija nikada nije priznala neovisnost Libina, smatrajući da on pripada Velikoj Siriji i da su ga stvorili Francuzi, kako bi sačuvali političke interese svojih štitenika, libanske hrišćanske zajednice – maronita. (Avijucki, 2009; 311.) Kao kruna političkog uticaja u međuodnose Sirije i Libana, pokazuje i rezolucija 1559, Savjeta sigurnosti Ujedinjenih nacija,

usvojena 2004. godine, prema čijoj sadržini se zahtjeva potpuno razoružanje svih libanskih naoružanih grupacija (Hezbollah) i povlačenje svih stranih snaga iz zemlje, misleći na sirijski kontingent, kako bi se garantovalo održavanje slobodnih predsjedničkih izbora u Libanu. Ova rezolucija je usvojena upravo *ad hoc* saradnjom SAD, Francuske i Njemačke uz podršku Velike Britanije. Ova rezolucija predstavljala je samo pravni osnov putem kojeg će postojeći moćni blok moći kontrolirati „parlamentarne predsjedničke izbore u Libanu“. Upravo kroz geopolitički uticaj u Libanu, moćni blok krenuo bi u osvajanje političkog uticaja u Siriji. Iz tih razloga, uprkos postojećoj rezoluciji, Sirija sa teritorije Libana za koju je smatrala da je njena nije povukla svoje vojnike. Tek u aprilu, 2005 godine, (Avijucki, 2009; 312.) pod prijetnjom SAD, i to sa 130 000 vojnika SAD koji su se nalazili u Afganistanu, Sirija je iz Libana povukla svoje vojnike.

Iako u ovom radu nemamo namjeru ulaziti u razmatranje uzroka posljednje velike evropske migracije, morali smo napraviti mali geopolitički uvod kako bi mogli predstaviti prostor u kojem bi sagledali potencijalni taktike za vrbovanje terorista, upravo iz migrantske populacije.

Prema podacima UNHCR¹, najveći procenat osoba koje se imaju smatrati migrantskom populacijom, posljednje migrantske krize, dolazi iz sledećih zemalja.

R/b	Zemlja iz koje dolaze migranti	Procentualni prikaz
1	Syria	34 %
2	Afghanistan	12 %
3	Eritrea	12 %
4	Somalia	5 %
5	Nigeria	5 %

Posmatrajući broj migranata u procentualnom smislu, kao i zemlje iz koje dolaze, evidentno je da najveći procenat dolazi iz onih zemalja u kojim je nesporan geopolitički uticaj moćnog bloka, SAD-Francuska-Njemačka, podpomognuta Velikom Britanijom. S druge strane, ne može se, a nespomenuti, postojanje razlika u vjerskom identitetu između zemalja moćnog bloka i zemalja iz koje dolaze migranti. Međutim, mišljenja smo da ovaj kriterij nije primarni, već više deklarativni kada su u pitanju antagonizmi i rivaliteti između moćnog bloka i zemalja iz kojih dolaze migranti. Ako su tačni podaci UNHCR o broju migranata, koji iznosi više od 1 000 000 osoba, u šta nemamo sumnje, a pri tome statistički i procentualno podjeljen po zemljama iz koje dolaze migranti, možemo izvesti tezu postojanja ili bolje reći produžetka rivaliteta između moćnog bloka i arapskih zemalja. Međutim, osnovna razlika između dojučerašnjeg modusa rivaliteta i budućeg modusa ogleđa se u premještanju nasilja na evropski teritorij, uz promjenu načina ispoljavanja nasilja. Upravo ovaj novi modus, kojim se nasilje premješta na novi teritorij, jeste prostor koji ćemo nastojati što kvalitetnije obraditi u ovom radu. Promjena modusa ispoljavanja nasilja, prema našem mišljenju, ogleđa će se u nastavku djelovanja terorističkih grupa po principu „čelijskog djelovanja“. U ovom radu terorističko djelovanje, posmatrat ćemo kroz definiciju koju je dao eminentni sigurnosni analitičar Abazović, a to je da: „terorizam predstavlja doktrinu i metod borbe za određene ciljeve sistemskom upotrebom nasilja“ (Abazović, 2002; 275.). Posljednje migracije, ako

¹ www.unhcr.org/01.01.2016. godina The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Ured visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice i predstavlja agenciju UN, sa mandatom da pruža pomoć izbjeglicama.

polazimo od kriterija braja migranata, zemalja iz koje dolaze, istorijskih činjenica u smislu geopolitičkog miješanja moćnog bloka, putnih trasa kojim se kreću migranti, zemlje evrope kao krajnje odredište u koje migranti nastoje doći, sigurnosni sistem kontrole granica evopskih zemalja, možemo posmatrati kao metod budućeg djelovanja pojedinih terorističkih grupa, u okviru jedne doktrine, koja će se implementirati sistemskim i sinhroniziranim, te jasno ciljanim subjektima. Posebno interesentna činjenica, kada su u pitanju posljednje migracije, jesu zemlje koje migranti uzimaju kao krajnje odredište. Između zemalja iz kojih dolaze i zemalja u koje žele migrirati postoji istorijska geopolitička veza. Radi se o zemljama moćnog bloka, Francuske i Njemačke, i Velike Britanije. Prema pisanju mnogih medija, najveći procenat migranata upravo želi doći do ove tri evropske zemlje, navodeći da se radi o ekonomski stabilnim i za njih prosperitetnim zemljama. Sa sigurnosnog aspekta, posmatrajući sve ove činjenice, možemo postaviti jedno logično pitanje: da li su zemlje Evropske unije, poput Norveške, Danske i ostale, manje stabilne od Njemačke i Francuske? Mišljenja smo da kriterij koji čujemo od migranata kroz različite medije, o ekonomskoj stabilnosti zapravo nema uporište. Smatramo da ova migrantska kriza može imati izuzetne i delekosežne posljedice kada je u pitanju nacionalna sigurnost. Imigrantska kriza, sama po sebi predstavlja i uzrokuje brojne poteškoće za zemlju koja pruža gostoprimstvo. Međutim, ova migrantska kriza, po našem mišljenju mora se posmatrati i kao uvodni dio u budućeg taktičkog psiho terorističkog djelovanja terorističkih grupa. I nakon nekoliko mjeseci, od terorističkog napada u Parizu, suočeni smo sa jako malo vjerodostojnih informacija o samim izvršiteljima ovog nedjela. Prema pisanju medija iz Srbije, jedan od učesnika terorističkog akta, upravo je prošao sa valom migranata kroz Srbiju, prema Parizu. Možemo samo nagađati da li je imao zadatak prije nego je krenuo za Pariz, ili je odluku donio na putu za Pariz. Migrantsku populaciju nesmiemo i nećemo posmatrati kao teroriste, jer veći dio te populacije je svoje ognjište, svoju zemlju napustilo s ciljem pronalaska alternativnog i sigurnijeg ambijenta za članove svoje obitelji. Međutim, pojedince unutar migrantske populacije koji pod uticajem raznih socioloških i psiholoških faktora neće biti u mogućnosti da se integriraju u novi sistem pravila, moramo posmatrati i kontrolirati. Cilj tog posmatranja, i kontrole je preventivnog karaktera. Cilj je spriječiti pojedinca, da se integrira u terorističku čeliju, koja ima za cilj uništenje univerzalnih vrijednosti na kojima se temelji savremena evropa.

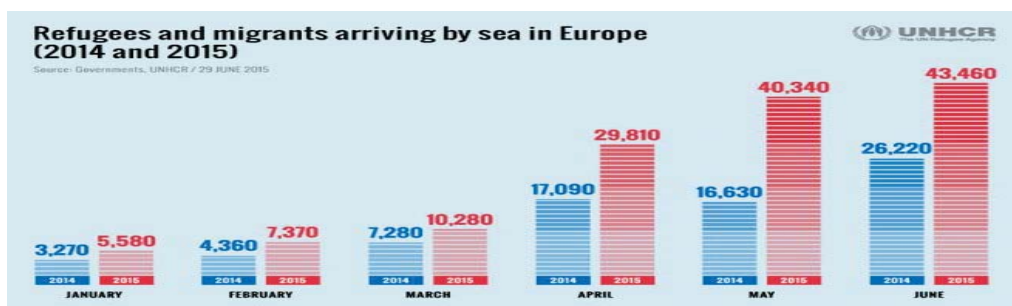
MIGRACIJE I STRESOGENI FAKTORI

Današnje migracije predstavljaju katastrofu koja pogađa određen broj ljudi u različitim sredinama i kulturama, te u vezi s tim, nameće se pitanje zajedničkih karakteristika vezanih za psihološke procese koji su posljedica uniformnih psiholoških situacija kroz koje prolaze ti ljudi. (Hasković; 2003, 5.) Prema istom autoru, izbjeglice (migrante) treba gledati kao psihološko-socijalni tip, čije je ponašanje socijalno uzrokovano. Migrantska situacija praćena je brojnim ne doživljenim situacijama koje prevazilaze ljudsko iskustvo. Sve te situacije, za migrante može predstavljati intrigantan ambijent, gdje prema Haskoviću, može doći do popuštanja barijera koje sprječavaju pojedince da posegnu za nekim kriminalnim činom. Međutim, kada govorimo o posljednjim migracijama građana nekih arapskih zemalja, moramo imati na umu nekoliko bitnih činjenica, koje mogu kod pojedinca dovesti do popuštanja barijera na koje ukazuje Hasković. Radi se o činjenicama, da veliki broj migranata boravkom u ratu, suočio se na situacijom koja prevazilazi njegovo iskustvo, zbog kojih se veći tih osoba odlučio na migraciju. Sama odluka o migriranju, podrazumjeva napuštanje ne samo ognjišta, već i djelimično nacionalnog i kulturnog identiteta, te sama po sebi predstavlja jednu veliku psihološku kategoriju. Imajući u vidu trase kretanja i dolaska migranata, odnosno da ih je veći broj došao preko mora, je druga otežavajuća činjenica koju trebamo uzeti u obzir. Na tom putu, mnogi su izgubili nekog bliskog: sina, brata, oca, majku ili rođaka ili su jednostavno bili svjedoci gubitka svog prijatelja koji je želio samo bolji život. Sam taj put, uzrokovan gubitkom bližnjeg ili svjedočenju gubitka, je još jedna velika trauma sa kojima se suočavaju migranti. Sam čin donošenja odluke, da neko napusti svoju zemlju, svoje roditelje, svoje ognjište, svoje prijatelje predstavlja izuzetno stresogeni faktor. Takva stresogena situacija, ukoliko se želi opstati, odbrambenim mehanizmima potiskuje se, s ciljem opstanka i osiguranja ekonomskog i sigurnosnog ambijenta za članove svoje obitelji. Iako većina migranata, prije nego napusti svoje ognjište, ima neke osnovne informacije o budućem kretanju, većina osoba nije svjesna i nema predstavu, sa čim se može suočiti na putu „spasa“. Radi se o putu u nepoznato, u neizvjesnot. Da li su ti putevi sigurni ili ne, svjedoci smo brojnih smrtnih slučajeva, u kojem su migranti gubili najbližnje u pokušaju da se domognu kopna i sigurnog područja. Nakon traumatičnog i izuzetno stresnog puta za spas, migranti ulaze na sigurno područje i suočavaju se sa novim stresogenim situacijama. Objašnjenje ovih situacija najslikovitije opisali su Horvat, Lindberg i Miser. Prema ovim autorima (1991) izbjeglištvo je trauma koja pogađa svakog izbjeglicu. Savladavanje te krizne situacije prema istim autorima se može podijeliti u četiri faze:

Prva faza je faza šoka, koja može trajati nekoliko minuta, nekoliko sati ili nekoliko dana. Ličnost izgleda paralizirana, bez emocionalnog i intelektualnog kontakta sa okolinom, praćena apatijom i represijom. Međutim, tim osjećajima se pridružuje osjećanje da je bijeg uspio. Kao egzaktna potvrda ove teze, jesu fotografije migranata posljednjih migracija,

fotografisani na pristaništima država do koje su uspjeli doći. Kroz neverbalnu komunikaciju, mogli smo vidjeti umor, potpuno izmorenost, suze, dezorjentiranost, nepovezanost u komunikaciji. Svi ovi simptomi, nastoje se racionalizirati činjenicom da su ipak uspjeli doći na sigurno područje. Iako autori čijim spoznajama smo se predvodili, nisu ukazali na vremensku distancu između faza, mišljenja smo da postoji tanka i bez vremenska distanca između prelaza iz prve u drugu fazu. Razlog za ovakvu tvrdnju nalazimo u činjenici da odmah po pristanku na sigurno područje, zemlja prijema započinje sa provođenjem zakonskih procedura: legitimisanja, provjera, privremenih smještaja, intervjua. Provođenje ovih procedura od strane države privremenog prijema, započinje druga faza koju već spomenuti autori kvalitetno elaboriraju.

Drugu fazu, autori nazivaju fazu reakcije. Ovu fazu karakterizira regresija, žalost, doživljavanje frustracija, agresivnost, velika osjetljivost. U ovoj fazi postoji molba migranata za razumjevanjem, prijemom, za shvatanjem njegove patnje. Imajući u vidu da su na sigurnom, da su prevazišli put nesigurnog dolaska, da su preživjeli izuzetno stresne situacije na tom putu, poput ljudskih gubitaka, da su noćima bili izloženi hladnoći i nehumanim uvjetima, te da su uspjeli racionalizirati spas u odnosu na doživljene traume, migranti se suočavaju sa novim stresnim situacijama. Te situacije su neminovne, jer države u koju su došle, moraju sprovesti procedure prihvata, identifikacije, provjere i smještaja. Ovisno od broja migrantske populacije ovisit će i trajanje procedura. Sledeći dijagram² ukazuje na frekvenciju dolazaka migranata na sigurno područje.

Imajući u vidu kontinuitet povećanja broja migranata iz mjeseca u mjesec, možemo zaključiti da je provođenje procedura privremenog prihvata, identifikacije i provjere, bile znatno otežano i usporeno. Zbog velikog broja migranata, i nemogućnost brzog provođenja procedura, veoma često vlasti nemaju sluha, vremena, resursa, da prepoznaju i identifikuju vapaj za pomoć pojedinaca. Zbog usporenosti i nepripremljenosti države prijema, u vezi sa umorom, iznemoglosti, gubitkom najmilijih, migranti postaju frustrirani i ponekad agresivni. Svjedoci smo nekoliko fizičkih nasrtaja migranata, ali i policijskih organa na migrante upravo prilikom pokušaja da se realiziraju formalne procedure države prijema. U ovoj fazi često vidimo i čujemo migrante kako ukazuju na negostoljubivost od strane države, na duge redove čekanja, na nedovljudnu količinu hrane, na spore procedure, na indolentnost organa države, na neshvatanje njihove pozicije. U ovoj fazi, većina migranata prolazi kroz niz situacija za koje nemaju iskustvo, niti su ih doživjele. Takve situacije u kontinuitetu sa situacijama iz

² Dijagram preuzet sa stranice UNHCR, www.unhcr.org/02.01.2016 godine

predhodnih faza, predstavljaju novi stresogeni faktor za pojedinca. Kako će se pojedinci izboriti sa novonastalom stresogenom situacijom, ovisi od same ličnosti.

Nakon završetka tzv faze reakcije, obilježana apriori formalnim procedurama prijama od strane države, migranti ulaze u treću fazu. Prema mišljenju Horvata, Lindberga i Miserza, treća faza je faza reparacije, faza suočavanja sa realnošću položaja i sa vlastitim osjećanjima. U ovoj fazi, kod migranata počinje potreba za unutrašnjim previranjem i raspodjelom preostale snage s kojom ličnost raspolaže. U praktičnom smislu, ovu fazu karakteriziraju činjenice da su migranti dobili privremeni smještaj, koji je obično kolektivne prirode, da su dobili privremene dokumente za kretanje, koje je formalno pravno ograničeno, da moraju ispuniti niz sigurnosih upitnika, proći niz zdravstvenih pregleda, i provesti sate i sate davajući intervju vlastima zemlje koja ih je primila. Sam smještaj migranata i procedure sa kojim su ponovno suočeni kod istih predstavljaju novu vrstu stresa, situacija koje su im nepoznate, nerazumljive i ponekad shvaćene kao atak na ljudsko dostojanstvo. Obično kolektivni smještaji u kojim su migranti smješteni prvi period nakon dolaska su nehumani, ne uslovni, u jednoj sobi se nalazi i po nekoliko obitelji, i pored svega nalaze se u ruralnim sredinama, daleko od običnih građana, daleko od socijalnih zbivanja. Sloboda kretanja migranata, iako su došli na slobodnu teritoriju gdje ljudska prava imaju primat je ograničena. Nakon izvjesnog vremena provedenog u skladu sa pravilima sa kojim su suočeni, bilo u kolektivnim ili individualnim centrima, migranti ulaze u četvrtu fazu.

Četvrta faza, prema istim autorima, je faza nove orijentacije. Karakterizira je prihvaćanje položaja migranata, te se sa prihvaćanjem traži mogućnost razvoja, promjena, poboljšanja položaja. Iako do dolaska u ovu fazu, migranti imaju značajno iskustvo sa doživljenim stresnim situacijama, i potrebu za poboljšanjem svog trenutnog položaja, većina ostaje vezana za grupaciju sa kojom je došla. Veoma često se pitamo zašto osobe koje su migrirale, i nakon što im se ukaže prilika za poslom, za prosperitetom, za nečim što je novo, što im pruža bolju budućnost, ostaje vezana za grupe osoba iz svoje zemlje?

Dio migranata, preko svojih rođaka, poznanika koji su od ranije u zemlji gdje su i oni završili lakše prihvata položaj u kojem se našao, lakše se suočava sa novim situacijama, lakše se privikava na nove norme ponašanja, lakše dolazi do prvog zaposlenja. Ovakve osobe iako počinju koristiti blagodeti zemlje u koju su migrirali, i dalje su vezane za grupu ili pojedince iz svoje zemlje. Ova činjenica je sasvim logična, jer mnogi psiholozi ukazali su na potrebu za pripadnosti nekoj grupi. U ovom slučaju radi se o grupi sa kojom migrant ima više zajedničkih crta, govorno područje im je identično, običaji i vjerski identitet su im isti, svjetonazori na svijet i nove norme su slične, i na kraju, potreba za sigurnošću pronalazi se upravo u ovakvim grupacijama. Međutim, nisu svi migranti u istoj poziciji. Nisu svi imali sreću da im neko živi tu gdje su migrirali. Neki su ostali i dalje u kolektivnim centrima, živeći od socijalne pomoći koju im država prijema daje. Pojedinci nemaju tu privilegiju ili sposobnost da su u kratkom vremenu pronašli zaposlenje, da su upoznali nove ljude, da imaju komunikaciju sa drukčijim od sebe. Ovakvi pojedinci, vezani su isključivo za grupe koje su suočene sa istim problemima, koji svoju budućnost, iako su na sigurnom ne vide onako kako su očekivali.

INTEGRACIJA MIGRANATA I NEMOGUĆNOST KOMFORMIZMA SA NOVIM NORMAMA PONAŠANJA

Kada je riječ o integraciji migranata, Mesić (2003; 121.) ističe da tradicionalni pristupi insistiraju na modelu asimilacije imigranata i prihvaćanju sistema vrijednosti zemlje prijema. Jedan od pristupa koji je alternativna asimilacija svakako je multikulturalna perspektiva i socijalna praksa, koja inzistira na uvažavanju kulturnih razlika i očuvanja posebnosti imigrantskog društva. Mnoge države prijema su vremenom razvile čitav spektar socijalnih aktivnosti pomoću kojih nastoje migrante upoznati i uvesti u svijet novih normi ponašanja. Cilj socijalnih aktivnosti je psihološko prilagođavanje pojedinca novim socijalnim obrascima ponašanja. S druge strane, većina migranata nastoji i dalje njegovati običajne norme zemlje iz koje je došao. To njegovanje običajnih normi, jedino je moguće unutar grupacija koje se drže zajedno, i nakon određenog vremena. Međutim, veoma često se uviđa niz kulturnih razlika između običajnih normi koji su migranti donijeli sa sobom, i novih normi ponašanja po kojima se migranti u zemlji prijema moraju ponašati. Sam proces socijalizacije i socijalnog učenja koje migrantske populacije moraju proći vremenom postaje upitan kod pojedinaca sa aspekta prihvaćanja i prilagođavanja. Prema Rotu (1989.) socijalizacija je proces, u kome pojedinac stiče znanja, vještine, motive i stavove neophodne za realizaciju sadašnjih i budućih uloga u društvu. Ako prihvatimo činjenicu da je cilj socijalizacije, kako ističe Rot (1989.) da mladog čovjeka nauče ponašanju u okviru određenih društvenih normi, a sve sa ciljem održanja društva u kome jedinka živi i razvija se, onda moramo imati nekoliko socioloških i psiholoških činjenica na umu:

- Veći dio migrantske populacije ušao je u kasne 30 godine, što ih ne čini mladim u smislu ponovnog učenja novih obrazaca ponašanja,
- Veći dio migrantske populacije već ima formirane norme ponašanja, ali zemlje iz koje dolaze,
- Veći dio migranata, na „putu spasa“ preživio je niz stresogenih situacija.

Postavlja se pitanje, da li osobe (migranti) koji već imaju formirane obrasce ponašanja, u novo nastaloj situaciji, u interaktivnom procesu sa novom sredinom, može usvojiti nova znanja, vještine, navike, stavove, vrijednosti i druge spoznaje? Mišljenja smo da veći dio populacije koji je migrirao, može usvojiti nove obrasce ponašanja. Međutim, nemaju svi migranti iste konativne niti voljne sposobnosti, ne racionaliziraju svi na isti način. Drugim riječima, želimo ukazati da postoje različite ličnosti, koje na različit način iste stvari (norme, obrasce ponašanja, navike) percipiraju i prihvataju. Veći dio migranata u cilju ospitka prilagođava svoje ponašanje novo nastaloj situaciji u skladu sa normama društva u kojem se našao. Samim tim, pojedinac nastoji da svoje ponašanje prilagodi individualno određenim socijalnim uvjetima. U tim uvjetima, prva reakcija je komformizam (Hasković, 2003; 64.)

kada pojedinac prihvata i ciljeve i sredstva za realizaciju tih ciljeva. Kod određenog broja pojedinaca, u pogledu prihvatanja novih normi ponašanja, i prilagođavanju istim, postoji protest-reakcija. Protest je zapravo rezultat, kako ističe Wenger (1978.) odnosno posljedica tradicionalno institucionalizirane strukture koje su u velikoj mjeri uništene, neutralizirane ili pak, one u tom trenutku nisu odgovarajući vodič za pojedince. Sama promjena sredine, može dovesti do pucanja socijalne mreže, jer zapravo u potpunosti se mijenja uobičajni način života. Kako ističe Hasković (2003; 135.) iznenadna promjena socijalne sredine, rušenje socijalne mreže, otuđenost, apatija, abulija, visok stepen anksioznosti, osjećaj bezperspektivnosti, kao i nametnut status anonimnosti, mogu izazvati pojavu devijantnog ponašanja kod pojedinaca ili grupa. Prema mišljenju Haskovića (2003; 135) koji se bavio upravo istraživanjem izbjeglica i devijantnog ponašanja, razorena socijalna mreža i rušenje tradicionalnih životnih struktura i normi uz sve reakcije poznate za izbjeglištvo, mogu predstavljati dobru podlogu za poremećaj strukture vrijednosti i moralnog ustrojstva trenutnog života, a kao krajnji rezultat, pojavu devijantnog ponašanja. S druge strane, ne smijemo zanemariti motiviranost devijantnog ponašanja. Iako danas postoji jako puno definicija motiva, u ovom radu koristit ćemo definiciju oko koje se većina autora složila. Pod motivacijom se podrazumjeva neka ljudska aktivnost usmjerena na neki objekat, s ciljem postizanja određenih ciljeva. (Hasković, 2003; 107.)

U cilju opstanka, većina osoba, pa tako i migranti u novo nastaloj situaciji, imaju niz potreba, od kojih ćemo ovdje ukazati isključivo na potrebu za sigurnošću. Jedan od najviše postaljenih potreba, prema Maslovljevoj ljestvici jeste potreba za sigurnošću. Tu spadaju potrebe za fizičkom bezbjednosti, stabilnošću, zaštitom, potreba za redom i strukturom. Prilikom socijalizacije, kod većine pojedinaca se ove potrebe kristaliziraju i definiraju, odnosno vežu za određene institute, primarno obitelj, školu, državu. Međutim, najizrazitija potreba za sigurnošću je upravo u kriznim situacijama, odnosno nepoznatim situacijama, kakve su migrantske situacije. Upravo iz tih razloga, veći dio imigranata se i nakon nekoliko godina drži zajedno, jer zapravo potreba za sigurnošću se pronalazi upravo u grupama koje imaju slične doživljene situacije. U kauzalnoj vezi sa potrebom za sigurnošću, jeste i potreba za pripadanjem i za cijenjenjem ili samopoštovanjem. Svjedoci smo da je određen broj imigranata migrirao sam bez članova svoje uže obitelji. Kako ističe Hasković (2003; 110.) pojedincima teško pada odsustvo djeteta, drage žene, prijatelja, kolega sa posla. Veoma često, takvi pojedinci traže svoje mjesto u grupi kojoj pripadaju, jer se uvijek izbjegavaju situacije usamljenosti. Problem upravo može nastati u ovoj životnoj situaciji, naravno uz predhodno sadejstvo ostalih stresogenih faktora, kada pojedinac shvati ili tako percipira da nije toplo prihvaćen od strane novog društva, a nema uporište i zaštitu institucije poput porodice, ili prijatelja. Tada prijeti mogućnost da kod takvog pojedinca dođe do gubitka samopoštovanja, kada je dovoljna blaga topla riječ da pojedinac krene u svijet devijacija, delinkvencije i na kraju kriminogenog ponašanja.

Mišljenja smo da upravo u ovoj fazi, dolazi do potencijalnih veza između osoba zaduženih za vrbovanje, odnosno uvođenja pojedinca u grupu, gdje će se isti dovesti u zabludu da je upravo to grupa (institucija) koja će mu pružiti sigurnost, ljubav, i vratiti samopoštovanje.

Radi se o jednom dugotrajnom procesu, sa jasno definisanim i unaprijed pripremljenim fazama uvođenja, prilagođavanja, indoktriniranja, pripremanja i na kraju akcije.

PROCES VRBOVANJA

Imajući u vidu da smo ukazali na koji način može doći do stvaranja potencijalnog prostora za vrbovanje, stvoren nemogućnošću prilagođavanja i prihvatanja novih normi, a koje su dovele do marginalizacije i otuđenja pojedinca, u narednom dijelu opisat ćemo samu proceduru identifikacije i izbora takvih pojedinaca i proces njegovog potencijalnog vrbovanja u terorističke grupe. Da bi smo što jednostavnije objasnili sam proces vrbovanja, smatramo svrsishodnim ukazati na postojanje infrastrukture savremenih terorističkih organizacija, odnosno onih terorističkih organizacija koje danas predstavljaju prijatnu međunarodnoj sigurnosti. To su u prvom redu sve one organizacije, koje zloupotrebljavju vjeru, na način da svoje akcije opravdavaju vjerskim motivima. Postojanje ovakvih organizacija, veže se za 60 te godine XX stoljeća. Od tada do danas mnoge od ovih organizacije su nestale, ili možda je bolji termin modifikovale, preustrojile u organizacije koje su svoju mrežu proširili na skoro sve zemlje evrope. Kao primjer jedne takve organizacije je Al Qaeda, koja je prema londonskom Institutu za strateške studije imala više od 18000 članova spremnih za borbu, koji su djelovali u preko 60 zemalja. (Gađinović, 2005; 103.) Jedan od perfidnih načina na koji je ova teroristička organizacije širila svoju mrežu operativaca, jesu nevladine organizacije, koje su otvarane u svim državama koje su bile od interesa za ovu terorističku grupu. Ovakve nevladine organizacije bile su klasični paravan, koji je imao za cilj da s jedne strane privuče što veći broj sljedbenika, a s druge strane, da što duže ostane tajna. Kroz različite projektne aktivnosti, poput učenja jezika, izučavanja kulture i tradicije, privlačene su osobe koje su sa psiho socijalnog aspekta pogodne za vrbovanje. Na ovakav način,iskusni operativci imali su nesmetan prostor za indoktrinaciju budućih terorista. Na ovakvoj ideji nastao je princip tzv „čelija“, sastavljenih od tri do četiri operativca, gdje članovi jedne čelije ne poznaju članove druge čelije.

Kao što danas svaka zemlja ima svoje centre za vrbovanje, i školovanje policijskih, obavještajnih i kontraobavještajnih kadrova, tako i terorističke organizacije imaju svoju metodologiju rada, utemeljenu upravo na istim ili sličnim principima kako djeluju i legitimne službe države. Ako bi smo ovakav model djelovanja terorističkih organizacija primjenili i na posljednje migracije, onda bi smo mogli shvatiti ogroman prostor koji nam ostaje nepokriven, a istovremeno pogodan za vrbovanje. Kako ističe Petković (2008; 53.) da bi smo izučili sve elemente psiholoških efekata prilikom vrbovanja, potrebno je angažirati i stručno lice, pogotovo ako se radi o nekom centru iz kojeg se registruju agenti, kakvi su na primjer, centri za prihvrat emigranata ili centri za repatriciju izbjeglica, kakvim raspoložu gotovo sve zemlje Zapada. Nadalje Petković, ističe, da Francuska služba bezbjednosti DST³, u takvim

---

³ DST-Direktorat teritorijalne sigurnosti, osnovan Dekretom 1899. godine i glavni zadatak ove službe jesu aktivnosti usmjerene na otkrivanje stranog obavještajnog prisustva u Francuskoj.

centrima nastoji zaposliti stučnjake porjeklom iz zemalja iz kojih ima najveći broj emigranta računajući na još jedan psihološki efekat-povjerenja prema čovjeku iste nacionalnosti. Međutim, Petković ističe jedan od modela koje primjenjuju legalne službe države u cilju ranog presijecanja terorističkih aktivnosti, računajući i koristeći psihološki efekat povjerenja koji bi se temeljio na istoj nacionalnosti. Isto tako, analogno ovom modelu, kojeg primjenjuju kontraobavještajne službe države, primjenjuju i terorističke organizacije. Razlike se ogledaju upravo na istom psihološkom efektu, odnosno povjerenje između osoba koje su iste nacionalnosti, i vjeroispovjesti. Kao olakšavajuća okolnost, jesu brojni faktori nastali kao rezultat emigrantskog puta, frustracije nastale nakon dolaska na sigurni teritorij, i povrh svega, nemogućnost pojedinca da se prilagodi novo nastaloj situaciji.

Kao što Petković (2003; 50.) ističe prilikom izbora kandidata, apriori se procjenjuje motiv tog lica, koji bi mogao biti predmet vrbovanja. Kada je u pitanju emigrantska populacija i situacije koje su doživjele, proučavanje motiva, prema našem mišljenju predstavlja olakšavajuću okolnost. Unutar grupe emigranata, veoma je lako procijeniti ko je usamljen, ko je marginalizovan, ko je depresivan, ko nije uspio prilagoditi se novim normama, ko je skloniji verbalnim konfliktima nastojeći ostvariti neko svoje pravo, ko je emigrirao bez članova uže obitelji. Takve osobe u pravilu postaju tzv „Mete“ koje se izvjesno vrijeme proučavaju, prije nego se krene sa scenarijom vrbovanja. Obično se ovakve osobe, vremenom počnu same grupisati i izdvajati iz neke veće grupe, ili jednostavno pojedinac iz te grupe ne vidi svoju perspektivu, zbog koje postaje lak plijen za iskusnog operativca. Nakon kraćeg ili dužeg proučavanja motiva i uopće ličnosti potencijalnog člana terorističke grupe, odnosno njegovog izbora, kreće se u drugu fazu scenarija, odnosno uspostavljanje komunikacije. Imajući u vidu moduse rada ogranaka nekih nevladinih organizacija, koje su djelovale kao paravan, možemo zaključiti da su prvi formalni kontakti sa potencijalnim zavrbovanim operativcem ostvareni na različitim kursovima jezika, kulture ili drugih sekcija. Ovu tezu potvrđuje i Petković (2003; 53.) koji ističe da se prvi lični kontakt upriličuje povodom neke ugodne priredbe, svečanosti. Ovakve manifestacije omogućavaju da se ostvari neposredni kontakt između potencijalnog agenta. U pravilu ovakav scenarij provode najmanje tri operativca.⁴ Prvi operativac ima ulogu da nagovori osobu da dođe na sastanak, priredbu ili predavanje, nudeći određene usluge, motivirajući osobu pozivajući ga na nacionalni i vjerski identitet i sl. Drugi operativac, prema Petkoviću naziva se „vrbovšćik“ i njegov zadatak je da odabrano lice čvršće veže za sebe. Analognoj primjeni modusa operandi nevladinih organizacija koje su djelovale na području zemalja evrope, kao paravan terorističkih organizacija, ovakve osobe koje Petković naziva vrbovšćik su djelovale u tzv grupama, i to isključivo na sesijama, odnosno predavanjima, čiji sadržaj je isključivo vjerskog karaktera u kombinaciji sa emocionalnim situacijama, odnosno prikazom fotografskih sadržaja koji aktiviraju emocije većine pojedinaca. Na ovakav način, vremenom, dolazi do potpune integracije pojedinca u grupu, gdje pojedinac unutar te grupe vidi svoj spas, opstanak i budućnost. Vremenom se kontakti između pojedinca i konkretne grupe razvijaju do te mjere, da pojedinac u potpunosti ima povjerenje u vođu te grupe. Nakon što zavrbovana osoba stekne povjerenje u svoje „prijatelje“, počinje zajedničko obilaženje grupnih prezentacija,

---

⁴ Ovakav model primjenjen je analogno modelu kojeg koriste obavještajne i kontraobavještajne službe, koji smo prilikom obrade ove teme preuzeli iz knjige „Špijunaža“, autora: prof.dr. Milana V. Petkovića.

razgovora, debata. Cilj, ovakvih druženja su višestruka. Prvi cilj je involviranje radikalnih ideja, drugi cilj je stvaranje još većeg povjerenja, treći cilj je provjeravanje odanosti proklamiranim idejama. Tek nakon, sticanja potpunog uvjerenja u odanost završene osobe, dolazi do konačnog kontakta upoznavanja sa vođom grupe, odnosno čelije.

ZAKLJUČAK

U radu smo ukazali na postojanje kauzalne veze između savremenih migracija, niza stresnih situacija koji emigranti doživljavaju kroz svoj migracioni put čije posljedice mogu dovesti do psihološke labilnosti pojedine ličnosti. Stresne situacije koje emigranti prolaze, kod pojedinaca mogu dovesti do marginalizacije, gdje usljed psihološke labilnosti pojedinci postaju vulnerabilne mete za vrbovanje budućih potencijalnih terorista. Sam čin marginalizacije uzrokovan je brojnim predhodnim doživljenim faktorima, gdje pojedinac može doći u stanje da ne vidi svoju bezperspektivnost, uslijed čega se oslanja na grupe kao jednu od alternativnih mjera vlastitog psihološkog, ali i ekonomskog opstanka. Takvi psihološki trenuci pojedincu trenutno omogućavaju psiho-socio-ekonomski opstanak motiviran homogenom grupom, dok s druge strane zbog takvog psihološkog stanja, pojedinac postaje iracionalan i slijep u pogledu puta koji mu se nameće.

Dijagramskim prikazom u radu smo nastojali ukazati na broj emigranata podjeljen po mjesecima kako su pristizali. Sama činjenica da se broj emigranata, iz mjeseca u mjesec povećavao, samim tim i prostor za vrbovanje je bio dosta širi. Kao argument ove tvrdnje, koristili smo rezultate studije koju je proveo Hasković, i koji je ukazao na brojne stresogene faktore koji mogu uticati na pojedinca i dovesti ga u stanje u kojem će donijeti odluku da krene u svijet devijantnog, delinkventnog i kriminogenog ponašanja. S druge strane, povećanje broja emigranata istovremeno prouzrokuje i poteškoće u radu službi za sprovođenje zakona, iz razloga što postoje nedovoljni personalni i materijalni kapaciteti koji bi bili ravnomjerno raspoređeni na polju identifikacije, i kvalitetnih provjera. Zbog nedovoljnog broja resursa, sasvim je logično da dođe do određenih propusta. Takvi propusti predstavljaju samo još jedan doprinos da se pojedinac izgubi ili da se njegovo ponašanje ne primjeti.

Na kraju, sam boravak u kolektivnim centrima gdje vlada jedno panično stanje u kojem je potrebno osigurati minimalne uvjete za život su dodatne traume koje u ovom radu nismo razmatrali. Sam proces asimilacije, odnosno socijalizacije na nove uvjete života, na norme ponašanja države prijema, predstavljaju prostor u kojem dolazi do linije prihvatanja ili odbijanja prilagođavanja. Reakcija na ne prihvaćanje novih normi, odnosno nemogućnost prilagođavanja novim normama je produkt socijalnih situacija, koje pojedinci ranije nisu doživjeli, te kao takve psihološkim mehanizmima nisu mogli racionalizirati, zbog čega pojedinac postaje vulnerabilan i psihološki labilan, te kao takav savršena meta za vrbovanje.

LITERATURA

1. Hasković, M. (2003). *Izbjeglištvo i devijantno ponašanje: Tuzla*,
2. Abazović, M. (2001). *Državna bezbjednost: Sarajevo*,
3. Avijucki, V. *Kontinentalne geopolitike*,
4. Gađinović, R. (2005). *Terorizam, Beograd*,
5. Petković, V.M. (2008). *Špijunaža, Beograd*.
6. Masleša, R. (). *Teorije i sistemi sigurnosti, Sarajevo*,
7. www.unhcr.org

ZBRINJAVANJE STANOVNIŠTVA

ABSTRAKT

U većini razvijenih demokratskih zemalja je ustaljena praksa da svaka država preuzima odgovornost za zbrinjavanje žrtava i pružanje blagovremene pomoći u vanrednim situacijama koje se dese na njenoj teritoriji. Shodno tome, planiranje za slučaj civilnih vanrednih situacija je prvenstveno odgovornost državnih institucija, te je uobičajena praksa i da sredstva namijenjena za tu svrhu budu također pod kontrolom tih institucija. Imajući u vidu nešto kompleksniju ustavnu strukturu Bosne i Hercegovine, oblast planiranja i finansiranja u slučaju civilnih vanrednih situacija karakterizira nešto drugačiji oblik organizacije i upravljanja ovim sektorom. Tako, po definisanom teritorijalnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine, jedinice lokalne, gradske, kantonalne, entitetske i državne uprave, u okviru svojih prava i obaveza utvrđenih zakonom, uređuju, planiraju, educiraju, organiziraju, finansiraju i provode sistem zaštite i spašavanja.

U zadnjih 30 godina u Bosni i Hercegovini je preko 400.000 ljudi bilo pogođeno nekim vidom vremenskih nepogoda. Iako se vremenske nepogode ne dešavaju vrlo često, statistički gledano, mogućnost da građanin bude izložen udaru prirodne ili druge nesreće u narednih 30 godina je jako velika. Sistem zaštite i spašavanja organizira se i sprovodi radi zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

Osnovna karakteristika prirodne ili druge nesreće je iznenadnost pojavljivanja što ostavlja često veoma malo vremena za preduzimanje pravovremenih preventivnih mjera kao što su uzbunjivanje i evakuacija a koje posljedično izazivaju potrebu za provođenjem planskog, efikasnog i kvalitetnog zbrinjavanja evakuiranog stanovništva.

Posljedicama udara prirodnih i drugih nesreća su najviše izložene najranjivije kategorije: djeca, invalidna, stara i bolesna lica. Svako deveto dijete u toku godine bude pogođeno posljedicama prirodne ili druge nesreće. Prema podacima Save The Children, tokom migracija u 2015. godini oko 25.000 djece dobi do 15 godina je bilo izloženo posebnim rizicima: od neadekvatne brige, ekonomske i seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja. Uglavnom se radi o djeci od kojih je većina bila bez roditelja ili staratelja. Prilikom izvođenja veoma složenih spasilačkih radnji, a posebno evakuacije i zbrinjavanja, nadležni organi moraju posvetiti punu pažnju prema ovim licima kako bi umanjili posljedice prirodne ili druge nesreće na njihovo zdravlje a posebno na njihov emocionalni život.

Ključne riječi: zbrinjavanje, migracija, djeca izbjeglice, djeca migranti, vanredna situacija

ABSTRACT:

In most developed democratic countries is common practice that each country takes responsibility for the care of victims and provide timely assistance in emergencies that occur on its territory. Consequently, planning for Civil Emergency is primarily the responsibility of state institutions, and is a common practice and that funds for this purpose are also under the control of these institutions. Bearing in mind something more complex constitutional structure of Bosnia and Herzegovina, the area of planning and financing in the event of civil emergency characterized by a somewhat different form of organization and management of the sector. Thus, at the defined territorial structure of Bosnia and Herzegovina, local, city, cantonal, entity and state administration, within its rights and obligations stipulated by law, regulate, plan, educate, organize, finance and implement the system of protection and rescue.

In the last 30 years in Bosnia and Herzegovina, more than 400,000 people were affected by some kind of weather. Although the bad weather does not happen very often, statistically speaking, the possibility for citizens to be exposed to attack natural or other disasters in the next 30 years is very large. The system of protection and rescue is organized for the protection and rescue of people and material goods from natural and other disasters.

The main characteristic of natural or other disasters is suddenness appearance which often leaves very little time to take timely preventive measures such as alerting and evacuation and which consequently caused the need for the implementation of a planned, efficient and quality care for evacuated population.

Consequences of impact of natural and other disasters are most exposed to the most vulnerable: children, the disabled, elderly and sick people. Every ninth child in the course of the year to be affected by the consequences of natural or other disasters. According to Save The Children, during the migration in 2015 about 25,000 children aged under 15 years were exposed to special risks from inadequate care, economic and sexual exploitation, abuse, neglect and violence. These are mostly children of whom were without parents or guardians. When performing very complex rescue actions, especially evacuation and disposal, the competent authorities must devote full attention to these entities in order to minimize the consequences of natural or other disasters on their health and especially on their emotional life.

Keywords : care ,migration ,refugee children ,children of migrants ,emergency

1. Uvod

Mjere zaštite i spašavanja predstavljaju organizirane mjere radnje i postupke preventivne i operativne prirode, koje se preduzimaju sa ciljem da se izbjegnu, umanje ili otklone posljedice od prirodnih i drugih nesreća kojima mogu biti ugroženi život i zdravlje ljudi, kao i materijalna i druga dobra. Predviđeno je sprovođenje 15 (petnaest) mjera zaštite i spašavanja prema sljedećim vrstama:

- sklanjanje ljudi i materijalnih dobara;
- evakuacija;
- zbrinjavanje ugroženih i stradalih;
- zamračivanje;
- zaštita i spašavanje od radioloških, hemijskih i bioloških sredstava;
- zaštita i spašavanje od rušenja;
- zaštita i spašavanje na vodi i pod vodom;
- zaštita i spašavanje od požara;
- zaštita od neeksplozivnih ubojnih sredstava;
- prva medicinska pomoć;
- zaštita i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla;
- asanacija terena;
- zaštita okoliša;
- zaštita i spašavanje u rudnicima;
- zaštita bilja i biljnih proizvoda.

Ukoliko postoji potreba, mogu se planirati, organizirati i provoditi i druge aktivnosti i mjere zaštite i spašavanja. Zbog činjenice da prirodne i druge nesreće predstavljaju opću opasnost koja svojim djelovanjem može ugroziti ljude i materijalna dobra u svim sredinama i mjestima u kojima ljudi žive i rade i gdje se nalaze materijalna dobra za nosioce mjera zaštite i spašavanja određuju se subjekti koji će ih provoditi. Subjekti mjera zaštite i spašavanja su svi federalni i kantonalni organi uprave i drugi organi uprave, sve općinske službe za upravu i drugi općinski i gradski organi vlasti i sva pravna lica (privredna društva, zadruga, javne ustanove i druge institucije). Samo angažiranjem svih navedenih subjekata moguće je ostvariti odgovarajuću i efikasnu zaštitu i spašavanje.

Mjere zaštite i spašavanja imaju dvojaku funkciju:

-preventivnu, koju predstavljaju one mjere zaštite i spašavanja koje se preduzimaju prije nastanka prirodne i druge nesreće i u vrijeme kada postoji neposredna opasnost od nastanka neke nesreće. Aktiviranje štabova Civilne zaštite i drugih organa nadležnih za rukovođenje zaštitom i spašavanjem; prikupljanje podataka o prijetećim opasnostima i utvrđivanje razmjera tih opasnosti; aktiviranje pravnih lica prema njihovoj djelatnosti u odnosu na vrste opasnosti; mobilizacija i aktiviranje odgovarajućih službi zaštite i spašavanja i sredstava za zaštitu i spašavanje i provođenje drugih aktivnosti i mjera značajnih za sprečavanje nastajanja i širenja opasnosti predstavljaju preventivnu funkciju zaštite i spašavanja. Preventiva je osnovna i najznačajnija funkcija sistema zaštite i spašavanja, jer se njom ostvaruje potpuna zaštita ljudi i materijalnih dobara od mogućeg ugrožavanja jer čim nema posljedica ili posljedice budu umanjene, time sistem zaštite i spašavanja ostvaruje svoju funkciju u punom kapacitetu.

- operativnu funkciju imaju one mjere koje se provode kroz dvije situacije:

a) mjere koje se provode neposredno poslije udara prirodne ili druge nesreće, odnosno u toku njenog djelovanja a u koje spadaju one mjere, radnje i postupci koji mogu doprinijeti hitnom spašavanju onih građana i materijalnih dobara koji su se našli na udaru prirodne ili druge nesreće čime se postiže spašavanje ugroženih a istovremeno i ublažavanje, odnosno, smanjenje posljedica. U ove mjere spadaju: neposredno učešće

odgovarajućih službi zaštite i spašavanja, odnosno odgovarajućih jedinica Civilne zaštite, kao i povjerenika Civilne zaštite u provođenju odgovarajućih mjera zaštite i spašavanja; angažiranje odgovarajućih pravnih lica u zaštiti i spašavanju; sklanjanje ljudi i materijalnih dobara; neposredno provođenje drugih mjera u zaštiti i spašavanju; preduzimanje drugih aktivnosti i mjera na sprečavanju širenja i djelovanja nastalih posljedica od prirodne i druge nesreće, odnosno ratnih djelovanja i njihovih posljedica. Ove mjere se provode na cijelom pogođenom području s ciljem spašavanja ugroženih ljudi i materijalnih dobara od prirodne ili druge nesreće kojom su ugroženi.

b) mjere koje se provode s ciljem otklanjanja posljedica koje su nastale usljed djelovanja prirodne ili druge nesreće s ciljem efikasnog i što bržeg otklanjanja posljedica koje su nastale po zdravlje i život ljudi kao i posljedice nastale na materijalnim dobrima. Najčešće mjere koje se provode u cilju otklanjanja i ublažavanja posljedica te normalizacije stanja na pogođenom području su: angažiranje stručnih ekipa zdravstvene, veterinarske, komunalne i drugih službi; odgovarajućih jedinica Civilne zaštite za provođenje asanacije; stvaranje uslova za normalizaciju života ljudi i rada na ugroženom području; prikupljanje podataka i utvrđivanje obima posljedica nastalih djelovanjem prirodne i druge nesreće; organiziranje prikupljanja i raspodjele pomoći stradalom stanovništvu; provođenje zdravstvenih, veterinarskih i higijensko-epidemioloških mjera zaštite i provođenje drugih mjera koje mogu doprinijeti ublažavanju ili otklanjanju neposrednih posljedica izazvanih djelovanjem prirodne ili druge nesreće.

2. Cilj i sadržaj zbrinjavanja

Zbrinjavanje je mjera zaštite i spašavanja koja podrazumijeva hitne aktivnosti i mjere za smještaj, ishranu i osiguranje drugih prijeko potrebnih uslova za život ugroženih, stradalih, prognanih i izbjeglih ljudi. Pod ugroženim ljudima smatramo ono stanovništvo koje je djelovanjem prirodne ili druge nesreće, izloženo neposrednoj opasnosti po život i zdravlje zbog čega je primorano na sklanjanje. S druge strane, pod nastradalim stanovništvom podrazumijevamo ono stanovništvo koje je djelovanjem prirodne ili druge nesreće pretrpjelo povrede ili takve materijalne gubitke da je time lišeno osnovnih sredstava i uslova za život, zatim nemoćne osobe (djeca, stare i iznemogle osobe itd.) koje nemaju sredstava i mogućnosti za vlastito izdržavanje. U ovu kategoriju stanovnika ubrajamo i prognanike i izbjeglice koji su usljed ratnih dejstava ostali bez osnovnih životnih uslova.

U bilo kojoj od predhodno navedenih situacija neophodno je zbrinuti ugroženo i stradalo stanovništvo po hitnom postupku što podrazumeva osiguranje smještaja, ishrane, zdravstvene i ostale potrebe koje se smatraju neophodnim a što se mora obezbijediti u granicama datih uslova i mogućnosti. Zbrinjavanje nemože biti unaprijed vremenski ograničeno i mora se sprovoditi sve do onog momenta kada se stradalom stanovništvu stvore uslovi za povratak njihovim kućama što ukazuje na činjenicu da je ova mjera privremenog karaktera.

Često se ne pravi razlika između pojmova vanredna situacija i kriza, iako između njih postoji razlika. Vanredna situacija je širi pojam od krize, jer svaka kriza je istovremeno i vanredna situacija, dok svaka vanredna situacija ne mora biti i kriza.

Bez obzira što je svaka vanredna situacija jedinstvena, postoje neka zajednička obilježja, a to su:

- iznenadnost,
- nesigurnost i
- vremenski tjesnac.

S obzirom na složenost problema koji karakterišu vanrednu situaciju, te na uslove vremenskog pritiska i veoma nesigurnih okolnosti, neophodno je donošenje kritičnih (ključnih) odluka svih subjekata koji imaju obavezu reagovati.

3. Rukovođenje akcijama zbrinjavanja

Zbrinjavanje je kompleksna radnja koja zahtijeva vođenej cjelokupne aktivnosti od strane jednog organa i obezbjeđenje sinergije između svih učesnika. Funkciju rukovođenja aktivnostima zbrinjavanja vrše štabovi civilne zaštite dok su osnovni izvršioци te radnje na terenu povjerenici civilne zaštite. U načelu su to općinski štabovi civilne zaštite uz obavezno uključivanje i štabova civilne zaštite viših nivoa vlasti.

Štabovi civilne zaštite svoju funkciju rukovođenja zbrinjavanja ugroženog i nastradalog stanovništva vrše sve do momenta kada te poslove mogu preuzeti nadležne općinske službe za upravu. Ovo je jedan od kritičnih momenata u procesu prenosa nadležnosti i obaveza koji često u praksi nailazi na nerazumijevanje, dovodi do sukoba nadležnosti i stvara u konačnici probleme u daljoj implementaciji ove mjere zaštite i spašavanja. Nadležni štabovi civilne zaštite koji rukovode akcijama zbrinjavanja procjenjuju kada su stvoreni ti uslovi za prenos nadležnosti i iniciraju nosioce izvršne vlasti da o tome donesu odluku o prenosu prava i obaveza.

Za zbrinjavanje ugroženog stanovništva organiziraju se prihvatni centri na neugroženom području do prestanka potrebe za zbrinjavanjem, odnosno prestanka okolnosti koje su proizvele potrebu za zbrinjavanjem. Kvalitetno zbrinjavanje podrazumijeva osiguranje boravka, prehrane i najnužnije zdravstvene brige.

Boravak se može osigurati, u zavisnosti od okolnosti u;

- Zidanim objektima: školama, fiskulturnim dvoranama, domovima, hotelima i sl.
- Šatorima raznih veličina,
- Kamp kućicama i kontejnerim za stanovanje,
- Kombinirani smještaj.

Oblik smještaja zavisi od niza faktora a posebno od:

- Hitnosti,
- Mogućnosti zajednice i raspoloživim resursima za zbrinjavanje,
- Procjeni potreba i trajanja zbrinjavanja,
- Godišnjeg doba i hidrometeoroloških prilika itd.

Ukoliko se organizira kombinirani smještaj, potrebno je posebno voditi brigu o rasporedu lica a na osnovu njihove životne dobi i zdravstvenog stanja. Prioritet za raspored u zidane objekte, kamp kućice i kontejnere za stanovanje moraju imati starija lica, nepokretni i teško pokretni, lica sa teškim hroničnim oboljenjima, lica sa posebnim potrebama kojima je potrebna tuđa pomoć i njega, roditelji sa djecom do 7 godina.

O vrsti i načinu obezbjeđenja prostora za boravak odlučuju štabovi civilne zaštite koji izdaju naredbe za korištenje pojedinih objekata i prostorija u javnoj upotrebi. Naredbe se donose u pismenoj formi i sadrže konkretne podatke o objektima ili prostorijama koje treba dati za smještaj evakuisanog stanovništva, podatke o vlasniku, odnosno korisniku objekata i drugih prostorija, rok do kada objekat ili prostoriju treba staviti na raspolaganje za smještaj ljudi i određuje organ vlasti koji će da realizira donesenu naredbu. Naredbe je potrebno

izvršiti na organiziran način, uz učešće svih organa uprave i službi za upravu općine koji budu određeni da izvrše zbrinjavanje izmještenog stanovništva i materijalnih dobara.

Bez obzira na oblik osiguranja boravka, u svakom prihvatnom centru je neophodno obezbijediti i osigurati: prehranu, sanitarne prostorije, ambulantu za osnovnu zdravstvenu negu, administracijski i info punkt, psihološku pomoć i podršku te prostore za religijske potrebe. Naravno, uzimajući u obzir okolnosti boravka, u prihvatnim centrima je obavezno obezbijediti stalno prisustvo snaga za održavanje javnog reda i mira.

Pomoć izbjeglicama i migrantima zavisi od geografske pozicije gdje se izbjeglice nalaze: da li su još uvijek na putu ili su stigli u potencijalno određište. One osobe koje se nalaze na prolasku kroz određenu zemlju (zavisno o vremenu zadržavanja) najčešće trebaju sledeću vrstu pomoći:

- prevodioc sa njihovih na lokalne jezike
- hitnu medicinsku pomoć
- hrana i odijelo
- mogućnost dopunjavanja mobilnih telefona

4. Način finansiranja zbrinjavanja

Ovako zahtjevna mjera zaštite i spašavanja, kao što je zbrinjavanje, neminovno za sobom povlači velika finansijska sredstva. Odmah po nastanku potrebe za zbrinjavanjem nastradalog stanovništva potrebno je utvrditi posljedice koje su nastale te izvršiti procjenu stanja i potreba što nas dovodi i do procjene potrebnih finansijskih sredstava. Za osiguranje stambenog prostora za smještaj izbjeglih, ugroženih i stradalih ljudi, opreme (odjeće i obuće, posteljine, higijenske potrebštine), ishranu, zdravstveno zbrinjavanje i druge potrebe stanovništva moraju postojati idređena finansijska sredstva.

Uzimajući u obzir da sse radi o značajnim finansijskim sredstvima, njihovo osiguranje se može izvršiti iz sljedećih izvora:

- Iz budžeta jedinice lokalne samouprave,
- Iz budžeta viših nivoa vlasti,
- Iz sredstava solidarne i humanitarne pomoći (domaćih i stranih),
- Iz inozemnih donacija.

Prilikom organizacije zbrinjavanje, pored obezbjeđenja neophodnih finansijskih sredstava, potrebno je obavezno posvetiti posebnu pažnju načinu njihovog prikupljanja i trošenja, odnosno raspodjele. Iako su uslovi za rad osoblja izuzetno složeni i odvijaju se pod pritiskom ugroženih građana te izazivaju veliku pažnju javnosti, mora se obezbijediti neophodna materijalna dokumentacija (reversi, izlazi robe, zbirni izvještaji itd.) uz obavezno navođenje podataka o krajnjim korisnicima te vrstama i količinama dodijeljene ili utrošene opreme.

5. Objekti i prostori koji se mogu koristiti za smještaj ugroženih i stradalih

Tokom prihvata ugroženog stanovništva, uporedo sa prikupljanjem ličnih podataka o licima za koje je potrebno zbrinjavanje, potrebno je preduzeti hitne aktivnosti na osiguranju nužnog smještaja. Za obezbjeđenje nužnog smještaja mogu se koristiti škole, hoteli, domovi, fiskulturne sale, poslovne prostorije privrednih subjekata i drugi objekti pogodni za kolektivni smještaj ugroženih i stradalih. U pogledu korištenja stambenog prostora neophodno je prioritet dati stambenim objektima u društvenoj i privatnoj svojini.

Naročito u ljetnom periodu, smještaj ugroženog i stradalog stanovništva se može osigurati i u šatorima. U situaciji kada se obezbjeđuje poljski smještaj, u šatorima ili pokretnim kućicama i kontejnerima, radi se sva neophodna infrastruktura neophodna za što normalnije uslove života.

Ovakva naselja, bilo ona urađena od šatora, kamp kućica, kontejnera ili kombinovano, moraju imati adekvatan prostorni raspored koji omogućava što normalnije uslove za boravak ugroženih, zaštitu ugroženih od vanjskih uticaja, sanitarne blokove, blokove za stanovanje, blokove za održavanje lične higijene, blokove za zdravstveno zbrinjavanje, blokove za osoblje koje se brine o zbrinutim, blokove za ishranu, blokove za smještaj logističke podrške itd.

Za potrebe zbrinjavanja obezbjeđuje se higijensko-sanitarna oprema te osigurava montaža iste u šatorskim naseljima. Higijena tokom zbrinjavanja je veoma važna kako bi se spriječio nastanak zaraznih bolesti. Higijena se obezbjeđuje postavljanjem dovoljnog broja sanitarnih kabina, obezbjeđenjem dovoljnih količina vode za redovno pranje veša i ličnu higijenu, zbrinjavanje otpadne vode itd. Higijensko-sanitarno zbrinjavanje podrazumijeva dobru dispoziciju objekata, organizaciju, dovoljan broj objekata te njihovo redovno održavanje.

dezinficijensi, repelenti).

Isto tako, za potrebe zbrinjavanja osigurava se hitna nabavka te dostava na lokacije kampova velikog broja ostalih higijensko-sanitarnih sredstava (spremnici za vodu, podloge za vreće za spavanje, sanitarne rukavice i zaštitne maske za lice) te ostali potrošni materijal, kao i neophodna oprema osoblju angažiranom i mobiliziranom za održavanje životnog standarda u kampovima za smještaj (gumene čizme, kišne kabanice,

nedostajući medicinski timovi.

U suradnji s direkcijom za robne zalihe mogu se osigurati dodatne količine šatora, vreća za spavanje, poljskih kreveta, deka, kontejnera (stambeni, medicinski, sanitarni), plahti, jastuka i tankova za vodu.

Nedostajuća šatorska oprema se može obezbijediti i od Ministarstva odbrane kroz angažiranje zapovjednih šatora, dekontaminacijskih stanica s ljudstvom te

Praksa je pokazala da je na zadacima unutar kampova ili uopšteno na zbrinjavanju ugroženog stanovništva najefikasnije izvršiti angažiranje nezaposlenih osoba koje se nalaze u evidenciji zavoda za zapošljavanje putem javnih radova te aktivnostima u brizi oko šatorskog naselja, održavanju čistoće, čišćenju i uređenju kampova te ostalih logističkih aktivnosti.

Ishrana tokom zbrinjavanja je proces koji se mora zasnivati na izuzetno dobroj organizaciji i koordinaciji s ciljem obezbjeđenja kvalitetne ishrane, obezbjeđenja dovoljnih količina namirnica i hrane, održavanje higijene. Pored obezbjeđenja hrane, posebnu pažnju moramo posvetiti načinu njene distribucije. Najefikasniji način je obezbijediti jedan blog na kojem će se vršiti raspodjela i konzumacija hrane s ciljem sprečavanja bacanja otpadaka hrane po naselju zbog skupljanja raznih glodara i životinja a što

podgornije nastanku i širenju zaraznih bolesti. Podjelu prehrambenih artikala i hrane uopšte vršiti organizirano, prema unaprijed utvrđenom rasporedu i redoslijedu.

6. Zbrinjavanje najranjivijih kategorija - djece

U uvodnom dijelu rada smo naglasili potrebu za posvećivanjem posebne pažnje tokom zbrinjavanja prema najranjivijim kategorijama stanovništva. U tu grupu spadaju „djeca u pokretu“: djeca izbjeglice, interno raseljena djeca, djeca tražioci azila, djeca migranti, iregularne migrante, djecu žrtve trgovine ljudima, djecu uključenu u život i/ili rad na ulici, povratnike iz procesa readmisije i interne migrante. Bez obzira kako izvršili podjelu djece po grupama ili kategorijama, tokom zbrinjavanja prema djeci se mora posvetiti posebna pažnja.

Djeca su posebno ranjiva kategorija i u normalnim uslovima, a pogotovo kada se stvari u jednoj porodici promijene na ovako dramatičan način. Zaštititi djecu, pružiti njima (kao i odraslima) brigu o mentalnom (a ne samo fizičkom zdravlju) te psihosocijalnu podršku je poseban izazov, kako za vladine tako i za nevladine organizacije. Česti su slučajevi da ženska djeca putuju u pratnji “ujaka,” “stričeva” i sličnih kvazi rođaka koji nisu ono za šta se izdaju. Seksualna zloupotreba i zlostavljanje nije rijetko u izbjegličkim karavanima.

Djeca se ponašaju i osjećaju isto i kada dožive malu ličnu katastrofu kao što su gubitak omiljene igračke , i kada su uključeni u konflikt u školi , ili zadobiju povrede. Ispunjavanje fizičkih potreba je samo dio rješenja . Djeca imaju emocionalne potrebe ; potrebu za

sigurnosti , udobnosti , ljubavi i pažnjom . Za adekvatno emocionalno zbrinjavanje djece nakon katastrofa neophodno je da se pridržavamo nekih osnovnih pravila, odnosno savjeta:

- a) Razgovarati o događaju s djecom čime možemo smanjiti njihov strah. Važno je objasniti događaj u riječima koje dijete može razumjeti, ali do nivou i detalja koji ih neće uplašiti.
- b) Djeca su čitavo vrijeme svjesna brige svojih roditelja, ali su posebno osjetljiva u vrijeme krize. Roditelji bi trebali priznati svoju zabrinutost za sigurnost svoje djece, ali, također naglašavati svoju spremnost, opredijeljenost i sposobnost da se nose s katastrofom.
- c) Kod djece koja izgube člana porodice ili prijatelja, ili ako je škola djeteta ili kuća teško oštećena, postoji veća šansa da će imati veće poteškoće. Godine djeteta utječu na to kako će dijete odgovoriti na posljedice traume od katastrofe. Na primjer, šest-godišnjaci mogu pokazati svoju brigu odbijajući da idu u školu, a adolescenti mogu imati manje problema, ali iskazuju više brige za roditeljima i pokazuju pad u nastavnom procesu u školi.

Za donošenje odluke i izabrati način kako se odnositi prema djetetu s ciljem umanjnja njegove patnje usljed izloženosti kriznom događaju, potrebno je uzeti u obziri njegov uzrast.

Predškolska djeca (dob 1-5) zahtijevaju posebnu brigu i zbrinjavanje zbog narušavanja njihovog prethodno sigurnog svijeta. Djeca ovog uzrasta su veoma uplašena zbog rušenja njihovog okruženja, napuštenostim odnosno sigurnosti. Za uspješan oporavak mogu se primijeniti neki od metoda i sadržaja:

- Ohrabrite ih da se kroz igru izražavaju, da na svoj način opišu i rekonstruišu šta se dogodilo,
- Pružite im verbalnu sigurnost, razgovarajte sa njima riječnikom i na način koji dijete tog uzrasta razumije. Maksimalno se potrudite da djetetu obezbijedite fizičku udobnost tokom boravka. Pored toplog i udobnog smještaja, obezbijedite im mjesta za igru, organizirajte igraonice.
- Nijednog trenutka ih neostavljajte same, budite uz njih uz maksimalnu pažnju.
- Ukoliko je dijete preživjelo traumu kroz gubitak člana porodice, ohrabrite ga da se verbalnom izražava o gubitku.

Djeca uzrasta od 5-11 godina su specifičnija na svoj način. Djeca ove dobi obično nadoknađuje gubitak kroz nezrelo ponašanje. Osoblje koje se brine o djeci ovog uzrasta mora se pridržavati nekih osnovnih načela:

- Maksimalno strpljenje i tolerancija prema njihovom ponašanju;
- Podstičite ih da se igraju sa vršnjacima i starijom djecom;
- Organizirajte sesije na kojima će međusobno razgovarati ali razgovarati i sa odraslim osobama;
- Organizirajte kontinuirane relaksirajuće sadržaje kako bi upotpunili vrijeme do odlaska u školu i poslije škole.

Neophodno je napomenuti da osoblje mora uvijek imati u vidu djecu, kao najranjiviju kategoriju: od momenta organiziranja prihvata, tokom privremenog zbrinjavanja do konačnog zbrinjavanja. Za ovu kategoriju se prioriteto obezbjeđuje što kvalitetniji smještaj zajedno sa njihovim starateljima.

7. Preporuke za zbrinjavanje djece

Kako bismo pomogli djetetu pogođenom katastrofom, roditelji i osoblje se tokom njihovog zbrinjavanja moraju pridržavati sljedećih preporuka:

- Lični kontakt je ohrabrujući. Zagrlite i dodirnite dijete;
- Staloženo im pričajte uz iznošenje činjenica i informacija o nedavnoj katastrofi i trenutnim planovima za osiguranje njihove sigurnosti, zajedno s planovima za oporavak;
- Ohrabrite djecu da govore o svojim osećanjima;
- Provedite više vremena sa svojim djecom, posebno vrijeme prije spavanja;
- Ponovo uspostavite dnevnu rutinu za posao, školu, igru, obroke, i ostale aktivnosti;
- Uključite dijete u svakodnevni život dajući im specifične poslove da pomognu da se osjećaju korisni time što i oni pomažu da se obnovi obitelji i život u zajednici;
- Pohvalite ga uvijek kada prepoznate njegovo odgovorno ponašanje;
- Shvatite da će vaša imati čitav niz negativnih i neuobičajenih reakcija na katastrofe;
- Ohrabrite dijete da učestvuje i pomogne u analizi i ažuriranju plana zaštite vaše porodice od katastrofa;
- Pružite mogućnosti za djetetu da vidi prijatelje i provede vrijeme sa njima;
- Donesite lične stvari i vrijednosti dijeta kada borave u privremenom smještaju;
- Uspostavite neke dnevne rutine , tako da je dijete u mogućnosti da ima prostorni osjećaj što ga očekuje tokom dana (uključujući povratak u školu što je prije moguće);
- Pružite mogućnosti djeci da podijele svoje ideje i saslušajte pažljivo njihove probleme ili strahove;
- Budite osjetljivi na probleme koje preseljenje može izazvati kod djeteta i budite spremni da reaguje na potrebe djeteta;
- Razmislite o razvojnom nivou i jedinstvenom doživljaju svakog djeteta;
- Važno je imati na umu da su djeca različita , tako da će njihovi odgovori (ponašanje) na izazvani poremećaj oscilirati.

8. Zaključna razmatranja

Katastrofe, bez obzira na njihov način nastanka, zahtijevaju intenzivnu pripremu društvene zajednice za pružanje adekvatnog odgovora na izazove koje one sa sobom nose. Jedna od najkarakterističnijih posljedica je evakuacija ili pomjeranje ugroženog stanovništva. Historijski gledano, nikada se više od jedne trećine pomjerenog stanovništva nije vratilo na svoja ognjišta. Ova pojava iziskuje posebnu elaboraciju i nije predmet ovog istraživanja.

Odrasle osobe lakše podnose udare katastrofa, svjesnije su i sposobne da se odupru njenim posljedicama te pronađu unutrašnju emocionalnu i fizičku snagu za oporavak svoje porodice.

S druge strane, kod djeteta, kao najranjivije kategorije stanovništva, ukoliko ne obezbijedimo adekvatnu brigu i njegu ostavlja trajne posljedice u vidu trauma što u njegovom daljem emocionalnom razvoju može imati dalekosežne posljedice po društvo.

„Djeca u pokretu“ odnosno djeca u rizičnim migracijama predstavljaju posebno ranjivu skupinu, nezavisno o tome da li je riječ o djeci koja prate svoje roditelje ili putuju sama bez pratnje u potrazi za boljim životnim uvjetima u bijegu od nasilja, zlostavljanja, siromaštva, rata, prirodnih katastrofa i drugih nedaća koje ih prisiljavaju da napuste svoj dom.

Zbog njihove posebne ranjivosti, nužno je jačati i unapređivati sistem njihove zaštite na nacionalnim nivoima, kao i jačati prekograničnu suradnju u regiji.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da takvom djetetu osiguraju jednaku zaštitu kao i svoj drugoj djeci koja su iz bilo kojeg razloga privremeno ili trajno lišena svoje porodične okoline. Jednak nivo zaštite znači da se prema svojoj djeci (djeci stranim državljanima ili djeci vlastitim državljanima) moramo ponašati jednako i da rješavanju njihovih problema u svakom pojedinačnom slučaju moramo pristupiti na isti način na koji rješavamo probleme svoje djece u svakom pojedinačnom slučaju.

Nažalost, broj djece bez pratnje raste i realno je očekivati da će, što zbog rastućeg siromaštva, što zbog tragičnih ratnih zbivanja, rasti i nadalje.

9. Literatura

1. Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 50/08)
2. Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, broj: 39/03; 22/06 i 43/10)
3. Zakon o zaštiti i spašavanju u vanrednim situacijama („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:121/12)
4. Priručnik o UN procjeni katastrofa i koordinaciji, OCHA, Ženeva, 1994. godine (prevod i adaptacija s engleskog: S.Huseinbašić, B.Tomić, J.Tupajić, Sarajevo, 2004.godine)
5. Priručnik o pomoći NATO u katastrofama, Public Diplomacy Division, NATO, Brussels, 2001. (prevod i adaptacija: S. Huseinbašić i S. Zlatar, Sarajevo, 2005.g.)

6. Priručnik o standardnim operativnim procedurama za CMEP SEE, Bucharest, 2001. (prevod i adaptacija: S. Huseinbašić, B.Tomić, J. Tupajić, Sarajevo, 2005.godine)
7. Stability and Security of Estern and SouthEastern Europe, Colection of Studies, Centre for Strategic Studies, Ljubljana, 1997. godine.
8. Pomoć NATO u katastrofama, Evropska unija-prijevod s engleskog jezika Federalna uprava CZ, Sarajevo,2004.godine.
9. Učešće BiH u paktu stabilnosti za jugoistočnu Evropu, Ministarstvo za evropske integracije, Sarajevo,2001.godine.
10. Ženevske konvencije iz 1949.godine i dopunski protokol, d.j.l. NID Sarajevo, 1999.godine.
11. Terenski priručnik o procjeni od katastrofa i koordinaciji OUN, UNOCHA, Ženeva.2000.godine (prijevod), Sarajevo 2004.godine
12. Rezolucija Vijeća Evropske zajednice br. 87/C, 176/01 od 25. juna 1987. godine
13. Rezoluciju Vijeća Evropske zajednice br. 89/C, 44/03 od 13. februara 1989. godine
14. Rezolucija Vijeća Evropske zajednice br. 90/C, 315/01 od 23. novembra 1990. godine,
15. Rezolucija br. 90/C, 315/02 od 23. novembra 1990. godine
16. Rezolucija Vijeća Evropske zajednice br. 91/C1, 98/01 od 8. jula 1991. godine
17. Odluka Vijeća Evropske unije br. 91/396/EEC od 29. jula 1991. godine
18. Rezolucija Vijeća Evropske unije br. 94/C, 313/01 od 31. oktobra 1994. godine
19. Direktiva Sevezo II, br. 96/82/EC od 9. decembra 1996. godine,
20. Uredba Vijeća (EZ) br. 1257/96 od 20.juni 1996. godine
21. Rezolucija Vijeća Evropske unije br. 99/C, 373/02 od 9. decembra 1999. godine
22. Rezolucija Vijeća Evropske unije br. 2001/C82/01 od 26. februara 2001. godine
23. Rezolucija Vijeća Evropske unije br. 2002/C43/01 od 28. januara 2002. godine,
24. Odluka Vijeća EU br. 2007/162/EC
25. Odluka Vijeća EU br. 2007/779/EC, kao dorada Odluke Vijeća Europske unije br. 2001/792/EC,
27. Djeca u pokretu, Zbornik radova sa tematskog sastanka Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe, Save The Children Sarajevo, Zagreb,2014.godine

Brčko,2016.godina

docent dr.sc.Bajro Imširović

BEZBEDNOSNI ASPEKT MIGRACIJA

APSTRAKT:

Evropa se suočava sa verovatno najvećom humanitarnom katastrofom od kraja Drugog svetskog rata do danas i velikom političkom krizom povodom masovnog kretanja stanovništva iz kriznih regiona u svetu ka njenoj teritoriji.

Kretanje stanovništva (migracije) oduvek su predstavljale bezbednosni izazov. Naročito je to izraženo kroz aktuelne migracije stanovništva sa Bliskog istoka (Sirija, Irak, Libija), Avganistan i dr. pošto u ovim zemljama deluje AL KAIDA i ISIL, koji vrlo lako mogu u izbegličke kolone infiltrirati svoje teroriste i ugroziti zemlje kroz koje prolaze, a naročito one koje primaju migrante.

Cilj je ukazati na eventualne bezbednosne probleme koje može prouzrokovati aktualna migrantska kriza.

KLJUČNE REČI: *migranti, Evropska Unija, Srbija, bezbednost, terorizam.*

SECURITY ASPECT OF MIGRATION

phd Dragan Radisic

ABSTRACT:

Europe is facing most probably the biggest humanitarian disaster since the Second World War until today and the major political crisis due to mass movement of the population from the crisis regions in the world to its territory.

Moving of population (migrations) was always presenting security challenge. It is particularly expressed through current migrations of people from Middle East (Syria, Iraq, Libya), Afghanistan and others, because in these countries are operating Al Qaida and ISIL, which may easily infiltrate among refugees their terrorist and threat countries which they are passing through but especially these who are accepting immigrants.

Subject is to point on potential security problems which may cause current migration crisis.

KEY WORDS: *migrants, European Union, Serbia, security, terrorism.*

UVOD

Kretanje stanovništva (izbeglica, migranata, azilanata) kao pojava migracije stara je koliko i samo čovečanstvo i odigrala je suštinsku ulogu u oblikovanju sveta onakvog kakvog ga poznajemo danas. Poslednjih godina takve migracije su dobile istaknuto mesto, a prošle i ove godine su poprimile svoje najšire razmere, zbog čega imaju velike implikacije po međunarodne odnose, a naročito po bezbednost država kroz koje prolaze ili se useljavaju migranti.

Porast međunarodnog kretanja stanovništva može da se pripiše sledećim faktorima. Prvo, zbog sveopšte prirode državne kontrole, svako međunarodno kretanje postaje stvar brige za bar dve, a ponekad i više država. Drugo, svetsko stanovništvo brzo i stalno raste. Treće,

---

¹ draganradisic@gmail.com. Autor je magistar političkih nauka i doktor nauka odbrane, bezbednosti i zaštite.

globalizacija je prouzrokovala revoluciju u komunikacijama i transportu, tako da su ljudi postali svesni drugačijih uslova i prilika u drugim delovima sveta, a i putovanje u ta područja je olakšano. Četvrto, najnoviju izbegličku krizu i seobu naroda izazvali su ratni sukobi na Bliskom Istoku i šire (Sirija, Irak, Libija, Avganistan, Pakistan, i dr.).

Najzad, svet je, nažalost, postao nemirno i nestabilno mesto, pa previranje i neizvesnost igraju ulogu u motivisanju ljudi da se sele, beže i/ili tragaju za boljim životom.

Najviše je to bilo izraženo nestankom Sovjetskog Saveza i raspadom bivše Jugoslavije, nakon čega je došlo do masovnog kretanja ljudi u Evropi uglavnom ka zapadu i Nemačkoj bežali su od rata i etničkog čišćenja.

Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije (IOM), broj međunarodnih migranata u svetu se sa 75. miliona 1960. god. povećao na sto 91. milion 2005, što je 3% globalnog stanovništva ili, da je reč o državi, radilo bi se o petoj najnaseljenijoj državi na svetu. Među njima je bilo, 8,7 miliona izbeglica. Prema podacima Visoke komisije za izbeglice UN (UNHCR) drugih 6,6 miliona ljudi krajem 2005 god. iseljeno je iz svojih domova, ali i dalje žive u svojim zemljama.

Migracija može da bude ekonomski korisna i za zemlje iz kojih migranti potiču, i za one koji ih primaju, kao i za same migrante.

Zemlje Trećeg sveta imaju ogromne koristi od novca koji migranti šalju kućama, smanjenja pritiska na nezaposlenost, stanovanje i druge socijalne ustanove.

Država koja prima migrante ima koristi jer dobija radnu snagu po pristupačnoj ceni, a pri tom uvećava nacionalnu produktivnost i ekonomski rast.

To su većinom pojedinci koji poseduju avanturistički duh, skloni su preduzetništvu i rešeni da uspeju u novoj sredini, koji su verovatno više od prosečnih ljudi spremni da budu kreatori bogatstva i generatori zapošljavanja.

Migranti mogu da doprinesu izgradnji mostova prijateljstva između zajednica u svojoj zemlji i jačanju veza sa zemljom svog porekla.

Prema nekim analitičarima ovo nije "izbeglička kriza", ovo je seoba naroda. Razmere seobe su biblijske. U talasima "migranata" su pre svega, mladi i odrasli muškarci, vojno sposobni, koji su napustili svoja ognjišta, žene, decu i ostarele roditelje, i ostavili ih na milost i nemilost života.

Po svemu sudeći, navodi nas na razmišljanje da se među brojnim izbeglicama nalaze vojni dezerteri. Znači, mi ovde pored ostalog, imamo posla sa dezerterima, među kojima su brojne bezbednosne službe, otkrile i veliki broj terorista. Sve više uvidamo da su oni odlično organizovani, imaju mape sa maršutama kretanja, solidno su odeveni, imaju skupe i savremene "pametne telefone", organizovano dižu novac u bankama, kreću se obično u "trojkama", i uopšte ne liče na ljude koji su izgubili dom, porodicu, domovinu i sredstva finansiranja. Isto tako, na njihovim licima vidimo da nisu utučeni ni nesrećni, već naprotiv, oni su srećni što dolaze u Evropu, obećanu zemlju, punu mladih devojaka i života bez napornoga rada, a sigurne pomoći koju očekuju – odnosno dobivaju. Svedoci smo da ukoliko zemlje domaćini ne tolerišu njihovo agresivno i zahtevno ponašanje, oni postaju nasilni i skloni različitim oblicima kriminalne aktivnosti.

U slučaju da EU potpuno zazida Balkan, što pre izgleda da je pre pitanje „kada“ nego „ako“, desetine hiljada nezadovoljnika naći će se zaglavljani u zemlji u kojoj nikad nisu želeli da ostanu i usred društva koje ih ne želi, ali je prinuđeno da ih zbrine. Gledajući na nedavne skandale u Sloveniji, (na granici između Srbije i Mađarske kod Horgoša) kao na pokazatelj verovatnog ishoda kada se migranti uznemire zbog svojih uslova života, oni mogu da spale svoja naselja kao što su to učinili u Brežicama, ali, i gore od toga, mogu za to da okrive zemlju domaćina, naročito ako se ovo desi u zimu i uz međunarodne fanfare. Da li će ili neće migranti da otpočnu sezonu spaljivanja, ostaje problem to što će biti duboko nezadovoljni

time što su prinuđeni da žive u zemlji u kojoj ne žele da žive, i to ne zbog tog naroda koji tu živi, već zbog pogrešnih očekivanja većine njih koji su pretpostavili da mogu da nametnu svoju kulturu, religiju i jezik žiteljima države u kojoj su se zatekli, umesto da se asimiluju i integrišu (po definiciji „multikulturalizma“).

1. KRETANJE STANOVNIŠTVA KAO PITANJE BEZBEDNOSTI

Promene u međunarodnoj sredini do kojih je doveo završetak hladnog rata i ponovno suočavanje bezbednosti s pretnjama za koje se sada misli da izviru iz brojnih netradicionalnih izvora kao što su životna sredina i zdravlje, stvorili su prostor za ponovno razmišljanje koje se tiče međunarodnih odnosa i međunarodne migracije. Unutar tog konteksta, takođe je veće priznavanje veza između međunarodnih migracija i bezbednosti.

Užasni događaji 11. septembra 2001. god. dramatično su reafirmisali ulogu koju međunarodna migracija može uopšte da igra u međunarodnim odnosima, i posebno po pitanju bezbednosti.

Kada je postalo jasno da su svi počinioci zločina od 11. septembra bili privremeni ilegalni imigranti, SAD su počele da sa ovim pitanjem postupaju kao sa delom nacionalnog bezbednosnog aparata.

Pošto su globalni ciljevi, domet i širenje AL KAIDE postali jasni, taj princip su preuzele mnoge druge zapadne države. Sve je to dalje osnaženo postavljanjem bombi u Madridu 11.03.2004. i u podzemnu železnicu u Londonu 07.07.2005. Danas je u mnogim zapadnim državama široko prihvaćeno da javna politika mora otvoreno da postupa sa imigrantima i bezbednošću kao međusobno isprepletenim činjenicama, i da stvari od bezbednosnog značaja usmeri na kontrolu i upravljanje kretanjem stanovništva.²

Migriranje može da predstavlja pretnju narodima i vladama zemalja iz kojih migranti dolaze i u koje odlaze, i odnosima između te dve zemlje. Ono može građanski rat da pretvori u međunarodne sukobe i prouzrokuje širenje etničkog sukoba i građanske nemire od jedne do druge zemlje. Ono takođe može da dovede do nekog oblika sukoba, uključujući totalan rat između zemalja.

Migriranje takođe može da igra ulogu u olakšavanju delovanja terorizma.

Prihvatanje migranata ima dugoročne posledice na zemlje koje ih primaju. Migranti stvaraju socijalne zabrinutosti zbog toga što potencijalno prete da potkopaju status i snagu nacionalne države. Kao građani jedne države koji se sele da žive i rade u drugoj državi, migranti očevidno predstavljaju izazov tradicionalnim pojmovima pripadnosti državi, značenju nacionalnosti i građanstva i pravima i dužnostima građana prema državi.

Migracije mogu da postanu pretnja društvenoj koheziji i stabilnosti ako se migranti dožive kao ekonomsko breme. Percepcija migranata kao onih koji zavise od države blagostanja ili su toliko brojni i siromašni da opterećuju lokalne resurse u stanovanju, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i transportu može da dovede do ugroženosti i neprijateljstva. Migranti se takođe kod nekih doživljavaju kao kriminalci i prenosioci zaraznih bolesti. U prilog tome ide bahato ponašanje, agresivnost i tuče, loša higijena i onečišćavanje životne sredine bacanjem otpadaka i na druge načine, nad čime se evropska civilizacija zgrožava. Mnoge evropske zemlje doživele su buđenje ekstremne desnice, u politici kao posledicu te javne zabrinutosti u vezi s imigracijom i azilom.

Njemački desničarski pokret “Pegida” saopštio je da će 6. februara ove godine organizovati skupove protiv “islamizacije” Evrope u četrnaest evropskih zemalja. Među njima su: Češka, Estonija, Finska, Nemačka, Poljska, Slovačka i Švajcarska. Predstavnica “Pegide” Tatjana

---

² Sita Bali; Kretanje stanovništva str. 587.

Festerling, nakon sastanka u mjestu Roztoki u blizini Praga je izjavila: “Borba protiv islamizacije Evrope je naš zajednički cilj”.³

Smrtonosni teroristički napadi u Parizu i niz seksualnih incidenata tokom novogodišnje noći u Kelnu, povećali su potrebu da Britanija izađe iz članstva EU, rekao je lider Britanske antievropske stranke Ykip Majdžel Feridž. Prema njegovim rečima, evropska politika prijema migranata bez provere ugrozila je živote stanovnika EU. On je podsetio da su se dvojica od nekoliko napadača koji su u parizu u novembru ubili 130 ljudi pretvarali da su migranti pri ulasku u EU. Feridž je rekao i da bi osobe koje su optužene za seksualne prekršaje i napade na žene u Kelnu za nekoliko godina dobili evropske pasoše sa kojima bi mogli da uđu u EU.⁴ Sigurno je da će se produbiti razočarenje u EU, što se već ogleda u žestokoj anti-imigraciji i pokretima protiv EU, poput Francuskog Nacionalnog Fronta, Holandske Stranke Slobode i Švedskih Demokrata. Međutim, bes može da se pretvori i u otvorene pobune tokom 2016. god. ako migrantska kriza dovede do niza terorističkih napada.⁵

Ministarka unutrašnjih poslova Austrije Johana Miki-Lajtner, očekuje domino efekat u Evropi, nakon odluke zvaničnog Beča da uvede ograničenje za prihvatanje izbeglica, prenosi bečki dnevnik Esterajh. Po njenim rečima, Austrija je donela odluku, da ograniči prihvatanje izbeglica u naredne četiri godine na ukupno 127.500 (2019. god) što odgovara 1,5 % stanovništva Austrije.⁶

Neposredno uoči Božića objavljeno je da je tokom 2015. god. preko milion migranata dospelo u Evropu na neregularan način, a skoro su svi pristigli s Istoka Mediterana. Njihov ionako neodrživ priliv samo će rasti tokom 2016. god.

Većina izbeglica na svetu potiče iz zemalja u razvoju, većina ih i ostaje u zemlji koja ih prima a veliki prilivi izbeglica mogu da predstavljaju ogromno ekonomsko breme.

Migranti se primaju s neprijateljstvom ako su doživljeni kao pretnja kulturi i načinu života ljudi u zemlji koja ih prima. To se uglavnom događa kada ogroman broj izbeglica pristigne u kratkom periodu ili kada se migranti drže po strani i oklevaju da se integrišu u način života zemlje domaćina.

2. AKTUELNI PROBLEMI SA MIGRANTIMA I BEZBEDNOSNI IZAZOVI

Siromašne zemlje kakva je Srbija, upozoravaju politički analitičari, nema snage da bude utočište desetinama hiljada migranata, jer postoji latentna opasnost po raspad njenog socijalnog i pravnog poretka.⁷

Srbija još uvek nije rešila problem svih izbeglih i raseljenih lica tokom ratova na području bivše Jugoslavije. Kako onda može odjednom pružiti utočište desetinama možda i stotinama hiljada ilegalnih migranata koje bi nam EU rado sve “uvalila”?

Migranti sa Bliskog istoka, Azije i Severne Afrike žele da se dokopaju bogatih zemalja EU i tamo nastane.

Talas migranata se kroz Tursku, preko Grčke i Makedonije preliva u Srbiju, iz srpske Vojvodine razliva u Mađarsku i Hrvatsku. Zatim se preko Slovenije i Austrije “valja” do Nemačke, koja migrantima oročava utočište na 3 godine i do skandinavskih zemalja i Britanije. Tokom 2014. je ukupan broj imigranata u EU iznosio 280.000, a od januara do

---

³ Tanjug: 24.01.2016.

⁴ Srna: 24.01.2016.

⁵ DW: 25.01.2016.

⁶ Press: 25.01.2016.

⁷ NSPM 3. oktobar 2015. Dušan Kovačev, Readmisija migranata iz EU u Srbiju

avgusta 2015. g ih je registrovano još 350.000. U septembru je procenjeno da ih je od početka godine u EU pristiglo 500.000. Često se “probijaju” u Srednju Evropu bez ikakvih ličnih dokumenata ili sa lažnim ili spornim dokumentima. Najnoviji podaci govore o 1.1 milion izbeglica u Evropi.

Evropljani ogroman broj migranata dočekuju nepripremljeni, čak bez jedinstvenog stava o problemu koji im je na vratima.

Nisu svi migranti izbeglice, naročito ne ilegalni migranti, koliko god se “bunio” UNHCR. Kod ovog problema suprotstvaljena su dva stava. Jedan je **sentimentalni** stav, na osnovu kojeg se zahteva da se migrantima da utočište i sva potrebna pomoć (pri ovom stavu je srpski premijer A. Vučić). Drugi stav je sasvim suprotan, **nesentimentalan**, zasnovan na političkom i ekonomskom realizmu. Tipičan primer ovakvog stava je mađarski premijer Viktor Orban.

Migranti koji beže u EU po pravilu ignorišu potrebu sa sticanjem sopstvenog pravnog statusa izbeglica ili azilantata dok ne dođu do željene zemlje (Nemačka, Švedska ...).

Normativni osnovni prava na utočište su brojni, međunarodnog i nacionalnog porekla: Najviši međunarodni akti su **Opšta deklaracija o pravima čoveka, Konvencija o statusu izbeglica, Protokol o statusu izbeglica, Ustav Republike Srbije, Komeserijat za izbeglice i migracije, Zakon o upravljanju migracijama, Zakon o azilu iz 2007.g.**

Srbija je sa EU zaključila 2007. g Sporazum o readmisiji.

Siromašne zemlje Balkana nemaju mogućnost da same reše problem tranzita ogromnog broja migranata. Za razliku od Bugarske, Srbija i Mađarska a po svemu sudeći i Hrvatska i Slovenija propuštale su u početku migrante koji su prošli preko Turske, Grčke, Makedonije i omogućili im da što brže dođu ka željenoj zemlji utočišta.

Međutim, Turska, Grčka i Makedonija migrante nisu registrovale, već su ih propuštali ka narednoj granici. Srbija je prva registrovala sve migrante, pa ih zatim propuštala ka zemljama EU.

Na putu preko Balkana migranti su legalni izbeglički status na tlu Evrope stekli prvi put tek u Srbiji. Pošto je migrantima na svojoj teritoriji legalizovala status, ona će biti dužna da se bavi i pitanjem izručenja eventualno krivično odgovornih među ovim licima. Međutim, ako migranti nisu krivično odgovorni, moraće da ih prihvati u slučaju uskraćivanja ili otkazivanja utočišta u zemljama EU ka kojima se „probijaju“.

Sentimentalni stav srpske Vlade prema migrantima je nestao čim je portparolka Evropske komisije Nataša Berto izjavila da će EU po osnovu sporazuma o readmisiji vratiti u Srbiju migrante koji ne budu dobili utočište u zemljama EU.

Naročit problem je izbio kada su migranti iz Srbije počeli da odbijaju saradnju sa mađarskim pograničnim vlastima. Mađarska je pre ovog problema potrošila 200 miliona evra rešavajući probleme migranata, a zauzvrat od EU dobila 4 miliona eura pomoći. Mađarska Vlada je odlučila prema migrantima primeniti sredstva pravne države radi zavođenja reda i mira na granici sa Srbijom. Onemogućen je pokušaj nasilnog prelaska državne granice kod Horgoša, od strane migranata bez ikakvih dokumenata. Migranti su nakon jednodnevnog „štrajka glada“, naoružani motkama i kamenicama, napali mađarsku policiju na mađarskoj teritoriji, koristeći decu kao „živi štit“.

Ovim grubim nasrtajem na policiju Mađarske, migranti su drastično prekršili međunarodne konvencije i norme dobrog ponašanja.

Protiv ilegalnih migranata je mađarska policija koristila silu srazmernu njihovom napadu. Pošto su zaustavljeni prilikom ilegalnog prodora iz Srbije u Mađarsku, migranti su se okrenuli ka Hrvatskoj kao tranzitnoj zemlji, silom probili policijski kordon kod Tovarnika i demolirali smeštajni objekat, već na prvi pomen da im se utočište da u zemlji u kojoj su privremeno smešteni. Bivši hrvatski premijer Zoran Milanović optužio je Srbiju da uopšte ne čuva granicu ... a samo dan kasnije više od hiljadu migranata je ilegalno probilo granicu Srbije sa Hrvatskom.

Srbija nije samo tranzitna zemlja za izbeglice iz Azije i Afrike. I dalje traje masovna migracija sa Kosova i Metohije ka EU, kojom je u proteklih godinu dana 90-120 hiljada Albanaca otišlo ka EU.

Srpska narodna partija zatražila je od Vlade Srbije da odbaci plan o migrantima koji je donet na sastanku lidera EU i Zapadnog Balkana, jer je taj plan, kako tvrde protivni interesima Srbije. Po njima, od Srbije i drugih zemalja na Balkanskoj ruti zahteva se da trajno prime 100.000 migranata na svojoj teritoriji, kako bi se usporilo njihovo napredovanje ka zemljama EU.

Ova stranka (SNP) ističe, da već mesecima upozorava da će EU učiniti sve da spreči priliv migranata na njenu teritoriju, a da su fizičke prepreke i vojska na granicama postavljene u Mađarskoj, Bugarskoj, Sloveniji, a isto je najavila i Hrvatska.

„Ne smemo da dozvolimo da jedino granice Srbije ostanu nezaštićene. Trebamo da gledamo šta radi EU i da radimo isto što i ona. Ni manje ni više od toga“, poručuju iz ove partije.⁸

Podaci bezbednosnih službi ukazuju da se među migrantima nalaze hiljade boraca ISIL-a i drugih islamskih militantnih grupa koji bi na teritoriji EU postali „teroristi spavači“ koji čekaju trenutak da se aktiviraju i izvrše terorističke napade poput onih u Njujorku, Parizu, Madridu, Londonu, Beslanu, ...

Zaštita granica je najviša ustavna obaveza, zato ne treba čuditi eventualna odluka o izgradnji zida na granici sa Makedonijom kako bi se zaustavio nekontrolisani priliv migranata u Srbiju.

Suočena sa brojnim problemima migrantske krize EU je spremna da predloži novčanu kompenzaciju Turskoj i zemljama Afrike u zamenu za povratak više hiljada nelegalnih migranata. Ovaj predlog su izneli šefovi diplomatija zemalja EU piše Dejli Telegraf.

U okviru plana za borbu sa nekontrolisanim migracijama iz zemalja Afrike, EU je spremna da predloži Etiopiji, Sudanu, Ugandi i Keniji 1,8 milijardi evra ako ove zemlje „prihvate“ makar deo izbeglica, čiji broj je dostigao 800.000. U tom slučaju neke države EU su spremne da pojednostave uslove ulaska u EU specijalistima iz oblasti medicine, privrednicima i studentima iz Afrike – između ostalog, da se ukinu neka ograničenja i otvore radna mesta.⁹

I ovaj pokušaj ilustruje pred kakvim se izazovima nalazi EU i zemlje Balkana.

Nenad Popović, predsednik Srpske napredne stranke (SNP) upozorava: “Moram da naglasim činjenicu da su 80 % migranata muškarci starosti 18 do 50 god. koji su vojno sposobni. U razgovoru sa ljudima iz relevantnih međunarodnih bezbednosnih struktura, upozoren sam da među njima ima veliki broj potencijalnih terorista. Spekuliše se o najmanje tri hiljade džihadista¹⁰ koji su pristigli u Zapadnu Evropu u kolonama migranata, a već je otkriveno 50 terorista, zbog čega je u EU uvedena neka vrsta vanrednog stanja, a „šengenska zona“ praktično prestala da postoji. To su pretnje koje moramo da shvatimo ozbiljno. Zato se u EU vrlo oštro odnosi prema migrantima.“

Predsednik Češke Miloš Zeman upozorio je da migrantska kriza nosi tri velika rizika. To su terorizam islamske države, stvaranje islamskih geta u zemljama članicama EU, gde recimo u Francuskoj, imate čitava predgrađa naseljena isključivo muslimanskim stanovništvom, gde policija ne zalazi i gde važi šerijatsko pravo i kao poslednji rizik, Zeman navodi širenje zaraznih bolesti.¹¹

---

⁸ Kurir, 26.10.2015.

⁹ Sputnik: 09.11.2015.

¹⁰ Nova srpska politička misao: 04.10.2015.

¹¹ Isto

3. TERORISTIČKI AKT U PARIZU I NJEGOVE POSLEDICE PO BEZBEDNOST U EVROPI I SVETU

Pariz je goreo 13.11.2015. g. u 22^{00h}, na više mesta u gradu simultano se dogodila serija terorističkih akata u kojima je poginulo 130 ljudi, dok ih je preko 200 povređeno. Teroristi su, očigledno, precizno birali simbole (mesta za terorističke akcije): stadion na kome se igrala prijateljska fudbalska utakmica Francuska – Nemačka, koncertna sala, pariski kafei...

Predsednik Oland koji je gledao utakmicu Francuska-Nemačka nakon što je evakuisan sa stadiona, obratio se naciji, u zemlji je uvedeno vanredno stanje, dok su granice Francuske potpuno zatvorene. Dodatnih 1500 vojnika je angažovano da čuva građane Pariza. Francuska je u šoku i ratu.

Svedoci govore o masovnim egzekucijama, o nauružanim mladim ljudima koji su uzvikivali: „Alahu ekber“ i „sada će te da platite za to što radite Sirijcima“¹². Pristalice islamske države (ISIL), posle niza terorističkih napada izvedenih u Parizu u kojima je ubijeno više od 160 ljudi na Twitteru izražavaju radost zbog krvoprolića pod haštagom „Paris is burning“ što u prevodu znači „Pariz gori“. Prema agencijskim izeštajima, islamska država je i zvanično preuzla odgovornost za terorističke napade u Parizu. CNN – je naveo da je jedan od napadača uhapšen i da je priznao da je član islamske države i da je kao i druga trojica došao iz Sirije... Nophodno je istaći da su u poslednje vreme stručnjaci za bezbednost i vlasti u Francuskoj najavljivali islamističke napade, s razmerama bez presedana, koje je kako ovde istuču, bilo nemoguće osujetiti, uz isticanje da prevencija ipak ima svoje limite.

Brojni državnici sveta, užasnati ovim događajima izrazili su saučešća predsedniku Francuske Olandu i francuskom narodu. Aleksandar Vučić je istakao da je to napad na tekovine savremene civilizacije „Ovaj zločin mora da navede ceo svet da bude ujedinjen u preduzimanju koraka protiv terorizma, čije žrtve danas sa građanima Francuske žale i građani Srbije i celog sveta“¹³. Predsednik Republike Srpske, Milorad Dodik izražavajući saučešće Francuskom predsedniku Fransoa Olandu i Francuskom narodu ističe da nevino stradali očigledno plaćaju ceh dugogodišnje nestabilnosti u svetu koja je omogućila razvoj grupacija spremnih da izvrše takav brutalan napad. Dodik dalje ističe: „kao što je to bilo skoro kod nas u Zvorniku, očigledno je da je reč o terorizmu motivisanom radikalnim islamom“, i dodao da niko ne može da bude ravnodušan da su ovakve grupe spremne na gnusne napade¹⁴. Predsednik Rusije Vladimir Vladimirović Putin je izjavio: „Rusija odlučno osuđuje ova zverska ubistva i spremna je da ponudi pomoć bilo koje vrste u istrazi ovih terorističkih zločina“¹⁵. Marija Zaharova portparol Ruskog Ministarstva spoljnih poslova rekla je: „Događaji u Parizu su monstruozni, Rusija deli patnju Francuske“¹⁶. Predsednik SAD Barak Obama, rekao je da su teroristički napadi u Parizu, napad na „celokupno čovečanstvo“¹⁷. Ramzan Kadirov, predsednik Čečenije je u vezi sa terorističkim napadima u Parizu rekao: „Još jednom pozivamo lidere arapskih i muslimanskih zemalja da se udruže u borbi protiv Ibliske države (tako Kadirov zove ID). Drugog izlaza iz ove situacije nema“. Pored toga Kadirov je naglasio: „Danas niko ne sumnja da iza događaja u Parizu stoji Ibliska država (ID). To je teroristička međunarodna organizacija, koja ugrožava ceo svet i celo čovečanstvo.

---

¹² Dnevni avaz: 14.11.2015.

¹³ Večernje novosti: 14.11.2015.

¹⁴ Press RS: 14.11.2015.

¹⁵ Sputnik: 14.11.2015.

¹⁶ Isto

¹⁷ Ruska reč: 14.11.2015.

U redovima ID obučene su desetine hiljada ljudi iz celog sveta. Ovo zlo treba uništiti u korenu. Inače će vojska terorista, nalik na migracije ptica, pokriti sve zemlje i gradove¹⁸.

Nakon stravičnog terorističkog akta u Parizu, nastavljena je crna serija ovih napada, širom sveta. Terorističkim napadom u Istanbulu poginulo je deset ljudi, mahom Nemaca, zbog čega Nemci masovno otkazuju svoja putovanja u Tursku. Ankara se priprema za najcrnji scenario, budući da je u Tursku dolazilo oko 5 miliona Nemaca godišnje. Pored Nemaca, turistički biznis Turske prati velike gubitke nakon što su i Rusi prestali dolaziti zbog obaranja bombardera SU-24. Do tog incidenta oko 4.5 miliona ruskih turista je u proseku svake godine posećivalo Tursku.¹⁹

Talas seksualnih napada i pljački u novogodišnjoj noći nije se dogodio samo u Kelnu, već su slični incidenti zabeleženi u 12 od 16 nemačkih saveznih država. To pokazuje izveštaj nemačke policije, javili su lokalni mediji.

Na stotine žena je prijavilo da je napadnuto i opljačkano ispred železničke stanice u Kelnu, gde su se gomile ljudi okupile da dočekaju Novu godinu, a da su počinioci bili uglavnom mladići iz Severne Afrike. „Fenomen seksualnog nasilja, delom povezan sa pljačkama, daleko je veći nego što smo ranije mislili“, izvestio je list „Zidojče cajtung“ i TV stanice „NDR“ i „WDR“. U državi Severna Rajna – Vestfalia, koja obuhvata grad Keln, zabeleženo je 1.000 pritužbi, a za njom sledi Hamburg sa 200. U drugim državama, broj prijavljenih incidenata je manji: Hesena 31, Bavarska 27, Baden-Virtenberg 25, Bremen 11, Berlin 6. Jedan slučaj je zabeležen u Donjoj Saksoniji, Brandenburg, Saksoniji, Rajnland – Pfalcu i Sarlendu. Poput Kelna, mesta napada u svim slučajevima su bile žene.²⁰

Pored ovih divljačkih napada od strane izbeglica na žene u Nemačkoj, zabeleženi su i potpuno neprihvatljivi nasrtaji na žene, devojke i decu u Švedskoj, a naročito u reonu železničke stanice u Štokholmu, gde su glavni akteri bili tinejdžeri uzrasta 10-15 godina iz Maroka i Alžira. Njih oko 300 bez roditeljskog staranja, seju strah među domaćim stanovništvom svojim drskim ponašanjem i krađom u okolnim prodavnicama i lokalima. Žena radnik u izbegličkom centru na zapadu Švedske podlegla je povredama nakon što ju je izbo nožem mladi tražilac azila, saopštila je policija. „Ovakvi slučajevi postaju sve učestaliji. Imamo sve više incidenata kao što je ovaj od dolaska toliko mnogo izbeglica“, rekao je potparol policije Tomas Fuksborg. Nacionalni komesar policije Den Elijason zatražio je dodatnih 4.100 policajaca i tehničkog osoblja u borbi protiv terorizma, za deportaciju migranata i policijsko zbrinjavanje azilantata. Švedska je primila više od 160.000 tražilaca azila u 2015. godini²¹.

4. SVETSKI ANALITIČARI (ISTORIČARI) , I DRŽAVNICI O MIGRANTSKOJ KRIZI I NJENIM POSLEDICAMA PO BEZBEDNOST

4.1. **Doktor Jelena Guskova**, akademik, istoričar, balkanolog, o migrantskoj krizi i njenim posledicama po bezbednost u svom intervjuu za „Novosti“ izjavila je: U Srbiju, koja je na rubu ekonomske propasti, zaključno sa oktobrom 2015. , pristiglo je 150.000 izbeglica iz Avganistana, Sirije i drugih arapskih zemalja. Zapad, koji je glavni krivac za sve zlo koje je zadesilo arapski svet, pere ruke i poluslomljena pleća Srbije licemerno tereti izbeglicama. U isto vreme, „slobodna demokratija“ Zapada, koja „štiti ljudska

¹⁸ Ruska reč: 14.11.2015.

¹⁹ VOSTOK: 18.01.2016.

²⁰ RTRS: 24.01.2016.

²¹ „Gazeta“ : 25.01.2016.

prava „ ograđuje se bodljikavom žicom, suzavcima, šmrkovima, puškama, policijom, vojskom i pretnjama prema srpskom narodu, tretirajući ga mizerno! Za Srbiju ti veliki talasi arapskih migranata u postojećim okolnostima su opasni, u bezbednosnom, ekonomskom i svakom drugom smislu. Srbija za to izdvaja novac. Za Srbiju je ogromna cifra od 150.000 nezbrinutih i da je sve idealno. Hrvatska je bila zatvorila granice, Slovenija ima sličan odnos. Mađarska je dočekala izbegle s kordonima policije, bodljikavom žicom i šmrkovima. Ni Bugarska nema blagonaklon odnos prema Arapima, ni Grčka, niti Makedonija, Rumunija, Češka, Slovačka ...Stiče se utisak da se sve radi da bi migranti ostali u Srbiji. Ako Engleska želi da za 5 godina primi svega 20.000 izbeglica iz arapskih država, postavlja se pitanje zašto Zapad srpskom narodu i državi šalje okean migranata? Prema podacima s kojima raspoložemo, od ukupnom izbeglog stanovništva iz arapskih država 70% čine mlađi muškarci do 30 godina i bez porodica. U Beogradu ćete ih videti u „trojkama“. Takvi ne dozvoljavaju fotografisanje, novčano su obezbeđeni. Uz to vlast u Srbiji takve smešta u kampove, raspoređene po graničnim mestima sa Crnom Gorom ili ivicom juga Srbije, prema Preševu i na granici sa Kosovom i Metohijom, Vojvodini i prestonici. Dovoljno je da samo jedna provokacija bude napravljena u Srbiji, pa da oni uzmu oružje i krenu da pomognu svojoj „ugroženoj braći“. Od tih 150.000 dovoljno je da samo nekoliko hiljada uzme oružje u ruke. Možete da se uverite u sve ovo, prateći islamsku propagandu, koja otvoreno piše o tome da im se planovi ostvaruju, da se šire i da im je u planu zauzimanje balkanskih zemalja, a na prvom mestu Srbije, deo Makedonije, Crne Gore. U tome računaju na pomoć Albanaca sa Kosova i Metohije. Sve što sam navela je ogromna opasnost za srpski narod i Srbiju. Po mišljenju Guskove, Srbiji je pripremljen specijalni scenario sa migrantima. Neke vaše susedne države, u želji da zaštite svoj narod, preduzele su mere i ne vidim zašto to isto nije uradila Srbija! Za razliku od svih drugih zemalja u Srbiji je ubrzano izgrađeno 6 velikih kampova za Arape, a po svojoj prilici biće ih još! To je direktno usmereno protiv interesa srpskog naroda i države.

- 4.2. **Vilijem Endgal** – poznati američki i nemački geopolitičar. Izbeglička kriza je projektovana od strane istih onih sila koje provociraju rat u Siriji²² i Iraku. To su Erdoganova Turska, Salmanova Saudijska Arabija, i Vašington, koji pomažu i ne baš tajno podržavaju ISIS. Postoje dokazi da Isis organizuje barem deo toga, u saradnji sa Erdoganom da destabilizuju EU. Kada je Rusija prihvatila hitnu molbu Bašara al Asada da pomogne da se poraze ISIS i drugi teroristi prošlog septembra 2015, na videlo su isplivale laži i kriminalne radnje Rijada, Ankare i Vašingtona. Neki žele da iskoriste ovu izbegličku krizu da bukvalno unište hiljadugodišnju kulturu nacija u Evropi. Neće uspeti, ali u međuvremenu to sve izaziva i izazivaće još neko vreme velike potrese i strahove²³.
- 4.3. **Tjeri Mejsan** – francuski intelektualac i analitičar svetskog glasa. Islamska država je američki projekat koji je previše dobro funkcionisao i koji im sada smeta. Imamo dokumentaciju koja nije kompletna, ali je dovoljna da bi se došlo do zaključka da je Islamsku državu u sadašnjem obliku stvorio Vašington, sa saudijskim novcem i uz pomoć Izraela. Međutim, SAD danas više ne znaju kako da se postave prema toj organizaciji, koja se uveliko razvila i kojom od sada komanduje Turska.

---

²² Sirija ima 23 miliona stanovnika, 3-4 miliona su izbeglice u inostranstvu, 18-19 miliona podržava Sirijsku Arapsku Republiku, a oko 500.000 podržava džihadiste.

²³ “Novosti“: 17.01.2016.

Po njemu, rat je već dobijen, međutim rat će se i dalje nastaviti sve dok bude bilo plaćenika, novca i naoružanja za džihadiste²⁴.

- 4.4. **Jelena Ponomarjova** – profesor Moskovskog državnog univerziteta za međunarodne odnose, doktor političkih nauka u svom intervjuu za „Geopolitiku“ na pitanje, Vi ste pisali o novoj „prekompoziciji sveta“ i tome da tzv. migrantska kriza nije spontan već „organizovan proces, koji se može nazvati čak i masovnom specijalnom operacijom“. Šta je cilj ove kolosalne operacije „seobe naroda“ iz Afrike i Azije, a pre svega sa Bliskog Istoka u Evropu?

Zaista, kaže ona, nama naočigled, odvija se reformatizovanje sveta. U strašnim mukama, u suzama i krvi rađa se novo ustrojstvo sveta. Migraciona kriza, bez presedana u novijoj istoriji, kako po razmerama tako i po socijalno-demografskim i političkim posledicama, jedna je od sastavnica toga procesa. Pri tom upravo Balkan, kako se ne jednom dešavalo u istoriji, u nastalom problemu igra veoma važnu ulogu. Nije slučajno Angela Merkel, nastupajući 03.novembra 2015. god. Na konferenciji u Dermštat, izjavila da „ako zemlje EU zatvore svoje granice, na Balkanu, gde je već ogroman broj izbeglica iz Afrike i sa Bliskog Istoka, može izbiti rat.“

S obzirom na teške socijalno-ekonomske, da ne kažem katastrofalne, prilike u svim balkanskim zemljama, one se ne smiju ostaviti same sa problemima izbeglica. To može biti bremenito novim oružanim sukobima. Uostalom, ko zna, možda je upravo to u interesu vodećih igrača svetske politike, u koje sada spadaju ne toliko države, koliko transnacionalne korporacije i nadnacionalne strukture.

Savremena migraciona kriza ni iz daleka nije slučajnost, nego promišljena i precizno izrežirana akcija koja treba da realizuje nečije koristoljubive interese. Među glavnim ciljevima organizatora dotične specijalne operacije vidim opštu destabilizaciju Evrope. Migracije će neminovno izazvati jačanje desnice u svim evropskim zemljama.

Što se tiče Balkana, meni je očigledno upuštanje eksplozivne socijalne mase u region: pažnju privlači infiltracija, pod plaštom izbeglica, dobro obučениh islamista koji su prošli kroz „krizna žarišta“. Očito je da, raspoređujući se na teritoriji Srbije i koncentrišući se na jugu, oni lako mogu da postanu snaga koja će pružiti podršku radikalno nastrojenim islamistima – vehabijama. Nemam ni trunku sumnje u to da se među hiljadama izbeglica u zemlju lako mogu infiltrirati i tzv. „spavajući „ teroristi. Koji se u zemlji mogu zadržati dok ne kucne čas, a mogu i da nastave dalje – po volji njihovih mentora i sponzora. Isto tako, pod izgovorom izbeglica, međunarodni kriminal rešava svoje zadatke: proširuje zonu trgovine narkoticima, ostvaruje nelegalnu trgovinu oružjem, bavi se trgovinom ljudima i “crnom transplantologijom“. Važno je takođe shvatiti da reke izbeglica koje su pohrlile u Evropu predstavljaju socijalno-demografsko, ekonomsko i političko oružje u rukama raznih uticajnih skupina. S jedne strane, migracionu krizu usmeravaju i u sopstvenom interesu koriste oni koji žele da oslabe EU, kako bi je lako i bezbolno uključili u Transatlantski savez, koji pogoduje amaričkim transnacionalnim kompanijama i skupinama koje stoje iza njih, samim tim spasavajući privredu SAD. Migraciona kriza je istovremeno oruđe i posledica borbe severoatlantskih i evropskih vrhova vlasti za budućnost Amerike i Evrope²⁵.

- 4.5. **Džordž Soroš** – u svom intervjuu koji prenosi „Njujork rivju of buks“, govorio je o stanju u kojem se danas nalazi EU, o svojoj viziji EU, o razlozima zbog kojih podržava nemačku kancelarku Angelu Merkel i ne podržava Viktora Orbana i Vladimira Putina.

---

²⁴ „Geopolitika“ br: 89 . Avg. 2015.

²⁵ „Geopolitika“ br. 94, jan. 2016.

„EU je na ivici raspada ... Eu se sada suočava ne sa jednom, nego sa 5 ili 6 kriza istovremeno“, kaže Soroš, precizirajući da misli na grčku, rusku, ukrajinsku i migrantsku krizu, te na mogući izlazak V.Britanije iz EU, kojem se on protivi. „Migrantska kriza“ poseduje potencijal da razori EU, najpre tako što će izazvati krah šengentskog sistema otvorenih granica, i , konačno podržati zajedničko tržište ... EU trebalo je da bude dobrovoljna zajednica jednakih, ali kriza evra pretvorila ju je u odnos između dužnika i poverioca u kojem dužnici sa teškoćama ispunjavaju svoje obaveze, a poverioci uspostavljaju uslove koje dužnici treba da ispune. Migrantska kriza je izazvala i nove naprsline. Otuda, pod rizikom je i samo preživljavanje EU, rekao je Soroš. Soroš želi EU kao naddržavu , što unitarniju, koja je podčinjena Vašingtonu. Otuda i njegove pohvale na račun Angele Merkel ²⁶ koja je svojom politikom otvorenih vrata za dolazak migranata i sama počela da radi u korist agende koju Džordž Soroš zagovara: „u slučaju migracija, ona je pristupila principijelno, i bila je spremna da ugrozi svoju lidersku poziciju. Ona zaslužuje podršku onih koji dele njene principe“. Soroševa fondacija na svom web- sajtu sasvim otvoreno priznaje da, preko raznih organizacija sa kojima saraduje, potpomaže dolazak miliona migranata u Evropu, a mađarski premijer Viktor Orban otvoreno ga je optužio da je jedan od glavnih arhitekata migrantske krize ...²⁷

- 4.6. **Rostislav Išcenko** – predsednik Centra za sistemske analize i predviđanja, konstatuje: „Današnja situacija u EU često se upoređuje sa Velikom seobom naroda, koja je uništila Zapadnu Rimsku imperiju. To upoređivanje se oslanja na talas izbeglica iz Afrike i sa Bliskog Istoka, koji zapljuskuju Evropu. Ipak, priliv izbeglica u donedavno uspešnu EU, kao i napadi varvarskih plemena na granice imperije u 5. veku naše ere – samo su spoljni simptomi krize“²⁸.
- 4.7. **Endrju Koribko** – geopolitički analitičar, istraživač. „Izbeglička kriza“, u nedostatku boljeg izraza, planirana je kao krajnji katalizator intenzivnog regionalnog rata u budućnosti. Same "izbeglice"- od kojih nisu svi pobjegli pred terorizmom, već su mnogi ekonomski oportunisti čak iz Somalije i Avganistana, sa nesrazmernim udelom mladih vojno sposobnih muškaraca - i treba ih posmatrati kao nesvesne pione većeg sukoba koji SAD kuvaju. Želim da podestim svakoga, bez obzira na to šta će se odigrati u budućnosti, nasilje protiv grupa zasnovanih na identitetu drugačijem od sopstvenog nije rešenje za tenziju koju stvaraju SAD, upravo da bi zapalile veliko "zavadi pa vladaj" krvoproliće, koje im je potrebno da bi nakon njega u potpunosti institucionalizovale svoju kontrolu nad Balkanom.
- Moramo da se podsetimo da je kriza izazvana ne samo zbog realizacije ciljeva na Centralnom Balkanu pošto je najveći cilj SAD u ovoj „humanitarnoj intervenciji“ (u smislu da je do sada gotovo milion ljudskih bića „intervenisalo“ na Balkanu i u Evropi) – slabljenje EU neprestanom demografskom distorzijom i povećanjem NATO vojnih budžeta, ali i dugotrajnom podrškom koju ova krupnija operacija pruža u izazivanju rata hrišćana protiv muslimana, koji SAD žele da dodatno koriste za Vašington. Ovako zamišljena izbeglička kriza može se posmatrati kao olakšavanje infiltracije potencijalnih boraca (nesrazmerni procenat vojno sposobnih muškaraca) u srce Centralnog Balkana i kao nova Gladio operacija destabilizacije.

---

²⁶ Grupa nemačkih advokata podnela je tužu Ustavnom sudu u Karlsruhe protiv migracione politike kancelarke Angele Merkel, piše Spigl .

²⁷ rs.sputniknews.com (iskra): 23.01.2016.

²⁸ Srpska politika: 14.01.2016.

Treba se priseliti da je priličan broj ovih „omladinaca“ ranije ratovao u terorističkim grupama, kao što su ISIS i Al Nusra, i da su pobjegli iz Sirije zbog napredovanja sirijsko-arapske vojske u tom trenutku (krivci se boje da odgovaraju pred zakonom). Oni, dakle, već poseduju borbeno iskustvo koje može biti „reaktivirano“ onog trena kada se ponovo domognu puške. Drugi nemaju takvu pozadinu, ali su ipak podložni militantnim sugestijama ako se osećaju sateranima uz zid ili „napadnutim“²⁹.

4.8. **Miroslav Lajčak** – ministar spoljnih poslova Slovačke.

Migrantska kriza na čijem je udaru evropski kontinent, ozbiljno je dovela u pitanje Šengenski sporazum, a ukoliko on propadne najteže posledice osetiće zemlje Zapadnog Balkana. Lajčak smatra da je sada najveći problem to što izbeglice prolaze kroz Grčku, bez posebnog nadzora i ograničenja a do juna kada je rok za uspostavu Zajedničke evropske službe za nadzor granice, puno je vremena i teško je prdvideti šta se sve do tada može dogoditi³⁰.

4.9. **Aleksandar Vučić** – predsednik Vlade Republike Srbije, izjavio je u Davosu (Svetski ekonomski forum u Švajcarskoj) da još nije video dovoljno uverljiv i ubedljiv način rešavanja migrantske krize i da je prvi put zabrinut za ono što će se dešavati ubuduće. On je istakao da Srbija ima snage da sebe u migrantskoj krizi sačuva i zaštiti, da u ovom trenutku može da primi do 5.000 izbeglica, ali ne i veći broj ljudi, jer to srpska ekonomija ne može da izdrži.

On je istekao da još nije video dovoljno uverljiv i ubedljiv način rešavanja izbegličke krize, jer se svet, čini mu se, više bavi posledicama, a i dalje nema rešenje. Prvi put sam zabrinut za ono što se zbiva, rekao je Vučić, podsetivši da dolazi proleće, a da mu se čini da se u nekim zemljama Centralne i Zapadne Evrope ubrzano donose odluke o zatvaranju granica. To podseća, znači i kraj Šengena, odnosno kraj slobodnog protoka ljudi, roba, novca, kapitala, što u potpunosti menja ekonomsku i svaku drugu scenu. Za Srbiju je veoma važno šta će svet da uradi po pitanju migrantske krize, budući da se sukobi šire, da islamska država zauzima sve šire teritorije, što će dovesti do još više izbeglica³¹.

4.10. **Miloš Zeman** – predsednik Republike Češke, založio se za to da spoljne granice EU pred izbeglicama čuva NATO, a ne buduća Evropska obalska i granična straža, koja je po njegovoj oceni zamišljena kao karikatura. „Ja sam za to da kao u Avganistanu i drugim zemljama postoji zajednička komanda NATO koja bi branila granice EU. Zeman je izjavio da veruje da će vojnici izaći da štite Češke granice kada izbeglička „poplava“ počne da se preliva iz Austrije u Češku. „Ne bih pravio dramu oko prihvatanja 3 sirijske porodice sa bolesnom decom. Ne bih pravio dramu ni od prihvatanja nekoliko desetina iračkih hrišćana koji su izloženi progonima tamošnjih muslimana. Ali kažem jasno: Dosta! To je sve“, zaključio je Zeman³².

Češki predsednik takođe je odbio da bi muslimanske izbeglice mogle da predstavljaju ekonomski doprinos za zemlje koje ih prime i integrišu, kako tvrdi najnovija studija MMF-a³³.

---

²⁹ „Geopolitika“ : novembar 2015.

³⁰ „Nezavisne novine“ B. Luka: 18.01.2016.

³¹ „Gazeta“: 22.01.2016.

³² RTRS, Tanjug: 22.01.2016.

³³ „Novosti, Beta“ : 21.01.2016.

4.11. Dmitrij Medvedev – predsednik Vlade Rusije i

Manuel Vals - predsednik Vlade Francuske , uoči Minhenskog foruma o bezbednosti su u odvojenim intervjuima za nemačke medije kritikovali politiku „otvorenih vrata“ za izbeglice, koju sprovodi kancelarka Angela Merkel.

„Prilično je glupo otvoriti širom vrata Evrope i pozvati sve koji žele da dođu u vašu zemlju“, rekao je u intervjuu za „Handelsblat“ Medvedev. „Evropska migrantska politika je potpuni promašaj, i to je apsolutno zastarajuće“.

Francuski premijer za medijsku grupu „Funke“ izjavio da je ta politika „opravdana privremeno ali neodrživa na duži rok“ . Vals je istakao ograničene kapacitete, ne samo Nemačke, koja je primila 1,1 milion izbeglica, već i cele Evrope. „Moramo da kažemo jasno : Evropa ne može da prima sve migrante iz Sirije, Iraka, ili Afrike. Ona mora da povрати kontrolu nad svojim granicama , svojom migrantskom i azilantskom politikom“³⁴.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sve dok u svetu vladaju represije, sukobi, političke nestabilnosti i ekonomske nejednakosti, izvesno je da će se kretanja stanovništva nastaviti u vidu migranata - azilanata.

U sve globalizovanijem svetu očekivati je sve veći broj migranata. Ne postoji deo sveta koji nije dotaknut migracijama i nije zabrinut zbog njenog uticaja. Ona predstavlja pitanje ljudskih prava, međunarodnog prava i državne suverenosti i predstavlja vruću temu, živo i teško pitanje u savremenoj politici mnogih država, i bogatih i siromašnih.

Kretanja stanovništva (migracije) bacaju svetlo na podeljenu prirodu savremenog sveta. Aktuelni problem migracija usko je povezan sa vojno-političkom situacijom na Bliskom istoku, i sve dok traje rat u Siriji, Iraku, nestabilna situacija u Libiji, Avganistanu, potrajaće i migracije i seobe naroda.

Mi Srbi treba da budemo ponosni na humanost i gostoljubivost koje smo pokazali prema ovim ljudima, koje je neka muka – ratna, ekonomska, socijalna ... naterala da napuste svoje domove, ali ne smemo da dozvolimo da našim odlukama upravljaju emocije, već njima mora da upravlja razum. A razum govori da se mora zaštititi bezbednost države i građana.

Ruganje patriotizmu, ismevanje koncepta nacionalnog suvereniteta i fetišizovanje slobode kretanja dovelo je do toga da EU ništa ne može da učini kako bi preokrenula ovo stanje sa migrantima – izbeglicama.

Nakon sveukupnog sagledavanja ove problematike, a naročito opasnosti koje ova „migrantska kriza“ nosi sa sobom i moguće implikacije po mir i bezbednost u Evropi nadamo se manje kritike za „ksenofobiju“ prema izbeglicama a više brige i mudrosti za mir i bezbednost na ovim prostorima i šire.

---

³⁴ „Politika“ Beograd: 14.02.2016.

Nesumnjivo izbeglička kriza, predstavlja najveći bezbednosni izazov za Evropu i svet na početku 21. veka i po svemu sudeći imaće dugoročne posledice na regionalnu a možda i globalnu bezbednost.

Budući da smo dobrim delom razmotrili uzroke i posledice ove krize, iskreno se nadamo da će se iznaći najbolja rešenja za mir i stabilnost na Balkanu i u Evropi, te da će razum nadvladati bezbednosne izazove.

LITERATURA

1. (DW) DEUTSCHE WELLE,
2. Dnevni avaz, Sarajevo.
3. Dragan Radišić, Migrantska kriza i novi izazovi bezbednosti; Zbornik radova: Rizici i bezbjednosne prijetnje ... ; Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci; Banja Luka 2015.
4. Grizold, Tatalović, Cvrtila; Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1999.
5. Kurir, Beograd
6. Ljubomir Stajić i Radoslav Gaćinović; Uvod u studije bezbednosti, Biblioteka Stručna knjiga; Beograd 2007.
7. Nova Srpska politička misao, Beograd
8. Pol D. Vilijams; Uvod u studije bezbednosti; „Službeni glasnik“ Beograd 2011. god.
9. Press, Banja Luka.
10. Ruska reč, Moskva,
11. Siniša Tatalović; Nacionalna i međunarodna sigurnost, Politička kultura, Zagreb 2006.
12. Sputnik, Moskva
13. Večernje novosti, Beograd
14. Velibor Lalić, Izbjeglička ili migrantska kriza u Evropi – bezbjednosne implikacije i izazovi; Zbornik radova: Rizici i bezbjednosne prijetnje ... ; Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci; Banja Luka 2015.
15. Želimir Kešetović; Krizni menadžment; Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti, Beograd 2008.

MIGRACIJE I MEDJUNARODNI KRIMINAL MIGRATION AND INTERNATIONAL CRIME

Sažetak

Migracija iz siromašnih, manje razvijenih zemalja i nemirima pogodjenih regija svijeta u stabilnije i bogatije zemlje je globalni, vjekovima star fenomen. Do sredine ovog vijeka svjetska populacija će, prema očekivanjima, dostići devet milijardi ljudi, tri milijarde više nego danas zato što će zemlje u razvoju poput Indije, Pakistana, Indonezije i Nigerije zabilježiti više od polovine tog povećanja. Demografi predviđaju da će pritisak tako velikog broja stanovnika uzrokovati veću migraciju iz zemalja u razvoju u industrijalizovane zemlje Evrope, Australije, Sjeverne Amerike kao i iz ruralnih u urbane sredine, te upravo zbog toga neki analitičari vezuju migraciju sa povećanjem broja krivičnih djela.

Kriminal je naziv kojim se opisuju sve djelatnosti kojima se krše političke i moralne norme nekog društva, pogotovo kada je riječ o normama iza kojih stoji zakonska sankcija države. (Ernest Klein, Klein's Comprehensive Etymological Dictionary of the English).

U uvodnom dijelu rada opisan je pojam kriminaliteta, odnosno date su neke definicije kriminaliteta sa pravnog i sociološkog aspekta. Drugi dio rada se odnosi na uticaj socioloških faktora na kriminalitet, kao što su: ekonomska kriza, siromaštvo, bogatstvo, nezaposlenost i migracija. Svaki ovaj faktor je važan na svoj način, i u određenoj mjeri utiče na pojavu kriminaliteta. I na kraju rada obradjena je povezanost migracije sa međunarodnim kriminalom gdje je posebno naglasena migracija kao što su trgovanje ljudima, trgovanje ljudskim organima i drugi oblici kriminala.

Ključne riječi: migracija, kriminal, ekonomska kriza, siromaštvo

Jel klasifikacija: F22, K14

Abstract

Migration from poor, less developed countries and regions of the world affected by turmoil in the more stable and richer countries is a global, centuries old phenomenon. By the middle of this century the world population will, as expected, will reach nine billion people, three billion more than today because the developing countries like India, Pakistan, Indonesia and Nigeria will witness more than half of this increase. Demographers predict that the pressure of so many inhabitants cause more migration from developing countries to industrialized countries in Europe, Australia, North America as well as from rural to urban areas, and this is why some analysts associated with migration by increasing the number of offenses. Crime is a term used to describe all activities that violate the political and moral norms of a society, especially when it comes to standards backed by legal sanctions of the state. (Ernest Klein, Klein's Comprehensive Etymological Dictionary of the English). In the introductory part of the paper describes the concept of crime, or given some definitions of crime with legal and sociological aspect. The second part of the work relating to the impact of sociological factors to crime, such as: the economic crisis, poverty, wealth, unemployment and migration. Each of these factors is important in its own way, and to some extent affects the occurrence of crime. At the end of the third part of the work refers to the relationship of migration to international crime which was highlighted migration, such as trafficking in human beings, trafficking in human organs and other forms of crime.

Keywords: migration, crime, economic crisis, poverty

---

¹ doc.dr sci. Idriz Ćosić,dipl.ecc ,e-mail: cosic.idriz@gmail.com.

JEL klasifikacion: F22, K14

Pojam i definisanje kriminaliteta

Kao što su se istorija, filozofija, statistika, krivično pravo i druge nauke, bavile razvojem pojedinih društvenih i prirodnih fenomena, tako su se kriminologijom u početku bavili stručnjaci iz određenih oblasti posmatrajući problem zločina, svaki iz svog ugla posmatranja pojave. U početku razvoja kriminologije, naučna istraživanja i rad iz oblasti kriminologije bili su vezani za počinioce krivičnih djela. U toj fazi, glavni zadatak kriminologije je bio proučavanje ličnosti delinkventa da bi se kasnije pažnja počela fokusirati i na krivična djela kao realnu pojavu i to putem izučavanja individualnih slučajeva izvršenih krivičnih djela i njihovih izvršilaca.² Delinkventne pojave manifestovane kroz krivično djelo njegovog učinioca, kao individualne pojave, proučavane su sa biološkog, psihološkog, psihopatološkog i sociološkog stanovišta. Tako su kriminologijom dominirale različite koncepcije u interpretaciji zločina i njegovih djelatnosti. U najopštijem smislu kriminologija je nauka o zločinu i zločincu. Ovaj termin je prvi upotrijebio francuski antropolog P. Topinard u svom radu "Antropologija" iz 1879. godine, označavajući kriminologiju kao nauku o proučavanju zločina. Prvo djelo pod nazivom „Kriminologija“ objavio je Italijanski pozitivista – sudija, krivičar Rafaelo Garofalo 1884. godine.³

Termin „kriminal“ nema, u modernom kaznenom pravu⁴ jednostavnu i univerzalno prihvaćenu definiciju mada su statutarne definicije dostupne za pojedine specifične svrhe. Najpopularnije gledište je da je kriminal kategorija formirana zakonom; drugim riječima, nešto je kriminal ako je deklarirano kao takvo relevantnim i primjenljivim zakonom⁵. Jedna od predloženih definicija je da je kriminal ili prestup (ili kriminalni prestup) čin koji je štetan ne samo za osobu ili osobe, nego i za zajednicu, društvo ili državu („javni prestup“).

Kriminalitet je društvena pojava koja podrazumijeva ukupnost krivičnih djela ili zločina na određenom prostoru i u određeno vrijeme, a za razliku od zločina, on je masovna pojava i najčešće se dijeli na primarni i sekundarni kriminalitet.

Primarni kriminalitet je vršenje kažnjivog djela prvi put, koji je prouzrokovan djelovanjem različitih društvenih i psihičkih činilaca, a sekundarni kriminalitet je ponovno vršenje djela gdje uticaj ima i proces socijalne kontrole.

Kriminalitet predstavlja negativnu društvenu pojavu, koja nepovoljno utiče i na društvo i na čovjeka kao pojedinca. Možemo slobodno reci da kriminalitet ima dva lica i to: kao totalitet delinkvencije i kao pojedinačni akt, pri čemu je potrebno poznavati obadvije dimenzije da bi se razumio ovaj fenomen, odnosno da bi se razumio kriminalitet u cjelini potrebno je izučavati pojedinačne slučajeve kriminaliteta.

Ovakav pristup zahtijeva saradnju mnogih nauka kao što su: kriminalna socijologija, opšta socijologija, biologija, psihologija, psihopatologija i mnoge druge.

Postoje određeni oblici kriminalnog ponašanja koji ne ugrožavaju samo jednu zemlju nego cijelu međunarodnu zajednicu. Primjeri za to su genocid, ratni zločini upotrijebljeni protiv civilnog stanovništva, ranjenika i zarobljenih lica itd. Kriminalitet je pojava koja je prisutna i u našem društvu. U posljednje vrijeme javlja se u većoj i zabrinjavajućoj formi, i kao takav dovodi do povećanja stepena zabrinutosti kod građana, jer se smatraju ugroženim i osjećaju strah za sebe i svoju porodicu.

Postoji veliki broj različitih definicija kriminaliteta i upravo iz tog razloga definicija kriminaliteta se sistematizuje u dvije osnovne grupe, i to: zakonska ili pravna definicija i sociološka definicija.

---

² Jašarević Osman. 2013: Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, Kiseljak., 2013

³ Isto

⁴ Farmer, Lindsay: "Crime, definitions of", in Cane and Conaghan (editors), The New Oxford Companion to Law, Oxford University Press, 2008 (ISBN 978-0-19-929054-3), page 263.

⁵ Isto

Zakonska ili pravna definicija kriminaliteta podrazumijeva kršenje normi važećeg krivičnog zakonodavstva te se posmatra iz užeg i šireg shvatanja. Uže shvatanje kriminaliteta je krivičnopravna kategorija, i kao takav ne treba se proširivati izvan krivičnog prava, potiče od načela legaliteta klasične škole prema kojem svako krivično djelo mora biti jasno i precizno definisano i određeno. Prema širem shvatanju kriminalitet podrazumijeva svaku kažnjivu radnju koja je sankcionisana u određenom pravnom sistemu. To znači da se pod kriminalitetom podrazumijeva svako protivpravno ponašanje koje je zabranjeno u kaznenom pravu i za koje je predviđena kaznena sankcija u važećim propisima.

Kada je u pitanju pravno definisanje kriminaliteta ono je dosta preciznije i jasnije od drugih definisanja, ali uprkos tome postoje i brojne kritike koje su upućene ovoj definiciji, a neke od njih su da je prema ovoj definiciji suština preuska i nedovoljna da se objasni kriminalitet, kao i to da se svodi samo na pravnu stranu.

Sociološka definicija kriminaliteta proširuje ovaj pojam i na ponašanja koja ne spadaju pod pojam kriminaliteta. To znači da je kriminalitet širi i obuhvata sva devijanta i asocijalna ponašanja koja predstavljaju odstupanja od društveno prihvatljivih i postavljenih normi ponašanja. Najčešće to su: prosjačenje, alkoholizam, prostitucija, narkomanija, skitnja itd.

Sociološka definicija kriminaliteta nije jedinstvena, ono proizilazi iz različitih pristupa, koncepcija i teorija kriminaliteta. Prema nekima, kriminalitet podrazumijeva odstupanje od kulturnih i moralnih normi koje važe u jednom društvu. Prema drugima, to su ponašanja koja narušavaju fundamentalne interese jedne socijalne grupe, ponašanje koje znače napad na vrijednost grupe kojoj oni pripadaju. Sociološki faktori koji utiču na kriminalitet su: ekonomska ili privredna kriza, siromaštvo, bogatstvo, nezaposlenost i migracija.

Na osnovu sociološkog definisanja, kriminalitet podrazumijeva sva čovjekova ponašanja koja predstavljaju odstupanja od prihvatljivih kulturnih i običajnih normi ponašanja. Međutim iako je definicija kriminaliteta podijeljena na pravnu i sociološku, postoji međusobna veza između ove dvije definicije, jer je kriminalitet istovremeno i pravna i sociološka kategorija koje se oslanjaju jedna na drugu.

Ekonomski kriza predstavlja oblik imovinskog kriminaliteta, ona dovodi do promjena u cijelom društvu, to se ogleda kroz pad zaposlenosti na prvom mjestu, zatim smanjenje platežne sposobnosti građana, ograničavanje mogućnosti investiranja, pojave slične bankrotstvu privrednih subjekata i slično. Upravo ta situacija i dovodi do pojave građana na siromašne i bogate, i iz te situacije proizilazi porast alkoholizma, prostitucije, razočarenje, krize morala tj., dovodi do pojave kriminaliteta. Ekonomski kriza uticala je na porast imovinskog kriminaliteta, ali i na porast organizovanog kriminaliteta i korupcijskih krivičnih djela. Ekonomski faktori se najpre različito tumače, zavisno od toga da li se njihovo najvažnije dejstvo na ljude vidi kao neposredno ili posredno. Naime, na jednoj strani se pretpostavlja da nezaposlenost, nizak materijalni status i drugi oblici ekonomske deprivacije i socijalne marginalizacije djeluju prevashodno direktno, budući da su u značajnoj pozitivnoj vezi sa besposličanjem, prepuštanjem uličnoj integraciji, hostilnošću i padom ukupne socijalne i interpersonalne tolerancije, slabljenjem društvene organizacije, padom socijalnog kapitala i padom autoriteta prosocijalnih i nenasilnih vrijednosti.⁶

Siromaštvo je pojava koja je zastupljena u svim zemljama, ali ne jednako. To podrazumijeva nedostatak ekonomskih, socijalnih i kulturnih uslova za zadovoljene osnovnih bioloških i drugih ljudskih potreba. Podijeljena su mišljenja autora o siromaštvu kao faktoru koji utiče na kriminalitet. Prema jednom shvatanju siromaštvo utiče na kriminalitet, a prema drugima ne.

Realna činjenica je da siromaštvo utiče na kriminalitet, to se ogleda u sledećim primjerima: krađe koje se dešavaju čak i od maloljetnika, jer su ugroženi materijalno i nemaju osnovnih

---

⁶ Williams, K., Flewelling, R. L. The Social Production of Criminal Homicide: A Comparative Study of Disaggregated Rates in American Cities. American Sociological Review, 53, 1989 god, str 421-431

uslova za školovanje i obrazovanje, zatim prevare razne od sitnih stvari pa do najkažnjivijih, razbojništva koja su sve teža, falsifikati dokumenata iz raznih razloga i mnoge slične stvari. Ali siromaštvo može dovesti i do moralnog propadanja i krize u smislu alkoholizma kojem mogu da se odaju ljudi starije dobi koji ostaju bez posla, ljudi koji nemaju da prehrane svoju porodicu koji se osjećaju bezvrijedno i bespomoćno i upravo iz tih ili sličnih razloga odaju se ovom poroku, zatim tjelesne povrede, ubistva i slične stvari.

Svako bogatstvo predstavlja izazov za još veće bogaćenje pojedinaca, i to se ogleda u tome da pojedinci većih društvenih slojeva teže uvijek ka još većem bogatstvu, to jest postaju ovisnici u pohlepi za novcem.

Taj izazov se često manifestuje i kroz nezakonite radnje u smislu sticanja kapitala čak i kroz najteže oblike privrednog i organizovanog kriminala. Važno je napomenuti da se kriminalitet prouzrokovan od strane faktora bogatstva bitno razlikuje od prethodnog faktora siromaštva. To se može objasniti na način da kriminalitet izazvan od strane siromaštva tj. od nižih društvenih slojeva vezuje se za individualna krivična djela, dok se kriminalitet koji je izazvan od strane faktora bogatstva vezuje za različite oblike organizovanog kriminaliteta i korupcije koji ugrožavaju cijeli društveni sistem. Oni koji su bogati i koje nikad nisu osjetili šta znači boriti se za život u smislu školovanja, obrazovanja, izdržavanja porodice na legalan i pošten način nikada nemaju osjećaj za siromašne i njihove probleme, oni samo teže još većoj raskoši i još većem kapitalu, ne osvrćući se na to da li će time učiniti neke nezakonite radnje, pa čak time dovesti i do organizovanog kriminala.

Pojam nezaposlenosti može imati različita značenja ovisno o kontekstu u kojemu se koristi. Može opisivati pravno-administrativno stanje odnosno evidentiranost na listi zavoda za zapošljavanje ili pravo na novčanu naknadu za nezaposlene. Ujedno, može označavati stav odnosno spremnost na prihvaćanje posla pod određenim slovima. Može se odnositi i na socijalne teškoće unutar određenog gospodarskog sustava, kao i na neravnotežu ponude i potražnje rada na pojedinim dijelovima ili na cjelokupnom tržištu rada.⁷

Nezaposlenost je pojava koja najviše utiče na pojedinca i njegovu porodicu, te može izazvati negativne reakcije u smislu krađe kako bi se zadovoljile određene potrebe, zatim dovodi do pogoršanja psihičkog stanja pojedinca koje se odlikuje nesigurnošću, razočarenjem, konfuzijom, što može dovesti do alkoholizma, prosjačenja, prostitucije, izaziva razne reakcije naravno negativne, koje se samo povezuju jedna za drugu. Osoba koja je radno sposobna a nemože a dobije posao, osjeća se ugroženo i odbačeno, prestaje da vjeruje u zakon i time može da izazove kriminal.

Nezaposlenost kod nas je iskazana u velikoj mjeri, to se može vidjeti u svakom Zavodu za zaposlenje, gdje su ljudi u velikom broju prijavljeni i već godinama čekaju na bilo kakav posao. Čak i sa diplomama sa raznih fakulteta čeka se dosta dugo, i upravo iz tih razloga dolazi do pojave kriminaliteta, jer sve su to razlozi koji su povezani jedan sa drugim.

Istraživanja koja su vršena polovinom prošlog vijeka, a koja su sprovela Glaser i Rice⁸, utvrdilo se da učestalost delikata koje izvrše maloljetnici imaju obrnut tok od procenta njihove zaposlenosti, a učestalost imovinskih delikata izvršenih od strane punoljetnih lica varira neposredno u zavisnosti od procenta njihove zaposlenosti, na osnovu čega je utvrđeno da između nezaposlenosti i kriminaliteta postoji veza.

Kriminolog D. Szabo⁹ je istakao da nezaposlenost predstavlja „pritisak prstom na oroz koji otvara put u zločinačku karijeru“. To se najviše ogleda kod maloljetnika koji nisu uspjeli da

⁷ Mrnjavac, Željko, "Stvarno stanje nezaposlenosti", *Gospodarstvo Istre* 1995 god 1-2: str 53-56.

⁸ Glaser M. Ronald, direktor Instituta za istraživanje Behavioral Medicine Columbus, OH. 43210 .Profesor, College of Public Health - Environmental Health Sciences

⁹ Szabo D.: *Od antropologije do komparativne kriminologije* (orig. De l'anthropologie a la criminologie comparée), Beograd 2010. p.14

zavše školu, a žele da imaju sve uslove za život, pa se često upuštaju u razne kriminlne radnje kao što su krađa .

Pojam migracije

Migracija se smatra jednim od odlučujućih globalnih pitanja na početku 21. vijeka pošto se u pokretu nalazi veći broj ljudi nego ikad ranije u ljudskoj istoriji. Danas oko 175 miliona ljudi živi izvan zemlje rođenja, što predstavlja oko tri procenta svjetske populacije. To znači da je približno jedna osoba na trideset pet ljudi u svijetu migrant.¹⁰

Migracija ili mehaničko kretanje stanovništva (emigracija i imigracija), uz prirodno je kretanje stanovništva (natalitet i mortalitet) glavna odrednica broja stanovnika na nekom području. Prostorno kretanje stanovništva s globalizacijom postaje sve važniji faktor koji oblikuje globalnu ekonomiju. Prostorna pokretljivost stanovništva karakteristična je za ljudsko društvo od njegovog postanka do danas. Kretanje stanovništva, u širem smislu, može se definisati kao privremena, polustalna ili stalna promjena mjesta boravka. Međutim, ova definicija ne objašnjava na kolike udaljenosti se odnosi, koliko je njeno trajanje, da li je dobrovoljna ili prisilna i da li se odvija unutar jedne zemlje ili između više zemalja. Migracija iz siromašnih, manje razvijenih zemalja i nemirima pogođenih regija svijeta u stabilnije i bogatije zemlje je globalni, vjekovima star fenomen. Migracija podrazumijeva kretanje stanovništva iz jednog socijalnokulturnog okruženja sa moralnim i običajnim normama u novo okruženje , gdje se susreće sa novim moralnim i kulturnim standardima. Sve do druge polovine 20. vijeka većina je evropskih zemalja bila tradicionalno emigrantska, no nakon tog razdoblja migrantski se tokovi mijenjaju i Evropa postaje glavno odredište imigranata¹¹. S druge strane, demografski su trendovi u EU izrazito negativni¹² i većina zemalja ima prirodnu depopulaciju (natalitet je manji od mortaliteta) i sve starije stanovništvo sa sve većim udjelom osoba starijih od 65 godina i sve manjim udjelom mladih.

U stručnoj literaturi se nameće podatak da se tokom devedesetih godina prošlog vijeka prosječni Amerikanci sele jedanaest puta tokom života, a svaki treći se na jednom radnom mjestu zadržava manje od jedne godine. Razlika, iako na prvi mah izgleda da se tiče isključivo samo proporcija, nije samo u tome. Naši preci su odlazili „trbuhom za kruhom“, odlazili su „jer im je glava bila u pitanju“.¹³

Migriranje nastaje iz razloga lične, egzistencijalne ugroženosti, ali iz drugih razloga, te migranti pravadavaju seobu idejom da je dom tamo gdje je posao i dobra zarada. Mladim ljudima svih ovih decenija se čini da jedini egzistencijalni spas vide u odlasku iz zemlje, većina ih vidi svoju budućnost jedino da diplomiraju i odu negdje, i ne moraju da se vrate. Neki uče norveški, neki njemački jer u Njemačkoj nedostaje medicinski kadar, a najveći broj i dalje sanja Ameriku.¹⁴

Ratovi u bivšim republikama SFRJ, velika stradanja ljudska i materijalna, porast broja traumatizovanih, zlostavljanih, porast kriminala, prisustvo organizovanih ubistava, gubljenje moralnih i etičkih vrijednosti, popularizacija kriminala, masmedijska manipulacija su kontekst u kome smo živjeli prethodnih godina i on je još uvijek naša svakodnevnica. U ovakvim okolnostima sve veći broj mladih se odlučuje da ode iz zemlje sa i bez dobrog iskustva, prateći svjetske trendove tražeći posao ili težeći profesionalnom usavršavanju .¹⁵

Migracije podrazumijevaju prostornu pokretljivost stanovništva, usljed kojih najčešće dolazi do trajnih promjena mjesta stalnog boravka pojedinaca ili skupina stanovništva. Uzroci

¹⁰ Strategija u oblasti imigracije i azila i akcioni plan 2008-2011, Ministarstvo sigurnosti BiH., Sarajevo 2008, str 9

¹¹ Prema procjenama UN-a, u Evropi je od 1990. do 2010. broj imigranata porastao s 49,4 milijuna na 69,8 milijuna (UN, International Migrant Stock: The 2008 Revision, <http://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>).

¹² Prema procjenama Evropske komisije od 2010. do 2030. godine evropsko će se stanovništvo u radnoj dobi smanjiti za 20 milijuna, a udio starog stanovništva (65+) porast će s oko 23% na 40%.

¹³ Strandić Helena, "Koliko migracije mogu da uticu na psihi", „Žena sam ja“, Psihološki centar ABC, Podgorica 2015. god

¹⁴ Isto

¹⁵ Isto

migracija mogu da budu: prirodni (katastrofe, epidemije, vremenske nepogode), društveni (ratovi, politička nestabilnost, vjerska netrpeljivost) i ekonomski (siromaštvo, težnja za boljim uslovima života). Migracije mogu da budu: unutrašnje i spoljne, privremene i konačne, prisilne i dobrovoljne, kao i ekonomske i neekonomske.

Posljedice migracija prvenstveno se sastoje u promjeni u prostornom razmještanju stanovništva. Čest je slučaj da se vrše migraciona kretanja u okviru jedne države, kada dolazi do gomilanja stanovništva u gradovima i industrijskim područjima, dok se, na drugoj strani, smanjuje broj stanovništvo u selima. Službeno, Encyclopedia Britannica kao najveću migraciju u ljudskoj povijesti prepoznaje takozvanu Veliku atlantsku migraciju kojom je od 1820. do 1980. godine iz Europe u Sjevernu Ameriku, prvenstveno SAD, preselilo čak 37 milijuna ljudi.¹⁶ Ova se epska seoba naroda odvijala u dva velika vala, od kojih je svaki imao barem po 15-ak milijuna ljudi. Prvi se odvijao sredinom 19. vijeka i glavni mu je uzrok bila ogromna glad koja je zavladała sjevernim i zapadnim dijelovima Evrope, a tada su izbjeglice uglavnom bili Irci, Nijemci i Nizozemci.

Drugi je val uslijedio na prelazu iz 19. u 20. vijek iz istih razloga (neimaština, glad, sukobi), ali ovaj su put emigraciju činili uglavnom stanovnici Jugoistočne i Istočne Evrope, među kojima i veliki broj ljudi iz naših krajeva. Uticaj ovih seoba se osjeti i danas, pogotovo u sferi talijanske, irske, njemačke, ruske i drugih manjinskih skupina koje i dalje njeguju neke svoje običaje i tradicije, a njihovi članovi iznimno su čvrsto povezani unutar same zajednice.

Stvari tamo idu toliko daleko da su neki gradovi stereotipno prikazani kao etničke varijante svoje emigracije, kao što je to primjerice "Irski" Boston.¹⁷

Haos u koji su Evropu unijeli Nijemci i njihovi fašističke kolege s jedne te Rusi i njihovi antifašisti s druge strane nije prestao nakon Hitlerova pada i kraja Drugog svjetskog rata, a tek onda počinje migracijska noćna mora kojoj se i danas osjete posljedice. Kako su Rusi, Amerikanci i ostatak Saveznika trančirali Evropu, tako su dijelili njezino stanovništvo, često ne mareći za ono što te ljude čeka na njihovom putu.¹⁸

Najgore su prošli Nijemci naseljeni na područjima Poljske, Ukrajine, Čehoslovačke i drugih zemalja Istočnog Bloka, a čak je 16,5 milijuna njih protjerano natrag u Njemačku. Sadašnja saznanja prepoznaju taj proces (ekspulsija) kao najveće etničko čišćenje u zapisanoj ljudskoj povijesti, a procjenjuje se kako je tokom njega život izgubilo od 500 000 do tri milijuna ljudi. S druge je strane počeo veliki povratak izbjeglica, pogotovo Poljaka, kojih je barem 4 milijuna vraćeno na teritorije njihove domovine, a u manjem je broju na isti način vraćen dio stanovništva iz drugih krajeva Evrope koji su zbog straha od nacista morali napustiti svoje domove.¹⁹

Migracije mogu da budu ozbiljan svjetski problem, naročito kada se vrši masovna seoba stanovništva iz jedne države u drugu, pa čak i s jednog kontinenta na drugi, što je prisutno posljednjih mjeseci, gdje se migraciona kretanja odvijaju i preko ovog regiona. Takve migracije mogu dovesti do dugotrajnijih posljedica. U našem regionu nastao je ozbiljan problem zbog pristizanja velikog broja migranata iz Sirije i drugih ratom ugroženih područja. Od 2006. do 2011. veliki dijelovi Sirije bili su pogođeni ekstremnim sušama koje su, kako tvrde klimatolozi, uzrokovane promjenom klime (globalnim zagrijavanjem). Suša je dovela do porasta broja siromašnih i masovnog preseljenja u urbane oblasti, kako se tvrdi u biltenu Nacionalne Akademije Nuaka, a citira "Sajentifik Ameriken.

Ova suša, zajedno sa lošom reakcijom Asadovog režima na nju, doprinjela je raseljavanju dva miliona ljudi u Siriji. To unutrašnje raseljavanje moglo je da doprinese društvenim nemirima koji su prethodili građanskom ratu. A rat je doveo do talasa izbjeglica koji se uputio ka

¹⁶ Sučić Niko., Najznacajnije i najveće migracije u novijoj ljudskoj povijesti, Idesh, Zagreb 2015

¹⁷ Isto

¹⁸ Isto

¹⁹ Isto

Evropi kaže Frančesko Femija²⁰ iz Centra za klimu i bezbjednost u Vašingtonu. A ono što se dogodilo u Siriji, tvrdi on, vjerovatno će se u budućnosti dešavati i u drugim državama.

Teorije migracije

Ne postoji univerzalna teorija koja bi objasnila postojanje migracija i uzroke njihovog nastanka, već postoji cijelo mnoštvo teorija koje su se razvile neovisno jedna o drugoj i koje se, iako pokušavaju objasniti istu stvar, oslanjaju na različite koncepte i pretpostavke.²¹ Trenutni tokovi i trendovi u migracijama pokazuju da se današnji migracijski procesi ne mogu objasniti samo jednom teorijom, već je potreban interaktivan pristup bez isključivanja. Neke od najvažnijih migracijskih teorija (ne uključujući prisilnu migraciju) su; Neoklasična teorija polazi od standardnih postavki neoklasike te govori kako pojedinci migriraju radi maksimizacije svoje koristi-dohotka, uz dano budžetsko ograničenje-nadnicu.²² Brojna empirijska istraživanja²³ potvrđuju pretpostavku da pojedinac migrira zato što očekuje kako će se vrijednost njegovih životnih neto zarada povećati migracijom. Nova ekonomika migracija – odluka o migriranju donosi se na grupnoj razini; migracija se smatra strategijom obitelji ili kućanstva kojom pojedini članovi ne samo da žele maksimizirati očekivani dohodak nego i minimizirati rizik diverzificirajući izvore prihoda.²⁴ Važna je implikacija ove teorije da razlike u nadnicama nisu nužan uslov migracija te da privredni razvoj i izjednačavanje razlika u nadnicama ne znači nužno i smanjenje migracijskih pritisaka. Prema teoriji dualnog tržišta rada glavna je odrednica međunarodnih migracija potražnja za niže obrazovanom radnom snagom koja nadilazi ponudu u razvijenim zemljama.²⁵ Piore tvrdi kako je razvijenim zemljama svojstveno to da postoji stalna potražnja za imigrantskom radnom snagom.

Teorija svjetskih sistema smatra kako je međunarodna migracija proizvod uključivanja zemlje, sirovina i rada u nerazvijenim zemljama na tržišta svjetske ekonomije prilikom čega se narušava tradicionalni poredak i struktura privrede nerazvijenih zemalja, što kao posljedicu ima povećanje sklonosti domaćeg stanovništva migriranju.

Nekoliko teorija nastoji objasniti akceleraciju migracija, odnosno objašnjavaju kako se uzroci početnih migracija mogu razlikovati od novih uslova i stoga novih uzroka dodatnih migracija, te su s vremenom, kako se broj imigranata u nekoj zemlji povećava, dolasci novih imigranata sve vjerovatniji. Najpoznatije su teorija mreže²⁶, institucionalna teorija²⁷ te teorija kumulativne uzročnosti²⁸.

Istorijski pregled migracija u BiH

Istorijski gledano BiH je područje sa značajnim kretanjem populacije kako unutar tako i van zemlje kroz različite periode vremena. Razlozi za migracije su varirali tokom vremena, ali generalno uključuju političke (revolucije i ratovi), religijske, etničke, psihološke, ekonomske i demografske okolnosti. Najveći uticaj na migracije je počeo nakon 1946. godine kada je započela industrijalizacija zemlje. Od tada demografski i ekonomski uticaji postaju evidentni. U to vrijeme dolazi do očigledne promjene strukture populacije kroz opadanje stope rađanja i

²⁰ Francesco Femia je jedan od osnivača i direktor Centra za klimu i sigurnost u Vašingtonu.

²¹ Sparavalo J., Deagracija-osnov socijalne i prostorne pokretljivosti stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu poslije drugog svjetskog rata, i Migracije u Bosni i Hercegovini“, str. 365.

²² Massey S, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino i J. Edward Taylor., „Evaluacija međunarodnog teorije migracije“1993, str 431-466

²³ Larry Sjaastad., Dr, University of Chicago, 1961, Profesor emeritus u Ekonomiji i College Larry Sjaastad

²⁴ Mincer, J., Family migration decisions, Journal of Political Economy, Vol. 86, 1978. god pp. 749.-773.

²⁵ Piore, Michael J. Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies. New York: Cambridge University Press. 1979

²⁶ Faini, R., Venturini, A., „Migracije i rast: Iskustvo Evropa,“1994 CEPR Diskusija Papers 964.

²⁷ Massey S, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino i J. Edward Taylor., „Evaluacija međunarodnog teorije migracije“1993, str 431-466

²⁸ Myrdal, G., Ekonomska teorija i nerazvijene regije, London: Sveučilište Paperbacks, Methuen. 1957

smrtnosti. Raste urbana populacija i stepen obrazovanja dok je broj članova porodice u opadanju, a prosječna starost članova domaćinstva povećana (stopa rađanja je opala od 26.2% u periodu 1950-1954 na 10.7% u periodu 1980-1983). Ovakva dinamika je prouzrokovala ozbiljne demografske i socijalne turbulencije što je neizbježno imalo za posljedicu veću mobilnost populacije²⁹.

Uopšteno, mogu se identifikovati dvije glavne migracijske karakteristike u Bosni i Hercegovini u periodu 1944-1989. Prva je ekonomska migracija populacije BiH unutar zemlje koja je započela odmah nakon rata i koja se nastavila i danas kao rezultat socioekonomskog razvoja koji je uzrokovao migracije iz ruralnih u urbane i više razvijene sredine. Druga karakteristika je rezultat „moderne obrazovne migracije“, što se odnosi na visoko obrazovane ljude koji su migrirali u BiH iz drugih krajeva Jugoslavije sredinom prošlog stoljeća i doprinjeli ekonomskom, socijalnom, kulturnom i obrazovnom napretku države³⁰.

Uprkos činjenici da je socio-ekonomski napredak Republike BiH bio veoma dinamičan, on je još uvijek bio ispod razvoja nekih drugih republika u sastavu bivše SFRJ. Ove razlike u stepenu razvijenosti postale su jedan od najznačajnijih faktora emigriranja državljana BiH u razvijenije republike SFRJ i u treće zemlje³¹.

Pored ekonomskog dinamički faktor, tj. rast populacije, je takođe imao uticaja. Stopa rasta populacije je ipak, čak i 1980. godine, bila veća nego u nekim drugim republikama u sastavu SFRJ. BiH je imala najmlađu populaciju, niži nivo urbanizacije, niži nivo obrazovne strukture i veći broj članova porodice. Sve ove karakteristike su na svoj način vršile pritisak na migracije³².

Odmah nakon završetka drugog svjetskog rata ekonomska emigracija iz Jugoslavije u treće zemlje je bila veoma rijetka. Povećanje emigracije u treće zemlje prema zapadnoevropskim državama je otpočelo sa ekonomskom reformom u 1965. godini koja je rezultirala stagnacijom zaposlenosti i konačno nezaposlenošću. Većina migranata iz tog perioda dolazi iz poljoprivrednog sektora, što je posljedično rezultiralo u opadanju kako broja zaposlenih u sektoru poljoprivrede tako i u relativnom udjelu poljoprivrednog sektora u ekonomiji države u poređenju sa drugim privrednim sektorima³³.

U toku perioda 1971-1981. BiH je, zajedno sa Hrvatskom, imala najveći rast ekonomskih migranata u proporciji sa svojom populacijom³⁴. U toku tog perioda BiH je paralelno bilježila rast nezaposlenosti u zemlji i rast veličine populacije privremeno zaposlene u inostranstvu. U 1981. godini u BiH je konačan broj nezaposlenih i privremeno zaposlenih u inostranstvu bio 19.31%, što je za 1.06% više od Hrvatske i Slovenije zajedno³⁵.

Medjutim najveći utjecaj na migracijske trendove u bliskoj prošlosti za BiH ima ratni konflikt koji je trajao od marta 1992. godine do novembra 1995. godine, čije posljedice se osjećaju u regionu i danas. Od prijeratne populacije od 4.4 miliona osoba procjenjuje se da je do kraja konflikta oko 1,3 miliona ljudi interno raseljeno, i još 1 milion ostalih je napustilo zemlju.

Uzroci i posljedice migracije stanovništva

---

²⁹ Bošnjović, Ilijas. "Migracije stanovništva Bosne i Hercegovine od 1940. i ranije do 1981.god.", "Migracije i Bosna i Hercegovina, Institut za istoriju, Institut za proučavanje nacionalnih odnosa, Sarajevo 1990.god str. 357-363.

³⁰ Filipović Muhamed, „Migracija i duhovna situacija u Bosni i Hercegovini, i Migracije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1990. god., str. 475

³¹ Strategija u oblasti imigracije i azila i akcioni plan 2008-2011, Ministarstvo sigurnosti BiH, Sarajevo 2008, str 122

³² Isto

³³ Sparavalo Joko, Deagracija-osnov socijalne i prostorne pokretljivosti stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu poslije drugog svjetskog rata, i Migracije u Bosni i Hercegovini, str. 365.

³⁴ Malačić Janez, Selektivnost migracije, i Migracije u Bosni i Hercegovini, str. 491.

³⁵ Davidović Milena, Etnički aspekti migracija: rezultati jednog istraživanja, i Migracije u Bosni i Hercegovini, str. 519.

Uzroci migracija mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine: potisne i privlačne (push i pull faktori). Potisni faktori prisutni su u mjestu prebivališta, a privlačni u potencijalnim odredišnim destinacijama. Neki od potisnih faktora su nezaposlenost, niski prihodi, političke, rasne, vjerske i etničke netrpeljivosti, ratovi te prirodne katastrofe. S druge strane, privlačni faktori mogu biti bolje prilike za zaposlenje i zaradu, bolji uvjeti života, politička i rasna tolerancija itd³⁶.

Dakle, svaka prostorna pokretljivost stanovništva obuhvata područje porijekla (odnosno prethodno mjesto boravka) i područje doseljenja te se prema tome dijeli na emigraciju (iseljavanje) i imigraciju (doseljavanje). Sve migracije imaju dvostruki efekt, prvi u mjestu odlaska, a drugi u mjestu dolaska, na način da utiču na promjenu broja stanovnika, njihovu distribuciju i strukturu. Migracije se mogu podijeliti prema nekoliko kriterija:³⁷.

- prema prostornom obuhvataju: vanjske (međudržavne) i unutrašnje (unutardržavne);
- prema vremenskom obuhvataju: dnevne, tjedne, mjesečne, sezonske, privremene i konačne;
- prema motivima ili razlozima: ekonomske i neekonomske;
- prema voljnosti: dobrovoljne i prisilne; i
- prema organiziranosti: organizirane i neorganizirane (stihijske).

Prema podacima Ujedinjenih naroda, sredinom 2000. godine oko 175 milijuna ljudi širom svijeta živjelo je izvan zemlje u kojoj su rođeni, a od toga ih je 3/5 živjelo u razvijenijim dijelovima Svijeta (tab. 1.). Politička nestabilnosti i sve veće razlike u razvijenosti pojedinih zemalja snažno su uticali na međunarodne političke i ekonomske migracije.

U razdoblju između 1990. i 2000. godine broj međunarodnih migranata širom svijeta povećao se za otprilike 21 milijun³⁸.

Tabela 1. Broj međunarodnih migranata u Svijetu i po regijama 2000. godine

Regija	Broj migranata u milijunima	Udio u ukupnom stanovništvu
Svijet	175	2,9
Razvijenija područja	104	8,7
Slabije razvijena područja	71	1,5
Najslabije razvijena područja	11	1,6
Afrika	16	2,1
Azija	50	1,4
Europa	56	7,7
Latinska Amerika	6	1,1
Sjeverna Amerika	41	13,0
Oceanija	6	19,1

Izvor: <http://www.geografija.hr/storage/geografija>

Osim navedenih efekata na mjesto iseljavanja i useljavanja, migracije mogu imati i negativne efekte na mjesto doseljenja jer mogu dovesti do političkih, ekonomskih ili društvenih napetosti između lokalnog stanovništva i doseljenika. Zbog toga se u mnogim zemljama javljaju problemi vezani uz imigraciju stanovništva te se mnoge vlade odlučuju za uvođenje raznih mjera za ograničavanje useljavanja. Godine 2001 oko 40 zemalja svijeta imalo je zakone kojima se ograničava useljavanje. To se jasno vidi iz činjenice da je tokom 2001. godine samo 31% zahtjeva za pružanje azila je odobreno u razvijenim zemljama. Državne

³⁶ Graovac Matassi V., „Svjetski dan migracija“, Geografija HR, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb 2004. god

³⁷ Isto

³⁸ Isto

politike o useljavanju, pružanju azila i prihvatanju izbjeglica pogotovo su se pooštrile nakon napada na SAD 11. septembra 2001. godine³⁹.

Još jedan od razloga za ograničavanje useljavanja u razvijene zemlje Zapadne Europe i SAD su masovne migracije do kojih je došlo nakon pada Berlinskog zida te raspada bivšeg SSSR-a i Jugoslavije. U razdoblju između 1989. i 1993. godine emigriralo je oko 4 milijuna ljudi i to uglavnom iz Istočne u Zapadnu Europu, a još 3 milijuna je raseljeno zbog rata na području bivše Jugoslavije, uključujući oko 670 000 emigranata iz Zapadne Europe u Sjevernu Ameriku. Prema izvještaju UN-a u razdoblju od 1997. do 2001. godine broj izbjeglica u svijetu smanjio se za 24% u odnosu na prethodno petogodišnje razdoblje⁴⁰.

Povezanost migracije sa međunarodnim kriminalom

Evropskim migracijskim programom, koji je Evropska komisija donijela 13. maja 2015 god.⁴¹, borba protiv krijumčarenja migranata postavljena je kao prioritet kako bi se spriječilo iskorištavanje migranata u kriminalnim mrežama te smanjili poticaji na nezakonite migracije. Cilj programa je preinačavanje krijumčarskih mreža iz pothvata niskog rizika kojima se ostvaruje velik profit u visokorizične i neprofitabilne pothvate.

Evropskim programom sigurnosti, koji je Komisija donijela 28. aprila 2015., izdvojena je i saradnja protiv krijumčarenja migranata unutar EU-a i s trećim zemljama kao prioritet u borbi protiv mreža organiziranog kriminala. Ovim akcijskim planom protiv krijumčarenja migranata utvrđuju se posebne mjere potrebne za provedbu dva programa u tom području te on obuhvata ključne aktivnosti koje su već utvrđene u njima.

Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije⁴² (IOM) procjenjuje se da je 2014. više od 3 000 migranata izgubilo život u Sredozemnom moru. Smatra se da ih se oko 1 700 utopilo u prva četiri mjeseca 2015 god. Nezakonita migracija morskim rutama, posebno rutama središnjeg i istočnog Sredozemlja tokom 2014 godine eksponencijalno se povećavala pa je 2014. bilo gotovo 225 000 migranata – skoro tri puta više nego 2013.⁴³ Tako su se povećale i opasnosti kojima su migranti izloženi pri prelasku Sredozemnog mora. Na drugim migracijskim rutama, naprimjer na zapadnom Balkanu, 2014. zabilježen je sličan porast s najvećim brojem nezakonitih migranata koji su ušli u EU od 2007 god.

Krijumčarenje migranata izuzetno je unosan posao, pri čemu kriminalne mreže profitiraju od niskog rizika otkrivanja i kažnjavanja. Iako podaci o zaradi stečenoj krijumčarskim mrežama globalno nisu dostupni, pojedinačni slučajevi pokazuju da je zarada znatna.

Smatra se da će do sredine ovog vijeka svjetska populacija, a prema očekivanjima, dostići devet milijardi ljudi, tj. tri milijarde više nego danas. Zemlje u razvoju poput Nigerije, Indonezije, Indije, Pakistana, i Sirije će zabilježiti više od polovine tog povećanja. Mnogi demografi predviđaju da će pritisak tako velikog broja stanovnika uzrokovati veću migraciju iz zemalja u razvoju u industrijalizovane zemlje Sjeverne Amerike, Evrope, Australije kao i iz ruralnih i urbanih sredina.

Treba naglasiti da većina analitičara smatra da je migracija povezana sa kriminalitetom. Italijanski socijalni ekonomista Loreta Napoleoni⁴⁴ ističe da prema izvještajima iz prošle godine došlo je do povećanja stope kriminala u Italiji, što smatra da je povezano sa velikim prilivom legalnih i ilegalnih migranata. Ona navodi da su neki pripadnici kineske, albanske i drugih dijaspora u Italiji umiješani u veliki broj kriminalnih aktivnosti, uključujući trgovinu

³⁹ Isto

⁴⁰ Graovac Matassi V., „Svjetski dan migracija“, Geografija HR, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb 2004. god

⁴¹ Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Europski migracijski program, Bruxelles, 13. maja 2015., COM(2015) 240, završna verzija.

⁴² Međunarodna organizacija za migracije: Smrtonosna putovanja – Na tragu života izgubljenih tijekom migracija, 2014.

⁴³ Podaci Europske agencije za upravljanje operativnom suradnjom na vanjskim granicama (Frontex), 2015

⁴⁴ Loreta Napoleoni je talijanski novinar i politički analitičar. Ona izvještava o finansiranju terorizma i povezanih tema, i finansija i security u vezi

ljudima, krijumčarenje drogom i oružjem, prostituciju, pranje novca i izdavanje lažnih dokumenata. Ističe da je zapadno-evropski kriminal vezan za migrantske zajednice u porastu od pada sovjetskog bloka. Medjutim neki analitičari navode da se praktično cjelokupna međunarodna kriminalna mreža oslanja na dijasporu kao bazu za svoje aktivnosti.

Migracijsko kretanje stanovnika, prema mnogim autorima može imati uticaja na kretanje, obim i strukturu kriminaliteta jednog područja ili cijele zemlje tako da ljudi koji češće migriraju više su izloženi djelovanju kriminalnog faktora. Razlog tome leži u činjenici da migranti dolaze u novu društvenu sredinu koja se često razlikuje od sredine iz koje dolaze, ne samo po stepenu ekonomske razvijenosti, već i po običajnim i moralnim normama koje su vladajuće.

Mnogi Amerikanci i Evropljani su zabrinuti zbog priliva migranata koje smatraju odgovornim za brojne društvene nevolje, od sitnog kriminala do terorizma. S druge strane, mnogi analitičari iznose da migranti ne počine više krivičnih djela nego domaća populacija⁴⁵.

Razloge za migraciju podijelio je Klinar⁴⁶ na tri grupacije:

- ekonomski i demografski (poboljšanje ekonomske situacije),
- politički i vojni (prisiljene migracije),
- lični i familijarni (bolja edukacija ili položaj na poslu).

Razlog za migraciju ekonomske prirode je taj kada migranti dođu na zapad i tragaju za legalnim poslovima, i taj kriminalitet se razlikuje od organizovanog kriminala, jer je to kriminal motivisan očajanjem pojedinca. Kako bi se riješio taj problem, rješenje leži u stvaranju ekonomskih prilika za siromašne u njihovim matičnim zemljama, kako bi imali veću motivaciju da ostanu i materijalno se obezbijede.

Mišljenje je da migracija, zbog brojnih problema sa kojima se migranti susreću mogu imati manji ili veći uticaj na kriminalitet. Jedan od najvećih problema koji može da izazove je trgovanje ljudima.

Definicije trgovine ljudima (TLJ) i krijumčarenja migranata (KM) date su u Protokolu UN o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, (Protokol protiv trgovine ljudima), odnosno u Protokolu UN protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom (Protokol protiv krijumčarenja migranata).

Neki od razloga zašto se trguje ljudima su: prisilna prostitucija, pornografija, seksualni turizam i zabava, nezakonita zaposlenja, prosjačenje, nezakonita usvajanja, lažni i prisilni brak i trgovina ljudskim organima.

Trgovanje ljudima jedan je od najgorih zločina našeg doba, jer se trguje ljudskim bićima, čime se čini neprocenjiva povreda ljudskih prava. Muškarci su najčešće žrtve zbog prisilnog rada, žene zbog prostitucije, a djeca zbog prosjačenja i prodaje porodicama bez djece. I muškarci i žene mogu biti žrtve zbog trgovanja ljudskim organima.

Jedina međunarodno akceptirana definicija trgovanja ljudima sadržana je Protokolu za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja osobama, posebno ženama i djecom, dodatak Konvenciji UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala koji u članu 3. Trgovanje ljudima određuje kao regrutovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili primanje osoba pomoću prijetnji ili upotrebom sile ili ostalih oblika iznuđivanja, otmice, prevare, zloupotrebe moći ili pozicije ranjivosti ili davanja ili primanja uplata ili povlastica s ciljem postizanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije.

Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebno žena i djece, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta član 3. »krijumčarenje osoba« određuje kao vrbovanje, prevoz, transfer, pružanje

⁴⁵ <http://www.glasamerike.net/>, „Globalna migracija se često vezuje za međunarodni kriminal“

⁴⁶ Klinar P., Međnarodne migracije : „Sociološki vidiki međnarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi,“ Maribor 1976.god, str 27-30

utočišta i prihvata osoba, pomoću prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, zloupotrebe ovlastenja ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se postigla volja osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu izrabljivanja. Izrabljivanje će minimalno uključiti, iskorištavanje prostitucije drugih ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, podčinjavanje ili odstranjivanje organa.

Kako je pojam trgovanja ljudima često u vezi s ilegalnim migracijama, važno je razlikovati ga od krijumčarenja ljudi.

Krijumčarenje ljudi predstavlja uslugu pomaganja ljudima pri ilegalnom prelasku granice u zamjenu za materijalnu dobit i «time je prekršaj protiv države. S tim u svezi važno je spomenuti i krijumčarenje ljudima koje Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta u členu 3. »krijumčarenje migranata« ,određuje kao posredovanje u svrhu izravnog ili neizravnog sticanja finansijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu strancu koje ta osoba nije državljanin ili u njoj nema trajno boravište. S druge strane, trgovanje ljudima je kršenje prava pojedinca, tako da su žrtve zločina same osobe kojima se trguje.»⁴⁷.

Protokol Ujedinjenih nacija o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, koja predstavlja prilog uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala predstavlja najvažniji međunarodni dokument u oblasti trgovine ljudima. Ovaj Protokol je stupio na snagu 2003. godine, a na dan 1. januara 2009. godine, imao je 124 države potpisnice.

Protokol zahtijeva od država potpisnica da inkriminišu trgovinu ljudima na način kako je u pomenutom dokumentu definisana, kao i druga s tim povezana djela. Svrha protokola je: sprečavanje i borba protiv trgovine ljudima, uz poseban naglasak na žene i djecu; pružanje pomoći žrtvama takve trgovine, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava; i promovisanje saradnje među državama članicama Konvencije u ostvarenju postavljenih ciljeva.

---

⁴⁷ Limanovska B, Trgovine ljudima u jugoistočnoj Evropi. Trenutna situacija i reagovanje na trgovinu ljudima u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Saveznoj Republici Jugoslaviji, Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedonija, Moldavije i Rumunije. UNICEF, UNHCR i OSCE / ODIHR. Beograd 2002. Izvještaji se mogu naći na www.seerights.org

Zaključak

Migracija, kao jedan od socioških faktora, koji utiču na kriminalitet, je problematika koja je zastupljena u više zemalja svijeta. Kao dokaz toga navedena su brojna istraživanja, koja potvrđuju problematiku ove teme. To se odnosi na činjenicu da migranti dolaze iz raznih krajeva širom svijeta, koji su uglavnom sumnjivog porijekla.

Razni su razlozi njihovog odlaska iz svoje zemlje. Neki od njih su ekonomske prirode. Pojedinci odlaze u drugu zemlju, najčešće inostranstvo u nadi da će se materijalno obezbijediti i time riješiti svoje probleme.

Međutim rijetki to uspijevaju, jer je sve više „zanki“ u koju upadaju mnogi migranti, na osnovu oglasa za posao ili nekih poznanika. I nakon kraćeg vremena oni postaju žrtve na razne načine. Takođe razlog za njihov odlazak u drugu zemlju može biti i kriminalitet. Mnogi odlaze iz svoje zemlje, jer nemaju više načina da se bave tim poslom, pa u nadi da ga mogu proširiti tj. razvit u drugoj zemlji odlaze i sa sobom nose probleme.

Dolaskom u novu zemlju, tj. državu nastavljaju da proširuju svoj kriminal i to sve može da dovede do organizovanog kriminala. Naravno, nesporna je činjenica da i domaći stanovnici mogu da se bave kriminalitetom, ali ipak veći je procenat migranata nego domaćeg stanovništva koji to obavljaju.

LITERATURA

- 1) Bošnjović, Ilijas."Migracije stanovništva Bosne i Hercegovine od 1940. i ranije do 1981.god.",:Migracije i Bosna i Hercegovina,Institut za istoriju,Institut za proučavanje nacionalnih odnosa, Sarajevo 1990.god str. 357-363.
- 2) Davidović Milena, Etnički aspekti migracija:rezultati jednog istraživanja, i Migracije u Bosni i Hercegovini, 1990.god str. 519.
- 3) Farmer, Lindsay: "Crime, definitions of", in Cane and Conaghan (editors), The New Oxford Companion to Law, Oxford University Press, 2008 (ISBN 978-0-19-929054-3), page 263.
- 4) Faini, R., Venturini, A.", Migracije i rast: Iskustvo Evropa,"1994 CEPR Diskusija Papers 964.
- 5) Filipović Muhamed, „Migracija i duhovna situacija u Bosni i Hercegovini, i Migracije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1990. god,str. 475
- 6) Graovac Matassi V.,„Svjetski dan migracija“, Geografija HR,Hrvatsko geografsko društvo,Zagreb 2004 .god
- 9) Jašarevic Osman. 2013: Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, Kiseljak,, 2013
- 8) Klinar P., Mednarodne migracije : „Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi,“ Maribor 1976.god,str 27-30
- 9) Limanowska B., Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe. Current situation and responses to trafficking in human beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova and Romania. UNICEF, UNOHCHR and OSCE/ODIHR. Belgrade 2002. Reports can be found at www.seerights.org
- 10) Malačić J., Selektivnost migracije, I Migracije u Bosni i Hercegovini, str. 491.
- 11) Massey S, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino i J. Edward Taylor., „Evaluacija međunarodnog teorije migracije“1993,str 431-466

- 12) Mincer, J., Family migration decisions, *Journal of Political Economy*, Vol. 86, 1978.god pp. 749.-773.
- 13) Mrnjavac, Željko, "Stvarno stanje nezaposlenosti", *Gospodarstvo Istre* 1995 god 1-2: str 53-56
- 14) Myrdal, G., *Ekonomska teorija i nerazvijene regije*, London: Sveučilište Paperbacks, Methuen.1957.god
- 15) Piore, Michael J. *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. New York: Cambridge University Press.1979
- 16) Rosandić Helena, "Koliko migracije mogu da uticu na psihu", „Žena sam ja“, *Psihološki centar ABC*, Podgorica 2015.god
- 17) Szabo D.: *Od antropologije do komparativne kriminologije (orig. De l'anthropologie a la criminologie comparée)*, Beograd 2010. p.14
- 18) Sparavalo J., *Deagracija-osnov socijalne i prostorne pokretljivosti stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu poslije drugog svjetskog rata, i Migracije u Bosni i Hercegovini*", str. 365.
- 19) *Strategija u oblasti imigracije i azila i akcioni plan 2008-2011*, Ministarstvo sigurnosti BiH., Sarajevo 2008
- 20) Sučić N., *Najznacajnije i najvece migracije u novijoj ljudskoj povijesti*, Idesh, Zagreb 2015.god
- 21) Williams, K., Flewelling, R. L. *The Social Production of Criminal Homicide: A Comparative Study of Disaggregated Rates in American Cities*. *American Sociological Review*, 53, 1989 god, str 421-431.
- 22) <http://www.glasamerike.net/> „Globalna migracija se često vezuje za međunarodni kriminal“
- 23) www.google.com

УЗРОЧНО – ПОСЉЕДИЧНА ВЕЗА ИЗМЕЂУ НЕЛЕГАЛНИХ ВОЈНИХ ИНТЕРВЕНЦИЈА И МИГРАЦИЈА

Сажетак: *Миграције у најопштијем смислу подразумевају просторну покретљивост становништва услед којих долази до трајних промјена мјеста боравка појединаца и људских група. Најчешћи узроци миграција су природни, друштвени и економски фактори. Миграције често изазивају штетне посљедице првенствено у политичкој и културној сфери али и другим аспектима друштвеног живота држава у које мигранти долазе. Демографи процијењују да ће се број миграната из Африке, југозападне Азије и Украјине у Европу у наредној деценији досегнути до десет милиона људи. Разлог за овакве прогнозе првенствено лежи у оружаним сукобима и сиромаштву у овим регионима. И поред чињенице да је рат међународни злочин ова друштвена појава се кроз различите облике појављује и ствара штетне посљедице. Управо овај сегмент, односно узрочно-посљедична веза између миграција и хуманитарних војних интервенција представља предмет разматрања овог рада.*

Кључне ријечи: *миграције, оружани сукоб, хуманитарне војне интервенције.*

1. Постављање проблема

Рат - оружани сукоб,¹ у најопштијем смислу можемо дефинисати као организовани сукоб наоружаних људи, односно продужење политике држава, нација, класа, средствима оружаног насиља у циљу остваривања одређене политичке, економске и друге добити. Рат је друштвена појава условљена и повезана с појавом и развојем класног друштва чији су основни закони уједно и општи закони развоја рата. Основни садржај рата чини оружана борба, али се рат не своди само на њу, он је шири, сложенији, јер укључује и друге облике борбе (политичке, економске и др.) који имају велико значење за припрему и вођење рата.

Препознавши деструктивни потенцијал ове друштвене појаве међународна заједница је Повељом Уједињених нација забранила рат као средство остварења одређених циљева (националних, економских, политичких и др.).² Ипак, и поред веома јасне правне регулативе ова друштвена појава свој деструктивни карактер исказује кроз различите облике, попут грађанских оружаног сукоба, али и војних интервенција. Предмет рада налаже да немеђународне оружане сукобе оставимо по

¹ Термини „рат“ и „оружани сукоб“ се различито тумаче и примјењују у теорији. Неки теоретичари међународног права сматрају термин „рат“ неприхватљивим из више разлога. Прво, термином „рат“ се не обухватају сви оружани сукоби. Друго, Женевске конвенције из 1949. године се примјењују у оружаним сукобима који не испуњавају класичне услове рата. Треће, ограничава се само на оружане сукобе између држава, али не и на немеђународне. Четврто, правила међународног хуманитарног права се примјењују на све оружане сукобе, како на међународне тако и на немеђународне.

² Покушаји да се ограничи право на рат у историји људског друштва су веома стари. У старој Месопотанији, чак две хиљаде година пре н.е., покушава се на правду гледати као на право, а не као на привилегију, на шта нам указују законици тог времена (Ur – Nammuov, Lipit – Ištanov, Bilalarnov i Namurabijev Zakonik).

страни и фокусирамо се на интервенције које у најопштијем смислу представљају „мјешање једне државе у односе друге двије државе, без њихове сагласности, или мјешање у унутрашње послове других држава у циљу одржања или промјене постојећег стања супротно вољи ових држава“.³ С обзиром на методе и средства интервенције можемо подјелити на оружану, економску, политичку дипломатску и хуманитарну. Интервенција се разликује од оружаног сукоба у погледу циља и стратегије. Циљ интервенције је ограничен на мјењање или присилно одржање датог политичког поретка, док се стратегија своди на спрегу силе и политике. У посљедњим деценијама у спрегу силе и политике се на различите начине укључују идеологија и хуманизам.

Почетак развоја доктрине хуманитарне интервенције везује се крај доминације вјерских ауторитета и учвршћивање свјетовне државе у XVII вијеку. Наиме, од Вестфалског уговора 1648. године суверене државе постају примарни субјекти међународних односа и врховни унутрашњи ауторитет над становништвом. То је створило нову врсту односа и један од основних дужности суверене државе је да заштити сопствене грађане. Међутим, заштита суверенитета од утицаја споља и неприкосновена власт унутар су често биле праћене терором против сопствених грађана. Државни терор је убрзо постао озбиљан проблем у међународним односима. С друге стране, нужно је напоменути да су ратови у то доба представљали нормално стање непријатељстава које је сљедило доба хармоније између народа а које има за циљ да снагом оружја оствари оно што се мирним путем није могло урадити.

Рат као друштвена појава је вјерни пратилац развоја људског друштва због чега је предмет разматрања бројних философа, правника, политичара. Из овог, вјековног разматрања, су проистекле многобројне теоријске поставке из којих издвајамо теорију о праведним и неправедним ратовима. Идеји о праведним ратовима *bellum justum* су разматрали антички мислиоци Платон и Аристотел према којим је рат саставни дио политике и праведан само у случајевима када се води против оних који оспоравају власт државе и уколико се води у циљу постизања мира. С друге стране, стари Рим тежиште праведности ставља на одлуку и поступак који су утврђени *Collegium fetialis*. Ова идеја је свој пуни замах доживјела у оквиру католичке цркве у смислу да би се рат могао сматрати праведним мора проистећи из правичног узрока и часног мотива. Према католичким мислиоцима тог времена (Тома Аквински 1225-1274, Суарез 1548-1617 и др.) правичан узрок је проистекао из „тешког моралног прекршаја друге стране“, док је критеријум и оцјена прекршаја изведена из моралног кодекса понашања католичке цркве. Гроцијус (Hugo Grotius) прихвата основне идеје својих претходника, али у теорију о праведним ратовима поред религиозних и моралних начела уводи и правне. Уколико се рату прибјегне с циљем да се обезбједи поштовање права или му је циљ прибављање накнаде за неправилно проузроковану штету, или сопствена одбрана, рат је по Гроцијусу праведан и дозвољен. Ове идеје прихватио је велики број теоретичара XVII и XVIII вијека, али их у различитим варијантама срећемо и много касније.

Претходни, истина шури преглед, нам показује да је питања рата било разматрано у оквиру морала, најчешће религиозног карактера, државе и нешто касније и правних начела. Фактори овог процеса држава, право и морал се не могу посматрати одвојено јер се ради о друштвеним појавама чије су везе нераскидиве и испреpletене до нивоа егзистенције сваког понаособ. И поред многобројних тврдњи да је теорија о праведним и неправедним ратовима превазиђена модалитети уговорне забране рата у ближој прошлости, али сада нам показују другачије.

---

³ W.E.Hall, *A Treaties of International Law*, Oxford, 1924, p. 337.

Први покушај ограничења рата на основу уговорне забране представља Пакт друштва народа. Овај документ није забранио рат у потпуности него је само ограничио слободу сувереним државама да прибјегну овој деструктивној друштвеној појави по властитом нахођењу. Недозвољени ратови су били они којима су државе прибјегле прије него што су искористиле поступак мирног рјешавања спорова предвиђен у члану 12 Пакта друштва народа. У случају неуспјеха да се мирним поступком не рјеша спор држава је могла да прибјегне рату и не прекрши одредбе Пакта. Да би се правно регулисале празнине које су остале ван домашаја Пакта 27. августа 1928. године је потписан Брајен – Колегов пакт. Овим документом се државе обавезују на одрицање од рата као инструмента државне политике, односно да ће своје спорове рјешавати мирним путем. Међутим, недостајао је механизам обезбјеђења пуне примјене Пакта друштва народа, али чињеница да се обавеза одрицања од рата као инструмента националне политике односила искључиво на државе потписнице овог документа међународног права.

У периоду између Првог и Другог свјетског рата и ван Друштва народа донијети су многи међународни акти усмјерени на ограничење употребе оружане силе. Тако су Нацрт уговора о узајамној помоћи од 28. септембра 1923. године и „Женевски протокол“ од 2. октобра 1924. године агресорски рат прогласили међународним злочином. Други свјетски рат је показао да теорија о праведним и неправедним ратовима има своје упориште у међународним односима, због чега је ово питање већ у току самог рата разматрано у погледу правног ограничења. Апсолутну забрану рата као средства рјешавања међународних спорова уноси у међународни поредак Повеља Уједињених нација. Повеља свјетске организације у члану 1 као први циљ истиче одржавање међународног мира и безбједности. За ту сврху се предвиђају превентивна и репресивна средства. Ипак, Повеља предвиђа и три изузетка од правила забране силе: а) мјере које предузима савјет безбједности, б) индивидуална и колективна самоодбрана на основу члана 51, в) мјере против држава које су за вријеме Другог свјетског рата биле у непријатељском табору(члан 107).⁴ Изузети од правила забране силе из Повеље још једном истичу да је теорија о праведним и неправедним ратовима актуелна. У најопштијем смислу ове изјаве од забране употребе силе можемо сврстати у „*праведне ратове*“.⁵

У члану 2(4) Повеља намеће обавезу својим члановима да се уздрже од „*претње силе или употребе силе*“ против територијалног интегритета и политичке независности ма које државе, док се у ставу 7 истог члана забрањује и самим Уједињеним нацијама „*да се уплићу у питања која се налазе строго у оквиру унутрашње надлежности сваке државе*“.

Међународно право је катализатор међународних односа, и у том смислу је недвосмислено јасно ко има право, којим средствима и под којим условима да употреби оружану силу. Након завршетка Хладног рата поштовање и заштита људска права су добили примарни значај међу критеријумима демократских друштава. Кршења ових права без обзира да ли се радило о мирнодопским или условима оружаног сукоба су постајали разлог за вођење „*праведних*“ ратова од стране

⁴ Овај члан Повеље је изгубио важност јер је имао привремени карактер. Наиме, Повеља је потписана у току Другог свјетског рата, па је тим чланом озакоњена оружана акција против сила Осовине, нарочито Јапана.

⁵ Нужно је нагласити да је превенцији нарушавања међународног мира и безбједности УН првенствено усмјерена на примјену мирољубивих метода и средстава, садржаних у глави VI Повеље. То се јасно види из члана 33(1) Повеље у коме се предвиђа: „*Стране у сваком спору, чије трајање може да угрози одржање међународног мира и безбједности, треба да траже решење пре свега путем преговора, истражне комисије, посредовања, мирења, арбитраже, судског решавања, прибјегавања регионалним установама или споразумима, или другим мирним начинима по своје сопственом избору*“.

појединих држава или савеза држава односно војних интервенција хуманитарног карактера.

Институт за међународне послове Краљевине Данске наводи: „*Хуманитарна интервенција је снажна акција предузета од држава укључујући и употребу оружане силе, према или у другој држави, без пристанка њене владе, са или без одлуке Савета безбједности УН у циљу спречавања или заустављања бруталног масовног насиља над људским правима или међународном хуманитарном праву*“.⁶

Праксу хуманитарних интервенција, као што је претходно изнијето, прате бројне дилеме, које се првенствено односе на оправданост хуманитарне интервенције предузете коришћењем оружане силе када није одобрена од стране Савјета безбједности УН. Ово питање је снажно покренуто војном интервенцијом НАТО савеза у некадашњој Савезној Републици Југославији (24. март-10. јун 1999), али и војним интервенцијама истог савеза на Блиском истоку.

У правном смислу сасвим је јасно да Повеља УН не допушта примјену војне силе у међународним односима у виду оружаног хуманизма без одобрења Савјета безбједности. Међутим, један број правних теоретичара заговара нешто другачији приступ овом питању: „*хуманитарна интервенција није уперена против територијалног интегритета државе у којој се интервенише и, изнад свега, није противна са намјерама и принципима Повеље УН, што имплицира да није у супротности са чл. 2 (4) Повеље УН*“.⁷

У данашње вријеме међу државама не постоји консензус о правној оправданости интервенција без сагласности Савјета безбједности УН, без обзира што значајан број правних ауторитета покушава да докаже њену оправданост и што један број држава подржава ставове о оправданости примјене унилатералне хуманитарне интервенције.⁸ Управо због ове чињенице у наредном дијелу овог рада размотрићемо однос између војних интервенција и миграција кроз филозофски ниво промишљања о држави, правном поретку, миру, безбједности и људским правима.

2. Узрочно – посљедична веза између хуманитарних оружаных интервенција и миграција

Људи су друштвена бића која не могу да живе без других јединки из чега произилазе различити облици друштвеног организовања (хорда, племе, народ, нација и др.) чији завршни стадиј у овој етапи развоја људског друштва представља држава. Међутим, оно што покреће људску активност, односно разлог те активности представља остварење потреба. Могу се одредити као скуп динамичких снага унутар појединца које својим присуством чине неопходним да се нешто покрене, испуни, оствари. Потребе настају као двоструко присуство поменутих унутрашњих снага: а) као осећај недостатка нечега који покреће и усмјерава да се тај недостатак надокнади, прибави; б) као вишак нечега чега се треба ослободити или га усмерити и покренути, како би се створила природна равнотежа и одговарајуће повољно стање (вишак енергије, новца, робе и сл.). Извори потреба се налазе у одређеним стањима, мотивима, нагонима, таленту, задацима, улогама и очекивањима.

⁶ *Humanitarian Intervention – Legal and Political Aspects*, Danish Institute of International Affairs, Copenhagen, 1999, p. 11.

⁷ Члан 2(4) Повеље УН намеће обавеза државама да се уздрже од „*претње силе или употребе силе*“ против територијалног интегритета и политичке независности ма које државе.

⁸ *Humanitarian Intervention – Legal and Political Aspects*, Danish Institute of International Affairs, Copenhagen, 1999, p.80.

Психолог Абрахам Маслов (Abraham Maslow)⁹ је у својој теорији хијерархијски категоризовао људске потребе. Према овој теорији потребе можемо подијелити на потребе недостатка и метапотребе. У прву групу спадају физиолошке потребе и потребе за безбједношћу, док друга група обухвата потреба за припадањем и љубављу потребе самопоштовања, потреба самоактуализације и потреба трансценденције (надилажења себе). Физиолошке потребе организма (примарне биолошке потребе) су најважније од свих потреба човјека, јер незадовољавање ових потреба доводи до смрти организма. То су потребе за храном, водом, кисеоником, спавањем, потреба за сексуалношћу (опстанак врсте) и др. Потреба за сигурношћу је темељна психолошка потреба која се састоји од потреба за сталношћу, редом, поретком, структуром и потребе за предвидљивошћу догађаја у ближој или даљој будућности. Након потпуног односно дјелимичног задовољења претходних потреба јавља се и потребе за друштвеним организовањем кроз различите моделе друштва.

У односу на претходну категоризацију потреба размотрићемо друштвене појаве попут државе, суверенитета, безбједности, права, оружаног хуманизма и миграција.

У одређеном раздобљу друштвеног развоја се појавила држава односно њено суштинско обиљежје - суверенитет. Ипак, за тренутак оставимо по страни сложени однос државе и суверенитета и фокусирајмо се на једну друштвену појаву која претходи и условљава постојање државе односно суверенитета – безбједност.

Безбједност представља један од егзистенцијалних фактора људског друштва, без обзира да ли се односи на појединца, друштвене групе, државе или међународну заједницу. У том смислу је нужно нагласити да је ова друштвена појава у свом првобитном постојању била усмјерена према појединцу, али се трансформисала из простих облика (тежња за постојањем, односно одржањем живота), до сложеног система везаног за државу односно савезе држава. Из етимолошког угла, термин безбједност потиче од латинске речи *securitas – atis*, што дословно значи безбједност, (*securus* лат. – сигуран, безбједан, поуздан, неустрашив, увјерен, сталан, чврст, одан, истинит, итд.). И поред релативно једноставног етимолошког значења ове друштвене појаве и даље постоје спорови у научним круговима о садржини појма безбједности, с обзиром на разноврсност садржаја у виду елемената, појмова и односа у друштвеној, природној и техничкој сфери, које та друштвена појава обухвата.

У складу с рјешењима којима су прибјегле друге науке, могућа су два приступа решавању поменутих тешкоћа: Први је да се тај појам дефинише негацијом, а други је да се дефинише садржински, односно позитивистички. У првом случају, безбједност се дефинише као одсуство угрожавања, односно одсуство носилаца угрожавања одређених вриједности. С друге стране, безбједност има и своју позитивну садржину при чему се „*та садржина изражава као збир (али не прости) појава, стања и односа у друштвеној, техничкој, психичкој, моралној и природној сфери, као и другим сферама и областима друштвеног, државног и личног живота које се налазе на супротној страни у односу на исте појаве, стања и односе у области угрожавања*“.¹⁰

Ако поједноставимо претходне приступе одређења безбједности онда морамо обратити пажњу на вриједности и угрожавање тих вриједности у оквиру једног вишедимензионалног односа. Међутим, врло је тешко прецизно одредити појам вриједности јер то представља област психолошког стања и унутрашњег доживљаја сваког појединца. Ипак, „*вриједности су одређени стандарди помоћу којих се схвата да*

⁹ Abraham Harold Maslow (1.4.1908. – 8. 7 1970.) је амерички психолог и оснивач школе унутар савремене психологије која је позната под називом „хуманистичка психологија“, односно „*хуманистичком теоријом личности*“.

¹⁰ Н. Даниловић, *Савремени системи безбједности*, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2007, стр.13.

ли је нешто пожељно или непожељно, добро или лоше за појединца, групу, заједницу, друштво, државу“.¹¹ Вриједносни стандарди појединца, друштвене групе, државе су промјењиви због чега су промјењиви и начини угрожавања тих вриједности, што онемогућава једно свеобухватно одређење безбједности као друштвене појаве. Ипак, јасно је да се угрожавање потреба интереса и вриједности с једне стране, и супростављање тим процесима с друге стране, налазе у међусобном односу. У овом случају антагонистички друштвени процеси у виду угрожавања и супростављања представљају садржину овог друштвеног односа. Узимајући у обзир претходно разматрање можемо закључити да безбједност представља стање заштићености потреба, интереса и вриједности појединца, групе, државе, савеза држава али и целокупне међународне заједнице, као производ друштвених процеса у виду угрожавања и супростављања том угрожавању.¹²

На овом мјесту на позорницу разматрања предмета истраживања овог рада уводимо друштвену појаву у виду државе.

Држава, слично безбједности, је сложена друштвена појава због чега и поред интересовања бројних и разнородних научних дисциплина јединствена дефиниција овог друштвеног феномена не постоји. Са развојем људског друштва и научне мисли развијале су се различите теорије о поријеклу и функцији државе, попут патријархалне теорије, теорије о божанском поријеклу државне власти, идеалистичко-објективне теорије, теорије друштвеног уговора и других. Свака од ових теорија је на свој начин тумачила овај сложен феномен и проблеме везане за њега. Држава није једини облик организације људског друштва, али исто тако није ни одувјек постојала. Људи су дуги низ година и вијекова живјели у организационим облицима који представљају период прије настанка државе. Према неким социолошким теоријама држава је класна творевина и као организациони облик везана је за степен развоја људског друштва у коме се са чисто натуралне привреде прешло на робноновчану привреду. Држави је непосредно претходила првобитна заједница у којој су људи били повезани у родовске и племенске организације. Племенска организација је почивала на јачању моћи ратника, који су се у условима све чешћих ратних сукоба између племена богатали и претварали у посебну привилеговану класу богатих. Ова подјела је условила настајање и класе сиромашних, али и увођење новчаних елемената, у до тада, искључиво натуралну привреду. Приватна својина је логична последица увођења робно новчаних односа, коју је класа богатих покушала да очува стварањем организације друштва у виду државе.

Ове теоријске ставове не прихватају поједине неолибералне теорије о држави. У основи тих теорија лежи измирење друштвених супротности, па се држава посматра као организација која штити интересе свих друштвених слојева. Нећемо се упуштати у разматрање ових теорија о настанку државе, али ћемо закључити да се у средишту ових учења налазе интереси као „*настојање да се пређе растојање између потребе и објекта те потребе (момента задовољења потребе)*“.¹³ Интереси односно настојање да се остваре одређене потребе су условиле настанак државе као вида организације друштва, док је различитост државних уређења кроз различите историјске периоде представља варијете вриједносних стандарда кроз које су потребе задовољаване.

Безбједност је основни циљ Повеље УН, и у том смислу одсуство стања рата представља најважнији услов за развој целокупне међународне заједнице. Управо тај

¹¹ И. Шиљковић, *Социологија*, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, Бања Лука 2008, стр. 77.

¹² Претходно одређење безбједности јесте уопштено, али и једина могућност обухвата ове друштвене појаве кроз различите историјске епохе, односно различитих фаза развоја друштва.

¹³ И. Шиљковић, *Социологија*, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, Бања Лука 2008, стр. 76.

друштвени однос између држава је регулисан кроз одредбе међународног права, као и акције против нарушавања овог стања.

Миграције (*lat. migrare – selimiti*) је сеоба, просторна покретљивост људи. У оквиру те сеобе постоје посебни облици покретљивости који се класификују на основу различитих фактора од којих издвајамо трајање (временски интервал), домет, узрок, бројност. У том смислу издвајамо повремене, привремене и коначне (трајање), мјесне, регионалне, унутар државе и међународне (домет), економске, политичке, вјерске и етничке (каузалност). Сваки облик миграције има свој узрочно - посљедични спектар - у овом раду миграције које настају због унилатералних војних интервенција ради успостављања система вриједности универзалног остварења потреба појединаца и друштвених група.

Иначе, прије више од 2000 година се у старогрчкој философији појавила идеја о једнакости свих људи првенствено кроз идеју о природном праву које припада сваком човјеку. Ову идеју су оснажиле многе религије кроз поставку да је Бог све људе створио једнаким. Међутим, у овом временском периоду се радило у највећем дијелу о филозофским правцима без конкретних механизма провођења ове идеје. Преношење идеје о људским правима у област политике и права је услиједило настанком држава као облика организације друштва. Почетком 19. вијека долази до успостављања „*првобитног концепта правне државе*“, у коме се ова друштвена појава посматра као „*монопол физичке силе*“, ограничен уставом и законом. С друге стране, то је подразумијевало да ће држава истим законом и уставом гарантовати људска права својих грађана. Међутим, врло често је од саме државе зависило у којој мјери ће ова права и слободе бити заиста ограничене, јер људска права нису имала универзалну димензију, а у случају њиховог кршења нису постојали наднационални механизми заштите. Политичко и правно остварење „*универзалности*“ филозофске идеје о људским правима у великој мјери се остварило 10.12.1948. године усвајањем Универзалне декларације о људским правима. Инспирирана Француском декларацијом о правима човјека и грађанина из 1789. године, како у *предмету* тако и у *концепту* регулисања људских права Универзална декларација о људским правима садржи одредбе о грађанским и политичким правима, као и одредбе о економским и социјалним правима, полазећи од тезе да људско биће може своја политичка и грађанска права користити у пуној мјери тек онда ако има пристојан животни стандард, одређени степен социјалне заштите, као и могућност да се школује и културно развија. Универзална декларација о људским правима из 1948. године прописује људска права на глобалном нивоу, док је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода донијета у Риму 4. новембра 1950. године најважнији докуменат о људским правима на тлу Европе. Ова Конвенција штити људска права свих појединаца која се налазе под јурисдикцијом држава које су ратификовале овај документ међународног права.

У односу на чињеницу да се исходиште државе и безбједности налази у остварењу потреба појединаца и друштвених група, људска права постављају захтјев да се ове потребе остварују кроз истовјетне вриједносне стандарде и интересе односно да буду „*универзалне*“. Ова идеја одише врхунским хуманизмом барем у нормативној пројекцији. У случају практичне provedбе ове идеје миграције као друштвена појава највјероватније би биле повремене и најчешће жељене како од оних који врше сеобу тако и оних које те мигранте примају. Међутим, производња оружја за масовно уништење, загађење животне средине као и повећана потрошња природних ресурса указују да постоји огромна баријера између теоријске пројекције људских права и практичне provedбе на овом степену развоја друштва.

Упркос претходном ставу теоретичари који заговарају „*оружани хуманизам*“ правдају унилатералне војне интервенције чињеницама да је дошло до „*бруталног масовног насиља над људским правима или међународном хуманитарном праву*“, што у сваком случају условљава миграције – нежељене и масовне. Међутим, поставља се питање може ли се кршење људских права „*поправљати*“ исто тако деструктивном друштвеном појавом у виду оружане силе. Одговор на ово питање лежи у материјалној основи међународног права односно објективној сфери. Наиме, прије настанка било које правне норме постоје одређени друштвени чиниоци који управо условљавају настанак правних правила и њихову садржину.

У том смислу обратићемо пажњу на културу која је један од најосновнијих и најуниверзалнијих аспеката људске реалности. Иако је њен утицај општи, њена природа је тако сложена и тешка за разумевање да не постоји генеричка дефиниција за овај појам. За потребе овог разматрања прихватићемо да култура представља „*динамички вредносни систем научених елемената очекивања, конвенција, вјеровања и правила који омогућује члановима једне групе да остваре контакте међу собом и са свјетом, да међусобно комуницирају и развијају своје стваралачке потенцијале*“. Култура је у суштини систем и метод друштвеног живота, заснован на хијерархији вриједности којима су истакнути највиши појединачни и друштвени циљеви. Ипак, ради се о еластичном појму у којем постоје многобројне могућности и многобројни избори. Критеријум за оцјену културних различитости почива у чувеној изреци грчког филозофа Протагоре: „*Човјек је мјерило свих ствари*“. Култура утиче на појединца у његовом личном и друштвеном животу, у различитом степену и на друге културе са којима долази у додир. Утицај културе проширен је на све аспекте људског живота: психолошки, друштвени, политички. Њен утицај се испољава и у чисто интелектуалним активностима: умјетничким и економским.

Узимајући у обзир да је исходиште државе и безбједности у остварењу људских потреба културна сфера заузима веома битан сегмент вриједносних стандарда и интересних стаза у оквиру задовољења тих потреба без разлике да ли се ради о физиолошким или метапотребама појединаца и друштвених група.

Међутим, почетком седамдесетих година прошлог вијека у Сједињеним Америчким Државама је прокламована функционална теорија међународних односа према којој се човјек ставља у центар глобалне заједнице. Према овој теорији појединци могу одступити од лојалности својој држави пред добробити и заштити коју му пружа међународна заједница кроз систем људских права. Мултикултурализам је кроз вијекове изграђиван у концепт културног плурализма који према општој дефиницији представља културни, друштвени и политички систем који обезбјеђује најбоље шансе за пуни развој и задовољење аспирација свим чиниоцима једне државе: појединцима, културним групама и самој држави. Основно је да државу све културне групе доживљавају као заједничку и од заједничког интереса.

Културни плурализам је уступку пред универзалном идејом о људским правима и поред чињенице да државе своје постојање у мултикултуралним и више националним срединама заснивају управо на плурализму, а не универзалности. У том смислу у многим државама је дошло нестанка културног плурализма и појаве широког спектра насиља (од немира и тензија до оружаних сукоба) у којима је кршење људских права постало стварност. Војне интервенције у циљу промоције универзалног хуманизма, према неким мишљењима, постају легално средство достизања правде. Међутим, дјелујући кроз оружани сукоб државе или војни савези доносе додатно кршење људских права али сада већег броја припадника антагонистичких друштвених група, што изазива сеобу великог броја грађана одређене државе односно масовне и нежељене миграције.

Своје битисање људска бића, на овом степену развоја друштва, остварују кроз државе које и даље представљају главни субјект међународних односа. Ако у најопштијем смислу прихватимо да свака правна норма „покрива“ конкретан друштвени однос између појединаца, друштвених група и држава можемо препознати правни поредак државе и међународне заједнице. Уочава се да између заштите људских права као мотива хуманитарне војне интервенције и утврђених принципа у међународним праву као ограничења тим акцијама постоји „тачка додира“. Овај спој се налази у међународном праву које је настало у оквиру односа између држава у којем се начело хуманости примјењује ограничено у односу на унутрашње супротности, различитих схватања - идејних политичких, моралних аспеката савременог друштва. Начело хуманости се не може посматрати апстрактно нити изоловано од положаја човјека у одређеним историјским и друштвеним условима. Управо због ове чињенице не можемо говорити да је начело хуманости прерасло у императивну норму а самим тим и разлог за вођење унилатералних војних интервенција.

У случају да у датој држави дође до проблема у њеном функционисању који воде одређеним нарушавањима људских права поставља се питање да ли треба дјеловати према државном или правном поретку. Управо у овом сегменту заговорници војних хуманитарних интервенција виде оправдања за своје ставове кроз дјеловање на измјену правног поретка те државе односно смјењујући културни плурализам универзализмом у остварењу људских потреба.

Ипак, схватања о држави и праву као две стране исте појаве имају доста присталица: „*Ова два елемента израстају на тлу политичког конституисања обе, међусобно усклађене творевине*“.¹⁴ И други правни теоретичари, попут Слободана Јовановића¹⁵ и Милана Гавриловића, су прихватили органско јединство или узајамно прожимање државе и права у виду израза *државно - правни поредак* или *правно - државни поредак*. Ако државу схватимо као поредак настао из односа потреба, интереса и вриједности одређеног друштва јасно је да тај поредак прожима право у циљу остварења сврхе постојања те друштвене заједнице. Управо ова чињеница нам показује да државу схватамо као поредак друштвене заједнице из којег је кроз требање и бивствовање проистекло право. Прецизније „*државе се при стварању правног поретка мора спознати као слободна, тј, као сила, за разлику од њене функције као управљача или остварења уживања гдје управо постоји једино везаност правом, тј. везаност правом које је створио законодавац, тј. држава*“.¹⁶

У односу на претходно стајалиште сасвим је јасно да „поправка“ правног поретка нема ефекат на циљ у виду поштовања људских права, односно да дјеловање оружаном силом у циљу задовољења потреба кроз универзални систем вриједности и потискивање културног плурализма на којем данас почива међународни поредак само изазива многобројне деструктивне посљедице од којих су нежељене и масовне миграције само један сегмент.

---

¹⁴ С. Врачар, *Социјална садржина функције државно-правног поретка*, Завод за издавање уџбеника, Београд 1996. стр. 39, 101—102.

¹⁵ С. Јовановић, *Основи правне теорије о држави*, Београд, 1906.

¹⁶ Х. Келзен, *Проблем суверености и теорија међународног права*, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2003, стр. 133.

3. Закључак

Повеља УН забрањује унилатералне војне интервенције у случају кршења људских права, док се даје могућност права на употребу силе само у самоодбрани индивидуалној и колективној, као и интервенцији у оквиру успостављања међународног мира и безбједности. Међутим крајем XX и почетком XXI вијека под изговором сузбијања масовног кршења људских права једношло до извршења многобројних војних интервенција без сагласности Савјета безбједности УН, али уз несагледиве штетне посљедице. Свака правна норма обухвата одређени људски однос у овом случају област људских права остварење потреба појединаца и друштвених група кроз истовјетне (универзалне) вриједносне стандарде и интересе. Међутим, у садашњим условима развоја производних односа, а самим тим и укупног развоја међународне заједнице ова идеја није у потпуности остварива, чак можемо утврдити да се налази на самом почетку. Мултикултурализам и плурализам су мјера остварења људских потреба у оквиру овог степена развоја људског друштва. Немогућност успостављања културног плурализма у мултикултуралним државама најчешће води у насиље и оружани сукоб у којем се масовно крше људска права. Дјеловање на антагонистичке друштвене групе војном интервенцијом односно оружаном силом у циљу прекида кршења људских права и промоције њихове универзалности у суштини изазивају веома штетне посљедице. У том деструктивном низу масовне и нежељене миграције заузимају важно мјесто. Појединци и друштвене групе које врше сеобе и даље задржавају властиту културу и идентитет због чега за државе у коју они мигрирају настају многобројни проблеми – економски, безбједносни, културни и др. Тежња према остварењу идеала у виду универзалног остварења људских потреба мора да поприми облик мање или више артикулисаног културног, друштвеног и политичког програма остваривања. У противном идеја о универзалности остварења људских права постаје искључиво нелегалан и нелегитиман разлог за поткопавање моћи појединих држава у циљу остварења сопствених интереса.

Литература:

1. И. Шиљковић, *Социологија*, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, Бања Лука 2008.
2. С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 1997.
3. С. Јовановић, *Основи правне теорије о држави*, Београд, 1906.
4. С. Врачар, „*Револуција и дисконтинуитет државно-правног поретка*“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1961, бр. 4.
5. С. Врачар, *Социјална садржина функције државно-правног поретка*, Завод за издавање уџбеника, Београд 1996.
6. Х. Келзен, *Проблем суверености и теорија међународног права*, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2003.
7. Н. Даниловић, *Савремени системи безбједности*, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2007.

8. *Humanitarian Intervention – Legal and Political Aspects*, Danish Institute of International Affairs, Copenhagen, 1999.

* * *

Summary: *Migration in the most general terms imply spatial mobility of the population resulting in a permanent change of residence of individuals and human groups. The most common causes of migration are natural, social and economic factors. Migration often cause detrimental effects, primarily in the political and cultural spheres as well as other aspects of social life of the countries in which migrants come. Demographers estimate that the number of migrants from Africa, southwest Asia and Ukraine to Europe in the next decade to reach tens of millions of people. The reason for these forecasts lies primarily in armed conflicts and poverty in these regions. Despite the fact that war is an international crime this social phenomenon occurs through various forms and creates adverse consequences. It is this segment, and a causal link between migration and humanitarian military interventions constitutes the subject matter of this paper.*

Keywords: *migration, armed conflict, humanitarian military intervention*

Sličnosti i razlike između migranta i izbjeglice, s aspekta pravnog sistema

Abstrakt: Radom se problematizira pitanje distinkcije pravne kategorije izbjeglica i migrant. Njegova eksplicitna primjena se nalazi u prikazu izbjegličke krize koja je zahvtila prostore bivše jugoslovenske federacije i trenutne izbjegličke krize sa kojom se susreće Evropska unija. Nije osnov rada deskripcija postojeće situacije, već pravna pripremljenost i htijenje država članica Evropske unije da se nose sa aktuelnim problemom. U tom smislu se pravi osvrt na izbjegličku krizu koja se konkretno odnosila na državu Bosnu i Hercegovinu u periodu ratnih zbivanja. Predmet istraživanja je uslovio da se rad metodološki koncipira u tri dijela, i to: pravni osnov diferencije pojmova, izbjeglička kriza sa kojom se susrela država Bosna i Hercegovina u samom začetku obnovljene nezavisnosti i aktuelna izbjeglička kriza sa kojom se susreće Evropska unija. U zaključku rada se u nudi rješenje za prevazilaženje pomenutih problema.

Ključne riječi: migrant, izbjeglica, izbjeglička kriza, egzodus, Evropska unija, Bosna i Hercegovina.

Similarities and differences between migrants and refugees, in terms of the legal system

Abstract: The paper discusses the question of the distinction legal categories of refugees and migrants. Its explicit application is in view of the refugee crisis that zahvtila premises of the former Yugoslav federation and the current refugee crisis faced by the European Union. Not the basics of work description of the current situation, but legal preparedness and the will of the Member States of the European Union to cope with current problems. In this sense, the real review of the refugee crisis, which specifically referred to the state of Bosnia and Herzegovina during the war. The research topic is the condition that the work methodology conceived in three parts, namely: the legal basis differences of concepts, refugee crisis that met the state of Bosnia and Herzegovina at the beginning of renewed independence and the current refugee crisis faced by the European Union. The conclusion of the paper is to offer a solution to overcome these problems.

Keywords: migrant, refugee, the refugee crisis, the exodus, the European Union, Bosnia and Herzegovina.

Uvod

Prema zvaničnim procjenama UN-a, iznesenim u Izvještaju o stanju izbjeglica za period 2014. godine, trenutno je u svijetu oko devetnaest i pol (19,5) miliona osoba sa statusom izbjeglica. Za razliku od istog Izvještaja prednesenog 2013. godine, taj broj je veći za oko 2,9 miliona. Komparativnom analizom iznesenih podataka dolazimo do zaključka da se status ove populacije može diferencirati na unutrašnje i vanjske izbjeglice. Prva kategorija se definiše nasilnom promjenom mjesta življenja unutar matične države, dok se druga odnosi na promjenu prostora življenja u nekoj drugoj državi. Pomenuta distinkcija se može matematički izraziti. U tom slučaju broj prisilno raseljenih osoba u 2014. godini, iznosio je 38,2 miliona unutar svoje zemlje, dok je 59,5 miliona osoba tražilo spas u drugim državama. Isčekujući zvanični izvještaj UN za 2015. godinu, ovom broju slobodno se može dodati više od dva miliona sirijskih izbjeglica koje su pokušale pronaći spas u susjednoj Republici Turskoj, a zatim organizovano krenulo na put ka državama članicama Evropske unije. Izneseni problem aktualizira njegovo znanstvenu analizu, pa je samim tim i predmet ovog rada. Dodatni motiv za nastanak rada predstavlja iskustvo sa kojim se susretala Evropa u periodu disolucije jugoslovenske federacije kao susjeda tadašnje Evropske zajednice. Slabosti koje je tada pokazala evidentne su i danas. Odnosno, poučeno iskustvo se nije implementiralo u potrebnoj mjeri, pa je izbjeglička kriza koja je zahvtila prostor Evropske unije prijeti narušavanju njenih osnovnih temelja. Prije svega, to se odnosi na suspenziju Šengenskog prostora, kao prostora slobode kretanja, koja ujedno predstavlja osnovnu vrijednost na kojoj počiva ujedinjena Evropa. Jasno je kako problem bliskoistočnog izbjeglištva ili migracije postaje problem Evropske unije. U suštini, teško je shvatljiv otpor pojedinih država članica u pogledu prijema izbjegličke populacije, pokazujući strah od drugog i drugačijeg? Može li manje od million osoba koje dolaze sa drugim civilizacijskim kodom ugroziti prostor na kojem živi više od 500 miliona ljudi? Jesu li to opravdani strahovi ili su motive druge prirode? Jesu li izbjeglice sa prostora bivše Jugoslavije, njih nešto više od 350 hiljada mogle poremetiti uspostavljenu strukturu upravljanja? Logično je, da su svi odgovori na postavljena pitanja negativni. Njih uslovljava činjenica, prema kojoj je teško povjerovati da vrijednostima Evropske unije mogu biti prijetnja izbjeglica čiji procenat iznosi manje od 0,2 % naspram postojeće populacije. Ovaj procenat treba sam po sebi da demitologizira postojeću krizu. Sa druge, etične strane, ti ljudi koji traže spas bijegom iz vlastitih domovina nisu se dobrovoljno raselili. Tako da nastala kriza nije njihov samoproizvod. S toga treba razlikovati neke osnovne pojmove. U dnevno informativnom vokabularu, pojmovi izbjeglica, tražitelj azila i migrant često se poistovjećuju i naizmjenično koriste, ali postoje velike razlike među njima. S toga, radom se nastoji prikazati i diferencija pravnih kategorija koja se odnosi na status pojma migrant i status izbjeglica, sa osvrtom na refleksiju migracionih kretanja nastalih disolucijom SFRJ i migracione krize koja je zahvtila države članice Evropske unije. One trenutno pokušavaju pronaći rješenje za rekordan broj osoba koje bježe pred ratom i siromaštvom, te se nadaju boljoj budućnosti u Evropi. U uvodu rada je neophodno navesti još jedan podatak, koji je iznesen od strane Međunarodne organizacije za migracije (IOM). Naime, 2.373. imigranata i izbjeglica izgubilo je život u Sredozemnom moru pokušavajući stići na teritoriju Evropske unije, što je gotovo više za 300 ljudskih života u

usporedbi s istim razdobljem prošle godine. S toga, izbjeglička se kriza s pravom može uporediti sa humanom krizom.

Pravni osnov u diferenciji pojmova izbjeglica i migrant

Prema UN-u, izbjeglica je osoba koja je napustila svoju zemlju u strahu od progona zbog rase, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkoj opciji. Izbjeglica ne uživa zaštitu svoje države i progonom mu može prijetiti i njezina vlada. Priznati status izbjeglice pruža zaštitu u skladu s međunarodnim pravom i konvencijama. Prema tim navedenim dokumentima, osobe sa statusom izbjeglice imaju tri mogućnosti: da se vratite u državu iz koje je pobjegao, da se integriše u državu koja mu je pružila utočište, tj. državu domaćinu ili potraži spas u nekoj trećoj državi. Također, status mu omogućuje pravo na traženje azila, jer su prisilno napustili svoje države u potrazi za međunarodnom zaštitom. Osobe za koje se utvrdi da nisu izbjeglice i da im ne treba međunarodna zaštita, podliježu pravu ekstradicije, te mogu biti prisilno vraćene natrag u svoje matične države. Jednostavno, izbjeglice su osobe koje su prisiljene napustiti svoju državu zbog straha za vlastiti život ili vlastitu slobodu. Formalnopravno, migranti se razlikuju od izbjeglica po tome, što dobrovoljno napuštaju vlastitu državu iz razloga koji nije povezan sa nasiljem i progonstvom. Motivi njihova putovanja mogu biti različiti, od studiranja u inostranstvu, povezivanja sa svojom porodicom, poboljšanje ekonomske perspektive i drugo. Bitno pomena da migranti na osnovu diplomatskog prava, nastavljaju uživati zaštitu svoje države u inostranstvu, tj. u državi domaćinu. Na kraju se može svesti na jednostavan zaključak, izbjeglice odlaze u nadi da spase svoj život ili svoju slobodu, dok migrant odlaze iz vlastitih država kako bi poboljšali ekonomske perspektive.

Refleksija dislocije SFRJ na migraciona kretanja u Bosni i Hercegovini

Razmjere nasilja u Bosni i Hercegovini u periodu 1992.-95. bile su „takve da gotovo niti jedno područje nije bilo pošteđeno raseljavanja stanovništva, a više od 80% nesrpskog stanovništva protjerano je sa područja pod srpskom vojnom kontrolom,“¹ dok su početkom 1996. godine, desetine hiljada Srba napustile sarajevska naselja Grbavica, Ilidža, Ilijaš i Vogošća koje su teritorijalno pripala Federaciji Bosne i Hercegovine. Procjenjuje se da je tom prilikom u samo šest dana februara mjeseca 1996. godine, prisilno ili samovoljno napustilo svoje domove između 50 i 60 hiljada osoba srpske nacionalnosti. Katastrofalne posljedice i egzodus naroda Bosne i Hercegovine u periodu 1992.-1995. godine, proizvod ratnih djestava. Samim tim, one su prisilnog karaktera i ticale su se pitanja života ili smrti. Narušile su raniju multietničku strukturu bosanskog društva i stvorile etnički hegemonizirane prostore. S toga ne iznenađuje procjena Visokog komesarijata Ujedinjenih Nacija za izbjeglice „da je 60% stanovništva Bosne i Hercegovine protjerano iz svojih domova, a više od 1,3 milijuna (30%) rasuto u šezdeset tri zemlje svijeta,“ dok je prema domaćim izvorima taj broj država inosi stotinu i jena (101). S

---

¹ Davi Crampbel, Nacionalna dekonstrukcija, nasilje, identitet i pravda u Bosni, Forum Bosne, Sarajevo, 2003. , str. 129.

druge strane, oko 200.000 Srba² je protjerano iz Republike Hrvatske u toku akcije „Oluja“. Veliki broj tih ljudi je pronašao spas na teritoriji Bosne i Hercegovine. Nasuprot tome, do sredine septembra 1996. godine u Bosnu se vratilo samo 200.000 hiljada građana ili 10%, od skoro dva miliona izbjeglica. Narušena demografska struktura očituje se u činjenici, da je „krajem marta 1998. godine u Bosni i Hercegovini živjelo 3.140.000 stanovnika.“³ Taj broj u narednih šest godina popravljen za određeni procent zahvaljujući povratku bosanskohercegovačkih građana iz inostranstva. Naime, „Prema podacima američke agencije CIA iz 2000. godine, u BiH je živjelo 48% Bošnjaka, 37,1% Srba, 14,3% Hrvata i 0,6% Ostalih. Prema procjenama iste agencije iz 2004. godine, Bosna i Hercegovina ima otprilike oko 4.007.608 stanovnika. Prema domaćim procjenama u Federaciji Bosne i Hercegovine danas živi 2.517.952 ljudi, a u Republici Srpskoj 1.490.993,“⁴ što su ujedno i približno izjednačeni podatci, sa preliminarnim podacima iz popisa 2013. godine. Izbjegličko stanje u Državi Bosni i Hercegovini je legalizovano Dejtonskim mirovnim sporazumom, koji je autohtone bosanske narode pretvorio nacionalnim manjinama u entiteskom i etnitskom okruženju. Tako da su „Bošnjaci i Hrvati u Republici Srpskoj (...) van zakona (dok su) i Srbi u Federaciji neravnopravni. (...) Sve dok se ne osigura da Bošnjaci, Srbi i Hrvati ne budu konstitutivni na cijeloj teritoriji BiH, ni jedan narod neće biti ravnopravan. Srbi, Hrvati, Bošnjaci ne mogu biti manjina ni u jednom kutku BiH.“⁵ Pitanje koje se nameće je: šta učiniti? Jednostavno, treba osigurati mogućnost koja se „veže za transformaciju i oblikovnje bosanskohercegovačkog društva kao građanskog društva.“⁶ Takva šansa se nalazi u sadržaju Aneksa 7. Dejtonskog mirovnog sporazuma. Njegovom implementacijom pomenuti statistički podatci bi se znatno promijenili. Sprovedenjem odredbe povratk „svako na svoje“ velikim dijelom bi se ublažili procesi ratnog zbivanja. Odnosno, to bi bila protuteža neprirodnoj etnokonfesionalnoj getoizaciji bosanskohercegovačkog društva, koje je kao proizvod agresije utemeljeno na polju entitetske mononacionalne i etnokratske politike. Uz to, provedbom Odluke o konstitutivnosti izjednačila bi se prava Srba, Hrvata i Bošnjaka na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, Bošnjaka i Hrvata u Republici Srpskoj i Srba u Federaciji Bosne i Hercegovine.⁷ Nažalost, takvoj pravnoj mogućnosti ukazano je malo pažnje i političke volje. Pojačanju energetskih silnica za potpunu implementaciju pomenutog Aneksa, treba da posluži i podatak, zasnovan na bazi spoznaje demografske nauke, da od ukupnog broja prognanih 30% se vraća na svoje ognjište. On treba da bude opomena, ali ujedno i izazov za sve koji imaju jasnu viziju građanske države, „ za koju Hegel kaže da „ukida razdvojenost (...) prožimajućih suprotnosti.“⁸

Migracije i zbjeglička kriza u Evropskoj uniji

---

² Prema podacima internet portala Srpske dijasporice taj broj iznosi 300.000 Srba.

Dostupno na: <http://srpskadijaspora.info/>

³ Forum Bosne 3-4/99, Sarajevo, Ilijas Bošnjaković, Bosna i Hercegovina, Demografska banka, str. 124.

⁴ <http://Wapedia.mobi/bs/>

⁵ Fikret Muslimović, Balkan u vrtlogu politika, Vijeće Bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2001., str. 94.

⁶ Esad Zgodić, Ideja Bosanske nacije, Publishig house, Sarajevo, 2008., str.

⁷ Fikret Muslimović, Balkan u vrtlogu politika, Vijeće Bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2001., str. 142.

⁸ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Osnovne crte filozofije prava, Veselin masleša-Svejetlost, Sarajevo, 1989.

Pored borbe protiv terorizma poseban problem sa kojim se susreće Evropska unija i njene države članice su velika stopa migracija iz država Bliskog istoka, a posebno iz ratom razrušene Libije, Sirije, Iraka, Afganistana i Eritreje. Problemi potvrđuju pravilo da države članice Evropske unije u praksi još uvijek traže konsenzus u polju osjetljivih područja kao što su pravosuđe i unutrašnja politika, a time i polju migracija. U samo jednom mjesecu tokom 2015. godine, preko šezdeset hiljada (60.000) migranata je pokušalo naći spas u državama članicama Evropske unije, dok su prvobitno bile najpogođenije države članice Italija, Grčka i dijelom Španija, dok je Njemačka najviše primila migranata (njih oko 800.000). Problem za prvopomenute države proizilazi iz Dablinskog sporazuma (tzv. „Dablin 3“), koji obavezuje države članice da prihvate i sprovedu proceduru prihvatanja migranata i daljnje politike azila. Međutim, treba napomenuti činjenicu da je preko 224.000 migranata stiglo u Italiju u toku 2014. godine, i prvih šest meseci 2015. godine. Kako bi pokušala riješiti nastale probleme Evropska komisija je donijela odluku o zajedničkoj solidarnosti koja podrazumijeva ravnomjeran prihvata 60.000 migranata i potencijalnih azilanata u sve države članica u naredne dvije godine (40.000 iz Italije i Grčke, te 20.000 izvan Evropske unije koje uživaju status izbjeglica po međunarodnom pravu). Odluka je bazirana na ekonomskim i demografskim kriterijima, ali je ipak tome izazvala val neskrivenog nezadovoljstva kod predstavnika država članica, te je ljetni samit održan 25. juna 2015. godine, prošao u „svadalačkoj atmosferi“ predsjednika država i vlada država članica Evropske unije. I pored potrebne solidarnosti države članice nisu pokazale spremnost za njeno sprovođenje. Tako je Slovačka odbila da prihvati donju kvotu koja iznosi 802 migranata, protiveći se kategoriji „obveznim kvota“ zajedno sa ostalim državama članicama srednje i istočne Evrope, kojima su se pridružile Španija i Portugal. Što više, Španski ministar unutarnjih poslova Fernández Díaz istakao je, „da je Španija radikalno protiv“ rješenja Evropske komisije, koja je tražila da Španija prihvati 4.300 izbjeglica. Pristala je da prihvati 1.300 migranata, i na taj način postala lider država članica koje se protive zajedničkom planu. Kompenzacija je iznađena u Hrvatskoj i Estoniji, koje će primiti više osoba nego što je prvobitno tražila Evropska komisija.⁹ Jednostavno, pomenute države članice Evropske unije se zalažu za dobrovoljne, a to ujedno znači nacionalne kvote u procesu prijema azilanta. Stoga ne čudi izjava italijanskog ministra unutarnjih poslova Angelino Alfano da je „izbeglička kriza na centralnom Mediteranu dovela Evropu na ivicu političkog bankrota. Drama migranata na italijansko-francuskoj granici kod Ventimilje šamar je Evropi koja zatvara oči pred problemom. Ukoliko ne pokaže solidarnost u rešavanju problema sa nepozvanim migrantima, Brisel će se suočiti sa drugačijom Italijom. Nećemo prihvatiti suživot sa sebičnom Evropom. Imamo spreman plan B koji će nauditi Evropi. Biće to poraz ne samo za Italiju, već i za sam evropski projekat.“¹⁰ Problem sa kojima se susreće, kao i sve češće tvrdnje da bi izbeglička kriza mogla srušiti Evropsku uniju rezultirale su vanrednim Samitom čelnika Evropske unije u Briselu, održanog u septembru 2015. godine. Tom prilikom je Predsjednik Evropske komisije Žan Klod Juncker (Jean Claude Juncker) predstavio „Plan od deset tačaka“¹¹ koji je zahtijevao utvrđene kvote za ravnomjeran prijem

⁹ Podatci prema: <http://www.novolist.hr/Vijesti/Svijet/Radikalno-protiv-rjesenja-Evropske-komisije-Spanjolska-odbila-primiti-3000-izbjeglica-moraju-ih-primiti-Hrvatska-i-Estonija>

¹⁰ <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Evropa-pred-politickim-bankrotom-zbog-migranata.lt.html>

¹¹ „Dosadašnja reakcija nije u skladu sa zadatkom koji Evropa sama sebi mora postaviti. Evropa ne smije više oklijevati, EU mora smjesta djelovati. Zato moramo slijediti evropsku politiku o azilu, izbjeglicama i migraciji

migranata za države članice Evropske unije. Plan je usvojen preglasanjem, jer protiv njega su glasale Češka, Mađarska, Slovačka i Rumunija, dok je Finska bila suzdržana. Preglasovanje je rezultiralo da Parlament Republike Češke u septembru, 2015. godine, usvojio Zakon protiv kvota za raspodjelu tražitelja azila i na taj način se otvoreno suprostavi ostalim državama članicama i Evropskoj uniji, dok je Slovačka podnijela tužbu Evropskom sudu protiv Odluke Evropske unije o obaveznim kvotama. Pomenutim zakonom Češka Republika je izbjegla velike

---

koja se temelji na principu solidarnosti i našim zajedničkim vrijednostima o ljudskosti. U tom pogledu prioritetno je deset tačaka:

1. Kad je riječ o prihvatu izbjeglica u cijeloj Evropskoj uniji moraju postojati uslovi koji su dostojni čovjeka. Zato su nam potrebni EU-standardi koji će se poštivati u svakoj državi članici Evropske unije.

2. Jedinstveni evropski kodeks o azilu mora izbjeglicama kojima je potrebna pomoć garantovati azil koji vrijedi na području cijele Evropske unije. Za to nam je potrebna nova, mnogo ambicioznija integracija evropske politike o azilu.

3. Potrebna nam je pravedna raspodjela izbjeglica u Evropi. Građani i građanke naše zemlje se kao nikad prije angažiraju oko prihvatanja i integracije izbjeglica. No ta će solidarnost dugoročno opstati samo ako svi vide da Evropa funkcioniše na pravednim principima. Stanje poput današnjeg, u kojem mali broj država članica snosi cijelu odgovornost, jednako je neodrživo kao i sistem koji jednostrano raspodjeljuje teret na zemlje koje se pukim slučajem nalaze na vanjskoj granici Evropske unije. Zato moramo reformirati postojeći Dublinski sistem. Potrebni su nam obavezujući i objektivni kriteriji za kvote o prihvatu izbjeglica za sve države članice koji će zavisiti od njihovih kapaciteta.

4. Evropi je potrebno zajedničko evropsko upravljanje granicama. Osiguranje granica pritom ne smije biti jedina stvar o kojoj ćemo voditi računa. Potrebno nam je prije svega i više evropske odgovornosti pri registraciji i brizi o pristiglim izbjeglicama.

5. Moramo smjestiti pomoći onim državama članicama Evropske unije koje su trenutno pod posebno velikim pritiskom. Njemačka je jedina država članica Evropske unije koja je smjestila ponudila pomoć kako bi se poboljšala situacija izbjeglica na grčkim otocima. EU i njezine članice moraju po tom pitanju učinkovitije djelovati i zemljama u koje izbjeglice najprije pristižu brzo staviti na raspolaganje praktičnu i finansijsku pomoć. Kod nas u Njemačkoj moramo se pobrinuti za to da prije svega lokalne zajednice mogu izići na kraj s golemim izazovima. Kako bismo to postigli, moramo im pružiti trajnu i sistematsku finansijsku pomoć.

6. Ne smijemo skrštenih ruku posmatrati kako ljudi rizikuju svoje živote na putu do nas. Sredozemno more ne smije biti masovna grobnica očajnih izbjeglica. U pitanju je ostavština humanosti Evrope, pa čak i naša evropska slika o čovjeku uopšte. Zato smo u proljeće poduzeli zajedničke napore za spas izbjeglica u Sredozemnom moru. Te napore moramo dugoročno stabilizirati na evropski način i osigurati Evropskoj uniji odgovarajuće kapacitete.

7. Izbjglicama kojima je potrebna pomoć dugoročno možemo pomoći samo ako se osobe koje nemaju pravo na azil vrate u svoje matične zemlje. Stoga mora biti readmisija da zauzme centralno mjesto u našim odnosima sa zemljama porijekla. Osim toga, moramo biti spremni uslovi tehničku i finansijsku pomoć tim državama konstruktivnom saradnjom. Postojeće privilegije kao što su vizne olakšice mogle bi se dodatno proširiti.

8. Diljem Evropske unije moramo postići sporazum o tome koje države smatramo zemljama sigurnog porijekla. Sve države zapadnog Balkana žele ući u Evropsku uniju. Mi im s dobrim razlogom dajemo perspektivu ulaska u Uniju. To međutim znači da se ne možemo prema njima istovremeno ponašati kao prema državama u kojima se vrši progon. Država koja ispunjava kriterije zemlje kandidata za ulazak u Evropsku uniju bi se na području cijele Evropske unije trebala smatrati državom sigurnog porijekla.

9. Njemačkoj je potreban Zakon o useljavanju. Potrebna nam je pametna, usmjerena politika o useljavanju koja omogućava zakonit boravak u cilju zapošljavanja. To se smije da ide na teret sistema o azilu.

10. Cjelovita evropska politika o azilu, izbjeglicama i migraciji mora uključivati i nove političke inicijative za suzbijanje uzroka bijega u zemljama Bliskog istoka i Afrike. Stabilizacija država u raspadu, suzbijanje nasilja i građanskog rata moraju ići korak uz korak s koncentriranim naporima za ekonomski razvoj i stvaranje pravih ekonomskih i socijalnih perspektiva, prije svega za mlade u njihovim matičnim zemljama. Svi napori međunarodne zajednice, prije svega Evropske unije i Ujedinjenih naroda, moraju svom snagom biti usmjereni prema tom cilju.

Sve to pokazuje sljedeće: Politički okvir djelovanja odavno nije više nacionalan, što se odnosi i/ili prije svega na politiku o izbjeglicama i migracijama. Samo zajedničkim snagama i samo na evropskom nivou možemo pronaći razumna rješenja. Zato je politika o izbjeglicama i migracijama danas najvažnije političko područje u kojem moramo sa zanosom i uvjerenjem unaprijediti projekt evropskih integracija", istakao je Juncker. Preuzeto:http://www.sarajewo.diplo.de/Vertretung/sarajewo/ba/03/zehn_punkte_plan_steinmeier_gabriel_2015.html

razmjere migracije preko svog nacionalnog teritorija, pa je glavna ruta migranata za Njemačku usmjerena preko Austrije, a Slovačka se pravda da ne može zadržavati migrante koji žele ići u Njemačku. Takva situacija je jednostavno pogoršala postojeći problem ili proizvela dodatnu agoniju kako se često rabi termin za situaciju u kojoj se nalazi Evropska unija. Samo tri dana nakon što su lideri jedanaest država članica Evropske unije prihvatili Akcijski plan, Austrija je službeno najavila da će na granici sa Slovenijom podignuti ogradu, što je i učinila. Također je potpisala sporazum sa Njemačkom o zatvaranju granica (samo pet prolaza se koristiti u svrhu prelazaka migranata), a koji je stupio na snagu početkom novembra 2015. godine. Treba istaći da pomenuti Akcioni plan predviđa povećanje ovlasti Frontexa, agencije Evropske unije za upravljanje vanjskim granicama i njihovo raspoređivanje na granici Hrvatske sa Srbijom, kao i osnivanje centara za prihvrat 50.000 izbjeglica u Grčkoj i njihovo registriranje na bazi biometrijskih podataka. Također se planira još najmanje toliko centara za prihvrat izbjeglica duž balkanske rute. Isti bi se implementirao u saradnji sa UNHCR-om. Mada Frederika Mogerini ističe da je problem u nacionalnim interesima i poručuje da se države članice ne mogu samostalno iznijeti sa problemima krize, predsjednik Evropske komisije odustao je od politike solidarnosti i sve više podržava "Orbanov model" koji se sastoji u zaštitnim ogradama. To može potvrditi stahove da je ipak osnovni problem u dominaciji nacionalnog interesa koji proizvodi selektivni pristup država članica u pogledu rješavanja ovog problema. To je potvrdio i povjerenik za unutrašnje poslove Evropske unije Dimitris Avramopoulos kada je nakon vanrednog samita upozorio, da je vrijeme „da počnemo gledati mimo nacionalnih interesa. Solidarnost nije dobrovoljna i to ne može funkcionirati i o tome se ne može pregovarati.”¹² Nasuprot njegovim stavovima britanski premijer Dejvid Kamerun (David Cameron) izjavio da će njegova država dati novac, ali ne želi da prihvata migrante. Njegov stav je poslužio kao osnov u postizanju francusko-britanskog sporazuma oko kontrole granice u „Evropskom tunelu“ koji se nalazi ispod Le Manša i sprečavanja ulaska migranata u Veliku Britaniju. Tim sporazumom se Britanija obavezala za dodatne finasije i nabavku zaštitne ograde, a Francuska za povećan broj graničnih policajaca. Također, jedan od zahtjeva britanskog premijera je ograničavanje doseljavanja građana ostalih država članica Evropske unije u Veliku Britaniju, što je u suprotnostima o tržišnim slobodama koje podrazumijevaju kretanja ljudi, kapitala, roba i usluga.¹³ Osim navedenog treba istaći da su Francuska, Austrija i Švajcarska (u ovom periodu 2015. godine) uvele pooštrenu kontrolu državnih prelaza, odakle ekspresno vraćaju nazad u Italiju sve migrante koji kopnenim putevima pokušavaju da pređu granice. Ovo su konkretni primjeri koji govore o problemima sa kojima se susreće zajednička politika migracije i azila, odnosno politika pravosuđa i unutarnjih poslova Evropske unije. To proizilazi iz činjenice što Evropska unija u svojoj osnovi nije država, niti funkcioniše kao država. Mjesto istinske politke solidarnosti koji su karakteristika državnih zajednica, ovdje ipak preovlađuju nacionalni interesi kao karakteristika saveza država, što u osnovi i jeste. U svojoj osnovi, države članice individualno štite nacionalne interese kroz vlastite sisteme upravljanja ili kolektivno kroz institucije Evropske unije. U tom pristupu su razvijale i različite imigrantske politike. Jasno se uočava razlika tih politika i njen odnos prema migrantima u Francuskoj ili Njemačkoj.

---

¹² <http://www.jutarnji.hr/eu-bez-suglasnosti-oko-obvezujucih-kvota-za-izbjeglice/1367546>

¹³ Ovakvi zahtjevi britanskog premijera ponovo su aktualizirali ideju o Evropi u dvije brzine, koju je za Bild iznio njemački vicekancelar Sigmar Gabriel, lansirajući iznova ideju o Evropi u dvije brzine.

Diferentni pristupi daju i različite rezultate. Dok u Francuskoj migranti i stanovništvo muslimanske populacije predstavljaju socijalni problem, u Njemačkoj predstavljaju integrisani dio njemačke nacionalne zajednice. Sve u svemu, jedno je sigurno. Pitanje izbjegličke krize prati radikalizacija društva, pojava predrasuda i ksenofobije. To iziskuje pitanja odnosa cjelokupnog sistema, reviziju često površnog znanja o religiji, pa je jasno da se kriza ne može na taj način reducirati. Odnosno, ne može se riješiti utvrđivanjem manjih ili većih kvota o prijemu migranata ili izgradnjom politike solidarnosti između država članica Evropske unije. Već ulaskom u srž problema, koji se nalazi u promjeni vanjskopolitičkog diskursa prema državama Bliskog Istoka. To podrazumijeva zaustavljanje ratnih dejstava, politička konsolidacija država i društava, uspostava sistema upravljanja, izgradnji infrastrukture, itd. To bi u suštini značila promjene stoljetnog političkog diskursa prema kojem moćne države nemaju vječitog prijatelja, već samo vječitoe interese. To bi u konačnici značilo i smanjenje postojećeg rascjepa između etičkih normi i političke pragme država članica Evropske unije.

Zaključak

Posmatrano sa pravnog aspekta, ne postoji nikakva dilema u diferenciranju pojmova izbjeglica i migrant. Supstancijalna razlika se nalazi u motivu imigriranja. Tako da se može posmatrati promjene prostora življenja zasnovane na prinudnom preseljenju ili promjene prostora življenja zasnovane na dobrovoljnim osnovama. Dok prvopomenuti faktor određuje kategoriju izbjeglice, drugopomenuti određuje kategoriju migranta. Tako da izbjeglicu uslovljava životna ugroženost ili narušavanje slobode, dok migranta dobrovoljnost u projeni životnog prostora vođena različitim motivima, kao što su: stvaranjem ekonomske perspektive, kvalitetnijim obrazovanjem ili spajanjem porodice. Na kraju kao temeljni pravni aspekt koji diferencira pomenute kategorije jeste pravni osnov zaštite. Naime, osobe sa statusom izbjeglice su zaštićene međunarodnim javnim pravom, a osobe sa statusom migranta pravnu zaštitu daje država čiji su državljani. Također, neophodno je napomenuti kako se na osnovu ove pravne diferencije zadobija pravo azilanta, koje je rezervisano za izbjeglicu, čija mogućnost povratka u matičnu zemlju izaziva strah za život ili slobodu, pa je kao takva isključena, dok za osobe sa statusom migranta ekstradicija ne predstavlja pravni problem, već naprotiv. U slučaju zloupotreba prava države domaćina ili ilegalnog migriranja to je pravilo postupanja države domaćina. Tu nije kraj osnovu preventiranja između navedenih pojmaova. Produbljenom analizom se postavlja pitanje kako spriječiti pojavu izbjeglica, ako se zna da nastaje na destruktivnim osnovama. Posjeduju li države članice Evropske unije snagu predispozicije u smanjenju bliskistočne izbjegličke krize kao preventivnu mjeru u odnosu na njihov prijem? Pitanje proističe kao osnov logike, jer je izbjeglička kriza proizvod intervenističke politike Sjedinjenih Američkih Država i njihovih saveznika tj. pojedinih država članica Evropske unije. Očito da ne može i da im nije to krajnji cilj. Sada možemo konstatovati da je to ciklično ponašanje, identično onom sa početka devedesetih godina i disolucije jugoslovenske federacije. Naime, Evropa unija nije bila u stanju da spriječi izbjeglički egzodus nasatao disolucijom SFRJ, države koja je predstavljala njenog prvog susjeda. Modaliteti identični. Umjesto preventive koja se očituje u stabilizaciji političkih i demokratskih sistema ugroženih

država, Evropa se bavi statistikom pretvarajući ljudske živote u matematičke brojeve ili procente. Pa ne čude otpori pojedinih država članica iskazane prema utvrđenim kvotama za prijem izbjeglica. Jednostavno, Evropska unija mora promijeniti vanjsku politiku prema ovom problemu, jer nikakve kvote niti tri milijarde eura koja su obećana Republici Turskoj ne mogu riješiti izbjegličku krizu. Ona se može i mora rješavati kroz političku, ekonomsku i demokratsku stabilizaciju nestabilnog regiona, a to eksplicitno znači umanjiti vlastite interese za tuđa nacionalna bogastva.

Korištena Literatura:

1. Altermart, Urs, Etnocentrizam u Evropi, svjetionik Sarajevo, Jež, Sarajevo, 1997.
2. Crampabell, David, Nacionalna dekonstrukcija, nasilje, identitet i pravda u Bosni, Forum Bosne, Sarajevo, 2003.
3. Cviić, Krsto – Sanfey, Peter, Jugoistočna Evropa, od konflikta do suradnje, EPH-LIBER, Zagreb, 2008.
4. Ilijas Bošnjaković, Bosna i Hercegovina, Demografska barka, Forum Bosne, 3-4/99, Sarajevo, 1999.
5. Fikret Muslimović, Balkan u vrtlogu politika, Vijeće Bošnjačkih intelektualaca, Sarjevo, 2001.
6. Esad Zgodić, Ideja Bosanske nacije, Publishig House, Sarajevo, 2008.
7. Georg Wilhelm friedrich Hegel, Osnovne crte filozofije prava, Veselin Masleša-Svjetlost, Sarajevo, 1989.

Korišteni interes izvori:

1. <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/srz-europske-unije-u-krizi-zatvara-li-se-schengen-829886.html>
2. <http://www.novolist.hr/Vijesti/Svijet/Radikalno-protiv-rjesenja-Europske-komisije-Spanjolska-odbila-primiti-3000-izbjeglica-moraju-ih-primiti-Hrvatska-i-Estonija>
3. <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Evropa-pred-politickim-bankrotom-zbog-migranata.lt.html>
4. http://www.sarajewo.diplo.de/Vertretung/sarajewo/ba/03/zehn_punkte_plan_st_einmeier_gabriel_2015.html
5. <http://www.jutarnji.hr/eu-bez-suglasnosti-okolo-obvezujucih-kvota-za-izbjeglice/1367546>
6. <http://srpskadijaspora.info>
7. [hppt://wapedia.mobi/bs.com](http://wapedia.mobi/bs.com)

МИГРАЦИЈЕ КАО ПРЕТЊА БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак: *Миграције становништва на почетку XXI века, без обзира на разлог и узроке њиховог настанка, поред осталих не мање битних последица, представљају и значајну безбедносну претњу за све земље захваћене овим процесом, без обзира да ли се ради о земљама транзита или земљама трајног одређишта. У оваквим околностима, неопходно је у потпуности сагледати све битне сегменте угрожавања безбедности државе, а након тога планирати и предузети адекватне и правовремене мере у циљу заштите безбедности државе уз истовремену заштиту основних људских права самих миграната.*

Република Србија и земље региона, као транзитне земље миграната са простора Сирије, Ирака и Авганистана сусрећу се са великим безбедносним изазовима почев од претње илегалног уласка и проласка преко њихове територије лица повезаних са екстремистичким и терористичким групама и организацијама, преко негативног утицаја на економску стабилност, опасности од нарушавања међунационалних односа, до опасности од промене демографске структуре на појединим подручјима.

Имајући у виду овакво становништво, као и потребу потпунијег сагледавања безбедносног аспекта миграција, кроз овај рад желимо да укажемо на безбедносне ризике миграције и кроз њихово идентификовање укажемо на могућности њиховог превазилажења.

Кључне речи: *миграција, безбедност, претња*

Увод

Последњу деценију XX и почетак XXI века на простору Западног Балкана обележио је проблем масовне сеобе – пресељења становништва са једног простора на други (миграција). Основна карактеристика миграција на овим просторима на крају прошлог века било је премештање становништва угроженог сукобима на простору бивше СФРЈ, усмерено ка национално матичним државама.

Након периода посвећеног настојању да се превазиђу последице ових сукоба и реши питање избеглих и расељених, у другој деценији XXI века, земље Западног Балкана суочавају се са новим још интензивнијим и динамичнијим проблемом који се огледа у масовној миграцији становништва са простора земаља ван региона, првенствено Сирије, Авганистана, Еритреје, Сомалије, условљених ратним сукобима или жељом за економским просперитетом.

Поступна стабилизација политичких прилика у земљама региона и њихова тенденција ка приступању Европској унији, односно, унији развијених земаља, претворило је овај

простор у једну од кључних тачака миграторних токова на путу ка ЕУ, преко тзв."западнобалканске руте".

Суочене са проблемом релативне политичке стабилности, оптерећене последицама ратних сукоба, економске неразвијености и постојања изражених националистичких тензија, земље Западног Балкана овај проблем морају третирати поред економско-социјалног, политичког и са становишта могуће претње националној безбедности. Овакво становиште, неопходно је како би се у потпуности омогућила правовремена, потпуна и адекватна припрема, организација и реакција на првом месту државе и њених институција, а потом и целокупног становништва на могуће последице и изазове новонастале ситуације.

Да би се безбедносни аспект миграционих кретања, као такав могао у потпуности сагледати, а сама опасност по националну безбедност у потпуности отклонити или бар свести на рационалну (минималну) меру, неопходно је првенствено разлучити сам појам безбедности и безбедносне претње.

1. Појам безбедности

У свакодневној пракси, уколико би смо било коме поставили питање да објасни, шта за њега представља безбедност, добили би велики број различитих одговора, који би првенствено зависили од узраста, образовног нивоа и друштвеног положаја даваоца одговора. Само одређење објекта безбедности, његове вредности, нивоа заштите која се жели постићи, извора угрожавања, односно претње по сигурност, начина на који се заштита жели постићи и ангажовањем којих средстава и капацитета, условљава и формулисање самог појма.

Само дефинисање појма безбедности до данас представља тачку спорења великог броја теоретичара, што за последицу има велики број дефиниција самог појма. У оваквој ситуацији, велики број аутора сам појам безбедности окарактерисали су као "суштински споран концепт"¹. Ако би се покушао представити у свом основном и најопштијем значењу, појам безбедности може се дефинисати као "тежња ка одсуству претњи"².

Међутим, услед константне различите употребе, односно злоупотребе самог појма и различитог тумачења његовог значења може се слободно рећи да је он у својој суштини неодређен, недовољно објашњен и споран, првенствено због различитог схватања првенствено условљеног различитим интересима и становиштима самог субјекта који појам покушава дефинисати.

Суштински гледано, опасност, односно изложеност повреди и штети, представља централни елемент безбедности. Уколико нема опасности, нема ни потребе да се говори о безбедности. Без разумевања појма, класификације, процеса конструкције и перцепције безбедносних изазова, ризика и претњи, немогуће је систематско разумевање било које безбедносне проблематике.

2. Безбедносни изазови, ризици и претње

---

¹ David A. Baldwin, „The Concept of security“, 1997., 10-12.

² Barry Buzan, „People, States & Fear: The national Security Problem in International Relations“1983.

Неколико је основних појмова који формулишу сам појам безбедности, а можемо их формулисати по следећем:

- опасност (оно што угрожава),
- објекат безбедност (оно што је угрожено),
- субјекат безбедности (онај који штити) и
- средства, односно мере безбедности (начин на који штити).

Сама опасност се може манифестовати као изазов, ризик или претња (ИРП). Иако се ове три врсте опасности често изговарају заједно, без прављења јасне концептуалне разлике међу њима, ови појмови немају исто значење.

Изазов је ситуација која некога или нешто ставља на пробу, проверу или испитивање. Ова ситуација може имати негативан или позитиван исход.

Ризик, можемо формулисати као могућност губитка, повреде, непријатности или у крајњем и уништења неке вредности (у било ком облику). За разлику од изазова, ризик најчешће има негативан исход. Ризик у већој или мањој мери дефинитивно увек постоји. Приликом реализације неке активности без обзира на предузете мере и припреме ризик од неуспеха увек постоји. Без обзира на ниво друштвеног развика, ризик од настанка елементарних непогода и несрећа, технолошких удеса и инцидената, као и катастрофа, без обзира на ниво развијености друштвене свести о истим, немогуће је неутралисати, односно могуће се за њих се припремити, организовати и управљати њиховим последицама, али их је јако тешко предвидети и у потпуности предупредити.

Трећи облик или вид опасност представља претња. У суштини она најављује могућност спровођења негативних активности према објекту безбедности.

Постоји више различитих критеријума, према којима се класификују безбедносни изазови, ризици и претње³.

а) Према секторима безбедности:

- војни,
- политички,
- социјални,
- економски и
- еколошки.

б) Према пореклу опасности:

- унутрашњи и
- спољни.

ц) Према извору опасности:

- људски и
- природни.

д) Према носиоцу опасности:

- државни и
- недржавни (криминалне и терористичке групе).

---

³ Филип Ејдус, Међународна безбедност, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2009, стр. 37.

3. Миграција као безбедносни изазов, ризик и претња националној безбедности

Актуелни процес масовне миграције становништва из подручја погођених ратним сукобима сам по себи не представља безбедносни проблем, међутим његове последице и активности које су нуспроизвод овог феномена, могу га сврстати у категорију безбедносних изазова, ризика и претњи.

Када кажемо да сам по себи процес миграције не представља безбедносни проблем, можемо погледати дешавања из 60-их година прошлог века, када су становници Турске, Југославије и Грчке, масовно одлазили у СР Немачку ради запослења, при чему су својим радом значајно допринели немачком економском чуду, а милиони нових миграната подупиру моћан економски и интелектуални потенцијал САД.

Међутим, актуелна миграторна кретања, односно улазак миграната и избеглица у регион последица је илегалног преласка државне границе на граничним прелазима или ван њих. Ова нерегуларна кретања и с њима у вези трансационални криминал, попут кријумчарења људи и трговине људима, као и инфилтрација екстремистичких и терористичких група и појединаца, доводе до пораста забринутости у свим земљама које се налазе на миграторној рути. Она представљају претње по безбедност и негативно утичу на приступ заштити онима којима је потребна.

Да би смо јасније објаснили и схватили због чега актуелна миграторна кретања представљају безбедносну претњу, а у складу са раније наведеним дефинисањем појмовног одређења безбедности и изазова, ризика и претњи, покушајмо што једноставније сагледати ову појаву из ширег аспекта.

Као што смо на почетку овог разматрања већ навели земље Западног Балкана карактерише релативна политичка стабилност, слаба привредна активност и економска зависност од спољних фактора. У оваквој ситуацији, свака опасност која може у мањој или већој мери нарушити постојећи однос и довести до дестабилизације стања у држави, представља потенцијалну претњу. Покушаћемо да овај друштвени феномен сагледамо са аспекта подела безбедносних ризика, изазова и претњи.

Са аспекта сектора безбедности, можемо рећи да актуелни миграциони токови услед илегалних прелазак државне границе на граничним прелазима или ван њих, као и насилно оштећење или уништавање постављених препрека (жичане ограде, рампе и сл.), представљају кршење актуелних нормативно-правних аката који регулишу прелазак границе, а њихово спровођење је у домену унутрашних безбедносних органа (гранична полиција, граничне јединице војске и сл.), покушаји инфилтрације екстремистичких и терористичких група и појединаца представљају асиметричну претњу безбедности државе.

Масовни улазак, задржавање на територији државе или само прелазак преко њене територије изазива страх становништва, за шта се оптужује државно руководство да није предузело адекватне мере превенције и заштите, што ову појаву већ пребацује и у

сферу политичког изазова.⁴ Истовремено, ради остваривања политичке користи, поједине политичке структуре актуелну мигрантску кризу прећутно одобравају.⁵

Са социјалног становишта, миграција без контроле отежава, а у појединим сегментима и онемогућава развој и јачање правне државе и друштвено – политичке стабилности. Мигранти припадају традиционално подељеном друштву и своје деловање виде искључиво у оквирима строгих родних, друштвених и културних разлика.⁶

Истовремено, оваква ситуација омогућава тенденцију пораста политичког екстремизма. Националистичке и екстремистичке организације користе реалне проблеме и фобије становништва за промовисање својих идеја у виду протеривања "странаца" и примене насиља у борби са њима.

У финансијски исцрпљеним, привредно неразвијеним и економски slabим подручјима какве су земље на "западнобалканској рути", обезбеђивање минимума хигијенских и здравствених услова, смештаја и исхране миграната, као и организација и реализација њиховог транспорта представља значајан економски и финансијски проблем.

5. Миграција као изазов за Републику Србију

Република Србија због свог географског положаја, представља централну тачку, односно чвориште са кога се мигранти на "западнобалканској рути" даље усмеравају ка земљама Европске уније, односно једним краком ка Мађарској, а другим краком ка Републици Хрватској.

Према званичним подацима, само током 2015. године у Републику Србију је са простора Републике Македоније ушло више од 600.000 миграната из 107 земаља⁷, што указује да је просечно на месечном нивоу у земљу улазило око 50.000 миграната, који су се дужи или краћи временски период ту задржавали, а након чега су настављали даље путовање ка земљама ЕУ. Крајем 2015. и почетком 2016. године овај тренд је првенствено због зимског периода смањен.

Две трећине свих миграната који су прошли кроз Србију били су мушкарци, док је малолетних особа било око 150.000. Највећи број миграната је из Сирије и Авганистана, али готово сви они не желе да затраже азил у Србији.

---

⁴ Трагедија становништва на Косову и Метохији почела је још педесетих година XX века, са одлуком Јосипа Броза, да пружи право боравка за 200 хиљада албанских нелегалних миграната.

⁵ Владајућа политичка гарнитурa често види у постојању нелегалних миграната згодан објекат за пребацивање одговорности за погоршавање социјалне ситуације. Одсуство правних механизма контроле над миграционим процесима корисно је и државној бирократији – реч је о значајном извору прихода од сиве економије и ширењу компетенција ван правних оквира, а на основу званичних инструкција.

⁶ Велики проблем за Француску, Велику Британију и Белгију јесте одсуство воље значајног дела миграната да се интегришу у друштво, под условима прихватања савремене политичке културе и укључивања у грађанску нацију. Велику претњу представља распрострањавање криминалних енклава миграната, повезаних са сивом економијом, кријумчарењем, трговином наркотицима и проституцијом. Напади на особе женског пола у Немачкој од стране миграната.

⁷ Изјава Министра унутрашњих послова Републике Србије Небојше Стефановића дата агенцији Бета 07.12.2015. године.

Имајући у виду чињеницу да се од 2005. године на обезбеђењу државне границе Републике Србије налазе припадници Граничне полиције⁸ који врше тежишно обезбеђење у дубинском систему, као и релативно слабу насељеност простора дуж границе са Републиком Македонијом, близину административне линије са Косовом и Метохијом, не треба искључити могућност да је број миграната који је ушао на територију Србије далеко већи.

Драстичан пораст обима и сложености неконтролисане миграције, као и изостанак адекватних финансијских средстава, у значајној мери отежавају и онемогућавају способност надлежних органа да адекватно одговоре на конкретне захтеве управљања миграторним током.

Са становишта безбедности, немогућност правовременог откривања потенцијалних припадника екстремистичких и терористичких група који под легендом миграната улазе на територију Републике Србије представља значајан недостатак. Наиме, иако је успостављена сарадња са Фронтексом, Европолом и Интерполом, размена информација из база података је неадекватна реалним околностима и онемогућава правовремену реакцију надлежних органа.

На основу досадашњих искустава, извршених анализа и сагледане ситуације у вези са актуелним миграторним токовима који се реализују преко територије Републике Србије, могуће је конкретизовати низ проблема, међу којима су најизраженији:

- недовољни људски и материјални капацитети Граничне полиције Републике Србије за адекватно обезбеђење државне границе у актуелној ситуацији,
- слабости у примени дубинског система обезбеђења државне границе⁹,
- неприлагођеност нормативно-правних аката по питању ангажовања састава Војске Србије на обезбеђењу државне границе (дефинисаним мисијама војске ово ангажовање није предвиђено)¹⁰,
- значајни материјални и финансијски издаци за обезбеђење минималних услова смештаја, хигијенске и здравствене заштите миграната,
- недовољни капацитети за смештај, контролу и транспорт миграната преко територије Републике Србије од уласка на њену територију до њеног напуштања,
- недефинисаност става ЕУ по питању пријема миграната у земљама ЕУ, посебно у сегменту лица која немају право да траже азил у ЕУ,
- неадекватна сарадња и координација надлежних државних органа са органима суседних држава по питању правовремене најаве значајнијег пораста броја миграната,
- регистрација миграната се врши тек на територији Републике Србије, при чему се стварају предуслови за њихово враћање из земаља ЕУ у случају не добијања азила,
- немогућност коришћења адекватних база података међународних безбедносних служби (Фронтекс, Европол, Интерпол) ради правовременог откривања потенцијалних терориста,
- могућност инфилтрације потенцијалних терориста и њихово даље кретање ка земљама ЕУ,

---

⁸ До 2005. године, обезбеђење државне границе вршила је Војска Србије у линијском систему обезбеђења.

⁹ Деловање ретроактивно уместо превентивно.

¹⁰ Стратегија одбране Републике Србије, Београд, април 2009. године, стр. 13-14.

- деловање организованих криминалних група и интензивирање њихових активности на плану организовања нелегалног преласка државне границе и трговине људима и
- једностране одлуке суседа Републике Србије о затварању државне границе и спречавању проласка миграната без координације са институцијама Републике Србије¹¹.

6. Препорука за даље активности

6.1. Заштита националних интереса

Обзиром на најаве званичника Европске уније, изјаве званичника Турске, Грчке и Македоније о наставку миграторног тока и у наредном периоду, неопходно је да се на државном нивоу што пре предузму адекватне мере које ће отклонити уочене слабости и створити адекватне услове за превентивно деловање и отклањање или свођење на минимум потенцијалних претњи по безбедност Републике Србије и свих њених грађана.

У том смислу неопходно је прецизно одређење највиших државних органа према утицају миграторних кретања на националне интересе Републике Србије и у том смислу предузимање адекватних мера у циљу њихове заштите. Предузимање овакве активности неби представљало нарушавање људских права миграната и ограничавало њихово кретање, али би истовремено и омогућило адекватну заштиту истих за грађане Републике Србије. Овакво деловање ће вероватно изазвати реакцију невладиног сектора у домену заштите људских права, али је неопходно у циљу обезбеђивања потпуне политичке, економске и социјалне стабилности Републике Србије. При реализацији ове активности, неопходно је у потпуности сагледати реалне капацитете републике Србије да на своју територију прими одређен број миграната за које постоје објективне могућности за хумани смештај и бригу док су на њеној територији.

6.2. Регистрација миграната

Преко институција ЕУ обезбедити да се регистрација миграната врши на територији Грчке или Турске (зависно од земље из које долазе), како би се омогућило правовремено откривање потенцијалних носиоца терористичких претњи, а истовремено отклонила и опасност да се лица која у земљама ЕУ не добију азил, депортују у републику Србију као земљу одакле су ушли на територију ЕУ. Досадашња пракса регистрација по уласку на територију Републике Србије, показала је низ мањкавости и недостатака, као и онемогућила адекватну и правовремену реакцију према припадницима терористичких и екстремистичких организација. У процесу припреме за прихват, прихвата и транспорта миграната преко територије Републике Србије, неопходно је максимално укључити и све сегменте обавештајно – безбедносног система у циљу правовременог откривања, лоцирања и неутралисања потенцијалних терористичких претњи, као и свих других могућих облика угрожавања безбедности, како становништва, тако и самих миграната.

6.3. Прилагођавање система обезбеђења државне границе реалним околностима

---

¹¹ Затварање државне границе Републике Хрватске према Републици Србији уз потпуну обуставу целокупног саобраћаја.

На основу учених слабости и недостатака у систему обезбеђења државне границе извршити неопходне организацијске и системске измене, како би се у систему обезбеђења границе обезбедило превентивно деловање и како би било омогућено правремено спречавање илегалног преласка државне границе. У том смислу неопходно је и опремање састава граничне полиције савременим техничким средствима за видео надзор границе ноћу и у условима смањене видљивости, како са земље, тако и у ваздуху, а у складу са позитивним искуствима развијених земаља Европске уније.

Имајући у виду и указану потребу, неопходно је нормативно – правно регулисати и омогућити ангажовање састава Војске Србије на задацима садејства граничној полицији или самосталног обезбеђивања дела државне границе, а користећи постојећа искуства појединих земаља ЕУ (Аустрија, Мађарска, Хрватска већ ангажују делове оружаних снага на овим задацима).

6.4. Припрема људских, смештајних, транспортних и других материјалних капацитета

Правременом проценом и адекватном припремом свих расположивих капацитета, могуће је у значајној мери спречити или свести на минимум могућност нарушавања безбедносне ситуације у подручјима захваћеним мигрантском рутом. Досадашња искуства, "реакције по настанку проблема" показала се неефикасном јер поред максималног ангажовања свих тренутно расположивих капацитета онемогућава ефикасно збрињавање пристиглих лица услед чега се стварају погодни услови за деловање криминогених структура, чиме се целокупан проблем измешта из институционалног система држава, а што за последицу има интензивирање безбедносних ризика и изазова.

Актуелна миграторна кретња, поново су указала на значај и потребу постојања система по узору на "цивилну заштиту" из периода СФРЈ, који би омогућио брзу мобилизацију и ефикасно ангажовање у оваквим и сличним ситуацијама.

Ангажовање приватних превозника за транспорт миграната, показао се као неефикасан систем који у највећој мери онемогућава ефикасну организацију и контролу транспорта лица на територији државе, а истовремено отвара могућности за деловање "сиве" економије. Због наведеног, неопходно је правремено прецизно дефинисати и припремити у најмању руку минималне капацитете који би били у спремности за ангажовање у најкраћем временском периоду, а што је могуће веома ефикасно регулисати ангажовањем јавних транспортних предузећа, где држава још увек има доминантну улогу.

6.5. Систем контроле и координације

Прецизно дефинисање система реаговања, управљања, координације и контроле реаговања у ванредним ситуацијама, што актуелна миграторна криза свакако јесте, представља кључни фактор успешног превазилажења исте.

На основу до сада сагледаних искустава, а у циљу правремене и што целисходније реакције на наставак актуелне миграторне кризе, као и будућих сличних ситуација, на свим нивоима државе неопходно је прецизно дефинисати и конкретизовати надлежности и одговорности појединих служби (првенствено полиције, војске, здравствених институција и др.) за ангажовање у случају указане потребе.

Такође, неопходно је да се постојећа нормативно-правна акта у што је могуће већој мери, а на основу сагледаних проблема и слабости постојећих, прилагоде могућим изазовима, како би се спречило понављање слабости из протеклог периода. У овом смислу, неопходно је да се системом контроле омогући потпуно праћење кретања миграната од момента њиховог уласка на територију Републике Србије до момента напуштања њене територије¹².

6.6. Информисање и едукација становништва

Информисање и едукација становништва је неопходан предуслов за ефикасно реаговање у оваквим и сличним ситуацијама, као и за спречавање негативних ефеката (страха, несигурности, јачања екстремних и националистичких структура и сл.).

Наиме, неопходно је правовремено информисати становништво о разлозима миграторних кретања, активностима које предузимају државне институције (у потребном обиму), центрима за регистрацију и прихват миграната, подацима о могућности обавештавања надлежних државних институција, правцима кретања преко државне територије и сл.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду покушано је на што једноставнији и лако разумљив начин представити питање безбедносног аспекта актуелних миграционих кретања на простору Западног Балкана, са тежиштем на актуелној ситуацији и реакцији државних органа и институција Републике Србије.

Анализом мера и активности које је Република Србија предузела у реаговању на актуелну ситуацију, може се закључити да је целокупна реакција у својој суштини адекватно одговорила реалним потребама, али да је истовремено евидентиран значајан број слабости и недоречености које су онемогућиле још адекватнију реакцију.

Правовремена припрема свих расположивих капацитета државе, као и адекватна едукација и информисање становништва у нормалним условима од суштинског значаја су за адекватно и функционално реаговање у кризним ситуацијама.

Овим радом, без жеље да се прејудуцирају одређена решења, као и да се угрожавају било који сегменти међународно дефинисаних права сваког човека, покушано је, након аналитичког сагледавања актуелног стања дати неке смернице и сугестије за адекватнију реакцију у сличним ситуацијама у будућности.

На крају, изјава премијера Мађарске Виктора Орбана „Ако сад направимо грешку, то ће бити заувек“, иако звучи драматично и можда преувеличано, у тренутној ситуацији и најављиваним правцима даљег миграторног кретања, указује на потребу постављања питања да ли су предузете мере и активности довољне и да ли се може више урадити на припреми и координацији будућих активности.

---

¹² У актуелној ситуацији, државни апарат располаже приближним подацима о броју лица која су ушла на државну територију, док је податак о броју лица и правцима.

Литература

1. Barry Buzan, "People, States & Fear: The national Security Problem in International Relations", 1983
2. Биљана Борђевић: "Етика миграције", Факултет политичких наука, Београд, 2015.
3. Гаћиновић Радослав: "Класификација безбедности", Наука, безбедност, полиција, 2/07, Београд, 2007.
4. David A. Baldwin, "The Concept of security", 1997.
5. Орлић Дејан: "Појмовно одређење изазова, ризика и претњи у процесу преобликовања међународне безбедности", Војно дело, 3/04, Београд, 2004.
6. Предраг Илић: "Безбедносни изазови, ризици и претње или чиниоци угрожавања безбедности", Правне теме, број 2, Београд, 2013.
7. Правило граничне службе, ОС СФРЈ, Београд
8. Симић Р. Драган: "Наука о безбедности", Службени лист СРЈ, Факултет политичких наука, Београд, 2002.
9. Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009.
10. Стратегија одбране Републике Србије, Београд, 2009.
11. Филип Ејдус: "Међународна безбедност", Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2009.
12. Часопис "Време", "Предлози за свеобухватан регионални приступ", 09.10.2014.

Abstract: *Migration of the population at the beginning of XXI century, regardless of the reason and the causes of their occurrence, in addition to other no less important consequence, represent a significant security threat for all countries affected by this process, regardless of whether they are transit countries or countries of permanent destinations. In these circumstances, it is necessary to fully consider all the relevant segments of endangering state security, and then plan and take appropriate and timely measures to protect the security of the country while protecting the basic human rights of the migrants themselves.*

The Republic of Serbia and the countries of the region, the country as a transit area migrants with Syria, Iraq and Afghanistan are encountering serious security challenges ranging from the threat of illegal entry and passing through their territory of persons associated with extremist and terrorist groups and organizations, through the negative impact on economic stability, the risk of disruption of international relations, to the risk of changes in the demographic structure in certain areas.

In light of such views, and the need comprehensive consideration of the security aspects of migration, in this paper we would like to point out the security risks of migration through their identification point to the possibility of overcoming them.

Key words: *migration, security, threat*

TRGOVINA LJUDIMA KAO POSLJEDICA MIGRACIJA

REZIME:

Historijska pozadina i geografska pozicija BiH pruža savršene uslove za razvoj trgovine ljudima. Trgovina ljudima je ozbiljan društveni problem, jer najdrastičnije ugrožava osnovna ljudska prava – pravo na život, na slobodu izbora, na slobodu kretanja. Trgovina ljudima predstavlja fenomen koji je u BiH prisutan već duži niz godina. Prva grupa razloga zbog kojih je trgovina još uvijek prisutna u našoj zemlji su: ekonomska i politička nestabilnost, veliki broj raseljenih osoba, siromaštvo, nezaposlenost, nedostatak perspektive. Drugi, veoma bitan razlog, je činjenica da su organizovane kriminalne grupe pronašle svoj interes u trgovini ljudima, kroz koju ostvaruju velike profite. Istovremeno sa mijenjanjem okolnosti vezanih za razloge prisustva trgovine ljudima, izazvanih djelovanjem našeg društva, mijenjaju se i načini trgovine, jer trgovci ljudima nastoje svoje aktivnosti prilagoditi novonastaloj situaciji. Prošle godine suočili smo se sa valom izbjeglica, koje su „glavom bez obzira“ pobjegle iz Sirije. Ovi ljudi su jedan od dokaza da su migracije usko povezane kako sa trgovinom, tako i sa krijumčarenjem ljudi. Važno je imati u vidu da migracije, legalne ili ilegalne, imaju gotovo iste uzroke kao i trgovina ljudima i da sa stanovišta (potencijalne) žrtve, u lanac trgovine ljudima se najčešće ulazi kroz pokušaj migracije.

Ključne riječi: *trgovina ljudima, BiH kao tranzitna zemlja, migracije, krijumčarenje ljudi, imigranti.*

ABSTRACT:

The historical background and geographical position of Bosnia and Herzegovina provide the perfect conditions for the development of human trafficking. Human trafficking is a serious social problem, because it's the most drastic violation of basic human rights - the right to live, to freedom of choice, freedom of movement. Human trafficking is a phenomenon that has been present in B&H for many years. The first group of reasons why trade is still present in our country is: economic and political instability, large number of displaced persons, poverty, unemployment, lack of perspective. Another important reason is the fact that organized criminal groups have found an interest in trafficking to earn great profit. Simultaneously with changing circumstances related to the reasons for the presence of human trafficking, caused by the action of our society, changed the conditions of trade as traffickers seek to adjust their activities to the new situation. Last year, we faced with a wave of refugees, who are fled from Syria. These people are one of the evidence that migration is closely linked to the trade, as well as with human smuggling. It is important to bear in mind that migration, legal and illegal, have almost the same causes as well as trafficking human beings, and that from the standpoint of (potential) victim in the trafficking is most often by attempting to migrate.

Key words: *human trafficking, BiH as a transit country, migration, smuggling of people, migrants.*

1. DEFINICIJA TRGOVINE LJUDIMA I ANALIZA POJMA

Trgovina ljudima, u skladu sa Protokolom o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito žena i djece (2000), Konvencije Ujedinjenih nacija (UN) o transnacionalnom organizovanom kriminalu¹, definiše se na sledeći način:

1. *Trgovina ljudima* znači regrutovanje, prevoz, skrivanje, pružanje utočišta ili prihvatanje osoba putem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija za dobijanje pristanka osobe koja ima neku kontrolu nad nekom drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje i u najmanjoj mjeri iskorištavanje prostitucije drugih, ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu; pokornost, ili uzimanje ljudskih organa.
2. Pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju, izloženu u tački 1 ovog člana, biće nevažan kada je upotrebljeno bilo koje sredstvo iz čl. 1.
3. Regrutovanje, prevoz, transfer, skrivanje ili prihvatanje djeteta radi eksploatacije smatraće se “trgovinom ljudima”, čak kada ne uključuje nijedno sredstvo predviđeno u tački 1 ovog člana.
4. Dijete znači osoba ispod 18 godina starosti.

Definicija ukazuje na to da trgovina ljudima ne uključuje samo regrutaciju žrtava, nego i njihov transport iz jednog mjesta u drugo i njihovo prihvatanje, tako da svako ko je uključen u kretanje osobe u cilju njene eksploatacije sudjeluje u procesu trgovine ljudima. U skladu sa gore navedenim Protokolom, trgovina ljudima nije ograničena samo na seksualnu eksploataciju, nego i na prisilni rad, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, uzimanje ljudskih organa, itd. To znači da trgovina ljudima podrazumijeva i migriranje u drugu zemlju zbog rada u poljoprivredi, građevinarstvu ili kućnim poslovima, pod uslovom da je prevarena i prisiljena na radne uslove koje nije prvobitno prihvatila. Takođe, ukoliko osoba dobrovoljno pristane na prodaju ljudskih organa, a pri tome bude prevarena o cijeni, zdravstvenim posljedicama, načinom i uslovima transplantacije organa, kao i zakonitosti takvog čina, u tom slučaju takođe se radi o trgovini ljudima.

U literaturi o trgovini ljudima nailazimo na različite termine i terminološke nejasnoće. U engleskom jeziku, trgovina ljudima označava se terminom *Trafficking in Human Beings*, trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije naziva se *Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation*. Kada govorimo o ovom fenomenu, kod nas se koristi engleska riječ *trafficking*, koja je postala udomaćena tuđica. Trgovci ljudima nazivaju se *trfikeri*, od engl. *Traffickers*, za lica koja regrutuju i transportuju žrtve i vrše njihovo prihvatanje. Međutim, u literaturi često se koristi termin *eksploatator* (engl. *Exploiter*), za lica koja nisu direktno uključena u vrbovanje i transport žrtve, nego žrtve kupuju u zemlji njihovog krajnjeg odredišta, gdje ostvaruju zaradu od njihovog prostituisanja. Taj termin uglavnom se ne koristi u domaćoj literaturi. Zatim, u literaturi na engleskom jeziku, pored termina *recruiters*, *traffickers*, prisutan je i termin *facilitators* (engl. *Facilitate* – olakšati), koji označava kriminalce koji snabdijevaju tržište seksualne eksploatacije ženama.

---

¹ *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime*, United Nations, 2000.

U suštini, više termina sličnog ili istog značenja (*traffickers, recruiters, exploiters, facilitators*) samo stvaraju terminološke nejasnoće. Terminološki pojam *trafficker* je prihvatljiviji, jer sadržajno obuhvata sve navedene termine, jer i sam Protokol Ujedinjenih nacija definiše *trafficking* kao vrbovanje, transport, prihvata i različite forme eksploatacije žrtve. Kada je riječ o žrtvama trgovine ljudima, često se u literaturi koristi termin *sex worker* ili *seksualni radnik*, što je potpuno neprihvatljiv termin, ili se koristi termin *seksualni radnici migranti* (engl. *migrant sex worker*), što bi trebalo da označava osobu koja je migrirala, vjerovatno uz pomoć krijumčara, da radi u tzv. industriji seksa, ali nije kontrolisana i nije u situaciji dužničkog ropstva. Zbog toga te kategorije ne spadaju u žrtve trgovine ljudima, osim ukoliko ne dospiju u situaciju seksualnog ropstva, kada se smatraju žrtvama trgovine ljudima.

Trgovina ljudima sastoji se od sljedećih faza:

1. regrutacije žrtava,
2. transporta žrtava do područja destinacije sa ciljem dalje eksploatacije,
3. stavljanja u odgovarajuću infrastrukturu koja omogućuje eksploataciju.

1.1. Regrutacija žrtava trgovine ljudima

Prva faza trgovine ljudima je regrutacija žrtava u svrhu njihove eksploatacije ili preprodaje u istu svrhu. Ovu fazu obavljaju lica zadužena za vrbovanje potencijalnih žrtava, koji se nazivaju *regruteri*. Oni se nalaze prvi u organizovanom lancu trgovine ljudima i snabdijevaju takozvanu industriju seksualnih odnosa sa ženama, a u zadnje vrijeme i pripadnicima muškog pola. Regruteri neposredno ostvaruju prvi kontakt sa potencijalnom žrtvom. Postoje različiti načini vrbovanja, koji se mogu grupisati po različitim kriterijima. Međutim, svim oblicima regrutovanja potencijalnih žrtava zajednički je način, koji se uglavnom zasniva na obmanjivanju, ukoliko se ne radi o kidnapovanju ili drugim načinima upotrebe sile.

Najučestalija praksa regrutovanja žrtava je preko prijatelja ili prijateljevog prijatelja, koji treba da pronađe osobi posao u inostranstvu, ili preko poznanstva ostvarenog u diskoteci, kafiću ili na ulici². Drugi način vrbovanja žrtava vrši se putem oglasa za poslove u inostranstvu ili putem oglasa za sklapanje braka, koji su prikazani na Slici 1. Faza regrutacije neophodno ne uključuje primjenjivanje sile i zastrašivanja žrtava, nego podrazumijeva "dobrovoljni" pristanak kao rezultat dezinformacije i prevarnog postupanja. Shvatanje da su sve žrtve trgovine ljudima naivne mlade žene, koje su uvedene u svijet prostitucije nakon što im je ponuđen posao ili brak, stereotipno je i ne odražava stvarnu sliku činjeničnog stanja.

---

² Volpicelli Stefano, *Understanding and Counteracting Trafficking in Persons*, International Organization for Migration, Rome, 2004, p. 9.

Slika 1. Vrbovanje žrtava putem oglasa.

Izvor: <http://www.alfa-portal.com/trafficking-trgovanje-ljudima/> (pristupljeno 11.2.2016.).

1.2. Transport žrtava trgovine ljudima

Transport žrtava predstavlja drugu fazu u organizovanom lancu trgovine ljudima i obuhvata prevoz žrtava do mjesta njihove eksploatacije. Načini ovih aktivnosti zavise od obima kriminalne djelatnosti i stepena organizovanosti kriminalnih grupa. *Međunarodna organizacija za migracije (IOM)* identifikovala je tri vrste organizovanih kriminalnih grupa trgovine ljudima, a to su³:

1. *grupe velikog obima*, koje imaju međunarodne političke i ekonomske kontakte i u zemljama porijekla i destinacije,
2. *grupe srednjeg obima*, koje su se specijalizovale za trgovinu ženama iz određene specifične zemlje,
3. *grupe malog obima*, koje prevoze jednu ili dvije žene u isto vrijeme.

Centralno mjesto u cjelokupnom lancu trgovine ljudima zauzima transport žrtava do mjesta eksploatacije. Prevoz žrtava može da bude međunarodnog karaktera, tj. da se vrši preko jedne ili više državnih granica ili u okviru jedne države. Međutim, češći su slučajevi da se transport vrši preko međunarodnih, nego u okviru nacionalnih granica. Razlog tome je činjenica da je seksualna eksploatacija u zemljama porijekla niskoprofitna aktivnost zbog slabe tražnje ili nedovoljne kupovne moći stanovništva za specifične robe i usluge kao što su pornografija, prostituisanje, jeftina radna snaga, itd. Ukoliko se radi o djelatnosti organizovanih kriminalnih grupa, transport žrtava do mjesta eksploatacije sastoji se iz određenih faza koje treba da obezbijede sigurno kretanje. Prva faza je faza detaljnog planiranja aktivnosti, naredna faza se sastoji u obezbjeđenju podrške, naročito finansijske, i u ljudstvu, te druge logističke podrške neophodne za izvršenje planiranih aktivnosti, kao što su prevozna sredstva, sredstva komunikacije i sl. Način transporta zavisi od kriterija da li je prelaz preko državne granice legalan ili ilegalan, sa ili bez dokumenata, bilo falsifikovanih ili važećih. U transportu se koriste sva raspoloživa prevozna sredstva. Ilegalni prelazi preko

³ Raymond G. Janice and Donna M. Hughes, *Sex Trafficking of Women in the United States: International and Domestic Trends*, Coalition Against Trafficking in Women, 2001, p. 48.

državnih granica predstavljaju veći rizik otkrivanja, zato je i način prelaza kompleksniji i predstavlja veću opasnost po bezbjednost žrtve.

1.3. Eksploatacija žrtava trgovine ljudima

Uslovi za eksploataciju žrtava stvoreni su nakon njihovog dolaska u zemlju destinacije. U skladu sa Protokolom Ujedinjenih nacija o trgovini ljudima, ovu fazu možemo posmatrati s obzirom na:

- a) metod prisile i sredstva kontrole žrtve,
- b) vrstu kriminalne eksploatacije i
- c) subjekt eksploatacije.

Primjena fizičkog nasilja koji uključuje torturu i silovanje predstavlja metode prisile i sredstva kontrole žrtava u slučaju seksualne eksploatacije. Na Slici 2 nalazi se prikaz nasilja koje je vršeno nad ženama prilikom trgovine ljudima. Kontrola žrtava i njihova seksualna eksploatacija ostvaruju se i prijetnjom nasiljem prema članovima žrtvinih porodica ili žrtvinih prijatelja u zemlji porijekla, ukoliko žrtva pokuša da pobjegne ili da prijavi svoje "trefikere" vlastima. Upotreba droga, jakih lijekova i alkohola naredni je način prisile žrtve u cilju slamanja mogućeg otpora. Isto tako, prisutno je psihičko nasilje, koje se sastoji u ucjeni da će se porodici žrtve predati kompromitujući materijali i informacije o bavljenju prostitucijom. Kao rezultat toga, žrtva se radije pokorava svom eksploatatoru, nego da pristaje da joj se nanosi moralna šteta u sredini odakle potiče.

Slika 2. Nasilje nad ženama prilikom trgovine ljudima.

Izvor: <http://www.bihdanas.com/clanak/od-pocetka-godine-86-zrtava-trgovine-ljudima> (pristupljeno 11.2.2016.)

U skladu sa Protokolom o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, podjela prema vrsti eksploatacije može biti za potrebe seksualne eksploatacije, ropstva ili prakse slične ropstvu, pokornosti za potrebe fizičkog rada, ili uzimanje ljudskih organa. Ropstvo ili praksa slična ropstvu podrazumijevaju situaciju kada je

žrtva u zavisnom odnosu prema eksploatatoru. Metod kontrole je obično izolacija i fizičko nasilje. Osoba u ropskom odnosu lišena je svih prava i sloboda i praktično je stvar u rukama svog gospodara. Ovakav eksploatatorski odnos najčešće se dešava u zonama etničkih konflikata ili ratnim područjima. Kriterij s obzirom na subjekt eksploatacije može biti eksploatacija žena i muškaraca, s obzirom na starosni kriterij, može biti eksploatacija odraslih i djece. Za potrebe seksualne eksploatacije, u većini slučajeva žrtve su žene.

2. ILEGALNE MIGRACIJE I TRGOVINA LJUDIMA

Pojmovno migracije predstavljaju antipod ilegalnoj migraciji. Ilegalne migracije su posredno povezane sa trgovinom ljudima. Skoro da i ne postoji razlika između ilegalnih i legalnih migracija, posebno u pogledu motiva, a osnovna i temeljna razlika je u tome što su legalne migracije dopuštene, a ilegalne ne. Jedan od savremenih oblika krijumčarenja jeste i krijumčarenje ljudi. Krijumčarenje migranata predstavlja obezbijedivanje ilegalnog ulaska u stranu državu lica koja nisu njeni državljani ili lica sa stalnim boravkom, a radi sticanja, na neposredan ili posredan način, finansijske ili druge materijalne koristi. Pod ilegalnim ulaskom podrazumijeva se prelazak državne granice bez pridržavanja i poštovanja neophodnih uslova za legalan ulaz u zemlju prijema.

Krijumčarenje predstavlja posredničku djelatnost kojom se omogućuje ilegalan ulazak u zemlju preko granice, uz saglasnost lica koja su predmet krijumčarenja. Upoređivanjem definicije trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi, može se doći do sledećih zaključaka⁴:

- krijumčarenje ljudi podrazumijeva postojanje želje ilegalnog migranta da pređe državnu granicu i on može svakog trenutka odustati od toga (princip dobrovoljnosti), dok žrtva trgovine ljudima najčešće nema ovu mogućnost,
- lica koja žele ilegalni ulazak u drugu zemlju najčešće prvo kontaktiraju lica koja će ih prokrijumčariti. Dok kod trgovine ljudima organizatori ovog krivičnog djela na razne načine regrutuju žrtve stupajući u kontakt sa njima, prokrijumčareni ljudi su nakon prelaska državne granice slobodni, dok žrtve trgovine ljudima to nisu;
- prema licima kojima se trguje primjenjuje se sila, odnosno prinuda, što najčešće nije slučaj sa licima koja se krijumčare;
- žrtve trgovine ljudima bivaju eksploatisane, što ne važi za prokrijumčarene ljude;
- krijumčarenje ljudi nužno zahtjeva prelaz državne granice najmanje dvije zemlje, dok se trgovina ljudima može odvijati unutar nacionalnih granica jedne države;
- krijumčarenje ljudi predstavlja krivično djelo protiv države, dok trgovina ljudima predstavlja krivično djelo protiv lica, tako da je u prvom slučaju pasivni subjekt krivičnog djela država, a u drugom jedinka;
- kod trgovine ljudima dolazi do kršenja ljudskih prava žrtava, dok u slučajevima krijumčarenja ljudi dolazi do povrede propisa o prelasku državne granice (što ne isključuje mogućnost kršenja ljudskih prava ilegalnih migranata);
- krijumčarena lica su u materijalnom smislu prestupnici propisa o prelazu granica koje, prema aktuelnim tendencijama u međunarodnom pravu, ne treba sankcionisati. Razlog je taj što su oni zapravo žrtve loših uslova života ili diskriminacije u matičnim državama. S druge strane, žrtve trgovine ljudima žrtve su krivičnog djela u pravom smislu riječi;

---

⁴ Član 3 *Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom*, dopuna Konvencije UN protiv transnacionalno organizovanog kriminala.

- krijumčarenje ljudi je pojam koji je uži od pojma trgovine ljudima, i može predstavljati fazu u procesu trgovine ljudima. Krijumčarenje ljudi, ilegalne migracije mogu da prerastu u trgovinu ljudima, ukoliko organizatori prodaju prokrijumčarene osobe ili ih protivpravno liše slobode i prinude na eksploataciju

Kriterijumi za definisanje trgovine ljudima su različiti i kompleksni, ali na osnovu pojavnih formi, izdvojilo se nekoliko kriterijuma. Prvenstveno to su: stepen društvene opasnosti, prostorni, biofiziološki status žrtve i način eksploatacije. Svrha ovih kriterijuma je razlikovanje nivoa i posljedica za žrtvu, jer pojava nije jednoznačna i homogena. U trgovini ljudima postoji razlika između običajne i kriminalne, organizovane trgovine ljudima. Ova podjela urađena je na osnovu kriterijuma stepena društvene opasnosti. Običajna, tradicionalna trgovina ljudima proizlazi iz kulture jedne skupine i spada u domen rituala. Eksploatacija nije cilj i zato je društvena opasnost daleko bezazlenija u odnosu na kriminalnu organizovanu trgovinu ljudima.

Kriminalna trgovina ljudima označava odnos prodavca i kupca ljudi koji je kontinuiran i funkcioniše kao kupoprodajni odnos. Organizovane grupe su specijalizovane za sve nivoe trgovine, počevši od vrbovanja, tranzita, pa sve do eksploatacije i eliminacije. Ovaj proces, pored toga što je kriminalan, on je krajnje surov i bezdušan. Između tradicionalnog i kriminalno organizovanog trgovanja ljudima, postoji i međuskala, koja se može prepoznati kao običajno-kriminalna, pojedinačna (neorganizovana) i organizovana. Što je fenomenologija trgovine bliža nivou koji odgovara krajnje organizovanom kriminalu, žrtve su u sve težem i očajnijem stanju, kao i povećanje stepena društvene opasnosti. U svakoj zemlji postoje organizacije za sprečavanje trgovine ljudima. Na Slici 3 prikazana je reklama za SOS telefon.

Slika 3. Reklama za SOS telefon.

Izvor: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=06&dd=17&nav_id=366475 (pristupljeno 11.2.2016.).

Tyldam, Tveit i Brunovskis ukazali su na to da je „ekonomska nejednakost uvijek bila okidač za migracije“, pa i trgovinu ljudima i krijumčarenje ljudi. Ekonomske, odnosno radne migracije, danas se smatraju jednim od najvažnijih i najočiglednijih produkata globalizacije. Kako se navodi u publikaciji Savjeta Evrope o perspektivama trgovine ljudima, „niko ne napušta svoju zemlju bez razloga, gdje god da je u svijetu“. Sa druge strane, pak, Brunovskis i Tyldum primjećuju da „svake godine hiljade migranata prelazi granice u potrazi za poslom, većom zaradom i mogućnostima da počnu novi i bolji život“. U tom kontekstu, milioni ljudi,

prije svega žena i djece, godišnje dospiju i u lanac trgovine ljudima, postajući tako „roba transnacionalne industrije koja generiše milijarde dolara“. Jer, iako nije problem migracija *per se*, trgovina ljudima se može posmatrati kao „strategija ekonomskog preživljavanja“ i to kako žrtava, tako i onih koji njima trguju ili ih krijumčare. Sa druge strane, pak, potražnja za jeftinom radnom snagom, prostitucijom, organizovanim vidovima prosjačenja i slično, podstiče ovu vrstu migracija, rezultirajući porastom trgovine ljudima u svim dijelovima svijeta⁵.

Pojačana kontrola migracija, odnosno restriktivna migraciona politika, ukazuje na to da se osiromašene društvene grupe, u odsustvu alternative, sve više okreću iregularnim vidovima migracija. To ih dovodi u poziciju posebne ranjivosti, povećavajući rizik da postanu žrtve krijumčarenja i trgovine, ali i drugih vidova eksploatacije i zloupotreba. Danas trgovina ljudima poprima globalne razmjere zbog navedenog, pogađajući jednako kako zemlje porijekla, tako i zemlje tranzita i krajnje destinacije žrtava. Pored brojnih specifičnosti koje se vezuju za svaki slučaj ponaosob, mahom se i odvija prema određenom i utvrđenom obrascu: ljudi se regrutuju u zemljama svog porijekla, potom se transportuju ili prebacuju kroz tranzitna područja, da bi u mjestima privremene ili trajne destinacije bili izloženi različitim oblicima kontrole i eksploatacije. Rasprostranjenost, oblici i karakteristike trgovine ljudima zavise od političkih, ekonomskih, socijalnih i historijskih prilika određene zemlje, posmatrano kako u odnosu na region, tako i u odnosu na globalnu perspektivu, što svakako utiče i na puteve trgovine koji se stalno mjenjaju i prilagođavaju političkim i ekonomskim uslovima određenih regiona.

Globalna trgovina ljudima reflektuje opšte pravce migracionih kretanja u svijetu, posebno u kontekstu radnih (ekonomskih) migracija. Ona ističe da obrasci trgovine ljudima mogu da se uklape u postojeće modele kretanja koji idu od „(polu)perifernih ili ekonomski nerazvijenih ili manje razvijenih područja ka razvijenijim regionima svijeta“. Putevi trgovine ljudima tako idu od Istoka ka Zapadu, od nerazvijenih ka razvijenim, siromašnih ka manje siromašnim i bogatim, potom od područja koja se suočavaju sa ratom, političkom nestabilnošću, etničkim konfliktima ka onima u kojima vladaju mir, demokratija i vladavina prava, tj. u kojima postoji makar relativna politička stabilnost i izvjesnost. Putevi trgovine uglavnom prolaze kroz regione u kojima su granice država slabo kontrolisane, gdje je slab pravno-politički sistem, koje se suočavaju u većoj mjeri sa korupcijom i slično.

Primjenom odgovarajućih mjera koje preduzimaju nadležni državni organi putem permanentnog nastojanja države da pooštri politiku suprostavljanja ovom obliku kriminaliteta, ima za posljedicu promjenu puteva trgovine ljudima. Međutim, i pored toga, danas je moguće uočiti neke pravilnosti u pogledu pravaca puteva trgovine ljudima u svijetu, koji se dobrim dijelom poklapaju sa drugim vidovima (ilegalnih ili legalnih) migracionih tokova. Tako se kao primarni regioni porijekla žrtava trgovine ljudima javljaju Afrika (posebno podsaharski dio kontinenta), osiromašene zemlje centralne i jugoistočne Azije i Južne Amerike, kao i istočna i jugoistočna Evropa. Sa druge strane, kao ključne zemlje destinacije, identifikovane su zemlje zapadne Evrope, Sjeverne Amerike, kao i Australija i Japan.

---

⁵ Lalić, Z., *Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini*, Defendologija centar za bezbjedonosna i sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka 2007. p. 43.

3. BIH NA PUTEVIMA TRGOVINE LJUDIMA

Bosna i Hercegovina je siromašna država, država u tranziciji, u kojoj žrtve trgovine ljudima kao vidu organizovanog kriminala, postaju i žene i muškarci, djevojčice i dječaci. Na rast trgovine ljudima u BiH utjecali su različiti faktori koji se prvenstveno odnose na geopolitičke promjene koje su se desile početkom devedesetih u istočnoj, centralnoj i jugoistočnoj Evropi. Društvena dezintegracija kao posljedica građanskog rata takođe se odrazila na situaciju, što je nesumnjivo utjecalo na slabo funkcionisanje državnih institucija u poslijeratnom periodu. Prisustvo međunarodnih mirovnih snaga koje su raspoređene nakon okončanja konflikta sljedeći je faktor koji je imao utjecaj na stanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Uzimajući u obzir historijski pozadinu i geografsku poziciju BiH, trgovina ljudima je pronašla savršene uslove za svoj razvoj. Trgovina ljudima, kao fenomen, prisutna je u Bosni i Hercegovini već duži niz godina. Uprkos svim naporima koje je bosanskohercegovačko društvo uz nesebičnu podršku međunarodnih organizacija i prijateljskih zemalja usmjerilo prema njegovom iskorjenjivanju, rezultati su još uvijek nedovoljni.

Prva grupa razloga zbog kojih je trgovina još uvijek prisutna u našoj zemlji su ekonomska i politička nestabilnost, još uvijek veliki broj raseljenih osoba, siromaštvo, nezaposlenost, nedostatak perspektive. Drugi, veoma bitan razlog, je činjenica da su organizovane kriminalne grupe pronašle svoj interes u trgovini ljudima kroz koju ostvaruju velike profite. Istovremeno sa mijenjanjem okolnosti vezanih za razloge prisustva trgovine ljudima, izazvanih djelovanjem našeg društva, mijenjaju se i načini trgovine, jer trgovci ljudima nastoje svoje aktivnosti prilagoditi novonastaloj situaciji. Zato je izuzetno važno vršiti stalna istraživanja i procjene situacije vezane za trendove trgovine ljudima, kako bi se pravovremeno mogle planirati i provoditi aktivnosti na preduprjeđivanju njenih negativnih razvoja. Sa ove vremenske distance se može jasno zaključiti da u periodu pojave trgovine ljudima u BiH nije postojala svijest o tom obliku kriminala i žrtvama. Povećanje broja slučajeva dovelo je do priznanja složenosti problema, te poduzimanja mjera u pravcu suzbijanja i sprječavanja trgovine ljudima.

Jedno od najspornijih pitanja kada se radi o ovom fenomenu jeste obim pojave, odnosno pitanje broja žrtava. Neadekvatna metodologija prikupljanja podataka omogućava samo limitirano saznanje o pojavi, što može prouzrokovati neefikasnost sprovedenih mjera u praksi i voditi ka dezinformisanju o stvarnoj situaciji. Precjenjivanje zastupljenosti može imati jednako negativne posljedice, kao i potcjenjivanje fenomena. Da bi se objasnio trend porasta žrtava trgovine ljudima među državljanima Bosne i Hercegovine, neophodno je sagledati ukupno društveno okruženje, naročito lošu ekonomsku situaciju, koja jača želju za odlaskom mladih ljudi iz zemlje, ukupnu društvenu nesigurnost, koja utiče na dezintegraciju porodice i predstavlja pogodno tlo za socijalnu patologiju, kao što su: zlostavljanje u porodici, alkoholizam, upotreba droga i prostitucija, odnosno faktori koji doprinose viktimizaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Posmatrajući period kada je trgovina ljudima postala raširena u Bosni i Hercegovini do danas, može se zaključiti da je seksualna eksploatacija žena i djece najkarakterističniji vid trgovine ljudima. Pored seksualne eksploatacije, u Bosni i Hercegovini bili su prisutni i drugi oblici ove pojave, koji se odnose na radnu eksploataciju i trgovinu ljudskim organima, ali to područje je prilično neistraženo. Na Slici 4 prikazan je usporedni pregled podataka o trgovini ljudima u odnosu na broj registrovanih žrtava krivičnih djela u zemljama Balkana.

Slika 4. Usporedni pregled podataka o trgovini ljudima u odnosu na broj registriranih žrtava krivičnih djela.

Godina	BiH	Hrvatska	Srbija	Crna Gora	Makedonija
2006	71	N/P	84	N/P	N/P
2007	41	N/P	74	3	5
2008	33	N/P	81	7	25
2009	69	N/P	94	4	17
2010	25	N/P	99	6	25
2011	35	N/P	52	0	30
UKUPNO	239	N/P	484	20	102

Izvor: Strategija suprostavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini i akcioniplan 2013-2015.

Prema podacima *Međunarodne organizacije za migracije (IOM)*, u periodu između januara 2008. i 31. decembra 2011. godine, pružena je pomoć za 846 žrtava trgovine ljudima u BiH. U istom periodu pružena je pomoć za 54 žrtve trgovine ljudima koji su državljani BiH. Među domaćim žrtvama (državljeni BiH), preovlađivali su maloljetnici. U većini slučajeva, žrtve trgovine ljudima, bilo da su stranci ili domaći državljani, primarno su seksualno iskorištavani. Broj žrtava trgovine ljudima kojima je pružena pomoć je u padu u odnosu na ranije godine, što se tumači kao rezultat učestalih racija u barovima i jačanja uloge državnih institucija na suzbijanju trgovine ljudima⁶. Takođe, otežana je mogućnost prebacivanja žrtava preko međunarodnih granica, a povećana je sposobnost identifikacije domaćih žrtava trgovine ljudima. Međutim, opadanje broja registrovanih žrtava tumači se i kao rezultat promjene načina rada kriminalnih grupa. Naime, trgovci ljudima primjenjuju nove strategije, koje se odnose na sklapanje brakova žrtava sa trgovcima ljudima, ili se od žrtava zahtijeva da traže azil. U porastu je broj domaćih žrtava trgovine ljudima koje su prvobitno regrutovane za posao u prostituciji. Među registrovanim domaćim žrtvama trgovine ljudima bilo je pripadnika romske nacionalnosti, što ukazuje da su Romi posebno ranjiva grupa.

Dobro plaćeni poslovi u Bosni i Hercegovini i regionu nude se studentkinjama znatno češće nego studentima, iako su obje posmatrane grupe iste starosne dobi, istog nivoa obrazovanja i životnog iskustva. Dakle, činjenica češćeg nuđenja poslova ženama nego muškarcima ne može se obrazložiti većim nivoom stručnosti, niti većom potrebom za ženskom radnom snagom na domaćem tržištu rada, naročito imajući u vidu da je Bosna i Hercegovina prilično patrijarhalna sredina, gdje nije u potrebnoj mjeri razvijena svijest, niti praksa o ravnopravnosti polova. Iako su poslovi u nešto većem broju slučajeva nuđeni za inostranstvo nego za Bosnu i Hercegovinu i region, ta razlika nije statistički bitna i iz tih razloga se ne može tvrditi da je rizik od trgovine ljudima u inostranstvu veći nego od trgovine ljudima unutar Bosne i Hercegovine ili u regionu.

Ukupno gledajući ispitanike po polu, žene spadaju u znatno rizičniju grupu, kao što vidimo na osnovu grafikona na Slici 5. Što se tiče starosne grupe ispitanika, u rizičnu grupu jednako spadaju i učenice srednjih škola i studentkinje. Muški ispitanici u odnosu na ženske ne spadaju u rizičnu grupu, međutim, rizik je veći kod muških ispitanika učenika srednjih škola u odnosu na studente. Imajući to u vidu, najugroženije kategorije ispitanika su učenice

⁶ Vijeće ministara BiH, *Strategija suprostavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini i akcioniplan 2013-2015*, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, 2013. p.12.

srednjih škola i studentkinje, zatim, u manjoj mjeri, muški ispitanici učenici srednjih škola, i u najmanjoj mjeri to su studenti, ispitanici muškog pola.

Slika 5. Broj, polna i starosna struktura žrtava trgovine ljudima kroz godine.

Izvor: <http://kikinda.civilon.com/2015/10/19/evropski-dan-borbe-protiv-trgovine-ljudima/> (pristupljeno 12.2.2016.).

U Bosni i Hercegovini i u regionu jugoistočne Evrope ne postoji jedinstven sistem prikupljanja podataka o ovoj pojavi od strane različitih agencija koje se bave ovom problematikom. Preporučuje se izrada jedinstvenog sistema prikupljanja i obrade podataka koji se odnose na prevenciju, krivično gonjenje i pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Takođe, preporučuje se izrada „sistema ranog upozoravanja“, koji bi imao za cilj prikupljanje i obradu podataka koji se odnose na parametre koji doprinose pojavi. Ovi parametri odnose se na praćenje različitih dimenzija pojave, kao što su: historijska, ekonomska, politička i socijalna dimenzija. Taj dio objašnjavao bi unutrašnje društvene prilike i njihov utjecaj na stanje pojave trgovine ljudima. Potom, potrebno je iste parametre pratiti u okruženju, a posebno u zemljama odakle dolaze žrtve u Bosnu i Hercegovinu, kako bi se utvrdili sadašnji i predvidjeli budući trendovi pojave i na osnovu toga sačinile adekvatne strategije suzbijanja pojave. Samim tim, i raspoloživi resursi koristili bi se na efikasniji način.

LITERATURA

Knjige:

[1] Lalić, Z., *Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini*, Defendologija centar za bezbjedonosna i sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka 2007.

Analize:

- [2] Vijeće ministara BiH, *Strategija suprotavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini i akcioni plan 2013-2015*, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, 2013.
- [3] Volpicelli, S., *Understanding and Counteracting Trafficking in Persons*, International Organization for Migration, Rome, 2004.
- [4] Raymond G. Janice and Donna M. Hughes, *Sex Trafficking of Women in the United States: International and Domestic Trends*, Coalition Against Trafficking in Women, 2001.
- [5] *Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije*, Referentni materijal sa osvrtom na BiH, 2011.

Protokoli:

- [6] *Protokol UN-a za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja osobama, posebno ženama i djecom* - dodatak Konvenciji UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala iz 2000. godine. (Palermo protokol).
- [7] *Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom*, dopuna Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala

Priručnici:

- [8] *Trgovina ljudima - priručnik za novinare*, ASTRA, Beograd, 2008.

SEKCIJA - EKONOMIJA

UTICAJ MIGRACIJA NA DEMOGRAFSKI RAZVITAK, DRUŠTVENI I EKONOMSKI RAZVOJ

Migracija ili mehaničko kretanje stanovništva prirodno je kretanje stanovništva (natalitet i mortalitet), glavna odrednica broja stanovnika na nekom području, a time i potencijalne količine rada. Prostorno kretanje stanovništva sa globalizacijom postaje sve važniji faktor koji oblikuje globalnu ekonomiju.

Brojne studije su pokušale da procene uticaj imigracije na tržište rada, ali naučnici i nosioci ekonomske politike još uvek nisu u stanju da odrede uticaj imigracija na domaće radnike i domaće tržište rada. Glavni problem najčešće je insuficijentnost statističke osnove koja registruje migracione procese, što je slučaj sa gotovo svim zemljama, uz samo nekoliko izuzetaka (Novi Zeland, Kanada, Australija, SAD).

Podaci, čak i u slučajevima u kojima su dostupni, često su neuporedivi, što otežava identifikaciju uticaja migracije na tržište rada. To je prvenstveno posledica načina beleženja demografske statistike, gde se kao kriterijum uzima nacionalnost, a ne mesto ili zemlja rođenja. Iz tog razloga nije moguće razlikovati osobe koje su rođene u inostranstvu (imigrante) i one koje su rođene u zemlji imigracije, ali nisu preuzele nacionalnost zemlje u kojoj su rođene. Uopšteno, migracije su statistički najlošije praćena demografska pojava.

Sve do druge polovine 20. veka većina evropskih zemalja je bila tradicionalno emigrantska, ali nakon tog perioda migrantski tokovi se menjaju i Evropa postaje glavno odredište imigranata. S druge strane, demografski trendovi u EU su izrazito negativni i u većini zemalja je natalitet manji od mortaliteta, i sve je starije stanovništvo sa sve većim udelom osoba starijih od 65 godina i sve manjim udelom mladih. Takvo negativno kretanje stanovništva negativno utiče na demografski i ekonomski razvoj privrede (niži rast BDP-a per capita, usporavanje ekonomskog rasta i smanjena konkurentnost, ali i negativan uticaj starog stanovništva na socijalne i penzione sisteme) i stoga je pitanje migracija, bilo kao načina održavanja stope rasta populacije, bilo kao dopune radnoj snazi, sve značajnije i svaka zemlja mora da donese odluku, kako o nivou migracija, tako i o politikama nataliteta.

Prema procenama Evropske komisije od 2010. do 2030. godine evropsko stanovništvo će se u radnoj dobi smanjiti za 20 miliona, a udeo starog stanovništva (65+) zabeležiće porast sa oko 23% na 40%. Evropske zemlje su generalno skeptične prema imigrantima, ali brojne studije pokazuju kako je uticaj imigranata na evropsko tržište rada slabo izražen. Istraživanja takođe pokazuju kako imigracija može dovesti do proboja na tržištu rada i smanjenja tenzija prema imigrantima ukoliko bi se imigraciona politika racionalno i transparentno uredila.

Ključne reči: migracije, populacija, tržište rada

Nevenka Nicin, PhD, Anka Bulatovic, PhD

---

¹ Ekonomski fakultet, Evropski univerzitet Brčko, Brčko distrikt, nicinnevenka@gmail.com

² Ekonomski fakultet, Evropski univerzitet Brčko, Brčko distrikt, bulatovic.anka@gmail.com

IMPACT OF MIGRATION ON DEVELOPMENT OF DEMOGRAPHIC, SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Migration or mechanical movement of the population Natural movement of the population (birth rate and mortality), the main determinant of population in a given area, and thus the potential amount of work. Spatial movement of population from globalization becomes an increasingly important factor shaping the global economy.

Numerous studies have attempted to assess the impact of immigration on the labor market, but scientists and policy makers have not yet been able to determine the impact of immigration on domestic workers and the domestic labor market. The main problem is usually insufficiency of statistical base that registers the migration processes, as is the case with almost all countries, with only a few exceptions (New Zealand, Canada, Australia, USA).

The data, even in cases where they are available, are often not comparable, which makes it difficult to identify the impact of migration on the labor market. This is primarily due to the manner of recording demographic statistics, where it is taken as a criterion nationality, not a city or country of birth. For this reason it is not possible to distinguish between persons who were born abroad (immigrants) and those who were born in the country of immigration, but they have taken the nationality of the country where they were born. In general, migration is statistically the worst followed by demographic phenomena.

Until the second half of the 20th century, most European countries have traditionally been in exile, but after that period the migrant flows are changing and Europe is becoming a major destination for immigrants. On the other hand, the demographic trends in the EU are extremely negative, and in most countries the birth rate lower than mortality, and all aging population with an increasing proportion of people older than 65 years and declining share of young people. This negative population trend has a negative impact on the demographic and economic development of the economy (lower growth of GDP per capita, slowing economic growth and declining competitiveness, but also a negative impact on the population of the old social and pension systems) and therefore the issue of migration, either as a means of maintaining the growth rate of the population, either as additions to the labor force, all the more significant, and each country must decide how the level of migration, and on natality policies.

According to estimates by the European Commission from 2010 to 2030 the European population will be of working age will fall by 20 million, and the share of elderly population (65+) will mark an increase from about 23% to 40%. European countries are generally skeptical of immigrants, but numerous studies show that the impact of immigrants on the European labor market badly expressed. Research also shows that immigration can lead to a breakthrough in the labor market and reducing the tension towards immigrants if the immigration policy rationally and transparently regulated.

Key words: migration, population, labor market

Migracija ili mehaničko kretanje stanovništva (emigracija i imigracija), uz prirodno kretanje stanovništva (natalitet i mortalitet), predstavlja glavnu odrednicu broja stanovnika na nekom području, a time i potencijalne količine rada.

Prostorno kretanje stanovništva sa globalizacijom postaje sve važniji faktor koji oblikuje globalnu ekonomiju. Nemoguće je u razvijenom svetu ne primetiti koliko se pojam migracija počeo upotrebljavati u svakodnevnom govoru.

Brojne studije pokušale su proceniti uticaj imigracije na tržište rada, ali naučnici i nosioci ekonomske politike još uvek nisu u stanju jednoznačno odrediti uticaj imigracija na domaće radnike i domaće tržište rada. Glavni problem najčešće je insuficijentnost statističke osnove koja registruje migracione procese, što je slučaj sa gotovo svim zemljama, uz samo nekoliko izuzetaka (Novi Zeland, Kanada, Australija, SAD).

Podaci, čak i u slučajevima u kojima su dostupni, često su neuporedivi, što otežava identifikaciju uticaja migracije na tržište rada. To je prvenstveno posledica načina beleženja demografske statistike, gde se kao kriterijum uzima nacionalnost, a ne mesto ili zemlja rođenja. Iz tog razloga nije moguće razlikovati osobe koje su rođene u inostranstvu (imigrante) i one koje su rođene u zemlji imigracije, ali nisu preuzele nacionalnost zemlje u kojoj su rođene.

Uopšteno, migracije su statistički najlošije praćena demografska pojava. Tako rezultati variraju ne samo od studije do studije nego i unutar istih studija primenom različitih ekonometrijskih metoda za isto vremensko razdoblje. Ipak, taj uticaj se ne sme nikako zanemariti i potrebno je napraviti dodatno istraživanje kako bi se došlo do što preciznijih rezultata.

Sve do druge polovine 20. veka većina evropskih zemalja je bila tradicionalno emigrantska, a nakon tog perioda migrantski tokovi se menjaju i Evropa postaje glavno odredište imigranata. S druge strane, demografski trendovi su u EU izrazito negativni i većina zemalja ima prirodnu depopulaciju (natalitet je manji od mortaliteta) i sve starije stanovništvo sa sve većim udelom osoba starijih od 65 godina i sve manjim udelom mladih. Takvo negativno kretanje stanovništva negativno utiče na demografski i ekonomski razvoj privrede (niži rast BDP-a per capita, usporavanje ekonomskog rasta i smanjena konkurentnost, ali i negativan uticaj starog stanovništva na socijalne i penzione sisteme) i stoga je pitanje migracija, bilo kao načina održavanja stope rasta populacije, bilo kao dopune radnoj snazi, sve značajnije i svaka zemlja mora da donese odluku (ukoliko to još nije učinila), kako o nivou migracija, tako i o natalitetnim politikama.

Prema procenama Evropske komisije od 2010. do 2030. godine evropsko stanovništvo će se u radnoj dobi smanjiti za 20 miliona, a udeo starog stanovništva (65+) porašće s oko 23% na 40%.

Evropske zemlje su generalno skeptične prema imigrantima, ali brojne studije pokazuju kako je uticaj imigranata na evropsko tržište rada slabo izražen. Istraživanja takođe pokazuju kako imigracija može dovesti do probitaka na tržištu rada i smanjenja tenzija prema imigrantima ukoliko bi se imigraciona politika racionalno i transparentno uredila.

U 21. veku imigracija je postala glavna pokretačka sila i strukturna karakteristika zemalja. Većina razvijenih zemalja sveta se pretvorila u raznolika, multietnička društva, a one zemlje

koje to još nisu, idu velikom brzinom u tom smeru. Tako se broj migranata konstantno povećava i procene su da danas taj broj iznosi oko 214.000.000 ljudi, odnosno da negde oko 3,1% svetske populacije živi u zemlji u kojoj nije rođeno. Ipak, teorijska podloga za razumevanje ovih pomeranja je slabo izučena.

Ne postoji univerzalna teorija koja bi objasnila postojanje migracija i uzroke njihovog nastanka, već postoji celo mnoštvo teorija koje su se razvile nezavisno jedna od druge i koje se, iako pokušavaju objasniti istu stvar, oslanjaju na različite koncepte i pretpostavke. Trenutni tokovi i trendovi u migracijama pokazuju da se današnji migracioni procesi ne mogu objasniti samo jednom teorijom, već je potreban interaktivan pristup bez isključivanja.

Neke od najvažnijih migracionih teorija (ne uključujući prinudnu migraciju) su sledeće.

- Neoklasična teorija polazi od standardnih postavki neoklasike te govori kako pojedinci migriraju radi maksimizacije svoje koristi (dohotka), uz dato budžetsko ograničenje (nadnicu) Brojna empirijska istraživanja potvrđuju pretpostavku da pojedinac migrira zato što očekuje da će se vrednost njegovih životnih neto zarada povećati migracijom.

- Nova ekonomika migracija - odluka o migriranju donosi se na grupnoj nivou; migracija se smatra strategijom porodice ili domaćinstva kojom pojedini članovi ne samo da žele da maksimalno očekivani prihod nego i minimizirati rizik diverzificirajući izvore prihoda. Važna je implikacija ove teorije da razlike u nadnicama nisu neophodan uslov migracija, te da privredni razvoj i izjednačavanje razlika u nadnicama ne znači nužno i smanjenje migracionih pritisaka.

- Prema teoriji dualnog tržišta rada glavna odrednica međunarodnih migracija je potražnja za niže obrazovanom radnom snagom koja prevazilazi ponudu u razvijenim zemljama.

- Teorija svetskih sistema smatra kako je međunarodna migracija proizvod uključivanja zemlje, sirovina i rada u nerazvijenim zemljama na tržišta svetske ekonomije prilikom čega se narušava tradicionalni poredak i struktura privrede nerazvijenih zemalja, što kao posledicu ima povećanje sklonosti domaćeg stanovništva migriranju.

Nekoliko teorija nastoji objasniti akceleraciju migracija, odnosno objašnjavaju kako se uzroci početnih migracija mogu razlikovati od novih uslova i stoga novih uzroka dodatnih migracija, te su s vremenom, kako se broj imigranata u nekoj zemlji povećava, dolasci novih imigranata sve verovatniji.

Piore (1979.) tvrdi kako je razvijenim zemljama svojstveno to da postoji stalna potražnja za imigrantskom radnom snagom.

Najjednostavniji teorijski model migracija pretpostavlja dva geografski udaljena tržišta rada između kojih troškovi migracije ne postoje, migranti i domaći stanovnici savršeni su supstituti u proizvodnji (homogenost rada), a kapital nije mobilan (Bauer i Zimmermann, 1999.). U takvoj idealno zamišljenoj situaciji radnici migriraju na tržište s višom nadnicom te se tako zaposlenost na tom tržištu povećava, a na tržištu sa nižom nadnicom smanjuje. Zaposlenost domaćih radnika na tržištu s višom nadnicom zapravo se smanjuje, jer ih je

manje voljno raditi pri nižoj nadnici. U tom smislu se domaći radnici odupiru imigrantima optužujući ih kako smanjuju domaće nadnice na tako niske nivoe da se više ne isplati raditi, odnosno kako "oduzimaju" poslove domaćim radnicima. Ovaj model ipak preneglašava negativan uticaj imigracije na domaće radnike, jer negira indirektno efekte na potražnju za radom. Imigranti troše dobra, dakle potražnja za dobrima raste, što dalje vodi do rasta potražnje za radom. Ukoliko imamo ovakav scenario, i zaposlenost i nadnice domaćih radnika mogle bi porasti.

Ukoliko napustimo pretpostavku o homogenosti radnika i pretpostavimo da imamo dve grupe radnika: visokoobrazovane (kvalifikovane) i niže obrazovane (nekvalifikovane), te se uzme u obzir rigidnost nadnica koja je karakteristična za Evropu, povećanje zaposlenosti jedne kategorije povećaće potražnju za drugom (ako su navedene grupe radnika komplementarne). Ukoliko su radnici supstituti, povećanje određene grupe imaće negativan uticaj na supstitute (grupu koja ima isti nivo obrazovanja).

U teoriji je jednostavno videti koji su efekti migracija i kako migracije utiču na tržište na kojem imamo imigraciju ili ono na kojem imamo emigraciju, ali u stvarnosti je situacija daleko komplikovanija i retko imamo isti efekat. Brojne institucije tržišta rada ograničavaju brza prilagođavanja nadnica u slučajevima kada dođe do šoka na strani ponude (kao što je talas imigranata) i tako sprečavaju tržište od čišćenja i dolaska u ravnotežu te stoga prave efekte imigracije na tržište rada možemo videti tek nadopunjujući teoriju empirijskim zaključcima.

Uprkos tome što prema teoriji ukupni dohodak i ukupni proizvod u obe zemlje zajedno raste, pozitivni efekti migracije na proizvod i dohodak javljaju se samo u zemlji imigracije, dok se u zemlji emigracije ukupni dohodak i proizvod smanjuju. Sve ovo važi samo uz pretpostavku pune zaposlenosti u obe zemlje. Takođe, tu moramo spomenuti i novčane doznake koje emigranti šalju u svoje matične zemlje, a koje su nekada itekako značajne (na primer 2008. godine Tajikistan je imao novčane doznake u visini 49,6% BDP-a, Tonga 37,7% BDP-a, u Bosni i Hercegovini doznake su dostizale i do 23% BDP-a, a u 2008. pale su na 14,8% BDP-a itd.), što onda zapravo znači da deo povećanog proizvoda odlazi i u zemlju emigracije.

S druge strane, neće se svi imigranti zaposliti u zemlji odredišta, što predstavlja gubitak te zemlje gledano u terminima per capita proizvoda, ali i fiskalnih izdataka na socijalna davanja i ostalih transfera. Posebna kategorija je visokoobrazovana radna snaga čija je emigracija izrazito negativna po zemlju emigracije, bilo zbog budućih zarada, bilo zbog gubitaka na povraćaj na investicije uložene u obrazovanje tih pojedinaca.

U osnovi, ekonomska teorija nema tačno definisane učinke migracije, te je potrebno empirijski pokušati doći do stvarnih efekata migracije. Modeli konkurentnog tržišta rada iz udžbenika sugerišu da bi sa porastom broja imigranata nadnice konkurentnih faktora trebale pasti, ali veliki broj studija ne uspeva da potvrdi model. Tako mereni uticaj imigracije na nadnice domaćih radnika fluktuiraju od studije do studije (a ponekad i unutar same studije), ali se čini da je sredina negde oko nule. Ukoliko analiziramo tržište rada EU, uočavamo da se ono suočava sa manjkom radne snage uprkos visokoj nezaposlenosti. Razlozi su brojni; s

jedne strane imamo različite preferencije, kvalifikacije i regionalne nepodudarnosti između ponude i potražnje za radom, a sa druge preovlađujuće demografske trendove u EU. Kako bi se taj problem prevazišao, dve su opcije - porast priliva imigranata, kako visoko, tako i nisko kvalifikovanih, ili povećanje mobilnosti domaćih radnika.

S istraživanjem Jean Grossman (1982.) počelo je razdoblje velikog broja radova koji traže uticaj porasta broja imigranata na nadnice i zaposlenost domaćih radnika u SAD-u. Ona je prva napravila ovaj eksperiment i od tada većina autora sledi njen šablon, samo proširujući model koji ona koristi, a to je model prostorne korelacije.

Imigracija u zatvoreno tržište rada utiče na strukturu nadnica na tom tržištu, i to podižući nadnice komplementarnim radnicima i snižavajući ih supstitutima. Tipične analize, počevši sa Grossman (1982.) i Borjas (1983.), regresiraju meru ekonomskih ishoda (nadcice, stope zaposlenosti, produktivnosti) domaćih radnika (ili promenu u toj meri) na relativan broj imigranata u tom području (ili promenu u relativnom broju). Regresijski koeficijent se interpretira kao "uticaj" imigracije na strukturu domaćih nadnica.

Dva problema su sa ovim pristupom. Prvi, imigranti se možda ne alociraju slučajno na određena tržišta rada (spiskovi pokazuju kako se imigranti grupišu na vrlo mali broj mesta), a ako se imigranti endogeno koncentrišu u nekom području, imamo prividnu pozitivnu korelaciju između imigracije i nadnica. Drugi, domaći radnici mogu odgovoriti na ulazak imigranata na lokalno tržište rada premeštanjem svog rada ili kapitala na druga područja sve dok se domaće nadnice i prinos na kapital ne izjednače u svim regionima. Iz tog razloga poređenje gradova ne pokazuje da imigracija utiče na neka područja, budući da utiče na sva područja, pa uz navedene probleme nije čudno da su rezultati empirijskih istraživanja pomalo zbunjujući.

Grossman (1982.) nalazi neznan negativan efekat (blizu nule) imigracije na domaće nadnice (porast imigranata od 10% sniziće nadnice domaćih radnika za 0,2%), a brojne studije posle nje dokazuju to isto. Uticaj na zaposlenost još je manji. Najveći uticaj imigranti imaju na bivše imigrante jer 10%-tni porast broja imigranata smanjuje nadnice imigranata za 2%. Borjas (1987.) u svom radu analizira veličinu konkurencije na tržištu rada između imigranata, manjina i domaćih radnika na podacima za SAD. Nalazi kako su efekti povećanja ponude rada na zarade domaćih radnika numerički jako mali, tako da čak i ako su imigranti supstituti s nekim grupama domaćih radnika, brojčani uticaj na nadnice je trivijalan. S druge pak strane, povećanje ponude imigranata ima priličan uticaj na zarade samih imigranata. Rezultati pokazuju da će povećanje ponude imigranata od 10% smanjiti nadnice imigranata za isto toliko. Slično zaključuju i Lalonde i Topel (1991. i 1993.) koristeći cross-section model na pojedinačnom nivou kako bi procenili uticaj imigracije na SAD. Zaključuju kako viša imigracija umereno snižava nadnice nedavnih imigranata (onih koji su u SAD-u manje od 5 ili 10 godina), ali ima jako mali ili uopšte nema uticaj na ostale grupe, uključujući mlade domaće radnike. Takođe zaključuju kako, budući da su rezultati za zarade slični onima za nadnice, imigracija prvenstveno utiče na nadnice, a ne na stope zaposlenosti ili sate rada.

Altonji i Card (1991.) ispituju uticaj imigracije na ishode tržišta rada nisko kvalifikovanih domaćih radnika u SAD-u te zaključuju kako se imigranti naseljavaju u regije u kojima imaju najviše povrate na njihove kvalifikacije ili Bartel (1988.) - u svom radu zaključuje kako ekonomski uslovi imaju relativno mali uticaj na odluku imigranata o destinaciji. Umesto toga, Bartel navodi kako imigranti idu prvenstveno tamo gde je velika koncentracija ranijih imigranata iz iste zemlje. Isto potvrđuju i drugi radovi, na primer, Jeger, 2007.

Procene uticaja imigracije na nadnice nisko kvalifikovanih radnika osetljive su pak na postupak specifikacije i procene. Konkretno, autori nalaze kako diferenciranje obrće negativnu korelaciju između ishoda zaposlenosti i udela imigranata. Stoga zaključuju kako zajednički rezultati sugerišu kako je uticaj imigracije na zaposlenost i stopu participacije malen i potencijalno jednak nuli, a ako se u obzir uzme metoda instrumentalne varijable, uticaj je na nadnice negativan.

Vinter-Ebmer i Zveimuller (1996.) proučavaju uticaj imigracije na austrijsko tržište rada. Upotrebljavaju prostornu korelaciju te pristup u kojem dele tržište rada prema industrijama i na oba načina dobijaju pozitivan uticaj imigracije na domaće nadnice.

Zbog očiglednih nedostataka prostorne korelacije, Borjas, Freeman i Katz (1992.) predlažu alternativnu metodologiju procene uticaja imigracije na tržište rada. Pristup analize faktora razmera upoređuje trenutnu nacionalnu ponudu radnika određenih kvalifikacija sa onom koja bi postojala u odsustvu imigracije, pri čemu upotrebljava spoljnu informaciju o elastičnosti supstitucije između radnika različitih kvalifikacija kako bi se izračunale relativne posledice šoka ponude na nadnice. U ovoj analizi se obično pretpostavlja da su radnici istog nivoa obrazovanja savršeni supstituti. Ovu metodologiju isti autori upoređuju sa prostornom korelacijom u svom radu "Searching for the Effect of Immigration on the Labor Market" iz 1996. godine. Zaključuju kako procenjeni efekat imigracije na rezultate na tržištu rada domaćih radnika zavisi isključivo od empirijskog eksperimenta koji se upotrebljava. Takođe su zaključili kako rezultati zavise ne samo od regresije, nego i od geografskog područja koje je obuhvaćeno regresijom; što je područje veće, veći su negativni efekti imigracije. Razlozi su za ovo dvojaki; prvi je taj da domaći radnici odgovaraju na imigraciju emigracijom, a drugi da kapital može odgovarati na promenu u ponudi rada zbog imigracije. Takođe, bilo bi dobro da se u obzir uzmu i ostali uslovi na regionalnom tržištu rada.

Zbog ovih nedostataka, pristup analize faktora razmera ne proučava posebna područja, već proučava imigraciju preko njenog uticaja na nacionalnu ponudu rada sa različitim veštinama.

Borjas se (2003.) takođe zalaže za identifikovanje uticaja migracije na nivou privrede. Borjas, Freeman i Katz (1997.) i Schoene (1997.) u isto vreme u svojim istraživanjima sa istim modelom dolaze do različitih rezultata, što nam govori kako je jako teško generalizovati o uticaju imigracije na ishode tržišta rada. U obe Card (2001) opovrgava ovu pretpostavku. Nalazi kako su međugradske stope migracije domaćih radnika i ranijih imigranata neosetljive na tokove imigranata (tj. nema preseljenja domaćih radnika zbog povećanja imigracije). Razlike su u koeficijentima velike, a uz to se predznak koeficijenta od interesa menja nezvesno u vremenu.

Zbog objašnjenih problema s ekonometrijskim modelima ekonomska literatura dugo nije pronašla način kako da dokumentuju ono što teorija predlaže - značajan obrnuti odnos između promene u ponudi rada izazvane migracijom i nadnica.

Budući da se imigranti naseljavaju u malom broju regija u većini zemalja, većina studija, poput Grossman (1982.), Borjas (1987.b), Altonji i Card (1991.), Lalonde i Topel (1991.), Schoene (1997.) itd., procenjuje uticaj imigracije upoređivanjem ekonomskih uslova u svim regionima u zemlji.

Nakon više od četiri decenije bavljenja ovom problematikom, Borjas (2003.) razvija novi pristup procene uticaja imigracije na tržište rada. Istražuje varijacije u promeni ponude rada, pri tome analizirajući različite grupe prema obrazovanju i iskustvu. Najjednostavnija procena implicira da 10%-tni šok ponude (imigracija povećava broj radnika određenih veština za 10%) smanjuje nedeljne zarade za oko 4%. Uticaj je na godišnje zarade još veći, što sugerise da imigracija smanjuje ponudu rada domaćih radnika; 10% -tni šok ponude smanjuje godišnje zarade za 6,4% a udeo radnog vremena za 3,7% (uticaj je na zaposlenost, dakle, takođe negativan).

Ekonometrijski rezultati u ovom istraživanju konzistentno pokazuju kako imigracija smanjuje nadnice i ponudu rada domaćih radnika sa kojima se takmiče na tržištu rada, kao što je to i pretpostavljeno teorijskim modelom, a za razliku od dotadašnjih studija. Njegove analize pokazuju kako je priliv imigranata smanjio nadnicu prosečnog domaćeg radnika za 3,2% pri čemu se taj uticaj znatno razlikuje za različite nivoe obrazovanja. Ipak, autor naglašava kako rezultati ovog istraživanja nisu savet za imigracionu politiku te da bi osim ovog negativnog uticaja na nadnice trebalo videti koje koristi donosi imigracija. Za razliku od ostalih istraživanja kada su se primenom različitih načina procene (cross-section vs. vremenske serije) dobijali koeficijenti različitih predznaka, ovaj model čak i promenom pristupa daje slične procene koeficijenata. Ne sme se zanemariti još jedan nedostatak ovog pristupa - ignorisanje mogućnosti da imigranti jednog nivoa kvalifikacija utiču na mogućnosti zapošljavanja radnika nekog drugog nivoa kvalifikacija.

Bonin (2005.), primenjujući ovaj isti model radi istraživanje na podacima za Nemačku, takođe dobija statistički značajan negativan uticaj imigracije. Rezultati upućuju da 10%-tni porast udela imigranata u radnoj snazi snižava nadnice domaćih radnika za najviše 1%, te da ne povećava nezaposlenost.

Teorija ljudskog kapitala naglašava da su veštine stečene na poslu važna komponenta znanja koja povećava produktivnost pojedinca (Mincer (1974.) i Becker (1975.)).

Empirijski dokazi takođe sugerisu da slično obrazovani radnici sa različitim nivoima iskustva nisu savršeni supstituti. To pokazuje i studija koju radi Velch (1979.), kao i studija koju rade Card i Lemieux (2001.) koji dokazuju hipotezu da radnici različitih nivoa obrazovanja nisu savršeni supstituti. Dakle, rezultati upućuju na to da stranci i domaći radnici čak i sa jednakim obrazovanjem i iskustvom rade u različitim segmentima tržišta rada i stoga su međusobno komplementi, a ne supstituti. S druge pak strane, Carrasco i sar. (2008.) koriste

model sličan Borjasovom (2003.) na španskim podacima, ali ne uspevaju pronaći značajne efekte imigracije na prosečne nadnice.

Dustmann i sar. (2008.) proučavaju tržište rada u Ujedinjenom Kraljevstvu. Naglašavaju kako se ekonomija može prilagoditi imigraciji, pa uz uticaj i prilagođavanje ekonomije kroz promenu nadnica i/ili zaposlenosti navode i neke alternativne mehanizme prilagođavanja. Jedan se odražava u različitosti proizvoda koje ekonomija proizvodi, a drugi utiče preko tehnologije. U prvom slučaju se povećanje broja imigranata kanališe kroz povećanu proizvodnju onih proizvoda za koje su imigranti kvalifikovani, dakle, menja se struktura. U drugom slučaju se na povećanje broja, na primer, nekvalifikovanih imigranata odgovara time da se više koriste radno intenzivne proizvodne tehnologije, što pomaže pri apsorpciji novih radnika, a bez uticaja na nadnice. Njihovi rezultati pokazuju kako imigracija u periodu od 1983. do 2000. nije imala značajan efekat na ukupnu zaposlenost domaćih radnika.

Iako prostorna korelacija može dati pristrasne rezultate zbog endogenosti odabira lokacije, kao i zbog reakcija domaćih radnika preseljenjem svog rada ili kapitala iz područja pogođenog imigracijom, ipak je do sada najuticajnije analiza uticaja Kubanaca na Miami koju je uradio Card (1990.) koristeći upravo tu metodu. To je prvi od nekoliko prirodnih eksperimenata koji se razlikuju od ostalih istraživanja, jer su razlozi migracija pre politički nego ekonomski, što smanjuje problem endogenog odabira lokacije u zavisnosti od uslova na tržištu rada. Card ispituje uticaj dolaska 125.000 Kubanaca iz luke Mariel na tržište rada u Miami na Floridi, čija je populacija 1980. zbog toga porasla za čak 7%, a kubanska radna snaga u Majamiju za čak 20%. Iako je ovaj egzogeni šok drastično povećao radnu snagu Majamija, Card ne nalazi dokaze za značajan štetan uticaj na nadnice, domaću zaposlenost ili na stope nezaposlenosti, osim kod samih Kubanaca koji su jedini pogođeni.

Angrist i Krueger (1999.) ponavljaju Cardovu studiju o "Marielovcima" i nalaze da brojni drugi faktori utiču na uslove na tržištu rada u Majamiju i drugim gradovima te treba biti jako oprezan pri interpretiranju rezultata ove studije.

Drugi prirodni eksperiment je analiza 900.000 povratnika iz Alžira u Francusku nakon proglašenja nezavisnosti Alžira 1962. Ovaj priliv relativno kvalifikovane radne snage je povećao francusku radnu snagu za 1,6%. Vreme dolaska je bilo egzogeno, kao i lokacija koja se odabirala zbog klime i blizine.

Hunt (1992.) istražuje uticaj povratnika na regionalne stope nezaposlenosti i zarade. Po luci iz koje su Kubanci odlazili u SAD ovaj događaj je poznat pod nazivom Mariel boatlift. Upotrebljava metodu instrumentalne varijable, za koju uzima temperaturu regije i broj povratnika pre 1962. godine. Nalazi nešto negativnije rezultate od Carda te je, prema njenim rezultatima, porast udela povratnika u ukupnoj radnoj snazi od 1 procentnog poena smanjio nadnice u regionu za najviše 0,8%, te povećao stopu nezaposlenosti domaćih radnika za 0,2 procentna poena. Drugim rečima, duplirajući povratnika u radnoj snazi neke regije povećalo je stopu nezaposlenosti za oko 0,3 procentna poena, te smanjilo njihove prosečne zarade za 1,3%. Hunt ne nalazi dokaz da su negativni efekti na nadnice i nezaposlenost prigušeni zbog migracije neimigranata.

Sledeći primer prirodnog eksperimenta je povratak 600 000 portugalskih kolonijalista iz Afrike nakon Revolucije karanfila 1974. godine, što je povećalo populaciju Portugala za 7%. Carrington i Delima (1996.) proučavaju ovaj slučaj. Upotrebljavaju analizu vremenske serije, poređenje sa Španijom te cross-section analizu 12 portugalskih provincija. Nalaze kako su njihovi rezultati jako osetljivi na pristup koji su odabrali. U celini, analiza sugeriše kako je uticaj imigranata na domaće radnike malen.

Postoje još neke studije koje procenjuju uticaj imigracije na tržište rada iskorišćujući egzogene varijacije u ponudi rada, poput imigracije ruskih Jevreja u Izrael (Friedberg, 2001.; Cohen-Goldner i Paserman, 2006.), priliv imigranata u Zapadnu Evropu iz bivše Jugoslavije (Angrist i Kugler, 2003.) te priliv imigranata iz Centralne Amerike u SAD nakon uragana Mič (Kugler and Juksel, 2008.), ali 3 prikazane smatraju se najvažnijim.

Između objašnjenih pristupa procene, očekivali bismo da prirodni eksperimenti pokažu najveći uticaj imigracije. Činjenica da je čak i u prirodnim eksperimentima mereni uticaj imigracije mali, upućuje na brojne kompleksne i sekundarne efekte (poput ubrzanih investicija, sektorskih promena ili spoljne migracije stanovništva) koje je pokrenuo imigracioni šok.

Uticaj migracija na tržište rada aktuelna je tema jer su sa globalizacijom migracije sve vidljivije. Posebno je to naglašeno u Evropi koja iz tradicionalno emigrantske, sredinom 20. veka postaje imigrantska, a danas i glavno odredište svetskih migranata.

Pretpostavka je da migranti idu tamo gde su zaposlenost i nadnice visoke, a nezaposlenost niska, ali Evropa je postala atraktivna imigrantima uprkos visokim stopama nezaposlenosti i često niskim stopama zaposlenosti. To je dovelo do potrebe pronalaska nove promenljive koja bi eliminisala te razlike i omogućila uporedni prikaz uticaja migracija. Takva je promenljiva jedinični trošak rada koji predstavlja vezu između proizvodnosti rada i troškova rada u proizvodnji (ili odnos troškova rada i produktivnosti), odnosno pokazuje koliko je neka zemlja troškovno konkurentna u odnosu na neku drugu zemlju. Pomoću tog pokazatelja ocenio se učinak imigracije na evropska tržišta rada, a procenjena regresija pokazuje da kako broj imigranata raste, raste i jedinični trošak rada, što znači da pada konkurentnost zemlje.

Z A K L J U Č A K

Dakle, uticaj migranata je negativan u proseku za evropske zemlje. To bi se moglo objasniti činjenicom kako Evropa nema selektivnu imigracionu politiku te da postoji problem ilegalnih imigranata, čijim bi se rešavanjem moglo doći do toga da imigracija zaista bude motor rasta evropskih ekonomija. Budući da su imigranti mobilniji i efikasniji u iskorišćavanju prilika na tržištu rada, imaju veći potencijal da nadoknade mismatch ponude i potražnje te na taj način pozitivno utiču na tržište rada. U tom kontekstu se predlaže donošenje zajedničke imigracione politike koja bi bila pomno planirana, čime bi se dovelo do podmlađivanja i ekonomskog rasta Evrope.

Prema procenama Evropske komisije od 2010. do 2030. godine evropsko stanovništvo će se u radnoj dobi smanjiti za 20 miliona, a udeo starog stanovništva (65+) zabeležiće porast sa oko 23% na 40%. Evropske zemlje su generalno skeptične prema imigrantima, ali brojne studije pokazuju kako je uticaj imigranata na evropsko tržište rada slabo izražen. Istraživanja takođe pokazuju kako imigracija može dovesti do proboja na tržištu rada i smanjenja tenzija prema imigrantima ukoliko bi se imigraciona politika racionalno i transparentno uredila.

LITERATURA

1. Grupa autora, Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije, Centar za demografska istraživanja, IDN, beograd, 1990.
2. Dušan Breznik, Gordana Todorović, Miroslav Lalević, Metode demografske analize migracije stanovništva, Centar za demografska istraživanja, IDN, Beograd 1989.
3. Grupe autora, Migracije stanovništva Jugoslavije, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd, 1971.
4. Geografija stanovništva, Branislav Đurđev PMF, Novi Sad
5. Pellmarn J, Getis A, Getis J, Human Geography, 2001
6. Jelena Predojević-Despić, „Ka razumevanju determinanti, međunarodnih migracija danas-teorijska perspektiva“, 2010.

EKOLOŠKI DUE DILIGENCE I ODRŽIVI RAZVOJ – PREVENTIVNI OBLICI BORBE PROTIV MIGRACIJA

Sažetak: U današnje vrijeme, ekonomija zasnovana na isključenju i nejednakosti, koja slijedi zakone konkurencije i preživljavanje jačeg, zakone u kojima moćniji izvlači snagu i vitalnu energiju od uništavanja slabog i potlačenog, ima za rezultat da velike mase ljudi postaju isključene i marginalizovane, bez posla i bez mogućnosti da pobjegnu iz te situacije? Migracije, nikada kao sada masovne, smatraju se direktnom posledicom navedenih formi marginalizovanja. Ka novim zemljama, sa nadom da će uspjeti da rekonstruišu sopstvene živote, premješta se, prema nedavnim procjenama, 175 miliona ljudi. Ratni kaos na Levantu i ekonomska mizerija u većim dijelovima Azije i Afrike, s druge strane, na dosad neviden način se reflektuju nekontrolisanim prilivom migranata na prilike u Evropi, posebno na zemlje zapadnog Balkana. Migratorni fenomen će, u sledećih 20 godina, prema mišljenju Zigmunta Baumana, jednog od najuticajnijih sociologa i filozofa današnjice, obuhvatiti 1 milijardu ljudi, koji će se naći pred vratima zemalja u kojima se nadaju da će naći humane uslove života, hljeb, pijaću vodu i škole za djecu. Nacionalni savjet za istraživanje Amerike (U. S. Nacional Research Council), je u svom izvještaju, još 1999. godine, pozvao na tranziciju na održivost u 21 vijeku, koja označava stabilizaciju populacije, smanjenje gladi i siromaštva i održavanje sistema i životnih resursa koji podržavaju život na planeti. Pretpostavka pomenute tranzicije zahtjeva velika ulaganja u zdravlje, vodu, higijenu i obrazovanje, kao i alternativne izvore energije i zaštite životne sredine. Glavne reforme, s ciljem eliminisanja uzroka migracije moraju se preduzimati sa osnovnim zadatkom uravnoteženja komponenti ekonomskog sistema i sistema životne sredine.

Ključne riječi: migrantska kriza, zelena ekonomija, strategija održivog razvoja.

Assistant Professor Izet Banda, PhD
“Kallos” European University Tuzla

ENVIRONMENTAL DUE DILIGENCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT – PREVENTIVE FORMS OF FIGHT AGAINST MIGRATIONS

Abstract: Economy is nowadays based on exclusion and inequality, following the laws of competition and survival of the stronger ones, laws in which the more powerful ones derive power and vital energy from destroying the weak and the oppressed ones, resulting in large masses of people becoming excluded and marginalized, without jobs and without opportunities to get out of that situation. Migrations have never been as massive as they are now, and they are regarded as the direct consequence of the mentioned forms of marginalizing. According to recent assessments, 175 million people are moving toward the new countries, hoping to be able to reconstruct their own lives. The war chaos across Levant and economic misery in large parts of Asia and Africa, on the other hand, are reflected on the situation in Europe, particularly the Western Balkans countries, through the uncontrolled inflow of migrants. According to Zygmunt Bauman, one of the most influential contemporary sociologists and philosophers, the phenomenon of migrations will include 1 billion people, who will knock on the door of countries in which they hope to find more humane living conditions, as well as food, drinking water and schools for their children. In its report of 1999, the US National Research Council called for transition to sustainability in the 21st century, meaning the population stabilization, hunger and poverty reduction and maintenance of the system and life resources supporting life on the planet. Premise of the aforementioned transition requires large investments in health, water, hygiene and education, as well as alternative energy sources and environmental protection. The main reforms, in order to eliminate the cause of migration, need to be undertaken in order to achieve balance of the components of the economic system and environmental system.

Key words: migrant crisis, green economy, sustainable development strategy.

UVOD

U poslednjih nekoliko godina došlo je do eskalacije raseljavanja stanovništva, izazvanog političkim terorom i kršenjem ljudskih prava, zatim ratnim sukobima, potom prirodnim katastrofama, kao i ekonomskim uzrocima.

U 27 zemalja trenutno bjesne sukobi i ozbiljne krize, prelivajući se i na okolna područja, usled čega je broj zemalja koje su trenutno u opasnosti dostigao 37. Sukobi su primorali više od 60 miliona ljudi u svijetu da napuste svoje domove, pri čemu su oni koji bježe od nasilja u Siriji, Iraku i Avganistanu izazvali najveću migrantsku krizu u Evropi nakon Drugog svjetskog rata.

Činjenica da ima toliko novih kriza, a da stare još nisu riješene, sasvim jasno indicira na nedostatke kapaciteta i političke volje da se sukobi okončaju, a kamoli spriječe.

Istovremeno, posledice klimatskih promjena i ekstremnih vremenskih prilika (poput poplava, oluja, ciklona i suša), uništavaju živote i imovinu i nagone sve veći broj ljudi na migraciju.

Sve je izglednije da bi kontrola spoljnih granica EU iz ruku pojedinih država članica EU, u slučaju proglašenja vanredne situacije, mogla da pređe u nadležnost nove agencije koja

bi imala pravo da interveniše na eksternim granicama EU, čak i bez pristanka zemlje članice čija je granica u pitanju. Naime, do sada su države članice EU bile odgovorne i za bezbjednost eksternih granica Unije, tj. kontrolisale su vazdušni i obalski prostor.

Ukoliko, Evropska komisija, nakon detaljnih konsultacija sa svih 28 članica, bude procijenila da su eksterne granice i dalje veoma ugrožene (između ostalog i zato što pojedine članice ne izvršavaju svoje obaveze u vezi kontrole granica), moći će da upute svoje snage, kako bi ulazi u EU bili efikasnije obezbjeđeni.

Međutim, nesuglasice među članica EU su prisutne i oko ovog osjetljivog pitanja, tako, na primjer, novoimenovani šef Poljske diplomatije sa indignacijom je izjavio da njegova zemlja neće predati svoje suvereno pravo kontrole sopstvenih granica.

Isto tako, članica Zelenih u Evropskom parlamentu je oštro kritikovala kontrolu spoljnih granica EU bez pristanka zemlje članice čija je granica u pitanju, naglašavajući da je ponuđeno rješenje u suprotnosti sa evropskim zakonodavstvom i potpuno neprihvatljivo s gledišta ljudskih prava, tumačeći da bi to bio način da se kazne države članice koje su već prihvatile migrante.

Naime, granična situacija će, prema njenim tvrdnjama, drastično da se promjeni i za građane EU. Putovanja među članicama neće više biti zamisliva bez redova na granicama. Umjesto da granična policija, kao do sada, samo „baci pogled” na rok važenja pasoša, sada će i oni podlijegati detaljnoj kontroli, kao i građani izvan EU.

I pored suprotstavljenih mišljenja o načinu rješavanja migrantske krize, u jedno možemo biti sigurni, zemlje članice EU nisu još uvijek spremne da se uhvate u koštac sa stvarnim uzrocima migrantske krize, na čijem rješavanju je neophodan simultan angažman ekonomista i stručnjaka za migracije.

1. UTICAJ MIGRANTSKE KRIZE NA ŠENGEN, SLOBODU KRETANJA I UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE

Početak februara 2016. godine vlada kancelarke Angele Merkel usvojila je paket mjera kojim bi trebalo da se smanji broj izbjeglica koji dolazi u Njemačku. Navedene mjere odnose se na ubrzanje procedure odobravanja i odbijanja azila, posebno se to odnosi na migrante koji dolaze iz sigurnih zemalja porijekla, među koje su Nijemci svrstali sada i Alžir, Maroko i Tunis.

Pored navedenog, Sirijci koji ne dolaze direktno sa ratom pogođenog područja biće onemogućeni u dovođenju svojih porodica u periodu na dvije godine. Isto tako, njemački ministar unutrašnjih poslova je, pri nedavnoj posjeti Avganistanu, s ciljem smanjena broja migranata iz Avganistana, sugerisao da ostanu u bezbjednim dijelovima Avganistana, jer u Njemačkoj neće dobiti azil, a polazeći od činjenice da Njemačka finansira obnovu Avganistana.

Razgovori, pregovori o dogovori u vezi migrantske krize koji traju skoro čitavu godinu dana nisu donijeli ništa osim novih raskola i podjela među članicama Unije, zatim podjeljene su vlade unutar članica EU, kao i građani unutar EU. A za to vrijeme, na evropska vrata kucaju novi migranti, tj. svi oni koji nose posljedice grešaka vlastitih i evropskih vlada, mada se pomenuti argumenti ne uvažavaju na ulazima u šengen-zonu.

Na putu do sigurnijeg evropskog života čekaju ih žice, zidovi, provjere, oduzimanja novca i ličnih stvari, koje imaju neku tržišnu vrijednost. Do šengen-zone većina migranata uopšte neće ni stići, čak će i oni koji su već prešli granice šengena biti vraćeni, ukoliko ne ispune uslove za dobijanje azila. S druge strane, oni koji i ispune te uslove, opet će morati da

prođu još jednu selekciju da bi bili uvršteni u ograničen broj azilanata koji su evropske države odredile kao maksimum koji žele da prihvate.

Pored Njemačke, i ostale članice EU migrantima šalju vrlo negativne poruke i mjere. Velika Britanija, koja za 2017. godinu sprema referendum na kome će građani odlučiti da li su za ostanak u EU, kalkuliše da bi u slučaju napuštanja Unije smanjila broj migranata za 100.000. U 2016. godini nova konzervativna poljska vlada je odlučila da prihvati samo 400 migranata, žene, djecu, stare, ali pod uslovom da su hrišćani.

Evropsku politiku prema migrantima slovački premijer je ocjenio „ritualnim samoubistvom”, dok je češki premijer sasvim jasno poručio da njegova država „ne može da bude svačija zemlja” i zaključio da je migrante praktično nemoguće integrisati u češko društvo. Na smanjenje broja azilanata odlučila se i Švedska, dok je Austrija riješila da onemogući kretanje preko svoje teritorije kao do sada, a prelaz granice će dozvoliti samo migrantima koji izraze namjeru da u Austriji ili Njemačkoj zatraže azil.

Međutim, dalje lutanje Evrope u traženju rješenja migrantske krize moglo bi se vrlo negativno odraziti na Balkan, odnosno na naše prostore, koje mnogi zvaničnici EU, već posmatraju kao kapacitet za rasterećenje evropskih država. Bojazan da bi migranti mogli da ostanu zaglavljani na teritoriji Srbije unijela je dosta nervoze, ali se, početkom februara ove godine, pokazalo da je postao sasvim realan.

Naime, ispostavilo se da su bili u pravu svi oni koji su strahovali da će Srbija doživjeti sudbinu sabirnog centra pred vratima Unije, koja će pomoći, dati novac, dati strategiju, samo da bi sebe zaštitila.¹ S ciljem stavljanja priliva migranata pod kontrolu, EU zvaničnici su nade polagali i u Tursku, o čemu govori i sklopljen dogovor o 3 milijarde € pomoći za čvršće granice i kontrolu krijumčarenja ljudi. Međutim, i oko navedenog dogovora su se pojavili nesporazumi unutar EU, tako, na primjer, Italija je zahtjevala da sav novac za Tursku obezbjedi fond EU, a ne zemlje članice, a takođe traži kontrolu načina raspoređivanja novčanih sredstava.

S druge strane, Turci poručuju da ne mogu da učine više od onoga što već čine i da jednostavno nisu u stanju da zatvore granice. Novac će, dakle, još da čeka, a najgore tek dolazi, odnosno već stižu vrlo ozbiljna upozorenja da se najveći priliv migranata tek očekuje u toku 2016. godine.

I pored činjenice da bi kraj Šengena, odnosno trajni povratak kontrole granica u EU koštao Evropu 110 milijardi € godišnje u narednih 10 godina, nema više nikoga ko bi se previše zalagao da se sačuva Šengen, koji je važio za jedno od dostignuća na koje su Evropljani bili najponosniji. Ne može se više govoriti o slobodi kretanja, o zajedničkim evropskim vrijednostima, koje jedna po jedna padaju. Migrantska kriza iznijela je na svjetlo dana sve slabosti EU, a zajednica nikada nije bila slabija.

Portal Eur.Activ.com, međutim, šalje vrlo ozbiljna upozorenja u vidu ozbiljnih ekonomskih posledica po sve zemlje članice EU, ukoliko ne nađu hitno rješenje migrantske krize. Samo Francuska, navodi se, trpjela bi štetu od 1 do 2 milijarde € na kratak rok i 10 milijardi € na rok od 10 godina, što odgovara 0,5% BDP.

Francuski eksperti ističu da bi trajno uvođenje granične kontrole odgovaralo visini od 3% poreza iz trgovine između zemalja u šengen-zoni, što bi za posledicu imalo pad trgovine od 10 do 20%. Polovina gubitka poticala bi od smanjenja turističkih posjeta, 38% od uticaja kontrole na granicama na prekogranične radnike, a preostalih 12% od dodatnih troškova prevoza tereta.

---

¹ Na konferenciji u Londonu, održanoj u prvoj nedelji februara ove godine, razgovaralo se ozbiljno o ideji da se obezbjedi pomoć od 1 milijarde € s ciljem otvaranja radnih mjesta za Sirijce i Jordance „tamo gdje se nalaze”, a da se Evropa, za uzvrat, obavezuje da otvori svoje tržište za proizvode koji bi tu i nastali.

Ipak, primene kontrole na granici, u uslovima kada stotine migranata pokušavaju da stignu do najrazvijenijih članica EU, uvelo je šest zemalja, uključujući Njemačku, od 26 zemalja šengen-zone. Manje Šengena, definitivno će značiti manju zaposlenost i manji ekonomski rast, uz napomenu da bi u tom slučaju bilo besmisleno dalje zadržavanje eura kao jedinstvene valute.

Jedino oko čega su se do sada sve članice EU usaglasile jeste da nema više vremena i da nešto mora pod hitno da se preduzme. I pored činjenice da su migrantski tokovi najvećim dijelom povezani sa političkim terorom i kršenjem ljudskih prava, izuzetno je važno pokloniti pažnju ozbiljnim ekonomskim problemima. Drugim riječima, razmjere migrantskog problema nužno je opisati ekonomskim terminima, te predložiti realno ostvarive mjere kojima bi se on olakšao.

Na taj način što će ustanoviti kakva su međunarodna pravila i institucije potrebni da bi se reformisao jedan neefikasan i često nehuman sistem, ekonomisti mogu mnogo da pomognu, ali formulisanje takvih pravila zahtjeva ozbiljno ekonomsko promišljanje.

2. EKOLOŠKI DUE DILIGENCE I ODRŽIVI RAZVOJ – U FUNKCIJI ELIMINISANJA UZROKA MIGRACIJA

Na inicijativu Njemačke postignut je dogovor, na samitu EU u Briselu, održanom krajem januara još prije četiri godine, da se snažnoj ekonomskoj krizi zemlje članice moraju suprotstaviti prvenstveno sopstvenim potencijalima i snagama. Navedena činjenica posebno danas dobija na značaju u uslovima vrlo ozbiljne migrantske krize. U pomenutim okolnostima i nama u BiH jedino preostaje mobilisanje neiskorišćenih internih resursa, odnosno za ublažavanje posledica ekonomske krize na raspolaganju imamo jedino strategiju oslanjanja na sopstvene potencijale i snage.

Due diligence² postupkom je neophodno istražiti, mobilisati i aktivirati neiskorišćene interne resurse, s ciljem preventivne borbe protiv migrantske krize.

Različita su područja due diligencea. U slijedećem tabelarnom pregledu daćemo prikaz uobičajenih područja due diligencea sa očekivanim rezultatima³.

PODRUČJA DUE DILIGENCEA

PODRUČJE	SVRHA ISPITIVANJA	OČEKIVANI REZULTATI
-----------------	--------------------------	----------------------------

² „Due diligence” je engleska reč koja se na našim prostorima koristi kao domaća reč i za koju ne postoji adekvatan prevod. Slično nekim drugim terminima kao što su broker, diler, berza, softver, koristi se u izvornom obliku. Prema merodavnim rečnicima engleskog jezika, za pojam „due diligence” su date sledeće definicije: briga da razumna osoba izvrši određenu radnju u okolnostima da izbegne nanošenje štete drugim osobama ili njihovoj imovini; istraživanje ili analiza kompanije ili organizacije radi pripreme poslovne transakcije (kao, na primer, poslovno spajanje ili kupovina hartija od vrednosti); proces u kome, kupac ili investitor u određenu kompaniju ili određeni biznis istražuje evidencije predmeta kupovine radi saznanja da li postoje „skriveni kosturu u ormaru”, videti: Vidaković, V. S., Parnicki, P. P.: Due diligence neiskorišćenih internih resursa – polazna osnova za postepeno prevazilaženje ekonomske krize, Zbornik radova sa 3. Naučnog skupa Educons Univerziteta, S. Kamenica, 2012., str. 44.

³ Spedding, L. S.: Due diligence and Corporate Governance, Butterworth – Heinemann, Boston, 2005., str. 40–55.

Financijski	Provjera povijesnih podataka, pregled menadžmenta i sistema.	Potvrditi postojeći profit. Osigurati osnovu procjene.
Pravni	Ugovori, uočavanje problema.	Jamstva i odštete, provjera svih postojećih sporazuma, kupoprodajni ugovor.
Tržišni	Dinamika tržišta, konkurentski položaj ciljanog poduzeća, komercijalni izgledi poduzeća.	Budući profit, razvoj strategije spojenog poslovanja, input za procjenu.
Ljudski potencijali i kultura	Sastav radne snage, uvjeti zapošljavanja, stupanj odgovornosti i motivacije, organizacija.	Otkrivanje obveza pri zapošljavanju, procjena potencijalnih troškova ljudskih potencijala i rizici pri sklapanju posla, naglasak na pitanja ljudskih potencijala koja trebaju biti riješena tijekom integracije, procjena kulture, troškova i planiranje kadrovskih promjena nakon sklapanja posla.
Menadžment	Kvaliteta upravljanja, organizacijska struktura.	Identifikacija ključnih pitanja kod integracije, prikaz nove strukture spojenog poslovanja.
Mirovine	Različiti mirovinski planovi i procjene planova.	Smanjenje rizika od nedostatka financija.
Porez	Postojeći porezi, obveze i aranžmani.	Izbjeći sve nepredviđene porezne obveze, optimalna pozicija spojenog poslovanja.
Okoliš	Obveze koje proizlaze iz sjedišta i procesa, usklađenost s propisima.	Potencijalne obveze, priroda i trošak dionica za ograničavanje tih obveza.
Informatika	Poslovanje, vlasništvo i primjerenost tehnologije.	Mogućnost integracije sistema, s time vezani troškovi. Planovi za operativnu učinkovitost i konkurentnost.
Tehnika	Poslovanje, vlasništvo i primjerenost tehnologije.	Vrijednost i održivost tehnologije proizvodnje.
Proizvodnja	Tehnike proizvodnje, valjanost postojeće tehnologije.	Tehničke prijetnje, zadržavanje postojećih metoda, mogućnost poboljšanja, potrebne investicije.
Intelektualno vlasništvo	Valjanost, trajanje i zaštita patenata i ostalog intelektualnog vlasništva.	Istek, utjecaj i trošak.
Vlasništvo	Isprave, zemljišne knjige, sporazumi o najmu.	Potvrda nositelja prava vlasništva. Procjena i troškovi imovine.
Antimonopol	Različito propisano ispunjavanje zahtjeva – na državnoj razini (što može biti skupo ako nije usklađeno), stupanj tržišta i razmjena informacija s konkurentima.	Kontrola spajanja i deklaracija o nadležnosti, procjena antimonopolskog rizika zbog aktivnosti ciljanog poduzeća, procjena zakonske provedivosti ugovora ciljanog društva.
Osiguranje – rizik	Sadašnja, buduća i najvažnije prošla izloženost poslovanja. Struktura i trošak postojećeg programa.	Troškovi i koristi zadržavanja rizika u odnosu na njenov prinos.

S obzirom na tematiku u odnosnom radu, na značaju dobija ekološki due diligence, koji je, u najvećem broju slučajeva primarna briga većine američkih kupaca vaspitanih u skladu sa

sopstvenim, vrlo strogim domaćim propisima.⁴ Naime, oni će najprije realizovati ekološki due diligence i ako se pokaže da ciljano društvo nije relativno čisto, odustaje od posla.

Kontaminirano zemljište i dimnjaci iz kojih izbija gusti dim, slika je koju većina ljudi stvori u glavi prilikom pominjanja problema sa ekologijom. Međutim, takvi očigledni rizici u zaštiti okoline nisu jedina briga za potencijalne kupce, naime isti značaj, kao i kontaminacija zemljišta u industrijskoj zoni, ima i činjenica da kupac može biti suočen s izradom programa za unos značajnog iznosa kapitala s ciljem poboljšanja objekta, uz povezane troškove, ukoliko ciljano društvo nije u skladu s relevantnom zakonskom regulativom, ili je malo vjerovatnoće da će i biti u budućnosti.⁵

Iz navedenih razloga, ne treba razmišljati o obavezi prema zaštiti okoline samo u sklopu zagađujućih hemikalija ili prljavih fabričkih dimnjaka, nego ekološki due diligence, prilikom procjene potencijalnih obaveza u ciljanom društvu, u obzir treba uzeti dvije stvari:⁶

- Naslijeđene rizike okoliša. Potencijalna obveza čišćenja kontaminirane zemlje je dobar primjer.
- Troškove ispunjavanja bilo koje postojeće obveze, primjerice poboljšanje opreme i proizvodnog procesa. To bi moglo biti prilično bitno ako postoji značajna neusklađenost s propisima o zaštiti okoliša.

Ukoliko je ekološki due diligence potreban neophodno je s njim što prije započeti, pri čemu da bi se definisao obim ekološkog due diligencea neophodno je voditi računa o tome da postoje uobičajene problematične zone, i to:

- opseg sklapanja posla
- problem oko pouzdanja samo u jamstva i odštete
- financijski status uključenih strana
- stupanj prihvaćanja ili averzije prema riziku
- koristi od pregovaranja ako postoji određeni stupanj predznanja (a da i ne spominjemo osjećaj vlastitog zadovoljstva)
- trošak ispitivanja.

Isto tako, prisutna su i pitanja koja se posebno odnose na ekološki due diligence, i to:⁷

- Priroda poslovanja ciljanog društva koje će biti stečeno i prijašnje korištenje lokacije/lokacija. Tako, na primjer, čeličane su prilično bezazleno poslovanje, barem što se tiče kontaminiranja zemlje. Međutim, Birmingham je područje u Velikoj Britaniji na kojem možete pratiti proizvodne aktivnosti još otprije stotinu godina. Stoga ne čudi što je sama lokacija tijekom niza godina korištena u različite svrhe: od naftnih mješavina do gume – toliko mnogo, u biti, da smo se pitali što je najvrednija imovina: lokacija ili prava na rudu. Da je poslovanje bilo smješteno u potpuno novom skladištu sagrađenom na poljoprivrednom zemljištu, uopće se ne bismo mučili s istraživanjem lokacije. To ne znači da kupljeno društvo, kao moderno, „čisto” poslovanje locirano u novom industrijskom parku, automatski nema nikakvih problema s okolišem. Kako znate da industrijski park nije sagrađen na starom odlagalištu smeća koje još uvijek proizvodi jak metan u ozbiljnim količinama? Često je ova vrsta scenarija gora od već poznate zagađene industrijske zone. Ako niste

---

⁴ Howson, P.: Due diligence, Poslovni dnevnik – Masmedia, Zagreb, 2006., godine, str. 207.

⁵ Ibidem.

⁶ Op. cit., str. 208.

⁷ Op. cit., str. 209–210.

očekivali probleme s okolišem, onda će oni vjerojatno biti značajniji i problematičniji kad dođe do pregovora jer nisu bili uključeni u transakciju.

- Broj lokacija
- Zakonodavstvo/kazne. Zakon jako varira od zemlje do zemlje vezano uz to tko je odgovoran i što se smatra „kontaminiranim”, pa kao takvo mora biti i očišćeno. U Velikoj Britaniji zakon će nametnuti čišćenje kontaminiranog zemljišta samo ako postoji veliki pritisak. Za razliku od njih, američki Superfund model usvaja sustav prema kojem tvar, koja je locirana u zemlji iznad određenog minimuma, automatski mora biti očišćena.
- Budući zakoni. Držanje koraka sa sve većim standardima može biti skupo i većina odobrenja vezanih uz okoliš će sadržavati uvjete za poboljšanje, koji će varirati s pojavom novih standarda.
- Namjena lokacije. Prema britanskom zakonu, postoji velika razlika u vrijednosti kontaminirane zemlje ako ona i dalje bude korištena u dotadašnje svrhe (u kojem se slučaju primjenjuju odredbe o kontaminiranom zemljištu), ili ako postoji plan razvoja (kad sustav planiranja može nametnuti čišćenje). Očito, ako je potencijalni razvoj viška zemlje uklopljen u kupovnu cijenu, na tu će cijenu kontaminacija imati puno značajniji utjecaj nego ako je ta cijena temeljena samo na potencijalnoj zaradi od uobičajenog poslovanja ciljanog društva.
- Lokalne vlasti mogu zahtijevati čišćenje. U Velikoj Britaniji, u skladu sa Zakonom o zaštiti okoliša, lokalne vlasti su obvezne ispitati zemljišta značajno za okoliš. Iako će trebati vremena za ispitivanje svih problematičnih mjesta, akvizicija može ubrzati inspekciju takvog mjesta, i može zahtijevati određenu vrstu ispravljanja štete ako prema njihovom viđenju postoji „značajna vjerojatnost štete”.

Međutim, veliki problem predstavlja i činjenica ne samo o različitom zakonodavstvu⁸ širom svijeta, nego što ga i različita nadležna tijela realizuju na različite načine. Tako, na primjer, u Velikoj Britaniji postoji Agencija za zaštitu okoliša na razini cijele zemlje, u Nizozemskoj su lokalna vijeća odgovorna za pitanja okoliša – osim tamo gdje odgovornost pada na nadležno tijelo provincije ili na određeno ministarstvo. U Americi treba uzeti u obzir federalne i državne propise i procedure. Neke države zahtijevaju obavijest o promjeni vlasništva nad društvom. Takva obavijest potiče istragu o utjecaju na okoliš, a mogući rezultat je nalog za popravak situacije. Europa, pak, posluje na temelju procjene rizika. To znači da pod istim okolnostima u različitim europskim zemljama mogu biti dobiveni prilično različiti rezultati. Isto tako je moguće da se pod istim okolnostima na različitim lokacijama u sklopu iste zemlje pojave potpuno različite posljedice. U Španjolskoj nacionalni zakon može biti nadopunjen lokalnim zakonima; u Njemačkoj federalnim pripisima upravljaju brojne različite agencije na državnoj razini.

Naravno da postoji velik broj regija u svijetu gdje propisi o okolišu nisu shvaćeni tako ozbiljno kao u Europi ili Americi.⁹ S obzirom na to, poslovati u takvim područjima može značiti konkurentnu prednost. U praksi, svaka takva prednost može biti iluzorna ili relativno kratkoročna. Ne samo da se mijenjaju zakoni o zaštiti okoliša ili njihova provedba u skladu sa svakodnevnim životnim promjenama, nego koliko će europskih ili američkih društava zaista primijeniti inferiorne standarde za okoliš u drugim zemljama, za razliku od onih na koje su naviknuti doma? Prije nekoliko godina, englesko društvo Ferodo postavilo je zajedničko poslovanje u Indiji za proizvodnju zračnih kočnica. Nakon velikih gubitaka na sudu zbog

---

⁸ Op. cit., str. 212.

⁹ Op. cit., str. 213.

tužbi za azbest u Velikoj Britaniji i Americi, zadnja stvar koju bi T&N kao društvo majka htjelo jest korištenje azbesta u Indiji. Azbest je skoro savršeni vezivni medij za kočnice i stoga ga je konkurencija zaista koristila u proizvodnji, usprkos opasnosti koju je predstavljao za radnu snagu i klijente. Rezultat svega je da je Ferodo izgubio konkurentnost u Indiji upravo zato što nije bio spreman iskoristiti prednost manje strogih kontrola za zaštitu okoliša.¹⁰

Termin „ekološka kriza” koristi se za označavanje ekoloških problema, a definiše se kao narušavanje uravnoteženosti uslova i uticaja u čovekovoj životnoj sredini, u jedinstvu njene prirodne i društvene komponente i izražava se u ugroženosti stabilnog funkcionisanja kako biosfere tako i društva, dovodeći u pitanje čovjekovu egzistenciju kao prirodno-društvenog bića.¹¹ Upravo iz navedenih razloga sa socijalno-ekološkog aspekta, shvatanju ekoloških problema, kao i za iskazivanje njihovih različitih aspekta i stepena,¹² termin „ekološka kriza” je primereniji od termina „kriza okoline”.

Danas u savremenom svijetu narušavanje ekološke ravnoteže predstavlja globalni problem i jedan je od uzroka migrantske krize, zato što označava ugroženost stabilnog funkcionisanja ne samo biosfere, već ugroženost stabilnosti egzistencije čovjeka i njegovog društva. Ekološka harmonija je postojala sve do nastanka čovjeka i njegovog djelatnog odnosa prema prirodi u živom svijetu.

Međutim, onda kada je čovjekov predak stekao sposobnost da misli, pravi oruđe za rad, služi se simbolima, slika i svojom djelatnošću proizvodi sredstva za život, prije nekih četrdeset hiljada godina, otpočeo je definitivno proces narušavanja ekološke ravnoteže.¹³ Ipak, negativan odnos prema prirodi tadašnjih ljudi zbog malobrojnosti ljudskih populacija u ranijim istorijskim epohama nije dovodio do značajnih degradacija prirodne sredine.

Sa mjesta na kojima su degradirali prirodu ljudi su migrirali, napuštali ih, naseljavali su nova, a priroda se relativno brzo obnavljala na starim staništima.¹⁴ Međutim, degradacija prirodne sredine postaje sve prisutnija i dobija neslućene i za ljudski opstanak opasne razmjere, tek sa razvojem proizvodnih snaga, koje su omogućavale u većim razmjerama prisvajanje prirode i porastom broja stanovnika na zemlji.

Nimalo ružičasta i ohrabrujuća slika¹⁵ koju pruža savremeni svijet nagoni ljude na migracije velikih razmjera. Rješavanje ekoloških problema zahtjeva: usmjeravanje privrednog razvoja, humanistički osmišljeno korišćenje tekovina naučno-tehnološke revolucije, upravljanje prirodnim resursima, osmišljenu demografsku politiku i rješavanje

---

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Marković, Ž. D., Ilić, B. B., Ristić, L. Ž.: Ekološka ekonomija, Etnostil, Beograd, 2010. g., strana 77.

¹² Gartner, E.: Arbeiterklasse und Ökologie, Marxistische Blätter, Frankfurt/Main, 1979., str. 90.

¹³ Prisivajući prirodu svojom radnom djelatnošću čovjek nije, ili nije dovoljno, vodio računa o potrebi poštovanja zakonitosti koje vladaju u biosferi i svojom djelatnošću narušavao je uravnoteženost uslova i uticaja u prirodnoj sredini, vidjeti: Marković, Ž. D., Ilić, B. B., Ristić, L. Ž.: Ekološka ekonomija, str. 79.

¹⁴ Pantić, N.: Priroda i čovek, u publikaciji Čovek i priroda, SANU, Beograd, 1984., str. 9.

¹⁵ Danas u svijetu ima skoro 2 milijarde gladnih, a ni stanje prirodnih resursa ne pruža bolju sliku. Ukoliko se potrošnja nastavi sadašnjim tempom postojeće rezerve biće iscrpljene za 50 godina. Nalazimo se u agoniji petrolejske ere; izvori nafte iscrpiće se za 30 godina. Zagađenost vazduha, vode i zemljišta rezultat je brojnih faktora koji su se gomilali uporedo sa „prljavim” fazama industrijske revolucije. Ljudsko stanovništvo, koje se udvostručavalo svakih 50 000 godina, tokom prvih miliona godina svog ljudskog postojanja, sada se udvostručuje svakih 30 do 50 godina. Prije 8 000 godina, bilo je 5 miliona stanovnika, 1850. godine 1 milijarda, 1970. godine 3,7 milijardi, 2000. godine je brojalo 7 milijardi, a 2040. godine će brojati preko 15 milijardi, što nameće džinovske civilizacijske promjene i zadatke, vidjeti: Sociološki leksikon, „Savremena administracija”, Beograd, 1982., str. 158.

pitanja proizvodnje hrane.¹⁶ Uspješno rješavanje ovih problema u prvi plan ističe pitanje održivog, uravnoteženog razvoja,¹⁷ koji predstavlja aktuelni, savremeni pristup upravljanja prirodnom sredinom na osnovama uravnoteženih odnosa između prirodnog, ekonomskog i društvenog sistema.¹⁸

Rezolucijom UN-a iz 1987. godine, kao i na više relevantnih svjetskih skupova kasnije, istaknut je, afirmisan, podržan i preporučen pristup održivom razvoju. Kao vodeći princip za sve relevantne aktivnosti, ali i jedan od puteva za uspješnu tranziciju društvenih i privrednih sistema tadašnjih sedam zemalja Centralne i Istočne Europe, održivi razvoj je prihvaćen od strane Europske ekonomske komisije UN-a 1989. godine.

Za održivost u 21. vijeku esencijalna će biti modifikacija globalnih ciljeva ekonomskog rasta. Drugim riječima, ishodište sistema održivog razvoja eksplicira se kroz harmoniju odnosa između optimalizacije troškova ulaganja u zaštitu i unapređenje prirodne sredine i ukupnih društvenih i ekonomskih efekata koji se ostvaruju tim razvojem.¹⁹

Conditio sine qua non za postizanje navedenog cilja jeste zajednička i tijesna saradnja između razvijenih zemalja i zemalja u tranziciji. Izbjegavanje proizvodnih metoda koje nameću visoku tražnju za resursima i posledice po životnu sredinu, sugerišu se zemljama u tranziciji, kojima je, dakle, rast potrošnje nužan. S druge strane, za razvijene zemlje to znači i smanjenje rasta potrošnje i usvajanje tehnologija koje su povoljnije po životnu sredinu.²⁰

Međutim, esencijalni problem jesu upravo potpuno različiti pogledi između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju u promociji puteva razvoja koji su održivi po životnu sredinu. Naime, razvijene zemlje samo deklarativno prihvataju činjenicu o postojanju granica ekonomskog rasta, odnosno u datom momentu većina njihovih teorija i politika razvoja promoviše neprekidan ekonomski rast sa ograničenim resursima.

Ovakve svoje stavove (izuzetno nepovoljne po koncept održivog razvoja), razvijene zemlje pokušavaju opravdati time da tranzicija na održivost²¹ u 21. vijeku²² zahtjeva velika ulaganja (u zdravlje, vodu higijenu i obrazovanje, kao i u alternativne izvore energije i zaštite životne sredine), koja trenutno niti jedna nacionalna vlada ili međunarodna finansijska institucija nije spremna preduzeti.

S druge strane, zemlje u tranziciji u ostvarivanju održivosti imaju potpuno drugačije probleme. Njihov temeljni društveni i ekonomski cilj jeste povećanje proizvodnje, pri čemu znatan pritisak na porast korišćenja resursa i povećanje stvaranje zagađenja i otpada dodatno stvara kombinacija povećane populacije i potrebe za ekonomskim rastom. Činjenica da će se zemlje u tranziciji naći u situaciji da se nadmeću sa razvijenim zemljama za ograničene resurse i ograničene kapacitete životne sredine za apsorpciju globalnih zagađujućih materijala, predstavljaće dodatne negativne efekte po aktuelnu migrantsku krizu.

---

¹⁶ Stojanović, R.: Teorija privrednog razvoja u trećoj tehnološkoj revoluciji, „Savremena administracija”, Beograd, 1987., str. 21–22.

¹⁷ S obzirom na to, da u svom izrazu indicira na ravnotežu odnosa između ekonomije i ekologije (odnosno da se budući razvoj više ne može realizovati na načelima neograničene potrošnje prirodnih resursa, kao neograničenih asimilacionih mogućnosti prirode za prihvatanje antropogenih emisija materijala i energije), na našem govornom području održivi razvoj se često naziva i uravnoteženi razvoj.

¹⁸ Cjelovitije objašnjenje na navedeni način definisanog razvoja dao je A. Knežević: Primena kriterija održivog razvoja u tranziciji BiH društva, Stručni skup: „Pristup zaštite rešavanju okolice u području TPK”, Tuzla, jun 1997. godine.

¹⁹ Marković, Ž. D., Ilić, B. B., Ristić, L. Ž.: Ekološka ekonomija, str. 328.

²⁰ Op. cit., str. 325.

²¹ Na koju poziva u svom izvještaju Nacionalni savjet za istraživanja SAD (U. S. National Research Council).

²² Koja podrazumjeva stabilizaciju populacije, smanjenje gladi i siromaštva i održavanje sistema i životnih resursa koji podržavaju život na planeti.

ZAKLJUČAK

Zbog velike zagađenosti prirodne sredine i prijetnje opstanka čovječanstva na Zemlji, pojam „održivi razvoj” (nastao još u 19. vijeku), svoju aktuelnost i punu afirmaciju doživljava u današnjem 21. vijeku.

Održivost znači koncipiranje nove vizije ne samo ekonomije i tehnologije, već i kulture, politike, medicine, odnosno nove vizije cjelokupnog načina života i privređivanja na koje svi stanovnici Zemlje mogu imati pravo, a da ne unište globalni ekosistem, koji i budućim generacijama treba da obezbjedi mogućnost raspolaganja nedirnutim osnovama za život.

U poljoprivrednim, industrijskim i energetske sistemima, kao i u upravljanju obnovljivim resursima moraju se preduzimati glavne reforme da bi se ostvarili pomenuti ciljevi. S druge strane, da su potrebne specifične inicijative politika za promovisanje održivijeg razvoja, kao i preusmjerenje njihovih kredita za razvoj u skladu sa tim, počele su da uviđaju i glavne globalne finansijske institucije, kao što su Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond.

Međutim, i pored početnih poboljšanja sadržaja životne sredine u politikama Svjetske banke, izazvanih u prvom redu, pomjeranjem svoje kreditne politike u korist mnogo većeg promovisanja životne sredine, u pravu su i brojni kritičari koji tvrde da pomenute institucije ipak ne obraćaju adekvatnu pažnju istinskim uticajima sopstvenih politika na ekološko zdravlje i društveno stanje zemalja primalaca pomenutih zajmova.

Naime, obzirom da Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond odobravaju kredite, a ne donacije, sredstva u konačnici moraju da im budu vraćena, a da bi incirali otplaćivanje tih kredita, zajmoprimci naglašavaju promociju izvoza, ali konstantan pritisak da se izvozi, može navesti države da zajmove plaćaju prirodnim kapitalom.

LITERATURA

1. Vidaković, V. S., Parnicki, P. P.: Due diligence neiskorišćenih internih resursa – polazna osnova za postepeno prevazilaženje ekonomske krize, Zbornik radova sa 3. Naučnog skupa Educons Univerziteta, S. Kamenica, 2012. g.
2. Gartner, E.: Arbeiterklasse und Ökologie, Marxistische Blotter, Frankfurt/Main, 1979. g.
3. Knežević, A.: Primjena kriterija održivog razvoja u tranziciji BiH društva, Zbornik sa stručnog skupa Pristup zaštite rešavanju okolice u području TPK, Tuzla, 1997. godine.
4. Marković, Ž. D., Ilić, B. B., Ristić, L. Ž.: Ekološka ekonomija, Etnostil, Beograd, 2010. g.
5. Pantić, N.: Priroda i čovek, u publikaciji: Priroda i čovek, u publikaciji Čovek i priroda, SANU, Beograd, 1984. g.
6. Sociološki leksikon, „Savremena administracija”, Beograd, 1982. g.
7. Spedding, L. S.: Due diligence and Corporate Governance, Butterworth – Heinemann, Boston, 2005. g.
8. Stojanović, R.: Teorija privrednog razvoja u trećoj tehnološkoj revoluciji, „Savremena administracija”, Beograd, 1987.
9. Howson, P.: Due diligence, Poslovni dnevnik – Masmedia, Zagreb, 2006. g.

Prof. dr Slobodan V. Vidaković

Fakultet poslovne ekonomije

„Educons” Univerzitet

Novi Sad

UDK 314.15:338.124.4

Doc. dr Milan D. Ljubojević

Univerzitet za poslovne studije

Banja Luka

Mr Snežana Mitić

doktorand Univerziteta za poslovne studije

Banja Luka

Mr Boban Stojanović

doktorant Univerziteta za poslovne studije

Banja Luka

NEOLIBERALNI EKOMSKI MODEL – KLJUČNI EKONOMSKI UZROK MIGRACIJA U 21. VEKU

Apstrakt: Velika seoba naroda biblijskih razmera je pokazala da je Evropa ujedinjena samo onda kada pritisak rešavanja migrantske krize treba prebaciti na zemlje zapadnog Balkana koje će, htele one to ili ne, morati da rešavaju, pored brojnih svojih i tuđe probleme. Da obodi šengenskog sporazuma treba snažnije da se zaštite od migrantskog cunamija, evropski establišment pokazuje i bizarnom činjenicom da članice EU godišnje potroše najmanje po jednu milijardu evra s ciljem zaustavljanja priliva migranata. Gro novca potrošen je na deportaciju više miliona ljudi, dok su kompanije koje se bave avionskim, autobuskim i brodskim prevozom naplatile 2/3 od 11,3 milijarde dolara. Za prethodnih 11 godina samo za koordinaciju u zaštiti granica evropske države su potrošile milijardu evra (od čega je 670 miliona evra dobila Evropska pogranična agencija; sa više od 225 miliona evra kupovali su se čamci, dronovi i druga oprema za obezbeđivanje granica, a kompanije namenske industrije profitirale su i tako što su na ime istraživanja tehnologije koje će zaustaviti migrante dobile oko 230 miliona evra). Navedene činjenice indiciraju, s jedne strane, da ne dolazi do suštinskog pomaka u rešavanju migrantske krize, kao i da, s druge strane, EU nije spremna da se uhvati u koštac sa suštinskim uzrokom problema. U poređenju sa ostalim delovima sveta, EU ima najmanje stope privrednog rasta, a visoki nivoi privatnog i javnog duga u većini zemalja, kao i visoke inostrane obaveze u mnogim zemljama, još uvek predstavljaju značajnu ranjivost za privredni rast, radna mesta i finansijsku stabilnost. Najvažniji uzrok krize eurozone jeste rigidno insistiranje globalne finansijske „mafije” (kao i njihovih političkih, medijskih i ekonomskih trabanata), na neoliberalnom konceptu slobodnog tržišta, bespogovornom i ponižavajućem sluzenju diktata Međunarodnog monetarnog fonda. Neoliberalnu svetsku oligarhiju (glavnog uzročnika migracija u 21. veku) ne zanima, naime, sudbina bilo koje države, ni njenih državljana, nego samo ostvarenje što većih profita i uvećanje vlastitog bogatstva. Za lažnu ekonomsku teoriju i pogrešnu ekonomsku politiku, čovečanstvo danas plaća vrlo skupu i visoku cenu u migraciji stanovništva, najvećoj u dosadašnjoj istoriji. Nezaobilazan izlaz iz velike ekonomske krize, čije ekonomske posledice danas osećamo u njihovoj punoj snazi i kojoj se ne nazire kraj jeste definitivno menjanje

virtuelne ekonomije (suštine neoliberalnog ekonomskog modela), ekonomijom realnih vrednosti. Nepreduzimanje pomenutog koncepta rezultiraće nastankom nove još pogubnije finansijske i ekonomske krize.

Ključne reči: migratorni fenomen, nemoć EU, neoliberalna dogma.

UVOD

Sudbina izbeglica koje traže azil (osnovno ljudsko pravo, a njegovo dodeljivanje je međunarodna obaveza država, nezavisno od broja ljudi koji žele to pravo da ostvare), u drugoj državi uglavnom je ostala neistražena, tokom čitave istorije. Polazeći od činjenice, da istoriju pišu pobednici, nije nikakvo iznenađenje da istoričari ne pokazuju posebno zanimanje za uzroke izbegličkih kriza ili za način njihovog rešavanja. Ne može se baš smatrati inspirativnim izvorom nacionalnog identiteta spoznaja o tome da je nečija država ugnjetavala i zlostavljala neku nacionalnu manjinu do te mere da su njeni pripadnici bili prisiljeni da beže iz nje.

Konvencija o statusu izbeglica iz 1951. godine smatra se kamenom temeljcem prava izbeglica, međutim većina problema, kada se govori o pravnom okviru za traženje azila u EU, proističe iz činjenica da ne postoji zajednički evropski sistem azila. Norme iz glavnih evropskih dokumenata o pravu na azil nikada nisu bile u celosti primenjene.

Važan posao na zaštiti izbeglica od samog osnivanja (1950. godine usled složene situacije sa izbeglicama u godinama neposredno nakon Drugog svetskog rata), radi Visoki komesarijat UN za izbeglice (UNHCR), od koga se, u prvom redu očekivalo da ima vremenski ograničen mandat, kao i da obezbedi pomoć raseljenim licima u roku od tri godine. U pomenutim posleratnim godinama, samo u Evropi je bilo 40 miliona „raseljenih lica”, koje su bile prisiljene da napuste svoje domove zbog nasilja, prisilnog preseljenja, progona i uništavanja imovine i infrastrukture.

Međutim, UNHCR nikad nije rešio probleme zbog kojih je osnovan, odnosno on i dalje postoji i šalje nam nove signale za uzbunu. Jedan od razloga za njegovu neefikasnost, svakako je i visina njegovog budžeta (sedam milijardi dolara u 2015. godini), što je zapravo dovoljno za samo 100 dolara po raseljenom licu, a to je nedovoljno za pokrivanje čak i osnovnih troškova njihovog zbrinjavanja.

Sprečavanju ljudi da zatraže azil u državama u kojima je verovatnije da će im se priznati progon kroz koji su prošli i da će steći status izbeglica, posebno je doprinela Treća Dablinska konvencija, koja je omogućila većini članica EU da izbegnu bavljenje zahtevima za azil, za razliku od država na periferiji EU koje su prisiljene da se nose sa preteškim bremenom azilantskih problema.

Evropska unija je u datoj situaciji dala „zeleno svetlo” političarima svojih članica da za ispunjavanje vlastitih ciljeva eksploatišu tragediju migranata. I granice se koriste, pored pravnog okvira, kao snažan i opasan instrument i dimenzije evropskog odgovora na probleme u vezi sa prilivom izbeglica. Tako, na primer, Mađarska je podigla žičanu ogradu dugu 175 kilometara duž granice sa Srbijom, dok je Nemačka najpre otvorila svoje granice obećavajući da neće primenjivati Dablinsku konvenciju, da bi odmah nakon toga po kratkom postupku ponovo usporila priliv izbeglica uspostavljanjem granične kontrole.

Posebno neugodnu dimenziju evropskog odgovora na problem u vezi sa prilivom izbeglica predstavlja i represija policije, kojoj su izbeglice do sada bile izložene, a koja se može okarakterisati kao nečovečan postupak i protivrečan zakonima EU i evropskim vrednostima. Na izbeglice koje su pokušavale da pređu granicu mađarska policija je

upotrebila suzavac i vodene topove, a slovenačka interventna policija je, takođe, koristila suzavac.

I dok, s jedne strane, punopravne članice EU, skoro masovno, pokazuju grubo nepoštovanje osnovnih evropskih vrednosti koje su sadržane u Ugovoru o funkcionisanju EU (član 2), s druge strane, apsurdno je da Srbija kao zemlja kandidat predstavlja pozitivan primer poštovanja osnovnih evropskih vrednosti sadržanih u pomenutom ugovoru. Zemlje Balkana, a posebno Srbija, u nedostatku zajedničkog dogovora EU na veliki priliv izbeglica i humanitarne krize koju je takav odgovor i nepoštovanje prava EU proizveo, ostavljene su da same podnesu teret nesrazmeran njihovim mogućnostima.

1. MIGRANTSKA KRIZA – INDIKATOR NEMOĆI EVROPSKE UNIJE

Svakim danom migrantska¹ kriza uzima svoj politički obol od EU, nagrizajući njene vrednosti, pravnu tekovinu i njeno funkcionisanje. U potpunoj senci političkih zbivanja na Bliskom istoku i s tim u vezi, migrantska kriza i teroristička pretnja zapadnom svetu, protekao je ovogodišnji Svetski ekonomski forum u Davosu, još jednom okupljalištu globalne elite, čiji domet uglavnom ne prebacuje potvrdu njene vlastite važnosti.

Studiju pod naslovom „Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision”, rađena u Odeljenju za stanovništvo UN, sredinom januara 2016. godine u Njujorku javnosti je predstavio zamenik generalnog sekretara UN. Pomenuta studija² indicira da se, u prvih 15 godina 21. veka, broj migranata u svetu uvećavao brže od povećanja ukupnog stanovništva, kao i da se njihovo učešće povećalo od 2,8% na 3,3% (u periodu od 2000. do 2015.), dostigavši 244 miliona, 2015. godine, u poređenju sa 173 miliona migranata, koliko ih je bilo u 2000. godini.³

Od 2011. godine, otkako je došlo do rata u Siriji, poginulo je najmanje 220.000 ljudi, izbeglo je četiri miliona ljudi,⁴ raseljenih je već više od deset miliona (većina njih je još uvek u Siriji i u stalnom je pokretu, u pokušaju spašavanja „golih” života). Sirijska izbeglička kriza postala je predmet interesovanja zapadnog sveta tek proleća 2015. godine, kada je Turska pustila pod pritiskom i pustila izbeglice da krenu prema Zapadu.

Faktor iznenađenja sa otpočinjanjem krize, nedostatak mehanizama i organizacija u suprotstavljanju na nivou EU učinili su svoje. I pored činjenice da se u temeljima Evropske unije nalazi dokument u kojem piše da su zemlje članice dužne primiti ljude kojima u njihovoj zemlji preči politički progon, došlo je do prave lavine i histerije protiv migranata, u vidu vrlo restriktivnih mera u domenu kretanja i boravka stranaca i prijema i tretmana izbeglica.

---

¹ Migranti, ljudi koji se sele, a za to nemamo domaćeg izraza. Naime, kod Vujaklije nije bilo reči migrant, a nema je ni u Rečniku srpskog jezika. Latinsko migrare znači, seliti se, a s dodatkom prefiksa daje emigrare, iseliti se, odnosno imigrare, useliti se.

² Studija se odnosi na aktuelne revidirane podatke o ukupnom broju stanovnika i migranata širom sveta, kao i o kretanju njihovog broja u poslednjih 15 godina, isto tako, i o njihovoj teritorijalnoj rasprostranjenosti, odnosno po kontinentima, regionima i zemljama.

³ Prema tome, u navedenom petnaestogodišnjem periodu broj migranata se povećao za 41%. U Evropi je utočište našao najveći broj migranata (76 miliona), zatim u Aziji (75 miliona) i u Severnoj Americi (54 miliona). Gotovo 28 miliona migranata živi u zemljama Zapadne Evrope, sa učešćem od 14,4% u ukupnom stanovništvu ovog regiona.

⁴ Turska ih je primila najviše 1.900.000, zatim Liban 1.100.000, Jordan 630.000 i Irak 233.000. Ukupno 910.000 izbeglica prihvatile su zemlje EU (uglavnom Nemačka i Švedska).

U situaciji dok izbeglice (i u zimskim uslovima), neprekidno pristižu po istom osnovu, uz realne prognoze da će se izbeglički egzodus nesmanjenom žestinom nastaviti i u ovoj godini, eskalira dodatni politički pritisak na EU i doprinos zastupnicima teze o potrebi preispitivanja osnovnih postulata i normi EU u materiji stranaca, slobode kretanja, azila. Iako ne postoji baš nijedan zakonski propis niti u jednoj zemlji EU kojim bi izbeglice na svom putu mogle biti zaustavljene, argumenti za politiku prihvata izbeglica i potrebu solidarnosti na nivou EU (koja se zasniva na vrednostima EU i ljudskim pravima), ubrzano gube težinu i širi oslonac u članicama i strukturama EU.

Već godinu dana⁵ Evropska komisija traga za adekvatnim rešenjem za migrantsku krizu, ali stvarnost indicira da očigledno nije našla zadovoljavajuće rešenje za migratsku krizu, što je u znatnoj meri poljuljalo temelje na kojima se EU bazira.⁶ Posebno aktuelno pitanje jeste na koji način je EU spremna da pruži realnu podršku zemljama zapadnog Balkana, koje se vrlo intenzivno suočavaju sa masovnim tokovima migranata. Problem u vezi sa međunarodnom migracijom u zemljama zapadnog Balkana mogli bi da reše samo širenje prosperiteta, stabilnosti i dobre uprave.

Činjenica da dinamika negativnih političkih trendova oko migranata, problemi u primeni pravnih tekovina i funkcionisanju institucija EU, imperativ institucionalnih reformi, procesi s negativnim sekundarnim dejstvom (Katalonija, Grčka, porast ekstremnih političkih tendencija), zahtevaju brza i efikasna rešenja, indicira da će 2016. godine imati za EU presudan značaj. Ne ulazeći u prognoze da li će tih rešenja biti i kakva će ona biti, u jedno možemo biti potpuno sigurni, nećemo imati istu EU kakvu smo imali do sada, na kraju 2016. godine.

2. NAPUŠTANJE NEOLIBERALNOG EKONOMSKOG MODELA – PRETPOSTAVKA OTKLANJANJA GLAVNOG EKONOMSKOG UZROKA MIGRACIJA U 21. VEKU

Polemiku o tome da li je planeta pred novom globalnom ekonomskom krizom (po uzoru na onu iz 2008. godine), razbuktao je, sredinom januara 2016. godine, Međunarodni monetarni fond, korigujući stopu rasta svetske ekonomije za 0,2% naniže u 2016. godini, kao i za 2017. godinu. Donosioci odluke (uplašeni zbog novog recesionog talasa, gubitka ogromnog broja radnih mesta i sve većeg gap-a između šačice najbogatijih i milijardi siromašnih ili, jednostavno, zabrinuti za svoje lično bogatstvo, investicije i bonuse), sasvim opravdano prognoziraju da bi trenutna kriza mogla imati dalekosežnije posledice od onih koje su u stanju da se predvide ovog momenta.⁷

Posledice kineskog ekonomskog usporavanja mogle bi biti značajnije od trenutnih ekonomskih „crnih” predviđanja, u kontinuiranom procesu reformi u kineskoj ekonomiji,

---

⁵ Dva strateška dokumenta (Evropsku agendu o migracijama i Evropsku agendu o bezbednosti), usvojena su u pomenutom periodu. Migracioni program (prvi dokument), sastojao se od kratkoročnih (obezbeđenje granica, saradnja sa zemljama porekla migranata i kvote za raspodelu migrantskog tereta) i dugoročnih (suzbijanje uzroka neregularnih migracija i raskrinkavanje krijumčarskih mreža) mera Evropske unije.

⁶ U skorije vreme za nadati se da se neće napustiti glavne ideje EU, odnosno da će se neka rešenja pronaći i utvrditi glavni pravci delovanja.

⁷ Ljubojević, D. M., Vidaković, S. N., Parnicki, P. P.: Strategija oporavka i razvoja privrede putem oslanjanja na sopstvene potencijale i snage, Zbornik Univerziteta Edukons sa 6. Naučnog skupa sa međunarodnim učesćem: Štednja ili potrošnja – recesija ili oporavak, S. Kamenica, 2015., str. 241.

koja nastoji da zadrži višedecenijski zacrtani kurs u pogledu stvaranja modernog društva⁸ s ekonomijom koja je uporediva.

S obzirom na činjenicu da je pune tri decenije kineska ekonomija beležila dvocifrene stope rasta (sa višestrukim uvećanjem društvenog proizvoda), evidentno je da je, do sada, uspostavljanje i usavršavanje originalnog sistema socijalno-tržišnog privređivanja davalo impresivne rezultate (Kina je danas druga ekonomija sveta, najveći svetski izvoznik i drugi najveći uvoznik).

Međutim, nakon juna 2016. godine, kineski berzanski indeksi počeli su strmoglavo da padaju, u toj meri da celokupna međunarodna zajednica, pa i same kineske vlasti u prvi plan ističu pitanje o neophodnosti daljeg transformisanja finansijskog sektora (poslovično netransparentnog).⁹ Naime, kako bi makar delimično korigovao vrednosti akcija na berzi, noseći sa sobom hiljade milijardi dolara gubitaka za investitore, berzanski mehur¹⁰, naduvan do izrazito precenjenih vrednosti, morao je da pukne, pre ili kasnije.

Utešne reči stižu od nekih ekonomista,¹¹ koji smatraju da je za razliku od finansijske krize iz 2008. godine (koju je prouzrokovalo neregulisano američko finansijsko tržište i trgovina bezvrednim komplikovanim finansijskim derivatima, koja je onda povukla za sobom u propast celokupnu svetsku ekonomiju), aktuelna kriza je produkt sporijeg rasta Kine, niske cene nafte (iza čega se kriju i ekonomski i geopolitički razlozi), kao i odluka američkih monetarnih vlasti da povećaju kamatne stope, kako bi poskupeli novac i povećali inflaciju.

Ima, naravno, i ne mali broj ekonomista čije su prognoze kataklizmične, po kojima je svet na pragu još jedne ozbiljne recesije, u prvom redu, zato što najvažnije lekcije iz 2008. godine nisu naučene. Svoje crne prognoze oni baziraju na sledećim tezama: glavni krivci za globalnu krizu nisu sankcionisani; sistem nije promenjen; bonusi vodećih ljudi globalnih finansijskih korporacija veći su nego u pretkriznom periodu; svetsku ekonomiju i dalje nastavljaju da kroje rejting agencije koje su (do 2008. godine), bezvredne akcije proglašavale prvorazrednim; izlaz iz sunovrata 2008. godine tražio se upumpavanjem stotina milijardi dolara novca poreskih obveznika u propalo finansijsko tržište, ne bi li se ono oporavilo; kamatne stope su proteklih godina bile na rekordno niskom nivou, gomila novca je preplavila tržište, pitanje je da li se sa sigurnošću može tvrditi da deo tog jeftinog novca opet nije otišao tamo gde ne bi trebalo, tj. u bezvredne papire i derivate koji duvaju još jedan špekulativni balon virtuelne ekonomije.¹²

Glavna tema ovogodišnjeg Svetskog ekonomskog foruma u Davosu¹³ trebala je biti četvrta industrijska revolucija, ali neizvesna budućnost, kao i ekonomska, migrantska i

---

⁸ Ostvarivanje društvenog i ekonomskog progressa do nivoa srednje razvijene privrede (merene, u prvom redu, bruto društvenim proizvodom po glavi stanovnika), do sredine 21. veka, najteži je korak koji kineska privreda mora napraviti ukoliko se želi definitivno integrisati u međunarodne finansijske tokove.

⁹ Svetski ekonomisti u sumnju dovode i istinitost kineskih makroekonomskih podataka i strahuju da je rast BDP-a manji nego što se u javnosti prikazuje. Jedno je sigurno, naglo prizemljenje Kine bi ostavilo ozbiljne posledice po ostatak sveta.

¹⁰ Primat virtuelne ekonomije nad ekonomijom realnih vrednosti prisutan je, dakle, i u kineskoj ekonomiji, kao da su kineski ekonomisti prevideli neslavne primere sveopšte berzanske euforije iz 30-ih godina 20. veka i Velike depresije u SAD-u, koja je u celosti promenila buduću globalnu privredu.

¹¹ Tako, na primer, nobelovac Pol Krugman dosta oprezno tvrdi da trenutno ne vidi razloge da se globalna kriza ponovi, ali uz rezervu da možda i nije u pravu.

¹² Dušanić, B. J.: U zagrljaju neoliberalne hobotnice, Institut za ekonomsko-pravne ekspertize, Beograd, 2013. g., str. 236.

¹³ Već odavno tradicionalni godišnji sastanak u Švajcarskom skijaškom centru Davosu je postao deo medijski atraktivnog putujućeg cirkusa svetskog džet-seta, kao i onih koji bi da mu se pridruže. Vode najmoćnijih svetskih ekonomija (nemačke, ruske i kineske), ove godine su upadljivo izostali. Osim ruskog predsednika Vladimira Putina, koji je ismejao ovogodišnji estradni ekonomski forum u Švajcarskoj, rekavši da nije jasno ko je tamo sve otišao na skijanje, nisu prisustvovali ni Angela Merkel, ni Barak Obama, kao ni mnogi drugi ugledni državnici.

geopolitička kriza širom planete nametnule su se kao prioritetne teme i izazvale ozbiljnu zabrinutost na licima najbogatijih i najmoćnijih.

Za izlazak iz ove situacije biće potrebna, do sada nedostajuća, politička volja, naime EU je već izvesno vreme zona bez demokratije, potpuno imuna na racionalne argumente. EU će nestati ukoliko ne uspe da stabilizuje svoje krize: javni dug, krizu koju je izazvalo nedovoljno investiranje, bankarsku krizu, porast siromaštva, migrantsku krizu.

Izbor, ipak, postoji, ili da padnete u apatiju koja vodi u depresiju, ili da se pobunite, anarhično na svakom koraku, ili možda sa nekom idejom koja bi sistematično vodila u društvene promene. Postojeći politički režim u Grčkoj dovela je u pitanje Siriza koja je, prenoseći energiju sa ulica, iz manjih pokreta i manjih partija, prerasla u veliki pokret sa idejom da će uspeti nešto da promeni kada je preuzela poluge vlasti. Međutim, tamo ih je čekalo iznenađenje i razočaranje, tj. brutalna sila onih koji imaju moć, a danas to nisu države, već banke, korporacije, entiteti poput EU.

Slika katastrofe koja je već bila namenjena Grčkoj, prisilila je vođu Sirize da kapitulira, i to sa nadom da će se vreme i okolnosti jednog dana promeniti, tako da bi nešto od izbornog Sirizinog plana možda i moglo da bude sprovedeno. Shvatili su, naime, da nemaju novac, da borbu za oslobođenje od neoliberalnog ljuožderskog kapitalizma ne mogu dobiti sami, a nikoga nije bilo, niti još uvek ima u Evropi, da im pruži zajedničku ideju, projekat o spasu od neoliberalne pošasti.

Pitanje je, naravno, da li će se to i dogoditi, izvesnu nadu pruža pojava stranaka levog usmerenja u Portugaliji, koje su dobile većinu u parlamentu. Međutim, po novoj levisi, kao društvenoj i kulturnoj, a manje konkretnoj političkoj snazi, Balkan se ni po čemu ne razlikuje od ostatka Evrope.

Naime, svaka od bivših jugoslovenskih republika ima svoje specifičnosti, tako da se i „levo” drugačije razume i drugačije pozicionira u svakoj od ovih sredina. Drugim rečima, istinske levice nema na političkoj sceni ovih prostora (osim marginalno u Sloveniji), odnosno istinska levica je vaninstitucionalna i marginalna i prisutnija je u društvu, čak i na kulturnom polju, nego u samoj službenoj politici.

Neophodne promene i na Balkanu, dakle, kao i drugde, idu sa margine, idu kapilarno i treba da dostignu kritičnu masu koja bi mogla da donese promene. Ipak, postoje različite mogućnosti i alternative onome na šta je, u poslednjih 25 godina, politika svedena, tj. smenjivanju različitih ljudi unutar jedne, manje-više, iste oligarhije. Čak, ako, neki sukobi među njima i postoje, oni su isključivo ekonomsko-interesne prirode (ne i ideološke), a tiču se, uglavnom, toga kako raspodeliti ovo malo kolača što je još preostalo.

Sve navedeno indicira na osnovnu tvrdnju da će privredi pomenutih zemalja u razvoju biti potrebna tranzicija nakon tranzicije (neuspešne i dugotrajne), tj. tzv. druga tranzicija.¹⁴ Naime, u suštinske ekonomske reforme zemlje Zapadnog Balkana, za razliku od ostalih postsocijalističkih zemalja, krenule su sa velikim vremenskim zakašnjenjem (od skoro dve decenije).¹⁵ Shvativši da lideri novih vlasti nemaju definisan plan koji bi ih poveo u pravcu ekonomskog oporavka i razvoja, međunarodna zajednica im je naturila već gotove programe reformi i inostrane „savetnike”¹⁶ ne vodeći, pri tome, računa o individualnim prilikama, specifičnostima i interesima pomenutih zemalja i njihovih građana.

---

¹⁴ Vidaković, V. S.: Revizija raspoloživih neiskorišćenih unutrašnjih resursa – u funkciji prevazilaženja drugog talasa recesije, Zbornik radova sa 15. Međunarodnog simpozija: Finansijski sistem i ekonomski razvoj, Udruženje računovođa i revizora FBiH Sarajevo, Neum, 2012., str. 606.

¹⁵ To se, s jedne strane, može smatrati velikim nedostatkom, ali simultano i velikom šansom za izbegavanje grešaka, zabluda i lutanja ostalih tranzicionih zemalja u traženju ekonomskog prosperiteta.

¹⁶ Tako, na primer, u periodu od 2005. do 2008. godine, svetske konsultantske kuće su „olakšale” budžet Republike Srbije za više od 30 miliona evra.

Umesto, dakle, da se opredele za program ekonomske modernizacije, nove vlasti pomenutih zemalja su izabrale gotov program ekonomskog neokolonijalizma, odnosno jedan univerzalan, neoliberalni program ekonomskih reformi, namenjen, skoro isključivo interesima svetske oligarhije¹⁷ krupnog kapitala.

Naime, većina zemalja u tranziciji se „opredelila” za tzv. „Vašingtonski konsenzus”,¹⁸ liberalni program radikalnih ekonomskih reformi, razrađen („propisan”) od strane MMF-a, Svetske banke i administracije SAD-a (Ministarstvo finansija i USAID), krajem 80-ih i početkom 90-ih godina (20. stoleća), prvobitno namenjen zemljama Latinske Amerike.

Sa klasičnim liberalima (sa kraja XIX i početka XX veka), savremeni liberali imaju mnogo zajedničkih osobnosti, a najviše se razlikuju po odnosu između morala i ekonomije. S obzirom na činjenicu, da je liberalizam bio ideologija nacionalne buržoazije,¹⁹ kao i da je bila delimično ukorenjena u vlastitom narodu, nije mogla, po prirodi stvari, biti sasvim ravnodušna prema njegovom socijalnom položaju.

Nasuprot tome, transnacionalna buržoazija (koja nije ukorenjena u socijalnim strukturama nacionalnih društava), jeste ideologija neoliberalne ideje. Svetsku oligarhiju, kao posebno nadnacionalno društvo (koja insistira jedino na ekonomskoj efikasnosti, a totalno je indiferentna prema kategorijama kao što su moral, pravednost, socijalna odgovornost), formirala je upravo transnacionalna buržoazija.²⁰

Na koji način će da funkcioniše ekonomski sistem zavisi, u velikoj meri, upravo od odnosa između ekonomije i morala.²¹ Stara asketska nacionalna buržoazija (koju je karakterisala izuzetna vrednoća, individualna moralnost i socijalna odgovornost), bila je glavni pokretač razvoja kapitalizma do Prvog svetskog rata. Kako bi što više uštedela i investirala u poslovanje asketska nacionalna buržoazija se, za primer drugima, odricala mnogih životnih radosti, zbog čega je i od drugih očekivala sklonost ka štedljivosti, s jedne strane, i imala je, na taj način, realnu šansu da, s druge strane, bude shvaćena i respektovana od celog društva.²²

Međutim, transnacionalna buržoazija finansijskih špekulanata (čija pohlepa ne limitira hedonističke prohteve, ne odlaže ispunjenje želja i živi u sopstvenom samoizolirajućem

---

¹⁷ Pod pojmom svetske oligarhije, jednostavno rečeno, podrazumevamo: veoma složenu i raznoliku celovitost krupnih transnacionalnih (i njima potčinjenih) korporacija i banaka; naučnih, konsultantskih i pravnih institucija koje ih opslužuju; međunarodnih finansijskih organizacija koje rade u njihovom interesu; raznih formalnih i neformalnih organizacija koje utiču na formiranje javog mnjenja.

¹⁸ Deset temeljnih stavova Vašingtonskog konsenzusa (koji su trebali da budu osnovna načela kojima treba da se rukovode vlade pri vođenju ekonomske politike), svode se na sledeće, i to: finansijska disciplina, prioriteti u državnim rashodima, poreska reforma, finansijska liberalizacija, devizni kurs, liberalizacija trgovine, direktne inostrane investicije, privatizacija, deregulacija preduzetništva i jačanje konkurencije, pravo vlasništva.

¹⁹ Koja je insistirala na principima ličnih sloboda i vladavini prava na nivou nacionalne države.

²⁰ Vidaković, V. S., Parnicki, P. P.: Due diligence neiskorišćenih internih resursa – polazna osnova za postepeno prevazilaženje ekonomske krize, Zbornik Univerziteta Edukons sa 3. Naučnog skupa sa međunarodnim učešćem: Drugi talas ekonomske krize – posledice na privredu regiona i moguća rešenja, S. Kamenica, 2012. g., str. 43.

²¹ Dušanić, B. J.: Ekonomska kriza i kriza ekonomske nauke, Zbornik Edukons Univerziteta sa 5. Naučnog skupa sa međunarodnim učešćem: Velika recesija i kriza neoliberalne ekonomije, Educons Univerzitet, Sremska Kamenica, 2014., str. 245.

²² S obzirom na to, da bi otuđenje od zajednice značilo, po logici stvari, i završetak njene poslovne karijere, jemstvo moralnosti i poslovnosti nacionalne buržoazije je, dakle, bilo upravo ukorenjenost u društvu u kome ona živi i radi.

virtuelnom prostoru) postepeno je potisnula staru asketsku nacionalnu buržoaziju. Ona je izgubila svaku legitimnost i nema nikakvu osnovu da računa kako će biti shvaćena i uvažavana od ostalog dela društva. Njihov vrhovni ideal postaje zgrtanje materijalnog bogatstva i apsolutno su indiferentni prema patnjama drugih i svega što se tiče njegovog materijalnog interesa i životnog standarda.

Svetska oligarhija, s ciljem realizacije sopstvenih interesa, utiče na slabljenje nacionalnih sistema bezbednosti i institucija državne vlasti i nacionalnog suvereniteta (zamenjujući ih međunarodnim pravom i institucijama), te na uništavanje nacionalne ekonomske strukture (potčinjavajući ih interesima transnacionalnog kapitala).²³ Na različite načine ona ostvaruje pomenute ciljeve: uvlačenjem zemlje u veliku dužničku zavisnost, podsticanjem haotičnog stanja u društvu, podiranjem autoriteta države i njenih temeljnih institucija, korumpiranjem i demoralisanjem njene nacionalne elite, formiranjem velikog broja nevladinih organizacija (čiji se najveći broj, uglavnom, obučava, finansira i podržava iz inostranstva i ima anacionalnu usmerenost), relativizacijom ustaljenog sistema vrednosti i osporavanjem ključnih nacionalnih institucija, kao i pozitivnog nasleđa nacionalne istorije, oblikovanjem javnog mnjenja kroz sredstva masovnog informisanja koja se (direktno ili indirektno) stavljaju pod kontrolu faktora van zemlje.²⁴

Glavni pokretači sistema, pohlepa (da se ima više – da se svaka prilika zgrabi kako je ne bi ugrabio neko drugi) i strah (da se sve može brzo izgubiti – da niko nije više siguran) doveli su do erozije moralne dimenzije kapitalizma. Odmerenost i sigurnost su zamenjeni pohlepom i strahom.²⁵

Novi kapitalizam se, dakle, umesto na veru i savest, oslanja na zakone, interes i profit. Formalno poštovanje zakonskih propisa (koje vrlo često nije u skladu sa moralom) i ogoljena logika (sebičnih ličnih) interesa i profita prevladali su nad moralom, verom i savešću, koji pokušavaju da se proteraju u svojevrсни crkveni rezervat (kome je do morala, neka ide u crkvu). Neoliberalizam, radikalnija i nehumanija savremena inkarnacija liberalnog kapitalizma, upravo je, u najvećoj meri, odgovoran za aktuelnu ekonomsku krizu kojoj se ne nazire kraj, a još manje sagledavaju sve njene posledice.²⁶

Osnovne slabosti koje su se pokazale kod većine zemalja u tranziciji, pri sprovođenju ekonomskih reformi ogledale su se u preteranom verovanju u automatizam tržišnog samoregulisanja, ubeđenost u potrebu hitnog povlačenja države iz ekonomske sfere, usled čega je stvoren sistemski gap, u kome su stare strukture upravljanja brzo porušene, a nove u međuvremenu nisu stvorene ili su stvorene u relativno kratkom vremenskom periodu u kome ne mogu suštinski da profunkcionišu. Tako je u većini zemalja zabeležen katastrofalan ekonomski rezultat. Neupitno je, dakle, da se ovako, kao do sada, više ne može²⁷ odnosno

---

²³ Dušanić B. J.: Washington Consensus (kodifikovani program ekonomskog neokolonijalizma), Nova Evropa, Beograd, 2007., str. 29.

²⁴ Dušanić B. J.: op. cit., str. 29.

²⁵ Dušanić B. J.: Ekonomija postmoderne, Dosije studio, Beograd, 2014., str. 106.

²⁶ Vidaković, V. S., Parnicki, P. P., Ljubojević, D. M.: Gubitak poverenja u računovodstvenu profesiju – posledica neoliberalnog ekonomskog modela, Zbornik Educons Univerziteta sa međunarodnim učešćem sa 5. Naučnog skupa: Velika recesija i kriza neoliberalne ekonomije, Educons Univerzitet, Sremska Kamenica, 2014., str. 243.

²⁷ Pokazuju to primeri Rusije, Poljske, Argentine, Islanda, a i od strane ekonomiste svetskog glasa Džozefa Stiglica (koji smatra da su saveti za zemlje u tranziciji u duhu Vašingtonskog konsenzusa suviše

promena načina upravljanja ekonomijom,²⁸ za zemlje u razvoju nije nikakvo „ideološko”, niti „teorijsko”, već sasvim praktično pitanje, koje se tiče definitivnog napuštanja neoliberalnog scenarija uređenja njihovih ekonomija.

Vlade zemalja u razvoju moraju, u prvom redu, biti spremne da priznaju da je sunovrat njihovih ekonomija izazvan bezrezervnim i neopreznim prihvatanjem neoliberalnog ekonomskog modela sa katastrofalnim posledicama u vidu: velike kriminalizacije društva u privrednoj sferi (najvećoj prepreci da se preduzetništvom bave najsposobniji, časni i savesni ljudi); „divljeg” tržišta koje koči kretanje privrede ka efikasnosti i rastu; stvaranju novih upravljačkih struktura, uporedo sa brзом liberalizacijom i privatizacijom, na jedan prilično nekoordiniran i haotičan način; pljačkaške privatizacije; prebrzog povlačenja države iz ekonomske sfere; „poplave” domaćeg tržišta uvoznim proizvodima (od kojih je dobar deo bio veoma sumnjivog kvaliteta); sunovrata domaće valute; drastičnog smanjivanja prihoda državnog budžeta; permanentno relativno visokog deficita budžeta; pokriva budžetskog deficita povećanjem zaduživanja; plaćanja visoke realne kamatne stope na državne obveznice; sistemske korupcije na svim nivoima; nekontrolisane javne potrošnje; olakog zaduživanja; nefunkcionisanja i ignorisanja državne revizije, itd.

Prema tome, jedan od najvećih raspoloživih neiskorišćenih potencijala zemalja u tranziciji, ujedno prvi korak u drugoj tranziciji, jeste napuštanje neoliberalnog kursa i razrada sopstvenih ekonomskih programa koji (uvažavajući svetska iskustva), u prvom redu, uzimaju u obzir specifičnosti sopstvene privrede i interese svog naroda. Program ekonomskih reformi bi, u prvom redu, trebao biti rezultat domaće pameti koja neće doslovno kopirati neke unificirane „recepte”, „propisane” tranzicionim zemljama i koji su većini od njih donele katastrofalne ekonomske rezultate.

ZAKLJUČAK

U više od polovine zemalja članica UN neoliberalni ekonomski model (koji je u suštini hiperglobalizma), je rezultirao dubokom ekonomskom i političkom krizom, a skretanje masovne pažnje na migrantsku krizu, samo će na kratak rok odvojiti pažnju javnosti sa očiglednih i, za sada, nerešivih ekonomskih problema, tj. masovne nezaposlenosti i ogromne zaduženosti.

Smatrajući da savremene promene u oblasti ekonomije, politike, medija i tehnologije ne vode samo intenzivnom povezivanju naroda, država, kultura i naroda, nego da se, s druge

---

simplifikovani), došlo je do otvorene kritike ispravnosti politike koju su MMF i Svetska banka vodile u odnosu na zemlje u tranziciji. Zemlje koje su zanemarile ove preporuke (Kina, Indija, Brazil), postigle su zavidan uspeh, za razliku od onih koji su ih prihvatili i doživeli ekonomski slom.

²⁸ Glavne osobenosti preživelog, tj. istrošenog ekonomskog modela su sledeće: mnogo se više troši nego što se zarađuje, a to je, uglavnom, posledica hipertrofirane javne potrošnje; velika javna potrošnja je podsticala i preveliku privatnu potrošnju; država je na sebe preuzimala brojne funkcije koje joj, objektivno, ne pripadaju, tj. više se bavila preduzetništvom i menadžmentom nego svojim osnovnim poslom, odnosno stvaranjem uslova za preduzetništvo i gazdovanje; tržište je bilo (činjenjem ili ne činjenjem državnih organa) deformisano i/ili suspendovano, i sl.

strane, usmeravaju i ka nestanku države kao institucije, ukidanju nacije (kao oblika socijalne organizacije), pobjedi kapitalizma i liberalizma u svim delovima sveta, kao i stvaranje nove i drugačije političke organizacije (koja podrazumeva postojanje svetske države, policije i vojske), grupa uticajnih teoretičara i intelektualaca je uspostavila, vremenom hiperglobalistički pristup.

Međutim, nakon izbijanja finansijske krize, 2008. godine, sve je manje onih koji su uvereni u fikciju da je ružičasta slika sveta, koju su proizveli hiperglobalisti, autentična refleksija stvarnosti.

Sa svakog racionalnog stanovišta ortodoksna ekonomija i neoliberalni model koji je podržava su u ozbiljnim problemima. Međutim, njihovo opstajanje i produžena dominacija i nakon pogubnih efekata ekonomske krize, nije stvar istine i verodostojnosti, nego moći. Svi oni koji zaista žele „pobeći” od krize, moraju napustiti, stvarno i definitivno, ortodoksnu ekonomiju i neoliberalni model.

Međutim, većina ekonomista, protagonista ove struje (koji rade u interesu svetske oligarhije i krupnog kapitala), koji dominiraju i na Univerzitetima Zapadnih zemalja, nastavila je po starom, kao da se ništa nije dogodilo, odnosno nisu preispitali svoje pogrešne i promašene teorije, niti su razmotrili neke druge mogućnosti.

Kao da su zaboravili da: nisu predvideli najveći ekonomski slom (u poslednjih osam decenija); su tvrdili da su ovakve krize stvar prošlosti; su neki od tih vodećih ekonomista igrali ključnu ulogu u osmišljavanju katastrofalnih finansijskih derivata, koji su podstakli urušavanje privrede; su nas plaćeni promoteri banaka i hedž fondova svojim „stručnim” savetima gurnuli sa svoje špekulativne litice.

Bilo koja druga profesija, nakon pomenutih spektakularnih grešaka i izazivanja pustoši, izgubile bi, definitivno ugled i podršku. Uprkos tome, protagonisti ortodoksne ekonomije i neoliberalnog modela i dalje dominiraju na univerzitetima i savetuju vlade.

Opstanak, koji šire posmatrano podrazumeva rast i razvoj (kao uslov održivog „preživljavanja”), osnovni je cilj svakog sistema, uključujući i poslovne sisteme. Simultano, opstanak konkurentnog poslovnog sistema (u skladu sa temeljnim postavkama savremene teorije sistema), nije moguć bez njegovog adaptiranja promenama u poslovnom okruženju, koje iniciraju i promene u poslovnim korporacijama.

Summary: A great migration of biblical proportions has indicated that Europe is united only when the pressure of resolving migrant crisis should be transferred to the countries of West Balkans that will, willingly or not, have to deal with solving problems of others, apart from numerous problems of their own. The rims of Schengen Agreement should be better protected from the migrant tsunami, as indicated by the European establishment through a bizarre fact that the EU Member States spend at least EUR one billion every year to stop the migrant influx. Vast majority of the money is spent for deportation of several million people, whereas the companies dealing with air, bus and marine transport charged 2/3 of USD 11.3 billion. During the past 11 years, Member States have spent billions of Euros for coordination in protection of state borders only (out of which EUR 670 million was obtained by Frontex; more than EUR 225 million was used to purchase boats, drones and other equipment for securing the borders, and defence industry companies profited by obtaining about EUR 230 million for researching the technology for stopping the migrants). Those facts indicate that there is no substantial move in resolving of migrant crisis, on one hand, and that the EU is not

ready to handle the essential cause of the problem, on the other hand. Compared to the rest of the world, the EU has the lowest economic growth rate, and high levels of private and public debt in most countries, as well as high foreign liabilities in many countries still represent significant vulnerable spots of economic growth, jobs and financial stability. The most significant cause of eurozone crisis is rigid insistence of the global financial “mafia” (as well as their political, media and economic followers) on the neoliberal concept of free market, obedient and humiliating serving to the International Monetary Fund dictate. The neoliberal global oligarchy (the main cause of migrations in the 21st century) does not care about the fate of any country, or its citizens, but it is merely interested in generating as much profit as possible and increasing its own wealth. Mankind is today paying a very high price for the false economic theory and wrong economic policy, in population migration, the largest one in history. The solution for this large economic crisis, the economic consequences of which we now feel in their full strength and the end of which is not in sight, is a definite replacement of virtual economy (the essence of neoliberal economic model) by the economy of real values. Failure to apply the mentioned concept will result in a new, even more devastating financial and economic crisis.

Key words: migratory phenomenon, powerlessness of the EU, neoliberal dogma.

Neoliberal Economic Model – Key Economic Cause of migrations in the 21st century

LITERATURA

1. Vidaković, V. S., Parnicki, P. P., Ljubojević, D. M.: Gubitak poverenja u računovodstvenu profesiju – posledica neoliberalnog ekonomskog modela, Zbornik Edukons Univerziteta sa međunarodnim učešćem sa 5. Naučnog skupa.

2. Vidaković, V. S., Parnicki, P. P.: Due diligence neiskorišćenih internih resursa – polazna osnova za postepeno prevazilaženje ekonomske krize, Zbornik radova Univerziteta Edukons sa 3. Naučnog skupa sa međunarodnim učešćem: Drugi talas ekonomske krize – posledice na privredu regiona i moguća rešenja, S. Kamenica, 2012.

3. Vidaković, V. S.: Revizija raspoloživih neiskorišćenih unutrašnjih resursa – u funkciji prevazilaženja drugog talasa recesije, Zbornik radova sa 15. Međunarodnog simpozija: Finansijski sistem i ekonomski razvoj, Udruženje računovođa i revizora FBiH Sarajevo, Neum, 2012.

4. Dušanić, B. J.: Ekonomija postmoderne, Dosije studio, Beograd, 2014.

5. Dušanić, B. J.: Ekonomska kriza i kriza ekonomske nauke, Zbornik radova Univerziteta Edukons sa 5. Naučnog skupa sa međunarodnim učešćem: Velika recesija i kriza neoliberalne ekonomije, Educons Univerzitet, Sremska Kamenica, 2014.

6. Dušanić, B. J.: U zagrljaju neoliberalne hobotnice, Institut za ekonomsko-pravne ekspertize, Beograd, 2013.

7. Dušanić, B. J.: Washington Consensus (kodifikovani program ekonomskog neokolonijalizma), Nova Evropa, Beograd, 2007.

8. Ljubojević, D. M., Vidaković, S. N., Parnicki, P. P.: Strategija oporavka i razvoja privrede putem oslanjanja na sopstvene potencijale i snage, Zbornik radova Univerziteta Edukons sa 6. Naučnog skupa sa međunarodnim učešćem: Štednja ili potrošnja – recesija ili oporavak, S. Kamenica, 2015.

STRUČNOST KAO MOTIV MIGRACIJE MLADIH

Apstrakt

U današnjem svetu ekonomske i socijalne nejednakosti koja se stalno uvećava, raste broj ljudi koji teže da migriranjem poprave svoj ekonomski i socijalni položaj. U tome, po obimu i posledicama, decenijama već, značajan faktor čine migracije mladih stručnjaka iz nerazvijenih u razvijene delove sveta.

Gledano sa aspekta ličnih motiva, mladi stručnjaci odlaze u druge zemlje ne samo iz ekonomskih razloga, već i zbog nezadovoljstva tretmanom njihove stručne kompetentnosti. Cilj ovog rada je da bliže istraži ovaj uzrok migracije, sa namerom da se on dublje objasni i adekvatno respektuje u migracionoj politici.

Ključne reči: migracije, mladi, motivi, stručnost.

SKILLFULNESS AS A MOTIVE FOR MIGRATIONS OF YOUNG PEOPLE

Abstrakt

In a today's world of a social and economical inequality which steadily increases, there is also an increasing number of people who want, through migrations, to improve their economical and social position. For decades, as far as the extent and consequences are concerned, there are migrations of young experts from undeveloped countries to developed parts of the world.

When considering personal motives, young experts go to other countries not only for economical reasons, but also because of the dissatisfaction with the treatment of their skilful competence. The goal of this work is to explore the reasons of migrations in details, with the intention to explain the reason and it to be adequately respected in a migration policy.

Key word: migration, young people, motives, skilfulness

Uvodne napomene

Kroz sve epohe ljudskog razvoja migracije su bile karakteristika ljudskog ponašanja. Razlozi zbog kojih su se ljudi odlučivali na napuštanje svojih staništa su bili različiti. Neki od tih razloga, poput ratova, za koje se pretpostavljalo da će biti izuzetak u modernom, civilizovanom svetu, danas su, na žalost, ponovo među najaktuelnijima. Drugi najčešći razlozi su pre svega ekonomski, koji u eri globalizacije svetske privrede i razvoja svih oblika

---

*Prof. dr, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad,

** Doc. dr, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije, Beograd

***Doc.dr, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Novi Sad

komunikacija i saobraćaja, pokreću mnoge ljude na seobu u potrazi za boljim životom. Tema ovog rada je upravo jedan od oblika ekonomske migracije, koji se po nekim svojim odlikama može svrstati i u socijalnu oblast, a to je migracija mladih visokoobrazovnih stručnjaka. Razlozi zbog kojih mladi stručnjaci iz nerazvijenih i manje razvijenih zemalja odlučuju da emigriraju u visoko razvijene zemlje, kao današnja realnost koja se uvećava, nisu samo ekonomskog i socijalnog karaktera, već njih odlikuje i želja za adekvatnim tretmanom njihove stručne kompetentnosti. Ovaj motiv je do sada u sociološkim, ekonomskim i srodnim istraživanjima slabo izučavan, što je posledično negativno uticalo na nacionalne politike u nedovoljno razvijenim zemljama u području zapošljavanja i suzbijanja emigracije mladih stručnjaka u tim zemljama.

Upravo iz tih razloga za predmet ovog rada odabrano je izučavanje kompetentnosti mladih kao motiva emigracije, sa ciljem da se rezultatima tog istraživanja doprinese konstruktivnom menjanju nacionalnih politika nerazvijenih zemalja prema tretmanu njihovih mladih stručnjaka. Radi racionalizacije izrade ovog teorijskog rada, sačinjen je adekvatan interni projekat istraživanja sa definisanjem najvažnijih idejnih faktora (problema, predmeta, cilja, metoda, tehnika i faza istraživanja), koji je zatim korišćen za sakupljanje i interpretiranje relevantnih teorijskih (poznatih) podataka, što je predstavljalo osnovu za pisanje ovog rada kao istraživačkog izveštaja.

Pri strukturiranju teksta rada korišćena je sakupljena i obrađena adekvatna teorijska građa koja je artikulisana u sledeće delove teksta:

- u prvom delu su prikazane pojmovne karakteristike migracije i najčešći faktori koji je pokreću;
- drugi deo se odnosi na obradu kompetentnosti mladih i prateće motivacione implikacije, čime je stvorena osnova za dalja razmatranja njihove stručne kompetentnosti kao motiva emigracije;
- treći deo je posvećen razmatranju političkog tretmana mladih stručnjaka, gde se ukazuje na nedovoljno respektovanje motiva mladih za adekvatnim tretmanom njihove stručne kompetentnosti;
- četvrti deo se svodi na obradu reakcije mladih na svoj stručni tretman, na osnovu čega oni posežu za emigriranjem, kao načinom zaštite svoje stručne kompetentnosti;
- peti deo se odnosi na obrazlaganje posledičnog emigriranja mladih stručnjaka, kao načina na koji mladi stručnjaci štite svoju stručnu kompetentnost;
- peti deo, kao poslednji, posvećen je izvođenju osnovnih zaključaka do kojih se došlo u ovom teorijskom istraživanju.

1. Pojam i faktori migracije

U određivanju migracije kao šireg predmeta ovog rada, pošlo se od njegove današnje izrazite aktuelnosti, bez obzira na to što njegovi prvi oblici sežu u daleku ljudsku prošlost¹. Otuda potiču i opšte definicije migracije kao specifičnog društvenog fenomena, poput sledećih:

- migracija je jedna od istorijskih sila koje su oblikovale svet;
- migracija je prirodna pojava stara koliko i sama istorija;

---

¹International Organization for Migration, Migration and History, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v1/V1S03_CM.pdf

– migracija je oduvek deo ljudskog ponašanja.

Ipak, iako naizgled izgledaju slični, oblici kretanja ljudi kroz vekove, iz jednog mesta u drugo, iz jedne države u drugu, imaju različite oblike značenja². Razlozi za migracije su oduvek bili brojni i iskustveno gledano to su bili najpre potrebe za hranom, ratovi, prisilna raseljavanja, prirodne katastrofe, klimatske promene i sl. Sa razvojem industrije i globalizacije, prevladavajuće motive migracije predstavljali su ekonomski i socijalni razlozi.

Današnje okolnosti izraženih migracija potvrđuju kompleksnost ovog fenomena, jer smo svedoci višestrukih selidbi stanovništva – kako masovnih migracija iz arapskih zemalja zahvaćenih ratom, tako isto i velikog talasa ekonomskih migranata iz manje razvijenih evropskih zemalja u zemlje Evropske unije, SAD i Kanadu³. Pored toga, proces intenzivnih unutrašnjih migracija, specifičan po masovnom prelasku stanovništva iz sela u gradove, za mnoge pa čak i visoko razvijene zemlje, predstavlja teško zaustavljiv proces koji je već doveo do toga da u glavnim gradovima pojedinih zemalja živi gotovo trećina njihovog stanovništva.⁴ Drugi, takođe izražen oblik jesu spoljne migracije, kada migranti u želji za boljim životom, ili iz nekog drugog razloga, napuštaju zemlju u kojoj su nastanjeni i odlaze u drugu zemlju.

Migracioni procesi, kao što potvrđuje trenutno veoma složena situacija sa masovnim pokretom migranata iz Sirije, Iraka i drugih zemalja, u razvijene države EU, mogu izazvati velike probleme čije rešavanje zahteva mnogo napora, znanja i finansijskih sredstava. Zbog toga je ovaj proces potrebno detaljnije izučavati kako bi se on mogao pravilno razumeti i kako bi se njime moglo upravljati na što efikasniji način - na dobrobit kako samih migranata tako i zemalja iz kojih dolaze i zemalja u koje ulaze.

Kao što je već konstatovano, migracije su stalni pratilac svih faza razvoja ljudskog društva. Stoga je ova pojava uvek bila interesantna za posmatranje, ali je ozbiljniji naučni napredak u njenom proučavanju počeo da se beleži sredinom prošlog veka. Ipak, i nakon toliko godina oblast migracija još uvek nije dovoljno proučena, što potvrđuju i brojni problemi sa kojima se danas suočavaju kako zemlje iz kojih migranti odlaze, tako i one države u koje dolaze. Jedan od razloga je, verovatno i taj što faktori koji utiču na migracije nisu dovoljno istraženi, pa stoga ovaj rad ima za cilj da u određenoj meri doprinese njihovom boljem razumevanju.

U teoriji se često može naići na podelu na tzv. "push and pull" faktore. Prvi, „gurajući“ (puš) faktori predstavljaju razloge, odnosno okolnosti usled kojih se migranti odlučuju na odlazak, a, s druge strane, privlačeći (pul) faktori su povoljni uslovi koji vladaju u zemlji (mestu) u koju oni žele da se nastane. Ovi faktori se dele na socijalne, ekonomske i faktore vezane za životnu sredinu⁵. Pri tome se naglašava da svakoj kategoriji odbijajućih faktora odgovara određen skup privlačećih faktora. Tako na primer, ako je siromaštvo faktor

---

²Castles, Stephen and Mark J. Miller, 2003, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Palgrave-Macmillan, United Kingdom

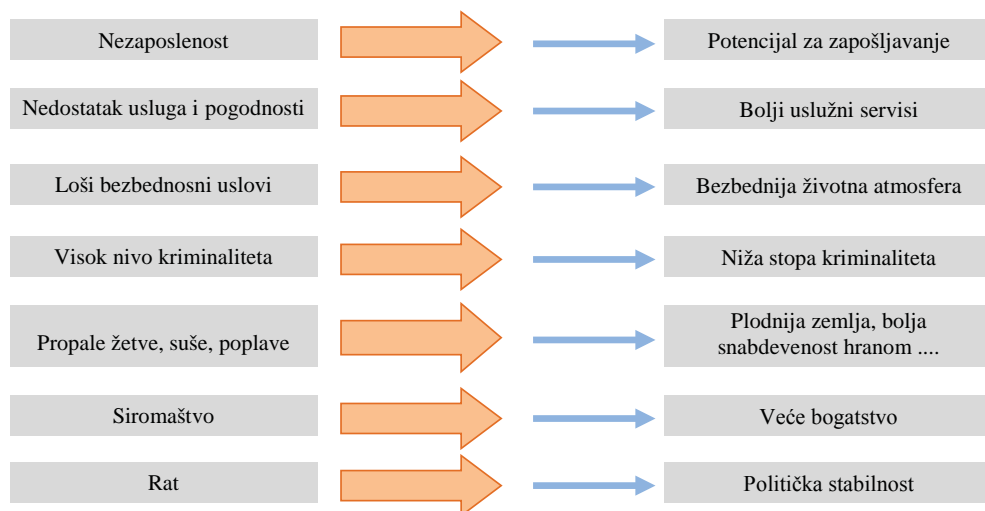
³Ivlevs, A., Veliziotis, M., *Immigration and life satisfaction*, http://www.iza.org/conference_files/transatlantic_2015/ivlevs_a2652.pdf

⁴Pušić, Ljubinko, 2008., *Urbani razvoj kao obrazac razvoja društva*, CESS, br. 8. jun 2008. Centar za strateška ekonomska istraživanja, ojevodina-CESS, Novi Sad.

⁵ BBC-GCSE Bitsize, *Why the people migrate* http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebite_size/geography/migration/migration_trends_rev2.shtml

koji pokreće na migracije, logično je da je faktor koji privlači migrante blagostanje koje vlada u zemlji u koju oni želi da odu (Slika 1.).

Slika 1. Međuzavisnost “push and pull” faktora migracije

Izvor: <http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebite/size/geography/migration/migrationtrendsrev1.shtml>.

Ova podela, iako opšte prihvaćena, posebno u zapadnim zemljama, samo delimično odražava suštinu migracionih procesa koji su daleko kompleksniji i složeniji i obuhvataju mnoge druge motive koji u teoriji nisu dovoljno istraženi.

Sa stanovišta ovog rada od interesa su spoljne migracije koje nastaju usled specifičnih motiva koje pokreću na iseljavanje pre svega visokoobrazovane stručnjake, u želji da njihova, znanjem i trudom stečena kompetentnost, bude uvažena i adekvatno plaćena. Proučavanje ove teme može biti od koristi za razumevanje i moguće usporavanje široke rasprostranjenosti ove vrste migracije u Republici Srbiji, koja po obimu odliva mozгова zauzima neslavno 4. mesto u svetu⁶.

2. Kompetentnost mladih i motivacione implikacije

Kompetentnost, kao moć, snaga i sl., pojedinca za obavljanje određenih stručnih poslova, čini posebnu disciplinu sociologije rada koja se poslednjih decenija intenzivno razvija. Prema savremenoj teoriji te oblasti, stručna kompetentnost ima dve komplementarne komponentne u koje spadaju potrebne sposobnosti i prateća znanja za obavljanje određenih skupova poslova. Pri tome, sposobnosti pojedinca zavise od nasleđa i sredine odrastanja, a znanja od vrste i intenziteta izučavanja određene oblasti društvenog rada. Između njih vlada relacija po kojoj sposobnosti imaju karakter nezavisne, a znanja zavisne varijable.

Kao takva, stručna kompetentnost definiše stručni profil mladih, koji određuje njihovu profesionalnost i njihovu ulogu u budućem radu i društvenom statusu. Po toj logici, mladi stručnjak sebe doživljava kao ličnost sa determinisanom profesionalnošću i pratećim ugledom

⁶Stanković, V., 2014., *Srbija u procesu spoljnih migracija*, Zavod za statistiku RS, Beograd.

u radu i u društvu. S tim, mladi stručnjak automatski stvara motiv da adekvatno tretira svoju stručnu kompetentnost i da se odupire njenom devalviranju u radnoj i društvenoj sredini.

Taj motiv naročito se aktivira u situacijama kada društvena politika ne stvara uslove za profesionalnu samorealizaciju mladog stručnjaka u smislu otežavanja zapošljavanja i zapošljavanja u kome on za svoje angažovanje nije adekvatno plaćen. U takvim situacijama kod mladog stručnjaka logično raste motiv nalaženja adekvatnog izlaza koji je, uz pomoć migracije, najdelotvorniji odlaskom u zemlje u kojima se više uvažava njegova stručnost. Taj motiv, povezan sa ekonomskim motivom, predstavlja agens za mladog stručnjaka da problem svoje egzistencije rešava odlaskom iz svoje zemlje u neku od razvijenih zemalja Evrope i sveta. U te i takve procese poslednjih godina se uključuje sve veći broj mladih stručnjaka iz nerazvijenih kriznih zemalja koji raznim načinima teže da svoj život nastave u razvijenim zemljama sa ekonomski i društveno povoljnijim uslovima za rad i život.

3. Politički tretman stručnosti mladih

Načelno gledano, politički tretman stručnosti mladih može se podeliti na politiku zanemarivanja i politiku favorizovanja.

Politika zanemarivanja stručnosti mladih karakteristična je za nedovoljno razvijene zemlje (Srbiju i njoj slične), gde vladajući režimi, pritisnuti raznim problemima, posledično vode kadrovsku politiku u kojoj se stručnost mladih usputno tretira u smislu smanjene mogućnosti zapošljavanja i pratećih niskih zarada. Naravno, takva politika implicitno stvara nezadovoljstvo mladih stručnjaka, budući da ona devalvira njihovu stručnost i pojačava njihov motiv da pogodnim migracijama reše taj za njih veoma veliki egzistencijalni problem.

Nasuprot tome, politika favorizovanja stručnosti mladih koja se sreće u razvijenim zemljama Evrope i sveta, karakteristična je po tome što ona omogućuje brže i lakše zapošljavanje mladih stručnjaka uz značajno više nivoe ličnih zarada. Ona, kao takva, logički je prihvatljivija za mlade stručnjake i oni zato teže da pređu u one zemlje koje im pružaju veće šanse za zapošljavanje i ostvarivanje većih zarada.

Ovi migracioni prelasci se danas sve teže ostvaruju budući da se razvijene zemlje svojim migracionim politikama štite od masovnijih imigracija mladih stručnjaka, jer to može da dovede u pitanje efikasnost njihovog privređivanja i obaranje stope zaposlenosti mladog stanovništva. Dobar primer toga čine tekuće masovne migracije ljudi iz zemalja Bliskog istoka zahvaćene ratovima i nezaposlenošću, ka najrazvijenijim zemljama Evropske unije, u kojima preovlađuju upravo mladi i obrazovani ljudi, što izaziva krupan politički i socijalni problem koji se sistemski sve teže rešava. Ovaj problem nije vezan samo za mlade stručnjake kao migrante, već uopšte za sve veći deo tamošnjeg stanovništva koji migracijom teži da spasi svoje živote i da po mogućnosti mirno i pristojno živi.

Sve to zajedno, širom otvara sve krupnije pitanje potreba da se na međunarodnom nivou reguliše oblast migracije mladih stručnjaka iz nerazvijenih i ugroženih područja ka područjima, zemljama i dr. sa povoljnijim uslovima rada i života⁷. Međutim, taj problem je veoma krupan i teško rešiv, tako da njegovo uspešno rešavanje zahteva mnogo truda i volje,

---

⁷Spellman, W.M., 2002, The Global Community: Migration and the Making of the Modern World, Sutton Publishing, United Kingdom

budući da sve to zadire u ekonomske interese razvijenog dela sveta koji se veoma teško odriče svojih osvojenih ekonomskih i političkih prednosti.

4. Posledice migracije mladih stručnjaka

Migracije mladih stručnjaka implicitno izazivaju određene posledice koje se mogu definisati kao lične, interne i eksterne.

Lične posledice podrazumevaju da mladi stručnjaci svojim emigriranjem iz lošije u bolje životno i radno okruženje ostvaruju svoje profesionalne i ekonomske interese. Profesionalni (stručni) interes se odnosi na postizanje većeg uvažavanja njihove stručnosti čime se zadovoljavaju motivi mladih stručnjaka vezani za tretman njihove stručne kompetentnosti. Ovo se postiže time što je mladim stručnjacima omogućeno da se zaposle i da na poslu pokažu svoja znanja i sposobnosti, kao i da za svoj trud budu nagrađeni mogućnostima za dalje usavršavanje i karijerno napredovanje. Naravno, uz sve to mladi stručnjaci ostvaruju i svoj ekonomski motiv jer su za svoj rad adekvatno plaćeni i u mogućnosti su da svojom zaradom obezbede egzistenciju za sebe i porodicu. Na taj način oni su u situaciji da ostvare oba svoja motiva koja su bila razlog njihove migracije. Uz to se ostvaruju i neki drugi ciljevi (politički, kulturni i sl.) ali je njihov intenzitet u proseku manje značajan od navedenih motiva zaštite lične profesionalnosti i ekonomske sigurnosti.

Interne posledice se odnose na zemlje i lokalne zajednice odakle potiče mladi stručnjak kao migrant. One time nesporno gube na ekonomskom i društvenom planu. Ekonomski gubitak se odnosi na to da njegova matična država njegovim odlaskom gubi mlade stručne ljude u čije obrazovanje je uložila značajna sredstva i što se time pogoršava starosna struktura stanovništva. Naravno, tome političari uglavnom ne poklanjaju dužnu pažnju budući da se oni fokusiraju na rešavanje tekućih makroekonomskih i socijalnih problema zaboravljajući pri tome na činjenicu da se borbom za bolji tretman mladih stručnjaka najefikasnije rešavaju razvojni problemi svake nedovoljno razvijene društvene zajednice.

Eksterne posledice tangiraju društvenu zajednicu u koju je mladi stručnjak emigrirao. Bez obzira što većina zemalja, posebno evropskih, želi da istakne da njih priliv migranata veoma mnogo košta i da opterećuje njihov socijalni sistem⁸, kada su u pitanju visokostručni migranti, efekti su upravo suprotni. Naime, zemlja u koju dolaze ovi stručnjaci, od toga može imati samo koristi na ekonomskom i društvenom planu. Ekonomski dobitak proističe iz činjenice da ova društvena zajednica besplatno dobija formiranog mladog stručnjaka u čije obrazovanje nije ništa uložila, a koji će svojim stručnim radom doprineti rastu njenog bruto društvenog proizvoda. Istovremeno se u zemlji koja je primila mlade stručnjake poboljšava njena demografska struktura i istovremeno omogućuje konstruktivno prožimanje domaće kulture sa kulturama zemalja iz kojih migranti dolaze. Razume se, sve ovo naročito važi kada je imigraciona politika razvijenih društvenih zajednica uravnotežena i dobro organizovana, naročito u smislu favorizovanja prijema mladih stručnjaka po profilima koji joj nedostaju.

---

⁸ Bratsberg, B., Raaum, O., and Knut, R., The Economic Journal, 124 (November), F644–F683. Doi: 10.1111/eoj.12182 © 2014 Royal Economic Society. Published by John Wiley & Sons

Dakle, kao što se vidi, migracijama mladih stručnjaka iz nepovoljnih u radno i životno povoljnije društvene sredine u načelu se ostvaruju negativni efekti za zemlje iz kojih oni odlaze, dok se na drugoj strani za same migrante i zemlje u koje oni dolaze ostvaruju značajni pozitivni efekti. Upravo zato je bitno sve te procese regulisati na međunarodnom planu u smislu da sve te strane u migracionim procesima u mogućoj meri zaštite svoje interese. Očigledno, to nije lako rešiti, ali na tome treba uporno raditi budući da se time rešavaju tekući problemi migracija mladih stručnjaka i svih ostalih i istovremeno kanališu efekti između društvenih sredina sa boljim i lošijim uslovima rada i života.

5. Osnovni zaključci

Izložena razmatranja uticaja stručnosti mladih na njihove migracije omogućuju izvođenje nekoliko bitnih zaključaka, i to:

- migracije su stalna pojava i neraskidivi pratilac ponašanja ljudi u svim istrojiskim etapama društvenog razvoja;
- migracije mladih stručnjaka su bile i ostale vezane za zadovoljavanje njihovih motiva u vezi sa poboljšavanjem njihovog ekonomskog položaja i potrebom uvažavanja njihove stručnosti;
- ekonomski motiv je poznat i dosta proučavan. Međutim, motiv zaštite tretmana stručnosti mladih, kao razlog migracija, manje je poznat i još uvek nedovoljno izučavan;
- upravo zbog toga u ovom radu se akcenat stavlja na izučavanje stručnog motiva mladih, kao posebnog faktora migracije, budući da se time bolje i efikasnije razumevaju procesi migracije mladih stručnjaka;
- migracioni motiv stručnosti svodi se na to da mladi stručnjak, po logici stvari teži da štiti svoju stručnost (kompetentnost) i da je iz tih razloga sklon ka migraciji ukoliko njegova stručnost ima neprihvatljiv tretman u društvenoj zajednici kojoj pripada;
- tako se dolazi do činjenice da su migracije mladih stručnjaka uzrokovane sadejstvom stručnog i ekonomskog motiva na osnovu čega se on odlučuje za migraciju;
- prilikom migracije težnja mladog stručnjaka je da oba ova svoja motiva zadovolji, a to mu uspeva ukoliko pređe u povoljniju i privredno razvijeniju sredinu;
- od takvih migracija društvene sredine iz kojih mladi stručnjaci odlaze imaju negativne posledice, a sami migranti i društvene zajednice u koje oni dolaze ostvaruju višestruke pozitivne efekte;
- takvi migracioni procesi nose mnoge probleme koje treba rešavati na nacionalnom i međunarodnom planu.

Literatura

1. BBC-GCSE Bitsize, *Why the people migrate* http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/geography/migration/migration_trends_rev2.shtml
2. Bratsberg, B., Raaum, O., and Knut, R., Immigrants, Labour Market Performance and Social Insurance *Economic Journal*, 124 (November), F644–F683. Doi:
3. Castles, Stephen and Mark J. Miller, 2003, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Palgrave-Macmillan, United Kingdom

4. International Organization for Migration, *Migration and History*, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v1/V1S03_CM.pdf
5. Ivlevs, A., Veliziotis, M., *Immigration and life satisfaction*, http://www.iza.org/conference_files/transatlantic_2015/ivlevs_a2652.pdf
6. Pušić, Ljubinko, 2008, *Urbani razvoj kao obrazac razvoja društva*, CESS. br. 8. jun 2008. Centar za strateška ekonomska istraživanja „Vojvodina-CESS”, Novi Sad
7. Stanković, V., 2014, *Srbija u procesu spoljnih migracija*, Zavod za statistiku RS, Beograd
8. Spellman, W.M., 2002, *The Global Community: Migration and the Making of the Modern World*, Sutton Publishing, United Kingdom

Ekonomski i sigurnosni aspekti migracija u Bosni i Hercegovini i svijetu

Sažetak:

Definiranje i klasifikacija poslednjih migracija u Bosni i Hercegovini i svijetu, bez obzira da li se radi o nasilnim, dobrovoljnim, privremenim ili trajnim, organiziranim ili neorganiziranim, legalnim ili nelegalnim selitbama, zahtijeva određivanje novog teoretskog modela odnosno metodološkog okvira. Nova definicija treba odlučiti o statusu kojeg bi trebao dobiti migrant u novoj okolini, kao i to, kakva će mu biti osigurana egzistencija, odnosno, da li će moći tu legalno i ostati. Vrlo je važno utvrditi da li je migrant prihvaćen kao izbjeglica ili kao nasilni, dobrovoljni ili ilegalni migrant. Navedeni elementi su ključna podloga za njegov ostanak ili vraćanje u mjesto stalnog boravka (Castels, 2002). Poznato je, da se za ilegalne migracije sve češće primjenjuju i izrazi nezakonske, nedozvoljene ili nedokazane migracije. Prema većini teorija najradikalnije definicije, sve migracije podrazumijevaju i klasificiraju kao nasilne (izuzev turizma, kao prometne grane), među kojima je svakako najmanje legalnih, a sve više ilegalnih migracijskih pomjeranja.

Ključne riječi: migranti, migracije, diskriminacija, sigurnost, procesi.

Summary:

Definition and classification of recent migration in Bosnia and Herzegovina and the world, regardless of whether it is a violent, voluntary, temporary or permanent, organized or Neorgan-Iran, legal or illegal migrations, requires the determination of a new theoretical model and methodological framework. The new definition is to decide on the status of which should win the migrant in the new environment, and this, what will be offered a livelihood, or whether it will be able to legally stay there. It is important to determine whether the migrant accepted as refugees or as violent, voluntary or an illegal migrant. These elements are crucial backing for his stay or return to the place of permanent residence (Castells, 2002). It is well known that the illegal migration increasingly applied and expressions unlawful, illegal migration or unproven. According to most theories of radical definition, all involve migration and are classified as violent (except for tourism, as well as traffic routes), among which is certainly less than legal, and more illegal migration shifts.

Keywords: migrants, migration, discrimination, safety, processes.

1. Migracije kao pojave

Za migracije ili selitbe može se reći da su to globalne pojave sa kojima se susreću sve države svijeta. Zato se i države u tim procesima mogu smatrati kao izvori migracija, prijelazni ciljevi putovanja ili mjesto nastambe, a najčešće sve zajedno. Budući da migrantske tokove čine različite strukture i grupe ljudi kao što su politički, ekonomski ili stručni migranti to su osobe koje traže ili su našle određeni posao, zatim njihovi uži i širi porodični članovi koji nastoje unaprijediti svoja znanja ili ekonomski položaj te osobe koje su zbog siromaštva i beznađa suočeni s različitim konfliktima, zbog čega su i odlučili mijenjati mjesto.

Ljudi kao migranti ove ili one vrste, preseljavaju se iz manje razvijenih u razvijenija područja, tragajući isključivo za boljim ekonomskim i sigurnijim uslovima života i rada. Pri svemu tome migranti u većini nailaze na diskriminacije izražene u raznim oblicima, u odnosu na domicilno stanovištvo.

Na drugoj strani porast masovnijih svjetskih migracija dovodi do sve oštrijih zahtjeva za ograničen migrantski prihvata. Obzirom na to, da migranti sa sobom pored njihove želje i spremnosti za rad donose i novu kulturu, jezik, religiju i sl., takav migracijski proces kod domaćina uspostavlja strah, sumnju i bojazan za vlastitu egzistenciju. Tako ne usklađen međudnos jednih i drugih generalno usporava i narušava globalnu ekonomsku i sigurnostnu stabilnost u svijetu, što je neophodno mijenjati, na osmišljen i usklađen način, ukoliko se želi unaprijediti ekonomija, sigurnost te globalna međunarodna saradnja.

Na početku ovog rada, a radi lakšeg razumijevanja neophodno je pojasniti neke od pojmova iz ove oblasti. **Riječ migracija generalno obuhvata pojmove emigracije i imigracije. Emigracija znači bijeg ili iseljenje iz rodnog mjesta u drugu državu, odnosno selitbu ljudi iz njihova izvornog društva u drugu državu, imigrantsko društvo ili novu sredinu. Imigracija znači trajni dolazak ili naseljenje u imigrantsko područje. Međutim, migrant se smatra osobom koja živi u nekoj drugoj državi ili prostoru, u kome se ista nije rodila.**

Teoretska opredjeljenja migrante dijele prema:

- zadnjem mjestu boravka,
- državljanstvu,
- mjestu rođenja,
- cilju boravka u nekom mjestu, te
- vremenu odsustva iz rodnog mjesta ili mjesta zadnjeg boravka.

Analizirajući većinu motiva migracije oni se mogu podijeliti na nekoliko kategorija: ekonomski, politički, sekundarni, demografski, religiozni i sl. Oni su najčešće međusobno prepleteni i u većini slučajeva obuhvataju najmanje po dva navedena motiva.

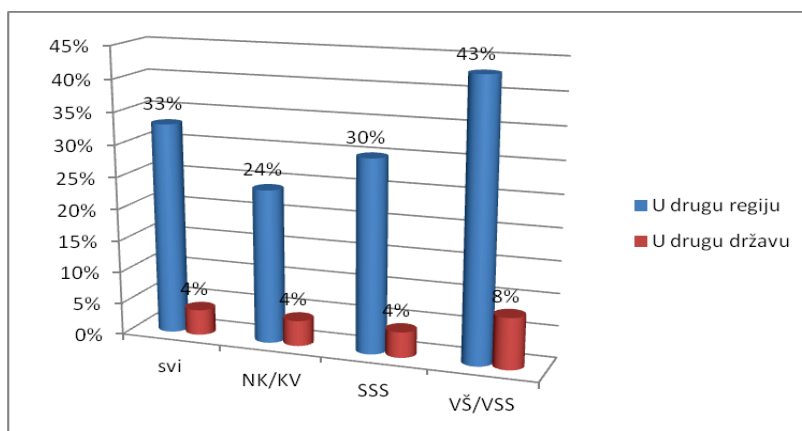
2. Uzroci migracija

Početne osnove za istraživanje uzroka migracija najčešće izvire i mogu se tražiti u teorijama faktora privlačnosti i odbojnosti koje bitno utiču na emigrante i imigrante.

- a) Faktori privlačenja mogu biti: ekonomska stabilnost, poboljšanje životnog standarda i dohotka, bolji posao i stručni napredak, bolji obrazovni uslovi, skladniji porodični i rodbinski život te bolji uslovi života u slobodno vrijeme.
- b) Faktori odbojnosti mogu biti: nezaposlenost, manji dohodak, niži standard, nepovoljniji opći uslovi života, ekonomska stagnacija, politički progoni, diskriminacije, manje šanse za uticaj na poboljšanje, otežan osobni razvoj te društveni i prirodni poremećaji.

Navedene teorije pokušavaju obrazložiti pomenute faktore privlačnosti i odbojnosti ali uz određene rezerve, jer postoje države i društva koja tim faktorima ne posvećuju odgovarajuću pažnju, i kao takve ih ne prihvataju. Na drugoj strani postoje države i društva koja se također susreću sa navedenim faktorima ali kod istih ne dolazi do migracija, jer se i samo stanovništvo na određene načine suprotstavlja negativnim trendovima i uzrocima mogućih migracija. Pri donošenju odluke o migraciji kod pojedinaca moraju postojati dovoljno snažni racionalni i emotivni elementi te snažne osobne karakteristike (cf. grafikon 1.).

Grafikon br. 1.: Postotak građana EU-28 koji su se bar jedanput selili u drugu regiju ili drugu državu EU obzirom na njihovu stručnu spremu.

Izvor: UNHCR, Asylum trends, 2009., obrada autor.

Iz grafikona br.1. je vidljivo, da je posebno izražena migracija kod osoba sa višom odnosno visokom stručnom spremom što ukazuje da je ova struktura migranata više mobilna u odnosu na ostale navedene grupe. Razlozi migracija su očito preprosti jer pomažu i doprinose boljim poslovnim rješenjima, većem dohotku ali i drugim oblicima osobnog i porodičnog usavršavanja.

3. Migracijski procesi

Obzirom na izuzetno složen migracijski proces kako u svijetu, Evropskoj uniji tako i Bosni i Hercegovini, u ovom radu istaknuti su samo osnovni pokazatelji migracija, iz kojih se mogu povlačiti odgovarajući zaključci kao i mjere za njihov razumniji i prihvatljiviji budući tok.

3.1. Migracije u svijetu

Istraživanja posljednjih godina provedena u sklopu IOM-a (International Organisation for Migration) i UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), ukazuju da većina građana u svijetu ipak najveći dio svog života provede u državi rođenja, a da period njihove migracije ili selitbe predstavlja njihov manji životnovremenski dio.

Najčešće i najbrojnije migracije na području EU se smatraju one, iz trećih država. Provedena istraživanja navedenih organizacija također potvrđuju, da su migracije ipak privremene i kraće, te da su isključivo ekonomske prirode. Djelatnosti kojom se migranti bave su većinski oslonjene na uslužni sektor sa niskom nekvalificiranom radnom snagom. Također je očit porast lančanih migranata, jer svi novi uključujući i njihove porodice dolaze za njihovim prethodnicima.

Studenti kao migranti su na trećem mjestu, visokoobrazovani kadrovi na četvrtom, dok su svi drugi na petom mjestu. Među značajnijim migrantima (prvog) uslužnog sektora, ističe se i feminizacija. U prošlosti su dolazili najprije muški, a naknadno ženske osobe, danas je taj proces obrnut, tako da ženske predstavljaju većinu migrantske populacije, a u samom procesu migriraju čak i samostalno. Analizirajući migracije prouzrokovane oružanim sukobima, pogoršanjem opće ekonomske pa i socijalne situacije nekog društva ili nacije kome je neophodna humanitarna ili druga pomoć zabrinutost širom svijeta postaje sve veća. Ovo se posebno odnosi na situaciju u nekim arapskim državama, a posebno u Republici Siriji, gdje je uslijed ratnih dešavanja 2014. godine značajno porastao broj tražitelja azila u industrijski razvijenim državama i regijama EU.

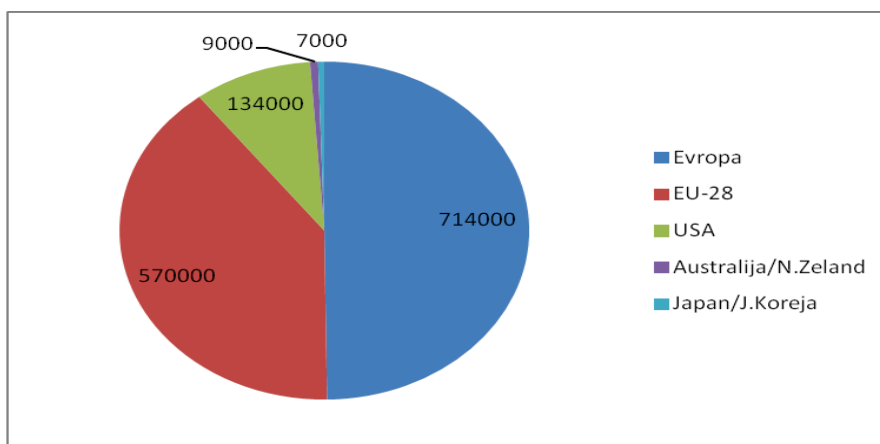
Procjenjuje se da je do prve polovine 2015. godine tražilaca azila bilo oko 866.000 što je za 269.000 više, u odnosu na isti period prethodne 2014. godine. Ovo se smatra kao četvrti i najveći uzastopni godišnji porast ili drugi val migranata od 1980. godine, od kada je UNHCR počeo obrađivati podatke o azilantima i uspostavio svoj statistički sistem. Iz izvještaja i ocjene međunarodne organizacije za migracije (IOM) navodi se da je u 2000. godini u svijetu bilo oko 175 miliona migranata, što je do 2005. godine povećano na oko 192 miliona međunarodnih migranata (IOM World Migration, 2005.). Kada su u pitanju tražioci azila njihov ukupan broj u ovo vrijeme (2016.g.) u industrijski razvijenim državama svijeta se kreće oko 1000.000 migranata, što se smatra identičnom periodu iz perioda 1992. godine (cf. tabela 1).

Tabela br. 1.: Tražitelji azila po odabranim regijama (2012.-2014.)

Regija.	2012	2013	2014	2013/2014
Evropa	369.300	485.000	714.300	47%
EU (28)	301.000	396.800	570.800	44%
USA	98.900	94.800	134.600	42%
Australija/Novi Zeland	16.100	12.000	9.200	-23%
Japan/ J.Korea	3.700	4.800	7.200	65%

Izvor: IOM World Migration, 2014.

Grafikon br. 2: Tražitelji azila po regijama u svijetu (2014.g.)

Izvor: IOM World Migration, 2014., obrada autor.

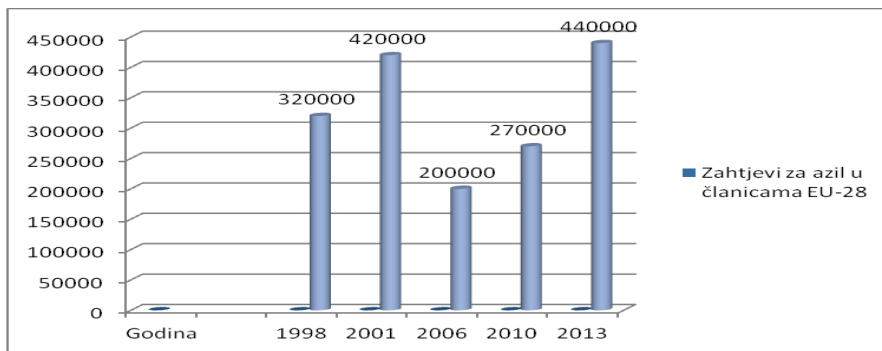
3.2. Migracije u Evropskoj uniji (EU)

Migracije ili selitbe u Evropi su činjenice koje se sigurno ni u buduće neće posebno mijenjati. Migranti u Evropsku uniju dolaze iz raznih krajeva svijeta i različitih razloga, neki zbog posla, studija, istraživačkog rada, a neki zbog spajanja sa porodicom. Obzirom da je u svijetu porast kriznih žarišta koja su posljedica ljudskog djelovanja ali i prirodnih nesreća što brojne ljude prisiljava na privremeni ili trajni odlazak iz svoje države. Od približno 507 miliona stanovnika EU oko 20 miliona se vode kao državljani država izvan EU.

Broj migranata koji u EU traže azil nije ravnomjerno raspoređen među članicama unije. Godine 2013. je u samo 10 članica prihvaćeno oko 400.000 ili više od 90% svih zahtjeva za azil, od kojih je najviše zatraženo u Francuskoj i Njemačkoj. Švedska i Malta su zaprimili relativno najviše molbi za azil po stanovniku države. Zašto je u nekoj državi podneseno više,

a u nekoj manje zahtjeva odvisno je od položaja pojedine države, njenog bogatstva ali i sistema naknada te liberealizma politike azila (cf.garfikon 3).

Grafikon br. 3.: Zahtjevi za azil u članicama EU-28

Izvor: <http://easo.europa.eu>, obrada autor

3.3. Migracije u Bosni i Hercegovini

Za Bosnu i Hercegovinu se može reći da je jedna od migracionih država s najvećim brojem emigranata u svijetu, u odnosu na ukupan broj stanovnika. Bosna i Hercegovina se svrstava među sedam država u svijetu, a prva u Evropi po broju iseljenika. Skladno zvaničnim podacima DKP-a BiH u svijetu, ali i zvaničnih podataka institucija drugih država, procjenjuje se da je ukupan broj građana BiH koji se tretiraju kao iseljenici između 1,9 i 2 miliona. Tabela u nastavku prikazuje petnaest najvećih država u kojima su građani BiH kao emigranti našli svoje utočište (cf.tabela br.2).

Tabela br. 2: Broj emigranata rođenih u BiH u 15 vodećih država prijema (2014.)

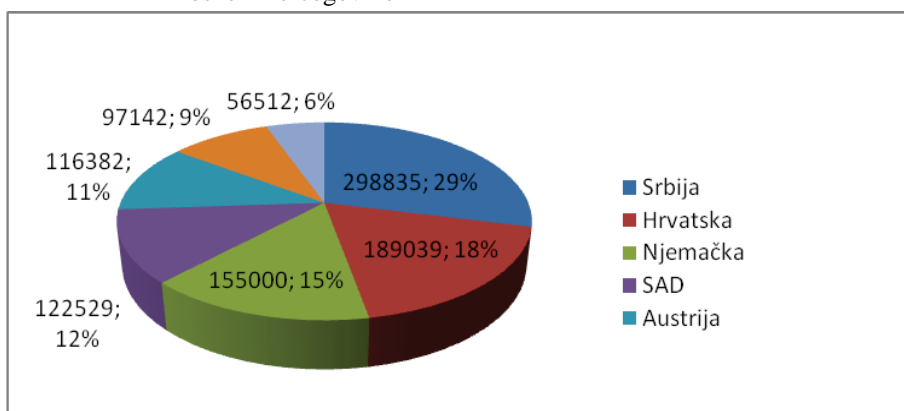
Država prijema	Broj	Izvor podataka i referentna godina
Srbija	298.835	Popis stanovništva 2011. u R. Srbiji
Hrvatska	189.039	Državni zavod za statistiku R. H
Njemačka	155.000	Savezni ured za statistiku Njemačke, 2011
SAD	122.529	Ured za popis stanovništva SAD, 2010
Austrija	116.382	Agencija za statistiku Austrije, 2012.
Slovenija	97.142	Statistički ured Slovenije, 2009.
Švedska	56.512	Agencija za statistiku Kraljevine Švedske, 2012.
Švajcarska	49.377	Savezni ured za statistiku Švajcarske, 2013
Kanada	39.150	Ured za statistiku Kanade, 2013.
Italija	29.066	Nacionalni institut za statistiku Italije, Stat. godišnjak za 2013.
Australija	25.682	Australijski Ured za statistiku – Popis stanovništva 2011.
Holandija	25.440	Agencija za statistiku Holandije, 2013.
Crna Gora.	21.849	Zavod za statistiku Crne Gore, 2012.
Danska	17.417	Zavod za statistiku Kraljevine Danske, 2013

Norveška	13.232	Centralni statistički ured Norveške, 2013.
	1.256.652	

Izvor: http://msb.gov.ba/PDF/MIGRACIONI%20PROFIL_2014_%20BOS.pdf, obrada: autor.

Ovi podaci uključuju drugu i treću generaciju iseljenika koji vode porijeklo iz BiH. Prema navedenim podacima ta masovna iseljavanja su u najvećoj mjeri isključivo posljedica ekonomskih razloga te da posljednju generaciju iseljenika čine mladi i visoko obrazovani građani. Zbog brojnosti emigracije i velikih mogućnosti, a u skladu sa preporukama Evropske unije, fokus emigracijske politike Bosne i Hercegovine posljednjih godina je u oblasti emigracije i razvoja. Grafikon u nastavku prikazuje sedam država EU u kojima je svoj smještaj pronašla većina migranata iz Bosne i Hercegovine (cf. grafikon 4).

Grafikon br. 4.: Sedam država EU u kojima je svoj smještaj pronašla većina migranata iz Bosne i Hercegovine

Za BiH, koja je suočena sa negativnim efektima kontinuirane emigracije (demografski problemi ali i stalno rastući problem odliva intelektualnog kapitala), vrlo je važno, da iskoristi moguće pozitivne efekte emigracije te da u svoje strateške razvojne planove uvrsti komponentu povezivanja migracija i razvoja. To se može iskoristiti u obliku različitih doprinosa putem finansijskog, socijalnog i ljudskog kapitala, što uključuje investiranje, novčane doznake, prijenos znanja, tehnologije, ekonomsko lobiranje i druge vrste podrške.

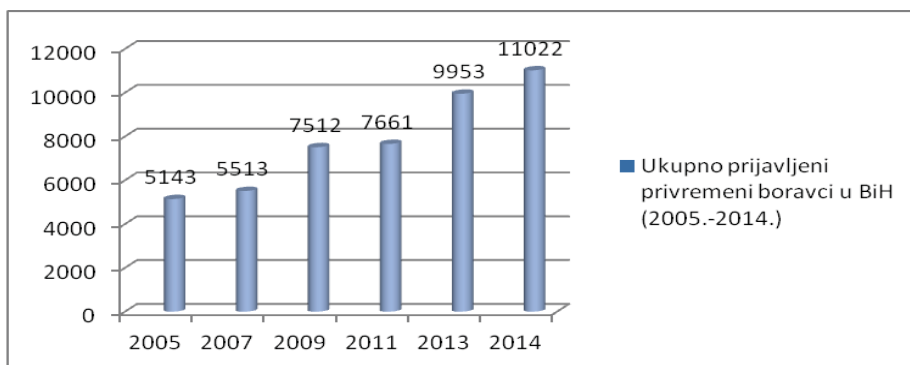
U pogledu **migracija** položaj Bosne i Hercegovine se također nalazi na raskršnici puteva od istoka prema zapadu, što je čini pogodnom za tranzit migranata na putu prema državama Zapadne Evrope i dalje. Da bi se bar približno odredili neki od trendova migracija s kojima se Bosna i Hercegovina suočava u ovom periodu, važno je osvrnuti se na podatke o kretanjima stranaca preko državne granice Bosne i Hercegovine, zakonitim i nezakonitim migracijama i sa onima koji traže međunarodnu zaštitu. Svi podaci o prometu ljudi i transportnih sredstava preko državne granice Bosne i Hercegovine ukazuju na kontinuirani rast u posljednjih desetak godina. Od ukupnog broja osoba evidentiranih na graničnim prijelazima od 2001. godine, u prosjeku 50% bili su stranci. Ovakvo stanje bilo je prisutno sve do 2009. godine, od

kada je uočen blagi pad i smanjenje prometa osoba preko državne granice Bosne i Hercegovine. Većina tog prometa se odnosi na granicu s R. Hrvatskom. Vrlo je važno naglasiti da većina stranaca, od kojih neki nastoje na ilegalan način napustiti Bosnu i Hercegovinu u pravcu Zapada, a koji dolaze iz država visokog migracionog rizika u Bosnu i Hercegovinu ipak dolazi legalno. Podaci ukazuju da rute ilegalnih migracija preko Bosne i Hercegovine idu od istočne granice Bosne i Hercegovine, posebno s R. Crnom Gorom, prema zapadnoj i sjeverozapadnoj granici prema R. Hrvatskoj.

Proširenjem Evropske unije i izmjenama viznog režima s pojedinim državama, razvojem državnih institucija BiH i dosljednom primjenom propisa i prakse zapadnih država u ovoj oblasti, pored značajnog smanjenja ilegalnih migracija preko Bosne i Hercegovine, došlo je i do promjene strukture državljanstava ilegalnih migranata. U posljednjih pet godina Bosna i Hercegovina se najviše susreće s problemom ilegalnih migracija državljana Albanije, Srbije (s područja Kosova), Makedonije (uglavnom se radi o pripadnicima albanske nacionalnosti), i državljanima Turske.

Od ukupnog broja prihvaćenih državljana iz trećih država, a po Sporazumu o readmisiji s R. Hrvatskom u zadnjih pet godina 90% čine državljani Albanije, Srbije (s područja Kosova), Makedonije i Turske. Građanima ovih država u najvećem broju odbijaju se ulasci u Bosnu i Hercegovinu zbog davanja lažnih podataka o pravu na ulazak u Bosnu i Hercegovinu. Podaci o ilegalnom prelasku državne granice pokazuju, da državljani navedenih država čine preko 80% evidentiranih lica, ukoliko se izuzmu državljani Bosne i Hercegovine i susjednih država. Pored navedenih ilegalnih migranata neophodno je istaći i one koji se tretiraju kao prijavljeni boravci u BiH u posljednjih pet godina, čiji je broj iz godine u godinu u porastu (cf. grafikon br.5).

Grafikon br. 5: Ukupno prijavljeni boravci u BiH u periodu od 2005.-2014.godiine

Izvor: http://msb.gov.ba/PDF/MIGRACIONI%20PROFIL_2014_%20BOS.pdf, obrada: autora

4. Posljedice migracija

Migracije u svim društvima i državama mogu pored negativnih posljedica ili slabosti donijeti i pozitivne pomake ili prednosti. Naravno, one se različito reflektuju kako na emigrante tako i imigrante u određenoj državi.

4.1. Ekonomske posljedice migracija

Ova vrsta migracijskih posljedica se također može analizirati po više osnova te je i za nju simptomatično kao i za ostale, da može imati svoje prednosti i slabosti:

Prednosti: Kada nezaposleno stanovništvo odlazi u druge krajeve ili države, povećava se vrijednost rada i relaksira razvoj prenaseljenih područja, a odlaskom nekvalificiranog radnog osoblja povećava im se mogućnost stvaranja većeg dohotka i boljeg standarda te stjecanje dodatnih kvalifikacija.

Slabosti: Uslijed odlaska radnika, iste je neophodno nadoknaditi drugim uz dodatna educiranja i pripreme, za što su neophodna dodatna sredstva, također smanjuje se ekonomsko privredni učinak pri čemu neka područja ekonomski čak i stagniraju, a struktura stanovništva postaje neujednačena kako po spolu, starosti tako i stručnim kvalifikacijama. Značajnijim brojem migracija povećavaju se svi troškovi kao i porezno opterećenje onih koji ostaju u toj regiji ili državi.

4.2. Posljedice migracija na tržištu rada

Snalažljivost i uspjeh migranata u većini država EU u zadnjim desetljećima značajno zaostaje za uspjehom domaćina. To potvrđuju slijedeći pokazatelji:

- procenat nezaposlenih migranata je znatno veći u odnosu na nezaposleno domaće stanovništvo,
- provedena istraživanja EU pokazuju da migranti duže čekaju na posao u odnosu na domaće stanovništvo,
- stranci iz država EU manje vremena čekaju na posao nego stranci iz država koje nisu članice EU, a u nekim primjerima i manje vremena nego domaće stanovništvo,
- razlike između stepena nezaposlenosti migranata i stepena nezaposlenosti domaćeg stanovništva je u porastu.

Ovdje je potrebno naglasiti i to, da je data prednost pri zapošljavanju domaćem stanovništvu, a zatim državljanima članica EU, dok su svi ostali slijedeći (skladno Sporazumu iz Tampere, 1999.).

4.3. Ostale posljedice

Među ostale posljedice migracija spadaju: političke, kulturne, nacionalno odbrambene, demografske te posljedice odliva inteligencije (mozgova), itd.

Posljedice odliva inteligencije su posebno interesantne zbog toga, jer od istog emigrantska društva imaju korist samo ako se ti stručnjaci vraćaju sa većim kvalifikacijama, dok uopćeno važi, da odliv inteligencije donosi štetu emigracijskom društvu, a korist imigracijskom.

5. Uticaj migracija na ljudski kapital

Ljudski kapital može se kvalifikovati kao sposobnost, spretnost i znanje stečeno uz pomoć obrazovanja, osposobljavanja i određenih iskustava. U cilju ostvarenja posebnih zadataka i svoje misije kroz ulaganje u ljudski kapital zainteresiranost pokazuju pored pojedinaca i privredna preduzeća kao i javni sektor. Vijeće Evrope je u Lisabonu u središte svoje razvojne strategije postavilo ljudski kapital kao zajednički cilj svih članica EU. To bi EU kao zajednicu učinilo jednom od najsnažnijih i konkurentno dinamičnih, te na znanju zasnovanih tržišta u svijetu. Masovna preseljavanja radnika posebno u Evropi tokom devetnaestog i dvadesetog stoljeća postala su sve izraženija, pri čemu su se povećavale kako udaljenosti tako i fluktuacije. Time je prouzročena interregionalizacija i internacionalizacija industrijskog i agrarnog tržišta rada. Jedan od ključnih razloga za to bio je ubrzani razvoj infrastrukture koju su u većini gradili radni migranti. To je uticalo na snažan razvoj saobraćajnica ali i značajno skraćenje vremena putovanja, kao i smanjenje transportnih i logističkih troškova. Slobodan protok ljudi (pored protoka roba, kapitala i usluga) jedna je od osnovnih sloboda unutrašnjeg tržišta EU što uključuje: slobodu kretanja radnika, priznavanje stručnih kvalifikacija, koordinaciju socijalne zaštite te građanska prava.

6. Zaključak

Zaključak ovog rada potvrđuje da su migracije prije svega sa ekonomskog i sigurnosnog ali i ostalih aspekata vrlo bitne za sva društva u svijetu. Međutim, ipak bi bilo potrebno riješiti neke od ključnih problema migracija kako bi svijet brže i sigurnije koračao u bolju budućnost. To bi olakšalo asimilaciju imigranata, a preseljavanja bi se drugačije tretirala i time dobila pozitivan međunarodni predznak među svim akterima. U tom pogledu ne bi trebalo praviti razlike među ljudima radi drugačije kulture, vjere, boje i sl., već ih kao takve treba i prihvatiti. Sva društva bi trebala biti svjesna da njihov način života i rada nije jedini i najbolji na svijetu. Takvo shvatanje u ovom radu bilo bi suvišno, a aktivnosti u društvu, odnosno privredi kolektivno i pojedinačno bi se analizirale po kriteriju njihova učinka i progresu, i nikako drugačije. Po drugoj strani može se postaviti i pitanje, ko u današnje vrijeme može migrantu zabraniti ulazak u neku državu, ukoliko isti u matičnoj državi nije zadovoljan ili iz bilo kog drugog razloga tamo ne želi ili ne nema uslova za dalji boravak. Svaki pojedinac koji se rodi i živi u nekom području nije sam odredio takav svoj put, jer mnogi nemaju drugog izbora, kao ni sredstava i mogućnosti za drugačije ponašanje. Stoga je neophodno iznaći pravednija rješenja i priskočiti u pomoć ljudima koji se nalaze u problemima, te im dati šansu koju zaslužuju. Također, može se zaključiti da je u većini kolektivnih ili pojedinačnih migracijskih procesa, država i njena politika ta koja ne nudi mogućnost prosperiteta pa ni preseljavanja. Međutim, kada se taj proces pokrene migranti se ipak susreću sa brojim problemima od stambenog rješenja, zaposlenja te daljeg obrazovanja.

Na kraju smo ipak ljudi ti, koji trebamo razumski doprinositi i pomoći državi i društvu da se svaki imigrant lakše uključi i zaživi u nekom novom prostoru.

Potrebno je imati na umu da predrasude, stereotipi i diskriminacija pogotovo kao što je ova u nastavku, u kojoj se našao jedan afrički migrant negdje u EU, ne bi se trebala dogoditi nigdje i nikome!

„Sjećam se, kada sa molio za radnu dozvolu. Ušao sam u ured da bih zamolio za tu dozvolu. Odmah, kada sam ušao u kancelariju, pozdravio sam „Dobar dan!“ Gospoda koju sam pozdravio me je upitala „Jeste li došli zbog radne dozvole?“ Rekao sam da. Odgovorila je „ Oprostite, radnih dozvola ne dajemo tražiocima azila“.

Predpostavimo, da se svi iz ovih ili onih razloga možemo naći u istoj ili sličnoj situaciji kao što je „afrički migrant“ radi čega je potrebno da suosjećamo sa ljudima kojima je potrebna pomoć, jer nikad se ne zna.

Izvori:

1. <http://www.iom.int/>
2. <http://www.unhcr.org/doclist/statistics/4146b6fc4.html>
3. <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Izbjeglice/Strategija%20BiH%20iz%20oblasti%20readmisije%20-%2>
4. http://msb.gov.ba/PDF/MIGRACIONI%20PROFIL_2014_%20BOS.pdf
5. <http://easo.europa.eu>
6. http://www.coe.int/t/dg3/migration/default_en.asp
7. http://www.migrationsverket.se/english.jsp?english/eeu/e_eu.html
8. <http://emn.sarenet.es/html/index.html>
9. <http://C:/Users/Edin-PC/Downloads/URN-NBN-SI-doc-1MADSF00.pdf>
10. <http://old.epf.uni-mb.pdfs/rek-deja.pdf>

INNOVATION IN FUNCTION OF GREATER MOBILITY OF KNOWLEDGE AND CAPITAL AS WELL AS REDUCING REGIONAL INEQUALITIES

Summary: Responsible policies of developed countries have realized the importance of innovation for the purpose of reducing regional disparities. It's about the full support of the development of innovation systems that provide higher productivity and competitiveness in companies that are part of the system on the one hand, and the territory in which they are located, on the other. In fact, the spatial concentration of firms provides greater opportunities for the development and diffusion of innovation rather than dispersed production structure. The innovations are analyzed as an essential condition for the establishment of innovation systems, and mobility of technology and knowledge that fosters a process to increase the value of production of goods and services at a national level, because the concentration of highly innovative organizations results in a collective learning process in which the development of knowledge and skills within a company or research institution overflow to other actors in the community thanks to the strong business and social relations.

Key words: innovation, innovation systems, competition, regional economic development.

Introduction

The initial steps when it comes to innovation in the first half of the twentieth century were made by Joseph Schumpeter, according to whom economic development is largely determined by non-economic factors. These factors relate to the structure of institutional society in which the entrepreneur plays the key role, not only of the manager, but the role of the one who accepts the risk as an inevitable companion of introducing of new products and technologies.

The realization of the process of innovation is done only by some, bold entrepreneurs who use innovation, make profit, but also provide the benefit of society as a whole because this results in significant interdependencies between the various manifestations of innovation. Thus, new products, open new markets, generating demand for new resources and raw materials, and encouraging innovation in production technologies. Economic innovations are realized in the form of clusters, because after some entrepreneurs successfully introduce innovations, they will be followed by others entrepreneurs resulting in a wide spread of new products or technologies throughout the economy. Most entrepreneurs, which generally have an aversion to risk, don't take merit for this expansion. Instead, the small number of entrepreneurs who are willing to accept the risk take credit for innovations and economic development. Therefore, economic development depends on the institutional environment which encourages the activities of entrepreneurs. According to Schumpeter, the ideal conditions for entrepreneurship development was provided by liberal capitalism, which is based on private property and "laissez faire" economic policy. Schumpeter believed that economic development brings crucial qualitative changes, which are encouraged by innovation in different historical periods. He declared innovations to be the basic factor of technological progress and economic development, in terms of replacing old technology with new, what he called "creative destruction".

---

¹ Business School of Professional studies Novi Sad, Serbia

² Business School of Professional studies Blace, Serbia

The essence of innovation

The European Commission defines innovation as "the improving and expanding the scope of products and services and the associated markets; the establishment of new methods of production, supply and distribution; introduction of changes in management, organization and working conditions of employees".³

The importance of innovation is enormous, and technological innovations are one of the most important factors for gaining competitive advantage. Technological progress is the improvement of existing and introduction of new operating assets, items of work and work processes (technology and organization of production). The effect of technological progress leads to structural changes in the manufacturing process, which results in a larger mass of products, shortens production time, saves raw materials, reduces costs per unit of production and improves product quality.

The reduction of necessary work in the Ford company

The time required for assembly	Craft production, 1913 (minutes)	Mass production, 1914 (minutes)	Reducing energy input (%)
Motor	594	226	62
Magnetic engine lighter	20	5	75
Axle	150	26.5	83
Parts of the vehicle	750	93	88

Source: Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 28.

Innovative organization is characterized by orientation towards customers and markets and reliance on technology as a resource for competitiveness, openness and orientation towards change, which is a requirement for a high degree of innovation enterprises.

Businesses, industries, regions looked at in different contexts, express in nowday's business conditions different perceptions regarding the intensity and importance of the changes and innovations as a form of change. The organization's approach to change. The organization's approach to change may be different: a) a passive attitude, which means waiting, ie. adjustment of the organization in regard of upcoming changes, b) an active attitude - stimulation, that is, the precedence of organization in the upcoming changes.

Innovations are a special form of change. They represent the instrument by which the entrepreneur creates new creative resources or enriches existing resources gaining a higher potential for wealth. For the entrepreneur, innovation is the process of taking a creative idea and transforming it into a useful product, service or method. "Therefore innovative organizations are characterized by the ability to channel their creative efforts into useful results. When managers talk about changing the organization to a more creative, it usually means that they want to stimulate innovation".⁴

To understand the phenomenon of The Innovation it is not enough to investigate only the object of innovation, it is necessary to introduce a complex analysis which talks about the innovational process. The innovation process has long been treated primarily as an organizational issue. The transformation of basic discoveries into commercial products, processes or services is a long-term, high-risk, complex, interdependent and nonlinear

---

³ European Commission. 1995. *Green Paper on Innovation*. European Commission, December.

⁴ Milisavljevic M. Senic, R. Janosevic, S. 1993. *Innovation and technological enterprises' strategy*, Faculty of Economics, Belgrade, p. 51-52

process. On the other hand, the organizational capabilities to initiate and maintain innovation are to a large extent determined by regional or national significance. Therefore, the economic and social conditions in which the innovation process takes place has a very important role whenever business organizations take risks, taking into account the notion that innovation is a key factor of competitiveness, survival and sustainable growth.

The phases of the innovation process

The basic phases of the innovation process are invention, implementation and distribution. The initial phase is the phase of invention, where ideas turn into operational inventions. If the product or service is of technical nature, this will be an activity that is characterized by frequent experiments. The purpose of the experimental phase is the validation of the concept and getting to an appropriate result. When the invention is simple and less innovative, as is the case with linear expansions and replacements, there is no need for experimentation or they are implemented on a smaller scale. However, irrespective of all, it is necessary to put a lot of resources in order to give the product the desired characteristics. Often commercialization incorporates research and development activities that provide safe and reliable operation of invention, and not only in the laboratory or production facility, but also in the hands of users, which ensures that the product is available to more people. In addition, commercialization involves a number of activities associated with the market and finance. This is necessary in order to prepare the product for the market, especially in order to inform potential users about its existence and to make it available. While the invention and commercialization together represent innovation, there is a third phase, the distribution, which is closely related to innovation, although not an integral part thereof. Distribution shows the degree to which consumers accept innovation. In some cases the distribution may be very slow, while in others, as is the case with many of the services that are connected to the Internet, such as eBay and Facebook, distribution can be almost of explosive character.

When the activities associated with its inventiveness and its commercialization are concentrated within an organization, it is the so-called closed system of creation of innovations. This system of generating innovation was in its peak during the second half of the twentieth century. Its key material premise is the separation of large amounts of funds in order to allow the smooth carrying out of research and development within the corporation.

In the realm of industry when we talk about research we are talking about a content that encompasses how new scientific discoveries and the application of known scientific findings facilitate obtaining new products. Twiss gives us a definition by which research and development is a practical and systematic use of scientific knowledge for the benefit of man, despite the fact that some of its manifestations do not meet with universal approval.⁵ Roussel takes a similar stand. He claims that research and development are the process of gaining new knowledge from different areas.⁶ Roussel also points to new trends in the industry, reflected in the fact that one company can not be a leader in all the technologies which are used in its production. Indeed, many companies of global reference make use of scientific knowledge in different areas of their production. For example, manufacturers of personal computers use various different technologies including microprocessing, software and display technology. Being a leader in every field is almost impossible, regardless of what potential the company has.

The implementation of a closed concept of innovation includes various forms of support to companies where innovation is practically realized, especially in terms of

---

⁵ Twiss, B. 1992. *Managing Technological Innovation*, Financial Times Pitman Publishing, London.

⁶ Roussel, P. Saad, K. Erickson, T. 1991. *Third Generation R and D*, Harvard Business School Press, Boston.

involvement of outside experts, usually from certain universities and renowned institutes. "The main weakness of this model is that it is not enough oriented towards verification of innovations, making it inert and prone to bureaucratization."⁷

At the end of the last century the affirmation of models that were the antithesis of the closed model of innovation creation is noticeable. "These models accept the risks of business expansion, the opening of the labor market and the beginning of entrepreneurial ventures. In particular, they support the concept of outsourcing or relocation of parts of production to areas with low labor costs and proximity to major markets."⁸

The open model of innovation indicates that the product does not have to be the result of research and development activities carried out in the laboratories of corporations. There are various other external pathways that can be effective sources of innovation. These external resources are related to other large corporations that develop new technology, which they decide not to commercialize. Since they have no immediate nor obvious benefits of the technologies that are developed, they give way to the findings of other businesses who think that using licensed solutions can come up with new products. An external source of innovation may be small, entrepreneurial, highly innovative companies. A number of these companies were created as offshoots of universities or parts of other companies. As highly specialized entities, these small innovative companies have the knowledge and practical experience in narrowly defined areas. Though often lacking the necessary funds for the smooth financing of major research enterprise, they have is what is needed for most innovation, the capacity to adapt technology to one particular highly specialized application. This specialization, combined with high flexibility often allows small and medium-sized companies to create applications that can be commercialized in collaboration with major corporations. The Open Innovation systems provide wider opportunities for innovation.

There are numerous ways of commercialization of inventions, but in reality only a small number of them succeed. The affirmation of the Internet has increased interest in commercialization of innovation models, partly because they new forms affirmed themselves, and partly because it is seen as an instrument for seizing the new opportunities offered by the Internet.

Apple, iPhone and ipod mobile phones can serve as an example of the problems that occurred when selecting a method of income generation. When the company Apple placed iPhone on the market for the first time in January 2007, it was regarded as a highly innovative product.

However, the iPhone was not one of the many models of mobile phones. In essence, it was a handheld computer whose work is supported by the widely known and powerful Unix operating system. This has truly transformed a mobile phone from a purpose device to something much more comprehensive. The revenues of the Apple company are associated with wealth of software applications designed and developed by others. Anyone can create programs for the iPhone, and if the Apple company accepts it they become widely available in the market. As a result of these circumstances, there is a huge number of iPhone applications. This has not only brought a revenue of seventy million dollars to the creators of new applications, but issued an additional thirty million dollars to Apple (Apple shares revenue with the creators of applications in the ratio 30:70). What 's more, the presence of this additional revenue has significantly increased the "estimated value" of the iPhone model. As a mechanism of realization of revenues iPhone has become a "platform" in which other

---

⁷ Pokrajac , S. 2010. *Entrepreneurship: Challenges and paths of creative destruction of the Serbian economy*, Faculty of Mechanical Engineering, Belgrade, p. 148th

⁸ Pokrajac , S. 2010. *Entrepreneurship : Challenges and paths of creative destruction of the Serbian economy* , Faculty of Mechanical Engineering , Belgrade, p. 149th

companies to invest. This bears no costs to Apple but viewed from the perspective of users can significantly increase the value that the product. Certainly it would be wrong to think this is an isolated phenomenon. Apple's revenue generation mechanism is aimed at enterprises which could help and participate in co-operation with other organizations in order to develop new software applications and thereby create a new purpose for iPhone mobile phone models. The evaluation of products and models of creating value are key aspects of the business model. As there are numerous mechanisms for the realization of income that determine the total profit, there are many models as well. Three business models that enable companies to convert technological potential (ie, inventions) in economic value are: the incorporation of technology into current business licensing other companies and launching a new venture for new business ventures.⁹

These models determine the holders of the commercialization of innovations and ways of their realization. Each one marks a specific mechanism by which inventions are marketed.

Examples of applications of the first model are numerous. It is a logical step that each company undertakes having invested time and money in the development of a new goods or services. For example, when Apple developed the multimedia ipod device in 2001, it was clearly stated that this innovation would be incorporated into the existing business and was sold as one of Apple's products, although by then this kind of product was not part of the existing product range of the company.

Examples of the second business models are far more numerous than most people think, for the sole reason that many large companies raise revenue based on ownership of patents. One of these examples is James Dyson who after developing his bi-cyclonic technology for vacuum cleaners decided to grant a license for its innovation to one of the existing manufacturers of vacuum cleaners.¹⁰ However, although it seems that some of the vacuum cleaners manufacturers realized the technological potential of Dyson's model, they continued to firmly adhere to the existing business model, at least in the part that refers to the view that the revenues arising from replacement vacuum cleaner bags were a very important item in total revenues, due to which they were not ready to join a new business model, which incorporated new bi-cyclonic technology. Therefore, Dyson, gathering some money from a smaller license agreement with a Japanese firm decided to implement a third type of business model or business model in which he implemented a new venture. He called it Dyson Appliances Ltd., which later grew into a very profitable business activity.

A number of authors considers diffusion as a phase of innovation. Others think that this process is essential to the success of any innovation but substantially does not belong in the innovation process.¹¹ However, regardless of the adopted position, one can conclude that diffusion is the process by which innovations are accepted and used by the user or by other organizations. Diffusion describes the way in which innovations are accepted and the manner in which they become popular. For this type of innovation, which in the short term becomes ultra popular and is widely used, it is said to exhibit a rapid degree of diffusion, while the innovation that is difficult to accept by the user, it is said to show the spread of weaker intensity. Therefore, we can conclude that diffusion is the degree of acceptance of innovations.

---

⁹ Chesbrough, H. 2006. *Open innovation: how to Thrive in the New Innovation Landscape*, Harvard Business School Press, Boston, MA, p. 108.

¹⁰ Dyson, D. 1997. *Against the Odds*, Orion Business, London, p. 134.

¹¹ Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 9.

Types of Innovation

The classification of innovation only in two groups, incremental and radical, does not highlight the subtle yet very important differences between them because they fail to show where actual innovation truly lies. In order to resolve this problem Henderson and Clark have developed a more complex approach.¹² This approach includes the concepts of radical and incremental innovation within a broader framework. This framework enables a more detailed analysis of a large number of innovations in comparison to the simple classification of the radical and incremental innovation. In addition, the approach allows simultaneous prediction of their potential impact on the market and the competition. However, this approach has its limitations and one of the main is that it is to a greater extent product innovations oriented, although the same principle can be used for service innovation and processes. However, this division shows contents that can be called innovation and more importantly it helps us point out where innovation actually is.

Henderson and Clark point out that two specific types of knowledge are essential for the production of goods, services or processes¹³ (knowledge about system components and knowledge of the system as a whole). The first relates to the knowledge of all the parts that have a well -defined role within a larger system that constitutes the product. This knowledge is part of what might be called the concept of essential design. The second refers to the knowledge of the system, ie. knowledge about how and in what way the different parts connect to each other and assemble. This is the knowledge about how the system works and how the different pieces function together. In this typology, radical and incremental innovation are presented as two polar opposites. In the first one there is a change in the components and architecture of the system while the other leads to minor changes in components that improve their performance. Analysis singles out two indirect kinds of innovation: the componential (modular) and architectural forms of innovation.

The componential innovations use architecture and configuration of existing products, introducing new components with various design concepts. As is the case with incremental innovation, componential innovation does not imply a completely new design. This type of innovation, however, involves a new, or at least different components. a key characteristic component innovation is the use of new or lots of different components, especially those involving new technologies. New technology can change the way one or more components function within the overall system, but the system and its configuration/architecture remain unchanged.

In architectural innovations, components and design concepts that accompany them will remain the same but the system configuration changes by introducing new connectors. The essence of architectural innovation lies in the reconfiguration of an established system to connect existing components in new ways. This does not mean that there will be some changes in the components. Manufacturers should at least be able to seize the opportunity to improve and some of the components, but in essence these changes would be minor, leaving the component to function as before but within the redesigned and reconfigured system.

The Walkman was a huge commercial success, sold 1.5 million units in the first two years. However, the significance of the Walkman does not lie only in the fact that it sold well. It illustrates the power that was once associated with architectural innovations. The Walkman had been copied by many other manufacturers, but what is more important, it has changed the way of consumer behavior. The younger generation is realized that it can combine a healthier

---

¹² Henderson, R. Clark, K. 1990. Architectural Innovation: Reconfiguration of Existing Product Technologies and the Failure of Established Firms, *Administrative Science Quarterly*, 35. p. 9 -30.

¹³ Henderson, R. Clark, K. 1990. Architectural Innovation: Reconfiguration of Existing Product Technologies and the Failure of Established Firms, *Administrative Science Quarterly*, 35. p. 9 -30.

lifestyle while listening to music, so, you can say that the Walkman helped in promoting a number of activities such as jogging, walking and the use of gyms.

The differentiating of innovation, starting from radical until incremental illustrates that the impact of technology and technological change can vary considerably. Technology operates in different ways. However, its impact will be significantly different once applied to the entire system, or where, by comparison, is applied to the individual components. Therefore, this form of categorization has a certain power of forecasting, so that those who use it have better insight and can realistically assess the potential impact of the innovation which is being examined. In recent literature we can find the division of innovation, depending on the type of innovative activity: technological and management innovation. In short, technological innovations are innovations of products, services and manufacturing processes, while management innovations include the improvement and implementation of new management structures and processes that radically alter the largest part of the functions and activities in organizations.¹⁴

Starting from the observation that innovation is constantly changing the ways of combining factors in the production process, Lipsey sorts all innovations into the following four groups: a) growing innovations, b) radical innovations, v) changes in the technological system and g) technological revolutions.¹⁵

Growing innovations are small, but their impact is huge. Radical innovations are discontinuous evaluations of commercial discoveries. Changes in the technological systems operate in any economic sector of the industry, and the technological revolution is changing technological paradigm.

Types of spatial innovation systems

Refreshed interest in the sorting of groups has led to the identification of several variations of conventional Marshall's industrial district. Marcussen makes a distinction between four different forms of spatial innovation systems:¹⁶ neomarshall's type industrial districts, spatial innovation systems of type node and prong, satellite platform and the National Spatial innovation systems.

Spatial Innovation System of the neo-Marshall's industrial districts

This type of spatial innovation system has a structure characterized by the presence of a large number of small businesses which are locally owned. Since the companies are locally owned, production decisions are made mainly within the region. There is a significant level of trade at the local level, with the raw materials to be procured locally, resulting in a strong relationship between the companies in the spatial innovation system. The products, on the other hand, can be sold outside the region. The workforce is also employed at the local level without a noticeable migration. According to Marcussen the presence of a large contingent of workers engaged in the design and development ensures that these groups are fertile ground for innovations.¹⁷ By inclination towards innovation and based on a large number of small companies with strong interpersonal relationships, categorized by special vendors and local

---

¹⁴ Kim, C. Mauborne, R. 1997. Strategy, Value Innovation, and the Knowledge Economy, MIT Sloan Management Review, Spring, p. 75.

¹⁵ Lipsey, R. 2002. Globalization technological change and economic growth, Annual Sir Charles Carter Lecture, p. 3.

¹⁶ Markusen, A. 1996. Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial District, *Economic Geography*, 72. pp. 293-313.

¹⁷ Markusen, A. 1996. Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial District, *Economic Geography*, 72. p. 301.

capital, Silicon Valley in California is an example of the technologically oriented type of the neo-Marshall's industrial district. In the UK, motor sport valley in Oxfordshire is one more example of this type of spatial innovation systems. It represents an innovative centre focused on the development and production of race cars, first of this kind in the world in terms of the number of small and medium sized firms grouped only 70km from Oxford.¹⁸ This region houses more than 600 firms that engage in design development and production of sports cars as well as components for them. What makes this spatial innovation systems similar to Silicone Valley is not just the presence of leading constructors of sports cars, but a large number of distributors of specific components, well trained personnel and a scientific community well interconnected which allows for gathering and dissemination of knowledge which leads to a higher proportion of innovation.¹⁹

Spatial innovation systems of the node and sprocket type

While the spatial innovation system of the neo-Marshall type is dominated by small firms, spatial innovation systems of type node and tooth are characterized by a number of large companies or plants that act as nodes around which you can find many small businesses associated with the main company by theme, origin or business relationship. Companies of the node type are typically large with an international scope of operations which may include links to branch offices, suppliers, consumers and the competition on the local level as well as outside the region.

Different from those of spatial innovation neo-Marshall system shapes, links to spatial innovation system knot and Prong often are not cooperative - type but are instead caused by the treaties. The difference in size between node firms and other companies means that node companies usually play a dominant role in the local economy, creating unique local culture. The success of the node and tooth groups depends on the ability of the node, which occurs in an area to tolerate and encourage development organization nodes in another area.

The Seattle area in the United States is an example of spatial innovation Shechem type knot and Prong. In this particular case, Boeing, the largest airline company in the world has a role of the knot. As a node company, Boeing is focusing on international goals, since for many years it has been dominating the market for commercial aircraft. Because of this international orientation, Boeing held a pair of measured connections with local companies suppliers. In fact, only a small part of Boeing suppliers are locally positioned. Despite this, Boeing has strongly influenced the formation of regional economic infrastructure and the labor market in Seattle. How influential it was is shown in the reactions that followed the reduction of the workforce in Boeing. In the early seventies during a bad period in the market of public air transportation Boeing fired two-thirds of its employees in Seattle, the number of employees fell from 150 000. to 50 000. In April 1971, two residents of Seattle set a banner next to the sign by the roadside on the outskirts of the town on which was written " Please,can the last people to leve Seattle turn the lights out ".²⁰

---

¹⁸ Henry, N. Pinch, S. 2000. Spatialising Knowledge: Placing in Knowledge Community of Motor Sport Valley, *Geoforum*, 31. pp. 191-208.

¹⁹ Henry, N. Pinch, S 2000. The Industrial Agglomeration (of Motor Sport Valley): A Knowledge, Space, Economy Approach, in Bryson, J. et. all. *Knowledge, Space, Economy*, Routledge, London, p. 127.

²⁰ Rodgers, E. 1996. *Flying High: The Story of Boeing and the Rise of the jetliner Industry*, The Atlantic Mountly Press, Oxford, p. 302.

Spatial innovation system with satellite platform form

The third type of spatial innovation systems is a form of so-called satellite platform, characterized by the concentration of branches of the large organizations with residence and property abroad. Companies that are found in these groups range from those who are predominantly engaged in routine duties to the organizations dealing with sophisticated research. However, one of the main characteristics is their tendency towards the formation of independent structures that are separated in a physical sense, with relatively few links with other firms in the spatial innovation system. As a result, ongoing cooperation with local suppliers is mostly absent. If links exist, they are between the mother corporation and its branches located in other regions. Since the plants, in this type of spatial innovation systems, are owned by the major multinational companies, their fate, especially when it comes to things such as investment decisions will largely be resolved outside the region. The main sources of funding, technical expertise and business activities will be conducted outside the territory of Physical innovation system. In comparison with a strong external focus when it comes to obtaining capital, local government and local development agencies play an important role in providing infrastructure, tax relief and companies for service and support. Despite the absence of many of the characteristics of spatial innovation systems that stimulate the innovation process, this type of group can also be an important center of activities in the field of high technologies.

With the economic structure dominated by large branches of technologically advanced companies, the center of Sophia Antipolis in France is a good example of spatial innovation system of the satellite platform type. Some of the companies that are present there are IBM, Digital, Thomson, Rockwell and Dow. They have been drawn to Sofia Antipolis by the prestigious scientific character of the park. Attempts to influence the development of small and medium enterprises through incubation programs have had limited success.

Another example of the above-mentioned forms of spatial innovation system is the center for development and production of software in Bangalore in southern India. It is a spatial innovation system whose development is supported by the state and which is formed by more than sixty multinational corporations such as Motorola, Texas Instruments, Hewlett Packard, Oracle, Siemens, and many Indian software companies. However, in this case, the links between large foreign companies and small local ones are the key characteristics of the spatial innovation system. This is made possible thanks to the nature of the work with the software, which consists primarily of negotiable production systems, creating solutions that will meet the specific needs of clients and which require a high degree of cooperation between the companies.

The National Spatial innovation systems

The fourth type is a state-owned spatial innovation system. It is formed when some of the companies of the public sector or a non-profit organization takes the place of the main tenant of the country in a region. Some of the organizations that can occupy this central position include: military bases, large defense installations, public laboratories, government offices.

Denver, Colorado is a good example of this type of spatial innovation systems. With the second largest concentration of government agencies in the US. Also Ann Arbor, Michigan, with the university in it's center. The structure of state innovation system has a lot of similarities with the structure of knot and prong groups in the sense that one or a small number of organizations expresses a tendency towards domination in the economic development of the region. Therefore, the local business structure is likely to be a reflection of the central organization. Since the central organization is not a commercial organization (ie. it is a non-profit organization or it's part of the public sector) it is likely to be immune to

the threat that exists from the sudden exodus that may ensue after corporate failure or a poor business cycle. Local firms play a smaller role here than in the case with neo-Marshall industrial areas or spatial innovation systems of the node and prong type, but, as time goes by, the local suppliers will slowly adapt to the needs of the central organization. In the case of universities and military and scientific organizations, the labor market reflects national or, as is the case with universities of international market conditions.

Examples of such groups in the UK are Cambridge and the M4 corridor, an area with companies interested in developing new technologies that extend from the west side of London and to Bristol following the highway to the north, including the districts near Berkshire, Hampshire and Wiltshire. The M4 Corridor falls within the typical form of the state-owned spatial innovation system because it contains several large state research enterprises in the districts west of London. Established mainly in the years before the Second World War, they have experienced rapid development during the Cold War when they deepened their ties to industries that were involved in high technology. The Royal Aviation Organization in Farnborough in Hampshire, the plant's nuclear weapons research in Adelmaston in Berkshire and the National Laboratory for research in the field of physics in Bushy park in Middlesex are the regional laboratories financed from the state budget. The M4 corridor is home to numerous military institutions including the General Staff of the British Army. The rapid development of military industrial complexes in the years after the war has led to the fact that the research organization of the British government forms bonds of complex defensive demand creating close ties between researchers and groups of firms engaged in high technology.

Cambridge is also a national group but at its center is the university. Cambridge University dates back to the Middle Ages and has had a strong impact on the local economy. Ever since the sixties of the last century the reputation that the university enjoys in the field of research and scientific activities gave birth to a significant number of small and medium-sized enterprises engaged in technological development. The technologies represented in the group are very diverse. Among others, they include computing, electronics and biotechnology, where the last field is associated with the pioneering work of universities in the field of genetics. A significant number of companies in the group maintains close ties with the university.

The spatial innovation systems are most relevant microeconomic factors affecting the development of the region. For example, the economic development of the region in the EU is associated with a power level of individual spatial innovation systems. Approximately 38 % of employees in the European Union work in enterprises that are members of a spatial innovation system, which makes them an indispensable part of economic reality in the European Union.

In Europe, the economic policy makers in particular called for a policy of development of spatial innovation systems, among other things, due to a shift of focus from macro to micro - economic issues. Monetary and fiscal policies are mainly well developed in all European countries, but it turned out that successful macroeconomic policy is still a prerequisite, but not a sufficient guarantee for faster development. Only with microeconomic efforts which are focused on new partnerships with the private sector, universities and other institutions provide that macroeconomic achievements come into practice. The importance of development policy of spatial innovation systems at the national level varies among EU countries, but is considered to have a high or medium priority in most countries. The national policy of stimulating the emergence and development of spatial innovation systems seems to be less important in countries that are organized as federations and/or where there is a high

degree of regional autonomy.²¹

The policy of spatial innovation Shechem requires a high degree of integration of different packages of measures, establishing liability of specific institutions for implementing the policy, which requires strategic consensus and practical partnerships within the state sector. These development policies should be designed to support the emergence of new spatial innovation systems and the growth (development and strengthening) of existing.²² They have to have a degree of flexibility to adapt to new needs and constraints.

Spillovers of technology and knowledge

The spillovers typically occur when a company realizes the effects of investment in research and development of other companies. Spillovers may also arise from a firm's investment in research and development that leads to a scientific discovery or development of new products and other companies are able to copy or imitate. Finally, if the firm is able to create a new product it doesn't not to commercialize it can buy a license. Either way, the company, but not the one that had originally invested, is able to present a new innovative product on the market.

The overflows occur most frequently in those situations where it is very difficult to prevent others to benefit from innovation. Intellectual property rights are the means by which the inventors usually try to prevent others from using them. The level of success depends on how innovators are able to establish strong and appropriate regimes. Sometimes, despite great efforts this is very difficult to achieve.

The overflows are also likely in those companies whose employees are moving a lot. This is also called "panting" of staff because high staff mobility usually means that the staff is more mobile and more knowledge expands. Similarly, if there are frequent contacts between staff from different companies it may result in a dissemination of knowledge and thus the overflow.

The overflows are positive external effects. Like other positive externalities, spillovers increase production possibilities of other economic operators, without market compensation. In the literature on endogenous growth, mostly talking about the spillover of knowledge, technology, productivity and management skills.

Technology spillovers, due to synergies effect, encourage a process of increasing the value of production of goods and services at the national level. In modern business conditions, spillovers are associated with pervasive and propulsive character of the new, particularly information and communication technologies.

The monopoly over applicable knowledge is in dominant ownership of powerful transnational corporations, which simultaneously represent key institutional drivers of foreign direct investment. In the context of explanations of endogenous growth, the existence of technological monopoly is, in theory, associated with expression of positive externalities and explaining nondevalving yield factor of capital, understood in the widest context of the term.

The phenomenon of knowledge spillovers and technology is in a significant measure attached to the complex spatial innovation systems and innovation capacity of the economy. Numerous empirical studies confirm the conclusion according to which the spatial innovation systems (innovation clusters, regional innovation centers) are a very important factor in economic growth in the most advanced regions in the global relations.

---

²¹ Solvell, O. 2008. "Clusters – balancing evolutionary and constructive forces", *Center for Strategy and Competitiveness*, Stockholm, pp. 50-53.

²² Andersson, T., Schwaag Serger, S., Sorvik, J. and Hansson, E. W. 2004. "The Cluster Policies White Book", *IKED – International Organisation for Economy and Enterprise Development*, Malmö, p. 5.

Conclusion

The spatial concentration of firms provides greater opportunities for the development and diffusion of innovation rather than dispersed production structure, since these regions have developed spatial innovation systems initially from classic industrial clusters. The concentration of innovative organizations often results in a collective learning process in which the development of knowledge and skills within a company or research institution overflow to other actors in the community thanks to the strong business and social relations. However, we should always keep in mind the fact that the initial success that the spatial innovation system achieves can place some of its actors in a stable, but at the same time uncompetitive technological environment that is not conducive to long-term improvement of innovation, so in this case, participation in the cluster can slow innovation.

Innovation and technological change resulting in a certain area and are associated with local know-how, skills, human resources, and scientific institutions involved in research and development. The creation and diffusion of innovation takes place through interaction between the firms inside the spatial innovation system. The circumstances surrounding local businesses, the economy, society, innovative capacity of firms, creative and production culture of the territory, economic and technological history of the area, determine the ways in which companies and organizations are learning and how they respond to the challenges of competition in a given historical period.

The complexity and quality of the relationship that innovative companies can establish with their environment is critical to the innovation process. The more direct and permanent the connections that are formed (cooperation between local businesses and other local stakeholders, for example), the higher the integration of companies in their environment. By the same principle, the more dependent and irregular these connections are, the lesser the integration.

Innovation systems and interactive innovative models in general, have taken the approach according to which innovation in the local production system are based on cooperation between companies and institutions comprising the production, social and institutional structure of the territory. From this perspective, innovation is a learning process among the members of a physical system in which companies monetize their investments and implement decisions.

The creation and diffusion of innovation is crucial in increasing the productivity and competitiveness of firms and territories. Product innovations expand production activities and improve the competitiveness of firms, innovation processes lead to standardization, reduce production costs and the price of products, innovation in the organization reduce transaction and production costs, while incremental innovations reduce production costs and lead to differentiation of production, bringing the products closer to the market and stimulating economic subjects. However, for the process of creation and diffusion of innovation, it is essential that local production systems stimulate the production and diffusion of technical knowledge, institutions must respond to the needs and requirements of innovative actors and agents, and the region must provide the right atmosphere for innovation and change. Regions have historically always been a place of stimulating innovation and learning processes as well as the diffusion of knowledge and technologies. The concentration of human resources of firms, which produce goods and services, encourage interaction and exchange of information and knowledge, which in turn stimulate learning. Population concentration lead to economies of the scale necessary to generate innovation. Physical proximity and mobility of employees between individual firms enable communication and diffusion of ideas and innovation.

Regions must respond effectively to the challenges of globalization and therefore they need tools that will help them develop their competitive advantages. This can be achieved

through a combination of initiatives and actions stimulating the potential of endogenous development and attracting external resources. In other words, this may be achieved solely on the basis of the synergistic effect of the endogenous and exogenous growth.

Initiatives and actions must be part of an overall strategy of development of the region. If the efficiency and effectiveness are the main objectives of the actors who make decisions about private and public investments must agree on the objectives and priorities, and of course, they must coordinate the progress in their initiatives. This includes functioning of institutions of the system that favor consensus in the creation and implementation of urban and regional development plans.

One of the most important features of the new generation of endogenous development policy is the joint action on key factors that determine the endogenous development in order to realize the combined effect of which would place the region in a better competitive position. Comparatively stimulating the diffusion of knowledge, effective organization of production, sustainability and flexibility of the industry allows interaction between all factors. In this way the conditions for economic and social progress are created.

Bibliography

1. Andersson, T., Schwaag Serger, S., Sorvik, J. and Hansson, E. W. 2004. "The Cluster Policies White Book", *IKED – International Organisation for Economy and Enterprise Development*, Malmo, p. 5.
2. Chesbrough, H. 2006. *Open innovation: how to Thrive in the New Innovation Landscape*, Harvard Business School Press, Boston, MA, p. 108.
3. Dyson, D. 1997. *Against the Odds*, Orion Business, London, p. 134.
4. European Commission. 1995. *Green Paper on Innovation*. European Commission, December.
5. Henderson, R. Clark, K. 1990. Architectural Innovation: Reconfiguration of Existing Product Technologies and the Failure of Established Firms, *Administrative Science Quarterly*, 35. p. 9 -30.
6. Henry, N. Pinch, S. 2000. Spatialising Knowledge: Placing in Knowledge Community of Motor Sport Valley, *Geoforum*, 31. pp. 191-208.
7. Henry, N. Pinch, S. 2000. The Industrial Agglomeration (of Motor Sport Valley): A Knowledge, Space, Economy Approach, in Bryson, J. et. all. *Knowledge, Space, Economy*, Routledge, London, p. 127.
8. Kim, C. Mauborne, R. 1997. Strategy, Value Innovation, and the Knowledge Economy, MIT Sloan Management Review, Spring, p. 75.
9. Lipsey, R. 2002. Globalization technological change and economic growth, Annual Sir Charles Carter Lecture, p. 3.
10. Markusen, A. 1996. Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial District, *Economic Geography*, 72. pp. 293-313.
11. Milisavljevic M. Senic, R. Janosevic , S. 1993. Innovation and technological enterprises' strategy , Faculty of Economics , Belgrade, p. 51-52
12. Pokrajac , S. 2010. Entrepreneurship : Challenges and paths of creative destruction of the Serbian economy , Faculty of Mechanical Engineering , Belgrade, p. 148 - 149th.
13. Rousset, P. Saad, K. Erickson, T. 1991. *Third Generation R and D*, Harvard Business School Press, Boston.
14. Rodgers, E. 1996. *Flying High: The Story of Boeing and the Rise of the jetliner Industry*, The Atlantic Monthly Press, Oxford, p. 302.
15. Twiss, B. 1992. *Managing Technological Innovation*, Financial Times Pitman Publishing, London.

16. Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 9.
17. Solvell, O. 2008. "Clusters – balancing evolutionary and constructive forces", *Center for Strategy and Competitiveness*, Stockholm, pp. 50-53.

THE INFLUENCE OF INNOVATIVE CENTRES (SYSTEMS) ON POPULATION TRENDS AND FLOW OF CAPITAL

Summary: The subject of this work is the influence of regional innovative systems on economic development of a region, which primarily occurs through their acting on improving innovative capacity of a country's economy, i.e. region. This acting influences productivity and employment, and indirectly the economic growth of a region. Innovative centers also have a high rate of labour force mobility since mobility encourages innovations.

Key words: innovations, innovative centers, clusters, mobility of human resources.

Introduction

The researches of key determinants of economic growth and regional developmental convergence have been the focus of interest of economic analysts in the previous fifty years. While the identification of the most important factors of growth is mainly sublimed in the ascertainment that innovations are the basis of long-term sustainable economic growth of a region, the observations on the subject of the cause of manifestations of more and more pronounced regional divergences are very different.

In the era of manifested globalization of economic flows and strong technological development there has been an uprise of economic affirmations of certain regions in global relations. According to the opinion of a great number of theoreticians, domination in the creation and usage of innovations of products, services and processes, made possible to some regions to become the symbol of economic power in international relations. We can come across these areas named "new industrial areas", "innovative clusters", "innovative milieus", "regional innovative systems", "innovative centres", etc. Although some of these phenomena refer to smaller territorial units (innovative clusters), others target entire regions (e.g. regional innovative systems), we think that they all can be encompassed under the mutual name territorial innovative systems (centres).

Regional innovative systems encompass interconnected economic subjects within specific sectors along with an array of associated institutions, including universities, institutes, laboratories, etc. Their key characteristic is the direct influence on the growth of the innovative potential of the region they are situated in, as well as the increase of employment and enlarging the value of goods and services on the region in question.

Within the economic literature in the previous twenty years, it has been written far more about innovative clusters as a form of regional innovative systems. Due to its contribution to the economic growth, promotion of innovative clusters has become one of the indispensable priorities of growth policies of many regions worldwide.

Economic growth of a region within the theory of development

The first person to explicitly establish the relationship between regional inequalities and the level of development was an American economist Williamson.³ According to this

---

¹ Business School of Professional studies Blace, Serbia

² Business School of Professional studies Blace, Serbia

author, regional differences in income increase in the initial phases of development, then they stabilize, and finally disappear in mature periods of growth. Actually, Williamson took over Kuznets' concept of "inverted U-curve" while explaining the flow of regional differences.⁴ Although Kuznets was the author of the "inverted U-curve" concept, Williamson was the first researcher to use this concept in order to explain the flow of relations of economic growth and regional differences, i.e. to indicate the nonlinear nature of relations of regional inequalities and the level of development of a country that follows the inverted U-curve, without, however, explaining the causes of a such relation. The explanations can be found in other economists' works, primarily in the works of a French economist F. Péroux about the growth poles, a Swedish economist G. Myrdal about circular and cumulative cause and effect processes, as well as an American economist Hirschman about mechanisms of growth polarization.⁵

Models of polarization, i.e., models of centres and outskirts, as they are usually called, give the explanation to why there are significant differences in development on the international and regional level, as well as why they do not grow. These centres, under the name of "growth poles", occur due to location advantages and a more dynamic growth of some regions in comparison to others. The rapid development of growth poles is called polarization, whereas the catching up from other less developed regions is known under the name of effect of spray development. Hirschman points out two basic mechanisms through which polarization occurs: the first is forcing out of business entities in less developed region, the second is the migration process of educated population into developed regions, the result of which is a long-lasting diminishing of human potential of less developed regions and their further lag.⁶ These negative influences of growth poles on the development of less developed regions are called "side effects". On the other hand, effects of spray development occur when the development of centres "pulls" the development of outskirts, e.g. due to growing of business entities' requirements for products coming from the outskirts. Regional economic growth is a categorical representative of neoclassical direction in economic research, in short and medium-term founded on using more work and capital, whereas the long-term regional economic development is possible only owing to the complex of innovations.

However, the neoclassical model of growth does not envisage convergence in all circumstances. Neoclassical theory suggests that location as a factor of regional growth does not have an important role in triggering economic growth. Namely, it is characteristic of entrepreneurs to reach investment decisions in accordance with their own perceptions. The assertion that less prosperous regions have more pronounced rates of growth per citizen in comparison to more developed regions, primarily due to the tendency of declining return on capital in economy-rich regions, not taking into account other moments, was the subject of frequent disputes, during the seventies and eighties of the 20th century. This inspired the researchers to abandon the assumption according to which regions with the same parameters must have identical equilibrium values of coefficient of technical furnishing of work. A more

---

³ Williamson, J. 1965. Regional inequality and the process of national development: a description of patterns, *Economic Development and Cultural Change*, 13, 3-45.

⁴ Kuznets, S. 1955. Economic growth and income inequality, *American Economic Review*, 45(1): 1-28.

⁵ Péroux, F. 1955. "La Notion de Pole de Croissance". *Économie Appliquée*, 1-2: 307-40.; Myrdal, G. 1957. *Economic Theory and Under-Developed Regions*. New York: Methuen.; Hirschman, A. O. 1958. *The strategy of economic development*. New Haven,: Yale University Press. 14

⁶ Hirschman, A. O. 1958. *The strategy of economic development*. New Haven,: Yale University Press. 14

developed region has a higher rate of savings than a less developed one, which, according to the neoclassical model of growth, means that it has got a more pronounced rate of growth in comparison to less a developed region. A less developed region can have a more pronounced rate of growth of coefficient of technical furnishing of work, and, according to that fact they also have a more pronounced rate of growth per capita. However, a less developed region can have even a lower rate of growth per capita in comparison to a more developed region, whereas it most frequently happens that the savings rate is higher in more developed regions than in less developed ones.

Taking into consideration the starting premises of neoclassical beliefs it is logical to assume that pronounced interregional movement of production factors exists. In such context, movement directions of factors of capital and work are determined by the expected return of factors. Owners of capital direct their investments towards regions in which it is possible to earn the largest profit, whereas labour force moves towards regions in which earnings are highest. Further sequence of events, according to the neoclassical theory logic, is that the regions with high ratio of capital and work have lower return on capital and high earnings. Factors of capital and work will take different directions. Regions with lower level of coefficient of technical furnishing of work may be attractive to entrepreneurs for investing capital due to high returns, while regions with high earnings will be attractive to workers from other regions. In the long run, there has to occur the equalization of capital and work in some regions, i.e. convergence of regions under the criteria of realized production per employee is inevitable. However, taking into consideration the fact that numerous empirical researches state growing regional inequalities, it is concluded that this statement is in contrast to the real economic life in the long run. Actually, we reach the conclusion that the neoclassical model of growth could not offer the appropriate directions to creators of regional policies for overcoming real problems that manifested in, above all, slowing down the economic growth of countries with high income and stagnation of income per capita in the majority of underdeveloped countries, on one hand, and manifestation of increasing regional divergences within certain countries, on the other.

Application of endogenous growth theory on the regional level is usually founded on the importance of interactions of people for transmitting knowledge. Direct interactions among people require geographical closeness, from which we can conclude that chances for transmitting knowledge, in terms of geography, are highest on the local level. While the price of transmitting information in modern world generally does not depend on the distance, the price of transmitting knowledge grows together with geographical distance, which stems from the fact that knowledge spreads fastest via face to face contacts and via more frequent communication. From the above mentioned it can be concluded that the potential usefulness of endogenous growth theory in explaining regional inequalities in terms of growth rate lies in the hypothesis that processes of transmitting knowledge are geographically bound and cumulative. Interpersonal interaction connected to the level of education results in further growth of the existing human capital, as well as the attracting of new human capital. The growth of human capital further leads to innovations and growth. In this manner, the most developed regions and regions with the highest level of human capital reach a permanent advantage in innovativeness in relation to regions that are less developed in terms of economy and innovativeness. Less developed regions with their unattractive surrounding for highly educated and innovative individuals (smaller salaries, smaller employment possibilities, weaker financial sources) can hardly develop their own innovation capacities. Still, the endogenous growth theory leaves the possibility of public sector intervention which would increase the innovation capacity of less developed regions. Therefore, although processes of spatial diffusion of knowledge stimulate regional convergence, they are rather spatially limited due to an array of factors, and it is impossible to expect that regional differences in innovative capacities, as a key factor for catching up the leading regions, will be diminished only by market mechanisms.

Innovations as a type of change

The first steps in the development of theory of innovation were taken by Joseph Schumpeter in the forties of the 20th century. The most important factor of economic growth is a combination of five factors, which are, actually, a complex of innovations: new products, new production technologies, opening new markets, introduction of new resources and raw materials, new organization of economic activity.⁷

Schumpeter was the first scientist to spot the importance of development of a new product for economic growth, believing that the competitive power of a company reached by introducing a new product is far more important than the one based on marginal changes of already existing products' prices. Schumpeter defined the innovation as a "new combination" of existing resources. Furthermore, he pointed out the importance of technological innovations for economic development, and as for initiating innovations, he believed that both inventions made by demand and exogenous scientific discoveries are important, at the same time pointing out the interdependence of these two factors.

The simplest and most famous definition of innovation was given by Paul Trott, according to whom innovation is a process of turning an idea into practical use.⁸ This definition is best illustrated by the following relation:

Innovation = Theoretical concept + Technical invention + Commercial exploitation

In 2005, the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) gave the general definition of innovation: "Technological innovations are significantly improved products (goods and services), or processes, new marketing methods, or new organization methods in business practice, working environment or external relations."⁹

Freeman defined innovations in relation to innovative activities and processes, pointing out that innovation comprises technical design, production, management, and commercial activities that are included in marketing of a new, i.e. improved product or the first commercial use of a new, i.e. improved process or equipment. Pointing out the importance of innovations for a company, the author formulated a famous thesis by which he is recognized in literature: "Not to innovate means to die".¹⁰

The process of creating innovations is comprised of different activities that are in mutual interaction, and which can be represented according to the order of performing in the following manner: gathering information about the problem, research (general or applied), idea and development, finding solutions, solutions marketing.¹¹

A set of elements that make up an innovation process can be combined with a typology of different types of knowledge. Some authors state five relatively closed groups of knowledge: knowledge connected to nature, knowledge in the field of design, knowledge connected to research and development, knowledge connected to the final product, knowledge connected to knowledge.¹² The purpose of a creative combination of economic

---

⁷ Schumpeter, J. 1939. *Business Cycles*, New York, McGraw Hill, pp. 87-88.

⁸ Trott, P. 2005. *Innovation Management and New Product Development*, London, Prentice Hall, 2005.

⁹ OECD, Eurostat, 2005. *Oslo Manual - Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, 3rd Edition*. OECD Publishing.

¹⁰ Freeman, Ch. 1997. *Economics of Industrial Innovation*, 3rd Revised Edition, Routledge.

¹¹ Gallouj, F. 2002. *Interactional innovation – A neo-Schumpeterian model*, u Sundbo, J. Fugsang, L. *Innovation as Strategic Reflexivity*, Routledge, London and New York, pp. 35-36.

¹² Faulkner, W. Senker, J. 1995. *Knowledge Frontiers*, Clarendon Press, Oxford.

resources is the connection of not only information and knowledge, but also people and organizations.

Two basic phases of innovation process are invention (discovery) and implementation (commercialization). A discovery (invention) is the initial phase of innovation and includes launching of a new idea or new discovery (invention), and can be a result of technical creativity and can contain a new, until then unknown, laboratory tested concept, which has a developed prototype for production and which is suitable for patenting.¹³ The main label of invention is a “novelty”. However, at this stage inventions are not ready for marketing. Producing some goods is one thing, whereas producing the goods in necessary quantities at certain price and in the level of reliability that would meet everyday needs is a completely different thing.¹⁴

Invention can appear when an inventor carries out an invention on its own. An inventor is a person who fights against unfavourable circumstances, who is, as a rule, isolated and who misses support and means. These examples are relatively rare in modern circumstances of economic activities. However, they still exist and, as a rule, attract great public attention. For example, the system for searching the Internet- Google, was founded on an information searching software developed by its founders Larry Page and Sergey Brin, at that time graduates at the University of Stanford in California. A bagless vacuum cleaner was constructed in a similar manner by James Dison who worked on its own in his garage. In both cases, the discovery was a result of an individual activity.¹⁵ Despite these examples, in modern circumstances of economic activities, inventions are more frequently a result of organized research activities and development in laboratories and research institutions. These activities represent a key generator of creation of new discoveries. From the mid 20th century onwards, companies such as DuPont, IBM, and ATT have represented an example of companies whose development is dominantly based on results of researches and development.

Innovation includes numerous activities necessary for promotion of new or accomplished products, i.e. services in the market. These activities make up the implementation (commercialization) phase that is part of every innovative process. Commercialization is, usually, a long and expensive process due to which many inventions, even though they have proper technological solutions, never get into commercial valorisation, i.e. transformation into innovation.

The model of commercialization enables an innovator to make profit from their discovery and ideas. According to Chesbrough, these models have two main functions in the process of invention commercialization: evaluation of potential users and evaluation of values.¹⁶

An example of innovation that had a bad evaluation of potential users was Sinclair’s electric car C5. Its constructor Clive Sinclair introduced it as a car with electric motion which would change city transportation. However, when it finally appeared in the streets, it was obvious that it was not a car, but an electric tricycle with one seat, 18km/h maximum speed and 10km range, and it was little similar to a standard automobile model. It was not clear

---

¹³ Pokrajac, C. 2010. *Preduzetništvo: izazovi i putevi kreativne destrukcije privrede Srbije*, Faculty of Mechanical Engineering, Belgrade, p. 126.

¹⁴ Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 9.

¹⁵ Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 10.

¹⁶ Chesbrough, H. 2003. *Open innovation: The New Imperatives for Creating and Profiting from Technologies*, Harvard Business School Press, Boston, MA, p. 63.

which group of users this invention was intended for. In short, his business model had bad evaluation of the product, and it ended up as a great commercial failure.¹⁷

Evaluation of values means evaluating the value of activities that were undertaken by an inventor. The value that the inventor assumes to get is the income (e.g. money), although there can be other ways of compensation. The most frequent way of earning income is direct selling, but there is an array of other ways in which income can be earned: renting, subscription, etc. However, rarely is it open i.e. direct. In cases where innovation significantly differs from the existing products, users will not want to use unconventional ways of earning income that are used in industry. On the other hand, those who work in industry will not want to stop the earning mechanism that is known to them. In short, they have cognitive prejudice against the existing mechanism.¹⁸

Innovations can be differed according to the level of their innovativeness. Literally, the level of innovation novelty is being examined. In time when many things are called innovations, this type of analyses can help during the qualification of the term and reaching the exact conclusions about the level of changes of an innovation in question.

Innovations can significantly differ, starting from those that are completely different from everything that had been realised earlier, up to ones that include a bit more than small cosmetics changes of the already existing design. This difference between a big and a small change caused certain researchers to categorize innovations into two groups- radical innovations and incremental innovations. According to this categorization, big scientific discoveries, new technologies and significant discoveries will be in the radical innovations group. Smaller innovations, such as amelioration of products that leads to improving of product characteristics, such as small ameliorations in performance and functionality, will be considered an incremental innovation. The concept of radical innovation is tightly connected to the idea of “disruptive (disturbing) technology”.¹⁹ Christensen defines incremental innovation in terms of change that supplements the company’s knowledge on components’ technology within the established architecture.²⁰ This definition explains what actually incremental innovation is, i.e. that it is only a product of the existing practice and expertise connected to the existing technology, without implying the introduction of new technology.

Origin of Regional Innovative Systems

Regional innovative systems include interconnected companies in certain sectors, together with adequate suppliers and the service sector, as well as the array of accompanying institutions, including universities, institutes, laboratories, associations and agencies. When setting regional innovative systems, the growth of productivity plays the key role. They have a triple role: to increase productivity, to enhance the possibility for innovations and to stimulate new business forms and spreading of existing range of various forms of regional innovative systems.

Economic literature contains far more information about clusters as a form of regional innovative systems. In underdeveloped economies, the promotion of clusters is based on

---

¹⁷ Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 13.

¹⁸ Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 14.

¹⁹ Christensen, C. 1997. *The Innovators Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*, Harvard Business School Press.

²⁰ Christensen, C. 1997. *The Innovators Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*, Harvard Business School Press, Boston.

cheap labour force, natural resources, etc., whereas in developed economies, cluster organization is primarily based on high-technology, specialization, infrastructure, etc.

The development of clusters including innovative companies and research institutions has become one of the important priorities of many countries, which does not come as a surprise since job positions in them stand out for productivity and the level of income. However, the problem is that there is, still, a great gap between the results of scientific research and specific advice on particular state interventions. A number of analysts reasonably notes that future research has to penetrate more thoroughly into the nature of regional preconditions for the formation and success of clusters, necessary organizations and territorial level of their operation, so that researchers could be able to give more precise advice²¹. The challenge is even more pronounced in the context of striving to diminish developmental disparities of certain regions. Namely, it is clear that the activity of hi-tech clusters is closely connected with the educational structure and that the majority of such clusters are located in the most developed regions. The mechanism of cumulative causation acts to increase the already acquired advantages of the most advanced regions, while globalization processes simultaneously increase the pressure of competition, especially in poorly developed regions. That is why concrete actions, aimed at increasing innovation in less developed regions, are faced with additional risks and difficulties. "Advantages in terms of opportunities to create innovations that exist in geographically concentrated clusters strengthen due to different pressures – the pressure of competition, the pressure of companies of the same type and constant comparison. The similarity of basic circumstances (e.g. labour force and utility service costs) in combination with the presence of numerous rivals is forcing companies to stand out in a creative way. The pressure for innovations is increasing. Individual companies in a cluster can hardly preserve their primacy for a long time, but a large number of companies advance faster than those at other locations."²²

The key characteristics of regional innovative systems include: geographical concentration, high level of specialization, a large number of small and medium-sized companies, an easy way of joining and leaving, and a high level of innovation.

Geographical concentration is one of the characteristics of all forms of regional innovative systems. Porter describes groups as "more companies or institutions from the same field that are geographically concentrated or interconnected."²³

In this case, space determination is very important because a group consists of a great number of companies which belong to the same or interconnected fields of industry grouped within a certain site. What differentiates a group from other types of industrial sites is the fact that companies are near each other and that they work on related cases.

At the same time, it is possible to claim that the presence of a great number of companies, most of which are small, is a fertile ground for developing a high level of specialization. In this context, specialization should be understood in terms of the way companies are closely connected regarding the final product to which all aspire. This is quite contrary to the situation where companies offer a wide range of products. The importance of specialization is not just one of the ways to define the nature of a group. It is associated with the nature of a group, since the presence of a large number of companies enables the realization of specialization. The presence of a large number of companies justifies specialization.

---

²¹ Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 208.

²² Porter, M. 2008. *On Competition*, FEFA, Belgrade, p. 224.

²³ Porter, M. 2008. *On Competition*, FEFA, Belgrade, p. 224.

The condition that there should be more companies is self-evident. If there aren't too many companies, grouping will simply not happen. However, the characteristics of companies that make up a group are also important. Even though there may be variations, generally speaking, groups comprise of small companies. A group can include big companies as well, but in order for a site to be characterized as a group, a lot of companies, if not the majority, has to be small.

Another feature of groups is a simple way in which companies can join and leave a group. In other words, companies (spin-off and newly-founded) must be permitted to join a group easily. From the standpoint of economy, all barriers for joining a group have to be removed. At the same time, companies must be provided with the possibility to leave a group whenever they desire.

Group functioning is associated with high innovativeness. New ideas, new concepts, new designs and new processes may easily and rapidly be commercialized by establishing a new company which is a spin-off of the previous one. This eases the process of creating innovations because, naturally, it is expected that there will be fewer obstacles such as criteria for funding or further resource use, as it commonly happens in big companies.

The idea of grouping was first launched by Alfred Marshal. He used the term "industrial district" to describe a concentration of small specialized companies at special locations, giving the cotton industry in Lancashire and a cutlery company in Sheffield as examples. He described the success of these industrial groups using the example of manifestation of external economies of scale, where the proximity of a large number of small companies creates a market for highly-specialized services.²⁴

The concentration of companies enables the efficacy growth based on: specialization of local labour force, specialization of companies for certain production stages and knowledge circulation.

The following is the ranking list of the top 10 most innovative economies in the world with a corresponding diagram:

Economy	Value (0–100)	Range 2011	2010	2009
Switzerland	63.82	1	4	7
Sweden	62.12	2	2	3
Singapore	59.64	3	7	5
Hong Kong	58.80	4	3	12
Finland	57.50	5	6	13
Denmark	56.96	6	5	8
USA	56.57	7	11	1
Canada	56.33	8	12	11
The Netherlands	56.31	9	8	10
Great Britain	55.96	10	14	4

Source: The Global Innovation Index 2011, Accelerating Growth and Development, INSEAD.

²⁴ Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 208.

The Influence of Innovative Centres on the Mobility of Human Resources

The characteristic of many groups of companies is the mobility of resources, especially if we talk about human resources. Several studies regarding this topic have shown that groups are often characterized by a high labour force mobility rate. Mobility fosters innovation in several ways. If people move, ideas move as well. A high mobility rate means that there is an active market for certain capabilities. Under these conditions, rewards represent the most accurate indicator of an individual's abilities. This is especially associated with those who have pronounced capabilities since they will be given rewards that adequately reflect the level of their capabilities. Finally, labour force mobility also means that companies are well aware of what other companies do, which further motivates them to accelerate the development of innovations.

Silicon Valley, or Santa Clara County, as its real name is, is located on the south coast of the San Francisco Bay in California, and it is a synonym for innovations and new technologies. It consists of a group of companies which deal with the development of high technologies, located closer to each other than anywhere in the world. This used to be a poorly populated agricultural area, but nowadays 8,000 companies are located here, the majority of which employs up to 50,000 workers, bringing the total number of employees to more than 250,000. Since the seventies of the twentieth century Silicon Valley has shown an incredible rate of the development of new companies. Many of these companies are spin-off companies where new companies are founded by workers who left their previous companies and tried to become independent by starting their own ones.

Initially focusing only on electronics, Silicon Valley has become the centre of IT industry. Some of the most significant innovations in the second half of the twentieth century, including integrated circuit and a personal computer, originate from Silicon Valley. This region was a fertile ground for the rise of numerous successful and highly innovative companies, such as Hewlett-Packard, Apple, Intel, Oracle and eBay.

The success of Silicon Valley has always attracted politicians and people from the field of industry from all over the world, who have attempted to create similar projects by concentrating high-tech companies via direct state intervention. Apart from opening a great number of job positions, politicians hoped to significantly enhance the innovative capacity of the entire economy by promoting regional innovative systems. The French government created a group of high-tech companies in Sophia Antipolis, a place near Nice, where a large number of multinational companies opened their production plants and research laboratories. In Taiwan, the government sponsored Hsinchu, a science park that is home to numerous domestic companies in the field of information and telecommunication technologies. In India, the government was helpful owing to a range of fiscal stimulations in establishing an internationally recognized group of companies for software production and development, in the south of Bangalore city, where more than 200 companies, both multinational and local, have their headquarters. In the late nineties, Malaysia witnessed launching of one of the most ambitious attempts to copy Silicon Valley, the Multimedia Super Corridor- a 50km² high-tech zone. This zone extends south from the capital city, Kuala Lumpur, and is home to a great number of companies dealing with digital technology and informatics.

The field of development, financed more by regional than the national government, is a science park named Innovation Park in Pretoria, in Guateng Province, South Africa. It was developed in association with of the provincial government of Guateng and the University of Pretoria. Founded in 2001, on the location right next to the University of Pretoria, the Innovation Park aims at supporting the establishing and growth of companies engaged in new technologies. The first companies arrived in 2005. Nowadays, The Innovation Park comprises of around 70 companies employing more than 900 people. The companies within the Innovation Park range from young companies, small and medium-sized companies, to

multinational companies (including the worldwide known Cisco systems). These companies deal with testing, research and development, as well as with technological commercialization, establishing spin-off technologies in the field of biotechnology, electronics and the sector of information and communication technologies.

Conclusion

Over the period of last twenty years in determining factors that substantially contribute to the economic development of regions, a complex of innovations has gained an increasingly important place. Even though we are talking about a highly heterogeneous group of interpretations of regional economic development on one hand, and the fact that these explanations very often intertwine with different forms of the endogenous theory of economic development on the other, within them, it is a fact that the phenomenon of regional innovative systems is dominantly based on the concentration of a large number of highly innovative companies which invest directly into the development of new technologies and new products and services.

Researches in the field of development economics emphasize the relation between developed and underdeveloped countries, and their results could easily and plausibly adapt to the regional level. However, the impressive development of innovations that can be monitored in the USA, France, Great Britain, etc., can, in the beginning, discourage regional innovation in less developed countries, so that one can reasonably ask in what position the developing countries are. Namely, developing countries are not in the situation to attract direct foreign investments, they don't have a developed information system to follow innovations, don't have specialized personnel, etc., so in this way the difference between developed and underdeveloped countries becomes even more emphasized. Nevertheless, innovation primarily needs to be situated within a company, still the unsurpassed form of organizing business life worldwide. Innovation in a company is not and must not be anyone's either privilege or an imposed obligation, since in general, anyone can be an innovator. That is why it is crucial to create a stimulating and inspiring atmosphere in which an innovative fever, cramp or compulsion is replaced by a creative positive rivalry of new ideas and solutions. Innovative doesn't always necessarily mean absolutely original. The so-called „creative imitation” also represents a significant step in innovative behaviour, due to which it is always better than “creative inactivity”. Every innovative behaviour implies the acceptance of risk, but the innovator is more focused on the possibility than the risk.

Since companies are not isolated economic factors, but rather parts of regional innovative systems in the broadest sense of that term, the creation and diffusion of innovations will depend on the territorial organization and mutual interaction of subjects that make up a regional innovative system. Therefore, innovation becomes a collective proces of learning.

We hold an opinion that the influence of regional innovative systems on economic development of a region primarily takes place via their effect on improving innovative capacity of the economy of a country, i.e. a region. This effect reflects on productivity and employment rate, and therefore on the economic growth of a region. Regional innovative systems (innovative clusters, regional innovative centres) are a significant factor of economic growth of the most advanced regions in global relations.

Bibliography

1. Williamson, J. 1965. Regional inequality and the process of national development: a description of patterns, *Economic Development and Cultural Change*, 13, 3-45.
2. Kuznets, S. 1955. Economic growth and income inequality, *American Economic Review*, 45(1): 1-28.

3. Péroux, F. 1955. "La Notion de Pole de Croissance". *Économie Appliquée*, 1-2: 307-40.; Myrdal, G. 1957. *Economic Theory and Under-Developed Regions*. New York: Methuen; Hirschman, A. O. 1958. *The strategy of economic development*, New Haven: Yale University Press. 14
4. Schumpeter, J. 1939. *Business Cycles*, New York, McGraw Hill, pp. 87-88.
5. Trott, P. 2005. *Innovation Management and New Product Development*, London, Prentice Hall, 2005.
6. OECD, Eurostat, 2005. *Oslo Manual - Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, 3rd Edition*. OECD Publishing.
7. Freeman, Ch. 1997. *Economics of Industrial Innovation*, 3rd Revised Edition, Routledge.
8. Gallouj, F. 2002. *Interactional innovation – A neo-Schumpeterian model*, u Sundbo, J. Fugsang, L. *Innovation as Strategic Reflexivity*, Routledge, London and New York, pp. 35-36.
9. Faulkner, W. Senker, J. 1995. *Knowledge Frontiers*, Clarendon Press, Oxford.
10. Pokrajac, S. 2010. *Preduzetništvo: izazovi i putevi kreativne destrukcije privrede Srbije*, Faculty of Mechanical Engineering, Belgrade, p.126
11. Smith, D. 2010. *Exploring Innovation*, McGraw-Hill, p. 9.
12. Chesbrough, H. 2003. *Open innovation: The New Imperatives for Creating and Profiting from Technologies*, Harvard Business School Press, Boston, MA, p. 63.
13. Christensen, C. 1997. *The Innovators Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*, Harvard Business School Press, Boston.
14. Porter, M. 2008. *On Competition*, FEFA, Belgrade, p. 224

TIPOVI I OSNOVNE DETERMINANTE SAVREMENIH MEĐUNARODNIH MIGRACIJA STANOVNIŠTVA

Ekonomski modeli na mikroteorijskom nivou počeli su da daju više prostora modelima makro strukture koji istražuju socijalnu i ekonomsku strukturu u okviru i između država. Postoji veliki broj teorijskih modela koji nude moguće odgovore na pitanje koje su glavne determinante međunarodnih migracija na makro analitičkom nivou.

Ne postoji univerzalna teorija koja bi objasnila postojanje migracija i uzroke njihovog nastanka, već postoji mnoštvo teorija koje su se razvile nezavisno jedna od druge i koje se oslanjaju na različite koncepte i pretpostavke. Trenutni tokovi i trendovi u migracijama pokazuju da je za današnje migracione procese potreban interaktivan pristup bez isključivanja.

Neke od najvažnijih migracionih teorija su sledeće: Neoklasična teorija polazi od standardnih postavki neoklasike i govori kako pojedinci migriraju radi maksimizacije svoje koristi, uz dato budžetsko ograničenje (nadnicu). Brojna empirijska istraživanja potvrđuju pretpostavku da pojedinac migrira zato što očekuje da će se vrednost njegovih životnih neto zarada povećati migracijom. Nova ekonomika migracija - odluka o migriranju donosi se na grupnoj nivou; migracija se smatra strategijom porodice ili domaćinstva kojom pojedini članovi ne samo da žele da maksimalno povećaju očekivani prihod, nego i minimiziraju rizik diverzificirajući izvore prihoda. Važna implikacija ove teorije je da razlike u nadnicama nisu neophodan uslov migracija te da privredni razvoj i izjednačavanje razlika u nadnicama ne znači nužno i smanjenje migracionih pritisaka. Prema teoriji dualnog tržišta rada glavna odrednica međunarodnih migracija je potražnja za niže obrazovanom radnom snagom koja prevazilazi ponudu u razvijenim zemljama.

Najjednostavniji teorijski model migracija pretpostavlja dva geografski udaljena tržišta rada između kojih troškovi migracije ne postoje, migranti i domaći stanovnici savršeni su supstituti u proizvodnji, a kapital nije mobilan. U takvoj idealno zamišljenoj situaciji radnici migriraju na tržište s višom nadnicom te se tako zaposlenost na tom tržištu povećava, a na tržištu sa nižom nadnicom smanjuje. Domaći radnici se odupiru imigrantima optužujući ih kako smanjuju domaće nadnice na tako niske nivoe da se više ne isplati raditi, odnosno kako "oduzimaju" poslove domaćim radnicima. Ovaj model prenaglašava negativan uticaj imigracije na domaće radnike, jer negira indirektne efekte na potražnju za radom. Imigranti

---

¹Ekonomski fakultet, Evropski univerzitet Brčko, Brčko distrikt Visoka škola strukovnih studija za menadžment i poslovne komunikacije, Sremski Karlovci, vojislava.grbic@gmail.com

²Ekonomski fakultet, Evropski univerzitet Brčko, Brčko distrikt, Fakultet za evropske pravne i političke studije, Novi Sad, bobanicin@yahoo.com

troše dobra, dakle potražnja za dobrima raste, što dalje vodi do rasta potražnje za radom. Ukoliko imamo ovakav scenario, i zaposlenost i nadnice domaćih radnika mogle bi porasti. Ukoliko napustimo pretpostavku o homogenosti radnika i pretpostavimo da imamo dve grupe radnika: visokoobrazovane (kvalifikovane) i niže obrazovane (nekvalifikovane), te se uzme u obzir rigidnost nadnica koja je karakteristična za Evropu, povećanje zaposlenosti jedne kategorije povećaće potražnju za drugom (ako su navedene grupe radnika komplementarne).

Ključne reči: radnici, migracija, prihod

Vojslava Grbić, PhD, Slobodan Nićin, PhD

TYPES AND BASIC DETERMINANTS OF CONTEMPORARY INTERNATIONAL MIGRATION

There is no universal theory to explain the existence of migration and the causes of their origin, but there are many theories that have been developed independently of each other, and which rely on different concepts and assumptions. Current flows and trends in migration show that for today's migration process requires an interactive approach without switching.

Some of the most important migration theories are as follows: The neoclassical theory is based on the standard settings, neoclassic and tells how individuals migrate to maximize their benefits, with the given budget constraints (wages). Numerous empirical studies confirm the assumption that an individual migrates because it expects the value of its net earnings to increase life migration. The new economics of migration - the decision to migrate is made on group level; Migration is considered to be the strategy of the family or household that individual members not only want to maximize expected income, but also minimize the risk of diversification sources of income. An important implication of this theory is that differences in wages are not necessary for migration and economic development and equalization of differences in wages does not necessarily reduce migration pressures. According to the theory of dual labor market the main determinant of international migration, the demand for lower-educated workforce that exceeds supply in developed countries.

The simplest theoretical model assumes migration of two geographically distant labor markets between which there are no costs of migration, migrants and local residents are perfect substitutes in production, and capital is not mobile. In such a hypothetical ideal situation the workers migrating to the market with a higher wage and thus employment in this market increases, and the market at a lower wage decreases. Domestic workers are rebelling against immigrants, accusing them how to reduce domestic wages at such low levels that are no longer worth doing, or how to "take away" jobs local workers. This model is to overestimate the negative impact of immigration on native workers because denying indirect effects on the demand for labor. Immigrants spend good, therefore the demand for goods rises, which leads to an increase in demand. If we have this kind of scenario, and employment and

wages of domestic workers could increase. If we abandon the assumption of homogeneity of the workers and assume that we have two groups of workers: highly educated (skilled) and less educated (unskilled), and taking into account the rigidity of wages which is characteristic for Europe, one category increase in employment will increase demand for other (if they are listed complementary groups of workers).

Keywords: workers, migration, income

Obrazac kretanja međunarodnih migranata znatno se promenio u poslednjih nekoliko decenija. Evropa je postala glavno odredište svetskih migranata što čini pitanje uticaja migracija na evropsko tržište rada sve aktuelnija temom. S druge strane, ako se u obzir uzmu procesi demografskog starenja i usporenog ekonomskog rasta, priliv imigranata pokazao se načinom usporavanja navedenih trendova. Glavni cilj rada je ustanoviti na koji način porast broja imigranata utiče na glavne ishode tržišta rada, poput nivoa i stopa zaposlenosti i nezaposlenosti, stope participacije radne snage te godišnje zarade.

Uticaj migracija na ishode na tržištu rada (nadnice, (ne) zaposlenost, stope participacije itd.) nije uvek jasan, a empirijski rezultati su u najmanju ruku raznoliki. U poslednjih nekoliko decenija sprovedla su se opsežna ekonometrijska istraživanja o uticaju migracija na ishode tržišta rada, ali uglavnom na podacima za SAD. U literaturi se pak retko analizira više zemalja, tako da su studije koje obuhvataju grupu zemalja, poput EU, retke. Novčane doznake koje šalju migranti rasle su eksponencijalno: od 132 mlrd. USD u 2000. godini na procenjenih 414 mlrd. USD u 2009. godini, uprkos malom padu zbog trenutne ekonomske krize. Ovo pitanje za ekonomiste zapravo znači može li se taj uticaj imigranata na domaće nadnice i zaposlenost kvantifikovati, koji su problemi empirijske procene kao i kako interpretirati empirijske nalaze.

Ekonomska je teorija dovoljno razvijena da objasni moguće posledice imigracije na zemlje odrednice, ali učinci nisu uvek vidljivi. Koliki je uticaj imigracije na nadnice i zaposlenost domaćih radnika glavna je briga ekonomskih analiza, pa iako je literatura o navedenoj problematici opsežna, veliki broj konceptualnih i ekonometrijskih problema označava te radove.

Empirijske analize nailaze na poteškoće pri prikupljanju statističkih informacija o imigrantima i njihovim karakteristikama, poput nivoa obrazovanja i/ili kvalifikacija, što je sve potrebno kako bi analiza bila dobro sprovedena. Većina donedavnih radova nalazi kako je uticaj imigracije na nadnice i mogućnost zaposlenja domaćih radnika ili mali ili nepostojeći. Ipak, opšti zaključak je da imigracija ima umereno negativan, ali izuzetno kompleksan uticaj. Rezultati često variraju ne samo od studije do studije nego i unutar jedne studije ako se primeni druga metodologija. Tako teoretska predviđanja uticaja imigracije na nadnice domaćih radnika zavise prvenstveno o modelu koji se upotrebljava. Pri tome su najvažnije odluke da li je zemlja odredišta otvorena međunarodnoj trgovini te stepen zamenjivosti imigranata i domaćih radnika. U modelu zatvorene ekonomije imigracija će smanjiti cenu faktora s kojima je savršeni supstitut, imaće nejasan efekat na cenu faktora s kojima je nesavršeni supstitut te će povećati cenu faktora kojima je komplement. U Heckscher-Ohlinovom modelu otvorene ekonomije neće doći do promene cene faktora, nego do promene u proizvodnji. Naime, imigracija će uzrokovati povećanje proizvodnje radno-intenzivnih dobara. U tom slučaju pojavljuje se problem objašnjenja ekonomskih razloga za migraciju, jer jednake nadnice neće privući nikoga.

Jedna od najčešćih metoda merenja uticaja imigranata na domaće tržište rada je cross-section analiza, pri čemu se upoređuju promene u odabranim ishodima tržišta rada u različitim oblastima i/ili sektorima u kojima se šok ponude (novi imigranti) dogodio u različitom intenzitetu. Takve analize,

najčešće rađene za SAD, često su kritikovane, pa čak i od strane ekonomista koji su koristili iste (na primer Borjas, 1999.) jer je mobilnost domaćih radnika u SAD-u jako velika, čime se neutrališe uticaj imigranata. Ali, to nije slučaj u Evropi koju karakteriše izrazito niska unutrašnja mobilnost radnika. Osim cross-section analize preporučuje se i korišćenje panel analize, jer cross-section u obzir uzima samo trenutno stanje na tržištu rada, dok je period posmatranja kod panela duže. Ali, većina se ostalih problema sa kojima se cross-section suočava ne može rešiti ni panel analizom, pa se zbog toga, ali i zbog loših podataka o imigraciji, u ovom radu koristi cross-section analiza. Uz navedeno, važna je metoda istraživanja i upotreba vremenske serije, čime se na nacionalnom nivou izbegava odstupanje prema nuli zbog ujednačavanja cena faktora ili endogenog odabira lokacije imigranata, no javlja se problem odlaska imigranata u onu zemlju u kojoj su ishodi tržišta rada najpovoljniji. Iz toga razloga, ali i zbog nedostupne duže vremenske serije, ova procena za većinu evropskih zemalja nije moguća.

Metodologija analize kako bi se procenio uticaj imigracije na tržište rada (zaposlenost, nezaposlenost, stopu zaposlenosti, stopu nezaposlenosti, stopu participacije radne snage, godišnje zarade te jedinični trošak rada) koristi se ekonometrijska analiza, i to prostorna (engl. Area analysis). Ona se vrši na osnovu korelacije između varijacija u navedenim ishodima tržišta rada i varijacija u broju ili udelu imigranata u domaćem stanovništvu; konkretnije, iskorišćavaju se geografske razlike u koncentraciji migranata u pojedinim zemljama kako bi se ocenio uticaj imigranata. Korišćeni su agregatni godišnji podaci na nivou zemlje, a posmatraju se 32 evropske zemlje: Austrija, Belgija, Bugarska, Kipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska, Irska, Italija, Letonija, Litvanija, Luksemburg, Mađarska, Makedonija, Malta, Holandija, Norveška, Nemačka, Poljska, Portugal, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Španija, Švedska, Švajcarska, Turska i Velika Britanija.

Procena se vrši u statističkom programu E-Views. Procenjuje se regresijska jednačina bazirana na modelu kojeg koristi Okkerse (2008). Ovaj model bio bi još i bolji ukoliko bi postojali podaci na individualnom nivou, čime bi u cross-section bile uključene varijable za pojedinačnu nivo obrazovanja, godine, radno iskustvo i slično. Empirija je pokazala kako efekt imigracije varira s obzirom na različite demografske grupe, poput ranijih imigranata, manjina ili nisko kvalifikovanih radnika, pa tako ukupni efekat na sve radnike može biti malen, a da je efekat na pojedine grupe znatan. S druge strane, konstantno se javlja problem nekompatibilnosti podataka zbog različitih definicija pojma "migrant".

Polazi se od pretpostavke da je geografska dimenzija jedna zemlja, da su tokovi imigranata na domaće tržište rada slučajni (endogen izbor lokacije), te da domaći radnici ne odgovaraju na te šokove ponude (zatvoreno tržište). U tom slučaju prostorna korelacija između ishoda na tržištu rada i obima imigracije identifikuje uticaj imigracije, a regresijska se interpretira kao "uticaj" imigracije na određeni ishod na tržištu rada. Iz samih pretpostavki proizlaze i glavni problemi sa ovim pristupom, a prvi je da se imigranti možda ne alociraju slučajno na određena tržišta rada, a ako se imigranti endogeno skupljaju u nekom području, može se dobiti prividna pozitivna/negativna veza između imigracije i ishoda na tržištu rada. Drugi je problem nešto manje naglašen, jer je unutrašnja migracija u Evropi niska te domaći radnici slabije reaguju premeštanjem svog rada ili kapitala na druga područja zbog povećanog dolaska migranata na lokalno tržište rada.

Slično je i sa ostalim pokazateljima na tržištu rada. Bez mogućnosti razlikovanja ishoda tržišta rada domaćih radnika i ishoda tržišta rada imigranata, nemoguće je dobiti pravi odgovor tako da rezultate treba interpretirati s oprezom. Uzimajući u obzir navedena ograničenja modela, u literaturi se često naglašava potreba upotrebe diferencijacije i instrumentalne varijable kako bi se proces kontrolisao za endogenost imigrantskih tokova, ali ponovo se javlja problem izbora promenljive koja bi bila visoko u korelaciji s imigracijom, ali ne i sa stanjem na tržištu rada. Najčešće je upotrebljavani instrument za

promenu udela migranata udeo migranata na početku posmatranog perioda (Schoene, 1997.). Kako bi to delovalo moramo raditi sa diferenciranim varijablama i pretpostaviti da imigranti idu tamo gde raniji migranti već žive, što je čest slučaj (Masi i sar., 1994.), ali u Evropi su se nakon značajnih promena i stvaranja EU tokovi migranata promenili, pa time i ovaj pristup gubi na značenju.

Koeficijent udela migranata u domaćem stanovništvu (Forsh) u nivoima utiče negativno na godišnje zarade, a u logaritmima je uticaj na zarade pozitivan u svim procenjenim godinama. Budući da su u oba slučaja u svim analizama koeficijenti statistički nesignifikantni, nije moguće izvesti konkretan zaključak o uticaju imigranata na godišnje zarade na domaćem tržištu rada.

Uticaj imigranata na zaposlenost je takođe neodređen. Koeficijent ispred udela migranata u različitim godinama menja predznak pa je u nekim godinama pozitivan, a u nekima negativan. Isti rezultat ponavlja se i u proceni u logaritmima. Ako se uzme u obzir kako nijedan koeficijent nije statistički značajan i ovu analizu ne možemo interpretirati kao pokazatelj uticaja imigranata na zaposlenost. Slični rezultati dobili su se i kod procene uticaja imigracije na stopu zaposlenosti, nezaposlenost, stopu nezaposlenosti i stopu participacije radne snage.

Nakon niza neuspešnih procena, teško je doneti generalan zaključak. Navedene analize tako upućuju na obrnutu kauzalnost, odnosno da zavisne varijable objašnjavaju udeo imigranata, a ne obrnuto. Napravljena je i procena na osnovu proseka svih navedenih varijabli za period od 2000. do 2008. godine kako bi se uklonile varijacije kroz različite godine. Rezultati sprovedene regresijske analize upućuju na pozitivan uticaj imigracije na prosečne godišnje zarade, zaposlenost, stopu zaposlenosti, ali i nezaposlenost i stopu nezaposlenosti, što je kontradiktorno, jer ekonomska teorija sugerise kako se ovi pokazatelji trebaju kretati u suprotnom smeru.

Uticaj imigracije je negativan tek na prosečnu stopu participacije radne snage, što bi moglo biti u situaciji kada se broj imigranata povećava, ali ne i njihova zaposlenost. U tom slučaju bi stopa zaposlenosti trebala padati, a rezultati upućuju na suprotan efekat. Dakle, ponovo imamo problem obrnute kauzalnosti. Uz sve navedeno, koeficijenti su ponovo statistički insignifikantni.

Uzrok problema s modelom verovatno je mali broj opažanja, činjenica da migranti nisu podeljeni prema vremenskom periodu provedenom u odredišnoj zemlji ni prema nivou kvalifikacija kao i činjenice da zemlje koje privlače više imigranata imaju veće zarade, dok je stopa nezaposlenosti u većini zemalja visoka, pa je procena pristrasna.

Kako bi se rešio problem nemogućnosti ocene uticaja imigracije na ishode tržišta rada zbog navedenih problema, upotrebljena je mera jediničnog troška rada. Predstavlja vezu između proizvodnosti rada i troškova rada u proizvodnji, a računa se kao odnos ukupnih troškova rada i realnog BDP-a, odnosno odnos prosečnih troškova rada podeljenih s produktivnošću (ukupna proizvodnja po broju jedinica rada utrošenih u proizvodnji (broj radnih sati ili broj zaposlenih)).

Budući da je trošak rada najveća komponenta troškova proizvodnje, a jedinični trošak rada predstavlja vezu između ukupne proizvodnje privrede, proizvodnosti rada, nadnica i drugih troškova rada te cena, izuzetno je važan pokazatelj, kako za svaku privredu, a onda još i više za poređenje troškovne konkurentnosti među zemljama. Porast jediničnog troška rada u ekonomiji znači veću nagradu za doprinos radnika proizvodnji. No, porast troškova rada iznad produktivnosti predstavlja smanjenje (troškovne) konkurentnosti zemlje. U radu se ocenjuje uticaj imigracije na realni jedinični trošak rada (korigovan za cene) kako bi se što bolje uporedile evropske zemlje, jer svi ostali pokazatelji tržišta rada u sebi sadrže brojne strukturne razlike pa je stoga njihova poređenje u cross-section analizi dovela do nekonkretnih zaključaka. Kako je realni jedinični trošak rada bazni indeks, tako nam

konkretna podataka iz neke godine govori koliko brže raste trošak rada u odnosu na produktivnost, što smanjuje konkurentnost zemlje.

Z A K L J U Č A K

U regresijskoj analizi se želi ispitati kako je promena broja imigranata uticala na jedinični trošak rada, odnosno na konkurentnost evropskih zemalja. Primenjuje se metoda cross-section analize. Autori naglašavaju da bi u tom slučaju imigracija bila korisna za društvo u celini, čak i u prisustvu visoke nezaposlenosti, što je slučaj u Evropi, jer ona nagrizala institucionalna ograničenja na tržištu rada.

Ekonomski modeli na mikroteorijskom nivou počeli su da daju više prostora modelima makrostrukture koje istražuju socijalnu i ekonomsku strukturu u okviru i između država. Postoji veliki broj teorijskih modela koji nude moguće odgovore na pitanje koje su glavne determinante međunarodnih migracija na makro analitičkom nivou.

LITERATURA

1. Grupa autora, Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije, Centar za demografska istraživanja, IDN, Beograd, 1990.
2. Dušan Breznik, Gordana Todorović, Miroslav Lalević, Metode demografske analize migracije stanovništva, Centar za demografska istraživanja, IDN, Beograd 1989.
3. Grupe autora, Migracije stanovništva Jugoslavije, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd, 1971.
4. Geografija stanovništva, Branislav Đurđev PMF, Novi Sad
5. Pellmarn J, Getis A, Getis J, Human Geography, 2001
6. Jelena Predojević- Despić, „Ka razumevanju determinanti, međunarodnih migracija danas-teorijska perspektiva“, 2010.

MIGRACIJE I NJIHOVA ULOGA U EKONOMSKOM RAZVOJU

Sažetak

Migracije ili prostorno kretanje stanovništva je oduvijek postojalo, u manjoj ili većoj mjeri izraženo. Živimo u svijetu koji se neprestano mijenja, a migracije doprinose demografskim i ekonomskim promjenama. Demografske promjene se ogledaju u promjeni ukupnog broja stanovnika, u prirodnom prirastu i strukturi stanovništva. Postoje raznovrsni motivi i uzroci za prostorno kretanje stanovništva.

Da li migracije imaju ili mogu imati uticaja na ekonomski razvoj na zemlju emigracije i na zemlju imigracije? U ovom radu se posebna pažnja daje ulozi emigracije ili dijaspora na ekonomski razvoj matične države. Ekonomija kao nauka se bavi migracijama izučavanjem efekata migracijskih tokova kao što su: tržište rada, potrošačka potražnja kao i učinak doznaka migranata na zemlju porijekla. Efekti emigracije mogu biti pozitivni (priliv deviznih doznaka...) i negativni (odlazak mladih i obrazovanih....).

Ključne riječi: *migracije, emigracije, dijaspora, ekonomija, razvoj.*

Migrations and Their Role in the Economic Growth

Summary

Migrations or spatial movements of population have always been present, to a larger or a lesser extent. We live in the world which is changing constantly and migrations contribute to demographic and economic changes. Demographic changes are reflected in the changes of the size of the global population, in the population growth and its structure. There are various motives and causes for spatial movements of people.

Do migrations have or can they have influence on the economic growth of the emigration and immigration country? This paper focuses on the influence of emigration and diaspora on the economic growth of the country of origin. Economy as a science deals with migrations by studying the effects of migration patterns such as: labour market, consumer demand and the influence of migrants' remittance on the country of origin. The effects of emigration can be positive (income of foreign exchange remittance) and negative (brain drain).

Key words: migrations, emigrations, diaspora, economy, growth.

Uvod

Migracije kao prostorno kretanje stanovništva su oduvijek prisutna pojava, ali se smatra da su prve veće migracije na globalnom nivou počele u petnaestom vijeku, ali da masovne migracije počinju u devetnaestom vijeku. Ekonomija kao nauka je čak u obavezi da se bavi izučavanjem migracija jer sve veće kretanje stanovništva ima dvostruki efekat i uticaj na ekonomska kretanja, prvo u zemlji odlaska i drugo u zemlji dolaska.

Naučnici i teoretičari su razvili i razvijaju razne metode pristupa i analiziranja migracija i migracionih kretanja kao i njihove uloge na ekonomski razvoj, demografske promjene, sociološke i kulturološke promjene. Tako su se razvile klasične formulacije migracija, push-pull teorijski okvir, neoklasična ekonomska teorija migracija (najpoznatiji je Todarov pristup primjene u okviru teorije ljudskog kapitala, Harris, Todaro, 1970), zatim "model nove ekonomije migracija". Svi pristupi i modeli se uglavnom bave uzrocima, faktorima, poslasticama...velikih kretanja stanovništva.

Pitanje migracija prožima sve oblasti društvenog razvoja (privreda, kultura, obrazovanje, zdravstvo, tržište rada, kriminal...) te samim tim zahtijeva zajedničko djelovanje svih resora vlasti na proučavanju migracionih kretanja stanovništva svoje zemlje, kako bi pronašli najbolji put za adaptaciju i pozitivnu iskorištenost takvog ljudskog potencijala.

Različiti su pristupi proučavanja i analiziranja migracionih kretanja: kvantitativni pristup (proučavanje veličine emigracije i imigracije kao i salda preseljavanja, tokovi migracija, dužina na kojoj se kreću migranti, tipovi migracija s obzirom na njihovu veličinu), zatim izučavanja selektivnosti migranata prema različitim obeležjima (pol, starost, profesija, školska sprema itd.), proučavanju demografskih, **ekonomskih** i socijalnih aspekata migracionih kretanja, kao i mnogim drugim pitanjima.

Mehaničko kretanje stanovništva sa obje svoje komponente (imigracija i emigracija) utiče na porast broja stanovnika. Međutim, za analitičke potrebe nije dovoljno da se sagledaju samo veličine imigracione i emigracione komponente (saldo preseljavanja), već je veoma značajno da se upoznaju polazne tačke imigracionih tokova; zatim, kakav je njihov relativan značaj, s obzirom na kretanje stanovništva u zavičajnim rejonima, odnosno na područjima u koja se slivaju.

Ekonomski aspekti istraživanja migracionih kretanja se uglavnom odnose na pitanja imigracionih područja koja privlače imigrante kao radnu snagu i kakav je odnos sa članovima porodice koji su ostali u zemlji emigracije, i na sve ostale pozitivne i negativne efekte koje izaziva kretanje stanovništva, o čemu će više biti obrazložena u nastavku ovog rada.

U ovom teorijsko istraživačkom radu dajemo kratak osvrt na pojmovno određenje migracija, koji su to faktori koji utiču na mehaničko kretanje stanovništva, zatim vrste i tipovi migracija. U ovom radu će biti riječi i o emigracijama i zakonskom regulisanju veza sa dijasporom kod nas i u okruženju i na kraju o migracijama i njihovoj ulozi na ekonomski i privredni razvoj naše zemlje i postoje li adekvatni mehanizmi mjerenja tog uticaja.

Pojmovno određenje migracija

Migracije sa obje svoje komponente prirodnog i mehaničkog prostornog kretanje stanovništva su veoma kompleksana i složena pojava koju je neophodno sagledati u svim njenim aspektima. Tako se može reći da su migracije racionalan odgovor na međuregionalne razlike u ekonomskom razvoju koje znače bolje uslove i kvalitet života kojem pojedinac ili masa teži. U zavisnosti od kriterijuma od kojih se polazi u izučavanju migracionih kretanja, samim tim postoje i razne definicije.

Riječ migracija potiče od latinske riječi migratio, migrare što znači lutanje, kretanje, seljenje. Pojava zvana migracije zahtijeva jedan multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup u izučavanju, međutim do sada je svaka naučna disciplina imala svoj pristup bez mnogo integracije, što je rezultiralo različitim definicijama, u zavisnosti od toga koja je naučna disciplina i koju je njenu dimenziju izabrala kao relevantnu za određenje pojma migracija.

Tek sa uvođenjem statističkih metoda za praćenje nastaje i proučavanje migracija u savremenom smislu. Statističko istraživanje migracija kao oblast je nedovoljno zastupljena u našoj zemlji ali i u okolnim zemljama što se odražava na nedostatak podataka i oskudnost analiza o kretanju stanovništva kao demografske pojave koja je značajna i za druge naučne oblasti.

Ova statistička istraživanja imaju prvenstveno za cilj da:

a) utvrde obim i tokove migracionih struja u pogledu iseljavanja, useljavanja i migracionog salda za različita područja i razdoblja;

b) sagleda demografske, ekonomske, socijalne i druge činioce koji uslovljavaju migraciona kretanja;

c) proučava mogućnosti za donošenje mjera koje bi doprinijele intenziviranju onih migracija koje se mogu smatrati povoljnim za ekonomski razvoj;

d) izradi projekcije budućih migracionih kretanja;

e) sagleda uticaj migracija na demografski razvitak kao i na društveni i ekonomski razvoj;

f) izradi mjere i rješenja za kompleksnije mjerenje priliva sredstava od dijaspore kako bi se spoznalo koliki i kakav je uticaj imigracije na ekonomski razvoj matične zemlje.

Rješavanje problema nezaposlenosti, kvalifikacione strukture radne snage na nekim područjima, nedostatka radne snage u nekim regionima posmatraju se kao specifični ciljevi istraživanja prostornog kretanja stanovništva.

Vrste migracija

U zavisnosti od same naučne discipline koja se bavi istraživanjem migracija i u zavisnosti od kriterija koje posmatra, za definisanje vrste migracija ključna su dva elementa koja su važna za demografska istraživanja a to su:

1. promjena mjesta stalnog boravka i

2. obilježje granica koje ljudi prelaze prilikom preseljavanja.

Kod izučavanja i definisanja migracija država se posmatra kao prostorna jedinica a kod posmatranja stanovništva koje migrira kao jedinica posmatranja izima se migrant.

Na osnovu navedenog proizilazi da se migracije mogu podijeliti prema više kriterijuma:

1. Prostorna podjela: Unutrašnje (seljenje iz jedne regije u drugu unutar granica države) i vanjske gdje se stanovništvo preseljava iz jedne države u drugu.
2. Vremenski kriterij migracije dijeli na dnevne, nedeljne, mjesečne, sezonske, privremene i trajne.
3. Kriterij organizovanosti migracije posmatra kao organizovane i neorganizovane .
4. Prema slobodi volje migracije se dijele se na prisilne i dobrovoljne.
5. A prema motivima za preseljenje migracije se definišu na ekonomske ili radne migracije i neekonomske.

Ekonomske ili radne migracije jesu kretanje pojedinaca u potrazi za poslom, boljim uslovima života gdje osoba napušta svoju zemlju u cilju poboljšanja kvaliteta svog života i života svoje porodice. U ekonomske migrante spasaju različite kategorije ljudi, kao na primjer radnici na ugovor, visokoobrazovani stručnjaci, preduzetnici, kućna posluga, zdravstveni radnici...

U ovo aktuelno vrijeme prisutne su prisilne migracije gdje stanovništvo iz ratom zahvaćenih zemalja bježi ka Evropskoj Uniji. Prema definiciji Međunarodne organizacije za migracije (IOM), prisilne migracije podrazumijevaju nedobrovoljno kretanje pojedinaca ili mase koja želi da izbjegne oružane sukobe, nasilje, kršenje njihovih ljudskih prava, prirodne katastrofe kao i katastrofe koje izazivaju ljudi. Ovaj izraz se odnosi i na kretanje izbjeglica, na kretanja koja su prouzrokovana trgovinom ljudima, kao i na prisilnu razmjenu stanovništva između zemalja.

Migracije selo-grad, grad-selo, selo-selo, grad-grad, u skladu sa kriterijumom obilježja naselja ili unutrašnje migracije su kretanje stanovništva iz ruralnih ka urbanim područjima u potrazi za poslom i boljim uslovima života. U Bosni i Hercegovini, u stvari u njenim entitetima i Brčko distriktu, statistički se prati unutrašnje kretanje stanovništva i brojčano se izražava kao migracioni saldo između doseljenih i odseljenih osoba bez dodatnih analiza vezanih za uzroke tog kretanja i da li ima kakvih pozitivnih efekata od tih unutrašnjih migracija. Dakle, svodi se sve na brojčano definisanje podataka a neophodno je produbiti te analize kako bi se došlo do neophodnih saznanja.

Vanjske ili međunarodne migracije koje se mogu posmatrati kao kontinentalne i međukontinentalne. Značajnije migracije te vrste počinju u 15. vijeku sa otkrićem Amerike, ali prve masovne migracije počinju tokom 19. vijeka. Velika Britanija, Irska, Njemačka, Španija i Portugalija su imale najveći broj emigranata do Prvog svjetskog rata, zatim Japan i Kina, dok su SAD, Kanada, Australija, Argentina i Brazil u tom periodu bile najinteresantnija imigraciona odredišta.

Stanovništvo bivše Jugoslavije kao i Bosne i Hercegovine je često emigriralo u pomenute zemlje ali je za naše migrante posebno interesantna Evropska Unija. Stanovništvo sa ovih prostora je tokom prošlog vijeka bilo prisiljeno na spoljna migraciona kretanja zbog velikih ratova i najnovijeg građanskog rata. U posle ratnom periodu stanovništvo Bosne i Hercegovine učestalo migrira u države Evropske Unije a i dalje zbog lošeg ekonomskog stanja u privredi i državi, dodatno pogoršano opštim elementarnim nepogodama koje su se dogodile na ovim prostorima u zadnjih par godina.

U suštini možemo reći da je ovo migraciono kretanje stanovnika Bosne i Hercegovine za uzrok imalo ratna dešavanja i prirodne katastrofe pa se stoga može posmatrati kao prisilna migracija. Ne postojanje privrednih aktivnosti, hroničan nedostatak posla, loša politička situacija su samo neki od ekonomskih uzroka migracionih kretanja stanovnika BIH, pa se stoga mogu posmatrati kao ekonomske migracije.

Za sada u Bosni i Hercegovini, to jest u njenim entitetima i Brčko distriktu, ne postoji šira i dublja analiza efekata svih ovih migracija, kako pozitivnih tako i negativnih, na matičnu zemlju. Možda i postoji ali nije dostupna široj javnosti.

Faktori koji utiču na kretanje stanovništva

Svako prostorno kretanje, zvano migracije, ima dvostruki efekat kako u zemlji porijekla tako i u zemlji dolaska. Ovi efekti se mogu posmatrati iz ugla strukturne promjene stanovništva, iz ugla vremenske komponente i iz ugla ekonomskih efekata.

Na bazi svega iznesenog, jasno je da postoje dvije komponente migracija:

1. Imigracije (doseljavanje),
2. Emigracije (iseljavanje).

Efekti migracija iz ugla strukturnih promjena stanovništva su vidljivi kroz veličinu ukupnog stanovništva i njegov prostorni razmještaj. Takođe ovi efekti su veoma vidljivi i prisutni kroz demografske, ekonomske, socijalne, nacionalne, obrazovne, starosne, polne i tome slične strukturne promjene stanovništva migracionih područja kako u zemlji prijema tako i u zemlji odliva stanovništva. Ovi efekti zavise od obima migracija i njihovim demografskim karakteristikama koje nose u sebi.

Iz ugla vremenske komponente, uticaj migracija ima dvojak efekat: kao trenutni efekat koji odlaskom/dolaskom migranata utiče istovremeno na brojčanu i strukturnu promjenu stanovništva, dok se dugoročni efekat ogleda kroz biološke faktore koje priliv/odliv stanovništva sa sobom donosi.

Iz ugla ekonomskih efekata faktori mogu biti pozitivni i negativni sa nivoa emigracija i imigracija. Pozitivni efekti emigracijase, pored ostalog, manifestuju kroz smanjenje nezaposlenosti, priliv deviznih doznaka..., dok su negativni efekti izraženi kroz odlazak mladih i obrazovanih a samim tim i uzaludan trošak školovanja, zatim kroz smanjenje privrednog napretka.

Pozitivni efekti imigracija su: priliv stručne radne snage(to postaje upitno), povećan potencijal ekonomskog napretka. Negativnost se ogleda kroz povećanu konkurenciju domaćoj radnoj snazi.

Postoje razni faktori koji utiču na migraciona kretanja stanovništva koji su kompleksni i međusobno se prepliću. U nauci su svi ti mnogobrojni faktori svrstani u dvije grupe:

1. Ekonomski faktori i
2. Neekonomski faktori.

Migracije radne snage su redovan pratilac ekonomskih promjena na globalnom nivou. Što znači da se radna snaga redovno seli iz nisko razvijenih u više ekonomski razvijena područja, selo-grad kod unutrašnjih migracija, i siromašna-visoko ekonomski razvijena država kod spoljnih migracija. Najčešće pominjani ekonomski faktori koji imaju privlačan uticaj su: velika mogućnost zaposlenja, ostvarenje većih ličnih primanja, bolji uslovi rada, veći kvalitet života.

Može se reći da su ekonomski faktori najvažnija grupa faktora koja utiče na migraciona kretanja, međutim, neekonomski faktori nemaju manji značaj od ekonomskih, čak u nekim situacijama su i dominantni u određenju migracija stanovništva. Neki od neekonomskih faktora su: gustina naseljenosti stanovništva određenog područja, zatim

geografski faktori (klima, kvalitet zemljišta, prirodni resursi, transport). Čest uzročnik migracija su klimatski faktori, povoljna klima privlači stanovništvo. Socijalni i socio-psihološki faktori su takođe neekonomski, a odnose se na privlačnost velikih gradova zbog široke lepeze raznih mogućnosti, od školovanja, zaposlenja, razonode..

Emigracije i zakonsko regulisanje veza sa dijasporom

Migracije stanovništva oduvijek su bile faktor pokretanja razvoja, jer stalno to kretanje stanovništva je u stvari kontinuirana ljudska borba i težnja ka napredku i razvoju. Pod pojmom dijaspore određene zemlje, smatra se stanovništvo te zemlje koje živi izvan granica te zemlje i koja svoju zemlju doživljavaju kao matičnu. Svaka država na svoj način pokušava da stvori određene veze i saradnju sa dijasporom i da to zakonski reguliše.

Svjetski trend u saradnji matične države i dijaspore je stalno ohrabrivanje i podsticanje dijaspore da ulaže u svoju matičnu državu, da prenosi i donosi stečena znanja, vještine i iskustva, kao i da izgrađuje posebne odnose zemlje prijema sa matičnom zemljom. Obrazovani i ostvareni ljudi dijaspore su svojevrсни ambasadori svoje zemlje u zemlji prijema, i to matična zemlja treba da iskoristi taj veliki potencijal.

Na zemlje prijema migracije se, između ostalog, odražavaju kroz zadovoljavanje potreba za radnom snagom, dok u zemlji porijekla ostaju posledice ekonomske, socijalne i druge prirode, ali sa druge strane daju nesumnjiv doprinos smanjenju siromaštva kroz doznake iz inostranstva, i mogu doprinijeti ekonomskom razvoju ako matična država osmisli adekvatan okvir saradnje sa dijasporom.

Zemlje okružena ili države bivše Jugoslavije koje imaju veliki broj stanovnika u emigraciji (procjene su da izvan granica BIH živi skoro polovina njenog stanovništva), nisu do sada stvorile adekvatan institucionalno-pravni okvir za saradnju sa dijasporom. Crna Gora, na primjer, je donijela Strategiju saradnje sa dijasporom, Srbija to rješava kroz zakon i odjeljenje u vladi za saradnju sa dijasporom. Na nivou BIH nema zajedničkog nastupa u tom pogledu, nema zakona niti strateškog pristupa tretiranju dijaspore. Republika Srpska i Federacija BIH kroz dokumenat Strategija razvoja definišu i saradnju sa dijasporom, dok Brčko distrikt nema nikakv dokumenat vezan za saradnju sa dijasporom.

Mnoge države na globalnom nivou su postale svjesne da u njihovoj dijaspori se krije ogroman potencijal za investicije i ekonomski razvoj pa tom pitanju prilaze konkretnije i snažnije, počevši tako od utvrđivanja brojnog stanja svoje emigracije i njene strukture.

Tako na primjer, smatra se da je Izrael jedna od država koja najviše ulaže u povezivanje sa svojom dijasporom i postavili su IT platformu gdje se mogu naći sve potrebne informacije o ulaganjima u zemlju. Primjer Kine nam govori da je 80% od ukupnih direktnih stranih investicija realizovano od dijaspore. Premijer Indije je početkom 2010 naložio da se uradi analiza njihove dijaspore i stanje obrazovanosti iste, pa su utvrdili da imaju jako moćnu i bogatu dijasporu ali da ista odbija da ulaže u Indiju zbog korumpiranosti i preglomaznog birokratskog aparata. Na osnovu tih saznanja uveli su posebne programe za dijasporu i olakšali administrativne procedure, što je rezultiralo dolaskom velikog broja tehnoloških kompanija.

Kada se govori o Evropi, Irska je najbolji primjer u regulisanju odnosa sa dijasporom, tako što su formirali posebno ministarstvo za dijasporu i najveći istraživački centar za migracije i razvoj. Oformili su poseban program/fond za dijasporu putem kojeg su povećali investicije u svojoj zemlji.

Kako Bosna i Hercegovina komunicira sa svojom dijasporom?

Bosna i Hercegovina na državnom nivou nema zakon o dijaspori, nema posebno ministarstvo niti odjel za saradnju sa dijasporom. Stiče se utisak da se u BiH o migracijama vodi računa samo kao evidentiranje statističkih pokazatelja mehaničkog kretanja stanovništva, bilo da se radi o unutrašnjim ili vanjskim migracijama.

Ipak, da bi se ostvarila saradnja sa BH dijasporom organizuju se okrugli stolovi vezani za uključivanje dijaspore u ekonomski razvoj BiH. Učesnici takvih skupova, kao razloge za nedostatak investicionog ulaganja dijaspore, pored političke nestabilnosti navode i upravo nedostatak komunikacije sa institucijama vlasti, ne znaju kome da se obrate, administrativne procedure su komplikovane. BH dijaspora zamjera matičnoj zemlji da ih je marginalizovala i da ih ne želi.

Pored patriotizma i nostalgije koju osjećaju, neophodna je snažnija podrška i kompletniji pristup za motivisanje naših poslovnih ljudi koji su svoje kompanije razvili u inostranstvu, za ulaganja u zmlju maticu.

Odavno je jasno da emigracije više nisu privremene, poprimaju trajni karakter, a mijenja se i struktura emigranata, sve više odlaze školovani mladi ljudi, spremni da svoje stečeno znanje u zemlji matici, putem svoga rada poklone zemlji primaocu koja nije imala nikakav trošak za njihovo obrazovanje i formiranje. To je ogroman kapital(i novčani i ljudski) koji odlazi van granica matične zemlje i to su neprocjenjive štete koje su već primjetne a tek će da se osjeti njihov negativan efekat.

Iz svega navedenog proizilazi da Bosna i Hercegovina na državnom nivou, kao i entiteti i Brčko distrikt na svojim nivoima, što hitnije pristupe izradi jasnog i jednostavnog institucionalnog okvira za motivisanje BH dijaspore da ulažu u svoju matičnu zemlju i pomognu njenom razvoju u cjelini posebno kroz razvoj lokalnih zajednica.

Pored institucionalnog okvira i definisanja raznih vidova podsticaja, ključni momenat je osmisliti i predložiti ulagačima iz dijaspore konkretnne projekte za ulaganja, između ostalog i putem Javno-privatnog partnerstva.

Migracije i razvoj

Po zvaničnim statistikama se procjenjuje da blizu milion i pet stotina hiljada građana Bosne i Hercegovine živi izvan zemlje, što čini oko 39% ukupnog stanovništva zemlje. Na osnovu ovih brojki, BiH je druga u Evropi po obimu migracija. Imigranti, posebno treće generacije su često visoko obrazovani i finansijski imaju bolja primanja. Interes za povratak u matičnu zemlju čini skoro 50%, što predstavlja veliki potencijal za razvoj zemlje. U ovom trenutku ovaj potencijal je neiskorišten, i gotovo u potpunosti ograničen na pružanje doznaka i drugih finansijskih transakcija kao što su isplate penzija. Ovi transferi dostižu godišnje više od 3,5 milijarde KM.

Uloga migracija u razvoju, smanjenju siromaštva i ekonomskom rastu je značajna , a prednosti se odražavaju kako na zemlju odredišta, tako i na zemlju porijekla. Naime, migracije doprinose ekonomskom rastu i razvoju kroz povećanje trgovine bilo koje zemlje, povećanje ulaganja i uspostavu razvojnih veza. Također migracije služe i kao kanal za razvojne finansije (novčane doznake), prenos vještina i ideja, zatim uspostavljanje poslovnih i kulturnih mreža. Međutim, potencijal migracija da poboljšaju ishode razvoja u širem

smislu, uključujući socijalne i kulturne dimenzije, obično dobija malo pažnje u procesu kreiranja politika. U isto vrijeme, lokalne jedinice samouprave nemaju adekvatne kapacitete i politike za izradu i sprovedenej produktivnih mjera koje će djelotvorno povezati migracije sa razvojem.

Smatra se da je BH dijaspora, pored prirodnih resursa sa kojima BiH raspolaže, najveći potencijal za razvoj Bosne i Hercegovine. Postavlja se pitanje, kako iskoristiti taj potencijal u razvojne svrhe? U tom pogledu, sa na nivou BiH kao i na lokalnim nivoima sve više radi na uvrštavanju koncepta "migracije i razvoj" u tekuće politike i planove razvoja. Predviđa se vezivanje ogromnih resursa dijaspore sa razvojem BiH kroz niz aktivnosti, poput uključivanja dijaspore u opštinske razvojne startegije, jačanja kapaciteta opština i drugih aktera za saradnju sa dijasporom, stvaranje zajedničkog strateškog okvira u BiH za dalje aktivnosti u oblasti vezivanja dijaspore sa razvojem BiH.

Da vrati dijaspori osjećaj pripadnosti i da je uključi u sve segmente društvenog života, obaveze zemlje matice su mnogobrojne, a ovdje ćemo navestio samo neke koje su vezane za razvoj, kao na primjer:

1. Napraviti popis svog stanovništva u dijaspori, napraviti bazu podataka sa kompletnom strukturom (obrazovanje, starost, zaposlenost, posjedovanje vlastitih preduzeća....),
2. Makroekonomskom politikom stalno graditi povoljan pravno-ekonomski ambijent koji će motivisati naše iseljenike da investiraju u svoju matičnu zemlju,
3. Nadalje, trebalo bi Uredbom Vlade utvrditi razumne privilegije za investiciona ulaganja naših iseljenika u domaće projekte,
4. Takođe, trebalo bi izraditi kriterijume za nagrade našim iseljenicima koji dovedu druge investitore da ulažu u Maticu.

Sa druge strane, obaveza dijaspore je, između ostalog:

1. Da se lojalno odnosi prema svojoj zemlji porijekla
2. Da ispunjavaju ustavne obaveze prema matičnoj zemlji i da uživaju sva ustavna prava
3. Da investiraju u svoju zemlju porijekla, ostvaruju profit, i ulaganjima pomažu ekonomski razvoj.
4. Da privlače i ostale investitore, šireći pozitivne informacije i dobre primjere ulaganja

Migracije se odavno već posmatraju kao faktor privrednog razvoja, ne samo za zemlje koje uvoze radnu snagu, nego i za zemlje koje je izvoze. Procjene Svjetske organizacije za migracije su da u svijetu ima preko 190 miliona migranata i da u svoje domovine šalju materijalnu pomoć koja je tri puta veća od one koja dolazi iz fondova za razvoj.Ovaj podatak se može pripisati i Bosni i Hercegovini.

Pozitivan rezultat migracija jeste visok nivo novčanih pošiljki, 3,5 milijardi KM. Mnogobrojne analize pokazuju da su primanja od BH dijaspore šest puta veća od ulaznih direktnih stranih investicija i tri puta veće od razvojne pomoći koju zemlja prima.Sa nastankom krize siromaštvo se sve više produbljava, tako da su doznake iz inostranstva značajan izvor prihoda za veliki dio domaćeg stanovništva (preko 35% domaćinstava). Taj novac se uglavnom koristi za opštu potrošnju, manji dio za ulaganja u obrazovanje djece, dok vema mali procenat, oko 5% se ulaže u poslovanje, što je svakako nedovoljno da bi ova primanja bila pokretač privrednog razvoja. Ali svakako sprečavaju da siromaštvo bude još veće.

U Južnoj Koreji, zemlji u snažnom industrijskom i tehnološkom razvoju, krovovi na

kućama su stari a na proizvodnim pogonima novi. U našoj državi to je sasvim obrnuta situacija, po neki krov na kućama je nov, dok proizvodnih pogona skoro da i nema, pogotovu ne onih potpuno novih. To je još samo jedna potvrda da se ogroman novac koji dolazi iz dijaspore koristi samo za široku potrošnju, i dodatno proizvodi lijeno društvo, društvo koje ne mora da se bori bar za lično samozapošljavanje kako bi ostvarivalo prihode.

Postavlja se pitanje, zašto se u Bosni i Hercegovini, i pored velikog godišnjeg priliva sredstava od dijaspore, ipak ne primjećuje nikakav napredak u razvoju, čak naprotiv? Jasno je da postoje mnogi i raznovrsni problemi.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je radeći jednu istraživačku radionicu pod nazivom "Migracije u funkciji razvoja", pokušalo da bar približno osvjetli koje su to pozitivne karakteristike migracija koje se mogu iskoristiti, te su u tom pogledu donijeli sledeće zaključke:

1. Kao prva prepreka je prepoznata u nepostojanju preciznih i kompletnijih podataka o doznakama i investiranju, to jest tačan broj investitora i obim investiranja.
2. Poslovno okruženje je apsolutno nemotivirajuće za ulagače iz dijaspore (u stvari za bilo koje ulagače), što zahtijeva hitan rad na smanjenju prepreka za ulaganja do konačnog otklanjanja.
3. Nedostaje sistemski pristup za uključivanje u ključne razvojne programe, iseljništva koje je prepoznato kao značajan resurs razvoja.
4. Neophodno je kreirati odgovarajuće okruženje za zadržavanje postojećeg, posebno viskokvalifikovanog kadra i, istovremeno, poboljšati uslove za transfer znanja iz iseljništva
5. Neophodan je dijalog između zemalja prijema i porijekla migranata, koji će dovesti do sveobuhvatne i svima korisne politike upravljanja migracijom i razvojem.

Novčana sredstva od dijaspore (u koja su uključene i ino penzije) a koja stižu putem legalnih kanala se smanjuju iz godine u godinu. Razlikuju se podaci Centralne banke BIH od podataka svjetske banke, koji su uvećani za neke godine i do 40%. Posmatranjem tih podataka uočava se veliki pad priliva doznaka od početka ekonomske krize, tačnije od 2007 godine, i taj negativan trend se kontinuirano nastavlja. Pored već navedenog razloga, ekonomske krize, tu se krije još jedan skriveni razlog ato je, da se smanjuje i broj naših ino penzionera koji novac primaju putem banaka. Zvaničan priliv, prema podacima Centralne banke je oko 2 milijarde KM, dok su procjene da nezvaničnim putem u zemlju se slije bar još 25% zvanične sume.

Analize strukture BH dijaspore koje sprovelo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, govore da iseljništvo čini relativno mlada i obrazovanija radna snaga. Išlo se i korak dalje, pa usporedba obrazovanih i manje obrazovanih govori o tome da su manje obrazovani više sentimentalno vezani za matičnu zemlju i da više novca šalju svojim porodicama, dok su obrazovani iseljenici korisni za promovisanje i lobiranje svoje matične zemlje na svim nivoima u zemljama prijema.

Zaključak

Migraciono kretanja stanovništva će uvijek postojati. Bilo da se radi o prisilnim ili dobrovoljnim, unutrašnjim ili vanjskim, ekonomskim ili neekonomskim.

Ali, ova najnovija dešavanja koja su zahvatila Evropu pa i naše okruženje zbog ovih prisilnih i masovnih migracija i ne mogućnosti iznalaženja adekvatnog rješenja u smislu zaustavljanja tog talasa, ili eventualnog preusmjerenje, postavlja se kompleksno pitanje: da li su dosadašnje migracije, migraciona kretanja, njihovo izučavanje i analiziranje, stvorile preduslove za bolje razumijevanje aktuelnih i svih budućih migracija, i da li se stvorila osnova za kompleksniji i konkretniji pristup efikasnijeg korištenja pozitivnih efekata migracija, kako za zemlje primaocae tako i za zemlje iz kojih se odlazi? Na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu početkom 2016 godine, nije ponuđeno ni jedno rješenje koje bi dalo rezultat.

Bosna i Hercegovina, zbog svoje specifične političke i teritorijalne organizovanosti, institucionalne nesaradnje, lošeg ekonomskog stanja (dogo je u procesu tranzicije što je dovelo da umjesto prelaza u razvoj prati je stagnacija i negativnost ekonomskih pokazatelja), političke nestabilnosti, a to je sve uzrok da su strane ditektne investicije drastično smanjene, pa se nameće zaključak da će BIH se i dalje oslanjati na doznake od dijaspore kao resurs i potencijal za razvoj.

U tom pogledu neophodno je snažnije poraditi na donošenju zakona vezanih za tretiranje emigracije i saradnju sa istom, ojačati institucionalni okvir a pojednostaviti procedure. Za investiciona ulaganja u matičnu zemlju nije dovoljna samo sentimentalnost.

Literatura

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine,
- Alessio Pozzi (2012), Razvojni potencijal BIH dijaspore, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BIH,
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BIH, publikacije o migracijama i dijaspori,
- Osnovi upravljanja migracijama u Srbiji, (2012), Međunarodna organizacija za migracije, Beograd,
- Predojević-Despić, J. (2009). "Migrantske mreže: nezaobilazna perspektiva u proučavanju savremenih međunarodnih migracija", Sociološki pregled, 43 (2).
- Predojević -Despić, J. (2010). "Imigracioni zakoni i razvitak useljeničkih strategija – primjer Sjedinjenih Američkih Država", Strani pravni život, 1 (217-232,
- Razni autori,(2012), Naučni projekat "Migracije iz Bosne i Hercegovine", 2012, Institut za društvena istraživanja FPN univerziteta u Sarajevu i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BIH,
- Strategija razvoja Bosne i Hercegovine, (2010), Direkcija za ekonomsko planiranje BIH,
- Strategija za integrisano upravljanje migracijama u Crnoj Gori, (2011), Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore,
- Internet izvori

Dubravko Derk
Zagrebački holding
Maksimirska 71, 10000 Zagreb
dubravko.derk9@gmail.com

UDK 314.15(4-672EU)

Barbara Prprović
Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji
Borongajska 83d, 10000 Zagreb
prprovic.barbara@gmail.com

Nikolina Nemec.
Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji
Borongajska 83d, 10000 Zagreb
nemec.nikolina2@gmail.com

AKTUALNE MIGRACIJE-SOCIOEKONOMSKI BENEFIT EUROPSKE UNIJE

Sažetak

Polazište rada je činjenica da migracije kao društveni fenomen u globalnom svijetu rastućih nejednakosti postaju sve važniji faktor koji ima značajan utjecaj na određena društvena stanja, odnose i potrebe Europske unije. Sam rad zasniva se na teorijskoj analizi i razmatranju dosadašnjih istraživanja imigracijskih procesa, traženju generatora istih s naglaskom razmatranja njihovog utjecaja na socioekonomske odnose i potrebe tržišta rada Unije za novom radnom snagom u ostvarivanju svojih dugoročnih ekonomskih, ali i demografskih interesa. Relevantni statistički podaci ukazuju da je pretežiti dio zaposlenih radnika Unije u kategoriji starijih radnika što upućuje već i kratkoročno na potrebu za novom mladom radnom snagom, a samo razmatranje ukazalo je na utjecaj i određenih privlačnih faktora ekonomske i socijalne sigurnosti koju imigrantima nude gospodarski najrazvijenije zemlje Unije. Imigranti također, uz ispunjenje određenih preduvjeta njihove socijalne i ekonomske integracije u državama primateljicama, te prilagođavanje njihovih osobnih kvalifikacija i znanja tržištu rada, uz činjenicu da se radi o mlađem radno aktivnom stanovništvu koje je fleksibilno i visoko motivirano u potrazi za poslom, mogu u određenoj mjeri dati pozitivan gospodarski doprinos i zadovoljiti potrebe dijela tržišta rada Europske unije.

Ključne riječi: migracije, imigranti, tržište rada, radna snaga, zaposlenost, demografska obnova.

Abstract

The starting point of this work is the fact that migration, as a social phenomenon in the global world of growing inequality, are becoming an increasingly important factor that has a significant impact on specific social conditions, relationships and the needs of the European Union. The work is based on theoretical analysis and consideration of previous studies immigration process, finding their generators focusing consideration of their impact on the socio-economic relations and the labor market needs of the Union for a new workforce in

achieving its long-term economic and demographic interest. Relevant statistics data show that most of the employees of the Union are in the category of older workers and this suggests the need for new young workforce. Consideration has highlighted the impact of attractive factors of economic and social security which most developed countries of the Union provide to immigrants. Also, migrants with the satisfaction of certain preconditions of their social and economic integration of the beneficiary countries, and adjusting their personal qualifications and knowledge of the labor market, along with the fact that it is a younger working population that is flexible and highly motivated to look for work, can to some extent make a positive economic contribution and meet the needs of part of the labor market of the European Union.

Key words: migration, immigrant, labor market, work force, employment, demographic renewal (recovery)

Uvod

Migracije kao dio ljudske povijesti te jedan od najznačajnijih društvenih fenomena u modernom svijetu svakako iziskuju poseban društveni interes i pažnju. Druga polovica 20. stoljeća bila je označena individualnim migracijama ljudi, dok je početkom 21. stoljeća nakon niza godina individualnih migracija ponovo pokrenut val kolektivnih migracija transkontinentalnog karaktera. Uzroke tome možemo tražiti u novim globalizacijskim procesima, ratovima, političkim i ekonomskim nestabilnostima pojedinih država i recesijama što direktno utječe na sve češću, snažniju i brojniju pokretljivost ljudi. S obzirom da je riječ o vrlo aktualnoj temi čiju kulminaciju pratimo od druge polovice 2015. godine kada migranti u izrazito pojačanom broju svakodnevno pristižu u države Europske Unije (EU), još uvijek nisu provedena relevantna dubinska istraživanja na temu aktualne krize, njenih generatora te posljedica njihova utjecaja na društva, ekonomije i zajednice u državama koje su im konačna destinacija. Iz tog razloga, ovaj rad će razmatrati rezultate dosadašnjih istraživanja imigracijskih procesa te ih kontekstualizirati s aktualnom migracijskom krizom. Ono što na generalnoj razini definira migrante u ovoj krizi jest činjenica da se radi o ljudima s visokim stupnjem odlučnosti i željom da postanu imigranti u već unaprijed određenoj državi Europske unije - uglavnom Njemačkoj.

Predmet razmatranja ovog rada je utjecaj imigranata i imigrantske krize na europsko tržište rada u odnosu na potrebe istog, posebno u kontekstu njihove pripremljenosti za sudjelovanje na tom tržištu i činjenice da je danas pretežiti broj zaposlenih na razini EU u kategoriji starijih radnika. Sam rad bavi se i pitanjem interesa europskog gospodarstva u interakciji odnosa ponude i potražnje kvalificiranih radnika na tržištu rada EU. U tom smislu, u radu se najprije razmatraju uzroci i okolnosti koje su dovele do ovog migracijskog vala s naglaskom na ekonomske i sigurnosno političke prilike koje su potakle migrante na kolektivni egzodus. Zatim se razmatraju teorijska gledišta pristupu tržištu rada s pozicija predstavnika pozitivne i negativne ekonomske škole. U trećem dijelu razmatra se aktualno stanje i realne potrebe europskog tržišta rada kroz prikaz statističkih podataka, analizirajući učinke imigranata na to tržište, uz ispunjenje potrebnih pretpostavki za njihovo zapošljavanje. U tom kontekstu, rad se bavi pitanjem utjecaja aktualne migrantske krize na već duži niz godina kontinuirane negativne demografske trendove na razini EU posebno kroz utjecaj

istih na tržište rada. Četvrti dio rada odnosi se na zaključke do kojih se došlo predmetnim razmatranjem.

Predmetna analiza i razmatranja izvršena su korištenjem službene statistike i podataka Statističkog ureda Europske unije (EUROSTAT), Agencije Ujedinjenih naroda za pomoć izbjeglicama (UNHCR), Međunarodne organizacije za migracije (IOM), Europske organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), Europske zaklade za poboljšanje životnih i radnih uvjeta (EUROFOUND) kao i drugih podataka dostupnih iz javnih izvora informiranja, portala i dnevnih novina što, dakako, ima i brojna ograničenja pri donošenju zaključaka. Metodologija koja je korištena prilikom predmetnog razmatranja je metoda analize i sinteze sadržaja, analiza statističkih podataka, deskriptivno-korelacijska metoda i komparativna metoda.

Cilj rada je da se na teorijskoj razini razmotre generatori aktualne migracijske krize te utjecaj imigranata na zadovoljavanje interesa i potreba tržišta rada gospodarski razvijenih članica EU. Praktična korisnost rada očituje se u eliminiranju u javnosti stvorenog uvjerenja o negativnom utjecaju imigranata te uvažavanju njihovog pozitivnog doprinosa europskom tržištu rada.

Generatori migracijskog vala

Uvažavajući okolnosti koje su uvjetovale ovu migrantsku krizu postavlja se pitanje terminološkog određenja migranata, to jest jesu li migranti kao akteri ovih migracijskih procesa ilegalni ili se radi o legalnim migrantima, jesu li oni s tog naslova zakoniti ili nezakoniti, jesu li dobrovoljni ili prisilni, radi li se o izbjeglicama, jesu li danas azilanti, a sutra tražitelji azila ili se radi o ekonomskim migrantima?¹ Jednoznačnog odgovora na ovo pitanje nema jer je vrlo vjerojatno da su oni u kontekstu najnovije migracijske krize iz perspektive njihovih temeljnih karakteristika i same tipologije migranata istovremeno i jedno i drugo. Pitanje u tom smislu je kako konceptualizirati te razlike i u užem smislu definirati ovu vrstu migracijskih procesa i samih migranata. Međunarodna pravna regulativa koja regulira područje migracija još uvijek je nedovoljno razvijena te nema dovoljno kapaciteta u pravnom tumačenju svih pojava oblika migracija i migracijskih procesa. Mesić (2002: 120) smatra da su nezakonite migracije, povijesno gledajući, relativno novi koncept s obzirom da zakonska ograničenja ulaska u stranu zemlju nisu postojala prije kasnog 19. stoljeća ni u tradicijski imigracijskim državama Novog svijeta pa niti u Europi.

Aktualna migracijska kriza po svim kriterijima spada u kategoriju humanitarne katastrofe te je kao takva globalni društveni i demografski fenomen. Na putu nesigurnosti i stradanja koji ih vodi do „obecane zemlje“ migranti su izloženi različitim iskušenjima i torturama zbog težnje da sa svojom kulturom i običajima budu prihvaćeni u novim socijalnim ambijentima koji im u većini slučajeva nisu naklonjeni. Aktualna situacija ukazuje da su objektivni indikatori koji bi ukazivali na završetak izbjegličke krize trenutno latentni. Upravo suprotno,

---

¹ United Nations Department of Economic and Social Affairs i Visoko povjerenstvo UN-a za izbjeglice u svojem izvješću „Global Trends Forced Displacement in 2014“ iz lipnja 2015. godine objavilo je da u svijetu više od šezdeset milijuna ljudi koji su prisilno napustili svoje domove. Migranti danas čine 3% svjetske populacije što je oko 230 milijuna ljudi, od čega oko 20% (40 milijuna ljudi) su ilegalni migranti. Preuzeto s: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/index.shtml>, pristupljeno: 14.1.2016.

postoji opravdana bojazan da ni nakon eventualnog smirivanja sukoba na području Bliskog istoka migracijski procesi neće stati.

U proteklom razdoblju, pogotovo nakon završetka Drugog svjetskog rata, migracije su bile više motivirane ekonomskim razlozima, traganjem za boljim socijalnim uvjetima te potragom za poslom. Ova migracijska kriza pokazuje da je glavni pokretač ljudi na napuštanje svojih domova rat kao društveni fenomen i s tim u vezi potreba tih ljudi za elementarnom životnom sigurnosti. UNHCR je objavio nekoliko razloga zašto izbjeglice većinom iz Sirije napuštaju domove, ali i druge okolne zemlje u kojima su smješteni kao izbjeglice i odlaze tražiti bolji život u njima kulturološki stranom Europi. Prije svega, razlog je gubitak nade koji razvija osjećaj očaja i depresije kod njih, kao i gubitak osjećaja sigurnosti.²

Osim ratova, uzroci migracija često su ekonomske naravi što se ogleda u jazu razvijenog i bogatog sjevera naspram siromašnog juga. Prema Greguroviću (2011: 61) tri su najvažnija aspekta nezakonitih migracija: „nezakoniti ulazak u stranu zemlju, boravak te zapošljavanje“. Upravo se zapošljavanje može smatrati temeljnim demotivirajućim faktorom koji na neki način obeshrabruje dio migranata d.a na primjer, Hrvatska, kao tranzitna država, bude njihova možda i konačna destinacija. Prema podacima EUROSTATA, stranci u Hrvatskoj čine manje od jedan posto stanovništva.³ Razlog prije svega treba tražiti u činjenici kako migranti očekuju niži životni standard u Hrvatskoj nego u nekim drugim državama Europske unije. To naravno upućuje na činjenicu da su migranti dobrim dijelom motivirani ekonomskim razlozima jer traže utočište u najrazvijenijim europskim državama. Prema podacima UNHCR-a tijekom 2015. godine u Hrvatskoj je azil zatražilo 115 osoba, a Hrvatska se prema ovim podacima u kontekstu aktualne migracijske krize pojavljuje kao tipična tranzitna država.⁴

Opća karakteristika aktualnih migracija i migranata je da se radi o izrazito heterogenoj skupini migranata prije svega zbog svog porijekla i država iz kojih dolaze, plemenskih zajednica, religijskih razlika, kulture i jezika koji govore, motiva zašto su napustili domove te konačno osobnih očekivanja boljeg života. Prema tome, zanimljivo je gledište Hortona (2015) koji u svojoj analizi opisuje realnu vjerojatnost u kojoj će kao posljedica migrantske krize mnoge države morati revidirati svoje proračune. Nadalje, isti autor (Horton, 2015) naglašava da će mnogim državama koje primaju izbjeglice, a ranjivih su zdravstvenih sustava, zapravo biti izazov njihove akutne i kronične bolesti, ali i utjecaj na zdravlje tih ljudi zbog stigme, straha, očaja, ranjivosti, ali i socijalne isključenosti. Također, tvrdi da će zbog sve veće potrebe za ulaganjima u nacionalnu sigurnost i obranu u proračunima zemalja izostati fokus s ekonomskih pitanja, zapošljavanja, obrazovanja te konačno i zdravlja kao nužnih prioriteta.⁵

---

²Haidar Diab, H. (2015) 7 razloga zašto izbjeglice žele stići u EU. *Vecernji.hr*. Preuzeto s: <http://vecernji.hr/eu/7-razloga-zašto-izbjeglice-zele-stići-u-eu-1027499>, pristupljeno: 10.12.2015.

³Prema podacima EUROSTAT-a (2015) u Hrvatskoj živi oko 0,8% stranaca, u Luksemburgu za razliku u ukupnom udjelu stanovništva 45 posto je stranaca, dok je na razini EU udio stranaca 6,7 posto. Preuzeto s: <http://www.eurostat>, pristupljeno: 10.12.2015.

⁴UNHCR – podaci preuzeti s: <http://www.unchr.hr/2012-12-20-09-46-40/statistika>, pristupljeno 10.12.2015.

⁵Harton, R. (2015): Zbog rata protiv ISIL-a zdravstvo plaća visoku cijenu, *Večernji list* str.18 od 28. studenog, 2015. godine.

Teorijski pristup utjecaju imigranata na tržište rada

U odnosu na prvu polovicu 20. stoljeća kada je Europa bila zapravo emigrantska i usmjerena na iseljavanje, već u drugoj polovici 20. stoljeća, nastavno na 21. stoljeće i aktualnu migracijsku krizu, Europa postaje prostor sve snažnijih imigracija ljudi s prostora afričkog kontinenta u pojedine države Europske unije. Useljavanje je u svakom slučaju jedno od najspornijih pitanja EU koje se unatoč postojanju mnogobrojnih strateških dokumenata na razini EU rješava na nacionalnim razinama. Naime, useljavanje iz država izvan EU ograničeno je i podliježe posebnim kvotama ili posebnim uvjetima kao što su posjedovanje ponuda za posao, neka specifična znanja, vještine i deficitarna zanimanja u Europi ili se radi o daljnjem obrazovanju. U tom smislu, imigranti mogu poboljšati gospodarske rezultate i kroz popunjavanje nekih radnih mjesta deficitarnih zanimanja čime se smanjuju praznine na tržištu rada kako kod visokokvalificiranih stručnjaka kojih nedostaje, tako i kod radnika na poslovima koje državljani EU ne žele više prihvaćati. Prema Munz i sur. (2007) poslovi koji su opasni, teški, prljavi, niže kvalificirana radna mjesta, poslovi u graditeljstvu, popravci cesta, neka sezonska zanimanja u hotelijerstvu i tome slično koje domaći radnici izbjegavaju, ovise o ponudi rada imigranata, a ukoliko imigranti ne bi prihvaćali poslove navedenih djelatnosti u prvoj fazi, europske države suočile bi se s nedostatkom radne snage, a onda i porastom troškova rada. Istraživanjem tvrtke Ernst i Young zaključeno je kako više od pola malih i srednjih poduzetnika u Njemačkoj vjeruje da masovni dolazak migranata može biti od pomoći jer postoji manjak kvalificirane radne snage te su ih spremni zaposliti. Prema rezultatima istraživanja u toj kategoriji trenutno nedostaje oko 326.000 radnika zbog čega su prihodi manji za 45,9 milijardi eura.⁶

Boeri i Bauer (2005) daju svoje viđenje i objašnjenje situacije sve složenijih imigracijskih zakona u EU u situaciji kada bi imigracija zapravo pogodovala stanju na zajedničkom tržištu rada. Naime, ako jedna zemlja zatvori granice, migrantski tokovi idu neproporcionalno prema drugim zemljama slobodnih migracija, a to pak utječe na te države na način da zatvaraju svoje granice zbog priljeva većeg broja migranata nego su procjenjivale, što rezultira strožim mjerama u smislu restrikcija migracija, nego je društveno optimalno.

Molodikova (2011) kritizira Schengenski sporazum smatrajući ga „željeznom zavjesom“ koja dovodi do asimetričnih odnosa između europskih država. Nadalje, drži kako pokušaji zatvaranja granica Europske unije stvaraju iluziju kontrole migracija, čime zapravo potiču nezakonite migracije jer se sve države članice unije suočavaju sa starenjem stanovništva zbog čega imaju potrebe i za imigracijskom radnom snagom.

Realnost govori u prilog činjenici da EU, odnosno njene države, ne mogu zadovoljiti potrebe tržišta rada isključivo domaćom radnom snagom. Iz perspektive tržišta rada, nepostojanje selektivne migracijske politike EU kroz nekontroliran ulazak migranata može prouzročiti političko-ekonomske i socijalne rizike. Ta činjenica može potaknuti daljnji rast nezaposlenosti i nedostatak kvalificirane radne snage i poticanje restriktivnih mjera u odnosu na postojeće propise koji reguliraju kompleks migracijskih propisa, a posebno pitanja azila. U tom smislu može se govoriti da su aktualne migracije i ekonomske naravi, ali se dijelom radi i o migracijama radne snage. Prema rezultatima studije *Politike Europske unije* ukoliko bi u

---

⁶Trkanjec, Ž. (2016) Mali poduzetnici žele radnike. (Istraživanje je pokazalo da je 85% poduzetnika spremno zaposliti imigrante, a kao prepreke navodi se mladost imigranata, manjak kvalifikacije i neznanje jezika) Jutarnji list str.20, od 28.1.2016.

sljedećih dvadeset godina prestalo useljavanje, EU bi izgubila 33 milijuna radno aktivnog stanovništva (-11%).⁷

Neka druga provedena istraživanja također su ukazala na deficite u definiranju jedinstvene europske politike tržišta rada. Bauer i Zimmermann (1997: 296) su rezultatima svog istraživanja pokazali kako EU treba voditi zajedničku politiku selektivne imigracije. Autori naglašavaju da bi u tom slučaju imigracija bila korisna za društvo u cjelini čak i u situaciji visoke nezaposlenosti, što je slučaj u Europi „jer ona nagriza institucionalna ograničenja na tržištu rada“. Čini se da je ključni razlog nepostojanja jedinstvenih migracijskih politika zapravo različit interes i potrebe različitih država EU.

S druge strane, Skupnjak-Kapić (2008) smatra da za zemlje odredišta imigracije pridonose ublažavanju negativnih demografskih trendova, zadovoljavanja potreba tržišta rada, održavanja postojeće razine radne snage, rastu produktivnosti, profesionalne pokretljivosti i gospodarskog rasta. Ono što je za imigrante privlačan čimbenik kao što je primjerice izdašnost u socijalnim pravima (od raznih naknada za nezaposlene, naknade za djecu, itd.) to isto dugoročno opterećuje te socijalne sustave. Dijelom iz razloga konačnih učinaka imigranata postoje i prijepori među ekonomistima i njihovim gledištima naspram imigranata kao pozitivnim ili negativnim društvenim faktorima. Morehouse i Blomfield (2011) smatraju kako je prema jednom izvješću o nezakonitim migracijama u Europi u javnosti rašireno uvjerenje da one negativno utječu na imigracijska društva potkopavajući vladavinu prava, potičući eksploataciju radnika, povećavajući siromaštvo (otimajući poslove domaćim radnicima ili povećavajući broj siromašnih u zemlji) i stvarajući pritisak na javne službe. Istovremeno, upravo su „snaga gospodarstva i dostupnost poslova za migrante ključni čimbenici koji određuju koliko će ovakvih migranata pokušati ući u europske zemlje“ Morehouse i Blomfield (2011: 2). U tom smislu, Penava (2011) tvrdi kako je utjecaj migranata na europske zemlje u prosjeku negativan budući da ne postoji selektivna imigracijska politika. Također, konstatira da bi imigranti mogli biti motor rasta europskih ekonomija budući da su fleksibilniji i mobilniji u iskorištavanju prilika na tržištu rada, imaju veći potencijal da nadoknade *mismatch* ponude i potražnje te na taj način pozitivno utječu na tržište rada. Zajednička imigracijska politika koja bi bila pomno planirana dovela bi do pomlađivanja i ekonomskog rasta Europe.

Butcher i Piehl (2005) tvrde kako se neke profesionalne vještine mogu koristiti u različitim zemljama, ali da za te vještine radnici imigranti mogu biti različito plaćeni u pojedinim državama. Dakle, vještine s kojima se zarađuje manje u jednoj zemlji, mogu biti na vrlo različitim razinama zarada u drugim zemljama, tako da kada je to moguće, imigranti izabiru preseljenje u zemlju u kojoj će njihova vještina biti bolje plaćena, a time i njihova zarada biti veća.

Prema Gregoroviću (2011: 70) „znatan dio teoretičara suvremenih međunarodnih migracija smatra da su međunarodni tokovi djelovanja potisnih migracija rezultat i privlačnih čimbenika.“ Upravo u smislu aktualne migracijske krize možemo prihvatiti činjenicu iz koje proizlazi da su ekonomska razvijenost, socijalna uređenost te političko-sigurnosna stabilnost EU značajan čimbenik privlačenja imigranata. Problem prilagodbe imigranata pitanje je integracijskih procesa kroz koje bi trebali svi prolaziti.

---

⁷Europska komisija (2014), Politike Europske unije. Migracije i azil. Istraživanje je također utvrdilo da stopa starosne ovisnosti EU-a (broj starijih osoba od 65 godina u odnosu na broj radno aktivnih osoba) povećala bi se s 28% na 44%. Također rezultati pokazuju da udio mladih radnika (dobno stanje između 20 i 30 godina) u radnoj snazi EU-a smanjio bi se za 25%, a udio radnika u dobnoj skupini između 60 i 70 godina povećao bi se za 29%. Preuzeto s: <http://europa.eu/!WT73dg>, pristupljeno: 18.1.2016.

Model klasične asimilacije na primjeru SAD-a koji predlaže Gordon (prema: Bui, 2009) tvrdi da su akulturacija i prihvaćanje od strane društva domaćina uvjeti za društvenu i gospodarsku mobilnost. Učenje engleskog jezika, viša razina obrazovanja i nove vrijedne vještine mogu olakšati proces prilagodbe i poboljšati šanse imigranata za uspjeh u američkom gospodarstvu. Nedostatak akulturacije smatra se važnim elementom koji umanjuje njihovu sposobnost da se prilagode novoj ekonomiji. Nadalje, perspektiva segmentiranih asimilacija razvijena je s naglaskom na promjene u američkom gospodarstvu i na tržištu rada i na to kako oni utječu na iskustvo nedavnih useljenika koji su došli uglavnom iz Azije i Latinske Amerike. Prema Portes i Zhou (prema: Bui, 2009) novi imigranti i njihova djeca doživljavaju različite procese prilagodbe na temelju karakteristika populacije SAD-a u koju su integrirani. Prema tome, veća izloženost američkoj kulturi može biti povezana s mješovitim adaptacijskim ishodima. Ovisno o vrsti ljudskog kapitala (obrazovanja i vještina) i društvenog kapitala (društvenih resursa i mogućnosti podrške) koje različite doseljeničke skupine posjeduju, jedan put će dovesti do asimilacije doseljenika i njihove djece srednjoj klasi većine. Suprotan tip prilagodbe uzrokovan siromaštvom i rasnom segregacijom dovest će do silazne mobilnosti te asimilacije imigranata i njihove djece u gradsku podklasu. Istovremeno pridržavanje tradicionalnih vrijednosti i zadržavanje etničkog identiteta dovest će do trećeg puta prilagodbe kojeg karakterizira brz gospodarski napredak i očuvanje vrijednosti te solidarnost među useljenicima.

Do zanimljivih zaključaka došao je Putnam⁸ koji je svojim istraživanjem ustanovio, suprotno dotadašnjim stavovima, kako etnička raznolikost zapravo smanjuje socijalnu koheziju, solidarnost, altruizam te povjerenje koje ljudi imaju jedni prema drugima i to ne samo između pripadnika različitih grupa, već i između ljudi unutar svake grupe. Također, ustvrdio je da ukoliko ljudi žive u etnički raznolikoj sredini to će ih učiniti nepovjerljivijima prema svakome, uključujući i pripadnike svoje vlastite grupe.

Analiza aktualnog stanja na europskom tržištu rada

Do početka izbijanja financijske krize unazad nekoliko godina u Europsku uniju godišnje je imigriralo do milijun ljudi prije svega zbog zadovoljavanja potreba tržišta rada. Jedno od ključnih pitanja je predstavljaju li migranti, s obzirom na negativne demografske trendove europskih zemalja i usporen ekonomski rast europske ekonomije, na neki način usporavanje i svojevrsnu revitalizaciju tih negativnih trendova po europsku ekonomiju, ali i s tim usko vezanu demografsku obnovu EU.

Činjenica je da se tijekom velikih migracija u situacijama negativnih gospodarskih kretanja, te uslijed kulturoloških, etničkih, religijskih i rasnih karakteristika stvaraju o migrantima različiti negativni stereotipi. Takvi stereotipi vode u pravcu težeg pristupa imigranata tržištu rada, ali i konzervativnijem reguliranju određenih propisa od strane države useljenja, primjerice od stjecanja azila do propisa koji reguliraju pitanje deportacija imigranata, odnosno propisa kojima se smanjuju dotadašnja prava imigranata.

U dokumentu European Agenda of Migration⁹ ističe se potreba EU u natjecanju s drugim ekonomijama kako bi privukla kvalificirane radnike. Također, u Agendi se naglašava da

---

⁸Neven Sesardić (2015) Je li svatko tko govori protiv masovnog useljavanja „fašist“, „ksenofob“, „rasist“ i „islamofob“? Magazin Jutarnjeg lista, 19.12.2015.

⁹European Agenda on Migration je dokument koji je donijela Europska komisija 13. svibnja, 2015. godine., u kojem se iznose hitne mjere koje će se poduzeti u cilju rješavanja krize na sredozemlju kao i koraci koji će se poduzeti narednih godina radi boljeg upravljanja svim aspektima migracija. Agenda naglašava važnost migracija

promjene u vještinama radnika koje se očekuju između 2012. i 2025. godine pokazuju snažan porast udjela radnih mjesta više obrazovne strukture posebno u znanosti, tehnologiji, inženjerstvu i zdravstvenoj skrbi. Procjenjuje se da EU unatoč svih napora neće moći udovoljiti tim potrebama te da će u sljedećoj dekadi bez migracija radno aktivna populacija pasti za 17,5 milijuna radnika. Ideja koja proizlazi iz Agende je imati čist i rigorozan zajednički sustav kojim se izražavaju interesi EU uključujući održavanje Europe kao privlačne destinacije za migrante.

Podaci EUROSTAT-a govore da je 2013. godine u EU ušlo 3,4 milijuna imigranata, dok je istovremeno iselilo oko 2,8 milijuna ljudi. Od ukupne brojke imigranata, oko 1,7 milijuna bili su državljani zemalja koje nisu članice EU. Istovremeno u Njemačku je 2013. godine ušlo oko 692,7 tisuća imigranata, a izašlo oko 259,3 tisuće ljudi. Aktualna migracijska kriza tijekom 2015. godine uzrokovala je ulazak preko milijun imigranata u Njemačku. Demografska kretanja na razini EU, prema procjenama Europske komisije, u većini država su negativna sa sve većim udjelom starog i radno neaktivnog stanovništva - iznad 65 godina starosti.¹⁰ Njemačka, kao i druge gospodarski razvijene zemlje EU, zbog svojih negativnih demografskih trendova nema izbora kada je u pitanju oslanjanje na useljenike, odnosno imigrante jer su oni nužni radi zadovoljavanja potreba i stabilizacije mirovinskog, socijalnog i zdravstvenog sustava koji objektivno postaju iznimno opterećeni uslijed neadekvatnih imigrantskih politika ili aktualnih migracijskih kriza. To se može primijetiti i u kontekstu mobilnosti radne snage unutar država EU. Naime, ta mobilnost povećala se upravo iz razlike u prihodima i plaćama unutar EU gdje je u prvoj fazi bila snažnije izražena mobilnost radne snage iz južnijih regija prema sjevernijima, a u posljednje vrijeme trend se nastavlja iz istočnih regija prema središnjim i zapadnim dijelovima EU gdje su plaće znatno više te su s tim u vezi i veća očekivanja radnika migranata.

U anketiranju Sirijskih izbjeglica smještenih u kampovima u Turskoj došlo se do podataka da su njihovi mjesečni prihodi bili relativno niski tako da je najveću plaću od 311 dolara i više imalo njih svega 8%, dok je najveći broj (oko 60%) primao plaću između 76 i 155 dolara. Uzmemo li u obzir i da se oko 17% izbjeglica izjasnilo da su Siriju napustili iz ekonomskih razloga, a da ih je prema dobi najviše (43%) između 19 i 54 godine starosti iz čega vidimo potencijalni utjecaj privlačnih faktora koji utječu na gotovo isključivu želju imigranata za odlaskom u Njemačku kao gospodarski najrazvijeniju zemlju.¹¹ U razvijenim zemljama EU postoji stalna potreba za jeftinom i fleksibilnom radnom snagom koja proizlazi iz strukture njihovih gospodarstava i stanja na tržištu rada tako da se radi o svojevrsnim interakcijskim međuzavisnim procesima i odnosima migracija s jedne strane, i tržišta rada s druge strane. Zbog postojećih deficita na tržištu rada, migracijske politike pojedinih država, uključujući EU kao cjelinu usmjerene su na privlačenje određenog profila imigranata s ciljem smanjenja na prisutnog manjka određenih kvalifikacija i vještina na tržištu rada.

---

u smislu osiguravanja stabilnosti zdravstvenog sustava i rasta EU ekonomije bez obzira na prisutnu visoku stopu nezaposlenosti na razini EU. Preuzeto s: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration>, pristupljeno: 14.1.2016.

¹⁰Europska komisija procjenjuje da će se u periodu od 2010. do 2030. godine europsko stanovništvo u radnoj dobi smanjiti za 20 milijuna ljudi a udio starog stanovništva (iznad 65 godina) porasti će s oko 23% na 40%. Također se očekuje da će do kraja 2015. godine u Europu stići oko milijun migranata, u 2016. godini njih milijun i pol, a u 2017. godini priljev će se smanjiti na pola milijuna migranata. Time bi broj stanovnika u Europi porastao za 0,4 posto. Preuzeto s: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant, pristupljeno: 27.1.2016.

¹¹Veljković, S. (2015) Profil izbjeglice ima 19-54 godine ženu, djecu i osnovnu školu. Vecernji.hr. Preuzeto s: <http://www.vecernji.hr/svijez/prifil-izbjeglice-ima-19-54-godine-zenu-djecu-i-osnovnu-skolu>, pristupljeno: 13.1.2016.

Indikativan je podatak o stopi fertiliteta na razini EU koja je vrlo niska posebno u zemljama članicama s najrazvijenijim ekonomijama. U odnosu na očekivanu stopu fertiliteta od 2,1 u Njemačkoj i Italiji iznosi 1,4, Hrvatskoj i Srbiji 1,5, dok je u Švedskoj 1,9, a Francuskoj koja ima obiteljsku politiku kao strateški nacionalni dokument još od Napoleona stopa fertiliteta iznosi 2,0.¹² Činjenica je da se demografski problemi ne mogu rješavati useljničkom migracijskom politikom budući da je to kratkoročno rješenje, već se rješenje nalazi u aktivnoj pronalitetnoj populacijskoj politici. Istovremeno podaci EUROSTAT-a vezani uz dobnu strukturu ukazuju kako je strano stanovništvo mlađe od domaćeg stanovništva tako da je u kategoriji osoba mlađe radne dobi medijan kod stranih državljana koji žive u EU iznosio 35 godina, dok je kod domaćeg stanovništva to 43 godine.

Unatoč nedavnoj financijskoj i gospodarskoj krizi zaposlenost starijih radnika u EU (u dobi između 55 i 64 godine) brzo je rasla još od 2002. godine. Stopa zaposlenosti starijih radnika u EU do kraja 2014. godine iznosila je 51,8%. U 11 članica EU 2014. godine stopa zaposlenosti starijih radnika bila je između 50% i 66% s najvišom prisutnom stopom zaposlenosti starijih radnika od 74% u Švedskoj. Tri države članice Europske slobodne trgovinske zone (EFTA) zabilježile su također visoku stopu zaposlenosti starijih radnika iznad 70%, a najviša stopa od 83,6% zabilježena je na Islandu, dok primjerice Japan i SAD u nešto manjoj mjeri imaju visoke stope zaposlenosti starijih radnika. Istovremeno stopa nezaposlenosti na razini EU je 9,6%, u Švedskoj stopa nezaposlenosti iznosi 7,8%, dok je u Njemačkoj 4,7%. Najviše stope zaposlenosti zabilježene su u dobnoj skupini između 25 i 54 godina.¹³

Mežnarić (prema: Perić, 2015) u svojoj analizi zagovornika negativne i pozitivne ekonomske škole smatra kako je ključno brzo uključivanje imigranata na tržište rada tako da bi se ono što država u njih investira i izdvaja vrlo brzo vratilo u državni proračun, što je u skladu sa stavom zagovornika pozitivne škole koji drže ove migracije korisnim za Europu. Zagovornici negativne škole misle suprotno jer polaze od pretpostavke da migranti ugrožavaju radna mjesta, mirovinske fondove i sredstva lokalne zajednice, osim nekih grana gospodarstva koje se temelje na češćem opticanju radne snage. S druge strane, pozitivna škola fokusirana je na brzo uključivanje imigranata na tržište rada i porezni sustav čime se u državnu blagajnu vraća novac i sprječava siva ili crna ekonomija. Također, zagovornici ove škole naglasak stavljaju na kreativnost imigranata, njihovu učinkovitost, ambicioznost i fokusiranost na rješavanje problema. Nadalje, Mežnarić konstatira da često čujemo kako migranti rađaju po desetero djece zbog čega nam demografski prijete. Svojim istraživanjima pokazala je kako imigranti muslimani, koji su iz BiH prije nekoliko godina odselili u Sloveniju i Austriju, smanjuju natalitet već u pola generacije najprije na troje, a zatim samo na dvoje djece (Mežnarić, prema: Perić, 2015).

Dugotrajna nezaposlenost imigranata, osim što opterećuje socijalne fondove države, posebno imigrante, odmiče od tržišta rada što vodi njihovoj socijalnoj isključenosti, dezintegraciji i siromaštvu. Uvjetovana predrasudama, ali i izostankom adekvatnih migrantskih politika, činjenica je da imigranti nakon dužeg boravka u prihvatnim centrima i preduge izolacije izlaze iz prostora getoizacije te bez da su se javili nadležnim socijalnim službama zemlje primateljice sudjeluju na tržištu rada čime ruše cijenu rada. Prisilno sudjelujući u socijalnom *dampingu* postaju žrtve, odnosno objekti eksploatacije. Njihovo uključivanje na „sivo“ ili „crno“ tržište rada nesumnjivo čini važan dio gospodarstva zemalja s visokim udjelom

¹²Turčin, K. (2016.) Da bi Hrvatska imala pozitivan prirodni prirast, morali bi smo izdvojiti gotovo pet milijardi kuna. Magazin Jutarnjeg lista, str.31. od 16.1.2016.

¹³EUROSTAT, preuzeto s: <http://www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment/>, pristupljeno:23.12.2015. godine

nezakonitih migracija tako da se velik dio nezakonitih migracija nedvojbeno odnosi na radne migracije. Institut za svjetsko gospodarstvo kao jednu od mjera predlaže da se poslodavcima omogućuje državne subvencije kojima bi se financiralo zapošljavanje imigranata po satnicama nižim od zakonom zajamčene satnice od 8,50 eura,¹⁴ s obzirom na niski stupanj kvalifikacije većine migranata. Također, procjenjuju da situacije kad migranti imaju određenu kvalifikaciju koja ne odgovara njemačkim standardima upućuju na potrebu dodatne edukacije imigranata kako bi stekli potrebne kvalifikacije.¹⁵

Ovi procesi su posebno važni s pozicije mogućnosti pristupa tržištu rada budući da se rad smatra jednim od ključnih mehanizama integracija izbjeglica, azilanata ili imigranata. Prema istraživanju Međunarodne organizacije za rad (ILO), participacija migranata u globaliziranom gospodarstvu raste, a čak 70% ih je zaposleno u sektoru usluga.¹⁶ Prema podacima OECD-a, koji su se mogli čuti iz priopćenja dužnosnika Europske komisije iz rujna 2014. godine, predviđeno je kako će u Europi između 2013. i 2020. godine broj radno sposobnog stanovništva pasti za 7,5 milijuna (-2,2%), dok će istodobno u istom omjeru rasti u svim zemljama euro zone. Simulirani scenarij s nula migracija, predviđa da bi broj radno sposobnog stanovništva u 28 članica EU još više pao, za čak 11,7 milijuna (-3,5%) do 2020. godine. Kako bi se borila s posljedicama starenja stanovništva i smanjenja kvalificirane radne snage, EU će morati smanjiti razlike među spolovima te povećati sudjelovanje mladih i starijih radnika na tržištu rada pri čemu će ključnu ulogu imati mobilnost radnika i migracije uz njihovu bolju integraciju.¹⁷ Navedenu činjenicu potvrđuje i istraživanje europskih poduzeća iz 2013. godine provedeno od strane EUROFOND-a¹⁸ koje pokazuje da 40% poduzeća u EU ima poteškoća s pronalaženjem kvalificiranih radnika unatoč stagnaciji na tržištu rada. Procjene EUROSTAT-a i drugih relevantnih institucija EU govore da će do 2050. godine na europskom tržištu rada biti potrebno oko 30 milijuna radnika kako bi premostili nastupajući deficit radne snage koja je nužna za održivi razvoj europskog gospodarstva, budući da sve procjene govore o daljnjem trendu starenja stanovništva EU.

ZAKLJUČAK

S pozicije potreba tržišta rada Europske unije migracije, bilo da su vanjske ili unutarnje postaju nužan imperativ današnjice, budući da svi podaci na razini EU govore u prilog potrebi gospodarstva EU za novom posebno kvalificiranom radnom snagom, ali i s tim u vezi dugoročnom potrebnom zaustavljanja negativnog trenda starenja stanovnika EU. U tom smislu, centralno pitanje je kako iskoristiti potencijal koji migranti nose uz učinkovito iskorištavanje njihovih znanja i vještina koje su donijeli, ali i onih koja su spremni usvojiti

---

¹⁴Ifo-Institut (2015) Istraživanje, Migranti uglavnom nespremni za europsko tržište rada. Direktno.hr. Preuzeto s: <http://www.direktno.hr/.../Istraživanje-Migranti-uglavnom-nespremni-za-njem>, pristupljeno: 14.1.2016.

¹⁵Bernd Raffelhuschen sa Sveučilišta Freiburg u njegovoj studiji za Marktwirtschaft Stiftung ukazuje na činjenicu da svega 30% Sirijaca i Afganistanaca u generaciji upisanih u program strukovnog obrazovanja 2013 godine uspjelo je isto i završiti. Preuzeto s: <http://www.banka.hr>, pristupljeno: 8.1.2016.

¹⁶Međunarodna organizacija za rad (ILO) procjenjuje da je na svijetu oko 232 milijuna migranata od kojih je 150 milijuna migranata radnika. Preuzeto s: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/>, pristupljeno: 18.1.2016.

¹⁷OECD, Europska komisija, „Priopćenje za tisak“ Bruxelles 18. rujna, 2014. Godine. Preuzeto s: europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1016_hr.doc, pristupljeno: 5.1.2016.

¹⁸EUROFOUND Europska zaklada za poboljšanje životnih i radnih uvjeta, tripartitna je Agencija EU osnovana 1975. s ciljem doprinosa planiranju i projektiranju boljih uvjeta života i rada. Ona obavlja svoju ulogu u partnerstvu s vladama, poslodavcima, sindikatima i institucijama EU. Preuzeto s: <http://www.eurofound.europa.eu/>, pristupljeno: 8.1.2016.

kroz različite programe osposobljavanja za deficitarna zanimanja. Imigranti koji su pristigli u EU tijekom migracijske krize zapošljavaju se u sektorima u kojima treba zadovoljiti nedostatak radne snage te svojim kvalifikacijama mogu izvjesno dati pozitivan gospodarski doprinos. Rješenje problema nalazi se u usklađenoj gospodarskoj migrantskoj politici EU koja je bazirana na uspješnoj radnoj integraciji migranata i njihovih obitelji. Integracija imigranata kroz definirane realne migrantske politike EU, posebno gospodarske, te implementacijom predloženog modela koji se bazira na što bržem uključivanju migranata na legalno tržište rada doprinijeti će njihovoj radnoj asimilaciji kao i tome da se uložena sredstva države i lokalne zajednice u aktivnu migrantsku politiku kroz porezni sustav što prije vrate. Priljev imigranata koji dolaze može kratkoročno pozitivno djelovati na tržište rada, no dugoročno imigranti neće zaustaviti negativne trendove starenja stanovništva EU te deficite na tržištu rada. To posebno objašnjavaju rezultati prethodno navedenog istraživanja koji govore da imigrantske obitelji već u drugoj generaciji prolaze kroz proces akulturacije te imaju najviše dvoje djece s tendencijom daljnjeg smanjenja njihova broja.

U tom smislu, dosadašnja istraživanja na ovu temu ukazuju na činjenicu kako je utjecaj imigranata na cijenu rada i mogućnost zapošljavanja domaćih radnika neznatan. Istovremeno, odljev radno aktivnog stanovništva, posebno onog kvalificiranog, neovisno o razini kvalifikacije, predstavlja ozbiljnu štetu državama i zajednicama iz kojih migranti dolaze. To zasigurno ne doprinosi smanjenju globalnog siromaštva, već potencijalno produbljuje jaz između „bogatog sjevera“ i „siromašnog juga“ na globalnoj razini. Podizanje životnog standarda imigrantima kroz mjere degetoizacije, rješavanja problema stanovanja, lakšeg pristupa školovanju i pravu na zapošljavanje, trebalo bi biti jedna od ključnih zadaća EU.

LITERATURA

1. Bauer, T., Zimmermann, K. F. (1977) „Integration The East: the labor market effects of immigration“. *Europes Economy Looks East*. Cambridge University Press Cambridge, str. 269 – 310.
2. Boeri, T., Brucker, H. (2005) Migration, Co-ordination Failures and EU Enlargement, IZA Discussion Papers 1600, Institute for the Study of Labor (IZA)
3. Bui, H. N. (2009.) „Immigration and Criminal“. U: *21st century criminology: a reference handbook*, ur. J. Mitchell Miller
4. Europska komisija (2014) Politike Europske unije Migracije i azil Preuzeto s: <http://europa.eu/!WT73dg>, pristupljeno: 18.1.2016.
5. Gregurević, S. (2011) „Obilježja migracijskih tokova i integracija novih imigrantskih grupa na tržištu rada u južnoeuropskim državama članicama europske unije“. *Migracije i etničke teme* 27(1):57-75.
6. Horton, R. (2015) Zbog rata protiv ISIL-a zdravstvo plaća visoku cijenu, *Večernji list* str.18, od 28. 11. 2015.
7. Mesić, M. (2002) Međunarodne migracije: Tokovi i teorije. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za sociologiju
8. Molodnikova, I. (2011) „Migratory Processes in Europe: evolution of the migratory interaction between the EU and Central and Eastern European countries“ (Some conclusions on the International Conference in Odessa 24-25 September 2010) *Migracije i etničke teme*, 27(1):123-140.
9. Morehouse, C., Blomfield, M. (2011) Irregular Migration in Europe. Washington DC: Migration Policy Institute

10. Perić, I. (2015) Imigracija po policijskim kriterijima portal H-alter. Preuzeto s: <http://www.h-alter.org/vijesti/imigracija-po-policijskim-kriterijima>, pristupljeno: 29.1.2016.
11. Penava, M. (2011) Utjecaj migracija na Europsko tržište rada. *Ekonomski misao i praksa*, 20 (2): 336-362
12. Putnam, R. (2001.) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon i Schuster
13. Rainer, M., Straubmmer, T., Vadean, F., Vadean, N. (2007) What are the migrants contributes to employment and growth? A European approach, Migration Research Group, HWWI
14. Sesardić, N. (2015) Je li svatko tko govori protiv masovnog useljavanja “fašist”, “ksenofob”, rasist” i “islamofob”? Magazin *Jutarnjeg lista*, str. 39
15. Skupnjak-Kapić, S. (2008) Globalni migracijski trendovi i međunarodna iskustva u provođenju useljeničkih politika. Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstva, međunarodna konferencija, HGK.

Internetski izvori:

1. EUROFOUND – podaci preuzeti s: <https://www.eurofound.europa.eu/hr>, pristupljeno: 8.1.2016.
2. European Agenda on Migration – podaci preuzeti s: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/index_en.htm, pristupljeno: 14.1.2016.
3. EUROSTAT – podaci preuzeti s: <http://ec.europa.eu/eurostat>, pristupljeno: 10.12.2015.
4. ILO – podaci preuzeti s: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm>, pristupljeno: 18.1.2016.
5. OECD – podaci preuzeti s: <http://www.oecd.org/>, pristupljeno: 5.1.2016.
6. UNHCR – podaci preuzeti s: <http://www.unhcr.hr/>, pristupljeno: 10.12.2015.

UTICAJ EKONOMSKIH ASPEKATA NA MIGRACIJE EVROPSKOG STANOVNIŠTVA

Rezime: U pristupu autonomiji migracije, migracija se, naravno, ne posmatra izolovano od društvenih, kulturnih i ekonomskih struktura. Upravo suprotno: ona se shvata kao stvaralačka snaga unutar ovih struktura. Bavljenje autonomijom migracije, prema tome, zahtjeva „drugačiju senzibilnost”, a rekao bih i drugačiji *pogled* na stvari. Tu mislim na onakvo shvatanje migracijskih kretanja i sukoba u kojem se prednost daje subjektivnim praksama, željama, očekivanjima, te ponašanju samih migranata. Ovakvo shvatanje ne povlači romantizovanje, budući da se *ambivalentnost* ovih subjektivnih praksi i ponašanja nikada ne gubi iz vida. Unutar migracije shvaćene kao društveni pokret nastaju novi dispozitivi dominacije i eksploatacije, kao i nove prakse slobode i jednakosti. Pristup autonomiji migracije na ovom planu trebalo bi razumjeti kao posebnu perspektivu iz koje se sagledavaju „politike mobilnosti” - takvu koja bi naglasila subjektivne uloge u borbama i okršajima koji materijalno sačinjavaju polje takve jedne politike.

Ključne riječi: *ekonomija, migracije, evropsko stanovništvo, autonomija, ekonomske strukture.*

IMPACT OF ECONOMIC ASPECTS OF THE MIGRATION OF THE EUROPEAN POPULATION

Abstract: The approach to the autonomy of migration, migration is, of course, is not viewed in isolation from social, cultural and economic structures. On the contrary: it is seen as a creative force within these structures. Dealing with autonomy of migration, therefore, requires "a different sensibility," and I would say a different view of things. I'm referring to the kind of understanding of migratory movements and conflicts in which preference is given to subjective practices, desires, expectations, and behavior of the migrants themselves. This understanding does not entail romanticization, since the ambivalence of these subjective practices and behaviors never loses sight of it. Inside the migration understood as a social movement created new dispositifs of domination and exploitation, as well as new practices of freedom and equality. Access to the autonomy of migration in this area should be seen as a special perspective from which to perceive "mobility policy" - one that would emphasize the subjective role in the battles and skirmishes that make up the field of material of such a policy.

Keywords: *economics, migration, European populations, autonomy, economic structure.*

1. UVOD

U zvaničnim prikazima pokreta ili borbi migranata često se koristi optika građanstva/državljanstva, u smislu da se tvrdi kako migranti žele da postanu građani/državljeni. Pristup autonomije migracija funkcioniše na drugačiji način. Pažnja se posvećuje činjenici da migranti - oni registrovani kao i oni neregistrovani - *djeluju* kao građani, i insistira se da oni *već jesu* građani.

Potrebno je iznijeti nekoliko uvodnih opaski kako bi se razjasnilo polje djelovanja i opšte polazište ovog rada. Prije svega, neophodno je podvući to da se u ovom radu izlaže argument koji je razvijen unutar istraživanja i političkih iskustava zasnovanih na onome što bismo, sa oprezom i privremeno, mogli nazvati „evropskim”. Iako ću se osvrnuti na podatke dobijene iz drugih političkih i društvenih konteksta (od SAD-a do Kine), ne tvrdim da se moj pristup autonomije kao takav može primjeniti u „globalnim” razmjerama. Iako je Evropa, naravno, društveni konstrukt koji vještački objedinjuje raznolike lokalne sredine (pomenuću samo tri zemlje: Italija, Njemačka i UK predstavljaju sasvim različite istorije i pejzaže migracije), jasno je da takva konstrukcija privileguje one „zapadnoevropske”, te da bi već i samo uzimanje u obzir srednjoevropskih i istočnoevropskih specifičnosti zahtjevalo značajnu doradu i prilagođavanje teorijskog okvira koji ću razviti na sledećim stranama¹.

Tradicija migracija u Bosni i Hercegovini obilježena je kako dobrovoljnom, ekonomski potaknutom migracijom, tako i prisilnom migracijom tokom i nakon rata od 1992. do 1995. godine. Iako Bosna i Hercegovina (BiH) ima dugu tradiciju migracije, najznačajniji migracijski tokovi dogodili su se u poslednje dvije decenije. Prvi tok migracije, rezultat rata između 1992. i 1995. godine, uključivao je i masovno raseljavanje, koje se procjenjuje na 2 miliona ljudi, ili gotovo polovinu cijele populacije ove zemlje. Prisilna migracija, kako u zemlji tako i u inostranstvu, znatno je promijenila njenu demografsku strukturu. Drugi talas migracija neposredno nakon sukoba obuhvatao je veliki broj povratnika iz inostranstva (repatrijacija) i veliki broj povratka interno raseljenih osoba (IDP). Istovremeno, izbjeglice iz BiH iseljavale su se iz zemalja svojih domaćina u treće zemlje, prvenstveno u Sjedinjene Države, Kanadu i Australiju. Treće razdoblje (početkom 2000. godine) okarakterizovano je dobrovoljnom migracijom, uglavnom potaknutom zaposlenjem. Susjedne zemlje, poput Slovenije, Hrvatske i Crne Gore, su postale sve važnije kao odredišne zemlje. Od 2000. godine, svake godine se u prosjeku 15.000 do 20.000 BiH državljana seli u EU. Što se tiče unutrašnje migracije, godišnja ekonomski potaknuta ruralno-urbana migracija je manja od 1% stanovništva zemlje. Tržište rada u BiH karakteriše veoma niska stopa aktivnosti, koja je oko pola prosjeka EU, i prilično visoke stope nezaposlenosti od 27,6%, na osnovu Ankete o radnoj snazi (ARS). Postoje razlike u nezaposlenosti između polova i dobi (29,9% nezaposlenih žena, u odnosu na 25,6% nezaposlenih muškaraca, sa 57,5% njih između 15 i 24 godina starosti). Uprkos tako visokim stopama nezaposlenosti, zabilježen je nedostatak kvalifikovanog osoblja u raznim sektorima i regijama. Migracija, a posebno visoka stopa emigracije među visoko obrazovanim stanovništvom (28,6%) i studentima, pogoršava probleme vezane za nedostatak kvalifikovanog osoblja. Slaba mobilnost radne snage unutar zemlje je takođe faktor migracije, iz razloga što navodi građane da traže posao u inostranstvu umjesto u BiH, što usporava prilagođavanja domaćeg tržišta rada.

---

¹ Portes, A. (1997), *Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities*, u *International Migration Review*, 31, 4, 799-825.

2. NOVA EKONOMIJA MIGRACIJA

Teza o autonomiji migracija već je jednim dijelom implicitno priznata u međunarodnim istraživanjima na tom polju. Zvanične politike često ne uspijevaju da ostvare svoje ciljeve, i čak mogu proizvesti suprotno od onoga što se namjeravalo. Međunarodne migracije oblikuju ljudi kao i vlade. Odluke donijete od strane pojedinaca, porodica i zajednica - nerijetko na osnovu nepotpunih podataka i pri ograničenim mogućnostima izbora - imaju presudnu ulogu u migraciji i naseljavanju.

Neoklasični teorijski modeli (ekonomski i demografski) koji migraciju dovode u vezu sa kombinovanim dejstvom „objektivnih” push-and-pull činilaca izloženi su oštroj kritici tokom nekoliko posljednjih godina. Višedisciplinovani pristup sticao je sve širu popularnost. Dok teorija „sistema migracije” ukazuje na istorijsku gustinu kretanja populacija, antropolozi skreću pažnju na nove tranzicione društvene prostore koji nastaju opisivanjem ponašanja i društvenih praksi preko kojih autonomija migracije materijalno sebe izražava. Pristup nazvan „nova ekonomija migracije”, koji se brzo nametnuo kao nova ortodoksija u međunarodnim akademskim debatama, istakao je temeljni doprinos mreža porodica i „zajednica” u određivanju svake faze procesa migriranja. Time je prije svega dat novi impuls istraživanju „etničkih” oblika preduzetništva, koji nastaju u dijasporičnim i transnacionalnim prostorima migracije, oblika u kojima same mreže porodica i zajednica čine „društveni kapital” na koji se finansijski kapital velikih transnacionalnih korporacija oslanja. Transnacionalne mreže i društveni kapital na taj način jesu strateški koncepti koji nam djelimično omogućavaju da shvatimo autonomnu dinamiku migracije².

2.1. Upravljanje migracijom, proizvodnja neregularnosti

Migracioni režimi dovode u pitanje ključne karakteristike suvereniteta, istorijski kao i u savremenom trenutku, budući da oni podrazumjevaju kontrolu granica, razlikovanje između građana i stranaca, te presudnu odluku o tome kome će biti odobren ulaz na nacionalnu teritoriju. Kada govorimo o globalnom režimu upravljanja migracijama kakav danas nastaje, ne mislimo tu na pojavu integrisanog političkog rukovođenja migracijama. Riječ je, prije, o protivriječnom i fragmentarnom procesu formiranja tijela znanja unutar raznorodnih epistemskih i političkih zajednica. Administrativne tehnike kontrole, tehnički „standardi” i programi „izgradnje kapaciteta”, kruže na globalnom nivou, vršeći značajan uticaj na formulisanje nacionalnih politika prema migracijama. Zato je potrebno da našu kritičku analizu režima globalne migracije smjestimo u okvir moćnih transformacija koje su rekonfigurisale međunarodne politike i sam koncept suvereniteta tokom posljednje dvije decenije. Konstitutivan odnos (koji je u isto vrijeme odražava napetost) nacionalne suvjereneosti i kapitalizma izmjenjen je i izmješten procesima globalizacije i finansijalizacije kapitala. Nastajanje novih konfiguracija moći je u toku, pri čemu se logika suvjereneosti prepliće sa logikom neoliberalne vladavine, sa vlašću koja predstavlja sebe kao glatki proces ubjeđivanja bez prisile, koji se vrši u skladu sa neutralnim modelima proračunavanja rizika i upravljanja³.

---

² Butler, J. & Spivak, G. Ch. (2007), *Who Sings the Nation-State?* Language, Politics, Belonging, London/New York/Calcutta, Seagull., page: 12

³ Fan, C. C. (2008), *China on the Move. Migration, the State and the Household*, London/New York, Routledge, page: 2

2.2. Porodice, domaćinstva i zajednice

Borbe, napetosti i nasilje kao stalna pojava na granicama, i u vezi sa režimima migracije, ponovo se upisuju u cjelinu migracionog procesa (daleko od granice), i oblikuju subjektivno iskustvo migranata.

Postoje istraživanje koja efektivno demonstriraju da je migracija generalno izraz procesa dezintegriranja, kao i kontinuirane rekonpozicije i preoblikovanja tradicionalnih sistema pripadnosti. To čini analitički i politički neodrživom sliku migranta kakva se tako često javlja u međunarodnoj literaturi: kao „tradicionalnog” subjekta, potpuno *ugrađenog* u mreže porodice i zajednice, nasuprot kojeg se postavlja individua, kako se ona shvata od strane Zapada (svejedno da li u tome treba vidjeti posledicu sklonosti ka lagodnim pojednostavljenjima ili izraz osjećajne odbojnosti).

Naravno, besmislica je govoriti o subjektivnosti migranta kao pojedinca, s obzirom da je takav koncept osnovano upotrebljavati samo kada je riječ o migrantu u množini. A načina na koje se može biti „migrantima” nebrojeno je mnogo, načina oblikovanih i međusobno odvojenih granicama klase, roda i „rase”. Međutim, kada jednom razmotrimo iskustvo pokretljivosti u savremenom kapitalizmu sa stanovišta koje sugerije pristup autonomije migracije, kao i iz perspektive koja ističe napetosti između politike migracije i politike kontrole, očigledno je da naglasak na ambivalentnosti neregularnosti može da otvori ugao iz kojeg ćemo proizvodnju subjektivnosti, sa svim tenzijama, nasiljima i borbama koje je karakterišu, posmatrati kao strateški *ulog* u politici mobilnosti.

To nam, zauzvrat, omogućava da kritički analiziramo savremeni kapitalizam u nekim od njegovih inovativnih crta. Što zahtjeva da shvatimo situaciju u kojoj se čini da je tradicionalno razlikovanje između ekonomije, politike i kulture pomućeno. Takođe, to znači da više nije moguće govoriti o eksploataciji rada i valorizaciji kapitala a da se istovremeno ne postavi pitanje razumjevanja transformacija građanstva i „identiteta”. Štaviše, odatle slijedi da u današnjim uslovima nije moguće govoriti o radničkoj klasi ako se istovremeno ne objasni ukupnost dezintegrativnih procesa na nivou pripadnosti. U ovim procesima nalazimo neizbrisiv pečat subjektivnosti živog rada, koji radničku klasu nepovratno konfiguriše kao *mnoštvo*⁴.

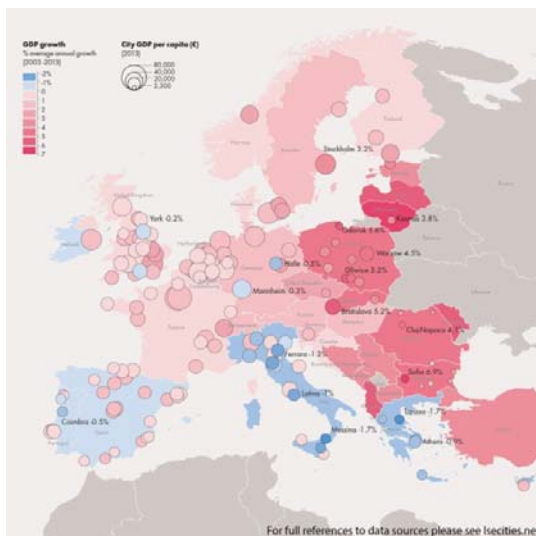
3. EKONOMSKI ASPEKTI KOJI SU KLJUČNI ZA RAZUMIJEVANJE MIGRACIJA EVROPSKOG STANOVNIŠTVA

Uprkos ekonomskom rastu koji je zabilježen u Centralnoj i Istočnoj Evropi, Evropljani i dalje migriraju prema sjeverozapadu. Evropska populacija se i dalje pomjera prema sjeverozapadu, iako se čini da GDP u mnogim istočnim zemljama bilježi značajan rast. Međutim, mnoga seoska domaćinstva, kao i manji gradovi polako odumiru u korist širenja velikih gradova. I dok mnoge nacije sa juga Evrope nastavljaju da se suočavaju sa problemima, gradovi u području Mediterana, i pored toga, bilježe rapidan broj rasta populacije. Ovo su samo neki od

---

⁴ Samaddar, R. (1999), *The Marginal Nation. Transborder Migration from Bangladesh to West Bengal*, New Delhi/London, Sage Publications., page: 23

ključnih demografskih pokazatelja objavljenih u posljednjem izvještaju Bloomberg Philanthropies and LSE Cities⁵.

Slika 1: Migraciona kretanja u svijetu; Izvor: Bloomberg Philanthropies and LSE Cities, 2016.

3.1. Ići na istok?

Iako često opisivani kao najsiromašniji dijelovi kontinenta, izvještaj zapravo pokazuje kako su upravo područja Centralne i Istočne Evrope ona koja bilježe najveći rast. Računajući prosjek stope rasta u periodu 2005-2015, zemlje koje bilježe najbrži razvoj su Litvanija, Moldavija i Albanija. Unutar ovog širokog pojasa, veliki gradovi generalno imaju nižu stopu rasta u odnosu na zemlje u kojima se nalaze.

Međutim, ovdje postoje izuzeci - Sofija i Bratislava. Glavni gradovi Bugarske i Slovačke su, po ovim pokazateljima, značajno ispred svojih zemalja. Istovremeno, jug Evrope nastavlja da pati (poput Irske), što se posebno pokazuje u slučajevima poput Messine na jugu Italije, ili Larisse u Grčkoj koji su posebno pogođeni posledicama krize. Obzirom da istraživanje pokriva samo period poslednjih pet godina, sasvim je moguće da GDP ima i oštiri pad u ovim dijelovima⁶.

Međutim, ova ružičasta boja na mapama, koja označava Istočnu Evropu, ne smije nas nikako zavarati. Na primjer Cluj-Napoca u Transilvaniji, bilježi impresivan rast GDP-a u poslednjih deset godina, sa prosječnim godišnjim rastom od 4,1%. GDP po glavi stanovnika u ovom privodno brzorastućem gradu iznosi 5,840 eura, što je, ipak, jedva nešto više od 10% u odnosu na Copenhagen, gdje je GDP po glavi stanovnika 56.100 eura. Istok Evrope se budi i

⁵ Butler, J. & Spivak, G. Ch. (2007), *Who Sings the Nation-State?* Language, Politics, Belonging, London/New York/Calcutta, Seagull., str. 35

⁶ Sayad, A. (1999), *La double absence*, Paris, Editions du Seuil, page: 5

raste, ali je to još uvijek daleko od mnogo razvijenijeg Zapada.

3.2. Bez posla za mlade

Mapa nezaposlenosti mladih prikazuje neke očekivane i predvidljive tačke (skoro dvije trećine stanovnika Atine i Barcelone mladih od 25 godina su bez posla), ali isto tako i neke iznenađujuće podatke. Neki gradovi koji se čine veoma uspješnim imaju ozbiljne probleme u zapošljavanju mladih. Bogati Štokholm, na primjer, ima šokantno visoku stopu nezaposlenosti mladih od 30%. Takođe, postoji ogroman disparitet od grada do grada, posebno u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ovdasnji gradovi poput Sheffielda, koji bilježi stopu od 35% nezaposlenosti, je svega nekoliko sati vožnje udaljen od Edinburgha i Cambridgea, gdje mladi ljudi relativno lako mogu naći zaposlenje.

3.3. Naseljavanje velikih gradova

Veliki evropski gradovi privlače veliki broj useljenika i bilježe svakodnevni rast populacije koji je uzrokovan istovremeno stalnim prilivom ne samo imigranata iz drugih zemalja, nego i migranata unutar iste države. To je razlog zašto glavni grad Albanije, Tirana raste tako brzo (sa prosječnim godišnjim rastom populacije od 2,8%), dok istovremeno ostatak zemlje bilježi pad populacije. Sudeći po obimu, svi migracijski tokovi usmjereni su prema velikim gradovima, međutim i ovdje postoje interesantni izuzeci.⁷

Naime, nakon Tirane, Larisse i Atinskog predgrada Acharnesa, najveći rast populacije bilježe Manchester, Utrecht i Brussels – ni jedan od njih sa visokim rankingom u evropskoj ligi megalopolisa. Ono što ovi gradovi imaju zajedničko je relativno priuštiva mogućnost kupovine imovine, jedan od mogućih razloga zašto proporcionalno prestižu mnogo skuplje, ali i atraktivnije gradove poput Lonodna i Pariza.

3.4. Migracije na sjeverozapad

Evropski gradovi trenutno primaju migrante rođene u drugim zemljama dominantno iz područja koje gravitira Sjevernom moru i Engleskom kanalu. London možda ima i najveći broj, ukupno gledano, međutim najveći rast proporcionalno gledano bilježi Lozana u Švajcarskoj. Kao grad sa relativno jeftinim uslovima za stanovanje i život, u dijelu bogate regije sa niskom stopom nataliteta, drugi po veličini grad u Švajcarskoj (u francuskom govornom području) veoma je privlačan za imigrante, posebno sa juga Evrope, već decenijama. S druge strane, mala stopa migracija u zemlje Centralne i istočne Evrope zadaje velike glavobolje, jer svaki talentovan i stručan radnik koji napusti ove zemlje (a mnogi to čine) teško biva zamjenjen⁸.

---

⁷ Sassen, S. (2006), *Territory, Authority, Rights. From Medieval to Global Assemblages*, Princeton/Oxford, Princeton University Press, page: 3

⁸ Phizacklea, A. (2003), *Gendered Actors in Migration*, u Andall, J. (ed.), *Gender and Ethnicity in Contemporary Europe*, Oxford/New York, Berg, 23-87.

4. UTICAJ MIGRACIJA NA EKONOMSKU SITUACIJU U BIH

Talas globalne ekonomske krize, iako ne u jednakim razmjerama, zahvatio je svaku pojedinačnu ekonomiju koja je imala otvoreni pristup privređivanju sa ostatkom svijeta. Posljedice koje je ostavila, a koje su još uvijek primjetne, ogledaju se u opadanju ili sporijem rastu bruto društvenog proizvoda, povećanju cijena egzistencijalnih dobara i visokom nivou stope nezaposlenosti. Navedene ekonomske posljedice su daleko više primjetne u tranzicijskim i zemljama u razvoju usljed njihove daleko veće ovisnosti o međunarodnim tokovima.

Evropska unija je 2010. godine usvojila Strategiju Evropa 2020 s ciljem da se pomogne zemljama EU da izađu jače iz ekonomske krize, kako bi Evropa postala pametna, održiva i inkluzivna ekonomija sa velikim nivoom zapošljavanja, produktivnosti i socijalne kohezije, što podrazumijeva tri prioriteta ove Strategije.

Bosna i Hercegovina ima status potencijalne zemlje kandidatkinje za članstvo u Evropskoj uniji. To zapravo znači da postoji interes te zemlje za pristupanje Uniji, ali i da, s druge strane, postoji interes da se jedna zemlja priključi toj zajednici. Obostrani interes za članstvo također je formalizovan i kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji su BiH i EU ratificirale. Svaka zemlja koja želi pristupiti Uniji mora ispoštovati Kopenhagenske kriterije koji podrazumijeva tri kriterija. U ovom slučaju to se odnosi i na BiH a to su:

- politički kriterij, koji se odnosi na vladavinu prava, demokratiju, poštivanje ljudskih prava i stabilnost institucija zemlje koja želi pristupiti;
- ekonomski kriterij, koji znači da zemlja mora imati funkcionirajuću tržišnu ekonomiju koja je sposobna izdržati konkurencijski pritisak;
- te na kraju, tzv. *acquis communautaire*, odnosno da zemlja mora preuzeti kompletno zakonodavstvo Evropske unije i uvrstiti ga u vlastito zakonodavstvo.

Stanje u BiH je nešto drugačije naročito ako se posmatra u segmentu zaposlenja. Poslodavci prilikom zaposlenja preferiraju već izgrađene ličnosti sa izrazitim radnim iskustvom i praktičnim znanjima, ukratko nečim što mladi ne stiču ili u nedovoljnoj mjeri stiču u toku svog obrazovanja, te stoga nisu dovoljno privlačni na tržištu rada. Kompletan sistem funkcionisanja i uređenja obrazovanja, ekonomije, privrede, preduzeća bi trebalo da budu u porastu, da teže savremenijem, boljem, lakšem i praktičnijem načinu funkcionisanja kako i gore navedeni kriteriji koje EU propisuje nalažu. Međutim, taj sistem u BiH trenutno samo nazaduje. Ako se posmatra obrazovni sistem, prije začetka Bolonjskog sistema studiranja, studenti su osim teoretskog dijela skoro na svim fakultetima imali i praktični dio, gdje bi pri završetku fakulteta imali i odrađenu praksu što im je omogućavalo lakše zaposlenje. Sa druge strane EU postavlja svoje standarde i norme da bi BiH postala njena članica. Kao što je već pomenuto ciljevi Strategije Evropa 2020 koje EU želi ostvariti do 2020. godine su vrlo jasni i eksplicitni, a oni podrazumijevaju⁹:

- 75% stanovništva između 20 i 64 godine trebalo bi biti zaposleno (trenutno je to 69%), uključujući veće učešće žena, starijih radnika i bolju integraciju migranata kao radne snage;

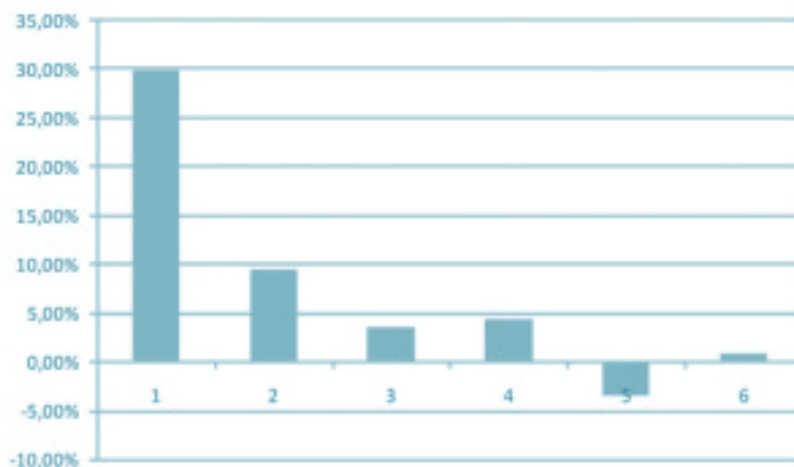
⁹ Kovačević, E. (2007) Osnovi ekonomske psihologije, Sarajevo: MaunaFe, str. 22

- 3% BDP-a EU treba investirati u istraživanje i razvoj u smislu većih poslova i produktivnosti;
- ispuniti klimatsko-energetske ciljeve „20/20/20“, tj. smanjenje emisija stakleničkih gasova za najmanje 20%, povećati udio obnovljive energije u ukupnoj potrošnji energije za 20%, te za 20% povećati energetska efikasnost;
- postotak osoba koje rano napuste školovanje trebao bi biti ispod 10% (trenutno je 15%), a najmanje 40% mlađe generacije trebalo bi završiti tercijarni stepen obrazovanja;
- 20 miliona ljudi manje trebalo bi biti u opasnosti od siromaštva, odnosno broj osoba koje žive ispod linije siromaštva pojedine države članice bi se trebao smanjiti za 25%.

4.1. Ekonomska analiza Bosne i Hercegovine

Privredu Bosne i Hercegovine nakon okončanja ratnih razaranja, karakteriše izuzetno spor i blag rast iskazan skromnim, a nerijetko i opadajućim stopama kretanja realnog bruto domaćeg proizvoda.

Grafik 1. Kretanje stopa realnog bruto domaćeg proizvoda BiH (1997. do 2015.)

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka MMF-a (World Economic Outlook, oktobar 2015.)

Najveće stope rasta su bile zabilježene u prvim godinama izlaska iz rata, odnosno 1997.-1998. godine, nakon čega krivulja GDP poprima opadajući, ali još uvijek pozitivan, trend kretanja. Da je Svjetska ekonomska kriza značajno poljuljala regularne privredne tokove ove zemlje i ostavila značajan pečat, ide u prilog činjenica da upravo od 2009. godine prvi put vidimo negativnu stopu realnog GDP-a od čak -3,40%, nakon čega je uslijedio blago oporavljanje u naredne dvije godine, da bi potom ponovo 2012. godine uslijedio pad od -0,70%. U ovakvoj situaciji kompanije, u cilju ostvarenja pozitivnog rezultata poslovanja, razvijaju strategije zadržavanja postojećih klijenata koje akcenat stavljaju prvenstveno na troškovni pristup. Za kompanije Bosne i Hercegovine jedan od najvećih troškovnih opterećenja na cijenu predstavlja trošak radne snage, zahvaljujući izuzetno visokim stopama

doprinosu na platu. Ako malo bolje sagledamo strukturu nezaposlenosti Bosne i Hercegovine uočiti ćemo da značajan dio predstavljaju mladi ljudi, starosne dobi od 24 do 49 godina. Prema izvještajima Zavoda za statistiku BiH, u razmatranom periodu od 2009. do 2015. godine prosječna stopa nezaposlenosti mladih od ukupne skupine radnosposobnog, nezaposlenog stanovništva, je iznosila oko 60,3%! Dodatna poražavajuća činjenica jeste da se podaci odnose isključivo na stanovništvo koje aktivno učestvuje u potragama za radnim mjestom, odnosno da postoji dodatan broj mladih koji su odustali od ove potrage.

Tabela 1. Podaci o broju nezaposlenih aktivnih lica u BiH (2012. do 2015.)

Godina	Nezaposleni aktivni	Nezaposleni aktivni	Procentualno učešće
	(15-64)	(24-49)	
2012	272.000	162.000	59,6
2013	315.000	189.000	60,0
2014	311.000	188.000	60,5
2015	317.000	194.000	61,2

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka Ankete o radnoj snazi (2012. do 2015.)

Iz predstavljenog postaje jasno zašto kompanije pribjegavaju strategiji otpuštanja radnika kao efikasnog izvora troškovnih ušteda i obezbjeđenja opstanka na tržištu. Svakako da se ne treba zanemariti prisustvo „sive ekonomije“, čiju potvrdu možemo naći u činjenici da je primjetan izvjestan rast bruto domaćeg proizvoda s jedne strane, naročito za godine 2013.-2015., uz istovremeni rast nezaposlenosti s druge strane. Ono što izuzetnu pažnju zahtijeva jesu podaci o kretanjima (ne)zaposlenosti građana BiH prema nivou najviše završene škole. Na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH, u vremenskom periodu od 2012. do 2015. godine, stanovništvo sa završenom osnovnom naobrazbom je bilježilo stagnaciju u pogledu nezaposlenosti, trend pada zaposlenosti do 2015. godine, kada primjećujemo ponovni rast. U ciljevima koje podrazumjeva Strategija Evropa 2020 se jasno vidi da BiH trenutno ima još mnogo posla da bi se približila ostvarenju tih ciljeva. Trenutni sistem koji funkcioniše u BiH često osporava napredak. Ako se uzme u razmatranje prvi cilj Strategije u kojem se navodi da „75% stanovništva između 20 i 64 godine trebalo bi biti zaposleno“, jasno je da predstavnici vlasti koji uređuju i vode BiH svjesno kreiraju zakone na način da će nestvarno prikazati sliku stanja društva koja se od njih traži. Primjer koji jasno ocrtava ovakvo stanje u BiH je tokom 2014. godine nezvanične statistike pokazivale da je više od 51 % radno sposobnih građana i građanki nezaposleno. Da bi se taj poražavajući podatak vješto prikrio, vlasti su naredile da sve osobe koje su na birou za zapošljavanje, a pri tom ne očekuju od istih da im ponude radno mjesto i time su primorani/e da se snalaze na način da rade određene honorarne poslove na ugovor o djelu i sl., su skinuti sa biroa za zapošljavanje. Predstavnici vlasti su skromno zaključili da osobe koje su na birou ne smiju honorarno zarađivati više od 208 KM mjesečno jer ako zarađuju više onda nemaju potrebe biti na birou i koristiti zdravstvenu zaštitu. U svrhu prikazivanja lažnog stanja nezaposlenih u BiH i nastojeći osloboditi državni zdravstveni aparat preko najosjetljivije kategorije, 4.000 radno sposobnih ljudi u Kantonu

Sarajevo koji su bez posla je početkom 2015. godine prisilno skinuto sa biroa za zapošljavanje. Danas, se špekuliše da postoji oko 40 % nezaposlenih u BiH! Statistika se rapidno mijenja za nekoliko mjeseci i slika zaposlenih u BiH je statistički znatno bolja. Ovo je bio kratak hronološki pregled stanja zaposlenosti kompariran sa stvarnom ekonomskom situacijom u BiH. Mehanizmi za postizanje željenog cilja su nebitni. U ovom slučaju najranjivija kategorija stanovništva su obrazovani mladi ljudi - bez posla, koji su skupo platili cijenu svog postojanja. Oni se trenutno ne vode nigdje u cilju prikazivanja veće zaposlenosti i prividne slike da je ekonomska situacija u BiH bolja nego predhodne godine. Ukoliko bi se mijenjao sistem koliko toga bi se postiglo, ostaje pitanje za razmatranje.

5. ZAKLJUČAK

Kao što sam na početku ovog rada sugerisao, ono što karakteriše pristup autonomije migracije upravo je naglasak na činjenici da migranti *djeluju* kao građani, nezavisni od svoje pozicije u pogledu pravnog statusa građanstva. Tako se suočavamo sa problemom „efikasnosti“, koji ostaje neriješen unutar „radikalno demokratskog“ pristupa. Ovaj problem naročito je očigledan s obzirom na to da su uslovi, pokreti, borbe *neregularnih* migranata od strateškog značaja u današnjem trenutku.

Iako se neregularnost javlja kao duboko ambivalentno stanje sa stanovišta politike mobilnosti u savremenom kapitalizmu, pristup autonomije migracije sugerise da neregularnost nije tek ulog u odnosu između politike kontrole i politike migracije. Ona je, dakle, i ulog koji se tiče samog našeg razumjevanja, zamišljanja i ponovnog otkrivanja političke zajednice - to jest, *opštih* uslova društvene kooperacije i proizvodnje. Zagovornici pristupa autonomije migracije nipošto ne tvrde da je migrante (neregularne ili regularne) moguće misliti kao neku vrstu „avangarde“, ili kao „revolucionarne subjekte“. Prije, u jednom takvom pristupu analiza neregularnosti izvodi se unutar šireg analitičkog okvira gdje se transformacije savremenog kapitalizma ispituju sa stanovišta živog rada i njegove *subjektivnosti*. U ovom radu analizirao sam preobražaje ključnih političkih koncepata kao što su građanska pripadnost i suvjerenost unutar ovog okvira, i razvio analizu režima i pokreta migracije uporedo sa analizom borbi migranata. Dalji razvoj pristupa autonomije migracije moguć je, naravno, isključivo kroz kolektivno i dugoročno istraživanje i politički projekat, kroz razradu heterogenosti i radikalnog diverziteta komponenti savremenog živog rada. Unutar ovog istraživanja i političkog projekta neregularnost je, a sva je prilika da će to i ostati, presudni strateški ulog. Čitav klaster gradova u Njemačkoj, "poplavljen" imigrantima može ostaviti utisak zemlje koja se suočava sa demografskim vrhuncem. U stvari, niska stopa nataliteta uzrokuje pad populacije u cjelini, a značajan priliv imigranata u velike gradove samo u određenoj mjeri može ublažiti ovaj trend.

Visok nivo novčanih pošiljki u BiH pozitivan su rezultat migracija. 2007. godine iznosile su 18% bruto nacionalnog dohotka, i iako su 2010. godine u periodu nakon krize pale na 12% BDP-a, one ipak predstavljaju sumu koja je šest puta veća od ulaznih direktnih stranih ulaganja (FDI), te tri puta veća od razvojne pomoći koje zemlja prima. Priliv novca je značajan izvor prihoda za veliki dio populacije BiH (gotovo 33% domaćinstava u BiH). Većina tih sredstava koristi se za opštu potrošnju ili obrazovanje djece (22,3%), a samo 4% - 6% se ulaže u poslovanje. Dok su sve regije u Bosni i Hercegovini pretrpjele znatne gubitke stanovništva tokom i nakon rata, neke regije u graničnim područjima (npr. Unsko-sanski kanton, Kanton 10, Foča), pogođene su natprosječnim iseljavanjem, koje uključuje stalnu migraciju u zapadnu Evropu i SAD, te sezonske migracije u susjedne zemlje. U ovim

regijama očituje se pad broja stanovnika, javlja se niska stope fertiliteta, demografske promjene (starenje), kao i visoke stope nezaposlenosti i siromaštva. Stopa povratka na ovim prostorima je niska, a preovladavaju starije osobe. Društveni utjecaj migracija na društvo BiH je vidljiv i više-dimenzionalan. Ratna i poslijeratna tranzicija dovela je do osjetljivosti mnogih grupa na ekonomska i politička previranja, kao i na previranja koja donose promjene u demografiji, tržištu rada i socijalnoj pomoći. Povratnici i interno raseljene osobe u BiH su najosjetljiviji na migracije, iako ostale osjetljive skupine uključuju žene i djecu (posebno žene i djecu koja su interno raseljena ili izbjeglice), starije osobe i nacionalne manjine (posebno Rome). Podaci o ovim osjetljivim grupama pokazuju da se svaka od njih suočava sa različitim oblicima društvene isključenosti, uključujući siromaštvo, nedostatak pristupa socijalnim uslugama i pravima, diskriminaciju, poteškoće u pronalaženju zaposlenja, itd. Povratnici, posebno oni koji se vraćaju u prijeratna naselja u kojima sada predstavljaju nacionalne manjine, pogotovo se suočavaju sa poteškoćama u pristupu socijalnim uslugama, zapošljavanju i ekonomskim mogućnostima, dok se bore protiv diskriminacije lokalnih vlasti i etničke većine. Sistem socijalne zaštite koji je ugrožen nedoslednim zakonodavstvom predstavlja značajan izazov za cijelu populaciju, kao i za doseljenike i povratnike, jer se prava na zdravstvene usluge ne mogu prenositi iz jednog entiteta ili kantona na drugi. Djeca povratnici se bore s diskriminacijom i segregacijom u obrazovanju, a zatvoreni obrazovni sistem predstavlja problem pri nostrifikaciji diploma, što predstavlja ključni faktor i utiče na napore koje se odnose na održivi povratak.

Domaćinstva koja vode žene, kao i same žene, suočavaju se sa značajnim preprekama pri osiguravanju egzistencije svojih porodica, što je rezultat problema vezanih za nedostatak obrazovanja, pristupa tržištu rada i uopšteno ograničenog pristupa socijalnim uslugama.

Međutim, romska populacija se suočava sa najviše poteškoća, i to sa visokim stepenom deprivacije i socijalne isključenosti, koji su povezani s pitanjima koja se odnose na diskriminaciju od strane vlasti, nedostatak ličnih dokumenata, kao i nedostatak pristupa obrazovanju, mogućnostima zapošljavanja i socijalnih usluga.

Napori na poslijeratnoj obnovi, koje su podržavali domaći i međunarodni akteri, značajno su unaprijedili institucionalni i pravni okvir za zaštitu ranjivih grupa. Mnoge raseljene grupe bile su u mogućnosti da se vrate u svoja predratna naselja i/ili da povrate svoju imovinu. Ipak, još mnogo toga treba biti učinjeno kako bi se ublažio negativan društveni utjecaj migracija, i njihov potencijal iskoristio za društveni razvoj. Ključna područja politike i djelovanja su:

- Razvoj u BiH je sputavan nedostatkom koherentne i sveobuhvatne državne strategije razvoj, koja uključuje društvenu uključenost. Ovaj okvir treba sadržavati opsežne reforme, kojim upravljaju principi ljudskih prava, i koje su, na odgovarajući način, usmjerene ka socijalnoj zaštiti i društvenoj uključenosti. Usvajanje i puna provedba takve strategije bi trebala olakšati inkluzivni društveno-ekonomski rast u zemlji.
- Uz primjenu relevantnih opštih strategija, BiH vlasti na svim nivoima treba kontinuirano da ulažu u aktivne mjere na tržištu rada, osobito one usmjerene na grupe osjetljive na migracije. Takve mjere trebaju uključivati strategije posebno za žene i Rome. Institucije i politike usmjerene na migrante treba razvijati. Ove institucije i politike treba usmjeriti na ostvarenje razvojnog potencijala zajednica dijaspore (tj. novčanih pošiljki, vještina, ulaganja) te usmjeravanje ovog potencijala u ekonomski razvoj zemlje. Ove institucije također trebaju osigurati podsticaje za visoko kvalifikovane BiH građane, kako bi se oni vratili, te ukloniti prepreke na njihovom putu.

- Treba poboljšati statistiku migracija, te ulagati više u istraživanje o temama vezanim za migracije, i njihov društveni uticaj. Takva unapređenja su potrebna za razvoj politika koje imaju adekvatan pristup migrantima i njihovim porodicama.

Kao što je već konstatovano privreda, ekonomija i zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se nalaze u teškoj razvojnoj situaciji u kojoj mladi sa nedovoljnim radnim iskustvima i znanjima, teško ostvaruje svoja osnovna ljudska prava a to je pravo na zaposlenje. Mladi koji pogotovo u vremenu novih tehnologija i ogromnog uticaja interneta su u uvjerenju da nakon osnovnog i srednjeg obrazovanja upisuju fakultet u svrhu lagodnijeg života i bržeg pronalaska posla. Nakon završenog obrazovnog procesa njihova očekivanja u često mjeri nisu ispunjena jer statistike o nezaposlenosti u BiH pružaju poražavajuću sliku. Mladi smatraju da nakon uloženog truda i vlastite obrazovne nadogradnje zaslužuju radno mjesto sa kojim će biti zadovoljni i time ispuniti svoje osnovne uslove za život. Ukoliko to ne postignu u kratkom vremenskom periodu dolaze u fazu razočarenja što utiče na njihovo psihološko stanje. Jedini izlaz za to vide kao odlazak iz države jer im druge zemlje omogućavaju rad, posao i platu. Vladajući u državi su uočili problem odlaska mladih iz BiH ali ne reaguju u skladu sa bilo kakvom promjenom i sprječavanjem tog problema. Apeluju na ostanak u BiH, bez da nude bilo kakvo rješenje u smislu otvaranja novih preduzeća, omogućavanja novih radnih mjesta i sl. Evopska Unija insistira na harmonizaciji odnosa, uspostavljenom obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, gender aspektu i svim drugim aspektima. Također, EU je usvojila novu strategiju za pametan, održiv te uključiv rast – Europa 2020. Strategija je potvrdila 5 glavnih područja koja sačinjavaju zajedničke ciljeve i okvir djelovanja za zemlje članice Europske unije na područjima promovisanja zapošljavanja, poboljšanja nivoa obrazovanja te promovisanje društvene uključenosti. Kao nasljednica Lisabonske strategije, strategija Europa 2020 razvijena je s ciljem ekonomskog oporavka Europe te stvaranja uslova da Europa iz krize izađe ekonomski jača nego na početku recesije, kako interno tako i na međunarodnom nivou, kroz jačanje konkurentnosti, produktivnosti i potencijala rasta, socijalnu koheziju i ekonomsku konvergenciju. Strategijom Evropa 2020 se naglašava zajednička vizija zemalja da se u roku od sedam godina otvori do milion novih radnih mjesta na ovim prostorima. Cilj same strategije je poboljšanje života u regionu i vraćanje konkurentnosti. U strategiju su uključeni svi aspekti društva – od zaposlenja, saradnje, razvoja, infrastrukture, ekonomije i drugih. Postavlja se pitanje koliko je BiH specifična država ili vladajući u BiH nemaju izraženo povjerenje u mlade, niti cilj da ih zadrže, jer EU svojim zakonima jasno daje do znanja da su mladi bitni za uspjeh i opstanak jedne države.

Na osnovu izvršene analize opšteg ekonomskog i društvenog stanja Bosne i Hercegovine zaključujemo da je situacija alarmantnog karaktera, te da je neophodno izvršiti dodatne analize, ne samo mlade populacije, nego i efekata recesije na populaciju srednje dobi. Neusklađenost obrazovnog sistema i potreba tržišta rada, je realnost koje su itekako svjesni i mladi i predstavlja jednu od glavnih tema u njihovoj komunikaciji. Problem koji se očituje nakon te komunikacije usmjerava njihovu produktivnu energiju ka negativnoj percepciji realnosti i pasivnom ponašanju. Neophodno je definisati jasnu strategiju rješavanja problema nezaposlenosti, ne samo zbog postizanja viših nivoa bruto domaćeg proizvoda i javnih prihoda, nego i zbog same mlade populacije, jer je očigledno da se ova kategorija najslabije snalazi u tržišno orijentisanom društvu. Nadalje, programi informisanja o kretanjima nivoa nezaposlenosti pojedinačnih zanimanja, nisu pokazali dovoljan efekat u smjeru prevencije daljeg „gomilanja“ određenih djelatnosti, naročito društvenih, na biroima, nego, mladi vrlo rijetko tragaju za ovim informacijama prilikom odabira studija. Stoga se preporučuje upotreba drugačijih mjera rješavanja ovog

problema, poput regulisanja novčanih izdataka za studije suficitarnih i deficitarnih zanimanja. Takođe je primjetno da su mladi u nedovoljnoj mjeri zainteresirani za istraživanjem trenutnih zahtjeva tržišta rada za pojedinačna radna mjesta, čime dodatno doprinose problemu nezaposlenosti, obzirom da se tokom studija ne fokusiraju na vrijeme za sticanjem dodatnih neophodnih vještina, atraktivnih potencijalnim poslodavcima. Umjesto toga, stiče se utisak, da mladi u BiH očekuju djelovanje „drugih sila“, izvan njihovih mogućnosti, koje će promijeniti opštu ekonomsku i društvenu situaciju i time osigurati sebi opstanak u ovoj zemlji. Stoga i ne iznenađuju informacije o stalnim napuštanjima mladih, koji očigledno nisu mogli čekati više „druge sile“ da izmjene situaciju u ovoj državi, ali isto tako nisu bili spremni da i sami postanu pokretačka snaga tih promjena.

Na kraju zaključujemo da su ekonomska stagnacija i psiho-sociološka situacija Bosne i Hercegovine u sinergičnom odnosu u kojem podjednak teret krivice snose državni funkcioneri ali i sami mladi ljudi. Aludira se na sve nivoe vlasti i nevladine organizacije da zajedničkim snagama iznađu strategije jačanja kompetencija mladih usklađivanjem obrazovanja sa potrebama tržišta, te izgradnje stava mladih o njihovoj suodgovornosti za postojeće stanje, u cilju preusmjerenja iz pasivnog u proaktivno ponašanje.

6. LITERATURA

- [1] Brettell, C. B. & Hollifield, J. F. (eds) (2000), *Migration Theory. Talking Across Disciplines*, London/New York, Routledge.
- [2] Butler, J. & Spivak, G. Ch. (2007), *Who Sings the Nation-State? Language, Politics, Belonging*, London/New York/Calcutta, Seagull.
- [3] Castells, M. (2009) *Communication Power*, New York: Oxford University Press Inc.
- [4] Castles, S. & Miller, M. J. (2003), *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*, New York/London, Guilford Press.
- [5] Chakrabarty, D. (2000), *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton/Oxford, Princeton University Press.
- [6] Fan, C. C. (2008), *China on the Move. Migration, the State and the Household*, London/New York, Routledge.
- [7] Kovačević, E. (2007) *Osnovi ekonomske psihologije*, Sarajevo: MaunaFe.
- [8] Phizacklea, A. (2003), „Gendered Actors in Migration“, u Andall, J. (ed.), *Gender and Ethnicity in Contemporary Europe*, Oxford/New York.
- [9] Portes A. & DeWind, J. (eds) (2007), *Rethinking Migration. New Theoretical and Empirical Perspectives*, New York, Berghahn Books.
- [10] Portes, A. (1997), „Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities“, u *International Migration Review*, 31, 4.
- [11] Samaddar, R. (1999), *The Marginal Nation. Transborder Migration from Bangladesh to West Bengal*, New Delhi/London, Sage Publications.
- [12] Sassen, S. (1988), *The Mobility of Labor and Capital. A Study in International Investment and Labor Flow*, Cambridge, Cambridge University Press.
- [13] Sassen, S. (2006), *Territory, Authority, Rights. From Medieval to Global Assemblages*, Princeton/Oxford, Princeton University Press.
- [14] Sayad, A. (1999), *La double absence*, Paris, Editions du Seuil.
- [15] Zvonarević, M. (1978) *Socijalna psihologija*, Beograd: Školska knjiga Beograd.

EKONOMSKE POSLEDICE MIGRACIJE PROUZROKOVANE PRIRODNIM KATASTROFAMA U SAD U 21. VEKU

APSTRAKT

Sjedinjene Američke Države pretrpele su najveću ekonomsku štetu u poslednjih nekoliko decenija koja je nastala prirodnom katastrofom, uraganom "Katrin" 2005. godine. Procenjena šteta iznosi oko 138 milijardi američkih dolara.

Ovaj uragan je samo iz oblasti Nju Orleansa primorao preko 200 hiljada ljudi da trajno napusti svoje domove.

Sjedinjene Američke Države zauzimaju prvih pet mesta kada je reč o najsupljim prirodnim katastrofama.

Svaka od ovih prirodnih katastrofa prouzrokovala je migracije jednog dela stanovništva. Međutim, ove migracije nisu nužno loše uticale na ekonomiju SAD. One jednu ekonomski oslabile matična područja sa kojih se stanovništvo pomeralo, ali su sa druge strane doprinele povećanju proizvodnje i potrošnje u oblastima u kojima su se migranti doselili.

ABSTRACT

United States suffered the greatest economic damage in recent decades as a result of natural disaster, hurricane "Katrina " in 2005. The estimated damage is around 138 billion US dollars

Only in the area of New Orleans, this hurricane forced over 200,000 people to leave their homes permanently.

United States are in the top five when it comes to the most expensive natural disaster.

Each of these natural disasters caused by the migration of part of the population. However, these migrations haven't necessarily a bad impact on the US economy. They cause some damage in the economy in the areas from which people move, but on the other hand contributed to the increase in production and consumption in areas where migrants were settled.

PRIRODNE KATASTROFE

Katastrofa će biti sve više, iako većinu katastrofa, na žalost, nije moguće dugoročno predvideti. U razdoblju od 1900. do 1940. godine zabeleženo je stotinjak katastrofa svakih deset godina, između 1960. i 1970. godine 650 katastrofa, od 1980. do 1990 njih 2000, a od 1990. do 2000. godine čak 2800 prirodnih katastrofa.¹

Naime, iako je u proteklih dvadeset godina zabeležena niska aktivnost uragana i tropskih oluja na Atlantiku, u 2004. i 2005. godini uragani i oluje su prouzrokovali više od 150 milijardi dolara štete. Isto tako, u proteklih 106 godina, koliko se prate podaci razornih oluja, procene su pokazale da prosečna godišnja visina štete u Sjedinjenim Američkim Državama, prema sadašnjim cenama i stanju dolara, iznosi oko 10 milijardi dolara. Prirodne katastrofe su sve učestalije budući da klimatske promene povećavaju šanse za pojavu prirodnih katastrofa poput poplava, uragana i suša. Najskuplja godina u istoriji sektora osiguranja je 2005.godina, kada su samo američki uragani Katrina, Rita i Wilma izazvali osigurane štete u visini nekih 90 milijardi dolara.²

Prirodnom katastrofom se smatra događaj prouzrokovan od strane prirode. Obično nastaju iznenada, prouzrokujući štete, ugrožavajući ljude i sve vrste dobara. Prirodne nepogode se dele na atmosferske i tektonske, zavisno od toga odakle crpe svoju energiju. Opasnosti od tektonskih sila dešavaju se srazmerno retko i na ograničenom prostoru, ali zato sa velikom snagom. Atmosferske sile izbijaju često. Štete koje čine prostiru se na širokom području ali obično imaju slabiju jačinu.³

Prirodnim katastrofama se smatraju poplave, lavine, klizanja tla i odroni zemljišta, oluje (tornada, tajfuni, uragani), grad, zemljotresi, suše, šumski požari, mraz itd. Da bi neki štetni događaj bio klasifikovan kao katastrofalan, 'Swiss re' analizira štete nanete u tri katgorije: osigurane gubitke, totalnu štetu i broj žrtava. Događaj se smatra katastrofalnim ukoliko dostigne ili pređe postavljene limite:

Osigurani gubici	Pomorstvo	16,6 miliona USD \$
	Avijacija	33,1 miliona USD \$
	Drugi gubici	41,1 miliona USD \$
Ili totalna šteta		82,2 miliona USD \$
Ili broj žrtava	Poginuli ili nestali	20
	Povređeni	50
	Raseljeni	2000

Izvor: Sigma No 1/2002: *Natural Catastrophes and reinsurance in 2001*, Swiss Reinsurance Company, Zurich, 2002, str. 13.

¹ <http://www.zakon.co.rs/sneg-led-i-poplave-elementarne-nepogode-i-zastita-i-spasavanje.html>

² <http://www.poslovni.hr/after5/prirodne-katastrofe-postale-covjekov-najskuplji-neprijatelj-91455>

³ Boris Marović, Nebojša Žarković: *Leksikon osiguranja*, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2002, str. 47.

Sjedinjene Američke Države zauzimaju prvih pet mesta kada je reč o najsupljim prirodnim katastrofama.

Godina	Područje	Događaj	Ukupne štete	Osigurane štete
2005	SAD	Uragan Katrina	138,000 milijardi dolara	67,700 milijardi dolara
1992	SAD	Uragan Andrew	45,700	26,000
1994	SAD	Zemljotres	63,300	22,000
2004	SAD, Karibi	Uragan Ivan	26,000	15,600
2005	SAD, Meksiko	Uragan Wilma	22,000	13,400
2005	SAD	Uragan Rita	17,500	12,400
1991	Japan	Tajfun Mireille	16,000	11,100
2004	SAD, Karibi	Uragan Charley	20,300	9,050
1990	Evropa	Oluja Daria	11,400	8,550
1989	SAD, Karibi	Uragan Hugo	15,900	7,900
1999	Evropa	Oluja Lothar	14,600	7,500
2004	SAD, Karibi	Uragan Frances	13,500	6,800
2004	Evropa	Oluja Kyrill	10,000	5,800

Izvor: Topics Geo: *Natural catastrophes 2007, analyses, assessments, positions*, Munich Re Group, Munich, 2008, str. 50.

Lista prirodnih katastrofa u 2007. godini					
	Broj	%	Žrtve	%	Osigurane štete u milijardama USA \$
Prirodne katastrofe	142	42,4	14630	67,9	23269
Poplave	53		5798		6022
Oluje	57		6729		14318
Zemljotresi	9		636		437
Suše, požari, toplotni talasi	7		745		1310
Led, poledica	10		487		940
Grad	3		7		242
Cunami	1		152		
Druge katastrofe	2		76		

Izvor: Sigma No 1/2008: *Natural catastrophes and man-made disasters in 2007*, Swiss Reinsurance Company, Zurich, Switzerland, 2008.

Prema najnovijoj studiji sigma, globalni osigurani gubici od prirodnih katastrofa i katastrofa koje je prouzrokovao čovek, iznose 45 milijardi američkih dolara u 2013. godini. Od

osiguranih gubitaka u 2013. godini, 37 milijardi dolara su generisani gubici prouzrokovani prirodnim katastrofama.⁴

MIGRACIJE

Migracije se mogu podeliti prema više kriterijuma:

Prostorna podela – seljenje stanovništva može biti unutrašnje (između pojedinih regija neke zemlje) i spoljašnje (iz jedne zemlje u drugu).

Prema motivima migracije se mogu podeliti na ekonomske i neekonomske migracije.

Pojam ekonomske ili radne migracije odnosi se na kretanje ljudi u potrazi za poslom ili bolje plaćenim poslom; osoba napušta svoju zemlju u cilju poboljšanja kvaliteta svog života. U grupu radnih migranata spadaju različite kategorije ljudi: pojedinačni radnici na ugovor, radnici na ugovor regrutovani za određene poslove, visokoobrazovani stručnjaci, preduzetnici, kućna posluga, sezonski radnici, rukovodeće i tehničko osoblje na kratkoročnim angažmanima i dr.

Migracije se mogu podeliti i na prisilne i dobrovoljne. Prema definiciji Međunarodne organizacije za migracije, prisilne migracije podrazumevaju nedobrovoljno kretanje lica koja žele da izbegnu oružani sukob, nasilje, kršenje njihovih prava ili prirodne katastrofe, kao i katastrofe koje izazivaju ljudi. Izraz se odnosi na kretanje izbeglica, na kretanja koja su prouzrokovana trgovinom ljudima, kao i na prisilnu razmenu stanovništva između zemalja.

Migracije se još mogu podeliti prema vremenskoj odrednici na dnevne, nedeljne, mesečne, sezonske i privremene, kao i prema organizovanosti na organizovane i neorganizovane.

URAGAN KATRINA – NAJVEĆA KATASTROFA U SAD

Uragan „Katrina” 2005. godine predstavlja najskuplju prirodna katastrofa, a ujedno je i jedan od pet najsmrtonosnijih uragana u istoriji Sjedinjenih Američkih Država. Najmanje 1.833 ljudi poginulo je u uraganu i naknadnim poplavama, što je najsmrtonosniji američki uragan od 1928. godine. Šteta je procenjena na preko 138 milijardi dolara, gotovo trostruko više štete koju je doneo uragan Endru 1992. godine.

Mogućnost katastrofe bila je velika s obzirom da su se neki delovi Nju Orleansa i područja metroa nalazili ispod nivoa mora. Plimni talasi visine i preko 8 m mogli bi da preliju nasipe, što bi dovelo do katastrofalnih poplava u gradu. Usled takvog scenarija naređena je evakuacija ogromnog broja ljudi iz ugroženih područja.

Nakon što je objavljeno vanredno stanje na Floridi, škole i državne institucije bile su zatvorene, a ljudi su evakisani iz ugroženih predela. Uragan „Katrina” prvi put ušao je na kopno 25. avgusta 2005. godine. Direktno je bilo pogođeno područje južne Floride, gde je udario kao uragan kategorije 1, sa vetrovima preko 130 km/h. Palo je preko 350 mm kiše po metru kvadratnom, a talasi su dostizali visinu i do 5 m.

---

⁴ Sigma No 1/2014: *Natural catastrophes and man-made disasters in 2013*, Swiss Reinsurance Company, Zurich, Switzerland, 2013.<http://www.swissre.com/library/media/251918001.html>

Kombinacija obilnih pljuskova i plimnog talasa dovela je do katastrofalnih poplava, a neki mostovi su potpuno uništeni, uključujući i most koji Nju Orleans spaja sa istočnim predelima države, pa je preko 900 000 ljudi ostalo osećeno od sveta.

Ogromna oštećenja pretrpeli su i objekti u centru grada, kao i poslovni centar, a na ulicama Nju Orleansa voda je dostizala dubinu i preko 5 m. U Nju Orleansu je poginulo i nestalo više od 700 ljudi, a najveći broj stradalih zabeležen je u istočnim delovima grada. Grad je neposredno pred oluju bio potpuno evakusan, a više od 20 000 ljudi je sklonilo se u Arenu Lakefront u centru grada. Iako je naređena potpuna evakuacija ljudi, veliki broj osoba, a naročito staraca i bolesnih nisu uspeli da napuste svoje domove. Usled oluje zatvoren je i glavni aerodrom, ali on ipak nije poplavljen, pa je brzo bio otvoren i bio je jedina veza za snabevanje grada humanitarnom pomoći. Gotovo da nije bilo objekta u gradu koji nije bio oštećen, a ceo grad je ostao bez električne energije.

Po prolasku oluje mnogi ljudi su danima bili na krovovima i čekali pomoć, a grad je istovremeno ostao i bez hrane. Ulicama grada proširili su se nemiri, bande su pljačkale grad, a u pomoć je pozvana i vojska kako bi se situacija dovela u red. Uragan „Katrina” je nastavio da pustoši jugoistočne predele Sjedinjenih Američkih Država, a na udaru uraganskih vetrova i plimnih talasa našli su se Alabama, Misisipi, Džordžija i severozapadni predeli Floride. U mnogim ovim državama palo je od 200 do 250 mm kiše po metru kvadrantom, a usled poplava i snažnih vetrova nastale su i velike materijalne štete. Samo je na području Alabame više od 600 000 ljudi danima bilo bez električne energije.

Više od million ljudi bilo je raseljeno iz ugroženog područja, a gradovi poput Hjustona, Mobila, Dalasa i Čikaga primili su preko 100 000 raseljenih osoba. Oluja je ostavila i više od 600 000 ljudi bez posla.

Uragan je unuštio i ošteti preko 30 naftnih platformi, a 9 rafinerija je bilo zatvoreno.

Proizvodnja nafte bila je zaustavljena na par meseci, što je dovelo do još veće ekonomske štete.

„Katrina” je uništila i preko million hektara šumskog i močvarnog područja. Inače, Katrina će ostati kao najskuplji uragan ikada na području Sjedinjenih Američkih Država i jedan od najsmrtonosnijih, jer je uslovio više od 1850 poginulih.

Početkom 2006. u Nju Orleansu je živelo tek oko 200 000 ljudi, što je upola manje pre uragana.

Nedugo nakon što je uragan napustio ugroženo područje 30. avgusta 2005, neki stanovnici Nju Orleansa koji su ostali u gradu započeli su pljačku trgovina. Mnogi su bili u potrazi za hranom i vodom koje nisu bile dostupne za njih na bilo koji drugi način, kao i nebitnih stavki. Sa ulica potopljenog grada stizali su izveštaji o nasilnom razbojništvu, a u pomoć je pozvana i vojska. Preko 10 000 vojnika imalo je zadatak da uspostavi red u gradu. Tokom uragana pobeo je i veliki broj razbojnika iz pritvornih jedinica, a veliki broj njih našao se i među 300 000 izbeglica na području Teksasa.

Početkom 2006. U Hjustonu je broj ubistava povećan za više od 20% u odnosu na isti period godinu dana ranije.

Uragan „Katrina” je naneo velike štete postrojenjima NASA-e čija je procena oko 1,1 milijardi dolara. Najveća oštećenja su na pogonima "Majčoud" u predgradji Nju Orleanse gde se servisiraju centralni rezervoari spejs šatla.

Deset godina nakon što je uragan „Katrin” pogodio Nju Orleans, grad na ušću reke Misisipi u Meksički zaliv još se oporavlja od najveće prirodne katastrofe u novijoj američkoj istoriji. Posle evakuacije, veliki broj stanovnika nikada se nije ni vratio u grad, koji je, paradoksalno, trenutno najbrže rastući grad u Americi, sa najnižom stopom nezaposlenosti. Nju Orleans bio je i ostao poznat i kao Big Izi, grad sa odličnim noćnim provodom. „Katrina" je i tu u umešala prste, pa je turista više nego pre uragana, jer su mnogi, radoznali da vide kako je izgledao grad koji je praktično nestao.

PREDNOSTI I MANE MIGRACIJA NA EKONOMIJU SAD

Migracije mogu imati i pozitivne i negativne efekte, kako na zemlju domaćina, tako i na zemlju iz koje dolaze migranti, bilo da je reč o zapošljavanju, proizvodnji ili ekonomiji uopšte.

Slobodno kretanje radne snage vodi i do poboljšanja rezultata rada. Generalno gledajući, migracija povećava prihode migranata (koji su obično siromašni zbog pretrpele štete koja je nastala prirodnim katastrofama) i tako postaje najmoćnije sredstvo za smanjenje globalnog siromaštva, kao i za smanjenje globalne nejednakosti. Na primeru SAD može se videti da je jeftinije je za državu, i ekonomiju da obezbedi uslove i sredstva za adaptaciju migranata koji dolaze iz područja koja su pogođena prirodnim katastrofama, nego da izdvajaju dodatna sredstva za socijalne programe koji dugoročno ne mogu da pomognu ni stanovništvu, ni ekonomiji jedne zemlje.

Sa druge strane, migracije izazavane prirodnim katastrofama mogu da uzrokuju nevolje u biznisu kao što su obustavljanje projekata, oduzimanje dozvola za rad, prekidanje proizvodnje, oštećenje imovine i restriktivnu kretnju robe preko granica.

Ako bi određeni broj zemlja, uključujući i SAD, odlučio da primeni pristup koji je u suprotnosti sa integracijom migranata, onda bi to moglo da ima efekte na svetsku politiku i ekonomiju.

Migracije mogu, ali i ne moraju da utiču na smanjivanje primanja domaćih radnika kojima su migranti konkurencija.

Rezultati pojedinih empirijskih studija pokazuju da su negativne posledice po domaće radnike na sličnim poslovima male (a postoje i domaći radnici koji imaju koristi od migracije ako je njihova obučenost komplementarna sa obučenošću migranata), to ne znači da ih uopšte nema.

Zato na migraciju treba primenjivati iste principe koji se primenjuju na trgovinu. Slobodnoj trgovini se ne protivimo čak ni kad ima negativne posledice po neke domaće proizvođače.

Primarne posledice slobodne trgovine su pozitivne, a negativne su sekundarne i njih rešavamo davanjem kompenzacije onima koji su na gubitku (obezbeđujemo socijalnu pomoć nezaposlenima ili dopunsko osposobljavanje radnika). Iste principe treba primenjivati i na migraciju.

Migracija može da predstavlja proširenje ponude rada u zemlji domaćinu.

Zemlje domaćini su suočeni sa različitim izazovima zbog migracije: u većoj meri moraju da angažuju službe za podršku, zapošljavanje i nacionalnu bezbednost.

Na duže staze, velike migracije oslabiće matičnu zemlju smanjenjem stanovništva, nivoom proizvodnje i ekonomske potrošnje.

Posle evakuacije iz Nju Orleansa nakon razornog uragana "Katrina", veliki broj stanovnika nikada se nije ni vratio u grad, koji je, paradoksalno, trenutno najbrže rastući grad u Americi, sa najnižom stopom nezaposlenosti.⁵

Ovaj grad razvija se najbrže od svih gradova u Americi, ima najnižu stopu nezaposlenosti, školski i zdravstveni sistemi su transformisani, svakog dana radi se na novim infrastrukturnim projektima.⁶

ŠTETA KOJU TRPE OSIGURAVAJUĆA DRUŠTVA

Pored države koja mora da subvencionise neke delove ekonomije koji su drastično urušeni zbog prirodnih katastrofa, veliku finansijsku štetu trpe i osiguravajuća društva, koja čine bitan činilac finansijskog sektora svake države.

Visine gubitaka značajno variraju iz godine u godinu. 2005. godina je bila rekordna po gubicima prouzrokovanim najviše uraganima u Sjedinjenim Američkim Državama i Karibima gde je visina šteta iznosila više od 138 milijardi dolara.

Upravo ovakvi događaji prete egzistenciji pojedinaca i kompanija koje nisu osigurane. Mnogi osiguravači su, takođe, suočeni sa finansijskim problemima zbog nemogućnosti isplata šteta svojim klijentima, jer su bili zatečeni i nepripremljeni za velike gubitke koji su nastali.

Ovo ukazuje da je tačna analiza potencijalnih gubitaka, zbog retkih ali mogućih katastrofa veoma važna kako za osiguravače tako i za reosiguravače. Međutim, čak i sa dotignućem i razvojem danjašnje tehnologije, to još uvek predstavlja težak zadatak osiguravajućim kompanijama.

Verovatnoća nastanka štete izazvane vatrom se može predvideti sa relativnom preciznošću, dok u slučaju prirodnih katastrofa kao što su zemljotresi, oluje ili poplave, gde je šteta daleko veća i gde je broj osiguranih polisa simultano aktiviran, veoma teško. Ponavljanje rizika omogućava njegovo praćenje i postavljanje određenih pravila za budućnost. Potrebna je dakle izvesna učestalost rizika da bi se mogla utvrditi verovatnoća njegovog budućeg ostvarenja.⁷

Da bi osiguravači mogli udovoljiti svojim obavezama po ostvarenju rizika, moraju nastojati da postignu što veću razuđenost osiguranih objekata u prostoru, zatim da stvore dovoljne rezerve za katastrofalne štete, da sprovedu saosiguranje ili reosiguranje, da pojedine objekte

---

⁵ RTS, Nju Orleans osam godina posle „Katrine“
<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/Svet/1404974/Nju+Orleans,+osam+godina+posle+%22Katrine%22.html>

⁶ Isto.

⁷ Jelena Kočović, Predrag Šulejić: Osiguranje, Ekonomski fakultet Beograd, 2006, str 88.

isključuje iz osiguranja, odnosno da ih preuzmu samo uz doplatnu premiju, da ograniče svote osiguranja, uvedu osiguranikov samoprizržaj i slično.⁸

Kada katastrofe pogode razvijena tržišta, to se snažno odrazi na osiguravače, s obzirom na visoku vrednost osigurane imovine i veći broj osiguranih ljudi, dok katastrofe na tržištima zemalja u razvoju imaju slabiji uticaj na poslovanje sektora osiguranja.

Zasigurno najveće finansijske gubitke beleže osiguravajuće kuće koje se prema poslednjim podacima povlače iz područja visokog rizika poslovanja, kao što su Meksički zaliv i Istočna obala. American International Group, Financial Services i Liberty Mutual samo su neki od osiguravača koji su peterostruko podigli cene, nakon što su štete izazvane Katrinom i Ritom prouzrokovale 8 milijardi dolara potraživanja.⁹

Stoga, da bi mogle da se nose sa sve većim brojem katastrofa i šteta osiguravajuće kompanije koriste naučno ispitane modele pomoću kojih mogu da predvide mogućnost nastanka velikih gubitaka prouzrokovanim prirodnim katastrofama kako bi se sačuvala od značajnih finansijskih gubitaka koje potencijalno mogu ozbiljno ugroziti njihovo finansijsko stanje.

ZAKLJUČAK

Sjedinjene Američke Države jesu pretrpele veliku materijalnu štetu zbog prirodnih katastrofa kojima su bile pogođene u 21. veku. Međutim, migracije koje su prouzrokovane tim katastrofama, nisu u značajnoj meri ugrozile finansijsko tržište i ekonomiju SAD.

Naprotiv, primer uragana "Katrina" koji je gotovo uništio Nju Orleans i iz koga se trajno iselilo polovina stanovnika, pokazuje upravo suprotno. Vlasti u Nju Orleansu su svoje nedostatke pretvorile u svoje prednosti: jedan od značajnih prihoda sada jeste prihod od turizma, jer stotine hiljada ljudi žele da vide, čak i deceniju kasnije, kako izgleda grad koji je jednom nestao.

Subvencije države, humanitarne akcije, marketing koji je u sam vrh gurnuo duh džezera koji je Nju Orleans nekada imao, razvojni projekti, samo su doprineli paradoksu, da grad koji gotovo da je nestao pre desetak godina, danas predstavlja jednu od najrazvijenijih oblasti u SAD. Zahvaljujući kompatibilnoj ekonomiji, migranti koji su napustili Nju Orleans, nisu predstavljali neloyalnu konkurenciju u oblastima koje su naseljavali posle katastrofe koju su doživeli u svojim domovima.

Migracije izazvane prirodnim katastrofama uzrokovale su velike probleme, kako u ekonomiji područja na kojima su se dogodile, jer je neminovno došlo do obustavljanje projekata, prekidanja proizvodnje, oštećenja imovine, velikih troškova koje su imala osiguravajuća društva (što se neminovno odrazilo na celokupno finansijsko tržište) zatim restriktivno kretanje robe preko granica.

Sa druge strane, veliki priliv nezaposlenih lica u nova područja, u početku nije pogodio ni oblastima u koje su migranti dolazili. Zemlje domaćini su suočeni sa različitim izazovima

---

⁸ Boris Marović, Nebojša Žarković: Leksikon osiguranja, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2002, str 110.

⁹ Kokolj Tanja: Uticaj globalizacije i klimatskih promena na razvoj osiguranja i stanje rizika, Univerzitet Singidunum, Beograd 2009, str. 26

zbog migracije: u većoj meri moraju da angažuju službe za podršku, zapošljavanje i nacionalnu bezbednost – a sve do iziskuje dodatne troškove. Dodatni troškovi, prazne resurse za ulaganja u nove tehnologije, razvoj i nauku, što na duži vremenski rok, itekako negativno utiče na ekonomiju jedne zemlje..

Ali vremenom, novopridošlice, odnosno migranti, ulaze u poreski sistem zemlje u koju se nastanjuju, kupujući robu i usluge, povećavaju potrošnju i proizvodnju, i samim tim vremenom, vraćaju balans ekonomskom sistemu.

Primer Nju Orleansa je dobar jer se na njemu vidi kako se intervencijom države preko subvencija, uspešnim marketingom koji privlači velika ulaganja od turizma, i humanošću, mogu prebroditi i najveće katastrofe izazvane prirodnim nepogodama, koje su dovele do velikih migracija stanovništva.

LITERATURA:

Boris Marović, Nebojša Žarković: Leksikon osiguranja, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2002.

Topics Geo: *Natural catastrophes 2007, analyses, assessments, positions*, Munich Re Group, Munich, 2008.

Sigma No 1/2008: *Natural catastrophes and man-made disasters in 2007*, Swiss Reinsurance Company, Zurich, Switzerland, 2008.

Sigma No 1/2002: *Natural Catastrophes and reinsurance in 2001*, Swiss Reinsurance Company, Zurich, 2002.

Sigma No 1/2014: *Natural catastrophes and man-made disasters in 2013*, Swiss Reinsurance Company, Zurich, Switzerland, 2013.

Jelena Kočović, Predrag Šulejić: Osiguranje, Ekonomski fakultet Beograd, 2006.

Kokolj Tanja: Uticaj globalizacije i klimatskih promena na razvoj osiguranja i stanje rizika, Univerzitet Singidunum, Beograd 2009.

RTS, www.rts.rs

Poslovni dnevnik, www.poslovni.hr

Zakoni Srbije, www.zako.co.rs

DIJASPORA I DOZNAKE IZ INOSTRANSTVA – INDUSTRIJSKA GRANA ILI NEPOUZDAN IZVOR DEVIZNIH PRIHODA

Sažetak

Dijaspora sa svojim obilježjima predstavlja pojavni oblik značajnog i stabilnog priliva deviznih novčanih sredstava iz inostranstva nekoj državi. Ali ovako shvaćen pozitivan stav u odnosu na priliv ove vrste novčanih sredstava po ekonomski rast neke države pa i Bosne i Hercegovine može u sebi da krije i opasnost u pogledu slabog privlačenja direktnih stranih investicija i favorizovanja prevelikog odlaska kvalifikovanog i polukvalifikovanog radno-sposobnog stanovništva u razvijenije države Evrope i svijeta.

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, u 51 državi širom svijeta živi i radi oko 2.000.000 bosanskohercegovačkih migranata što je oko 50% ukupne bosanskohercegovačke populacije i oni godišnje (iz godine u godinu) doznače oko 3,8 milijardi KM u vidu deviznih novčanih i drugih doznaka iz inostranstva što prema ocjeni MMF, WB i CBBiH Bosnu i Hercegovinu svrstava među države u svijetu sa najvećim prilivom ove vrste sredstava.

Devizne doznake iz inostranstva mogu kratkoročno pomoći nerazvijenim državama poput Bosne i Hercegovine u sanaciji deficita nastalog iz spoljno-trgovinskog poslovanja ali one moraju konstantno tragati za dogoročnim i stabilnim rješenjima u pravcu privlačenja stranog kapitala. Tako bi se oslobodio prostor gdje bi se devizne doznake iz inostranstva u većoj mjeri usmjeravale u investicije a ne, kao sada, prema pokrivanju deficita nastalog zbog nesposobnosti političke i privredne nomenklature države da adekvatno odgovore na izazove globalnog tržišta rada, proizvoda i usluga.

Ključne riječi: *dijaspora, migranti, devizne doznake, inostranstvo,*

JEL klasifikacija: A10, E24, E58, J61

Uvod

Savremeno razumijevanje pojma dijaspora mora nužno poći od njenih istorijskih dimenzija i na tim postulatima formiranih karakteristika migratornih kretanja. U tom istorijskom diskursu ovaj pojam se najčešće koristio radi označavanja migratornog iskustva pojedinih religioznih i drugih grupa (na primjer Jevreja i Jermena). U Evropi, prema tvrdnji nekih teoretičara iz ove oblasti, pojam dijaspora svoju potpunu ekspanziju doživljava sedamdesetih godina XX vijeka. Ekspanzija se odnosila prije svega na njegovo tumačenje i primjenu. Međutim, kada se malo bolje sagleda istorijski kontekst transformacije značenja i tumačenja pojma dijaspora onda se može zaključiti da i nema neke prevelike razlike između ranijeg (istorijskog) i današnjeg (savremenog) tumačenja. Pristalice i jednog i drugog tumačenja slažu se i ističu najmanje tri izdvojena obilježja pojma dijaspora kao što su: uzrok migracije, prekogranično iskustvo i integracija migranata u državu destinacije. Našu pažnju u ovom radu posvetićemo ovim nabrojanim karakteristikama jer cijenimo da su one od značaja za predmet pisanja u ovom radu. Kada je u pitanju uzrok migracije u kontekstu pokušaja razumijevanja pojma dijaspora onda najprije treba poći od onog najekstremnijeg a to je nasilno rasejanje (egzodus Jevreja u starom dobu, u novije vrijeme Palestina, BiH i danas stanovništva u zonama ratnih dejstava: Avganistan, Sirija, Libija, Somalija, Irak itd). Savremni pristup ovoj problematici pridružuje i druge razloge kao što su povećana potreba za trgovinom i „radne“ migracije (Kina i Turska).

Prekogranično iskustvo sedamdesetih godina XX vijeka svjedoči o namjeri migranata da se jednog dana vrata u domovinu iz koje su otišli u državu destinacije i o njihovoj želji da tako doprinesu razvoju domovine i stvaranju uslova za održivi povratak. Ova njihova želja je donekle evoluirala u nacionalni stav države destinacije pa se danas kod većine država sa izraženom migratornom problematikom pod pojmom dijaspora podrazumijeva razvijanje politika stvaranja čvršćih veza sa migratornim grupama radi razvoja sopstvenih ekonomija. Tako je nastao proces tzv. „cirkularne“ razmjene i transnacionalne mobilnosti o čemu ovoga puta neće biti šire elaboracije. Na kraju, treba spomenuti i obilježje dijaspore koje se odnosi na proces

¹ Živanović Cvijetin, Mr & MSc ekonomskih nauka, Visoka škola za primijenjene i pravne nauke „Prometej“ – Banja Luka

² Todorović Ljubiša, Mr ekonomskih nauka, Visoka škola za primijenjene i pravne nauke „Prometej“ – Banja Luka

integracije migranata u državu destinacije. Sedamdesetih godina XX vijeka smatralo se među stanovništvom države destinacije da migranti nisu baš najbolje integrisani u društveno-politički poredak njihove države – politički, ekonomski a ni kulturno jer umjesto pojačanih napora prema integraciji oni nastoje da održavaju čvrste veze sa domovinom. Danas, tumačenje pojma dijaspora se uglavnom vezuje za uvažavanje višestrukosti nacionalnih identiteta kao i za kulturnu hibridnost migranata jer ovakav pristup pomaže da se ubrza integracija u državu destinacije ali i olakša održavanje veza sa domovinom i srodnicima u njoj. Zbog takvog pristupa, razumijevanje i značenje pojma dijaspora neminovno se mora posmatrati i iz transnacionalne perspektive jer je očigledno da dijaspora u pojmovnom smislu na neki specifičan način spaja različite „svjetove“. Dakle, savremeni pristup razumijevanju pojma dijaspora uključuje: raspravu o vremenu koje migrant provede u državi destinacije, proces tzv „cirkularnih“ migracija gdje članovi dijaspore ne ostaju zauvijek u državi destinacije i raspravu prema kojoj se privremena radna migracija smatra dijelom dijaspore. Danas, čak i državljanstvo države destinacije nije isključiva odrednica nacionalnih identiteta migranata uzimajući u obzir da uvijek njihovi potomci mogu poželjeti da odu u državu porijekla njihovih roditelja ili predaka. Ako želimo ponuditi doprinos raspravi radi razumijevanja pojma dijaspora onda se može konstatovati da njegovo razumijevanje ima ishodište u (ekonomskoj) spremnosti migranata da neposredno ili posredno doprinesu razvoju svoje domovine odnosno države porijekla. Zbog toga mnogobrojni poznavaoци ove oblasti tvrde da u savremenom kontekstu dijasporu treba posmatrati i razumjeti kao izvor dragocjenih resursa:

- ljudskih (nivo obrazovanja, vještina i stečenih znanja u državi destinacije),
- finansijskih (finansijske doznake, direktne investicije, trgovina, uštedovina, kupljene nepokretnosti, humanitarne pomoći itd).
- socijalnih (mreže međusobnih kontakata migranata kojima na neki način povezuju državu porijekla i državu destinacije, prijateljske i porodične veze, institucionalne veze sa lokalnom zajednicom itd)
- emocionalnih (nostalgija za povratkom)

Svrshodnim upravljanjem (iskorišćavanjem) nabrojanih resursa migranata u dijaspori, jedan broj država porijekla je obezbijedio sebi odnosno svojim proizvodima i uslugama pristup globalnom ekonomskom tržištu. Istovremeno, globalno tržište rada i tzv. „cirkularne“ migracije doprinijeli su širenju znanja i inovacija, većoj poslovnoj saradnji i uključenosti stranih eksperata i investitora. Našu pažnju poklonićemo u nastavku pisanja finansijskom resursu dijaspore koji, kao što smo već napomenuli, obuhvata finansijske doznake, direktne strane investicije, trgovinu, uštedevine, nepokretnosti, humanitarnu pomoć itd. Još uže, analiziraćemo obim finansijskih doznaka u Bosnu i Hercegovinu za poslednje tri godine. Cilj nam je da komparativnom analizom dobijemo pokazatelje o trendu i veličini finansijske podrške dijaspore razvoju Bosne i Hercegovine.

1. BiH dijaspora kroz statističke brojke

Prema prikupljenim, obrađenim i objavljenim statističkim podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine u Pregledu stanja bosanskohercegovačkog iseljeništa 2014. godine³, bosanskohercegovački stanovnici migrirali su i tamo čine dijasporu većinom u Australiju, Austriju, Crnu Goru, Dansku, Hrvatsku, Italiju, Kanadu, Nizozemsku, Norvešku, Njemačku, Sjedinjene američke države, Sloveniju, Srbiju, Švedsku i Švajcarsku. U ostalim državama destinacije nalazi se zanemarljiv broj BiH migranata ali prema istom izvoru u 51 državi destinacije živi oko 2.000.000 BiH migranata s napomenom da je ponegdje uključena druga i treća generacija. Ovaj statistički podatak ne bi bio interesantan da ne predstavlja oko 50% bosanskohercegovačke populacije iz 2013. godine. U državama destinacije status (e)migranata riješen je na nekoliko načina među kojima:

- sticanjem državljanstva
- izdavanjem stalne ili privremene dozvole boravka
- izdavanjem radne i studentske vize itd

Takođe, u spomenutoj publikaciji se navodi da je oko 500.000 migranata prve generacije steklo državljanstvo države destinacije (navodi se primjer Australije oko 95% i Norveške oko 89%) ali da u ovu grupu ne spadaju migranti u Srbiji i Hrvatskoj gdje danas živi najveći broj njih. Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine⁴ iznijelo je podatak 2013. godine da su se od 1998. godine pa do pred kraj 2013. godine 61.752 osobe porijeklom iz Bosne i Hercegovine odrekle bosanskohercegovačkog državljanstva radi sticanja državljanstva države destinacije u čemu prednjače osobe koje su migrirale u Njemačku i Austriju. Takođe, prema podacima UNHCR od 2013. godine širom planete živi 27.419 osoba porijeklom iz Bosne i Hercegovine sa priznatim statusom izbjeglice od tog broja 15.296 živi u Republici Srbiji. Kada su u pitanju zahtjevi za azil onda se referentna publikacija koju koristimo u našem istraživanju poziva na podatke iz Izvještaja Evropske komisije o broju podnosioca zahtjeva za azil porijeklom iz Bosne i Hercegovine u 2012. godini. Prema tim

³ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (2014), *Pregled stanja bosanskohercegovačkog iseljeništa*, Sarajevo

⁴ Ministarstvo civilnih poslova BiH, akt broj: 06-30-2-4383/13, 5. 11. 2013. godine

podacima 5.830 osoba porijeklom iz Bosne i Hercegovine zatražilo je azil u nekoj od država Evropske Unije. Izmjenom Zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine omogućeno je dvojno državljanstvo svim građanima Bosne i Hercegovine. Međutim, neke države koje su bosanskohercegovački građani odabrali kao države destinacije i dalje zahtjevaju od migranata da se odreknu BiH državljanstva ukoliko žele njihovo državljanstvo. Za sada Bosna i Hercegovina je bilateralne sporazume zaključila sa Kraljevinom Švedskom, Republikom Hrvatskom i Republikom Srbijom. Kada je u pitanju nivo obrazovanosti bosanskohercegovačkih migranata gledano po državama destinacije onda se može konstatovati da su bosanskohercegovački migranti relativno dobro obrazovani. U Australiji (54,6%), SAD (41,5%) i Švedskoj (29%) visokoobrazovni kadar je zastupljen u odnosu prema ostalim kategorijama (e)migranata. Ako posmatramo radnu sposobnost migranata u državama destinacije onda možemo konstatovati da je njih 80% radno sposobno.

Migranti su se ranijih godina okupljali oko vjerskih i sličnih organizacija. U novije vrijeme primjetno je organizovanje posebnih strukovnih organizacija i udruženja koji potom ostvaruju kontakte i saradnju sa nevladinim organizacijama, udruženjima i institucijama u državama porijekla odnosno u našem slučaju Bosni i Hercegovini.

2. Doznake iz inostranstva - industrijska grana ili nepouzdan izvor deviznih prihoda za BiH

Doznake u suštini imaju najmanje dvije specifične karakteristike. U prvom redu one su prekogranični transfer novčanih sredstava manjeg obima. Druga karakteristika odnosi se na karakter pošiljaoca ili primaoca, na svrhu i motiv transfera, platno-bilansni karakter, ekonomsku prirodu itd. Međunarodni monetarni fond u svojoj metodologiji pribavljanja podataka i analize platnih bilansa podrazumijeva pod doznakama: radničke doznake i uglavnom predstavljaju novčane transfere migranata zaposlenih duže od jedne godine u državama destinacije, zarade zaposlenih gdje su uključeni: nadoknade za sezonski i privremeni rad, nadnice, plate i druga primanja. Ovim kategorijama se priključuju i transferi doznaka u slučaju trajne migracije.

Prema podacima koje u svojim godišnjim izvještajima objavljuju MMF, Svjetska banka, Centralna banka BiH, Bosna i Hercegovina spada među države na svijetu sa najvećim prilivom novčanih sredstava iz inostranstva po osnovu doznaka pojedinaca. Ekonomisti se slažu da to može biti ili jeste stabilan izvor prihoda za Bosnu i Hercegovinu i da priliv doznaka ima pozitivne efekte za „slabašnu“ bosanskohercegovačku privredu i društvo u cjelini. Ovu konstataciju su u svojoj studiji pod nazivom: „Doznake iz inostranstva, institucije i razvoj u BiH“⁵ iznijeli su i profesori: Jo Jakobsen i Žan Štrabac⁶ učestvujući na naučno-istraživačkoj konferenciji „Migracije u funkciji razvoja“ u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine⁷. Dobijeni rezultati iz studije profesora Jakobsena i Štrabca pokazuju da postoji visok nivo korelacije između nivoa priliva doznaka i porasta bruto nacionalnog proizvoda određene države a posebno za države koje imaju slabije institucije poput Bosne i Hercegovine. U tom kontekstu doznake za BiH privredu imaju važnu ulogu jer ih pristiže dosta, stabilne su i dio tih doznaka usmjerava se u trajnije investicije. Dakle, migriranje stanovništva jedne države (pa prema tome i stanovništva BiH) prema državama destinacije ne mora nužno imati negativan predznak i može doprinijeti pozitivnom ekonomskom rezultatu jer u godinama kada je priliv veći, veći je i rast bruto nacionalnog proizvoda i obrnuto.⁸ Profesor Branko Vasiljević (redovni profesor na Fakultetu političkih nauka u Beogradu) u svom radu: „Uticaj doznaka na ekonomski i socijalni razvoj Srbije“⁹ iznosi sličnu konstataciju. U nastavku teksta slijedi tabelarni prikaz obima doznaka u Bosnu i Hercegovinu za 2012, 2013 i 2014. godinu prema podacima iz izvještaja Centralne banke Bosne i Hercegovine za odnosne godine.^{10 11 12} s napomenom da su tabelarnim prikazima obuhvaćeni samo podaci koji spadaju u grupu tzv. „registrovanih“ podataka (direktnih transfera iz inostranstva preko banaka u BiH) dok se procjenjuje da je nivo „neregistrovanih“ novčanih transfera gdje se novac direktno uručuje u ruke korisnika doznaka dvostruko veći i služi za podmirenje lične potrošnje u domaćinstvima.

⁵ Jo Jakobsen i Žan Štrabac, (2015), *Doznake iz inostranstva, institucije i razvoj u BiH*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ambasada Švajcarske u BiH i Razvojni program UNDP, Sarajevo

⁶ Jo Jakobsen i Žan Štrabac, vanredni profesori, Odsjek za sociologiju i političke nauke, Norveški Univerzitet za nauku i tehnologiju (NTNU) Trondheim, Norveška

⁷ Naučno-istraživačka konferencija „Migracije u funkciji razvoja“ održana je u okviru zajedničkog projekta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ambasade Švajcarske u BiH i Razvojnog programa UNDP – „Migracije i razvoj: Uvrštavanje koncepta migracija i razvoja u relevantne politike, planove i aktivnosti u BiH“

⁸ www.akta.ba/Fena 23.11.2014./februar 2016

⁹ Branko Vasiljević, (2009), *Uticaj doznaka na ekonomski i socijalni razvoj Srbije*, Politička teorija, politička sociologija, politički sistem, FPN Godišnjak 2009, I DEO

¹⁰ CBBiH (2013), *Godišnji izvještaj za 2012. godinu*, Sarajevo

¹¹ CBBiH (2014), *Godišnji izvještaj za 2013. godinu*, Sarajevo

¹² CBBiH (2015), *Godišnji izvještaj za 2014. godinu*, Sarajevo

Slika 1. CBBiH – Tekući i kapitalni račun platnog bilansa za 2012. godinu

T20: Tekući i kapitalni račun - u milionima KM -														
Godina	TEKUĆI RAČUN												KAPITALNI RAČUN	
	Ukupno			Roba		Usluge		Primarni dohodak		Sekundarni dohodak			Saldo	
	Potražuje	Duguje	Saldo	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje		Duguje
2007.	11.482	13.474	-1.993	2.802	11.738	3.026	707	1.553	830	4.101	200	415	0	415
2008.	12.249	15.759	-3.510	3.397	14.062	3.160	775	1.656	713	4.036	209	383	0	383
2009.	10.850	12.440	-1.589	3.213	11.000	2.793	892	1.265	309	3.579	238	350	0	350
2010.	11.905	13.264	-1.359	4.281	11.911	2.956	798	881	298	3.787	257	389	0	389
2011.	12.755	15.184	-2.429	5.134	13.481	2.906	810	934	615	3.781	278	355	0	355
2012.	12.626	15.077	-2.450	5.036	13.481	2.848	781	882	537	3.860	277	298	0	298
2011 Q1	2.923	3.237	-314	1.207	2.923	651	134	216	111	869	68	83	0	83
2011 Q2	3.162	3.844	-682	1.309	3.405	681	180	227	188	945	72	92	0	92
2011 Q3	3.424	4.052	-628	1.318	3.538	870	328	255	118	981	68	91	0	91
2011 Q4	3.246	4.051	-805	1.301	3.616	724	169	236	197	986	70	89	0	89
2012 Q1	2.762	3.331	-570	1.085	2.997	593	129	209	138	875	67	66	0	66
2012 Q2	3.256	3.884	-629	1.360	3.422	715	190	215	205	966	68	71	0	71
2012 Q3	3.422	4.148	-726	1.303	3.661	891	305	232	109	996	73	81	0	81
2012 Q4	3.187	3.713	-526	1.288	3.400	650	158	227	86	1.023	70	80	0	80

Bilješka:

Platni bilans za BiH kompiliran je uz primjenu najnovije metodologije MMF-a za kompilaciju statistike platnog bilansa i međunarodne investicijske pozicije šestu izdanje - EP6. Promjene koje su posljedica primjene nove metodologije odnose se kako na kompilaciju tako i na prezentaciju kompiliranih podataka. Zbog nedostatka izvrsnih podataka, procjene kvartalnih platnobilansnih tokova urađene su i raspoložive od prog. kvartala 2007. godine. Detaljnija metodološka objašnjenja su u fazi izrade i biće dostupna na web stranici CBBiH.

izvor: CBBiH (2013), Godišnji izvještaj za 2012. godinu, Sarajevo

Saldo sekundarnog dohotka za 2012. godinu (gdje su smješteni i prilivi po osnovu doznaka iz inostranstva) je pozitivan i iznosi 3,58 milijardi KM. U objašnjenju Centralne banke Bosne i Hercegovine se kaže da je to rezultat povećanja priliva po osnovu doznaka dok su prilivi po osnovu penzija ostali na nivou iz 2011.godine. Značajno je istaći i konstataciju analitičkog tima Centralne banke BiH da suficit na račun sekundarnog dohotka učestvuje u pokrivanju trgovinskog deficita i to u visini od nevjerojatnih 42%.

Slika 2. CBBiH – Tekući i kapitalni račun platnog bilansa za 2013. godinu

T20: Tekući i kapitalni račun platnog bilansa - u milionima KM -														
Period	TEKUĆI RAČUN												KAPITALNI RAČUN	
	Ukupno			Roba		Usluge		Primarni dohodak		Sekundarni dohodak			Saldo	
	Potražuje	Duguje	Saldo	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje		Duguje
2007.	11.480	13.473	-1.993	2.802	11.738	3.024	707	1.553	830	4.101	200	415	0	415
2008.	12.247	15.758	-3.510	3.397	14.062	3.158	774	1.656	713	4.036	209	383	0	383
2009.	10.848	12.436	-1.587	3.213	11.000	2.791	888	1.265	309	3.579	238	350	0	350
2010.	11.905	13.433	-1.528	4.281	11.911	2.956	797	881	468	3.787	257	389	0	389
2011.	12.740	15.231	-2.511	5.134	13.481	2.890	774	934	719	3.782	278	357	0	357
2012.	12.729	15.112	-2.383	5.036	13.481	2.909	721	865	632	3.920	277	336	0	336
2013.	13.115	14.550	-1.435	5.474	13.276	2.832	677	831	318	3.879	279	337	0	337
2011. Q1	2.922	3.252	-330	1.207	2.923	629	132	217	129	869	68	84	0	84
2011. Q2	3.159	3.863	-704	1.309	3.405	678	174	227	212	946	72	92	0	92
2011. Q3	3.418	4.062	-644	1.318	3.538	864	301	255	155	981	68	91	0	91
2011. Q4	3.242	4.075	-833	1.301	3.616	719	166	236	223	986	70	90	0	90
2012. Q1	2.765	3.333	-568	1.085	2.997	594	119	197	149	888	67	76	0	76
2012. Q2	3.295	3.899	-604	1.360	3.422	731	172	217	236	987	68	80	0	80
2012. Q3	3.469	4.148	-679	1.303	3.661	925	280	231	134	1.010	73	91	0	91
2012. Q4	3.200	3.732	-532	1.288	3.400	659	150	219	113	1.035	70	89	0	89
2013. Q1	2.890	3.368	-418	1.212	2.988	614	124	198	126	867	70	77	0	77
2013. Q2	3.414	3.709	-294	1.493	3.298	767	165	206	176	949	70	79	0	79
2013. Q3	3.516	3.814	-299	1.382	3.435	887	251	225	60	1.022	68	92	0	92
2013. Q4	3.294	3.719	-425	1.387	3.555	664	137	202	-44	1.041	71	89	0	89

Bilješka:

Platni bilans BiH urađen je u skladu s metodologijom MMF-a (Priručnik za platni bilans, šesto izdanje). Podaci za period 2007-2012 su revidirani i objavljeni zajedno sa podacima za 2013.

izvor: CBBiH (2014), Godišnji izvještaj za 2013. godinu, Sarajevo

Podaci u tabeli pokazuju da je saldo sekundarnog dohotka i za 2013. godinu nešto veći u odnosu na 2012. i iznosi 3,59 milijardi KM. Stručni tim Centralne banke BiH u svom Godišnjem izvještaju za 2013. godinu napominje da sekundarni dohodak i dalje finansira deficit po tekućem računu od oko 64,9%.

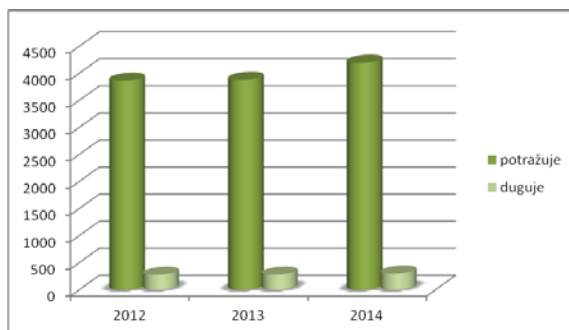
Slika 3. CBBiH – Tekući i kapitalni račun platnog bilansa za 2014. godinu

Period	T20 Tekući i kapitalni račun (u milionima KM)													
	TEKUĆI RAČUN										KAPITALNI RAČUN			
	Ulaganje			Roba		Usluge		Primarni dohodak		Sekundarni dohodak		Potražuje	Duguje	Saldo
Potražuje	Duguje	Saldo	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje	Potražuje	Duguje				
2007.	11.764	12.811	-2.047	2.275	12.022	2.226	707	1.552	882	4.101	200	415	0	415
2008.	12.543	16.058	-2.515	3.223	14.255	2.968	782	1.656	712	4.036	209	222	0	222
2009.	11.046	12.624	-1.588	3.560	11.192	2.642	894	1.265	209	2.579	238	350	0	350
2010.	12.200	12.721	-1.521	4.775	12.201	2.757	804	201	468	2.787	257	289	0	289
2011.	12.157	15.640	-2.482	5.776	12.856	2.628	781	925	725	2.818	278	257	0	257
2012.	12.262	15.546	-2.284	5.844	12.846	2.590	790	871	622	3.957	277	226	0	226
2013.	12.724	15.295	-1.511	6.427	12.742	2.564	758	845	515	2.942	279	227	0	227
2014.	14.279	16.446	-2.067	6.622	14.722	2.625	812	926	612	4.196	229	516	0	516
2012. Q1	2.895	3.279	-484	1.284	2.022	517	122	199	98	895	67	76	0	76
Q2	3.474	3.895	-521	1.601	3.525	657	194	218	209	998	68	80	0	80
Q3	2.574	4.222	-859	1.491	2.747	824	296	222	117	1.017	72	91	0	91
Q4	3.218	3.928	-620	1.467	2.491	582	168	222	210	1.047	70	89	0	89
2013. Q1	3.062	3.420	-367	1.427	3.098	522	128	202	124	902	70	78	0	78
Q2	3.621	3.952	-322	1.746	3.424	671	186	212	272	928	70	79	0	79
Q3	3.672	3.952	-280	1.620	2.552	801	272	227	58	1.014	68	91	0	91
Q4	3.422	3.960	-521	1.611	3.669	571	162	204	59	1.042	71	89	0	89
2014. Q1	2.162	3.642	-480	1.485	2.220	568	142	216	151	895	70	77	0	77
Q2	2.566	4.092	-527	1.642	2.610	621	195	220	217	1.062	71	85	0	85
Q3	2.952	4.445	-491	1.728	2.927	826	295	252	142	1.126	80	178	0	178
Q4	2.696	4.265	-568	1.756	2.905	601	181	227	102	1.112	76	176	0	176

izvor: CBBiH (2015), Godišnji izvještaj za 2014. godinu, Sarajevo

Podaci u gornjoj tabeli pokazuju da je zadržan pozitivan trend rasta sekundarnog dohotka u platnom bilansu i za 2014. godinu i da iznosi značajnih 3,89 milijardi KM. Suficit je u 2014. godini povećan za 229,7 miliona (6,2%) i stručno-analički tim CBBiH ovo tumači većim prilivom inostranih doznaka zbog sanacija posledica poplava u 2014. godini. Da bi dobili jasniju sliku pokušaćemo i sintetički u vidu grafikona da to prikazemo:

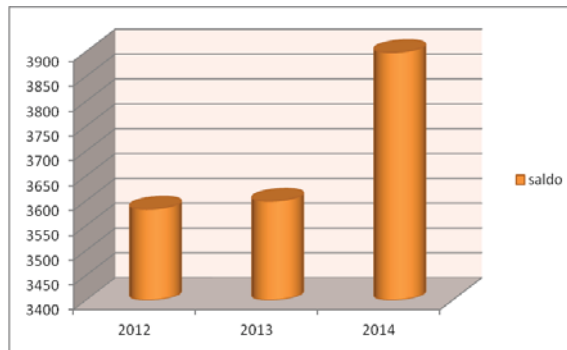
Grafikon 1. Zbirni (sintetički) prikaz sekundarnog dohotka na tekućem i kapitalnom računu CBBiH za 2012, 2013 i 2014. godinu

izvor: CBBiH (2015), Godišnji izvještaj za 2012, 2013 i 2014. godinu, Sarajevo

Grafikon 2. Saldo sekundarnog dohotka na tekućem i kapitalnom računu CBBiH za 2012, 2013 i 2014. godinu (sintetički)

izvor: CBBiH (2015), Godišnji izvještaji za: 2012, 2013 i 2014. godinu, Sarajevo

Zaključak

Dijaspora sa svojim obilježjima koji obuhvataju uzrok, prekogranično iskustvo i integraciju u državu destinacije bez sumnje sa ekonomskog stanovišta predstavlja pojavni oblik značajnog i stabilnog priliva deviznih novčanih sredstava iz inostranstva za neku državu u razvoju i sa slabijim institucijama. Međutim, isključivo oslanjanje na ovaj vid priliva deviznih novčanih sredstava (lične doznake, direktne investicije, trgovina, ušteđevina, nepokretnosti, humanitarna pomoć itd) može da bude i rizično jer se ovakva vrsta priliva realno gledano, može smanjiti u budućnosti ukoliko se desi da državni aparat odluči da ignorantski „okrene glavu“ od rješavanja problema prevelikog odlaska kvalifikovane i polukvalifikovane radne snage u razvijenije države Evrope i svijeta svjesno računajući na kratkoročno povećanje priliva deviznih sredstava a zanemarujući napor radi obezbjeđenja većeg obima direktnih stranih ulaganja.

U tom smislu uopšte ne čudi što mnoge slabije razvijene države od BiH tolerišu odlazak kvalifikovane i polukvalifikovane radne snage u države destinacije, promovišući pristup tzv. „cirkularne“ razmjene i transnacionalne mobilnosti. U praksi to se tumači kao želja i spremnost migranata da u ekonomskom smislu neposredno ili posredno u svakom trenutku doprinesu razvoju svoje domovine odnosno države porijekla i tako na specifičan način omogućući njenim institucijama da jednostavnije izađu na globalno tržište rada, proizvoda i usluga. Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, u 51 državi širom svijeta živi i radi oko 2.000.000 bosanskohercegovačkih migranata što je oko 50% ukupne bosanskohercegovačke populacije i oni godišnje (iz godine u godinu) doznače oko 3,8 milijardi KM u vidu deviznih novčanih i drugih doznaka iz inostranstva što, opet, prema ocjeni MMF, WB i CBBiH Bosnu i Hercegovinu svrstava među države u svijetu sa najvećim prilivom ove vrste sredstava. Prostom analizom trenda priliva ove vrste sredstava u izvještajima CBBiH za 2012, 2013 i 2014. godinu može se vidjeti da on zadržava pozitivan rast. Ovu pojavu ekonomisti pravdaju događajima koje su prouzrokovale poplave u 2014. godini i povećanim transferima radi sanacije posledica koje su one prouzrokovale ali po našem mišljenju zadržavanje pozitivnog rasta priliva deviznih doznaka iz inostranstva može biti i zabrinjavajuća posledica pojačanog „odliva“ kvalifikovane i polukvalifikovane radne snage iz Bosne i Hercegovine i izostanka stranih direktnih investicija.

Na kraju da apostrofiramo: devizne doznake iz inostranstva mogu kratkoročno pomoći nerazvijenim državama poput Bosne i Hercegovine u sanaciji deficita nastalog iz spoljno-trgovinskog poslovanja ali one moraju konstantno tragati za dogoročnim i stabilnim rješenjima u pravcu privlačenja stranog kapitala. Tako bi se devizne doznake iz inostranstva u većoj mjeri usmjeravale u investicije a ne prema pokrivanju deficita nastalog zbog nesposobnosti političke i privredne nomenklature države da adekvatno odgovore na izazove globalnog tržišta rada, proizvoda i usluga.

Literatura:

- [1] Branko Vasiljević, (2009), *Uticaj doznaka na ekonomski i socijalni razvoj Srbije*, Politička teorija, politička sociologija, politički sistem, FPN Godišnjak 2009, I DEO
- [2] CBBiH (2013), *Godišnji izvještaj za 2012. godinu*, Sarajevo
- [3] CBBiH (2014), *Godišnji izvještaj za 2013. godinu*, Sarajevo
- [4] CBBiH (2015), *Godišnji izvještaj za 2014. godinu*, Sarajevo
- [5] Jo Jakobsen i Žan Štrabac, (2015), *Doznake iz inostranstva, institucije i razvoj u BiH*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ambasada Švajcarske u BiH i Razvojni program UNDP, Sarajevo
- [6] Ministarstvo civilnih poslova BiH, akt broj: 06-30-2-4383/13, 5. 11. 2013. godine
- [7] Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (2014), *Pregled stanja bosanskohercegovačkog iseljeništva*, Sarajevo

Internet izvori:

- [1] www.akta.ba/Fena/23.11.2014/februar/2016

oooOooo

DIASPORA AND PAYMENTS FROM ABROAD – AN INDUSTRY OR AN UNRELIABLE SOURCE OF FOREIGN CURRENCY REVENUES

Zivanovic Cvijetin, graduate economist ¹³, Ljubisa Todorovic, graduate economist ¹⁴

Summary

Diaspora, with its distinctive features, represents a form of significant and stable foreign currency cash flow for a country. But, this positive attitude about the effect of this cash flow of this type of funds on the economic growth of a country, even Bosnia and Herzegovina, may as well have a hidden danger in terms of poor attraction of foreign investments and giving preference to have too much skilled and semi-skilled population leaving for the developed countries of Europe and the world.

According to the information of the Ministry of Human Rights and Refugees of B&H, there are 2,000,000 migrants from B&H living and working in 51 countries across the world, which is around 50% of the total population of B&H, and they annually send around BAM 3.8 billion as payment from abroad in foreign currency or in some other way, and in the estimate of the IMF, WB, and CBB&H, this puts Bosnia and Herzegovina among the countries with the highest cash flow of this type of funds.

Foreign currency payments from abroad may, in a short term, help undeveloped countries like Bosnia and Herzegovina to compensate for its deficit in foreign trade, but such countries constantly have to search for long-term and stable solutions for attracting foreign capital. These would leave room to redirect the foreign currency payments from abroad in investments, and not in, as it stands right now, compensating for the deficit which exists due to lack of ability of the political and business establishment of the state to properly respond to the challenges of the global markets of labour, commodities and services.

Key words: diaspora, migrants, foreign currency payments, abroad,

JEL classification: A10, E24, E58, J61

---

¹³ Cvijetin Zivanovic, MA & MSc of economic science, College for Applied and Legal Sciences “Prometej” – Banja Luka

¹⁴ Ljubisa Todorovic, MA of economic science, College for Applied and Legal Sciences “Prometej” – Banja Luka

SEKCIJA - POLITIKA

КО ЈЕ ИСПЛАНИРАО ПРЕСЕЉАВАЊЕ ИЗБЕГЛИЦА СА БЛИСКОГ ИСТОКА У ЕВРОПСКУ УНИЈУ?***

Сажетак

У раду се пре свега методом анализе долази до података о субјектима који су испланирали пресељавање великог броја становника Блиског истока, Севера Африке и Централне Азије у Европску унију.

Аутор је дошао до закључка да су одговорни за избегличку кризу пре свега САД, Европска унија и НАТО, које су извеле неколико војних агресија (Ирак, Авганистан, Либија и Сирија) дестабилизујући регион Блиског истока, а потом и додатним организовањем тзв. Арапског пролећа, чиме се проширио број дестабилованих држава, што је све заједно довело до појаве избеглица.

Све је урађено у интересу транснационалних корпорација (међу којима су најугицајнији Bayer, Shell, BP, Daimler Chrysler, Ericsson, Nestlé, Nokia, Petrofina, Renault, Siemens, Solvay, Totali Unilever). Заправо, ове компаније су и финансирале долазак избеглица, којима је потребна радна снага у Европи, 75 милиона нових људи, али и у интересу глобализатора, који преко избеглица и тзв. мелтинг пота (мешања раса), покушавају да створе нову европску нацију. При чему постоји и снажан елемент медијске и политичке пропаганде и манипулације светским јавним мњењем, којем се послала порука управо преко овог елемента драме избеглиштва – да је Европска унија престижна територија за живот људи.

Кључне речи

Избеглице, Блиски исток, ислам, Европска унија, геополитика, транснационалне корпорације, глобализација, идентитет, економија

---

*Редовни професор теоријске социологије, научни саветник

**Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

WHO PLANNED THE RELOCATION OF REFUGEES FROM THE MIDDLE EAST TO THE EUROPEAN UNION?

Abstract

In this paper we primarily come to data, by using the method of analysis, on the subjects that planned the relocation of a large number of inhabitants of the Middle East, North Africa and Central Asia to the European Union.

The author came to the conclusion that the United States are responsible for the refugee crisis, above all, then the European Union and NATO, which have carried out several military aggressions (Iraq, Afghanistan, Libya and Syria) destabilizing the Middle East region, and then further by organizing the so-called Arab Spring, which have expanded the number of destabilized countries, which all together led to the emergence of refugees.

Everything was done in the interests of transnational corporations (among which are the most influential Bayer, Shell, BP, Daimler, Chrysler, Ericsson, Nestle, Nokia, Petrofina, Renault, Siemens, Solvay, Total Unilever). In fact, these companies are funded the arrival of refugees in need of manpower in Europe, 75 million new individuals, but also in the interest of the globalizers, who over the refugees and so-called melting pot (mixed race), trying to create a new European nation. There also is a strong element of the media and political propaganda and manipulation of world public opinion, which sent the message right across this element of drama of exile - the European Union's prestigious territory for human life.

Keywords

The refugees, the Middle East, Islam, the European Union, geopolitics, transnational corporations, globalization, identity, economy

И била је избегличка криза. Када су се емоције охладиле, можемо да анализирамо и кажемо шта је истина по овом питању. Захваљујући медијима избегличка криза је деловала шокантно, запањујуће... Захваљујући науци избегличка криза, са аспекта обичног човека, делује трагично, јер ако послушамо савет Патрика Ц. Бјукенена, који је скратио муке и одговорио на бројна питања предлогом да одговор чему води имигрантска криза потражимо код америчких Индијанаца.¹

Избеглице – најизговаранија реч 2015. године

Према избору Друштва немачког језика (Gesellschaft für deutsche Sprache, GfdS),² избеглица – је реч 2015. године. Очигледно с правом, јер Европа преживљава највећу избегличку кризу од времена Другог светског рата. Новости о избеглицама који «нападају» границе Европске уније током 2015. године биле су централне у свим медијима и интернету.³ Избегличка криза је, наравно, актуелизовала социјално-економска и културно-историјска питања.

Стручњаци наводе четири основне маршруте пребацивања избеглица у Европску унију.

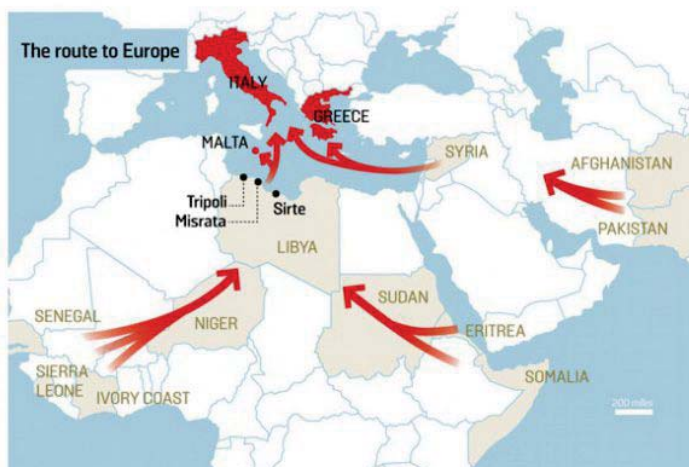
- Западно-средоземноморски (преко Шпаније);
- Централно-средоземноморски (преко Италије);
- Источно-средоземноморски (преко Грчке и Бугарске);
- Западно-балкански (преко Мађарске и Словеније).

---

¹Николай Стариков, Кто спланировал потоки беженцев в Европу, <http://politikus.ru/articles/62654-kto-splaniroval-potoki-bezhencev-v-evropu.html>

²Миграционный кризис обернулся эпидемией изнасилований, <http://www.pravda.ru/world/europe/european/30-12-2015/1286771-migrant-0/>

³Миграционный кризис в ракурсе сокращения населения в Европе, <http://muslimpolitic.ru/2015/12/migratsionnyj-krizis-v-rakurse-sokrashheniya-naseleniya-v-evrope/>

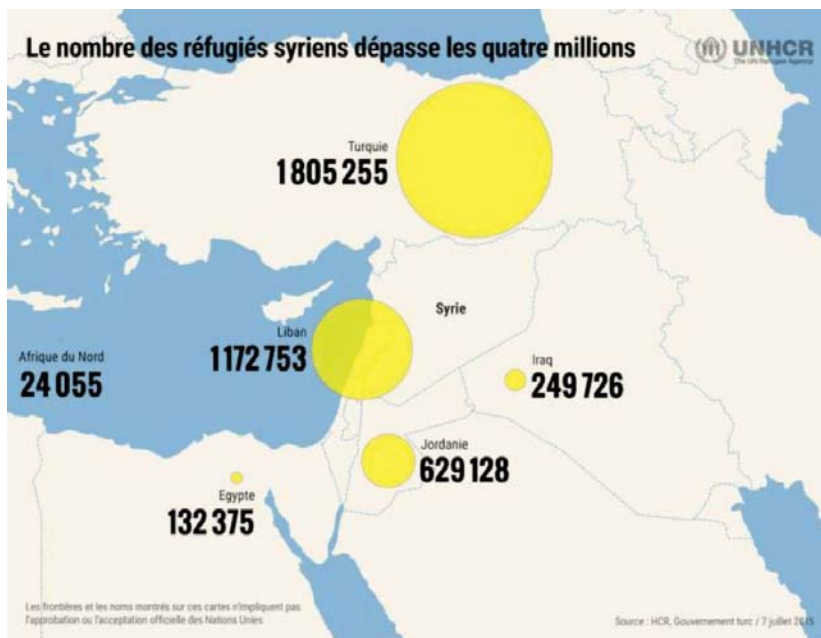

Мапа бр. 1: Земље и путеви одакле долазе избеглице

Мапа бр. 2: Балканска маршрута кретања избеглица

Мапа бр. 3: Број избеглица у појединим државама Блиског истока и Севера Африке

Почетак или узрок имигрантске кризе свакако треба тражити у агресији САД на Ирак, Авганистан, Либију и Сирију, али и у неправедности глобалног економског и социјалног система. Познато је да међу избеглицама које долазе у Европску унију нису све ратне, већ има и економских избеглица. Но, неспорно је да је америчка агресија на до тада стабилне државе, од којих је Либија имала најправеднији социјални поредак, довела је до појаве избеглица на Блиском истоку. Затим је уследило тзв. Арапско пролеће, које додатно дестабилизовало неколико држава. За све избеглице су отворени избеглички центри, највише у Турској, које си издржавале Уједињене нације. Тако размишља и гувернер Баварске, Хорст Сихофер, који је оптужио САД да стоје иза избегличке кризе.⁴ Но, постоје и другачија мишљења – пре свега да су избеглице оружје глобализације, као и да иза свега стоје моћне транснационалне корпорације и њихови интереси.

⁴Gouverner Bavarske optuzio SAD za izbjegličku krizu, <http://pressrs.ba/info/globus/guverner-bavarske-optuzio-sad-za-izbjegličku-krizu-03-01-2016>

Улога транснационалних корпорација

Преокрет по питању избеглица је настао почетком 2015. године, када су Уједињене нације, које су се бринуле о избегличким центрима, значајно умањиле финансијска средства, пошто су главни донатори САД и неке државе Персијског залива престале да финансирају њихово издржавање. Истовремено, избеглицама су преко друштвених мрежа⁵ стизале поруке да у Немачкој, односно државама Европске уније, траже раднике. Потом су стигле и понуде да ко крене на пут преко Вестерн униона добија око 5.000 долара за трошкове пута. Потом се невероватан број избеглица из Блиског истока, Севера Африке и централне Азије покренуо пут Европске уније – морем и копном.

То је одмах изазвало у јавности питање ко је то планирао, чиме се одмах као одговор одстранила спонтаност.⁶ Можда је питање изазвало и сазнање да избеглице крећу на пут „на зов“ твитера и фејсбука, преко којих одређене компаније из Велике Британије и САД објављују позиве, у име Немаца. Истраживачима је „упало у очи“ и да се инфраструктура за пресељење савршено организује, од превоза до финансија. Избеглице имају скупе телефоне, али и новац за таксије не одређеним деоницама. Показало се и да су западни банкарски знали куда се крећу избеглице, те су отварали „филијале“ својих банака дуж маршрута којим су се кретале избеглице.⁷

По питању финансија веома су интересантне информације из Бугарске, где је Western Union отворио већи број филијала за уплате на турско-бугарској граници.

---

⁵ Фејсбук се користи не само за подстицај избеглица да иду у Европу, него и за њихово праћење, куда се крећу и са ким се дописију.⁵ Наиме, фејсбук, као и друге друштвене мреже, обилују мноштвом података и миграцијама градског становништва. Информације остављају сами корисници профила. Прво, регистрација профила обавља се у земљи рођења, а свако отварање профила ван матичне државе оставља податак о томе. Не тако давно група FacebookDataScience објавила је резултате занимљиве анализе, која ниси назив „Путеви координисане миграције“. За истраживаче је крајње интересантно, па и очаравујуће, како на први поглед безначајне информације у друштвеним мрежама могу много да кажу о миграцији. Стручњаци фејсбука, наравно, проучавају ове информације и пишу занимљиве студије, које нису доступне широкој публици, већ само западној елити. На овај начин не само да добијају податке о миграционим кретањима, већ се могу радити и поуздане прогнозе по овом питању. Види: Emily Badger, Facebook Is Using Your Profile to Track Global Urban Migration Trends, The Atlantic Cities, 31/12/2013

⁶ Николай Стариков, Кто спланировал потоки беженцев в Европу, <http://politikus.ru/articles/62654-kto-splaniroval-potoki-bezhencev-v-evropu.html>

⁷ Петер Хайзенко, WesternUnion и спланированная логистика миграционных потоков, <http://www.anderweltonline.com> (7 ноября 2015 года)

Интересантно је, да до појаве избеглица у Бугарској није било Вестерн униона на турско-бугарској граници. Систем Вестерн унион преноси новац на било коју тачку планете. Пошиљалац добија код који СМС-ом шаље примаоцу, а овај, без обзира где се она налази, може подићи новац. Потребно је само да има испостава Вестерн униона. За ову услугу Вестерн унион узима пет одсто од суме.

Сва прича око Вестерн униона значи да су амерички финансијски кругови имали информације о томе да ће уселити пресељене становника са Блиског истока и других нестабилних региона) у Европску унију. Питање, дакле, гласи како су банкарски знали куда ће се кретати избеглице?

Ако посматрамо европске медије видимо да **имају позитиван однос** према мигрантима: прво, сама жеља тих људи да се населе на територији Европске уније даје осећај **престижа** постојећем становништву и посебно елити (а што медији вешто подстичу). Да би се дочепали Уније људи ризикују живот, а у изјавама миграната види се да сматрају живот у Европи бољим од онога који су водили у старој отаџбини или у другим државама ван овог подручја. Другим речима, **медији у извештавању око миграција пропагирају управо овај елемент драме – Европска унија је престижна територија за живот људи**, па би сви требало да буду поносни због те чињенице. Други плус миграције је што преусмерава етничку нетрпељивост европских народа ка мигрантима. Треће, мигранти се посматрају као јефтина радна снага. Међу мигрантима је мало старих и болесних. Ради се о младим и здравим људима, а стиче се утисак из медијских извештаја да није проблем што су мало или недовољно квалификовани, јер се могу квалификовати уколико желе за неки посао. Четврто, рат ће се на Блиском истоку завршити и део миграната ће се вратити у отаџбину заузимајући високе дужности у привреди и државном апарату, што је одлична прилика Западу да створи мрежу својих агената. Пето, мигранти нису тако опасни за Унију, како се у први мах чини и није било „завере“ Сороша и дружине за уништавање беле расе. Шесто, важна је радна снага која је обесправљена и ради будућности, при чему их друштво не сажалева. Насупрот, боји их се и радује се њиховој беди. Другим речима, одлична прилика да се заради, а нове раднике треба искористити и одбацити!

За професорицу руског универзитета Ломоносов, Олгу Четверикову, садашња најезда миграната из исламских земаља ка Старом континенту, није случајна, а повезана је са европском елитом. Ту најважнију улогу игра Округли сто европских

индустријалаца или Европски округли сто (ЕРТ)⁸, основан 1983. године, који уједињује представнике 45 најкрупнијих корпорација Европе⁹ међу којима су најугицајнији Bayer, Shell, BP, Daimler Chrysler, Ericsson, Nestlé, Nokia, Petrofina, Renault, Siemens, Solvay, Totali Unilever, чији власници редовно присуствују и састанцима Билдербершког клуба. На челу Европског округлог стола данас је Лејф Јохансон, председник савета директора шведске компаније Ериксон. Заправо, ове компаније су и финансирале долазак избеглица.¹⁰

Избеглице и глобализација

Све је повезано и са идејама оснивача Паневропског савеза, идеолога уједињене Европе, Р. Н. Куденхове-Калергија (1894 – 1972), кога називају „духовни отац Европске уније“. Његови радови („Пан-Европа“, „Борба за Пан-Европу“), написани двадесетих година 20. века, познати су и сматрају се за манифест изградње Европе. У њима су дати циљеви и задаци формирања Европе, који се нису променили ни у наше време. Међу те циљеве спада и **формирање јединствене „европске нације“**. Сматрајући да је издвајање нације на бази крвног сродства потпуно нетачно, Куденхове-Калерги је том сродству супротстављао сродство по духу, издвајајући јединствену „европску нацију“ као **духовно заједништво које поседује заједничке духовне учитеље**. Како би се решили национални проблеми он је предлагао **да се нација одвоји од државе** тако, да националност за појединца постане лична ствар. А пошто ће питање држављанства у том случају постати другостепено, то ће довести до

---

⁸ЕРТ представља једну од најбитнијих група притисака која има одлучујући утицај на највише политичаре и која обезбеђује стратешку алијансу између крупног бизниса и Европске комисије.

Главни задатак ЕРТ-а је промена начина управљања интересима крупног бизниса, уз формирање јединственог центра који ће доносити одлуке.

⁹Види: Зоран Милошевић, Транснационалне корпорације и држава, у зборнику: (Дез)интеграција држава и идентитет, (Дез)интеграција држава и национални идентитет на почетку 21. века, приредили: Зоран милошевић/Живојин Ђурић, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 101 – 114.; Упор.: Зоран Милошевић, *Будућност националне државе*, ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Бања Лука, 2014, стр. 13 и 27.; Игор Андрушкевич, Дегенерација државе у савременој цивилизацији, у зборнику: Где ти је држава, Каине?, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015, стр. 36 – 50.; Срђан Перишић, Крај модерног суверенитета и државе, у зборнику: *Где ти је држава, Каине?*, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015, стр 51 – 66.

¹⁰Ольга Четверикова, «Миграционный кризис» в Европе и его заказчики, <http://prytkovalexey.org/2015/09/20/200920151801/>

решавања питања о државним границама: „Постоји само један радикални начин да се европско питање о границама реши праведно и на дуг период, а то је пут који се не назива пренос граница, већ њихова ликвидација”.¹¹ Међутим, то је само горњи слој паневропског пројекта. Своје схватање крајњих резултата перестројке Европе Куденхове-Калерги је изложио у књизи „Практични идеализам” (1925), издатој у малом броју примерака, у којој је описао будућност Европе тако што је показао како ће изгледати „европска нација”.

Избеглице су, према неким мишљењима, оружје глобализације.¹² Наиме, постоји хипотеза да је од самог почетка од ствараоца Европске уније замишљено да се униште европске нације и створи нова, мешана раса, са знатно нижим интелектуалним потенцијалом од данашњих Европљана. Та раса била би лишена своје културе. У свему томе учествују владе европских држава.¹³ Другим речима, избеглице са Блиског истока, Севера Африке и Централне Азије су намерно доведене да «убију» европске народе. Потврду ове тезе аутори су нашли у прогону свих оних, ради се о Немачкој, који су против прихвата избеглица. Као казну власти примењују одузимање права на родитељство (уколико имају децу, коју, потом, дају у државне институције на даљу бригу). Управо асоцијација правника Немачке Deutscher Anwaltverein саветовала је децу да помогну родитељима да сакрију мишљења изнесена на друштвеним мрежама о неслагању са прихватам избеглица, јер прети одузимање деце.¹⁴

Европа без свог становништва

Садашњу избегличку «револуцију» многи истраживачи називају «демографска катастрофа», обзиром да је Европа прекинула обнављање свог становништва. До 2050. године, не узимајући у обзир имиграцију, уместо садашњих 728 милиона Европљана на континенту ће бити њих 600 милиона, што је једнако губитку становништва који данас живи у Немачкој, Пољској, Данској, Норвешкој, Шведској и Финској заједно. Толико умањење броја становника је у Европи било само за време епидемије куге 1347 – 1352.

---

¹¹Исто.

¹²Игорь Друзь, Мигранты – орудие глобалистов, <http://www.segoday.ru/content/167471>

¹³Исто.

¹⁴Исто.

Посебно је озбиљна ситуација у Немачкој (до 2050. године број становника може да се смањи са 82 на 59 милиона људи), као и у Литванији, Мађарској и Португалији.

У земљама у којима је наталитет релативно висок (Велика Британија, Француска, Шведска), он се обезбеђује углавном захваљујући муслиманима. Како је отворено признао некадашњи директор одељења за Русију и Заједницу Независних Држава Немачког савета за спољну политику А. Пар: „...Ми смо на раскрсници, и тешко је рећи где ће нас то довести... Да, може да се каже да бела раса¹⁵ одумире... Отворено о томе дискутовати за сада је мало компликовано, зато што постоји бирачко тело...”.

Немачка канцеларка Ангела Меркел изјавила је да је њена држава спремна да прими око милион избеглица. Остали немачки политичари такође подржавају мигранте, јер им је потребна радна снага. Према мишљењу експерата 2050. године број становника Европске уније смањиће се за више од 120 милиона. Тренутно у неким државама ЕУ удео странаца у радној снази већ износи 25 одсто.

При томе «Миграциона криза» показује одређена правила: западноевропске државе стимулишу долазак не «физичких радника, већ квалификоване радне снаге». Ово је потврдио и вицеканцелар Немачке, Зигмар Габриел, који је пред посланицима немачког парламента рекао: «Ако нам пође за руком да оне који долазе код нас оставимо да раде, онда смо ми решили једну од основних проблема наше економије – недостатак квалификоване радне снаге». Да је тако потврђује и писање британског недељника «The Times», октобра 2015. године, који је отворио је тему о депортацији избеглица које нису добили статус избеглица, а разлог је недовољна квалификованост или одсуство жеље да раде.¹⁶ На удару су, пре свега, тзв. економске избеглице из Нигерије и Етиопије. Предвиђа се да ће више од 400.000 људи бити враћено.

Политичка немоћ у наведеном питању чини да Европска унија постаје неспособна да сачува социјалну равнотежу: врло брзо ће се појавити невероватно јака потреба за радним рукама, а то ће утицати на одржавање система социјалне заштите.

За сада у Европи још раде оне генерације које су рођене у време демографског бума после Другог светског рата, али када они оду у пензију све ће се из корена

---

¹⁵Ово актуелизује учење Лудвига Гумпловича (1838.1909), аустријског социолога и филозофа права, пољског порекла. Наиме, Гумплович се у својој специфичној варијанти социјалног дарвинизма супротставио Спенсеровој социологији радикализујући значај биолошког елемента у друштву, тврдећи да су раса и броја различитих раса основни покретач друштвених кретања. Види: Зоран Милошевић, *Увод у социологију*, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2009, стр.37.

¹⁶ Bruno Waterfield, Secret EU plan to throw out thousands of migrants, *The Times*, 07/10/2015

променити. Зато грозничави поступци европских политичара који се односе на продужење пензијског стажа, преиспитивања шема за подршку инвалидима, итд. у ствари имају везе са покушајем да се колико год је то могуће задржи садашњи пад, после кога ће уследити потпуна пропаст високог нивоа социјалних стандарда и потрошње.

То може да успори све јачи доток имиграната. Али, како је још почетком 2000. године наведено у једном тајном извештају француске владе, **у ЕУ не постоји алтернатива за позивање 75 милиона миграната**. То је цена очувања Европске уније. Француски експерти су признавали да ће то створити врло озбиљне проблеме у будућности, у расном друштву-хибриду.

Нелегални мигранти који према подацима МОП-а чине 1/3 свих међународних миграната представљају многобројни и практично неконтролисани сегмент светског тржишта рада. Они су углавном запослени у ситном или у сивом сектору економије, чије се сразмере сваког дана повећавају. Европска комисија процењује да у појединим европским земљама тај сектор обезбеђује између 8 и 30% БДП-а, а у самој Европи укупно 20%.

Овај егзодус, за професора београдског Факултета политичких наука, Миролуба Јевтића, у ствари, није егзодус него реализација уговора женидбено-уладбених агенција, које доводе мужеве, и завода за запошљавање који доводе гробаре и неговатељице.¹⁷И заиста, ако се погледа статистика ова мисао се потврђује. Избеглице које су дошле у у Европску унију 2014. године су мушкарци (око 72 одсто, 13 одсто су жене и 15 одсто су деца). Ова статистика се може пренети и на поједине државе. Тако је у Немачку, а према подацима Федералног Завода за статистику (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, BAMF), пристигло 71,5 одсто мушкараца старости од 18 до 25 година било је 77,5 одсто. Статистика за 2015. годину није још урађена.¹⁸

---

¹⁷Миролуб Јевтић, Избегличка криза и религија, [http://evrozijainfo.in.rs; http://borbazaveru.info/content/view/8302/33/](http://evrozijainfo.in.rs;http://borbazaveru.info/content/view/8302/33/); Упор.: Зоран Милошевић, Наставак историје другим средствима, *Печат*, бр. 402, 31. децембар 2015, стр. 36.

¹⁸Олга Четверикова, «Миграционный кризис» в Европе и его заказчики, <http://prytkovalexey.org/2015/09/20/200920151801/>

ЛИТЕРАТУРА

- Андрушкевич, Игор: Дегенерација државе у савременој цивилизацији, у зборнику: *Где ти је држава, Каине?*, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015.
- Badger, Emily: Facebook Is Using Your Profile to Track Global Urban Migration Trends, *The Atlantic Cities*, 31/12/2013
- Waterfield, Bruno: Secret EU plan to throw out thousands of migrants, *The Times*, 07/10/2015
- Guverner Bavarske optuzio SAD za izbjegličku krizu, <http://pressrs.ba/info/globus/guverner-bavarske-optuzio-sad-za-izbjegličku-krizu-03-01-2016>
- Друзь, Игорь: Мигранты – орудие глобалистов, <http://www.segodnia.ru/content/167471>
- Јевтић, Мирољуб: Избегличка криза и религија, <http://evroazijainfo.in.rs>; <http://borbazaveru.info/content/view/8302/33/>
- Милошевић, Зоран: *Увод у социологију*, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2009.
- Милошевић, Зоран: Транснационалне корпорације и држава, у зборнику: *(Дез)интеграција држава и идентитет*, (Дез)интеграција држава и национални идентитет на почетку 21. века, приредили: Зоран Милошевић/Живојин Ђурић, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Милошевић, Зоран: *Будућност националне државе*, ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Бања Лука, 2014.
- Милошевић, Зоран: Наставак историје другим средствима, *Печат*, бр. 402, 31. децембар 2015
- Миграционный кризис обернулся эпидемией изнасилований, <http://www.pravda.ru/world/europe/european/30-12-2015/1286771-migrant-0/>
- Миграционный кризис в ракурсе сокращения населения в Европе, <http://muslimpolitic.ru/2015/12/migratsionnyj-krizis-v-rakurse-sokrashheniya-naseleniya-v-evrope/>
- Перишић, Срђан: Крај модерног суверенитета и државе, у зборнику: *Где ти је држава, Каине?*, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015.
- Стариков, Николай: Кто спланировал потоки беженцев в Европу, <http://politikus.ru/articles/62654-kto-splaniroval-potoki-bezhencev-v-evropu.html>
- Хайзенко, Петер: WesternUnion и спланированная логистика миграционных потоков, <http://www.anderweltonline.com> (7 ноября 2015 года)
- Четверикова, Ольга: «Миграционный кризис» в Европе и его заказчики, <http://prytkovalexey.org/2015/09/20/200920151801/>

ЈЕДНО ВИЂЕЊЕ УЗРОКА СА-ВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА

Резиме: Са-времене миграције су производ догађања у са-епокалном духу времена чија је онтологија приватна својина. Субјекти такве са-епокалности су и једновремени узроци миграција који су видљиви: а) неолиберални капитализам и б) радикална инструментализација ислама.

Кључне речи: миграције, освета, неолиберални капитализам, исламитизам...

Човек свакодневног мишљења, делања, стварања заглаван у обскрбљавање властитог живота из вида испушта догађања у другим културама, народима, земљама. Његово мишљење образују медији комуникација и у вишку свега око њега и празнине властите егзистенције бива дезорјентисан. Управо ту станује пад испод себе и његово виђење последица великих миграција без постављања релевантног питања: шта су узроци миграција!?

По мом мишљењу постоје два суштинска узрока са-времених миграција. Међутим, да би покушали да одговоримо на ово питање потребно је позабавити се са пред-питањем: шта је са-временост? Са-временост носи на себи и у себи два битна разлога – узрока: а) пропаст реал-социјализма и б) превредновање либералног капитализма у неолиберализам. Пропаст реал-социјализма означавао је престанак сваке претње неолибералном капитализму, који је на тај начин, од краја 70-их година прошлог века, постао империјалан. Империјалност либералног капитализма да би надокнадио трошкове прошлог социјалног мира, прописивао је неолибералне мантре: приватизације, либерализације, стандардизације и дерегулације уз свестрану помоћ ММФ-а, СБ-а и СТО-а уз причу о људским правима, свим земљама без изузетка. Таква неолиберална империјалност засновала је економски фундаментализам и под своје ноге бацила: политику, право и морал. Такво делање за последицу је имало: огромне социјалне последице, о чему сведочи, на пример, Томас Пикети, а које нису само социјалне него су и психолошке: које се огледају како у дезорјентацији једног броја људи, или, пак, с друге стране, сабирању гнева људи којима се не обећава ништа друго сем ниског квалитета потрошње и свеприсутне забаве. У те последице убрајамо и непостојање политике у смислу ангажмана за јавно добро будући да све постаје приватно добро. Отуда је Јирген Хабермас потпуно у праву када каже да политика не постоји него да постоји, ако се нешто хоће ваљано урадити, вапај за политиком као ангажманом за јавно добро. Право је постало империјално по коме се људи, народи, културе и земље деле на пријатеље (миљенике) и непријатеље. На тај начин говорити о праву и праведности крајње је проблематично. Морал је сведен на ниво компанијског пословног морала чија је мера више послушност а мање лојалност самој компанији а која једновременно бежи од сваког облика друштвене одговорности. Овом приликом нећемо говорити о изгледној еколошкој драми која је резултат жеље за све већим стопама раста, а не развоја, односно претеране економске рационалности. При томе се апсолутно губи из вида да близу такве рационалности станује ирационалности која се често инструментализује ка освети жртве према свом произвођачу жртве. Неолиберализам је не само фрагментирао радничку класу и учинио је својим програмским тачкама освајања, него је произвео и наметнуо једну слику света као неприкосновену дужност за огроман број људи на екумени. Тиме је, уствари, довео у

питање културе многих народа који са мање или више права доводе у питање један такав начин продукције и репродукције живота.

Међутим, иза оваквог појамног кретања станује следећа онтологија: а) приватне својине која је проглашена светошћу и б) империјалне загледаности белог човека у самога себе као новог „надчовека“. Мишљења сам да Жак де Вида о том проблему сведочи на ваљан, а што значи, и опомињући начин. Жеља да све што је јавно добро пређе у приватно добро производи „желећу машину“ (Делез, Гатари) у којој људи постају точкићи или програмирани плутајући објекти од стране једног механизма који не само да у психолошком него и у сваком другом смислу и начину од људи ствара пост-модерне робове који творе пост-царство на чијем челу царују мали савези елита не питајући се куд плови овај брод!?

Пошто је капитализам, наводно, сломио све тачке и субјекте отпора отпочетка је империјална борба у виду наметања само једне слике света и само једног начина производње друштва и друштвености која се зове: потрошачко друштво посредовано различитим инструментима свеприсутног постварања. Људи, народи, културе су доведени пред алтернативу: а) пристајати и б) непристајати на све оно што се сервира пред очима. Они који пристају поводе се површним разлозима у следећем смислу: а) ово је и добро будући да може бити и горе, те на тај начин пристају на десубјективизацију за разлику од б) неких који не пристају те на тај начин постају нова претња управо таквом капитализму коме је конкуренција и рат свих против свих иманентност са сврхом увећања неумереног богатства и моћења моћи. Међутим, сама моћ је заводљива и пречесто спречава људе да виде да у близини моћи станије немоћ.

Други темељан узрок миграција видљив је у инструментализацији исламизма као тероризму. Наиме, свака религија подложна је инструментализацији ако се њој приступа на начин злоупотребљивог средства, па тако и са исламом који непријатеља види сваког оног ко не припада исламској вери. На руку таквој инструментализацији ислама излази и званична политика западних моћних земаља са сврхом хтења да контролишу ресурсе блиско источних исламских држава или, пак, у најбољој намери да безмостовно, то јест, на брзину да се узврши модернизација исламских земаља по рецепту западно-европског мишљења. О овој најбољој намери сведочи студија Ерика Хобсбаума под називом „Глобализација, демократија, тероризам“. Хобсбаум у ствари белоданим доказује следеће: насилна глобализација доприноси производњи тероризма, али и обрнуто, те се на тај начин настоје узајамано легетимисати, а што за последицу има демократију испражњену од сваког културно социјалног садржаја. Таквим делањем производи се исламска „заразна динаминка мисије“ (П. Слотердик) с једне стране, и с друге стране намеће се империјална слика западно-европског начина живота. Сам живот страда а да се то катастрофично страдање превлада једини начин видљив је у потрази за слабим субјектима, односно за неговање културе прелаза и прожимања. Прелаз је могућ – нужан, под предпоставком да се људи призову елементарној разлици у односу на свака друга бића а то је: разговор и усаглашавање, односно ако хоћете: елементарној култури дијалога. Позив на субстанцијални дијалог треба да уследи од протагониста неолибералног капитализма као јаког субјекта са становишта: знања – технике – технологије, али који је и једновремен и немоћнији имајући у виду исламску демографску динамику. У противном ствари не воде ка добром или како је то истакао Петер Слотердик: „Како сада ствари стоје, за ту улогу у обзир долази само глобални капитализам. Само би он могао у следећој рунди да постане свој сопствени противник, противник који себе раздражује до тачке када мора себе да схвати озбиљно као борца који одлучује ко треба да постоји, а ко не треба да постоји“ (Птере Слотердик, Гнев и време, Федон, Београд, 2013, стр. 344).

То да ствари не иду добро јасно је по себи будући да је отворена могућност не само пропасти капитализма него и могућност глобалне претње по све људе на овом свету која настаје удруженим безумним силама капитализма и исламизма, те отуда нужност потребе продуктивног дијалога.

Литература:

- 1) Баљ, Бранко: *Критика политичке економије жртве*, Дневник, Нови Сад, 2010.
- 2) Баљ, Бранко: *Од практичне философије ка философији економије*, ИП Београд, 2016.
- 3) Дерида, Жак: *Марксове сабласти*, Сл. Лист СЦГ, Јасен Београд, 2004.
- 4) Делез, Жил; Гатари, Феликс: *Атни-Едип*, И.К. Зорана Стојановића, Ср. Карловци – Нови Сад, 1995.
- 5) Слотердик, Петер: *Гнев и време*, Федон, Београд, 2013.
- 6) Хабермас, Јирген: *Есеји о Еуропи*, Школска Књига, Загреб, 2008.
- 7) Хобсбаум, Ерик: *Глобализација, демократија, тероризам*, Архипелаг, Београд, 2008.

Džona Kenedija 43, Novi Beograd,

petrijaj@gmail.com

petrija.jovicic@ei.sanu.ac.rs

Etnografski institute SANU

Evropski univerzitet Brčko

UZROCI I POSLEDICE FENOMENA MIGRACIJA U VIZUELNOM NARATIVU

Zadatak ovog rada je da u kratkim crtama predstavi kako slikari-migranti u sopstvenim vizuelnim narativima zabeležili uzroke i posledice fenomena migracija, potkovane fantazmatskim snoviđenjima.

Rad je fokusiran na govor umetnikovog likovnog stvaralaštva uočene kao metafore uzroka i posledica migracija. Dela postaju kataklizmična svedočanstva o ponavljanju i trajanju migracionih kretanja. U metodološkom smislu ostvaruje se dijalog između različitih naučnih oblasti proučavanja, koje su se uglavnom odvojeno proučavale a koje u zajedničkoj sintezi mogu doprineti potpunijoj akumulaciji znanja o ovom društvenom fenomenu.

Ovaj rad ima cilj da podstakne odgovorne institucije i pojedince na uspostavljanje aktuelne politike koja bi se bavila uzrocima i posledicama fenomena migracija, radi sprečavanja odliva visokostručnog i naučnog kadra, zatim ublažavanja posledica odliva, na uspostavljanje i održavanje veza sa intelektualnom emigracijom.

Cljučnereči: međunarodne migracije, umetnik, vizuelni narativ, istraživanja, naučni kadar.

CAUSES AND CONSEQUENCES OF MIGRATIONS PHENOMENON IN THE VISUAL NARRATIVE

The task of this paper is to briefly show how artists in the visual narrative have noticed causes and consequences of migrations phenomenon, stimulated by fantasies.

The focus of this paper is on the speech of artist's artistic creativity perceived as a metaphor of causes and consequences of migrations. Works become cataclysmic testimonies about repetition and duration of disasters. In the methodological sense has realized a dialogue between different scientific fields of study, which have mainly studied separately and which in synthesis contribute to knowledge about this social phenomenon.

The aim of this paper is to encourage responsible institutions and individuals for establishment of the current policy to deal with causes and consequences of migrations phenomenon, for preventing departures intellectuals and scientists. This policy should mitigate consequences of departure as well as establish and maintain relations with intellectuals who are leaving.

Key words: international migrations, artist, visual narrative, researches, scientific staff.

Prve velike migracije poznate su još iz vremena velikih geografskih otkrića. Migracione teritorije su uvek bile one teritorije (SAD, Kanada, Australija) koje su primile najveći broj migranata i primaju ih još uvek. Druga polovina 20-tog veka bila je obeležena migracijama koje su imale za cilj poboljšanje materijalnog stanja migranata, a teritorija Evrope postala je stecište za imigrante iz Azije, Afrike i Južne Amerike. Danas se migracije dosta razlikuju u odnosu na migracije iz perioda 1990-tih godina i migracije iz 1960-80-tih godina, dosta su

masovnije i nastale su kao prinudne i prisilne potrebe za iseljenjem.¹ Različiti demografski i ekonomski uslovi podstakli su stanovništvo na odlazak u inostranstvo. Glavni motiv bio je strah građana za svoju budućnost i budućnost svoje dece. Nerazvijena privreda, slabljenje već postojeće privrede uticali su na stanovništvo da sa pojedinih ruralnih i nerazvijenih prostora odlaze u razvijene gradove, a zatim se na tim lokacijama zadržavaju ili se njihova kretanja nastavljaju dalje iz gradova u koje su migrirali u druge države, a sve u potrazi ka razvijenijoj tržišnoj ekonomiji i kvalitetnijim uslovima života. Zapravo, migranti prelaskom iz siromašnog područja u ekonomski bogatije urbano područje stiču veću mogućnost ostvarenja većeg standarda u odnosu na standard područja sa koga dolaze.² Fenomen migracije postaje aktuelna tema koja sve više zahteva praćenje njenih kretanja, uzroka i posledica kako bi izbegla neželjene efekte. Poslednjih nekoliko decenija znatno je vidljiv porast međunarodnih migracionih kretanja koja se mogu multidisciplinarno sagledavati. Posebno su ekonomske teorije direktno usmerene na analizu međunarodnih migracionih kretanja i primenjuju se na nivou različitih platformi (demografija, geografija, antropologija, sociologija). Svedoci smo sadašnjih masovnih migracija, sirijskih migranata koji prisilno beže iz država zahvaćenih osvajačkim ratovima, a svoje oaze traže u zemljama evropske unije. Posebno su masovni odlivi mladog i obrazovanog stanovništva i stanovništva koje poseduje posebne preduzetničke sposobnosti.³

Ne postoje posebna istraživačka razmatranja koja se odnose samo na istraživanja o odlasku likovnih umetnika iz Srbije u inostranstvo (Francusku), ali se možemo osloniti na istraživanja koja su rezultat istraživača Jugoslovenskih istraživanja a koja su izvršena u periodu druge polovine 20-tog veka i koncipirana na osnovu iskustava istraživača u Ruskoj Federaciji kako bi se sagledala problematika emigracionih namera.⁴ Mali broj umetnika krenuli su na put jer nisu prihvatili aktuelni slogan „sudbina koja nas je zadesila“ i kome se trebalo prikloniti, već su slogan shvatili kao trenutak delovanja i potražnje novog tržišta rada i poslovanja na novoj geografskoj destinaciji. Prvi talas industrijalizacije 60-70-tih godina praćen porastom nezaposlenosti obojen je sociokulturnim nezadovoljstvom. Iseljavanje visokoobrazovanog stanovništva u druge države prividno je ublažavalo pritisak zaposlenosti i u istom trenutku olakšalo rast nezaposlenosti u zemlji iz koje se iseljavalo stanovništvo. Međutim, dugoročno iseljavanje visokoobrazovanog stanovništva neprekidno je usporavalo napredak privrednih aktivnosti u zemlji iz koje su dolazili. Takođe je uticalo na prirodni priraštaj koji je bio u opadanju. Zemlja iz koje se iseljavavalo stanovništvo gubila je najbolji potencijal svoje radne snage. Glavni razlog masovnih dolazaka stanovništva stvarao je vanredne situacije, neočekivane nemire u lokalnom stanovništvu, zemlje koju naseljavaju, unosio je nestabilnost u stabilna ekonomska i politička dešavanja. Evropa je zbog takvih masovnih priliva stanovništva zahvaćena i obeležena demografskim posledicama. Kretanja stanovništva transformišu promene samog života većine populacija, izazivajući brz rast ili pad stanovništva, narušavajući demografsku dinamiku.⁵ Velika iseljavanja stanovništva sa pojedinih teritorija dovela su do prekomernog nenaseljavanja jednih i prenaseljavanja drugih teritorija. Takođe prekomerna useljavanja uzrokuju posledice koja se odražavaju na

---

¹ Bolčić, 2002, 159.

² Neoklasična makro teorija migracija bavi se istraživanjem tokova kretanja radne snage i to kroz sagledavanje razlika u visini nadnica između zemalja. Objašnjenje je da sticanjem veće zarade radna snaga ima veći motiv za rad. To je samo jedan od mogućih razloga i uslova da se pokrene migraciono kretanje.

³ Nedovoljna potražnja radne snage na tržištu rada, oskudnost opreme i uopšte sredstava za rad kao i neusklađenost između ponude i potražnje roba i usluga su vidni društveno-ekonomski i sociokulturni uzroci.

⁴ Vujović S., 2002., 37.

⁵ Bijak. J. 2006.,43.

stanovništvo starijeh stanovnika jer migranti svojim dolaskom menjaju kvalitet života stanovnika ali i sopstveni život.

Privredni razvoj zapadnoevropskog regiona (period posle Drugog svetskog rata), razlike u strukturi tržišta rada, uticaji globalnih procesa na privredu pojedinih regiona učinio je da Zapad Evrope kao interesantna geografska lokacija postane stecište stanovništva sa različitih geografskih područja. Evropa je postala „obećana zemlja“ koja nudi bolje i kvalitetnije uslove rada, života, veći standard za stanovništvo u odnosu na postojeći u izvornoj zemlji koji su imali, bolju budućnost. Migraciona kretanja, a koja su najčešće usmerena u pravcu zemalja Zapadne Evrope, Australije i Amerike, neprekidno otvaraju pitanja o odlivu i prilivu visokostručnog i naučnog kadra. Redovno se postavlja pitanje: Da li je potrebno neprekidno uvećavanje visokoobrazovnog kadra u razvijenim zemljama, i kuda vode ta nagomilavanja? Da li dovode do preopterećenja radne snage i novih teškoća vezanih za prezasićenja tih istih radnih snaga?⁶ Da li je moguće zaposliti sve pristigle stručnjake? Neprekidno se istražuju uzroci i posledice kako bi se sagledale dimenzije odliva stanovništva.

Ova studija upućuje na moguće uzroke odliva umetnika migranata i posledice koje su nastale kao rezultat njihovih kretanja iz Srbije u Francusku u periodu druge polovine XX-tog veka (od samog njihovog odlaska) pa do sada (2016). Značajan broj mladih budućih umetnika pokazao je dobrovoljnu i izraženu usmerenost ka iseljavanju u inostranstvo. To su umetnici koji su tek bili na pragu svojih stvaralačkih karijera. Uverenje pojedinaca bilo je da se u inostranstvu može steći potrebno i veće znanje za kvalitetan rad i u svojoj struci. Umetnici su krenuli sa idejom da slobodno ispoljavaju svoj likovni izraz, da se aktiviraju u žiži modernih likovnih dešavanja. Sloboda kretanja omogućila je umetnicima putovanja u inostranstvo. Epicentar umetnosti bila je Francuska koja je napredovanjem umetnosti, modernim tokovima ukazivala, pružala i neprekidno privlačila umetnike različitih senzibiliteta sa različitih geografskih područja. Napredak tehnologije i komunikacije doprineo je da se vrši masovno informisanje stanovništva, te se uspostavlja lakše sagledavanje povoljnih destinacija za započinjanje novog života.

Istraživanja (obavljena u periodu od 1900-1992. godine) potvrđuju da je odliv (dobrovoljnih migracija) stanovnika (visokostručnih kadrova) bio 12.434 stanovnika u zemlje sa većim standardom.⁷ Najveća kretanja stanovnika za Evropu bila su iz SSSR-a, zatim bivših republika SFRJ, Albanije, Rumunije, a ostalih stanovnika susednih zemalja (Mađarska, Čehoslovačka, Poljska) u manjem broju i uglavnom su kretanja u pravcu SAD i SR Nemačke. Procenjuje se da je u eri masovnih migracija niskokvalifikovane radne snage procenat odlaska visokostručnog kadra oko 2% od ukupnog broja migranata, a razlog odlaska je uglavnom ekonomske prirode. Poslovna putovanja kao što su np. naučno-istraživačka putovanja od nekoliko dana, zatim na konferencije od tri meseca ili više, taj rad se ne vodi kao potpuna emigracija, ali predstavljaju masovna kretanja stanovništva i predstavlja procenat od 15% stanovništva.⁸ Raspad privrednog sistema, pad proizvodnje, a kasnije i pad zemlje, bio je jedan od osnovnih razloga da stanovništvo napusti zemlju. Neracionalno korišćenje živog ljudskog rada i društveno-ekonomskog poslovanja, društveno-ekonomske i individualno-egzistencijalne posledice su se odrazile na egzistencijalnu sigurnost. Razvoj našeg društva u periodu 1990-tih godina, po stepenu urbanizacije, agrarizacije, industrijalizacije, informatičkog društva i dalje je na kraju srednjeevropskih i

---

⁶ *Ibido*, 20.

⁷ Гречић В., Матејић В., Кутлача Ђ., Микић О., 1996., 8.

⁸ *Ibido*, 9-11.

istočnoevropskih, odnosno bivših socijalističkih zemalja. Tranzicija se pokazala kao vrlo komplikovana u odnosu na susedne zemlje.⁹ Beograd u poređenju sa ostalim evropskim gradovima je bio blokiran i usporen u svom tranzicionom razvoju.

Očigledno je da su i umetnici isprovocirani postojećim stanjem „ograničenja od strane države“, a kasnije i stanjem „cepanja države Jugoslavije” bili podstaknuti da potraže bolju destinaciju za razvijanje i usavršavanje sopstvenog stvaralačkog izraza. Potreba umetnika bila je da se usavršavaju na svom stvaralačkom polju, a što nisu bili u mogućnosti u toj meri u kojoj su želeli u zemlji iz koje su došli. Umetnici teže da apsorbuju nova znanja drugih kultura i pretoče ih u nova jedinstvena saznanja koja će primeniti u zemlji koju su naselili. Umetnici Ljubinka Jovanović, Kosara Bokšan, Vladimir Veličković, Ljuba Popović, Bata Mihailović, Petar Omčikus, i mnogi dr. umetnici nisu išli u bilo koju državu, tačno su znali koja je njihova glavna odrednica. Cilj umetnika bio je da neguju umetnost i da je primenjuju u stvarnosti bez bilo kakve zabrane i prepreke od strane aktuelne likovne elite, a da istovremeno budu prisutni u žizi društveno kulturnih dešavanja. Umetnici su krenuli sa idejom da se profesionalno usavršavaju da se što pre oslobode sprega države koja se usporeno razvijala i otvarala prema susedima, Evropi, ostalim kontinentima. Migraciona kretanja umetnika su se uglavnom odnosila na mlađe generacije, dok su starije generacije odustajale, jer njihov period za adaptaciju, usavršavanje, napredovanje bio je na kraju stvaralačke karijere tako da su odustajali od planova za iseljavanje. Planirani odlazak umetnici su uspostavili i ostvarili uz pomoć kolega i prijatelja koji su već bili nastanjeni na destinacijama gde su i umetnici želeli da se nastane ili koji su već bili nastanjeni.¹⁰ Dobrovoljno su odlazili sa svojim porodicama ili samostalno. Zbog nedovoljnih materijalnih sredstava, na put je često kretao član porodice koji je planirao da se upusti u radne i stvaralačke vode, tako da su ostali članovi ostajali u izvornoj zemlji ili su dolazili naknadno, posle izvesne egzistencijalne adaptacije u novoj zemlji. Na samom početku, po njihovom dolasku u željenu zemlju standard imigranata je bio čak i manji u odnosu na zemlju iz koje su došli, jer su njihovi poslovi kojim su se bavili da bi preživeli, bili daleko ispod nivoa njihovih realnih klasifikacija.¹¹ Način življenja, rada i zarade umetnika, kako bi opstali u sredini koja im je pružala veće mogućnosti vezane za razvoj sopstvenih stručnih likovnosti, navodila ih je da prihvataju najteže i najopasnije poslove koje domaće stanovništvo nije prihvatilo (Bijak, 2006: 10). Svako od njih je individualno donosio odluke o početnom zaposlenju, na različit način i u zavisnosti od individualnih (socio-ekonomske karakteristike pojedinaca) mogućnosti, godina starosti i afiniteta. Imigranti-umetnici su bili fleksibilni, nisu očekivali poslove koji su vezani za isključivo za njihovu struku već su prihvatili i fizičke poslove koji su u hijerarhiji vrednovanih poslova na najnižoj lestvici vrednovanih (moleraj, zidarstvo, rad u restoranima) i uz sve te obaveze fizičkog posla uporedo su slikali (bavili su se stvaralačkim radom). Bavili su se zanatima, nisu živeli od prodaje slika. Takvi poslovi umetnicima su oduzimali najproduktivnije godine, tako da su početne godine u inostranstvu bile isprepletane i profesionalnim i fizičkim poslovima, što je vodilo ka deprofesionalizaciji i usporenom napredovanju umetnika. Umetnici su pokazali su da je njihov entuzijazam bio jači od svakog fizičkog posla kojim su se bavili. Većina beogradskih umetnika koji su migrirali u Pariz, kroz

---

⁹ Pokušaj bivše Jugoslavije bio je, da razvojem naučno - tehnološkog informacionog sistema (1989) uspori migraciona kretanja, da prilivom kapitala, uvođenjem nove tehnologije u manje razvijene regione, jeftinijom radnom snagom i tržištem, stvori i podstakne na razvoj međunarodne migracije radne snage, nažalost nije doživela svoj uspon. Sreten Vujović (u *Urbane promene u Srbiji*) tranzicije vidi Bolčić S., Milić A., 2002., 167-194.

¹⁰ Slikari Petar Omčikus i Kosara Bokšan su u Pariz došli sa bez ikakve preporuke i sa malom novčanom uštedevinom, solidno su govorili francuski, pa su zahvaljujući znanju francuskog jezika vrlo brzo uspostavili kontakt sa mladim kolegama, francuskim Alžircima, sa kojima su se i prijateljili.

¹¹ *Ibido.*

Pariz su dobili široko otvoren prozor u svet i visoku poziciju na lestvici vrednovanja. Mladi umetnici sa domaće likovne scene, koji su se otisnuli u inostranstvo proizveli su negativne posledice za zemlju porekla. Njihov likovni angažman i njihovo trajno nastanjivanje u drugoj državi još više je obogatio već uveliko bogatu likovnu scenu u Parizu, dok je Beograd bio osiromašen likovnim opusom ovih umetnika i koji je učinio da likovna oblast pređe u mikro kulturnu scenu. Odlazak umetnika onemogućio je ostvarenje kvalitetne veze sa umetnicima koji su ostali da stvaraju u zemlji porekla koja je u tom trenutku bila u razvoju. Samim tim srpske univerzitetne institucije ostale su lišene znamenitih predavača i stvaralaca koji su sada pozicionirani u pariskim institucijama ili značajnim likovnim miljeima. Može se reći da migracije imaju svoju dobru stranu jer su umetnici bez obzira što su bili nastanjeni u Francuskoj, povremeno su dolazili u Srbiju. Sa sobom su nosili likovno delo i stečeno iskustvo koje su posle Pariza promovisali u Srbiji. Zemlja porekla je bila oštećena jer je imala gubitke u troškovima koje je uložila za školovanje, imala je nenadoknađen trošak. Odlaskom umetnika u inostranstvo u većini slučajeva, njihove supruge koje su uglavnom bile visokoobrazovane radnice takođe su dobar deo svog obrazovanja i istraživačkog napredovanja ostavile u zemlji u koju su porodično migrirali. Tako da svaki par sa sobom nosi udvostručeni deo proživljenog produktivnog veka sa sobom. Ako bi smo želeli da utvrdimo ekonomski gubitak, nakon njihovog odlaska, možemo reći da su se pomenuti umetnici (koji su otišli u inostranstvo u drugoj polovini dvadesetog veka i ostali do sada u Francuskoj) otisnuli iz Srbije kada su imali nekih trideset do četrdeset godina, dolazimo do zaključka da su sa sobom odneli još bar trideset godina svog plodnog rada, a svi umetnici koje sam pomenula (a koji su još uvek živi) još uvek aktivno slikaju u Francuskoj. Sa druge strane izvorna država bila je nagrađena likovnim radom (stvaralaštvom) usavršenih stručnjaka koji se u tom obimu koji im je pružao Pariz nisu mogli usavršavati na isti način u Srbiji.

U ovoj studiji reč je o slikarima¹² koji su se usled dobrovoljnih migracionih kretanja nastanili u Pariz. Predstavnik ove grupe zbližio je beg od socrealizma, od stereotipnog i uljuljkanog slikarskog izraza koji je promovisala umetnička elita Beograda. Mlada generacija buntovnih umetnika sa različitim stavovima i razmišljanjima, bila je protiv opresije i prinude, sentimentalnosti i kiča. Poštovali su predavanja svojih profesora ali su želeli promene, avangardni iskorak. Grupa umetnika se distancirala od Akademije i slikala na slikarstvu (Zadar). Slikali su u vrlo skromnim uslovima i težili ka novom jedinstvenom likovnom izrazu koji se zasnivao na *materijalizaciji i transpoziciji*. Bata Mihailović u jednom intervjuu pominje Boru Grujića jedinog umetnika u grupi koji je više od svih u grupi bio materijalno situiran. Imao je nemačke boje "šminke", i od koga su ostali umetnici povremeno i krijuču uzimali boje i stavljali na sopstvene palete. Takođe je Bora imao veliku kolekciju ploča i kod njega su, u Beogradu, slušali (Baha) iako su u to vreme bile zabranjene. „Ovde, u Beogradu su nas kritikovali što smo napustili Akademiju i što smo se odvojili. Pričalo se i da će nas uhapsiti. Ali spasao nas je Branko Šotra, koji je otišao kod Milovana Đilasa i rekao mu, da su to zanesenjaci, da ih pusti, oni su bezopasni, i ostavili su ih na miru. Posle, tek posle mnogo godina smo postali svesni da smo uticali na umetnički život, na tu furioznu situaciju sa

---

¹² Slikari Zadarske grupe su: Miodrag Mića Popović, Petar Omčikus, Kosara Kosa Bokšan, Vera Božičković, Milorad Bata Mihailović, Ljubinka Jovanović, Mileta Andrejević. Bili su studenti Akademije likovnih umetnosti u Beogradu u klasi profesora Ivana Tabakovića. Okupljanje umetnika u Zadru objašnjava neke socijalne nepravde koje su tada vladale i potrebu nekih umetnika da se udruže protiv tih nepravdi. Umetnici su u Zadru stvarali od aprila do avgusta 1947. godine, međutim uprkos svom kritičkom stavu prema vladajućoj umetničkoj eliti koja je negovala socijalistički realizam, nisu realizovali progresivnu ideju svog istraživačkog eksperimenta, ali su svojim buntom ostvarili pomak i bili podstaknuti na odlazak iz gradske učaurenosti tadašnje likovne scene, i dalja traganja za modernim shvatanjima. Kada su se vratili iz u Beograd, svako od njih je imao samostalnu izložbu. Ćirić, S. 2012.

soerealizmom. A kad smo se iz Zadra vratili u Beograd, svako od nas je imao samostalnu izložbu“, rekao je P. Omčikus u intervijuu za časopis *Vreme*.¹³ Zadarska grupa je postojala formalno nije imala određeni model koji bi sledila, ali je njihovo radikalno delovanje ukazalo da primećuje i da se suprotstavlja tada aktuelnoj političkoj i umetničkoj struji. Umetnici kreću put Pariza u različitim i relativno kratkim vremenskim razmacima, u kome će nastaviti svoje usavršavanje i karijere.

Bračni par, Ljubinka Jovanović i Bata Mihailović odlaze u Pariz 1952. god. Ljubinka Jovanović se u svom radu uvek se oslanjala na snagu boje u slici. Njene slike imaju simbolično značenje koje nas dovodi u direktnu vezu sa srpskim srednjovekovnim fresko – slikarstvom i ikonopisom. Takođe i Bata Mihailović u svoj stvaralački rad, komponuje ornamentalne motive, transponuje formu srpskog srednjovekovnog slikarstva, povezuje srpsku kulturu sa modernošću Pariza, čuva od zaborava srpsku tradiciju. Poznato je da ovaj bračni par nikada nije odustao od zemlje svog porekla, da su se uvek vraćali sa obogaćenim iskustvima koja su pronosili u Srbiji. Čitav njihov stvaralački opus beleži etnografske zapise, srednjovekovne motive, poetski intimizam Srbije, što potvrđuje da bez obzira gde su stvarali i u kojoj zemlji su živeli umetnici su srcem i dušom bili u svojoj zemlji. Izgradili su međunarodni most saradnje sa Parizom jer prepoznatljive motive naše umetnosti povezuju sa Parizom sa svetom.

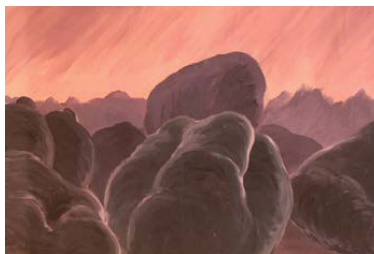
Prvi put 1952. godine Kosara Bokšan i Petar Omčikus odlaze u Pariz. Sve do 1960. godine su neprekidno živeli na relacijama Beograd-Pariz. Konačno preseljenje umetnika u Pariz bilo je šezdesetih godina. Francuski Alžirci sa kojima su se upoznali slikali su apstrakciju, tako da je i ovaj bračni par počeo da primenjuju iskustva tog stila. Francuska prestonica ih je usmeravala ka slobodnom izražavanju, uvodila ih je u savremene likovne tokove. Kasnije K. Bokšan se vraća realizmu na specifičan način koji je karakterističan za parisku školu – a nazvan je apstraktni naturalizam. Međutim prisutan je nostalgичni uticaj vizantijske tradicije, koji usmerava umetnicu ka mitskoj simboličkoj formi, a koja umetnici daje jedinstveni autorski izraz. P. Omčikus nakon apstraktnih iskustava vraća se slikanju gestualne kolorističke figuracije. Umetnik je kroz vizuelni narativ otvarao sopstvenu dušu. Sve njegove slike imaju miris mora koje otkrivaju nostalgiju za Zadrom u kome je rođen, a iz koga je krenuo na put za Beograd a zatim u Pariz.¹⁴ Kada su umetnika pitali: „Zašto ste napustili Beograd“? Objasnio je: „Pa imali smo loše uspomene na ovu zemlju, i hteli smo da gledamo slike uživo, a ne u knjigama. Tada to ovde nismo mogli“.¹⁵ Postoji nekoliko tema

¹³ Ćirić, S. 2012.

¹⁴ Ćirić, S. 2012. <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1052949>.

¹⁵ Pariz je za umetnike bila obećana zemlja. Uz svo molersko angažovanje kako bi egzistencijalno opstali umetnici su neprekidno slikali. Izlagali su u francuskim galerijama gde su bili vrlo zapaženi. Vrlo se teško živelo. Omčikus je ispričao jednu anegdodu: „Stigne Kosi i meni jednog dana poziv iz uprave kvarta u kome smo stanovali da dođemo na razgovor zato što treba da platimo porez. I, ja odem. Činovništvo je tada bilo drugačije: neke stare dame su pisale olovkom, u birou punom papira i akata. Nisam im delovao kao neko ko je

koje je umetnik slikao celoga života, koje mu se stalno vraćaju i ponavljaju se u koncentričnim krugovima. Slikar je života. Drvo u cvatu u umetnikovom dvorištu, Beograd, Balkanska ulica, Sava i Dunav su najčešći motivi na njegovim slikama. To su umetnikova sećanja iz zemlje iz koje je došao. Slika i crnce. Verovatno je inspirisan svojim prijateljima Alžircima sa kojima su prijatelji od samog dolaska u Pariz. Umetnik uvek nagoveštava da nije slikar sistema.

U potrazi za značenjima vizuelnih narativa Ljube Popovića otkrivamo da umetnik rekonstruiše slike prošlosti formirajući kompleksne sadržaje koj sadrže posebnu strukturu, a u kojoj su zabeleženi ontološki i fenomenološki zapisi. Ljuba P., umetnik sa jedinstvenim likovnim izrazom nosi upečatljivo prisustvo čoveka. Čovek je u prvom planu, čovek koji se u egzistencijalnom vrtlogu sunovrati, pada, ustaje. Iskustvo dobre kompozicione organizacije i čvrste crtačke forme umetnik je poneo sa školovanja na beogradskom fakultetu umetnosti, a koje je primenio i nadogrudio u svom pariškom stvaralačkom opusu. Umetnik kroz varijacije, fluidnost traga, morfološko struktuiranje gradi fantazmatične forme, pretvara ih u boje koje se preklapaju, pulsiraju, rasipaju i postaju svojevrsna misterija. Vizuelna kompozicija *Mesečev put* je doživela zavidan uspeh u Francuskoj. Centralni prizor slike razotkriva figuru koja ima krik u sebi. Prati je niz manjih i zgusnutih likovnih formi. Zapravo, slika sadrži u sebi čitav umetnikov opus. Umetnik kaže da je slika „simfonijska modulacija vizuelnih utisaka“, koja se ne da prepričati ali se da osetiti.¹⁶

Vladimir V. nije bio član Zadarske grupe. Kasnije u odnosu na pomenute umetnike dolazi u Pariz. Vizuelni narativi umetnika su svedočanstva o ljudskoj tragediji koju nosimo u sebi, ali slikar je taj koji je povlašćen i može da iznese poruku na videlo. Jedinstvena mašta umetnika navodi kritičare i posmatrače na pojedinačni sud, na greh i opadanje ljudskog morala, na pakao. Čitava kompozicija je beskonačno mnoštvo presuda, kažnjavanja zbog iskvarenih ljudskih misli, pokvarenosti i delovanja zbog čega nastupa apokalipsa. Sadržaji

---

platišan. Pitaju me od čega živim, kako. I ja počnem da im pričam čime se hranimo ja i moja žena: ribom. Pa im onda ispričam gde u Parizu mogu da se kupe najbolje a jeftine sardele, a gde dagnje, ispričam im kako spremam rizoto, a kako gradele. One kažu: ti si baš jedan siromašan umetnik, i oslobode nas poreza!” *Ibido*.

¹⁶ Todorović, D. (2014). *Slikarstvo je muzika za oči*, Beograd: Vreme, br. 1243.

kompozicija podvrgnuti su naučnim raspravama, a psihoanaliza u njima dešifruje nevidljivu misao umetnika. U svom slikarskom opusu umetnik pristupa odluci minimalističkog likovnog izražavanja, ponudenu vizuelnu građu oslobađa raskošnih elemenata. Odriče se slikanja i promocije luksuza, sjaja, raskošnih boja i svetlosti. Fantazmatska snoviđenja, apokaliptična stanja prikazuju umetnikovu obuzetost strahom i nemirom od očekivanog. Svi slikani prizori su u su oslikani opustelim pejzažima na koje su okićene scene gavranova, Pada čoveka, Početka, Svršetka. Pejzaži nisu svedočanstvo o postojanju krajolika, brda i šuma, zapravo su nosioci atmosferskih događaja. Zapravo, pejzaž je rukovodilac teatralne drame, jer u zavisnosti od slike pejzaža zavisi i način građenja slike. Prirodne nepogode, u ovom slučaju vatra i požar ukazuju na promene, prouzrokovane borbom između dobra i zla, pružajući moralne poruke. To su glavna polazišta od kojih umetnici kreću u istraživanju apokalipse. Svetlost postaje sredstvo radnje, preobražava scenu u prelazno stanje. Ovo otkriće umetniku koristi za prikazivanja naslikanog sveta kao nečega što je prolazno samo po sebi. U traženju odgovora umetnik je podstaknut Bošovim scenama Strašnog suda. Za razliku od Direra i Leonarda koji su beskonačna prostranstva zemlje u svojim proročanstvima videli u poplavama koje pustoše zemlju obavijajući je smrtnim mukama, Veličković kao i Boš apokalipsu vidi u pobesneloj vatri koja guta svet, guši ga smrdljivim isparenjima i pretvara ga u užareni pepeo. To je prizor krikova, zapomaganja, muka, grehova i kazni zbog kojih je čovek dospao u pakao i zbog kojih izdržavaju najrazličitije kazne. Bizarna simbioza ljudskih i životinjskih osobina je maksimalna. Pacovi su u svim otvorima tela. Slika je živo svedočanstvo ružnog i jezivog. Pacovi koji grizu analne otvore, usta. Ne postoji slika koja je sa ružnijim prizorima, vidno je da je umetnik hteo da kroz delovanje prirodnih pojava na što originalniji prikaže propadanje sveta kako bi probudio u čoveku svest. Konačno, analiza potvrđuje da Veličković komentariše ružne strane ljudske prirode koje su nastale kao rezultat onog lošeg u čoveku zbog čega je kažnjen. Zapravo, prizor je čistilište gde su muke prokletnika prizvane u sadašnjost.

Veličkovićevi metaforički grafizmi „oživljavaju reči, priče, figure, prizore, značenja, fantazme“¹⁷ koji se preleću jedni preko drugih, sudaraju se u mraku, koji oživljeni prizorima pacova iskrsavaju i uvezuju u čvrst diskurs. Vizuelnim, umetnik prikazuje zverski urlik uznemireno stanje svesti, zbog nastalih promena, adaptacije, prilagođavanja, rađanja koja „saleće“ smrt. Umetnik je predstavnik sebe, predstavnik ljudske populacije kojoj izmiče tlo pod nogama, čijim tlom šetaju pacovi, lete gramzive vrane, razapeta namučena ljudska tela, zgarišta. Pacovi grizu, ulaze u telesne otvore, prodiru u ljudsko telo. Vrane su demoni, prikazane kao nosioci loših misli. Slikar prelazi granice esteticizma i postaje nosilac čvrstih društveno-kulturnih konotacija. Svojim doprinosom umetnik uključuje sebe u sistem mera odgovornosti u odnosu na proizvedena stanja u zemlji. Strah, to je ono mračno i zlom ispunjeno egzistencijalno stanje, koje može da opsedne individuu, ali i čitave narode, epohe i civilizacije. Dominiraju tamne nijanse i dinamički pokret, koji definišu i pojačavaju dramatičnu atmosferu slike. Mučnina, teskoba, otuđenje, ništavilo, samoća. Veličković nas tera da osetimo miris smrti, patnju koja je i u prikazu i u svedenoj boji. Horde pacova, trk, obezglavljene figure, razapinjanje okrvavljenih tela i duha, prikazane formama klasičnog crteža simbolično sugerišu na čovekovu čežnju za izbacivanjem.¹⁸ Razbijene lobanje, unakažena tela krv koja lipti na sve strane, umetnik vizuelizuje na jedinstven način. Da, umetnik se igra sa strahom koji prerasta u filozofiju straha, a u kome se prelama i sopstveni egzistencijalni strah. Veličković svojim prikazima ukazuje da život ni malo nije nežan, a od čoveka se očekuje da postane mnogo prijemčiviji za stvarne užase sa kojima se aktuelno ili u

---

¹⁷ Lascault, G., 2010,7.

¹⁸ Umetnik inspiraciju za ova krvoprolića pronalazi imaginaciji nastaloj u redovnom pregledanju dokumentarnih fotografija iz Drugog svetskog rata, kojima je redovno bio okružen.

vizijama bliske budućnosti suočava čovek 21. veka. Bez obzira na svedenost kolorita, temperature, atmosvera je ključajuća. Jedino obećavajuće u ovim slikama je nebo koje u dubini slike, daleko na horizontu nosi poruku mira i predskazanja za bolju budućnost. Izmučeno ljudsko telo još uvek se nada promeni, što nas upućuje na razne prinude koje su naterale čoveka na kretanja. Čovek teži ka boljem sutra, ka mirnoj oazi, beži iz apokaliptičnog vrtloga, zemljotresnog propadanja. Umetnikov je svoju oazu pronašao u Parizu a njegov narativ je opomena čoveka na ovakva stradanja koja tera čoveka na nomadska kretanja.

Migraciona kretanja su dovela do pozitivnog povezivanja francuskih umetnika sa umetnicima različitih nacionalnosti, kultura, geografskih podneblja, a koji su težili boljem životu, sličnim i novim modernim shvatanjima. Verujemo da će vizuelni narativi umetnika-migranata svojim postojanjem upotpuniti interdisciplinarnu platformu uočavanja i rešavanja uzroka i posledica migracionih kretanja. Svojim tematskim narativima umetnici su potvrdili da migracioni putevi nisu ni malo jednostavni, da zahtevaju velika odricanja i sa svojih puteva iznose iskustva i učešćema u migracionim kretanjima.

Bez obzira što su pojedini umetnici napustili zemlju porekla, i što joj se još uvek neprekidno vraćaju, sa idejom da u njoj stvaraju, još uvek Srbija nije u stanju da omogući umetnicima da deluju na našoj likovnoj sceni kao i u Francuskoj. Vlada mora preduzeti mere kako bi se iscrpljivanje visokostručnih kadrova u Srbiji smanjila jer su pogubni za napredovanje države i kulture. Neophodno je uspostaviti međunarodne univerzitetske saradnje, predložiti takav investicioni sistem mera koji će mladim ljudima omogućiti usavršavanje u inostranstvu i koji će nakon završenog usavršavanja moći da deluju na svojim istraživačkim poljima u zemlji. Neprocnjiva je saradnja sa našim umetnicima u inostranstvu jer direktno pronose nacionalnu kulturu u svet. Zaposleni u inostranstvu mogu pružiti veliki potencijal u vidu programa, projekata bez obaveze povratka u zemlju odakle su potekli. Značajno je napraviti most saradnje i omogućiti razmenu iskustava između umetnika koji stvaraju u našoj zemlji sa umetnicima koji stvaraju u inostranstvu kako bi se ostvarila koncentrična saradnička spona. Likovno stvaralaštvo umetnika-migranata bez obzira da li je transponovano, realistično ili apstraktno obojeno je elementima naše nacionalne kulture tako da su umetnici pronoseći svoja dela postali kulturni ambasadori svoje izvorne zemlje.

LITERATURA

Bolčić Silvano, Milić Anđelka. (2002). *Srbija krajem milenijuma: Razaranje društva, promene i svakodnevni život*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Bijak, Jakub. (2006). *Forecasting International Migration: Selected Theories, Models and Methods*, Poland: Central European Forum for Migration Research in Warsaw. Cefmr Working Paper.

Гречић Владимир, Матејић Властимир, Кутлача Ђуро, Микић Обрад. (1996). *Миграције високостручних кадрова и научника из СР Југославије*. Београд: Савезно министарство за развој, науку и животну средину, Институт „Михајло Пупин“ – Центар за истраживање развоја науке и технологије, Институт за међународну политику и привреду.

Гречић Владимир. (1998). *Југословенске спољне миграције*. Београд: Савезно министарство за рад и социјалну политику, Институт за међународну политику и привреду, Савезни завод за тржиште рада и миграције.

Књига апстраката. (2014). *Научно истраживање миграција у Србији, Проблеми и иницијативе*. Београд: Етнографски институт САНУ.

Lascault, Gilbert. (2010). *Histoires de rats, Vladimir Veličković*. Petrovaradin: Simbol. Arslinea.

Pavlović Zoran. (1997). *Prostori oblika i boje*, Izabrani članci (Politika, Beogradski period Vlade Veličkovića), Beograd: CLIO.

Ćirić, Sonja. (2012). *Čitač Duše*. Beograd: Vreme, br 1115.
<http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1052949>

Todorović, Dragan. (2014). *Slikarstvo je muzika za oči*, Beograd: Vreme, br. 1243.
<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1240014>

mr. krim. Branka Mijić

UDK 314.15“20“

Fakultet za kriminalistiku,

kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo

E-mail:brankica_mijc@net.hr

dr.sci. Vladica Babić

Agencija za prevenciju korupcije i

koordinaciju borbe protiv korupcije, Istočno Sarajevo

E-mail:vladica_babic@net.hr

MIGRACIJE U XXI STOLJEĆU - Uzroci i posljedice

SAŽETAK

Proces globalizacije predstavlja intenzivnu interakciju i miješanje regionalnih ekonomija, društava i kultura, zahvaljujući prije svega brzom informatičkom i telekomunikacionom razvoju. Globalizacija, kao proces koji je već nekoliko decenija prisutan, doveo je do brojnih promjena u svim segmentima života. Problem istraživanja koji je uvijek širi od predmeta istraživanja u konkretnoj temi odnosi se na pojam migracija općenito, dok se predmet istraživanja odnosi na suvremene migracije, odnosno migracije u 21. stoljeću. Znanstveni ciljevi istraživanja ovog rada odnose se na doprinos znanstvenoj zajednici u kontekstu suvremenih migracija, dok se društveni ciljevi istraživanja odnose na doprinos društvu u kontekstu upoznavanja sa ovom problematikom. Ovaj rad može doprinijeti budućim istraživanjima na istu ili na slične teme.

Ključne riječi: globalizacija, migracije, međunarodne migracije, Europa

1. UVOD

Proces globalizacije predstavlja intenzivnu interakciju i miješanje regionalnih ekonomija, društava i kultura, zahvaljujući prije svega brzom informatičkom i telekomunikacionom razvoju. Globalizacija utiče na poslovne sisteme, njihovu organizacionu strukturu i sve raspoložive resurse sa ciljem da se svijet percipira kao jedno tržište.

Globalizacija, kao proces koji je već nekoliko decenija prisutan, doveo je do brojnih promjena u svim segmentima života. Najznačajnije posljedice procesa globalizacije predstavljaju integracija zemalja, formiranje globalnog tržišta, globalnih kompanija, globalnih brendova, globalne kulture pa čak i globalnih potrošača.

Jedan od rijetkih pokušaja određivanja globalizacije migracija u njezinoj višeznačnosti učinio je Papastergiadis. Prema njemu taj proces ima sljedeća obilježja: umnožavanje migracijskih kretanja; diferencijacija ekonomskih, socijalnih i kulturnih zaleđa migranata; ubrzavanje migracijskih obrazaca; rast broja migranata; feminizacija migracija; deterritorijalizacija kulturnih zajednica te višestruki lojaliteti dijaspora.

1.1. Problem i predmet istraživanja

Problem istraživanja koji je uvijek širi od predmeta istraživanja u konkretnoj temi odnosi se na pojam migracija općenito, dok se predmet istraživanja odnosi na suvremene migracije, odnosno migracije u 21. stoljeću.

1.2. Znanstveni i društveni ciljevi istraživanja

Znanstveni ciljevi istraživanja ovog rada odnose se na doprinos znanstvenoj zajednici u kontekstu suvremenih migracija, dok se društveni ciljevi istraživanja odnose na doprinos društvu u kontekstu upoznavanja sa ovom problematikom. Ovaj rad može doprinijeti budućim istraživanjima na istu ili na slične teme.

1.3. Metode istraživanja

Metode koje ćemo koristiti za potrebe ovog rada su metoda deskripcije, metoda kompilacije, povijesna metoda i metoda analize sadržaja.

Metoda deskripcije je postupak jednostavnog opisivanja ili očitavanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi i društvu te njihovih empirijskih potvrđivanja odnosa i veza, ali bez znanstvenog tumačenja i objašnjavanja. Ovom metodom ćemo se koristiti tokom cijelog rada.

Metoda kompilacije je postupak preuzimanja tuđih rezultata znanstvenoistraživačkog rada, odnosno tuđih opažanja, stavova, zaključaka i spoznaja. Ovom metodom ćemo se koristiti kako bismo prikazali rezultate stranih autora kada je u pitanju ova tema.

Povijesna metoda utvrđuje kada, gdje, kako, zbog čega, i u kojim okolnostima se nešto dogodilo, odnosno što je čemu bilo uzrok, povod i posljedica. Ova metoda nam je potrebna kako bismo utvrdili nastanak i razvoj migracija, te kako bismo prikazali suvremene migracije.

2. POJAM MIGRACIJA I MIGRACIJE U 21. STOLJEĆU

Mehaničko kretanje predstavlja prostornu pokretljivost stanovništva zbog promjene mjesta boravka, stanovanja, rada i školovanja. Za mehaničko kretanje stanovništva najčešće se koristi pojam migracije. Pokazatelji migracija su broj ljudi koji migriraju, smjerovi kretanja migranata i svojstva migranata (pol, starost, obrazovanje ...).

Postoje dvije komponente migracija emigracija (odseljavanje) i imigracija (dospeljavanje). Razlika između emigracija i imigracija naziva se migracijski saldo. Migracijski saldo može biti pozitivan (ako je doseljavanje veće od odseljavanja) i negativan (ako je doseljavanje veće od odseljavanja). Područja negativnim migracijskim saldonom nazivaju se emigracione a sa pozitivnim imigracijske. Geografske cjeline gdje se broj stanovnika ubrzano smanjuje, osobito one gdje su i prirodni priraštaj i migracijski saldo izrazito negativni nazivaju se depopulacijske oblasti. Suvremene migracije većinom su ekonomski motivirane ali ekonomski razlozi pokretali su ljude na seobu tijekom čitave povijesti.

- Kretanje stočara u potrazi za boljom ispašom prouzrokuju pojavu nomadizma (kada nema stalno mjesto boravka stočara) ili polunomadizma (kada postoji stalno naselje u kome stočari žive). Poseban tip polunomadskih migracija su Transhumanca (sezonska kretanja stočara prouzrokovana smjenom sušnih i vlažnih razdoblja godine) i pečelbarstvo (kretanje iz siromašnih u razvijenije krajeve radi sezonskih poljoprivrednih ili obrtničkih poslova).
- Migracije naselje - grad pokrenuli su industrijalizacija, veća ponuda radnih mjesta i viši standard u gradu, a državna nebriga prema seoskim područjima. Porast gradova i njihova gravitacijska moć prema okolini izazvali su dnevne migracije zaposlenih, učenika i studenata.
- Uslijed porasta standarda, viška slobodnog vremena i želja stanovništva za upoznavanje atraktivnih destinacija izvan mjesta življenja i rada, pojavila su se turistička kretanja.
- Porast nezaposlenosti, osobito u Južnoj Europi motivirao je ljude za odlazak na tzv. privremeni rad u inozemstvu, koji se pružaju, pretvorio u trajno preseljavanje (budući da je Njemačka bila glavno ishodište, takvi migranti dobili su naziv gastarbajteri).
- Zbog pokušaja razvijenih zemalja ograničiti doseljavanje i u nemogućnosti da doseljenici svoje preseljenje ograniče ispravama, sve masovnije postali su trajni prelazci granica i pojava ilegalnih imigranata (naročito u EU i SAD, u SAD ima više od 11 milijuna ilegalnih imigranata, što je 3,5 posto njenog ukupnog stanovništva), lažnih azilanata (ekonomski razlozi imigracije se lažno opravdavaju političkim progonom u zemlju podrijetla) i trgovine bijelim robljem (prinudno držanje i preprodaja ljudi radi kriminala, prošenja, fizičkog rada...) Iz nerazvijenih zemalja prema SAD, Kanadi i bogatijim članicama EU orijentirane su migracije mladog, visokoobrazovanog stanovništva ("Odljev mozгова")
- Suvremene klimatske promjene sve dramatičnije utječu na pojavu masovnih "seoba gladnih" zbog smanjenja plodnih površina i svih češćih pojava suša.

- Političko nasilje, terorizam i ratovi izazivaju prisilne migracije, njihova posljedica je pojava izbjeglica i interno raseljenih osoba. Izbjeglice su prinudni migranti iz jedne države u drugu, a interno raseljene osobe su prinudni migranti unutar granica vlastite države.
- Visoki prirodni priraštaj i besperspektivnost već su pokrenuli proces svjetskih razmjera - migracijsku transgresiju latinoameričkog stanovništva, stanovništva prema SAD i islamske stanovništva iz sjeverne Afrike, zapadne i središnje Azije ka Europi i Rusiji.

2.1. Oblici migracije i prostorne mobilnosti

Moderne migracije pokrenute su europskom ekspanzijom na području Novog svijeta, a potom industrijalizacijom. Kolonizacija i industrijalizacija glavni su čimbenici modernih migracija koje su zacrtale obrasce i suvremenih migracija. Isto tako postoji povratni utjecaj migracija na kolonijalne ekonomije i procese industrijalizacije. Početak ssvremenih migracija – nakon II svjetskog rata; dva osnovna razdoblja od početka ekonomskog uspona u Europi tijekom 50-ih do do 1973. kada se nakon naftne krize uvode strogi režimi imigracije te od 1973. do danas. Jedna od glavnih poteškoća u praćenju, usporedbi i predviđanjima međunarodnih radnih migracija je raznovrsnost njezinih oblika.¹

Termin radni migranti odnosi se na sudionike u migracijama motiviranim potragom za (boljim) poslom. No u to su uključene različite migrantske grupe: pojedinačni radnici na ugovor, obično na neodređeno vrijeme. Radnici na ugovor regrutirani za određene poslove u skupinama: visoko obrazovani stručnjaci, rukovodeće i tehničko osoblje na kratkoročnim angažmanima ili zajedničkim poslovima; poduzetnici; kućna posluga; sezonski radnici; au pairs; kućna njega i dr. Neke kategorije migranata primarno se ne pokreću zbog radnih motiva, ali se naknadno uključuju na tržište rada i postaju dijelom migrantske radne snage u zemlji primitka: ovisni članovi obitelji koji se pridružuju radnom migrantu. Strani studenti koji za vrijeme studija rade privremeno ili nakon diplomiranja ostaju trajno, «turisti» koji ostaju nakon isteka ulazne vize te se uključuju privremeno ili trajno, na tržište rada; izbjeglice

---

¹ Mesić, M. (2002): Međunarodne migracije, tokovi i teorije, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb

koje se nakon dobivanja statusa legalno zapošljavaju; tražitelji azila koji se zapošljavaju i prije dobivanja statusa izbjeglica te potom ostaju i nakon odbijanja njihovih zahtjeva. Radnim migrantima treba pridodati ilegalne, tj. politički korektno rečeno ne-regularne ili nedokumentirane radnike, čija migracijska motivacija isto tako počiva na ekonomskim razlozima – 2-3% ukupnog broja registriranih migranata – ilegalno²

2.2. Diferencijacija migracijskih tokova u Europi

Više, međutim, od njihova svjetskog obujma, novosti su svakako veće glede diferencijacije migracijskih tokova i općih (globalnih) uslova u kojima se zbivaju. Robovi su dopremani u Novi svijet isključivo iz Afrike, „ugovorni radnici“ mahom iz Azije, ali je slobodna međunarodna radna migracija sve do druge polovine 20. stoljeća uvelike ostala europski fenomen. Od 60-ih godina 20. stoljeća naglo pada udio europskih vanjskih migranata, a raste i relativno i apsolutno broj međunarodnih migranata iz sve udaljenijih zemalja Trećega svijeta. Njihov dobar dio usmjeren je prema Europi (najprije zapadnoj, a potom i južnoj i srednjoistočnoj), koja se iz eminentno emigracijskog područja pretvorila u drugo imigracijsko odredište. Štaviše, radna imigracija je postala temeljno obilježje gotovo svih najrazvijenijih gospodarstava svijeta. U tome je eklatantan primjer Japana, zemlje koja i dalje nastoji zadržati kulturnu i etničku homogenost, i strogim je zakonima zabranjivala uvoz nekvalificirane radne snage, koji se suočava sa sve snažnijim ilegalnim migrantskim tokovima iz Tajlanda, Pakistana, Bangladeša i Filipina.³

Tokom 50-ih godina 20. stoljeća još je više od dvije trećine useljenika u SAD dolazilo iz Europe i Kanade; od tada se trend naglo mijenja. Osamdesetih situacija je već potpuno drukčija: samo 12,5 posto legalnih imigranata bilo je iz tog prostora, a čak 84,4 posto iz Latinske Amerike. Iz Azije je do 1965. dolazilo godišnje oko 21.000 ljudi, a nakon toga 150.000. Od 1980. do sredine devedesetih SAD su primile oko 15 miliona stranaca. Ti imigranti i njihova djeca činili su tada oko 10 posto stanovništva zemlje. Međutim, u glavnim useljeničkim središtima (Los Angeles, New York), broj novih doseljenika s njihovim porodicama prešao je trećinu žitelja, s tendencijom daljnjeg brzoga rasta. Prema popisu iz 1990. u zemlji se legalno nalazilo 19,7 miliona ljudi rođenih u inozemstvu, što je bio porast od 34 posto u odnosu na stanje prije deset godina. Nove migracije u razmjerno kratkom roku

---

² Ibid.

³ Mesić, M. (2002): Globalizacija migracija, Migracijske i etničke teme, Vol.18 No.1, Zagreb, str. 7 - 22

pretvorile su američko društvo iz dvorasne (ne računajući manje od jedan posto preostalih Indijanaca) u multirasnu, multietničku zajednicu.⁴

Do 1990. gotovo četvrtina stanovništva pripadala je nekoj od manjinskih rasno-etničkih skupina: Afroamerikancima, Hispancima, Azijcima-Amerikancima ili domorodačkim Amerikancima. Ukupna imigracija u Kanadu osamdesetih je u znatnom porastu (od 89.000 1983. do 192.000 1989.), unatoč opadanju europskih kontingenata, zahvaljujući sve snažnijem rastu priljeva iz Azije, Afrike, Srednjeg istoka, Kariba i Latinske Amerike. Posljednje godine tog desetljeća doseljenici iz Azije i Pacifika ostvarili su već 40 posto ulazaka u zemlju, prema 27% Europljana te 16% imigranata iz Afrike i Srednjega istoka. Nakon napuštanja imigracijske politike „bijeles Australije“, i u tu useljeničku zemlju pristižu sve raznovrsnije pridošlice, osobito iz Azije. Azijski useljenici pretekli su brojnošću europske krajem osamdesetih.⁵

Diverzifikacija tekućih međunarodnih migracijskih tokova ne ogleda se samo u proširenju izvora imigracija za Novi svijet i Europu na nove regije i zemlje Trećega svijeta, nego i u nastanku novih imigracijskih područja (Srednji istok, novoundustrijalizirane zemlje Dalekog istoka) te snaženju unutarregionalnih migracija (u Europi, Aziji, Africi i Latinskoj Americi). Do 1985. područje Zaljeva (Saudijska Arabija, Oman, Kuvajt, Bahrein, Ujedinjeni Arapski Emirati i Katar), koje ukupno ima manje od 6 miliona državljana, primilo je 3,5 miliona radnika migranata, najprije iz drugih arapskih država, a kasnije sve više iz južne i jugoistočne Azije. Sredinom devedesetih, prema nekim procjenama, oko 3 miliona Azijaca zaposleno je u drugim azijskim državama, ne računajući ilegalne migrante. Prema nalazima Međunarodne organizacije rada, između 1970. i 1990. broj zemalja kvalificiranih kao glavni primatelji migranata narastao je od 39 na 67, uz istodobno povećanje glavnih pošiljatelja od 29 na 55. No, najvažniji podatak koji govori o dinamičnosti procesa migracija u globalnim razmjerima odnosi se na razmjerno najbrojnije proširenje skupine istodobnih pošiljatelja i primatelja migranata od 4 na 15. Složenost (u smislu multiplikacije izvora, odredišta i obrazaca), ali i razmjeri (u smislu pokrenutih i potencijalnih masa migranata i dubokih društvenih promjena) savremenih međunarodnih migracijskih procesa, nadišli su (objektivno, ali i u svijesti ljudi)

---

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

sva dosadašnja historijska iskustva čovječanstva. Globalizacija je potaknula nove izvore migranata i otvorila nove putanje migracija.⁶

2.3. Međunarodne migracije i državljanstvo

Pokazuje se, dakle, da je globalizacija povezana s naglo rastućom pokretljivošću ljudi preko državnih granica. Cijelo razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata, i osobito zadnja desetljeća prošloga stoljeća, označeno je masovnim migracijama svih vrsta: privremenim i trajnim; radnim i izbjegličkim; pojedinačnim i porodičnim; nekvalificiranih radnika i stručnjaka. One su dovele do procesa naseljavanja u gotovo svim razvijenim zemljama, ali i u dijelovima manje razvijenih svjetskih regija. Stanovništva su postala heterogenija i kulturno raznovrsnija. Kulturne razlike idu često zajedno sa socijalnom marginalizacijom deprivilegiranih etničkih manjina. Dvije su, naime, stvari nove u tekućim međunarodnim migracijama. To je njihovo istodobno premreživanje i najudaljenijih regija svijeta, i s tim povezana etnokulturna različitost migranata. Brzina kojom su se pojavile nove etničke manjine prenerazila je političare i potkopala zakone i prakse koji se tiču integracije i državljanstva.⁷

Multikulturalni model državljanstva možemo shvatiti kao inačicu „postnacionalnoga članstva“, koji proizlazi iz sve veće kulturne različitosti razvijenih imigracijskih društava. Pojedine države promoviraju ga kao službenu politiku (Kanada, Australija). On određuje naciju „kao političku zajednicu, temeljenu na ustavu, zakonima i državljanstvu, s mogućnošću prihvatanja pridošlica u zajednicu, pod uvjetom da se slažu s političkim pravilima, prihvaćajući istodobno kulturne razlike i formiranje etničkih zajednica“.⁸

2.4. Međunarodne migracije i njene posljedice na Europu

Između 1750. i 1960. godine Europa je bila glavni izvor svjetske migracije, zbog slanja oko 70 milijuna ljudi u inozemstvu. Tijekom posljednjih 50 godina, međutim, sve zemlje zapadne Europe postupno postaju destinacija za međunarodne migrante. Nekoliko novih članica EU u Srednjoj Europi i na Mediteranu slijede taj obrazac. Vrlo je vjerojatno da će,

---

⁶ Mesić, M. (2002): Globalizacija migracija, Migracijske i etničke teme, Vol.18 No.1, Zagreb, str. 7 - 22

⁷ Castles, S. i Davidson, A. (2000): Citizenship and Migration: Globalization and Politics of Belonging, MacMillan Press Ltd.

⁸ Castles, S. i Miller, M. (1998): The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, 2. izd. MacMillan Press Ltd.

prije ili kasnije, to biti slučaj i sa drugim, novim članicama EU i zemljama kandidatima. Za razliku od ove demografske stvarnosti, mnogi Europljani još uvijek ne vide svoje domovine kao države u kojima dominiraju migranti.

Danas 42 milijuna ljudi koji žive u Europskoj uniji i pridruženim zemljama su redoviti međunarodni migranti. Oni predstavljaju 8,3% ukupnog stanovništva zapadne i središnje Europe. Neki od tih 14 milijuna migranata su došli iz drugih zemalja članica EU (u nekim slučajevima prije pristupanja EU svojim matičnim zemljama). Preostalih 28 milijuna su došli iz drugih dijelova Europe i drugih svjetskih regija. Među njima 19 milijuna su doseljenici iz Azije, Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, subsaharske Afrike, Latinske Amerike i sa Kariba. Tijekom posljednjeg desetljeća glavne europske zemlje slanja bile su Poljska, Rumunjska i Ukrajina.

Najveće posljedice migracija koje se osjete u Europi tiču se demografskog starenja domicilnog stanovništva i pad izvornih radnih snaga. Za Europu najočitiije strategije suočavanja s demografskim starenjem i eventualnim padom izvornih radnih snaga su: viša dob za odlazak u mirovinu, veće stope participacije radne snage za žene, stopa sudjelovanja visoke radne snage imigranata, aktivna obiteljska politika, pro-aktivna ekonomska migracijska politika.

3. ZAKLJUČAK

Ukupna slika je jasna: u Europi demografsku situaciju karakterizira niska plodnost, povećano očekivanje trajanja života i cjelokupno gledano smanjenje izvornih populacija u desetljećima koja dolaze.

To je u suprotnosti s demografskim izgledima susjednih regija, gdje je fertilitet znatno veći, iako u opadanju, životni vijek se također povećava i ukupna populacija se predviđa da će nastaviti rasti znatnim tempom.

Ove strategije se međusobno ne isključuju, ali - ovisno o mješavini - imaju različite rezultate: proaktivna politika useljavanja će neminovno dovesti do mnogo veće etno-kulturne i vjerske

heterogenosti; više stope participacije radne snage će zahtijevati radikalno odstupanje od ranijeg odlaska u mirovinu koja je u mnogim zemljama EU-a postala raširena pojava.

U svakom slučaju, Europa će doživjeti pomak od društava s kvantitativno dominantnim mlađim skupinama društva u kojima starije osobe tvore čvrstu većinu.

Summary

The process of globalization is presented as an intense interaction and mingling of the regional economies, societies and cultures, primarily thanks to the rapid development in informatics and telecommunications. Globalization, a process which has been present several decades on a worldwide scene, caused numerous changes in all of the spheres of life. The problem of investigation, being always wider in comparison to that of the subject of investigation in the concrete theme, refers to the migrations as a term in general. On the other side, the subject of investigation refers to the contemporary migrations, or the migrations in the 21 century. The scientific goals of this research refer to the contribution to the scientific community in the context of the contemporary migrations. The social goals of this research refer to the contribution to society in the context of being better acquainted with this problem. This research can contribute to the future works dealing with the same or similar topic.

Key words: globalization, migrations, international migrations, Europe

4. LITERATURA

1. Castles, S. i Davidson, A. (2000). *Citizenship and Migration: Globalization and Politics of Belonging*. MacMillan Press Ltd.
2. Castles, S. i Miller, M. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 2. izd. MacMillan Press Ltd.
3. Coleman, D. (2009). Migration and its consequences in 21st century Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, 2009, vol. 7, issue 1, pages 1-18.
4. Mesić, M. (2002). *Međunarodne migracije, tokovi i teorije*. Zagreb: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta.
5. Münz, R. (2007). *Europe: Population Change and its Consequences – An Overview*. Berlin: Das Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung.

UTICAJ MIGRACIJA U XXI VIJEKU NA PRIRODNI PRIRAŠTAJ STANOVNIŠTVA NA PROSTORIMA BIVŠE SFRJ I ŠIREM REGIONU – UZROCI I POSLJEDICE

Sažetak

Nesumnjivo je to da su dvadeseti vijek uveliko obilježile migracije stanovništva, a što se u još većoj mjeri događa i u dvadeset prvom vijeku. Znatne političke promjene devedesetih godina prošlog vijeka, pa i do danas učinile su migracije veoma aktuelnim. Riječ je o velikom broju i obimu specifičnih oblika migracijskih kretanja, njihovim uzrocima i posljedicama, bile one dobrovoljne, prisilne, interno raseljene osobe, izbjeglice i drugo. Rat na prostoru bivše Jugoslavije, kao i stvaranje novih etnonacionalnih država, etnička čišćenja i drugo rezultat su golemim migracijama stanovništva i značajnim brojem izbjeglica koji su se uglavnom kretali ka svojim matičnim državama. Velike masovne izbjegličke kolone predstavljaju veliki problem s obzirom na tešku ekonomsku situaciju, prije svega u našoj zemlji pa i u svijetu. Sve vrste migracije uticale su i utiču prvenstveno na promjenu etničke strukture u smislu stvaranja nacionalno homogenih regija.

Ključne riječi: migracije, izbjeglice, etnička struktura, interno raseljene osobe, manjine, izbjegličke kolone, ekonomska situacija, homogena regije.

MIGRATION EFFECTS ON THE NATURAL INCREASE RATE IN THE 21ST CENTURY – CAUSES AND CONSEQUENCES

Abstract

It is without a doubt that the 20th century, and further more the 21st century, were highly marked by human migration. Significant political changes, since the 90s until today, have made human migration very present. This involves a great number of different migrations, their causes and consequences whether we talk about voluntary or forced migration, internally displaced persons, refugees, etc. The war in the former Yugoslavia, as well as the establishment of the new ethno-national countries, ethnic cleansing and other, resulted in mass migration and significant number of refugees who migrated predominantly towards their matrix countries. Mass refugee convoys presented a huge problem considering the difficulty of the economic situation in our country and in the rest of the world. All migration varieties have primarily influenced the ethnic structure change in the sense that they created nationally homogeneous regions.

Key words: Migration, refugees, ethnic structure, internally displaced persons, minorities, refugee convoys, economic situation, homogeneous regions.

Uvod

Kao značajna društvena pojava migracije stanovništva su različite prema obimu, karakteru, uzrocima i posljedicama. Ostvaruju se u svim historijskim razdobljima, bez obzira na društvene sisteme, privrednu i kulturnu razvijenost sredine ili nacionalna obilježja stanovništva. Migracije u dvadesetom vijeku, pogotovo nakon Drugog svjetskog rata, dovele su do raznolike etničke strukture, tako da se prema svojim demografskim karakteristikama to stanovništvo ubraja u najheterogenije u Evropi. Na složenost u etničkom smislu uticali su i drugi faktori, a posebno geografski položaj i historijska zbivanja od srednjeg vijeka do danas.

Migracijska kretanja u bivšoj Jugoslaviji bila su najintenzivnija u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, kao rezultat promjena društvenih odnosa i političkog sistema, privrednog razvoja zemlje, ubrzane industrijalizacije i slično. Prostorna pokretljivost stanovništva povezana je sa stepenom privredne razvijenosti, ali etnički sastav migranata pokazuje da je sastav pojedinih regija bio pod velikim uticajem migracija, na što ukazuju preseljavanja po područjima bivših republika i pokrajina. Najmasovnije su bile migracije Srba, ali i drugih nacionalnosti, prema središnjoj Srbiji kao najjačem imigracionom području (iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, s Kosova i Metohije), zatim Hrvata prema Hrvatskoj (iz Bosne i Hercegovine, dijelom iz Vojvodine), Crnogoraca prema središnjoj Srbiji i Vojvodini, u manjoj mjeri i prema drugim područjima (uglavnom iz Crne Gore te s Kosova i Metohije).

Najčešće su ekonomsko-politički faktori bili uzrok i doseljavanja i iseljavanja. „Kada je riječ o poslijeratnom demografskom razvoju Vojvodine u okviru etnocentričnih migracija, posebno mjesto ima masovna kolonizacija stanovništva (1945.–1948.) iz siromašnih i ratom opustošenih krajeva. U tom velikom migracijskom valu sudjelovalo je oko 250.000 osoba pretežno srpske nacionalnosti. Najviše ih je došlo iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske (Dalmacije, Like, Banije i ostalih krajeva), zatim iz južne Srbije i Crne Gore“ (Raduški, 2002, 4: 339–348).

Prema popisu iz 1991. godine udio migrantskoga u ukupnom stanovništvu iznosio je 45,4%, što znači da je gotovo svaka druga osoba u Vojvodini doseljenik. Najveću prostornu pokretljivost imaju pripadnici srpske i crnogorske nacionalnosti, zatim Mađari pa Hrvati, što je, uz unutar republičko preseljavanje, posljedica i kolonizacije. Pozitivni migracijski saldo ukazuje na visok udio spomenutih nacionalnosti u doseljenom stanovništvu Vojvodine iz bivših jugoslavenskih republika. U strukturi migrantskog stanovništva gotovo trećinu (28,6%) čine doseljeni iz republika bivše Jugoslavije, a tek potom iz druge ili iste opštine, drugih država i slično, što je bitno drugačije nego na ostalim područjima Srbije. Prema etničkoj pripadnosti, migranti iz bivših jugoslavenskih republika većinom su srpske nacionalnosti (oko tri četvrtine, tj. 73%), od čega je polovina došla iz Bosne i Hercegovine, a zatim iz Hrvatske (19,8%), Makedonije (1,5%), Crne Gore (1,0%) i Slovenije (0,7%). Na drugom su mjestu Jugoslaveni (6,8%) pristigli iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske, zatim Crnogorci (5%) došli iz Crne Gore, te pripadnici hrvatske i mađarske nacionalnosti doseljeni uglavnom iz Hrvatske (iako su te nacionalnosti imale negativni migracijski saldo).

Dezintegracija zemlje početkom devedesetih godina i stvaranje novih etnonacionalnih država na prostoru bivše Jugoslavije rezultirali su ratnim razaranja, »etničkim čišćenjem« i velikim migracijama stanovništva. „Raznolika etnička slika, izmiješanost različitih nacija, religija i kultura, pokazala je da je formula »jedna država – jedna nacija« apsolutno neprimjenljiva na ovim prostorima“ (Raduški, 2002, 4: 339–348).

Migracije stanovništva, dobrovoljne ili prisilne, unutarnje ili vanjske, dobile su dotad nevidene razmjere i nesumnjivo obilježile posljednju deceniju 20. vijeka. Rat na prostoru bivše Jugoslavije iznjedrio je nove tipove migranata, ali nije mijenjao smijer migracija (etnocentričan) i tendenciju kretanjaka matičnim republikama, očiglednu za sve nacionalnosti.

Posmatrajući kretanje stanovništva u prostoru, migracije možemo podijeliti i na **unutrašnje i spoljašnje**. Unutrašnje migracije su one koje se odvijaju unutar granica jedne države (migracije selo – grad, migracije na bazi udadbeno-ženidbenih veza, migracije između regiona). Spoljašnje migracije podrazumevaju kretanje stanovništva preko državnih granica. Migracije podrazumevaju kretanje stanovništva, pri čemu dato stanovništvo mijenja mjesto stalnog boravka. Riječ je o veoma složenom procesu koji je rezultat djelovanja čitavog spleta faktora i okolnosti, koji za sobom ostavlja različite posljedice kako u područjima odakle ljudi odlaze (**emigraciona područja**), tako i u oblastima koje ljudi naseljavaju (**imigraciona područja**).

Migraciona kretanja na relaciji Srbija – Hrvatska tokom devedesetih godina

Migraciona kretanja na relaciji Srbija - Hrvatska tokom devedesetih godina imaju izražene efekte na populacionu dinamiku i etničku strukturu stanovništva kada je u pitanju odseljavanje i doseljavanje. Osnovna teškoća, ako uporedimo analizu migracije na navedenoj relaciji, je u vremenskoj i prostornoj neusklađenosti podataka. Posljednji popisi o kojima će biti riječi odnosi se na Srbiju (31. mart 2002. godine) i Hrvatsku (31. mart 2001. godine).

Knjige popisa u Srbiji ne pominju izbjeglištvo, a o velikim razmjerama seoba u posljednjoj deceniji dvadesetog vijeka može se samo naslutiti na osnovu knjige 8 popisa stanovništva 2002. godine, a koja je publikovana 2004. godine koja je naslovljena sa „Migraciona obilježja“. U toj publikaciji nalaze se podaci o područjima i vremenu doseljavanja u svako od naselja Srbije. Među doseljenima iz inostranstva, nažalost, mogu se razlikovati samo oni koji su doseljeni iz bivših republika SFRJ i ostalih zemalja, bez pominjanja pojedinačno, te je i ova knjiga popisa nekorisna za analizu migracionih bilansa Srbije i drugih republika SFRJ.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava publikovalo je 2004. godine „Izbjeglički korpus u Srbiji“ koji su, prema podacima popisa 2002. godine pripremili Petar Lađević i Vladimir Stanković sa saradnicima iz Republičkog zavoda za statistiku Srbije. U toj publikaciji nalaze se podaci o polazišnim i odredišnim opštinama izbjeglica, kao i o njihovim osnovnim demografskim obilježjima, te je ova publikacija najvažniji izvor podataka ovoga rada.

U Hrvatskoj za vrijeme popisa 1991. godine bile su 102 opštine, dok županije nisu postojale. Za vrijeme popisa 2001. godine bilo je dvadeset županija i grad Zagreb sa specijalnim statusom, 122 grada i 423 opštine (internet).

U knjigama hrvatskog popisa izbjeglištvo se pominje jedino u Knjizi 2, gde se na nivou naselja nalaze podaci o broju izbeglih iz Hrvatske i u Hrvatsku. Nažalost, obuhvat tih skupova gotovo je nikakav: navodi se da je ukupan broj izbeglih iz Hrvatske 164, a izbeglih u Hrvatsku 8843. Za analizu migracionih bilansa korisniji su podaci po županijama, gde se nalaze podaci o stanovništvu prema prebivalištu za vrijeme popisa 1991. godine. Pod

pretpostavkom da su izbeglice svi oni građani Hrvatske koji su u popisu 2001. godine izjavili da su za vrijeme popisa 1991. imali prebivalište u Srbiji, moguće je aproksimativno sagledati migracioni bilans između svake od 20 županija i grada Zagreba u Hrvatskoj i svakog od tri makroregiona u Srbiji.

Izbjeglice u Srbiji, odnosno prema zemlji porijekla - popis iz 2002. godine

U popisu stanovništva, domaćinstava i stanova 2002. godine na prostoru centralne Srbije i Vojvodine izbegla lica su, u skladu s međunarodnim preporukama, uključena u stalno stanovništvo, tj. svi podaci koji su prikupljeni za domicijalno stanovništvo, prikupljeni su i za izbeglice, čime je omogućena svestrana analiza njihovih demografskih i drugih karakteristika. Popisom je obuhvaćeno 379 hiljada lica koja su u periodu od početka ratnih dešavanja u bivšoj SFRJ izbegla na teritoriju Srbije.

Velika vremenska distanca između momenta prinudnog migriranja i momenta sprovođenja popisa značajno je uticala na smanjen obuhvat, tj. osipanje broja izbeglica, kako usljed njihovog povratka u zemlju porijekla ili odlaska u inostranstvo (jer je mnogima teritorija Srbije bila samo tranzitno područje na putu za inostranstvo), tako i zbog pojačanog mortaliteta ove populacije, usljed veće zdravstvene ugroženosti. Na osnovu rezultata popisa 2002. godine, u ovom saopštenju prikazano je geografsko porijeklo i teritorijalni razmještaj izbeglih lica u Srbiji, a data je i sažeta analiza njihovih osnovnih demografskih i socio-ekonomskih karakteristika.

Neposredno nakon raspada bivše SFRJ, veliki broj izbeglica, uglavnom Srba, počeo je u talasima da pristiže na teritoriju Srbije. Prvi veći talas izbeglica dolazi iz Slovenije, sredinom 1991. godine. Iste godine kreću kolone ljudi iz Hrvatske, kako prema Srbiji i Crnoj Gori, tako i prema Bosni i Hercegovini. Već 1992. godine, poslije izbivanja sukoba u Slavoniji i u Bosni i Hercegovini, dolazi do novog izbegličkog talasa. Godine 1994. nastavljaju se borbe u Bosni i Hercegovini, a sukobi u Hrvatskoj se obnavljaju, što dovodi do novog talasa izbeglištva. Posebno su bila tragična zbivanja u maju i avgustu 1995. godine, kada je zabilježen masovan egzodus stanovništva iz Zapadne Slavonije i Srpske Krajine. Nepregledne kolone prognanika slile su se u Vojvodinu i centralnu Srbiju.

Tokom 1996 godine, kada srpske opštine u Sarajevu prelaze u nadležnost vlasti Federacije, dolazi do posljednjeg većeg izbegličkog talasa. Međutim, u čitavom periodu od 1991. godine do godine popisa bilježena su prinudna migratorna pomijeranja stanovništva iz ratom ugroženih područja ka teritoriji Srbije. Posmatrano po republikama bivše SFRJ, najveći broj lica (61,5%, ili preko 233 hiljade) izbegao je iz Hrvatske. Iz Bosne i Hercegovine izbjeglo je blizu 131,5 hiljada lica (34,7%), dok je iz Slovenije i Makedonije izbegao znatno manji broj lica, tj. 3,2% od ukupnog broja izbeglica. Po broju izbeglih izdvaja se i 1992. godina, sa 20% od ukupnog broja izbeglica, u čijem sastavu je preko 40% od ukupnog broja izbeglica iz Bosne i Hercegovine.

Trendovi i dinamika savremenih međunarodnih migracija

U dvadeset prvom vijeku, kretanje stanovništva na svjetskom nivou postaće još značajnije, kao rezultat sljedećih trendova:

- ekonomska liberalizacija;
- ekonomsko opadanje (recesija);
- promjene u strukturi tražene radne snage;

- demografske promjene.

Međunarodne migracije su dinamičan i rastući fenomen. Broj migranata se duplirao u posljednjih dvadesetak godina. Migracije utiču na zemlje na svim nivoima ekonomskog razvoja, kao i na ideološkom i kulturološkom aspektu. Migranti sada stižu u skoro sve zemlje svijeta, čineći neodrživom razliku koja je tradicionalno postojala među zemljama porijekla, tranzita i odredišta. Posljednjih godina, očigledne tenzije između interesa država i interesa tržišta i kompanija u vezi međunarodnih migracija, u neprestalnom su porastu. Osnovna manifestacija procesa globalizacije je olakšanje i ubrzanje protoka roba, kapitala, usluga i informacija. Međutim, ovo se ne može reći za ljude, čije kretanje je i dalje ograničeno širokim spektrom kontrolnih mehanizama.

Vlade su često zabrinute da bi olakšanje ulaska stranaca na domaće tržište rada moglo smanjiti šanse za zaposlenje domaćih građana, izazvati protivljenje domaće javnosti i time izgubiti političku podršku. Iako su svjesne činjenice da ekonomski razlozi govore u prilog liberalnijeg migracionog pristupa, mnoge države strahuju da bi povećanje broja stranaca moglo imati negativne posljedice po pitanju društvene stabilnosti i sigurnosti. Medijska pažnja sve više je posvećena pitanjima migracionih aspekata, često u negativnom kontekstu. Može se reći da su migracije postale politički eksplozivno pitanje u mnogim državama i da se naročito aktuelizuju u periodima izbornih kampanja.

Kada je u pitanju veza između migracija i bezbjednosti može se reći da je postala pitanje od velikog međunarodnog značaja. Sve veći broj nasilnih incidenata u kojima su umiješani migranti i članovi manjinskih grupa, proizvodi jedno opšte shvatanje o bliskoj vezi međunarodnih migracija i međunarodnog terorizma. Ilegalne migracije, koje sve više uzimaju maha u raznim dijelovima svijeta, često se označavaju od strane političara i domaće javnosti kao prijetnja državnoj suverenosti i bezbjednosti. U značajnom broju imigracionih zemalja, domaće zajednice sve više izražavaju zabrinutost i strah zbog prisustva migrantskih zajednica, posebno onih koje potiču iz regiona povezanih s ekstremizmom i nasiljem.

Međunarodne migracije predstavljaju emotivno pitanje, zbog činjenice da izazivaju i podstiču širok spektar pitanja o identitetu i vrijednostima pojedinaca, zajednica, pa i društva u cjelini. Migracionu politiku je teško formulirati i implementirati, zbog toga što uključuje kretanje ljudskih bića, aktera koji su spremni da podnesu žrtve i rizike u cilju ostvarenja svojih aspiracija. To su izazovi radikalno različiti od onih koji se javljaju kod regulisanja kretanja neživih stvari, kao što su kapital, robe i informacije.

Aktuelno stanje u oblasti migracija koje karakteriše povećana mobilnost stanovništva, te s tim u vezi otvaranje novih do sada nepoznatih migracionih koridora, aktuelizira potrebu definisanja jedinstvenog - globalnog odgovora. Racionalno rješenje u tom smislu podrazumijeva tješnju saradnju država i međunarodnih organizacija, kao i pojačanu bilateralnu i regionalnu saradnju koja bi dovela do djelotvornog sprovođenja utvrđene politike suzbijanja nekontrolisanih migracija.

Inače, migracije kao stalan proces kretanja lica nalazi se u središtu političkog interesovanja svih država bez razlike. Najčešći uzroci migracija mogu se grubo svrstati u četiri osnovna razloga:

- privredni,
- društveni,
- politički, i
- humanitarni.

Iz naprijed označenih razloga međunarodne migracije se uglavnom pojavljuju u tri oblika :

- legalne migracije, koje podrazumijevaju pravo na slobodu kretanja lica koja u skladu sa važećim propisima mijenjaju državu svog prebivališta ili boravišta.
- nezakonite migracije, koje uključuju nedopuštene prelaske državne granice, odnosno nedopušteni ulazak ili boravak u drugoj državi.
- prisilne migracije kada se ljudi pomijeraju po pravilu u većim migracionim talasima u strahu od progona prouzrokovanih ratnim dešavanjima, akcidentima ili prirodnim katastrofama.

Pod izbjegličkim pitanjem podrazumijeva se poseban vid migracija koji je uglavnom uzrokovan ratnim dešavanjima u okruženju. U okviru ovog pitanja ukupna politika azila je od prioritetnog značaja. Ovo tim prije što je ista sadržana u osnovama međunarodnog humanitarnog prava, kao i ukupnom stavu međunarodne zajednice po kojem su sve države pozvane da shodno svojim mogućnostima uzmu učešća u podjeli tereta u slučaju većih izbjegličkih kriza. Imajući u vidu činjenicu da se migraciona politika po svojim opštim karakteristikama nalazi na razmeđu unutrašnje i spoljne politike države, za njeno razumijevanje neophodno je uključiti analizu kako unutrašnjih političkih odnosa, tako i međunarodnih okvira i ograničenja.

Sirijske izbjeglice u Evropi

Nakon što su neke zemlje poput Austrije, Holandije, Slovačke i Mađarske, prateći njemački primjer, ostvarile graničnu kontrolu, te što su veoma vješto i uspješno suspendovale politiku otvorenih granica evropske unije, moramo se dobro zamisliti i zapitati, koji će se sljedeći potezi povući u jeku evropske migracijsko-izbjegličke krize.

Rijeka izbjeglica iz Sirije je samo dio mase koja dolazi do Evrope čak i iz zemalja poput Avganistana i centralne Afrike. Sve te države su se uništile i još se uništavaju od strane NATO-a i/ili njihovih saveznika i to od vremena pomame nakon 11.09.2001. Ako razmislimo o široj slici izbjegličke krize, zapadnjački lideri su jako dobro znali, čak i prije uništavanja Libije, da je sasvim logično kako će se značajno povećati broj priljeva ljudi iz Afrike u Evropu (internet: hr.sott.net/.../3394).

Po svim mjerilima, sam broj sirijskih izbjeglica je najveće ikad zabilježeno masovno raseljavanje ljudi od vremena američko-ruskog sukoba u Avganistanu tokom osamdesetih godina XX vijeka. Uzimajući u obzir da je ekstremistički islamski pokret financiran i treniran od strane SAD-a i njenih saveznika, tada postaje sasvim jasno kako su isti odgovorni za oba izbjeglička talasa. U talasima izbjeglica nastalim zahvaljujući vashingtonskim strategijama „kriznih žarišta“, stvorenih u nekoliko zadnjih godina, ostala su brojna mrtva tijela djece na obalama Evrope, a sva ta djeca su bježala pred direktnim ili indirektnim posljedicama zapadnjačkih „humanitarnih“ ratova. Angela Merkel je prije nekog vremena rekla jednoj palestinskoj djevojčici kako ne može ostati u Njemačkoj, no gotovo milion sirijskih izbjeglica je sada dobrodošlo???

Moramo se zapitati od koga sve te silne izbjeglice dobijaju toliku količinu novca, oko 2400 dolara u prosjeku po osobi, a da bi stigli u Njemačku. Ovi izbjegli i očajni ljudi su lagan plijen za prevarante svih vrsta, takve osobe mogu podmititi, regrutovati, pa čak i nagovoriti očajnike na stvari koje u uobičajenim okolnostima ne bi učinili. Ako uzmemo u obzir i

napomenu o „masovnim migracijama populacije“, moramo se pitati šta će biti sa prirodnim priraštajem stanovništva. Trenutna situacija nastala NATO-vim ratovima jako je loša, te se može usporediti s migracijama u Evropi za vrijeme Drugog svjetskog rata, puno veće i masovnije migracije bi se mogle dogoditi u skoroj budućnosti.

Po čemu je Brčko distrikt sa okolinom interesantan za migrante?

Prostor Brčko distrikta nalazi se na veoma važnom geografskom položaju, saobraćajno povezuje više država i regija. Pogranično je podnoblje, na sjeveru rijekom Savom razdvaja Bosnu i Hercegovinu sa Republikom Hrvatskom. U prošlosti je bio prostor koji je spajao, odnosno razdvajao dva velika carstva Austro-Ugarsko i Osmansko. Brčko distrikt je prostor u kojem se zbog povoljnog geografskog položaja velikim dijelom razvila trgovina. Prirodnogeografski uslovi su takođe povoljni za život (klima, reljef, bogatstvo voda, plodno zemljište i druge povoljnosti).

Sve navedeno bilo je dovoljan razlog za kretanje stanovništva iz drugih predjela na ovaj prostor kako u prošlosti tako i u sadašnjosti. Krajem dvadesetog vijeka ovaj prostor je u SFRJ prednjačio kao regija iz koje je bilo najviše radnika na privremenom radu u inostranstvu, kako bi se tada nazivalo. Početkom devedesetih godina, izbijanjem ratnih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije, proces migracija je ubrzan i poprima dramatične razmjere. Unutar samog ovog prostora bilo je mnogo migracija, a ovaj proces je djelimično zaustavljen uspostavljanjem Brčko distrikta Bosne i Hercegovine nakon arbitražnog procesa.

Danas, međutim, ljudi i dalje migriraju, a što je uzrok ekonomski status velikog broja stanovništva. Ljudi su bez zaposlenja, oni koji rade primanja su mala i širi se osjećaj bezperspektivnosti. Generalno se može reći da se sada migracioni proces odvija jednosmjerno. Trenutno je malo onih koji dolaze na ove prostore, izuzev pojedinih slučajeva koji su vezani za slučajeve, njima, od velike važnosti. Vidljivo je da ovom prostoru prijete opasnosti u budućnosti da ostane na broju populacije koja nije dovoljna za opstanak i normalno funkcionisanje. Prirodni priraštaj je dodatni razlog za strah.

Uzroci i posljedice migracija

Uzroci migracija su raznovrsni, ali u najvećem broju slučajeva, kao što je već napomenuto, su ekonomske prirode. Ljudi se sele u potrazi za boljim uslovima života (bolje plaćenim poslovima, odlaze iz siromašnih oblasti, gde je nizak nivo životnog standarda). Takođe je napomenuto da postoji više uzroka migracionih kretanja, ali napomenuo bih dvije grupe. Prvoj grupi pripadaju faktori koji deluju na ljude da se iseljavaju sa određenih prostora (visoke stope nezaposlenosti, niske zarade, siromaštvo, nedostatak obradivog zemljišta, glad ili, čak, ratovi). Drugu grupu faktora čine oni koji privlače stanovništvo da se iseljava iz određenih područja (bolji uslovi obrazovanja, lakše pronalaženje posla, veće zarade, mogućnost dobijanja većih obradivih površina, privlačna snaga gradskih sredina).

Kao uzroci se mogu navesti još i siromaštvo, nestabilni politički sistemi, slabe institucije te primitivne ekonomije, a što zaista nije nikakva garancija da se obezbijedi minimum uslova za normalan razvoj čovjeka i njegovih ljudskih mogućnosti. Posljedice su, u prvom redu, pitanje broja žrtava, posebno natalitet u budućnosti. Posljedice mogu biti i to što se stanje u ekonomskom sektoru ne mijenja u pozitivnom smislu, što govori da je ekonomija, kao veoma bitan faktor, u stagnaciji i samim tim krijumčarenje i druge nedozvoljene radnje su i dalje prisutni.

Neophodno je sagledati ukupno društveno okruženje, naročito lošu ekonomsku situaciju, koja jača želju za odlaskom mladih ljudi iz zemlje, ukupnu društvenu nesigurnost, koja utiče na dezintegraciju porodice i predstavlja pogodno tlo za socijalnu patologiju, kao što su zlostavljanja u porodici, alkoholizam, upotreba droga i prostitucija, a sve navedeno, takođe nam govori kako o uzrocima, tako i o posljedicama migracija. Dalje, može se navesti da nezaposlenost svuda u okruženju, a posebno u Bosni i Hercegovini, iz godine u godinu ima tendenciju rasta. Navedeni pokazatelji nisu ohrabrujući i time kazuju da postojeća ekonomska i socijalna nestabilnost, crna ekonomija i krijumčarenje i dalje navode čovjeka na razmišljanja i odlučivanja u pravcu migracija.

Posljedice migracija su brojne i mogu se svrstati u tri kategorije: **demografske, socijalne i ekonomske**. U migracijama najčešće učestvuju mladi i obrazovani ljudi, tako da je odlazak ovakvog stanovništva veliki „udarac“ za emigraciona područja. Nije tu riječ samo o smanjenju broja stanovnika (povećava se stanovništvo u imigracionim područjima), već i o drugim demografskim posljedicama (u emigracionim područjima dolazi do povećavanja prosječne starosti stanovništva, smanjuje se fertilni kontigent i mogućnost za prirodno obnavljanje stanovništva, opada stopa rađanja, a raste stopa smrtnosti – sve to dovodi i do prirodnog smanjenje broja stanovnika).

Socijalne posljedice su usmjerene ka činjenici da stanovništvo koje se doseljava u neko područje sa sobom nosi određene etničke, rasne, kulturne i socijalne karakteristike. Uklapanje, odnosno asimilacija novopridošlog stanovništva može teći različitim tempom, a može se dogoditi da do nje nikada ni ne dođe. Veoma često se u imigracionim područjima formiraju imigrantske zajednice koje funkcionišu unutar sebe, ali bez mnogo kontakata i miješanja sa autohtonim stanovništvom.

Ekonomske posljedice migracije su posebno raznovrsne. Bez obzira na karakter i strukturu migranata, migracije pozitivno i dugoročno utiču na ekonomsko stanje područja u koja se doseljavaju (porast kontigenta radne snage). To je, čak, slučaj i sa prinudnim migracijama koje u kratkoročnom periodu mogu da dovedu do problema u imigracionim područjima, ali koji nakon određenog vremena konsolidacije, počinju da se integrišu u društvo i postaju njegovi korisni članovi.

Na socijalno-psihološkom planu stresove i traume za posljedice imaju žrtve migracije. Reintegracija žrtava u zajednicu je dugotrajan proces. Žrtve migracije često postaju ovisne o alkoholu i opojnim drogama, što proces njihove rehabilitacije i reintegracije čini još težim.

Konstantno opadanje nataliteta stanovništva, jedan je od najznačajnijih unutrašnjih uzroka opadanja prirodnog priraštaja stanovništva. Natalitet stanovništva Srbije posle drugog svjetskog rata se stalno mijenjao, ali je većinom imao tendenciju opadanja. Na promjene nataliteta uticali su brojni faktori, među kojima su najznačajniji: ratni događaji i njihove posljedice; ekonomsko stanje; društveno-političke promjene; socijalni status stanovništva; istorijske i kulturne tradicije; zadržani patrijarhalni odnosi u porodici; industrijalizacija i urbanizacija; migracije i drugi. Uticaji navedenih faktora moraju se razmatrati u njihovoj međuzavisnosti, jer bi parcijalna razmatranja mogla dovesti do nemeritornih zaključaka i zabluda o stvarnom stanju ove komponente prirodnog kretanja stanovništva u svim regijama i administrativnim jedinicama.

U posleratnom periodu natalitet je imao tendenciju opadanja u svim popisnim periodima i svim dijelovima zemlje. Razlike opadanja nataliteta u pojedinim popisnim periodima odražavaju složene društvene, geografske i demografske procese koji su se odvijali posle završetka Drugog svetskog rata do danas (Natalitet stanovništva Srbije 1948 – 2002). Brojni su uzroci opadanja ili rasta mortaliteta a među značajnijima su: posledice gubitaka u ljudstvu i razaranja u II svetskom ratu; promene u ekonomskoj strukturi stanovništva; porast životnog standarda; i postepeno napuštanje patrijarhalnih odnosa u porodici i društvu.

Prema popisu iz 2002. godine u okruzima centralnog dijela Srbije i Vojvodini (25 okruga), samo Pčinjski i Raški okrug su imali pozitivan, a svi ostali negativan prirodni priraštaj stanovništva. Najvišu negativnu stopu prirodnog priraštaja imali su: Zaječarski okrug (9,40‰); Srednjobanatski okrug (6,70‰); i Severnobanatski okrug (6,50‰). U 2002. godini 98,20% opština u Srbiji ima negativan prirodni priraštaj što je alarmantno, jer su to sve depopulacioni prostori u kojima je u toku proces biološke regresije stanovništva (Natalitet stanovništva Srbije 1948 – 2002).

Aktivno stanovništvo je bilo u stalnom opadanju ali je u blagom porastu bila kategorija lica sa ličnim prihodom. Takođe, postepeno je opadala i kategorija izdržavanog stanovništva. Poljoprivredno stanovništvo je imalo trend opadanja i kod aktivne komponente i kod izdržvanih lica. To je prouzrokovalo pražnjenje sela i prelazak poljoprivrednog u industrijsko i ostalo nepoljoprivredno stanovništvo.

Zaključak

Može se zaključiti da nezaposlenost svuda u okruženju, a posebno u Bosni i Hercegovini, iz godine u godinu ima tendenciju rasta. Navedeni pokazatelji nisu ohrabrujući i time kazuju da postojeća ekonomska i socijalna nestabilnost, crna ekonomija i krijumčarenje i dalje navode čovjeka na razmišljanja i odlučivanja u pravcu migracija.

Iz vidljivih dešavanja u većini zemalja migracije se, ne samo sadržajno već i metodološki, smatraju najobuhvatnijom varijabilom kretanja stanovništva. Povećanje broja migranata, kao i problemi koji se s tim u vezi javljaju, uslovili su da se migracije kao stalan proces kretanja stanovništva nalaze u središtu političkog interesovanja ne samo evropskih država. Gotovo sve zemlje bez razlike suočene su sa problemom međunarodnih migracija, bilo kao zemlje porijekla, tranzita ili zemlje krajnjeg odredišta migranata. Migracije se smatraju jednim od najznačajnijih pitanja današnjice, posebno ako se ima u vidu činjenica, da danas, mnogo više nego u bilo kojem periodu ljudske istorije, svjetsko stanovništvo je izloženo sve većim pomijeranjima.

Sve više se širi saznanje da su migracije osnovna i neizbježna komponenta ekonomskog i socijalnog života svake države i da valjano regulisanje migracija može biti korisno, kako za pojedince, tako i za društva u cjelini. Višestruke i kompleksne dimenzije migracija uključuju sljedeće bitne komponente: migracije radnika, ponovno sjedinjenje porodica, migracije i bezbjednost, borba protiv ilegalnih migracija, prava migranata, integracija migranata, migracije i razvoj.

Migracije stanovništva uveliko utiču na zdravlje osobe bez obzira o kojoj se starosnoj dobi radi. Uglavnom su to mladi (djeca) i starije osobe. Migracije, takođe, vrlo negativno utiču na osobe koje su u radnom odnosu, a da ne govorim o onima koji nemaju posao, koji ni sami nisu svjesni kako preživljavaju. Bitno je naglasiti da je posebno teško ženama koje, ako

su zaposlene, kada dođu sa posla, preuzimaju glavni dio kućanskih obaveza te brigu oko porodice, a što uveliko umanjuje njihovu mogućnost za odmor i rekreaciju.

Položaj radnika iz populacije migranata je uglavnom u podređenom položaju, a što znači da rade poslove nekvalifikovane i priučene. Zbog svega navedenog često dolazi do raznih bolesti, a najčešće dolazi do psihosomatskih reakcija i stresogenih faktora. Bolovanja se ne uzimaju jer postoji određen strah od ostajanja na poslu, odnosno od dobijanja otkaza što je česta pojava kod ove populacije.

Nepovoljni uslovi života populacije migranata odražavaju se posebno na zdravlje majki sa malom djecom, a koja su među njima u velikom broju, te zbog čega dolazi do česte smrtnosti, nažalost uglavnom djece, jer nemaju adekvatne uslove za higijenu, zdravu ishranu, adekvatan prostor za cjelodnevni boravak i drugo. Ona djeca koja prežive ovakve uslove života u pitanju je, u velikoj mjeri, njihov budući rast i razvoj.

Na kraju se može reći i to da migranti zbog specifičnosti svog posla, načina života, te obolijevanja koja ugrožavaju njihov kvalitet života i radnu sposobnost iziskuju posebnu pažnju medicine rada. U svrhu zaštite zdravlja na radu bilo je potrebno uvrstiti sve radnike u posebnu grupu, kako bi se mogli provoditi kvalitetni preventivni programi predviđeni specifičnom zdravstvenom zaštitom radnika.

Literatura:

1. Breznik, D. Neke demografske karakteristike smrtnosti stanovništva do 1981. godine, Časopis Stanovništvo broj 1- 4/1990., Beograd.
2. Grupa autora: Srbi u Hrvatskoj, Univerzitet u Beogradu-Geografski fakultet, Stručna knjiga, Beograd, 1993.
3. Macura, M. Prilozi teoriji i politici stanovništva, Ekonomski institut, Beograd, 1975. Nisko-natalitetna područja su: centralni deo Srbije i Vojvodina.
4. Macura, M. Razmatranje o odnosima između stanovništva i privrede, Stanovništvo broj 1/1995. Beograd.
5. Petrović, R. Migracije u Jugoslaviji i etnički aspekt, IIC SSO Srbije, Beograd, 1987.
6. Popisi stanovništva 1948-2002. godine
7. Radušin, N. Etničke migracije na prostoru Vojvodine (2002). Migracije i etničke teme 4:339 – 348, (internet).
8. Statistički godišnjak iz 2005. godine
9. Internet hr.sott.net/.../3394, preuzeto 10.01.2016. godine

MIGRACIJE U XX I XXI VIJEKU U CRNOJ GORI – UZROCI I POSLJEDICE

Uvod

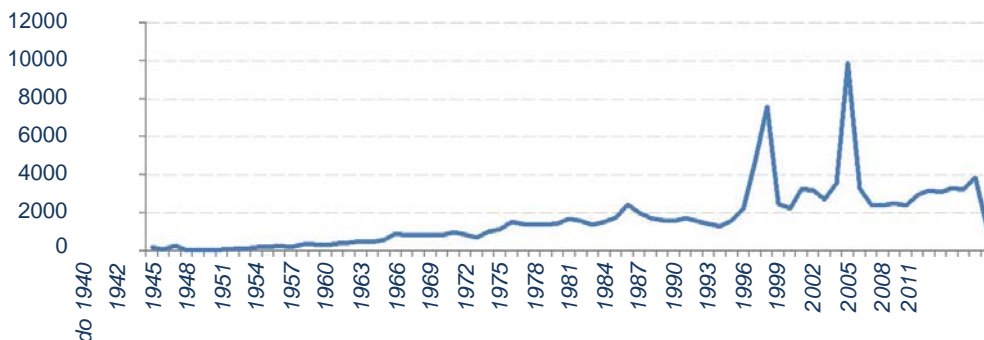
Migracija ili preseljavanje stanovništva jeste prostorno kretanje stanovništva iz jednog mjesta u drugo. Popisom je identifikovan kontigent stanovnika koji su se doselili u Crnu Goru, kao i lica koja su iz razloga školovanja, rada ili drugo bili odsutni iz Crne Gore duže od godinu. Ova lica nazivamo migranti. Crna Gora ima 620,029 stanovnika (Popis 2011) i multietnička država je. Crna Gora, nezavisna država od juna 2006. godine, dobila je status kandidata za članstvo u Evropskoj Uniji u decembru 2010. godine. U Crnoj Gori ima 625.266 stanovnika od čega polovina živi u tri od ukupno 21 crnogorske opštine, rezultati popisa stanovništva sprovedenog u aprilu 2011. godine. Crna Gora ima 194.795 domaćinstava i 316.083 stanova, Najviše stanovnika živi u Podgorici - ukupno 187.085, što predstavlja 30 odsto ukupnog stanovništva Crne Gore. Posle Podgorice najnaseljeniji su Nikšić i Bijelo Polje i u ove tri opštine skoncentrisano je 50 odsto ukupne populacije Crne Gore. Najmanje ljudi živi u Šavniku, Plužinama i Žabljaku, gde ima oko 9000 stanovnika, što je manje od 10 stanovnika po kvadratnom kilometru. Najveću gustinu naseljenosti ima primorski grad Tivat, sa 307 stanovnika po kvadratnom kilometru, a onda slijede Budva sa 157, Herceg Novi sa 132 i Podgorica sa 130 stanovnika po kvadratnom kilometru. Prosječno domaćinstvo u Crnoj Gori ima 3,2 člana. Najmanji broj članova imaju domaćinstva u Budvi - 2,7, a najviše u Rožajama gdje ima 4,1 člana po domaćinstvu. Najviše stanova - 72.959 ima u glavnom gradu Crne Gore Podgorici, što je 23 odsto od ukupnog broja stanova u državi. U Budvi i Šavniku ima više stanova nego stanovnika, pokazali su rezultati Monstada, ali je za razliku od Budve gde se u prethodnih 10 godina intenzivno gradilo, u Šavniku došlo do iseljavanja stanovnika². Statistički podaci sa posljednjeg popisa pokazuju da u tom gradu živi oko 13 odsto stanovništva manje u odnosu na popis iz 2003. Tako je 1999. godine BDP u Crnoj Gori bio za 61% niži od onog koji je ostvaren 1989. godine. Takođe, visoka nezaposlenost i hiperinflacija su dovele do pada životnog standarda građana i gubljenja povjerenje u institucije sistema. U ovom periodu Crna Gora je doživjela jedan od najvećih emigracionih talasa od sredine 60-tih godina, ali u isto vrijeme i dolazak velikog broja izbjeglica i raseljenih lica. Neto stopa migracija je bila pozitivna do 1995. godine, ali je uslijed porast emigracija uslovio visoku negativnu stopu migracije (-10%) u periodu od 1995. do 2000. godine. Dodatno, neto stopa migracije je, usljed još uvijek teške i zakasnele tranzicije, ostala visoka sve do 2005. godine (-7%). Između 1991. i 2003. godine udio stanovnika Crne Gore koji žive u inostranstvu se povećao sa 3,9% na 8,1%. Nedostatak sigurnosti koji je prouzrokovao rat, strah od mobilizacije, etničke tenzije i nepovoljna ekonomska situacija bili su razlozi zbog kojih su se mladi ali i oni srednjih godina (posebno muškarci) selili u inostranstvo. Tokom 2000-tih Crna Gora je prošla kroz period ekonomskog oporavka, GDP je konstantno bilježio pozitivne stope rasta, čak 4,2% u 2005. godini. Ekonomski rast je posebno bio evidentan u periodu između 2006. i 2008. godine sa prosječnim godišnjim

¹ Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore

² Uoporedivost podataka o broju stanovnika iz Popisa 2011. godine i ranijih popisa nije potpuna zbog primjene međunarodnih preporuka za odgovarajuće runde popisa. Ovdje se prvenstveno misli na namjeru, u definiciji uobičajenog mjesta boravka koja nije bila svojstvena ranijim metodologijama popisa. Migracione karakteristike Migracija ili preseljavanje stanovništva jeste prostorno kretanje stanovništva iz jednog mjesta u drugo mjesto. Dva različita aspekta migracija stanovništva mogu biti identifikovana kroz popis, i to: Mjerenje kontigenta međunarodnih imigranata, sa informacijom o vremenskom i geografskom aspektu posljednjeg doseljenja iz inostranstva i Mjerenje kontigenta unutrašnjih migranata, sa informacijom o vremenskom i geografskom aspektu posljednjeg preseljenja unutar Crne Gore

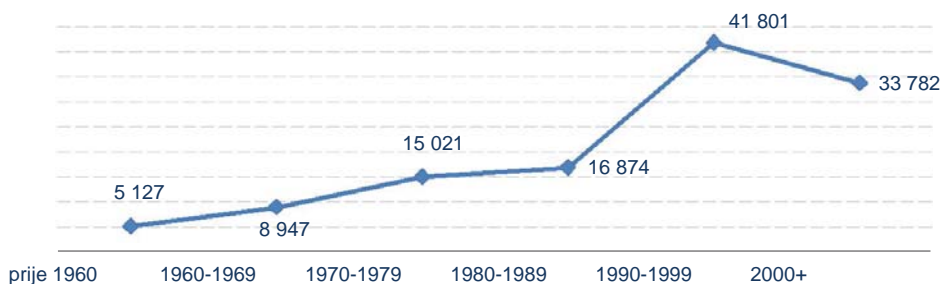
stopama koje su dostizale nivo od 8%. U ovom periodu zaposlenost i investicije u obrazovanje i socijalna davanja su se povećali, dok su sektori kao što je turizam, građevinarstvo i bankarstvo zabilježili dinamičan rast. Kao rezultat ovako pozitivnih ekonomskih dešavanja, Crna Gora je postala zemlja imigranata i migracioni balans se značajno poboljšao, ipak ostajući na negativnom nivou u periodu od 2005. do 2010. godine (-1%). Od 121 552 lica koji su nekada živjeli ili boravili u inostranstvu najmanje jednu godinu, 46 hiljada lica se doselilo u Crnu Goru prije osamostaljenja bivših republika Jugoslavije. Ovaj kontingent stanovnika se ne može uračunati u međunarodne migracije prema važećoj definiciji.

Grafik 1. U kojim godinama je najviše lica doseljeno u Crnu Goru?

- 9 888 sadašnjih stanovnika Crne Gore doselilo se 1999. godine, 7 595 je došlo 1992. godine. Ove migracije prepoznate su kao nasilne zbog ratnih dešavanja na području bivše Jugoslavije.

Grafik 2. Desetogodišta u kojima je najviše lica migriralo u Crnu Goru?

1. Interne migracije stanovništva

Analiza odnosa između autohtonog³ i doseljenog stanovništva daje nam uvid u mobilnost stanovništva određene teritorije, da li je populacija zatvorenog ili otvorenog tipa i koliko su neka naselja ili područja atraktivna ili odbojna za imigraciju. Prema podacima 2003. godine u **Crnoj Gori** je bilo 367 408, odnosno 59,3% autohtonog⁴ stanovništva, dok je

³ Autohtonim stanovništvom se smatra stanovništvo koje je rođeno u mjestu stalnog prebivališta

⁴ Autohtonim stanovništvom se smatra ono koje je rođeno u mjestu boravka

doseljenog bilo 252 737, odnosno 40,7% stanovništva. U **Sjevernom** regionu autohtono stanovništvo je brojalo 72 138 ili 61,4% ukupnog stanovništva regiona, dok je 45 390, odnosno 38,6% bilo doseljenog. U **Sjeveroistočnom** regionu autohtonog stanovništva je bilo 54 744 ili 70,8%, dok je doseljenog bilo 22 607, odnosno 29,2%. Analizirajući doseljeno stanovništvo u **Republici** prema vremenu doseljavanja vidimo da je do 1945. godine migriralo svega 1,3%, u periodu 1946-1960. godina nešto više 9,4% migranata. U kasnijim periodima intenzitet migracija je znatno ojačao, o čemu svjedoči znatno veće učešće migranata od 28,6% za period 1961-1980. godina, odnosno 45,5% za period 1981-2003. godina. Iz ovog vidimo da su migraciona kretanja u zadnjih 20-tak godina u Republici bila najintenzivnija, da je od 1961. do 2003. godine migriralo 74,1% ukupnog doseljenog stanovništva.

Interne migracije stanovništva u Crnoj Gori su bile posebno intenzivne tokom posljednje dvije decenije, i njihova osnovna karakteristika je bilo seljenje stanovništva iz sjevernog dijela u središnji i južni dio zemlje, kao i migracije iz ruralnih u urbana područja. Razlozi internih migracija su potraga za boljim poslovnim mogućnostima i uslovima života, kao i zaposlenje posebno u sektorima kao što su turizam ili građevinarstvo.

Kao rezultat neto stopa migracije za cijeli sjeverni region je bila negativna i izrazito visoka (-15,5% u poređenju sa -1,6% na nacionalnom nivou za period 1991.-2003. godina). Takođe, od opština koje imaju negativnu stopu migracije preko 10% ili veoma veliki procenat stanovnika koji živi u inostranstvu (preko 20%), većina je locirana u sjevernom regionu. Ovaj većinom ruralni, nekad industrijski region značajno zaostaje za ostalim regionima u zemlji po svim socio- ekonomskim indikatorima. Pošto je nezaposlenost glavni uzrok siromaštva i socijalne isključenosti, ovaj regiona se suočava i sa najvećim problemom siromaštva (najveći procenat stanovništva koji živi ispod linije siromaštva od 162 € mjesečno-19,2% kao i najveći broj ugroženih po više osnova). Kakva je polna struktura migranata po opštinama, u %? Veći broj žena migranata zabilježen je u 10 opština Crne Gore. Isto toliko opština ima veći broj muškaraca migranata, dok je u Nikšiću polna struktura migranata 50% žena i 50% muškaraca. (**Bakić, Mijanović, 2006.:16-17**; Monstat, 98/2011.:14 i 17). U potrazi za boljim životom ljudi sa sjevera Crne Gore godinama se masovno sele na njen jug i zapad, najviše u glavni grad. Između dva posljednja popisa samo iz Pljevalja iselilo se preko 4,5 hiljada stanovnika. Prema popisu stanovništva od 2011.godine u Crnoj Gori živi 625.266 stanovnika. Od 2003. godine njihov broj porastao je za svega pet hiljada. U Podgorici živi 30 posto stanovnika Crne Gore. U posljednjih osam godina broj stanovnika glavnoga grada porastao je čak za 50 hiljada. U Podgorici, koja ima oko 187.000 stanovnika, Nikšiću i Bijelom Polju skoncentrisana je polovina crnogorskog stanovništva. Popis iz 1971. godine pokazuje da se broj doseljenika iz drugih opština u Podgoricu povećao za više od šest odsto, da bi 1991. godine dostigao 53,2 odsto ili 37.532 doseljenika. Najviše su se doseljivali oni sa osnovnim obrazovanjem (85,18 odsto, a među deset najzastupljenijih zanimanja najbrojniji su bili – oficiri. Zvanično, mjesto boravka u 2014 godini promijenilo je ukupno 4. 369 građana, što predstavlja 0,7 odsto od ukupnog broja stanovnika Crne Gore. Većinu tog stanovništva, kako je saopštio Monstat u aprilu ove godine, čine žene sa 56,5 procenata. Od ukupnog broja odseljenih stanovnika čak 97,9 odsto se odselilo u gradove. Plav i Šavnik imaju po hiljadu stanovnika manje nego na popisu iz 2003. godine. Prema podacima Monstata, tokom prošle godine sa sjevera su se odselila 1.254 stanovnika. U središnji region doselilo ih se 808, a u primorski 446. Najveći odliv stanovništva zabilježen je u Beranama odakle su se odselila 322 građanina. Ovi podaci ne odražavaju stvarno stanje, mnogi su otišli a da to nijesu prijavili. Jedan od glavnih razloga migracionih procesa iz opština sa sjevera je potraga za zaposlenjem, a za mlade ljude to je i veća mogućnost za obrazovanje. Na sjeveru posebno ubrzano bez stanovnika ostaju sela. Mnoga su odavno pusta ili su u njima ostala samo staračka domaćinstva. U 157 seoskih naselja pljevaljske opštine živi gotovo tri hiljade

stanovnika manje u odnosu na popis iz 2003, i to su pretežno staračka domaćinstva. Depopulacija sela nije samo posljedica ranije brze industrijalizacije koja je apsorbovala radnu snagu sa sela, nego i migracija u inostranstvo. Stanovništvo sa opustošenog sjevera seli se u Podgoricu i na primorje. Stopa migracije na sjeveru je preko 10 odsto, a procenat stanovništva koji živi u inostranstvu preko 20 odsto. Iz opština na sjeveru svake godine se iseli više od hiljadu stanovnika. Podaci MONSTAT-a govore da je u kontinuitetu broj umrlih veći od broja rođenih. Pozitivni prirodni priraštaj na sjeveru je posljednji put zabilježen 2010. U septembru je na Žabljaku u školu krenulo svega 20 prvaka. Neko u inostranstvo, neko put Podgorice i primorja, tek sjever se konstantno prazni. Iseljavanje sa područja sjevernog regiona nastavlja se ne smanjenim tempom, pa je za 11 mjeseci 2013. godine sa područja 10. opština te regije iselilo, ukupno, 1.305 građana, objavio je MONSTAT. Za jedanaest mjeseci ove godine najviše stanovnika napustilo je Bijelo Polje i to 352. Naime, u tom periodu se u tu opštinu doselilo 155, a odselilo 507 stanovnika, pokazali su najnoviji podaci MONSTAT-a. Nakon Bijelog Polja najviše žitelja napustilo je Berane -272, Nikšić 210, Pljevlja 168, Rožaje 112, Kolašin 106, Plav 104, Cetinje 98, Mojkovac 64, Šavnik 54, Plužine 50, Herceg Novi 26 i Žabljak 23. Koliko su pomenuti rezultati porazni za sjever države govori činjenica da je od 13. opština u kojima je evidentirano iseljavanje stanovništva njih 10 iz sjevernog regiona. Pored njih, promjena sredine odlaskom građana iz grada u kojem je su do tada živjeli, evidentirana je i u opštinama: Herceg Novi, Nikšić i iz prestonice, Cetinje, iz koje je odselilo 98 građana. Osim Cetinja, manje od sto stanovnika je iselilo iz opština: Herceg Novi, Mojkovac (64), Šavnik (54), Plužine (50) i Žabljak (23), ali taj podatak ne treba da zavara bilo koga jer se radi o mjestima sa malim brojem stanovnika, pa je i njihov procenat odseljenih građana dramatičan. S druge strane, Podgorica je u posmatranom periodu dobila 1.907 novih stanovnika, dok je glavni grad napustilo 645 osoba, saopšteno je iz MONSTAT-a. U razdoblju od 1948. do 2011. iskazale su se velike disproporcije u prostornom razmještanju stanovništva Crne Gore⁵. Sjeverni region zemlje (32,3% teritorije Crne Gore) je zabilježio apsolutni pad za 10.147 osoba (13,13%);

---

⁵Gradonačelnici sjevernih opština su ukazali (2014) da su posljednjih godina ogromna nezaposlenost, siromaštvo i slaba saobraćajna povezanost sa ostalim dijelom države i okruženjem glavni uzroci migracija sa tog područja. Evo nekoliko akcenata iz njihovih izjava medijima. Za mlade ljude nema perspektive u Pljevljima, stoga odlaze u veće gradove kako bi sebi omogućili bolji život. Pljevljaci najčešće odlaze u Beograd ili Podgoricu, a nije mali broj onih koji se trajno nastanjuju u Sarajevu. Danas žene ne žele da ostanu na selu i budu domaćice, već žele mnogo više, a to mogu dobiti samo u većim gradovima. Veliki broj mladića na selima je neoženjen zato što djevojke ne žele da stvaraju potomstvo na selu. Imamo odlične poljoprivredne resurse, ali ljudi neće da obrađuju zemlju od koje se u Vasojevićima i te kako dobro može živjeti. Na Žabljaku ostaju samo stariji ljudi, zbog čega je i veći mortalitet. Ranije je na Žabljaku svako novorođenče darivano sa 1.000 eura, ali ni tada nije došlo do povećanja prirodnog priraštaja, koji je u posljednjih tridesetak godina negativan. Nekad je žabljačka opština imala desetak hiljada građana, a prema posljednjem popisu tek nešto više od 3.500. Bjelopoljci, tradicionalno, u potrazi za boljim životom odlaze u evropske zemlje. Mnogi sele u Beograd ili Sarajevo. Što se tiče Crne Gore najatraktivniji gradovi su im Podgorica i Bar. Iz Nikšića većina ljudi odlazi u Podgoricu. Zabrinjavajući je i nastavak regionalne nerazvijenosti - ogromne su razlike u broju zaposlenih i odseljavanja iz siromašnih opština. Nekadašnji radnici bivših velikih, a sada propalih preduzeća u Bijelom Polju u više navrata su protestima ukazivali na loš standard građana tog dijela Crne Gore. Oni su vlasti poručivali da su nezaposlenost, ugašena preduzeća i loš standard doveli sjever Crne Gore na rub egzistencije. Liberalna partija Crne Gore je svojevremeno najavila predlog deklaracije o podsticanju razvoja sjevera, kojim će se od države zahtijevati da se opštine u tom dijelu države tretiraju kao nerazvijeno područje i da mu država pruži pomoć prvenstveno prilikom zapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta. U dolazak boljih dana na sjeveru su nadu polagali u izgradnju autoputa Bar – Boljare.

sjeveroistočni region (20,6% teritorije) bilježi pad za 14.167 (9,76%). Sa druge strane središnji region (35,6% teritorije) bilježi porast za 20.398 lica (7,79%) i, na kraju, primorski region (11,5% teritorije) povećanje za 13.239 lica (9,82%) (Bakić, Mijanović, 2006.:13-15; Monstat, 98/2011.:14 i 17). U Sjevernom regionu u periodu 1961-1971. godina ukupan rast broja stanovnika iznosio je 4 831, prirodni priraštaj 20 909 stanovnika, pa je migracioni bilans ovog regiona bio negativan –16 078 stanovnika. Godišnja stopa migracionog bilansa u ovom periodu iznosila je – 1,1%. U narednom periodu ovaj region je imao manje 5 743 stanovnika nego u prethodnom periodu i pored prirodnog priraštaja od 13 352 stanovnika, pa je negativan migracioni bilans bio veći nego u prethodnom periodu –19 095 stanovnika. Samim tim i negativna godišnja stopa migracionog bilansa je bila veća –1,3%. U zadnjem periodu 1981-2003. godina ovaj region je imao 13 580 stanovnika manje nego u prethodnom periodu. U periodu 1961-2003. godina u Središnjem regionu se povećao broj stanovnika za 120 869, od čega 73 713 putem prirodnog priraštaja, a 47 156 doseljavanjem. U ovom periodu godišnja stopa migracionog bilansa iznosila je 0,5%. Mada je tokom čitavog perioda Središnji region imigracionog karaktera, najintenzivnije doseljavanje bilo je u periodu 1971-1981. godina, da bi periodu 1981-2003. godina intenzitet doseljavanja bio znatno manji.

Tabela.1. Migracioni bilans Crne Gore i regiona u periodu 1961-2003. godina

Republika-region		1961-1971	1971-1981	1981-2003	1961-2003
Crna Gora	ukupno kretanje	57 610	54 706	88 784	201 100
	prirodni priraštaj	67 583	56 819	91 108	215 510
	migracioni bilans	-9 973	-2 113	-2 324	-14 410
	god. stopa m. b %	-0,2	-0,04	-0,02	-0,06
Sjeverni	ukupno kretanje	4 831	-5 743	-13 580	-14 492
	prirodni priraštaj	20 909	13 352	15 334	49 595
	migracioni bilans	-16 078	-19 095	-28 914	-64 087
	god. stopa m. b %	-1,1	-1,3	-1,0	-1,1
Sjeveroistočni	ukupno kretanje	7 226	4 648	6 764	18 638
	prirodni priraštaj	19 964	15 282	25 626	60 872
	migracioni bilans	-12 738	-10 634	-18 862	-42 234
	god. stopa m. b %	-1,6	-1,2	-0,9	-1,2
Središnji	ukupno kretanje	32 109	36 881	51 879	120 869
	prirodni priraštaj	19 788	19 662	34 263	73 713
	migracioni bilans	12 321	17 219	17 616	47 156
	god. stopa m. b %	0,7	0,8	0,3	0,5
Južni	ukupno kretanje	13 444	18 920	43 721	62 440
	prirodni priraštaj	6 922	8 523	15 795	29 966
	migracioni bilans	6 522	10 397	27 926	32 474
	god. stopa m. b %	0,7	1,0	0,9	0,6

U zavisnosti da li je migracioni bilans pozitivan ili negativan opštine dijelimo na imigracione i emigracione. Imigracionih opština ima 7, dok je emigracionih znatno više 14. Imigracione su sve opštine Južnog regiona: Bar, Ulcinj, Budva, Kotor, Tivat i Herceg Novi i 1 opština Središnjeg regiona Podgorica. U periodu 1961-2003. godina najveću godišnju stopu migracionog bilansa imala je opština Budva 2,0%, a najmanju opština Ulcinj 0,3%. Regionalne razlike, danas, najbolje ilustruje podatak da je u Budvi, koja ima 19 hiljada stanovnika i sedam hiljada domaćinstava, u martu prošle godine bilo 10.555 zaposlenih, a u Bijelom Polju sa 46 hiljada stanovnika i 13 hiljada domaćinstava svega 6.985 zaposlenih. To znači da domaćinstvo u Budvi prosječno ima jednog i po zaposlenog, a u Bijelom Polju tek svako drugo domaćinstvo ima jednog zaposlenog. Bijelo Polje ima skoro isti broj zaposlenih kao i prije godinu, dok je u Budvi ta brojka veća za osam odsto.

2.U inostranstvu još jedna Crna Gora

Masovne migracije stanovnika Crne Gore na druge kontinentalne počele su prije 120 godina. Iako se ne zna tačan broj crnogorskih iseljenika i njihovih potomaka širom svijeta,

Ministarstvo vanjskih poslova Crne Gore procjenjuje da ih ima koliko i stanovništva koje živi u Crnoj Gori. Naših iseljenika i njihovih potomaka je najviše u Sjevernoj i Latinskoj Americi, Srbiji, Turskoj, zapadnoevropskim zemljama, zemljama bivše Jugoslavije, ali značajan broj njih danas živi i u Ukrajini, Australiji, Rusiji i nekim afričkim zemljama. Emigranti iz Crne Gore su pretežno muškarci, mladi ili srednjih godina i većina njih je iz sjevernog regiona, jednog od tri regiona u Crnoj Gori. Značajan broj migranata Crnogoraca je iz centralnog regiona, dok je većina emigranata Bošnjaka ili Muslimana iz (određenih opština) sjevernog regiona, dok su migranti Albanci većinom iz južnog regiona. Pored tradicionalnih emigrantskih destinacija (SAD, Njemačka, Švajcarska) nove zemlje kako iz Evrope (na primjer Luksemburg, Švedska) ili iz drugih krajeva svijeta (Australija, Kanada) su postale interesantne emigrantima tokom devedesetih. SAD tradicionalno privlači najveći broj visokoškolovanih migranata dok je njihov udio u migracionoj populaciji u evropskim zemljama mnogo manji (izuzev u Ujedinjenom Kraljevstvu). U inostranstvu živi cijela jedna Crna Gora, a možda i više, jer nema detaljnih analiza istorije migracija. Samo u Njujorku „živi“ šest Gusinja, odnosno oko 30.000 Gusinjana. Tradicionalno, migranti u Crnoj Gori (posebno Albanci) odlaze sa svojom ženom i djecom, tako da je pojava ostavljene djece sa drugim članovima porodice uslijed emigracije, veoma rijetka u Crnoj Gori. Slično, veoma rijetko su stari roditelji migranata ostavljeni sami, jer najčešće barem jedno od djece ostaje sa roditeljima i izdržava ih od finansijskih sredstava koja šalju članovi porodice koji su emigrirali. Emigracije su ubrzale proces starenja u Crnoj Gori, jer starosna struktura populacije koja se doseljavala u Crnu Goru nije mogla nadomjestiti odlazak velikog broja mladih ljudi. Iz beranske opštine ljudi se iseljavaju decenijama i u zapadnoevropskim zemljama ima ih oko 10.000. Crna Gora se nedavno našla na spisku zemalja njemačkog saveznog Ministarstva unutrašnjih poslova kao zemlja koja se smatra politički „sigurnim“. Cilj je da se smanji broj crnogorskih državljana koji u Njemačkoj traže azil, kako i ostalih koji dolaze iz Srbije, BiH i Makedonije. Prema najnovijem izvještaju Evropske službe za granice Frontex, početkom 2014. broj azilanata iz zapadnog Balkana u zemlje šengena je u „alarmantnom porastu“. ⁶Prema posljednjim dostupnim podacima Frontex-a za 2012., najviše zahtjeva za azil u zemljama EU-a stiglo iz Srbije, i to 15.940, pa iz Makedonije 7.084, Bosne i Hercegovine 4.781, Albanije 4.270 i Crne Gore 811. Njemačke vlasti su, u obrazloženju naveli da smatraju da u tim zemljama ljudi nijesu progonjeni po političkoj osnovi, već da se radi o ekonomskim motivima za migraciju. Ipak, u „bogatim Zapad“ se i dalje najčešće odlazi trbuhom za kruhom. Posljednji dostupni podaci pokazuju da se u najvećoj mjeri iseljava iz sjevernog područja Crne Gore. Jedno od pitanja koje je ponavljano tokom decembarskih protesta na sjeveru bilo je - kome je to cilj da nas sve iseli sa naših područja i iz naših domova. Bez odgovora. Sem uopštene priče da u dijaspori živi još jedna Crna Gora, preko 600.000 ljudi koji su porijeklom odavde, državni organi nemaju svježih podataka o migracijama. Kažu da je za to potrebna sveobuhvatna analiza koja bi angažovala stručnjake iz različitih oblasti. Prema popisu iz 2011. 35.689 državljana Crne Gore boravi u inostranstvu duže od godinu dana. Iseljavanje se pojačalo od početka krize 2008. godine. Posljednja studija koja je rađena uz pomoć Evropske komisije navodi da se između 1991. i 2003. godine udio stanovnika Crne Gore koji žive u inostranstvu povećao sa 3,9 na 8,1 posto. Taj procenat se smanjivao u periodu ekonomskog rasta između 2006. i 2008. godine, da bi se s novom krizom opet povećao. Ministarstvo nauke je u maju raspisalo konkurs za izradu Analitičke studije o crnogorskoj dijaspori. U toku 2013. godine publikovana je knjiga „Ko je ko u dijaspori Crne Gore – nauka“. U okviru ove publikacije objavljeni su podaci o 90 doktora nauka i istraživača porijeklom iz Crne Gore. Kako Crna Gora na planu nauke, obrazovanja i

⁶ U odnosu na januar 2013. ukupno je u januaru 2014. podneseno skoro dva puta više zahtjeva za azil, a u odnosu na decembar prošle godine taj broj je povećan za više od 22 odsto. Prema Frontex-u, 2013. godina je bila rekordna po broju ilegalnih prelazaka granica. Registrovano je čak 40 hiljada takvih prelazaka

zapošljavanja mladima sve manje nudi, teško je očekivati i da se zadrže mladi, a kamoli da se privuku oni koji su već u inostranstvu. Crna Gora se vraća na mjeru od prije 120 godina – kada su kralj Nikola i njegova kamarila uživali sve privilegije, a raja bila prinuđena da ide trbuhom za kruhom iz Crne Gore. Najčešće u Ameriku. Samo što su nekima sada i primorje i Podgorica kao Amerika.

3. Demografsko migraciona kretanja i ekonomski razvoj

Demografska kretanja i ekonomski razvoj su u čvrstoj korelacionoj zavisnosti. Praktično, demografska kretanja su pod snažnim uticajem ekonomskog razvoja i faktora koji diktiraju stabilnost razvoja i rasta u jednoj privredi. Kao posljedica tih odnosa su i migracije stanovništva unutar jedne zemlje mada je i odlazak u emigraciju iz nerazvijenih regiona i zemalja u pravcu razvijenih stalan proces, te tako postao jedan od vrlo značajnih problema u savremenom svijetu. Postoji stalan i snažan pritisak migranata iz nerazvijenih regiona i prostora da, tražeći posao i perspektivu za sebe i svoju djecu, traže useljavanje u druge, razvijenije regione i zemlje. Takve tendencije su odavno registrovane i na prostorima Crne Gore dodavši joj karakter emigracionog područja, a potvrđuju ih i rezultati popisa iz 2011 godine.

a) Svako društvo, bilo ono razvijeno ili nerazvijeno, suočava se sa problemom rađanja, s tim što se razvijena društva, obično, suočavaju sa problemom nedovoljnog rađanja. Period između dva posljednja popisa stanovništva (1991. i 2003), je bio period karakterističan po mnogim bitnim procesima i sudbonosnim događajima. Događaji i procesi iz tog perioda kao što su: raspad ranije velike zemlje SFRJ, ratovi, ekonomske i druge vrste sankcija, opsta neizvesnost te ekonomska i druga nesigurnost, nizak životni standard i borba za preživljavanje, naročito u poznatoj hiperinflaciji iz 1993. i sa početka 1994. godine, NATO bombardovanje, visok obim sive ekonomije i odvijanje velikog obima robnih i drugih tokova mimo regularnih okvira, kao i drugi razni događaji, direktno su se odražavali na sve vitalne događaje i prostorni razmještaj stanovništva Crne Gore. Bilo je za očekivati da to bude period naglašene tranzicije jednog hibridnog privrednog sistema na putu ka produktivnijem i mnogo više tržišno orijentisanom privrednom sistemu sa pravnom državom, period nužne, ekonomske i na tržišnim osnovama i ekonomskim zakonitostima zasnovane privatizacije u kojem bi se sredstva dobijena od privatizacije koristila za razvoj i zapošljavanje, period postepenog mijenjanja ranije zatečene, neproduktivne privredne strukture a stvaranja nove, sa osloncem na jaki i efikasni privatni sektor koji je najbolja kočnica uplitanju države u ekonomski život, period rađanja nove ekonomske strukture sa modernim tehnologijama, period povećanog zapošljavanja i podizanja zivotnog standarda i kvaliteta življenja stanovništva itd, što bi pogodovalo ekonomskoj i socijalnoj stabilnosti, normalnom ekonomskom razvoju i bijegu iz zone siromaštva ali što bi, takođe, adekvatno doprinijelo normalnoj reprodukciji stanovništva i stvaranju ekonomskih i drugih preduslova za perspektivu življenja stanovništva, njegov adekvatniji prostorni razmještaj. Ali, ti procesi su doprinijeli da se stanovništvo sve više preseljava u gradove, tražeći posao i tako doprinese porastu nezaposlenosti. Veliki broj ljudi je tražio posao u inostranstvu. Tendencija procentualnog povećanja broja ljudi u inostranstvu je dostigla najveći iznos (7,86%) prema popisu iz 2003. godine. Bilo bi za očekivati da te tendencije postepeno slabe sa ostvarivanjem povoljnijih ekonomsko socijalnih uslova za život i zapošljavanje stanovništva u zemlji. Naime, ostvarivanjem “evropske perspektive regiona”, uz uspostavu mira, bezbjednosti i povjerenja, uz stvaranje povoljnog ambijenta za nastavak procesa ekonomake privatizacije, dolazak stranog kapitala i dalji razvoj preduzetništva, treba očekivati da se cio region integriše u šire evropske ekonomske i druge tokove i na taj se način realizuju stabilniji ekonomski i drugi uslovi za privređivanje, te novi i povoljniji uslovi za drugaciji demografski razvoj.

b) Tržište rada pati od nekoliko strukturnih problema, a posebno od neusklađenosti ponude i tražnje koja može dodatno biti podstaknuta migracijama. Naime, postoji nedostatak kadra za nisko obrazovnim zanimanjima u sektorima kao što su turizam, ugostiteljstvo i građevinarstvo ali i za onim srednje do visoko obrazovnim (doktori, medicinske sestre, nastavnici, inženjeri). Kako bi se nadomjestio nedostatak nisko obrazovanog kadra veliki broj radnika iz ostalih zemalja Zapadnog Balkana se sezonski zapošljava u Crnoj Gori. Takođe, jedna od karakteristika tržišta rada je i veliki broj onih koji završe pomorsku školu ili fakultet u zemlji, ali ne mogu naći posao zbog nepostojeće tražnje. Zbog toga se ljudi koji se školuju za pomorce najčešće zapošljavaju na stranim brodovima i na njima ostvaruju veoma dobru zaradu. Inače, doznake iz inostranstva predstavljaju značajan priliv novca i značajan doprinos prihodima domaćinstava u Crnoj Gori (prosječan mjesečan prihod 200€ u 2009. godini) koji se većinom koristi za tekuću potrošnju i održavanje imovine. Udio doznaka u BDP-u je varirao u periodu od 2000. do 2010. godine od 4% u 2002. godini do 11,7% u 2005. godini (7,5% u 2010. godini). Ipak, prema najnovijim istraživanjima finansijska kriza je značajno smanjila mogućnost migranata da finansijski pomognu svoje porodice u zemlji.

c) U uslovima izražene ekonomske i socijalne neizvjesnosti nužno nastaje pasivizacija individue zbog nezadovoljavajućeg nivoa životnog standarda. Otuda, nužno, osjećaj nesigurnosti zbog posljedičnosti strukturnih prepreka u uslovima ubrzanog procesa modernizacije i naglog prelaska ljudi iz sela u gradove, nesigurnosti zbog ogromne nezaposlenosti, zbog teskog rešavanja stambenog problema, zbog problema zapošljavanja žena i problema čuvanja djece itd., itd.. Tada se, u takvim teškim, ekonomski i socijalno nestabilnim uslovima, same individue, (od kojih su mnoge ekonomski zavisne od roditelja a porodica im je prinudno utočište), više okupiraju vlastitim ciljevima i projektima, karijerom, traženjem boljeg i bolje plaćenog radnog mjesta, traženjem perspektive za sebe i svoju djecu, kao i prostora gdje je to moguće realizovati, te imati bolji životni standard. U uslovima ekonomske i druge neizvjesnosti, kada je prinudno osujećena individualizacija i osamostaljivanje mladih ljudi jer nemaju materijalne resurse za samostalan život i kada je zbog neposjedovanja stana i redovnih primanja "produžena zavisnost" mladih ljudi oba pola, se stvara otpor preuzimanju dugoročnih obaveza kao što su stupanje u brak i formiranje porodice te, na taj način, prepreka obogaćivanju emotivnog života mladih roditelja. No, i kada se preuzmu takve obaveze, u savremenim porodicama se insistira na kvalitetu a ne na kvantitetu, nastaje težnja da se rođenoj djeci obezbijedi što više materijalnih dobara, jer, normalno, današnje nove generacije imaju sve veće prohtjeve i potrebe koje diktira novo doba globalizacije sa novim stilom življenja, doba informatizacije i kompjutera, doba brzog življenja. Normalno je što se takvi procesi, kada su većina mladih zavisni od roditelja, direktno i indirektno odražavaju na reprodukciju stanovništva, kako u razvijenim tako i u nerazvijenim sredinama, reflektuju na kretanje vitalnih događaja, na odlaganje braka, rađanja, na smanjeno rađanje, na završetak školovanja, dobijanje stalnog zaposlenja itd.

d) Imajući u vidu da je period između dva popisa stanovništva u Crnoj Gori bio vrlo turbulentan zbog događaja i procesa koji su se tada odvijali, rezultati popisa 2003'2011 su vrlo upozoravajući. Na osnovu prvih rezultata se može konstatovati nekoliko bitnih tendencija kao što su:

- nastavljeno je povećavanje ukupnog broja stanovnika u Crnoj Gori ali uz usporavajući rast, sa sve manjim brojem naselja u kojima je zabilježen porast stanovništva,
- nastavljena je ranije ispoljena dugoročna tendencija opadanja prirodnog priraštaja, opadanje broja živorođenih uz istovremeno povećavanje mortaliteta. Kao posljedicu takvih kretanja imamo opadanje vitalnog indeksa ukupno (sa 2,842 u 1980. na 1,458 u 2003. godini, što je 1,95 puta manje) ali i u većini opština,
- tendencija opadanja broja sklopljenih brakova zbog niza ekonomskih i drugih okolnosti ali i kao posljedica novog "stila" življenja, zbog čega se kasnije stupa u brak. Paralelno ovim

procesima imamo povećanje broja razvedenih brakova uz opadanje broja članova po domaćinstvu (sa 4,1 po popisu iz 1981., 3,7 po popisu 1991 na 3,5 prema popisu iz 2003. Prosječno domaćinstvo ima 3,2 člana 2011. godine),

- prelazak stanovništva iz ruralnih u urbana naselja i naselja na nižoj nadmorskoj visini te povećanje broja praznih naselja. Izmijenjena je struktura naselja. Od ukupno 1256 naselja, praznih naselja je bilo 28 ili 2,23% (od čega samo u Cetinjskoj opštini 8), do 10 stanovnika bilo je 100 naselja ili 7,96% (u Cetinjskoj opštini 26), naselja od 10 do 30 stanovnika bilo je 175 ili 13,93% (u Cetinjskoj opštini 34 naselja), naselja od 30 do 50 stanovnika bilo je 123 ili 9,79%, između 50 i 100 stanovnika bilo je 234 naselja ili 18,63%. Sa preko 100 stanovnika bilo je 596 naselja ili 47,45% od ukupnog broja naselja, što ukazuje da činjenicu da su u Crnoj Gori u većini prisutna manja naselja. Istovremeno, u većini opštinskih, gradskih centara došlo je do porasta broja stanovnika: Andrijevica(15%), Bar(27,2%), Budva(51,5%), Danilovgrad(16,1%), Žabljak(5%), Kolašin(19,8%), Nikšić(4,9%), Plužine(2,8%), Pljevlja(6,8%), Podgorica(17,5%), Rožaje(3,8%), Tivat(16,2%), Ulcinj(8,3%) i H.Novi(13,1%). Ostali opštinski gradski centri: Berane, Bijelo Polje, Kotor, Mojkovac, Plav, Cetinje i Šavnik bilježe pad broja stanovnika. Nastavljena je koncentracija stanovništva u gradskim naseljima. Opštine u sjevernom dijelu Crne Gore (Andrijevica, Berane, B.Polje, Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Plužine, Rožaje, Šavnik, uz Ulcinj i Nikšić) pretežno imaju samo po jedno naselje sa obilježjem gradskog naselja tako da opštinski centri pokrivaju svo gradsko stanovništvo. Međutim u nekim, naročito primorskim opštinama (Bar, Budva, Kotor, Tivat, Herceg Novi,...), postoji više naselja sa obilježjima gradskog naselja tako da ona "rasterećuju" opštinske centre.- nastavljena je tendencija premještanja stanovništva iz sjevernog u južni i primorski region tako da svaka opština na Primorju ima pozitivan migracioni saldo. Pozitivan migracioni saldo imaju još opštine Podgorica i Danilovgrad. Opštine sa brzim tempom razvoja (Podgorica, Bar, Budva, H.Novi,...) su bile privlačnije za doseljavanje. Doseljavanje, kao po pravilu, počinje prvo u prigradska naselja(prvi rezultati popisa govore da prigradska naselja u primorskim opštinama bilježe značajan porast stanovnika) a u drugoj "iteraciji" se doseljenici uvlače u centre.-

e)Nastavljena je tendencija povećavanja broja stanovnika Crne Gore u inostranstvu. Sve ove ispoljene tendencije u kretanju stanovništva Crne Gore imaju dosta zajedničkih uzroka koji ih uslovljavaju pa se ni jedan od uzroka ne može posmatrati izolovano već ih treba posmatrati kao skup međusobno uslovljenih i zavisnih uzroka. Ove ispoljene tendencije traže razjašnjenje uzroka koji ih generišu. Ali, ove ispoljene tendencije u demografskom razvoju na prostoru Crne Gore istovremeno traže i koncipiranje strateških mjera ekonomske, socijalne a, posebno populacione politike koje će pogodovati razvoju, biti u funkciji razvoja i razvoja stanovništva ali i njegovog adekvatnog razmještaja kako bi postojala prihvatljiva ravnoteža između bitnih faktora razvoja. U protivnom, neravnoteža između materijalnih i ljudskih resursa donosi značajne teskoće na planu ekonomskog i demografskog razvoja, kako na emigracionim tako i na imigracionim područjima, usporavajući opšti razvoj.

f)Od grupa koje su najranjivije na migracije treba izdvojiti Rome, Aškelije i Egipćane (RAE), izbjeglice i raseljena lica, posebno djecu. Ipak treba posebno izdvojiti osobe koje su migrirale ili re-migrirale u Crnu Goru, posebno RAE populaciju sa Kosova. Ranjivost ove populacije je uslovljena njihovim neriješenim statusom, nedostatkom dokumenta, niskim nivoom obrazovanja, predrasudama što sve onemogućava pristup socijalnom sistemu i tržištu rada. Posljednjih nekoliko godina posebna pažnja se poklanja izbjeglicama i raseljenim licima jer je riješnje njihovog statusa dio mape puta za članstvo u EU, pa je stoga usvojen veliki broj zakona i podzakonskih akata kako bi se ubrzao proces integracije ove grupe stanovništva. Ipak potrebni su kontinuirani dodatni naponi kako bi se situacija trajno poboljšala. Status stanovništva preko 65 godina starosti u pogledu siromaštva se ne razlikuje značajnije od ostale populacije. Ipak, izgleda da unutrašnje migracije posebno utiču na stariju populaciju, jer u

ovom slučaju stari veoma često ostaju sami u selima, gdje ih posjećuju oni članovi porodice koji su se odselili ali im ne mogu značajnije finansijski pomoći. Ukoliko žive u udaljenim mjestima posebno sjevera Crne Gore, stari se suočavaju sa višestrukim rizikom od siromaštva, socijalne isključenosti i ograničenog pristupa uslugama.

4. Projekcija stanovništva Crne Gore do 2021 godine i pretpostavke za ostvarivanje očekivanih demografskih i migracionih tokova

Kod predviđanja broja stanovnika Crne Gore moraju se respektovati posljedice ranijih događaja na demografski i ekonomski razvoj. Za ovu svrhu se mora uzeti u obzir opšta nestabilnost, kako ekonomska tako i socijalna, pošto se posljedice pomenutih događaja teško odražavaju na demografske tokove. Posljedice takvih kretanja možemo očekivati i za duži period ispred nas. Jedan se novi momenat, ali vrlo značajan, koji je doprinio da Crna Gora po posljednjem popisu ima pozitivan ukupni migracioni saldo, takođe, mora ozbiljno respektovati. To je činjenica da je Crna Gora dobila veliki broj doseljenika u periodu između dva posljednja popisa. Njihovo ostajanje na prostoru Crne Gore će u budućem periodu imati odraza na demografska kretanja ukupnog stanovništva. Taj momenat je doprinio da se ranije ispoljena tendencija smirujućeg i opadajućeg rasta ukupnog broja stanovnika poremeti. Prema popisu iz 2003. godine Crna Gora je imala dosta zapažen skok ukupnog broja stanovnika 58 043 ili 9,44% u odnosu na 1991. godinu. Po popisu iz te godine skok u odnosu na prethodni popis 1981. bio je samo 30 725 stanovnika, ili 5,26%. Ekstrapolirajući već ispoljene tendencije u razvoju "ukupnog" i "stalnog" stanovništva, korišćenjem razne matematičko statističke aparature, a imajući u vidu naročito opadajuću tendenciju kod kretanja prirodnog priraštaja stanovništva realno je očekivati da u Crnoj Gori bude 2021 godine oko 718 500 stanovnika.

Projekcija stanovništva Crne Gore, nesumnjivo polazi od dugoročnih tendencija u demografskom razvitku, odnosno od hipoteza: o fertilitetu, natalitetu, mortalitetu i rađanju. Ako bi se nastavila dosadašnja kretanja stanovništva, a ujedno i negativni ekonomski tokovi (nizak nivo društvenog proizvoda po stanovniku, niski parametri efikasnosti privređivanja, nedovoljna zaposlenost, regionalne disproporcije itd), oni bi snagom povratne sprege uticali na nastavak depopulacije koji je prisutan u 11 opština Crne Gore. Hipoteza o društveno ekonomskom razvoju Crne Gore zasniva se prvenstveno na porastu bruto društvenog proizvoda po stanovniku na iznos od 8.000 € u 2021. godini, razvoju privrede posebno saobraćaja (izgradnji i modernizaciji putne mreže), turizma, poljoprivrede kao dominantnih pravaca razvoja i povećanju zaposlenosti stanovništva. Pri izradi projekcije pošlo se od stimulativne ekonomske i populacione politike koja bi, prema očekivanjima, dovela do "smirivanja" mehaničkih kretanja, odnosno spoljnih migracija i preseljavanja stanovništva unutar Crne Gore, iz sjevernog područja prema Podgorici i Crnogorskom primorju. Uvažena je objektivna činjenica da u Crnoj Gori ima cca 20.000 izbjeglica i raseljenih lica i da se može računati na visok stepen njihove reintegracije na ovom području. Porast privredne aktivnosti, i opšte društveno ekonomskog razvoja stvorice uslove za aktivnu populacionu politiku. Ukoliko u novim ekonomskim uslovima (koji podrazumijevaju i evropsku perspektivu Crne Gore i regiona u cjelini) i drugačijoj politici regionalnog razvoja privredna kretanja budu ostvarivana prema predviđanjima datim posebno u sektorskoj studiji privrede, odnosno, u studijama o saobraćaju, turizmu, poljoprivredi itd, u toj mjeri je realna varijanta koja više respektuje budući ubrzani društveno ekonomski razvoj, a manje dosadašnja kretanja. Politiku koju vladini organi sprovode a odnose se na izazove koji se otvaraju usljed migracija su programi koji su usmjereni na saradnju sa Dijasporom, sa ciljem prikupljanja informacija o njima i podspješivanja komunikacije, promociji njihovog investicionog potencijala i ekonomskih veza i nuđenju nekoliko pogodnosti u slučaju cirkularnih migracija i povratka, posebno za one visokoobrazovane. Ove aktivnosti su koordinisane od strane Direkcije za dijasporu, koje radi u okviru Ministarstva inostranih

poslova i EU integracija i zadužena je za implementaciju Strategije za saradnju sa dijasporom 2011-2014.god. S obzirom da je najveći broj aktivnosti iniciran u skorije vrijeme ili je u procesu implementacije, analize uticaja još nijesu moguće. Isto važi i za Strategiju za reintegraciju migranata povratnike koja je inicirana u okviru EU finansiranog projekta (e.g. MIDWEB). Tačnije, politike koje bi doprinjele boljom korišćenju potencijala Dijaspore, a posebno biznis dijela ove zajednice, i reintegraciji povratnika, uključujući promociju biznis mogućnosti bi trebala biti u fokusu donosilaca odluka u narednom periodu. Ipak, prema redovnim izvještajima Evropske komisije napredak koji je do sada ostvaren u ovoj oblasti je djelimičan. S toga, neopohodne su dodatne aktivnosti koje bi bile usmjerene na ove grupe, posebno u sjevernom regionu, koje bi imale za cilj smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti. Konačno, među politikama koje bi imale za cilj zadržavanje mladih u zemlji, one koje se odnose na funkcionisanje tržišta rada, socijalnu zaštitu i sistem obrazovanja su najvažnije. Takođe, izazovi migracija mogli bi biti odgovoreni boljom uvezanošću i koordinacijom sektorskih politika sa migracionom politikom, sa ciljem usmjeravanja i promocije mobilnosti između domicilne zemlje i zemlje prijema

Zaključak

Prema popisu stanovništva od 2011.godine u Crnoj Gori živi 625.266 stanovnika. Od 2003. godine njihov broj porastao je za svega pet hiljada. U Podgorici živi 30 posto stanovnika Crne Gore. U posljednjih osam godina broj stanovnika glavnoga grada porastao je čak za 50 hiljada. U Podgorici, koja ima oko 187.000 stanovnika, Nikšiću i Bijelom Polju skoncentrisana je polovina crnogorskog stanovništva. Kao rezultat neto stopa migracije za cijeli sjeverni region je bila negativna i izrazito visoka (-15,5% u poređenju sa -1,6% na nacionalnom nivou za period 1991.-2003. godina). Analiza demografskih pojava i procesa u Crnoj Gori, prije svega prirodnog i mehaničkog kretanja i osnovnih struktura, jednom riječju demografskog razvitka pokazuje veoma izražene negativne tendencije. Ukoliko ukupan ekonomski razvoj bude išao po trendovima koji su ispoljeni u prethodno dugoročnom periodu, a ne bude promjena u regionalnom razvoju i politici regionalnog razvoja, tada će demografska slika Crne Gore biti slična ili kopija sadašnjeg stanja, koju karakterišu depopulacija u 11 opština, napuštanje naselja i starenje stanovništva, odnosno visoko učešće inokosnih staračkih domaćinstva. Sa takvim razvojem teško je očekivati ublažavanje ispoljenih demografskih trendova. Fenomen metropolizacije – masovno doseljavanje u Podgoricu, višestruko će se negativno reflektovati na razvoj Crne Gore.

LITERATURA:

- R. Bakić – Demografski razvitak sjeverne Crne Gore, Podgorica, 1994.
- R. Bakić, M. Doderović, D. Mijanović: Naselja u prostoru, Nikšić 2009. god
- Ž. Božović - Stanovništvo, izmjene i dopune bazne studije prostornog plana Crne Gore, 1995. godine, Podgorica.
- Ž. Božović - Kretanje stanovništva i populaciona politika, naučni skup, Demografski i populacioni problemi u Crnoj Gori, CANU 2004. godine.
- D. Breznik - Demografski metodi i modeli, Institut za demografska istraživanja, Beograd 1973. godina.
- N. Kecojević - Odnos stanovništva i domaćinstava u Crnoj Gori po naseljima i regionima, prema popisima od 1948 - 2003. godine, Naučni skup demografski i populacioni problemi u Crnoj Gori, CANU 2004. godine.
- A. Gavrilović, M. Rašović - Obnavljanje stanovništva Srbije i populaciona politika države i lokalne samouprave, Beograd 1999. godine.
- J. Radulović - Ekonomski razvoj i prostorni razmještaj stanovništva u Crnoj Gori, CANU Podgorica 2004. godine.
- Program demografskog razvoja, A.P. Vojvodine, Novi Sad, 2004. godine.
- M. Macura - Stanovništvo (izabrani radovi) Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1997. godina.
- Wertheimer - Baletić Alica, Demografija, Informator Zagreb, 1983. godina.
- Lj. Radović, V. Vukotić - Stanovništvo, bazna studija, Prostorni plan Crne Gore 1983. godine, Podgorica.
- Popis stanovništva, domaćinstva i stanova, Monstat, 2011. godine i raniji popisi.

MIGRACIJE U XX I XXI VIJEKU U CRNOJ GORI – UZROCI I POSLJEDICE

Abstrakt

Visoka nezaposlenost i hiperinflacija su dovele do pada životnog standarda građana i gubljenja povjerenje u institucije sistema(1990-1999). U ovom periodu Crna Gora je doživjela jedan od najvećih emigracionih talasa od sredine 60-tih godina, ali u isto vrijeme i dolazak velikog broja izbjeglica i raseljenih lica. Neto stopa migracija je bila pozitivna do 1995. godine, ali je usled porast emigracija uslovio visoku negativnu stopu migracije (-10%) u periodu od 1995. do 2000. godine. Dodatno, neto stopa migracije je, usled još uvijek teške i zakasnele tranzicije, ostala visoka sve do 2005. godine (-7%). Između 1991. i 2003. godine udio stanovnika Crne Gore koji žive u inostranstvu se povećao sa 3,9% na 8,1%. Prema redovnim izvještajima Evropske komisije napredak koji je do sada ostvaren u ovoj oblasti je djelimičan. S toga, neopohodne su dodatne aktivnosti koje bi bile usmjerene na ove grupe, posebno u sjevernom regionu, koje bi imale za cilj smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti.

Ključne riječi: migracije, ekonomija, mladi, siromaštvo.

Miroslav Doderović
Marijan Premović

MIGRATION IN XX and XXI CENTURY IN MONTENEGRO - CAUSES AND CONSEQUENCES

Montenegro, an independent state since June 2006, obtained candidate status for membership in the European Union. In December 2010, Montenegro had 620,029 inhabitants (Census 2011) and the multi-ethnic state. The war, NATO attacks and political changes affected the country's economy, leading to its collapse in the last decade of the 20th century. In 1999, GDP in Montenegro was 61% lower than that achieved in 1989. Also, high unemployment and hyperinflation have led to falling living standards and a loss of confidence in the institutions of the system. In this period, Montenegro has experienced one of the biggest waves of emigration since the mid-60s, but at the same time the arrival of large numbers of refugees and displaced persons. The net migration rate was positive until 1995, but was due to an increase in emigration caused high negative migration rate (-10%) in the period from 1995 to 2000. In addition, the net migration rate is due to the still difficult and delayed transition, remained high until 2005 (-7%). Between 1991 and 2003 the share of people from Montenegro living abroad increased from 3.9% to 8.1%. According to regular reports of the European Commission's progress so far achieved in this area was partial. Therefore, additional activities aimed at this group are necessary, especially in the northern region, aimed at reducing poverty and social exclusion.

Keywords: migration, economy, youth, poverty

---

⁷ Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore

Savremeno kretanje žena u zemljama Zapadnog Balkana

Apstrakt: Dugo vremena rod je bio na margini studija o migracijama. Onda kada su feminističke teorije, najzad, uspele da se probiju u ovo istraživačko polje, došlo je do postepenog prevazilaženja pojednostavljene slike u kojoj su nezavisni, aktivni muški migranti, koji se kreću u potrazi za poslom, suprotstavljeni pasivnom kretanju njihovih zavisnih pratilja, čiji je jedini cilj porodično spajanje. Nalazi rodno senzitivnih studija su ukazali na to da je rod verovatno najvažniji faktor koji oblikuje migratorno iskustvo (važniji čak i od zemlje porekla ili destinacije, godina, klasnog položaja, rasne ili etničke pripadnosti, odnosno kulture). U tom kontekstu, rad se fokusira na ispitivanje rodne osnove prostornog kretanja u regionu Zapadnog Balkana. Analiza se oslanja na podatke dobijene iz sekundarnih izvora, poput zvaničnih statističkih izveštaja i drugih empirijskih studija. Podaci generalno pokazuju da, iako možemo da govorimo o feminizaciji kretanja u kvantitativnom smislu, kvalitativne promene u regionu još uvek izostaju. Takođe, u radu je istaknuta potreba za razvojem rodno senzitivisane statistike, koja bi olakšala zaključivanje o uzrocima i posledicama kretanja žena.
Ključne reči: rod, prostorna mobilnost, migracije, Zapadni Balkan

Contemporary women's migration in the Western Balkans

Abstract: For a long time gender issues was on the margins of the migration studies. When feminist theory, finally, managed to break into this field of research, it transformed generally accepted, oversimplified picture in which independent, active, job seeking male migrants was opposed to passive woman movements, whose only purpose was a family reunification. Finding of gender-sensitive studies have indicated that gender is probably the most important factor that shapes the migratory experience (more important than the country of origin or destination, age, class, race, ethnicity, or culture). The paper focuses on examining gender based migration patterns in the region of the Western Balkans. The analysis is based on data obtained from secondary sources, such as official statistical report, as well as from other empirical research. Data have shown that although we can recognize quantitative side of feminization trends, a qualitative change is still lacking in the region. The article, also, highlights the need to develop gender-sensitive statistics, in order to facilitate the conclusions about the causes and consequences of the movement of women.

Key words: gender, spatial mobility, migrations, the Western Balkans

Uvod

Savremena era često se naziva „erom migracije“, i to zbog rasta broja ljudi koji su u pokretu. Predstave o svetu koji je sve više i više povezan, o sažimanju prostora, o blizini stvaraju i podstiču želju za kretanjem. Danas se na povećanu prostornu mobilnost gleda kao na poželjan životni stil. Ipak, mobilnost je teško ostvariva za većinu stanovnika planete.

---

¹ E-mail adresa: dunja.poleti@gmail.com

Međunarodni migranti čine tek negde oko 3% stanovništva planete (UN, 2006). Prostorna pokretljivost često je dostupna samo onima koji raspolažu finansijskim i socijalnim kapitalom. Može se reći da ona danas predstavlja jedan od glavnih faktora društvene pokretljivosti i stratifikacije.

Iako zvanične statistike potvrđuju da su 2000. godine žene činile 49% ukupnog broja međunarodnih migranata, a da je taj procenat prešao polovinu ako se imaju u vidu razvijeniji regioni (UN, 2006:III), studije o mobilnosti dosta dugo nisu uzimale u obzir rodnu perspektivu (Morokvašić, 2010:27). Čak i kada su se njima bavili, autori su polove posmatrali kao biološki definisane, dihotomne pojmove, koje treba proučavati paralelno. Migracije su se u dominantnim pristupima izjednačavale sa ekonomski motivisanim kretanjima mladih muškaraca koji su odgovarali na tražnju za radnom snagom u razvijenim zemljama. Dominantni koncepti doveli su do zanemarivanja učešća ženske perspektive, posebno kada su u fokusu bila ekonomski motivisana kretanja. Tako su muškarci viđeni kao primarni i aktivni akteri, dok su, za razliku od njih, žene definisane kao zavisne i pasivne članice domaćinstva, pratile muških migranata, čije se kretanje prvenstveno vezivalo za porodično spajanje (Pešić, 2013:327). Tek od devedestih godina dvadesetog veka počinje razvoj rodno senzibilisanih pravaca. Među različitim društvenim obeležjima, rod je možda i najvažniji faktor koji utiče na migratorno iskustvo, važniji čak i od zemlje porekla ili destinacije, godina, klasnog položaja, rasne ili etničke pripadnosti, odnosno kulture (IOM, 2004). On determiniše motivaciju za kretanje, oblikuje njegov tok i posledice (Pešić, 2013).

Osnovni cilj ovog rada jeste da ispita savremeno kretanje žena u zemljama Zapadnog Balkana. Da li se razlikuju obrasci kretanja koji su karakteristični za muškarce i žene sa ovih prostora, kakvi su njihovi motivi, te kakve posledice migracije imaju za jedan, a kakve za drugi rod? Analiza se oslanja na podatke dobijene iz sekundarnih izvora – iz zvaničnih izveštaja i različitih empirijskih studija.

Iako je u svetu bibliografija koja se bavi ovom temom izuzetno brojna (možda je dovoljno navesti samo pionire, poput Mirjane Morokvašić, Monice Boyd, Saskie Sassen, Patricie Pessar i Johna Connella), feministički pristupi su na Zapadnom Balkanu pre izuzetak nego pravilo. Postojeće analize su često motivisane zahtevima stranih organizacija da se opiše stanje u specifičnoj grupi ili određenoj oblasti, a prevazilaženja binarnih varijabli u kojima su žene suprotstavljene muškarcima su izuzetno retka.

Ženski rod u teorijama o mobilnosti

Bez obzira na to kako su definisali tipove kretanja, autori su dosta dugo zanemarivali njihovu rodnu dimenziju, iako će se pokazati da je razumevanje roda krucijalno za migracioni kontekst. Tokom 1960-ih i 1970-ih, u fokusu su bile radno motivisane migracije. One su se gotovo isključivo odnosile na radne migracije, čiji glavni akteri su bili muškarci. Nasuprot produktivnom radu za platu ili nadnicu, reproduktivni kućni rad je bio nepriznat jer nije bio tržišno orijentisan. Tako su ženski doprinosi ekonomiji i razvoju društva destinacije bili ignorisani (UN, 2006:1), a radno aktivni muški migrant je postao univerzalna paradigmataska figura (Morokvašić, 2010:46). Ali ne samo da su žene ostale skrajnute u prvobitnim modelima, istu sudbinu je doživelo i radno neaktivno stanovništvo. Njihov sekundarni položaj u teorijskim modelima se preslikao i na istraživačku praksu, te su se empirijska istraživanja slabo fokusirala na njihovu perspektivu (Pešić, 2013). Ženska iskustva, kada su bila prepoznata, vezivala su se za pasivna i zavisna kretanja, poput spajanja porodice, ili za nedobrovoljne migracije, recimo migracije ili trgovinu ljudima. Žena i deca su se ubrajala u frazu „migranti i njihove porodice“ (Boyd, Grieco, 2003:1).

Istraživanja s kraja 1970-ih i početka 1980-ih godina uključila su žensku perspektivu, ali nisu dovela do velikih promena u razumevanju fenomena mobilnosti. Jednostavno, muško-centričnim studijama pridodate su žensko-centrične. Glavno pitanje studija u tom periodu je bilo da li su migracije „modernizovale“ ženu, da li su joj pomogle da se oslobodi tradicionalnih normi i vrednosti (Boyd, Grieco, 2003:1).

U teorijama koje su razvijane do početka 1980-ih godina, poput *push-pull* ili neoklasičnih modela, akcenat je bio na mikro pristupima – migracije su se posmatrale kao posledica individualnih odluka. Kako su žene bile posmatrane kroz ulogu supruge, majke i domaćice, njihovo ređe odlučivanje na migracije pripisivano je rodnim odgovornostima i nije kritički preispitivano (Boyd, Grieco, 2003:2). Autori su vremenom u migracionim procesima počeli da prepoznaju ulogu porodice, odnosno domaćinstva, pa se naglasak pomerio sa mikro na mezo analitički nivo. Data promena, ipak, nije donela veliki pomak kada je rodna perspektiva u pitanju jer je racionalan pojedinac jednostavno zamenjen racionalnim domaćinstvom, bez uzimanja u obzir činjenica da ta domaćinstva ne predstavljaju jedinstvene strukture čije odluke imaju jednaku korist za sve članove (Boyd, Grieco, 2003:2).

Do prodora rodne analize u teorije o prostornom kretanju dolazi tek 1990-ih godina. Feministička perspektiva donela je novine u tom smislu što su rodovi prestali da se posmatraju kao biološke, nepromenljive datosti. Za razliku od dotadašnjih pristupa, feministkinje su rod definisale kao društveno konstruisane uloge, kao matrice identiteta, ponašanja i odnosa moći. Autorke koje su pripadale datom talasu su pokazale kako su naizgled rodno neutralni fenomeni u suštini veoma rodno specifični i kako mogu da rezultiraju različitim ishodima za muškarce i žene (Boyd, Grieco, 2003:1). One su pre svega naglašavale nejednaku moć i pristup resursima koji karakterišu rodove, a zatim i patrijarhalne norme i vrednosti koje postavljaju različite granice u ponašanju za žene i muškarce. Tada su ženske migracije prestale da se tretiraju kao specijalni slučajevi ili kao odstupanja od muške prakse. Žene su „dobile“ pravo da se posmatraju kao agensi promena tokom procesa migracije (UN, 2006:14).

Vremenom je došlo do izgradnje novog rodno osetljivog teorijsko-kategorijalnog aparata koji je skrenuo pažnju na razlike u kretanjima između muškaraca i žena u tri vremenske faze: u fazi pre migracije, fazi kretanja i fazi nakon migracije.

Autori koji su se bavili predmigratornom fazom fokusirali su se na procese donošenja odluka o migracijama. Pokazalo se da su asimetrični odnosi moći, odnosno različit kapacitet da se kontrolišu stvari ili da se na njih utiče, ključni element društvene konstrukcije roda i da oni neposredno utiču na kapacitet za mobilnost koji svaki akter ima (Kaufman, 2002). Dakle, razlike u migratornim obrascima odraz su generalnih rodnih nejednakosti. Empirijske studije su pokazale da faktori koji umanjuju žensku nezavisnu migraciju uključuju ograničavajuće efekte uloga unutar porodice, nedostatak ženske društvene i ekonomske nezavisnosti, otežan pristup mrežama koje pružaju informacije o tome kako ući u neku zemlju ili pronaći posao², te rodne norme o neprikladnosti toga da se žene samostalno kreću (UN, 2006:16).

Migracije ne samo što su proces u kojima je rodna selekcija jaka, već one predstavljaju i rodno osetljiv proces – rod utiče na iskustva koja akteri imaju tokom faze kretanja i nakon dolaska u zemlju destinacije. Na primer, državne migracione politike mogu ženama otežati legalne puteve izlaska i ulaska u zemlju, čime se suštinski žene primoravaju da koriste ilegalne tokove ili da se kreću isključivo kao zavisne članice. Nisu retki nacionalni zakoni koji sadrže letantne diskriminatorne odredbe³. Procena je da se oko 2 miliona ljudi,

² Diskusije o važnosti mreža u podsticanju migracija nisu prepoznavale dovoljno činjenicu da žene i muškarci imaju različit pristup mrežama i resursima, kao što su informacije ili ponude da se pruži pomoć, koje teku kroz mreže (UN, 2006:14)

³ Od žena se nekada zahtevaju testovi za trudnoću, zabranjuje se ženska migracija bez odobrenja „staratelja“ ili se nameću starosne granice za devojke i žene (UN, 2006:IV).

uglavnom žena i dece, godišnje prokrijumčari preko državnih granica (što čini negde oko 2,3% od ukupnog broja ženskih migrantkinja). S druge strane, postoje dokazi da je među izbeglicama više žena nego muškaraca, ali da se one suočavaju sa više prepreka tokom putovanja i da teže ostvaruju pravo na status izbeglice. Neki sistemi azila veću šansu daju onima koji su progonjeni od strane država i nedemokratskih sistema (verovatnije da su muškarci), nego onima koji su bili žrtve seksualnog zlostavljanja od strane ne-državnih aktera (verovatnije da će biti žene) (Jolly, Reeves, 2005:14-16). Istraživanja su pokazala da se muška i ženska iskustva razlikuju i onda kada migranti dođu do zemlje prijema. Na ishode integracija dobrim delom utiču vladine politike i međunarodno pravo, za koje se može reći da nisu posebno rodno osetljivi (IOM, 2004:12). Migrantkinje češće dobijaju status „zavisnih članova“ u odnosu na svoje muške sunarodnike. Ova činjenica ima dve implikacije. Prvo, to znači da njihovo legalno prebivalište u zemlji zavisi od odnosa sa glavnim imigrantom i/ili od njegovog rezidencijalnog statusa (Boyd, Grieco, 2003; IOM, 2004). Drugo, zakonske odredbe često ograničavaju pristup tržištu rada zavisnim članovima domaćinstva do ispunjenja određenih uslova (najčešće vremenskih). Čak i kada mogu da izađu na tržište rada, žene se često koncentrišu u tradicionalno ženskim profesijama – slabije plaćenim, nižeg statusa i sa ograničenom perspektivom za socijalnu pokretljivost (IOM, 2004; UN, 2006). Zahvaljujući opisanim mehanizmima, legislativni okvir zemalja destinacije gura migrantkinje u odnose ekonomske zavisnosti od članova domaćinstava, što ih čini ranjivijim, te lakše postaju žrtve diskriminacije i zlostavljanja. Iako se danas čine samorazumljivim, izneta saznanja su tek skoro postala deo opšteg teorijskog korpusa i to zahvaljujući novim perspektivama koje je feminizam uveo.

Naglasak kritičkih feminističkih teorija da nisu sve žene podjednako deprivilegovane, omogućio je da se sagleda još jedna činjenica – migracije mogu imati sasvim drugačije posledice na položaj različitih žena, jer su rodni identiteti ispresecani nacionalnim, etničkim, rasnim, klasnim, kulturnim i drugim identitetima. Za neke žene, migracije mogu biti osnažujuće iskustvo. U tim procesima one mogu da se oslobode tradicionalnih, patrijarhalnih autoriteta i da se nađu u novim situacijama koje dovode do povećane društvene pokretljivosti, ekonomske nezavisnosti i veće autonomije nad svojim životima. Neretko mogu biti i akterke promene rodni uloga u porodičnim strukturama. Empirijski nalazi pokazuju da čak i raseljavanje kao rezultat konflikta može da dovede do zaokreta u rodni ulogama i odgovornostima u žensku korist (Boyd, Grieco, 2003; Jolly, Reeves, 2005; Morokvašić, 2007; UN, 2006). S druge strane, prelazak granice može da potvrdi postojeće rodne hijerarhije ili da dovede do novih zavisnosti. Konkretni ishod zavisi od mnogih faktora, ali istraživanja pokazuju da postoje određene migracione okolnosti koje povećavaju verovatnoću da žene osnaže svoje položaje nakon kretanja – migracije iz ruralnih ka urbanim područjima, kada kretanja nisu ilegalna ili nedokumentovana, kada žene migriraju samostalno, a ne kao deo porodične grupe, kada one i postaju deo formalnog tržišta rada, te kada migracije imaju dugoročni karakter (UN, 2006:2).

Često se navodi da je na uvođenje ženske perspektive uticala feminizacija migracija – kvantitativne i kvalitativne promene migracionih tokova. Kada se feminizacija posmatra kao brojčano povećanje žena u odnosu na muškarce migrante, ona krije velike varijacije koje zavise od stepena razvoja zemlje imigracije, porekla migranta i stepena zrelosti migracija. I ne samo što su žene još pre nekoliko decenija bile gotovo podjednako zastupljene kao i muškarci u ukupnom broju migranata, već podaci pokazuju da se o jednoznačnom porastu broja žena u međunarodnim migratornim tokovima ne može govoriti⁴. Globalno uzev

---

⁴ Još početkom gastarbajterskog perioda, dakle početkom 1960-ih godina, kada se činilo da su migracije samo ili isključivo muški fenomen, žene su činile oko 46,6% migranata u svetu. U većini razvijenih zemalja žene čine preko polovinu onih koji prelaze državne granice, a među novim članicama Evropske unije taj broj se kreće oko

feminizacija migracija ne postoji. Tamo gde su muškarci bili prethodnici, feminizacijom dolazi do uravnoteženja odnosa migranata i migrantkinja; tamo, pak, gde su žene prve krenule ili gde su bile u većini, dolazi do maskulinizacije kao obrnutog procesa. Stoga je verovatno pravilniji termin „rodna tranzicija migracija“ (Morokvašić, 2010).

S druge strane, pod feminizacijom se podrazumeva i kvalitativna promena: žene navodno migriraju ne samo više, nego i drugačije nego što su to činile ranije. Istraživači i istraživačice pronalaze dokaze da žene sve više postaju nezavisne protagonistkinje, da se često sele u potrazi za poslom, da postaju hraniteljke porodica. Dakle, feminizacija je navodno praćena i oblicima migracija koje odudaraju od uobičajene stereotipne figure migrantkinje, „koja sledi muža i kreće se u okviru porodičnih migracija“ (Morokvašić, 2010:26). Izneta tvrdnja se ne može okarakterisati kao tačna. Naime, bilo koji primer tog „novog“ kvaliteta može da se pronađe i u prethodnim migracijama. Žene su i ranije prelazile nacionalne granice u potrazi za poslom, samo što je njihova aktivnost bila nevidljiva. Jednim delom žene aktivnosti su bile neprimetne zbog ideje da su samo muškarci hraniooci porodice, a drugim delom zbog specifičnog položaja koje su žene zauzimale na tržištu rada u zemljama destinacije. One su imale zaposlenja koja su po mnogo čemu ličila na kućni rad, poput čišćenja ili čuvanja dece i starih. Takvi poslovi su retko kad bili prepoznati kao „rad“, a dobar deo njih je ostao neregistrovan, jer se obavljaju u neformalnim uslovima i/ili van legalnih tokova, dakle u sivoj i crnoj zoni tržišta rada (Morokvašić, 2007:10).

Kontekstualni okvir – kretanja u regionu Zapadnog Balkana

Na prostoru Zapadnog Balkana su se tokom čitavog XX veka odvijala intenzivna migratorna kretanja stanovništva. U prvoj polovini veka ratni i politički uzroci su bili osnovni pokretači migracija⁵. Masovna kretanja su se nastavila i u sledećim decenijama: prvo u okviru agrarne kolonizacije (1946–1948), kada se veliki broj stanovnika iz različitih republika bivše Jugoslavije doselio u Vojvodinu, a zatim i zahvaljujući snažnoj industrijalizaciji (1948–1961), koja je u celom regionu uzrokovala intenzivno preseljavanje seoskog stanovništva u gradove. Nakon 1961. godine intenzitet unutrašnjih migracija na prostoru tadašnje Jugoslavije počinje da jenjava. Istovremeno se otvara novi kanal prostorne mobilnosti – povećan je odliv radno sposobnog stanovništva ka zemljama Zapadne Evrope na ekonomskoj osnovi. S druge strane, tokom istog perioda Albanija je ostala zatvorena – ne samo što se emigracija smatrala veleizdajom, već su kazne izricane i članovima migrantskih porodica koji bi ostajali u zemlji. Kraj XX veka zbog novih ratnih sukoba na prostoru bivše SFRJ karakterišu nova migratorna kretanja, koja se reflektuju na veliki broj prisilnih migranata (izbeglica i interno raseljenih lica). Period nakon pada socijalizma i raspada Jugoslavije do danas, usled nepovoljne političke i ekonomske situacije, obeležen je novim talasom emigracije, kao i napuštanjem nerazvijenih područja i koncentrisanjem stanovništva u većim gradskim centrima⁶ (Grečić, Kaluđerović, 2012; Haxhikadrija, Gashi, 2012; Kupiszewski, 2009; Pejin-Stokić, Grečić, 2012; RZS, 2013:9-11).

Savremeni tokovi migracija na Zapadnom Balkanu mogu se podeliti na imigraciona i emigraciona kretanja, čiji legalni status varira od regularnih do iregularnih prelazaka granica i

---

60%. U nekim manje razvijenim regionima ideo žena među migrantima je čak opadao, da bi se u poslednjoj deceniji stabilizovao na oko 45%. (Jolly, Reeves, 2005:6-7, Zlotnik, 2003).

⁵ Ovdje se misli na Prvi i Drugi svetski rat, promene granica, ukidanja Habzburške monarhije i osnivanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a kasnije i Jugoslavije.

⁶ Recimo, prema podacima poslednjeg popisa u Srbiji u gradskim naseljima živi oko 59% stanovnika (izvor: Stanovništvo prema starosti i polu po naseljima, Republički zavod za statistiku, http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162&lang=lat), dok u Crnoj Gori u urbanim sredinama živi čak dve trećine stanovništva (Migraiton profile of Montenegro, www.southeast-europe.net/document.cmt?id=969).

zadržavanja⁷. Države regiona su prilično ujednačene u pogledu zakonodavnog i institucionalnog okvira za upravljanje migracijama, što je direktna posledica procesa usaglašavanja sa pravnim tekovinama Evropske unije. Na svom putu vizne liberalizacije, vlade zemalja Zapadnog Balkana morale su da preuzmu različite obaveze i izgrade mehanizme i politike upravljanja kretanjima ljudi. Posledično, sve države regiona, osim Kosova, imaju sa EU bezvizni režim. Iako je dosta postignuto na tom planu, nalazi komparativnih istraživanja ukazuju na to da su potrebna dodatna unapređenja, posebno u odnosu na zakone i institucionalnu podršku međunarodnoj zaštiti migranata (Cvejić, Babović, 2014).

Kada govorimo o regularnim kretanjima, Srbija predstavlja centar regionalnih migracija po osnovu rada, školovanja i spajanja porodice. Takođe, značajan uticaj na regionalne trendove imaju i sezonske migracije u Crnoj Gori – 2013. godine ova zemlja je izdala preko 50% svih dozvola za privremeni boravak u regionu (Cvejić, Babović, 2014:12). O regionalnom karakteru datih kretanja svedoči činjenica da je preko četvrtine tih dozvola izdato građanima Srbije, a gotovo polovina građanima Zapadnog Balkana, mada je broj dozvola koji se izdaje ruskim (12%) i turskim (8%) državljanima u porastu (Cvejić, Babović, 2014:13-15). Struktura osnove za izdavanje privremenih dozvola nije značajno varirala na nivou regiona u periodu 2009-2013. Najveći broj privremenih dozvola u regionu je izdato po osnovu rada/zapošljavanja (50-55%) što ukazuje na aktivno kretanje radne snage. Na drugom mestu po učestalosti su razlozi spajanja porodice (30%-35%). Relativno nizak procenat izdavanja privremenih boravišnih dozvola na osnovu školovanja i istraživanja (5%-10%) govori o nedovoljno razvijenoj obrazovnoj i naučnoj mobilnosti. I pored ove ujednačenosti, postoje razlike po zemljama: dok je najveći procenat izdatih dozvola za rad u Crnoj Gori i Albaniji, u Srbiji i na Kosovu preovlađuju dozvole za privremeni boravak izdate po osnovu porodičnog spajanja. U Bosni su oba osnova podjednako zastupljena (Cvejić, Babović, 2014:19).

I pored brojne razmene u okviru regiona, migracije državljana Zapadnog Balkana ka zemljama potpisnicama Šengenskog sporazuma⁸ jačeg su intenziteta od onih ka regionu ili unutar regiona. Kao poliperiferijske zemlje srednje razvijenosti i sa srednjim nivoom dohotka, države Zapadnog Balkana su dominantno zemlje emigracije i tranzita za migrante od svetske periferije ka centru. Osim tranzitnih i turističkih viza, preko sto hiljada lica je dobilo dozvole za privremeni boravak u Šengen zoni 2013. godine. Broj izdatih prvih dozvola za privremeni boravak je porastao od 2009. do 2013. godine, ali manje od ukupnog povećanja broja odobrenih dozvola. Obrazac redovnih kratkoročnih boravaka državljana Zapadnog Balkana u EU, Norveškoj, Švajcarskoj i Islandu polako se menja – manje građana traži boravak na osnovu rada, a više boravi iz porodičnih razloga. Pored regularnih kretanja, iregularna emigracija građana Zapadnog Balkana u EU i druge evropske zemlje ostaje ozbiljno pitanje. Uprkos mnogim pokušajima da se zloupotrebe zahteva za azil u Šengen zoni stave pod kontrolu, broj građana Zapadnog Balkana koji su pokušali da dobiju azil na zapadu je u porastu – 2013. godine zahtevi građana Zapadnog Balkana predstavljali su 14,1% ukupnog broja zahteva za azil u ovim zemljama. Trend povećanja tokova iregularnih migranata postao je primetniji nakon vizne liberalizacije. U broju podnetih zahteva prednjače

⁷ Međunarodna organizacija za migracija (IOM) preporučuje upotrebu termina iregularne migracije kako bi se izbegla kriminalizacija migranata (Babović, Bobić, 2013:2010). Pod ovim pojmom se podrazumevaju: „...migracije koje se dešavaju izvan uspostavljenih pravila i procedura kojima se reguliše međunarodno kretanje ljudi zemalja porekla, tranzita i cilja. Ilegalni ulazak i ilegalni boravak u zemlji najčešći su oblici iregularnih migracija. Oni obuhvataju različite metode iregularnog kretanja u rasponu od „manjih“ kršenja administrativnih pravila (kao što je isticanje vize) do ozbiljnijih organizovanih kršenja, kao što je korišćenje lažnih dokumenata, krijumčarenje migranata ili trgovina ljudima. U većini zemalja poslednja navedena kršenja predstavljaju krivična dela“ (Cvejić, Babović, 2014:28).

⁸ Zemlje Evropske unije, Norveška, Švajcarska i Island.

građani Srbije i Kosova (Cvejić, Babović, 2014:44-57). S druge strane, broj osoba koje su se vratile iz zemalja EU u skladu sa sporazumima o readmisiji znatno je smanjen tokom istog perioda (sa preko 65.000 na oko 28.000). Ovaj veliki pad uzrokovan je viznom liberalizacijom za albanske državljane koji su činili najveći procenat ilegalno prisutnih migranata u EU do 2013. godine. Osim albanskih povratnika, građani Srbije i Kosova takođe predstavljaju veliki procenat ukupnog broja povratnika (Cvejić, Babović, 2014:21-28).

Kretanja u regionu Zapadnog Balkana obeležavaju još i iregularne migracije ka regionu. Ove vrste kretanja daleko je teže pratiti, pa se dostupni podaci smatraju više procenom nego pouzdanom slikom. Broj lica kojima je zabranjen ulazak u zemlje Zapadnog Balkana znatno je opao tokom perioda 2009-2013, a najveće grupe migranata bili su državljani zemalja regiona. Drugi pokazatelj neregularnih migracija – broj (registrovanih) nedozvoljenih ulazaka se povećao tokom istog perioda. Ovde većinu migranata čine građani zemalja koje se nalaze izvan regiona, uglavnom iz Azije i Afrike (do 2013. godine najveći deo je dolazio iz Avganistana, da danas najviše bilo građana Sirije). Broj stranaca koji su otkriveni da ilegalno borave u zemljama Zapadnog Balkana razlikuje se tokom posmatranog perioda, nekih godina je veći a nekih opet manji. I ovi migranti su uglavnom državljani trećih zemalja izvan regiona (Avganistan, Pakistan, Turska, Libija, i dr). Iregularne migracije su usko povezane sa zloupotrebom azila. Razlike između iskazanih namera da se traži međunarodna zaštita i formalno predatih zahteva predstavljaju osnov za pretpostavku da se pokušaji dobijanja azila često koriste radi legalizacije statusa pre nastavka migracija ka EU (Cvejić, Babović, 2014:29-57). Ovu i prošlu godinu obeležila je velika izbeglička kriza, koja još traje, pa se o razmerama ilegalne imigracije u zemlje Zapadnog Balkana još uvek ne može jasno govoriti. Ostaje da se njeni tokovi, rodni aranžmani i posledice naknadno sumiraju.

Na kraju, dostupni podaci o trgovini ljudima govore o tome da se ovaj fenomen promenio i da je od transnacionalnog postao više interni problem. Žrtve i počinioci trgovine ljudima uglavnom su domaći građani. Ovaj utisak o trgovini ljudima može biti neobjektina zbog neadekvatnih mehanizama identifikacije žrtava trgovine ljudima (Cvejić, Babović, 2014:57-59).

Rodni aspekti mobilnosti u regionu Zapadnog Balkana

Na početku analize rodni aspekti mobilnosti, neophodno je naglasiti da je obim sistematskih proučavanja ove teme na Zapadnom Balkanu relativno mali. Pre svega, u pojedinim aspektima registruju se velike praznine empirijske građe. Podacima ne samo što nedostaje dostupnost, već i uporedivost. Nekada je neujednačenost posledica razlike u terminima, pravnim definicijama ili metodologijama, nekada proizvod različite obrade i prikazivanja podataka, ali ishod je u tim slučajevima uvek isti – u datim okolnostima mora se odustati od komparativne perspektive. Takođe, treba imati u vidu da je rodna perspektiva mobilnosti u regionu relativno zanemarena. Kvantitativna empirijska građa se neretko analizira na agregatnom nivou, odnosno podaci se iznose bez klasifikacija po polu ili starosti. Kada se i prave razlike, one ne prevazilaze esencijalističku binarnu podelu na muško-žensko. Kvalitativni i dubinski uvidi su gotovo u potpunosti zanemareni. Data ograničenja su postavila granice i našoj analizi.

U radu je korišćeno nekoliko izvora podataka – statistike popisa, migracionih profila i Eurostata. Takođe, prikazano je samo par agregatnih pokazatelja mobilnosti. Osnovni kriterijum za njihov izbor je bilo to da podaci budu dostupni za većinu zemalja i da budu uporedivi. Kretanje žena u regionu će se ispitivati kroz udeo osoba rođenih u inostranstvu u opštoj populaciji, kroz rodne razlike u unutrašnjim migracijama, podatke o emigraciji (regularna kretanja su opisana na osnovu podataka o izdatim boravišnim dozvolama, a

neregularna kroz podatke o azilu i broju iregularnih migranata) i podatke o žrtvama trgovine ljudima.

Procene koliko su građani neke zemlje mobilni mogu se vršiti na više načina. Iako je možda najbolji pokazatelj procenat doseljenog u odnosu na autohtono⁹ stanovništvo, zbog dostupnosti podataka primorani smo da se ograničimo samo na Srbiju i Kosovo. Prema popisu iz 2011. godine procenat onih koji su se bar jednom selili tokom života u Srbiji iznosi 45, a na Kosovu 30 (*Migracije – podaci po opštinama i gradovima – Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. u Republici Srbiji; Kosovan Migration*). Dati podaci govore o relativno slaboj pokretljivosti građana. Poređenja radi, prema istraživanju koje je 2008. godine sprovedeno na reprezentativnom uzorku u Sjedinjenim Američkim Državama, čak 63% Amerikanaca se tokom života preselilo bar jednom (Taylor et al., 2008: 6). Ako se posmatra polna struktura doseljenog stanovništva, primećuje se da su i u Srbiji i na Kosovu gotovo dve trećine onih koji su imali iskustvo sa migracijama žene (60,4% i 65,9%, retrospektivno).

U ovom radu će poređenje zemalja Zapadnog Balkana biti izvršeno na osnovu nešto užeg pokazatelja – udela osoba rođenih u inostranstvu u opštoj populaciji¹⁰ (tabela 1). U prvom delu tabele prikazani su procenti žena rođenih u inostranstvu u ukupnoj ženskoj populaciji. Podaci ukazuju na varijacije, kako u sinhronoj, tako i u dijahronoj perspektivi. Vrednosti se kreću od vrlo niskih, u Bosni i Hercegovini i Albaniji, gde je udeo žena rođenih u inostranstvu među opštom populacijom žena ispod svetskog nivoa, pa do vrlo visokih, u Crnoj Gori koja premašuje i prosek svetski razvijenih zemalja. S druge strane, procenti su naglo skočili u poslednjoj dekadi XX veka, što može da bude posledica političkih i ratnih okolnosti, raspada bivše Jugoslavije, te prisilnih migracija, kretanja izbeglica i interno raseljenih lica.

Tabela 1 – Udeo osoba rođenih u inostranstvu u populaciji

Zemlja	Procenat žena rođenih u inostranstvu u ženskoj populaciji				Procenat žena među osobama rođenim u inostranstvu			
	1990	2000	2010	2015	1990	2000	2010	2015
Albanija	2,2	2,6	1,8	1,9	53,7	53,1	49	49
BiH	1,3	2,3	1,1	1	52,6	52,2	52,3	52,3
Crna Gora	/	/	14,9	15,5	/	/	/	59,4
Makedonija	5,6	7,3	7,3	7,3	58,3	58,3	58,3	58,3
Srbija	1,1	9,8	10	10	52,9	55,2	55,9	56
Zemlje u razvoju	1,6	1,3	1,4	1,5	46,6	46,1	43,3	43,3
Razvijene zemlje	7,1	8,7	10,8	11,3	51,1	51,1	51,7	51,9
Ceo svet	2,8	2,8	3,1	3,2	49	49,1	48,3	48,2

Izvor: UN, Udeo migranata po polu i godinama¹¹

⁹ U autohtono stanovništvo ubrajaju se oni koji neprekidno od rođenja žive u mestu stalnog stanovanja, odnosno oni koji se nikada nisu selili, dok u doseljene spadaju oni koji su imali bar jedno iskustvo migracije, bilo unutar zemlje ili izvan. (RZS, 2013:11).

¹⁰ Udeo rođenih u inostranstvu u opštoj populaciji podrazumeva procenu broja ljudi koji žive u nekoj zemlji, a rođeni su van te zemlje. Ovaj pokazatelj ne pravi razliku između voljnih i prisilnih migracija, te uključuje i izbeglice. Podaci se najčešće skupljaju putem popisa. Ukoliko broj onih koji su rođeni u inostranstvu nije dostupan, procene se vrše na osnovu broja ljudi koji žive u zemlji različitoj od one čije državljanstvo imaju (izvor: UN).

¹¹ Podaci za Kosovo nisu dostupni.

Drugi deo tabele govori o procentu žena među onima koji su rođeni van zemlje trenutnog boravka. Izuzev Albanije, u svim ostalim državama žene čine većinu. Trend u Makedoniji i Bosni je relativno stabilan tokom vremena, dok se u Albaniji procenat žena smanjio, a u Srbiji porastao tokom poslednjih 25 godina.

O mobilnosti stanovništva se može zaključivati na osnovu podataka o unutrašnjim migracijama prikupljenim za sve građane koji se trajno sele u okviru jedne zemlje. Iz različitih izvora dobijene su informacije o apsolutnim brojevima, kao i rodno diferencirana statistika¹² (tabela 2).

Tabela 2 – Unutrašnje migracije

Zemlja	Godina	Ukupno	Broj muškaraca	%	Broj žena	%
BiH	2014	33851	14604	43.1	19247	56.9
Crna Gora	2014	4202	1901	45.2	2301	54.8
Kosovo	2011	1678	653	38,9	1025	61,1
Makedonija	2014	6591	1680	25.5	4911	74.5
Srbija	2014	124472	54768	44.0	69704	56.0

U svim posmatranim zemljama, žene češće migriraju na unutrašnjem planu od muškaraca. Procenti se kreću od nešto preko polovine u Srbiji i Bosni i Hercegovini, do čak tri četvrtine u Makedoniji. Nažalost, podaci o motivima ovih migracija se često ne prikupljaju, posebno kada se agregatni brojevi dobijaju kroz odjave i prijave boravaka u okviru neke zemlje. Stoga o uzrocima i oblicima ovih kretanja možemo samo posredno zaključivati. Ako se ima u vidu da je stopa aktivnosti i zaposlenosti žena niža, a stopa nezaposlenosti viša u odnosu na muškarce¹³, pretpostavlja se da data kretanja imaju više veze sa promenom mesta boravka iz obrazovnih razloga ili zbog udaje.

Rodne razlike se javljaju i u emigracionim kretanjima. Iako je region Zapadnog Balkana emigracioni prostor, u zemljama u regionu ne vodi se potpuna evidencija o ovim kretanjima. Stoga ćemo se u radu poslužiti podacima Eurostata o broju imigranata u tekućoj godini koje obezbeđuju države destinacije, članice Šengen zone. Međutim, trebalo bi imati u vidu da neke države članice EU ne ažuriraju podatke redovno, te slika neće biti potpuna. U tabeli 3 prikazani su agregatni podaci o prvim dozvolama za privremeni boravak koje su izdate u 2014. godini, kao i procenti žena među onima koji su ih dobili.

Tabela 3 – Prve dozvole za privremeni boravak u Šengen zoni

Zemlja	Ukupno – svi razlozi		Spajanje porodice		Obrazovanje		Plaćene aktivnosti		Ostalo	
	Ukupno	% Ž	Ukupno	% Ž	Ukupno	% Ž	Ukupno	% Ž	Ukupno	% Ž
Albanija	26327	100	18554	70.5	1066	4.0	3235	12.3	3472	13.2
BiH	7018	100	3677	52.4	1310	18.7	1432	20.4	599	8.5
Crna Gora	819	100	283	34.6	228	27.8	175	21.4	133	16.2

¹² Podaci za Albaniju nisu bili dostupni po godinama. Ipak, ukupni podaci o unutrašnjim migrantima pokazuju da je oko 10% stanovništva migriralo u okviru državnih granica, a da od tog broja žene čine 59% (Migration in Albania, 2014: 25). Izvori: Bosna – Demografija 2014:68; Crna Gora – Zavod za statistiku, Odsjek statistike demografije i popisa stanovništva; Kosovo - Kosovan Migration, 2014:71; Makedonija – Migrations 2015:57; Srbija – Migacioni profil, 2015:65.

¹³ Primera radi, stopa zaposlenosti u Makedoniji je u 2014. godini iznosila 37,4% za žene i 56,1% za muškarce (izvor EUROSTAT). Stope zaposlenosti i aktivnosti u Bosni i Hercegovini su bile više za muškarce nego za žene (Anketa o radnoj snazi 2014:2). U Srbiji, stopa aktivnosti muškaraca je veća u svim starosnim kohortama od stope aktivnosti žena. Takođe, 2013. godine zaposlenih žena je za 16 procentnih poena bilo manje u odnosu na zaposlene muškarce (42% odnosno 58%) (Žene i muškarci u Republici Srbiji, 2014:57-74).

Kosovo	7012	100	4362	62.2	667	9.5	654	9.3	1329	19.0
Makedonija	5019	100	3261	65.0	512	10.2	679	13.5	567	11.3
Srbija	11985	100	6096	50.9	1728	14.4	3117	26.0	1,044	8.7

Izvor: Eurostat

U 2014. godini žene iz Albanije (54%), Crne Gore (51%) i Makedonije (50,9%) su činile preko polovine onih koji su dobili privremene dozvole. S druge strane, žene su ređe dobijale privremene dozvole od muškaraca u Bosni i Hercegovini (procenat žena je iznosio 45%), na Kosovu (47%) i u Srbiji (46,3%). Procenti koji govore o motivima datih kretanja potvrđuju da su i dalje u pitanju tradicionalni obrasci mobilnosti: žene se u svim republikama ubedljivo najščeće kreću zbog spajanja porodice. Jedino je među ženama iz Crne Gore procenat onih koje migriraju zbog obrazovanja veći od broja onih koje se iseljavaju zbog plaćenih aktivnosti. Na Kosovu je taj broj gotovo izjednačen, dok u ostalim zemljama prevladava rad kao osnova za dobijanje dozvole. Jedini oblik kretanja u kom su muškarci brojniji od žena u svim republikama jesu radno orijentisane migracije (procenat žena u odnosu na muškarce po zemljama sukcesivno iznose: Albanija – 29,1, Bosna i Hercegovina – 12,5, Crna Gora – 26,3, Kosovo – 18, Makedonija 21,4, Srbija – 26,7). Neki nalazi ukazuju na to da je udeo žena povećan samo zahvaljujući rastu broja dozvola za spajanje porodice, jer se nezavisne ženske migracije najčešće pronalaze samo među visokoobrazovanim kategorijama (Kupiszewski, 2009: 15), a kao što je već izneto poslednjih godina manje građana traži dozvole za privremeni boravak na osnovu rada, a više zbog porodičnih razloga (Cvejić, Babović, 2014:27).

U sledećoj tabeli (tabela 4) predstavljeni su zbirni podaci za žene koje su podnosile zahteve za dobijanje statusa azilanta po prvi put. Azilanti su osobe koje traže utočište u drugoj zemlji po različitim osnovama, a čiji izbeglički status tek mora da bude potvrđen kroz proces apliciranja za azil i njegovo odobravanje (UNHCR, Asylum-Seekers). Pojedinci čije su prijave prihvaćene dobijaju poseban zakonski status izbeglica, prema Konvenciji UN-a iz 1951. godine. Ova kretanja građana zemalja Zapadnog Balkana često su povezana sa problemom „lažnih azilanata“ – osobama koje koriste mogućnost traženja azila u nekoj zemlji zbog ekonomskih problema u sopstvenoj. Kako za države članice Šengen zone to nije dovoljan razlog da bi neko dobio status izbeglice, boravak datih osoba se proglašava ilegalnim i one se vraćaju u zemlju porekla na osnovu sporazuma o readmisiji.

Tabela 4 – Žene koje su po prvi put tražile azil u Šengen zoni

Zemlja/ godina	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Albanija	135	435	385	1155	2880	4355	6815	23470
BiH	235	580	945	1230	2595	2600	3680	2595
Crna Gora	55	105	170	275	540	385	710	1605
Kosovo	110	4110	5245	3560	3330	5455	12580	20415
Makedonija	120	250	3110	2590	3695	3605	3290	4795
Srbija	2535	1445	7660	5635	7450	7400	9760	8965
Ukupno ZB	2820	5910	16185	12060	15015	16845	26340	35780
Udeo ZB u ukupnom broju	1,55	2,61	7,05	4,15	4,79	4,17	4,42	3,28
Udeo ZB u ukupnom broju žena	3,88	6,29	16,66	11,34	11,89	11,17	13,45	11,51

Izvor: Eurostat

Broj podnetih zahteva za azil varira tokom vremena, s tim da se nagli skok u udelu žena sa Zapadnog Balkana može uočiti u 2010. godini, kada je na snagu stupila vizna liberalizacija za veći broj republika u regionu. Po ukupnom broju podnetih zahteva prednjače Srbija, Albanija i Kosovo. Žene iz zemalja Zapadnog Balkana su 2015. godine činile 11,5% svih azilantkinja u Šengen zoni i svega 3,3% od ukupnog broja azilanata bez obzira na pol. Žene čine ispod polovine onih koji traže azil, dok rodna raspodela odluka o dobijanju azilantskog statusa varira od zemlje do zemlje. Naime, udeo žena koje traže azila sa Zapadnog Balkana se kreće od trećine pa do polovine: žene su 2015. godine činile 33% svih azilanata sa Kosova, 39% iz Albanije, 46% iz Bosne i Hercegovine, 47% iz Crne Gore, i 48% iz Makedonije i Srbije, pojedinačno. Takođe, statistika za 2014. godinu pokazuje da su žene iz Srbije i Makedonije češće dobijale status izbeglice od svojih muških sugrađana, a da je među onima koji su dobili izbeglički status iz Albanije, Bosne i Hercegovine i sa Kosova bilo više muškaraca. U Crnoj Gori taj broj je bio izjednačen (izvor Eurostat). Kada govorimo o ilegalnim kretanjima, statistika Eurostata potvrđuje da se broj žena koje su uhvaćene da ilegalno borave u državama potpisnicama Šengenskog sporazuma kreće od 10% u Albaniji, preko 22% na Kosovu, 24% u Crnoj Gori, dok 29% u Makedoniji i Bosni. Srbija je jedina zemlja čije građanke prevazilaze trećinu onih koji su uhvaćeni tokom ilegalnog boravka u EU, Švajcarskoj, Norveškoj i Islandu (izvor Eurostat). Na osnovu iznetih podataka možemo zaključiti da žene iz zemalja Zapadnog Balkana ređe učestvuju u različitim oblicima ilegalnih kretanja.

Na kraju, biće izneti podaci o trgovini ljudima. Ovaj vid kretanja ne mora od početka da bude ilegalan, jer žrtve mogu legalno da uđu u neku zemlju, ali svakako spada u krivična dela u svim državama Zapadnog Balkana. Slika o trgovini ljudima u regionu se promenila i od transnacionalnog postala interni problem. Žrtve i počinioци trgovine ljudima uglavnom su domaći građani. Većina identifikovanih žrtava je ženskog pola, a dominantan oblik eksploatacije je seksualna eksploatacija. Međutim, moguće je da su žrtve trgovine ljudima koje su identifikovane u inostranstvu, kao i žrtve trgovine u cilju radne eksploatacije potcenjene u dostupnim statističkim podacima (Cvejić, Babović, 2014:57-59). Na primer, u Srbiji je među žrtvama trgovine ljudima 2013. godine bio veći broj žena (35 naspram 10 muškaraca), da bi se sledeće godine situacija obrnula – 39 muškaraca, naspram 13 žena. Svakako da date brojke ne oslikavaju realno stanje je se one najčešće dobijaju preko podnetih krivičnih prijava, koji može svake godine da varira zbog različitih situacionih činilaca. Ono što je, međutim, prilično izvesno, jeste da postoji jedan rodni obrazac koji se ne menja tokom vremena: žene su češće žrtve zbog seksualne, a muškarci zbog radne eksploatacije (Migracioni profil, 2015:42-46).

Zaključak

Iz iznetih podataka možemo da donesemo par zaključaka. Prvo, žene na Zapadnom Balkanu daleko su od mobilno neaktivnog stanivništva. One predstavljaju više od polovinu onih koji su rođeni van zemlje u kojoj trenutno borave (osim u Albaniji), a daleko su brojnije od muškaraca među unutrašnjim migrantima (udeo ide čak do tri četvrtine u Makedoniji). Ako govorimo o legalnim međunarodnim migracijama brojke variraju od zemlje do zemlje: negde žene čine većinu onih koji su dobili dozvolu (Albanija, Crna Gora i Makedonija), dok negde prednjače muškarci (Bosna i Hercegovina, Kosovo i Srbija). Informacije koje se mogu dobiti iz evropskih statistika o legalnim kretanjima ukazuju na to da žene čine manji deo onih koji se kreću zarad posla, te je za njih još uvek „rezervisano“ spajanje porodice. Takođe, one mnogo ređe učestvuju u neregulanim kretanjima – ima ih manje među azilantima i osobama koje su ilegalno uhvaćene na teritoriji zemalja Šengen zone. Podaci govore i o tome da, kada

je u pitanju eksploatacija žrtava trgovine ljudima, postoje jasne rodne razlike: muškarci češće postaju žrtve radne, a žene seksualne eksploatacije.

Sve govori u prilog tome da, čak i ako prihvatimo da je fenomen feminizacije migracija prisutan u regionu Zapadnog Balkana, moramo ovaj pojam ograničiti isključivo na kvantitativnu dimenziju i prihvatiti da se pre radi o trendu, nego o univerzalno prisutnoj pojavi. Povećanje broja žena među migrantima nije svuda uzelo istog maha. S druge strane, podaci koji bi ukazali na kvalitet migracija često nedostaju. Tamo gde se motivi kretanja ne ispituju, teško je doneti bilo kakav zaključak o tome da li je kretanje žena inspirisano samo tradicionalnim „ženskim“ razlozima za mobilnost. Uočeni obrasci za sada ukazuju na to da još uvek nije došlo do potpune emancipacije kretanja žena. Na osnovu dobijenih podataka može se pretpostaviti da migrantkinje češće prate tradicionalne forme kretanja – jedno trajno migratorno iskustvo zbog udaje ili spajanja porodice uz veoma retka učestvovanja u dinamičnim, aktivnim, radnim, cirkularnim migracijama. Međutim, pri iznošenju ovakvih zaključaka moramo biti izuzetno oprezni jer može da se desi da kvantitativni, agregatni podaci nisu dovoljno rodno-senzitivni i da više prate, a samim tim čine i vidljivijim, ono što odgovara muškarcima u pokretu. Naravno, ukrštanje roda sa obrazovanjem, socijalnim ili etničkim statusom bi sigurno otkrilo dodatne razlike, ali dati prikazi gotovo i da ne postoje u objavljenim statistikama.

Tu dolazimo i do vrlo bitnog zaključka – bolje razumevanje prostorne pokretljivosti svakako zahteva poboljšanje u prikupljanju podataka, njihovoj diseminaciji i analizi. Prikupljanje podataka bilo je otežano zbog razlika između pravnih definicija u regionu, a u određenim aspektima nedoslednim podacima na nivou zemlje i između zemalja. Ne samo što je potrebno ostvariti mnogo veću saradnju i sinhronizaciju u regionu da bi se obezbedila delotvornija i efikasnija empirijska analiza, već podaci moraju biti produbljeni rodno osetljivim kategorijama i pitanjima, kao i kvalitativnom perspektivom. Bez datih uvida ispravni zaključci o uzrocima i posledicama savremenog kretanja žena u zemljama Zapadnog Balkana teško da će moći da se donesu.

Literatura:

Bobić, Mirjana i Marija Babović 2013. Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike. Sociologija. Vol. LX, No 2, 209-228.

Boyd, Monica and Elisabeth Grieco 2003. Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory. Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/article/women-and-migration-incorporating-gender-international-migration-theory>

Cvejić, Slobodan i Marija Babović 2014. Migracioni tokovi u zemljama Zapadnog Balkana: tranzit, polazište i odredište 2009-2013. Beograd: SeConS Grupa za razvojnu inicijativu.

Grečić, Vladimir i Jadranka Kaluđerović 2012. Socijalni uticaj emigracija i migracija selo-grad u Centralnoj i Istočnoj Evropi – Crna Gora. Evropska komisija.

Haxhikadrija, Amir i Ardiana Gashi 2012. Socijalni uticaj emigracija i migracija selo-grad u Centralnoj i Istočnoj Evropi – Kosovo. Evropska komisija.

International Organization for Migration 2004. Migration and Gender, in Essentials of Migration Management, Volume Two: Developing Migration Policy. http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S10_CM.pdf

IOM, Key Migration Terms, <https://www.iom.int/key-migration-terms>

Jolly, Susie and Hazel Reeves 2005. Gender and migration – Overview Report. Brighton: Institute of Development Studies.

Kaufmann, Vincent 2002. *Re-Thinking Mobility – Contemporary Sociology*. London: Ashgate.

Kupiszewski, Marek. 2009. Labour migration in Western Balkan countries – a review of literature and historical trends. In M. Kupiszewski (ed): *Labour Migration Patterns, Policies and Migration Propensity in the Western Balkans*. Budapest: International Organization for Migration, 13-31.

Morokvasic, Mirjana 2007. Migration, Gender, Empowerment. in Ilse Lenz, Charlotte Ullrich and Barbara Fersch (eds): *Gender Orders Unbound : Globalisation, Restructuring and Reciprocity*. Opladen and Farmington Hills: Budrich, 69–97.

Morokvašić, Mirjana 2010. Feminizacija migracija. *Stanovništvo*. Vol. XLVIII, No. 2, pp. 25-52.

Pejin-Stokić, Ljiljana i Vladimir Grečić. 2012. Socijalni uticaj emigracija i migracija selo-grad u Centralnoj i Istočnoj Evropi – Srbija. *Evropska komisija*.

Pešić, Jelena 2013. Rodna perspektiva u proučavanju migracija. *Sociologija*. Vol. LC, No. 2, 317-332.

Taylor, Paul at all 2008. *American Mobility: Who Moves? Who Stays Put? Where's Home?*. Washington: Pew Research Center.
<http://pewsocialtrends.org/files/2011/04/American-Mobility-Report-updated-12-29-08.pdf>

UNHCR Smernice o međunarodnoj zaštiti
<http://www.unhcr.rs/media/Proganjanje%20vezano%20za%20polnu%20odredjenost%20u%20kontekstu%20clana%20IA.pdf>

UNHCR, Asylum-Seekers, <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html>

United Nations 2006. 2004 – World Survey on the Role of Women in Development - Women and International Migration. New York: United Nations
<http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/documents/press-releases/WorldSurvey-Women&Migration.pdf>

Zlotnik, Hania 2003. The Global Dimensions of Female Migration. *Migration Information Source*. <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=109>

Izvori podataka:

Anketa o radnoj snazi 2014. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine.

Demografija 2014. Sarajevo: Agencija za statistiku.

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine <http://www.bhas.ba/>

Migration in Albania. 2014. Tirana: Institute of Statistics Republic of Albania.

Institute of Statistics Republic of Albania <http://www.instat.gov.al/>

Kosovan Migration. 2014. Pristina: Kosovo Agency of Statistics.

Kosovo Agency of Statistics <https://ask.rks-gov.net/eng/>

Migracioni profili za Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Crnu Goru i Srbiju, UNICEF, <http://esa.un.org/migmgmprofiles/indicators/files/>

Migraton profile of Montenegro, www.southeast-europe.net/document.cmt?id=969

Republički zavod za statistiku Republike Srbije <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>

Migracije – podaci po opštinama i gradovima, Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. u Republici Srbiji. 2013. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Stanovništvo prema starosti i polu po naseljima, Republički zavod za statistiku Republike Srbije, http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162&lang=lat

Migrations 2014, Statistical Review: Population and Social Statistics, Skopje: State Statistical Office, Republic of Macedonia.

State Statistical Office, Republic of Macedonia <http://www.stat.gov.mk/>

UN, Migrant Stock by Age and Sex,
<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml>

Migracioni profil Srbije za 2014. godinu. Komesarijat za izbeglice RS.
<http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/migracioni%20profil%202014.pdf>

Zavod za statistiku Crne Gore <http://www.monstat.org/cg/>

IMPLIKACIJE NEOLIBERALNOG KONCEPTA NA MIGRACIONA KRETANJA U ZEMLJAMA U TRANZICIJI

Abstract

Rad ima za cilj dokazati činjenicu, da nova ekonomija migracija i teza o anatomiji migracija u zemljama u tranziciji mogu da imaju izvesnu anatomiju i da budu podložne uticaju politika Vlada, čije zvanične politike često ne uspevaju da ostvare svoje ciljeve, i ponekad mogu proizvesti suprotan efekat od planiranog. Prihvatajući neoliberalni koncept ekonomije, koji sa aspekta međunarodne migracije oblikuju ljude i vlade, a odluke donesene od strane pojedinaca, porodica i zajednica na osnovu nepotpunih podataka i ograničenih mogućnosti izbora, imaju presudnu ulogu u migraciji i naseljavanju. Neoklasični modeli (ekonomski i demografski) migraciju dovode u vezu sa kombinovanim dejstvom „objektivnih“ push – and - pull činilaca i sa “sistemom migracije” ukazuje na istorijsku gustinu kretanja populacija na nove tranzicione društveno ekonomske prostore, koji nastaju opisivanjem ponašanja i društvenih praksi preko kojih autonomija migracije, sama sebe izražava.

Nova ekonomija migracija kao nova ortodoksija u globalnom kontekstu, temelji se na doprinosu mreža porodica i zajednica u određivanju svake faze procesa migriranja. Etnički oblik preduzetništva koji nastaju u dijasporičnim i transnacionalnim prostorima migracije, oblika u kojima mreže porodica i zajednica čine društveni kapital na koji se finansijski kapital velikih transnacionalnih oslanja. Migracija, posmatrana iz ove perspektive, predstavlja suštinsko polje istraživanja koje nam omogućava da kritički razumijemo kapitalizam. Mogli bismo reći, da je bez migracija kapitalizam nezamisliv, sa svojim režimom koji pokušava da kontroliše ili ukroti mobilnost radne snage, kojoj pripada strateška uloga u konstituisanju kapitalizma i klasnih odnosa. Oblikovani pod pritiskom radničkih pokreta i borbi, migracioni režimi određuju ugao pod kojim se složene forme potčinjavanja rada kapitalu, rekonstruišu.

Ključne riječi; anatomij migracije, ekonomija migracije, sistem migracije, nova ekonomija.

---

¹ admirbeganovic@52gmail.com

Doc.dr.sci. Admir I. Beganovic

UPS – University of Business Economics

Banja Luka

Serbian Republic

Bosnia and Herzegovina²

IMPLICATIONS NEOLIBERAL CONCEPT TO MIGRATORY MOVEMENTS IN TRANSITION

Abstract

Migration to the countries in transition may have some anatomy and be subject to the impact of government policies, whose official policies often fail to achieve their goals, and sometimes produce opposite effect than expected. By accepting the neoliberal concept of the economy, which in terms of international migration shaped the people and the government, and decisions made by individuals, families and communities on the basis of incomplete information and limited choices, play a crucial role in the migration and settlement. Neoclassical models (economic and demographic) migration linked to the combined action of "objective" push - and - pull factors and the "system migration" refers to the historical movement of population density in the new transitional socio - economic areas, which are formed by describing the behavior and social practices over autonomy of migration which, itself expresses.

The new economy of migration as ubiquitous in the global context, based on the contribution of networks of families and communities in determining each phase of the process of migration. Ethnic form of entrepreneurship that arise in the diasporic and transnational migration spaces, forms in which networks of families and communities make social capital on which the financial capital of large transnational company relies. Migration, viewed from this perspective, is a crucial field of research that allows us to critically understand capitalism. We could say that without migration unthinkable capitalism, with its regime of trying to control or tame the mobility of labor, which the strategic role in constitution capitalism and class relations. Formatted pressure of labor movements and struggles, migration regimes determine the angle of the complex forms of subjection of labor to capital, reconstructed.

Keywords; *anatomy of migration, economics of migration, system migration, new economy.*

---

² admirbeganovic52@gmail.com

1. UVOD

Govoriti o autonomiji migracije, znači razumijeti migraciju kao društveni pokret u doslovnom značenju riječi, a ne kao puki odgovor na ekonomsko i socijalno nezadovoljstvo u pristupu autonomiji migracije. Migracija se, naravno, ne posmatra izolovano od društvenih, kulturnih i ekonomskih struktura, upravo suprotno: *“ona se shvata kao stvaralačka snaga unutar ovih struktura”*.³ Shvatanje migracijskih kretanja i sukoba u kojem se prednost daje subjektivnim praksama, željama, očekivanjima, te ponašanju samih migranata, ne povlači romantizovanje, budući da se ambivalentnost ovih subjektivnih praksi i ponašanja nikada ne gubi iz vida. Unutar migracije shvaćene kao društveni pokret nastaju novi dispozitivni dominacije i eksploatacije, kao i nove prakse slobode i jednakosti. U zvaničnim prikazima pokreta ili borbi migranata često se koristi optika građanstva/državljanstva, u smislu da se tvrdi kako migranti žele da postanu građani/državljanjani. Pažnja se posvećuje činjenici da migranti – oni registrovani kao i oni neregistrovani – djeluju kao građani, i insistira se da oni već jesu građani.⁴ To zahteva konceptualizaciju građanstva/državljanstva koja se razlikuje od one kakva se upotrebljava u “mejnstrim” studijama, koje su usredsređene na brigu o integraciji migranata unutar postojećeg pravnog i političkog okvira. Naglašena važnost praksi i zahtjeva onih koji nisu nužno građani u juridičkom smislu, za razvoj razumijevanja transformacije samog pravnog okvira građanstva. Time se otvara mogućnost konceptualizacije pokreta i borbi neregularnih migranata kao centralne komponente u konstrukciji i transformaciji građanstva kao „ustanove u kretanju“, ⁵ U istoriji i savremenoj realnosti kapitalizma daleko od svođenja „mobilne subjektivnosti na produktivističku subjektivnost kapitalizma“ u ovom naučnom radu ističu se tenzije i sukobi prisutni u samom konkretizovanom iskustvu migranata, dok se autonomija migracija locira unutar šireg konteksta analize proizvodnje subjektivnosti pod kapitalizmom.

U ovom naučnom radu analizirana su različita pitanja koja imaju svog udjela u savremenim kretanjima i migraciji upravo iz perspektive proizvodnje subjektivnosti u vladavini kapitalizma – od takozvane „nove ekonomije migracije“ do koncepata integracije, građanstva i demokratije – kako bi se skicirao pristup autonomije migracija. Glavni argument razvijen u ovom naučnom radu jeste, da je neregularnost dvosmisleno stanje koje čini ključni politički ulog u savremenim društvenim borbama oko kapitala i migracije. Neophodno je istaknuti to da se u ovom naučnom radu izlažu argumenti koji su razvijeni unutar istraživanja i političkih iskustava zasnovanih na onome što bismo, sa oprezom i privremeno, mogli nazvati „evropskim“. Osvrt na podatke dobijene iz drugih političkih i društvenih konteksta (od SAD-a do Kine), ovaj naučni rad ne može imati pristup autonomije kao takave i može se primeniti u „globalnim“ razmjerama. Iako je Evropa, naravno, društveni konstrukt koji vještački objedinjuje raznolike lokalne sredine Italija, Nemačka i UK, predstavljaju sasvim različite istorije i pejzaže migracije, jasno je da takva konstrukcija privileguje one „zapadnoevropske“, te da bi već i samo uzimanje u obzir srednjoevropskih i istočnoevropskih specifičnosti zahtjevalo značajnu doradu i prilagođavanje teorijskog okvira aktuelnim migracionim kretanjima, naravno, u obzir treba uzeti dodatne istorije migracije i kapitalističkog razvoja u njihovoj cijelosti.

---

³ Papadopoulos, Stephenson, Tsianos, 2008: 202.

⁴ Bojadžijev & Karakayali, 2007: 205.

⁵ Balibar 2001; Isin 2002 i 2009; Mezzadra 2004.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Za razumjevanje migracionih kretanja postoji potreba za analitičkim okvirom koji bi mogao obuhvatiti specifičnost savremenih globalnih migracija, ovaj naučni rad ima svoju specifičnu „lokaciju“, i vodi računa o ograničenjima i zamkama koje nastaju iz činjenice da su kritičke rasprave o migraciji „gotovo bez izuzetka sve vođene u kontekstu migracije u Evropu ili njene nekadašnje iseljeničke kolonije“.⁶ Kao što to Džon Čalkraft ubedljivo pokazuje, trebalo bi uzeti u obzir i druge istorije i iskustva migracija – pogotovo onoga što bi se moglo nazvati migracijom Jug-Jug. To u ovom radu ne bi bilo od koristi isključivo kao faktografska građa, već i ako bi htjeli da problematizujemo način na koji analiziramo migraciju u Evropi i na „Zapadu“, kako bi metodološki izvježbali i decentrirali kritički pogled. Čalkraftova intervencija od posebnog je značaja, budući da se rasprave na koje on upućuje tiču prije svega polarnosti između ekonomskog razumjevanja migracije u smislu „eksploatacije“, i pozitivnijeg shvatanja, kakvo u prvom redu nude teoretičari studija kulture, gde se skreće pažnja na destabilizujući efekat aktivnog prisustva i hibridnosti migranata na „utemeljivačke metanarative“ i „proste binarnosti Sopstva i Drugog“. Zapravo takav pristup ima za cilj da pruži doprinos dubljem kritičkom promišljanju stvarnosti eksploatacije. S punim pravom možemo reći da zapažanja koja imaju svoju vrijednost u svjetskim okvirima i da su hibridnost, prelazak granica i delovanje, mogu da se spoje sa polarizacijom, hijerarhijom, otuđenjem i komodifikacijom, pa čak i da ih prodube. Ipak, ono što suštinski razlikuje pristup autonomije migracija od „ekonomističkog“ stanovišta u pogledu migracije jeste naglasak na subjektivnosti živog rada kao konstitutivnog i antagonističkog elementa odnosa kapitala. To je u skladu sa tradicijom autonomnog marksizma, i počiva na elementu subjektivnosti koji se lako može izgubiti u tradicionalnijim i „objektivističkim“ čitanjima Marksa (Karl Marx).

Eksploatacija je oduvijek bila, a i danas je to više nego ikada, društveni proces, koji se ne smije posmatrati kao ograničen na segment proizvodnje. Pre, eksploatacija prožima čitavo tkivo proizvodnje i reprodukcije. Sa ove tačke gledišta, eksploatacija migranata mora se pratiti kroz cjelinu procesa i iskustva migracija, i uvijek u konfrontaciji sa uslovima i mogućnostima djelovanja migranata, kao i sa materijalnom osnovom potencijalne borbe. Naglasak na „aktivističkoj“ dimenziji građanstva i demokratije presudni teorijski potez koji nam dozvoljava da shvatimo politički izazov migracije, ono što je problematično u vezi takvih prikaza građanstva, jeste njihov neuspjeh da u dovoljnoj mjeri povežu analizu građanstva i demokratije sa kritičkim razumjevanjem savremenog kapitalizma. Ne samo što nam je potrebna detaljna analiza načina na koji je „neo-liberalizam“ dezartikulisao ili razbio društveno građanstvo, već je potrebno i pomno preispitati osporeno polje subjektivnosti koje mu odgovara. To zahtjeva fokusiranje na heterogena subjektivna stanovišta, figure i uslove koji ulaze u skup činilaca savremenog živog rada. Migracija ima ključnu ulogu među ovim činionicima, te je sa tog stanovišta treba i istraživati.⁷ Takav naglasak ima posljedice koje su značajne za bilo koju kritičku analizu neregularne migracije. Mada su studije kritičkog građanstva na presudan način doprinijele dovođenju u pitanje odsječne distinkcije između građana i ne-građana, i u prvi plan izbacile djelovanje stranaca, pridošlica, tuđinaca,⁸ sam diskurs građanstva istorijski i teorijski je zasnovan na razlikovanju između unutrašnjeg i spoljašnjeg. Nije lako zaobići ovu distinkciju ostajući unutar samog diskursa građanstva. Nije nikakva slučajnost to što je većina studija o pokretima i borbama migracija sa stanovišta

---

⁶ Chalcraft, 2007: 27.

⁷ Hardt & Negri, 2009: 134.

⁸ Isin, 2002.

građanstva fokusirana na "sans-papiers" ili neregularne migrante; na subjekte koji su konstruisani kao isključeni iz građanstva. Međutim, pri fokusu isključivo na borbe neregularnih migranata javlja se rizik od binarnosti koja zamagljuje činjenicu da „regularni“ migranti takođe žive u uslovima proizvedenim od strane istog režima koji proizvodi, kako sistem raslojenog, a često i rasno odvojenog građanstva, tako i „neregularnost“. Kombinujući kritički prikaz građanstva sa kritičkom analizom savremenog kapitalizma, moguće je istaći kontinuitet ovog procesa i baciti drugačije svjetlo na same „neregularne migracije“. To je fokus ovog naučnog rada, koji kao svoje polazište ima naglasak na odnosu između kapitalizma i migracija.

3. MIGRACIJA I KAPITALIZAM

U istorijskoj kao i teorijskoj perspektivi u kontekst unutar kojeg su bazirana istraživanja, jeste onaj koji su obilježila istraživanja o mobilnosti rada u istorijskom kapitalizmu⁹. Kapitalizam je obilježen strukturnom tenzijom između grupe subjektivnih praksi kroz koje se izražava mobilnost rada (što svakako treba razumjeti kao precizne odgovore na kontinuirano preokretanje tradicionalnih društvenih struktura koje je stvorio kapitalistički razvoj), i pokušaja kapitala da nametne „despotsku“ kontrolu nad njima putem sredstava temeljnog posredovanja od strane države. Borbe oko mobilnosti vode se tokom čitave istorije kapitalizma, od trenutka kada je prvo ograđivanje zemljišnih posjeda u Engleskoj mobilizovalo lokalno seosko stanovništvo, kao i od trenutka kada je prvi brod krcat robovima preplodio Atlantik. Čak bi se moglo reći i to, da suprotstavljenost „politike migracije“ i „politike kontrole“ traje u samom srcu istorije kapitalizma. Rezultat ovih napetosti i sukoba jeste kompleksni dispozitiv zasnovan, kako na valorizaciji i ograničavanju mobilnosti radne snage, tako i na specifičnom obliku subjektivnosti – heterogenim željama, navikama, oblicima života – koji odgovara praksama mobilnosti¹⁰. Prekomjerna mobilnost u pogledu ovog složenog dispozitiva jeste ono što čini glavni udio u politikama i borbama migracija. Sa jedne strane, uz pomoć Države i drugih političkih i administrativnih aparata, kapital pokušava da prekomjernu mobilnost održi u propisanom okviru, odnosno da je eksploatiše. Borbe migracija, sa druge strane, često se odlikuju transformacijom ovog momenta prekomjernosti u materijalnu osnovu otpora i organizovanja kao i sama činjenica, da sistem zahtjeva djelovanje, znači da u kontekstu preloma i nestabilnosti, ovo djelovanje može biti reartikulisano u cilju susprotstavljanja sistematičnoj akumulaciji¹¹.

Migracija, posmatrana iz ove perspektive, predstavlja suštinsko polje istraživanja, koje nam omogućava da kritički razumijemo kapitalizam. Mogli bismo reći da je bez migracija kapitalizam nezamisliv, sa svojim režimom koji pokušava da kontroliše ili ukroti mobilnost radne snage, kojoj pripada strateška uloga u kontituisanju kapitalizma i klasnih odnosa. Oblikovani pod pritiskom radničkih pokreta i borbi, migracioni režimi određuju ugao pod kojim se složene forme potčinjavanja rada kapitalu, rekonstruišu. Mada je reč o paradigmatičnoj situaciji ona nije, zbog toga, lišena odgovarajuće specifičnosti, u tom smislu da kontrola mobilnosti na više specifičnih načina utiče na shvatanja i stavove migranata - radnika, u isto vrijeme utičući i na cjelokupnost radnih odnosa. Kritička analiza savremenih režima migracije stoga omogućava kritičko sagledavanje savremenih preobražaja klasnog

---

⁹ Moulrier Boutang, 1998; Steinfeld, 2001; Mezzadra, 2006: poglavlje 2; Van der Linden, 2008.

¹⁰ cf. Read, 2003, poglavlje 1.

¹¹ Chalkraft, 2007, s. 47

sastava (kompozicije), definisanog u skladu sa polazištima italijanskih autonomističkih marksista¹². Iz ove perspektive, pokreti i borbe neregularnih migranata, kao i politike kontrole koje ih suzbijaju, dobijaju naročitu važnost imajući u vidu savremene procese povezane sa fleksibilizacijom tržišta rada i „prekarizacijom“ rada. Suvišno je isticati da su tokom modernog doba uvijek postojali migranti koji žive u „neregularnim“ uslovima. Međutim, kao pravni koncept, kao i specifična meta politika kontrole i javnog diskursa, „nelegalni imigrant“ u Evropi dospjeva u prvi plan tek sa radikalnom promjenom u politikama migracije, nakon naftne krize iz 1973. godine i krize fordizma.¹³ Zabrana uvoza radne snage u Zapadnoj Njemačkoj iz novembra 1973. godine, zajedno sa sličnim potezima u drugim sjevernoevropskim zemljama, označila je kraj programa i modela „gostujućih radnika“ koji su oblikovali zapadnoevropske političke pejzaže migracije nakon rata.

Dok su okupljanje razdvojenih članova porodice i dobijanje azila, postali glavni putevi trajnog legalnog ulaza u evropski prostor, migracija se nastavila nezavisno od novog pravnog režima. Autonomnu dinamiku migracije treba razumjeti unutar okvira borbi radikalnih (često autonomnih) migranata - radnika iz poslednjih godina sistema „gostujućih radnika“, koje su svoj najjači izraz dobile prilikom štrajka organizovanog krajem ljeta 1973.godine u Fordovom proizvodnom pogonu u Kelnu.¹⁴ Ove borbe, kao i autonomne migracije nakon 1973. godine, demonstriraju ograničenja takozvane „teorije bafera“, koja čini pozadinu programa gostujućih radnika, po kojoj migrant - radnici u bilo kojem trenutku mogu biti deportovani nazad u zemlju iz koje su došli u slučaju ekonomske krize (čime je nezaposlenost eksternalizovana). U isto vrijeme, prvi pokušaji fleksibilizovanja tržišta rada, pogotovo (ali ne samo zato) uporedo sa postojanjem velikog informatičkog ekonomskog sektora u južnoevropskim zemljama, konsolidovali su ekonomske uslove za „neregularnu“ migraciju počev od ranih osamdesetih godina XX veka. To je tokom 90-ih godina olakšalo snabdjevanje jeftinom, fleksibilnom i pokornom radnom snagom, u skladu sa evropskim politikama migracije. Slična strujanja se, pod sasvim različitim uslovima, mogu primjetiti od sredine sedamdesetih godina XX vijeka u Sjevernoj Americi, te u novoundustrijalizovanim zemljama, kao i u zemljama proizvođačima nafte.

Masa visoko mobilne „neregularne“ radne snage je narasla u poslednjih nekoliko decenija, često uz prećutni pristanak od strane država, u cilju podsticanja transnacionalne akumulacije.¹⁵ Pod ovim uslovima „neregularni migranti inkorporirani u političku zajednicu kao ekonomski učesnici ali im je uskraćen status punopravnih članova. Oni su stranci u suštinskom značenju te reči“¹⁶. Treba napomenuti i to da su se, u ovom kontekstu, prakse i tehnike postizanja visokog stepena bezbjednosti javile uveliko prije 11.septembra. Neregularni migranti reprezentovani su u popularnim i administrativnim diskursima kao uljezi, pa prema tome kao intenzivna prijetnja suverenitetu i bezbjednosti države, što vodi daljem sužavanju njihovog prostora i sloboda kretanja. Iako na ovom mjestu nećemo podrobnije ispitivati ovu dimenziju, ona je od kritične važnosti za naše razumjevanje savremene politike mobilnosti u cjelini, kao i položaja neregularnih migranata, uzetog zasebno. Razvoju teorije anatomije migracije skreće se pažnja na nesvodljivost savremenih kretanja migranata na „zakone“ ponude i potražnje, koji bi trebalo da upravljaju međunarodnom podjelom rada i državnim politikama koje pokušavaju da regulišu takva

---

¹² Mezzadra, 2009.

¹³ Wihtol de Wenden, 1988; Suárez-Navaz, s. 23.

¹⁴ Bojadžijev, 2008: 157-160.

¹⁵ Rosewarne, 2001

¹⁶ Anne McNevin 2006: 141

kretanja¹⁷. Pažnja se takođe skreće na pretjeranost praksi i subjektivnih zahtjeva izraženih preko i iznad „objektivnih uzroka“ koji ih determinišu, ističući da u znatnom broju slučajeva „odluka imigranata da pobjegnu od stega društvenih odnosa i duboko ukopanih hijerarhija moći u svom rodnom selu, gradu ili zemlji... predstavlja čin njihovog otpora“¹⁸. Ova kriza je danas radikalnan izazov bilo kojoj politici migracije koncentrisanoj na koncept integracije. Bez obzira na opšta kritička zapažanja, u pogledu ovog koncepta koje iznosim dalje u tekstu, pristup autonomije migracija ukazuje na zamagljivanje bilo kakve jasne granice između unutrašnjeg i spoljašnjeg, koju koncept integracije, logično pretpostavlja¹⁹.

4. MIGRACIJA I NOVA EKONOMIJA

Dok teorija „sistema migracije“ ukazuje na istorijsku gustinu kretanja populacija, antropolozi skreću pažnju na nove tranzicione društvene prostore koji nastaju opisivanjem ponašanja i društvenih praksi preko kojih autonomija migracije materijalno sebe izražava.²⁰ Pristup nazvan „nova ekonomija migracije“²¹ koji se brzo nametnuo kao nova ortodoksija u međunarodnim akademskim debatama, istakao je temeljni doprinos mreža porodica i „zajednica“ u određivanju svake faze procesa migriranja. Time je prije svega dat novi impuls istraživanju „etničkih“ oblika preduzetništva, koji nastaju u dijasporičnim i transnacionalnim prostorima migracije, oblika u kojima same mreže porodica i zajednica čine „društveni kapital“ na koji se finansijski kapital velikih transnacionalnih korporacija oslanja²². Transnacionalne mreže i društveni kapital na taj način jesu strateški koncepti koji nam djelimično omogućavaju da shvatimo autonomnu dinamiku migracije.

Parafraziranje alžirskog Sociologa Abdelmaleka Sajada (Sayad, 1999), često vodi ka konstruisanju neke vrste ogledala u kojem su migranti uvijek posmatrani kroz optiku tzv. (nacionalnog) „društva - primaoca“, njegovog „koda“, njegovih „problema“. Iza koncepta integracije, prema tome, pruža se spektar metodološkog nacionalizma, „nativističkog pogleda“ na migrante,²³ u kontekstu SAD-a. Sama napetost između „politike migracije“ i „politike kontrole“ iščezava u ogledalu integracije, na sličan način kao u slučaju „nove ekonomije migracije“. „Nova ortodoksija“ prati klasični modalitet sjevernoameričkog javnog diskursa, označavajući migraciju kao potvrdu uzlazne društvene pokretljivosti kapitalističkog sistema i na liniju „etničke sukcesije“, samog SAD - državljanstva. Procesi isključivanja, stigmatizovanja i diskriminacije, pokazuju težnju ka tome da u ovom okviru figuriraju, kao puki propratni efekti kapitalizma (i građanstva), čiji integrativni kod se ne dovodi u pitanje, već se pre shvata tako, kao da ga sama migracija neprekidno rekonstruiše i ojačava i želi da istakne način na koji su tenzije između „politike migracije“ i „politike kontrole“ izbrisane u „novoj ortodoksiji“.

---

¹⁷ Moulrier Boutang, 1998; Mezzadra, 2006; Papadopoulos, Stephenson, Tsianos, 2008; Bojadžijev, Karakayali, 2008.

¹⁸ Samaddar, 199, s. 150.

¹⁹ Raimondi & Ricciardi, 2004, posebno s. 11.

²⁰ cf. Brettel & Hollifield, 2000; Portes & De Wind, 2008.

²¹ Massey et al. 1993; Portes, 1997.

²² Jordan & Düvell, 2003: 74.

²³ Nicholas De Genova, 2005

U Sjedinjenim Državama, kao i druge zemlje u svijetu, društvene i političke borbe oko migracije izazvale su duboku obnovu sindikata tokom posljednjih nekoliko godina,²⁴ te borbe su se pojačale nakon 11. septembra, i dobile su svoj dramatičan izraz u mobilizacijama iz 2006.godine. Slika sjevernoameričkog građanstva, kakva se nudi jednostrano je ekspanzivna, pri čemu se ne uzima u obzir ni konstitutivna uloga, koju u ovoj istoriji ima dijalektika uključenja/isključenja (naročito kroz poziciju „nelegalnih stranaca“), kao ni one interne hijerarhije na liniji etničkih i „rasnih“ postavki koje su prouzrokovale istinske slučajeve građana - stranaca.²⁵ U tom pogledu, objedinjavajući okvir, koji se povezuje sa „novom ortodoksijom“ koja je pod uticajem SAD-a, briše tenzije, koje su u srcu savremene politike mobilnosti. Teza o autonomiji migracije mora biti redefinisana i prilagođena, polazeći od ove situacije, pre svega, neophodno je reafirmisati konstitutivni spoj društvenog pokreta migranata sa elementima autonomije i „ekscesa“, koji se provlače kroz njihove lične profile, i eksploatacije žive radne snage, sa jedne, postavljajući u prvi plan borbe koje vode sami migranti, sa druge strane.²⁶

Ove borbe, u svakom slučaju, treba imati u vidu, ne samo zbog načina na koji se javljaju u čitavom dijapazonu iskustva migracije, već i zato što služe kao suštinska referentna tačka u razvoju nove teorije „rasizma“. Takva teorija rasizma mora da objasni centralni značaj koji takve borbe imaju u društvenim odnosima oblikovanim mehanizmima rasne diferencijacije, omogućavajući nam da prisustvo migranata sagledavamo ne u smislu njihovog „bivanja žrtvama“ već u smislu subjektivnosti i izraza inovativnih praksi otpora i borbe. Preobražaj rasizma u ovom pogledu treba kritički preispitati i kao reakciju na takve prakse.²⁷

Savremenu migraciju ne možemo shvatiti ako je ne razmatramo u kontekstu radikalnih i katastrofičnih transformacija, predviđenih programima strukturnog prilagođavanja od strane Međunarodnog monetarnog fonda, u brojnim afričkim zemljama osamdesetih godina XX veka, i priliva neposrednih stranih ulaganja, od šezdesetih godina do danas, stvaranja „zona slobodne trgovine“, i narušavanja tradicionalne zemljoradnje.²⁸ Teza o autonomiji migracije, koju smo istakli, na sigurnom je odstojanju od bilo kakve estetizujuće apologije nomadizma, i naglašava napete odnose između autonomnih, „upornih“ praksi migranata, i uslova unutar i protiv kojih oni poprimaju svoje oblike.²⁹ U isto vrijeme, ona se ne ograničava na puko integrisanje „makroanalize“ „strukturnih“ procesa sa „mikroanalizom“ subjektivnih dimenzija migracija.³⁰ Navedeni „strukturni“ fenomeni služe kao odgovori na društvene pobune i zahtjeve za građanstvom koji obilježavaju period tzv. dekolonizacije, ona ima za cilj da iznese na vidjelo svu raznovrsnost subjektivnih ponašanja, kojima se migracija očituje unutar ovog iskustvenog polja, koje je isto tako i bojno polje.

James Rosenau u oblasti međunarodnih odnosa, upotrebio je koncept turbulencije, da bi preko njega razumjeli višestrukost putanja i modela koji karakterišu savremene globalne migracije, istovremeno naglašavajući nepredvidljivost promjena povezanih sa ovim kretanjima. Sa stanovišta pristupa autonomije migracije, ove elemente turbulencije moguće je tumačiti kao intenziviranje napetosti između, sa jedne strane, migracionih kretanja i ekvilibrijuma (pravilnog funkcionisanja i reprodukcije) „tržišta rada“, i građanstva, sa druge

---

²⁴ Ness, 2005.

²⁵ cf. Nagai 2003: 5-9; Lowe, 1996.

²⁶ cf. Bojadžijev, Karayakali & Tsianos, 2004.

²⁷ cf. Bojadžijev 2002 i 2008.

²⁸ Sassen, 1988.

²⁹ Benz & Schwenken, 2005.

³⁰ cf. Herrera Carassou, 2006.

strane. Navedeni pristup ukazuje na to da migracija strukturno prevazilazi ove ekvilibrijume. Upravo usled ovog viška, redefinisavanje dispozitiva eksploatacije i dominacije – čije posljedice zahvataju sveukupnost savremenog živog rada i građanstva – neprestano je u igri.

5. UPRAVLJANJE MIGRACIJOM

Migracioni režimi dovode u pitanje ključne karakteristike suvereniteta, istorijski kao i u savremenom trenutku, budući da oni podrazumjevaju kontrolu granica, razlikovanje između građana i stranaca, te presudnu odluku o tome kome će biti odobren ulaz na nacionalnu teritoriju. Kada govorimo o globalnom režimu upravljanja migracijama³¹ kakav danas nastaje, ne mislimo tu na pojavu integrisanog političkog rukovođenja migracijama. Riječ je, prije, o protivrečnom i fragmentarnom procesu formiranja tijela znanja unutar raznorodnih epistemskih i političkih zajednica. Administrativne tehnike kontrole, tehnički „standardi“ i programi „izgradnje kapaciteta“, na globalnom nivou, vršeći značajan uticaj na formulisanje nacionalnih politika prema migracijama. Kritički osvrt i analizu režima globalne migracije potrebno je smjestiti u okvire moćnih transformacija koje su rekonfigurisale međunarodne politike i sam koncept suvereniteta tokom posljednje dvije decenije. Konstitutivan odnos (koji je u isto vrijeme odražava napetost) nacionalne suverenosti i kapitalizma izmjenjen je i izmješten procesima globalizacije i finansijalizacije kapitala.³² Nastajanje novih konfiguracija moći je u toku, pri čemu se logika suverenosti prepliće sa logikom neoliberalne vladavine, sa vlašću koja predstavlja sebe kao glatki proces ubjeđivanja bez prisile, koji se vrši u skladu sa neutralnim modelima proračunavanja rizika i upravljanja, kao i činjenicu da je „neoliberalno političko mišljenje“ primorano da subjekte koji su na meti njegovih strategija vladanja posmatra kao „autonomne aktere“, kako na nacionalnom tako i na „internacionalnom“ nivou.³³

Režim globalne migracije u nastajanju pruža očigledan primjer ovog trenda: to je strukturno hibridan i mješovit režim sprovođenja suverenosti.³⁴ Definicija i funkcionisanje ovog režima suverenosti povlače učešće nacija - država koje je po svom karakteru sve manje isključujuće, mada države i dalje postoje i deluju uporedo sa „postnacionalnim“ formacijama kakva je Evropska Unija, novi globalni činioци poput Međunarodne organizacije za migracije, te „humanitarne“ ne-vladine organizacije (NVO) u kontekstu globalizacije.³⁵ Ovo je posebno važno imati na umu kada posmatramo strateško mjesto savremenih režima migracije – to jest, granicu.³⁶ U više „graničnih oblasti“ širom svijeta, možemo da konstatujemo sve veću nestabilnost ove radikalne distinkcije, kako kroz analizu „politike kontrole“, tako i kroz analizu „politike migracije“. ³⁷

---

³¹ cf. Düvell, 2002.

³² Fumagalli & Mezzadra, 2010.

³³ Hindess, 2005.

³⁴ Hardt & Negri, 2000; pogl. 3.5.

³⁵ Transit Migration 2007; Georgi, 2007; Andrijasevic & Waters, 2010.

³⁶ Mezzadra & Neilson 2008

³⁷ Rajaram & Grundy-Warr, 2007.

Neregularni migranti – subjekti koji su u isto vrijeme proizvedeni kao domaće stanovništvo i stranci (stranci u suštinskom značenju te riječi, kako je to rekao Mek Nevin) – nalaze se u ovim neodređenim zonama između uključenja i isključenja, između unutrašnjeg i spoljašnjeg. Takvi subjekti igraju konstitutivnu ulogu u borbama i napetostima koje su karakteristika režima granica. Neregularnost u ovom pogledu jedan je od njihovih strateških uloga. Uprkos činjenici da su najdirektniji efekti politike kontrole fortifikovanje granica i usavršavanje aparata pritvaranja/proterivanja, jasno je, dakle, da savremeni režimi upravljanja migracijom, nisu opremljeni za izlaženje na kraj sa nužnostima koje podrazumjeva isključenje migranata. Prije, takvi režimi djeluju u pravcu vrednovanja, mjerenja u ekonomskom smislu, pa prema tome i eksploatacija elemenata ekscesa (autonomije) koji su karakteristični za savremena migraciona kretanja. Cilj, drugim rečima, nije da se granice „bogatih zemalja“ hermetički zapečate, već da se stabilizuje sistem prepreka, i na kraju proizvede „aktivni proces uključenja migrantskog rada kroz njegovo stavljanje van zakona“³⁸. Ovo povlači proces diferencijalnog uključenja u kojem se neregularnost javlja i kao proizvedeno stanje i kao politički ulog u politici mobilnosti.³⁹

Nezavisno od marksističke kritike, institucionalna ekonomija i nova američka (SAD) ekonomska sociologija, istakle su da izraz tržište rada ima isključivo metaforičku vrijednost. Osnovni egzistencijalni uslovi „tržišta“, nezavisnost aktera razmjene, te težnja ka ravnotežnom stanju, smatra se da izostaju u slučaju „tržišta“ rada.⁴⁰ Što se savremene migracije tiče, ista pokazuje kako se proces rada „međunarodnih migranata odnosi prema procesima socijalnog, kulturnog i institucionalnog razlikovanja“⁴¹. Upravo policijskom kontrolom svojih granica, i kroz politike kojima regulišu pitanja građanstva, nacije - države svakodnevno se angažuju (pod uslovima određenim nastajućim globalnim režimom upravljanja migracijom) u procesu kontinuiranog političkog i pravnog konstituisanja „domaćih tržišta rada“. Upravljanje migracijom, tako, ima stratešku ulogu tu gdje logika tržišta doživljava krah. Kako se iz prezentovanog može zaključiti; „građanstvo je pravni mehanizam putem kojeg se radnici uključuju u hijerarhiju statusnih kategorija“. Pozicija neregularnih migranata sastavni je dio ovog pravnog mehanizma: neregularnost je istovremeno jedan od njenih proizvoda, kao i ključni uslov njenog funkcionisanja. U takvim okolnostima, analiza radne migracije zahtjeva vraćanje marksističkoj kategoriji čiju važnost je naglasio Luj Altiser u svojim poznim spisima⁴², mada na drugačiji način nego što je to ovde učinjeno. Navedeni smo da, od sociologije tržišta rada, pređemo na razmatranje susreta radne snage i kapitala, u kojem odnosi dominacije i eksploatacija čine ono što je neposredan ulog u upravljanju mobilnošću.

Ovi odnosi, uključujući i nezaobilazno nasilje, stalno iznova mješaju karte i izmiču teorijskim modelima, čak i unutar najheterodoksnijih tradicija marksističke kritičke misli. Ovdje se možemo ograničiti na to, da citiranjem ključne tačke, koja je bila od posebne važnosti u raspravama autonomističkih marksista, a koja se tiče dva koncepta, koja je Marks artikulirao, posebno u dijelu „Grundrisse“⁴³, formalno i realno potčinjavanje radne snage kapitalu, čemu odgovara izvlačenje apsolutnog i relativnog viška vrijednosti. Dok se realno potčinjavanje odnosi na situaciju u kojoj sam kapital neposredno organizuje modalitet rada i kooperacije, intenzifikujući tako produktivnost rada, formalno potčinjavanje upućuje na

---

³⁸ De Genova, 2002, s. 439.

³⁹ Mezzadra & Nielson, 2010.

⁴⁰ Althausser & Kalleberg, 1981.

⁴¹ Bauder 2006: 8

⁴² Althusser, 2006

⁴³ Negri, 1991.

situaciju u kojoj je intervencija kapitala u organizaciji rada ograničena, a jedini način da se višak vrijednosti uveća, leži u proširivanju radnog dana. Neko vrijeme postojala je tendencija, prisutna kod samog Marksa, da se odnos među modalitetima potčinjavanja tumači u pravolinijskom i progresivnom smislu, kao proces istorijske tranzicije iz formalnog u realno potčinjavanje.⁴⁴ Pažljiva analiza migrantskog rada, na taj način, predstavlja izazov za čitanje istorije i današnjeg kapitalizma, pokazujući koegzistenciju formalnog i realnog potčinjavanja, „nematerijalnog“ i prinudnog rada. To u prvi plan stavlja strukturnu vezu između „nove ekonomije“ i novih oblika tzv. „primitivne akumulacije“, zajedno sa novim ograđivanjima, koje ova strukturna povezanost povlači.⁴⁵

6. POLITIČKE IMAGINACIJE MIGRACIJE

Prije zaključak, važno je obratiti pažnju na probleme koji se tiče političke definicije položaja migranata. Ustanovivši paradigmatičnost položaja migranata, i učinivši očiglednim njegove elemente autonomije – momente njegove ekscesivnosti unutar savremenih migracija koje se posmatraju kao društveni pokreti – ostaje pitanje. Naime, na koji način bismo mogli, i na koji bi način trebalo da razumijemo borbe migranata? U koju perspektivu oni sebe upisuju, ovdje i sada? Da bismo došli do nekih početnih, djelimičnih odgovora, ali i da bi se skrenula pažnja na granice naše političke imaginacije, očigledno je da politika postoji jedino kao subjektivizacija dijela „koji nema udio“, što reaktivira „kontingenciju jednakosti bilo kojeg bića koje govori, koja nije ni aritmetička ni geometrijska“, i čineći to ona remeti „ob/račun djelova“ (distributivnu arhitekturu) na kojoj počiva ono što Ransijer⁴⁶ naziva policija. Teško je odoljeti iskušenju čitanja reference na „dio koji pripada onima bez ikakvog udjela“ kroz optiku borbi ljudi bez dokumenata (*les sans-papiers*) iz 1996. godine, godinu dana nakon objavljivanja knjige *La Méésentente*, ističući kako su „migranti“ relativno nov subjekt u Francuskoj, jednostavno zato što bi 20 godina ranije oni bili nazvani „stranim radnicima“, i tako bi imali jasno određen udio koji im je dodjeljen u distributivnom mehanizmu utvrđenom (fordističkim) režimom „policije“⁴⁷.

Francuske „Paskvaove zakone“ (*Loi Pasqua*),⁴⁸ koji su olakšavali kontrolu identiteta nad migrantima i ograničavali njihovu mogućnost dobijanja punog prava boravka u Francuskoj. U ovom kontekstu, migranti su najočigledniji kandidati za preuzimanje uloge „dijla koji pripada onima bez ikakvog udjela“, a politička akcija – prema tome i ponovno otkrivanje univerzalnog – proističe isključivo iz njihove subjektivizacije. Kroz ubedljivu kritiku srodnosti „ksenofilne“ slike stranca kao subjekta koji poseduje nešto što bi mogao dati, i „ksenofobne“ slike stranca kao nekoga ko je zainteresovan za „uzimanje“ nečega od društva u kojem se nastanio, o „uzimanju“ kao onome što imigranti imaju „da nam daju“⁴⁹. Drugim riječima, prakse kroz koju se izražava građanska pipadnost migranata (čak i pod uslovima radikalnog isključenja iz pravno kodifikovanog građanstva, smatra se da dovode u pitanje temelje same demokratije na strukturnom nivou). Time se ponovo otvara put kretanju demokratije van njene institucionalne konfiguracije, koja napreduje ka svom produblivanju i rekvalifikovanju, kako u smislu stepena intenziteta, tako i opsega (krećući se na taj način i izvan granica nacije - države).

⁴⁴ Chakrabarty, 2000: pogl. 2

⁴⁵ cf. Mezzadra 2007 i 2008; Hardt & Negri 2009: 229, 245

⁴⁶ Rancière, 1998: 28.

⁴⁷ Rancière, 1998: 137.

⁴⁸ Rancière, 2009: 38-45.

⁴⁹ Honig, 2001: 99.

Slika „političke zajednice“ kakva se ovde ukazuje jeste ona za koju bi se moglo reći da dovodi u pitanje naše granice političke imaginacije. Politička zajednica jeste „zajednica prekida, fraktura, neregularnog i lokalnog, kroz koje prodire egalitarna logika, odvajajući zajednicu političkog opredjeljenja od same sebe“⁵⁰. Što se tiče migracije, ovaj pristup se odlično uklapa, od migrantskog strastvenog političkog i teorijskog učešća u borbama ljudi bez dokumenata u fascinantnu figuru „pobunjug građanstva“, „hibridnog“ i prekograničnog političkog aktera⁵¹. Na neki način, pokušali smo da napravimo razliku između pokreta građanstva i njenog pravnog i institucionalnog okvira, posmatrajući pokrete i borbe migracije iz ugla praksi građanstva, koje na nivou svakodnevnog iskustva migranata čine mogućim ono što se naziva „aktima građanstva“. U pristupu autonomije migracije naročiti interes se pripisuje momentima u kojima migranti neposredno vrše svoja prava kroz prakse građanske pripadnosti, koje demonstriraju središnju ulogu, koju oni imaju unutar tržišta rada i čitavog tkiva društvene kooperacije. Tu su posebno značajni momenti, kada neregularni migranti ostvaruju svoja prava kao „nelegalni građani“ ili kao „nedozvoljeni ali priznati“ građani koji se politički mobilizuju oko svog statusa radnika⁵². Razmišljajući o masovnom pokretu migranata iz 2005. i 2006. godine u SAD-u, izlaženjem na ulicu „neregularni“ migranti ostvaruju svoja prava, kojima ne raspolazu po zakonu (kao što je, pravo na mirno okupljanje i pravo na slobodan govor), što je jedan od primjera akata građanske pripadnosti, koji se zasnivaju na uključivanju migranata u društveno - ekonomsko tkivo.⁵³

ZAKLJUČAK

Kao što je na početku ovog naučnog rada sugerisano, ono što karakteriše pristup autonomije migracije, upravo je naglasak na činjenici, da migranti djeluju kao građani, nezavisni od svoje pozicije u pogledu pravnog statusa građanstva. Tako se suočavamo sa problemom „efikasnosti“, koji ostaje nerješen unutar „radikalno demokratskog“ pristupa, koji je zajednički Ransijeru i Honigu. Ovaj problem naročito je očigledan s obzirom na to, da su uslovi, pokreti, borbe neregularnih migranata od strateškog značaja u današnjem trenutku. Naglasak na aktivističku dimenziju građanstva (u pogledu prava na zahtjev za pravima), koju je u djelo sproveo, na primjer francuski pokret ljudi bez dokumentata (*les sans-papiers*) iz 1996. godine, značajan je doprinos teorijskoj diskusiji o građanstvu i migraciji. Izražena je tendencija da se politika u savremenim kritičkim i radikalnim debatama shvata isključivo u smislu prekida, ili pak događaja. Da upotrebim Ransijerov izraz, teži se tome da se fokus zadrži na „singularnosti političkog trenutka“ koji „narušava temporalnost konsenzusa“. Premda je takav fokus značajan, koliko i fascinantan, želim da istaknemo važnost druge temporalnosti borbi, koja je različita i u odnosu na onu koja je bitno svojstvo događaja, a naravno i u odnosu na onu koja je bitno svojstvo konsenzusa. Ovde mislim na temporalnost materijalnih praksi koje stvaraju uslove za mogućnosti suprotstavljanja kroz okršaje i solidarnost, kao što su prakse u Francuskoj, kako prije tako i nakon 1996. godine, koje su omogućile vršenje prava neregularnih migranata na boravak u zemlji nezavisno od zakonskog priznanja ovog prava.

---

⁵⁰ Rancière, 1998, s. 137.

⁵¹ Balibar, 2010.

⁵² Rigo 2007; Sassen 2006: 294-296

⁵³ Butler u Butler & Spivak, 2007: 64.

Osvrćući se na ove prakse, granična linija između neregularnih i regularnih migranata često je zamućena, što otvara prostor u kojem se i mogućnost izgradnje heterogenih koalicija i nalaženja zajedničkog jezika za susret između migranata i drugih subjekata u borbi, ukazuje pod izmenjenim i povoljnijim svjetlom. Iako se neregularnost javlja kao duboko ambivalentno stanje, sa stanovišta politike mobilnosti u savremenom kapitalizmu, pristup autonomije migracije sugerira, da neregularnost nije tek ulog u odnosu između politike kontrole i politike migracije. Ona je, dakle, i ulog koji se tiče samog našeg razumjevanja, zamišljanja i ponovnog otkrivanja političke zajednice – to jest, opštih uslova društvene kooperacije i proizvodnje. Zagovornici pristupa autonomije migracije nipošto ne tvrde da je migrante (neregularne ili regularne) moguće zamisliti kao neku vrstu „avangarde“, ili kao „revolucionarne subjekte“. Prije, u jednom takvom pristupu analiza neregularnosti izvodi se unutar šireg analitičkog okvira, gdje se transformacije savremenog kapitalizma, ispituju sa stanovišta živog rada i njegove subjektivnosti. U ovom radu analizirani su preobražaji ključnih političkih koncepata, kao što su građanska pripadnost i suverenost unutar ovog okvira, razvijena je i analiza režima i pokreta migracije, uporedo sa analizom borbi migranata. Daljnji razvoj pristupa autonomije migracije moguć je, naravno, isključivo kroz kolektivno i dugoročno istraživanje i politički projekate, kroz razradu heterogenosti i radikalnog diverziteta komponenti savremenog živog rada. Unutar ovog istraživanja i političkog projekta, neregularnost je, a sva je prilika da će to i ostati, presudni strateški ulog, kreiran neoliberalnim konceptom uređenja ekonomija i politika, u cilju ostvarivanja njihovih strateških pravaca, dominacijom svjetskom ekonomijom i političkih kretanja uslovljenih ekonomskom moći zemalja koje nisu u njihovom okrilju.

LITERATURA

1. Althaus, R.P. & A.L. Kalleberg (1981), „Firms, Occupations, and the Structure of Labor Markets: A Conceptual Analysis“, u I. Berg (ed.), *Sociological Perspectives on Labor Markets*, New York, Academic Press, 119–149.
2. Althusser, L. (2006), *Philosophy of Encounter. Later Writings 1978-87*, London/New York, Verso.
3. Andrijasevic, R. (2003), „The Difference Borders Make: (Il)legality, Migration and Trafficking in Italy among Eastern European Women in Prostitution“, u Ahmed, S., Castaneda, C., Fortier, A.-M., & Sheller, M. (eds), *Uprootings/ Regroundings: Questions of Home and Migration*, Oxford/New York, Berg, 251–272.
4. Balibar, É. (2001), *Nous, citoyens d'Europe? Les frontières, l'État, le peuple*, Paris, La Découverte.
5. Balibar, É. (2010), *La proposition de l'égaliberté. Essais politiques et philosophiques 1989-2009*, Paris, PUF.
6. Bauber, H. (2006), *Labor Movement. How Migration Regulates Labor Markets*, Oxford/New York, Oxford University Press.
7. Benz, M.; Schwenken, H. (2005), „Jenseits von Autonomie und Kontrolle“, u *Prokla. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft*, 140, 363-377.
8. Bigo, D. (2005), „Globalized-in-security: the Field and the Ban-opticon“, u Sakai, N. & Solomon, J. (eds), *Translation, Biopolitics, Colonial Discourse*, Hong Kong, Hong Kong University Press („Traces“, 4).
9. Bojadžijev, M. (2002), „Antirassistischer Widerstand von Migrantinnen und Migranten in der Bundesrepublik: Fragen der Geschichtsschreibung“, u 1999. *Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. und 21. Jahrhunderts*, 17, 1.
10. Bojadžijev, M. (2008), *Die windige Internationale. Rassismus und Kämpfe der Migration*, Münster, Westphälisches Dampfboot.

11. Bojadžijev, M., Karakayali, S. & Tsianos, V. (2004), „Le Mystère de l'arrivée: Des Camps et des Specters“, *Multitudes*, 19, 41-52.
12. Bojadžijev, M. & Karakayali, S. (2007), „Autonomie der Migration. 10 Thesen zu einer Methode“, u *Transit Migration Forschungsgruppe*, 2007, 203-209
13. Brettell, C. B. & Hollifield, J. F. (eds) (2000), *Migration Theory. Talking Across Disciplines*, London/New York, Routledge.
14. Butler, J. & Spivak, G. Ch. (2007), *Who Sings the Nation-State? Language, Politics, Belonging*, London/New York/Calcutta, Seagull.
15. Castles, S. & Miller, M. J. (2003), *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*, New York/London, Guilford Press.
16. Chakrabarty, D. (2000), *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton/Oxford, Princeton University Press.
17. Chalcraft, J. (2007), „Labour in the Levant“, u *New Left Review*, 45, maj-jun, 27-47.
18. Chan, K. W. (2008), „Internal Labor Migration in China: Trends, Geographical Distribution and Policies“, *United Nations Expert Group Meeting on Population Distribution, Urbanization, Internal Migration and Development*, Department of Economic and Social Affairs, United Nations Secretariat, New York, jan. 21-23.
19. Coutin, S. (2007), „‘Si, se puede!’ Los sin papeles en Estados Unidos y la lucha por la legalización en los primeros años del siglo XXI“, u Suárez-Navaz, L., et al. (eds),
20. Decimo, F. (2005), *Quando emigrano le donne. Percorsi e reti femminili della mobilità transnazionale*, Bologna, Il Mulino.
21. De Genova, N. P. (2002), „Migrant ‘Illegality’ and Deportability in Everyday Life“, u *Annual Review of Anthropology*, 31, 419-447.
22. De Genova, N. (2005), *Working the Boundary. Race, Space, and Illegality in Mexican Chicago*, Durham/London, Duke University Press, 2005.
23. De Genova, N. (2009), „Conflicts of Mobility, and the Mobility of Conflict: Rightlessness, Presence, Subjectivity, Freedom“, u *Subjectivity*, 29, 445-466.
24. Düvell, F. (2002), „Die Globalisierung der Migrationskontrolle. Zur Durchsetzung des europäischen und internationalen Migrationsregimes“, u *Die Globalisierung des Migrationsregimes. Zur neuen Einwanderungspolitik in Europa, Materialien für einen neuen Antimperialismus*, 7, 45-167.
25. Ehrenreich, B. & Hochschild, A. R. (eds) (2003), *Global Woman. Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*, New York, Henry Holt and Company.
26. Fan, C. C. (2008), *China on the Move. Migration, the State and the Household*, London/New York, Routledge.
27. Fumagalli, A. & Mezzadra, S. (eds) (2010), *Crisis in the Global Economy. Financial Markets, Social Struggles, and New Political Scenarios*, Cambridge (MA)/London, Semiotext(e).
28. Georgi, F. (2007), *Migrationsmanagement in Europa*, Saarbrücken, VDM.
29. Hardt, M. & Negri, A. (2009), *Commonwealth*, Cambridge (MA), Harvard University Press.
30. Herrera Carassou, R. (2006), *La perspectiva teórica en el estudio de las migraciones*, México D.F., Siglo XXI Editores.
31. Hindess, B. (2005), „Citizenship and Empire“, u Hansen, Th. B. & Stepputat, F. (eds), *Sovereign Bodies. Citizens, Migrants, and States in the Postcolonial World*, Princeton/Oxford, Princeton University Press, 241-256.
32. Honig, B. (2001), *Democracy and the Foreigner*, Princeton (NJ), Princeton University Press.
33. Isin, E. F. (2002), *Being Political. Genealogies of Citizenship*, Minneapolis (MN), University of Minnesota Press.
34. Isin, E. F. (2008), „Theorizing Acts of Citizenship“, u Isin, E. F. & Nielsen, G. M. (eds), *Acts of Citizenship*, London, Zed Books, 15-43.
35. Isin, E. F. (2009), „Citizenship in Flux: The Figure of the Activist Citizen“, u *Subjectivity*, 29, 367-388.
36. Jordan, B. & Düvell, F. (2003), *Migration. The Boundaries of Equality and Justice*, Cambridge, Polity Press.
37. Linden, M. van der (2008), *Workers of the World. Essays Toward a Global Labor History*, Leiden, Brill.
38. Lowe, L. (1996), *Immigrant Acts. On Asian American Cultural Politics*, Durham (NC)/London, Duke University Press.
39. Marie, C.-V. (2000), „Measures Taken to Combat the Employment of Undocumented Foreign Workers in France“, u *Combating the Illegal Employment of Foreign Workers*, Paris, OECD, 107-131.
40. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G. & Taylor, J. E. (1993), „Theories of International Migration: A Review and Appraisal“, u *Population and Development Review*, 19, 3, 431-466.

40. Mbembe, A. (2003), „Necropolitics“, u *Public Culture*, 15, 1, 11-40.
41. McNevin, A. (2006), „Political Belonging in a Neoliberal Era: The Struggle of the Sans-Papiers“, u *Citizenship Studies*, 10, 2, 135-151.
42. Mezzadra, S. (2004), „Le vesti del cittadino. Trasformazioni di un concetto politico sulla scena della modernità“, u Id. (ed.), *Cittadinanza. Soggetti, ordine, diritto*, Bologna, Clueb, 2004, 9-40.
43. Mezzadra, S. (2006), *Diritto di fuga. Migrazioni, cittadinanza, globalizzazione*, Verona, Ombre Corte.
44. Mezzadra, S. (2007), „Living in Transition“, u *Transversal*, 11-07. Dostupno online: <http://translate.eipcp.net/transversal/1107> (stranica pregledana 6. marta 2010).
45. Mezzadra, S. (2008), *La condizione postcoloniale. Storia e politica nel presente globale*, Verona, Ombre corte.
46. Mezzadra, S. (2009), *Italy, Operaism and Post-Operaism*, in *International Encyclopedia of Revolution and Protest*, ed. Immanuel Ness, Oxford, Blackwell Publishing, 1841-1845.
47. Mezzadra, S. & Neilson, B. (2008), „Border as Method, or, the Multiplication of Labor“, u *Transversal*, 6-8. Dostupno online: <http://eipcp.net/transversal/0608/mezzadraneilson/en> (stranica pregledana 6. marta 2010).
48. Mezzadra, S. & Neilson, B. (2010), „Frontières et inclusion différentielle“, u *Rue Descartes*, 67, 102-108.
49. Mitropoulos, A. (2007), „Autonomy, Recognition, Movement“, u Shukaitis, S., Graeber, D. & Biddle, E. (eds), *Constituent Imagination. Militant Investigations, Collective Theorization*, Oakland, AK Press, 127-136.
50. Moulrier Boutang, Y. (1998), *De l'esclavage au salariat. Économie historique du salariat bridé*, Paris, PUF.
51. Negri, A. (1991), *Marx Beyond Marx. Lessons on the Grundrisse*, London, Pluto Press.
52. Ness, I. (2005), *Immigrants, Unions, and the New U.S. Labor Market*, Philadelphia, Temple University Press.
53. Ngai, M. M. (2003), *Impossible Subjects: Illegal Aliens and the Making of Modern America*, Princeton/Oxford, Princeton University Press, 2003.
54. Oishi, N., *Gender and Migration: An Integrative Approach*, The Center for Comparative Migration Studies, University of California, San Diego, Working paper 49 (www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg49.PDF).
55. Papadopoulos, D., Stephenson, N. & Tsianos, V. (2008), *Escape Routes. Control and Subversion in the 21st Century*, London/Ann Arbor (MI), Pluto Press.
56. Papastergiadis, N. (2000), *The Turbulence of Migration. Globalization, Deterritorialization und Hybridity*, Cambridge, Polity Press.
57. Parreñas, R.S. (2001), *Servants of Globalization: Women, Migration and Domestic Work*, Palo Alto (CA), Stanford University Press, 2001.
58. Parreñas, R.S. (2009), *Inserting Feminism in Transnational Migration Studies*. Dostupno online: <http://www.migrationonline.cz/e-library/?x=2183800> (stranica pregledana 7. marta 2010).
59. Phizacklea, A. (2003), „Gendered Actors in Migration“, u Andall, J. (ed.), *Gender and Ethnicity in Contemporary Europe*, Oxford/New York, Berg, 23-87.
60. Piore, M. J. (1979), *Birds of Passage. Migrant Labour and Industrial Societies*, Cambridge, Cambridge University Press.
61. Portes, A. (1997), „Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities“, u *International Migration Review*, 31, 4, 799-825.
62. Portes A. & DeWind, J. (eds) (2007), *Rethinking Migration. New Theoretical and Empirical Perspectives*, New York, Berghahn Books.
63. Pun, N. (2005), *Made in China. Women Factory Workers in a Global Workplace*, Durham (NC)/London, Duke University Press.
64. Rajaram, P.K. & Grundy-Warr, C. (eds) (2007), *Borderscapes. Hidden Geographies and Politics at Territory's Edge*, Minneapolis/London, University of Minnesota Press.
65. Raimondi, F. & Ricciardi, M. (2004), „Introduzione“, u *Lavoro migrante. Esperienza e prospettiva*, Roma, DeriveApprodi.
66. Rancière, J. (1998), *Dis-agreement. Politics and Philosophy*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
67. Rancière, J. (2009), *Moments politiques. Interventions 1977-2009*, Paris, La Fabrique.
68. Read, J. (2003), *The Micro-Politics of Capital. Marx and the Prehistory of the Present*, Albany (NY), State University of New York Press.
69. Rigo, E. (2007), *Europa di confine. Trasformazioni della cittadinanza nell'Unione allargata*, Roma, Meltemi.

70. Rosewarne, S. (2001), „Globalization, Migration and Labour Market Formation: Labour’s Challenge?“, u *Capitalism, Nature, Socialism*, 12, 3, 71–84.
71. Samaddar, R. (1999), *The Marginal Nation. Transborder Migration from Bangladesh to West Bengal*, New Delhi/London, Sage Publications.
72. Sayad, A. (1999), *La double absence*, Paris, Éditions du Seuil.
73. Sassen, S. (1988), *The Mobility of Labor and Capital. A Study in International Investment and Labor Flow*, Cambridge, Cambridge University Press.
74. Sassen, S. (2006), *Territory, Authority, Rights. From Medieval to Global Assemblages*, Princeton/Oxford, Princeton University Press.
75. Steinfeld, R. J. (2001), *Coercion, Contract, and Free Labor in the Nineteenth Century*, Cambridge/New York, Cambridge University Press.
76. Suárez-Navaz, L. (2007), „La lucha de los sin papeles. Anomalías democráticas y la (imparable) extensión de la ciudadanía“, u Suárez-Navaz, L., et al. (eds), *Las luchas de los sin papeles y la extensión de la ciudadanía. Perspectivas críticas desde Europa y Estados Unidos*, Madrid, Traficantes de Sueños, 15-33.
77. Transit Migration Forschungsgruppe (ed.) (2007), *Turbulente Ränder. Neue Perspektiven auf Migration an den Grenzen Europas*, Bielefeld, Transcript Verlag.
78. Walzer, M. (1992), *What it Means to Be an American*, New York, Marsilio.
79. Wihtol de Wenden, C. (1988), *Citoyenneté, nationalité, et immigration*, Paris, Arcantere.

Autori: Adela Čolić, magistar politologije,
doktorant Evropskog univerziteta Brčko
Distrikta iz Brčkog, Bosna i Hercegovina
Samed Mustafagić, dipl.novinar,
na master studiju Evropskog univerziteta
Brčko Distrikta iz Brčkog, Bosna i Hercegovina

UDK 314.15(4-672EU)“2015”

EVROPSKI UNIVERZITET BRČKO DISTRIKT

ČETVRTI MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP

ODNOS DRŽAVA ČLANICA EVROPSKE UNIJE PREMA MIGRACIJAMA U 2015.GODINI

Sažetak

U ovom naučnom radu se istražuju odnosi država-članica Evropske unije prema migracijama¹ koje su postale sve izraženije tokom 2015.godine. Poseban akcenat u radu usmjeren je prema vodećim državama - članicama EU², njihovim odnosima prema migracijama i migrantima, kao i usmjerenost prema analizi rezultata, efekata i posljedica, politike tih država zasebno kao i, ukupno na nivou Evropske unije. Iako se radi o velikom broju izbjeglica, članice Evropske unije sve se teže dogovaraju oko kvota izbjeglica i migranata, jer su mišljenja dosta podijeljena i dok se jedan dio zalaže da treba pomoći izbjeglicama, drugi ih ne želi u svojim zemljama.

Ključne riječi: Evropska unija, migracije

Summary

This original scientific paper explores the relationship between States - Parties of the European Union, towards migration which have become more prominent during 2015. Special emphasis in the work is directed towards the leading countries - EU members, their relations to migration and migrants, so as the orientation towards the analysis of results, effects and consequences, the policy of these countries separately and total at EU level. While we are talking about large percentage of the refugees, members of the European Union are more difficult to agree on a quote of migrants, because opinions are very divided. While some advocates to help refugees, others do not want them in their countries.

Key words: European Union, migration

---

¹Međunarodna organizacija za migracije, u decembru je dala saopćenje u kojem stoji da je preko milion migranata stiglo u Evropu. Razlozi dolaska su opće poznati a odnose se na sukobe, konflikte i prognanstva u zemljama iz kojih dolaze.

²EU broji 28 članica. Tokom velikog vala migranata posljednih godina, a posebno protekle godine došlo je do sukoba Istoka i Zapada, Evropa je dobila naziv, “Evropa zidova”.

Uvod

Evropu i Balkan pogodila je najveća izbjeglička i migrantska kriza u posljednjih sto godina. Evropska migracijska kriza ili kako je nazivaju ekonomska migracijska kriza 2015.godine odnosi se na naziv migracije stanovništva iz afričkih i azijskih zemalja kojima je cilj doći do Evropske unije. Migranti su dolazili iz država u kojima se zbog konflikta, odnosno ugroženog životnog standarda nije mogao odvijati normalan život niti u jednom polju. Protesti koji su se desili krajem 2010.godine u islamskim zemljama, tj. na Bliskom istoku i Sjevernoj Africi, ostavili su dugotrajne posljedice za cijeli region kao i dugoročnu političku nestabilnost. U ovom slučaju kada govorimo o migrantima ujedno je riječ i o izbjeglicama, jer uprkos tome što ta dva pojma treba razdvojiti, od 2015.godine koriste se kao sinonimi.

U različitim mjestima u Siriji provocirat će se neredi, nasilje i pljačke, na šta će reagovati sirijska armija. To će biti povod za dalje optuživanje režima i armije "za gušenje demokratije i nasilje nad sopstvenim stanovništvom". Ovo može dovesti do raskola u vladajućoj eliti, pa će dio državnih, visokih službenika i oficira otakazati poslušnost Asadu i preći na stranu "ustanika", što će biti dovoljno da se na Zapadu počne isticati stav da se radi o "građanskom ratu", a ne agresiji na Siriju.³

Amerika se zapravo uključila u rat, tako što je građane Sirije navodila na promjenu vlasti, kao i smjenu predsjednika, koja bi išla njima u korist. Nakon skoro pet godina u Siriji se stanje nije promijenilo, sve je više ruševina i žrtava, a glavni grad je potpuno uništen. Ratu u Siriji se pridružuje i Rusija tokom 2015.godine, tako što je lansirala prve rakete prema pobunjenicima. Stalna borba zbog crnog zlata skrivena je u svim tim poduhvatima. Narod je prisiljen napustiti svoje zemlje, žrtava je više od 300.000, a više od 10,6 miliona ljudi je napustilo Siriju. Kroz veliku seobu migrantima koji su bili prinuđeni otići iz svoje zemlje i okušati bolju budućnost u drugim državama, pridružuju se i migranti iz afričkih i azijskih zemalja koje su ekonomski ugrožene. Od postavljanja prvih prepreka na granici sa Mađarskom, mnogi mediji prenose da Evropska unija nema jedinstvenu politiku po rješenju spomenutog problema. Također izbacuju identične naslove mjesecima, koji se odnose na to da se zemlje članice ne mogu dogovoriti oko kvota odn. EU nanovo ostaje bez dogovora sa članicama o podjeli izbjeglica po zemljama. Potrebno je odvojiti izbjeglice od migranata, kao i problem oko podnošenja azila za njih. UNHCR ističe stav u kojem se nalaže da se ekonomski migranti moraju razdvojiti od tražilaca azila, ali u ovoj agenciji UN navode da je onima koji su odbijeni za azil potrebno obezbijediti povratak „uz bezbjednost i dostojanstvo“. Izbjeglice i migranti stavljeni su u isti koš, pa su tako migranti postali izbjeglice i obrnuto, a sama istina je da su to ljudi koji su bili primorani napustiti ratom ugrožena područja. U prvoj polovini 2015.godine više od 100.000 migranata preko Mediterana stiglo je u Evropu, objavio je UN, nazvavši ovo "dramatičnim povećanjem" dolaska izbjeglica. Članice EU nisu zadovoljne prvobitnim kvotama koje je donijela EU, te smatraju da ipak trebaju one odlučiti ko će koliko prihvatiti ljudi u svojoj državi. Kako vidimo još od prošle godine, tj. 2015., vode se stalne rasprave po tom pitanju, a sva odgovornosti se prebacuju sa države na državu. Mediji su također prenosili u primjeru Mađarske koja je podigla tzv. željeznu zavjesu, da je veliki strah među članicama EU od migranata jer su migranti većinom muslimani koji bi se

---

³Zoran Milošević, Geopolitika 2012.godina str.197

sukobili sa njihovom evropskom kršćanskom civilizacijom. Na taj način dali bi prostor širenju terorizma kao i povećanju broja muslimana u EU. Plan EU bio je i da Velika Britanija primi oko 17.000 hiljada izbjeglica. Britanski premijer je rekao u vezi toga sljedeće: "Ponudili smo da u narednih pet godina prihvatimo 20 hiljada izbjeglica. Velika Britanija će uraditi ono što može, zbog toga što mi nismo dio Schengena i možemo sami donositi odluke. Nastavit ćemo sa pristupom da prihvatimo izbjeglice iz Turske, Jordana i Libana."⁴ Borba protiv ulaska ilegalnih migranata, ili čak sta više izbjeglica, države EU vode na različite načine, a jedna od njih je već spomenuta koja se odnosi na podizanje zidova na granicama sa susjednim zemljama kako bi se spriječio veliki priliv migranata. Većinom su to betonski zidovi, dok su neki poduzeli mjere poput spomenute Mađarske koja je u julu 2015. godine počela izdizanje žičanih prepreka prema Srbiji, a u septembru nastavljeno je i prema granici sa Hrvatskom. Ljudi iz Sirije nisu samo migranti, nego izbjeglice, a pored Sirijaca tu je narod iz Iraka, Afganistana i Pakistana, onog dijela kojeg je pogodio rat i svakodnevna krvava borba za život. U ovom začaranom krugu migranata, manjinu odražavaju ekonomski migranti, azilanti, dok ostatak su zapravo izbjeglice. Postoji doza neljudskosti kada je riječ o izbjeglicama, posebno među narodom koji smatra da upravo takvi ljudi mogu zauzeti njihova mjesta u njihovoj državi, navodno im oteti poslove ili raširiti svoju religiju. Među migrantima je najviše ljudi iz Sirije, u kojoj se godinama vodi rat a stanje se ne mijenja. Od januara do augusta prošle godine u Evropu je ušlo više od pola miliona izbjeglica dok je danas taj broj prešao milion.

Evropa se i ranije, u proteklih nekoliko decenija, suočavala sa velikim prilivom migranata, kao što je to danas slučaj sa izbjeglicama i migrantima sa Bliskog istoka i sjevera Afrike. Poslije Drugog svjetskog rata, na čijem kraju se u Evropi, prema podacima UN, raselilo 40 miliona osoba, uslijedilo je nekoliko talasa seobe stanovništva: od povratka kolonista rođenih u Alžiru u Francusku do izbeglica koji su bježali od rata u bivšoj Jugoslaviji.⁵

Odnos članica Evropske unije prema migrantima

Prema podacima Eurostata, prošle je godine Njemačka odobrila 42% zahtjeva za azil, a Švedska čak 77%. Izbjeglice se nadaju i da će u Njemačkoj lakše pronaći posao. Mjesečno u Njemačkoj izbjeglica u početku dobiva 143 eura (oko 280KM), što znači da četveročlana porodica dobije oko 600 eura (oko 1200 KM). Kasnije dobije još 216 eura što znači da jedan čovjek dobiva ukupno 359 eura (oko 700KM). Njemačka kancelarka Angela Merkel odobrava dolazak imigranata: „Izbjeglice se ne mogu integrirati u društvo u kojem nisu dobrodošle”, rekla je Merkel i pozvala Nijemce da budu gostoljubivi prema izbjeglicama.⁶ Dok je Njemačka prekoračila čak i postotak prijema migranata na svoj teritorij, neke od članica EU nisu zadovoljne tim postupkom što se tek ove godine počelo više isticati, te je sve veći pritisak na Angelu Merkel koja mora što prije preduzeti opširnije mjere za rješavanje nastalog problema. Sirijci koji već žive u Švedskoj dobili su dozvolu neograničenog boravka, a ostale zemlje EU nisu se odazvale zahtjevu UNHCR-a.

U razdoblju od aprila 2011. do jula 2015. azil u zemljama Evrope zatražilo je 348 hiljada Sirijaca. Kada je riječ o Evropi 47% Sirijaca zatražilo je azil u Njemačkoj, dok je 20% zatražilo u ostalim zemljama EU.

---

⁴ Preuzeto sa: <http://www4.cazin.net/clanci/vijest/britanija-ce-u-narednih-pet-godina-prihvatit-20000-izbjeglica> 11.3.2016

⁵ Preuzeto sa: <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9154-ko-su-migranti-a-ko-izbeglice-vano-pitanje-za-eu>, 15.01.2016.

⁶ Preuzeto sa: <http://www.24sata.hr/svijet/svi-bi-tamo-zasto-je-njemacka-za-izbeglice-obecana-zemlja-434344>, 20.01.2016.

EU je uspostavila Azilantski, migracijski i integracijski fond, koji u proračunskom razdoblju od 2014. do 2020. raspolaze sa 3, 14 milijardi eura, čiji je cilj potpora migrantima u smislu informiranja, edukacije i svladavanja jezika, kako bi se useljenici što bolje integrirali. Useljavanje ima veliki utjecaj na ekonomiju i demografsku sliku tih zemalja. Prema projekcijama za Evropsku uniju, koja se suočava sa starenjem populacije, broj radno sposobnih u odnosu na starije od 65 godina, 2060. godine mogao bi pasti na 2 naprema 1. Bez useljavanja, stanovništvo Evropske unije do 2080. palo bi na 400 miliona, sa sadašnjih 500 miliona ljudi.⁷

Izbjeglička kriza izazvala je i veliki jaz među članicama Evropske unije. Migranti i izbjeglice su se s ciljem uputile u bogatije zemlje EU, jer su računali da će im ponuditi ono što nemaju u svojoj zemlji. Međutim upravo te bogatije zemlje i predlažu da se odgovornost podijeli među njima u zavisnosti od njihove ekonomske moći. Navedenom prijedlogu najviše se protive države Višegradske skupine, Mađarska, Slovačka, Češka i Poljska. Neke od njih jednostavno smatraju da stanovništvu odnosno izbjeglicama koje dolaze iz islamskih zemalja nije mjesto u Evropi. Osim njih i Grčka je imala dosta problema i prije velikog vala migranata, a posebno jer je prva zemlja u koju migranti i ulaze.

Migrante u svojoj zemlji još ne žele Bugarska, te Grčka koja je zid prema Turskoj podigla još 2012. godine, u francuskom gradu Calaisu, gdje je uloženo nedavno od strane britanske vlade 10 miliona dolara da bi se zaustavilo napredovanje migranata prema njihovom ostrvu, podvodnim putem koji povezuje ove dvije zemlje. Dalje je riječ o Španiji koja pravi svoje barijere, ali ni to ne sprečava migrante da nastave svoj dolazak u Evropu. Češka je također jedna od onih koji su protiv migranata na svojoj teritoriji, kao i u cijeloj Evropi, prije svega zbog širenja islamizma među narodom i velikog straha od terorističkih poduhvata. Odnos prema migrantima nije zadivljujući ali je činjenica da su svrstani zajedno sa izbjeglicama više nego nepovoljna za brže dobijanje azila za one koji bježe iz zemalja okupiranim ratom. Tako je i Njemačka prošle godine, u augustu još odvojila jedne od drugih, te počela sa saslušanjem izbjeglica koje bježe iz svoje zemlje zbog građanskog rata u Siriji, da bi dobile azil i bile premještene, odnosno ravnomjerno raspoređene u cijeloj zemlji. Tražitelji azila iz balkanskih zemalja bit će odbijeni i deportovani odakle su i došli.

Portparol Visokog komesarijata UN za izbjeglice UNHCR Andrej Mahečić rekao je da nema zvaničnih podataka o tome koliko je ekonomskih migranata. Migracije u Evropi imaju dugu historiju, a narod se useljava zbog posla, studiranja, nastavka školovanja ili jednostavno da se pridruže svojim porodicama koje već dugo žive na evropskom tlu. Svi se slažu da je potrebno spriječiti nelegalne ulaske u Evropu, ali se također i slažu s tim da se migranti trebaju prihvatiti u društveni sistem, regularno i omogućiti im se ono za šta su se izjasnili ukoliko je to u okvirima EU. Mnogo je ljudi koji su pronašli posao, tako dobili papire i osigurali sebi budućnost daleko od onoga što ih je pratilo prije u životu. Kada pogledamo uzajamni odnos migrant i zemlje koju žele nastaniti, možemo reći da je zapravo korist obostrana. Evropi je potrebno tržišne snage, od visokokvalificiranih ljudi pa do radnika koji bi popunili radna mjesta koja Europljani ne žele više da prihvate.

Posljednjih godina migranata je najviše iz zemalja koja su ratom ugrožena i u kojima normalan život više nije moguć. Statistika UN koja pokazuje da je najmanje tri četvrtine iz zemalja u kojima su sukobi, poput Sirije (51%), Avganistan (14%), Eritreja (8%) i umanjom mjeri Nigerija (4%), usložnjavaju sliku. U prošlosti je migracija možda bila motivisana ekonomskim razlozima. Ali u prošloj godini došlo je do jasnog preokreta, sa snažnom

---

⁷ Preuzeto sa :<http://www.24sata.hr/svijet/svi-bi-tamo-zasto-je-njemacka-za-izbjeglice-obecana-zemlja-434344>, 18.01.2016.

izbjegličkom dimenzijom“, rekao je češki premijer Bohuslav Sobotka za EurAktiv, pozivajući da se za one koji bježe od rata i progona primijene posebne procedure za azil.⁸

Članice EU kroz politku i dogovore o migracijama

Glavna i vodeća članica oko koje se vodilo dosta polemike, prvenstveno jer je kranji cilj migranata upravo i bilo, doći do “obećane zemlje”, jeste Njemačka. Mudrom politikom kancelara Kola, te povoljnim međunarodnim okolnostima vezanim prije svega za promjenu sovjetske politike za vrijeme Gorbačova, Njemačka se ponovo ujedinila 3.10.1990.godine. Mnogi ističu da je tim ujedinjenjem počeo novi život stare evropske velesile.⁹ Migranti su baš Njemačku odabrali za novi oblik života, jer je upravo ta zemlja najbogatija u Evropi, treća je gospodarska sila poslije Amerike i Japana. Njemački premijer odnosno predsjednik Vlade nosi naziv kancelar, a od 2005.godine pa do danas na mjesto kancelara postavljena je Angela Merkel. Izbjeglička kriza je podijelila Evropu a njemačka kancelarka smatra da će ova kriza i označiti njenu karijeru s tim da će biti zamijenjena ili ostati na vlasti. Merkelova je obezbijedila Njemačkoj veliku privrednu i ekonomsku stabilnost i time zadobila povjerenje građana. Njemačka vlada želi deportirati izbjeglice u treće zemlje, ako povratak u zemlju porijekla nije moguć. Pregovori već traju s Turskom i drugim državama. Šef kabineta njemačke kancelarke Peter Altmaier potvrdio je nove mjere te da je Njemačku početkom godine već napustilo oko 50.000 izbjeglica. „Poslat ćemo signale za odlazak, kao što smo slali balkanskim državama 90-ih i postat će jasno da ako si Alžirac, Marokanac ili Tunizanin da se ne isplati doći u Njemačku”, rekao je Altmaier. I njemačka kancelarka Angela Merkel jučer je naglasila da se izbjeglicama daje dozvola za boravak na određeno vrijeme. „Očekujemo da se mirom u Siriji i porazom Islamske države u Iraku vratite u svoju rodnu zemlju sa znanjem koje ste stekli u Njemačkoj”, rekla je Merkel.¹⁰ Njemačka, iako svjesna mogućih problema pretrpanošću izbjeglicama ipak je odlučila da pritisne ostale zemlje koje odbiju da prihvate izbjeglice. Iako se radi o simbiozi izbjeglice i migranta i da mnogi taj pojam poistovjećuju, ipak i migranti dolaze iz istih područja sa možda drugačijim ciljevima, ali su krenuli na isti put zajedno sa svima. Procedure koje se vrše oko davanja azila zahtijevaju duži vremenski period a migranti se već žale da im je dosta čekanja u prihvatilištima i života po šatorima i vraćaju se u manje ugrožena područja svoje zemlje.

Njemački ministar Guerd Mueller je istakao da države koje nisu spremne prihvatiti izbjeglice moraju uplatiti fond iz kojeg bi se financirao smještaj za izbjeglice u drugim zemljama. I vicekancelar, predsjednik Socijaldemokratske stranke Njemačke (SPD) Sigmar Gabriel se založio za smanjenje pomoći zemljama koje ne primaju izbjeglice, a koriste novac iz EU fondova. „Niko ne može očekivati da ćemo u Evropi nastaviti kao do sada, ako se ne uspijemo dogovoriti oko izbjeglica”, rekao je Gabriel.¹¹

Austrija je jedna od zemalja EU sa visokim standardima i dobrim tržišnim gospodarstvom. Austrijski kancelar Verner Fajman je u decembru izjavio da izbjeglice trebaju biti smještene bliže državama iz kojih i dolaze. Također je istakao da azil treba biti dat ali i da se odnosi samo na zemlje koje su to i izdale, te da je takva situacija da je potrebno svako mjesto , pomoć i zaštita da se pomogne izbjeglim ljudima. Austrija podržava finansijsku podršku

⁸ Preuzeto sa :<http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9154-ko-su-migranti-a-ko-izbeglice-vano-pitanje-za-eu>, 20.01.2016.

⁹ Nijaz Duraković, Uporedni politički sistemi, Sarajevo, 2000., str.204.

¹⁰ Preuzeto sa :<http://www.index.hr/vijesti/clanak/merkel-izbeglice-ce-se-nakon-rata-vratiti-u-siriju/871838.aspx>, 31.01.2016.

¹¹ Preuzeto sa :<http://www.24sata.hr/svijet/njemacka-vlada-pritisce-zemlje-koje-odbijaju-primiti-izbeglice-451285>, 20.01.2016.

Turskoj, ali Evropa mora znati sama štiti svoje spoljne granice i bez dodatne pomoći, kao što je u ovom slučaju Turska.

Francuska, Velika Britanija i Grčka, su sljedeće članice koje vode polemike oko migracija, a pored njih imamo i zemlje Višegradske uprave te ostale članice EU. Francuska je također jedna od bogatijih zemalja, odnosno jedna je od osnivača EU, te njezina najveća članica. Jedna je od članica i NATO saveza. Francuska zajedno sa Velikom Britanijom poduzela je mjere sprečavanja ulaska ilegalnih migranata u tunel ispod Lamanša, a još jedna zajednička odluka odnosi se na borbu sa samim krijumčarima čiji je broj sve veći posljednjih godina. Migranti su pokušavali da uđu u Evrotunel, a pri tome su ugrožavali svoju sigurnost, te je taj pokušaj donio i nekolicinu žrtava. Vlasti su se pokušavale izboriti sa migrantima koji su u jednom trenutku postali čak i nasilni smišljajući plan kako probiti terminale i ostvariti svoj cilj. Sirijski predsjednik Asad smatra da predsjednik Francuske Francois Oland treba da promijeni svoju politiku, jer u proteklih pet godina nije odrazila svoju ispravnost. Francuska je bila vodeća među pristalicama sirijske opozicije neposredno poslije izbijanja demonstracija protiv Asada 2011. godine. Pariz je, također dio koalicije predvođene SAD koja vrši vazdušne udare na „Islamsku državu“ u Siriji i Iraku.¹² U Velikoj Britaniji premijer ima vodeću ulogu i nameće pravac djelovanja vlade. Kada je riječ o migracijama, ministrica unutrašnjih poslova Velike Britanije Theresa May smatra da EU mora voditi računa o tome ko traži azil, te da se svi ekonomski migranti moraju vratiti odakle su i došli. Ovdje možemo povezati ove velike spomenute zemlje, Veliku Britaniju i Francusku jer su im mišljenja ista. Evropska unija je vodila pregovore i sa Turskom, preko koje se broj migranata treba znatno smanjiti ali i povećati kontrola ulaska migranata. Okvirni dogovor koji je EU postigla sa Turskom, uključuje do 3 milijarde eura finansijske pomoći kao i brži proces ukidanja viznog režima Turskoj u navedenu kontrolu granice Turske prema EU. Grčki premijer Alexis Tsipras izjasnio se da je neophodno migrante koji se nalaze u Evropi, a koji ne ispunjavaju uslove da postanu azilanti, poslati nazad u matičnu zemlju, kao i da Turska treba primjenjivati sporazume u cjelosti, koje je postigla s EU i Grčkom vezano za izbjegličku krizu. Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska su protiv nametanja kvota izbjeglica još od prvih sastanaka EK. One se protive ulasku izbjeglica u južne dijelove Evropske unije. Svi ministri članica Višegradske grupe odbacuju ideju o podjeli kvota izbjeglica, te navode da stroga kontrola i identifikacija svih dokaza je neophodna na vanjskim granicama EU. Na sastanku kojeg su još u septembru, prošle godine, održale Slovačka, Mađarska, Češka i Poljska odbacile su kvote odnosno bilo kakve prijedloge o uvođenju Sistema kvota za izbjeglice u EU. Lideri vodećih zapadnih država kritikovali su protivljenje Višegradske četvorke, te mišljenje šefa francuske diplomatije Lorana Fabijusa koji je sve to nazvao velikim skandalom, a austrijska ministarka unutrašnjih poslova Johana Mikl-Lajtner kritički se osvrnula na to protivljenje, te je predložila uskraćivanje finansijske pomoći članicama EU koje ne prime dovoljan broj izbjeglica.

Vanjska i sigurnosna politika Evropske unije omogućila je članicama EU da kroz zajedničko djelovanje naprave mnogo veći uticaj nego što bi svaka posebno napravila. Tom politikom očuvatiće se mir i ojačati međunarodna sigurnost, promaknuti međunarodna saradnja, razviti i ojačati demokratija i vladavina prava, te na poslijetku poštovati ljudska prava i temeljne slobode.

Na sastanku lidera EU i Zapadnog Balkana u Briselu, usvojen je plan od 17 tačaka u cilju rješavanja izbjegličke krize, rekao je predsjednik Evropske komisije Žan Klod Džunker. Neke od tačaka su:

---

¹²Preuzeto sa :<http://www.rtvbn.com/365020/Politika-Francuske-je-pomogla-terorizam>, 30.01.2016.

- Dostavljanje procjene potreba za pomoć od strane EU
- Ograničavanje sporednih kretnji (ne premiještati migrante na granicu druge zemlje bez prethodnog ingormisanja te zemlje)
- Povećanje kapaciteta kako bi osigurali privremeni smještaj, hranu, itd.
- Grčka će uvećati prihvatne kapacitete za 30.000 mjesta dok će UNHCR osigurati još barem 20.000 mjesta u toj državi, očekuje se finansijska pomoć Grčkoj.
- Saradnja s međunarodnim finansijskim institucijama, kao Evropska investiciona banka, Evropska banka za obnovu i razvoj i Banke Savjeta Evrope koje su spremne podržati zemlje duž balkanske rute.
- Osiguravanje punih kapaciteta za registraciju dolazaka, uz maksimalnu upotrebu biometrijskih podataka
- Razmjena informacija o tokovima i broju izbjeglica, i ukoliko je potrebno, informacije o svim pristiglim izbjeglicama i migrantima na teritoriji jedne države
- Jačanje akcija protiv krijumčarenje ljudima, uz podršku Europolu, Frontexa i Interpola
- Korištenje svih mogućih sredstava komunikacije kako bi se izbjeglice i migranti informisali o svojim pravima i obavezama, a naročito o posljedicama odbijanja registriranja, ostavljanja otisaka prstiju ili dobijanja traženja zaštite tamo gdje se trenutno nalaze.¹³

EU mora znati kako zaštititi migrante a to možemo vidjeti u Evropskom migracijskom programu donešenom 28.04.2015. godine . U Evropskom programu sigurnosti naglašena je i borba protiv krijumčarenja migranata unutar EU-a . Nekoliko godina unazad, a posebno tokom posljednje dvije godine taj problem postao je dosta izražen, jer se radi o ljudskim životima. Veliki broj migranata utopilo se u moru, ili ugušilo u hladnjacama kamiona, tako što ih krijumčari smještaju u neprikladne čamce, brodove ili kamione.

Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije (IOM) procjenjuje se da je 2014.godine više od 3000 migranata izgubilo život u Sredozemnom moru. Smatra se da ih se 1700 utopilo u prva četiri mjeseca 2015.godine. Ljudska prava migranata često se ozbiljno krše zlostavljanjima i iskorištavanjem.¹⁴

Strah od migranata u zemljama Evrope je opravdan ili nametnut?

Sirijci koji su potražili azil u Evropi su zaista mnogobrojni, a njihova brojnost izaziva dozu straha među stanovništvom zbog terorističkih napada koji su se upravo i desili na evropskom tlu. Kako se Evropljani pribojavaju isti je slučaj i sa Sirijcima koji ne žele svijetu biti predstavljeni kao nešto što nisu, a također smatraju da što god im se dogodi, u njihovoj domovini je znatno teže.

---

¹³ Preuzeto sa :<http://hr.n1info.com/a81060/Svijet/Svijet/Lideri-EU-i-zapadnog-Balkana-usvojili-mjere-o-izbjeglicama.html>, 26.10.2016.

¹⁴ Europska komisija, KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSTVU I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA, Akcijski plan EU-a protiv krijumčarenja migranata (2015.-2020.)

Uzmimo konkretno primjer napada na Pariz, gdje njemački ministar unutarnjih poslova Thomas de Maiziere ističe: „Htio bih da se ne žuri s dovodenjem napada u vezu s raspravom o izbjeglicama”¹⁵, dalje je upozorio na opasnost od nasilja krajnje desnice pošto je od početka godine zapaljeno više desetaka azilantskih centara. Zbog bijede u izbjeglištvu u Siriju se svaki dan vraća 2000 ljudi. Malek Rozdan sa suprugom i troje djece misli da pariški napadi ne bi trebali utjecati na njihove planove. „U Damasku odakle dolazimo veoma je loša situacija. Bombe padaju poput kiše. Naravno, ono što se dogodilo nije dobro, ali u Evropi je dobro živjeti i ništa neće utjecati na naše putovanje”, rekao je.¹⁶ S druge strane veliki problem se ogleda u podnošenju azila, gdje neke od evropskih zemalja jednostavno nemaju milosti niti žele da pomognu migrantima iz zemalja koje nisu potpuno ugrožena ratna područja, ali se napadi često događaju te su uslovi za život svedeni na minimum. Osnovni strah zbog sve većeg broja izbjeglica ili migrantskih izbjeglica u Evropi međunarodom je terorizam, strah od širenja islama, kao i strah od širenja mnogih zaraznih bolesti. Međutim zabilježen je i broj napada na ljude u Evropi od strane azilanata, kao i krađa, stoga se na primjer u Njemačkoj povećao broj za interesovanjem nošenja nekog oblika zaštite koju najviše žene kupuju, elektrošokeri, suzavci i sl. Povećano je i izdavanje licence za nošenje oružja. Neke od zemalja članica EU i dalje odbijaju primiti migrante na svoj teritorij kao što je to bilo u prvoj polovini 2015.godine.

Slovački premijer rekao je sljedeće o novonastaloj situaciji: „Ukoliko ne počnemo da govorimo istinu o migraciji, nećemo se nikada pomjeriti sa jedne tačke.”¹⁷ I bivši češki predsjednik i nekadašnji premijer Vaclav Klaus uključio se u raspravu o prihvatanju izbjeglica, podržavajući stav svog nasljednika na čelu zemlje Miloša Zemana da Češka ne bi trebalo da prihvata izbjeglice, i upozorivši da među ljudskim pravima ne postoji nikakvo ljudsko pravo na migraciju i imigraciju. „Individualna migracija, recimo zbog studija, ona je u redu, ali masovna imigracija je nešto što moramo odlučno da odbijemo”, rekao je tim povodom Klaus na predavanju studentima evropskih univerziteta u Pragu.¹⁸

Rezime

Da bi shvatili poentu svega treba znati jednu bitnu stvar, a to je da migrant i izbjeglice nisu jedno te isto. Izbjeglica je svaka osoba koja je napustila državu zbog oružanog sukoba ili opasnosti od progona, dok su migranti ljudi koji su napustili svoju državu zbog povoljnijih životnih uvjeta u drugoj državi, zbog dodatnog školovanja, zaposlenja ili priključenja porodici koja već živi u drugoj zemlji. Iako dolazi do razdvajanja ta dva pojma, pronalazimo u ciljevima tih ljudi dosta zajedničkog. I jedna i druga skupina nastoji započeti novi život i obezbijediti svojim porodicama bolje uslove za razvoj, od onih što su oni imali. Migranti najčešće dolaze iz Afrike ili nerazvijenih država širom svijeta, dok izbjeglice imamo iz zemalja koje je pogodio rat, poput Sirije, ili drugih muslimanskih zemalja.

Evropska unija i njene razvijenije i veće članice bi trebale da prime približno podjednak broj izbjeglica iz Sirije, međutim to se nije pokazalo tako u praksi. Najveći broj iseljenika primile su Švedska i Njemačka, dok su Velika Britanija i Francuska pokušale da taj broj svedu na minimum. Dodatni problem za brojne iseljenike predstavlja i prošlogodišnji incident u Parizu

¹⁵ Preuzeto :<http://www.nacional.hr/strah-medu-sirijcima-izbjeglice-u-evropi-boje-se-posljedica-pariskih-napada/>, 25.01.2016.

¹⁶Preuzeto :<http://www.nacional.hr/strah-medu-sirijcima-izbjeglice-u-evropi-boje-se-posljedica-pariskih-napada/>, 25.01.2016.

¹⁷ Preuzeto sa :<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1324834&print=yes>, 29.01.2016.

¹⁸ Preuzeto sa :<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1324834&print=yes>, 29.01.2016.

gdje je život izgubilo preko 100 Francuza, pa se u Francuskoj stvorio dodatni strah vezan za migrante. Njemačka je čak sankcijama pokušala da "natjera" brojne članice EU da prime što veći broj iseljenika. EU je i kroz ugovor sa Turskom koji je potpisan u oktobru prošle godine pokušala da smanji broj migranata. Turska bi dobila 3 milijarde dolara, a za uzvrat bi morala da primi preko dva miliona izbjeglica. Samo četiri mjeseca nakon potpisivanja tog ugovora postoji mogućnost da EU raskine ugovor jer se čini da Turska ne poduzima dovoljno aktivnosti u sprovođenju istog, i da sve veći broj izbjeglica dolazi u Evropu. Turska je u svrhu dogovora sa Evropskom unijom, ali i zbog lične koristi uvela novi zakon uvođenje viza za izbjeglice iz Sirije. Iz Turskog ministarstva kažu da je svrha ovih viza smanjiti broj Sirijaca koji u Tursku dolaze neizravno iz trećih zemalja poput Libana i Egipta, dok su Sirijci koji dolaze izravno iz Sirije i dalje dobrodošli u Tursku.

Jasno je da Evropska unija nije mogla spremno dočekati problem sa sirijskim iseljenicima, jer se taj broj iz dana u dan sve više povećavao, a azila za njih je sve manje i manje. Do sada se procjenjuje da je Siriju napustilo preko 10 miliona stanovnika i da će taj broj još više rasti, a najviše Sirijaca smješteno je u Turskoj, Liban, Irak, Egipat, a ne u zemljama Evropske unije. Pored svega toga nejasno je zbog čega nema niti jednog iseljenika u bogatim zemljama istoka poput Kuvajta, Katara, Saudijske Arabije i UEA. Jedan od razloga na koji se sumnja je taj što se u te zemlje ne može ući bez vize, do koje je teško doći. Preko 95% Sirijaca utočište je ustvari pronašlo u susjednim zemljama dok se ostatak stanovništva uputio prema Evropi.

Suštinski zaključci

Kroz cijeli rad možemo izvesti dva zaključka, a to je da Evropska unija ipak nije spremno dočekala problem sa izbjeglicama, ali i to da su se brojni migranti poistovijetili sa izbjeglicama i pokušavaju da iskoriste privilegije izbjeglica kako bi ostale u razvijenim zemljama Evropske unije. Sam odnos zemalja članica Evropske unije je različit prema doseljenicima, pa tako neke zemlje primaju veliki broj doseljenika, dok druge zemlje zatvaraju svoje granice za pridošlice iz Sirije (Mađarska). Danska je čak donijela oštru reformu prava na azil, pa će tako migrantima moći zaplijeniti gotovinu i predmete kako bi platili boravak u ovoj skandidavskoj zemlji. Uzorom na Dansku sličan zakon su uvele i Njemačka, a poslije nje i Švicarska, što je možda ustvari jedno od rješenja kako bi riješili problem razlikovanja izbjeglica i migranata.

Literatura :

1. Nijaz Duraković, Uporedni politički sistemi, Sarajevo, 2000., str.204.
2. Zoran Milošević, Geopolitika, 2012. godina str.197
3. Evropska komisija, KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSTVU I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA, Akcijski plan EU-a protiv krijumčarenja migranata (2015.-2020.)
4. Politike Evropske unije, Migracije i azil, rukopis azuriran u novembru 2014. godine

Internet :

5. <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9154-ko-su-migranti-a-ko-izbeglice-vano-pitanje-za-eu>
6. <http://www.24sata.hr/svijet/svi-bi-tamo-zasto-je-njemacka-za-izbeglice-obecana-zemlja-434344>
7. <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9154-ko-su-migranti-a-ko-izbeglice-vano-pitanje-za-eu>
8. <http://www.24sata.hr/svijet/njemacka-vlada-pritisce-zemlje-koje-odbijaju-primiti-izbeglice-451285>

9. <http://hr.n1info.com/a81060/Svijet/Svijet/Lideri-EU-i-zapadnog-Balkana-usvojili-mjere-o-izbjeglicama.html>
10. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/merkel-izbjeglice-ce-se-nakon-rata-vratiti-u-siriju/871838.aspx>
11. <http://www.rtvbn.com/365020/Politika-Francuske-je-pomogla-terorizam>
12. <http://www.nacional.hr/strah-medu-sirijcima-izbjeglice-u-europi-boje-se-posljedica-pariskih-napada/>
13. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1324834&print=yes>

MIGRACIJE – KAO FENOMEN SAVREMENOG DOBA

Rezime:

Migracije predstavljaju kretanje stanovništva čije su osnovne komponente imigracija (useljavanje) i emigracija (iseljavanje) i podrazumjeva sve promjene mjesta stalnog stanovanja koje može biti trajnog ili privremenog karaktera na veću ili manju udaljenost unutar ili preko administrativnih granica. Predstavljaju prostornu pokretljivost stanovništva, te utiču na veličinu i gustinu naseljenosti stanovništva na teritoriji sa koje se iseljava, ali i na teritoriju na koju se useljava. Pored toga migracije utiču na komponente prirodnog kretanja u smislu da se smanjuje potencijalni natalitet i mortalitet na emigracionom području, a povećava na imigracionom području. Zatim uočava se da se mijenjaju i sve strukture stanovništva i na imigracionom i na imigracionom području, počev od promjene starosno-polne strukture, strukture radne snage, obrazovne strukture, strukture po zanimanju, po bračnom stanju itd. Migracije mogu biti trajne ili privremene, a sa aspekta državne pripadnosti spoljne ili unutrašnje. Migracije se često dijele na relaciju selo-grad ili obrnuto, grad-selo i mogu biti dobrovoljne, prinudne, violentne (kad je migracija organizovana od strane nelegalne sile, etničko čišćenje, građanski ratovi), organizovane i stihijske (grad-selo). Odlazak ili migracija je fenomen koji je vezan za populaciju, odnosno populacijski fenomen koji je uz svo nastojanje jako teško predvidjeti, a samim tim i kontrolisati. Populacija, odnosno stanovništvo jedan je od ključnih faktora društveno ekonomskog razvoja jedne zemlje. Stanovništvo se pod uticajem privrednog razvoja, nivoa standarda, stabilnosti i sigurnosti mjenja i utiče na demografsko kretanje tj. na odlazak stanovništva.

Ključne riječi: migracije, migranti, osnovne karakteristike migracija, nezakonite migracije.

Abstract:

Migration is the movement of the population whose basic components are immigration and emigration which includes all changes in the place of permanent residence that may be permanent or temporary nature to a greater or lesser distance within and across administrative boundaries. Migration is spatial mobility of the population and have big influence on size and density of the population in the territory of which migrated, but also in the territory to which it moves. Migration affects on the components of the natural movement in the sense that it reduces the potential birth rate and mortality in the emigration field, and increases in the immigration area. Then we notice changes of all structures of the population and emigration and immigration in the area, ranging from changes in the age and sex structure, the structure of the labor force, educational structure, the structure of occupation, marital status and so on. Migration can be permanent or temporary, and in terms of the nationality they can be external or internal. Migration often share the relation village-town, or vice versa, the town-village and can be voluntary, forced the violent (when migration is organized by illegal forces, ethnic and civil wars), organized and haphazard (urban-rural). Migration is a phenomenon that is linked to population or population phenomenon that with all the effort very difficult to predict, and hence control. The population, or the population is one of the key factors of social and economic development of a country. The population is under the influence of economic development, levels of standards, stability and security changes and impact on demographic trends.

Keywords: migration, migrant, basic characteristics of migration, illegal migration.

1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE SAVREMENIH MIGRACIJA

Šezdesetih godina, 20. vijeka, kada je ekonomska migracija iz bivše SFR Jugoslavije počela da igra značajnu ulogu na evropskom prostoru, fenomen međunarodnih migracija se dosta mjenja. Sa promjenama odnosa država i njihovom politikom koju zastupaju, migracije su se konstantno povećavale, a rijetko kad stagnirale. Populacija, odnosno stanovništvo, jedan je od ključnih faktora društveno ekonomskog razvoja jedne zemlje. Stanovništvo se pod uticajem privrednog razvoja, nivoa standarda, stabilnosti i sigurnosti menja i utiče na demografsko kretanje tj. na odlazak stanovništva. Demografske promjene i ukupna struktura stanovništva su međusobno povezani i teško ih je razdvajati posebno kada se ovi procesi posmatraju sa stanovišta ekonomskog razvoja određenog područja ili veće teritorijalne cjeline. Motivacije za migraciju su razne, ali sve se svodi na isti cilj, a to je izvjesnija i perspektivnija budućnost. Ljudi danas na razne načine pokušavaju da odu iz zemlje. Jedan od takvih načina je i azil. Ljudi koji traže azil danas to rade najčešće iz ekonomskih razloga, rjeđe iz političkih. Klasifikacija migracionih tokova nije jasno razgraničena. Jedni odlaze zbog potreba posla, drugi zbog porodičnog okupljanja, treći zbog azila. Veza između regulisanih i neregulisanih migracija i izbjeglica, samim tim i azilanata, je vremenom postala suviše tijesna tad, da bi bila zanemarljiva.

Fotografija br.1. Glavni migracijski smjerovi u svijetu krajem 20. vijeka

(Izvor:https://www.google.ba/search?q=migracije&rlz=1C1PRFC_enBA669BA669&biw=1280&bih=923&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjdpLCoOnJAhXE8RQKHTR6BnQQsAQIPA#imgcr=W_a-iWyz1f1dMM%3A)

Migracije predstavljaju prostornu pokretljivost stanovništva, te utiču na veličinu i gustinu naseljenosti stanovništva na teritoriji sa koje se iseljava, ali i na teritoriju na koju se useljava. Pored toga migracije utiču na komponente prirodnog kretanja u smislu da se smanjuju potencijalni natalitet i mortalitet na emigracionom području, a povećava na imigracionom području. Zatim uočava se da se mijenjaju i sve strukture stanovništva i na emigracionom i na imigracionom području, počev od promjene starosno-polne strukture, strukture radne snage, obrazovne strukture, strukture po zanimanju, po bračnom stanju itd. Migracije mogu da imaju različite karakteristike u odnosu na vrijeme, razdaljinu, uzroke, organizovanost. Udaljenost na koju se vrši migracija predstavlja bitnu karakteristiku migracija i tu razlikujemo migracije na dužu i kraću distancu. Ove migracije se nazivaju i spoljne migracije (u odnosu na zemlju iz koje se migrira). U odnosu na vrijeme, migracije mogu da budu trajne i privremene. Trajne migracije su kada se mijenja mjesto stalnog boravka, no međutim, privremene migracije, koje i pored svoje privremenosti, veoma često mogu da postanu trajne. Recimo, migracija radne snage u zemlje Zapadne Evrope tretiraju se kao privremena migracija. U ovu grupu migracija mogu ubrojati još i sezonska migracija radne snage, dnevna migracija radne snage itd. Prema uzrocima, migracije možemo podijeliti na one koje su prouzrokovane ekonomskim i one pod uticajem neekonomskih razloga. Pretežnost ekonomskih faktora koji utiču na migracije je očigledna, gdje u većini slučajeva neekonomski faktori se mogu tumačiti kao ekonomski i gdje se u neekonomske faktore mogu ubrojati: porodične migracije (u širem smislu), migracije pod uticajem političkih faktora, migracije zdravstvenih i klimatskih faktora itd. Oblici migracija se mijenjaju u odnosu na razvijenost društvene sredine, tako da svaka društvena sredina ima specifične oblike migracija koje se ne mogu prenositi na druge sredine.

2. MIGRANTI – FENOMEN ILI BOLEST MODERNOG DOBA

Veliki broj imigranata koji se mogu vidjeti oko željezničkih i autobuskih stanica u mnogim gradovima Evrope, nisu baš najprijetniji. Zapravo, tužno je gledati te osobe sa Bliskog i Dalekog istoka kako leže po parkovima, sjede na betonu, ili koriste cisterne sa pijaćom vodom, kako bi uspjeli da se okupaju odnosno koliko toliko dezinfikuju. Za putnika, namjernika koji dolazi u neki od gradova na Zapadnom Balkanu i dalje prema Evropskoj uniji, automobilom, vozom ili autobusom, i vidi veće grupe imigranata, dobija dosta šokantne slike. Tu se mogu postaviti sledeća pitanja: Da li su ti nesretni ljudi u stvari žedni humanosti ili je to sve za gradove u koje dolaze imigranti ustvari moguć i opasan uvoz nevolja? Da li su izbjeglice fenomen, ili bolest modernog doba?

Mnogi gradovi nemaju kolonijalnu prošlost koja podstiče osvetu i koji nisu umješani u kontroverzna pitanja u svijetu, što opet znači da li države i gradovi mogu da pruže sklonište većem broju izbjeglica. Takođe, izbjeglice koje su došle i ne pokazuju preveliku želju da ostanu u nekoj od zemalja na Balkanu, naravno uključujući Evropsku uniju, u suštini ne bi trebao biti problem u domenu bezbjednosti, ali u kontekstu njihovog boravka, kraćeg, dužeg ili trajnog, ne smije se potcjenjivati. Nije stvar samo u popisivanju tih nesrećnih ljudi, ili uzimanju otisaka njihovih prstiju, mi ne znamo ko ima kakvu prošlost, a živimo u demokratskom društvu u kojem smo se opredijelili za slobodu kretanja. Odnosno, da li imamo dobre obavještajne podatke ko nam sve to dolazi sa Bliskog i Dalekog istoka? Kakvi su sve motivi ljudi koji su krenuli na put ka zemljama Balkana pa dalje u EU?

Organizacija Amnesty Internacional¹ definiše izbjeglicu-imigranta kao svaku osobu koja traži azil bježeći pred progonom, ili kršenjem ljudskih prava, te nastoji stvoriti plan vezano za

---

¹ Amnesty International (<https://www.amnesty.org/en/who-we-are/>)

izbjegličku kizu u zemljama Evropske unije i Zapadnog Balkana.² Čarobna riječ kod Italijana glasi „kondono“, oprost kazne. „Kondono“ stupa na snagu svaki put kada italijanska vlada nije u stanju da se izbori sa neprekidnim krivičnim prekršajima i to ostaje problem Italije dok se krivična djela odnose između ostalog na utaju poreza, ili na nelegalnu gradnju. Ali kada je riječ o imigrantima, onda oprost kazne ima direktne posljedice na sve zemlje šengenske zajednice.

U mnogim aspektima, savremena migracija je dvosmjerni proces koji ne pogađa samo učesnike u njoj (migrante), već i one zemlje u koju migranti ulaze i one iz koje odlaze. Step en ekonomske razvijenosti, demografski razvoj i uslovi tržišta radne snage u obje grupacije zemalja-u zemljama porijekla migranata i zemljama prijema, predstavljaju glavne činioce koji uzrokuju dobrovoljne migracije. Često se dešava da sami migranti budu i razočarani situacijom u kojoj se nađu, jer se to realno stanje ne uklapa u njihovu viziju stvarnog života “napolju”. Nerjetko se dešava, da njihovi interesi i interesi države u koju su migrirali ne budu isti, jednostavno se razilaze.

Za zemlje porijekla, u procesu migracije tri elementa su od najvećeg interesa:

- regrutovanje migranata,
- devizne doznake,
- povratak migranata.

Uslovi koji determinišu selekciju i odlazak, određuju u stvari i lične i profesionalne atribute migranata. Svi uslovi koje pominjemo puno utiču na zaposlenost, na proizvodnju, na demografski razvoj u zemljama porijekla. Efekti savremenih migracija na zemlje prijema su obično pozitivne. One same odlučuju o kretanju i njihovom intezitetu dolaska stranih radnika, gdje strani radnici imaju određenu ulogu u zemlji i društvu u kome se nađu. Oni služe za uspostavljanje ravnoteže između ponude i tražnje na tržištima rada razvijenih zemalja. U poslednjim godinama razvijene zemlje su uvele oštre restriktivne mjere kako bi suzbile nekontrolisano ulaženje migranata. Njihove mjere se ogledaju u pooštravanju viznog režima, po mnogim uslovljavanjima koje neko fizički, a i mentalno nije u stanju da podnese. Ovaj način kontrole legalnog ulaska u željenu zemlju uslovio je veliki pritisak na porast potražnje za azilom. Tako da je danas sve više tražilaca azila koji vrše pritisak na tržište rada imigracionih zemalja, a takođe nije ni mali broj migranata koji rizikujući, ilegalno ulazi u neku zemlju. Česti su i slučajevi imigranata koji se skrivaju pred licem zakona dok ne budu otkriveni i deportovani, jedino ako se ubrzo ne snađu i ne regulišu svoj bračni status, što je u stvari jedan od najbržih načina do sticanja neke pravne sigurnosti.

3. NEZAKONITE MIGRACIJE

Migracije stanovništva nisu posebnost niti samo prostora Zapadnog Balkana i Evropske unije, niti samo vremena. Oduvijek je veliki broj migranata napuštao svoje zemlje porijekla ili etničkog izvorišta migrirajući u druge zemlje u potrazi za boljim mogućnostima ili tražeći

---

² Ostvarljiv plan za izbjegličku krizu (<http://www.naslovi.net/2015-10-24/blic/amnesti-internesnel-trazi-ostvarljiv-plan-za-izbeglicku-krizu/16956855>)

zaštitu od progona i nasilja. Migracije kao stalan proces kretanja ljudi nalaze se u središtu političkog interesa u cijelom svijetu i predstavljaju globalni fenomen koji utiče na gotovo sve zemlje svijeta, bilo da se radi o zemljama porijekla, tranzita ili odredišta migranata. Međunarodne migracije, uz zakonite ili slobodne migracije pojedinaca, uključuju i nezakonite migracije, odnosno nedopuštene prelasko granica i nedopušteni boravak u drugoj državi te prisilne migracije, u okviru kojih osobe napuštaju svoje zemlje porijekla pojedinačno, u strahu od progona, ili masovno, zbog rata, oružanog sukoba ili masovnog kršenja ljudskih prava, stvaraju tzv. mješovite migracijske tokove. Takvi mješoviti migracijski tokovi obuhvataju različite kategorije osoba: izbjeglice, tražitelje azila, ekonomske migrante, žrtve trgovanja ljudima - koje iz različitih razloga napuštaju svoje zemlje porijekla, kreću se i prelaze državne granice bez odgovarajućih dokumenata i nezakonito ulaze u zemlje odredišta. Pritom, migranti mogu usljed različitih okolnosti biti istodobno u različitim ulogama te prelaziti iz jedne uloge u drugu - ekonomski migrant može postati izbjeglicom na licu mjesta zbog promjena u zemlji porijekla, odbijeni tražitelj azila koji u određenom roku ne napusti zemlju postaje nezakonitim migrantom, a žrtve trgovanja ljudima mogu pod određenim pretpostavkama dobiti i izbjeglički status. Takođe, u okviru migracijskih kretanja često migriraju i djeca bez pratnje koja se zbog svojih specifičnosti svrstavaju u najranjiviju skupinu neregularnih odnosno nezakonitih migranata.

Budući da mješovita migracijska kretanja često obuhvataju i kretanje tražitelja azila, izbjeglica i ostalih ranjivih skupina osoba, takvim strancima potrebno je omogućiti pristup teritoriju. Međutim, taj je pristup ograničen pravom država na kontrolu ulaska, boravka i protjerivanja stranih državljana na svojoj teritoriji. Koriste se različite mjere za ograničavanje pristupa teritoriju i odvrćanje stranaca od ulaska u zemlju: vizna politika, sankcionisanje prijevoznika zbog nezakonitog prijevoza stranaca, mreža imigracijskih i aerodromskih službenika za vezu, biometrijske i informacijske baze podataka, readmisijski sporazumi, prekogranična saradnja i zajedničke ophodnje na tzv. zelenoj granici, ograničavanje slobode kretanja stranaca itd. Sve navedene mjere koriste se za bolju kontrolu pristupa teritoriju odnosno spriječavaju neregularne migracije. U praksi ograničavaju i pristup osobama kojima je potrebna međunarodna zaštita, odnosno služe kao sredstvo odvrćanja neregularnih migranata od tranzitiranja i dolaska u pojedinu zemlju.

Useljenici mogu pokušati ući u neku zemlju kopnenim, morskim ili zračnim putem na nepropisan način ili upotrebom lažnih putnih isprava. Pritom se često oslanjaju na kriminalne organizacije koje im u tom smislu mogu pomoći, a o kriminalcima ponekad zavise i nakon svog dolaska u tu zemlju. Međutim, većina neregularnih useljenika koristi se za ulazak zakonito vizom za kratkotrajni boravak, ali je i nakon isteka vize ostala. Nezakonite migracije su povezane i sa trgovinom ljudi, te na osnovu njih mogao bi da nastane jedan od izazova u borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarskih mreža. Evropska unija trgovinu ljudima smatra kaznenim djelom te osigurava pomoć i zaštitu onima koji postanu žrtve tog oblika kriminala.

Države članice EU-a sada imaju mogućnost izdavanja boravišnih dozvola žrtvama trgovine ljudima koje saraduju s vlastima u razbijanju kriminalnih mreža. EU kaznenim djelom smatra i krijumčarenje useljenika, tj. namjerno pomaganje pri neovlaštenom ulasku, tranzitu ili boravku u državu članici EU-a, te u određenoj mjeri usklađuje sankcije za to kazneno djelo.

Fotografija br.2. Imigranti

(Izvor: https://tirospeaking.files.wordpress.com/2015/08/150822048-3_xl.jpg)

Fotografija br.3. Imigranti

(Izvor: https://tirospeaking.files.wordpress.com/2015/08/150822048-8_xl.jpg)

Međutim, pored nelegalnog prelaska migranata, tu se javlja još jedan problem, a to je crno tržište rada, koje osim što privlači neregularne useljenike, pridonosi i njihovom iskorištavanju. U tu je svrhu Evropska unija postrojila sankcije protiv poslodavaca koji zapošljavaju neprijavljene radnike useljenike i unaprijedila mjere zaštite tih radnika, pogotovo u slučajevima kada ih poslodavci bezobzirno iskorištavaju. Povratak neregularnih useljenika u njihove matične zemlje takođe je ključan element održive i vjerodostojne politike useljavanja.

Jedinstveni standardi i postupci za povratak državljana zemalja izvan EU-a koji nedopušteno borave u EU-u temelje se na potpunom poštovanju njihovih temeljnih prava i njima se prije svega potiče njihov dobrovoljni odlazak, osiguravajući prema potrebi pomoć za povratak. Evropska unija nastoji uskladiti napore država članica kako bi na human i dostojanstven način vratile neregularne useljenike te kako bi im omogućile reintegraciju u matičnim zemljama. Istovremeno su potrebni učinkovitiji načini prisilnog povratka onih koji svojevóljno ne ispunjavaju svoju obavezu povratka. Time je obuhvaćena i operativna saradnja među državama članicama EU-a koja uključuje organizaciju zajedničkih letova za

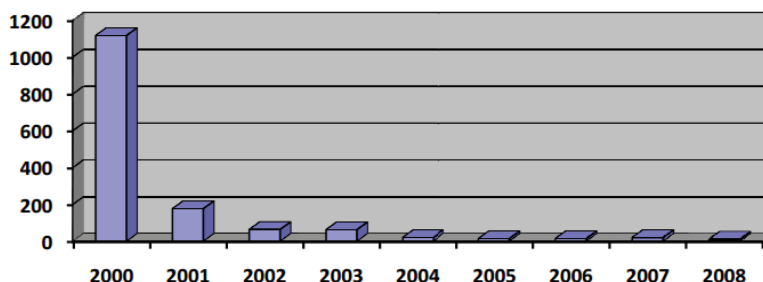
udaljavanje useljenika te pregovaranje o sporazumima s matičnim zemljama o ponovnom prihvatu njihovih državljana (određivanje pravila i postupaka na temelju kojih matične zemlje prihvataju povratak svojih državljana).

4. MIGRACIJE NA PROSTORU BOSNE I HERCEGOVINE

Migracija se smatra jednim od glavnih globalnih pitanja u svijetu, zato što se u pokretu nalazi veći broj ljudi nego ikada u ljudskoj historiji. Negdje oko 175 miliona ljudi se procjenjuje da živi izvan zemlje porijekla tj. rođenja, što predstavlja oko 3% svjetske populacije, a to znači da je približno jedna osoba na 35 ljudi u svijetu migrant. Evropa je na početku 20. vijeka bila kontinent iseljavanja, no međutim, u drugoj polovini 20. vijeka, Evropa postaje područje useljavanja, najviše zbog potražnje radne snage i to prvenstveno u razvijenim zemljama. Na početku, migracije su bile migracije pojedinaca (šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog vijeka), zatim spajanja porodica (osamdesetih godina), da bi se u devedesetim godinama 20. vijeka i početkom 21. vijeka sve više pojavile migracije tražitelja azila (međunarodne zaštite). Bosna i Hercegovina se takođe našla na putu migriranja, prvo kao zemlja emigracije, zatim kao zemlja tranzita, a potom sve više kao zemlja krajnje destinacije. Područje Bosne i Hercegovine posle događaja koji se dogodio na njenom području početkom 1990. godina (građanski rat), zadesio je period slabe ekonomije, nesiguran društveni poredak i politički sistem, a opet na drugu stranu gledajući i zbog ranijih dešavanja u prethodnom periodu, dovelo je do smanjenja populacije na njenom prostoru i u vidu migracije stanovništva. Prema službenim statistikama preko milion domaćeg stanovništva Bosne i Hercegovine živi izvan zemlje, što u konačnom iznosu je gotovo 40% od ukupnog broja stanovništva. Iseljenici su često visoko obrazovane osobe, koji su postigli značajan uspjeh u zemljama u kojima su emigrirali, tako da isti nemaju interes za povratak u zemlju porijekla. Takvi uspješni ljudi predstavljaju veliki potencijal za razvoj zemlje u različitim sektorima, kao što su ekonomija, poljoprivreda, zdravstvo, obrazovanje i socijalni sektor.

Takođe, nestabilna politička, ekonomska, socijalna i sigurna situacija u zemljama koje su nastale posle raspada bivše SFR Jugoslavije, u proteklim godinama rezultirala je velikim migracionim kretanjima državljana susjednih država u Bosnu i Hercegovinu. Iako su razlozi za takva kretanja prestali ili gotovo prestali, u Bosni i Hercegovini boravi veliki broj osoba koje ili uživaju međunarodnu zaštitu ili borave po osnovu legalnog boravka ili u najgorem obliku borave na nelegalan način.

Međutim, da bi se upravljalo migracionim kretanjima odnosno da bi se imao nadzor nad migracijama, neophodna je planska i dobro smišljena organizacija uz korištenje odgovarajućih državnih mjera kao što su: politika viza, integrisano upravljanje granicom, pravno uređenje boravka, pravo na ostvarenje međunarodne zaštite i povratak (readmisija). Doprinos u regulisanju migracija na prostorima Bosne i Hercegovine i šire, sadrži prije svega dobru saradnju sa zemljama regiona, zatim praćenje mehanizama i učinika migracijske politike s ciljem neprekidnog prilagođavanja novim okolnostima i situacijama.

Grafikon br.1. Mjesečni prosjek prihvaćenih ilegalnih migranata-državljana trećih zemalja³

Sam geografski položaj Bosne i Hercegovine je takav da se nalazi na raskrsnici puteva od istoka prema zapadu, što je čini tranzitnom zemljom, pogotovo kada su u pitanju emigranti koji idu dalje prema Zapadnoj Evropi. U spriječavanju ilegalnih migrantskih kretanja veliku ulogu ima Državna granična policija. Na području Bosne i Hercegovine u poslednjih nekoliko godina, Državna granična policija bilježi porast prometa, u pogledu lica i transportnih sredstava, preko državne granice, a najveći dio prometa je na granici sa susjednom Republikom Hrvatskom. Stranci koji dolaze iz zemalja visokog migracijskog rizika u Bosnu i Hercegovinu, dolaze na legalan način, dok dio nastoji da na ilegalan način napusti teritoriju Bosne i Hercegovine i kreće se dalje prema Zapadu, prema Evropskoj uniji. Rute ilegalnih migracijskih kretanja preko Bosne i Hercegovine idu od istočne granice BiH, pogotovo dio koji se graniči sa susjednom državom Crnom Gorom, te se dalje nastavlja prema zapadnoj i sjeverozapadnoj granici prema Republici Hrvatskoj.

³ Strategija u oblasti imigracija i azila, Ministarstvo sigurnosti BiH, p 23.

Naredna fotografija prikazuje ilegalne migracija na prostoru Bosne i Hercegovine:

Fotografija br.4. Ilegalne migracije

(Izvor:https://www.google.ba/search?q=karta+BIH&espv=2&rlz=1C1PRFC_enBA669BA669&biw=1280&bih=923&tbm=sch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjw4nc3erJAhVCeg8KHyaADDYQsAQIHQ#imgrc=N36_9thqlgfH5M%3A)

Uspostavljanjem i razvojem Granične policije došlo do kontinuiranog smanjenja ilegalnih migracija preko teritorije BiH, a u poređenju sa prethodnim godinama, ima promjena u pogledu migracionih kretanja na području teritorije Bosne i Hercegovine.

U narednim tabelama prikazana su migraciona kretanja u Bosni i Hercegovinu za period 2014. godine:

Odseljeni iz/ Emigrants from	Doseljeni u/immigrants to			
	Ukupno BiH Total B&H	Federacija BiH Federation of B&H	Republika Srpska Republic of Srpska	Distrikt Brčko District Brcko
Ukupno BiH	33851	22501	10709	641
Federacija BiH	23316	19414	3574	328
Republika Srpska	9874	2814	6747	313
Distrikt Brčko	661	273	388	0

Tabela br.1. Migraciona kretanja u BiH za 2014. godinu

(Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, p.2)

Vrsta migracije Type of migration	Federacija BiH Federation of B&H	Republika Srpska Republic of Srpska	Distrikt Brčko District Brcko
doseljeni immigrants	3087	3962	641
odseljeni emigrants	3902	3127	661
saldo migracija net migration	-815	835	-20

Tabela br.2. Efektivni saldo migracija stanovništva za 2014. godinu

(Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, p.2)

Praksa pokazuje da bez obzira i na određene krize kroz koje prolaze razvijene zemlje migranti ostaju u zemljama odredišta bez želje za povratkom u zemlju porijekla. Migracija ljudi se ne može skroz zaustaviti, ali se može značajno kontrolisati i usporiti. Treba imati u vidu da će se razlike u životnim očekivanjima, demografskoj i ekonomskoj strukturi, socijalnim uslovima i političkoj stabilnosti još više povećati i stvorice se jos veća razlika između manje razvijenih i razvijenih zemalja. Samim tim će se nastaviti i proces migracije, tj. iseljavanja ljudi.

ZAKLJUČAK

Migracija se smatra jednim od glavnih globalnih pitanja u svijetu, zato što se u pokretu nalazi veći broj ljudi nego ikada u ljudskoj istoriji. Stanovništvo se pod uticajem privrednog razvoja, nivoa standarda, stabilnosti i sigurnosti mijenja i utiče na demografsko kretanje tj. na odlazak stanovništva. Demografske promjene i ukupna struktura stanovništva su međusobno povezani i teško ih je razdvajati posebno kada se ovi procesi posmatraju sa stanovišta

ekonomskog razvoja određenog područja ili veće teritorijalne cjeline. U mnogim aspektima, savremena migracija je dvosmjerni proces koji ne pogađa samo učesnike u njoj (migrante), već i one zemlje u koju migranti ulaze i one iz koje odlaze. Stepenn ekonomske razvijenosti, demografski razvoj i uslovi tržišta radne snage u obje grupacije zemalja-u zemljama porijekla migranata i zemljama prijema predstavljaju glavne činioce koji uzrokuju dobrovoljne migracije. Migracija kao stalni proces kretanja lica je globalni fenomen koji pogađa gotovo sve zemlje svijeta, bilo da se radi o zemljama porijekla, tranzita ili destinacije za migrante. Kao koncept, migracije ukazuju na kretanje pojedinaca ili grupa unutar ili van granica države, a takođe razlikuje imigracije (ulazak i boravak nisu državljanima u zemlje domaćina/destinacije) i emigracije (odlazak ili izlazak iz zemlje sa namjerom rješavanja u drugom). Pozitivni efekti migracije su: privremeno olakšanje na tržištu rada, ekonomski razvoj pomoći imigrantima, umrežavanje i dolaska/povratka znanja i kapitala. Pored pozitivnih, razlikujemo i negativne efekte, a predstavljaju pojavu političkih, ekonomskih ili socijalnih tenzija između mještana i imigranata. Migracija ljudi se ne može skroz zaustaviti, ali se može značajno kontrolisati i usporiti. Treba imati u vidu da će se razlike u životnim očekivanjima, demografskoj i ekonomskoj strukturi, socijalnim uslovima i političkoj stabilnosti još više povećati i stvorice se jos veća razlika između manje razvijenih i razvijenih zemalja. Samim tim će se nastaviti i proces migracije, tj. iseljavanja ljudi.

LITERATURA

Knjige:

- [1] Dušan Đošan, *Demografija sa statistikom*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 1996.,
- [2] Prof. dr. sc. Šaćir Filandra, Mr. sc. Damir Ljubić, *Migracije iz Bosne i Hercegovine*, Fakultet političkih nauka, Inastitut za društvena istaživanja, Sarajevo 2013.,
- [3] Jelena Zlatković Winter, *Suvremena migracijska kretanja u Evropi*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2004.,
- [4] Emil Heršak, *Drevne seobe*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.,
- [5] Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, *Strategija u oblasti migracija i azila*, Sarajevo, 2012.

Analize:

- [6] Federalni zavod za statistiku Bosne i Hercegovine, *Stanovništvo Federacije Bosne i Hercegovine 1996-2006*, Sarajevo, 2008.

Časopis:

- [7] Migracije i razvoj, *Projekat migracija*, UNDP u Bosni i Hercegovini, 2013.

Izveštaji:

- [8] Strategija u oblasti imigracije i azila, *Akcionni plan 2008-2011*, Ministarstvo sigurnosti BiH, 2012.,
- [9] Agencija za statistiku BiH, *Unutrašnje migracije u Bosni i Hercegovini za 2014. godinu*, Sarajevo, 2015.

Internet adrese:

[10]

http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/operations/projects/poverty_education/migration-and-development.html

[11] <http://www.geografija.hr teme/svjetski-dan-migracija/>

[12]

http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/operations/projects/poverty_education/migration-and-development.html

[13] <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Publikacije/default.aspx?id=3083&langTag=bs-BA>

Migrantska kriza u Srbiji – politikološki, ekološki i medicinski aspekt

Uvod:

U poslednjih par godina, posebno od sredine 2015. godine, Srbiju, zemlje u regionu, kao i veliki deo Evrope karakteriše porast broja migranata i tražilaca azila. Razlog tome su ratovi i ekonomska situacija u zemljama iz kojih dolaze. Javila se obaveza naše zemlje da izgradi sistem koji će adekvatno odgovarati na njihove potrebe i to obezbeđivanjem uslova za prijem, smeštaj, ostvarivanje prava na novčanu pomoć, pristup zdravstvenom i obrazovnom sistemu... To svakako podrazumeva koordinisani pristup različitih sektora i različitih nivoa uprave, uključujući povećane zahteve koji se postavljaju pred aktere na lokalnom nivou. Istovremeno se godinama unazad odvijaju temeljni reformski procesi u svim sektorima koji su relevantni i za asistenciju i integraciju migranata – sektoru socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, policije, a koji, između ostalog, uključuju rodnu senzitivnost, orijentaciju ka preventivnim programima, pristupu zasnovanom na ljudskim pravima, kao i veće nadležnosti lokalnih samouprava za brigu o posebno osetljivim grupama stanovništva.

Abstract:

Over the past few years, especially since the middle of 2015, Serbia, countries in the region, and a large part of Europe are being characterized by an increase in the number of migrants and asylum seekers, caused by wars and the unfavorable economic situation in the countries from which they come. In order to protect human rights, our country is being faced with an obligation to build a system that will adequately respond to the needs of refugees and asylum seekers, that can ensure the conditions for their admission, housing, the right to financial assistance, access to health care and education system. This certainly requires a coordinated approach to different sectors and levels of administration, including the increased demands placed upon stakeholders at the local level. Simultaneously, fundamental reforms in all sectors relevant to the assistance and integration of migrants - the social sector, health

---

¹ Dušan Rajaković (Načelnik Službe za pravne i opšte poslove Instituta za ortopedsko hiruške bolesti Banjica i doktorant na Fakultetu za pravo, javnu upravu i bezbednost), Sanja Smiljanić (šef odseka za preventivno tehničku zaštitu u Upravi za zajedničke poslove republičkih organa - Sektor za investicije, investiciono i tekuće održavanje i doktorant na Fakultetu za pravo, javnu upravu i bezbednost), Jelena Minić (asistent na međunarodno - pravnoj grupi predmeta na Fakultetu za pravo, javnu upravu i bezbednost i doktorant na istom fakultetu).

care, education, police, and which, inter alia, include gender sensitivity, commitment to prevention program, an approach based on human rights, as well as the increased responsibility of local governments to care for particularly vulnerable groups of the population, are being implemented.

1. Politikološki aspekt:

U istoriji, teoriji međunarodnih odnosa i brojnim drugim naučnim disciplinama, XX vek pamtiće se po dva svetska rata koji su sa sobom nosili brojne ljudske žrtve, razaranja i uništenja. Period koji je usledio nakon završetka II svetskog rata i kapitulacije Nemačke, Italije i Japana, a trajao je do poslednje decenije XX veka poznat je pod nazivom Hladni rat koji se završio rušenjem Berlinskog zida 1989.

Na početku XXI svedoci smo brojnih terorističkih napada, od kojih se po svom značaju izdvaja napad na SAD 11. septembra 2001. godine. Tadašnji predsednik SAD-a Džordž Buš izložio je novu doktrinu i u aprilu 2002. godine pozvao na globalni rat protiv terorizma, u cilju eliminisanja svih terorista i grupa, u prvom redu Al Kaide.

Kao neke od važnijih procesa i promena koji karakterišu svet na početku XXI veka možemo da izdvojimo: proces globalizacije, separatistički sukobi unutar država, humanitarne intervencije, klimatske promene, migrantska kriza koje je pogodila Evropu...

1.1. Početak «migrantske krize»:

Arapsko proleće je naziv za talas demonstracija, pobuna i nereda koji počinju u arapskom svetu 17. decembra 2010. godine. Većina ovih zemalja (osim Sudana) bile su pod diktatorskim režimima u to vreme. Do prvih protesta došlo je u Tunisu i Egiptu, da bi se kasnije proširili na ostale zemlje (Alžir, Sirija, Saudijska Arabija, Maroko, Jordan, Irak...). Dešavanja u arapskom svetu izazvala su masovne migracije.² Najpoželjna destinacija su zemlje Evropske unije. Prvi masovni prilivi izbeglica i imigranata (najčešće ilegalnih) beleže se sredinom 2010. godine, a kulminacija 2015. godine. Razlozi za masovne migracije vezuju se za veliko siromaštvo i nezaposlenost (ekonomski faktor), kao i političku nestabilnost. U Libiji srušen je režim Moamera Gadafija (eng. Muammar Abu Minyar al-Gaddafi) i zavladao je anarhija. Sirija je trenutno jedno od najkriznijih područja. Građanski rat počeo je 2011. godine i vodi se između snaga vlade predsednika Bašara al-Asada i pobunjenika koje su podržale susedne države Turska i Saudijska Arabija, ali i Evropska unija i SAD. Zemlje zapadnog sveta, predvođene Evropskom unijom i SAD-om uvele su niz ekonomskih, političkih i diplomatskih sankcija Siriji. Sa druge strane, zvanični režim mogao je da računa na podršku Irana i Rusije. Sukob je vremenom dobio i verski karakter, sa jakim islamističkim elementom.

---

² <http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis/p32874> (17.01.2016.)

1.2. Migranti i izbeglice?

Nije uvek lako napraviti razliku i u potpunosti razdvojiti ova dva pojma. Međunarodno pravo reguliše ove dve kategorije na različit način, pre svega u odnosu na obim zaštite i pomoć koju im pruža i garantuje. *Konvencija o statusu izbeglica* (1951) definiše izbeglice na sledeći način (čl. 1/A/2) : «U smislu ove Konvencije, izraz izbeglica primenjivaće se na svako lice koje se bojeći se opravdano da će biti progonjeno zbog svoje rase, svoje vere, svoje nacionalnosti, svoje pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja, nađe izvan zemlje čije državljanstvo ono ima i koje ne želi ili, zbog toga straha, neće da traži zaštitu te zemlje; ili koje, ako nema državljanstva a nalazi se izvan zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mesto boravka usled takvih događaja, ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati». ³ Organizacija Ujedinjenih Nacija ovaj status priznaje državljanima Sirije i ostalih afričkih zemalja i omogućava im pravo na azil. ⁴ Pravom na azil garantuje se zaštita fizičkog integriteta ličnosti. U današnje vreme, azil se pruža licima koja su progonjena u svojoj državi i koja traže zaštitu i utočište u nekoj drugoj zemlji. U okviru Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i Evropske unije doneto je više dokumenata koja garanruju ovo pravo. ⁵

Ekonomski migranti su lica čija je primarna motivacija prilikom napuštanja vlastite države veća materijalna dobit. Položajem, statusom i pravima radnika migranata bavi se niz međunarodnih organizacija u okviru kojih su donete brojne konvencije. Najvažniji međunarodni ugovor u ovoj oblasti prihvaćen na međunarodnom planu je *Konvencija o zaštiti prava radnika migranata i članova njihovih porodica* (1990). Od ostalih međunarodnih organizacija po aktivnosti izdvaja se Međunarodna organizacija rada. ⁶

Kada je u pitanju pružanje pomoći i zaštita izbeglih lica sa kriznih područja Bliskog Istoka i Severa Afrike uključen je niz međunarodnih organizacija, ali i nacionalnih. Od međunarodnih organizacija po svom doprinosu izdvaja se Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), osnovan Rezolucijom Generalne skupštine UN 1950. godine. UNHCR se stara o adekvatnoj i doslednoj primeni *Konvencije o statusu izbeglica* (1950) i *Protokola* (1967). Radu UNHCR-a pomažu brojne agencije i tela. Na nacionalnom planu, u Republici Srbiji, osnovan je Komesarijat za izbeglice i migracije (Zakonom o izbeglicama). ⁷ Nadležnosti Komesarijata definisane su Zakonom o izbeglicama i Zakonom o upravljanju migracijama.

1.3. Evropa i «migrantska kriza»:

---

³ <http://www.unhcr.rs/media/1951RefugeeConventionSer.pdf> (17.02.2016.)

⁴ <http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis/p32874> (17.02.2016.)

⁵ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić; *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet, Beograd, 2010., str. 185-188

⁶ *Isto.*, str. 308

⁷ Više o tome <http://www.kirs.gov.rs/articles/onama.php?lang=SER> (20.02.2016.)

«Migrantska kriza» koja je pogodila Evropu izazvana je teškom političkom situacijom i ratovima u arapskom svetu, ali i lošim ekonomskim uslovima. Izbegla lica azil uglavnom traže u nekoj od država članica Evropske unije. Sve do sredine 2015. godine kretali su se uglavnom preko Mediterana i Italije. Od tada sve je više onih koji su svoje utočište u Evropi pokušali da ostvare ulaskom u Mađarsku i prihvatanjem od strane njihovih vlasti. Na svom putu prošli su preko Turske, Grčke, Makedonije i Srbije. U prvoj polovini 2015. godine Frontex je zabeležio veliki broj ljudi (102 342) koji su ilegalno prešli mađarsku granicu⁸.

Vodeće zemlje Evrope u početku su pozitivno reagovala i bile spremne da pruže utočište ovim. Vremenom, odnos javnosti se u nekim državama promenio. Razlozi tome su: veliko opterećenje socijalnih službi i nemogućnost da pruže utočište svim prebeglim licima, strah od širenja islamizma i pogoršanja bezbednosne situacije u regionu i na evropskom kontinentu. Evropa je od samog početka «migrantske krize» bila podeljena i bez jedinstvenog stava i politike. Nemačka kancelarka Angela Merkel smatrala je da bi trebalo pružiti podršku, graditi kolektivne centre i zbrinuti izbegla lica. Nasuprot njoj, mađarski premijer Orban tipičan je predstavnik antimigrantske kampanje. Odgovor njegove vlade bio je podizanje zida na graničnim prelazima kako bi se sprečio priliv migranata. Njegovu politiku i primer sledile su Austrija i Slovenija. Nakon terorističkog napada u Parizu 13.11.2015. godine za koje je okrivljena islamska država, povećana je kontrola granica između evropskih država. Usled brojnih optužbi za u velikoj meri liberalnu politiku prema migrantima, nemačka kancelarka Angela Merkel u poslednje vreme daje sve više izjava u kojima se koriguje i menja odnos prema migrantima. Najavila je povratak izbeglica u svoje matične zemlje nakon okončanja ratova. Ministarka za rad izjavila je da svi migranti, bez obzira na svoju etničku pripadnost, moraju da se integrišu u nemačko društvo, potraže zaposlenje i izdržavaju svoje porodice najbolje što mogu. Za one koji nisu spremni da se integrišu najavljeno je ukidanje socijalne pomoći. Lideri Češke, Slovačke, Mađarske, ali i ostalih zemalja zabrinuti su zbog postojeće situacije i smatraju da je ovo pitanje test za Evropu i da ga treba rešiti zajedničkim snagama.

1.4. Uloga Republike Srbije:

Republika Srbija suočava se sa većim prilivom izbeglica u poslednjih par godina, što je posebno izraženo u toku 2015. godine (više od 115 000 lica koja su tražila azil, uglavnom iz Sirije, Avganistaba i Iraka).⁹ Srbija najčešće nije njihovo krajnje odredište, već samo tranzitna zemlja u kojoj se zadržavaju svega nekoliko dana. Ipak, Komesarijat za izbeglice i migracije ulaže velike napore da pruži adekvatnu zaštitu i human tretman svim migrantima za vreme njihovog boravka u Republici Srbiji.¹⁰ U saradnji i uz podršku drugih državnih organa, Komesarijat je od samog početka izbegličke krize nastojao da obezbedi adekvatne uslove, u prvom redu za registraciju i smeštaj migranata koji prolaze kroz Srbiju. Kapacitet postojećih kolektivnih centara od svega oko 1000 mesta nije bio zadovoljavajuć. Usled hladnijeg vremena i sve većeg priliva migranata, javila se potreba za novim smeštajnim kapacitetima. Ubrzo su otvoreni novi prihvatni centri: u Preševu, Punkt za urgentni prihvata u Kanjiži (za potrebe migranata koji su dalje išli preko Mađarske), Prihvatno-tranzitni centar kod

⁸ <http://www.cfr.org/migration/europes-migration-crisis/p32874> (20.02.2016.)

⁹ <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER&id=2325&date=0> (21.02.2016.)

¹⁰ Na sledećem linku prikazan je pregled aktivnosti Komesarijata <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER&id=2325&date=0> (21.02.2016.)

Šida (za one koji idu preko Hrvatske), Privremeno registracioni centar u Bujanovcu (dnevno može biti registrovano do 1500 lica), Privremeni prihvatni centar Adaševci kod Šida, Prihvatno-tranzitni centar u Subotici, kao i Prihvatni centar Šid-Stanica (200 mesta za duži boravak i 100 za tranzit).¹¹

Pitanje pružanja pomoći i utočišta izbeglicama i migrantima nije samo politikološke prirode. Menja se demografska struktura pojedinih evropskih zemalja, dolazi do «mešanja» civilizacija, uspostavlja se multikulturalno društvo i okruženje. Republika Srbija deo je aktuelnih dešavanja i aktivan učesnik u «migrantskoj krizi». O ulozi Republike Srbije, kao i eventualnim posledicama, pre svega sa medicinskog i ekološkog aspekta, biće više reči u nastavku teksta.

2. Medicinski aspekt:

2.1. Zakonska regulativa

Zaštita prava migranata i posebno ranjivih grupa unutar migrantske populacije je garantovana prvenstveno Ustavom Republike Srbije. Najviši opšti pravni akt garantuje stranim državljanima u Republici Srbiji sva prava garantovana Ustavom i zakonom, osim prava koja su garantovana samo državljanima Srbije. Dalje, u skladu sa međunarodnim normama, Ustav propisuje jednakost pred Ustavom i zakonom i zabranu diskriminacije po bilo kom osnovu.

Pitanje zdravstvene zaštite stranaca regulisano je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Sl.Glasnik RS“ br. 107/2005, 72/2009 – dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 – dr. zakon i 93/2014), Zakonom o zdravstvenom osiguranju („Sl. Glasnik RS“ br. 107/2005, 109/2005 – ispr., 57/2011, 110/2012 – odluka US, 119/2012, 99/2014, 123/2014 i 126/2014 – odluka US) i Pravilnikom o načinu i postupku ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja („Sl. Glasnik RS“, br. 10/2010, 18/2010 – ispr., 46/2010, 52/2010 – ispr., 80/2010, 60/2011 – odluka US i 1/2013).

Strani državljani, lica bez državljanstva i lica kojima je priznat status izbeglice ili odobren azil u skladu sa međunarodnim i domaćim zakonodavstvom u Srbiji, koji su stalno nastanjeni ili privremeno borave u Republici, ili koji prolaze preko teritorije Republike, imaju pravo na zdravstvenu zaštitu.¹²

Državljeni, odnosno osiguranici zemalja sa kojima je zaključen međunarodni ugovor o socijalnom osiguranju ostvaruju prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u sadržaju i obimu koji su utvrđeni Zakonom o zdravstvenom osiguranju, ako međunarodnim ugovorom o socijalnom osiguranju nije drukčije određeno. Troškovi zdravstvene zaštite tih stranih državljana, odnosno osiguranika, ako je međunarodnim ugovorom utvrđeno recipročno plaćanje, isplaćuju se u skladu sa

---

¹¹ <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER> (21.02.2016.) (Placeholder1)

¹² Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Sl.Glasnik RS“ br. 107/2005, 72/2009 – dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 – dr. zakon i 93/2014)

zakonom, odnosno međunarodnim ugovorom. Troškove zdravstvene zaštite državljana, odnosno osiguranika zemalja sa kojima je zaključen međunarodni ugovor o socijalnom osiguranju, ako je tim ugovorom utvrđena naknada stvarnih troškova, snosi Republički fond u celini, a nadoknađuje ih od inostranog nosioca zdravstvenog osiguranja.

Zdravstvena zaštita stranaca pruža se na način pod kojim se zdravstvena zaštita pruža građanima Republike. Zdravstvena ustanova i privatna praksa, kao i zdravstveni radnici, dužni su da strancu ukažu hitnu medicinsku pomoć. Stranci sami snose troškove za pruženu hitnu medicinsku pomoć, kao i za druge vrste zdravstvenih usluga koje se strancu pružaju na njihov zahtev. Za korišćenje zdravstvenih usluga stranac plaća naknadu prema cenovniku zdravstvene ustanove, odnosno cenovniku privatne prakse.

Iz budžeta Republike plaća se naknada zdravstvenim ustanovama i privatnoj praksi za ukazanu hitnu medicinsku pomoć strancu, ako zdravstvena ustanova ili privatna praksa tu naknadu nije mogla naplatiti od stranca, zbog toga što on nema potrebna novčana sredstva.

Ova naknada plaća se na osnovu zahteva zdravstvene ustanove ili privatne prakse i dokaza da je zdravstvena usluga izvršena. Zahtev za isplatu naknade, sa medicinskom dokumentacijom o pruženim zdravstvenim uslugama strancu, zdravstvena ustanova ili privatna praksa dostavlja Ministarstvu.

U postupku rešavanja po zahtevu zdravstvene ustanove Ministarstvo može da izvrši uvid u medicinsku i drugu dokumentaciju o lečenju stranaca, kao i da zatraži stručno mišljenje referentne zdravstvene ustanove. Po izvršenoj isplati naknade zdravstvenoj ustanovi ili privatnoj praksi Ministarstvo preduzima mere preko nadležnih organa da od stranca naplati ove troškove u korist budžeta Republike.

U svetlu gore navedenog treba navesti primer lečenja više od 40 migranata mahom iz Bangladeša i Avganistana povređenih februara prošle godine u saobraćajnoj nesreći nedaleko od Leskovca. Veliki broj migranata je zadobio teške telesne povrede u vidu preloma, povrede mekog tkiva, ali i kičme. U nekoliko slučajeva u pitanju su bile povrede opasne po život. Najteži slučajevi sa dijagnozom paraplegije i kvadriplegije primljeni su i lečeni u Spinalnom centru Instituta za ortopedsko-hirurške bolesti "Banjica". Obzirom da su u pitanju izuzetno teška zdravstvena stanja povređenih, primenjene su najzahtevnije operativne metode i najsofisticiranija dijagnostika. Kako je lečenje trajalo duži vremenski period tako su i troškovi njihovog lečenja narasli na više miliona dinara. Ministarstvo zdravlja pokrilo je do sada samo deo troškova. Dodatni problem predstavlja činjenica da nakon završetka operativnog lečenja ustanove koje se bave rehabilitacijom pod različitim izgovorima odbijaju da prime povređene migrante, dok stvarni razlozi leže u strahu od nemogućnosti naplaćivanja pruženih usluga. Tako da i danas imamo situaciju da se jedan migrant nalazi u

zdravstvenoj ustanovi specijalizovanoj za hirurško lečenje iako je lečenje odavno završeno, a ne u rehabilitacionom centru. Tu bi aktivnost države, a pre svega Ministarstva zdravlja morala da dođe više do izražaja.

Zakon propisuje novčane kazne za zdravstvene ustanove ako strancu ne ukažu zdravstvenu zaštitu ili ako mu ne pruže hitnu medicinsku pomoć. U svetlu aktivnosti udruženja građana koje rade na direktnoj asistenciji migrantima bitno je napomenuti da Zakon propisuje da u mere društvene brige za zdravlje spada i saradnja zdravstvenih ustanova sa humanitarnim i stručnim udruženjima.

Za korišćenje zdravstvene zaštite inostranih osiguranika za vreme privremenog boravka u Republici Srbiji, filijala na čijem području imaju privremeni boravak, izdaje zdravstveni list – Obrazac INO-1 na osnovu potvrde inostranog nosioca socijalnog osiguranja, izdate na odgovarajućem obrascu. Iz svega iznetog, vidi se da svi stranci pa i migranti uživaju zdravstvenu zaštitu jednako kao i domaći državljani i da u slučaju potrebe za hitnom medicinskom pomoći, ista im mora biti pružena odmah bez obzira da li će nadoknada za to biti naplaćena od stranca.¹³

Da bi se sprovodio adekvatan zdravstveni nadzor nad populacijom migranata potrebno je uspostaviti jedinstveni sistem prikupljanja, analize, obrade, razmene, čuvanja i zaštite podataka o zdravstvenim uslugama, intervencijama i merama koje se sprovode u zdravstvenim ustanovama, centrima za azil i prihvatnim centrima za migrante/izbeglice. U cilju koordinacije aktivnosti na sprovođenju efikasnih mera zdravstvenog nadzora nad populacijom migranata i azilanata, identifikacije rizika od zaraznih bolesti, sprovođenju preventivnih mera, kao i sprovođenju kontrolnih mera za sprečavanje nastanka, suzbijanje nastalih i nadzor nad zaraznim bolestima, kao i praćenju zdravstvenih ustanova koje učestvuju u zdravstvenoj zaštiti, evidenciji o broju i vrsti pruženih usluga, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ doneo je Uputstvo o načinu i postupku vođenja evidencije i izveštavanju o zdravstvenom nadzoru nad populacijom migranata – izbeglica, tražilaca azila i azilanata.¹⁴

Na osnovu tog uputstva, sve zdravstvene ustanove dužne su da vode Knjigu protokola o pruženim uslugama, a sve usluge se pružaju u skladu sa važećim načelima zdravstvene zaštite. Takođe, u cilju lakše obrade podataka, sastavljena je i lista najčešćih usluga i registrovanih stanja zdravstvenih potreba migranata.

U zdravstvenim ustanovama podaci se unose u word obrasce i nakon isteka posmatranog perioda (7 dana) dostavljaju se nadležnom zavodu/institutu za javno zdravlje u elektronskom podatku. Podaci se dostavljaju bez odlaganja, a najkasnije prvog sledećeg radnog dana.

U cilju uvođenja epidemiološkog nadzora u populaciji izbeglica/migranta na teritoriji nadležnih instituta/ zavoda za javno zdravlje, neophodno je sprovesti

---

¹³ Zakon o zdravstvenom osiguranju („Sl. Glasnik RS“ br. 107/2005, 109/2005 – ispr., 57/2011, 110/2012 – odluka US, 119/2012, 99/2014, 123/2014 i 126/2014 – odluka US)

¹⁴ Uputstvo o načinu i postupku vođenja evidencije i izveštavanju o zdravstvenom nadzoru nad populacijom migranata-izbeglica, tražilaca azila i azilanata, Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“, 2015. godina

pregled tih lica za registrovana stanja koja uključuju sumnje na: akutne vodenaste dijareje, akutne krvave dijareje, gastro-intestinalne bolesti infektivne etiologije bez dijareje, meningitis/meningoencefalitis, akutne infekcije donjih respiratornih puteva, osipne groznice bez varicele, hemoragične groznice, nejasna febrilna stanja i infektivne žutice.

Lekar nadležnog doma zdravlja koji je je dežuran u tranzitno-prihvatnom centru (TPC) dijagnostikuje i registruje sumnje/stanja i upisuje ih u Protokol registrovanih stanja koji se nalazi u TPC-u. Podatke iz pomenutog protokola prikupljaju članovi „Tima za nadzor populacije migranata“ nadležnog instituta/Zavoda za javno zdravlje, jednom nedeljno na osnovu čega pripremaju izveštaj o Registrovanim stanjima. U slučaju potrebe a na osnovu člana 8. Pravilnika o prijavljivanju zaraznih bolesti i drugih slučajeva utvrdjenih zakonom za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti („Sl. Glasnik RS“ br. 98/05 i 107/05) aktiviraće se i sistem prijavljivanja ALERT-om.

Sumnje ili stanja koja se registruju a koji su izmakli epidemiološkom nadzoru u TPC-u, a evidentirani su u službi opšte medicine, službi zaštite zdravlje školske dece i omladine, hitnoj pomoći ili službama i ustanovama koje su teritorijalno dislocirane kao ambulante ili zdravstvene stanice u selima i delovima grada ili ambulantama na teritoriji nadležnih Instituta/Zavoda za javno zdravlje takodje se prikazuju kroz nedeljni izveštaj nadležnih Instituta odnosno Zavoda za javno zdravlje.

Institut za javno zdravlje Srbije priprema nedeljne izveštaje i dostavlja ih Ministarstvu zdravlja i nadležnim Institutima odnosno Zavodima za javno zdravlje.

Epidemiološki nadzor lica koja traže azil prilikom prijema u centar za Azil vrši se prema Pravilniku o zdravstvenim pregledima lica koja traže azil prilikom prijema u Centar za azil („Sl. Glasnik RS“, br. 93/2008). Prema tom pravilniku zdravstveni pregled lica koja traže azil obavlja doktor medicine iz doma zdravlja koga određuje direktor doma zdravlja i taj pregled obuhvata anamnezu (zarazne i nezarazne bolesti, vakcinalni status), objektivni pregled i druge dijagnostičke preglede (laboratorija, Rtg). Doktor medicine obaveštava lice koje traži azil o potrebi i mogućnostima zaštite i lečenja od zaraznih bolesti u Republici Srbiji, kao i o važnosti i načinu sprovođenja programa obaveznih vakcinacija.

Doktor medicine ponudiće licu koje traži azil dobrovoljno i poverljivo savetovanje i testiranje na HIV/AIDS, kao i testiranje na sifilis. Postavljanje dijagnoze zarazne bolesti sprovodi se u skladu sa pravilima struke, stručnim kriterijumima, u skladu sa zakonom koji reguliše oblast zaraznih bolesti i propisa donetih na osnovu tog zakona.

Zaposleni u Centru za azil prate zdravstveno stanje lica koja traže azil i eventualnu pojavu visoke temperature, proliva, osipa i dr. prijavljuju doktoru medicine u domu zdravlja osnovanom za teritoriju na kojoj se Centar za azil nalazi. Zdravstvena ustanova izdaje potvrdu o obavljenom pregledu i zdravstvenom stanju lica koje traži azil prilikom prijema u Centar za azil.

Takodje, postoji i izveštaj o higijensko-sanitarnom stanju u tranzitno-prihvatnim centrima koji se koristi za izveštavanje o lokaciji, organizaciji i karakteristikama tranzitno-prihvatnih centara u Republici Srbiji. Evidenciju o stanju u tranzitno-

prihvatnim centrima vodi Institut/Zavod za javno zdravlje kome on teritorijalno pripada. Obrazac za izveštavanje se sastoji od nekoliko grupa pitanja (koji je tip tranzitno-prihvatnog centra, kontrola vode za piće, način snabdevanja, sanitarno-higijenski uslovi) na koja je potrebno dati odgovor u formi „da“ ili „ne“ ili upisati broj na koji se odnosi evidencija. Unos podataka vrši specijalista higijene ili sanitarni tehničar odnosno sanitarno-ekološki inženjer, na nedeljnom nivou. Ukoliko na teritoriji za koju je Institut odnosno Zavod za javno zdravlje osnovan postoji više tranzitno-prihvatnih centara, Institut je u obavezi da vodi evidenciju za svaki od njih.

Prilikom prijema migranta u kazнено-popravni zavod, u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, takodje je obaveza da se sprovodi se lekarski pregled. Laboratorijske analize se vrše po potrebi. U ovim slučajevima se ne angažuje prevodilac što dosta otežava obavljanje lekarskog pregleda prilikom prijema i tokom boravka stranca u zavodu. Osnovne informacije o zdravstvenom stanju, tj anamnezi pacijenta, lekar može da sazna samo ukoliko pacijent ili neko iz grupe stranaca koji borave u ustanovi govori engleski jezik. Ne baš svetao primer su lekarski izveštaji u Okružnom zatvoru u Vranju koji su prilično šturi i identični za svakog stranca, iz čega se može zaključiti da pregledi nisu izvršeni na odgovarajući način. U KPZ Sremska Mitrovica se iz medicinskih evidencija može zaključiti da se stranci ne podvrgavaju pregledu prilikom prijema u ustanovu već samo ukoliko sami izraze potrebu za pregledom. Zbog svega navedenog, potrebno je da se obrati veća pažnja na ovu kategoriju zatvorenika, te da se preduzmu dodatne mere u pobošljanju njihovog položaja sa zdravstvenog aspekta, radi zaštite njihovog zdravlja, ali i zdravlja drugih lica sa kojima su u kontaktu.

Ipak, može se zaključiti da migranti nisu pretnja zdravlju stanovništvu Srbije. Najčešći zdravstveni problemi s kojima se oni susreću su povrede, opekotine, kašalj i prehlade, kao i nezarazne bolesti poput hipotermije, kardiovaskularnih bolesti, dijabetesa, hipertenzije, mentalna i telesna iscrpljenost. Žene se suočavaju s posebnim izazovima, posebno onim vezanim za trudnoću i komplikacije vezane uz porodjaj, kao i nasilje. Ipak, u ovoj migraciji veći uticaj imaju nezarazne bolesti. Zarazne bolesti poput tuberkuloze, HIV/AIDS-a, hepatitisa, ospica i rubeola, snašle su Evropu mnogo pre nego što je započeo priliv izbeglica i migranata. Predstavnici ministarstava zdravlja Bugarske, Kipra, Grčke, Italije, Malte, Portugala, Srbije i Španije, sprovede zajedničke misije za procenu stanja po pitanju rešavanja složenih, resursno zahtevnih, multisektorskih, politički osetljivih pitanja vezanih za zdravlje i migracije.

3. Ekološki aspekt:

Od početka 2015.godine do 31. decembra, državnu granicu Republike Srbije prešlo je 579.518 migranata sa Bliskog Istoka i Afrike. Ovaj broj višestruko se uvećava od juna 2015.godine, kada je i, nešto kasnije, otvoren registracioni centar u Preševu, 08.jula 2015.godine. Uprkos velikom izazovu, sadejstvo svih državnih organa u Republici Srbiji u skladu sa svojim nadležnostima, definisanim Zakonom o azilu(„Sl.glasnik RS“ br. 109/2007) i Zakonom o upravljanju migracijama(„Sl. Glasnik

RS“ br. 107/2012) , a na osnovu višedecenijskog iskustva u prihvatu, zbrinjavanju i integraciji migranata, uspeo je da obezbedi smeštaj i prateće usluge neophodne za dostojanstven boravak lica koja prolaze kroz Republiku Srbiju.

Iako u osnovi tranzitna zemlja, Republika Srbija ispunjava sve standarde u pogledu zaštite migranata. Od početka priliva migranata u junu 2015. godine, Vlada Republike Srbije izabrala je proaktivan pristup kako bi se obezbedila adekvatna zaštita i pomoć ljudima u nevolji. Svakodnevno se čine ogromni naponi da migrantima tokom boravka na teritoriji Republike Srbije bude pružena adekvatna pomoć, omogućen odgovarajući prihvati, privremeni smeštaj, zdravstvena zaštita, pomoć u hrani i lekovima, kao i informacije o proceduri azila, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava.

U svim tranzitno – prihvatnim centrima duž migrantske rute od strane lokalnih Domova zdravlja, Vojne bolnice, kao i nekoliko međunarodnih zdravstvenih organizacija migrantima su pružene sve neophodne zdravstvene usluge 7 dana nedeljno 24 sata dnevno.

Tokom i nakon odlaska migranata sav generisani komunalni otpad organizovano se odnosio preko lokalnih Javnih komunalnih preduzeća, imajući u vidu sve standarde.

Životna sredina jeste skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život. Uslovi za život su svi uslovi, okolnosti i uticaji koji okružuju i utiču na razvoj jednog organizma ili grupe organizama, uticaji dolaze kako od žive tako i od nežive prirode. Životnu sredinu čini svet prirode („biljke, životinje, zemljište, vazduh i voda“), koji je postojao milijardama godina pre čoveka i svet objekata, predmeta i institucija koje je čovek sam izgradio koristeći tehniku, tehnologiju i nauku da bi stvorio okruženje koje odgovara njegovim potrebama.¹⁵

Zaštita životne sredine podrazumeva skup različitih postupaka i mera koji sprečavaju ugrožavanje životne sredine s ciljem očuvanja biološke ravnoteže. Ekološka odbrana je multidisciplinarna i treba da predstavlja trajnu obavezu svih članova društva.

Njena multidisciplinarnost proističe iz činjenice što zdravlje, životna sredina i socijalni uslovi predstavljaju kompleks oblasti i problema koji su u stalnoj interakciji. Briga o životnoj sredini je sa gledišta našeg društva prioritet od sveukupnog značaja za društvo. Zdrava životna sredina je osnov za očuvanje ljudske egzistencije, zdravog razvoja društva i bitan faktor za nivo života stanovništva¹⁶.

Pod otpadom se podrazumeva svaki materijal ili predmet koji nastaje u toku obavljanja proizvodnje, uslužne ili druge delatnosti, predmeti isključeni iz upotrebe, kao i otpadne materije koje nastaju u potrošnji i koji sa aspekta proizvođača, odnosno potrošača nisu za dalje korišćenje i moraju se odbaciti.

Otpad se deli na više načina:

1. Prema sastavu(staklo,organski otpad, plastika,limenke, el.uređaji,gume, baterije,boje otpadna

---

¹⁵ Zakon o zaštiti životne sredine („Sl.glasnik RS“ br. 135/2004 i 36/2009)

¹⁶ A.M.Brennan, A.Beeby, *Osnovi ekologije – ekološki principi i prolemi zaštite životne sredine*, Clio, Beograd, 2008.

- ulja, stara vozila, jasevina, tekstil, metali, drvo, otpadne hemikalije i sl.),
2. Prema mestu nastanka (komunalni, industrijski, ambalažni, poljoprivredni i baštenski, otpad iz eksploatacije i ekstrakcije ruda i mineralnih sirovina, građevinski otpad, medicinski i životinjski otpad, muljevi, talozi, pepeo šljaka i sl.)
  3. Prema toksičnosti (opasni, neopasni i inertni).¹⁷

<i>Opasan otpad</i>	Otpad koji ima bar jedno od svojstava koje ga čine opasnim (eksplozivnost, zapaljivost, sklonost oksidaciji, organski je peroksid, akutna otrovnost, infektivnost, sklonost koroziji, u kontaktu sa vazduhom oslobađa zapaljive gasove, u kontaktu sa vazduhom ili vodom oslobađa otrovne supstance, sadrži toksične supstance sa odloženim hroničnim delovanjem, kao i ekotoksične karakteristike), kao i ambalaža u kojoj je bio ili jeste spakovan opasan otpad.
<i>Neopasan otpad</i>	Otpad koji nema karakteristike opasnog otpada.
<i>Inertni otpad</i>	Otpad koji nije podložan bilo kojim fizičkim, hemijskim ili biološkim promenama; ne rastvara se, ne sagoreva ili na drugi način fizički ili hemijski reaguje.
<i>Komunalni otpad</i>	Otpad iz domaćinstava (kućni otpad) i komercijalni otpad, odnosno otpad koji se sakuplja sa određene teritorijalne celine, najčešće opštine, u skladu sa propisima i planovima opštine
<i>Kućni otpad</i>	Otpad iz domaćinstava koji se svakodnevno sakuplja, kao i posebno sakupljen opasan otpad iz domaćinstava, kabasti otpad, baštenski otpad i sl;
<i>Komercijalni otpad</i>	Otpad koji nastaje u preduzećima, ustanovama i drugim institucijama koje se u celini ili delimično bave trgovinom, uslugama, kancelarijskim poslovima, sportom, rekreacijom ili zabavom, osim otpada iz domaćinstva i industrijskog otpada
<i>Biodegradabilni otpad</i>	Otpad koji je pogodan za anaerobnu ili aerobnu razgradnju, kao što su hrana i baštenski otpad i papir, i karton
<i>Ambalažni otpad</i>	Svaka ambalaža ili ambalažni materijal koji ne može da se iskoristi u prvobitne svrhe, izuzev otpada nastalog u procesu proizvodnje ambalaže
<i>Industrijski otpad</i>	Otpad iz bilo koje industrije ili sa lokacije na kojoj se nalazi industrija, osim otpada iz rudnika i kamenoloma

Upravljanje otpadom predstavlja sprovođenje propisanih mera za postupanje sa otpadom u

---

¹⁷ www.sepa.gov.rs

okviru sakupljanja, transporta, skladištenja, tretmana, i odlaganja otpada, uključujući i nadzor nad tim aktivnostima i brigu o postrojenjima za upravljanje otpadom posle zatvaranja.¹⁸

U ovom delu rada će se posmatrati vrsta i količina komunalnog otpada, kao indikator koji utiče na zaštitu životne sredine, nastalog usled boravka migranata na teritoriji Republike Srbije. Posmatrani period je jul – septembar mesec 2015.godine, kada je bio najveći priliv migranata na teritoriji Republike Srbije.

Na tranzitnoj migrantskoj ruti kroz Srbiju, migranti su se privremeno zadržavali u Preševu, Beogradu i Kanjiži. Do pojedinačnih podataka o vrsti i količini otpada nakon boravka i odlaska migranata iz prihvatnog centra Miratovac u Preševu nismo mogli doći, osim da je generisanje i odvoženje otpada vršilo Javno preduzeće „Moravica“ iz Preševa.

Na teritoriji grada Beograda, u posmatranom periodu, sa lokacije hotel „Bristol“, preuzeto je ukupno 1275 m³ komunalnog otpada. Ukupna količina reciklabilnog otpada je 120 m³, od čega:

1. mešani otpad - 90 m³,
2. PET ambalaža – 15 m³,
3. tetrapak – 10 m³,
4. karton – 5 m³.¹⁹

Na teritoriji opštine Kanjiža, usluge sakupljanja i odnošenja komunalnog otpada vrši privredno društvo „Brantner otpadna provreda“ d.o.o. iz Novog Bečeja. Radi što boljeg funkcionisanja i održavanja higijene u opštini Kanjiža, zbog priliva migranata, na lokacijama Vašarište(koja se koristila za prihvatanje migranata), granični prelaz Horgoš i stari granični prelaz Horgoš, naknadno je postavljeno :

1. kontejner od 1,1 m³ - 10 komada,
2. kanta 240 litara – 15 komada,
3. kanta 120 litara – 5 komada.

Posude su se redovno praznile 2 puta u toku dana i vikendom. Prosečno dnevno generisana količina otpada iznosi od 24-28 m³.

Za održavanje čistoće na javnim površinama na teritoriji opštine Kanjiža, zaduženo je Javno preduzeće za komunalne usluge „Komunalac“ iz Kanjiže. U posmatranom periodu na radovima održavanja javne higijene angažovano je 8 radnika sa 7120 radnih časova, kada je prikupljeno 1.250 m³ komunalnog otpada – koji je vodi poreklo isključivo od migranata.

Nakon 15. septembra 2015.godine, kada je smanjen priliv migranata, organizovana je velika akcija čišćenja uzduž glavnog pravca kretanja migranata(Kanjiža-Martanoš-Horgoš) i sanacija graničnog preleza Horgoš I i II u kojoj je učestvovalo 23 radnika tokom 10 dana. Tom prilikom je sakupljeno 230 m³ komunalnog otpada.²⁰

---

¹⁸ www.sepa.gov.rs

¹⁹ Podaci dobijeni od Službe za ekološku edukaciju i informisanje JKP „Gradska čistoća“, Beograd

²⁰ Podaci dobijeni od Službe za inspekcijско – nadzorne poslove privrednog društva „Brantner otpadna privreda“ d.o.o., Novi Bečej

U Tabeli 1, izneti su podaci o vrsti i količini komunalnog otpada nastalog u posmatranom periodu na tranzitnoj migrantskoj ruti kroz celu teritoriju Republike Srbije.

Sastav otpada	%	kg/st/dan	Faktor za migrante	kg/migrant/dan
Baštinski otpad	18,14	0,111	0	0,000
Ostali biorazgradivi	31,41	0,192	1	0,192
papir	5,36	0,033	0,5	0,016
karton	5,33	0,033	2	0,065
staklo	3,53	0,022	0,5	0,011
tetra pak	1,05	0,006	0,5	0,003
metal, ambalažni i ostali	0,69	0,004	3	0,013
aluminijumske konzrve	0,40	0,002	1	0,002
plastični ambalažni	4,47	0,027	2	0,055
plastične kese	7,22	0,044	0,2	0,009
tvrdna plastika	2,48	0,015	0	0,000
tekstil	4,65	0,028	3	0,085
koža	0,42	0,003	0,5	0,001
pelene	4,16	0,025	1	0,025
fini elementi	10,69	0,065	0	0,000

Tabela 1²¹.

Prema statističkim podacima Republičke Agencije za zaštitu životne sredine, jedan stanovnik na teritoriji Republike Srbije, generiše ukupno 0,94 kg komunalnog otpada dnevno, dok je količina generisanog otpada iz domaćinstva bez komercijalnog 0,61 kg komunalnog otpada dnevno.

Analizirajući podatke navedene u Tabeli 1., ukupna količina generisanog otpada po migrantu iznosi 0,48 kg komunalnog otpada dnevno. Uporedno analizirajući količine otpada po stanovniku Republike Srbije i po migrantu, može se zaključiti da su migranti generisali manju količinu komunalnog otpada.

Zaključak:

Na početku XXI veka Evropa se suočava sa jednom od najvećih kriza od završetka Hladnog rata. Nema jedinstvenog stava između vodećih evropskih država po pitanju politike prema migrantima. Republika Srbija aktivno učestvuje i pruža veliki napor da ljudima koji odlaze iz svojih ratom zahvaćenih zemalja pruži što humaniji tretman i pomoć. Krizu u Republici Srbiji treba posmatrati iz različitih uglova i u širem međunarodnom kontekstu. Opšti zaključak je da u medicinskom i ekološkom smislu migranti ne predstavljaju veću opasnost.

²¹ Podaci dobijeni od Republičke Agencije za zaštitu životne sredine, Beograd

Literatura:

1. A.M.Brennan, A.Beeby, *Osnovi ekologije – ekološki principi I prolemi zaštite životne sredine*, Clio, Beograd, 2008.
2. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić; *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet, Beograd
3. Zakon o zdravstvenom osiguranju
4. Zakon o zdravstvenoj zaštiti
5. Zakon o zaštiti životne sredine
6. Uputstvo o načinu i postupku vođenja evidencije i izveštavanju o zdravstvenom nadzoru nad populacijom migranata-izbeglica, tražilaca azila i azilanata, Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“
7. www.cfr.org
8. www.unhcr.rs
9. www.kirs.gov.rs
10. www.sepa.gov.rs

Migracije stanovništva u Bosni i Hercegovini

Sažetak

Migracije i etnička pomjeranja postoje od praskozorja historije. Nekad su migracije trajale stoljećima, danas se putovanja iz jednog mjesta u drugo odvijaju munjevito. Različite etničke skupine, plemena ili narodi, mogu nestati zbog fizičke eksterminacije koju sprovodi neprijatelj i zbog činjenice što kulturno nisu dovoljno jaki da se odupru drugoj civilizaciji ili su ih progutali drugi narodi. Tako više nema Hetita, Vizigota, Prusa i Jađvinga, Acteka, Kornvalnjana, Samojeda i bezbroj drugih. Migracija znači promjenu mjesta boravka pojedinca ili društvenih grupa, seljenje ili seobu. To je preseljavanje stanovništva sa jednog na drugo područje. Obuhvata dva procesa: emigraciju – iseljavanje i imigraciju – useljavanje stanovništva. Migracije mogu biti unutrašnje (u okviru granica države) i vanjske. Promjene u broju i strukturi stanovništva odvijaju se uz djelovanje prirodnog i prinudnog kretanja.

Ključne riječi: migracija, Bosna i Hercegovina

Na stanje stanovništva u BiH, migracije su uvijek imale veliki značaj. Migraciona kretanja uzrokovala su disproporciju u pogledu gustine naseljenosti, tako da je na užem području općina Sarajeva, 1995. godine, bilježena gustoća od 2.000 stanovnika po 1 km², a na području općine Kalinovik 9 stanovnika po 1 km². Ovaj prostor karakteriše pokretljivost stanovništva prema općinskim i kantonalnim centrima. Najizrazitiji porast stanovništva je u području Sarajeva i Zenice (od 1971. do 1981. godine stanovništvo se uvećalo za 33% u Sarajevu i 24% u Zenici).

Dolaskom Osmanlija promijenio se vjerski sastav stanovništva na ovom području. Poznati osmanlijski historičar Omer Lutfi Barkan, koji je izučavao migraciona kretanja na Balkanu, došao je do zaključka da Bosanski pašaluk nije bio obuhvaćen masovnim naseljavanjem Osmanlija.¹ Veća migracija kršćanskog stanovništva bila je kada je austrijski princ Eugen Savojski, zvani "princ-palikuća", 24.10.1697. godine spalio Sarajevo. Narednog dana, prilikom povlačenja sa carskom vojskom, iz Sarajeva se iselilo oko 40.000 katolika. Austrougarska okupaciona uprava uspostavila je nove ekonomske i političke prilike koje su uzrokovale brojna iseljavanja u Tursku i Ameriku. Iseljavalo se najviše muslimansko stanovništvo, posebno seljaci, a vlasti su na njihova imanja dovele doseljenike iz raznih krajeva Monarhije. Do kraja 1914. godine, u BiH je doseljeno oko 200.000 lica, koliko se iz nje i iselilo. Zbog iseljavanja udio muslimana pao je sa 38,73% u 1879. godini na 32,25% u

---

¹ BiH od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata, GŠ ARBiH, Sarajevo, 1995., str 84.

1910. godini. U istom razdoblju udio katolika povećan je sa 18,08% na 22,87%, a pravoslavni su zadržali skoro isti udio, sa 42,88% na 43,49%².

Udio stanovništva gradova u ukupnom broju stanovništva takođe ima pozitivan trend. Godine 1948. u gradovima BiH je živjelo 14%, a 1991. godine 48% stanovništva. Iseljavanje iz brdsko-planinskih krajeva u prigradska naselja i gradove posebno je izraženo u Sarajevu i Zenici.³ Prostorni razmještaj stanovništva u direktnoj je vezi s prirodnim uvjetima za naseljavanje. U BiH je sve naglašeniji ekonomski faktor na migracije stanovništva (prema razvijenijim sredinama). U migracionim karakteristikama stanovništva veoma su uočljive opštinske razlike. Tako je iseljenje najintenzivnije sa područja općine Zenica, a najmanje izraženo na području općine Visoko. Relativno najveći gubitak stanovništva imale su ekonomski nedovoljno razvijene općine. Tokovi migracija prema slabije ekonomski razvijenim područjima su zanemarivi.

Migracije imaju jak utjecaj i redovno izazivaju poremećaje u dobno-spolnoj strukturi stanovništva, kako na emigracionom, tako i na imigracionom planu. Migracijama je uglavnom obuhvaćeno mlađe stanovništvo koje predstavlja jezgro radnog i fertilnog populiteta starosti od 20 do 45 godine.

Prije 1992. godine, dio stanovništva se iseljavao po osnovu privremenog zaposlenja, većinom na zapad: u Hrvatsku, Sloveniju, Austriju, Njemačku, itd., dok je migracija u zemlje na istoku bila neznatna. Na privremenom radu u inozemstvu prije rata nalazilo se oko 150 hiljada lica sa ovog područja. Pored toga, prije agresije, na privremeni rad u inozemstvo odlazilo je do srednje obrazovno stanovništvo, a u novije doba iseljavaju se kvalifikovani i fakultetski obrazovani kadrovi.

Utjecaj vanjskih činilaca na strukturu stanovništva po dobi uočljiv je u poremećajima izazvanim ratnim razaranja, jer je zbog toga nastala privredna kriza. Posljedica toga su visoka stopa nezaposlenosti, niske zarade, neimaština, depresije i sl.⁴

Na ukupan broj stanovnika znatno utiču i migraciona kretanja i iseljavanja u inozemstvo, koja su zbog ekonomske neizvjesnosti sve izražajnije nakon završetka rata.⁵ Tim povodom reagovao je kardinal Vinko Puljić, koji je, na zasjedanju biskupske konferencije BiH i RH u Sarajevu, 06.03.2002. godine, istakao: "U posljednje vrijeme više od 200 obitelji odselilo je u Švedsku. U Kanadu je u posljednje dvije godine otišlo oko 30.000 Hrvata – katolika, a u posljednjih šest godina oko 130.000 Hrvata sa ovih područja iselilo se u prekomorske zemlje".⁶

---

² Enciklopedija Jugoslavije-Separat SR BiH, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983., str.102.

³ Sredinom XX stoljeća 88% stanovništva živjelo je na selu. Prije početka Drugog svjetskog rata na ovom području bilo je 84% seoskog stanovništva. Gotovo 90% stanovništva bilo je nepismeno. O odnosu seoskog i gradskog stanovništva u BiH. Šire, Enciklopedija Jugoslavije - Separat SR BiH, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983., str.103.

⁴ Prema izjavi Josepha Ingrama, direktor Misije Svjetske banke u BiH, "stopa nezaposlenosti u FBiH je 17% zbog velikog broja onih koji rade na crno, a ne 39 do 40%, kako piše u izvještaju Zavoda za statistiku FBiH. Dakle, ako u BiH zvanično radi 400.000 radnika, još "na crno" radi 200.000 radnika. Mi smo istražili i razgovarali sa 6.000 domaćinstava, to su bili uzroci. Zašto su oni u svojoj ekonomiji? Šta treba da uradite da bi oni postali dio formalne ekonomije? Morate im naći legalan posao", Ljiljan, broj 513, 18. do 25.11.2002., str. 36.

⁵ Istraživanje koje sam proveo na ovom području 2000. godine pokazuje da se iz ZDK za tri godine poslije rata iselilo 800 lica, od čega najviše sa područja općine Zenica (112), a najmanje sa područja općine Visoko (2). Od ukupno iseljenih, 650 su vojno-sposobna lica. U SAD se iselilo 90%, a u ostale zemlje 10%. Pored toga, prema podacima Omladinske informativne agencije (OIA BiH), zbog nezadovoljstva svojim statusom 62% mladih želi trajno napustiti BiH, a procjene govore da je u proteklih šest godina iz BiH otišlo više od 92.000 mladih ljudi. "Oslobođenje", 18.10.2002., str. 5. Prema ocjeni Visokog predstavnika Pedija Ešdauna, odlazak mladih i talentiranih građana jedna je od najvećih prijetnji s kojima se suočava BiH, "Oslobođenje", 26.05.2002, str. 7.

⁶ "Oslobođenje", 07.03.2002., str. 3.

Karakteristično je da pojedini političari susjednih zemalja umjesto povratka podstiču ostanak raseljenog stanovništva. Tako je hrvatski političar Dražen Budiša, srednjobosanske Hrvate, koji su iz srpskih kuća u Drvaru i Bosanskom Grahovu 17.03.2002. godine premješteni u prihvatni centar u Golubiću, kod Knina, podsticao na ostanak u Hrvatskoj, govoreći im: "Ko nema gdje da se vrati u BiH, ne mora se vratiti. Ko se ima gdje vratiti, a ne želi, ne mora se vratiti. Hrvatska je dužna tretirati Hrvate iz BiH kao i državljane Hrvatske".⁷

Pored toga, prema podacima Međunarodne organizacije za migracije (IOM), od kraja rata do 2000. godine nisu dobili toliko zahtjeva za iseljenje iz BiH, koliko su ih dobili u prvih pet mjeseci 2001. godine, kada se mjesečno između 200 i 300 lica zauvijek iseljavalo sa ovih područja.⁸

Migracijska bilansa na ovom području uvijek je imala negativan trend, a u minulom ratu katastrofalan. Poznato je da je u minulom ratu izginulo mnogo civila, što je nažalost uticalo na promjene u dobnoj i etničkoj strukturi stanovništva.

Ratni gubici su u natalitetu ostavili trajne i duboke tragove u dobnoj strukturi stanovništva (u obliku usjeka-udubljenja). Ako se prognani vrati na svoja ognjišta, unutrašnje migracije (prisilno iseljena, raseljena i prognana lica) mogu, za dobnu strukturu stanovništva, da imaju samo privremen utjecaj. Međutim, u praksi se često dešava provratak samo starijih lica, što dalekosežno može imati veoma štetne posljedice.

Prirodni prirast u poslijeratnom periodu nadmašuje emigraciju što znači demografski dobitak. Iseljavanje stanovništva znači demografski i ekonomski gubitak.

Imajući u vidu pojavu i problem migracionih kretanja, povratkom izbjeglih i raseljenih lica sa brdsko-planinskog područja (koje pruža naročite uslove za razvijanje infrastrukture potrebne za odbranu) neophodno je određenim planskim i stimulativnim mjerama i postupcima uticati na ravnomjerni razvoj svih područja, što je od posebnog interesa za odbranu države.

O iseljavanju Bošnjaka u Tursku, nakon okupacije, napisano je više radova.⁹

Zbog činjenice da se sa ovih područja najviše iselilo Bošnjaka, smatram značajnim da se ukratko osvrnem na ovaj problem.

Francuz Guston Gravier tačno je primijetio da je glavni uzrok iseljavanja osiromašenje naroda, i da se namjerno omogućuje iseljavanje Muslimana kako bi brže sprovela kolonizaciju BiH.¹⁰

Iseljavanje muslimanskog stanovništva u Tursku istraživao je i Jovan Cvijić, koji izričito tvrdi da ovo iseljavanje nije izazvano ekonomskim uzrocima, već psihičkim stanjem.¹¹ U vezi s tim, Cvijić je 1910. godine napisao: "Muhamedanci su se počeli iseljavati iz BiH posle okupacije, pred 1908. godinu. To iseljavanje bilo je sasvim oslabilo, ali je od aneksije uzelo najveće razmere. Ovo je naročita vrsta migracije. U Evropi danas narodne mase migriraju iz ekonomskih razloga. Iseljavanje bosanskih muhamedanaca samo je u malo meri izazvano ekonomskim, mnogo više psihičkim uzrocima. Skoro svi bosanski muhadžiri prolaze sada kroz Beograd. Pred polazak brzog voza, koji se kreće iz Beograda za Solun oko ponoći, beogradska željeznička stanica prepolovljena je bosanskim muhadžirima. Ljudi trče i svršavaju poslove pred polazak voza, a žene i deca, kao krda, sede i leže na podu stanice. Svi se na ovoj vrućini i zapari zguraju u vagone treće klase, i još u ponoći vide se na prozorima

⁷ "Oslobođenje", 19.03.2002., str. 2.

⁸ "Jutranje novine", 07.06.2001., str. 5.

⁹ Pregled ove literature vidi u: Historijski zbornik, III/1950., str. 189 – 192.

¹⁰ Emigracija Muslimana iz BiH, Pregled, godina I, broj 7-8, 15.01.1911., str. 475.

¹¹ Time je i Austro-Ugarska zvanično u javnosti objašnjavala ovo iseljavanje. Prema mišljenju austro-ugarske vlasti, "neki stalni krug muhamedanskih obitelji nije se mogao snaći u promijenjenim prilikama, te se je prvih godina iza okupacije selio iz BiH". O ovom iseljavanju šire vidi, Mustafa Imamović: Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878 do 1914, drugo izdanje, Sarajevo 1997., str.108.

vagona živahna, zdrava i lepa dečica našeg jezika, koja još ne spavaju, a imaju da izdrže celu noć i ceo dan, dok ne prispeju u Solun. Ima već više od dva meseca kako ih vozovi neprekidno nose i niko ih ovdje i nikakvim razlozima ne može zaustaviti. Oni na kraju krajeva odgovaraju: "Svi će se iz Bosne iseliti".¹²

Malo je poznato da su pojedini Srbi i Hrvati žalili zbog toga. Tako, Aleksa Šantić, Srbin iz Mostara, autor toliko poznatih lirskih pjesama od kojih su se neke poistovjetile sa narodnim, uz pjesmu "Ostajte ovdje", u "Srpskom književnom glasniku" 1904. godine, objavljuje pjesmu "Omar" izvjesnom Miloradu J. Mitroviću. Ova pjesma dokaz je istinske ljubavi prema svojim sugrađanima muslimanima koji su poslije Berlinskog kongresa (1878. godine) i okupacije BiH doživljavali lične i porodične drame ne mogavši se snaći u novonastalim, za njih posve različitim, uvjetima života. Aleksa se s puno topline stavlja u zaštitu i očuvanje duhovnih, moralnih i etičkih vrijednosti svojih sugrađana. To potvrđuju stihovi pjesme "Omar":

Bio je silan, čuven i u časti:
Bezbrojna stada i pašnjaci travni,
Ograde, šume i vrtovi razni,
Sve je to bilo u njegovoj vlasti.
Pedeset kmeta punili su hakom
Ambare tvrde Omara Rahmana,
A on, po volji Boga i Kur'ana,
Milostiv bješe i pravedan svakom,
Kmetove svoje on je braćom zvao
I svaki od njih za nj bi glavu dao.¹³

Bilo je i onih nemuslimanskih pisaca koji su u poplavi antimuslimanske propagande, svojim pisanjem i držanjem svjedočili da je moguće živjeti i uspostaviti dobre komšijske odnose među pripadnicima različitih vjerskih i nacionalnih zajednica.

Takvi svijetli primjer nisu znatno uticali na otupljivanje antimuslimanske oštice, ali za sva vremena ostaju kao svjedočanstva o mogućnosti zajedništva i suživota. Zadivljujuće je kako u drugoj polovini XIX stoljeća na muslimane gleda slovenski pjesnik Anton Aškerc, katolički svećenik, koji prvi put u Sarajevu posmatra muslimane kako klanjaju u džamiji (Gazi Husref-begovoj). Aškerc islam smatra ravnopravnom religijom i respektabilno se odnosi prema muslimanima. U svojoj pjesmi piše:

U džamiji smo divnoj! Tiho!
Molitvi predani su baš:
Na čilimima klanja do zemlje
S prosjakom skupa bogataš.
Po svome ja, a vi po svome
Ko braća slavimo Boga
I vaša je molitva dobra
Kad je iz srca čistoga.
Ne smeta vam tuđin jedini
Što neznan stupi u vaš kraj
Htjedoh samo da vidim kako
Allaha moli Slaven moj.¹⁴

¹² Jovan Cvijić: Govori i članci I, Beograd, 1921., str. 284 – 292.

¹³ Muhamed Huković: Na izvorima bošnjačke baštine, Alden Print, Sarajevo, 2002., str. 144 – 147.

¹⁴ Dakle, ne poturica, balija i sl. nego Slaven, a uz to i etički intonirana zamjenica moj. Bliže vidi, Muhamed Huković: Na izvorima bošnjačke baštine, Alden Print, Sarajevo, 2002., str. 150.

Nakon proglašenja vojnog zakona i uvođenja vojne obaveze (1881. godine) naglo je porastao broj molbi za iseljavanje. Sljedeće godine u 3.003 molbe uopće nisu navedeni nikakvi razlozi za iseljavanje, a vlada ih je sve pozitivno riješila. Vlasti su sprječavale povratak iseljenika tako što su na njihova imanja odmah naseljavale koloniste. Benjamin Kalaj napisao je tim povodom da stanovnici BiH "mrze sve što je tuđinsko, bili to ljudi ili ustanove".¹⁵ U Izvještaju o upravi u BiH iz 1906. godine piše: "Pokret iseljavanja nastao je manje iz ekonomskih uzroka, već više agitacijom i rasprostirao se povremeno kao zaraza".¹⁶

Vrlo je teško potvrditi koliko se muslimana tačno iselilo iz BiH u Tursku nakon aneksije. U publicistici se spominje brojka od 200.000 iseljenika. Prema službenim austrougarskim podacima od 1878. do 1918. godine iselilo se svega 61.114 Muslimana. Međutim, carigradsko pojvereništvo za izbjeglice obavijestilo je književnika Bjelavca da se iz BiH od 1900. do 1905. godine doselilo 72.000 lica.¹⁷ Prema izjavi dr. Nezim-bega, člana solunskog Mladoturskog komiteta, njegova vlada spremna je da na granicama Srbije, Bugarske i Grčke, zbog održavanja ravnoteže prema hrišćanstvu, naseli muslimane iz Bosne i istočne Rumelije i da je već preko 200.000 muslimana iz tih krajeva predalo molbu za dobijanje zemljišta i turskog državljanstva.¹⁸

U vezi problema iseljavanja i teškog položaja muslimanskog naroda u BiH, predstavnici muslimana su, prilikom audijencije u Bečkom dvoru, 10.06.1901. godine, caru i kralju Franji Josifu I uručili Memorandum u kojem je izraženo nezadovoljstvo muslimana sa neravnopravnim statusom u Monarhiji. U vezi s tim, u Memorandumu piše: "Dok su se drugima dozvoljavale svakovrsne političke akcije i demonstracije, mirnom i poslušnom islamskom narodu, zabranilo se je žaliti na ugroženi mu vjerski opstanak, zabranilo mu se moliti i tražiti kod zemaljskih vlasti osiguranje svoje vjere, za taj i takav rad proglasilo ga se je buntovnikom i progonilo ga se je kao takvog. To je urodilo posljedicom da se jedan dio islamskog naroda stao u gomilama seliti iz starodrevne mu otadžbine, a drugi dio, koji neće da napušta svoja sveta ognjišta svojih očeva, stao se gušće i uže sakupljati oko onih svojih odabranika, kojima je kao svojim izabranicima i odabranim zastupnicima, povjerio zastupanje najsvjetlijih vjerskih interesa".¹⁹

---

¹⁵ Vojislav Bogičević: Emigracija muslimana iz BiH u Tursku u doba austro-ugarske vladavine 1878-1918, Historijski zbornik, III, Sarajevo, 1950., str. 182 – 184.

¹⁶ Tako piše na strani 14. navedenog izvještaja.

¹⁷ Mustafa Imamović: Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878 do 1914, drugo izdanje, Sarajevo, 1997., str. 112 – 113.

¹⁸ Mustafa Imamović: Historija Bošnjaka, Sarajevo, 1997., str. 431.

¹⁹ Navedeno prema, Bošnjački memorandum, AJSELA, Sarajevo, 1998., str. 14.

- Metodološki problemi istraživanja dnevnih migracija³

Abstract: U ovom originalnom naučnom radu razmatraju se metodološki problemi istraživanja dnevnih migracija. Obzirom na temu i predmet rada, pre svega se moraju istaći osnovna polazišta o naučnom istraživanju i navesti nekoliko bitnih problema o pojavi i realitetu, a potom objasniti odnos između opšteg i posebnog pojma u skladu sa određenim metodološkim standardima. Prikupljanje podataka i posledice dnevnih migracija (pored mnogih drugih metodoloških problema) su posebno značajni i o istim se moraju istaći bitna stanovišta u ovom radu.

Ključne reči: Migracije, dnevne migracije, opšti pojam, posebni pojam, podaci, posledice

Uvodni deo

Prilikom istraživanja migracija, dnevnih migracija ili drugih oblika migracija, u savremenim društvenim i političkim uslovima, neophodno je imati u vidu osnovne metodološke pristupe⁴, postulate⁵, standarde, procedure, koji se primenjuju prilikom istraživanja raznovrsnih društvenih, političkih, ekonomskih i drugih pojava i procesa. Obzirom da je u ovom

---

¹ Petar Tančić, Fakultet političkih nauka, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko

² Dragan Tančić, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko.

³ Ovaj rad je napisan u okviru projekta Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije, Ev.br.178028.

⁴ „Pojmom postulati označavamo osnovne stavove, postavke na kojima zasnivamo polazišta - pristupe procesima sticanja naučnog saznanja, a naročito procesima naučnog istraživanja. Oni su u principu istiniti ili bar verovatni, ali kada je reč o potpuno novim pojavama, oni mogu da budu i samo mogući, pa i pogrešni“.

Dr Miodrag Gordić, Dr Dževad Termiz, Dr Dragan Tančić, Metodološki osnovi istraživanja bezbednosti, odbrane i terorizma, Institut za srpsku kulturu Priština- Leposavić, Beograd, 2015, str.82.

⁵ „Pristup ili polazište jednog naučnog istraživanja sadrži: a) osnovne, početne zamisli o problemu; b) zamisli o mogućnostima da se problem istražuje i istraži; c) postulat - češće sistem postulata koji mu služe kao osnov za zasnivanje stavova o problemu i njegovom istraživanju; d) očekivanja od istraživanja i rezultata istraživanja. Bitna razlika između postulata i pristupa naučnom istraživanju je u tome što je, u načelu, postulat već konstituisano naučno saznanje - dakle, postulat je dat kao relativno statičan. Pristup, polazište, nije dato. Ono je stvaralačka tvorevina nastala na postulatu (sistemu postulata) misaonim naporima i složen proizvod naučnoistraživačke prakse. Polazišta - pristupi su uvek teorijske sinteze, teorijski stavovi, hipoteze neke teorije - naučne teorije ili teorije uopšte“.

Isto.

originalnom naučnom radu naglasak na metodološkim problemima istraživanja dnevnih migracija, moramo pre svega istaći nekoliko iskaza o naučnim istraživanjima, a posebno imajući u vidu metodološke odrednice. Naučno istraživanje je svrsishodan, sistematizovan proces intelektualnih i drugih radnji i delanja, koje se odvija u datim uslovima, u određenom vremenu i prostoru, po principu daljih i dubljih saznanja, na koje u bitnoj meri utiču naučne paradigme i teorijsko- metodološke orijentacije. Ono je istovremeno i namerna i ciljna aktivnost saznavanja novog određenim naučnim metodama, tehnikama istraživanja, instrumentima i postupcima. Svako istraživanje odvija se po modelu tipskog procesa istraživanja, koji obuhvata „izrada teme i projektnog zadatka, izrada idejne skice, projektovanja, predistraživanja, dokazivanja i opovrgavanja i rekonceptualizacije“⁶ i po modelu „tipskog predmeta naučnog istraživanja“ koji obuhvata „uslove, subjekte, potrebe motive, interese i ciljeve, aktivnosti subjekata, metode i sredstva, efekte, rezultate i posledice“.⁷

Problemi definisanja opšteg i posebnog pojma: migracija i dnevnih migracija

Kao prvi bitan metodološki problem (obzirom na definisanu temu), navešćemo problem definisanja pojma dnevnih migracija. Naime, svaki pojam ima svoj obim, sadržaj i značenje. Pojam dnevne migracije je po obimu poseban pojam. Naglašavamo poseban pojam, obzirom da su njegove bitne odredbe izvedene iz opšteg pojma- migracije, koji je svojom ukupnošću sadržajno i obimom širi od posebnog pojma - koji je samo njegov specifikovan slučaj ili vid. U tom kontekstu, kada se izučavaju dnevne migracije, nužno je prvo utvrditi bitne odredbe opšteg pojma migracije, pa tek potom posebnog pojma dnevne migracije. *U postojećem naučnom fondu o pojmu migracija postoje raznovrsna shvatanja.* Većina autora pod pojmom migracija shvata prostorno kretanje stanovništva ili dela stanovništva u nekom vremenu i na nekom prostoru, u određenim uslovima, okruženju, radi ostvarivanja određenih potreba i interesa, raznovrsnih efekata i posledica po stanovništvo i druge subjekte unutar jedne ili više država, ili na širem prostoru. Migracije, s jedne strane, za posledicu imaju gubitak stanovništva i slabljenje genetskog potencijala i naseljenosti na određenom prostoru, a s druge strane, imamo u vidu obrnut proces, naseljavanje stanovništva, mešanje i nametanje svog genetskog potencijala, sistema vrednosti. Kao čest primer za migracije i njihove uticaje i

---

⁶ Dragan Tančić, *Osnove istorijskog metoda*, Institut za srpsku kulturu, Priština- Leposavić, Beograd, 2012, str.113.

⁷ Isto, str.103-113.

posledice po određena društva, često se navodi „prodor“ ili „seobe“⁸ „varvara“. Prodor varvara je smatran razlogom nestanka Rimskog Zapadnog Carstva ili kolonizacija Amerike u drugoj polovini XIX veka i prvoj polovini XX veka, kada se oko 50. miliona ljudi iselilo u Ameriku. U Srbiji problem migracija bio je najintenzivniji tokom XVII i XVIII veka, kao i tokom devedesetih godina prošlog veka (1992- 2000), kada je zbog ratnih zbivanja na prostoru država bivše SFRJ i autonomnoj pokrajini Kosovu i Metohiji, preko 600.000. stanovnika napustila svoja prebivališta. Prema zvaničnim državnim podacima odn. popisom izbeglica iz 1996. u Republici Srbiji evidentirano je 617.728. izbeglica, od čega 537.937. izbeglica i 79.791. ratom ugroženih lica. Prema popisu iz 2011. godine u Republici Srbiji je popisano 277.890. prisilnih migranata odn. 3.9% od ukupnog broja stanovnika Republike Srbije. Obzirom na navedene podatke, Srbija se svrstava među države sa najvećim brojem izbeglica. Imajući u vidu aktuelne probleme Evropske unije sa izbeglicama iz Sirije i drugih država tokom 2015. i 2016. postavlja se pitanje: Kako je moguće da je Srbija kao siromašna država imala kapacitete da primi i zbrine veoma veliki broj izbeglica, a istovremeno da razvijene države Evropske unije (Nemačka, Austrija, i druge) ne žele da prime niti zbrinu veći broj izbeglica, posebno imajući u vidu činjenicu da se radi o ekonomsko jakim državama?

Pojam dnevnih migracija je poseban i po obimu uži pojam, koji se izvede iz pojma migracija. Kao i za migracije, tako i za dnevne migracije je karakteristično kretanje stanovništva ili dela stanovništva u nekom vremenu i na određenom prostoru. Za dnevne migracije su bitne sledeće odlike: kretanje dela stanovnika naseljenog mesta, opštine ili grada, od mesta stanovanja ka mestu rada ili učenja ili studiranja i obrnuto od mesta rada, učenja ili studiranja ka mestu stanovanja, tokom jedne nedelje. Republički zavod za statistiku Srbije za potrebe istraživanja dnevnih migracija, dnevne migrante definisao kao, „... lica koja rade ili se školuju van mesta svog stanovanja, ali se svakodnevno ili više puta tokom jedne sedmice u njega vraćaju“.⁹ Tokom 2002. u Republici Srbiji, u dnevne migracije bilo je uključeno 793.517. lica, od kojih 565.054. radnika i 228.463. studenta.¹⁰

---

⁸ „... migracija, lat. (migrare- seliti) preseljenje, seljenje, seoba (stanovništva, životinja)“.

Bratoljub Klaić, Rječnik stranih riječi, tuđice i posuđenice, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1986, str. 880.

⁹ Prema, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, 2002, knj.13, Dnevne migracije, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2004.

¹⁰ Prema, Demografska statistika, 2002-2004, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2006.

Prilikom istraživanja dnevnih migracija veoma je bitno imati u vidu i *strukturu dnevnih migranata*. Na prvom mestu mora se imati u vidu polna struktura i njeni uticaji na dnevne migracije (kao i struktura porodičnih domaćinstava, sa decom ili bez dece, ili, da li su oba roditelja ili jedan zaposleni, ekonomska struktura domaćinstva, kvalifikaciona sprema, starosna struktura, zaposlenost u primarnim ili sekundarnim delatnostima, i dr.). Prema mnogim istraživanjima dnevnih migracija, nesporno je da muškarci u odnosu na žene putuju vremenski i prostorno duže. Žene generalno uzev, a posebno udate žene sa decom, manje vremena provedu u putu, pri čemu je i razdaljina puta manja nego kod muškaraca. To znači da zaposlene žene koje su udate i sa decom, manje provedu vremena u putu i pređu manja rastojanja u odnosu, kako na muškarce, tako i na neudate žene, što znači da one traže zaposlenje koje im je bliže mestu stanovanja. Tako, npr. u Srbiji 2002 godine, u strukturi dnevnih migracija žene su učestvovala sa 35%, što je u odnosu na 1961 (22%), veliko povećanje. Razlozi su zasigurno, povoljniji društveni položaj žena, kao obrazovnoj, tako i radnoaktivnoj strukturi ženske populacije, tako i u drugim sferama društvenih odnosa. S druge strane, interesantan je podatak o dnevnim migracijama u Finskoj sa aspekta polne strukture. Naime, prema podacima OECD u Finskoj polna struktura dnevnih migranata ne utiče na vreme putovanja.¹¹

U mnogim državama je uočen društveni i naučni značaj istraživanja dnevnih migracija. Tako, npr. u SAD i mnogim evropskim državama su istraživani i istražuju se populacioni potencijali dnevnih migranata, usmerenost dnevnih migracija od seoskih i prigradskih sredina prema gradovima, razdaljina i vreme njihovog putovanja, upotreba autobusa, železnice, automobila i uticaji na zagađenost okoline, porast broja stanovnika u prigradskim naseljima, i dr. U Republici Srbiji, po obimu dnevnih migracija najveći centar je bio i ostao Beograd. U Beogradu je 2002. u dnevne migracije ka gradu bilo uključeno 84.097. zaposlenih, a u okviru gradskih opština bilo je 235.055. radnika odn. dnevnih migranata¹². U Srbiji tokovi dnevnih migracija se kreću od manjih mesta ka opštini, gradskim naseljima odn. radno mesto zaposlenih se pretežno nalazilo i nalazi se u delu opštine ili gradskog naselja, koje je centar istoimene opštine ili grada. Dnevne migracije na prostoru bivših republika SFRJ ili novostvorenih država su posebno značajne za revitalizaciju sela ili za obezbeđivanje radne snage u uslovima negativnog prirodnog priraštaja. Generalno uzev, *dnevnim migracijama se*

---

¹¹ OECD, 2010, Family database L.M.F.2.6: Time spent travelling to and from work
www.oecd.org/els/social/family/database

¹² Prema, Stamenković S., D.R. Gatarić, (2009), Beograd- unutargradska dnevna kretanja radne snage, učenika i studenata, Glasnik srpskog geografskog društva, vol.89, br.2, str.65-68.

pozitivno utiče na održanje ravnoteže između nerazvijenih i razvijenih, smanjivanje razlika u zaradama na selu i gradu, lokalno i regionalno planiranje ekonomskog razvoja, urbanog, ruralnog i saobraćajnog razvoja.

Prikupljanje podataka

Sledeći metodološki problem možemo odrediti u sferi prikupljanja činjeničnih podataka¹³ o dnevnim migracijama. Istraživanje dnevnih migracija u Srbiji i drugim novostvorenim državama bivše SFRJ u osnovi se vrši na osnovu *popisa stanovništva*¹⁴ (kojim se obuhvata prostor jedne države u celini) i *anketa*. U drugim državama često se koriste i podaci privrednih subjekta gde dnevni migranti rade, saobraćajne studije, i dr.. Moramo istaći nekoliko nedostataka u vezi sa prikupljanjem podataka, koje istraživači uvek moraju imati u vidu. *Nedostaci popisa stanovništva* kao izvora podataka su izraženi u nemogućnosti utvrđivanja vremena provedenog u putu od mesta stanovanja ka radnom mestu ili školi/fakultetu i obrnuto, kao i pređena kilometraža od tačke A do B i od tačke B do A, u napred navedenom kontekstu ili vrste prevoznog sredstva koje se koristi. Prema zvaničnim podacima, u SAD je u popisni list od 1960. uvedeno pitanje o mestu rada i vrsti prevoznog sredstva koje se koristi do radnog mesta. Ovo je posebno značajno i za planiranje međugradskog, gradskog i prigradskog planiranja saobraćaja i saobraćajne mreže. Jedan od metodoloških problema vezan za popise, odnosi se i na činjenici da se dobijaju samo podaci o dnevnim migracijama u jednom vremenskom momentu odn. tački, a što za posledicu ima nemogućnost upoređivanja podataka u jednom širem vremenskom periodu, npr. prilikom istraživanja trendova dnevnih migracija. Podaci dobijeni popisom su standardizovani u odnosu na potrebe šireg obima krajnjih korisnika statističkih, te su u manjoj meri upotrebljivi za istraživanje dnevnih migracija, što takođe predstavlja jedan od ozbiljnih metodoloških problema. Obzirom na neke navedene metodološke probleme koji se manifestuju prilikom prikupljanja podataka o dnevnim migracijama preko popisa, u čestoj upotrebi su anketna istraživanja na osnovu precizno definisanih uzoraka, kako bi se došlo do saznanja koja se ne

---

¹³ „... činjenični podatak je saznanje zasnovano na što neposrednijem uvidu u činjenice; oni relativno istinito i tačno (što istinitije i što tačnije) opisuju i izražavaju činjenice; oni su osnova za donošenje činjeničnih sudova i zaključaka koji su po svojoj težnji istiniti i tačni, a stvarno su relativno istiniti i tačni u meri u kojoj "odražavaju" odnosno iskazuju pojavu onakvom kakva ona zaista jeste“.

Dr Miodrag Gordić, Dr Dževad Termiz, Dr Dragan Tančić, Metodološki osnovi istraživanja bezbednosti, odbrane i terorizma, Institut za srpsku kulturu Priština- Leposavić, Beograd, 2015, str.266.

¹⁴ Prvi popis stanovništva u kom su uzeti u obzir podaci o broju stanovnika koji rade van mestu stanovanja izvršen je u Nemačkoj 1900. godine, potom i Švajcarska (1910), Engleska (1921), SR Nemačka (1950), SR Srbiji (1961).

moгу dobiti posredstvom popisa. *Anketna istraživanja dnevnih migracija su prodornija u odnosu na popise*, obzirom da se ista mogu vršiti u različitim uslovima i vremenskim periodima, na jednom manjem ili većem geografskom prostoru, da se mogu ponavljati, da se njima mogu sagledati dnevne migracije sa više dimenzija, sa više obeležja, da se mogu uočiti određene zakonitosti, kako na manjem, tako i širem prostoru, u određenom vremenu.

Posledice dnevnih migracija

Svako naučno istraživanje mora da ima u vidu i posledice pojave ili dela pojave, s jedne strane u odnosu na postojeći naučni fond, a s druge, u odnosu na društvenu praksu i preporuke u vezi sa istom. Sa aspekta nauke, u zavisnosti od paradigmatškog pristupa i teorijsko- metodoloških pravaca, moguće je dokazati ili opovrgnuti određena naučna saznanja o dnevnim migracijama. U tom kontekstu moramo imati u vidu naučna saznanja o dnevnim migracijama mirko analitičkog i makro analitičkog pristupa. Mikro analitički pristup naglasak stavlja na migrante kao pojedince, makro pristup na celinu- donošenje odluke usled uticaja uslova i sredine ili neoklasični i bihevioristički pristup, i dr. Posledice dnevnih migracija moraju se istražiti i sa aspekta društvenih odnosa tj. da li one utiču ili ne, na društveni, privredni ili regionalni razvoj, smanjenje ili povećanje stope zaposlenosti -nezaposlenosti, , saobraćajnu politiku, ekološku politiku, i sl.

Zaključna razmatranja

Većine autora koji izučavaju probleme migracija smatraju da su bitne odredbe pojma migracija stanovništvo i njegovo kretanje na određenom prostoru i u određeno vreme. Slična je situacija i kod određenja pojma dnevnih migracija, samo su odredbe još specifikovanije i konkretizovanije. Društveni i naučni značaj dnevnih migracija je nesporan, te potvrdu stava nalazimo kako u naučnom fondu, tako i u društvenoj praksi. Bez obzira na paradigmatške stavove i pripadnost određenim teorijsko- metodološkim orijentacijama, ovu pojavu je nužno naučno istraživati u određenim vremenskim periodima, obzirom da je time moguće u kvalitativnom i kvantitativnom smislu unaprediti, s jedne strane, ukupan društveni, urbani i ruralni razvoj, saobraćajnu politiku, i dr., a s druge strane i lokalni i regionalni razvoj, stopu zaposlenosti, revitalizaciju sela u ukupnosti, i dr.

Literatura

Bratoljub Klaić, Rječnik stranih riječi, tuđice i posuđenice, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1986.

Dr Miodrag Gordić, Dr Dževad Termiz, Dr Dragan Tančić, Metodološki osnovi istraživanja bezbednosti, odbrane i terorizma, Institut za srpsku kulturu Priština- Leposavić, Beograd, 2015.

Dragan Tančić, Osnove istorijskog metoda, Institut za srpsku kulturu, Priština- Leposavić, Beograd, 2012,

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, 2002, knj.13, Dnevne migracije, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2004.

Demografska statistika, 2002-2004, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2006.

OECD, 2010, Family database L.M.F.2.6: Time spent travelling to and from work

Stamenković S., D.R. Gatarić, (2009), Beograd- unutargradska dnevna kretanja radne snage, učenika i studenata, Glasnik srpskog geografskog društva, vol.89, br.2.

www.oecd.org/els/social/family/database

SPROVOĐENJE MIGRANTSKE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE U 2015. GODINI U JEKU ODVIJANJA MIGRANTSKE KRIZE U EUROPI

Sažetak

Samoubojstvo nezaposlenog mladića u tuniskom gradiću Sidi Bouzidu 17. prosinca 2010 godine iskorišteno je kao okidač za političku detonaciju koja će uslijediti prvo u Tunisu a potom po cijelom Bliskom istoku. Pobuna u arapskim državama i buđenje demokratskih snaga sa ciljem svrgavanja dotadašnjih diktatorskih režima u većini zemalja Bliskog istoka (Libija, Tunis, Egipat, Sirija, Jemen) dovela je do potpunog kaosa u većini tih zemalja gdje i danas caruje bezvlašće i rat. Upravo pod utjecajem tih događanja rata i nefunkcioniranjem državnih institucija u tim zemljama Europe i velikog dijela njenih članica na balkanskoj ruti (Grčka, Hrvatska, Slovenija, Austrija i Njemačka) suočavamo se, posebice u 2015.g., s velikim prilivom migranta iz tih zemalja. U ovom radu cilj je rasvijetliti probleme s kojima se suočavaju države i njene nadležne institucije kao i sama Europska unija, u vezi prihvata i pružanja utočišta migrantima iz ratom zahvaćenih zemalja Bliskog istoka, koji najčešće prelaze granice zemalja na tzv. *balkanskoj ruti* (Makedonija, Srbija), tako i članica EU (Grčka, Hrvatska Slovenija, Austrija i Njemačka).

Osim sagledavanja utjecaja i provođenje migrantske politike od strane Europske komisije, u radu se poseban značaj pridaje Republici Hrvatskoj, u njenom uključivanju u rješavanje migrantske krize koja nije problem samih zemalja na tzv. balkanskoj ruti nego Europe i Europske unije u cjelini.

Summary

The suicide of an unemployed young man in a Tunisian small town Sidi Bouzida on December 17th, 2010 is used as a trigger for political detonation, which followed first in Tunisia and then all over the Middle East. The riots in the Arab States and the awakening of democratic forces, with the aim of overthrowing the dictatorial regimes in most countries of the Middle East (Libya, Tunisia, Egypt, Syria, Yemen) has led to complete chaos in most of these countries where anarchy reigns even today and the war. Just under the influence of these events of the war and the dysfunction of state institutions in the countries of Europe and a large part of its members on the Balkan route (Greece, Croatia, Slovenia, Austria and Germany) we are facing, especially in 2015, a large influx of migrants from those countries. In this work, the goal is to shed light on the problems faced by the states and its institutions as well as the European Union itself, about accepting and providing shelter to migrants from war – affected countries of the Middle East, which most often cross the borders of the countries on the so-called *Balkan route* (Macedonia, Serbia), as well as the members of the EU (Greece, Croatia, Slovenia, Austria and Germany).

Apart from reviewing the current impacts and the implementation of migrant policy by the European Commission, in this work a special importance is attached to the Republic of Croatia, in its involvement in resolving the migrant crisis which is not only a problem of the countries on the so-called Balkan route but it is also a problem of Europe and the European Union as a whole.

Uvod

Val imigrantski koji je zatekao nespremljene kako europske tako i ostale političare na takozvanoj Balkanskoj ruti koja obuhvaća Grčku, Makedoniju, Srbiju, Hrvatsku pa dalje Mađarsku, Sloveniju, Austriju do krajnje najčešće destinacije Njemačke, otvorile su nova pitanja koja su vezane uz migracijsku politiku koju provodi Europska unija i sve njene članice kao i zemlje koje se pripremaju ulasku u istu skupinu zemalja.

Izbjeglička kriza kako je najčešće nazivaju političari i mediji pokazala je još jednom koliko ima problema u samom funkcioniranju Europske Unije i njenih članica kada su u pitanju sprovođenje zajedničke politike koja u nekim slučajevima ne odgovara pojedinim članicama.

Na situacija sa izbjegličkom krizom imigranata iz zemlja ratom zahvaćenog Bliskog istoka koji se koriste balkanskom rutom za ostvarivanje svojih snova o demokratskom životu i standardima koji vladaju u EU i njenim članicama dovodi do novih podjela i prijepora između članica do zatvaranja granica postavljanjem žilet žice /Slovenija i Mađarska/, do nastojanja da se suspendira Schengenski sporazum koji državljanima Europske unije i pridruženim članicama sporazuma onemogućavaju nesmetano kretanje bez putovnice osobne iskaznice kao i promet roba .

Pojmovi izbjeglica, tražitelja azila i migranta trenutno su najčešći pojmovi koji se trenutno naizmjenično rabe u svakodnevnim raspravama kada se raspravlja o migrantskoj krizi pri čemu postoje velike razlike među njima stoga ćemo na ovom mjestu pojasniti termine koji se rabe u svakodnevnoj komunikaciji prilikom prihvata i zbrinjavanja migranta .

Tko je izbjeglica ? Prema UN-u , izbjeglica je osoba koja je napustila svoju zemlju u strahu od progona zbog rase, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkoj opciji . Izbjeglica ne uživa zaštitu svoje države i progonom mu može prijetiti i njegova vlada. Priznati status izbjeglice pruža zaštitu u skladu sa međunarodnom pravom i konvencijama.

Koje mogućnosti ima izbjeglica? Izbjeglica ima tri mogućnosti:

1. vratiti se u zemlju iz koje je pobjegao,
2. imigrirati u zemlju domaćinu, ili
3. se skrasiti u drugoj zemlji.

Koliko trenutno ima izbjeglica u svijetu? UN procjenjuje da je krajem 2014. godine diljem svijeta bilo 19,5 milijuna izbjeglica , što je u odnosu na 2013. godinu više za cca 2,9 milijuna. Prisilno raseljenih ljudi bilo je 59,5 milijuna od kojih 38,2 milijuna unutar svoje zemlje.

Tko je tražitelj azila? Tražitelj azila je netko tko traži izbjeglički status. Oni su pobjegli iz svoje zemlje u potrazi za međunarodnom zaštitom . Oni za koje se procijeni da nisu izbjeglice i da ne ispunjavaju uvijete prema Članku 14 UN –ove Opće deklaracije o pravima čovjeka koja glasi:

„Svatko ia pravo tražiti i uživati u drugim zemljama utočište pred progonom“
te da im ne treba međunarodna zaštita mogu biti poslani natrag u svoju domovinu.

Tko je migrant? Migranti i izbjeglice često putuju na isti način , ali migranti napuštaju zemlju iz razloga koji nisu povezani sa progonom .Njihov cilj je možda studirati u inozemstvu, ujediniti se sa svojom obitelji ili poboljšati svoje buduće ekonomske perspektive . Migrant nastavlja uživati zaštitu svoje vlade čak i kad je u inozemstvu . Za razliku od migranta izbjeglice moraju napustiti svoju zemlju zbog straha za vlastiti život ili slobodu.

Tko je ilegalni imigrant ? Ilegalni imigrant je onaj tko je ušao u zemlju s legalnom vizom, ali je ostao nakon njezinog isteka . Tražitelji azila mogu postati ilegalni imigranti ako im je odbijen izbjeglički status , a ostanu u zemlji domaćinu .

Hrvatska kao punopravna 28 članica Europske unije i kandidat za pristupanje Schengenskom sporazumu našla se kao jedna od aktivnih članica na Balkanskoj ruti izbjegličkog kretanja, u ovom stručnom radu pokušati ćemo sagledati funkcioniranje državnih službi u samoj krizi kao i međusobnu koordiniranost svih učesnika Europske unije u rješavanju izbjegličke krize sa Bliskog istoka.

1. Europska Unija i migracijska kriza

Pod utjecajem ratova koji se vode na području Bliskog istoka, Ukrajine, Azije i sjeverne Afrike kao opće bijeda stanovništva na tim područjima i svakodnevno gledanje stradavanja stanovništva

na rutama kretanja prema Europi uzrokovali su pojednostavljeni pristup izbjeglica migranta Europskoj uniji i njenim članicama . U nastojanju da se spriječi trgovanje i krijumčarenje ljudima time i stjecanje enormnih zarada trgovaca i krijumčara, kao i daljnje stradavanja migranta, koje na rutama prelaska preko Sredozemnog i Egejskog mora četo i završavalo smrću , Europska Unija na prijedlog Europskog Vijeća donosi novi Europski migracijski plan koji se u svojoj osnovi bazira na načelima podjele odgovornosti i solidarnosti svih članica EU.

U takovim okolnostima Europa bi trebala ostati sigurno utočište za one koji bježe od progona , ali i privlačno odredište za talentirane i poduzetnički orijentirane , studente istraživače i radnike¹. Upravo Ovaj zaključak Europskog Vijeća u predloženom Europskom migrantskom programu predstavlja ključ svih kasnijih problema vezanih uz pojavu migrantske krize koju je zahvatila Europsku Uniju.

Ključna osoba svega što se trenutno dešava na području migrantske politike i dolaska velikog broja migranta iz područja Bliskog istoka i to djelomično zahvaćenih ratnim razaranjima /Irak, Sirija/ kao i ekonomskih migranta iz ostalih siromašnih Blisko istočnih zemalja i Afrike je gospođa Merkel njemačka kancelarka koja je svojim otvorenim pozivom tim skupinama migranta otvorila vrata Europske unije i poglavito Njemačke.

Središnje pitanje je Zašto i što je ponukalo Europske lidere predvođenih Angelom Merkel da se omogući dolazak tolikog broja izbjeglica i migranta sa ratom zahvaćenih područja Bliskog istoka i Afrike. Odgovor će možda zvučati bizaran ali je logičan kao što smo vidjeli iz Europskog migracijskog programa „**Europa mora biti privlačno odredište za talentirane, poduzetnički orijentirane studente , istraživače i radnike**“. Očito da ja u cijelom tom „poduhvatu“ brige za siromašne i ratom iznurenih ljudi osnovni cilj dobijanja jeftine radne snage.

Cijela kampanja otvaranja vrata migrantima sa Bliskog istoka bio svjestan politički potez njemačke i europske političke elite pod pritiskom europskog , američkog internacionalnog financijskog i industrijskog kapitala. Tu činjenicu i spoznaju najbolje je okarakterizirao istup predsjednika Središnje udruge njemačkih obrtnika Hans Peter Wollseinfers koji u svom priopćenju za javnosti ističe i sljedeće konstatacije „ *integracija izbjeglica u sektor malog poduzetništva koristi njemačkom gospodarstvu povećanjem prohoda od poreza i prihoda od potrošnje. Napominjući da gotovo polovina tvrtki iz sustava udruge ima problem sa popunjavanjem radnih mjesta , te je najavio da će se omogućiti obuka kvalificiranim imigrantima koji su , prema njihovim procjenama većima mladi i visoko motivirani ljudi* „²

1. Dokument Europskog Vijeća COM (2015) 240 final, svibanj. 2015.g.

2. Mario Stefanov, 7 dnevno, siječanj , 2016 str. 41

Dakle ključni razlog otvorenih granica EU nije samo u suosjećanju sa stradanjima izbjeglica kroz trgovinu ljudima i krijumčarenja kao i patnjama od ratnih razaranja već i neprikosnovenost europskog kapitala za jeftinom a stručnom i mladom radnom snagom koja bi se trebala aktivno uključiti u stvaranje konkurentnije ekonomije EU u svjetskim razmjerima.

Takva politika djela članica EU predvođena Njemačkom i novog vala neoliberalnog kapitalizma koji u nevoljama drugih vidi priliku za dobrom zaradom i jeftinom radnom snagom koja će svojim radom i angažmanom doprinijeti boljoj konkurenciji europskog gospodarstva, dovela je i do podjela među članicama, poglavito onim koji nemaju isti pristup takovom promišljanju. Drugim riječima, Unija je međusobno podijeljena između koncepta solidarnosti i sigurnosti. Potpredsjednik Europske komisije Frans Timmermans koji je zadužen za djelovanje EU glede imigrantske krize u intervju za „Reuters“ paničnim glasom izjavljuje „ ***Ono što je prije bilo nezamislivo , danas je moguće – raspad europskog projekta***“³

Tako da se danas EU suočava sa pojavama grupiranja zemlja koje su protiv ovakve politike koju provodi Bruxelles i Njemačka , i druga grupa koja se suprotstavlja takvoj migrantskoj politici koju predvodi Poljska ,Mađarska, Češka i Slovačka, /tzv Višegradaska skupina/ jednostavno ne žele podržati program zbrinjavanja dospjelih izbjeglica (prihvatne kvote) niti im omogućiti ulazak a time i mogućnosti za dobivanje azila. Također, potpora protiv migrantske politike jača i u Austriji, Danskoj, Nizozemskoj , Švedskoj a Britanski euroskeptici koriste krizu kako bi ojačali razlog za glasanje o nužnosti izlaska zemlje i sastava EU na skorašnjem referendumu.

Imigrantska politika koju provodi Bruxell, nije samo uticala na pojavu podijeljenosti među članicama EU, već je dovela i do pojave jačanja desnih političkih opcija koje kao svoj posebna slogan i političko djelovanje vide u suzbijanju dolazaka migranta u njihovu zemlju .U Njemačkoj jača utjecaj Pegide koja je u svojim nastupima sve više radikalnija također jačanje desne opcije vidi se i kroz izborne rezultate za lokalne izbore u Francuskoj kao i parlamentarne u Poljskoj . Također, raste potpora u krajnje desnim strankama koje raspiruju strah od stranaca , islama, terorizma u Francuskoj, Danskoj, Austriji, Švedskoj, Nizozemskoj,.

Zanimljivo je da se migrantska kriza poklopila s ozračjem u kojem mnogi glasači iz redova radničke klase sve više potporu daju krajnjoj desnici , gnjevni zbog nezaposlenosti,slabijeg životnog standarda i useljništva.

Reakcije na politiku Angele Merkel ne smiruju se niti u Njemačkoj gdje političari Kršćanske-socijalne unije /CSU/ žestoko kritiziraju politiku kancelarke u tim kritikama najdalje je otišao bivši ministar unutarnjih poslova i član CSU-a Hans-Peter Fridrich koji ističe „ ***Odluka da se izbjeglice iz Mađarske nekontrolirano i bez registracije puste u zemlju je“ besprimjerna politička pogreška, nadalje kaže „ izgubili smo kontrolu“ govoreći o dolasku tisuću ljudi u Njemačku. Ocijenio je da je to neodgovorno i zbog toga jer se ne može točno procijeniti koliko među njima ima boraca ISIL-a /Islamske države/ ili islamskih spavača . U svakom slučaju ni jedna druga zemlja na svijetu se ne bi tako naivno izložila takvoj opasnosti i na kraju posebno ističe proročanske riječi da to neće voditi strašnom buđenju***“⁴.

I nakon ovih konstatacija gospodin Fridriha dogodi se u 13 studenog 2015. teroristički čin u Parizu čiju su vinovnici islamisti imigranti koji su do Pariza stigli Balkanskom rutom što potvrđuje i izjava grčkog ministra obrane gospodin Nikos Toskas koji ističe „ ***Vlasnik sirijske putovnice koja je nađena pokraj poginulog teroriste u Parizu je stigao 3. listopada preko grčkog otoka Lezbos, gdje je bio registriran sukladno pravilima Europske unije .***“⁵

3. intervju je dat Agenciji DW dana 16.10.2015.g.

4. objavljeno 14.11.2015.g.

I na kraju možda će najbolje oslikati stanje migrantske krize kojom se suočava EU koje je dao poznati svjetski diplomat i bivši državni tajnik SAD Henry Kissinger koji ukazuje da su stvari za EU otišle predaleko te iznosi slijedeće :

„Europa je suočena sa najezdom izbjeglica, a svjedoci smo rijetke povijesne pojave –granice se ne štite nego su se otvorile. To se nije dogodilo već nekoliko tisuća godina. Razumijem da je potrebno s humanitarne točke gledišta. S druge strane moramo biti svjesni posljedica tih radnji. Ako se sastav društva ubrzano mijenja pod utjecajem izvana to može značiti posljedice povijesnih razmjera“ ⁶

2. Balkanska ruta – ruta nade i očekivanja

Još u proljeće 2015. g. u vremenu kada je Europsko Vijeće donosilo Europski migracijski program /svibanj 2015.g./ baratalo se podatkom da će Komisija do kraja svibnja donijeti preporuku u kojoj se predlaže program preseljenja i premještanja na razini Europske Unije do 20 000 mjesta u 2015.g.

Pri tome „**premještanje**“ znači raspodjela među država članicama osoba kojima je nedvojbeno potrebna međunarodna zaštita dok „**preseljenje**“ znači preseljenje pojedinih raseljenih osoba kojima je nedvojbeno potrebna međunarodna zaštita, na molbu visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice te u dogovoru sa zemljom preseljenja, iz treće zemlje u državu članicu u kojoj će te osobe biti primljene uz dodjeljivanje prava boravka i svih drugih prava usporedivih s pravima koja se dodjeljuju osobama pod međunarodnom zaštitom.

Tim programom obuhvaćene su sve države članice, pri čemu su osnovni kriterij raspodjele bili : BDP svake države članice, broj stanovnika, stopa nezaposlenosti i dotadašnji broj tražitelja azila. Prema primjeni kriterija, Hrvatska je imala obvezu primiti 315 osoba. Među prioritarnim područjima za preseljenje navodi se Sjeverna Afrika, Bliski istok i Rog Afrike.

Dakle, u mjesecu svibnju 2015 g. baratalo se podatkom i planom prihvaćanja otvorenim zakonitim rutama mimo trgovaca i krijumčarima ljudi cca 20 000 osoba, međutim, krajem kolovoza i početkom rujna 2015.g. dolazi do prave eksplozije priliva imigranata sa područja Bliskog istoka i Afrike preko Turske i Egejskim morem do Grčke i dalje prema krajnjim odredištima imigranata najčešće prema Njemačkoj, Švedskoj, Danskoj, Austriji i Nizozemskoj.

U samom početku masovne pojave broja migranta u Grčkoj a pogotovo u Makedoniji došlo je do pojave kaosa i nesnalaženja državnih tijela i institucija države što je u jednom trenutku dovelo i do pojave privremenog zatvaranja granice. Kasnije se pojavio problem dnevnog prihvata preko 2000 migranta te osiguravanja dovoljnih količina hrane, smještajnih kapaciteta u čvrstim objektima, pružanje zdravstvene zaštite, transportnih sredstva za daljnji prijevoz migranta do krajnjih odredišta gdje će zatražiti azil.

Osnovni problem koji se u samom početku pojavio prvo već na Grčkoj granici a on se kasnije generirao i na ostale zemlje na balkanskoj ruti koje nisu članice EU i Schengenskog protokola jest pitanje azila i ostvarivanje prava na dobivanje azila, u konačnici svaki imigrant koji je prešao granicu EU ima pravo prema Dubinskoj uredbi ⁷ a koja se zasniva na temeljnom načelu „**da je za ispisivanje zahtjeva za azil prije svega odgovorna država članica koja je imala najveću ulogu u ulasku i boravku podnositelja zahtjeva u EU-u. Mjerila za utvrđivanje odgovornosti kreću se hijerarhijski, od obiteljskih veza do nedavnog posjedovanja viza ili dozvole boravka u državi članici, uključujući i činjenicu ja li podnositelj zahtjeva u EU ušao nezakonito ili zakonito**“.

---

6. Mario Stefanov, 7 dnevno, sječanj 2016 ,str 41

Dakle obzirom na poziv gospođe Merkel o slobodnom pristupu i dobrodošlici u Njemačku svim migrantima koji se nalaze na putu u EU i poštujući temeljno načelo Dulinke uredbe najveći dio migranta na balkanskoj ruti kreće se prema Njemačkoj gdje u kasnijoj proceduri podnose zahtjeve za azilom.

Na ruti kretanja države članice EU a time Grka i Hrvatska koje su prve na ruti kretanje migranta morale su uspostaviti odmah funkcioniranje sustava Eurodac⁸ a koja u svojoj osnovi uspostavlja bazu podataka EU-a s otiscima prstiju u roku od 72 sata od podnošenja zahtjeva za azilom .Kada netko zatraži azil bez obzira gdje se nalazi u EU-u, njegovi se otisci prstiju unose u središnji sustav Eurodac. Eurodac je u operativnoj upotrebi od 2003.g. Primjena DUBLINSKE uredbe zapravo je spasila sve zemlje članice EU na balkanskoj ruti od tzv. hotspot procesa jer bi svakom tražitelju azila morala prema važećim pravilima UN-ove Opće deklaracije pravima čovjeka osigurati mogućnost utočišta pred progonom a time i sva prava koja proizlaze iz toga. Za zemlje koje se nalaze na Balkanskoj ruti primjena Opće deklaracije o pravima čovjeka dovela bi do potpunog kolapsa i neophodne potrebe zatvaranja granica sa nesagledivim posljedicama.

Tijekom 2015.g. balkanskom rutom prošlo je cca 600.000 migranta sa tendencijom rasta, i procjenama koje govore da bi istom dinamikom ulaska prosječno dnevno oko 2000 migranta u EU ušlo cca 700.000 migranta .

Ono što posebno predstavlja poseban problem u daljnjim koracima stjecanja prava na azil je veoma visok postotak neodobranja odnosno neispunjavanja uvjeta za dobivanje azila u zemlji primateljici azilanata (prema podacima EU iz 2014.g. odbijeno je preko 55,00% zahtjev za azilom). Sadašnji zakonodavni propisi EU o povratku u zemlje iz koji migranti potiču omogućavali su vremenski odugovlačenje postupka povratka, stoga je Njemačka kao zemlja sa najvišim brojem tražitelja azila prva od članica EU pristupila efikasnijom i bržem zakonodavnom okviru postupka povratka svim migrantima koji ne ispunjavaju uvjete za sticanjem azila u svoje matične zemlje iz kojih potiču.

Postojeći prihvatni kapaciteti u zemljama kojima prolaze azilanti na svojem putu do zemlje primateljice azilanata na ivici su funkcionalnosti i u tom svjetlu u koliko EU ne učini dodatne napore u cilju onemogućavanja prelaska granica EU na dosadašnji način treba iznaći nove mogućnosti djelovanja. Potrebno je da Europska Komisija u suradnji sa državama članicama i nečlanicama kao i aktivnijim uključivanjem Europskog potpornog ureda za azil izradi smjernice za unaprjeđenje uvjeta za prihvati i postupak odobranja azila kao i prihvat imigranata.

Strah od imigranata kod pojedinih članica Europske unije prvenstveno Mađarske u listopadu 2015.g. dovelo je i do zatvaranja graničnih prijelaza sa Hrvatskom , a potom je u Sloveniji otpočelo sa postavljanjem žilet žice na granici između Slovenije i Hrvatske što je još više doprinijelo zahlađivanju političkih odnosa između političkih elita Slovenije, Mađarske i Hrvatske u čemu je Hrvatska ostala kao izoliran slučaj unutar EU i Schengenskog graničnog pojasa koja dosljedno provodi imigrantsku politiku Bruxellesa , do kada, vidjet ćemo .U vremenima pred nama za sada u imigrantskoj politici Hrvatske nema naznake za postavljanjem ograda odnosno žilet žica na granici ali ima nastojanje da se što aktivnije u postupak kontrole i nadzora granica EU aktivnije uključe pripadnici Frontexa.

8.Uredba Vijeća (EZ) broj 2725/ 2000 od 11.prosinca 2000 g

Neophodna je brža i bolja komunikacija svih dionika na balkanskoj ruti , brza izmjena podataka kao i očekivanih broja migranta na cijeloj ruti kako bi se izbjegli slike nasilnog

prelaska granice sukobi sa pripadnicima policijskih snaga kao i izgradnja prihvatnih centara po uzoru na Slavonski Brod u Hrvatskoj.

2. Hrvatska i migrantska kriza

2.1. Hrvatska migrantska regulativa

Hrvatski sabor na svojoj 22 sjednici 22. veljače 2013.g. donio je Migracijsku politiku Republike Hrvatske za razdoblje 2013-2015.g. . Navedenim dokumentom obuhvaćene su sve aktivnosti državnih institucija u provođenju migracijske politike a koje se odnose na donošenje Zakona o strancima kojim se reguliraju prava i obveze stranaca na stjecanje statusa boravka i rada stranca u RH .Zakonom su u najvećoj mogućoj mjeri usklađene odredbe s 22 pravna akta Europske unije koje se odnose na ulazak,boravak i zapošljavanje stranaca. Posebna se pozornost posvećuje slobodi kretanja radnika te odredbama koje se odnose na ulazak, rad državljana država članica EU i članova njihovih obitelji kao i na boravak i rada visokokvalificiranih državljana trećih država (nositelja EU plave karte). Zakonom o strancima ugrađene su norme kojima se štite prava stranaca na reguliranom boravku i radu u Republici Hrvatskoj , ako svojim postupcima ne ugrožavaju javni poredak Republike Hrvatske i nacionalnu sigurnost.

Osim Zakona o strancima migracijska politika u Republici Hrvatskoj provodi se i kroz primjenu Zakona o azilu, tim Zakonom definira se supsidijarna zaštita te se supsidijarna zaštita odobrava na rok od tri godine. Definicija određene društvene skupine usklađena je s Direktivom Vijeća Europe 2004/83/EC o minimalnim standardima za kvalifikaciju i status državljana treće zemlje ili osoba bez državljanstva kao izbjeglica ili kao osoba kojima je na drugi način potrebna međunarodna zaštita. Na godišnjoj razni prema podacima MUP-a u Hrvatskoj je azil u prosijeku zatražilo cca 2000 migranta.

Također, dio provedbe migrantske politike u Republici Hrvatskoj je primjena i provedba Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske /NN broj 124/11 i 16/12/ . Navedenim Zakonom utvrđuju se odnosi Republike Hrvatske c Hrvatima izvan Republike Hrvatske kroz osnivanje posebnog Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske ka i Savjet za navedenu skupinu Hrvata , također utvrđuje se prava i obveze Hrvata izvan Hrvatske u ostvarivanju njihovih prava prilikom povratka i useljavanja.

Dakle Republika Hrvatska u normativnoj pravnoj regulativi kako se iz navedenog može iščitati u cijelosti provodi dijelove usklađene migrantske politike Europske unije kroz pravnu regulativu i stečevinu kako Europske unije tako i Republike Hrvatske

2.2 . Hrvatska i izbjeglička kriza

Dok se dio Europe suočavao sa posljedicama izbjegličke krize od mjeseca lipnja 2015.g. pri čemu su na udaru izbjegličkog vala našle Grčka, Makedonija, Srbija i Mađarska ,prvi migranti stigli su u Hrvatsku nakon što su srpske vlasti odlučile preusmjeriti izbjeglički val prema Hrvatskoj zbog potpunog zatvaranje mađarske granice prema Srbiji.

Samo pristizanje velikog broja migranta i nesnalaženje u samom početku institucija koje su se uključile u prihvatanje migranta u začetku dovelo je do pojave neorganiziranosti svih dionika u procesu zbrinjavanje pristiglih migranta. Nesnalaženju u tim trenucima doprinose i pojedine izjave premijera RH Milanovića koji je često reagirao ishitreno i nedovoljno koncentrirano na sam problem, pri čemu ti nastupi nisu bili usmjereni na rješavanje humanitarnih pitanja i problema već su imale i značajke političkih sukoba i obračuna sa oporbom obzirom da se kriza dešava u izbornoj godini. Ne razumijevanje problema sa kojima se suočavala Hrvatska

prilikom dolaska prvih izbjeglica u Hrvatsku, dovelo je do pogoršanja političkih odnosa sa susjedima poglavito onih koji su bili uključeni u cijeli procese prihvata i osiguravanja rute odlaska azilantata do krajnjih odredišta. To nesnalaženje dovodilo je i do zatvaranja graničnih prijelaza na Bajakovu –Botrovcu za ulazak kamiona iz Srbije , što je umalo dovela do ozbiljnijih narušavanja kako ekonomskih tako i političkih odnosa Hrvatske sa Srbijom. Iz tog vremena najpoznatija je izreka Milanovića Vučiću „ Snizi ton, šaraj malo brate“⁹

Problem nije samo sa Srbijom otvara se problem i sa Mađarskom i to poglavito nakon ulaska vlaka iz Hrvatske punog izbjeglica i uz policijsku pratnju policijskih djelatnika RH u teritorij Mađarske što je dovelo do diplomatskog presedana narušavanja teritorijalnog integriteta Mađarske . Odnosi sa Mađarskom nakon ulaska vlaka punog izbjeglica uz policijsku pranju policajaca RH kao i sam postupak međusobne komunikacije svih dionika koji su trebali sudjelovati u prihvatu izbjeglica na balkanskoj ruti , ocijenjen je kao veoma loš što je znatno ubrzalo donošenje odluke Mađarske za zatvaranjem granica u Horgošu,¹⁰ što je i učinjeno te je dana 16.10.2015 godine zatvoren jedini granični prijelaz za prihvata izbjeglica iz Hrvatske.

U tim danima najveći priljev migranta u Hrvatskoj bio je na području Tovarnika, Iloka, Strošince i Bapske dok se dio migranta zbrinjivao u privremenom prihvatilištu Opatovac

Nakon zatvaranja granice između Hrvatske i Mađarske , Hrvatskoj ostaje drugi pravac za prijevoz migranta koji vodi kroz Sloveniju, te Slovenija postaje tranzitna zemlja na balkanskoj ruti ,koja je se aktivno uključuje u prihvata migranta u drugoj polovici listopada. Nevjerojatno ali slovenska politička elita koja je na vlasti kao da nije vidjela što se dešava u njenom okruženju i djeluju poput hrvatskih političara, panično i pomalo izgubljeno, kao da se migrantska kriza dešava nekom drugom. Nakon prvih nekoliko dana i prihvata većeg broja migranta na Bregani a kasnije i na prijelazu Lendave ,Slovenija je početkom studenog počinje postavljati žilet žičanu ogradu duž granice sa Hrvatskom. Postavljanje žilet žičane ograde Slovenija pravda onemogućavanjem pristizanja migranata izvan otvorenih koridora za prihvat migranta tzv. zelenim koridorom. Postavljanje žice dovodi do prosvjeda stanovništva sa obje strane granice, žica dovodi i do mučnog ugibanja životinja, postaje problem sigurnosti poglavito u situaciji izlivanja rijeka koje se nalaze u zoni postavljanja žice i sl. Žica ostaje i dalje a Slovenija unatoč silnim protestima domaće javnosti i protestnim notama Hrvatske opravdava svoj stav strahom od pojačanog dolaska migranta u proljeće 2016.g.

9. Objavljeno 22 rujna 2015.g. auto: Hina

10. Objavljeno 8 listopada 2015.g. autor : Hina

U Hrvatskoj se nakon početnog zbuđenog i pomalo paničnog reagiranja ,situacija bitno primirila te su osim prihvata izbjeglica u privremenom prihvatilište Opatovac, izbjeglice su prihvaćene i u Ježevu, Čepinu, zagrebačkom hotelu Porin, Zagrebačkom Velesajmu, Sisku, Luču (Beli Manastir) i Kutini. U tim prihvatnim centrima organiziran je dnevni smještaj i zdravstvena zaštita tijekom 24 sata, koja uključuje opće i hitne medicine. Vjerojatno su došle do izražaja i stečena iskustva i znanja u zbrinjavanju izbjeglica iz BiH tijekom domovinskog rata, kada je u jeku najvećih ratnih razaranja i prijevora između HVO-a i Armije BiH , Hrvatska zbrinula oko 500 00 izbjeglih muslimana.

Na svakom tom mjestu aktivno djeluju i epidemiolozi Zavoda za javno zdravstvo i sanitarni inspektori Ministarstva zdravlja RH, Hrvatski crveni križ i djelatnici MUP-a RH kao glavni koordinator svih aktivnosti unutar prihvatnih centara i osiguravanja sigurnosti svih u prihvatilištima.

Početak studenoga 2015.g. u situaciji loših vremenskih prilika i zime u suradnji sa pripadnicima EU organizirane je zimski prihvatni centar za izbjeglice u Slavanskom Brodu koji je objedinio aktivnosti svih dotadašnjih prihvatnih centara.

Na žalost unatoč poduzetim svim mjerama da se što humanije postupa prema izbjeglicama na svom putu kroz Hrvatsku na što ukazuju i brojni komentari kako izbjeglica tako i neovisnih humanitarnih organizacije, Hrvatska uz Grčku i Italiju jedna od nekoliko zemalja EU protiv koje je Europska komisija u prosincu pokrenula postupak slanja službene opomene zbog nepotpunog ponašanja i provođenja zajedničkog europskog sustava azila. Komisija je pozvala Hrvatsku, Grčku i Italiju da ispravno provede Uredbu o Eurodacu ¹¹, kojom se omogućuje učinkovito uzimanje otisaka prstiju tražitelja azila i prijenos podataka u središnji sustav Eurodaca unutar 72 sata. Europska komisija je u tom smislu u listopadu 2015.g. poslala službene dopise o primjeni Uredbe Eurodaca, kako su to navedene zemlje odbile Komisija je pristupila upućivanju službene opomene što je prvi korak postupka zbog povrede prava.

Na stav Europske komisije reagirali su predstavnici službenih tijela Hrvatske sa obrazloženjem zašto se ne poštuje Uredba o Eurodacu i ne žele unositi podatke o izbjeglicama u Eurodac sustav. Činjenice govore da bi u slučaju unošenja podataka tražitelja azila u sustav Eurodaca Hrvatska postala povratna hotspot točka za sve izbjeglice koji neće dobiti azil unutar Europske unije, što bi za Hrvatsku bilo krajnje pogubno. ¹²

I na kraju najbolji zaključak za djelovanje Hrvatske u migrantskoj krizi iznio je akademik Zvonko Kusić koji na znanstvenom skupu „Velike migracije i Republika Hrvatska“ , održanom 14. listopada koji je tom prilikom između ostalog istaknuo „ *kako se radi o globalnom problemu koji treba rješavati sustavno, a ne stihijski, vodeći računa o sigurnosnim, političkim i ekonomskim implikacijama, kao i o ograničenim kapacitetima Hrvatske*“ ¹³

---

11. objavljeno 10.12.2015.g. autor:Hina

12. objavljeno 11.12.2015 g. autor:Hina

13. Znanstveni skup: Velike migracije i Republika Hrvatska, HAZI, Zagreb, listopad 2015.g.

Zaključak:

Rat i ratna razaranja koja se u posljednjih 5 godina od tzv. arapskog proljeća odvija na prostoru Bliskog istoka poglavito u Iraku i Siriji označio je jednu od najopsežnijih migracijskih seoba stanovništva od drugog svjetskog rata. U početku je veliki dio ratom zahvaćenih stanovnika Sirije i Iraka sigurnu luku tražio u Turskoj, međutim, Turska osim osnovnih uvjeta za preživljavanje u kampovima nije u stanju dugoročno riješiti prihvata i zbrinjavanje tako velikog broja migranta iz ratom zahvaćenih zemalja bez šire međunarodne pomoći kako agencija UN tako i EU.

Potaknuti pozivima europskih političara o dobrodošlici u Europskoj uniji poglavito pozivima najmoćnije političarke EU i Njemačke kancelarke Angele Merkel pokrenut je pravi izbjeglički val koji nije obuhvatio samo stradalnike Bliskog istoka već i ostale pripadnike naroda sa područja Bliskog istoka i juga Afrike. Otvorena je nova ruta kretanja izbjeglica i migranta tzv. balkanska ruta koja se proteže od Grčke, Makedonije, Srbije, Hrvatske, Mađarske, Slovenije, Austrije i dalje prema sjeveru najčešće Njemačkoj. Od do tada jedinog poznatijeg puta migranta preko Sredozemnog mora i otoka Lampeduze kojim su se najviše koristili migranti Libije, Tunisa, Jemena, otvara se daleko intenzivnija tzv. balkanska ruta koja počinje prelaskom Egejskog mora između Turske i Grčke i otoka Lezbosa, kojom je do danas bez obzira na vremenske prilike prošlo cca 800 000 migranta. Pred velikim brojem migranta i problemima koji svaki migrant pojedinačno nosi sa sobom na to putu „nesretnika“

vlade i stručne službe zemalja na dionici puta našle su se pred velikim izazovima zbrinjavanja pristiglih migranta. Od početnih teškoća savladavanja graničnih prelaza u Makedoniji kolovoz i rujan 2015.g. do zatvaranja granica listopad 2015 Mađarska te postavljanja žilet žice i ograda duž granica Slovenija, Mađarska i Grčka situacija se krajem 2015.g. normalizirala u tehničkom smislu prihvata i zbrinjavanja izbjeglica prema konvenciji UN o općim ljudskim pravima i pravima na azil. Međutim, tek nakon djelomičnog smirivanja stanja nakon prvih nekoliko mjeseci od izbijanja izbjegličke krize dolazi do pravih političkih sukoba unutar EU i podvojenosti između zemalja predvođenih Njemačkom koja je u najvećem djelu u prihvatila migrante i zemlja predvođenih Poljskom tzv. Višegradaska skupina koju sačinjavaju osim Poljske, Mađarska, Češka i Slovačka koje se apriori protive migrantskoj politici koju provodi politika Bruxellesa i Njemačke. Taj politički sukob velikim djelom doprinio je jačanju desnice u cijeloj Europi i organiziranom otporu djela stanovnika, inicijativi za dolaskom i skrbljenjem za tolikim brojem izbjeglica, pri čemu se poseban naglasak daje na sigurnosti stanovništva EU posebice od djelovanja pripadnika ISIL- (Islamske države) u svjetlu sukoba koji traju na Bliskom istoku. Nekontrolirani dolazak velikog broja migranta iz tih krajeva kao i njihovom mogućnosti za njihovim infiltriranjem u azilantsku populaciju (napad na građane Pariza u studenom 2015.g., doček nove 2016 godine u gradovima Njemačko i nasilno ponašanje migranta prema ženskoj populaciji) postaje ozbiljna prijetnja sigurnosti i stabilnosti EU u cjelini .

Međutim, Europa se suočava i sa nizom dugoročnih gospodarskih i demografskih izazova. Njeno stanovništvo postaje sve starije , a gospodarstvo sve ovisnije o radnim mjestima za visokokvalificirane radnike. U koliko se neće dogoditi migracije radno sposobnog stanovništva Europske unije u slijedećem desetljeću će se smanjiti za 17.5 milijuna .Upravo stoga migracije će postojati sve važnije za jačanje održivosti našeg sustava socijalne skrbi i za osiguranje održivog rasta gospodarstva EU-a. U tri i natjecanju Europske unije sa drugim gospodarstvima u privlačenju radnika s vještinama koje su joj potrebne i pri tome uvažavajući neophodnost migracija i povećani prihvati migranta iz trećih zemalja, sadašnji priliv migranta u slijedećem desetljeću neće biti ništa manjeg intenziteta jedino će biti znatno manjih tenzija i nesnalaženja. Drugim riječima Europska unija i migracija odnosno tražitelji azila su činjenice koje jesu sastavni dio funkcioniranja Europske unije u slijedećem desetljeću. Međutim, da bi se izbjegle sadašnje komplikacije sa prilivom migranta, potrebno je razraditi cjelovitu i održivu strategiju planskog pristupa migraciji i politici davanja azila.

UN agencija za izbjeglice (UNHCR) i Međunarodna organizacija za migracije (IOM) procjenjuju da je broj izbjeglica i migranta koji su kopnom i morem 2015.g. stigli u Europsku uniju prešao milijun, od čega je na tom putu 3600 osoba poginulo ili nestalo.

Od ukupnog broja polovina su Sirijci koji bježe od rata, 20% čine Afganistanci a 7,00% Iračani do 21 . prosinca 2015.g. golema većina ili brojkom 816.752 migranta stiglo je morskim putem preko Grčke od čega je kroz Hrvatsku prošlo 581 590 migranta. Procjene UNHCR govore da se i u narednom periodu ne treba očekivati manji priliv izbjeglica.

Hrvatska kao jedna od zemalja na tzv. balkanskoj ruti također se u začetku izbjegličke krize nije u najbolje reagirala i njeno vodstvo pokazalo je visok stupanj nesnalaženja u datoj situaciji. Bilo je potrebno neko vrijeme da se na terenu dosljedno počne provoditi koordinirana aktivnost svih učesnika u prihvatu migranta predvođenih pripadnicima MUP-a. Hrvatska se suočila sa problemom, što ako ona postane hot spot središte za prihvat migranta sa Bliskog istoka znajući da njeni kapaciteti nisu dostatni za korektno obavljanje svih radnji potrebitih za siguran prihvati migranta. Tek nakon aktivnijeg uključivanja stručnih službi EU i financijske pomoći koju je EU odobrila Hrvatskoj otpočelo se planskim prihvatom i zbrinjavanjem migranta koje između ostalog obuhvaća i postupak registracije prema odredbama sustava Eurodaca. Izgradnja zimskog prihvatnog centra u Slavanskom Brodu

sredstvima iz EU fondova bitno je unaprijedila sistem prihvata i zbrinjavanja migranta na njihovom putu do krajnjeg odredišta u zemljama EU.

Danas sa ponosim, možemo istaknuti da Hrvatska bez obzira na svoja nesnalaženja i pokazivanja znakova neorganiziranosti u začetku izbjegličke krize pa i unatoč unutarnjim političkim prepucavanjima između oporbe i vladajućih nije pristupila zatvaranju granica, građenju ograda ili postavlja žilet žica na granici već je svoje resurse i iskustva stavila u funkciju unapređivanja sustava prihvata i zbrinjavanja migranta na svom putu kroz balkansku rutu. Danas, možemo kazati da je Hrvatska spreman i organiziran sustav za prihvata i zbrinjavanje migranta na svojoj ruti odgovornosti za migrante.

Hrvatska u suradnji sa susjedima mora razvijati kooperativan sustav zajedno sa članicama Europske unije koji treba uvažavati sve specifičnosti svih sudionika pri čemu se ne smije dovoditi u pitanje sigurnosni sistem Republike Hrvatske. Hrvatska i svi njeni vitalni sustavi koji provode aktivnosti u području prihvata i zbrinjavanja migranta pokazala je da se može uspješno nositi sa datim izazovom, ono što sigurno ne bi bilo dobro prvenstveno sa aspekta sigurnosti je da Hrvatska postane hotspot država, jer to sigurno ulazi u ograničene kapacitete Hrvatske kojima se ona neće moći nositi. .

LITERATURA:

1. Europski Migracijski program, COM (2015) 240 final, Bruxelles, 2015.g.
2. Akcijski Plan EU-a o vraćanju, COM (2015) 453 final Bruxelles 2015.g.
3. Migracijska politika RH za razdoblje 2013 -2015.g. , Sabor RH , 2013.g.
4. Zajednički europski sustav azila , EU , 2014,
5. Novinski članci , 7 dnevno, Republika Hrvatska, 2015.g., Izbjeglička kriza –Hrvatska –Izravno com.
6. Zbornik radova, Znanstveni skup „Velike migracije i Republika Hrvatska, Zagreb, listopad 2015.g.

MIGRATION AND MULTICULTURALISM¹

This paper addresses the issue of migration and the relationship of this phenomenon with multiculturalism. At a time of global migration flows and increased mobility of the workforce in the world, there is a need for constant deepening of theoretical knowledge as the basis for the understanding of the main determinants of this phenomenon. The concept of multiculturalism is linked to the last decades of the previous century and is the subject of much discussion and debate within the humanities. The aim of this paper is to show that migration at our time is in a certain correlation with the development of multiculturalism and that it influences the development of multiculturalism.

Key words: migration, multiculturalism, culturology, modern world, society

Modern science has formulated many definitions of migration, most of which take into account a change of residence. Global migration flows and increased mobility of the workforce in the world impose the need for the constant deepening of knowledge as the basis for the understanding of the main determinants of the phenomenon of migration. The aim is to target the focus of migration research towards more efficient overcoming the challenges and exploiting the benefits that international migration can bring. The issue of multiculturalism research has been made topical by the difficulties of the developed, liberal-democratic countries in the management of ethno-cultural pluralism and its incorporation into the institutional order of these countries, occupying the attention of the academic and political scene in recent years.² The aim of this paper is to show the correlation of the migration process and multiculturalism, as well as to point out some of the basic elements that cause their relationship.

Migration is often referred to as the movement of a person or a group of persons from one geographical unit to another across an administrative or political border, in order to settle temporarily or permanently at a place different from the place of origin. However, it should be noted that the agreement on the time dimension is not achieved. While the scientific community considers that migration is every change of residence, regardless of the destination and duration, the United Nations define it as follows: "...a form of geographical or spatial mobility between one geographic unit and another, generally involving a change of residence from a place of origin." Poleti accepts a definition that, in addition to durable, takes into account movements of a temporary type. In addition to spatial and temporal dimensions, motivation is also a very important component of migration, on the basis of which different typologies are being created. Although there are many motives for migration, they are often divided into economic and non-economic by cause. Studies suggest that economic causes, such as job hunting or improvement of life conditions and standard of living, are the most

---

¹ The study is part of the project of Ministry of Education, Science and Technological Development Republic of Serbia (no. 178028).

² Anne Phillips, *Multiculturalism without Culture* (Princeton University Press, 2009.), 11-12.

common initiators. It has been shown that, even in forced migration (ethnic migrants, asylum seekers and refugees), the economic factor has a significant influence on the choice of the destination country. Also, the reasons such as family reunification often have roots in labor migration.³

International migration is an integral part of the process of globalization and is well adapted to its development processes - over time, the scope of migration increases, and its social and cultural characteristics multiply. Technological developments significantly increase the growth potential of the scope of temporary and circular migration, and a growing number of migrants is directed to live in two or more societies simultaneously. The focus of the study refers to the voluntary labor migration, with a review of the migration of highly educated population, while the emphasis is on economic theories, although some of them are closely linked to social, geographical, and anthropological theories.⁴

The problems of multicultural existence and cultural dialogue are very important for the modern social philosophy. They actively discuss the topic of "their" and "foreign" in correlation with the topic of the cultural dialogue at the beginning of the 21st century, particularly socio-cultural and existential significance. Multiculturalism, as a phenomenon of (post)modern beyond social communication, becomes the place of formation and cultural behavior, and it is also important to identify strategies. The concept of multiculturalism is linked to the last decades of the twentieth century and is the subject of much discussion and debate within the humanities. As a political ideal, multiculturalism implies "equal opportunities accompanied by cultural diversity, in an atmosphere of mutual tolerance." Thus, "a combination of recognition of cultural diversity and measures that ensure equality in society is an essential feature of multiculturalism."⁵ In this context, multiculturalism implies an intense relationship with immigrant cultures, but it also allows for unobstructed existence of the immigrant culture. Will Kymlicka emphasizes that "cultural diversity is a result of individual and family immigration."⁶

Since multiculturalism raises the question of identity and its recognition, the usual frames of multicultural debates are related to minorities, ethnic groups, and social movements, as well as the immigrant community. Multiculturalism in practice explicitly discusses state policies aimed at maintaining harmonious relations between different ethnic groups, as well as the recognition and acceptance of diversity in general. Also, one of the goals of the policy of multiculturalism is also defining the relationship between the state and ethnic and religious minorities. Discussions on multiculturalism and on the "multicultural crisis" most frequently question the flaws and weaknesses in the models established in practice, while on the other hand, most countries in the world strive to include various aspects of multiculturalism in their normative practice.⁷

One of the forms of ethno-cultural communities that exist in modern democratic states is the immigrant community. These are non-nationals of the country to which they have come, and who, most often, were part of a majority in the country from which they have come. Then, these are communities that are most often fully integrated into the capitalist

---

³ Dunja Polet, „Savremene radne migracije u evropskom kontekstu - ekonomski i politički aspekti“, *Sociologija*, 55, 2 (2013), 334.

⁴ Jelena Predojević Despić, „Ka razumevanju determinanti međunarodnih migracija danas – teorijska perspektiva“, *Stanovništvo*, 18, 1 (2010): 25-26

⁵ Aleksandra Đurić-Milovanović, „Multikulturalizam i religijski pluralizam“, *Religija i tolerancija*, 8, 14 (2010): 357

⁶ Vil Kimlika, *Liberalizam, zajednica i kultura* (Zagreb: Naklada Deltakont, 2004.), 55-62.

⁷ Aleksandra Đurić-Milovanović, *Multikulturalizam i religijski pluralizam*, 358.

system of production, because the reasons for their arrival are usually economic. It is, therefore, characteristic that they want to integrate into the wider culture, and their demands, as opposed to the demands of national minorities, are mainly related to questioning the existing conditions of integration into the social system.⁸ Thus, there is a cultural permeation of domiciled cultures and the culture that the immigrant community carries with itself, and all this affects the strengthening of multicultural relations in a society.

The modern concept of multiculturalism is generated only through such cultural dynamics that have not been predetermined as national, does not create a nation, as in the new world and former colonial zones.⁹ It is post-national, because it has been created after the successful establishment of nations, and is located within the borders of national countries. Its development is faster due to the massive expansion of higher education since the nineteen sixties, and the progress of new audio-visual and musical popular culture. Thus, the emergence of post-national multiculturalism happened first in the New World, in the first place in North America and Australia, and then in Western Europe. In the New World, the main impetus for multiculturalism have been migration and mixing of different communities and cultures. The immigration of white settlers with European roots to the space of an existing culture was a challenge. The labor market in the developed economies had a need for a large influx of immigrants. The internal and external pressure on the exclusive rights for defense of ethnic particularities and new geo-economic trends in the world have led to the emergence of new, culturally diverse waves of immigration in North America, Latin America, the Caribbean, and Asia. On the other hand, Latin America has become a place or a subcontinent of foreign emigration. In addition, two facts - the situation of indigenous peoples, the subject of violent conquest and involuntary servitude, have brought the issues of race and racism to the fore.¹⁰

Today, most countries, at least to some extent, possess cultural diversity. Trade, tourism, international dialogue of scientists and artists, mobility of qualified professionals, and migration lead to the fact that, in most countries, there is a significant number of people belonging to other cultures. Almost everywhere, we can meet representatives of at least one cultural minority - foreign tourists and businessmen. Many countries today can be called diverse in cultural sense just because they are open to the outside world - representatives of all nations are free to come and go from those countries.

Thus, the policy of multiculturalism has become the answer to national countries and the socio-cultural challenge. The modern social and political thought suggests the creation of a single planetary ethnic group in the distant future, calls for harmonization of values through the close cooperation of various cultures in the world. But we should not forget that culture is always national, never international, and yet it is supranational in its achievements, and universal in its grounds. Thus, the harmonization of cultures faces the problem of a potential conflict of values, as a result of the development of a complete list of values in all cultures. The doctrine of multiculturalism can be viewed as a continuation of attempts to solve the problem of interaction between different communities, and the problem is not new, but it has been accompanying mankind throughout history. A reaction can occur in various ways - from the forced imposition of foreign values to the belief in almost complete fusion of cultures. However, there is a more acceptable manner, and that is the dialogue culture. The dialogue is,

---

⁸ Danijela Vuković Čalasan, „Politika multikulturalizma u savremenim liberalnodemokratskim državama“, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 8, 11 (2014): 29

⁹ Brian Barry, *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001)

¹⁰ Anne Phillips, *Multiculturalism without Culture*, 57.

by definition, a form of communication between two or more parties, which is based on the common interests of the parties, in order to achieve mutual understanding and common tasks of implementation. The basis of any dialogue (inter-ethnic dialogue in particular) should be the principles of mutual respect and equal partnership. A number of problems of a multicultural society is vulnerable, difficult to control, and unpredictable.¹¹ In order to create it, it is necessary to educate every member of society to be responsible and tolerant. However, it is difficult to solve this problem even in those societies that profess to be tolerant, and it is their primary value and virtue.

In such a context, numerous problems also exist in contemporary European countries, which have historically been formed as national. In an era of mass immigration from less developed countries (especially former colonies), but also of economic migration, and in the recent time of forced migration, these countries have found themselves, not only at the collision of different ethnic cultures, cultures of different types and postmodern cultures, on the one hand, but also of cultures of agrarian civilizations, on the other hand. This determines the acuteness of the collision of these cultures to a large extent, preventing their dialogue and mutual understanding. Thus, immigration and multiculturalism in contemporary societies are in an intense relationship, and their cultural aspect is an ongoing process.

---

¹¹ Ibid. p. 28-29.

REFERENCES

- Atanasov, P. [2003]. Makedonija između nacionaliz(a)ma i multikulturalizma - okvirni sporazum i njegove multikulturalne pretpostavke. *Sociologija*, 45 (4), 303-316.
- Barry, Brian, *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge MA: Harvard University Press, 2001.
- Vuković-Ćalasan, D. [2014]. Politika multikulturalizma u savremenim liberalno-demokratskim državama. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 8(11), 23-43.
- Gunev, S. [2011]. Multikulturalni lokaliteti - iskustva ne/udomljenosti. *Teme*, 35 (4), 1233-1256.
- Đoković, I. [2012]. Prirodno stanje multikulturalizma. *Kultura*, (135), 320-326.
- Đurić-Milovanović, Aleksandra, Multikulturalizam i religijski pluralizam: Religija i tolerancija, Vol. VIII, N° 14, Jul – Decembar, 2010, 357-374
- Živković, Milica, *Multikulturalizam/Postkolonijalizam*. Niš: Grafika Galeb, 2010.
- Ilić, J. [2006]. Kulturalna raznolikost mehanizama motivacije. *Teme*, 30 (2), 279-289.
- Jelić, Ivana, *Ljudska prava i multikulturalizam*. Podgorica: Pravni fakultet, 2013.
- Krstić, N. [2012]. Moda i multikulturalizam. *Kultura*, (134), 459-462.
- Kimlika, Vil, *Liberalizam, zajednica i kultura*. Zagreb: Naklada Deltakont, 2004.
- Lasić, Mile, *Aporije multikulturalnosti u svijetu i kod nas*. Sarajevo: Rabic: Synopsis, 2014.
- Poleti, D. [2013]. Savremene radne migracije u evropskom kontekstu - ekonomski i politički aspekti. *Sociologija*, 55(2), 333-348.
- Predojević Despić, Jelena. "Ka razumevanju determinanti međunarodnih migracija danas – teorijska perspektiva", *Stanovništvo*, 18, 1 (2010): 25-48
- Phillips, Anne, *Multiculturalism without Culture*. Princeton University Press, 2009.
- Čobanović, K., Sokolovska, V., & Nikolić-Đorić, E. [2009]. Statistička analiza istraživanja multikulturalnosti u Vojvodini. *Teme*, 33(4), 1481-1499.

STVARANJE NOVOG SVJETSKOG PORETKA KROZ MIGRACIJE STANOVNIŠTVA

Sažetak

U vremenu globalnih migracionih tokova i sve veće mobilnosti radne snage u svijetu nameće se potreba za stalnim produbljivanjem teorijskih znanja kao osnove za razumijevanje glavnih determinanti ovog fenomena, u stvaranju Novog svjetskog poretka, a u cilju usmjeravanja fokusa migracionih istraživanja, ka što efikasnijem savladavanju izazova i iskorišćavanju prednosti koje kretanje stanovništva mogu da donesu, i zemljama porijekla, i odredišta ili tranzita. S obzirom na činjenicu da migranti po svojoj prirodi prelaze granice pojedinih država, pa se stoga smatra da je neophodna uspostava funkcionalnog upravljanja granicama, i da je od presudnog značaja za sprječavanje, otkrivanje i borbu protiv različitih vidova kriminalnih aktivnosti, kao i za upravljanje prilivom tzv. neregularnih migranata i azilanata. Glavni cilj ovog rada je da se da kritički osvrt na razvitak teorija ekonomskih i političkih migracija, navedu glavne sličnosti i razlike između različitih pristupa i ukaže na glavne nedostatke i probleme sa kojima se suočava teorijska perspektiva proučavanja determinanti savremenih međunarodnih migracija.

Ključne riječi: globalni migracioni tokovi, Novi svjetski poredak, kretanje stanovništva, migranti.

THE MAKING OF NEW WORLD ORDER THROUGH POPULATION MIGRATION

Summary

In times of global migration flows and larger labor mobility in the world there is a need for constant deepening of theoretical knowledge as a base for understanding main determinants of this phenomenon, in making New World order, and the goal is to direct focus on migration research towards more effective fighting of the challenges and using the advantages that movement of population can bring to countries of origin, and destinations or the transits. Given the fact that migrant's nature is to cross the borders of some countries, therefore there is a necessity for establishment of the functional management of the borders which has a crucial meaning for the prevention, detection and the fight against different aspects of criminal activities, also for managing inflow of so called irregular migrants and an asylum seekers.

The main goal of this work is to give critical review to the development of theories of economical and political migrations, to specify main similarities and differences between different views and to point out the main defects and problems that theoretical perspective of studying determinants of modern international migration faces.

Key words: global migrat flows, New world order, population movement, migrants.

*Zlatan Lukić diplomirani politikolog, međunarodni odnosi i diplomatija, završna godina magistarskih studija politikologije na Evropskom univerzitetu Brčko distrikt, e-mail: zlatan.lukic@hotmail.com

OPŠTA RAZMATRANJA

Migracije se ne samo sadržajno već i metodološki (u smislu praćenja), smatraju najobuhvatnijom varijabilom kretanja stanovništva. Povećanje broja migranata, kao i problemi koji se s tim u vezi javljaju, usloveli su da se migracije kao stalan proces kretanja stanovništva nalaze u središtu političkog interesovanja ne samo evropskih država. Gotovo sve zemlje bez razlike suočene su sa problemom međunarodnih migracija, bilo kao zemlje porijekla, tranzita ili zemlje krajnjeg odredišta migranata.

Migracije se smatraju jednim od najznačajnijih pitanja stvaranja Novog svjetskog poretka, posebno ako se ima u vidu činjenica, da danas, mnogo više nego u bilo kojem periodu ljudske istorije, svjetsko stanovništvo je izloženo sve većim pomjeranjima..

Sve više se širi saznanje da su migracije osnovna i neizbježna komponenta ekonomskog i socijalnog života svake države. Višestruke i kompleksne dimenzije migracija uključuju sljedeće bitne komponente: migracije radnika, ponovna povezivanja porodica, migracije i bezbjednost, borba protiv ilegalnih migracija, prava migranata, integracija migranata, migracije i razvoj.

MIGRACIONA KRETANJA

Migracije su kretanje ljudi iz jednog mjesta u drugo s ciljem privremene ili stalne promijene mjesta boravka. Promijena sredine u kojoj ljudi žive utiče na promijene njihovih navika. Ljudi koji vrše migracije nazivaju se migranti.

U novije su vrijeme posebno aktuelna demografska kretanja koja se odvijaju iz Afrike i Azije u Evropu, a čiji su uzroci duboko društveni te vezani za ratove i lošu ekonomsku situaciju na tom području. Ništa više neće biti kao što je bilo. Tome će posebno doprinijeti daljnja kretanja koja globalizacija donosi, ratovi koji će se voditi u svijetu, klimatske i ekonomske promjene o kojima mnogi, posebno male zemlje, ne razmišljaju a koje su sve izvjesnije. Ta kretanja odvijat će se i na mikroplanu (unutar zemlje) ali i na makroplanu (između zemalja, čak i kontinenata). To će ostaviti duboke posljedice na ukupne društveno-ekonomske odnose, kako u zemljama iz kojih stanovništvo odlazi, tako i u zemljama u koje dolazi. Teško je predvidjeti sve promjene do kojih će doći, ali se na tome mora znatno više raditi.¹

Pojmovi emigracija i imigracija odnose se na međunarodne migracije. Za zemlju iz koje se ljudi iseljavaju, oni su emigranti, za zemlju u koju se useljavaju, imigranti.

Migracije su povezane sa:razvojem proizvodnih snaga; reprodukcijom stanovništva; teritorjalnim razmiještajem; strukturom stanovništva; urbanizacijom, itd. Jedan od najvažnijih pokazatelja koji se koristi pri analizi migracija je migracioni saldo.

On predstavlja razliku između broja iseljenih i useljenih u određenoj zemlji ili regionu u toku jedne godine. Od migracionog salda zavisi: dinamika broja stanovnika, polno-starosna struktura i obim radne snage.

---

¹ Tomović, M. <http://www.novovrijeme.ba/milisav-tomovic-demografija-na-balkanu/> Objavljeno : 05-02-2016

Prve velike migracije započele su nakon velikih geografskih otkrića. Samo u XIX i prvoj polovini XX vijeka iz Evrope se iselilo u Novi Svijet oko 50 miliona ljudi, pretežno u Ameriku, Australiju i Novi Zeland.

Postoje različite vrste migracija:

- prema trajanju stalne i sezone
- prema prelasku državne granice na-spoljušnje i unutrašnje
- prema uzrocima na političke, ekonomske, administrativne, ekološke i dr.

Ekonomske migracije su dobrovoljna preseljenja radi poboljšanja materjalnog stanja.

Političke migracije su masovna preseljenja na osnovu jednostranog pritiska ili dvostrane međunarodne saradnje a mogu biti i masovna bijekstva.

Dijele se na:

- masovna preseljenja(transeferi, exsodusi, etničkih, rasnih ili religioznih grupa)
- neorganizovana bijekstva(pod različitim oblicima diskriminacije-izbeglice;raseljena lica)
- formalno-političke migracije(lažni azilanti, ugrožena ljudska i građanska prava)

Uzroci političkih migracija mogu se podijeliti u dvije grupe:

- ratovi i drugi oblici političkih sukoba
- planirana i administrativna preseljenja ili progoni ljudi

Dugotrajna i postepena migraciona kretanja nazivaju se metanastazička kretanja.Mogu biti:

- Istorijsko-psihološka (istorijske velike bitke, turski zulumi, bune, ustanci)
- socijalno-ekonomski(agrarna prenaseljenost, klimatske nepogode)²

Metodološke napomene kod izučavanja migracija

Migracija je događaj u vremenu. Zavisno od dužine intervala u kojem se migracija posmatra (npr. u toku od jedne, pet ili deset godina), prosečan godišnji broj migranata biće veći ili manji. Ukoliko je interval duži, broj povratnika se može povećati, isto tako i broj lica koji ponovo migriraju.Mortalitetna komponenta postaje takođe značajnija kad se dužina intervala posmatranja migracije povećava. Svaka promijena mijesta boravka znači dva događaja: jedan odlazak (iseljenje) i jedan dolazak (useljenje). Za potpunije sagledavanje fenomena migracije bilo bi cijelishodno da se sagledaju uslovi migranata u mjestu doseljenja i u mjestu iseljenja, zatim promijene koje su uslijedile u uzrocima lica koja su se iselila (profesionalna i socijalna mobilnost,uzrok iseljenja i useljenja i drugi uslovi). Poznato je da čak i tekuća migraciona statistika nije uspijevala da na adekvatan način, metodološki i sadržajno, poveže oba ova događaja.Čini se da je i to problem,koji bi trebalo riješiti ako se želi, da raspoloživa empirijska građa u većoj mjeri doprinese teorijskoj razradi fenomena migracije.

S obzirom na veliki interes demografije kao nauke, zatim drugih naučnih disciplina,sve je veća potreba za veoma detaljnim analizama kako o unutrašnjim tako i o vanjskim migracijama, koje bi sprovodile naučne institucije.Odnosno,da se pored istraživanja koja sprovode redovne statističke službe, sprovode i detaljna ispitivanja od strane naučnih institucija koje se bave naučnom obradom pojma migracije.Ovo dolazi u još većoj mjeri do izražaja, kad se proces pokretljivosti shvati u širem smislu, tj. kad se pod navedenim procesom podrazumijevaju kako prostorna (geografska), tako isto i profesionalna,socijalna i politička mobilnost.

---

² <https://www.google.ba/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=migracije&start=20>

Analiza migracionih kretanja

Analiza migracionih kretanja može da obuhvata niz veoma različitih pitanja. Pored kvantitativnih aspekata (proučavanje veličine emigracije i imigracije kao i salda preseljavanja, tokovi migracija, dužina na kojoj se kreću migranti, tipovi migracija s obzirom na njihovu veličinu), u demografskim ispitivanjima znatna pažnja posvećuje se problematici izučavanja selektivnosti migranata prema različitim obilježima (pol, starost, profesija, školska sprema itd.), proučavanju demografskih, ekonomskih i socijalnih aspekata migracionih kretanja, kao i mnogim drugim pitanjima.

Mehaničko kretanje stanovništva sa obije svoje komponente (imigracija i emigracija) utiče na porast broja stanovnika. Mogućno je da izvijesna područja sa niskim ili relativno niskim prirodnim priraštajem imaju visoku stopu porasta stanovništva uslijed relativno visokog pozitivnog migracionog salda. Iz istraživanja je poznato da su to obično gradska ili industrijska područja koja se ekonomski brzo razvijaju.

Međutim, za analitičke potrebe nije dovoljno da se sagledaju samo veličine imigracione i emigracione komponente (saldo preseljavanja), već je veoma značajno da se upoznaju polazne tačke imigracionih tokova; dalje, kakav je njihov relativan značaj, s obzirom na kretanje stanovništva u matičnim rejonima, u drugim zemljama, odnosno, na područjima u koja se useljavaju.³

U periodu od 1990. godine do danas došlo je do velikih demografskih promjena u Evropi, što je moralo ostaviti i određene posljedice na ukupne društveno-ekonomske odnose. Najveći pozitivan migracioni saldo u tom periodu imala je Španija, 17 posto, zatim Švicarska 12 posto, Norveška 9 posto i Velika Britanija 6 posto. Najveći rast broja stanovnika zabilježen je u Republici Irskoj, 30 posto, dok Španija bilježi rast od 20 posto, Velika Britanija 14 posto, Švicarska 18 posto i Norveška 17 posto, a veliki su rast zabilježile i male zemlje: Kipar, Island i Luksemburg. Njemačka i Italija su jedine netranzijske zemlje koje u tom periodu bilježe negativan prirodni priraštaj od tri posto, odnosno 0,5 posto. Interesantno je da je Rusija izuzetak među tranzicijskim i istočnoevropskim zemljama s velikim useljenjem od osam miliona ljudi. Istočni i zapadni dio Evrope kao da nisu dio jedne cjeline. Dok zapadni dio bilježi porast broja stanovnika, pozitivan migracioni saldo i veći prirodni priraštaj, na istoku se broj stanovnika smanjuje, migracioni saldo je negativan, kao i priraštaj u većini istočno-evropskih i balkanskih zemalja. U tom periodu je u zemljama tranzicije zabilježeno smanjenje broja stanovnika za 21 milion, a u zapadnim zemljama povećanje za 36 miliona. Šta će se u narednom periodu na evropskom kontinentu desiti, teško je predvidjeti, ali su negativni trendovi sasvim izvjesni.⁴

U Njujorku je 12. januara 2016. godine zamijenik generalnog sekretara UN Jan Elijason predstavio javnosti studiju, koja je rađena u Odijeljenju za stanovništvo UN, pod naslovom „Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision”, koja sadrži najnovije revidirane podatke o ukupnom broju stanovnika i migranata širom svijeta i o kretanju njihovog broja tokom poslednje dvije i po decenije, a i o njihovoj rasprostranjenosti po kontinentima, regionima i zemljama. Studija pokazuje da se broj migranata u svijetu (lica rođena u nekoj drugoj zemlji od one u kojoj žive), u prvih 15 godina 21. vijeka, povećavao brže od povećanja ukupnog stanovništva i da se njihov udio u periodu 2000–2015. povećao od 2,8 odsto na 3,3 odsto, dostigavši 2015. godine 244 miliona (uključujući 20 miliona izbeglica), u poređenju sa 173 miliona migranata koliko ih je bilo u 2000. godini. Broj

³ Isto, <https://www.google.ba/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=migracije&start=20>

⁴ Vidjeti više, Tomović, M. <http://novovrijeme.ba/miliasav-tomovic-demografija-na-balkanu/> Objavljeno : 05-02-2016

migranata se, dakle, povećao u petnaestogodišnjem periodu za 41 odsto, a najveći broj njih utočište je našao u Evropi – 76 miliona. Slijede Azija i Sjeverna Amerika (sa 75 i 54 miliona, respektivno). Samo u zemljama Zapadne Evrope živi gotovo 28 miliona migranata čije je učešće u ukupnom stanovništvu ovog regiona 14,4 odsto. Isto tako studija UN pokazuje i to da je u svijetu u 2015. godini 177 miliona migranata, odnosno 72 odsto njihovog ukupnog broja, bilo u životnoj dobi između 20 i 64 godine starosti, u prosijeku 39 godina starosti. Ubrzano povećanje migranata u svijetu, kao posljedica globalizacije i bolje informisanosti o alternativnim mogućnostima, ima višestruke implikacije. Za poslodavce u razvijenim imigracionim zemljama, naročito u onim gde naglo stari domicilno stanovništvo i gdje je negativna stopa prirodnog priraštaja stanovništva visoka, jeste to povoljna prilika. Zato što povećanje mlade radne snage na tržištu rada daje mogućnost boljeg izbora za popunjavanje slobodnih radnih mjesta. S druge strane, veća ponuda radne snage na tržištu rada vodi smanjenju nadnica i povećanju profita poslodavaca. Naravno za društva i države u koje su usmijereni masovni migracioni trendovi, nagli porast migranata ima i negativne implikacije, posebno kada se radi o neželjenim migrantima, koja posebno nosi sa sobom izbjeglička migracija. Povećanje migrantskih zajednica u pojedinim zemljama dovodi i do povećanja ksenofobije i rasta ekstremne desnice koja je protiv migranata i zalaže se za jačanje nacionalne države.⁵

Analizom sadržaja štampanih i elektronskih medija, kao i analizom raspoloživih dokumenata mogu se uočiti dva dominantna diskursa u vezi sa ovim pitanjem. Prvi je ksenofobični diskurs zasnovan na tezi planskih migracija islamskog stanovništva na evropsko tlo. Drugi je diskurs humanitarne katastrofe, ljudske solidarnosti i poštovanja ljudskih prava. Teza ksenofobičnog diskursa uglavnom se bazira na ideji o namjernom razaranju kulturnog identiteta planskim naseljavanjem islamskog stanovništva radi dalje islamizacije Evrope. Drugi dominantan aspekt ksenofobičnog diskursa vezan je za povećanje rizika i prijetnji od terorističkih napada u Evropi, jer je u tom velikom broju migranata i određen broj terorista sa namjerom da vrše terorističke akte. Ovoj tezi se najčešće dodaje i “opasnost” da će stranci “oduzeti” radna mjesta domaćem stanovništvu. Nasuprot ovih, može se reći, vrlo raširenih shvatanja, nalazi se diskurs humanitarne katastrofe uzrokovane ratnim dešavanjima koji su pokrenuli talas kretanja stanovništva u bezbjednija područja, primarno u države Evropske unije. Sagledavajući politiku vlada i (podijeljeno) raspoloženje javnosti u državama obuhvaćenim izbjegličkom krizom čini se da je zastupljenije drugo shvatanje. Nehumano ponašanje, primjera radi Mađarskih vlasti prema izbjeglicima nije stav kojeg (bar ne javno) dijeli većina drugih država Evropske unije iako se neke članice pored Mađarske, otvoreno protive prihvatu izbjeglica (Češka, Slovačka, Rumunija). Izbjeglička kriza podijelila je evropsku javnost. Iako većina pokazuje empatiju prema izbjeglicama, desničarske grupe organizuju mitinge protiv njihovog prihvata, dok ljevičari organizuju kontramitinge što je slučaj u Saveznoj Republici Njemačkoj. Takvo stanje dovodi do porasta ekstremizma i duboko polarizuje društvo u pravcu jačanja ekstremne desnice sa jedne strane i ekstremne lijevice sa druge.⁶

Globalna dinamika savremenih međunarodnih migracija

⁵ Grečić, V. <http://www.politika.rs/sr/clanak/347698/Pogledi/Migracioni-pritisak/> objavljeno 23.01.2016.

⁶ Vidjeti više u Zborniku radova sa međunarodnog naučnog skupa, Banja Luka, 2015. Velibor Lalić, Slađana Đurić, Milan Lipovac, Izbjeglička ili migraciona kriza u Evropi-bezbjedonosne implikacije i izazovi, str.55-57

Međunarodne migracije su dinamičan i rastući fenomen. Broj migranata se duplirao u posljednjih 25 godina. Migracije utiču na zemlje na svim nivoima ekonomskog razvoja, kao i na ideološkom i kulturološkom aspektu. Migranti sada stižu u skoro sve zemlje svijeta, čineći neodrživom razliku koja je tradicionalno postojala među zemljama porijekla, tranzita i odredišta.

Posljednjih godina, očigledne tenzije između interesa država i interesa tržišta i kompanija u vezi međunarodnih migracija, u neprestanom su porastu. Osnovna manifestacija procesa globalizacije je olakšanje i ubrzanje protoka roba, kapitala, usluga i informacija. Međutim, ovo se ne može reći za ljude, čije kretanje je i dalje ograničeno širokim spektrom kontrolnih mehanizama.⁷

Kada govorimo o migracijama kao stalan proces kretanja osoba, i kao takve nalaze se u središtu političkog interesovanja svih država bez razlike. Prema tome, najčešći uzroci migracija se mogu svrstati u četiri osnovna pravca: privredni, društveni, politički i humanitarni. Međunarodne migracije se uglavnom pojavljuju u tri oblika :

- legalne migracije, koje podrazumijevaju pravo na slobodu kretanja lica koja u skladu sa važećim propisima mijenjaju državu svog prebivališta ili boravišta.
- nezakonite migracije, koje uključuju nedopuštene prelaskе državne granice, odnosno nedopušteni ulazak ili boravak u drugoj državi.
- prisilne migracije kada se ljudi pomjeraju po pravilu u većim migracionim talasima u strahu od progona prouzrokovanih ratnim dešavanjima, incidentima ili prirodnim katastrofama.⁸

Globalizacija i novi svjetski poredak

Procesi globalizacije su pod kontrolom krupnog kapitala. Koncentracija i centralizacija svjetskog kapitala dostigla je neslućene razmjere, i kao takva je osnovni uzrok u migracijama, kretanjima stanovništva.

Krajem 20. i početkom 21. vijeka savremeni svijet se suočio sa procesom globalizacije ili mondijalizacije, sa ekspanzijom neoliberalizma kao anglo-sankcionskog modela razvoja, sa agresivnim nastupom snaga megakapitala, kao i sa unipolarnom stvarnošću. Bivši predsjednik SAD Džordž Buš je 1989. tu tendenciju u svijetu izrazio kao izgradnju novog svjetskog poretka. Teoriju i ideologiju globalizma unaprijedio je Z. Bžežinski u svojim djelima Između dvije epohe i Velika šahovska table. Po njemu, svijet je ušao u fazu globalizma, koji će predstavljati ideologiju 21. vijeka.⁹ Geopolitičke tranzicije su u istoriji bile rezultat velikih ratnih sukoba, europskih i svjetskih ratova. Posljednja tranzicija rezultat je

---

⁷ *Potreba zaštite garantovanih i proklamovanih ljudskih prava i sloboda, nalaže potrebu da se nacionalnim zakonodavstvima svih država bez razlike normira pravni okvir koji bi omogućio djelotvorno zaživljavanje i stalnu afirmaciju prava i sloboda koja su propisana: Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Evropskom konvencijom o socijalnom osiguranju, Evropskom socijalnom poveljom, Konvencijom od 28. jula 1951. godine o statusu izbjeglica, izmijenjene Protokolom od 31. januara 1967. godine o statusu izbjeglica i Konvencijom protiv torture i ostalih surovih nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja od 10. decembra 1984. godine. Ovo prevashodno podrazumijeva izgradnju i jačanje javne svijesti o potrebi poštovanja i stalne afirmacije prava i sloboda propisanih naprijed označenim dokumentima.*

⁸ Strategija zaintegrirano upravljanje migracijama Crna Gora, Podgorica, 2013.

⁹ <http://www.vijesti.me/forum/globalizacija-i-novi-svjetski-poredak-849634>

kraja hladnog rata, koji nije bio rat, nego specifičan pojavni oblik bipolarnih međunarodnih odnosa. Jedan pol sukoba urušio se sam u sebe, iznenadno i neočekivano velikom brzinom. Ta činjenica bila je toliko značajna da je dovela do velikih promjena u cijelom svijetu. Upravo su te promjene omogućile uspostavu novog poretka. Promjene su se dogodile na mnogim poljima političkog i društvenog života u većini država svijeta. No, važnije od toga je da su se promjene dogodile u geopolitičkim odnosima koji su poprimali bitno drugačije značenje nego što su imali sve od drugog svjetskog rata. Ove promjene možemo smatrati nužnim preduvjetima nastanka novog svjetskog geopolitičkog poretka. Rezultat promjena je nastanak geopolitičkih i međunarodnih odnosa koji omogućuju razvoj novog geopolitičkog poretka. Analiza preduvjeta nastanka novog geopolitičkog poretka jedno je od najzanimljivijih područja istraživanja u geopolitici. Francuski politolog i geopolitičar Zaki Laidi je u svom radu *World Time as a Global Event*¹⁰ dao objašnjenje uvjeta nastanka sadašnjeg, novog doba. Novo doba nastaje u trenutku kad ljudska društva imaju kolektivnu svijest o promjeni odnosa između prostora, vremena i sebe samih. Takvi historijski trenutci nazivaju se svjetsko ili globalno vrijeme. Da bi došlo do pojave globalnog vremena potrebno je da se stvori ideja o novoj dinamici u svijetu, nakon koje se javlja uvjerenje da više ništa neće biti jednako. Globalno vrijeme može se shvatiti i kao skup problema, pitanja i ponovnih problematizacija, koje se osnivaju na događajima smještenim u vremenu. Globalno vrijeme može se definirati kao trenutak u kojem se sve geopolitičke i kulturne posljedice posthladnoratovskog razdoblja povezuju s ubrzanjem procesa ekonomske, socijalne i kulturne globalizacije. Upravo veza ova dva momenta, posthladnoratovskih odnosa u svijetu i procesa globalizacije omogućuje tolike promjene na svim poljima – političkom, sigurnosnom, gospodarskom, društvenom i tehnološkom.

Politološka saznanja ukazuju da su procesi globalizacije pod kontrolom krupnog kapitala. Koncentracija i centralizacija svjetskog kapitala dostigla je neslućene razmjere. U visoko razvijenim zemljama svijeta koncentrisano je preko 92 % finansijskog kapitala, izvršena je koncentracija novih tehnologija i inovacija, sa gotovo 98 % svih otkrića u svijetu. Radi se gotovo o postindustrijskoj civilizaciji u tim zemljama, sa visokim životnim standardom, promijenjenom socijalnom strukturom i kvalitetom načina rada i života. Nasuprot tome je nerazvijeni svijet („zemlje u razvoju“), u kojima živi oko 80 % stanovništva, sa svega 12 % industrijske proizvodnje, 17-18 % izvoza, za 16-20 % društvenog proizvoda, sa visokim spoljnim dugom. Na neto otplatu dugova ovih država odlazi gotovo 30% njihovog društvenog proizvoda, a u najvećem broju zemalja i cjelokupna nacionalna štednja. Neadekvatnim odnosima globalne razmjene ove zemlje godišnje gube gotovo toliko sredstava kolika je ukupna godišnja javna pomoć tim zemljama. Danas preko 500 transnacionalnih kompanija kontroliše najveći dio svjetskog bogatstva, a 358 milijardera, protagonista krupnog kapitala ima veće bogatstvo nego 45 % svjetskog stanovništva ili 2,6 milijarde ljudi. Da, 20 % stanovništva planete raspolaže sa više od 80 % svjetskog dohotka. Poslijeratne disproporcije u razvoju na relaciji “sjever - jug“ iznosile su jedan prema tri, a danas su jedan prema sto. Najnerazvijenije zemlje svijeta kasne u razvoju skoro 350 godina u odnosu na najrazvijenije.

Svi ovi indikatori govore da je, uprkos tehnološkom napretku i globalizaciji, savremeno društvo kao svjetski sistem radikalno podijeljeno: na razvijeni svjetski centar, nerazvijenu zavisnu svjetsku poluperiferiju i periferiju. U ovakvoj trodjelnoj slici svijeta uspostavljeni su neravnopravni i nepravični ekonomski, politički, kulturni i komunikacijsko-informativni odnosi. Svi pokušaji UN poslije II svjetskog rata, da se uspostave novi pravedni

---

¹⁰ Vidjeti više, Laidi, Z. *World Time as Global Event*, Geopolitics, 2000. vol. V, br. 2, str. 94-119

međunarodni ekonomski odnosi, nažalost, nisu uspjeli, zbog suprostavljanja bogatih. Posljednji takav pokušaj bio je izražen u djelatnosti čuvene Brantove Komisije za Jug, koja je u svom izvještaju ukazala na dubinu provalije koja dijeli „sjever-jug“ i neophodnost izgrađivanja pravednijeg međunarodnog poretka, više odgovornog za razvoj zemalja trećeg svijeta i onih u procesu transformacije.

Stvarni položaj nacionalnih država određen je brojnim unutrašnjim i spoljnim faktorima, među kojima presudnu ulogu igraju mjesto u međunarodnoj podjeli rada i njihov geopolitički položaj. Treba, međutim, istaći da početkom 21. vijeka poimanje suvereniteta nacionalnih država nije više rigidno kao ranije, već se mijenja. Pod dejstvom procesa globalizacije suverenitet nacionalnih država se dijeli i prenosi na supra i transnacionalne, regionalne i međunarodne organizacije i institucije.

Pa stoga možemo reći da globalizacija kao kompleksan proces zahtijeva različite sfere i ima različite dimenzije, i kao izraz naučno-tehnološkog progresa je pozitivna pojava, naročito kada u društvenom razvoju ne poništava identitet nacionalnih i kulturnih kolektiviteta i individualiteta već ih sintetizuje, demokratski ujedinjuje i integriše. Ali, opet sa druge strane, treba reći da globalizacija može biti instrumentalizovana od monopolskih snaga u savremenom svijetu i zloupotrebljena u uspostavljanju njihove planetarne dominacije.¹¹

Novi svjetski poredak balkanskih zemalja

Prije nego što nešto više kažem o geostrateškom značaju Balkana, osvrnuo bi se na negativna demografska kretanja na balkanskim zemljama, gdje su najviše utjecaja imali ratovi koji su vođeni na ovom području. Po velikom negativnom migracionom saldu prednjače Albanija sa 37 posto i Kosovo i Metohija sa 41 posto, dok Hrvatska bilježi oko osam posto, a Srbija (bez Kosova i Metohije) od 1,5 posto. U tom periodu najveći pad broja stanovnika

---

¹¹Isto, <http://www.vijesti.me/forum/globalizacija-i-novi-svjetski-poredak-849634>

bilježi Bugarska 16 posto, Albanija 14,5 posto, Hrvatska 10 posto, Srbija 7 posto i Kosovo 7 posto. Velikim prirodnim priraštajem Kosova sa 34 posto i Albanije sa 23 posto nadoknađuje se taj pad. U navedenom periodu pad prirodnog priraštaja bilježe Srbija i to 6 posto i Hrvatska od 2,5 posto. Negativni tokovi na Balkanu sasvim su izvjesni u narednom periodu, kao i njihove trajne posljedice na ukupan život ovdašnjih naroda.¹²

Balkan kao geostrateški značajno evropsko područje na njenom jugu predstavlja kolijevku Evrope u njenom kulturno-istorijskom i civilizacijskom razvoju. U geografskom i geostrateškom pogledu, Balkan predstavlja "geopolitički krst", i "geopolitičko čvorište" Istoka i Zapada, velika vrata prema istoku i zapadu, sjeveru i jugu Evrope, "verige svijeta", kako bi se izrazili neki naši poznati geografičari.

Takodje, Balkan se smatra za "prostor jugositočne Evrope" između Crnog, Mramornog, Egejskog, Jonskog i Jadranskog mora, što znači da njegovu sjevernu granicu čini linija povučena od Tršćanskog zaliva do Crnog Mora, tj. od Trsta do Odese."

Balkan, takodje, kao prag i vrata Evrope, predstavlja značajnu tačku susretanja i sukoba različitih civilizacija (prvenstveno pravoslavne, katoličke i muslimanske) u istoriji, ali i danas. U etničkom smislu Balkan je područje "etničkog koktela" (Z. Bžežinski); most susretanja, ali i kolicije mnogih naroda, velikih seoba naroda, migracija, deoba, secesija, jakih nacionalnih i nacionalističkih strasti, koje su zasnovane na, tako reći, "višku istorije" balkanskih naroda.

Upravo zbog ovakvog geopolitičkog i geostrateškog značaja Balkana "kreatori" Novog svjetskog poretka imaju posebnu strategiju na Balkanu, koja podrazumjeva nekoliko bitnih činilaca: a) Umjesto bipolarnog ili multipolarnog međunarodnog poretka jačaju tendencije unipolarnog poretka sa dominacijom SAD, takođe jačanje i NATO saveza i Evropske unije u cilju neutralizacije Rusije, kao nekadašnje moćne imperije, koja bi mogla u budućnosti da se revitalizuje i osnaži. b) Čvrsto i dominantno stacioniranje SR Nemačke u Evropi i Evropskoj uniji i njena kontrola i uravnoteženje sa evropskim saveznicima: Francuskom i Velikom Britanijom. c) Time se i onemogućava pojavljivanje eventualno nove dominirajuće države na Balkanu i u Evropi. d) Transformacija Balkana u područje stalnih latentnih konflikata i opasnosti, umesto zajednice saradnje i integracije i na osnovu toga i postojanje "svetskog policajca" koji te konflikte rešava. e) Revitalizacija uloge i funkcije NATO saveza, otvaranje perspektiva i smisla njegove egzistencije, kao i eventualne akcije. f) Širenje NATO saveza na Istok (a time i američkog uticaja), okruženje i izolacija Rusije i presecanje pravoslavne transferzale ka Jugu - Sredozemlju i Bliskom istoku. g) Interesi SAD i Nemačke prema Balkanu se opserviraju kroz "balkanizaciju Balkana", stvaranje malih patuljastih zavisnih polukolonijanih državica, koje su permanentno podložne uticaju velikih. h) Zajednički interesi SAD i Nemačke opserviraju se kroz redukciju nacionalizma, a time i državnih struktura i minimalizaciju posebnih nacionalnih interesa, a time i država u različitim ciljevima. i) Infiltracija islamskog fundamentalizma na Balkan i Evropu sa konačnom intencijom latentnog političkog i kulturološkog slabljenja hrišćanske Evrope, pri čemu Bosna i Kosovo treba da odigraju ulogu "Trojanskog konja" Amerike. j) Na balkanskim prostorima ovaj proces predstavlja simbiozu katolicizma i islama u funkciji neutralizacije i slabljenja pravoslavlja na Balkanu.¹³"Sukob civilizacija", Kao preduslov u ostvarivanju ovog prethodnog primarnog geostrateškog i ekonomskog cilja aktera novog svjetskog poretka -

¹² Vidjeti više, Tomović, M. <http://novovrijeme.ba/milisav-tomovic-demografija-na-balkanu/> Objavljeno : 05-02-2016

¹³ Vidjeti više, Tomić, D. Centar za političke krize i socijaldemokratiju, Beograd, <http://www.komunikacija/casopis/junir/IX/d13/downloa-d-ser-lat>

prodora na Istok i ovladavanje prostora Evroazije - pojavljuje se problem prethodnog ovladavanja, osvajanja i kontrole Balkana, a posebno njenog centralnog dijela - Srbije, kao značajnog geostrateškog područja, koje se nalazi na razmeđu dva najvažnija, najbogatija i najmnogoljudnija kontinenta - Evrope i Azije, povezujući ih glavnim i najkraćim kopnenim, pomorsko-riječnim i vazдушnim putevima. Ovi putevi i koridori povezuju sjevernu Evropu sa Sredozemljem, zapadnu Evropu sa Bliskim istokom i Afrikom. Politika destabilizacije ovog važnog evropskog regiona služi potom da se legitimiše prisustvo i opstanje najvećeg vojnog saveza na svijetu - NATO pakta - u regionu, čime se praktično opravdava njegova egzistencija, ali i dalje širenje. Krajnji rezultat predstavlja kontrola evropskih država i evropskih granica od strane jednog vojnog saveza.. Osnovni globalni rezultat destabilizacije balkanskog područja u procesu "balkanizacije" država, koje treba da bezuslovno prihvate vrednosti "zapadne demokratije", te da ih usaglasu, podređujući sopstvene institucije njima; dominaciju uticaja SAD i Nemačke.¹⁴

Novi Bliski Istok, demografski inženjering pomoću migracija

Postavlja se pitanje? Da li se savremeni demografski inženjering, inače bez presedana u istoriji, odvija u skladu sa centralnim geostrateškim planovima Novog svjetskog poretka? U kontekstu velike seobe naroda sa Bliskog istoka i Sjeverne Afrike u Evropu i Balkan.

Velika seoba naroda sa Bliskog istoka i sjeverne Afrike koja je intenzivirana nakon prošlogodišnjeg skupa grupe Bilderberg, održanog u Telfs-Bahenu, Austrija.¹⁵ Odvija se po planovima Novog svjetskog poretka koji je u tom cilju obezbedio zakonsku, infrastrukturnu i materijalnu bazu. Strateški ciljevi koji se ovim poduhvatom realizuju uklopljeni su u

¹⁴ Da je riječ o novom kolonijalizmu Evropske unije, potvrđuju i činjenice iz tajnog dokumenta na osnovu kojeg je sačinjen tajni plan EU o kolonizaciji Balkana, o čemu je krajem februara 2000. godine pisao i vodeći švedski dnevnik "Aftonbladet", otkrivajući ovaj tajni plan. Naime, ovaj list je došao do tajnog dokumenta, koji su sačinili lideri Evropske unije 28. aprila 1999. godine na sastanku u Briselu, pod nazivom "Sistem za posleratnu Jugoistočnu Evropu" u kome se dokumentuju namere Evropske unije o kolonizaciji Jugoslavije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije i Albanije. Ovaj dokument je pripremio Centar za evropske političke studije. Suštinu dokumenta čini stav da će pomenutim zemljama "Evropska unija pružiti pomoć, ukoliko se odreknu svoje nezavisnosti", što i u kranjoj liniji znači porobljavanje i rekolonizaciju Istočne Evrope i Balkana, gubitak slobode, nacionalnog digniteta, državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta država na ovom prostoru.

¹⁵ Vidjeti više, <http://www.vesti.rs/Vesti/Demografski-inzenjering-stvaranje-Novog-Bliskog-Istoka-i-demontaza-Srbije.html>
Izvor :Veseljenska TV, objavljeno 25.08.2015.

U cilju uspostavljanja Novog svjetskog poretka, široko se primenjuju strategije demontaže naroda i država koje je pre 31. godinu opisao Juri Bezmenov, KGB agent u intervjuu Edvardu Grifinu, pripadniku društva John Birch. Proces se po Bezmenovu odvija u četiri faze.

1. Prva faza je demoralizacija koja podrazumeva promijene u nacionalnom identitetu, strukturalnu dekonstrukciju fundamentalnih principa na kojima je narod utemeljen, i eliminaciju religije.
2. Druga faza je kriza: Proizvodnja ekonomske, finansijske i krize nacionalne bezbjednosti koja uključuje i slom moralnih normi i vrijednosti u datom društvu i državi.
3. Treća faza je normalizacija: u ovoj fazi se odvija apsorbovanje i prihvatanje gubitka slobode. Ljudi su toliko prezasićeni promijenama i brzinom njihovog nametanja da počinju da prihvataju promijene kao „novu normalnost“.
4. Posljednja, četvrta faza je destabilizacija: U ovoj fazi ljudi koji su pomogli orkestriranje promijena više nisu potrebni. Centralizovane globalističke strukture preuzimaju direktnu kontrolu nad zemljom. Ove četiri faze koje dovode do demontaže naroda i zemalja precizno se mogu pratiti na primjeru u Srbiji koja je uveliko zakoračila u posljednju, četvrtu fazu u kojoj globalističke strukture sve otvorenije dijeluju na političkoj sceni.

središnje postulate Novog svetskog poretka koji ima ambiciju da poništi one nacionalne države i narode koji su strateškim planovima određeni za razjedinjavanje i nestanak u cilju realizacije nove geopolitičke karte svijeta. Demografski inženjering je u tom procesu veoma precizno usmeravan i obezbeđen setovima zakona, medijskom i institucionalnom logistikom kao i stvaranjem, finansiranjem i obukom „agenata haosa“. Takozvana „migrantska kriza“ predstavlja operaciju Novog svjetskog poretka koju možemo nazvati: „velika seoba naroda“. Ova operacija se odvija u skladu sa bazičnom metodologijom uspostavljanja Novog svjetskog poretka, hegelijanskom dijalektikom: akcija–reakcija–riješenje.

Geopolitika demografskog inženjeringa

Demografski inženjering bez presedana u istoriji, odvija se u skladu sa centralnim geostrateškim planovima Novog svetskog poretka. U kontekstu velike seobe naroda sa Bliskog Istoka i severne Afrike u Srbiju, neophodno je sagledati strateške dokumente i mape Novog Bliskog Istoka po kojima se ovaj proces odigrava. Kako je to u svojim analizama pokazao sociolog i geopolitički analitičar Mahdi Darius Nazemoraja, radi se o nastanku Novog Bliskog Istoka. Termin Novi Bliski Istok uveden je u javni diskurs u Tel Avivu, juna 2006., kada je američki državni sekretar Kondoliza Rajs (Condoleezza Rice) upotrebila ovaj termin kako bi ukazala na nepovratnu stratešku dekompoziciju ovog dela sveta. Kondoliza Rajs je na konferenciji za štampu, organizovanoj u Tel Avivu u jeku izraelskih napada na Liban (2006.) istakla da se radi o „porodajnim trudovima rađanja Novog Bliskog Istoka“, te da će SAD gurati ovaj proces napred i da povratka na staro neće biti. Tom prilikom je državna sekretarka SAD, pokazala isto saosećanje prema patnjama jednog celog naroda, neselektivno bombardovanog od strane izraelske avijacije, koliko i njena prethodnica, Madlen Olbrajt koja je u intervju američkoj nacionalnoj televiziji CBS (1996.) izjavila da je pola miliona mrtve iračke djece, vrijedno postignutog cilja. Mahdi Darius Nazemoraja u analizi objavljenoj u Globalnim istraživanjima pod naslovom: Plans for Redrawing the Middle East: The Project for a “New Middle East” kaže da su izraelski napadi na Liban 2006. godine, koje su u potpunosti odobrili Vašington i London, dodatno potvrdili postojanje geostrateških ciljeva Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, i Izraela.¹⁶ Sagledano iz perspektive savremene situacije na Bliskom Istoku, ratovi u Iraku, Libanu (2006), Libiji (2011), tekući rat u Siriji, Jemenu kao i situacija u Egiptu, moraju se sagledati u kontekstu cionističkog Jinon plana za Bliski Istok. Cionistički projekat podržava pokret jevrejskih naselja. „U širem smislu to uključuje politiku Palestine bez Palestinaca što bi dovelo do pripajanja Zapadne obale i Gaze izraelskoj državi“. Veliki Izrael bi kreirao veliki broj proksi država. Uključio bi dijelove Libana, Jordana, Sirije, Sinajskog poluostrva kao i dijelove Iraka i Saudijske Arabije. (Majkl Čosudovski: „Veliki Izrael: Cionistički plan za Bliski Istok“). Jinon plan predstavlja izraelski strateški plan koji treba da obezbedi izraelsku regionalnu superiornost. Plan insistira na rekonfiguraciji izraelskog geo-političkog okruženja putem balkanizacije susjednih zemalja u manje i slabe države.¹⁷

¹⁶ „Prekranjanje Bliskog Istoka od obala Istočnog Mediterana (Libana i Sirije) do Anatolije (Mala Azija), Arabije, Persijskog zaljeva i Iranskog platoa, odgovara širim ekonomskim, strateškim i vojnim ciljevima koji su dio dugoročne anglo-američke agende za ovaj region. Jedan od centralnih strateških dokumenata po kojima se odvija proces destabilizacije i prekomponovanja Bliskog Istoka je Jinon plan iz 1982. godine.

¹⁷ Đorđević, B. <http://www.koreni.rs/bezanje-od-dogovorenog-intervjua/> objavljeno: 22.09.2015. „Migranti“ sa Bliskog Istoka i Severne Afrike, regrutovani su, vođeni, usmeravani i finansirani od strane centara moći Novog svetskog poretka, u skladu sa planovima stvaranja Novog Bliskog Istoka i prelaska na sledeću geostratešku fazu uspostavljanja Novog svetskog poretka.

Istraživanja Mahdi Dariusa Nazemoraje pokazala su da je Jinon plan modifikovana ekstenzija britanskih kolonijalnih ideja i strategija usvojenih od Izraela, i da je njegov vodeći strateški cilj podela Bliskog Istoka i Severne Afrike. Metodologija delovanja je stvaranje konstruktivnog haosa i balkanizacija koja se odvija raspirivanjem neprijateljstva među etničkim grupama koje komponuju zemlje Bliskog Istoka i arapskog sveta sa ciljem da se na Bliskom Istoku i Severnoj Africi iskoriste verske i etničke razlike po principima kakvi su primenjeni na bivšu Jugoslaviju. U tom cilju neophodno je stvoriti neprijateljstvo među muslimanima koje bi dovelo do stvaranja odvojenih sunitskih i šiitskih država. Jinon plan je predvideo podelu i hrišćanskih oblasti u Libanu, Siriji i Egiptu. Ambicije stratega Jinon plana su prekranje mape Bliskog Istoka u skladu sa potrebama Izraela i rekonfiguracija država tako da one postanu etnički i religijski homogene. „To znači da države poput Libana, Sirije i Iraka više ne smiju da budu mijesta koegzistencije Asiraca, Jermena, Kurda, Arapa, i drugih etničkih grupa ili naseljena Šiitima, Suni muslimanima, pravoslanim hrišćanima, katolicima, družima, Jezidima i Jevrejima. Jinon plan je recept za „rat svih protiv svih“ i haos. Takozvano „Arapsko proleće“ zapravo ima ubedljivu sličnost sa ciljevima Jinon plana“. Realizacija Jinon plana je ukomponovana u spoljnu politiku SAD. „Rat svih protiv svih“ sadržan je u konceptu Pentagonovog „Luka nestabilnosti“ koji se proteže od Balkana, Severne Afrike i Ukrajine do južne Rusije, centralne Azije, Bliskog Istoka i kineske autonomne regije Ksinjang Ujgur. Strategije balkanizacije i konstruktivnog haosa na Bliskom istoku i u Sijevernoj Africi, predstavljaju metodologiju koju su neokonzervativci odlučili da primene za stvaranje „Novog Bliskog Istoka“ sa ciljem da Sjedinjene Države, Britanija i Izrael prekroje mapu Bliskog istoka u skladu sa svojim geo-strateškim potrebama i ciljevima. List američke vojske Armed Forces Journal, 2006., Atlantik (2008.), i Njujork Tajms (2013.), objavili su mape za „Novi Bliski Istok“ zasnovane na strateškim podelama predviđenim Jinon planom i naglasile podelu Iraka i Sirije. „Pored podele Iraka, za šta se zalaže i Bajdenov plan, Jinon plan se zalaže za podelu Libana, Egipta i Sirije. Podela Irana, Turske, Somalije i Pakistana kao i niza zemalja Severne Afrike (Egipat, Sudan, Libija i ostatak regiona) takođe ulaze u temeljne odrednice ovog plana. Jinon plan operiše sa dve esencijalne premise. Kako bi opstao, Izrael mora: 1. da postane imperijalna regionalna sila, i 2. mora uticati na podelu čitavog regiona i raspad svih postojećih arapskih zemalja. Podijele se odvijaju po etničkim i vijerskim linijama razdvajanja u svakoj pojedinačnoj državi. Ideja je da će ovakva podijela (balkanizacija) voditi ove države na put njihovog uspostavljanja kao satelitskih država koje gravitiraju oko Izraela. „Ovo nije nova ideja – smatra Mišel Čosudovski, glavni urednik „Globalnih istraživanja“ – i ne susrećemo je prvi put u korpusu cionističkog strateškog mišljenja u kome podijela arapskih država predstavlja lajt motiv. Rat u Siriji i Iraku, eklatantan su primjer procesa izraelskog ekspanzionizma: „izraelski obaveštajci rade ruku pod ruku sa SAD, Turskom i NATO i jasno je da je njihov navodni krstaški pohod na ISIS usmijeren na uništenje Sirije i Iraka kao nacionalnih država“.¹⁸

Gledano u ovom kontekstu, velika seoba naroda iz zemalja pogođenih ratnim zbivanjima i dekompoziciji na Bliskom Istoku i sijevernoj Africi, ima za zadatak da sa jedne strane demografski oslabi zemlje u regionu koje treba uklopiti u supremaciju Izraela, a sa druge potpuno uništi demografsku, ekonomsku i političku snagu Srbije. Treći aspekt demografskog inženjeringa je širenje zone uticaja i svojevrsna nagrada Saudijskoj Arabiji,

---

¹⁸ Vidjeti više, <http://www.vesti.rs/Vesti/Demografski-inzenjering-stvaranje-Novog-Bliskog-Istoka-i-demontaza-Srbije.html>
Izvor :Veseljenska TV, objavljeno 25.08.2015.

Arapskim Emiratima za njihovu ulogu u dekompoziciji Bliskog Istoka i stvaranju uslova za beskrajnu „borbu protiv terorizma“ i „sukob civilizacija“.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kretanje stanovništva (izbjeglica, migranata, azilanata) kao pojava migracije stara je koliko i samo čovječanstvo i odigrala je suštinsku ulogu u oblikovanju svijeta onakvog kakvog ga poznajemo danas. Posljednjih godina takve migracije su dobile istaknuto mjesto, a u prošloj godini su poprimile svoje najšire razmjere, zbog čega imaju velike implikacije po međunarodne odnose, a naročito po bezbjednost država kroz koje prolaze ili se useljavaju migranti. Porast međunarodnog kretanja stanovništva može da se pripíše slijedećim faktorima. Prvo, zbog sveopšte prirode državne kontrole, svako međunarodno kretanje postaje stvar brige za bar dvije, a ponekad i više država. Drugo, svijetsko stanovništvo brzo i stalno raste. Treće, globalizacija je prouzrokovala revoluciju u komunikacijama i transportu, tako da su ljudi postali svjesni drugačijih uslova i prilika u drugim dijelovima svijeta, a i putovanje u ta područja je olakšano. Četvrto, najnoviju izbjegličku krizu i seobu naroda izazvali su ratni sukobi na Bliskom istoku i šire (Sirija, Irak, Libija, Avganistan, Pakistan, i dr.). Najzad, svijet je, nažalost, postao nemirno i nestabilno mjesto, pa previranje i neizvesnost igraju ulogu u motivisanju ljudi da se sele, biježe i/ili tragaju za boljim životom. Migriranje može da predstavlja prijetnju narodima i vladama zemalja iz kojih migranti dolaze i u koje odlaze, i odnosima između te dvije zemlje. Ono može građanski rat da pretvori u međunarodne sukobe i prouzrokuje širenje etničkog sukoba i građanske nemire od jedne do druge zemlje. Ono takođe može da dovede do nekog oblika sukoba, uključujući totalan rat između zemalja. Migriranje takođe može da igra ulogu u olakšavanju djelovanja terorizma. Prihvatanje migranata ima dugoročne posledice na zemlje koje ih primaju. Migranti stvaraju socijalne zabrinutosti zbog toga što potencijalno prijete da potkopaju status i snagu nacionalne države.¹⁹ Stoga spravom se smatra da su migraciona kretanja glavno uružje za stvaranje Novog svjetskog poretka. Evropa se suočava sa vjerovatno najvećom humanitarnom katastrofom od kraja Drugog svjetskog rata do danas i velikom političkom krizom povodom masovnog kretanja stanovništva iz kriznih regiona u svijetu ka njenoj teritoriji. Sve dok u svijetu vladaju represije, sukobi, političke nestabilnosti i ekonomske nejednakosti, izvjesno je da će se kretanja stanovništva nastaviti u vidu migranata - azilanata. U sve globalizovanijem svijetu očekivati je sve veći broj migranata. Ne postoji dio svijeta koji nije dotaknut migracijama i nije zabrinut zbog njenog uticaja. Ona predstavlja pitanje ljudskih prava, međunarodnog prava i državne suverenosti i predstavlja vruću temu, živo i teško pitanje u savremenoj politici mnogih država, i bogatih i siromašnih. Kretanja stanovništva - migracije bacaju svijetlo na podijeljenu prirodu savremenog svijeta. Aktuelni problem migracija usko je povezan sa vojno-političkom situacijom na Bliskom istoku, i sve dok traje rat u Siriji, Iraku, nestabilna situacija u Libiji, Avganistanu, potrajaće i migracije i seobe naroda.

---

¹⁹ Zborniku radova sa međunarodnog naučnog skupa, Banja Luka, 2015. Velibor Lalić, Sladana Đurić, Milan Lipovac, Izbjeglička ili migraciona kriza u Evropi - bezbjedonosne implikacije i izazovi, str. 55-57, Dragan Radišić, Miloš Pejić, Enisa Bekto, Migrantska kriza i novi izazovi bezbjednosti, str. 65-66.

LITERATURA

1. Tomović, Milisav <http://www.novovrijeme.ba/milisav-tomovic-demografija-na-balkanu/> objavljeno : 05-02-2016.
2. Grečić, Vladimir <http://www.politika.rs/sr/clanak/347698/Pogledi/Migracioni-pritisak/> objavljeno: 23.01.2016.
3. Lalić Velibor, Đurić Slađana, Lipovac Milan, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, Banja Luka, 2015. Izbjeglička ili migraciona kriza u Evropi-bezbjedonosne implikacije i izazovi,
4. Laidi, Zaki World Time as Global Event, Geopolitics, 2000.
5. Đurović, Biljana <http://www.koreni.rs/bezanje-od-dogovorenog-intervju/> objavljeno: 22.09.2015.
6. Radišić Dragan, Pejić Miloš, Bekto Enisa, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, Banja Luka, 2015. Migrantska kriza i novi izazovi bezbjednosti,
7. Strategija zaintegrirano upravljanje migracijama Crna Gora, Podgorica, 2013.

INTERNET STRANICE

<http://www.vesti.rs>
<http://www.koreni.rs>
<http://novovrijeme.ba>
<http://www.vijesti.me>
<http://www.politika.rs>
<https://www.google.ba>
<http://www.komunikacija/casopis/junir/IX/d13/download-ser-lat>